

ROMÁNIAI
MAGYAR
ÉVKÖNYV

2007–2008

ROMÁNIAI MAGYAR ÉVKÖNYV
2007–2008

ANUARUL MAGHIAR DIN ROMÂNIA
2007–2008

Fundația DIASPORA – Editura Marineasa

Timișoara, 2008

Editor: Gabriel Marineasa

Tipografia Marineasa

Timișoara, Str. Mureș Nr. 34.

ISBN 978 – 973 – 749 – 507 – 5

**ROMÁNIAI
MAGYAR
ÉVKÖNYV
2007–2008**

Temesvár

Az ÉVKÖNYV kiadását támogatták:

Szülőföld Alap Budapest
Communitas Alapítvány Kolozsvár

Szerkesztőtanács:

Bakk Miklós, Bodó Barna,
Fazakas Emese, Somai József, Veress Enikő

Szerkesztette:

Bodó Barna

A szerkesztő munkatársai:

Bakk Miklós, Somai József

Lektorálás:

Albert Ferenc, Bálintfi Ottó, Fóris-Ferenczi Rita,
Kádár Magor

Borító és kötetterv: Könczey Elemér

Korrektúra: Lázár Ildikó

Tartalom

Előszó – Prefață – Preface (Bodó Barna) **XI-XIII**

I. A demokrácia útján

Varga Attila: A jelenlegi atipikus román politikai rendszer jellemzői **3**

Toró Tibor: A nemzet és a nemzeti kisebbség fogalmának meghatározása **15**

Kolumbán Dávid: Bal- és jobboldal a romániai magyar politikában **31**

Szekrényi Zsuzsa: A romániai pártok internetes reprezentációja **69**

Bodó Barna: Határtérség és együttműködés **84**

Székely István Gergő – Bognár Zoltán: Románia új választási rendszere **97**

Szász Alpár Zoltán – Bakk Miklós: Európai parlamenti választások. Eredmények és alternatívák **125**

Szász Alpár Zoltán – Sárosi-Márdirosz Krisztina: Helyhatósági választások 2008 júniusában **163**

II. Adatok és folyamatok

Sorbán Angella: Kétnyelvűség és munkaerőpiac **201**

Kerekes Kinga: A Kolozs megyei magyar fiatalok továbbtanulási tervei **225**

Balogh Márton: Helyi közpolitikai szereplők Romániában **239**

Szabó László: Az állam és egyház közötti viszony 1918-tól 1989-ig **245**

Bodó Barna – Márton János – Orbán Balázs: A romániai kárpótlási folyamat és hatásai a kisebbségi közösségekre **255**

Dénes Emőke Katalin – Sándor Krisztina: Erdélyi nyarak és táborok **372**

III. Nyelvünkben élünk

Erdei Ildikó: Nemzeti kisebbségi iskolák szervezeti kultúrája **387**

Bartha Krisztina: A szövegértés és meghatározó tényezőinek vizsgálata hetedikes tanulóknál **404**

Gál Noémi: Nyelvi tervezés, nyelvi menedzsment és nyelvi revitalizáció **425**

Derzsi Eszter – Fazakas Emese: Az anyanyelvi nevelés és nyelvművelés **439**

Márton János: A romániai oktatás finanszírozása **479**

Sárosi-Márdirosz Krisztina: A Babeș-Bolyai Tudományegyetem doktori képzései **534**

Bartos-Elekes Zsombor: A kolozsvári Cholnoky Jenő térképtár **547**

Somai József: A magyar folyóiratok és kiadók akkreditációjának helyzete **557**

Demeter András: Kulturális örökségünk **564**

Kovács Lehel István: Művelődési élet Hétfaluban 1990–2008 között **570**

IV. Társadalmi kihívások és válaszok

Varga Gábor: A műszaki alkotások védelme **597**

Talpas János: Az erdélyi turizmus helyzete és az EU-csatlakozás **617**

Rostás Szabolcs: Unió – jobb kilátás **625**

Paskucz-Szathmáry Viola – Veress Enikő: A kultúrgazdaság és a romániai magyarság értékeinek megőrzése **633**

Zakota Zoltán: Információs társadalom Romániában **643**

Gyerő Dávid: Az új román vallásügyi törvény **659**

B. Kovács András: A bíró színe előtt – magyarul **690**

Nagy Bálint: A pénzügyi-gazdasági válság okairól **704**

V. Kronológiák, dokumentumok

2006–2007 kisebbségpolitikailag fontos eseményei (Bodó Mária) **719**

Közéleti krónika 2006–2007 (Udvardy Frigyes) **766**

A székelyföldi népszavazások kronológiája (Izsák Balázs – Bakk Miklós) **844**

2006. és 2007. évi jogszabályok (Ádám Beáta) **853**

A Romániai Magyar Évkönyv, 2007–2008 szerzői **867**

Cuprins

Prefață în limbile maghiară, română și engleză (Bodó Barna) **XI-XIII**

I. Pe drumul democrației

Varga Attila: Caracteristicile sistemului politic românesc actual, atipic **3**

Toró Tibor: Definierea conceptelor de națiune și minoritate națională **15**

Kolumbán Dávid: Stânga și dreapta în viața politică a minorității maghiare din România **31**

Szekrényi Zsuzsa: Reprezentarea pe internet a partidelor din România **69**

Bodó Barna: Colaborări transfrontaliere **84**

Székely István Gergő – Bognár Zoltán: Noul sistem electoral din România **97**

Szász Alpár Zoltán – Bakk Miklós: Alegeri euro-parlamentare. Rezultate și alternative **125**

Szász Alpár Zoltán – Sárosi-Márdirosz Krisztina: Alegerile locale din iunie 2008 **163**

II. Date și fenomene

Sorbán Angella: Bilingvismul și piața muncii **201**

Kerekes Kinga: Strategiile de pregătire profesională a tinerilor maghiari din județul Cluj **225**

Balogh Márton: Actorii politicii locale din România **239**

Szabó László: Relația stat-biserică în perioada 1918–1989 **245**

Bodó Barna – Márton János – Orbán Balázs: Procesul de restituire din România și impactul acestuia asupra comunităților minoritare **255**

Dénes Emőke Katalin – Sándor Krisztina: Veri și tabere în Ardeal **372**

III. În dulcea limbă maternă

Erdei Ildikó: Cultura organizațională a școlilor minorităților naționale **387**

Bartha Krisztina: Competența înțelegerii textelor și factorii determinanți ai acesteia la elevii de clasa a VII-a **404**

Gál Noémi: Planificarea, managementul și revitalizarea limbii **425**

Derzsi Eszter – Fazakas Emese: Pedagogia și cultivarea limbii materne **439**

Márton János: Finanțarea educației din România **479**

Sárosi-Márdirosz Krisztina: Școli și pregătire doctorală la Universitatea Babeș–Bolyai **534**

Bartos-Elekes Zsombor: Colecția de hărți Cholnoky Jenő din Cluj **547**

Somai József: Acreditarea revistelor și editurilor maghiare – o trecere în revistă a situației actuale **557**

Demeter András: Patrimoniul nostru cultural **564**

Kovács Lehel István: Viață culturală a orașului Săcele între anii 1990–2008
570

IV. Dileme și răspunsuri sociale

Varga Gábor: Protecția creațiilor tehnice **597**

Talpas János: Situația turismului din Ardeal și aderarea României la UE **617**

Rostás Szabolcs: Aderarea la Uniunea Europeană – o nouă perspectivă **625**

Paskucz-Szathmáry Viola – Veress Enikő: Economia culturală și protecția
valorilor maghiare din România **633**

Zakota Zoltán: Societatea informațională în România **643**

Gyerő Dávid: Noua lege a cultelor din România **659**

B. Kovács András: În fața judecătorului – în limba maghiară **690**

Nagy Bálint: Despre cauzele crizei economico-financiare **704**

V. Cronologii, documente

Cronica evenimentelor politice importante pentru minoritatea maghiară, 2006-
2007 (Bodó Mária) **719**

Cronica evenimentelor culturale, 2006–2007 (Udvardy Frigyes) **766**

Cronologia inițiativelor de referendum din Ținutul Secuiesc (Izsák Balázs –
Bakk Miklós) **844**

Acte legislative 2006–2007 (Ádám Beáta) **853**

Autorii volumului *Anuarul Maghiar din România, 2007–2008* **867**

Contents

Preface (Bodó Barna) – in Hungarian, Romanian and English **XI-XIII**

I. On the Pathway of Democracy

Varga Attila: The Characteristics of the Present Atypical Romanian Political System **3**

Toró Tibor: Defining the Concepts ‘Nation’ and ‘National Minority’ **15**

Kolumbán Dávid: Left and Right in the Politics of the Hungarian Minority in Romania **31**

Szekrényi Zsuzsa: The Representation of Romanian Parties on the Internet **69**

Bodó Barna: Cross-border Cooperation **84**

Székely István Gergő – Bognár Zoltán: The New Romanian Electoral System **97**

Szász Alpár Zoltán – Bakk Miklós: Elections to the European Parliament. Results and Alternatives **125**

Szász Alpár Zoltán – Sárosi-Márdirosz Krisztina: The Local Elections Held in June 2008 **163**

II. Data and Processes

Sorbán Angella: Bilingualism and the Labour Market **201**

Kerekes Kinga: Plans of the Hungarian Youth in Cluj County to Pursue Higher Education **225**

Balogh Márton: Actors of Local Politics in Romania **239**

Szabó László: The Relationship Between State and Church – from 1918 to 1989 **245**

Bodó Barna – Márton János – Orbán Balázs: The Restitution Process in Romania and Its Impact on National Minorities **255**

Dénes Emőke Katalin – Sándor Krisztina: Transylvanian Summers and Camps **372**

III. Education and Culture in Hungarian Language

Erdei Ildikó: Organisational Culture in Schools for National Minorities **387**

Bartha Krisztina: Text Comprehension and Its Determinants – A Study of Seventh Grade Pupils **404**

Gál Noémi: Language Planning, Management and Revitalisation **425**

Derzsi Eszter – Fazakas Emese: Native Language Teaching and the Cultivation of Language **439**

Márton János: The Financing of the Education System in Romania **479**

Sárosi-Márdirosz Krisztina: Doctoral Programmes and Training at the Babeş–Bolyai University **534**

Bartos-Elekes Zsombor: The Cholnoky Jenő Map Collection in Cluj **547**

Somai József: The Situation Regarding the Accreditation of Hungarian Journals and Publishers **557**

Demeter András: Our Cultural Heritage **564**

Kovács Lehel István: Cultural Life in Hétfalu/Săcele, 1990–2008 **570**

IV. Social Challenges and Responses

Varga Gábor: The Protection of Technological Creations **597**

Talpas János: The State of Transylvanian Tourism and the Accession to the EU **617**

Rostás Szabolcs: The European Union – Better Prospects **625**

Paskucz-Szathmáry Viola – Veress Enikő: The Cultural Economy and the Protection of Hungarian Values in Romania **633**

Zakota Zoltán: Information Society in Romania **643**

Gyerő Dávid: The New Romanian Law on Religions and Cults **659**

B. Kovács András: Addressing the Judge in Hungarian Language **690**

Nagy Bálint: On the Causes of the Financial and Economic Crisis **704**

V. Chronologies and Documents

Main Political Events Regarding Minorities: 2006–2007 (Bodó Mária) **719**

A Chronicle of Cultural Events: 2006–2007 (Udvardy Frigyes) **766**

The Chronology of Referenda Held in the *Szeklerland* (Izsák Balázs – Bakk Miklós) **844**

Laws and Decrees Adopted in 2006 and 2007 (Ádám Beáta) **853**

Contributors to the *Hungarian Yearbook of Romania, 2007–2008* **867**

Az Évkönyv sorsa...

„Pro captu lectoris habent sua fata libelli.”

Ugye, Terentianus Maurus híres mondását ebben a teljes formájában kevésbé ismerjük. Hogy a szövegnek miért csak a második fele vált szállóigévé, érdemes volna végiggondolni. Hiszen a *habent* utáni rész leválasztva azt sugallja, a könyveknek önmagukban van meg a sorsuk. Pedig az ókor híres grammatikusa igencsak tudta, a könyv sorsa az olvasótól függ – annak érdeklődésétől, hogy ki mit vár el tőle.

Ugyanakkor az írással foglalkozók körében ismert állítás: minden szöveg írja magát. A szerző elképzeli a vázat, de a mondatok egymásutánját előre nem tudja meghatározni. Egyik mondat kiváltja a másikat.

A *Romániai Magyar Évkönyv*nek is megvan a maga sorsa.

Az *Évkönyv* nem szöveg – mégis „írja magát”.

Bontsam ki mindkét tételt.

Amikor első évkönyvünket készítettük, akkor az éves számvetés nem mes szándéka dolgozott bennünk. Kacsó Sándorral mondtuk: „A kisebbségi helyzet parancsa: számba venni mindent, ami a házi tűzhely további fennmaradását biztosítja.” Azóta is fel-felötlik bennünk, szerkesztőkben az akkori kérdés: a romániai magyar nemzeti közösség számára minden jelentős és fontos kérdésben képesek vagyunk a megfelelő elemzésre? Akkor, 2000-ben, egy kérdést megspóroltunk, de ma ide kívánczok: tudjuk-e melyek a sors-, melyek a fontos és melyek a kevésbé fontos kérdések a romániai magyarság számára?

Az *Évkönyv* a kezdeti szemle típusú elemzésektől lassan, mondhatni természetesen távolodott el, kisebbségi létünk tematikus bemutatása mindinkább lekerült a szerkesztői szándékok lajstromáról. Ma folyamatokra vagyunk inkább kíváncsiak, és persze jelenségekre: arra, hogy más – hozzánk hasonló vagy jelentősen különböző – közösségekhez képest korunk kihívásaira milyen reakciókkal válaszolunk. Mi történik kisebb vagy nagyobb csoportokban, elszigetelten vagy tömbben élő társainkkal, miként alakul anyanyelvünk, mi történik szellemi és tárgyi javainkkal?

Ha valaki azt állítja, hogy ez az alapállás szétfeszíti az *Évkönyv* kezdetekkor kigondolt kereteit – igaza van. Válaszunk: habent sua fata libelli... Akkor is, ha sorozatról van szó, mert az egymást követő kötetekből épülő kötetsor darabjai között a teljes megfelelés soha nem lehetséges. A sorozatok is változnak – ezeknek is megvan a sorsuk. Ez a változás vonatkozik az olvasói elvárásra („hogyan érti a kötetet az olvasó”), de a szerkesztő sem vonhatja ki magát a változás, a kor kulturális kánonjainak a hatása alól. Persze hat-

nak a szervezeti építkezés kényszerei is, mikor milyen témák válnak valamilyen okból fontossá.

És ebben az értelemben az *Évkönyv* írja magát. Ha a szerzők szakmailag korrekt szöveggel jelentkeznek, akkor a szerkesztő nem válaszolja azt például a nyelvészet területéről jelentkezőnek: maradj meg a külön („szűk?”) szakmai nyilvánosságod körében, mivel a szakmaiságnak – bizonyos szint felett – az *Évkönyv* nem biztosít teret. Szerkesztőkként úgy gondoljuk, az egyetlen szelekciós kritérium a téma közösségi fontossága.

Ez azt jelenti, hogy szélesedik a szakmai paletta, mind több területről fogadunk el közlésre szakmai igényű, tehát nem tájékoztató jellegű szövegeket. Mert a rendszerváltás egyik jellegzetessége, hogy a szakmai műhelyek és az illető területek publikációs lehetőségei között nincs egyensúly, nincs megfelelés.

Tudott dolog: a politikához mindenki érteni kíván. Az állampolgár joggal várja el, értse korának s környezetének politikai és társadalmi folyamatait. Ebben az értelemben például a restitúció, a jóvátétel szűkebb vagy tágabb értelemben beletartozik azon kérdések körébe, amelyekről alapos, szak tudományos elemzés közlése az *Évkönyv*ben indokolt. Ugyanakkor a nyelvünk változásait taglaló szociolingvisztikai szakdolgozat sok olvasó számára olyan kérdés, amely túlkerül a mindennapi érdeklődés körén. Ez valós dilemma lehet, válaszunkat megadtuk – benne van a kötetben.

Az *Évkönyv* ismét kétéves időszakot fog át, s nem a szerkesztői szándék, hanem a kiadásra fordítható források okán. A kötet, hisszük, izgalmas mind a tematika, mind pedig a kérdéskezelések vonatkozásában. Sok a fiatal, kevésbé ismert szerző, ám jelen vannak nevesebb, az *Évkönyv* köteteiben rendre visszatérő szerzők is – mindenkinek köszönet. Ugyanis kutatásaik eredményét, ezek közlését bízták ránk.

És köszönet a támogatóknak. Azt is mondhatjuk, kiadványunkat minden olyan támogató felpártolta, aki könyvek kiadásában vállal szerepet: köszönet a **Szülőföld Alap** és a **Communitas Alapítvány** kurátorainak.

Köszönet mindazoknak, akik a kötet szerkesztésében és nyomdai előkészítésében részt vállaltak.

Temesvár, 2008 tavaszán

Bodó Barna

Soarta Anuarului...

„Pro captu lectoris habent sua fata libelli.”

Dictonul lui Terentianus Maurus, altminteri adesea citat, este mai puțin cunoscut în această formă, cea completă. Ar fi interesant de văzut, oare din ce cauză ne referim la forma sa prescurtată. Pentru că partea citată, care urmează verbului *habent*, sugerează existența unei sorți proprii a cărților, fără a se face referire la cititor. Însă acest lingvist renumit al Antichității, originar din Mauretania, știa prea bine: soarta cărții depinde de cititor, de acel interes cu care acesta ia în mână cartea.

Totodată cei care se îndeletnicesc cu meșteșugul scrisului cunosc afirmația conform căreia orice text se scrie de la sine, singur. Autorul își imaginează o structură, știe ce vrea să transmită, dar frazele formulate ce se succed au o regularitate intrinsecă: o frază o generează pe următoarea.

Și *Anuarul Maghiar din România* își are propria soartă.

Anuarul nu este un text – totuși, într-un fel „se scrie de la sine”, edițiile ce se succed prezintă în evoluție o anume autonomie.

Să analizăm cele două afirmații.

În 2000, când pregăteam primul volum al *Anuarului*, am avut în vedere realizarea unor analize anuale, sau chiar periodice, privind situația existentă pe domenii. În asentimentul celor afirmate de Kacsó Sándor, predecesor în privința editării unor astfel de lucrări, ne propuneam: „Să identificăm toate elementele ce concură la menținerea focului din vatra casei – acesta fiind imperativul vieții minoritare.” De atunci noi, editorii *Anuarului*, ne punem din când în când întrebarea: suntem în măsură să întreprindem analize pertinente privind toate problemele de mare importanță pentru minoritatea maghiară din România? Atunci, la lansarea colecției *Anuarul Maghiar din România*, am omis să ne punem o întrebare care azi, într-un alt context, nu mai poate fi eludată: cunoaștem oare care sunt problemele vitale ale comunității maghiare, care sunt cele de importanță majoră și, în fine, care sunt mai puțin importante?

Anuarul se transforma, în timp, într-o manieră oarecum naturală, dintr-o colecție de analize tip trecere în revistă într-o abordare profundă a unor fenomene și situații legate de viața minoritară. Azi atenția noastră se îndreaptă cu preponderență spre procese și fenomene sociale, spre transformări și mutații ce au loc în sfera minoritară. Dorim să publicăm texte care abordează modul în care marile provocări ale prezentului sunt primite și gestionate sau nu de această sferă. În funcție de ponderea demografică – de la statutul de majoritate locală-zonală la cea de diasporă internă – minoritatea reacționează

diferit la aceste provocări: statutul limbii materne va fi diferit, iar patrimoniul cultural local va avea altă soartă.

Dacă cineva ar afirma că această relaționare a rolului social al *Anuarului* implică abandonarea concepției inițiale privind editarea, am fi de acord. Și am invoca răspunsul: habent sua fata libelli... Chiar dacă este vorba de o colecție constituită din cărți ce se succed periodic. Realizate de o echipă redacțională neschimbată, două ediții ale aceluiași *Anuar* nu pot fi identice. Și colecțiile își au propria soartă – definită de interesul publicului. Azi sunt așteptate alte tipuri de analiză față de cele de acum un deceniu. Recunoaștem: suntem sub influența canoanelor culturale, precum și a priorităților politico-sociale declarate.

În acest sens trebuie înțeleasă afirmația că *Anuarul* „se scrie de la sine”. Dacă reprezentanți ai unor domenii științifice ne oferă studii profunde și corecte, redactorul *Anuarului* nu va refuza – de exemplu – un autor din domeniul socio-lingvisticii invocând motivul că ar trebui să se adreseze unui public mai restrâns, de specialitate, deoarece *Anuarul* se raportează la un public general. Editorii *Anuarului* sunt de părere că singurul criteriu de selecție al studiilor și analizelor ce vor fi acceptate spre publicare este importanța temei din perspectiva minorității maghiare.

Astfel, tematica devine din ce în ce mai cuprinzătoare. Publicăm studii și analize din domenii tot mai numeroase, iar abordările tip trecere în revistă sunt pe cale de dispariție. Când am lărgit astfel sfera lucrărilor acceptate spre publicare, am mai avut în vedere un considerent, de fapt o caracteristică a tranziției actuale: și anume că nu există o corespondență, un echilibru între atelierele de cercetare științifică ce s-au format și posibilitățile de publicare aferente diferitelor domenii.

Se cunoaște: la politică se pricepe toată lumea. Cetățenii doresc, și de ce nu ar fi posibil, să cunoască și să înțeleagă toate fenomenele politice și sociale ce au loc în mediul lor. Astfel, restituirea bunurilor confiscate de comuniști constituie o problemă socială, politică și juridică despre care cititorul nostru potențial așteaptă un material analitic. În schimb, tematica schimbărilor survenite în statutul și folosirea limbii materne constituie, pentru multi, un domeniu ce nu ar trebui abordat într-un astfel de cadru. Această stare de fapt reprezintă o dilemă reală, iar răspunsul nostru îl găsiți în paginile prezentului *Anuar*.

Anuarul de față acoperă, pentru a doua oară, o perioadă de 2 ani. Am optat pentru această variantă din motive (sau mai exact, lipsă de resurse) financiare. Prezentul volum este, în opinia noastră, interesant atât sub aspectul tematicii, cât și a manierelor de abordare a diferitelor teme. Ponderele autorilor tineri este relativ mare, dar nu lipsesc nici autorii cunoscuți, fideli publicației noastre. Mulțumiri tuturor pentru că ne-au încredințat spre publicare rezultatele cercetărilor întreprinse.

Mulțumim, nu în ultimul rând, finanțatorilor noștri. Cele două structuri care sprijină editarea cărților în limba maghiară – fondul **Szülőföld Alap** din Budapesta și **Fundația Communitas** din Cluj – ne-au susținut financiar.

Și mulțumiri colaboratorilor, fără aportul cărora prezentul volum nu ar fi putut apărea.

Timișoara, primăvara anului 2008

Bodó Barna

The Yearbook's Fate...

“Pro captu lectoris habent sua fata libelli.”

This often quoted saying by Terentianus Maurus is known to a lesser extent in its complete form. However, it may prove a worthwhile exercise to consider why its abridged version became an adage. Needless to say, its second part following the verb *habent* suggests that books have their own fate in themselves, irrespective of readers. Yet, the famous Ancient Roman grammarian, born in Mauretania, was perfectly aware that a book's fate depends on the readership, on their expectations.

Nonetheless, people whose occupation involves writing are familiar with the statement that texts have the habit of writing themselves. The author imagines a structure, knows what message (s)he intends to convey, but is unable to determine the succession of sentences. Each and every one of them generates the next.

The *Hungarian Yearbook of Romania* has its own fate, too. Even though the *Yearbook* is not a text, it ‘writes’ itself.

Let us analyse both statements.

In 2000, when we collected articles to be published in the first *Yearbook*, we were motivated by the noble intention to draw a balance regarding various aspects of the social and political life of the Hungarian minority in Romania. As the writer Kacsó Sándor, a forerunner who undertook the task of editing similar volumes during the inter-war period, has put it: ‘The imperative of the minority status is to take stock of all the elements that help sustaining the household fire.’ Hence, we, the editors sometimes ask ourselves the question: are Hungarians in Romania capable of carrying out rigorous analyses on all major topics regarding the community? In the beginning, when the series entitled *Hungarian Yearbook of Romania* has been launched, we avoided a question that cannot be circumvented any more: do we really know what are the vital problems concerning Hungarians in Romania, which are the significant issues and which of them carry lesser importance?

As the result of a process, which can be deemed natural and logical, The *Yearbook* gradually ceased to publish reviews assessing critically various areas of our life as a minority group. Editors and authors alike are more interested today in profound analyses of different socio-political phenomena, situations and processes that describe and explain the answers given by the Hungarian minority in Romania to the great challenges of the present, while contrasting them with responses given by other groups of people that are similar or rather dissimilar as compared to ours. What happens to our fellow Hungarians who

live in larger or smaller groups, as local diasporas or regional majorities; what changes and modifications occur in our native language; what happens to our cultural heritage both in its spiritual and material form?

If somebody argued that this manner of conceiving the social role of the *Yearbook*, constitutes a break with the initial editorial conception, we would most probably agree, replying: *habent sua fata libelli...* This maxim is applicable to series of books as well, since perfect correspondence between successive volumes can never be achieved, not even with an unmodified editorial board. Having their own fate, series change in time according to the expectations and interpretations of the reading public. The types of analyses welcomed nowadays by the readership do not coincide with the ones required a decade earlier. Still, editors also have to adapt to changes and to the cultural standards of the time. Moreover, issues on the socio-political agenda exert an inescapable pressure, too.

This is the sense in which the affirmation that the *Yearbook* writes itself should be construed. If students of various scientific fields submit well-crafted studies written in accordance to the standards of the respective subject areas, the editors will accept these. For instance, a study in sociolinguistics will not be rejected because it is of interest mainly to a narrow and highly specialised readership, while the *Yearbook* – being destined for the larger public – does not publish papers exceeding a certain technical level in any field of study. The editors consider that the only selection criterion regarding the acceptance of submissions should be the importance of the topic from the Hungarian minority's point of view.

Consequently, the *Yearbook* encompasses an ever expanding area of scientific fields. We accept for publication professional papers from an increasing number of fields, while avoiding the inclusion of informative surveys addressing different aspects of minority life. The reason for this change in editorial strategy can be found in a particular trait of the present social, political and economic transition: there is no correspondence or balance between the (number of) emerging scientific workshops and the publication opportunities pertaining to the respective areas of study.

It is a well known fact that everybody understands (some) politics. Citizens want to – and, of course, have the right to – know and understand all political and social processes characterising their time and environment. In this respect, the restitution of properties confiscated during the Communist period is one of the social, political and legal issues eliciting the interest of our potential readers, and hence a scientific paper dealing with the topic should certainly be included in the *Yearbook*. However, excerpts from sociolinguistic dissertations tackling changes in our native language are of little interest for many readers, and in consequence such texts should not be pub-

lished in our volume. This state of facts presented us with a dilemma; and the solution we came up with can be found in the present *Yearbook*.

This volume covers, for the second time, a two-year period although the editors had no intention to skip a year or to join papers covering phenomena and processes from two different years in a single issue of the *Yearbook*. The reason for proceeding in this manner were the financial resources (or, more precisely, their absence). In our opinion, this volume may elicit interest on the one hand because of the topics discussed in it, and on the other hand by virtue of the various approaches used by the authors. Many of them are young and rather unknown, however, better known authors who regularly contribute to the *Yearbook* have been included as well. The editors are grateful to all of them since they entrusted us with the results of their research, with the publication of their findings.

We also wish to extend our gratitude to the sponsors. Both agencies playing a role in the publication of Hungarian language books in Romania granted us financial support: the **Szülőföld Alap** fund from Budapest and the **Communitas Alapítvány** foundation from Cluj.

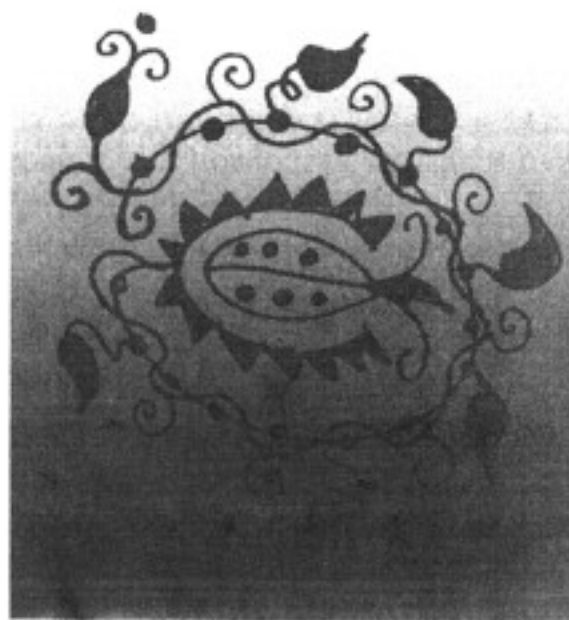
Last but not least, many thanks to all collaborators who shared in the tasks of editing and copy-editing this *Yearbook*. Without their help and assistance the present volume could have not appeared.

Timișoara, the spring of 2008

Bodó Barna

A demokrácia útján

Varga Attila

A jelenlegi atipikus román politikai rendszer jellemzői

Egyik beszédében Deák Ferenc a következőket mondta: *„Nehéz a haladás pályája, mert ezer ellenkező magánérdekekkel kell megküzdeni, melyek hogy önmagukat védjék, minden lépést a polgári alkotmány felforgatására intézettek kiáltanak. A törvényhozásnak a nemzet jelen szükségéit kell főképp tekintetbe venni, de figyelemmel kell legyen egyszersmind arra is, hogy midőn az alkotott törvények a jelent tetszőleg kielégítik, a jövőnek kifejlődését meg ne kössék, vagy annak helytelen irányt ne adjanak. [...] ismerjük, sőt érezzük törvényeink számos hiányát, s keblünkben élénk, nem múlt-kony ösztön támadott pótolni a hiányt, s javítva változtatni, amit rossznak, károsnak ismerünk.”*¹ Úgy vélem, aktuális és tanulságos gondolatok ezek, helyzetünkre nézve szinte máig érvényes állapotot ír le, illetve máig ható követelményeket fogalmaz meg a mindenkori törvényhozó számára. Egyszersmind féltő, hogy az utolsó mondatából sugárzó bölcsesség a mai törvényhozóból hiányzik.

Igaz és helytálló gondolatok ezek általában, és akkor is, ha egy adott kérdést, az ország politikai, kormányzati rendszerét, annak jellemzőit vizsgáljuk. A jelenlegi romániai rendszer mintegy 18 éves múltra tekint vissza és ennek tapasztalatai nem megnyugtatóak, esetek jelzik, hogy az alkotmányozás során hozott bizonyos politikai, jogi döntések nem voltak helyesek. Az alaptörvényben leírt norma, rendelkezés és a politikai, állami gyakorlatban kialakult kormányzati forma nincs mindig összhangban. Másrészt az alkotmányos előírások, szabályok, magukban hordozzák azokat a nyilvánvaló vagy éppen rejtett ellentmondásokat, melyek következtében a gyakorlatban ez a rendszer tovább romolhat, további hibák, fogyatékoságok jelentkezhetnek.

1. Alkotmányos, fogalmi keret

A román alkotmányban kétségtelen biztonsággal, mi több megváltozhatatlan jelleggel rögzített, hogy az ország kormányformája a köztársaság.²

Ezen túlmenően azonban kérdés, hogy a tényleges (olykor dőcögve) működő kormányzati rendszer milyen, hagyományosnak tekinthető típusba

sorolható, illetve maga a rendszer mennyire teremt áttekinthető, tiszta, egyértelmű hatalmi viszonyokat éppen a funkcionalitás érdekében. Ebben a vonatkozásban igencsak elbizonytalanodunk, és a szakvélemények erősen megoszlanak. A gyakorlat nyilvánvalóvá teszi azt, hogy a felemás, kompillatív jellegű megoldások, nemcsak, hogy nem segítik tisztázni a rendszer jellegét, de súlyos fogyatékoságok léteznek, és legalábbis zavarokkal működik.

Az kétségtelen, hogy kormányformától függetlenül minden egyes országnak, legyen köztársaság vagy monarchia, lényegében sajátos *sui generis* kormányzati rendszere van, vagyis két azonos kormányzati rendszer nem létezik. Éppen ezért nemcsak a tudomány (alkotmányjog, politológia), de a gyakorlat számára is fontos a különböző, de hasonló jellemzőkkel bíró rendszerek tipologizálása. Ennek az elméleti jelentőségén túli, gyakorlati haszna éppen az, hogy – nyilván soktényezős körülmény-rendszerrel függően – milyen jellemzőkkel rendelkeznek a többé-kevésbé jól működő kormányzati rendszerek, és mely esetekben lépnek fel az elfogadhatónál nagyobb gyakorisággal diszfunkcionalitások.

Következésképpen kimondható, hogy bár az 1991-es alkotmány, valamint annak 2003-as módosítása nem tisztázta kellőképpen a kormányzati rendszer jellegével kapcsolatos kérdéseket, ez nem valamiféle öncél, önfelmentő kényszer, hanem annak a jogos társadalmi-politikai körülménynek és igénynek a kifejeződése, hogy a jelenlegi meglehetősen (zűrzavaros közjogi állapotokat meg lehessen haladni, tovább lehessen lépni.

A román alkotmány, és annak 2003-as módosítása teszi teljesen egyértelművé a hatalommegosztásos államszervezési elv elfogadását, amelynek alkotmányos demokráciában érvényesülnie kell.³ Ezzel sommásan el is intéztük az általános kérdést, hogy a politikai rendszer alkotmányjogi fogalma szerint Románia alkotmányos demokrácia. (Kétségtelen, ezt a maga konkrétságában is érdemes lenne megvitatni, ami sok tanulsággal is szolgálna.)

A konkrét kormányzati rendszer jellege azonban közvetett módon, a különböző intézményekre – államelnökre, kormányra és parlamentre illetve ezek viszonyaira – vonatkozó rendelkezések alapján állapítható meg, egyébként nem túl nagy biztonsággal. Az alkotmányjogászok hajlamosak egyszerűen ezt szemi-prezidenciális köztársaságnak nevezni, és ez esetben két lehetőség kínálkozik: vagy nem foglalkoznak a továbbiakban a kérdéssel, vagy ha elemzés alá veszik, akkor kénytelenek megállapítani, hogy azért ez nem feltétlenül az, aminek látszik, és akkor a pontosítások egész sora következik. Ekként juthatunk el az olyan erőltetett fogalmi konstrukció megfogalmazásához, miszerint ez egy „parlamentesített félelnöki” rendszer.

Az talán már a kezdetekben is bizonyos volt, hogy a kialakított alkotmányos kormányzati rendszer nem tipikus, nem sorolható egyetlen elfoga-

dott kategóriába sem, hanem keverék-jellegű, ami a politikai rendszert nem életképesebbé, hanem sokkal inkább sérülékenyebbé, zavarosabbá tette, ennek minden következményével.

2. A politikai (kormányzati) rendszer alkotmányjogi típusai

Alkotmányjogi szempontból, miközben a kormányforma fogalma a monarchiát vagy köztársaságot jelenti, a politikai rendszer (kormányzati rendszer) fogalma a hatalom intézményes megszervezésének és működésének módja alapján határozható meg.

A politikai (kormányzati) rendszert tekintve a legalapvetőbb vagy leginkább elterjedt tipológia szerint, a hatalmi erőviszonyok alakulása szempontjából beszélhetünk autoritárius, diktatórikus rendszerekről, ami a hatalom koncentrációját jelenti, ahol a hatalommegosztás montesquieu-i elve nem érvényesül, és természetesen még számos más, általános illetve esetenként változó jellemzőkkel is rendelkezik. A másik alaptípus jellemzője, hogy a különböző hatalmi ágak – törvényhozó, végrehajtó, igazságszolgáltatás, de különösen az első kettő esetében – között együttműködési egyensúly jön létre: ezek az úgynevezett parlamenti rendszerek, illetve beszélhetünk a hatalmi ágak szigorú elválasztásának módszeréről, a „fékek és egyensúly” főként amerikai modelljéről, ez pedig az elnöki rendszer. E kettő keverékéből, bár igen csak a konkrét korabeli viszonyokra és állapotokra, mi több személyi feltételekre alapozva jött létre az 1958-as alkotmány alapján a francia **szemiprezidenciális (félelnöki) rendszer**.⁴ Ez utóbbi három – parlamentáris, elnöki, félelnöki rendszerek – demokráciákban jönnek létre, vagyis a politikai rendszer szempontjából az említett másik alaptípus a demokratikus politikai rendszer és ezen belül beszélhetünk ezekről a különböző kormányzati formákról. Természetesen az egyes rendszerek – és ez egyébként érvényes a diktatórikus, totalitárius rendszerekre is – rendkívül változatos formában jelennek meg az egyes államok alkotmányos szabályozásában, illetve politikai gyakorlatában.

Mindebből jól látható, hogy egyrészt a törvényhozás és végrehajtás, mint elkülönült hatalmi ágak viszonyáról, másrészt pedig az államfő megválasztásának módjáról, az ebből adódó politikai legitimitásról, főként a kormányhoz, miniszterelnökhöz és parlamenthez köthető intézményes viszonyáról van szó. Vagyis ezek azok a kritériumok, amelyek alapján a politikai rendszer meghatározható.

Rövid elemzés alapján a következő, főbb jellemzők állapíthatók meg:

a) A parlamenti rendszer. Korábban jeleztem, ennek alapja az egyébként intézményesen, funkcionálisan elkülönült hatalmi ágak közötti

együtműködés alkotmányos kötelezettsége, kényszere. Mi több, nemcsak együtműködnek, de léteznek azok a mechanizmusok, amelyek lehetővé teszik a kölcsönös ellenőrzés különböző formáit is. Ezen rendszerben a parlament rendkívül erős, hatásköre szinte korlátlan, ami az állam törvényhozó funkciójának gyakorlását illeti, ugyanakkor a rendszer igazi motorja a kormány, és különösen a miniszterelnök, aki a végrehajtó hatalom tulajdonképeni feje, még akkor is, ha bizonyos hatásköröket megoszt a parlament által választott államfővel. Az államelnöknek ebben a rendszerben éppen megválasztásának módja miatt korlátozott a hatásköre. Bár a meglévő jogköröket nem lehet alábecsülni, hiszen rendszerint a hadsereg főparancsnoka, adott esetben egyszeri korlátozott vétőjoggal rendelkezik a törvényalkotási folyamatban, illetve meghatározott, korlátozott intézményes kapcsolata van a kormánnyal, amely leginkább abban jut kifejezésre, hogy legtöbb hatáskörét miniszteri vagy miniszteri ellenjegyzés mellett gyakorolja. Ez azt jelenti egyben, hogy az államfő aktusaiért az ellenjegyző vállalja át a felelősséget, következképpen az államfő nem felel politikailag a parlament előtt. A kormány (kabinet) testületi szerv, tagjai politikailag szolidárisak. A miniszterek intézkedése mögött a kormány egyetértését kell vélelmezni. A kormány politikájának a kidolgozásában és érvényesítésében azonban a miniszterelnöknek van meghatározó szerepe, az ő jogköre a miniszterek kiválasztása. Az ellene irányuló – sikeres – bizalmatlansági szavazás minden esetben a kormány bukásával jár.⁵ Ezen jellemzők java része megtalálható a román politikai rendszer alkotmányos szabályozásaiban is.

b) Elnöki rendszer. Ennek keretében a hatalmi ágak miközben természetesen intézményesen és funkcionálisan elkülönülnek, maga a hatalommegosztás szigorúbban érvényesül, és nem jelentkezik az együtműködésnek a parlamenti rendszerre jellemző erőteljesebb kényszere. Az elnököt általában közvetlenül választják az állampolgárok, ami által a politikai legitimitása meglehetősen nagy, és ez meg is határozza a rendszer jellemzőit, leginkább azt, hogy az elnök kezében rendkívül erős (főként végrehajtó) hatalmi jogosítványok összpontosulnak. Ebben a rendszerben a végrehajtó hatalmon belül egyértelmű ki a vezető, olyannyira, hogy például a legjellemzőbb típusában az Amerikai Egyesült Államokban nincs miniszterelnöki funkció, miniszterek sincsenek név szerint (államtitkároknak nevezik a különböző szaktárcák vezetőit) az elnök pedig a végrehajtó hatalom egyetlen, kizárólagos feje. A rendszer másik jellemzője, hogy a törvényhozó és végrehajtó hatalmak jól, szervesen elkülönülnek, olyannyira, hogy a kormány nem egy kollegiális testület, a tagjai nem cselekszenek szolidárisan, hanem egyénileg felelnek az államfő előtt, illetve az államfő és kabinetje nem meneszthető a parlament által, de az államfő sem oszlatja fel a törvényhozást.⁶ Ebben

– az amerikai – rendszerben, mivel a hatalommegosztás a klasszikus modellben valósul meg, egyrészt a két nagy párt (republikánus és demokrata) nem rendelkezik erős belső fegyellemmel, és ennek direkt következménye, hogy a törvényhozás nem szolidáris a végrehajtó hatalommal, ahogyan a hatalommegosztás modernebb, főként európai modelljeiben tapasztalható.

c) Szemiprezidenciális (félelnöki, gaulle-ista) rendszer. A parlamenti és elnöki rendszer közötti sajátos átmenet. Ez a francia eredetű kormányzati forma néhány, részben általános jelenségre alapoz, melyek a második világháború utáni évtizedekben váltak nyilvánvalóvá. Ezek: a parlament alulmaradása a végrehajtó hatalommal vívott harcában; a végrehajtó hatalom, különösen ha az államelnököt közvetlenül választják, legitimációs értéke szinte a parlamentével egyenlő; a konkrét napi hatalomgyakorlásban jelentősen megnövekedett nemcsak a végrehajtó hatalom szerepe, hanem annak autonómiája is.⁷ Nem véletlen, hogy a kormányzati/politikai rendszerek megítélése a végrehajtó hatalom belső szerkezetétől, az államfő választásának módjától és a parlamenthez fűződő alkotmányos viszonyától függ. Másrészt ennek a rendszernek a gyökerei az 50-es évek második felére, a konkrét franciaországi politikai, hatalmi, személyi feltételekre és körülményeire vezethetők vissza. Nyilvánvaló, hogy másfél évtizeddel a világháború után, pontosabban a totalitárius rendszerek nyugati rémuralmának évtizedei után (mely Kelet-Közép-Európában még fél évszázadot tartott), egy autoritárius elnöki rendszer nem lett volna vonzó, ugyanakkor az eltelt évtized parlamenti rendszerének tapasztalata politikai bizonytalanságot szült volna. Továbbá ott volt a nemzeti hős, de Gaulle tábornok, aki hiteles is volt, demokrata is, és előszeretettel fordult a népakarathoz.⁸ Adódott az alkotmányos megoldás, amelyet az 1958-as franciaországi alaptörvény szentesített, hogy az államfőt közvetlenül választja a nép és éppen ezen erős legitimációja révén a végrehajtó hatalom meghatározó tényezőjévé válik. Kinevezi a kormány tagjait, akiknek egyben a parlament bizalmát is élvezniük kell. Az elnök nem a parlamentnek, hanem a választópolgároknak felelős, ezáltal önálló politikai döntéseket hozhat, miniszteri, miniszterelnöki ellenjegyzés nélkül, népszavazást kezdeményezhet, és még a törvényhozási eljárásban is jelentős szerepe van. A parlament törvényhozói hatásköre radikálisan korlátozódik abban az értelemben, hogy csak bizonyos területek szabályozására terjed ki, mint ahogyan a kormány fölötti ellenőrző funkciója is jelentősen beszűkül, ezért nevezik is ún. „racionalizált parlamentnek”.⁹ Még egy fontos sajátossága a rendszernek, hogy lévén az elnöki mandátum hét éves, a parlamenti pedig öt (ez 2000-tól megváltozott, amikor az elnök mandátumát öt évre változtatták, alkotmánymódosítással), s mivel a kormányalakítás a parlamenti választások ciklikusságát követi, adódhat olyan helyzet, hogy a hivatalban lévő elnök kényte-

len olyan miniszterelnököt kinevezni, aki nem az ő politikai, ideológiai családjához tartozik. Ezt nevezik „együttélésnek”, kohabitációnak. Ahhoz, hogy ez működjön, meglehetősen fejlett politikai kultúrára volt/van szükség.

Rendkívül vázlatosan így néz ki az eredeti francia félelnöki rendszer, ehhez próbált igazodni az 1991-es román alkotmányozó folyamat, de amiből egy sajátos, politikai szándékában határozatlan, nem egyértelmű megoldás született. Ennek hiányosságai az elmúlt években beigazolódtak.

A román politikai/kormányzati rendszer jellemzői

A román alkotmányjogászok többsége, kissé a témát lerázva, hajlamosak ezt olyan módon elintézni, hogy kijelentik, miszerint a román kormányzati rendszer – a franciaorientáltság révén – félelnöki jellegű. Erre természetesen vannak érvek, pontosabban kimutatható hasonlóságok, de kétségtelen különbségek is, elsősorban a klasszikus félelnöki rendszernek számító franciához képest.

A kormányzati rendszer jellege elsősorban – de nem kizárólagosan – az államelnök választásának módjához, alkotmányban meghatározott közjogi szerepéhez és a többi alapintézményhez, elsősorban kormányhoz és parlamenthez kapcsolódó viszonyához köthető. Mintegy zárójeles megjegyzésként: a román alkotmányfejlődés történetében a különböző alkotmányok megalkotása sohasem a belső, tehát szerves társadalmi-politikai fejlődés eredménye volt, hanem külső hatás, mímelés, vagy éppen kényszer határozta meg az alaptörvényeknek a tartalmát.

Így volt ez 1991-ben is, amikor – miként a történelem során oly sokszor, de korántsem igazoltan – a francia, gaullista félelnöki rendszer tűnt a legmegfelelőbbnek. Ennek az akkori történelmi politikai viszonyok között megvolt a racionalitása, hiszen a diktatúra után az erős elnöki rendszer nem tűnt volna a társadalom szemében túl szimpatikus és politikailag sem okos döntésnek. A hagyományosnak mondható parlamenti rendszer megint csak kockázatosnak tűnt, hiszen a parlament akkor még – mint a demokrácia alapintézménye – reakcióiban, hatékonyságában kiszámíthatatlannak tűnt, és ez a szemlélet, egyesekben meggyőződés, a mai napig sem változott. Az erős kormány pedig az éppen alakulóban lévő pluralista politikai mezőnyben a szükséges kormányzati váltogazdaság körülményei között, a kölcsönös óvatosság, hogy ne mondjuk bizalmatlanság miatt vált elfogadhatatlanná. Maradt a több szempontból is kényelmes francia megoldás, ugyanis a franciák utánzásának van hagyománya, látszólag kiegyensúlyozó helyzetet teremt a végrehajtó hatalmon belül, miközben fékezi, korlátozza a törvényhozást, és végül,

ami talán a legerősebb (és fontos közjogi, államjogi döntéseknél sajnos mindmáig) szempont volt, hogy ez a rendszer személyre szabott. Ez akkor azt jelentette, hogy a legerősebb politikai pártnak a vezetője lesz a legalkalmasabb egy ilyen, lényegében erőskezű elnök tisztségének betöltésére.

Az alkotmányos előírásokban ötvöződtek a félelnöki rendszer és a parlamenti rendszer egyes elemei, de olyan sajnálatos módon, hogy a végrehajtó hatalmon belül potenciálisan jelen van az intézményi feszültség.

Íme, néhány példa:

- miközben az elnök politikai legitimitása közvetlen megválasztása révén rendkívül nagy, tényleges kormányzati szerepe rendkívül csekély, illetve napi kormányzati hatásköre éppenséggel nincs;
- a miniszterelnök, akit a parlament hagy jóvá a kormánnyal együtt és az államelnök nevez ki – és az is előfordulhat, hogy olyan személy kap felkérést, aki a parlamenti választásokon részt sem vett: például Victor Ciorbea miniszterelnök – a végrehajtó hatalom tulajdonképeni feje, hiszen neki van a legtöbb alkotmányosan rögzített kormányzati hatásköre;
- az alkotmány előírásai szerint bizonyos esetekben, nemzetbiztonsági, közrendet érintő vagy külpolitikai kérdésekben, az államelnök részt vehet a kormány ülésein és ilyenkor elnököli is azt, de ezt csak szigorúan ezekben a témákban teheti meg és tetszőleges napirenddel rendelkező kormányülésen nem jelenhet meg. Ez jelzi, hogy a kétféjű a végrehajtó hatalom, hogy alkotmányosan a hatáskörök megosztottak, de az alaptörvényi rendelkezések nem zárják ki a hatásköri (pozitív vagy negatív) konfliktusok lehetőségét.¹⁰
- a román rendszerben a parlamentnek szinte kizárólagos jellegű törvényhozói hatásköre van, hiszen az alaptörvény 61-es cikkelye előírja: „A parlament az ország egyetlen törvényhozó hatósága.” Ezen főszabály alól ugyan kivételt is megállapít az alkotmány, de nem az államfő, hanem a kormány javára, ami lényegesen megkülönbözteti a francia rendszertől.¹¹ Arról nem is szólva, hogy az államfőnek a román rendszerben nincsen törvénykezdeményezési joga. A törvényhozási eljárás végső fázisaiban kap szerepet, azáltal, hogy kihirdeti a törvényt, illetve ezt megelőzően, hogy az alkotmánybírósághoz fordulhat vagy alkotmányossági óvással élhet, illetve észrevételekkel újratárgyalás végett visszaküldi a törvényt a parlamentbe, minek utána tetszik neki vagy sem, köteles lesz kihirdetni azt.

Hasonlóképpen a különbözőségek között említhetjük, hogy a hatalmi ágak intézményei közötti erőviszonyok lényegesen kiegyenlítettebbek, kiegyensúlyozottabbak. A végrehajtás kétpólusú (kétféjű) hatalmi ág, melyben

a hatalom megoszlik az államelnök és a kormány (kormányfő) között. Ez egyszersmind magában hordozza az intézményes konfliktus potenciális lehetőségét is, miközben a rendszer elméletileg működőképesnek modellezhető, a gyakorlat, a politikai tapasztalat azt igazolja, hogy hol hatásköri átfedések, hol hatásköri joghézagok vannak, vagyis bizonyos esetekben mind az államfő, mind a kormányfő adott kérdésben kompetensnek érzi magát, bizonyos esetekben pedig mindkettő a másikra vár, vagy hátrítja az intézkedés felelősségét.

Másrészt, miközben az államelnök az elsőszámú közjogi méltóság, a román államot és nemzetet képviseli, a tényleges kormányzati kompetenciákkal a kormányfő rendelkezik. Arról nem is szólva, hogy mindezen közben a legitimitási forrása a két intézménynek eltérő és hatásköreinek erejével éppen fordított arányban áll, ami frusztrációt szülhet, akár mindkét oldalon. Igaz, az intézményi és főként a személyes frusztráció a társadalmat különösebben nem érdekli, de ha ez a kormányzási-hatalomgyakorlási hatékonyság rovására megy, működési diszfunkciókhoz vezet, akkor már közvetlenül is érinti.

Az elnöknek ugyanis rendkívül széles bázisú a legitimitása, amennyiben tisztségét közvetlen választás útján nyeri az állampolgároktól. Ezzel szemben a kormány pártpolitikai alapon (természetesen szintén a választás eredményeként), de parlamenti felhatalmazás alapján, és az elnök által kinevezve gyakorolja a végrehajtó hatalmat. A román alkotmány 80-as cikkelyének rendelkezései az államelnöknek, mint az állam fejének négy alapfunkcióját határozzák meg: képviseleti funkciót; az ország függetlenségének, egységének, és területi integritásának a garantálója, biztosítója; az alkotmány tiszteletben tartásának őrzője; illetve az állami közhatóságok közötti, valamint az állami intézmények és a társadalom közötti egyeztető funkciót.¹²

Ezek bizonyos értelemben éppen a parlamenti köztársaságra jellemző államfői funkciók, ugyanakkor az erős legitimitása révén, és különösen azokban a helyzetekben, amikor a parlamenti és elnökválasztások egybeestek, az elnökjelöltek lényegében kormányzati programokkal kampányoltak. Meglepve, esetenként sértődötten vették tudomásul, hogy igazából az alkotmány nem biztosít számukra kormányzati kompetenciákat, vagyis a kormányprogram megvalósításában alig lehet szerepük, igaz felelősségük sem, miközben azzal szembesültek, hogy éppen a közvetlen választás miatt a társadalmi elvárás elsősorban irányukba fordult. A már említett frusztrációk elsősorban ebből alakultak ki. Mivel az államelnök megnyert egy közvetlen választást, és mert tisztsége szerint is ő az ország első embere, közjogi méltósága, a népet képviseli – de érte szinte alig tehet valamit. Adott esetben a kormány is lehet frusztrált, ha a helyzetével elégedetlen, a korlátokat nehezen elfogadó elnök akadályozza kormányzati tevékenységét. A parlament pedig azért kerülhet frusztrált állapotba, mert törvényhozói funkcióját a kormányrendeletek révén jelentős mértékben a kabinet gyakorolja.

Itt a kör bezárult és kiváló táptalaj keletkezett a működési zavarokhoz, az intézmények diszfunkcióihoz, az áthárításokhoz, a politikai egymásra mutogatásra, és mindezekből adódóan, a társadalom bizalmának megrendüléséhez (hogy a társadalomnak a hatalomgyakorlás módja miatti frusztrációkról ne is beszéljünk) a politikai közélettől való elforduláshoz.

Következésképpen, elmondható: a román rendszer bizonyos formai jegyeket tekintve félelnöki köztársaság, de a hatalomgyakorlás, az alapintézmények konkrét működése a parlamenti rendszer irányába mutat. Ezért nevezi több alkotmányjogász ezt parlamentesített félelnöki rendszernek – amit, illetve az ilyesmit a köznyelv a „fából vaskarika” kifejezéssel szokott illetni, ami köztudottan nemcsak olyan dologra vonatkozik, amely nem az, aminek látszik, hanem éppenséggel arra, ami éppen emiatt nem is működik.

Megoldási lehetőségek, alternatívák

Formailag a megoldást csak az alkotmány felülvizsgálata, módosítása adhatja meg, melyhez, megfelelő 2/3-os többségre, vagyis politikai akaratra és majdnem konszenzusra van szükség a javasolt megoldás vonatkozásában, amit még népszavazáson is el kell fogadtatni. A kérdés az, hogy lehet-e olyan megoldást ajánlani, amely ilyen arányú politikai támogatottságra talál.

Ami a tartalmi megoldást, a rendszer alkotmányos szabályozásának megváltoztatását és a kormányzati rendszer működésének tényleges feljavítását illeti, dilemmatikus vagy éppen paradoxális a helyzet. Mindez pedig azért, mert a megoldás vagy az lehet, hogy egy következetes elnöki rendszert kell felépíteni, vagy a parlamenti rendszer mellett dönteni, ezek bármelyikének valamennyi következményével. Bármelyiket is választaná a politikai elit, valószínűleg koherens (ha nem is szükségszerűen demokratikusabb) kormányzati formát és működést lehetne kialakítani.

Az kétségtelen, hogy a jelenlegi román elnöknek egész ténykedése és ilyen értelmű konkrét megnyilatkozásai nem hagytak kétséget arról, hogy számára igencsak szűk a létező alkotmányos keret, nagyobb hatalmat szeretne. Egy klasszikus elnöki köztársaságban, pontosabban leginkább annak korábbi orosz formáját (az orosz rendszer annyira személyre szabott, hogy jelenleg éppen egy sajátos „helycserés mozgással”, miniszterelnöki központú kormányzati forma működik), hiszen politikusi, emberi habitusának és küldetéstudattal megáldott/megvert politikai ambícióinak ez felelne meg a legjobban. Az más kérdés, hogy az ország, a társadalom számára is ez volna-e a legüdvösebb.

Ebből az következhetne, hogy a törvényhozás a parlamenti köztársaságot szorgalmazná, ami azonban nem igaz. A román politikai rendszerben is,

ahogy szerte Európában) a hatalommegosztás elve, a hatalmi ágak szétválása csak formálisan, strukturálisan a parlament és a kormány, illetve elnök között valósul meg, valójában a kormány és annak parlamenti többsége együttműködve képezi az egyik hatalmi pólust és a parlamenti ellenzék a másikat.¹³ A politikai döntéseknek csak formális, intézményi színtere a kormány és a parlament, ezeket valójában a kormánypárt(ok) vezető testületeiben hozzák meg.

Következésképpen a parlamenti rendszerről – akár kormánypárttól, akár ellenzéki párttól legyen szó – akkor fognak komolyan gondolkodni, ha a személyi feltételek és érdekek ebbe az irányba mutatnak.¹⁴ Következésképpen ezekről a kérdésekről elvi alapokon igazából a hatalom csúcsán nem érintett és érdekelt kisebb pártok fognak (már ha fognak) gondolkodni vagy javaslatokat megfogalmazni.

Ami a félelnöki rendszert illeti, vagyis azt a lehetőséget, hogy a francia modell követése hűségesebb formában valósuljon meg – ez tűnik a legkevésbé járható útnak. Egyrészt a félelnöki rendszer is egy adott történelmi helyzetre, személyi feltételekhez kötötten volt kialakítva, és ma már a franciák is sokat beszélnek a rendszer reformjáról, másrészt a működőképességéhez szükség van a megfelelő politikai szereplőkre és ezek bizonyos szintű politikai kultúrájára, ami a román politikai környezetben nincsen meg. Jellemző, hogy miközben 2000-ben Franciaországban a köztársasági elnök mandátumát 7 évről 5-re csökkentik, hogy szinkronba hozzák a parlamenti mandátum időtartamával, addig Romániában 2003-ban az alkotmánymódosítás során az elnöki mandátumot 4-ről 5 évre hosszabbítják, éppen azért, hogy ne essen egybe a parlamenti választásokkal. Ez utóbbi egyébként akár helyes döntésnek is bizonyulhat, hiszen a két választás (elnök és parlamenti választás egyidejűségéből) számos zavar és félreértés született, mind a választópolgárok körében, mind pedig a megválasztott politikusok fejében.

A megoldás tehát vagy az lehet, a politikai rendszert valamely klasszikus modell (elnöki vagy parlamenti) szerint kell megváltoztatni, egyértelműsíteni, vagy a jelenlegi olyan módon átalakítani, hogy a kompetenciák világosabban váljanak szét, különösen a végrehajtó hatalmon belül, és a hatáskörök pontosabb meghatározása az alapintézmények jobb, hatékonyabb működését biztosítsák.

A társadalom szempontjából – mely csak az állam rossz, gyenge működését és a súlyos demokrácia deficitet érzékeli – igazából szinte lényegtelen ez a kérdés, legalábbis a konkrétan alkalmazott modellek vagy megoldások mibenléte, amennyiben bármelyik legyen is az, nagyobb politikai legitimitást, számára közvetlenebb participációt, a közhatalmi intézmények hatékonyságát, végső soron pedig több demokráciát biztosít.

Ez komoly adóssága a jelenlegi és az alakuló új politikai osztálynak is.

Felhasznált irodalom:

- Deleanu, Ion (2006): *Instituții și proceduri constituționale*, Editura C.H. Beck, Bukarest
- Drăganu, Tudor (2000): *Drept constituțional și instituții politice*, Tratat elementar, vol. I-II, Editura Lumina Lex, Bukarest
- Giscard D’Estaing, Valéry (2002): *A franciák*, Európa Könyvkiadó, Budapest
- Ionescu, Cristian (2002): *Regimul politic în România*, Editura All Beck, Bukarest
- Ionescu, Cristian (2006): *Regimuri politice contemporane*, Editura C.H. Beck, Bukarest
- Körösenyi András (2000): *A magyar politikai rendszer*, Osiris kiadó, Budapest
- Kukorelli István (szerk.) (2007): *Alkotmánytan I.* Osiris Kiadó, Budapest
- Muraru, Ioan, Tănăsescu Elena Simina (2005): *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I. Editura All Beck, Bukarest
- Muraru, Ioan, Tănăsescu Elena Simina (2006): *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II. Editura All Beck, Bukarest
- Petrétei József (2001): *Magyar alkotmányjog II, Államszervezet*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Sári János (1995): *Hatalommegosztás*, Osiris Kiadó, Budapest
- Szente Zoltán (2006): *Európai alkotmány- és parlamentarizmus történet 1945–2005*, Osiris Kiadó, Budapest
- Varga Attila, Veress Emőd (2007): *Román alkotmányjog*, Státus Kiadó, Csíkszereda
- Varga Attila (2007): *Constituționalitatea procesului legislativ*, Editura Hamangiu, Bukarest
- Veress Emőd (2004): A kormányzat ellenőrzése és a kormányzati hatalom korlátozása Magyarországon és Romániában, In: *Phd. Tanulmányok I.* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Pécs

Jegyzetek:

- ¹ Deák Ferenc beszédei, I. In. Molnár András, *Deák Ferenc*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998, 57 o.
- ² Az Alkotmány 1. szakasz (2) bekezdés „A román állam kormányformája a köztársaság”.
- ³ Románia Alkotmánya 1. szakasz (4) bekezdés „Az állam a hatalmi ágak – törvényhozás, végrehajtás és igazságszolgáltatás – megosztásának és egyensúlyának alapján szerveződik, az alkotmányos demokrácia keretében.”
- ⁴ Ion Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale, în dreptul român și dreptul comparat*, Ed. CH Beck, București 2006, 126. o.
- ⁵ Kukorelli István (szerk.), *Alkotmánytan I. alapfogalmak, alkotmányos intézmények*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 308–309. o.
- ⁶ Ion Deleanu i. m. 132–133. o.
- ⁷ Kukorelli István (szerk.) i. m. 312–313. o.
- ⁸ „De Gaulle tábornokot mandátuma egész ideje alatt végigkísérte a közvetlen demokrácia iránt érzett hajlandósága. 1969 áprilisában is népszavazásra tette fel a sorsát. Mivel a tervezetet elvetették, de Gaulle a maga politikai rendszerének logikáját követve már másnap lemondott. Felvilágosult önkényuralkodóként működött, de semmilyen körülmények között sem volt trónbitorló, bármilyen vehemensen is állítja ezt Francois Mitterand (...) Az V. Köztársaság domináns végrehajtó hatalma, vagyis a köztársasági elnöksége, a népi többség

létéből merítette legitimitását. Ha e többség megszűnik, akkor az elnöknek le kell mondania. De Gaulle így is tett: bámulatos méltósággal mondott le.” In Valéry Giscard D’Es-taing, *A franciák, reflexiók egy nép sorsáról*, Európa Könyvkiadó Budapest, 2002, 298. o.

⁹ Cristian Ionescu, *Regimuri politice contemporane*, Editura, C.H. Beck București, 2006, 435. o.

¹⁰ Megtörtént olyan eset, amikor az államelnök elment a kormányülésre, bizonyos kérdést megtárgyalandó, miután elmondta az álláspontját a vita lezárult és eltávozott. A miniszterelnök bejelentette, hogy ez egy informális találkozó volt, a kormányülés csak most kezdődik, ugyanis a tárgyalás téma az alkotmány szerint nem tartozott azon témák körébe, amelyeken a kormányülést az államelnök vezeti.

¹¹ Az alkotmány 115-ös cikkelye értelmében a kormány törvényerejű (egyszerű és sürgősségi) kormányrendeleteket alkothat, amelyeket utólag a parlament köteles megtárgyalni és módosíthatja, hatályon kívül helyezheti, vagy változtatás nélkül el is fogadhatja, de mindezedig ez a jogszabály hatályban van és kifejti hatását. Ezáltal a kormány lényegében törvényhozói jogköröket gyakorol. Ha ezt az alkotmányos előírást összevetjük a kialakult gyakorlattal, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy a szabály és kivétel alkotmányosan rögzített viszonya megfordult, amennyiben a kivétel (vagyis a kormányrendelet) vált szabállyá, és a szabály (vagyis a normális törvényhozási eljárásban elfogadott törvénytervezet) vált kivétellé.

¹² Cristian Ionescu, *Regimul politic în România*, Editura All Beck, București, 2002, 214. o. Idézek Szente Zoltán *Európai alkotmány- és parlamentarizmus 1945–2005* című könyvéből: „A parlamentáris köztársaságok államfői nem csupán a nemzeti egységet szimbolizálják, hanem egyben az állami intézmények demokratikus működésének garanciáját is jelentik. E szerepkörüknek megfelelően széles kinevezési jogkörökkel rendelkeznek, ők a nemzeti hadseregek főparancsnokai, s számos jogkörük van, amelyekkel ellensúlyozhatják más közhatalmi szervek aktusait vagy túlhatalmának kialakulását. Így bizonyos körülmények között feloszlatják a parlamentet, törvényhozási és/vagy alkotmányossági vétőjogot gyakorolnak, ők írják alá és hirdetik ki a törvényeket, esetleg népszavazást (vagy törvényt) kezdeményezhetnek.” 581. o. Ez az általános leírás a törvénykezdeményezés jogának kivételével minden részletében megegyezik a román államfői jogkörök alkotmányos leírásával.

¹³ „A hatalommegosztás klasszikus képlete, amikor hatalmi ágak álltak egymással szemben, gyökeresen megváltozott. Ma a hatalommegosztás kormány és ellenzék, kormányzat és ellenzék között van.” Veress Emőd, *A kormányzat ellenőrzése és a kormányzati hatalom korlátozása Magyarországon és Romániában*, In. Phd. tanulmányok I. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Pécs 2004, 416. o. Ugyanilyen értelemben idézhető: „A parlamentáris rendszerben a törvényhozásban lévő párt, illetve koalíció alkotja a kormányt és közöttük politikai egység áll fenn.” Szerzője Petrétei József, *Ellenzék a parlamentáris demokráciában*, In. *Elvek és intézmények az alkotmányos jogállamban*, szerk. Ádám Antal és Kiss László, Budapest, 1991, 174. o. Továbbá: „A törvényhozó és végrehajtó hatalom funkciói a kormányzásban összefonódnak, a közöttük lévő hatalommegosztás értékét veszti”, Kukorelli István, *A kormány és ellenzéke az új hárszabályban*, In. *Az alkotmányozás évtizede*, Korona, Budapest 1995, 138. o.

¹⁴ A 2003-as alkotmánymódosítás vitájának elején, még 2002-ben volt olyan (RMDSZ részéről megfogalmazott) javaslat, amely a parlamenti köztársaságot javasolta és az akkori kormánypárt vezetője, egyben miniszterelnök Adrian Nastase, nyilván magára és helyzetére, illetve további politikai karrierjére gondolva, néhány napig hajlandóságot mutatott eljászkodni a javaslattal, és lehetségesnek tartott egy ilyen irányú alkotmányos módosítást. Ahogy pártjában a szerepek jobban körvonalazódtak, vagyis az, hogy ő a köztársasági elnöki tisztségért pályázhat, egyből letett, lemondott a parlamenti rendszer lehetőségéről is.

Toró Tibor

A nemzet és a nemzeti kisebbség fogalmának meghatározása*

Konkurens viták és megközelítések

A nemzet politikai, jogi és tudományos szempontból is komplex és egyben vitatott fogalom. A különböző megközelítések és interdiszciplináris kutatások ellenére az eredmény ugyanaz: a nemzet nem rendelkezik általánosan elfogadott definícióval. Ebből némileg következően a nemzeti kisebbségek fogalma is hasonló úton jár, a politikai és akadémiai szférában konkurens definíciók és megközelítések vannak jelen, szinte teret sem engedve a konszenzus és kompromisszum lehetőségének.

Tanulmányomban két, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által elfogadott dokumentumot elemzek: a 2003-ban elfogadott, a Magyar Státusztörvénnyel kapcsolatos 1335-ös Határozatot, illetve a 2006-ban a nemzet fogalmával kapcsolatban megfogalmazott 1735-ös Ajánlást.

A két dokumentum amellett, hogy feltárja a nemzet és nemzeti kisebbségek fogalmára gyakorolt politikai és jogi hatásokat, részleges betekintést nyújt az európai intézmények működésébe és a vitatott témákban általuk alkalmazott hasonló stratégiára.

A dolgozatban felvázolt elemzés struktúrája. Először bemutatásra kerül a két szöveg, illetve parlamenti vitájuk, itt kitérek a kettő közötti legfontosabb különbségekre is. Másodszor célom a fenti dokumentumokat az általános kisebbségvédelmi elv pártolói és a célirányos kisebbségvédelmet favorizálók közötti politikai vitához hozzákapcsolni. A tanulmány utolsó részében az 1735-ös ajánlás következményeit próbálom összefoglalni, különválasztva a tudományos, illetve a politikai következményeket, arra hívva fel a figyelmet, hogy egy bizonyos esetben a fent bemutatott két dokumentum és az általuk képviselt kisebbségvédelmi elvek – látható különbségük ellenére – egymást erősítik.

1. Az 1335-ös Határozat¹

Az *1335-ös Határozat* egyike azoknak a dokumentumoknak, amelyek a magyar Státustörvénnyel kapcsolatban születtek. A Státustörvényt a Magyar Országgyűlés 2001-ben fogadta el, majd 2003-ban – egyes európai intézmények nyomására – módosította. A törvény fő célja a következő:

„a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása, szülőföldjükön való boldogulása, valamint nemzeti azonosságtudata biztosítása.”²

A törvényt véleményezte az Európa Tanács és a Velencei Bizottság, fellépésük akkor vált lehetővé, amikor Magyarország két erős magyar közöséggel rendelkező szomszédja – Románia és Szlovákia – nyíltan kritizálta a törvényt.

Maga az *1335-ös Határozat* az anyaállamok és a szomszédos országokban élő kisebbségei kapcsolatát, illetve az előbbi kisebbségvédelmi politikáját tárgyalta. Nagy vonalakban megerősítette a Velencei Bizottság véleményét, mely szerint 1) a kisebbségvédelem nem az anyaállam, hanem otthont adó államok feladata, 2) az anyaállam hozzájárulása ajánlott, de nem cselekedhet öncélúan és csakis a nemzetközi szabályozás keretein belül, 3) a hozzájárulás irányuljon kulturális és oktatási területekre és 4) az anyaállam nem sértheti a területi szuverenitás elvét.³ Ezen túlmenően a határozat fontos érveket mutatott be a nemzet és nemzeti kisebbség vitáját illetően is. Ezek közül a legfontosabb, hogy kijelenti „*jogi szempontból a „nemzet” fogalmának eddig nem született általános európai definíciója*” (10§). Ennek ellenére a dokumentumot alátámasztó magyarázó memorandum⁴ kimutatja, hogy a raportor világosan a nemzet fogalmának polgári megfogalmazását támogatja az etnikai és kulturális ellenében. Ezen utóbbi megközelítését „réginek” titulálva kijelentette, hogy

„Történelmileg [a nemzet] olyan csoportok jelölt, amelynek tagjai kulturálisan, etnikailag vagy nyelvileg azzal a csoporttal azonosították magukat.” (5§)

Ezzel szemben Jürgens raportor a polgári nemzetfelfogást a nemzet „új” értelmezésének tekinti, amely mintegy szinonima az állam fogalmával. Emellett a „nemzet” fogalmának magyarázatában (19–29§) úgy érvel, hogy

„Az Európa Tanács és a nemzetközi jog az ’állam’ és ’állampolgárság’ fogalmaira épülnek, tehát a ’nemzet’ fogalmának [ebben a kontextusban] nincs helye.” (22§)

Más szóval az ő szemszögéből a kisebbségi jogok „nemzet” felőli megközelítése hibás, tehát az általa összeállított dokumentum következetesen más névvel illeti a magyar állampolgárokat (Hungarians) és a környező országokban élő magyar kisebbségeket (Magyars).⁵

Kántor Zoltán a kérdésről írott tanulmányában, jogosan hívja fel a figyelmet, hogy ez a megkülönböztetés a magyar nyelvben nem létezik, tehát csak akkor lehetséges, ha valaki kizárólagosan a fogalom politikai megközelítését használja.⁶ Ennek következtében nem meglepő, hogy Jürgens riportőr megkérdőjelezi a nemzeti kisebbség terminológiáját is, azzal érvelve, hogy a kulturális/etnikai nemzetfogalom használatával

más államok állampolgárait építik be abba a „nemzetbe”, amelyet az anyaállam próbál egyesíteni és képviselni. Ez a nemzetfelfogás, pedig annyira erős, hogy akár az Európa Tanács tradícióját is veszélybe sodorhatja. (22§)

Ezen felül megkérdőjelezi „a területiség és állampolgárság ’modern’ elveit.” is.⁷ Amint láthatjuk, az elfogadott határozat és magyarázó memoranduma üzenete csöppet sem egyezik. Míg az előbbi semleges álláspontot vállal a nemzet fogalmának definiálásában, addig az utóbbi világosan (meg) erősíti a modern társadalomtudományokban támadott rossz etnikai/kulturális nacionalizmus és jó civil/politikai nacionalizmus polaritását.⁸

Ezt a polarizációt emelte ki Jürgens, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése előtt tartott beszédében⁹ is, amikor azt állította, hogy a nemzet és nemzetiség fogalma „*az európai [...] főleg a nyugat-európai jogi dokumentumokban és alkotmányokban [...] nem más, mint az állam fogalma*”

Az 1335-ös *Határozat* tehát a nemzet fogalmát kizárólagosan a politikai/civil értelemben használja, elutasítva az etnikai/kulturális definíciót. Továbbá a riportor elhatárolódik – mind az etnikai, mind a politikai – nemzetfogalom jogi dokumentumokban való használatától is.

2. Az 1735-ös Ajánlás¹⁰

Az 1335-ös *Határozat* által a nemzet fogalma körül kialakított zavar feloldása érdekében az Európa Tanács egy újabb riportört kért fel, hogy a kérdéseket tisztázza. Célja az volt, hogy egy olyan dokumentumot fogadtasson el, amely 1) tisztázza a nemzet fogalmához kapcsolódó terminológiát és 2) megvizsgálja, hogy a fogalom „milyen mértékben és hogyan tud hozzájárulni a 21. század Európájában kialakuló nemzeti kisebbségi kérdésekhez és jogokhoz”.¹¹ Ugyanakkor egy harmadik, ki nem mondott célt is hozzátehetünk, mégpedig azt, hogy a Jürgens által favorizált nemzet-definíciót valami mással helyettesítse. Ezt a feltételezésünket két érv is alátámasztja. Egyrészt,

az 1735-ös *Ajánlás* több esetben is hivatkozik a fenti határozatra és a benne leírt nemzet-fogalomra, másrészt pedig politikai szempontból az ET Parlamenti Közgyűlésének ajánlása erősebb, mint az intézmény által elfogadott határozat.¹² Ezt a harmadik, ki nem mondott célt húzza alá a riportor személye is, hiszen Frunda György nemcsak a román állam képviselője, hanem egyben a romániai magyarságé is. Ez a kettősség az 1335-ös *Határozat* terminológiájában és logikájában teljesen lehetetlen.

A dokumentum megfogalmazói a következő módszert alkalmazták: 35 európai államot kérdeztek meg arról, hogy 1) alkotmányában milyen formában jelenik meg a nemzet fogalma, 2) anyaországként milyen kapcsolatban állnak a határon túli kisebbségekkel, 3) országukban milyen nemzeti kisebbségek élnek és mi a státusuk, 4) ratifikálták és aláírták-e az európai kisebbségvédelmi normákat.

Ezt leszögezve az ajánlás által érintett több fontos kérdést is aláhúzhunk. Először és a legfontosabb, a dokumentum kimondja, hogy mindkét nemzetfogalom – civil/politikai és etnikai/kulturális – történelmi szempontból egymás mellett léteztek és fejlődtek az európai politikai térben.

A közgyűlés elismeri, hogy *némely Európa tanácsi tagállamban* a nemzet fogalmát *az állampolgárság jelölésére használják*, amely egy jogi kapocs (kapcsolat) az állam és az egyén között, tekintet nélkül ez utóbbi etnikai-kulturális származására; míg *más tagállamokban ugyanez a fogalom egy olyan szerves közösséget jelöl, amely egy adott nyelvet beszél, és egy sor hasonló kulturális és történelmi hagyomány, múltjának hasonló értelmezése, illetve a jelenére vonatkozó hasonló törekvés és hasonló jövőkép jellemzi. Egyes tagállamokban mindkét értelmezést párhuzamosan használják* az állampolgárság, illetőleg a nemzeti (etnikai-kulturális) származás jelölésére. Emiatt a nemzet kifejezés néha kettős értelemben használatos, míg más esetekben két különböző szót alkalmaznak a két jelentéstartalom kifejezésére. (5§; kiemelés a szerzőtől)

Továbbá a riportőr felhívja a figyelmet arra, hogy a fogalomnak nincs egy általánosan elfogadott definíciója, mi több, az európai alkotmányokban jogi szempontból öt különböző megközelítéssel találkozhatunk, amelyek a tiszta politikai megközelítéstől a tiszta etnikai megközelítésig terjednek.¹³

A második fontos eredménye az Ajánlásnak, hogy kitér a két megközelítés közötti kapcsolatra is, kijelentvén

[a] közgyűlés szintén megjegyzi, hogy annak köszönhetően, ahogyan a nemzetállamok a 19. században és a 20. század első felében kialakultak, továbbá a nemzetállamok határainak a második világháború, illetve a hidegháború végén létrejött módosulása miatt, *az Európa Tanács majdnem minden tagállamának területén élnek olyan különböző, az adott állam vagy polgári nemzet állampolgáraitól álló népcsoportok, amelyek azonban különböző kulturális nemzetekhez tartoznak, és azok tagjai.* Az azonos etnikai-kulturális hátterű legnagyobb csoporthoz mér-

ve az alacsonyabb létszámú csoportok nemzeti kisebbségeket alkotnak, és nemzeti kisebbségeknek nevezik őket. (8§, kiemelés a szerzőtől)

Más szóval, a polgári és etnikai/kulturális nemzet határai nem mindig esnek egybe. Emellett a dokumentum aláhúzza, hogy nem feltétlenül egy új, mindenki által elfogadott és mindent magába foglaló definícióra van szükség, hanem „a nemzet határon átnyúlhatóságának” elismerésére.¹⁴ A fenti 8. paragrafusnak tehát több következménye van. Egyrészt legitimálja az államok európai normákkal összhangba levő politikáját.¹⁵ Másrészt definiálja a nemzeti kisebbség fogalmát. A nemzeti kisebbségek olyan csoportok, amelyek egy polgári nemzetben élnek, de egy másik kulturális nemzethez tartozónak vallják magukat, illetve számszerűen kevesebben vannak, mint azok „az állampolgárok, amelyek etno-kulturális szempontból a legnagyobb csoportot alkotják.”

Az ajánlás harmadik eredménye a kisebbségvédelem szempontjából fontos. A dokumentum több olyan megoldásra hívja fel a figyelmet, amely alkalmas lehet a kisebbségi kérdések megoldására, mint például a területi autonómia vagy a nemzeti kisebbségek speciális státusának elfogadása (14§). Emellett, felkéri a miniszteri bizottságot, hogy hívja fel az államok figyelmét, hogy amennyiben nem tették még meg, írják alá és ratifikálják az európai kisebbségvédelmi dokumentumokat, így például a *Nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményt*, a *Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját* és a *Helyi önkormányzatok európai chartáját* (16§ /1).

Következtetésképpen elmondhatjuk, hogy az 1735-ös *Ajánlás* mellett, hogy új szempontok szerint közelíti meg a nemzet fogalmát, meghatározást fogad el a nemzeti kisebbségekről is. Továbbá, ismételten felhívja a figyelmet olyan megoldásokra, amelyeket az államok sikerrel használhatnának a kisebbségi kérdés rendezésére.

3. A dokumentumok tágabb kontextusú elemzése

A fentiekben tárgyalt nemzet-megközelítéseket összehasonlítva világos különbség mutatkozik a két dokumentum üzenete között. Míg a Jürgens-jelentés azzal érvel, hogy a nemzetközi jog szempontjából egyáltalán nincs szükség a fogalomra, mert helyettesíthető más fogalmakkal (állampolgárság és állam), addig a Frunda-jelentés azt húzza alá, hogy a fogalom értéke éppen abban a képességében rejlik, hogy leírja mindkét – az államok által is használt – nemzet-koncepciót. Vagyis miközben az 1335-ös *Határozat* a nemzeti és egyéb kisebbségek megkülönböztetése ellen érvel, addig az 1735-ös *Ajánlás* világosan elkülöníti a nemzeti kisebbségeket a más típusú kisebbségektől.¹⁶

A két dokumentum tehát egy tágabb vitába illeszthető, mégpedig a kisebbségvédelemmel kapcsolatos, az általános kisebbségvédelmi mechanizmusokat favorizálók és a célirányos kisebbségvédelemért küzdők vitájába. Will Kymlicka ezzel kapcsolatban arra mutat rá, hogy amikor a nemzetközi szervezetek meghatározták, melyek kell legyenek a minimális standardok, akkor általános kisebbségvédelmi normákat fogalmaztak meg. Ezt követően, az 1990-es években megpróbálták kisebbségi kategória szerinti célirányos elveket elfogadni.¹⁷ Ennek a kettős védelemnek az volt a logikája, hogy míg az előbbi intézkedés egy tágabb csoportnak biztosít védelmet, addig az utóbbi személyre szabta a jogokat, a különböző típusú kisebbségek szűkebb csoportjának igényeihez igazítva azokat. Az általános kisebbségvédelemre a legjobb példa a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányának* 27. paragrafusa, amely kimondja „a kultúra gyakorlásához való jogot”.¹⁸ Célirányos kisebbségvédelmi normákra a legjobb példák: a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) által elfogadott *Egyezmény a bennszülött és törzsi népek jogairól* (1989), az ENSZ *bennszülött népek jogainak nyilatkozatáról szóló egyezmény (tervezet)*e (1993) vagy a *Nemzeti kisebbségek védelméről szóló európai keretegyezmény*. Ez utóbbi dokumentum létfontosságú mind a fentebb említett dokumentumok kontextualizálása, mind a két kisebbségvédelmi megközelítés vitájának megértése szempontjából.

Annak ellenére, hogy a *Keretegyezmény* a nemzeti kisebbségek célirányos védelme érdekében született, Mária Estébanez és Gál Kinga jól veszik észre, hogy a védelemnek nincs konkrét célcsoportja,¹⁹ tehát ez a kérdés egy végtelenbe nyúló politikai alku tárgya lehet. Ebből következőleg erősödnek azok a hangok, amelyek azt állítják, hogy a Keretegyezmény célcsoportját úgy kell értelmezni, hogy a nemzeti kisebbségek mellett más kisebbségi csoportokra is vonatkozzon,²⁰ mások pedig egy mindenki által elfogadott definícióért, vagy legalábbis egy olyan kisebbségi lista elfogadásáért küzdenek, amely nevesíti a keretegyezmény részeseit.²¹ A dokumentum egy másik sajátossága, hogy nem tesz utalást sem a területi autonómiára, sem a kisebbségi csoportok belső önrendelkezésére.

Más szóval, Kymlicka érvelésére támaszkodva elmondhatjuk, hogy a *Keretegyezmény* nem más, mint a már említett 27. paragrafus célirányosan megfogalmazott változata.²² Az egyezmény egyik legfontosabb eszköze a *Keretegyezmény* betartását felügyelő bizottság. Ezen intézmény több országjelentésében a nemzeti kisebbség fogalmának kibővítésére tesz utalást. Jó példa erre az Albánia esetében megfogalmazott véleményezés, ahol világosan kimutatható ez az eltolódás:

A Felügyelő Bizottság arra bátorítja a Kormányt, [...] hogy újraértelmezze a roma és aromán/vlah csoportok nemzeti kisebbség helyetti nyelvi kisebbségnek

való elnevezését, biztosítva egyúttal, hogy ezen megközelítés alapján nem tesz különbséget a Keretegyezmény alkalmazásában.²³

Tovább menve, Thiele észrevételeire alapozva elmondhatjuk, hogy a bizottság több más esetben is arra bátorítja a feleket, hogy „egyéb, főleg állampolgársággal nem rendelkező, kisebbségekhez tartozó csoportokat is bevonjanak a keretegyezmény védelme alá.”²⁴ Az „állampolgársággal nem rendelkező kisebbségek” alatt pedig a Nyugat-Európában nagyszámban jelen levő bevándorló csoportokat értik.

Ez a diszkurzív váltás nemcsak a *Keretegyezmény* felügyelő bizottság esetében vehető észre, hanem az Európa Tanács, az EBESZ és más intézmények esetében is. Kymlickát idézve: „a célcsoportok bővítésének stratégiája abból állt, hogy elkezdték újraértelmezni a ’nemzeti kisebbségek’ fogalmát annak érdekében, hogy [a célcsoport megnevezése helyett] egy ernyő-fogalommal alakítsák, amely alatt megtalálja magát az összes [kisebbségi] etno-kulturális csoport.”²⁵

Ezt leszögezve világossá válik, hogy a két ET dokumentum közötti különbség egy nagyobb kisebbségvédelmi vitába ágyazott. Egyik oldalon az 1335-ös *Határozat* az általános kisebbségvédelmi diskurzusba illik bele, amely támogatja a *Keretegyezmény* célcsoportjának kibővítését, míg a másik oldalon az 1735-ös *Ajánlás* a tradicionális célirányos megkülönböztetés szempontrendszer alapján definiálja a nemzeti kisebbségeket. Ez utóbbi megpróbálja aláhúzni a kisebbségi kategóriák közötti különbségtétel szükségességét is.

A két elv közötti összecsapás az 1735-ös *Ajánlás* parlamenti vitájában is fellelhető. Míg két felszólaló amellett érvel, hogy annak ellenére, hogy a nemzet fogalmának definíciója, mint a „modern Európa egyik alapfogalmának” tárgyalása fontos kérdés,²⁶ a kisebbségi csoportok közötti megközelítés azonban veszélyes, hiszen

[A Keretegyezmény] és a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája [...] egy, a különböző kultúrák egyenlőségéről szóló társadalmi szerződést hozott létre a különböző tagállamok között. [...] Elfogadhatatlan tehát, hogy egyes etnikai kisebbségeknek jogokat adjunk és másoknak pedig nem (ETPK, 2006. január 26-i ülés)

Ezek a hangok világosan azt a többségileg támogatott eszmét képviselik, mely szerint a *Keretegyezmény* célcsoportját bővíteni kell. Ezzel szemben Frunda szétválasztja a tradicionális (nemzeti) kisebbségek és bevándorlók kérdéskörét: ennek alapja egyrészt, a történelmi igazságtalanságok és változások ténye (ez képezi az ajánlásban megfogalmazott definíció alapját is), másrészt pedig, a két csoport céljainak és motivációinak vizsgálata. Míg a bevándorlók „azért jönnek a mi országunkba, mert szegények és egy jobb életben és életszínvonalban reménykednek”, addig a nemzeti kisebbségeknek jogot

kellene kapniuk „a saját nyelvük használatára, [tehát] ezt a tolerancián alaku-
ló megközelítést kellene kövessük.”²⁷

4. Az 1735-ös Ajánlás következményei²⁸

Mielőtt rátérnénk a két dokumentum következményeinek elemzésére, szükségessé válik leszögezni egy dolgot. Első ránézésre két egymásnak el-
lentmondó dokumentum elfogadása megkérdőjelezheti az Európa Tanács és
parlamentari közgyűlése hitelét, működésének hatékonyságát. Ezzel szemben,
a kisebbségvédelmi viták által teremtett kontextusokat figyelembe véve, a két
dokumentum együttes elfogadása pont az ilyen viták eredményét képezik.
Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a raportőrök jelentéseik és határozata-
ik elkészítésében jelentős autonómiát élveznek, a két elv képviselőinek ha-
talmi viszonya ellenére, mindkét csoport – mind az általános jogokért, mind
a célirányos védelemért küzdő – sikerrel átvihet egy-egy határozatot vagy
ajánlást az ET Parlamenti Közgyűlésén.

Rátérve az elemzésre, világossá válik, hogy a két dokumentum követ-
kezményeinek tárgyalásában szükségessé válik a politikai és a társadalomtu-
dományi síkok különválasztása.

a) Politikai következmények

Az 1335-ös *Határozat* célja a magyar Státustörvény nemzet-koncepció-
jának véleményezése volt, a választott diskurzus pedig az európai szerveze-
tek kisebbségvédelmi kérdésekben és a *Keretegyezmény* célcsoportjának defi-
niálásával kapcsolatos véleményét tükrözi. Ezt a logikai menetet folytatva,
arra a következtetésre juthatunk, hogy az 1735-ös *Ajánlás* látszólag a kisebbség-
védelem jelenlegi fejlődésével szembe pozicionálódik.

Ahhoz, hogy az *Ajánlás* reális politikai következményét mérni tudjuk,
két paramétert is figyelembe kell vennünk: az eltelt időt és a hivatkozást. Az
Ajánlás elfogadása óta eltelt két és fél év arra enged következtetni, ez az idő
elégséges arra, hogy reális konklúziókat vonjunk le a dokumentum követ-
kezményeiről.²⁹ A hivatkozás szempontjából pedig azt vizsgáljuk, hogy me-
lyek azok a szervezetek, amelyek reagáltak a Frunda-féle *Ajánlásra*, illetve
milyen támogatottsága van ennek a kérdésnek.

Az Európa Tanács miniszteri bizottságának szintjén három hivatko-
zást találtam az 1735-ös *Ajánlásra*. Ezek közül a legfontosabb az *ET miniszteri
bizottsága* által, 2008. február 22-én elfogadott válasz, amelyet a miniszteri
bizottság *Jogi együttműködési munkacsoport* és az *Emberjogi munkacsoport* 2006.

szeptember 21-i³⁰ jelentéstervezete és az *ET Emberjogi állandó bizottságának* 2007. november 6–9-én elfogadott jelentése alapján készítették el.³¹

Megvizsgálva a rendelkezésünkre álló három dokumentumot a következő trendeket figyelhetjük meg. Elismerve az *1735-ös Ajánlás* nemzetfogalom kérdéskörében elért eredményeit újra kihangsúlyozódik, hogy a kisebbségvédelem továbbfejlesztésének szemszögéből sem a nemzet, sem a nemzeti kisebbség fogalmának definíciója nem előfeltétel. Ugyanakkor, a munkacsoportok jelentésében résztvevő csoportok egy kategóriába sorolnák a határmódosítás által és bevándorlás által létrejött kisebbségeket.³² Egy másik közös pont a fent említett dokumentumokban az *1735-ös Ajánlás* azon javaslatára vonatkozik, hogy a miniszteri bizottság hívja fel a még nem csatlakozott államok figyelmét, hogy amennyiben még nem írták alá és ratifikálták az európai kisebbségvédelmi dokumentumokat – *Nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény, Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája Helyi Önkormányzatok Európai Chartája* –, mihamarabb tegyék meg. Ennek kapcsán mind a miniszteri bizottság válasza, mind pedig az alapul szolgáló másik két dokumentum felhívja az ET Parlamenti Közgyűlésének a figyelmét, hogy az államok figyelmeztetése a *Keretegyezményt* és a *Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját* felügyelő bizottságok hatáskörébe tartozik. Más szóval a miniszteri bizottság a létező intézményes kereten kívül nem fog új lépéseket kezdeményezni ebben az irányban. Egy harmadik jellemző a válasz és jelentések nyelvezetéhez kapcsolódik. Ellentétben az *Ajánlás* diskurzusával, amely a nemzeti kisebbségek megkülönböztetésére és a célirányos kisebbségvédelemre koncentrált, a válasz diskurzusa az általános kisebbségvédelem felől közelíti meg a témát részvétel helyett integrációról beszél és kerüli a nemzeti kisebbségek definíciójának kérdését is.

Az Európa Tanácson belül a fentebb említett dokumentumok mellett hivatkozásokat találunk a Parlamenti Közgyűlés több ajánlásában is. Az egyik ilyen a 2006-ban elfogadott, a helyi önkormányzatiság elvének Európa Tanács határain kívül való terjesztéséről szóló *1770-es Ajánlás* magyarázó memoranduma.³³ Az *Ajánlás* hangsúlyozza a helyi önkormányzatiság és intézményeinek a demokratikus berendezkedés stabilizálásában nyújtott fontosságát, az *1735-ös Ajánlást* a népek nemzeté válásához való jogának legitímálásául használja.

A nemzet fogalmáról szóló ajánlás utolsó referenciája a Lettországban élő orosz kisebbségekhez kötődik. A 2006-ban elfogadott, a lettországi nemzeti kisebbségek jogairól szóló *1772-es Ajánlás* alapjául pont az *1735-ös Ajánlás* szolgál. Erre támaszkodva az *Ajánlás* kéri az orosz kisebbség tradicionális értelemben vett nemzeti kisebbségként való elismerését, illetve Oroszország anyaországgként való viselkedésének szabályozását. Az *1772-es Ajánlás* ponto-

san az általunk kutató dokumentum alapján jelenti ki, hogy Oroszország, mint potenciális anyaállam, nem rendelkezik „többletjogokkal más országokhoz képest, amikor a letterszági oroszok kulturális identitásuk megőrzéséért és konszolidálásáért folytatott fáradozásait támogatja.”³⁴

b) Társadalomtudományi következmények

Már jeleztem a tanulmány előbbi fejezeteiben is, a nemzet-fogalom különböző tipológiai körüli vita a társadalomtudományok visszatérő motívuma. A kortárs nacionalizmus-elméletek elutasítják a politikai és kulturális nacionalizmus oly divatos megkülönböztetését. Ebből a szempontból az *1735-ös Ajánlás* nagy fontossággal bír, hiszen elsőként jelenik meg jogi dokumentumban ennek a tipológiának cáfolata.

A dokumentum társadalomtudományi fontosságát az is tükrözi, hogy jelentős számú tanulmány és reflexió született ebben a kérdésben,³⁵ de talán a legfontosabb az *European Yearbook of Minority Issues* 2007-es számában megjelent három cikkből álló vita.³⁶ A három szerző a nemzet-fogalom kutatásához való hozzájárulása több szempontból is fontos. Egyrészt, az *Ajánlásból* (is) kiindulva továbbgondolják a jelenlegi nemzet-koncepciókat. A fő következtetés az, hogy a nemzetállam egy dinamikusan változó fogalom, amely kezdetben etnikai nacionalizmuson alapult, majd polgári nacionalizmuson és végül mind jobban és jobban közelít egy multikulturális nemzetkoncepció felé.³⁷ Ezt az eltolódást támasztja alá Tove Malloy is, aki azzal érvel, hogy a modern társadalmak tagjai többszintű nemzeti identitás-konstrukcióval rendelkeznek, ahol a nemzeti identifikáció az éppen felmerülő politikai, etnikai vagy kulturális igényre válaszol. Az állam pedig megpróbál mindhárom szintnek külön jogi kereteket kitalálni.³⁸ A három identifikációs típust – a nemzeti, kulturális és etnikai – pedig elkülöníti egymástól, felhívja a figyelmet arra, hogy ezek egyrészt nem kizáróak, másrészt pedig történelmileg és fejlődésileg egyáltalán nem különíthetők el egymástól. Bármely nemzet fejlődését vennék is példának, mindhárom típus megtalálható az államok történelmeinek bizonyos pillanataiban.³⁹

Az előbbi szerzőkkel ellentétben, a vita harmadik szereplője, Aurescu pont a polgári-kulturális dichotómiából indul ki, kudarcként fogja fel az egységes nemzetkoncepció megfogalmazásának hiányát, egyben megkérdőjelezve a kulturális-etnikai nacionalizmus létjogosultságát és legitimitását. Emellett továbbgondolván a modern állam multikulturalitás felé való fejlődését, arra a következtetésre jut, hogy ez is – az előbbi modellekhez hasonlóan – egy átmeneti állapot, végső állapotként az interkulturális államfajta jelöli meg, amelyik a multikulturalitással ellentétben a kisebbség és többség közötti

párbeszédet, és az integrációt támogatja, végső stádiumként létrehozva az államon belüli „új kulturális nemzetet”.⁴⁰ Ez az álláspont több szempontból is problematikus. Elsősorban azért, mert víziójában egy homogén kultúrájú nemzetfelfogással találkozhatunk, másodsorban pedig nem világos, hogy hogyan történik meg a kisebbségi és a többségi kultúra közötti hibridizáció és nemzeti újjáértelmezés, kik lesznek a vesztesek és győztesek, illetve milyen ára lehet ennek a folyamatnak.

A vita egy második következménye a nemzeti kisebbségek jogaihoz és a kollektív-egyéni jogok megkülönböztetéshez kötődik. Az *1735-ös Ajánlás*-ban is alkalmazott elemzés arra készítette a társadalomtudósokat, hogy hasonló módszereket alkalmazzanak a kollektív jogok kérdéskörére is. Marko arra a következtetésre jut, hogy maga az egyéni jogok-kollektív jogok megkülönböztetés hibás és ideológiai alapú, hiszen minden típusú jog – egyéni jogok, egyének által gyakorolt kollektív jogok⁴¹ és kollektív jogok – feltételezi egy csoport létezését. Ugyanakkor, a kollektív jogok rendszeresen megtalálhatóak az európai államok alkotmányaiban is.⁴²

Következtetések

Az *1735-ös Ajánlás* fő következménye az, hogy bevezeti mind az etnikai/kulturális nemzet-, mind a polgári nemzetfelfogást a nemzetközi jogi körforgásba. Továbbá, egy könnyen használható értelmezést ad a nemzeti kisebbségeknek, egy állam területén élő, de más kulturális nemzethez tartozó, azonos etnikai-kulturális háttérű legnagyobb csoporthoz mérve az alacsonyabb létszámú csoportnak definiálva őket. Ez jelentősen eltér az *1335-ös Határozat* által használt terminusoktól, amely kritikailag illette a nemzet és nemzeti kisebbségek fogalmának használatát jogi dokumentumokban.

Másodsorban láthattuk, hogy a két dokumentum álláspontjai belehelyezhetőek abba a vitába, amelyik az általános „mindenkinek joga van a kultúrájához”-típusú jogokat favorizálók és a célirányos kisebbségvédelmi normákat támogatók között folyik. Ebben a vitában akik tiltakoznak a nemzet és nemzeti kisebbségek jogi fogalomként való használata ellen, direkt vagy indirekt módon az általános kisebbségi jogok mellett érvelnek, míg azok akik tradicionális szempontok szerint értelmezik a nemzeti kisebbségeket, a fentebb említett második csoportba tartoznak. Egy fontos kérdése a fenti vitának a *Keretegyezményen* belüli nemzeti kisebbségek fogalmának alkalmazása. A dokumentum célja olyan célirányos jogok megfogalmazása, amelyik a tradicionális értelemben vett nemzeti kisebbségeket védi. Azonban a dokumentum nem hogy definiálta volna a jog élvezőinek csoportját, szövegének megfo-

galmazása nem lépte túl az addig érvényben levő általános jogokat biztosító dokumentumok határát. A vita tehát áthelyeződött a nemzeti kisebbség fogalmának értelmezésére. Ebből a szempontból az 1735-ös *Ajánlás* szövege fontos lépés lehet a célirányos kisebbségvédelem felé, annak ellenére, hogy az általános trendek az általános megfogalmazásokat favorizálják.

Az 1735-ös *Ajánlás* következményeit elfogadása után két és fél év távlatából világosabban láthatjuk. Eszerint mindenképpen külön kellett választani a politikai következményeket a társadalomtudományi következményektől.

Társadalomtudományi szempontból elmondhatjuk, hogy az *Ajánlás* szelleme dinamizálta nemcsak a nacionalizmuselméleti kutatásokat, de a kisebbségi jogok kutatását is. Egyrészt végleg elvetettnek látszik a politikai-kulturális nacionalizmus dichotómiája és a nemzetállam dominanciája is. Másrészt, a dinamikus nemzet-koncepciók új kisebbség-többségi viszonyokat és állam-modelleket legitimálnak. Harmadrészt pedig, az új kisebbségi jogi kutatások arra mutatnak rá, hogy az egyéni jogok – kollektív jogok megkülönböztetés is hamis, ideológiával átítatott, a téma kritikai elemzését és új analitikus kategóriák kitalálásának szükségességét vetik fel.

Politikai viszonylatban világossá vált, hogy nem hoz változást a kisebbségvédelmi trendek szempontjából. A miniszteri bizottság válaszai világosan kimutatják, hogy az Európa Tanács továbbra sem tart igényt a nemzeti kisebbségek definíciójára és nem tesz újabb lépéseket a kisebbségvédelmi dokumentumok elfogadtatására, meghagyva ezt a feladatot az eddig létező struktúrák számára (pl. keretegyezményt felügyelő bizottság). Más szóval az *Ajánlás* inkább kivételnek könyvelhető el, mint változásnak. Ugyanakkor, megfigyelhető, hogy egyes esetekben a két látszólag ellentétes kisebbségvédelmi elv kölcsönösen erősíti egymást. Ilyen eset például a volt szovjet államok orosz kisebbségeinek helyzete. Ebben az esetben az *Ajánlás*ban megfogalmazott definíció és a nyitottabb nemzeti kisebbség-értelmezés afelé mutat, hogy ezeket az orosz csoportokat nemzeti kisebbségekként lehet és kell kezelni.

Láthatjuk tehát, az 1735-ös *Ajánlás* társadalomtudományi és politikai következményei jelentősen különböznek egymástól. Míg tudományos szempontból az *Ajánlás* által generált vita termékenyen hatott a nacionalizmuselméletekre és a kisebbségi jogok kutatására, addig politikai szempontból nem történtek jelentős változások a dokumentum által érintett kérdésekben. Más szóval, az *Ajánlás* nem vált a kisebbségvédelmi mérföldkövé, amivé akár válhatott volna, inkább szabályt erősítő kivételként könyvelhetjük el. Fontos azonban megemlíteni, hogy azokban az esetekben lehet kihasználni az *Ajánlás* által nyújtott elvi lehetőségeket, amikor metszi az úgynevezett általános kisebbségvédelmi elv által megszabott előírásokat.

A dolgozatban említett jogi dokumentumok eredeti listája

- Advisory Committee on The Framework Convention for the Protection of National Minorities, *Opinion on Albania*, ACFC/INF/OP/I(2003)004
- CM Documents CM/AS(2008)Rec1735. “The concept of “nation” – Parliamentary Assembly Recommendation 1735 (2006) (Reply adopted by the Committee of Ministers)
- CM Documents CM/AS(2006)Rec1735. The concept of “nation” Parliamentary Assembly Recommendation 1735 (2006) Draft proposal prepared by the Secretariat following the GR-J meeting
- Explanatory Memorandum of PACE Resolution 1335(2003) on the *Preferential treatment of national minorities by the kin-state: the case of the Hungarian Law on Hungarians Living in Neighboring Countries (“Magyars”) of 19 June 2001*
- Explanatory Memorandum of PACE Recommendation 1735(2006) on *The concept of “nation”*
- Explanatory Memorandum of PACE Recommendation 1772(2006) on *The rights of national minorities in Latvia*
- Explanatory Memorandum of PACE Recommendation 1770(2006) on *The promotion of local self-government along Council of Europe borders*
- Magyar Státustörvény – A szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. Törvény
- Minutes of PACE Ordinary Session, 7th sitting, 2006, 26th of January
- PACE Recommendation 1735(2006) on *The concept of “nation”*
- PACE Recommendation 1770(2006) on *The promotion of local self-government along Council of Europe borders*
- PACE Recommendation 1772(2006) on *The rights of national minorities in Latvia*
- PACE Resolution 1335(2003) on the *Preferential treatment of national minorities by the kin-state: the case of the Hungarian Law on Hungarians Living in Neighboring Countries (“Magyars”) of 19 June 2001*
- PACE Resolution 1202(1999) on the *Rules of Procedure of the Assembly*
- European Committee on Legal Co-operation, Report of the 75th Bureau Meeting, 2006, 10th of February
- Venice Commission, REPORT on the *Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State*, 2001, 19–20 October

Bibliográfia

- Aurescu Bogdan (2006): Cultural versus civic nation: which concept for the future Europe? A critical analysis of Parliamentary Assembly’s Recommendation 1735(2006) on “The concept of ‘nation’”, IN: *European Yearbook of Minority Issues* (5), 2005/6, Leiden, Boston: Martin Nijhoff, 2007, 147–159,

- Brubaker, Rogers (1996): Ártalmatlan állítások. Mítoszok és tévképzetek a nacionalizmus-kutatásban IN: *Beszélő* 7, 26–41 o.
- Estébanez, María Amor and Kinga Gál (1999): *Implementing the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, European Centre for Minority Issues, Report#3, http://www.ecmi.de/download/report_3.pdf (April 1, 2007–12:52 PM)
- Kántor Zoltán (2006): The Recommendation on the Concept “Nation” of the PACE. IN: *REGIO* 9, 87–99. o.
- Malloy, Tove H.: Deconstruction the ‘Nation’ for the 21st Century through a Critical Reading of the Parliamentary Assembly’s Recommendation 1735(2006). IN: *European Yearbook of Minority Issues* (5), 2005/6, Leiden, Boston: Martin Nijhoff, 2007,161–177. o
- Marko, Joseph (2006): The concept of ‘Nation’, IN: *European Yearbook of Minority Issues* (5), 2005/6, Leiden, Boston: Martin Nijhoff, 2007,143–146. o.
- Kymlicka, Will (2007): *The Global Diffusion of Multiculturalism and Minority Rights*. Forthcoming at Oxford University Press
- Thiele, Carmen (2005): Citizenship as a Requirement for Minorities. IN: *European Human Rights Law Review* 3, 276–289. o.
- xxx (2004): *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press

Jegyzetek:

* A tanulmány a *Regio* folyóirat angol nyelvű változatában *Defining the Concepts of „Nation” and „National Minority”* címmel megjelent dolgozat továbbfejlesztett változata [REGIO – Minorities, Politics, Society, 2007 (1) 143–156]

¹ 1335-ös Határozat a következő honlapról tölthető le: http://assembly.coe.int/Main.sp?link=/Documents/AdoptedText/ta03/ERES_1335.htm.

² Az idézet a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény preambulumból származik (http://www.palyazat.mtaki.hu/jogi_hatter/lxii_2001.pdf)

³ A Velencei Bizottság jelentése a következő internetes címről tölthető le: http://www.kbdesign.sk/cia/proiects/comparative_statuslaw/related/velencei_bizottsag.htm.

⁴ Az 1335-ös Határozat magyarázó memoranduma a következő oldalon található meg: <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc03/EDOC9744.htm>.

⁵ Az 1335(2003)-ös Htározat magyarázó Memoranduma – 1§.

⁶ Kántor Zoltán: The Recommendation on the Concept “Nation” of the PACE. In: *REGIO* 9/2006, 91.0.

⁷ Az 1335(2003)-ös Határozat magyarázó Memoranduma – 25§.

⁸ A tudományos szférában több társadalomtudós felhívta a figyelmet arra, hogy a fenti polarizáció használata hibás. Rogers Brubaker például több tanulmányban is bebizonyította a fenti tipológia használatának problematikus voltát. (Rogers Brubaker: Ártalmatlan állítások. Mítoszok és tévképzetek a nacionalizmus-kutatásban In: *Beszélő* 7/1996, 38–40. o., or *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press, 132–146.o.).

⁹ Az ETPK 2003. június 25.-i jegyzőkönyve letölthető a következő internetes címről <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/Records/2003/E/0306251000E.htm>.

¹⁰ Az ET 2006-os 1735-ös számú ajánlás magyar fordítása letölthető a következő honlapról: http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_06/ter_terep_06_1735_2006_ajanlasi_nemzet_fogalma.pdf.

¹¹ Lásd az nemzet fogalmáról szóló 1735-ös ajánlás magyarázó memorandumát a következő internetes oldalon: <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc05/EDOC10762.htm>.

¹² Az ET Parlamenti Közgyűlésének a Közgyűlés működési szabályzatáról szóló 1202(1999)-es Határozata alapján az ajánlás kétharmados többséggel kerül elfogadásra, míg a határozat egyszerű többséggel, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/RulesofProcedure/2006/APCERulesI.pdf>.

¹³ Részletesen az öt különböző jogi nemzet-megközelítésekről az 1735-ös Ajánlás magyarázó Memorandumának 28–52§-ban olvashatunk.

¹⁴ 1735-ös Ajánlás magyarázó Memoranduma – 103§.

¹⁵ Az Ajánlásban említett európai normák ugyanazok, amelyeket az 1335-ös határozat, illetve a Velencei Bizottság Jelentésének következtetései is említenek. Azonban az 1735-ös Ajánlás tovább lép, mint a fent említett két dokumentum, hiszen ajánlást tesz az Európa Tanács miniszteri bizottságának, hogy további jogi normákat dolgozzon ki az anyaország-kisebbségi csoportok kapcsolatra és együttműködésre.

¹⁶ A legfontosabb érvet Frunda hozza az ajánlás parlamenti vitájában, amikor aláhúzza, hogy a nemzeti kisebbségek nem csak formailag, hanem igényeikben és szükségleteikben is különböznek a más típusú kisebbségektől, mint például a bevándorlók. (ETPK, 2006. január 26-i ülés – <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/Records/2006/E/0601261500E.htm>).

¹⁷ Will Kymlicka: *The Global Diffusion of Multiculturalism and Minority Rights*. Forthcoming at Oxford University Press, 2007, 179–182. o.

¹⁸ Kymlicka, 179. o.

¹⁹ María Amor Estébanez és Gál Kinga, *Implementing the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, European Centre for Minority Issues, Report 3/1999, 18. o.

²⁰ Carmen Thiele: Citizenship as a Requirement for Minorities. In: *European Human Rights Law Review* 3/2005, 281. o.

²¹ Estébanez és Gál, 20–22. o.

²² Kymlicka, 145–146. o.

²³ A Felügyelő bizottság véleményezése letölthető a következő honlapról: http://www.Coe.int/t/e/human_rights/minorities/2_framework_convention%28monitoring%29/2_monitoring_mechanism/4_opinions_of_the_advisory_committee/1_country_specific_opinions/1_first_cycle/PDF_1st_OP_Albania.pdf

²⁴ Részlet a Felügyelő bizottság Észtországról hozott véleményezéséből (Lásd Thiele, 282. o.)

²⁵ Kymlicka, 149. o.

²⁶ ETPK 2006. január 26.-i ülése

²⁷ idem

²⁸ Nem mérem az 1335-ös határozat következményét, hiszen célja a Magyar Státustörvény véleményezése volt. Ugyanakkor Jürgens nemzet és nemzeti kisebbség felfogása az európai intézmények által követett kisebbségvédelmi trendek eredménye.

²⁹ Az idő kérdéséről leírtakat alátámasztja az Európa Tanács csak a kérdéskörben megfigyelt munkaritmusa. Az 1335-ös határozat körülbelül két évre a Státustörvény elfogadása után született, míg az 1735-ös ajánlás két és fél évre az 1335-ös határozat által a nemzetfogalomról feltett kérdés elfogadása után.

³⁰ Ezen belső jelentések egyik érdekessége, hogy az Európa Tanács miniszteri bizottsága élhet a titkosítás jogával, ezen dokumentumot 1 évig titkosítva. Az erre vonatkozó szabályozást lásd: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Res\(2001\)6&Language=lan_English&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Res(2001)6&Language=lan_English&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864).

³¹ A miniszteri bizottság (és az Emberjogi állandó bizottság jelentése) – CM/AS(2008)Recl735 final – a következő linken olvasható: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1253943&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>, míg a két munkacsoport összevont jelentéstervezete – CM/AS(2006)Recl735 prov3 – a következő honlapon érhető el: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/AS\(2006\)Recl735&Ver=prov3&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/AS(2006)Recl735&Ver=prov3&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864).

³² Jelentős ebből a szempontból a lengyel delegáció módosító indítványa, amely a jelentés 2§-ban a „...kisebbségvédelem reálisan előrehaladhat egy mindenki által elfogadott nemzeti kisebbség definíció nélkül is” mondatot megtoldaná a következő kijelentéssel: „a kisebbségek eredetétől függetlenül (határmódosítás, bevándorlás, stb.)” (CM/AS (2006)Recl735 prov3)

³³ Az ajánlás a <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta06/1770.htm> honlapon, a magyarázó memorandum pedig a <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc06/edoc11009.htm> honlapon található.

³⁴ 1772-es Ajánlás magyarázó Memoranduma.

³⁵ Az említett Kántor Zoltán-tanulmány egyike a magyar hozzájárulásoknak.

³⁶ Joseph Marko: The concept of ‘Nation’. 143–146, Bogdan Aurescu: Cultural versus civic nation: which concept for the future Europe? A critical analysis of Parliamentary Assembly’s Recommendation 1735 (2006) on “The concept of ‘nation’”. 147–159. o., Tove H. Malloy: Deconstruction the ‘Nation’ for the 21st Century through a Critical Reading of the Parliamentary Assembly’s Recommendation 1735 (2006). 161–177 IN: *European Yearbook of Minority Issues* (5), 2005/6, Leiden, Boston: Martin Nijhoff, 2007.

³⁷ Marko, 144. o.

³⁸ Malloy, 173. o.

³⁹ Malloy, 167–174. o.

⁴⁰ Aurescu, 159. o.

⁴¹ Ezalatt olyan típusú jogokat értünk, amelyekben a csoport maga képezi a jog alapját, de nem a csoport maga a jog élvezője

⁴² Marko, 145. o.

Kolumbán Dávid

Bal- és jobboldal a romániai magyar politikában

Jelen tanulmány egy korábbi, terjedelmesebb dolgozatom kiemelt részein alapszik. Az alapul szolgáló dolgozat tárgya a romániai magyarság politikai képviselőinek a bal- és jobboldal szerinti megoszlása, illetve eme feltételes kategóriák érvényessége. Ezt kutatva a dolgozat vizsgálódási területéhez tartozik a romániai magyar politika ideológiai hátterének, a bal-jobb dichotómiájának, társadalmi-politikai törésvonalainak az elméleti és történeti leíró bemutatása. Tanulmányomban az elméleti-történeti rész fontosabb, irányadó tételeit emelem ki. A téma és kérdésköre nem képezte a rendszerváltás után eltelt időszakban átfogó vita vagy kutatás tárgyát, sem politikusok, sem politikatudósok körében. Az ezredforduló utáni években mondható tematizáltak a kérdéskör politikatudósok közt, de talán a domináns politikai erők érdektelensége, sőt ellentétes érdeke és a viszonylag rövidnek és szaggatottnak mondható fejlődési időszakból kifolyólag a téma „éretlensége” is gátolta átvitatását. Dolgozatom egy rövid időszak kutatásával erre tett kísérletként fogható fel. A téma aktuális (habár részben eddig is az volt), és akár az eltelt évek eseményeit, akár az aktuálpolitikai történéseket tekintjük, „beérett”-nek mondható. Inkább az elméleti-történeti háttér illetve a kutathatóság kimutatására törekszem, mint általános érvényű elméletek felállítására.

A dolgozat alaptézise azon előfeltevésem, miszerint a romániai magyar politikai (párt)paletta jelen plurális jellegének a kialakulása előtt már léteztek ennek meglévő premisszái a politikai közéletben. A pártba való csoportosulás – esetleg kiszakadás vagy különválás gyakorlati alapfeltételek – megvalósítását megelőzően léteztek a politikai közéletnek e megosztottságra utaló jellegzetes attitűdjei. A tanulmány empirikus kutatási része arra keresi a választ, hogy a romániai magyar kisebbség képviselőiben kialakult, különböző kérdések mentén atomizálódott csoportok a bal-jobb tengely mentén elhelyezhetőek-e a korabeli (2003, az RMDSZ VII. kongresszus utáni) jellemvonásuk alapján, s ha nem, akkor milyen dimenzió(k)ba helyezhetőek az elkülönült oldalak?

A tanulmány első része az elméleti alapvetés és értelmezési keretként szolgáló fontosabb tételek meghatározása. Ezen tételek igazolásként, valamint a megismerésben segítségként szolgálhatnak a dolgozat tézisé, történeti leíró- és empirikus kutatási részét illetően.

Alapdolgozatom történeti leíró része a romániai magyarság képvisellettörténetének a rövid, de ugyanakkor átfogó és kimerítő összefoglalására hivatott. Jelen tanulmány a képvisellettörténet 1989 utáni szakaszát ragadja ki.

A dolgozat utolsó részét képezi – a már említett – empirikus kutatás az 1989 utáni időszakra vonatkozóan, abból kiragadva a 2003-as évet – mint a romániai magyarság képvisellettörténetének egy meghatározó időpontját –, nevezetesen az RMDSZ VII. kongresszusa körüli sorsfordító időszakot. Erre az évre értek be igazán már a kezdeti pillanattól megosztottságot teremtő, különböző politikai stratégiák ütköztetéséből kialakult konfliktusok. A kutatásomat a szembenálló oldalak érdekeltségében, illetve azok nyilvánosságbeli megszólalását, védelmét megjelenítő sajtóanyagokra alapozom. A sajtó és a kiragadt időszak vonatkozásában is releváns a kutatás, mivel 2000-re a képvisellettagsága már a *nyilvánosságban is megjelent és elfogadottá vált* – a sajtóban is beindult a polarizáció –, *a nyilvánosság duálissá kezd alakulni: egyrészt létezik a „baloldali” (érts: Markópárti, a többségi pártokkal kompromisszumra kész), másrészt pedig a „jobboldali” (Tőkés-párti, FIDESZ-barát) sajtó.*¹

1. Elméleti megalapozás

1.1. Politikai ideológiák

A vonatkozó szakirodalom áttekintésével rájövünk, hogy az ideológia definíciók igen bő tárházával rendelkezünk. Ugyanakkor bizonytalanná is tesz a bőség zavara, hiszen nehezen lehet találni két különböző szerzőtől egyező meghatározást. Mondhatni nincs két olyan szerző, aki ugyanazt értené ideológián. Gyurgyák ennek alátámasztására két neves szerző ideológia meghatározását idézi, és pedig: *Raymond Aron szerint az ideológia a történeti világ totális víziójának pseudoszisztematikus megfogalmazása. Robert A. Haber azt állítja, hogy az ideológia nem más, mint az értelmiség azon kísérlete, hogy leírja és értelmezze a társadalmat.*² Ugyanakkor meg kell említenünk az ideológia meghatározási gondja mellett az általa takart értéktartalom kettősségét is. Vagyis az ideológia kifejezés takarhat mind pozitív, mind negatív értéktartalmat. A kifejezés meghatározására tett egyszerű szótári bejegyzés is jól tükrözi ezt a kettős jelentést, értelmezési keretet.³ A bejegyzés egy filozófiai és egy pejoratív⁴ értelmezést ad meg, miszerint a filozófiai: valamely politikai párt, korszak stb. által vallott eszmék, nézetek, egységes rendszere, amely különféle for-

mákban (pl. filozófiában, művészetben, a politikai és erkölcsi nézetekben stb.) jut kifejezésre, illetve a pejoratív értelmezés miszerint üres képzelgést, elvont okoskodást jelent az ideologikus gondolkodás.

„Az ideológia a modern ember léthelyzetéből kinövő tudati forma” – írja Haskó Katalin és Hülvely István. Az ideológia modern értelemben vett önállósodása mögött az emberi történelem nagy korszakváltása húzódik meg. Az ideológia önálló tudatformaként való megjelenését a társadalmak nagy metafizikai értékrendszerének az összeomlása váltotta ki. Az egyének megszűnnek egységes értékrendben, olyan világban létezni, melyben az értékek és igazságok „objektíve” léteznek. Max Weber szavaival élve: az ideológiák kora akkor érkezett el, amikor megszűnt a *monoteizmus* világa, s helyébe a *politeizmus* lépett a maga többféle világgépével. Amikor a valóság már nem nyújt önmaga értelmét az embernek, hanem ezt az értelmet az embernek magának kell megteremtenie. A modern ideológia ebben az értelemben az *értelemteremtés szubjektív kényszeréből kinövő orientációs eszköz* az ember számára. Az ideológiák a társadalomhoz való kötődések sajátos formáit jelenti. Létrejöttük is tükrözi, hogy egy kialakult hiányt pótolnak és funkciójukból adódón vallásos jellegűek. Az ideológia mindenekelőtt érzelmi és akarati kötődés a valósághoz. A racionális elemeket – különösen a ’tömegideológiák’ – esetében alárendeli az érzelmi és akarati viszonyulásnak. Leegyszerűsítve azt is mondhatjuk, hogy az *ideológia esetében nem az igaz volta az elsődleges, hanem az, hogy higgyenek benne*. Ennek folytán használja a politika manipulációs eszközként. Az ideológiában a feltételes – amellyel a tudomány operál – feltétlenné, megfellebbezhetlenné válik, amit még a tények cáfolata sem rendíthet meg. Az ideológia számára lehetetlen, hogy a valóság ne úgy alakuljon, ahogy saját maga gondolja, mert akkor elvesztené kötődését a valósághoz. Hosszabb távon egyensúlyban kell lenniük a tudati érzelmi-akarati és a tudati-racionális elemek javára. Duverger szavaival élve: az ideológiák racionalizált és szisztematizált hiedelmek gyűjteményei, amelyek annak a társadalomnak a helyzetét tükrözik, amelyben létrejöttek.⁵

Az ideológia szó elmúlt kétszáz évi jelentésének meghatározására – ami egyben tükrözni hivatott a fogalom jelentéstartalmának fejlődését, a vele kapcsolatos értékítéletek, benyomások korszakonkénti változását – Gyurgyák szintén szótári meghatározást használ egyszerű és pontos definíció támaszául. Mégpedig az Oxfordi etimológiai szótárt, amely szerint az *ideológia a 18. század végén eszmék tudományát, a 19. században hamis tudatot, a 20. században politikai eszmerendszert jelentett*.⁶ A 19. század elejétől fokozatosan az ideológia antropológiai funkciója került előtérbe: az ideológiailag deformált az embert nemcsak a természettől és a helyes természetismerettől távolítja el, de önmagától is. A 20. századra jellemző az ideológia „radikálisabb” felfogása, ami Karl Marx nevéhez és bizonyos neomarxista kritikai elméletekhez – frankfurti iskola⁷ - kötődik.⁸

Maga a szó eredete általánosan elfogadott, az összes fontosabb európai nyelvben a görög⁹ *idea* (*eszme, képzelet, elvont fogalom, eszmény*), illetve a *logika* (*gyűjtemény, tan*) szavakból származik.¹⁰ Antoine Louis Claude Destutt de Tracy (1754–1836)¹¹ használta először a szót egy 1796. május 23-án tartott előadásában *eszmék analízise, ideák tudománya* értelemben. Ehhez tette hozzá Napóleon elítélő hangsúllyal, hogy ideológusok által űzött ‘filozófiai téveszme’, amely csak bajt okoz a politikának.¹² A szó eredeti tudományos és pozitív használata alapvetően megváltozott, főként Napóleonnak köszönhetően. Az ideológusok – Tracy, Cabanis – 1801 után *eltökélt republikánusokként találták szemben magukat Napóleon cezarizmusával, mint ateisták az állam és egyház, a trón és az oltár egységének restaurálásával, mint tudósok a napóleoni pragmatikus tudományfelfogással*. A Vernon Bogdanor szerkesztette *Politikatudományi Enciklopédia* ideológia (*ideology*) cím alatt található bejegyzés is elsőként a kevéssé ismert francia filozófust – Destutt de Tracy (1754–1836) – említi a fogalom születését illetően. Destutt *az eszmék tudományának elnevezéséül szánta az új szót* Bogdanor szerint, ez a tudomány végül nem alakult ki.

A szakirodalomban több értelmezéssel is szembetaláljuk magunkat. Az egyik értelmezés szerint *valamilyen rendszerbe foglalt látásmódot jelentett számukra – olyan teóriát és egyben programot, amelyet a logika és/ vagy az érzelmek koherenciája jellemez*, a másik értelmezés szerint jelölhetett valamiféle *eltorzult szemléletet is, amely a pozitivista objektivitástól elrugaszkodva, az ideológus vágyait, félelmeit, szenvedélyeit vagy tévedéseit testesíti meg*.¹³ Tágabb értelemben ideológia minden eszme-rendszer, amely a társadalmat leírja, értelmezi. Szűkebb értelemben világkép, amely az emberek egy részének érdekeit szolgálja.¹⁴ Bogdanor szerint az ideológia a világ hamis prezentációját jelentette, a hamisság oka pedig az ideológia képviselőjének tudatában és kifejezőmódjában rejtett.

A nacionalizmus, a vallás és a nemzetközi versengés ősi ideológiái újra feltámadtak a harmadik világban, megnyilvánulásaik széles körben érzékelhetőek. Bogdanor szerint az ideológia továbbra is megmarad a legfontosabb társadalom- és politikatudományi témakörök egyikének.¹⁵

Az ideológiák széleskörű jelenléte a társadalomban azt bizonyítja, hogy több funkciót és feladatot is betöltenek, illetve ellátnak a társadalom szervezése, strukturálása terén. Ezek a funkciók Gyurgyák szerint¹⁶ a következők: 1. ismeretközlés és mozgósítás, 2. szimplifikálás és értékközlés, 3. csoportképzés és érdekleplezés, 4. legitimáció és programadás, 5. hitrendszer.

1.2. Meghatározás és típusok

Az előzőekben több kísérletet olvashattunk az ideológiák definiálására. Ezek a meghatározások többé-kevésbé a teljességre törekedtek a meghatározás pontosságát, integratív (minden ide tartozó elem bevonása) és kizáró

jellegét (a nem a kategóriába tartozó elemek kizárása) illetően. Ugyanakkor a teljesség igényén túllépve, másik fontos definíció formálójaként fogható fel a meghatározások történeti ideje, hiszen különböző korokban mást és mást fedett az adott fogalom. Ezen különbségek és a teljesség igénye miatt szükséges, hogy megfogalmazzunk egy egységes, teljes és számunkra releváns ideológia definíciót. Gyurgyák gondolatmenetét követve, úgymond összegzőképpen az ideológiák egy végső és rövid meghatározását fogalmazhatjuk meg, miután kiszélesítettük a vonatkozó ismeretek tárházát. Az általam preferált meghatározás – Gyurgyák nyomán – a következő: *Az ideológia olyan, többé-kevésbé összefüggő nézetrendszer, amely meghatározott hit- és értékrendszeren nyugszik, a politikai cselekvés céljait és eszközeit magyarázza, igazolja abból a célból, hogy a társadalmat a fennálló rendszer megőrzésére, megdöntésére, megformálására vagy éppen egy korábbi rendszer visszaállítására mozgósítsa?*¹⁷

Többféle tipológia is felállítható az ideológiákra. Elsőként az ideológiáknak a *jelzős szerkezetek* általi megosztását említeném, amely a következő ellentétpárokat foglalja magába: *forradalmi-reformista, reakciós-haladó, racionális-irracionális, tudományos-nem tudományos, univerzális-partikuláris stb.* Az előbbieken megfogalmazott definícióba foglaltak szerint, az ideológiák mozgósítási célja különbözik az adott ideológiának a status quóhoz – fennállóhoz – való viszonyulása függvényében. Ezen – status quóhoz való – viszonyulási különbségek alapján felállítható egy *logikai tipológia*, amelyben beszélhetünk *konzervatív (amelyek a fennálló változatlan megőrzésére törekednek), reformista (amelyek a status quo megformálására irányulnak), forradalmi (amelyek a fennálló megdöntését célozzák), ellenforradalmi (amelyek egy korábbi rendszer visszaállítását tűzik ki célul) ideológiákról.* Ez a logikai megközelítés egy a létező változatok közül, melyek a fennálló rendszer elfogadása vagy elutasítása alapján állítanak fel ideológiatípusokat (Karl Mannheim az előbbieket nevezi ideológiáknak, míg az utóbbiakat utópiáknak). A *logikai és történeti tipológiák között képez átmenetet az ideológiáknak a jobb- illetve baloldaliakra való osztása.*¹⁸ (A bal- és jobboldali nézetrendszer kialakulásával, tradíciójával részletesen foglalkozunk a következő alfejezetben.)

A Michael Riff szerkesztette *Modern politikai ideológiák szótára* szerint a *történeti megközelítés* nyújtja a típusok legbővebb tárházát – amennyiben azok mind önálló eszmerendszereknek tekintők –, több mint ötven történetileg kialakult ideológia felsorolását jelenti. A szótárba bekerültek olyan fogalmak, mint a pacifizmus, romanticizmus, radikalizmus, izolacionizmus stb.¹⁹ Ezeket nem tekinthetjük önálló eszmerendszereknek, mivel olyan politikai kategóriák, amelyek több ideológiában is megtalálhatóak.²⁰ Egy megfelelő tipológia kialakítás végett Gyurgyák a különböző ideológiáknak egy olyan módú rendszerbe szervezését javasolja, amely ötvözi úgy a logikai, mint a történeti tipológia kritériumait a típusképzésben. A kiindulópont logikai, ami arra épít,

hogy a *modern korban a nyugat-európai politika kulcskérdése a hatalom, szűkebb értelemben a hatalommegosztás mikéntje, ezért a nagy történelmi ideológiák is csoportosíthatók a hatalom tengelye* – melyet a 'hatalomminimalizáció' és 'hatalomkoncentráció' végpontok feszítenek ki – a hatalom megosztásának módozataihoz való viszonyulásuk szerint.

Az ideológiai dimenzióban a pártokat két alapvető fogalom segítségével jellemezhetjük. Ezek az *ideológiai orientáció* és az *ideológia*. Az első a pártoknak a hagyományos bal-jobb tengely²¹ mentén történő elhelyezkedését jelenti, a második pedig a Klaus von Beyme által ideológiai *családoknak* (families spirituelles) nevezett kategóriákba való sorolása. A német teoretikus tíz ideológiai családot azonosított, melyek a következők: liberális pártok, munkáspártok, agrárpártok, etnoregionalista pártok, keresztény pártok, kommunista pártok, fasiszta pártok, protesztpártok és környezetvédő pártok. Joseph La Palombara és Myron Weiner szerzőpáros a pártokat két csoportba sorolták: az *ideologikus*, illetve a *pragmatikus* pártokéba. Az első kategória pártjai rendszerint a bal-jobb tengely szélén helyezkednek el és céljuk, hogy politikai preferenciáik közpolitikák formájában öltsenek testet. A második csoportba a nagy európai pártok sorolhatók, és elsősorban a választási sikerre és a politikai hatalom gyakorlásában való részvételre törekednek. Az első viselkedésmódot *programorientált* vagy (politikai) *preferencia-orientált stratégiának* (*policy-seeking strategy*), a második pedig *hivatalorientált stratégiának* (*office-seeking strategy*) nevezzük.²²

Ha a jelen leírásához segítségül hívjuk a múlt történelmi ismereteit és visszatekintünk az elmúlt ötven évre, a politikai ideológiák története vonatkozásában azt látjuk, hogy bár az *1950-es és 1960-as évek jelezték a politikai filozófia hanyatlását, sőt halálát*, kérdés, hogy beszélhetünk-e ideológiák haláláról, amúgy az adott korszaknak is volt(ak) uralkodó ideológiái.²³ Az *1970-es és 1980-as évek a feltámadás időszaka volt. Az újraéledés oka, vagy legalábbis ösztönzője, a politikai és ideológiai küzdelmek kiéleződése volt, amelyet olyan tényezők váltottak ki, mint a vietnámi háború, az amerikai polgárjogi mozgalom, a háború utáni konszenzus szétesése és az új baloldal kialakulása.*²⁴ A mai politikai filozófia leírása néhány átfogó jellemzőjének a vázolásával megoldható. Az első jellemző: *a liberalizmus a korszak domináns ideológiájává vált nemcsak abban az értelemben, hogy más ideológiák visszahatottak rá – úgymint konzervatív, marxista, vallásos stb. –, hanem abban az értelemben is (ami még fontosabb), hogy a liberalizmus mostanra már példa nélküli filozófiai hegemóniára tett szert. Ennek számos balszerencsés következménye volt, mivel elszűkítette a filozófiai és politikai alternatívák tárházát. A morális és politikai értékelés abszolút mércéje lett a társadalmak felosztása liberálisra vagy nem liberálisra – utóbbit illiberálisnak tekintik. Megjegyzendő, hogy a politikai filozófusok manapság számon tartják egymás munkáit és létezik kritikus párbeszéd, ugyanakkor senkit sem tartanak elég „nagy” ahhoz, hogy rettegő tisztelettel közeledjenek feléje, hogy a filozófiai vagy a személyes hűség rosszul értelmezett formája miatt visszatartanak kritikáikat.*

A politikai ideológiák, illetve filozófia nagy jövőbeli kihívásaként határozható meg, hogy *a politikai filozófia nyugati tradíciója nagyrészt a kulturális homogenitás feltételezésén alapul – ahogyan a múlt politikai filozófusai közül is sokan, túlnyomórészt jogosan, kulturálisan homogén társadalmat tételeztek fel –, ezáltal jelentős nehézségekbe ütközik, hogy ezekkel és a hozzájuk kapcsolódó kérdésekkel megbirkózzon. A modern társadalmakra a kulturális pluralizmus jellemző, ezek a társadalmak multikulturális politikai filozófiát igényelnek, amely hidakat épít a különböző kultúrák között.*²⁵

2. Az ideológiai mező. A jobb- és baloldal

A politikai rendszerben felmerülő kérdéseknek és konfliktusoknak egy egységes politikai mezőbe való besorolását a pártok közötti verseny logikája is megköveteli. Az egységes politikai mezőt ismerjük, nevezzük ideológiai mezőnek, ezt a megfigyelők és szereplők többsége egyaránt a baloldal-jobboldal ellentétével határozza meg. *A jobboldal és baloldal fogalmaival a politikatudomány olyan világnézeti tradíciókat jelöl, amelyek az emberről, a világról és a helyes társadalomról alkotott eltérő eszmékre és nézetrendszerekre épülnek. Olyan általános világgépek, világfelfogások, amelyek kimondott vagy ki nem mondott filozófiai gyökerei a racionalista, „progresszív”, illetve a „konzervatív” filozófiában rejlenek. Nem egységes politikai ideológiákról, hanem értékek és elvek együtteséről van szó.*²⁶ Bogdanor a Politikatudományi Enciklopédiai bejegyzésében írja: *e két fogalom a politikai attitűdök két ellenséges csoportját jelöli, sokak szerint ezekben az összes politikai nézőpont besorolható.* Azonban azt is jegyzi, hogy a fogalmak tudományosan nem pontosak, és gyakran érzelmileg túltelítettek és nem merítik ki a politikai pártok és rezsim programjaiban kifejezésre jutó politikai alternatívák teljes körét.²⁷

A „baloldal” és „jobboldal” ideológiai címkék, orientációs segítség a választóknak, ugyanakkor szükséges, hogy az emberek összekapcsolják őket a pártokkal. A bal-jobb séma egyszerű orientációs eszközként való használata még a kevésbé felvilágosult választók számára sem okozhat gondot, feltéve, ha a tömegmédia többé-kevésbé következetesen használja a címkéket a politikai témák tárgyalásakor. D. Fuchs és H.-D. Klingemann *a komplexitás csökkentésére szolgáló mechanizmusnak tekintik a bal-jobb sémát, amelynek elsődleges célja, hogy segítse az egyének orientálódását és a politikai rendszer kommunikációját.* Kutatásaik szerint a nyugatnémet és a holland választók több mint 90 %-a képes legalább alapszinten értelmezni a „baloldal” és „jobboldal” fogalmát – ugyanez a szám az Egyesült Államokban alacsonyabb. A bal-jobb séma Európában szorosan kapcsolódik a pártrendszert meghatározó *törésvonalakhoz*,²⁸ alkalmas arra, hogy információs egyszerűsítésként funkcionáljon a politikai tartalmak vonatkozásában. Sok európai kutató használja a bal-jobb skálát fel-

mérésekben, mind a pártok feltételezett helyzetének a feltérképezésére, mind a válaszadók saját maguk által megjelölt helyének a megismerésére. Az eredmény egy egyszerű egydimenziós térbeli modell, amelyben az ideológiai ön-elhelyezés és a pártok feltételezett helyzete közötti eltérések hasznosságbeli veszteségeként kerülnek értelmezésre. Downs elképzelésének legegyszerűbb az operacionalizációja, mely szerint minden pártrendszert egyetlen domináns ideológiai dimenzió (egy gazdasági bal-jobb skála) határoz meg, mely mentén mind a pártok mind a választók elhelyezhetők. A megoldás vonzerejét növeli, hogy az európai többpárti rendszerekben a választók viszonylag pontosan érzékelik a pártok bal-jobb skálán elfoglalt helyzetét. Két további kikötés, hogy az adatokat tematikus távolságok általános mérésére használhassuk: 1. *A bal-jobb dimenzió az egyetlen fontos séma, amelyet a pártokra alkalmazunk, vagy legalábbis nincs olyan séma, amely a pártok eltérő lineáris elrendezését eredményezné.* 2. *A válaszadók képesek ugyanazt az orientációs eszközt alkalmazni saját magukra, mint a pártokra, azaz saját politikai preferenciáikat is az általános bal-jobb viszony keretében értelmezik.*²⁹

A fogalmak eredetét illetően általánosan elfogadottnak mondható az a felfogás, miszerint *a fogalmak eredetileg az 1789-es francia forradalom politikai elveit elfogadó, illetve azokat elutasító álláspontokat jelölték.* A XIX. század második felében, az iparosodás kezdetekor a munka, illetve a magántőke érdekei melletti kiálláshoz kapcsolódtak. A fogalmak eredete az 1789-es év Párizsába vezethető vissza, amikor a forradalmi nemzetgyűlésben a radikálisabb tagok az elnöki emelvénytől balra, míg a kevésbé radikálisak jobbra ültek. A monarchia 1815-ös restaurációja után a „bal” a forradalom támogatását, a „jobb” az ellenzést jelentette: a baloldaliak a népszuverenitást hirdették, és köztársasági, illetve egyházellenes elveket vallottak, míg a jobboldaliak a „trón és oltár” szentségében hittek, vagyis olyan autoriter és monarchikus rendszerben, amely az egyház értékeit képviseli, és amelyet az tart egyben. Az ipari forradalom révén új tartalommal egészültek ki a fogalmak: a „bal” a munkásosztály érdekeivel való azonosulást, a „jobb” pedig a tulajdonosokkal és tőkésekkel szimpatizáló attitűdöket jelentette.³⁰ *Ugyanakkor a bal- és jobboldal mai jelentésének eredete messzebbre nyúlik vissza, mint a francia forradalom parlamentjének nevezetes ülésrendje. A jobboldal számos kultúrában a szakrális, míg a baloldal a profán jelenségek helyét jelöli ki. A szakrális és a profán, továbbá a gyenge és az erős (hatalommal bíró) ellentéte valószínűleg visszavezethető a bal kéz és a jobb kéz relatív hasznosságára. Azonban szemben minden más területtel, a politikában a baloldal vált domináns, érték-meghatározó oldallá – idézi Enyedi-Körösenyi Laponce-t. A demokráciaelméletek erre a két „oldalra”, mint az egész egyenrangú két felére hivatkoznak, de a gyakorlatban a legtöbb politikai rendszerben a „bal” jelző presztízse meghaladja a „jobb”-ét. Laponce szerint ennek az a magyarázata, hogy a politika par excellence profán terület, az isteni világ ellentétpárja.*³¹

A baloldali tradíció a francia felvilágosodás és forradalom szellemi-politikai hagyományait követi: racionalista világnézet, konstruktivista gondolkodás, a társadalom megjavíthatósága, politikai radikalizmus jellemzi. Hisz a társadalmi egyenlőség, az emberi jogok, valamint a politikai és társadalmi demokrácia korlátlan kiterjeszhetőségében, így a jóléti demokrácia híve. Társadalmi kérdésekben „liberális”, például halálbüntetés-ellenes és abortuszpárti. A 19. század végétől a gazdasági és érdekkonfliktusokban is kialakult egy hagyományos baloldali álláspont. A baloldal a munkaügyi konfliktusokban a munkaadókkal szemben a munkavállalók oldalán áll, gyakran szoros viszonyban a szakszervezetekkel. Kül- és védelmi politika terén a kortárs baloldal „puha” álláspontot képvisel, azaz a katonai leszerelés híve – esetleg semlegesség –, illetve antinukleáris mozgalmak támogatója. A modern politikában a szociálliberalizmus és a szociáldemokrácia a demokratikus baloldaliság legfőbb hordozója.³² Nyugat-Európában a baloldali pártcsaládok közé soroljuk a szociáldemokrata-, szocialista pártokat, az angol Munkáspártot, szélsőbalként a kommunista pártokat, újbaloldalt, a zöldeket és a kortárs liberális pártok egy részét.

A jobboldali tradíció ezzel szemben a konzervatív világnépre épít: a racionális emberi cselekvés korlátait, a szokások és tradíciók jelentőségét hangsúlyozza. A társadalmi fejlődés szempontjából *evolucionista*, az intézményi változások lehetőségeit illetően *reformista*, ideológiailag pedig *antiutópista*. Ezek mellett a társadalmi egyenlőtlenségek létét szükségszerűnek tekinti, a rend és a társadalmi tekintélyek fenntartásának híve. A demokrácia korlátlan kiterjesztésével szemben az alkotmányosságot tekinti garanciának, miközben védelmezi az állami autoritást, mint a polgári társadalompolitikai-jogi garanciáját. Kül- és védelempolitika terén a „keményebb” vonal képviselője. Az ideológiai paletta jobb oldalán jelenik meg a vallásfelekezeti alapon alapuló politika és a 20. századtól a nacionalizmus is. Tradicionalista – inkább vidéki kultúrát és értékeket hordoz. Társadalmi kérdésekben konzervatív, azaz például abortuszellenes és halálbüntetés-párti. A modern ipari konfliktusokban a munkavállalókkal szemben inkább a munkaadó oldalt képviseli. A mai nyugat-európai jobboldali pártok közé soroljuk a konzervatív és kereszténydemokrata pártokat, a francia gaulle-istákat, a hagyományos liberális pártokat.³³

2.1. A bal-jobb jelentésváltozásai, érvényessége

A bal-jobb egységes és univerzális meghatározás alapján *politikai nézetek összefüggő, a hagyományok által meghatározott dimenziója*. A fogalmak operacionálizálása és funkcionalitásuk vizsgálata révén kimutatható, hogy ez egy olyan kódrendszer, amelynek tartalma országonként, kultúránként és korszakonként különbözik. Ez azt jelenti, hogy a szavazók és pártok bal-jobb identitásának tartalmát az határozza meg, hogy egy adott társadalomban éppen milyen konfliktusok (pl.

osztálykonfliktusok, kulturális konfliktusok) játszanak centrális szerepet. A bal és jobb univerzális használhatóságához hozzátartozik, hogy nem csupán (és nem elsősorban) konkrét ügyek és konfliktusok, hanem absztrakt, általános értékek kapcsolódnak hozzájuk. A preindusztriális korszakban a *vallási* konfliktusok, az indusztériálisban a *társadalmi-gazdasági* ellentétek, manapság pedig egyre inkább a posztmateriális vagy autoriter tematikához kapcsolódó kérdések/törésvonalak állnak a politikai élet középpontjában – a törésvonalak témakörével a következő alfejezetben foglalkozunk részletekben.³⁴

A bal-jobb jelentésmódosulásában követte ezeket a változásokat, mindig az adott korszaknak megfelelő új tartalommal telítődött. A *bal és jobb szemantikai tartalmát* a mai napig az osztálypolitikával és az állam gazdasági szerepével kapcsolatos asszociációk dominálják Nyugat-Európában, de az *értékek szerint szavazó*, iskolázott rétegek arányának növekedése, a bevándorlással és bűnözéssel kapcsolatos aggodalmak erősödése és a pártok gazdasági programjának hasonlása várhatóan tovább fogja erősíteni *a bal-jobb kulturális és morális értékekkel való fokozott átitatódását*.³⁵

A baloldal és jobboldal érvényességének kérdése megosztja a politikatudomány gondolkodói körét. A *bal-jobb szembenállás relevanciáját megkérdőjelező álláspontok összegzése*ként Körösenyi (1993) úgy véli, hogy e kategorizálás elutasításának három nagy hulláma volt: 1. a két világháború között a „harmadik út” eszméje; 2. az „ideológia vége” felfogás az 1960-as évek kezdetétől; 3. a posztmaterialista értékrend térhódítása az 1970-es évektől.³⁶ A magyar politikatudomány neves teoretikusai közt is vitát gerjesztett Körösenyi (1993) dolgozata³⁷ a bal-jobbról, illetve utalásai az európai és magyar politikai palettára.³⁸ A vita jól tükrözi a probléma és kérdéskör minden releváns aspektusát és kiszűrve a főbb megosztó kérdéseket segít a tisztánlátásban.

Bakk Miklós doktori disszertációjában Gyurgyák János és Norberto Bobbio gondolataival élve azt írja a bal-jobb szembenállás relevanciáját illetően:

„(...)a bal-jobb dichotómia ma már túl egyszerűsítő és nehézkes ahhoz, hogy kétosztatú struktúrájával lefedje a létező politikai rendszerek bonyolult ideológiai megosztottságát, egymásra tevődő és egymást metsző törésvonalainak sokaságát (Gyurgyák). A bal-jobb dichotómia kifakulása e nézőpontból az „ideológiák alkonyának” a kifejeződése; az ideológiák eltűnésének a tézise azonban maga is egy ideologikus álláspont kifejeződése. A relevancia tagadása valamelyik pólus dominanciájából is fakadhat. Ha az egyik oldal rendkívül megerősödik, akkor a másik a dualitás tagadásával próbálja igazolni sikertelenségét (Bobbio), ennek fordítottjaként pedig előfordulhat az, hogy a domináns pólus az 'egész' pozíciójából kérdőjelezi meg a részt.”

Bakk nyomán három fő magyarázattípust határozhatunk meg a bal-jobb dichotómia használhatóságát – a „politikai valóság” értelmezését – ille-

tően: a) történeti és történetfilozófiai magyarázatok; b) funkcionista (a politikai rendszer működéséből levezetett) magyarázatok; c) szimbolista magyarázatok. Az értelmezések nem választhatóak szét, a bal-jobb kettősség egyik leggyakoribb definíciója például, amely az alapvető ideológiai értékekre épít, mind a történeti, mind a funkcionista dimenzióban elhelyezhető. A történeti magyarázatra kettősség jellemző, így a politikai közösséget konstituáló tradíciók maguk is kettős perspektívába kerülhetnek attól függően, hogy a múltértelmezésben a történeti, avagy a technikai képzelet kerül előtérbe. A funkcionista magyarázatok ezzel szemben a politikai rendszer működésének jelenidejűségével összefüggő racionalitást helyezik az előtérbe, a szimbolista magyarázatok viszont az identitás és a funkcionalizmus fenntartásának különbségeire világítanak rá.³⁹

A bal-jobb dichotómia, fent ismertetett értelmezései között váltva jelenik meg korszakonként változóan értelmezési keretét és intenzitását illetően. Felfedezhető egy kontinuitás a bal-jobb jelenlétében, illetve a politikai szereplők és rendszer hozzá való viszonyulásában. Korszakoktól, körülményektől, politikai szereplőktől függően mindig keretet biztosít az önmeghatározásra, az ideológiai állásfoglalásban és a funkcionalitást középpontba helyező „mi-ők” elhatárolódásban. A bal-jobb történeti, történet-filozófiai magyarázatai – már megnevezésükkel is utalva rá – a funkcionista és szimbolista magyarázatokhoz viszonyítva a használatuk időszaka – foglalnak el. Az ideológiák hatalmának és a bal-jobb dichotómiát magyarázó erejüknek csökkenése nem vonta maga után e dimenzió eltűnését. A bal-jobb dimenzió megmaradt, mint egyszerű séma – a politikai versenyszférát leegyszerűsítve mind a versenyzők és szavazók számára –, de már átpolitizált társadalmak, pragmatikus politizálás és a mérlegelő szavazók megjelenésének korában, amikor a funkcionista és szimbolista bal-jobb magyarázatok kerültek előtérbe. Ezen utóbbi értelmezésekben viszont ma is érezhető az alapvető ideológiai értékek meghatározó jellege, amely folytonosság – az ideológiák jelenléte és hatása terén – nem meglepő annak tudatában, hogy ezen „újabb” bal-jobb értelmezések egy más kor szülöttei, de az előző korok felfogására, értelmezésére alapulnak. Megöröklésnek is nevezhetjük ezt az ideológiák (kisebb-nagyobb mértékű) mindenkori jelenlétét, kontinuitását, általuk létrehozott felmenő szálat, amely mentén visszamenve felfedhető a koronként változó bal-jobb értelmezések közötti kapcsolat, azok változása, formálódása.⁴⁰

3. A bal-jobb érvényessége a romániai magyar politikában

Bárdi Nándor egy 1999-es dolgozatában⁴¹ a romániai magyar- és más határon túli magyar közösségek politikájában-politikában vélt vagy valós törésvonalak tárgyalására vállalkozik. Ezen törésvonalak léte és kifejtése dolgozatom fő gondolatmenetének fontos pillérét képezi, de a részletes tárgyalására

a későbbiekben kerül sor. Bárdi Nándor egy másik fontos – ugyancsak az említett dolgozatbeli – megállapítását választom jelen alfejezet indítójának.

Bárdi szerint *a kisebbségi sajtóban a magyar szervezeteken belüli politikai nézeteltérések, mint az egész közösségen belüli választóvonalak kerülnek bemutatásra, miközben a pártbomlások jól mutatják, hogy elsősorban a politikai/ kulturális eliten belüli konfliktusról van szó.* Feltevődik a kérdés, hogy minek tudható be a konfliktusoknak csak a politikai/kulturális eliten belük léte, és azok miért nem tükröződnek vissza a társadalomban – más kérdés, hogy az hasznára válna-e a kisebbségnek képviselete szempontjából, mivel a társadalmi törésvonal pártosodás és választások útján politikai (katasztrófa) törésvonalra fordítható le. Ennek a lakosság-elit szakadásnak a megértése végett hívnám segítségül D. Lőrincz József értekezését az erdélyi magyar elit „feladatáról”.

A lakosság-elit kapcsolat bemutatására a legkézenfekvőbb a legitimitás, melynek alapvető feltétele – a szerző meghatározása szerint – *„az hogy a valamilyen (formális vagy informális) hatalmi pozícióval rendelkező elit és a lakosság egyetértően néhány alapvető kérdésben. Az erdélyi magyar elit által ajánlott célok, értékek, normák legitimitása három, egymást részben átfedő hipotézissel közelíthető meg. Először, hogy az elit és a „népe” nem rendelkezik közös normákkal, értékekkel. Másodszor, hogy a magánélet értékei ritkán jelennek meg a közéletben. Harmadszor, hogy még a hétköznapiak, illetve a magánélet szintjén is nehezen találunk olyan világgépet, amely tájékozási keretként szerepelhetne az élet rövid és hosszú távú megtervezésében.* „⁴² Ennek a világgépnek a megfogalmazása a politikai elit feladata.⁴³ A dolgozat születésének pillanatáig tekintve a *belső viták* mentén kialakult irányzatok elnevezését, illetve a szakirodalomban megjelent kapcsolódó írások – *jó része arra utal, hogy itt politikai értékek ütközéséről van szó* – vonatkozásában a következő kategorizációk körvonalazódnak – az összes határon túli magyar közösség viszonylatában: *liberális – nemzeti/ népi-keresztény, jobb – bal, kiséret – kemény mag – kollaboráns, kuruc – labanc, mérsékelt – radikális, érték- vagy érdekorientált.* Bárdi szerint az esetleges megosztottság más kérdések mentén kialakult törésvonalak mentén keresendő. Pontosabban a *külső konfliktusok – az alapszerződések körüli viták, a nyelvpolitikai konfliktusok* – során nem tehetünk könnyen különbséget a felsorolt jelzők alapján a vitákban megnyilatkozók között. *Az ellentétes álláspontok a következő két téma körül koncentráálódtak:*

1. *A magyar politikai szervezetek által a többségi nemzet demokratikus/ euroatlanti orientációjú erőihez való viszonya, és a velük való együttműködésben követendő stratégiák.*
2. *Az identitáspolitika alapkérdése viszonylatában: a nemzeti önazonosság magatartásához elegendő-e az állampolgári jogegyenlőség és a nyelvpolitikai jogok biztosítása, vagy szükséges ezen túl az önálló kisebbségi intézményrendszer kiépítése?*

A klasszikus Lipset-Rokkan féle elmélet⁴⁴ egyes törésvonalait Románia esetében tárgyalva, *a román társadalmon belül ideáltipikusan kirajzolódik a domináns kultúra (a többségi), valamint az alávetett kultúra (a magyar) közötti ellentét*, és ez a szavazói viselkedésben is megnyilvánul, illetve tükröződik.⁴⁵ Kevésbé mutatható ki a *szekuláris-vallásos* világkép ellentét, hiszen az alapvetően vallásos román társadalomban még a baloldali, egyházellenes gyökerű poszt-kommunista pártok is kénytelenek tisztelni az ortodox „nemzeti” egyházat. A vallásalapú ellentéttel szorosan összefüggő klasszikus jobb-bal ellentét is erősen átszínezett a rendszerváltás kérdései által. Bizonyos értelemben *Romániában minden párt tulajdonképpen „keresztény-nemzeti”, beleértve az RMDSZ-t is*, mivel *minden politikai alakzat maximális tisztelettel adózik a maga nemzeti és vallásos tradícióinak*. A romániai magyar társadalomban és politikai képviseletében (RMDSZ) *nincs politikailag releváns konfliktus sem a szekularizáció hívei és az egyházak fokozott szerepvállalását sürgető között, sem az egyes történelmi egyházak hívei között*, ugyanakkor a *munkaadói-munkavállalói* ellentét sem mutatható ki.⁴⁶

Bárdihoz hasonlóan a Borbély–Szentimrei szerzőpáros is két törésvonalat határoz meg, mely mentén megoszlanak a vélemények a romániai magyar társadalom vonatkozásában. A szerzőpáros rangsort állít fel e két törésvonal között, mivel *a román hatalomhoz való viszonyulás mentén megfogalmazódó törésvonalat a primér* jelzővel illeti. A másik törésvonalaképző párosként *a nemzethez való viszony mentén artikulálódó ellentétet* határozzák meg.⁴⁷

Ezek tudatában és az aktuálpolitikai események ismeretében kérdések fogalmazódnak meg. A romániai magyarság képviseletének új, plurális jellege révén érvényessé válik-e a bal-jobb tengelyen való elhelyezés? Amennyiben elfogadjuk Bárdi és Borbély–Szentimrei álláspontját – ebben a téma legtöbb elemzője egyetért⁴⁸ –, hogy a választók illetve a pártok önbesorolására, a szembenálló csoportok leírására eddig nem voltak alkalmas/releváns kategóriák, talán ezek után sincsenek? Amennyiben relevánssá vált a bal-jobb tengely a politikai orientáció mércéjeként, egydimenziós teret határoz-e meg vagy egy másik tengely metszi át, és együtt hoznak létre kétdimenziós teret? Ha nem tekinthető most sem használhatónak a bal-jobb tengely, akkor az idézett szerzők által meghatározott törésvonalak ma is relevánsak, vagy átalakultak, esetleg összeforrottak? A kérdések megválaszolására egy újabb, átfogó kutatás szolgálhatna, ami jelen dolgozatom gondolatmenetének, témakörének továbbvitelét jelentené. Dolgozatomban a jelenlegi megosztottság/kifejlet múltbeli premisszáit kívánja feltárni, függetlenül attól, hogy ez a megosztottság jelenleg milyen törésvonal mentén jelenik meg. A dolgozat eredményeként – feltételesen – megmutatkozó megosztottság hasonlítható lehet a fent említett szerzők törésvonalaihoz, illetve a jelenlegi törésvonalakhoz.

Mivel a romániai magyar társadalmon belüli törésvonalak aktuálpolitikai szempontból releváns kutatásának hiánya miatt, az előzőkben leírt⁴⁹ –

konszenzus tárgyát képező, bár a törésvonalakat történeti szempontból nem megragadó – törésvonalakat fogadom el, mint a csoportok kialakulásának/szembenállásának meghatározó elemeit a politikai képviselőben. Idéztem Bárdi vélekedését a romániai magyarságon belüli törésvonalakról, miszerint a létező *politikai nézeteltérések elsősorban a politikai/kulturális eliten belüli konfliktusokat tükrözik*. Ezzel kapcsolatban, de aktuálpolitikai változások viszonylatában és akár tőle függetlenül is megfogalmazódik egy újabb kérdés: kialakult-e a társadalomban is a politikai/kulturális elitben jelzett törésvonalakhoz hasonló? Ha igen akkor az elit köreiből felmerülő kérdések mentén – ami arra engedne következtetni, hogy fentről lefele történő terjedés révén alakult ki –, vagy esetleg más – alulról, a társadalomból szerveződő (ami szintén lehet a politikai elit megnyilvánulásának következménye) – kérdések/ellentétek mentén formálódott ki?

A bal-jobb kategóriák alkalmazhatóságának kérdése adott kisebbség vonatkozásában felvet egy újabb problémát, ami a különbözőség és hasonlóság viszonyítás függőségével írható le. Okfejtésem legegyszerűbb bemutatása Papp Z. Attila és Kántor Zoltán vonatkozó gondolatmenetével lehetséges. Papp munkájában kifejti, hogy a kilencvenes évek második felében *a korábban védekező és egységes kisebbségi beállítódásban törésvonalak jelentek meg: nyilvánvalóvá vált, hogy a kisebbség nem egységes, hanem különböző érdekek mentén tagolt közösség*. A szerző szerint ez a tagoltság a kisebbségi nyilvánosságban is megjelent és elfogadottá vált. Amint már a dolgozat bevezetésében is említésre került, *a nyilvánosság duális jellegét fedezhetjük fel: egyrészt létezik a „baloldali” (értsd: Markó-párti, a többségi pártokkal kompromisszumra kész), másrészt pedig a „jobboldali” (Tőkés-párti, FIDESZ-barát) sajtó*.⁵⁰ A szerző indokoltnak tartja a bal-jobb oldali idézőjeles használatát, *mert „a magyar nemzet kérdése”, „a kisebbségi lét és megmaradás” stb., Magyarországon többnyire a jobboldal szótárába sorolt fogalmi romániai magyar kisebbségi kontextusban mindkét oldal esetében központi helyet foglalnak el*. Ennek fényében a bal-jobb kategóriák nem használhatóak kisebbséget képviselő, érdekek és értékek mentén megosztó csoportok elkülönülésének, szembenállásának leírására illetve azoknak egyfajta ideológiai dimenzióban való pozicionálására. Az elmélet igazolására a kisebbségi lét predestináló jellegéből fakadó, a megosztott közösség minden csoportosulására jellemző tulajdonságok, mint a „magyar nemzet kérdése”, „a kisebbségi lét és megmaradás” – magyarországi környezetben jobboldali – fogalmaival való operálás. Kérdés marad viszont, hogy egy másik ország (akár tekintettel arra is, hogy egyazon nemzet részéről, nemzeti kisebbségről van szó) pártrendszere viszonylatában jobboldalinak mondható tulajdonságok/fogalmak a szóban forgó megosztott kisebbség mindkét oldalára jellemző volta miatt végérvényesen elvethető-e a bal-jobb kategorizálás?

Kántor Zoltán a nemzeti kisebbségek pártjainak egy – szintén a kisebbségi létből fakadó fontos és meghatározó, pejoratív értelemben mondhatni megbélyegző – tulajdonságára mutat rá, mikor azt írja.⁵¹

„A klasszikus politikai pártokkal ellentétben, a nemzeti kisebbségek pártjai, az etnikai pártok kisebbségi társadalomszervező tevékenységet is felvállalnak. Természetesen az etnikai pártoknak is van ideológiája, viszont ez az ideológia nem írható le a szocialista-liberális-konzervatív ideológiák fogalmaival. Egyes elemzők előszeretettel állítják, hogy a nemzeti kisebbségi pártok eszmerendszerét a nacionalizmus, mint ideológia fogalomtárával ragadhatjuk meg – ez által jelen alfejezet összegzés az ideológiákkal foglalkozó fejezet folytatásaként is olvasható.”

A szerző a továbbiakban a nacionalizmust ideológiai mozgalomnak nevező Anthony D. Smith és Rogers Brubaker nemzeti kisebbségekről, illetve azok nacionalizmusára vonatkozó gondolataira támaszkodva kifejti, hogy ezzel az ideológiai megközelítéssel rámutathatunk a kisebbségi pártok törekvéseire, ami az önkormányzás, függetlenség, kulturális és politikai jogok elérésében, önmaguk létező vagy potenciális nemzetként való meghatározásában és állami elismerésében nyilvánul meg.

Összességében elmondhatjuk, hogy bármely kategorizálás – a bal-jobbtól eltekintve – annak függvénye, hogy milyen kontextusban, viszonyrendszerben tárgyaljuk illetve próbáljuk elhelyezni az adott csoportokat. Az érdekek és értékek megoszlanak és különböznek a kisebbségi léttel kapcsolatos kérdésekben. Ezek a megoszló vélemények törésvonalakat hozhatnak létre úgy a kisebbség és többségi nemzet között, mint magán a kisebbségen belül. Előzőekben említett különbség és hasonlóság páros megfelelő használatával írható le a kisebbségi léttel, azon kívüli, illetve belüli ideológiai dimenzióval kapcsolatos elmélet.

A kisebbség a többségtől való különbözőségével határozható meg önmaga és környezete által. A többségi nemzettől való különbözőzésből azonnal következik a kisebbség tagjai közti hasonlóság. Ezek a különbségek és hasonlóságok a kisebbségi lét létrejöttének időpontjától (ld. impériumváltás), illetve az integráló rendszer demokratikus jellegétől függően (ld. rendszerváltás) gyengülhetnek, a határok és tiszta kategóriák elmosódhatnak, összeolvadhatnak, törésvonalak szülehetnek. Ezek mellett – habár kisebb mértékben – felfedezhetünk a többség és kisebbség közötti hasonlóságokat (pl. állam és nemzetközi viszonyok integráló jellegéből fakadóan) és kisebbségen belüli különbségeket (ld. RMDSZ-platformok). A különbségek és hasonlóságok – államon és kisebbségen belül is – egymást kiegyensúlyozva keltenek feszültséget,⁵² amit az érdekek és értékek harca, a törésvonalak megtartására vagy feloldására tett kísérletek generálnak. Ez a feszültség a kisebbségre be-

lülről és kívülről is nyomást gyakorolva biztosítja létét és önkormányzásra, függetlenségre törekvését. A gondolatmenet társítható Kántor nacionalizmuselmélet felöli témaközelítésével és Schöpflin György illetve Bakk Miklós vonatkozó elméletével, amely Bakk munkája nyomán a következő:⁵³

„Schöpflin György szerint, 'ha mélyebben elemezzük, a modern európai állam egyszerre polgári és etnikai'. E kettős karakter azonban az univerzalizmus és partikularizmus vitájának alárendelten jelenik meg: az univerzalizmus a polgári jelleget, a partikularizmus pedig az etnikai jelleget emeli ki.[...] 1989 után, a liberális demokráciák térnyerésével [...] – a partikularizmus előretörésével – a kapcsolatok egészének diszkurzívva tétele is elkezdődött.”

A szerző kérdése: „Helyesen megválasztott perspektíva-e a partikularizmusok visszatérésének és egy új modernitásmodell kialakításának összekapcsolása? Ugyanis a modernitás egyik nagy teljesítménye a politikai univerzalizmus globálissá tétele volt.” Fehér Ferenc és Heller Ágnes munkája nyomán írja: ennek ára volt, „'a különbségek eltüntetésének árán' volt lehetséges. A különbségek ugyanakkor újra is termelődtek, az univerzalizmus és a partikularizmus folyamatosan zavaros viszonyban volt, melyet a kollektív identitások alakulása szabott meg...”.⁵⁴

Székely István Gergő az etnoregionális pártok tárgyalásakor a pontos fogalmi definiálás okozta nehézségek kapcsán több szerző vélekedését is bemutatja.⁵⁵ Ezek közül az ide sorolandó Derek Urwin vélekedése, aki szerint „az etnoregionális pártok tanulmányozásakor a fogalmi pontosság helyett egy eklektikusabb⁵⁶ megközelítés gyümölcsözőbb lehet, mivel nincs egyetértés arra vonatkozóan, hogy ez a kategória mit is fed valójában. E pártoknak nincs túl sok közös vonásuk abban az értelemben, ahogyan a különböző országok kereszténydemokrata pártjai hasonlítanak egymáshoz.” Ezek szerint egy kategóriába sorolunk olyan pártokat, melyek megjelenési helyüktől függően különböznek egymástól. Egy kategória használata indokolt abból a szempontból, hogy ezek a pártok hasonló helyzetben lévő kisebbségi csoportok érdekérvényesítésére törekednek, viszont a definiálandó jelenség komplexitásának is betudható, hogy Klaus von Beyme pártcsalád tipológiájában⁵⁷ az etnikai és regionális pártok külön kategóriát alkotnak.⁵⁸

4. Politikai törésvonalak

A társadalomtudományokban elkülönülő csoportok közti határvonalakat hivatott leírni, a *törésvonal-fogalom a politikai megosztottság meghatározott típusát jelenti*.⁵⁹ A társadalmi csoportok közötti *kapcsolatrendszer „bezáródásán”* alapul, s nem csak a *társadalmi rétegek közötti különbségeken*. Meg kell különböztetnünk

társadalmi tagoltságot és *politikai tagoltságot*. A társadalomban felfedezhető különbségek önmagukban nem elegendőek törésvonal kialakítására, a pártrendszer formálására. Ezen társadalmi különbségek *politikaivá alakítása, aktív szervezése* révén alakulhat ki politikai törésvonal, amely egyben a pártrendszerek szociológiai megközelítésének kulcsszava.⁶⁰

*A politikai törésvonalak azok a kritériumok, amelyek alapján egy társadalom politikailag fontos csoportokra és alcsoportokra osztható.*⁶¹ Bogdanor szerint a legfőbb törésvonalak rendszerint *osztály-, vallási, nemzetiségi, nyelvi, faji és nembeli különbségek* mentén húzódnak, és meghatározzák a politikai tevékenység alapját képező társadalmi struktúrát.

Törésvonal meghatározás több politikatudományi gondolkodó tollából is született. Ezek között megkülönböztethetünk *egydimenziós* és *kétdimenziós* definíciókat, amelyek Szász A. Zoltán definíció-gyűjteménye és fordítása⁶² nyomán a következők:

„*Egydimenziós*” meghatározások:

- 1) Bernard R. Berelson – Paul Lazarsfeld – William N. McPhee meghatározása nyomán: A törésvonal jelenthet gazdasági munkamegosztást, fizikai elkülönülést vagy társadalmi differenciálódást a lakosságon belül, amelynek következtében a különböző jellemzőkkel rendelkező embereket egyazon közpolitika különféleképpen érinti.
- 2) Robert Dahl meghatározása: A törésvonal politikailag releváns társadalmi választóvonalat jelent, azaz tartós tematikus/konfliktus-dimenziót (a *persistent issue dimension*). Ezt nevezi Dahl politikai ellentétnek (*political opposition*). Így, a törésvonal különösen releváns, fontos és tartós választóvonalként határozható meg.
- 3) Douglas W. Rae – Michael Taylor szerint: A valamely közösséget vagy részközösséget lényeges, térben és időben lokalizálható politikai különbségek jellemezte csoportokra osztó kritériumok határozzák meg a törésvonalakat. Osztályozás: (veleszületett) tulajdonságokból adódó törésvonalak (pl. faj vagy kaszt), attitűd- vagy véleménykülönbségekből eredő törésvonalak (pl. ideológiai vagy politikai preferenciákon alapuló törésvonalak), magatartásbeli törésvonalak (a választói magatartásból és/vagy a szervezeti hovatartozásból adódó törésvonalak).

„*Háromdimenziós*” meghatározások:

- 1) Stefano Bartolini és Peter Mair meghatározása nyomán a törésvonal-fogalom három (hierarchizált) eleme/aspektusa/szintje: az *empirikus* elem, vagyis a fogalom empirikus megfelelője, amely szociológiai- strukturális terminusokkal írható le; a *normatív* elem, vagyis

azon értékek, vélekedések és attitűdök együttese, amelyek a szóban forgó társadalmi csoportok identitástudatát tükrözik; a *szervezeti/magatartásbeli* elem, vagyis a törésvonal részeként létrejött társadalmi kölcsönhatások, intézmények és szervezetek (pl. politikai pártok) összessége.

- 2) Herbert Kitschelt háromdimenziós meghatározása: Valamely törésvonalat versengő üzeneteket közvetítő pártok jellemeznek, amelyek a szavazóknak (a) a társadalmi struktúrában elfoglalt helyük, (b) ideológiai állás foglalásuk és (c) politikai cselekvésre való hajlandóságuk tekintetében különböző csoportjait igyekeznek megszólítani.
- 3) Oddbjørn Knutsen és Elinor Scarbrough nyomán: szociológiai szempontból a törésvonal az ideológia és a csoport-hovatartozás kombinációját, mint a tartós politikai tagoltság forrását jelenti.⁶³

Stein Rokkan és Seymour Martin Lipset klasszikus törésvonal elmélete szerint a társadalmi csoportok közti ellentétek alakítják a pártok számát, profilját, választási erejét, a pártrendszer fragmentáltságát és polarizációját, valamint a pártok közti interakciós mintát. Az Európán belüli különbségekért elsősorban a „történelmi kulcsidőszakokban” kialakult törésvonalak (reformáció-ellenreformáció: centrum-periféria ellentét; nemzeti forradalmak: állam-egyház ellentét; ipari forradalom: város-vidék ellentét, bolsevik forradalom: munkaadó-munkavállaló ellentét (ld. Függelék: 1. táblázat), meghozott döntések, koalíciók a felelősek.⁶⁴

Az Enyedi–Körösényi szerzőpáros Bartolini és Mair háromdimenziós meghatározását fogadja el – akár e sorok írója – és annak segítségével mutatja be a politikai törésvonalak összetettségét azok kialakulásával kapcsolatban. A meghatározás és a szerzőpáros megállapítása szerint is, akkor beszélhetünk törésvonalról, ha a politikai tagoltság a fent meghatározott három – *társadalomszerkezeti, normative-kulturális és politikai-szervezet*⁶⁵ – szint mindegyikén jelen van. Ezt az osztálytagoltság példájával mutatja be a szerzőpáros.⁶⁶

Ezek alapján felmerül, hogy a magyar kisebbségen belüli megosztottság politikai törésvonalnak nevezhető-e, mivel Bárdi előző alfejezetben bemutatott elmélete szerint *a magyar szervezeteken belüli politikai nézeteltérések, mint az egész közösségen belüli választóvonalak kerülnek bemutatásra, miközben a pártbomlások jól mutatják, hogy elsősorban a politikai/kulturális eliten belüli konfliktusról van szó.*⁶⁷ Bartolini-Mair meghatározása és Bárdi elmélete alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a romániai magyar kisebbségen belül nincs olyan társadalmi törésvonal, amely alapját képezhetné a meghatározás szerint egy politikai törésvonalnak. A meghatározásbeli második két szintre – *normatív* és *szervezeti* – mondhatjuk azt, hogy többé-kevésbé megtalálhatóak a közösségekben. Felmerülhet a kérdés, hogy a szórványban, illetve a tömbben élő ma-

gyarság közti társadalmi megosztás lehetne-e a törésvonal első szintjén a társadalmi-strukturális megosztottság leképezője? Ez a megosztottság nem tükrözi a politikai eliten belülit, hiszen mindkét politikai csoportosulás igyekszik mindkét szintéren – szórvány, tömb – jelen lenni kisebb-nagyobb sikerrel.

Bartolini és Mair definíciója általános elfogadottságnak örvend, de születtek vele ellentétes elméletek is, melyek szerint nem csak társadalmi struktúrára közvetlenül visszavezethető konfliktusok képezhetnek pártrendszerformáló törésvonalat. Enyedi–Körösényi ezen ellentétes elméletek illusztrálására Lipset és Rokkan leírásának⁶⁸ vonatkozó részét idézi, melyben nagyobb teret kapnak a kulturális normák, identitások és politikai stratégiák, mint a gazdasági-társadalmi szerkezet. Ezek szerint, ha egy konfliktus tartósan megosztja a társadalmat, akkor egy idő után kialakítja „objektív” strukturális hátterét, bármi is volt az eredete. Tehát létezhet olyan politikai törésvonal, amely kezdetben, mint politikai jelenik meg és visszahatva a társadalomra, megjeleníti ott is az általa képezett elkülönülő csoportokat. Visszaülünk Bárdi tételére, miszerint a romániai magyar szervezeteken belüli politikai nézetletérések – ahogy a pártbomlás is jól mutatja – elsősorban a politikai/kulturális eliten belüli konfliktust tükrözik.

Újabb kérdés: megtörténhet kisebbség esetében is, hogy a politikai ellentétek leképeződjenek a közösségben is, társadalmi törésvonalat hozván létre? Meglátásom szerint ez megszüntetné a részben politikai versenyt a két párt⁶⁹ alkotta rendszer polaritása miatt, ami egyben elkötelezné a politikai vezetés mindkét oldalát is, akadályozva azokat a megegyezésben, ami nélkül egyik párt sem éri el a parlamenti küszöböt – vegyük akár a szavazati küszöböt, akár a belépési küszöböt. Ez a szervezetek végét jelentené politikailag,⁷⁰ ezért nem valószínű, hogy bekövetkezik. Inkább esélyes egy olyan helyzet, amikor a megosztott politikai elitek között mintegy konszenzusos⁷¹ jelleggel párbeszéd és egyezés alakuljon ki, biztosítva mindkét elit-tábor túlélését a politikai szintéren. Ugyanakkor a konszenzusos képviselő a verseny szempontjából is esélyesebb, a pártok az egyes kérdésekben álláspontjaikat közelíteni tudják egymáshoz, így minél több – középen elhelyezkedő, határozatlan – szavazót elérve.⁷²

Ez az értelmezés gyökeresen ellentmond az Enyedi–Körösényi nyomán bemutatott felfogásnak, miszerint a politikai törésvonal előfeltétele a társadalmi törésvonal léte, amelynek politikaivá alakítása révén jön létre a politikai törésvonal. El kell fogadnunk viszont ezt a Bartolini-Mair definícióhoz viszonyítva „visszaható” törésvonal elméletet is. Enyedi–Körösényi a legnevezetesebb, nem strukturális választóvonalat illetően az írországi két legnagyobb párt – Fianna Fáil és a Fine Gael – példájával él. A két párt közti nem strukturális választóvonal tárgya eredetileg a Londenal kötött szerző-

dés megítélése volt a függetlenség elnyerésének időszakában, viszont máig meghatározó tényezője az ír pártrendszernek a két párt közötti ellentét. Ha az effajta konfliktusok mögött nem találunk a pilléresedett társadalmakra jellemző különálló társadalmi csoportokat és strukturális különbségeket, akkor jobb őket a törésvonalaktól elválasztani és *issue-ként* vagyis *ideológiai dimenzióként* kezelni.⁷³ Ebből a szempontból hasonlóság fedezhető fel a két ír párt és a romániai magyar képviselőbeli megosztottság jellege között.

Ronald Inglehart új törésvonalak, a *hagyományos bal-jobbat keresztbe metsző dimenziók* létrejöttét véli felfedezni az utóbbi évtizedekben.⁷⁴ Magyarázatot keres a bekövetkezett változásokra, amelyek az „új politika” (New Politics)⁷⁵ mozgalmak és pártok megjelenését idézték elő. Két hipotézist fogalmaz meg a nyugati társadalmak értékrendjében bekövetkező változásokra vonatkozóan: szűkösségi hipotézis és a szocializációs hipotézis.

- a. *A szűkösség hipotézise:* Az egyének prioritásai a gazdasági és társadalmi körülményeket tükrözik: ők nagyobb szubjektív értéket rendelnek azokhoz a dolgokhoz, amelyek kínálata a többiekhez képest szűkös.
- b. *A szocializáció hipotézise:* A gazdasági és a társadalmi körülmények, valamint az egyéni értékrend kapcsolata nem az azonnali alkalmazkodásban nyilvánul meg: lényeges időbeli eltolódás észlelhető, ugyanis az egyének értékrendje – nagymértékben – serdülőkoruk domináns viszonyait tükrözi.

Inglehart hipotézisei és az Abraham Maslow által kidolgozott, az emberi szükségletek hierarchiája (ld. Függelék: 2. táblázat) alapján a szerző két értéktípust, valamint két választói nemzedéket különböztet meg: anyagi értékek és háború előtti (vagy háborúk közötti) *materialista nemzedékek*, illetve posztmaterialista értékek, meg háború utáni *posztmaterialista nemzedékek*. Az első rendszerint a „régí politika” pártjainak a szimpatizánsai, az utóbbiak pedig a posztmaterialista, például ökológista (ökológista-pacifista) vagy feminista pártok hívei, akik nem anyagi értékeket tekintenek elsődlegesnek, mert számukra ez már megvolt serdülőkorukban. Inglehart elmélete magyarázatul szolgál az Új Politika baloldali pártjainak (új-baloldal) létrejöttére, de az új-jobboldali (szélsőjobboldali) pártok keletkezését Herbert Kitschelt visszalökési hipotézise magyarázza, melynek két megközelítése ismeretes: a *strukturális* és a *genetikus/genetikai* megközelítés. A strukturális változata értelmében az új radikális jobboldal pártjai ellenfeleik, a libertarieni de stinga (új-baloldal) által meghirdetett társadalom- és politikaszemlélettel ellentétes programokat és gyakorlatokat fogalmazznak meg, illetve fogadnak el. A hipotézis genetikus megközelítése kimondja, hogy az új radikális jobboldal pártjai a libertariene jobboldal mozgósítása következtében jelennek meg, társadalmi mozgalmak/ megmozdulások és politikai pártok formáját öltve.⁷⁶

Említést kell tennünk még egy, a Rokkan törésvonal-elméletéhez viszonyítva szintén új, csoport- illetve pártképző történelmi eseményről, nevezetesen a *közép-európai birodalmak összeomlásáról*. Az I. világháborút követően jelentős nemzetrészek szakadtak le anyaországuktól és kerültek más, kulturálisan különböző államok fennhatósága alá. Az új konfliktusok kifejeződéséként etnikai és regionalista pártok jöttek létre, amelyek a nyugodt nemzetközi környezet és a régi törésvonalak relevanciájának csökkenésével igen sikeresnek bizonyultak a kulturális és regionális identitásforrások felélesztésében, mivel csak szunnyadó érzéseket kellett feleleveníteni.⁷⁷ Ezek a pártok az 1960-as évektől kezdődően a világ minden részén aktívabbá váltak, de „*Európában és Kanadában széles körben vitatják ezeket a fejleményeket, mert a politikusok és szakértők sokáig úgy tartották, hogy egyre inkább a társadalmi-gazdasági ügyek uralkodnak a politikában, az integráció körüli történelmi konfliktusok lassan eltűnnek, vagyis csökkenek a még megmaradt etnikai különbségek.*”⁷⁸

A nemzetrészek kiszakadását kiváltó birodalom-összeomlásra tudatosan nem használtam a törésvonalképző meghatározást, mivel előbb különbséget kell tennünk az elszakadás révén keletkezett kétféle elkülönülés között: az anyaországi nemzet és kiszakított rész közti választóvonal és a kisebbségbe került nemzetrész és azt politikailag integráló nemzetállam közti választóvonal között. Ez utóbbit törésvonalnak nevezhetünk a létrejötte pillanatától – amint jelen fejezet illetve a képviselettörténettel foglalkozó rész is tárgyalja. Az anyaországi nemzet és nemzeti kisebbség közti törésvonal a kezdeti időszakban nem érzékelhető, még vannak kötődések a múltbeli politikai környezetbe, ami az új környezet politikai viszonyai közti csoportosulásokban is megnyilvánul. Idővel kialakulhat törés az anyaország és a kisebbség (egy-egy csoportja) között, ami a kisebbség polarizációjának is betudható következmény lehet (ld. képviselettörténet). A kisebbségen belül létrejövő törésvonalak, azon belül elkülönülő csoportoknak mind az anyaországhoz, mind a többségi nemzethez (integráló államhoz) való viszonya függvényeként alakulnak ki (ld. bal-jobb érvényessége).

Az ebben az alfejezetben bemutatott törésvonal-elméletek legtöbbször a *nagy társadalmi kategóriák* (pl. osztály, felekezet) meghatározó szerepét hangsúlyozza a politikai- és pártrendszer formálása szempontjából, a szavazói táborok és képviseletek megoszlása révén. Ezek a nagy társadalmi kategóriák egyre kevésbé határozzák meg a szavazói viselkedést, ugyanakkor megnőtt az ezen a kategóriákon átívelő értékek szerepe. Körösényi a *politikai szekularizáció* kategóriájával foglalja össze ezt, aminek háttérben az a tézis áll, hogy a folyamatok lényege a nagy társadalmi és politikai egységek széthullása, a politikai konfliktusrendszer fragmentálódása és partikularizálódása,⁷⁹ amihez még odasorolhatjuk a nacionalizmus és az etnikai pártok új keletű fellendülését, ami a „belső gyarmatosításra” való reagálásként fogható fel.⁸⁰

5. A romániai magyarság képviseletétörténete

„A romániai magyarság képviseletétörténetének három szakaszát különíthetjük el: az impériumváltástól a '30-as évek végéig, a királyi diktatúrától 1989-ig, illetve a rendszerváltástól napjainkig (1989–2007). Jelen tanulmány ez utóbbi időszakra vonatkozik elsősorban.

Bárdi Nándor munkája⁸¹ nyomán – a romániai magyar érdekképviseleti rendszer általa leírt történetében (1989–2007) – 1989 után öt szakaszt különíthetünk el. Ezek ma már kiegészíthetők egy újabb – kezdeti fázisát élő – hatodik szakasszal, amely a kisebbség képviseletében egy, az RMDSZ-en belül már korábban kialakult belső pluralitás utáni újabb pluralitást hozott az új párt (Magyar Polgári Párt, MPP) megjelenésével, így már a kezdet kezdetén jelentősnek mondható a romániai magyarság politikai-érdekképviselete történetében. Az új szakasz eseményei a jelenbe nyúlnak, aktuálpolitikai jellegükből kifolyólag kutatásuk hiányos lenne, mivel a kutatási „alapanyag” jelenleg is termelődik, bizonyosra vehető, hogy e szakasz a jövőben igen nagy érdeklődést fog kiváltani.

A romániai magyar érdekképviseleti rendszer első történeti időszaka 1989 decemberétől 1993-ig tartott. 1989 decemberében Temesváron,⁸² Kolozsváron és Bukarestben egyszerre jöttek létre értelmiségi kezdeményezések a magyarság önálló érdekeinek megjelenítésére. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ), az egységes érdekvédelmi szervezet, 1989. december 25-i nyilatkozattal jött létre, Domokos Géza (a Kriterion Könyvkiadó igazgatója) vezetésével. Az RMDSZ 1990. február végi ideiglenes intézőbizottsági ülése kinyilvánította, hogy az RMDSZ ernyőszervezet kíván lenni, magába foglalva minden romániai magyar érdekvédelmi, művelődési, vallási egyesületet. A temesvári BMDSZ 1991. január 26-i ülésén úgy határozott, hogy az RMDSZ Temes megyei szervezete lesz a nevük a jövőben.⁸³ Már az első kongresszuson, Nagyváradon 1990 áprilisában két irányultság jelent meg a szervezeten belül, a reformkommunista Nemzeti Megmentési Fronton (NMF) belüli kijárással stratégiát előnyben részesítő, és vele szemben az emberi jogi alapú, nemzetközi jogokat, demokratikus alapelveket számon kérő irányultság, amelyet Szöcs Géza – hazatért politikai emigráns – képviselt a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének (MISZSZ) támogatásával. A két stratégia közötti ellentétet kezelni tudták Domokos elnökké, Szöcs főtitkárrá választásával, illetve a bukaresti elnöki hivatal és a kolozsvári főtitkárság kialakításával.

Az 1990 májusi választások után – mikor az RMDSZ lett az ország második legnagyobb pártja – a magyarellenessé kormányzati intézkedések mi-

att az RMDSZ a demokratikus alapértékekért fellépő jobboldal felé orientálódott. Létrehozták a Demokratikus Konvenciót, több ellenzéki szervezettel együtt, majd az 1992 szeptemberi választások után az RMDSZ jobbközép irányban keresett szövetségeket.⁸⁴ A II. kongresszuson (1992 május, Marosvásárhely) a belső stratégiai ellentétek nyilvánvalóvá váltak, amelyek egyike a bukaresti alkukra építő politikai módszer és riválisa, az egyre erősödő, kisebbségi és demokratikus jogokat számon kérő, a Romániával szembeni külföldi nyomásyakorlásban bízó álláspont.⁸⁵ A stratégiai érdekek és értékek mássága nyomán 1992-ben különböző ideológiai platformok szerveződtek meg az RMDSZ-en belül. Így jött létre a MISZSZ-ből a Reform Tömörülés, Toró T. Tibor vezetésével, a Székelyföldi Politikai Csoportból az Erdélyi Magyar Kezdeményezés Katona Ádám vezetésével, a szabadelvű, szakértői körökből a Szabadelvű Kör Eckstein-Kovács Péter elnökségével, majd 1993-ban a Szociáldemokrata-Újbaloldali Tömörülés. A belső pluralizmus pilléreként határozza meg Bárdi a jogi személyként is bejegyzett politikai szövetségeket (a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt, a Romániai Magyar Dolgozók Egyesülete), valamint a szakmai, társadalmi szövetségeket (pl. Erdélyi Múzeum-Egyesület), illetve az RMDSZ 21 területi szervezetét – megyék, tájegységek szerint szerveződtek, melyeket a brassói III. kongresszus intézményesített (1993. január). A kongresszuson elfogadott állammodell elvet követő reformmal a legfőbb döntéshozó szerv („törvényhozás”) a Szövetségi Képviselők Tanácsa, a végrehajtó szerv („kormány”) pedig az Ügyvezető Elnökség a szakpolitikai programokat képviselő főosztályával. A tisztségeket belső, általános (a jövőre nézve tisztújító, titkos, közvetlen) választás révén kerültek betöltésre. A kongresszuson – a két rivalizáló vezető visszalépése után – Markó Bélát elnökké, Takács Csabát ügyvezető elnökké és Tőkés Lászlót tiszteletbeli elnökké választották.

Az 1993–1996-os időszakot mint az RMDSZ második szakaszát nevezhetjük meg, mivel már a szövetségben összpontosul a magyar kisebbségi képviselet. Ezt a szakaszt számos konfliktus jellemezte, mint Románia euro-atlanti integrációjával kapcsolatos kritikák és az RMDSZ-nek a magyar-román alapszerződésbeli külön álláspontjához kapcsolódóan. Konfliktusok sorát okozta a román kormányzati politika is (pl. prefektusok működése a székelyföldi megyékben, oktatási törvény). A konfliktusok egy harmadik forrása volt a Tőkés László tiszteletbeli elnök és a meghatározó parlamenti politikusok (Verestóy Attila, Tokay György, Frunda György) közötti viták. A főbb konfliktusok a román kormányzathoz való viszony, a romániai magyarság kívánatos jogállásáról és az autonómiáról. A Szövetség pártszerű működése erősödött, miután a professzionalizálódó pártpolitikában Markó Béla és a párt parlamenti vezetői erősödtek meg és a IV. kongresszus (1995. május, Kolozsvár) után a platformok rovására a területi szervezetek kerültek előtérbe.

Az 1996–2000 közötti harmadik szakaszt az RMDSZ jobboldali kormánykoalícióban való részvétele határozta meg. A kormányzati részvételt indokolta a szövetség 7%-os parlamenti jelenléte, Emil Constantinescu elnökké választását egyöntetűen támogató magyar szavazók és az euro-atlanti integrációban elkötelezett, nemzetközileg is ismert kisebbségi párt új kormány-politikát hitelesítő jelenléte. Az időszakban elért eredmények közé sorolhatjuk a nyelvhasználat és oktatásügy területén elért eredményeket, a Kisebbségvédelmi Hivatal létrehozását, az oktatási és kulturális minisztériumon belül létrehozott kisebbségi kérdésekkel foglalkozó államtitkárságok létét. Negatívumként említhetjük a kormánykoalíciós részvételről és a társadalmi önszerveződés intézményes lehetőségeiről továbbra is folytatódó belső konfliktusokat, nevezetesen az önálló magyar állami egyetem kérdését, amit nem tudtak sikerrel kezelni sem a Ciorbea, sem a Radu Vasile vezette kormány programjában. Az RMDSZ VI. kongresszusán (1999. május, Csíkszereda) az Erdély központú regionális érdekek jelentek meg határozottabban.

A negyedik szakasz a 2000–2004-es időszakra tehető, amikor a 2000 őszi parlamenti választásokon a Szociális Demokrácia Pártja (az NMF, illetve az 1992–1996 közt kormányzó Társadalmi Demokrácia Pártjának utódszervezete) győzött. A kormányba nem lépett be az RMDSZ, de 2000–2004 között évente – országos és megyei szinten megújított megállapodások ellenében – vállalta a kisebbségben lévő kormány támogatását. Elért eredmények közé sorolhatjuk az alkotmány módosítását, a kisebbségi nyelvhasználat kereteit bővítő közigazgatási törvényt, az állami magyar nyelvű oktatás bővülését, a működését megkezdő Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetemet, önálló magyar középiskolák létrejöttét. Az RMDSZ-en belülről viták mondhatni „intézményesültek”, új szervezetek jöttek létre. Az Operatív Tanáccsal (Markó Béla, Verestóy Attila, Borbély László, Frunda György, Takács Csaba) szemben nem tudtak hatalmi ellenpólust létrehozni az RMDSZ-ben. A szövetség VII. kongresszusán (2003 január-február, Szatmárnémeti) alapszabályzat módosítással megszüntették a tiszteletbeli elnöki tisztséget. Tőkés alulról szerveződő autonómia-mozgalmat hirdetett meg, és vezetésével létrejött az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT), majd 2003 októberében megalakult a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) Csapó József elnökségével.

Az ötödik szakasz a 2004–2007-es időszakra tehető. A 2004 novemberi parlamenti választásokon a székelyudvarhelyi polgármester, Szász Jenő vezette Magyar Polgári Szövetség – bejegyzés hiányában – román pártok listáján induló jelöltjei 1%-ot, míg az autonómia célkitűzéseivel kampányoló RMDSZ 6%-ot ért el. A kormányalakításban a liberális-demokrata szövetség az RMDSZ és a Román Humanista Párt vett részt. A szövetség elért sikerei közé sorolják a megszerzett miniszterelnök-helyettesi, három miniszteri (te-

rületrendezés, informatika, kereskedelem), 9 államtitkári, 4 prefektusi és 8 alprefektusi tisztséget. Ezek mellett sikerült bevinni a kormányprogramba a kisebbségi törvény elfogadását, a közigazgatási és költségvetési decentralizációt, a gazdaságfejlesztési régiók átalakítását.

6. Összegzés. A '89 utáni időszak az ezredforduló (utáni) távlatból

A romániai magyarság és egyben az egész román állam politikatörténetében kitüntetett figyelmet érdemel az 1989 után eltelt időszak, mint a – még most is folyamatban levő – demokratizálódás időszaka, amelyben a kisebbségek számára is adott volt a társadalmi-politikai szerveződés és érdekvédelem, képviselet. Szükséges a demokratizálódás, mint folyamat meghatározása abból a szempontból is, hogy mind a többségi nemzet és mind a kisebbségek reprezentatív képviseletéhez kétségek férnek főként a rendszerváltást követő első években, ami a közösségek részéről az elnyomó rendszerből való felszabadulás keltette összetartozás érzésének és a posztkommunista hatalomátmentést gyakorló új, demokratikusnak kikiáltott államvezetésnek, valamint a kisebbségi képviseleten belül idővel felülkerekedő csoportosulásnak tudható be.⁸⁶ A demokratizálódási időszak kutatása, elemzése és értelmezése az erdélyi magyar politikatudósok körében is több elméletet és értelmezést szült, melyek rövid áttekintésével – különösen a 2000-es év és az azt követő időszak távlatából – rámutathatunk a vita tárgyát képező fontos kérdésekre, illetve reflektálhatunk a dolgozat tárgyának kutatottságára, relevanciájára.

Közép- és Kelet-Európa országaiban a kommunizmus bukása után etnikailag heterogén társadalmak kerültek egy, a demokratizálódás kezdeti fázisát élő politikai rendszerbe, amikor az addig kemény integráló és beolvasztó nyomásnak alávetett kisebbségek is lehetőséget kaptak érdekeik nyilvánítására illetve védelmére, az etnikai identitás újbóli kifejezésére, ami egyben a nemzetállam elégtelen, mesterséges mivoltára figyelmeztet.⁸⁷ Bárdi Nándor írja 1999-es munkájában:

„A romániai magyarság alapvetően nagyságában különbözik az összes többi határon túli magyar kisebbségi csoporttól. Ebből adódóan értelmisége is számosabb, tagoltabb, és így különböző szakértői csoportok működhetnek párhuzamosan. Egy másik fontos sajátosság, hogy míg a többi kisebbség esetében a hatvanas évektől döntően első generációs értelmiségiek baloldali hagyományokra építették az intézményeket addig, Erdélyben megmaradt némi folytonosság és legfőképp tudás a két világháború közti kisebbségi szellemi életéről.”⁸⁸

A megörökölt szellemi élet és elit plurális jellegének is betudható a magyar kisebbségi eliten belüli tagolódás, – már a demokratikusnak mondható rendszerben – eltérő jövőképek, stratégiák megjelenése a rendszerváltás teremtette helyzetben.

„...a posztszocialista országok társadalmi átalakulásában ’az út-függőség (path dependence)’ sokkal erősebb, mint azt a kapitalizmus tervezői kezdetben elképzelték. Vagyis, miközben a politika – a tervezők – egyszerűsítő nyelven az fogalmazódott meg, hogy a modernizációnak csupán egy útja van, és pedig a privatizáció és a többpárti parlamenti rendszer kialakítása, a különböző posztszocialista társadalmak a politikai rendszerváltás és a gazdasági-társadalmi formációváltás látszólag egységes feladatát valójában gyökeresen eltérő módon próbálták megoldani. Az is világossá vált, hogy a többkevesbé egységesnek tűnő politikai célrendszer mellett bejárt utak különbözősége jelentős mértékben arra vezethető vissza, hogy az átmenet során különböző elitscsoportok jutottak vezető szerephez.”⁸⁹

A rendszerváltás utáni években – a rendszerváltás keltette felszabadulási, összetartozási érzelmi mámorból felébredve – hamar kiderült, hogy az integratív törekvésű, magát ernyőszervezetnek tituláló RMDSZ nem képes egy irányba terelni az eltérő stratégiákat. Az RMDSZ egy „identitásbiztosító mozgalom mobilizációs igényeire épített”, *ideológiailag kommunitárius* – *’állam az államban’ típusú* – modell volt, amely az autonómia stratégiájával lépett fel, megakadályozva ugyanakkor az alternatívák – a közösségi és a területi dimenzió – szétválasztását.⁹⁰

A konfliktusok rendszeres előtérbe kerülése azok „intézményesüléséhez” vezetett, markánsan elkülönültek a csoportok, ami megmutatkozott a Szövetségbeli platformok, majd „ellenzéki” szervezetek megalakulásában is. Ezek mellett a társadalom és politika viszonylatában is meg kell említeni egy eltávolodást. A romániai magyar közgondolkodás túlpolitizált és alulinformált, a társadalom nagymértékben a politikától várja szükségleteinek megoldását, viszont túl szegény eszközökben, hogy saját magáról képet alkosson, és azzal konfrontálja a politikát. Így a politikai elit függetlenedve a társadalomtól, magára marad. Ez még nagyobb eltávolodáshoz vezet, az elit az önkörűség és önigazolás útjára lép, a másik oldalon viszont nő a tájékozatlanság és tanácsstalanság. A közgondolkodás hiányosságai miatt az elitet egyfelől a doktriner megmerevedés veszélye, másfelől a teljes revízió, a hirtelen szemlélet- és csapatváltás kockázata fenyegeti. A társadalom ezt nem értve, *könnyen manipuláció áldozata lehet vagy elfordul a politikától, mint ami mások ügye.*⁹¹

„A kilencvenes évek végének értelmező perspektívájából azonban már nem annyira az tűnik lényegesnek, hogy a rendszerváltó eliteknek milyen kisebb csoportjai léptek a kilencvenes évek elején koalícióra, hanem az, hogy a kö-

zéposztályosodás milyen társadalmpolitikai perspektíváit igyekeztek megfogalmazni (külön-külön vagy közösen), s azt milyen politikai konstrukciókon keresztül próbálták meg érvényesíteni.”⁹²

A RMDSZ-en belül is körvonalazódott egy „*polgári irány*”, mint a közezőosztályosodás ethoszára alapozó politikai irányzat, de erőtlenné bizonyult, mert „nem rendelkezik olyan erőforrásokkal, hogy azok, alapján a romániai kétpólusú (még az első Iliescu-rezsim által megalapozott) ’szerkezettel’ szemben a megerősödő közép alternatívájaként fogalmazhatná meg önmagát”, aminek hiányában az RMDSZ belső ellenzéke a magyarországi modell „*szervetlen*” átültetésének bizonyulhat.⁹³

A történeti leíró rész elején említett újabb időszak – Bárdi korszakolását folytatván a hatodik szakasz – kezdetét határozza meg Bakk Miklós – 2007. november 25-i EP-választások nyomán – és annak perspektívájából tekint vissza az eltelt időszakra, az RMDSZ szempontjából leírva a szakaszok alkotta időintervallumot, „sikeres integrációs, majd hegemonia-építő politikája jellemezte, és fogalmilag az egységparadigma korszakaként ragadhatjuk meg.”⁹⁴ Az RMDSZ, mint párt tipológiai leírásakor az több párt-típusnak is megfelel, illetve egyes vonások erősödése és elhalványulása jól mutatja a szervezeten belüli és környezeti változásokat. Ezek tudatában az utóbbi évek RMDSZ-én belüli feszültségekről talán a *szubkulturális-kartellpárt kettősség* mond a legtöbbet. Az RMDSZ megalakulásakor elsősorban szubkulturális pártként építkezett, igyekezett „az erdélyi magyarság nyelvi-nemzeti közösségét politikai szubkulturáként, illetve annak intézményesült formájaként, ‘oszlopként’ integrálja a román társadalomba”. Az *egység problémája, az egységparadigma lebomlása* „az RMDSZ számára tulajdonképpen akkor jelent meg, amikor a szubkulturális párt és a kartellpárt-jelleg immár nem volt összehangolható. Ez pedig Székelyföldön következett be, itt kezdődött meg az egységparadigma lebomlása.” Amint korábban már említésre került, „az RMDSZ is a rendszerváltáskor felszabaduló ‘tömegmagyarság’ szolidaritásigényére és félelmeire alapoz”. Bakk Miklós nyomán elmondhatjuk, hogy csupán pozicionális értelemben következik az átalakuló RDMSZ baloldaliabb karaktere, a rendszerváltás tömeghullámának posztkommunista módon való kiaknázása, valamint más, baloldali építkezés premisszáit erősítő kontextuális elemről kifolyólag, mint „a vezető RMDSZ-politikusok jobb személyes kapcsolata a román és magyar baloldallal, Tőkés László és a mellette álló, rendezetlen ‘ellenzéki tábor’ Fidesz általi támogatottsága.”⁹⁵

Dolgozatom fő kérdéséhez érkeztünk a rendszerváltás utáni időszak értelmezésében: létezik-e bal- és jobboldal az erdélyi magyar politikában? Bakk Miklós egy 2007-es írásában⁹⁶ jegyzi: a bal-jobb téma erdélyi magyar politika vonatkozásában nem képezte vita tárgyát az elmúlt évtizedben. A „vita tárgyát nem képezte” alatt nem az értendő, hogy a vita indokolatlan

lenne, mivel a kategóriák elfogadott léte vagy azok teljes mértékű elutasítása és létének tagadása általánosan elfogadott – a politikai palettát valósan leíró – tény. Vita tárgyát nem képezte, mivel a vitatandó kategóriák csak időszakosan jelentek meg az erdélyi magyar politika színterein, illetve a bal- és jobboldali pozíciókat elfoglalni hivatott erők vagy túl gyengének bizonyultak ez ideig, vagy nem állt érdekükben a polarizáltság hivatalos elfogadása. A vita hiányában a csend élvezője az RMDSZ, de mondhatni olyasmi elől menekül, ami idővel bekövetkezik: a kisebbségi társadalom a maga bal-jobb polarizációját természetes módon kialakítja. Felelevenítve a bal-jobb tárgyalásával foglalkozó fejezet végi összegzést máris tisztábban látjuk, hogy mit is keresünk valójában, hova próbáljuk kitérni a bal-jobb címkéket. A politikatudósok véleménye igen megosztó a kérdésben. Elméletek és álláspontok sorakoznak fel a kategóriák folytonos érvényessége és eltűnése mellett is.

Az általánosan elfogadottnak mondható ideológiák alkonyának (1960-as évektől) és a posztmaterialis értékek előtérbe kerülésének (1970-es évektől) kétféle következmény-felfogásáról beszélhetünk. Az egyik elmélet szerint a változások a bal-jobb kategóriák eltűnését vonta maga után, a másik szerint – a dolgozat tézise szerint is elfogadott – a változások révén a kategóriák tartalmi változáson mentek át. Az ideológiai szembenállás háttérbe szorulása mellett megerősödött a bal-jobb dichotómia azon felfogása, amely:

„...jórészt a modern politikai rendszerek tartalomtól független működéséből következik. Egyrészt abból, hogy a modern mediatisált politikában állandóvá és megszemélyesítetté vált kormány-ellenzék szembenállás, másrészt a polgárok (a szavazók) tömeges részvétele is kikényszeríti az egyszerűsítő polarizációt. Ugyanis kevés szavazó vezet vissza a „liberalizmus”, a „konzervativizmus” vagy egyéb doktrinális irányzat elveire a felmerülő kérdéseket; az egyszerűsítő bal-jobb séma viszont kielégítő orientációs eszköz legtöbb politikailag érdeklődő ember számára, mert kijelöli a politikai verseny azon legfontosabb dimenzióját, amelyben mind a választók, mind a pártok könnyedén el tudják helyezni magukat.”⁹⁷

Az *eszmei-ideologikus* oldal, ha a háttérben is, de jelen van, a politikum nem engedi teljesen eltűnni, sokszor hivatkozik rá, mint legitimációs eszközre. Ennél is inkább kulcsfontosságúnak mondható a bal-jobb séma, mivel annak mintegy régi-új szerepe nyer igazolást: „közvetít a politika eszmei-ideologikus oldala és a napi szembenállások dinamikája között, amely első sorban a politikai rendszer adottságait fejezi ki”. A rendszerváltás után Románia új politikai rendszerét kialakító „protoalkotmányozó” alkusorozat része volt a „kisebbségek korporatív – kedvezményes – képviselőletének az elismerése”, ami által a „kisebbségek gondjai” a korporatív képviselőlet jogát megszerző „etnikai” szervezet hatáskörébe kerültek.

A szembenálló két oldal az RMDSZ és ellenzéke (MPSZ majd MPP, EMNT, SZNT). Az első, mint korábbi, egy liberális-konzervatív szövetség, amelyen belül a liberálisok fogalmazták meg a Szövetség önkormányzati modelljét, a belső pluralizmus intézményesítését, míg a konzervatív vonulat összekapcsolta a programban a kollektív jogok európai eszméit a két világháború közötti autonómia törekvések tradícióival. A struktúrakonzervatív⁹⁸ RMDSZ-szel szemben ott találjuk az ellenzékot – az erdélyi jobboldal –, amely erőforrások és saját stratégia híján⁹⁹ nem tudott igazán értékonzervatívvá válni. A '90-es évek végén, 2000 után, mikor a koalíciós potenciál megőrzése vált fontossá az RMDSZ-nek, a struktúrakonzervatív vonások előtérbe kerülése baloldali vonásokat kölcsönzött az RMDSZ-nek.¹⁰⁰ A „korporatív képviselő” teremtette helyzetben beindult a *tranzakciós politika*, amit a struktúrakonzervatív RMDSZ nem tudott összekapcsolni értékelvű alapon a távlati célok képviselőjével, „ideológiai értelemben ‘üres hely’ jött létre, amelyet megannyi gyakorlati-közpolitikai cél pragmatikus megindolásával töltöttek fel”.

Empirikus kutatás. Sajtókutatás tartalomelemzéssel

A kutatás célja a hipotézis igazolása, miszerint a romániai magyar politikában már korábban is jelen volt egy meg-megjelenő, kimutatható bal-jobb megoszlás. E mellett cél, hogy rámutasson a téma kutathatóságára, annak egyszerű és reprezentatív módszerére. A romániai magyar politikában csend honol a téma körül, nem képezte vita tárgyát, így annak kutatásába fogva is tematizálódhat a létező kategóriák tagadásának, a nyilvános vita hiányának a problémája.

A kutatás sajtóban megjelent híryanagyokat dolgoz fel tartalomelemzés módszerével. A kutatás módszere nagymértékben a kutató ítélőképességére bízva a releváns, a kutatás szempontjából hasznos információk kiszűrését, az adatfelvételt az alapul szolgáló sajtóanyagból. Ez igen nagyfokú szubjektív megközelítést kölcsönözhet a kutatónak, viszont objektivitást kölcsönöz – az előbbit kiegyensúlyozva – a kutatott időszak, anyagot szolgáltató újságok pontos meghatározása, a kezdetektől és közben is kialakuló kategóriák, típusok pontos meghatározása és egységes alkalmazása sajtóanyagtól és időtől függetlenül.

A kutatott időszak a romániai magyar politika történetében fontos eseményeket jegyző 2003-as év első negyedévéig terjedő (március). A kiválasztott időszak több okból is megfelel egy releváns eredményekhez vezető kutatás alapanyag-termelésének, mintabiztosításának. 2003 márciusa a romániai magyar politika szempontjából egy köztes időszakként mondható,

mint az RMDSZ VII. kongresszusát övező gyakori és túlfűtött megnyilatkozások időszakát, mint egy csillapodottabb hangvételű sajtóanyagot kitermelő időszak. A kongresszus hónapjaiban, meglátásom szerint egyszerűbb lett volna kimutatni a bal-jobb tengely mentén való elkülönülés tisztább képét, markánsabb megjelenését. A kongresszus azon időszakok közé sorolható, amikor a bal-jobb megosztás meg-megjelent a romániai magyar politikában, így a kutatása előre látható eredményekkel szolgált volna. A kiválasztott időszak ugyanakkor – a kongresszus időszakánál mérsékeltebb módon és kisebb intenzitással – hangot ad mindkét oldalnak a magába foglalt fontos dátumok révén (március 15., EMNT bejegyzése, magyarországi vezető politikusok erdélyi látogatása stb.).

A kutatás alapanyagát a romániai magyar sajtó biztosítja, amiről tudni kell, hogy a '90-es évek végére polarizálódott az audiovizuális szabályozások és a magán tőke írott sajtó területén való megjelenésével. Az RMDSZ-nek sikerült megőriznie az alternatív politikai szerveződések lehetséges erőforrásai feletti ellenőrzést, így meglehetősen akadályozni a vele nem egyező, esetleg ellenkező álláspontokat. A *Krónika* országos terjesztésű napilap megjelenésével teremtődött meg egy olyan függetlennek mondható sajtóközeg, amely egyben arra hivatott, hogy hangot adjon az RMDSZ-ével ellentétes álláspontoknak is. A kutatásnak szüksége volt két országos terjesztésű romániai magyar napilapra, melyek a két oldalnak (RMDSZ (OT) – „baloldal”, illetve Tőkés/Szász/Reform Tömörülés pártiak – „jobboldal”) biztosítanak teret az álláspontok, vélemények kinyilvánítására. Így esett a választás – a „jobboldaliság” vizsgálatát illetően a *Krónikára*, illetve a „baloldaliság” vizsgálatát illetően az (egykori) *Romániai Magyar Szóra*.

A kutatás folyamán *három fő kategória* körvonalazódott, mint kutatható és releváns típusok az anyag besorolása szempontjából, mindhárom kategóriát egyformán vizsgáltam mindkét oldal/újság esetében. A kategóriák: 1. az illető oldalnak megfelelő (bal- vagy jobboldali) magyarországi kapcsolat megjelenése (a továbbiakban 1. kat.); 2. bal- vagy jobboldalra jellemző fogalomhasználat, problémakezelés (a továbbiakban 2. kat.); 3. az ellenkező oldal bírálata, elítélése (a továbbiakban 3. kat.). A kutatás során a tartalomelemzés módszerének alkalmazása azt jelentette, hogy a hónap minden újságszámának a címlapját áttekintve (címek és szövegtartalom elemzése) kiválasztásra kerültek a kutatásra vonatkozó információkkal szolgáló újságcikkek, ezeket a három bemutatott kategória egyikébe besoroltam úgy, hogy a kiválasztott cikkeknek megfelelő kategória számszerű értéket kapott abban az újságszámban megjelent, az adott kategóriának megfelelő tartalmú cikkek száma szerint. Előfordultak olyan cikkek is, melyek tartalmuk szerint kettő, akár mind a három kategóriába besorolhatóak lettek volna, ilyen esetben a domináns tartalmi

rész szerint soroltam be a neki megfelelő egy kategóriába. Így is előfordult, hogy egy napon egy kategória több pontot is kapott, míg más kategória(ák) egyet sem. A függelékben láthatóak a feltöltött táblázatok az adott időszak sajtóban is megjelenő megosztottságáról hiteles információkkal szolgálnak.

A kutatás eredményeként elmondható, hogy beigazolódtott a köztudatban forgó megállapítás, vagyis hogy a *Romániai Magyar Szó* (RMSZ) (ma *Új Magyar Szó*) RMDSZ-párti, illetve a *Krónika* az inkább a jobboldalnak hangot adó, magát függetlennek mondó napilapok. Mindkét újság esetében jól kimutatható az illető oldalak mögé való besorolódás. A táblázatokba gyűjtött adatok számszerű és százalékos eloszlása szerint, a RMSZ 2003. márciusi címlapjain olvasható vonatkozó cikkek száma összesen 80, amiből 13 (16,25%) 1. kat.-ba, 44 (55%) 2. kat.-ba és 23 (28,75%) 3. kat.-ba sorolódott. A *Krónika* esetében: a vonatkozó cikkek száma összesen 69, amiből 4 (5,79%) 1. kat.-ba, 38 (55,07%) 2. kat.-ba és 27 (39,13%) 3. kat.-ba sorolódott.

A jól kimutatható bal-jobb megoszlás (2. kat. értékei alapján) mellett figyelmet érdemel a két újság közötti különbség, ami jól megmutatkozik a fenti kategóriák közti megoszlásban. Az első kategóriát nézve elmondható, hogy az adott időszakban baloldalinak mondható RMDSZ-nek több, vagy legalábbis többször nyilvánosságra kerül a magyarországi baloldali vezető politikusokkal való kapcsolata, mint a Tökés-párti jobboldalnak az magyarországi jobboldallal. Köztudatban forgó ténynek számít, hogy ez az arány napjainkban megfordult. A harmadik kategória adatai nagyjából arányosnak mondható a két újság esetében, viszont a *Krónika* 3. kat.-ja kicsivel nagyobb százalékot tesz ki az össz-cikkszámából, bár itt 11-gyei kevesebb releváns cikk jelent meg a hónap alatt. A *Krónika* függetlenebb jellege mellett szól az a tény is, hogy a jobboldal hangadójaként megszólaltatja a baloldalt is, szinte hasonló arányban, de nem kerülhetett be a kategóriák közé olyan, amely az ellentétes oldal pozitív nyilatkozásait számlálná az adott újságban, mivel ez nem mutatható ki az RMSZ cikkei között, így az egységes kategória-használat igénye miatt kimaradt.

Konklúzió

A tanulmány igen szerteágazó, de ugyanakkor egy jól körülhatárolható, domináns vizsgálódási terület egybefogásával igyekezett a hipotézis minden vonatkozó elméleti és gyakorlati vonzatát érinteni, ha mindeniket nem is tárgyalta részletekbe menően. A bal-jobb polarizáció, a vizsgálódás középpontja, ahol az elméleti és empirikus tapasztalati szálak összefutnak.

A képviselettörténeti leíró részben megismert korszakokra jellemző különböző bal-jobb polarizációk felsorolása révén fogalmaznék meg egy

rövid következtetést. Az első időszak a két világháború közé tehető, amikor a *kényszerközösségbe* szorulás után az OMP-n belül jelentek meg a latens bal-jobb polarizáció tényezői, mint a szembenálló arisztokrata politikusok a polgári politikusokkal, stratégiájukban a *kivárasos, határmódosításra várás, a valamilyen szintű integráció a román államba*, ütközött. Második időszakként a kommunizmust határozhatjuk meg, amelyből kiemelendők a bal-jobb polarizációt rejtetten előkészítő tényezők, ami a rendszerrel való szembenállás mértékében és jellegében nyilvánult meg, *a kommunista párton belüli vagy azon kívüli szembenállásban*. A harmadik, napjainkat is magába foglaló időszak a rendszerváltás pillanatában kezdődött el, a tömegdemokráciáknak megfelelő módon kezdett kialakulni a bal-jobb polarizáció. Ez a bal-jobb megoszlás magába foglalja az előző korszakok premisszáit, kontinuitást képezve nemcsak a kategóriák létében, hanem azok változó tartalmában is.

A bal-jobb polarizáció a rendszerváltás utáni időszak – napjaink mozgalmas romániai magyar politikájával bezárólag – fejlődő, kitermelődött politikai eredményeként határozható meg. Ma már elmondhatjuk, hogy egyre gyakrabban és hangsúlyosabban jelennek meg és határolódnak el ezek a kategóriák a közösségben (inkább a politikai elitek körében). A domináns politikai elitek ellenkező érdekei mellett, talán a bal-jobb polarizáció fejlődési kivárasának, – amint a bevezetőben már felvetődött – szakaszos jelenlétének is betudható a kérdéskör nyilvános, átfogó megvitatásának, kutatásának hiánya politikai szereplők és politikatudósok részéről egyaránt.

Bibliográfia

- Angelusz Róbert–Tardos Róbert (1994): Paletta feketén-fehéren. In *Politikatudományi Szemle*. 3sz. MTA PTI, Budapest
- Bakk Miklós (2007): Bal-jobb vita. Sorok a közelmúlt-vakságról. [<http://bakk.transindex.ro/>] (21.06.2008)
- Bakk Miklós–Bodó Barna–Kántor Zoltán–D. Lőrincz József–Salat Levente–Szász A. Zoltán (2002): Az erdélyi magyar politikatudomány a második évezred utolsó évtizedében. In: *Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről*. I. kötet, Scientia Kiadó, Kolozsvár. Forrás: [<http://bakk.adatbak.transindex.ro/>] (2008.06.22.)
- Bakk Miklós–Horváth Andor–Salat Levente (1999): A 2000. év küszöbén. Politikai és kisebbségi magyar társadalom Romániában. In Bakk Miklós–Székely István–Toró T. Tibor (szerk.): *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda
- Bakk Miklós (2002): A menetközbeni paradigma. In *Magyar Kisebbség*. 1 sz.
- Bakk Miklós (2005): *A politikai identitás szerkezete*. Doktori disszertáció. [<http://bakk.adatbank.transindex.ro/>], (2008.06.17.)

- Bakos Ferencz (1994): *Idegen szavak és kifejezések kéziszótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Bárdi Nándor-Fedinec Csilla-Szarka László (szerk.) (2008): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó, MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest
- Bárdi Nándor (2006): A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere (1918–1989). In Bárdi Nándor-Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbség történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja
- Bárdi Nándor (1997): A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között. In *Regio. Kisebbségi Szemle*. 2. sz.
- Bárdi Nándor (1999): Törésvonalak keresése és összehasonlítása a határon túli magyar politikában – 1989–1998. In *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda
- Borbély Zsolt Attila-Szentimrei Krisztina (2003): *Erdélyi magyar politikatörténet*. Reintegráció könyvek, Budapest
- D. Lőrincz József (2004): *Az átmenetek közéleti értékei a mindennapi életben*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda
- Enyedi Zsolt-Körösényi András (2001): *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest
- Fricz Tamás (1994): Bal és jobb – megváltozott tudományos és politikai jelentőséggel. In *Politikatudományi Szemle*. 3. sz.
- György Béla (2006): A romániai Országos Magyar Párt a Román Parlamentben. In Bárdi Nándor-Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja
- Gyurgyák János (1999): Politikai ideológiák. In uő. (szerk.): *Mi a politika? Bevezetés a politika világába*. Osiris Kiadó, Budapest
- Haskó Katalin-Hülvely István (2003): *Bevezetés a politikatudományokba*. Osiris Kiadó, Budapest
- Horváth Sz. Ferencz (2007): *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Magyar Kisebbség Könyvtára, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda
- Kántor Zoltán (1999): Gondolatok egy aktuálpolitikai kérdés kapcsán. In Bakk Miklós-Székely István-Toró T. Tibor (szerk.): *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyarpolitika reformjáról*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda
- Körösényi András (1993): Bal és jobb. Az európai és a magyar politikai paletta. In *Politikatudományi Szemle* 3 sz.
- Magyar Nagylexikon*, 9. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 1999.
- Mikó Imre (1991): Erdélyi politika. In *Hitel Kolozsvár 1935–1944*. I. köt. Bethlen Gábor Könyvkiadó
- Mikó Imre (1941): *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918.dec.1-től 1940. aug. 30-ig*. Stúdium Kiadó, Budapest
- Papp Z. Attila (2005): *Keretizmus*. Soros Oktatási Központ, Csíkszereda
- Pappi, Franz Urban (2003): Politikai viselkedés: mérlegelő szavazó és többpárti rendszerek. In Goodin, Robert E.-Klingemann, Hans-Deiter (szerk.): *A politikatudomány új kézikönyve*. Osiris Kiadó, Budapest

- Parekh, Bhikhu (2003): *Politikaelmélet: a politikai filozófia hagyományai*. In Goodin, Robert E–Klingemann, Hans-Deiter (szerk.): *A politikatudomány új kézikönyve*. Osiris Kiadó, Budapest
- Szász A. Zoltán (2008): *Pártok és pártrendszerek*. Egyetemi jegyzet, Kézirat, Kolozsvár
- Székely István Gergő (2005): A romániai magyar szavazók választói magatartása. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Kiadó, Temesvár
- Tóka Gábor (1994): Bal és jobb: miért alkalmazható? In *Politikatudományi Szemle*. 3. sz.
- Vajda Mihály (1994): Én most éppen azt hiszem, valami végérvényesen lezárult. In *Politikatudományi Szemle*. 3. sz.
- Vernon Bogdanor (szerk.) (2001): *Politikatudományi Enciklopédia*. Osiris Kiadó, Budapest
- [<http://bakk.adatbank.transindex.ro>](2008.06.23)
- [<http://udvardy.adatbank.transindex.ro/>](2008.06.18)
- Krónika*. 2003. március 1–31.
- Romániai Magyar Szó*. 2003. március 1–31.

Jegyzetek:

- ¹ Papp Z. Attila: *Keretizmus*. Soros Oktatási Központ, Csíkszereda, 2005. 205. o. A szerző indokoltan tartja a bal-jobboldal idézőjeles használatát, mert „a magyar nemzet kérdése”, „a kisebbségi lét és megmaradás” stb., Magyarországon többnyire a jobboldal szótárába sorolt fogalmi romániai magyar kisebbségi kontextusban mindkét oldal esetében központi helyet foglalnak el. Ld. uo. 205. lábjegyzet. A bal-jobb romániai magyar politikában való érvényesülésével/relevanciájával dolgozatom Ideológiai mezőre, bal-jobbra vonatkozó fejezetében foglalkozom bővebben.
- ² Gyurgyák János: *Politikai ideológiák*. In uő. (szerk.): *Mi a politika? Bevezetés a politika világába*. Osiris Kiadó, Bp., 1999, 301. o.
- ³ Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések kéziszótára*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1994, 332. o.
- ⁴ Latin eredetű kifejezés, jelentése rosszalló, lekicsinylő, becsmérlő Ld. Bakos (1994) i. m. 586. o.
- ⁵ Haskó Katalin-Hülvely István: *Bevezetés a politikatudományokba*. Osiris Kiadó, Bp., 2003, 70. o.
- ⁶ Gyurgyák (1999) i. m. 302. o.
- ⁷ Majna-Frankfurtban 1923-ban alakult Institut für Sozialforschung keretén belül tevékenykedő vagy annak irányzatához kapcsolódó társadalomtudósok és filozófusok köre. Első generációjának főbb képviselői: Th.W. Adorno, W. Benjamin, E. Fromm, M. Horkheimer, H. Marcuse, C. Grünberg, F. Pollock. A marxista beállítódású teoretikusok a korszak legfőbb jelenségének, a fasizmus elméleti megértésére törekedtek, de foglalkoztak a korabeli jelentős szellemi áramlatokkal (mélylélektan, avantgárd művészet) és a tömegkultúra kibontakozó tendenciáival is.
- ⁸ *Magyar Nagylexikon*, 9. köt. Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 1999, 758. o.

⁹ Bakos (1994) i. m. 332.0.

¹⁰ Gyurgyák (1999) i. m. 303. o.

¹¹ A fogalmat elsőként használó más francia filozófusok közt megemlítendő É. Condillac és P. J. G. Cabanis. Ld. *Magyar Nagylexikon (1999), 9. Kötet, uo.* 758. o.)

¹² Haskó-Hülvely (2003) i. m. 70. o.

¹³ Vernon Bogdanor (szerk.): *Politikaitudományi Enciklopédia*. Osiris Kiadó, Bp., 2001. 222.0

¹⁴ *Magyar Nagylexikon (1999)*: 758. o.

¹⁵ Bogdanor (2001) i. m. 223. o.

¹⁶ Gyurgyák (1999) i. m. 309. o.

¹⁷ Gyurgyák (1999) i. m. 317. o.

¹⁸ Gyurgyák (1999) i. m. 319. o.

¹⁹ Riff szerint minden politikai terminus, ami „-izmusra” végződik, ideológia Ld. Gyurgyák (1999) i. m. 322. o.

²⁰ Gyurgyák (1999) i. m. 322. o.

²¹ A bal-jobb tengelyt a következő alfejezetben részletesen tárgyaljuk.

²² Szász A. Zoltán: *Pártok és pártrendszerek*. Egyetemi jegyzet, Kézirat, Kolozsvár, 2008. (kiemelések a szerzőtől)

²³ Gyurgyák (1999) i. m. 316. o.

²⁴ Bhikhu Parekh: Politikaelmélet: a politikai filozófia hagyományai. In Robert E. Goodin-Hans-Deiter Klingemann (szerk.): *A politikatudomány új kézikönyve*. Osiris Kiadó, Bp., 2003. 482. o.

²⁵ Parekh (2003) i. m. 493–494. o.

²⁶ Enyedi Zsolt–Körösi András: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Bp., 2001. 213.0.

²⁷ Bogdanor (2001) i. m. 242. o.

²⁸ A *törésvonalak* az egész társadalmat megosztó konfliktusok folyamánként alakulnak ki, melyek mentén szerveződnek a politikai érdekképviselések és pártok. Ld. Enyedi – Körösi (2001) i. m. 55. o.

²⁹ Franz Urban Pappi: Politikai viselkedés: mérlegelő szavazó és többpárti rendszerek. In Goodin-Klingemann (2003) i. m. 262. o.

³⁰ Bogdanor (2001) i. m. 242. o.

³¹ Enyedi–Körösi (2001) i. m. 219. o.

³² Enyedi–Körösi (2001) i. m. 213. o.

³³ Enyedi–Körösi (2001) i. m. 214. o.

³⁴ A fogalmat elsőként a földrajzban használták a tektonikus lemezek közti határvonal/érintkezésivonal leírására. A politikatudományban – egész társadalmat megosztó – konfliktusok/ellentétpárok létrehozta társadalmi megosztottság, elkülönülő, ellentétes érdekű csoportokba való szerveződés leírására, melyek az adott korszakban és országban néha hasonlóan, néha meg különbözőképpen fejtették ki rendszerformáló hatásukat, minek megfelelően szerveződtek a politikai érdekképviselések és pártok rendszerré. Ld. Enyedi–Körösi (2001) i. m. 55. o.

³⁵ Enyedi–Körösi (2001) i. m. 219–220. o.

³⁶ Bakk Miklós: *A politikai identitás szerkezete*. Doktori disszertáció. 2005. [<http://bakk.adatbank.transindex.ro/>], (2008.06.17.)

³⁷ Körösényi (1993) i. m. 94–111. o.

³⁸ A *Politikatudományi Szemle* 1994/3-as számában megjelent bal-jobb vitában kifejtették álláspontjukat: Arató András, Vajda Mihály, Angelusz Róbert, Tardos Róbert, Tóka Gábor, Kovács András, Gyurgyák János, Fricz Tamás, Csizmadia Ervin, Szakolczai Árpád, Körösényi András.

³⁹ Bakk Miklós (2005) i. m.

⁴⁰ Vö. Bakk (2005), Enyedi–Körösényi (2001)

⁴¹ Bárdi Nándor: Törésvonalak keresése és összehasonlítása a határon túli magyar politikában – 1989–1998. In *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 1999. 19–44. o.

⁴² D. Lőrincz József: *Az átmenetek közéleti értékei a mindennapi életben*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2004. 161. o.

⁴³ A gondolatmenetet folytatva a szerző megkérdőjelezi a politikai elit feladatát az említett világkép megfogalmazásában, de azonnal ellenérvként hozza fel, hogy *'ezt a feladatot már vállalták, és egy modern társadalomban, egy „absztrakt” politikai közösségben az integráló erővel bíró jelentések, értékek kidolgozása és közvetítése szükséges, és az ilyen típusú társadalmakban ez valamilyen elit dolga. A végeredmény nemcsak a „társadalom” integrációja, hanem az egyének szétterjedt társadalmi tapasztalatainak az integrációja is'* Ld. D. Lőrincz (2004) i. m. 161. o.

⁴⁴ Seymour M. Lipset és Stein Rokkan törésvonal elmélete szerint a társadalmi csoportok közti ellentétek alakítják a pártok számát, profilját, választási erejét, a pártrendszer fragmentáltságát és polarizációját, valamint a pártok közti interakciós mintát. A modern európai tömegpolitikát négy nagy társadalmi-politikai törésvonal strukturálta, amelyek a politikai és gazdasági modernizáció termékeként jöttek létre. A törésvonalak a következő ellentétpárokat határoztak meg: centrum-periféria, állam-egyház, város-vidék, munkaadó-munkavállaló. Ld. Enyedi–Körösényi (2001) i. m. 57–60. o.

⁴⁵ *A magyar szavazatokat szinte teljes egészükben begyűjti a „magyar párt”, vagyis az RMDSZ, míg a román szavazatok szinte kizárólag román pártokra esnek.* Ld. Borbély Zoltán Attila-Szentimrei Krisztina: *Erdélyi magyar politikatörténet*. Reintegráció könyvek, Bp., 2003. 139. o.

⁴⁶ Borbély–Szentimrei (2003) i. m. 139–140 o.

⁴⁷ Borbély–Szentimrei (2003) i. m. 141–148 o.

⁴⁸ Borbély–Szentimrei (2003) i. m. 141 o.

⁴⁹ V.ö. Bárdi, Borbély–Szentimrei

⁵⁰ Papp Z. Attila: *Keretizmus*. Soros Oktatási Központ, Csíkszereda, 2005. 205 o.

⁵¹ Kántor Zoltán: Gondolatok egy aktuálpolitikai kérdés kapcsán. In Bakk Miklós–Székely István–Toró T. Tibor (szerk.): *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999. 216–217 o.

⁵² Vö. Kántor (1999) i. m. [Nacionalizmuselmélet szemszögéből megközelítve a témát.]

⁵³ Bakk Miklós: A menetközi paradigma. In *Magyar Kisebbség*. 2002/1. 21–26. o.

⁵⁴ Bakk (2002) i. m. 23. o.

⁵⁵ Székely István Gergő: A romániai magyar szavazók választói magatartása. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2005*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Kiadó, Temesvár, 2005. 52. o.

⁵⁶ Eklekticizmus: a filozófiában, egymással nem mindig egyeztethető nézetek, irányzatok elemeit vegyítő módszer, amely belőlük a neki megfelelőt emeli ki, pejoratív értelemben elméleti következtelenséget jelent. Eklektikus: az eklekticizmus híve, követője, vagy az eklekticizmuson alapuló, rá jellemző. Ld. Bakos (2002) i. m. 207. o.

⁵⁷ Szász A. Zoltán (2008): uo.

⁵⁸ Vö. Székely István Gergő (2005) i. m. 52. o.

⁵⁹ Enyedi-Körösi (2001) i. m. 55. o.

⁶⁰ Enyedi-Körösi (2001) uo.

⁶¹ Bogdanor (2001) i. m. 543. o.

⁶² Szász A. Zoltán (2008) uo.

⁶³ Szász A. Zoltán (2008) uo.

⁶⁴ Enyedi-Körösi (2001) i. m. 57. o.

⁶⁵ Ld. Bartolini-Mair háromdimenziós meghatározás. uo. 32. o.

⁶⁶ Enyedi-Körösi (2001) i. m. 55. o.

⁶⁷ Ld. Uo. 27. o.

⁶⁸ Uo. 33. o.

⁶⁹ RMDSZ, MPP

⁷⁰ Ami nem csak a közösség képviselője szempontjából végzetes, hanem az politikai vezetés, elit politikai/gazdasági érdekei szempontjából is végzetes és logikátlan.

⁷¹ A *konzensusos* vagy *konzensusorientált demokrácia modellje* szerint társadalmi síkon a konszenzusos modell nem feltételezi a pillérek jelenlétét. A pillérek az *oszloposodott társadalmakban* alakulnak ki, megkülönböztető jegyük az egymástól elszigetelt pillérekbe (*zuilen*) szerveződő, ideológiai különbségeket megjelenítő politikai szubkultúrák. Ezen szubkultúrák/résztársadalmak és szervezeti hálók szorosan összefonódnak a pártokkal. Az elkülönülő társadalmi csoportok közti átjárás csak az elitek közti megegyezésben nyilvánul meg, ami egyben a konzociációs demokráciák előfeltétele. Ld. Szász A. Zoltán (2008).

⁷² A mediánszavazó tétele. Hotelling-Downs-tézis: Szigorú értelemben vett kétpártrendszer, a választói preferenciák normális eloszlása és tökéletes verseny esetén, a két párt kénytelen a mediánszavazó pozíciójának elfoglalására törekedni. Ld. Szász A. Zoltán (2008).

⁷³ Enyedi-Körösi (2001) i. m. 56. o.

⁷⁴ Enyedi-Körösi (2001) i. m. 56. o.

⁷⁵ Új-Baloldal, Zöldek és Új-Jobboldal.

⁷⁶ Szász A. Zoltán(2008): uo.

⁷⁷ Székely István Gergő: A romániai Magyar szavazók választói magatartása. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*. Marineasa Kiadó, Temesvár, 2005. 50–51.o.

⁷⁸ Bogdanor (2001) i. m. 414. o.

⁷⁹ Enyedi-Körösi (2001) i. m. 74, 274. o.

⁸⁰ Bogdanor(2001) i. m. 414. o.

⁸¹ Bárdi Nándor: A romániai magyar kisebbség helyzetének változásai, társadalmi, kulturális önszerveződésének eredményei. In Bárdi Nándor–Fedinec Csilla–Szarka László (szerk.): uo. 330–339. o.

⁸² A Bánsági Magyar Demokrata Szövetség (BMDSZ) 1989. december 23-án alakult meg, 1990. január 11-én tartotta nyilvános alakuló ülését, első elnöke Bodó Barna lett. Ld. [<http://udvardy.adatbank.transindex.ro/>.(1990.1991)] (2008.06.18).

⁸³ Ld. [<http://udvardv.adatbank.transindex.ro/>] 1990.01.30.

⁸⁴ Ez megmutatkozik a szövetség külkapcsolataiban is: *az országból elsőként veszik fel a az Európai Demokratikus Unióba (1993. május). Az. RMDSZ Románia Európa tanácsi felvételekor, Tőkés László amerikai útja során, Frunda György ET parlamenti tevékenységével nemzetközileg is megerősítette mozgásterét.* Ld. Bárdi (2008): uo. 330. o.

⁸⁵ *Ez a szemlélet jelent meg a társnemzeti státus (a romániai magyarság nem kisebbség, hanem nemzeti közösség) igényének megfogalmazásában, autonómia- és kisebbségi törvény koncepciók kidolgozásában, valamint a rendszeres politikai nyilatkozatok, memorandumok, aláírásgyűjtések kezdeményezésében.* Ld. Bárdi (2008): uo. 330–331. o.

⁸⁶ Vö. Bakk Miklós (20.03.2007): Bal-jobb vita. Sorok a közelmúlt-vakságról, [<http://bakk.transindex.ro/>] (21.06.2008)

⁸⁷ Székely István Gergő (2005) i. m. 51. o.

⁸⁸ Bárdi (1999) i. m. 30. o.

⁸⁹ Bakk Miklós: *Átmenetek és elitek. Értelmezések az RMDSZ-ről.* 297. Forrás: [<http://bakk.adatbank.transindex.ro/>] (2008.06.23.)

⁹⁰ Bakk Miklós–Horváth Andor–Salat Levente: *Az RMDSZ 2003-ban – Útkeresés integrációs határpontokon.* 149. [Megjelent: *Krónika*, 2003. január, 25.]. Forrás: [<http://bakk.adatbank.transindex.ro/>] (2008.06.23.)

⁹¹ Bakk Miklós–Horváth Andor–Salat Levente: A 2000. év küszöbén. Politikai és kisebbségi magyar társadalom Romániában. In Bakk-Székely-Toró (szerk.) i. m. 70–71. o.

⁹² Bakk i. m. 298 o.

⁹³ Bakk i. m. 304 o.

⁹⁴ Bakk Miklós: *Középpontban Székelyföld.* [Megjelent: *Krónika Szempont* melléklet. 2008. január, 25.] Forrás: [<http://bakk.adatbank.transindex.ro/>][2008.06.23.]

⁹⁵ Bakk (2008) uo.

⁹⁶ Bakk Miklós: *Struktúrakonzervativizmus. Az RMDSZ balra tolódása.* 2007.03.02 Forrás: [<http://bakk.adatbank.transindex.ro/>]

⁹⁷ Bakk (2007) uo.

⁹⁸ “A struktúrakonzervativizmus a német politikatörténeti irodalomban használatos kifejezés, a konzervativizmus azon egyik irányzatának megnevezésére használják, amelynek célja a létező hatalmi-intézményi berendezkedés védelme (alternatívája: az értékonzervativizmus), és elsősorban a CSU-t (Ausztriában az Osztrák Néppártot) sorolják ehhez az irányzathoz. Eredetét tekintve a struktúrakonzervativizmus pedig annak a bürokratikus állami modernizációnak az emléke, amely a porosz reformkortól a bismarcki korszakig még részben a német liberalizmust is megnyerte magának.” Ld. Bakk Miklós: *Bal-jobb vita. Sorok a közelmúlt-vakságról.* (2007.03.20.) Forrás: [<http://bakk.adatbank.transindex.ro/>] (2008.06.23.)

⁹⁹ Bakk Miklós *nagy stratégiai hibaként* jegyzi, hogy az ellenzék *nem dolgozott ki saját programot, hanem az eredeti RMDSZ-alapító eszmék hitelesebb képviselőjét próbálta magának vindikálni.* Ld. Bakk (2007) uo.

¹⁰⁰ Bakk (2007) uo.

Szekrényi Zsuzsánna

A romániai pártok internetes reprezentációja

E rövid tanulmány célja megvizsgálni, hogyan illeszkednek a romániai pártok honlapjai a cyber-demokrácia és a megváltozott politikai kommunikáció szerkezetébe. Az elemzés a 2007-es európai parlamenti választásokon indult 12 párt honlapjára terjed ki.

I. Politikai kommunikáció és on-line kampány

I.1. A politikai kommunikáció fogalma és korszakai

A politikai kommunikáció azóta létezik, amióta politika létezik. Nimmo és Sanders szerint a politikai kommunikáció először a kormány és a szavazók közötti kommunikációt jelentette, később a politikai szintéren zajló politikusok közötti kommunikációt jelölte, majd a terület, amelyre vonatkozott, kiszélesedett, és magába foglalta a média szerepét is a közvélemény alakításában. Manapság a politikai kommunikációt a politikai színtér minden szintjén vizsgálják, beleértve a médiát, a közvélemény-kutatásokat, politikai marketinget és reklámot, mindezt a választások időszakában (Nimmo–Sanders, 1981: 195–467, lásd még Dominique Wolton, 1990).

A mediatizált politikai kommunikáció új korszaka a 20. század második felében kezdődött el – a televízió és a rádió megjelenésével – és valójában mindmáig tart. Ennek a korszaknak a tulajdonságai a médiumok sajátosságaiból adódnak. Az antik agorához hasonlóan, itt is léteznek bizonyos keretet szabó elemek. A televízió és a rádió esetében a műsoridő jelent fizikai keretet. Természetesen ebben az esetben a keretek kezelhetők, változtathatóak a befolyásoló tényezőként ható időjárással ellentétben, amely az ókori görög politikai kommunikációnak szabott határt. Továbbá a politikai kommunikáció főszereplőjévé ismét egy ember válik, aki sok szempontból az antik

szónokhoz hasonló kvalitásokat hordoz, az új médiumok sajátosságaiból adódó elvárások mellett.

Ennek a kornak jelenségeként említhetők az internet formájában megjelenő új vagy hálózati médiumok. Kumin Ferenc szerint ezek a lehetőségek még nem teremtettek új médiarezsimet, hiszen nem változtatták meg a domináns médium pozícióját. (Kumin, 2005)

Egy bizonyos korszakolás a kampánytechnikák terén is megfigyelhető. Pippa Norris egyik írásában megkülönbözteti a premodern, a modern és a posztmodern kampánytechnikákat. (Norris 2000) A premodern kampány először a jelöltek és a szavazásra jogosult állampolgárok közötti személyes interakcióra épült. E kampányok során a helyi pártok önkéntesei választották ki a jelölteket, kopogtak be az ajtókon, osztották szét a röpiratokat, jelölték ki a választókerületeket, számították ki a költségvetést, biztosították azt a mechanizmust, amely összekötötte a választókat és a jelölteket. A pártvezetés nagyrészt rövid távra tervezett, és a legtöbb tevékenység, mint például a jelöltek által tartott beszédek és a nagygyűlések csak adott választókerületekre összpontosítottak.

Az 1950-es évek végétől az 1980-as évek végéig a modern kampányt a központosított sajtóiroda tevékenysége fémjelzte. A központi kampányirodát néhány pártvezető, a sajtófőnök, néhány külső tanácsadó és közvélemény-kutató alkotta. A hatékony tervek és újabb stratégiák már nem csak a hivatalos kampány idejére szóltak. A különféle pártok kampányai módszereiket tekintve, a korábbi hagyományoktól eltérően, közeledtek egymáshoz. Ezzel párhuzamosan – és részben emiatt – a választóközönség pártkötődése csökkent.

Az 1990-es évek közepétől a posztmodern kampányok váltak dominánssá. A pártok kommunikációs stratégiájának fő elemei a marketingtechnikák és a közvélemény-kutatások lettek. A választási kampányok tervezésében a professzionális kommunikációs tanácsadóknak és reklámszakembereknek már legalább olyan fontos szerep jutott, mint a politikusoknak. Ennek megfelelően magának a politikai stratégiának a kialakításánál is tekintetbe veszik a választási üzenetek, a program marketing-kilátásait. A multimédia-korszak, az új kommunikációs technológiák használata révén rendkívül összetetté vált a pártok, a média és a közvélemény viszonya. A posztmodern kampányban a modern tömegkampány módszerei mellett újra megjelentek a személyes interaktivitás formái. A premodern személyesség közvetlenségét azonban az új kommunikációs technológiák korszakában a technológia által közvetített személyesség, az interaktív internet- (és mobil-)használat veszi át. (Dányi és Sükösd, 2002:275)

I.2. Az on-line kampány hatékonysága

A világháló technikai szempontból jól illeszkedik a pártok bevett kampánystratégiájába. Colin Delany öt pontban foglalja össze, miért lehet hatékony az on-line kampány.

Az internet a hagyományos média-kampánnyal szemben olcsó. Eltekintve a vállalatok magas költségű honlapjaitól, a világháló politikai célokra való használata viszonylag olcsó.

Másodsorban az információáramlás rendkívül gyors. Az on-line hírek elburjánzása hozzásegített ahhoz, hogy a híradás non-stop, 24 órás tevékenység legyen, a világháló lehetőséget ad arra, hogy bizonyos témaorientált kampányok azonnali választ adjanak a bekövetkezett változásokra. Válaszokat, véleményüket pillanatok alatt továbbíthatják e-mailen keresztül vagy feltölthetik a párt honlapjára.

Harmadszor Delany a szűrők hiányát említi. A jelöltek mondanivalója közvetlenül jut el a szavazókhoz, az információknak nem kell a média szűrőjével megküzdeniük. Üzeneteiket, sajtótájékoztató anyagokat és beszédeiket teljes egészében feltölthetik honlapjukra, és ily módon mondanivalójuk minden külső beavatkozás és esetleges módosítás nélkül kerül el a szavazókhoz. Ugyanakkor megszünteti a hagyományos értelemben vett térbeli és időbeli korlátokat is.

A negyedik pontban a célközönség pontos meghatározásának a lehetőségét említi Delany, aki szerint a világháló inkább érdekcsoportokra, mintsem földrajzi csoportokra osztható. A jelöltek egy adott körzetben (város, megye, ország) próbálják elnyerni az emberek szavazatait, viszont a honlapok látogatói átlépik a földrajzi határokat. Az elemzők úgy tartják, hogy internetes kampányok során viszont kevés honlap lesz képes a megfelelő regionális csoportot megcélozni. Úgy tűnik, a világháló inkább a téma-orientált kampányoknak kedvez, mintsem egyes jelöltek kampányainak. Ilyen kampányok során a kommunikáció hatékonyabb, hiszen lehetőség van a közönség pontos meghatározására. A nyomtatott világban is léteznek bizonyos szegmenseket célzó publikációk, viszont a világhálón ezeknek a szegmenseknek a specializálódása és magnitúdója nagyobb.

Az ötödik és egyben az utolsó pontban említi Delany az integrálás lehetőségét. A világháló lehetővé teszi a fentebb említett elemek integrálását, hiszen a hipertextualitás segítségével dokumentumokat, különféle oldalakat és adatbázisokat könnyen össze lehet kötni. (Delany, 1999)

Dányi Endre szerint Delany több gyakorlati akadályt nem vesz figyelembe, amikor az internetes kampány előnyeit sorolja. Egyrészt az esetek

többségében az üzenetek nem juthatnak el a kívánt közönséghez, hiszen a honlapok látogatóiról csak keveset lehet tudni. Másrészt az internetes tartalomszolgáltatásra más szabályok vonatkoznak, mint a hagyományos médiában történő kommunikációra. A politikusok vagy pártok önbemutatása csak akkor lehet sikeres, ha az nem hosszú, könnyen emészthető. (Dányi, 2002)

I.3. Cyber-optimista és cyber-pesszimista meglátások

Az információs technológiával kapcsolatos optimista feltevések szerint a digitális korban a hagyományosan hátrányos helyzetű csoportoknak jó lehetőségük van arra, hogy lemaradásukat behozzák. A pesszimisták szerint viszont az új eszközök csak tovább növelik a fejlettebbek előnyeit.

A cyber-optimisták a digitális technológiákat tartják a jelenkor legmeghatározóbb jelenségének, amely nagyban elősegíti a mobilizáló folyamatot. Úgy vélik, hogy az interneten keresztül rendelkezésre álló, majdnem korlátlan mennyiségű információ magában hordozza annak a lehetőségét, hogy az emberek tájékozottabbakká váljanak a közügyekről, könnyebben tudják megfogalmazni és továbbítani álláspontjaikat, és aktívabbakká válhatnak a közügyeket illetően. Kétirányú kommunikációs csatornaként működhet, amely erősíti és javítja az állampolgárok és az állam, a pártok, valamint a különböző érdekképviseleti szervek közti kommunikációt, erősítve ilyen módon az állami intézmények támogatottságát.

Ezzel szemben a cyber-pesszimisták úgy vélik, hogy az internet nem hozott és nem is fog túl nagy változást hozni, és beleolvad a hagyományos politikai struktúrába, sőt úgy gondolják, hogy az internet csak mélyebb szakadékot teremt azok között, akik érdekeltek a politikában, és akik nem. (Norris, 2000)

I. Romániai párthonlapok elemzése

I.1. Az elemzés célja, kiterjedése, hipotézisei

Elemzésem azt vizsgálja, hogyan illeszkednek a romániai pártok honlapjai a cyber-demokrácia és a megváltozott politikai kommunikáció szerkezetébe. Két területre összpontosítok. Az egyik a kisebb és a nagyobb pártok internetes megjelenésében mutatkozó különbségek vizsgálata, a másik az interaktív és információs elemek arányának elemzése.

Az elemzés azoknak a pártoknak a honlapjaira terjed ki, amelyek indultak a 2007-es EP-választásokon. A bukaresti törvényszék nyilvántartásában a

2003/14-es törvény alapján 49 pártot jegyeztek be. (2007 novemberéig 48 párt volt bejegyezve, azóta bejegyezték a Magyar Polgári Pártot is).

Az EP-választásokon indult pártok: a Nemzeti Liberális Párt (Partidul Național Liberal, a továbbiakban PNL), a Szociáldemokrata Párt (Partidul Social Democrat, a továbbiakban PSD), a Nagy-Románia Párt (Partidul România Mare, a továbbiakban: PRM), a Konzervatív Párt (Partidul Conservator, a továbbiakban: PC), a Pro Europa Roma Párt (Partida Romilor Pro Europa, a továbbiakban: PR), a D.A. Szövetség – vagyis a Demokrata Párt (Alianța D.A., Partidul Democrat, a továbbiakban: PD) és a Nemzeti Liberális Párt (Partidul Național Liberal, a továbbiakban: PNL), a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt (Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat, a továbbiakban: PNȚCD), a Szocialista Szövetség (Partidul Alianța Socialistă, a továbbiakban: PAS), az Új Generáció Kereszténydemokrata Pártja (Partidul Noua Generație – Creștin Democrat, a továbbiakban: PNG), a Nemzeti Kezdeményezés Pártja (Partidul Inițiativa Națională, a továbbiakban: PIN), a Romániai Zöld Párt (Partidul Verde din România, a továbbiakban: PV), a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (a továbbiakban: RMDSZ), valamint a független jelölt Tökés László.

Az elemzésbe végül 12 párthonlapot vettem be. Az elemzésből kimaradt a Romák Pártja, mivel nem rendelkezik párt honlappal és a PLD – amely időközben egyesült a Demokrata Párttal és létrejött a Demokrata-Liberális Párt, vagyis a PD-L, ennek a honlapját elemzem.

A vizsgálatok során, mindkét esetben a cyber-optimisták meglátásait tekintem hipotézisnek, azaz feltételezem, hogy nincs számottevő különbség a kis és a nagy pártok on-line reprezentációja között, valamint azt, hogy az interneten keresztül a párthonlapok valóban a politikai kommunikáció más minőségét képviselik.

II.2. Információs és interaktív elemek a vizsgált párthonlapokon

Az internetről elmondható, hogy a leggyorsabban terjedő technológiai innováció. Az elterjedés folyamatával párhuzamosan növekedett a politikai szereplők, a pártok internetre irányuló figyelme is. Megfigyelhető, hogy mára a legtöbb párt rendelkezik párthonlappal. Ebben az új médiában már nem csak a pártprogram és a pártújság a domináns elem, hanem az interaktivitás is.

Pippa Norris elemzése alapján kialakított funkcióelemzési index segítségével felmérhető az információs és az interaktív elemek jelenléte és mértéke a párthonlapokon. (Norris 2000, lásd Dányi).

II.2.1. Információs elemek

Az elmúlt években a legtöbb politikai párt használta az internetet. Rájöttek, honlapjaik alkalmasak mind a felülről lefele történő kommunikációra, azaz a meghatározó politikai szereplők önbemutatására, mind a lentől felfele történő kommunikációra is.

A párthonlapokon információkat találhatunk a pártfunkcionáriusokról, önéletrajzokat, arcképcsarnokokat. Megtaláljuk a párt programját, a pártszervezet leírását, a párt történetét. Egy jól megszerkesztett honlap rendelkezik legalább egy idegen nyelvű változattal, ahol ha nem is a teljes, akár naponta frissülő információ jeleníthető meg, de legalább az előbbieken felsorolt alapvető információs elemek megtalálhatóak. A rendszeresen frissülő információs elemek közé sorolhatjuk a honlapon megjelenő híreket, újdonságokat, a feltöltött sajtóközleményeket, valamint a pártkongresszusok, konferenciák és gyűlések beszámolóit.

Továbbá a pártoknak lehetőségük van bizonyos multimédia anyagok feltöltésére is. Ezek lehetnek fotók, videó felvételek vagy akár a párt himnusa (ha van ilyen). Végül a párthoz kapcsolódó további információ megszerzésében segítséget nyújthatnak a linkgyűjtemények.

II.2.2. Interaktív elemek

A párthonlapokon interaktív elemek közé sorolhatóak az e-mailezési lehetőségek párthivatalnokoknak, a pártelnöknek, valamint a webmesternek. Más honlapokhoz hasonlóan, a pártok honlapjain is találhatunk fórumokat, chat-room-okat, ahol a honlapot látogatók különböző témákra vonatkozóan megírhatják véleményüket, megoszthatják és megvitathatják nézeteiket. Lehetőség nyílik a honlapokon keresztül a pártokba való belépésre is. Gyorsabb és kézenfekvőbb belépési lehetőséget biztosítva így a hagyományos belépési eljárásokhoz képest.

A pártok egyfajta közvélemény-kutatást is végezhetnek a honlapot látogatók között, a különböző tematikákban megjelenített szavazásokkal. Interaktív elemeknek számítanak a keresési lehetőségek, a hírlevélre való feliratkozás, az elektronikus vásárlás és támogatás, valamint a különböző játékok.

II.2.3. Funkcióelemzés

A vizsgálatba bevont 12 párthonlap funkcióelemzési indexe két dimenzió alapján épül fel (lásd az 2. táblázatot). Az interaktív elemek közé az alulról felfele, illetve a *many-to-many* kommunikációt lehetővé tevő alkalmazások kerültek. Az információs elemek közé a felülről lefele irányuló, vagyis a *one-to-many* kommunikációt segítő alkalmazásokat soroltam. Ha egy adott

funkció elérhető és használható volt egy honlapon, akkor 1 pontot, minden egyéb esetben 0 pontot kapott az adott párthonlap.

1. táblázat – Interaktív és információs elemek

Interaktív elemek	Információs elemek
E-mail-ezési lehetőségek párthivatalnokoknak	A pártfunkcionáriusokról információk, ön-életrajzok, arcképcsarnok
E-mailezési lehetőség a webmesternek	Párt elemei, programja
E-mailezési lehetőség a pártelnöknek	Pártszervezet leírása
Feliratkozás hírlevélre	Párttörténet
Belépés a pártba	Hírek, újdonságok
Fórumok, chat-room	Sajtóközlemények, sajtóvisszhang
Elektronikus vásárlás, támogatás	Linkgyűjtemény
Keresési lehetőség	Angol nyelvű website
Játékok	Pártkongresszusok, konferenciák, gyűlések beszámolóí
Szavazás	Multimédia, letölthető audio, video

II.3. A párthonlapok elemzése

A 2. és 3. táblázat a 12 párthonlap funkcióelemzésének eredményeit mutatja. Minden párt maximum 10–10 pontot kaphatott az információs és az interaktív elemekre. Az 5. táblázatban az összegezett pontszámok.

2. táblázat – Interaktív elemek

Interaktív elemek	RMD SZ	TŐ-KÉS	PD-L	PSD	PNL	PNG	PRM	PC	PIN	PNT-CD	PAS	PV
E-levelezési lehetőség párt-apparátusnak	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	0	1
E-levelezési lehetőség a webmesternek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
E-levelezési lehetőség a pártelnöknek	1	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1

Feliratkozás hírlevélre	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0	0
Belépés a pártba	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	1
Fórumok, chat-room	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	1
E-vásárlás, támogatás	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Keresési lehetőség	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0
Játékok	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szavazás	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0
A weboldal pontszáma	4	2	1	8	3	4	3	5	4	3	2	4

3. táblázat – Információs elemek

Információs elemek	RMD SZ	TÓ-KÉS	PD	PSD	PNL	PNG	PRM	PC	PIN	PNT-CD	PAS	PV
A pártapparátusról infók, önéletrajzok, arcképcsarnok	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0
A párt elemei, programja	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pártszervezet leírása	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Párttörténet	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1
Hírek, újdonságok	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Sajtóközlemények, sajtóvisszhang	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Linkgyűjtemény	1	0	1	1	0	1	0	1	1	0	0	1
Angol nyelvű weboldal	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pártkongresszusok, konferenciák, gyűlések beszámolóí	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0	1	0
Multimédia, letölthető audio, video	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0	0	0
A weboldal pontszáma	10	7	7	9	7	8	4	9	8	6	6	6

4. táblázat – A pártok vizsgálat során elért pontszámai

Párt honlapok	Interaktív elemek pontszáma	Információs elemek pontszáma	Összesen
RMDSZ	4	10	14
TŐKÉS L.	2	7	9
PD-L	1	7	8
PSD	8	9	17
PNL	5	7	12
PNG	4	8	12
PRM	3	4	7
PC	5	9	14
PIN	4	8	12
PNȚCD	3	6	9
PAS	2	6	8
PV	4	6	10

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség honlapja

Az RMDSZ összességében a második legjobb pontszámot kapta, a PSD után. Az egyedüli párt, amelynek honlapján mind a 10 vizsgált információs elem megtalálható. Megfigyelhető továbbá, hogy az információs elemek terén a párthonlapok legnagyobb hiányosságát a honlapok angol nyelvű változata jelenti. Ilyen funkciót egyedül az RMDSZ és Tőkés László független jelölt honlapjain találunk. Kiemelkedő jellemzője az RMDSZ honlapjának az itt található, Európai Unióval kapcsolatos kvíz-játék, hiszen egyetlen más párt sem nyújt hasonló alkalmazást. Az interaktív elemek terén hiányzik a fórum, chat-room, nincs lehetőség levelet írni a webmesternek és hírlevélre sem lehet feliratkozni.

Tőkés László honlapja

Tőkés László honlapján is többségében a fentről lefele irányuló kommunikációt elősegítő funkciók találhatóak meg. Az e-levelezés az egyedüli olyan funkciója a honlapnak, amely a lentől felfele irányuló kommunikációra biztosít lehetőséget. Mivel ez esetben egy független képviselőről van szó és nem pártból, természetesen nincs lehetőségünk arra, hogy pártfunkcionáriusnak írjunk, én mégis egy pontot adtam ezen elem vizsgálatakor, mivel

lehetőségünk van e-mailt küldeni a különböző irodavezetőknek. Itt sem találunk fórumot, de még keresési funkciót sem.

A PD-L honlapja

A PD-L a funkcióelemzésen elért pontszámokkal az utolsók között helyezkedik el, interaktivitás terén pedig jóval az összes többi párt mögött van. Az interaktivitást vizsgáló 10 elem közül egyetlen egy található meg a párthonlapon, ez a keresési funkció. Semmilyen e-levelezési lehetőséget nem biztosítanak, sem a pártelnöknek, sem pedig a pártapparátusnak. Nem találunk sem fórumot, sem szavazógépet, és még hírlevélre sincs lehetőség feliratkozni. Információs elemek terén jobban teljesített a párt, de ez esetben is előnye inkább csak a kis pártokkal szemben van.

A PSD honlapja

A funkcióelemzés során a PSD honlapja érte el a legtöbb pontot. Az interaktív elemeknél 8 pontot, az információs elemeknél pedig 9-et. Egyedüli hiányossága az információs elemek terén az angol nyelvű honlap. (A párt régebbi honlapján, amelyre az új honlapról is van lehetőség visszatérni, található egy olyan ikon, amely az angol nyelvű változatra utal, viszont ez a funkció ott sem működik). A fontosabb interaktív elemek, mint az e-maillezés lehetőségei pártelnöknek és párthivatalnokoknak, valamint a hírlevélre való feliratkozás lehetősége és a fórumok mind megvannak. Továbbá a PSD honlapja azon kevés honlapok közé tartozik, ahol lehetőség van belépni a pártba és az egyedüli olyan párthonlap, amely támogatási lehetőséget biztosít a párt-szimpatizánsoknak. Az egyedüli hiányossága az, hogy itt sem találjuk meg a webmester elérhetőségét és interaktív játékok sincsenek.

A PNL honlapja

A PNL honlapja összesen 12 pontot kapott. Azon pártok közé tartozik, ahol nincsenek multimédia anyagok, nem találunk idegen nyelvű változatot, és nincs linkgyűjtemény sem, ami a további eligazodásban segíthetné a honlap látogatóit. Találunk viszont elektronikus elérhetőségeket, különböző témákban indított szavazásokat és egy jól működő fórumot. A fórumhoz való hozzászóláshoz be kell jelentkezni a honlapra, felhasználónévvel és jelszóval. A honlapon való eligazodásban sokat segít a keresési funkció.

A PNG honlapja

A PNG-t a kis pártok közé sorolhatjuk. Funkcióelemzési indexe alapján a kis pártok között a legmagasabb pontszámot érte el. Továbbá több pontot kapott mind Tőkés Lászlónál, mind a PD-L-nél az interaktív elemek

vizsgálatakor. A honlapon feliratkozhatunk hírlevél-kézbesítésre, találunk fórumot is, viszont sem a pártelnök, sem pedig a párthivatalnokok elektronikus elérhetősége nincs feltüntetve sehol. Információkat, önéletrajzokat, arc-képcsarnokot és letölthető multimédia anyagot viszont ez esetben is találunk. Ez az egyedüli olyan párthonlap az elemzésbe bevont honlapok közül, ahol nem találhatunk párttörténeti leírást.

A PRM honlapja

A Nagy-Románia Párt honlapja mind a nagy, mind a kis pártok között az utolsó helyen van, összesen 7 ponttal. A PNG honlapjához hasonlóan, itt sincsenek feltüntetve sem a pártfunkcionáriusok, sem pedig a pártelnök elektronikus elérhetőségei. Lehetőség van viszont a honlapon keresztül a pártba való belépésre és a hírlapra való feliratkozásra. A multimédia elemek között kiemelkedő tulajdonsága a honlapnak, hogy itt megtalálható, meghallgatható és egyben le is tölthető a párthimnusz. Az oldal hiányossága, hogy nem működőképes minden szolgáltatás, mint például a Nagy-Románia Párt Ifjúsági szervezetére való továbblépés. Összességében elmondható a honlapról, miként az elért pontszám is mutatja, hogy kevésbé, majdhogynem egyáltalán nem használja ki az internet adta kommunikációs lehetőségeket.

A PC honlapja

Az információs elemek terén a honlap idegen nyelvű változatán kívül minden más funkciót teljesít, hiányosságai az interaktív elemeknél vannak. Ezen a párthonlapon is van rá lehetőség, hogy a pártszimpatizánsok belépjenek a pártba, és találunk különböző témákban indított szavazásokat is. A szavazás ugyanúgy zajlik, mint a többi pártnál, amely rendelkezik ezen funkcióval. Egy adott témában megjelenített zárt kérdés, több válaszadási lehetőséggel. Nem találunk keresési funkciót, viszont a honlap összességében átlátható és könnyen kezelhető, ezért nem jelent különösebb hátrányt ezen elem hiánya. Ami még kifogásolható a Konzervatív Párt honlapjában, az a fórum hiánya.

A PIN honlapja

A Nemzeti Kezdeményezés Pártja az elsők között van a kis pártok sorában a funkcióelemzésen elért pontszámai alapján és több nagy pártnál is több pontot kapott. Az információs elemeknél hiányoznak a letölthető multimédia anyagok és az idegen nyelvű honlapváltozat, viszont ez esetben is megtalálunk minden, a pártra és a párttagokra vonatkozó információt, a sajtóközleményeket és a politikai színtér fontosabb híreit. A PIN honlapja összesen 14 pontot kapott.

A PNȚCD honlapja

A Nemzeti Kereszténydemokrata Parasztpárt honlapja mindkét vizsgált dimenzióban hiányosságokat mutat. Az elemzés során összesen 9 pontot kapott, amiből 6 pontot az információs elemekre és csupán 3 pontot az interaktivitásra, viszont az interaktivitásnál egyedüli az a funkció, amellyel üzenhetünk a webmesternek, ha a honlap használatakor bármilyen nehézségbe ütköztünk, vagy ha hiányosságokat észlelünk. Ez a funkció sehol másol nem volt elérhető. A keresési lehetőséget kivéve a többi fontosabb interaktív elem hiányzik.

A PAS honlapja

A PAS honlapja is csupán 2 pontot kapott az interaktív elemekre. Furcsa módon esély van belépni a pártba és fórumot is találunk, ahova jelenleg 70 ember regisztrált, viszont sem a pártelnök, sem pedig a pártfunkcionáriusok elektronikus elérhetőségei nincsenek feltüntetve a honlapon. Az információs elemekre összesen 6 pontot kapott a honlap.

A PV honlapja

Az elemzésben vizsgált utolsó a Zöldek Pártja, amely 10 pontot kapott. A kis pártok között, a PNG és a PIN után helyezkedik el. Lehetőség nyílik a pártba való belépésre, valamint a véleménykifejtésre a fórumokon, amelyeknek jelenleg csupán 18 regisztrált felhasználója van. Az információs elemek ennél a pártnál is túlsúlyban vannak az interaktív elemekhez képest.

II.4. Pártújságok és párthonlapok

Megfigyelhető, hogy a pártújságok az utóbbi években sorra megszűntek. Jelenleg az egyedül az RMDSZ-nek van 3 havi rendszerességgel megjelenő pártújsága, a *Szövetség* című lap. A PAS-nak a *Stânga Românească* (Román Baloldal) című pártújságjának a legutolsó elérhető száma 2006 októberében jelent meg. (Ld. a www.rmksz.ro valamint www.pasro.ro oldalakat). Ez is azt mutatja, hogy az új technológia korában a hagyományos pártújságok iránti kereslet nem számottevő, szerkesztésük és terjesztésük már nem gazdaságos.

A pártújságokban megjelenő információt továbbra is fontosnak tartják a pártok, és elemzésünk alapján úgy tűnik, ezt az információsztolgáltató funkciót átvették a párthonlapok. Az interaktív elemek és a multimédia anyagok letöltésének lehetősége jelenti azt a többletet, amivel a pártok át tudják lépni a régebbi kommunikációs határokat, viszont, ahogy a két dimenzióban elért pontszámok aránya is mutatja, ez még nem következett be teljességgel.

Feltételezhető, hogy a pártújságokat egy aránylag szűk pártszimpatizánsi kör olvasta. Ezzel szemben a honlapoknak jóval nagyobb a látogatottságuk, már csak azért is, mert könnyebb és gyorsabb információszerezést biztosítanak. Továbbá ismét megemlítendő, hogy az internet a hagyományos politikai kommunikációs és kampánytechnikákhoz képest jóval olcsóbb.

A www.static.traffic.ro internetes honlapok látogatottságát mérő statisztikai oldal felmérései szerint elmondható, hogy az elemzésben is részt vevő pártok látogatottsága kampányidőszakban a legmagasabb. A 2007 novemberi EP-választások és a 2008 júniusi önkormányzati választásokkor a honlapok látogatottsága jóval magasabb, mint máskor.

A párthonlapok látogatottsága fontos tényező, de nem számít olyan mértékben, mint más nagy portáloknál. A párthonlapok és a különböző portálok feladata és célja nem egyforma. A portálok az információ közlésen túl bizonyos szolgáltatásokat nyújtanak. Céljuk természetesen az internetes látogatottság növelése, ami gazdasági előnyöket jelent számukra. A portálok nyereségorientáltak, míg a párthonlapok szavazatorientáltak. A párthonlapok ebből az okból kifolyólag inkább a meggyőzésre, mintsem a tárgyilagos tájékoztatásra irányulnak. Valójában nem az számít, hogy hányan látogattak el a honlapjukra, hanem az, hogy a választásokon hány szavazatot „hoztak”.

Következtetések

A cyber-optimisták állításai alapján megfogalmazható az a kijelentés, hogy a kis pártoknak a digitális korban ugyanolyan lehetőségük van hatékony on-line kommunikációt folytatni, mint a nagy pártoknak. A táblázatokból kitűnik, hogy az állítás valamennyire igaz, mivel a kis pártok nem maradnak le a nagy pártoktól, sőt a PD-L-nél az összes többi párt nagyobb pontszámot ért el. Jelentősebb eltérés figyelhető meg viszont a kisebb és nagyobb pártok között az interaktív elemek terén. A PD-L-t kivéve, a hagyományosan jobban szereplő, és így jobb helyzetben lévő pártok azok, amelyek fontosnak tartják az internetes jelenlétet.

Az elemzésből az is kiderült, hogy a felülről lefele irányuló kommunikációt segítő internetes elemek többségben vannak az alulról felfele irányuló kommunikációt erősítő interaktív elemekkel szemben. Ez azt bizonyítja, hogy a pártok honlapjaikat inkább pártújságként használják, mintsem a decentralizált kommunikációt elősegítő eszköznek.

Annak ellenére, hogy a cyber-pesszimisták meglátása látszik beigazosodni, miszerint az új információs technológiák nem hoznak nagy mértékű változást, nem szabad megfeledkeznünk arról a tényről sem, hogy ezen hon-

lapok még nem léteznek olyan régóta, hogy internetes kommunikációs hagyományról beszélhessünk. A cyber-optimisták meglátásai időben még beigazolódhatnak, attól függően, hogy a pártok mennyire fognak javítani internetes reprezentációjukon. Ez még nagymértében attól függ, hogy ezek a kommunikációs és információközlő csatornák mennyire válnak be, és lesznek valóban hasznosak, mind a választási kampányokban, mind a választások közötti időszakban.

Elemzésünk alapján elmondható, hogy kevés kivétellel a romániai pártok honlapjai még nem igazán alkalmasak a szavazatszerzésre. Az interaktivitást elnyomják a hagyományos kampányeszközökkel bevált propagandaszerű tartalmak. Ez leginkább azokról a honlapokról mondható el, amelyek az elemzés során az interaktivitás terén 1 vagy 2 pontot kaptak, és az információs elemeknél is csak 4–5-öt. Elmondható, hogy jelenleg a honlapok inkább a meglévő pártszimpatizánsok táborát erősítik.

Az elemzés tehát egyik feltevést sem erősítette meg. A pártok internetes reprezentációja a hagyományos viszonyokat tükrözi. A jobb helyzetben lévő pártok az internetes reprezentációval is erősítik helyzetüket, fontosabbnak tartják az internetes reprezentációt, mint a kisebb pártok, amelyek legtöbb esetben csupán a legalapvetőbb elemeket alkalmazzák. A legtöbb párt csak az elmúlt pár évben készített honlapot, így Romániában nem beszélhetünk ilyen téren az internetes politikai kommunikáció hagyományáról. A román pártok inkább csak kísérleti lépéseket tesznek a cyber-tér meghódítása felé. Úgy tűnik, inkább régi kampánytechnikákat próbálnak új környezetben alkalmazni, mintsem teljesen újakat. A párthonlapok elsősorban információszolgáltatóként működnek, elhanyagolva azon interaktív funkciókat, amelyek elősegítenék a mobilizálást, az integrálást és a politikai részvételt.

Könyvészet

- Fiorina, Morris P (1990): *Information and Rationality in Elections*. in John A. Ferejohn and James H. Kuklinski: *Information and Democratic Processes*. University of Illinois Press
- Hunyady György (szerk.) (1998); Biró Balázs et al.(ford.): *Történeti és politikai pszichológia*. Budapest, Osiris
- Kavanagh, Dennis (1995): *Election Campaigning: The New Marketing of Politics*. Blackwell
- Krassa, Michael A. (1990): *The Structure of Interaction and the Transmissions of Political Influence and Information*. In: John A. Ferejohn and James H. Kuklinski: *Information and Democratic Processes*. University of Illinois Press (saját fordítás).

- Kumin Ferenc (2005): Gondolatok média és politikai kommunikáció kölcsönhatásáról. *Politikatudományi Szemle* 1. szám.
- Mazzoleni, Gianpietro (2002): *Politikai kommunikáció*. Budapest: Osiris
- Nimmo, D. & Sanders, K. (1981): *Handbook of Political Communication*. Sage
- Norris, Pippa (2000): *Political Communications and Democratic Politics*. In: John Bartle and Dylan Griffiths (eds.): *Political Communications Transformed: From Morrison to Mandelson*. Basing-stoke: Macmillan
- Norris, Pippa (2001): *Digital Divide. Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide*. Cambridge, University Press
- Sartori, Giovanni (2005): *Parties and Party Systems: A Framework for Analyses*. ECPR Press
- Wolton, Dominique (1990): *Political Communication: The Construction of a Model*. *European Journal of Communication*, 5; 9

Internetes forrásanyag

- Delany, Colin (1999) „The Real Revolution? Issue-Advocacy Campaigning on the Internet” *Political Information (.com)*
[\[http://www.politicalinformation.com/features.html\]](http://www.politicalinformation.com/features.html), (2008.03.20.)
- Dányi Endre, *A faliújság visszaszól*. [\[http://www.mediakutato.hu/cikk/2002_02_nyar_02_faliujsg_visszaszol/03.html\]](http://www.mediakutato.hu/cikk/2002_02_nyar_02_faliujsg_visszaszol/03.html) (2008.03.14.)
- Pippa Norris: *Political Communications*, For the Encyclopedia of the Social Sciences, [\[http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/Main%20Pages/Search%20Results.htm?ex-015650077745354079590%3A6oczhar4aju&cof=FORID%3A11&q=Pippa+Norris%2C+%84Political+Communications+and+Democratic+Politics%93&sa=Search#1022\]](http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/Main%20Pages/Search%20Results.htm?ex-015650077745354079590%3A6oczhar4aju&cof=FORID%3A11&q=Pippa+Norris%2C+%84Political+Communications+and+Democratic+Politics%93&sa=Search#1022), (2008.04.22.)
- Szakadát István: A politikai cselekvések szabályszerűségei, [\[http://209.85.135.104/search?q=cache:XFIQrygrwaAJ:mokk.bme.hu/hallgato/bevszociologia/polit+politikai+nyilvanossag&hl=hu&ct=clnk&cd=2&gl=hu\]](http://209.85.135.104/search?q=cache:XFIQrygrwaAJ:mokk.bme.hu/hallgato/bevszociologia/polit+politikai+nyilvanossag&hl=hu&ct=clnk&cd=2&gl=hu) (2008.03.27.)

A párthonlapok elérhetősége:

- RMDSZ, www.rmdsz.ro
- Tőkés László, www.tokeslaszlo.ro
- PD, www.pd.ro
- PSD, www.psd.ro
- PNL, www.pnl.ro
- PNG, www.png.ro
- PRM, www.prm.ro
- PC, www.pc.ro
- PIN, www.initiativanationala.ro
- PNTCD, www.pntcd.ro
- PAS, www.pasro.ro
- PV, www.partidulverde.ro

Bodó Barna

Határtérség és együttműködés*

A határ mindig külön figyelmet követel. Ahol valami véget ér és valami (más) kezdődik, a találkozási pont/vonal önmagában is érdekes, bár az emberi érdeklődés soha nem áll meg a határ tényének tudomásul vételénél: keresi a különbségeket, ezek okait és következményeit, illetve a különbségek okán fennálló (feszültség)potenciál kiaknázási lehetőségeit. A szomszéd akkor is fontos lehet bárki számára, ha csak figyel és jelez: a különbözőség, a másság által hordozott sajátosság és egyedi értékek (meg)léte kiaknázható pozitívan is, de lehet elszigeteltség okozója is.

A határ, mint társadalomtudományi kérdés – divattéma. Egymást érik a határral kapcsolatos gazdasági, kulturális, szociális, környezetvédelmi, katasztrófa-elhárítási kérdéseknek szentelt konferenciák,¹ s a téma felértékelődését tovább fokozta az Európai Unió regionális politikája, vagyis a pályázati kiírások és különböző programok. A témának szentelt kiadványok közül kiemelkednek az átfogó kutatási jelentések,² de komoly figyelmet érdemelnek azok a gyűjteményes kötetek is, amelyek egy határtérségre vonatkozóan fognak csokorba részkérdésekre vonatkozó tanulmányokat.³ És akkor még nem utaltam azokra a helyi kiadványokra, amelyek sok esetben az előbb idézetteknel jelentősebb mértékben hatnak ki a határon átnyúló kapcsolatok alakulására.⁴

Tényként kezelhetjük, hogy a határon átnyúló együttműködések kérdése politikailag meghatározott. A kezdeti érdeklődést a kommunista határok 1990-es felszakadása okozta, a ki- és felszabaduló polgár természetes lépése a szomszédolás. Ennek mikéntje, az infrastrukturális lehetőségek (többnyire: hiánya) ugyanakkor ki is jelölték a feladatot: elérni-kialakítani olyan közlekedési lehetőségeket, hogy a határ túloldalán élő ne csak virtuálisan, hanem valószínűleg is szomszéd legyen. Mivel ez a kérdés a helyi politika számára többnyire megoldhatatlannak bizonyult, az érdeklődés sem alakult a továbbiakban a kezdeti fellángolás mértéke alapján prognosztizálható módon.

Ebben a dolgozatban a határon átnyúló kapcsolatok közül – talán – a legegyszerűbbel, a települések közötti együttműködésekkel foglalkozom, bár

tudatában vagyok annak, hogy a megyék közötti kapcsolatok, az EU-s programok (Phare, Interreg) az együttműködési kapcsolatok olyan fontos tényezői, amelyek a települési szintű kapcsolatokra is kihatnak. Nem foglalkozom a globalizáció, illetve az egységes európai gazdasági-társadalmi tér kialakulásának folyamatával és következményeivel sem, miként az eurorégiók létét is csak jelzem, külön figyelmet erre sem fordítok. A települési szintű határon átnyúló együttműködések kérdése nemcsak önmagában fontos a helyi politikai vezetés számára, hanem azért is, mert jövőkép-elem. A települések jövő- és önépítő programjai jelentős mértékben építenek azokra az információkra, módszerekre és kontextus-értelmezésekre, amelyekhez a partnerek az ilyen kapcsolatok révén jutnak. És itt jutottunk el az egyik dilemmához: kinek milyen közvetlen gyakorlati érdeke fűződik az ilyen kapcsolatok építéséhez? Mert a kapcsolatépítések gyakorlata mintha azt mutatná, hogy a települések egyre inkább fejlett országbeli, gazdag partnert keresnek, a határmentiség rovására. És több ismert példa alapján megfogalmazható az a feltételezés is, hogy a kapcsolat-építésnek nincs igazi stratégiája, a véletlennek az elfogadhatónál nagyobb tere van mindmáig.

Jelen dolgozat egy kérdőíves kutatásra épül, amelynek során Temes megye minden települési önkormányzatát – helyhatóságát – megkerestük, a Megyei Tanács támogatásával.⁵ A kutatást 2007. június 1–15. között folytattuk le. A kérdések összeállításával az alapvető információkon túl – kapcsolatok léte, jellege, ritmusossága, kiterjedtsége – arra kerestünk választ, hogy az önkormányzatok mennyire figyelnek oda erre a lehetőségre, beépítik-e helyi fejlesztési stratégiájukba. Az alaphipotézis az volt, hogy *kapcsolatépítés nem stratégiai kérdés*. További feltételezés, hogy a kapcsolatok *leggyakoribb típusai*: a nyelvi-etnikai azonosságra alapozó, illetve a külföldi támogatási szándék fogadását és intézményi kereteinek a megteremtését vállaló. Vagyis a kapcsolatépítésben az önkormányzatok *saját intézményi érdekeiket alig vagy egyáltalán nem tartják szem előtt*.

Fogalmak, értelmezések

A határon átnyúló kapcsolatok értelmezhetők a határmentiség fogalmi hálójában is, de ha ezt tennénk, akkor leszükítenénk az önkormányzatok kapcsolatépítési lehetőségeit, hiszen a nem határmenti települések ettől a kapcsolati formától elesnének. A határmentiség a centrum-periféria viszonyrendszerben általában fejletlenséget, kedvezőtlen gazdasági és társadalmi mutatókat jelentett. Éger György szerint ezek a térségek nem csupán az állami, de az egyéni újraelosztási feltételek szerint is vizsgálandók. A határ-

menti térségekben általában az egyén munkahelyszerzési lehetőségei minimálisak, igen nagy az elvándorlási kényszer.⁶

A határmentiség a poszt-kommunista országokban perifériát jelent, olyan társadalmi-gazdasági közeget, ahol a nagypolitika szándékainak – a határ (védő)gát jellegének – megfelelően alig történik valami, a helyi kezdeményezések az országos politika függelékeként jöhetnek létre, a legjobb esetben. Ez a térségtípus infrastruktúra-szegény, a határon átjárás igénye természetellenes helyzetekhez vezet: egymástól pár kilométerre lévő települések között (például a magyarországi Küküllő és a romániai Óbék közötti) pár kilométer helyett félszáz kilométeres körbejárásra volt – és az évenkénti 1–2 ünnepélyes határnyitást leszámítva van még ma is – szükség. A határmentiség alapélménye fél évszázadon át a fokozott kiszolgáltatottság volt. A határmentiség és a periférikus mivolt nem azonos, figyelmeztet Éger György, ő a határmentiséget a periféria sajátos eseteként kezeli, mégis Temes megye esetében a két kérdést kezelhetjük egyazon jelenség-együttes megnyilvánulásaként.

A határmenti kapcsolatokat jelentősen befolyásolja a szomszédos országok közötti viszony. Amennyiben ezt politikai, társadalmi feszültségek terhelik, a határmenti térségek a potenciális közeledés helyett az egymásnak feszülés terepévé válnak.

Mennyiben változott meg a közép-európai államok egymáshoz való viszonya 1990 után? Az alapvető változások – nyitás, a nyílt ellenségeskedés megszűnése, közös érdekek vállalása – még nem jelentették az őszinte egymás felé fordulást. Ennek egyik oka a térségben mindmáig sok gondot okozó kisebbségi kérdés, amely ha nem is kölcsönösen azonos súllyal, de minden relációt minden irányból áthat. További külön érdeket indukál a közösen vállalt európai uniós igazodási kényszer. Ugyanis ebben a folyamatban a domináns elemek mindenki számára a fejlett országokat jelentő belső körből érkeznek, ezért Románia, amikor a Magyarországgal szembeni hátránya EU-n kívüliséget jelentett, illetve a mai Szerbia nem Budapestre figyel elsősorban a nagy igazodásban, hanem Nyugat-Európa nagy központjaira. A román és a szerb határmenti politika igyekszik kihasználni az EU-s finanszírozási rendszer kínálta lehetőségeket, együttműködik a határon túli szomszédokkal, ugyanakkor mind stratégiai, mind módszertani kérdésekben átnéz felette, vigyázó szemével jóval messzebbre figyel. A térség országainak – közsismert – tökeszegénysége további ok arra, hogy partnerkereséskor a szomszéd társként alig jöjjön számításba.⁷ A határmenti kapcsolatok ezek szerint a politikailag semleges kérdések közé tartoznak azokban az önkormányzatokban, ahol sem etnikai-nyelvi, sem pedig más kapcsolat – korábban, például a diktátor által elrendelt falurombolás okán – nem tette a kérdést fontossá.

A határon átnyúló önkormányzati kapcsolatok tehát lehetnek határmentiek, de ez szűkítést jelent. A határtól jelentős távolságra – akár 100 km-re lévő – települések esetében a határon átnyúló kapcsolatok nem a szomszédsághoz kötődnek, ezek kialakítása más szempontok szerint történik. Közrejátszhatnak korábbi kapcsolatok, elindíthatják külföldi segélyszállítmányok és végül jelenthetik stratégiai építkezés elemét is. A kutatás során ezekre a kérdésekre is választ keresünk.

Ugyanakkor kihat a kapcsolatok alakulására az EU-integrációs folyamat is, egy határon túli kapcsolatokra vonatkozó vizsgálatnak ezt is figyelembe kell vennie. Ez a hatás közvetlenül alig jelentkezik, s főleg a községi szintű jövőtervezés alig számol ezzel a tényezővel.⁸

Jogi háttér

A határmenti együttműködés nem korlátozódik az önkormányzati szférára, számos projekt állami részvételt vagy központi költségvetési támogatást kíván meg (gondolunk itt például a közút- és sztrádatervekre). Ugyanakkor a helyi gazdasági és civil szféra, a helyi kulturális intézmények is kezdeményezhetnek határon átnyúló kapcsolatokat – ez utóbbiakkal jelen kutatás keretében nem foglalkozunk

A romániai helyi közigazgatási törvény (2001. évi 215-ös, amelyet a 2004. évi 141-es törvény módosított) rendelkezései szerint határmenti együttműködési egyezményeket a helyi és megyei tanácsok köthetnek a szomszédos országok hasonló hatóságaival, a törvény feltételei szerint. Az egyezmények megkötésének léteznek korlátai, ugyanis a határmenti együttműködési egyezményeket:

- a) kizárólag a helyi vagy a megyei tanács hatáskörébe tartozó területeken lehet megkötni;
- b) tiszteletben kell tartani a román jogszabályokat és
- c) a román állam által vállalt nemzetközi kötelezettségeket.

A román jogi szabályozásnak illeszkednie kell a nemzetközi alapelvekhez, amelyeket az Európa Tanács által létrehozott *Association of European Border Regions* (AEBR) 1981-es konferenciáján fogadtak el, az alábbiak szerint:

- partnerség: magában foglalja mind a vertikális (az Európai Unió, az országos, a regionális és a helyi szintek közötti), mind a horizontális (a határ két oldalán lévő partnerek között valamennyi szinten létrejövő) együttműködést;

- szubszidiaritás: a működés során azt a legalacsonyabb szintet ruházzák fel hatáskörrel, ahol a legnagyobb rálátás és kompetencia van a feladat megoldására;
- stratégia: a határon átnyúló együttműködést illetően közös stratégia kidolgozása és érvényre juttatása.

Románia ratifikálta a Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködéséről szóló keretegyezményt,⁹ miszerint „a határmenti együttműködés a területi önkormányzatoknak és a közigazgatási szervezeteknek a belső jogban előírt hatáskörében valósul meg. E hatáskör hatályát és jellegét a jelen egyezmény nem érinti.” Az önkormányzati jogosítványok biztosítottak, a helyi közügyek legjelentősebb része a helyi és a megyei tanács hatáskörében van, hiszen a helyi tanács hagyja jóvá a gazdasági-társadalmi fejlesztési, területrendezési és urbanisztikai tanulmányokat, programozásokat és programokat, a területrendezési és városfejlesztési dokumentációkat, ideértve a megyei, regionális, zonális fejlesztési programokban és határmenti együttműködési programokban való részvételt is. Az együttműködési lehetősége adott a gazdaság, az oktatás, a kultúra, az ifjúság, a sport területén.

A határmenti együttműködés során társulással közös intézményt is létre lehet hozni. Ennek két változata: a jogi személyiséggel rendelkező intézmény Románia, illetve a szomszédos állam területén található. Az első esetet illetően a törvény leszögezi, hogy az így létrejött szervnek nincs közigazgatási hatásköre. Egyébként az intézmény lehet egyesület, alapítvány, gazdasági társaság – bármi, amely a határmenti együttműködés céljainak megvalósítását szolgálja. A szomszédos államban létrehozott szervezet esetében a helyi közigazgatási törvény megengedi, hogy a hatásköri korlátoknak megfelelően a helyi vagy a megyei tanács részt vegyen ezek működésében.

Az önkormányzatok határmenti együttműködése központi ellenőrzés alá tartozik. A helyi vagy megyei tanácsoknak együttműködési és külföldi közigazgatási hatóságokkal történő társulási kezdeményezését, illetve a helyi közigazgatási hatóságok valamilyen nemzetközi szervezetéhez való csatlakozási szándékát közölni kell a Külügyminisztériummal és a Közigazgatási és Belügyi Minisztériummal. A külföldi közigazgatási hatóságokkal megkötendő egyezmény tervezetét láttamozásra be kell nyújtani a Külügyminisztériumhoz, és csak ezután lehet a helyi vagy a megyei tanács napirendjére tűzni elfogadás végett (előzetes ellenőrzés). A láttamozást a kérvény megérkezése utáni maximum 30 napon belül ki kell bocsátani. Ellenkező esetben úgy tekintik, hogy nincsenek ellenvetések, és az illető tervezetet a helyi vagy a megyei tanács elfogadhatja.

A helyi közigazgatási hatóságok által megkötött egyezmények vagy szerződések a résztvevő helyi tanács vagy megyei tanács felelősségét vonják maguk után. Az elfogadott egyezményeket törvényességi ellenőrzésnek is alávetik. A határmenti egyezmények alapján kibocsátott helyi vagy megyei tanácsi határozatoknak a jogi értéke és hatása azonos a helyi, közigazgatási törvény szerint kibocsátott aktusokéval. A törvényességi ellenőrzés és a láttamozás is egyébként összhangban van a Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködéséről szóló keretegyezmény előírásaival. Vitatható a külügyminisztériumi láttamozás jogi értéke. A láttamozás a határmenti együttműködési egyezmény elfogadási eljárásának lehet kötelező eleme, amely azonban nem kötelezi semmire a helyi vagy a megyei tanácsot. A minisztérium, a központ a láttamozás során javasolhatja, hogy ne kössék meg az egyezményt, illetve más formában kössék meg, de ettől az önkormányzat eltekinthet.

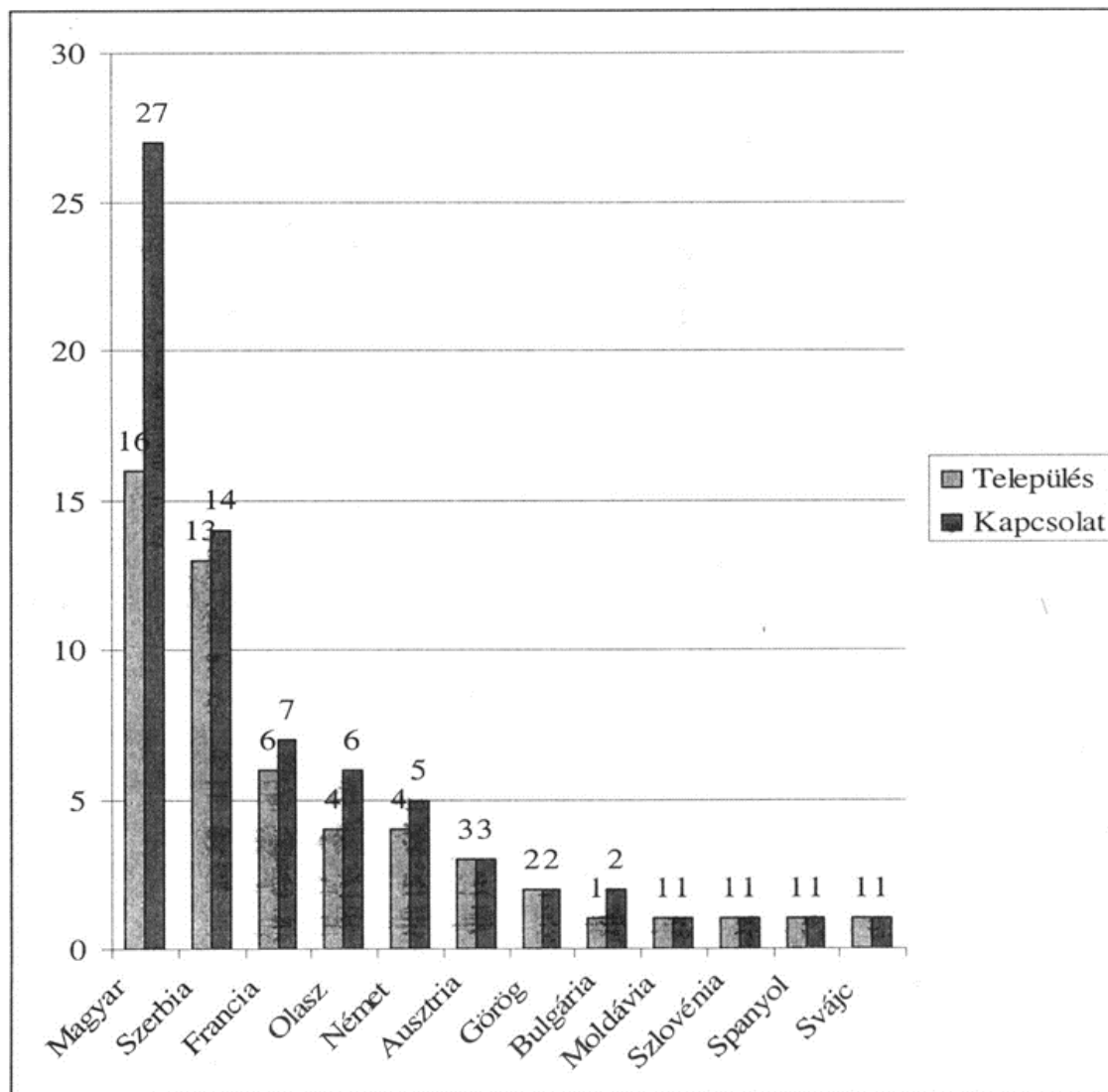
Temes megyei települések határon túli kapcsolatai

A megye településeinek határon átnyúló kapcsolatai a helyi történések mentén, mondhatni véletlenszerűen alakultak. Minden bizonnyal volt annak valamilyen pozitív hatása, hogy a Megyei Tanács igen korán, már az 1992-es megalakulása évében megkötötte első testvérmegyei megállapodását – Csongrád megyével, a Tanács magyar tagjainak kezdeményezésére és hathatós közreműködésével.¹⁰ Ugyanakkor a megye és a kölcsönösen jó kapcsolatot ápoló Csongrád megye sem kezdeményezett olyan közös programot, amely a határon átnyúló kapcsolatok létrehozását és élénkítését szolgálta volna, miközben a szomszédos Arad megye és a vele testvérkapcsolatban álló Békés megye igen.¹¹

Temes megye önkormányzatai összesen 12 országból 70 településsel alakítottak ki partneri és testvérkapcsolatot. Ezek megoszlását mutatja a következő grafikon.

A két szomszédos ország dominanciája természetes, de a sorrendet illetően Magyarország fölényes első helye némileg meglepő: Temes megye csak igen rövid szakaszon érintkezik a magyar határral, ugyanakkor a román-szerb kapcsolatok hagyományosan jók (voltak). A szerb kapcsolat relatív visszaesése csak a jugoszláv helyzet alakulásával, a háborús viszonyokkal magyarázható. E feltételezés igazoltnak tekinthető, amennyiben az utóbbi években a szerbiai kapcsolatok rendszeresítése fokozódott, dinamikája elérte, netán meghaladta a magyar kapcsolatokét. Erre a kérdésre még visszatérünk.

1. sz. grafikon – Temes megyei önkormányzatok külkapcsolatai

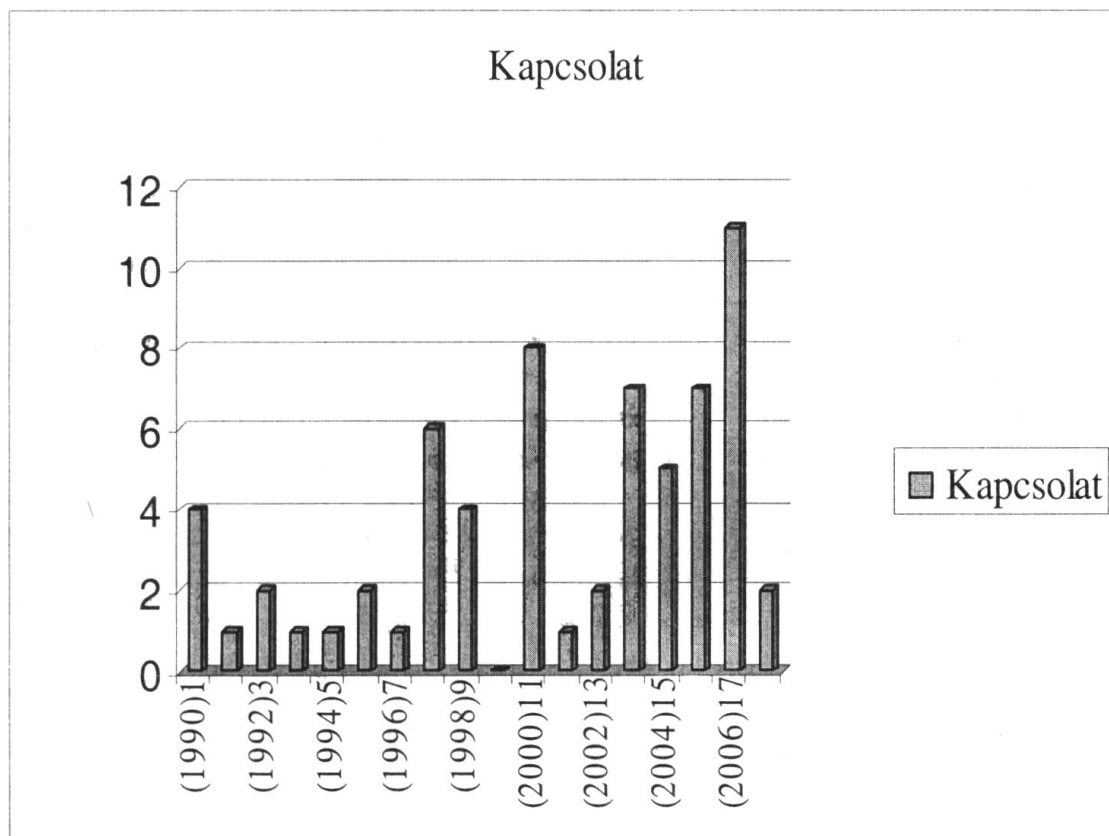
Meglepőnek kell tekinteni a német kapcsolat elenyésző voltát, hogy olyan hagyományosan német települések, mint Lenaheim, Liebling, Gottlob, Lovrin, Billéd, Máriafölde nem építettek ki német kapcsolatot. A meglepő minősítés akkor is érvényes, amennyiben figyelembe vesszük, hogy ezeken a településeken sehol sincs nemhogy abszolút, de relatív többség sem – a német népelemet elhordta a történelem forгатaga. Érvényes pedig azért, mert ezeken a településeken a német hagyományok fontosak, románok avagy éppenséggel ukránok szervezik meg a templomi búcsút, a Kirchweih-t, és éltetni igyekeznek más hagyományokat is.

Meglepőnek tekinthető továbbá a görög kapcsolat – ennek nincs igazi magyarázata – és ugyanez mondható a szlovén partnerségre is. A spanyol

kapcsolat feltehetően a külföldön munkát vállaló helybéliek hatására jött létre, a svájci külföldi támogatási szándéokra épül, a moldáviait pedig természetesnek kell tekintenünk, inkább az a meglepő, hogy mindössze egy ilyen jött létre.

Az első kapcsolatok a '90-es évek elején alakultak ki, s az adatokból illetve a helyzet ismeretéből az derül ki, hogy bár igen sok kapcsolatot öt, olykor még több éves együttműködés után hivatalosítottak a megfelelő protokollum aláírásával. Bár nem minden adatszolgáltató töltötte ki az erre vonatkozó kérdést, a kapott adatok szerint az időbeli megoszlás a következő:

2. sz. grafikon – A külkapcsolatok intézményesülésének éve

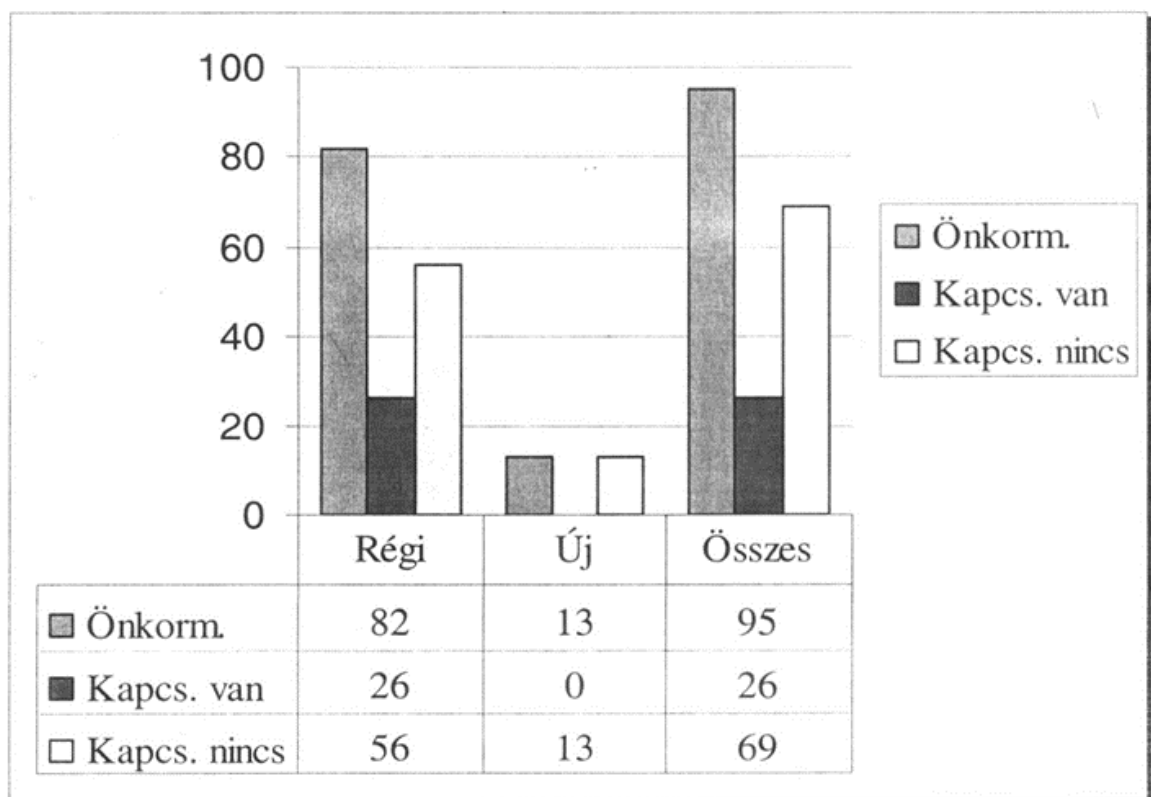
A kezdeti időszakban elsősorban magyar partnerekkel jöttek létre kapcsolatok, miközben a szerbiai településekkel főleg 2000 után alakultak ki kapcsolatok, az alábbiak szerint. (Bár az adatfelvétel során többször megkerestünk minden önkormányzatot, a kérdőívek kitöltését nem végezték el mindenütt megfelelő komolysággal. Ezért több esetben hiányoznak adatok, főleg azokra a kérdéseket illetően, amelyek megválaszolása egykori – pár éves – akták visszakeresését jelentette volna.)

1. sz. táblázat – A magyar illetve szerb partnerkapcsolatok korszakolása

Kapcsolat	1990–1995	1996–2000	2001-	Összesen
Magyar partner	6	10	10	26
Szerbiai partner	0	4	9	13

Temes megyében 10 városi és 85 községi, összesen 95 önkormányzat – a román szaknyelv szerint: helyhatóság – működik. Ez a szám 1996-ban még jóval kisebb volt, akkor 7 városi és 75 községi helyhatóság létezett.

3. sz. grafikon – Külső kapcsolatok léte Temes megyei önkormányzatok esetében

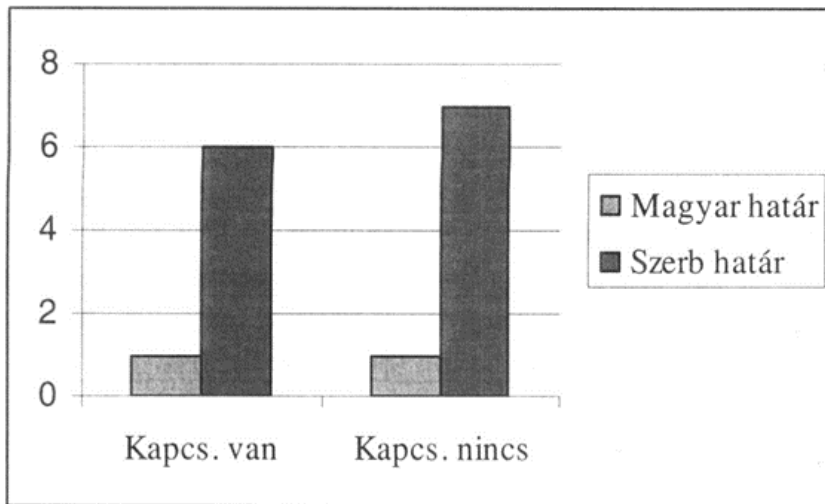

Az újonnan létrehozott városok (Gátalja, Csák, Rékas) és az új községek (Birda, Gilád, Gottlob, Kécsa, Liget/Pădureni, Nagyjécsa, Nagyősz, Parác, Sándorháza, Sárafalva, Temesfüves/Fibiș, Újbesenyo/Dudeștii Noi, Valkány¹² – esetében érdemes külön megnézni, miként építik határon túli kapcsolataikat.

Az új községek/városok¹³ 2002 után jöttek létre, egyesek 2004-ben, sem az első, sem a későbbi csoportban helyhatóságot kapott települések nem for-

díthattak kellő energiát a határon átnyúló kapcsolatokra – a helyzet érthető. Ha a 82-es településszámot vesszük alapul, akkor a kapcsolattal rendelkezők százalékos aránya – 31,7% – megfelel a magyarországi értékeknek.¹⁴ Illetve az arány jobb, amennyiben kimondottan a határmenti településeit vesszük alapul. Összesen 14 község érintkezik az országhatárral – 1 Magyarország felé, 12 Szerbia felé, Óbéd pedig mindkét országgal határos. A megoszlás:

4. sz. grafikon – Határmenti települések kapcsolatai

Nem mellékes, hogy a határmenti települések szomszédos/szomszéd országbeli, avagy más országban lévő településsel léptek partnerkapcsolatra. Ebben a vonatkozásban az alábbi táblázat mutatja a helyzetet:

A partnerséget a határmenti települések elsősorban a szomszédságra építik, még akkor is, ha nem mindig a határ másik oldalán lévő legközelebbi településsel alakítottak ki kapcsolatot. Újvár (partnere Algyő) és Óbesenyő (bolgár partnerei Rakovski és Bardarski Geran) esetei világosak: előbbiben jelentős a magyarság, polgármestere magyar, utóbbi bolgár többségű település. Nagykomlós esete látszik rendhagyónak, de csak akkor, ha nem tudjuk, hogy a külföldi partner kezdeményezte a kapcsolatot, támogatást ajánlott fel, segínyt kívánt nyújtani egy olyan településnek, ahol viszonylag sok a szegény ember – a kiválasztásban az RMDSZ segített.

Fontos egy partnerkapcsolat esetében, hogy ki a *kezdeményezője*. A politikai kapcsolatok általában a hátrányosabb helyzetű számára fontosabbak, tehát arra számíthatunk, hogy a kapcsolatokat többnyire a romániai fél kezdeményezte. (Hátrányosabb helyzetűnek a partnertelepülések országai közül Moldáviát és Bulgáriát tekinthetjük – bár ez utóbbi esetben a hátrányt nem lehet általánosnak minősíteni.)

2. sz. táblázat – A határmenti önkormányzatok partnertelepülései

Sor-szám	Önkormányzat	Szomszédos határmenti	Szomszéd országból	Máshonnan
1	Csanád	Apátfalva		
2	Óbesenyő		Ivanovo (Sándoregyháza)	Bg: Rakovski, Bardarski Geran
3	Nagykomlós			Svájc: Troinex
4	Zsombolya	Nagykikinda	Kovačica (Antalfalva)	Hu: Pusztamérges
5	Újvár			Hu: Algyő
6	Fény		Sečanj (Torontálszécsány)	
7	Temesmóra		Seleuš (Keviszöllös)	

A kérdőívekre kapott válaszok erre a kérdésre vonatkozóan a leginkább hiányosak és kevésbé megbízhatóak. Ezen válaszok alapján a következő a helyzet: a települési önkormányzat indítványozta a kapcsolatot 34 esetben, helyi intézmény illetve személy 1 és 2 alkalommal, a külföldi partner 12 esetben. Az adatszolgáltatás ez esetben nagyon pontatlan – 21 kapcsolat kezdeményezőjéről nincs adatunk, ugyanakkor azt is biztosra lehet venni, hogy intézmények és helyi személyiségek több kapcsolatot indítottak el a 3-nál. Aligha tévedünk, ha azt feltételezzük, hogy a hiányzó információk többnyire magánszemélyi és intézményi, illetve külföldi partner által indítványozott kapcsolatra utalnak.

Utolsó kérdésünk arra vonatkozott, hogy rendelkezik-e a helyi önkormányzat *külkapcsolati stratégiával*. Hat település képviselője adott pozitív választ a 26-ból, éspedig: egy esetben a polgármesteri hivatal programirodája dolgozta ki (Facsád), két esetben a felek közösen (Rékas és Gyarmata), egy esetben a kistérségi társulás (Nagyszentmiklós), és egy-egy alkalommal a településfejlesztési előadó (Szakálháza) illetve a polgármester (Végvár). Az utóbbi nehezen hihető, a falusi polgármester nem szokott ilyen feladatokkal birkózni, miként az sem nevezhető stratégiának, ha a partnerkapcsolatban állók papírra vetik, miként képzelik el együttműködésüket. A stratégia a külkapcsolatok kérdését a településfejlesztés vonatkozásában taglalja, ennek fő témáit vizsgálja meg a partnerség szempontjából. Megállapítható, még a

nagyvárosok (Temesvár, Lugos) sem kezelik a külkapcsolatokat stratégiai kérdésként, azon a szinten, amiként egy közös Európa programjai és a partnerség nyújtotta lehetőségek ezt megkívánják.

Következtetések

Az alaphipotézis az volt, hogy a *kapcsolatépítés nem stratégiai kérdés*. Ezt igazoltnak tekinthetjük, nem csupán a kapcsolatfejlesztési stratégiák hiánya okán, hanem azért is, mert több település esetében egyazon országból 2, olykor 5 partnerkapcsolatot építettek ki – ami vagy a korábbi kapcsolatok egyfajta kritikáját jelentik, vagy pedig a kapcsolatokat nem fejlesztési erőforrásnak tekintik, hanem jóbaráti viszonyoknak.

Feltételeztem, hogy a *kapcsolatok leggyakoribb típusai*, a nyelvi-etnikai azonosságra alapozó, illetve a külföldi támogatási szándék fogadását és intézményi kereteinek a megteremtését vállaló. Ezt részben igazoltnak tekinthetjük – a magyarországi kapcsolatokat építő települések szinte kivétel nélkül jelentős helyi magyar (bolgár, szerb) közösséggel rendelkeznek, akik számára külön érték az ilyen kapcsolat.

Sok esetben a külföldi partneri, *segítő szándéka* a meghatározó – de ez esetben sem beszélhetni a fogadó fél stratégiai hozzáállásáról. Elmondható, hogy bár Temes megyében a határon átnyúló kapcsolatok jól alakultak, a kapcsolatépítésben az önkormányzatok saját intézményi érdekeiket alig vagy egyáltalán nem tartják szem előtt.

Jegyzetek:

* A dolgozat a MTA Határon Túli Magyar Tudományosságért Ösztöndíj program (2007) által támogatott kutatás keretében készült.

¹ Egy-két példa: Határok és az Európai Unió, Szegedi Tudományegyetem, 2002; Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások – nemzetközi konferencia, Debreceni Tudományegyetem, 2003; Dél-Szlovákia gazdasági fejlődése és a határon átnyúló kapcsolatok – szervező Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2004; Kulturális vidékfejlesztés, határmentiség – Tatabánya, 2006, Regionális árvízvédelmi konferencia, szervező: Debreceni Tudományegyetem, Debrecen, 2006.

² Például: Éger György: *Regionalizmus, határok és kisebbségek Közép-Kelet-Európában*, Budapest, 2000, Baranyi Béla: *A határmentiség dimenziói*, Dialóg-Campus, Pécs-Budapest, II. kiadás 2007.

³ Pl. Nárái Márta–Rechnitzer János (szerk.): *Elválaszt és összeköt a határ*, MTA RKK Pécs-Győr, 1999, Baranyi Béla (szerk.): *A határmentiség kérdőjelen az Északkelet-*

Alföldön, MTA RKK Pécs, 2001, Nagy Imre-Kugler József (szerk.): *Lehet-e három arca e tájnak?*, MTA RKK, Békéscsaba-Pécs, 2004.

⁴ Pl. *Határ mentén – De-a lungul frontierei*, Szerkesztette: Hevesi József, Arad-Békéscsaba, 2005.

⁵ A kérdőívek eljuttatását és begyűjtését Temes Megye Tanácsa illetékes főosztálya – vezetője Riăzvan Hrenoschi – végezte el, sok esetben kétszer-háromszor is megkeresvén egy-egy polgármesteri hivatalt. Támogatásuk nélkül aligha sikerült volna a kutatást elvégeznünk – köszönet érte.

⁶ Éger György: Multietnikus határtárságok Közép-Európában, In: *Regio*, 1993/3 sz.

⁷ Igazolásul: Temesvár és Szeged testvértelepülési kapcsolatát a temesvári magyar közösség mindjárt 1990-ben javasolta, megannyi kezdeményezés és lépés történt ennek érdekében. Ennek ellenére a testvértelepülési megállapodás csak 1997-ben jött létre, s azon a napok írták alá, amikor a szegedi román főkonzulátus hivatalos megnyitójára sor került. Temesvár akkori és mai polgármestere a kapcsolat létrejöttét a helyi magyar érdekek teljesítéseként értelmezi. Ez akkor derült ki egyértelműen, amikor arra az RMDSZ-es javaslatra, hogy szimbólum értékű volna Temesvár polgármesteri hivatala részéről, ha a város névtáblája négy – román-magyar-német-szerb – nyelvű volna, a polgármester azt válaszolta: elégedjenek meg a magyarok azzal, hogy a város román neve alatt ott van Szeged neve testvérvárosként.

⁸ Ennek oka elsődlegesen a pályázati rendszer – a kötelező önrész a forrásszegény kisebb települések esetében többnyire leküzdhetetlen gátként jelentkezik.

⁹ *European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities*, ETS no. 106. – ratifikálás a 120/1998-as kormányrendelettel.

¹⁰ Temes Megye 1994–2006 között a következő együttműködési megállapodásokat kötötte meg: franciaországi partnerekkel 3, németországiakkal 2 (+1 Észak-Rajna Vesztfália tartománnyal, protokollum nélkül), olaszországiakkal 6 (2000 után erősödött fel ez az irányzat), USA-beli 1, osztrák 1. Összesen 14 kapcsolat.

¹¹ 1995-ben a két megye közgyűlése felkarolta a határmenti települések polgármestereinek a kezdeményezését, hogy egymás között intézményi kapcsolatokat hozzanak létre. Így jött létre az Arad megyei Zerind, Pél, Ottlaka, Kürtös, Mácsa, Iratos, Pécska, Nagypereg, Nagylak illetve a Békés megyei Gyula, Kétegyháza, Elek, Lökösháza, Kevermes, Dombegyháza, Battonya, Mezőhegyes települések önkormányzatai között az a szándéknyilatkozat, amelynek értelmében ezen települések között testvértelepülési megállapodásokat írtak alá. Az esemény tizedik évfordulójára szép többnyelvű kiadványt jelentettek meg: *Határ mentén – De-a lungul frontierei*, Arad-Békéscsaba, 2005.

¹² Azon településneveket fordítottam le a szövegben, amelyek román és magyar megnevezése nem tekinthető egyszerű fordításnak, nem azonosítható a település a helyzetet nem ismerő számára.

¹³ A román közigazgatás központjai: községek, városok, megyék. Falvak – helyi választott testület nélkül – tartozhatnak községhez illetve városhoz. Az 1960-as évektől kezdődően igen sok, korábban községi ranggal rendelkező települést minősítettek vissza, többnyire ezek kezdeményezik a korábbi rang visszaszerzését.

¹⁴ A debreceni Tudományegyetem 1999-es 96 határmenti településre kiterjedő kutatásában 30, vagyis 31% esetében létezett határon átnyúló kapcsolat. Lásd: Baranyi Béla (szerk.) i. m. 270. o.

Székely István Gergő – Bognár Zoltán

Románia új választási rendszere*

„Egyéni választókerületes többségi rendszer arányos kimenetellel”? Az idézet, amelyről az olvasónak könnyen a „fából vaskarika” juthat eszébe, az új választási rendszer kitalálójától, Anghel Stanciu szociáldemokrata párti képviselőtől származik.¹ Amint az idézetből sejthető, nincs egyszerű dolga az elemzőnek, aki Románia új választási rendszerét el kívánja helyezni valamely tipológiában. Bár a köztudatba a rendszer „uninominális” szavazásként épült be (ez szakszerűbb és magyarabb megfogalmazásban „egyéni választókerületes rendszer”-t jelent), valójában jóval összetettebb konstrukcióval van dolgunk. A szakirodalom a választási rendszereket általában többségi, arányos, valamint vegyes rendszerekként osztályozza, az új román rendszert azonban elég nehéz elhelyezni ebben a keretben. Bár egyaránt tartalmaz többségi és arányos elemeket, ezeket annyira egyedi módon ötvözi, hogy nem hasonlít a világ más pontjain használt vegyes rendszerekhez sem.

A választási reform felvet néhány fontos gyakorlati és elméleti kérdést. Ami a gyakorlatot illeti, dolgozatunkban a következő kérdésekre keressük a választ: Mennyiben más az új rendszer, mint a régi? Jobb lesz-e mint a régi? Milyen következményei lehetnek a pártrendszerre nézve? Miként érinti majd a romániai magyarság parlamenti képviselésének esélyeit? Ezért írásunkat nem elméleti jellegű fejtegetés (még ha helyenként tartalmaz is ilyen jellegű részeket), hanem sokkal inkább a politikatudomány tudományos eszközeit igénybe vevő leírás, ismertetés. Viszont nem lehet szó nélkül hagyni a Románia új választási rendszerének típusára vonatkozó elméleti kérdést. Milyen is tulajdonképpen ez a rendszer: többségi, arányos, vagy pedig vegyes szisztéma? Ezért kísérletet teszünk arra is, hogy elhelyezzük az új román választási rendszert az imént vázolt egyszerű tipológiában.

Dolgozatunkban kielemezzük az új törvényt és összehasonlítjuk a régivel, rámutatva a legfontosabb változásokra, és azok előrelátható következményeire. Első lépésben röviden áttekintjük a román választási rendszer alakulását 1990-től napjainkig, illetve az új törvény elfogadásának előzményeit. Ezután rátérünk az új törvény által bevezetett módosításokra. A törvény

„magjával”, a szavazatok mandátumokká történő átalakításának mechanizmusával kezdjük, de ezt követően foglalkozunk a többi fontos változással is, mint például a választói névjegyzékekre vonatkozó szabályozással, a külföldön élő román állampolgárok számára létrehozott választókerületekkel, és az üres szavazat intézményével. A voksok mandátumokká történő átalakításának mechanizmusát és annak lehetséges visszasságait egy hipotetikus példával is illusztráljuk. Ezután az egyéni választókerületek kialakítását és az ehhez kapcsolódó problémákat vizsgáljuk meg. Az írás végén pedig visszatérünk a bevezetésben feltett kérdésekre, és megpróbálunk azokra válaszolni.

1. A román választási rendszer rövid története

Romániában a kommunizmus bukása óta eltelt időszakban öt parlamenti választásra került sor. Az 1990-es választásokat az 1990. évi 92. törvényerejű rendelet alapján szervezték meg. A rendelet pártlistás arányos választási rendszert írt elő, választási küszöb nélkül, amely a mandátumokat két szinten osztotta szét a résztvevők között.² A törvény a Képviselőház létszámát 387 főben állapította meg, a Szenátus létszámát pedig a megyék lakosságának méretéhez kötötte,³ így végül 118 szenátort választottak meg. Ebben a rendszerben a mandátumelosztás első szintje a megye volt, a második szint pedig egy országos visszaosztásból állt. Első szinten a mandátum-osztásban a Hare-kvótát alkalmazták.⁴ Minden párt annyi mandátumhoz jutott, ahányszor teljesítette a kvótát, a független jelöltek pedig akkor kaptak mandátumot, ha elérték a kvótát. Ezt követően a pártok többlétszavazatait (azaz amennyi megmaradt nekik az utolsó kvóta teljesítése után) és a kvótát el nem érő pártok szavazatait töredékszavazatokként összesítették egy országos kosárban, és ugyanezt tették a megyék szintjén kiosztatlanul maradt mandátumokkal is. A második szakaszban ezeket a mandátumokat a d’Hondt módszer alkalmazásával osztották vissza a pártoknak.⁵ Miután meghatározták, hogy minden egyes párt számára hány parlamenti hely jár, azt kellett még eldönteni, hogy a párt mely megyékben jusson mandátumhoz. Ezért minden megye esetében kiszámolták a pártok töredékszavazatainak arányait, majd a mandátumokat az így kapott lista csökkenő sorrendjében osztották vissza.

Egy ideig a választási rendszer alapján véve változatlan maradt, csupán bizonyos részletei módosultak. Az 1992-ben elfogadott új választási törvény⁶ bevezetett egy 3%-os parlamenti küszöböt a pártok számára,⁷ amelyhez a választási koalíciók esetén további 1–1%-ot kellett még hozzászámolni minden egyes tag után, maximum 8%-ig.⁸ Megváltozott továbbá a két kamara összetétele is, mivel képviseleti kvótákat⁹ rögzítettek, ezek azóta változatl-

nok: 70.000 lakosra jut egy képviselő, illetve 160.000 lakosra egy szenátor.¹⁰ E kvóták értelmében 1992-ben a Képviselőház létszáma 387-ről 328 főre csökkent, a Szenátus létszáma viszont 118-ról 143-ra nőtt. A két kamara létszáma a lakosság fogyását követve választásról választásra csökkent: 2000-ben 327, illetve 140 főre, majd 2004-ben 314, illetve 137 főre.¹¹

A következő fontos változásra 2000-ben került sor, amikor a parlamenti küszöb a pártok számára 5%-ra emelkedett, a két tagból álló választási koalíciók számára 8%-ra, előlött pedig minden egyes további tag esetében további 1–1%-ot kellett hozzáadni a küszöbhez, maximum 10%-ig.¹² Talán ennek a változásnak voltak mindeddig a leglátványosabb következményei, ugyanis 2000-ben az új küszöb miatt nem jutott be a parlamentbe az előző kormányt adó – közben átalakult – Román Demokratikus Konvenció, ami a pártrendszer jelentős átalakulását indította el.

A szavazatok mandátumokká történő alakításának módját lényegében mind az 1992-es, mind a 2004-ben elfogadott 373. törvény¹³ változatlanul hagyta: a megyék szintjén maradt a Hare-kvóta, országos szinten pedig a d'Hondt módszer, csupán az országos kosárból a megyékbe történő visszaosztás módja vált bonyolultabbá, és egyúttal kiszámíthatatlanabbá (erről majd az új rendszer elemzésénél, hiszen gyakorlatilag változatlan maradt az eljárás).

Elmondható tehát, hogy a 2008-as reformot megelőzően Románia választási rendszere alapelveit tekintve meglehetősen keveset változott a demokratizálódás óta. A legjelentősebb változások a parlamenti küszöböt érintették, amely fokozatosan emelkedett. A reform tehát egy majdnem két évtizedes status quo-t törhetett volna meg, amennyiben valóban új alapokra helyezte volna Románia választási rendszerét. Ám, amint azt látni fogjuk, a változás végül a beharangozottnál jóval kevésbé radikálisra sikeredett, és a régi rendszer számos eleme átmertődött.

2. A választási reform

A választási rendszer módosításának kérdése sokkal inkább politikai, mintsem szakmai megfontolások miatt került napirendre, így komoly szakmai vita sem előzte meg a reformot (eltekintve talán a Pro Democrația Egyesület tanulmányaitól és tervezetétől). Bizonyos politikai szereplők (elsősorban a Demokrata Párt¹⁴ és Traian Băsescu államfő) azért tematizálták a kérdést, mert ebből politikai tőkét kívántak kovácsolni. Diskurzusuk lényege az volt, hogy a román politikai osztály számos problémáját (mindenekelőtt a képviselők elszámoltathatóságát és következésképp a parlament iránti bizalom katasztrofálisan alacsony voltát) megoldaná egy új választási rendszer. Az államfő és más politikusok diskurzusának hatására a társadalomban is kez-

dett eluralkodni a meggyőződés, hogy a rendszer a hibás a román politikai osztály problémái miatt. Az sajnos kevésbé volt nyilvánvaló a szavazók számára, hogy a választási reform a politikai csatározások eszközüvé silányult.

A reformhoz vezető események láncolata röviden a következő volt. 2007 februárjában Traian Băsescu azzal vádolta a Parlamentet, hogy olyan törvényeket fogad el, amelyek a bűnözők érdekeit szolgálják.¹⁵ A Parlament két háza közös nyilatkozatban szólította fel az elnököt, hogy kérjen bocsánatot kijelentéseiért.¹⁶ Február 12-én a Szociáldemokrata Párt Traian Băsescu államfő felfüggesztését kezdeményezte a parlamentben, azzal az indoklással, hogy az elnök többször is túllépte hatáskörét, ezáltal megsértve az alkotmányt.¹⁷ Bár az Alkotmánybíróság nem értett egyet az indítvánnyal, véleménye nem kötelező a Parlamentre nézve, így a honatyák megszavazták, hogy népszavazást írnak ki az államfő lemondatására. A javaslatot a Demokrata Párt kivételével minden parlamenti párt támogatta.

Traian Băsescu alig pár nappal az indítvány megszületése után vissza is vágott. Február 14-én a Parlament két házában közös ülésén mondott beszédet, ám bocsánatkérés helyett a román politikai osztály megreformálásának szükségességéről értekezett, alkotmánymódosítást helyezett kilátásba, és kijelentette, hogy népszavazást fog kiírni az egyéni választókerületi választási rendszer bevezetéséről.¹⁸ Az intézményi reformok szükségességét az elnök nyilván a politikai osztály megtisztításával és megújításával támasztotta alá.

Az elnök lemondatásáról szóló népszavazásra 2007. május 19-én került sor, és csúfos kudarccal végződött a kezdeményezők számára: 44,45%-os részvételi arány mellett a szavazók csupán 24,75%-a támogatta az elnök lemondatását.¹⁹ Ezek után a megerősödött államfő is kiírhatta saját népszavazását a választási rendszer reformjáról. A voksolásra az európai parlamenti választásokkal egyidejűleg került sor, 2007. november 25-én.

A kérdés a következőképpen volt megfogalmazva: „Egyetért Ön azzal, hogy a következő parlamenti választásokkal kezdve, minden képviselőt és szenátort egymandátumos választási kerületekben válasszanak meg, kétfordulós többségi szavazással?”²⁰ Bár a népszavazáson a választók több, mint négyötöde támogatta a változást, a részvételi arány igen alacsony, mindössze 26,52%-os volt.²¹ Ezt követően mind a két fél a saját győzelmeként értelmezte az eredményt. Az államfő az igenek elsőprő arányával érvelt, a kormányfő és szövetségesei pedig az alacsony részvételre hivatkoztak, azt állítva, hogy csak a reform hívei mentek el szavazni.

A népszavazás eredményét viszont a kormány annak érvénytelensége ellenére sem merte semmibe venni – nem volt más lehetőség, mint elfogadni egy választási rendszert, amely megfelel az „egyéni választókerületi” leírásnak. Így néhány hónapnyi huzavona után végül megszületett a 2008. évi 35.

törvény Románia új választási rendszeréről.²² Az elfogadott rendszer azonban – amint az az elemzésből ki fog derülni, egyáltalán nem felel meg a népszavazási kérdésben található leírásnak.

A törvény sokkal inkább politikai csatározások közepette megkötött kompromisszum, mintsem gondosan előkészített reform eredménye. A törvényszöveg olvasása közben arra lehet következtetni, hogy annak elfogadása nagy sietség közepette történhetett. Alig néhány hónappal a törvény hatályba lépését követően a kormány egy igen terjedelmes sürgősségi rendelettel már módosította is a jogszabályt.²³ Bár a módosítások között találunk néhány valóban érdemi változtatást is (mint például az alternatív küszöbre vonatkozó passzus, lásd az erről szóló alcímnél), a szöveg nagy része pontatlanságokat küszöböl ki, egységesíti a törvény által használt terminológiát, vagy pedig hiányosságokat pótol. Példa a hiányosságokra: az eredeti jogszabályban elfelejtették szabályozni a választási koalíciók megkötésének kérdését, és a külföldön élő román állampolgárokról szóló szabályozás is enyhén szólva foghíjas volt.

Első látásra az új rendszer lényegesen különbözik a régitől, hiszen a listás arányos rendszert egyéni választókerületesre cseréli, márpedig e két ideáltípust a választási rendszerek irodalma két ellentétes végletnek tekinti. Valójában a törvény számos változást vezet be, azonban a szöveg figyelmes tanulmányozása során az is nyilvánvalóvá válik, hogy a régi rendszer számos elemét átmentették az újba. A következő alfejezetekben sorra megvizsgáljuk a 2008/35. törvény által bevezetett legfontosabb változásokat. Kezdjük a legfontosabbal, a voksok mandátumokká alakításával.

3. Az új, egyéni választókerületes választási rendszer

Az új rendszerben változatlanul külön szavazunk képviselőjelöltekre és szenátorjelöltekre. Lényeges különbség azonban, hogy minden megye területét egyéni választókerületekre osztották fel, mégpedig annyi egyéni kerületre, amennyi a képviseleti kvóta alapján a megyét megilleti (változatlanul 70.000 lakos egy képviselői, és 160.000 lakos egy szenátusi hely esetében). Következésképpen immár nem pártlistákra szavazunk, hanem a pártok egyéni jelöltjeire. Minden egyéni választókerületben csupán egy képviselő- és egy szenátorjelöltje lehet minden pártnak, továbbá egy jelölt csak egyetlen egyéni kerületben szállhat versenybe.²⁴

Fontos megjegyezni, hogy a mandátumelosztás szempontjából az elsődleges választókerület² továbbra is a megye marad. A voksolás befejezése után ugyanis a pártok által az egyéni választókerületekben elért eredményeket a megyék szintjén összesítik.

A mandátumok kiosztásának megkezdése előtt a *Központi Választási Iroda* (BEC) megállapítja, hogy mely pártok teljesítették az országosan előírt parlamenti küszöböt. Nagyon fontos változás, hogy a pártok számára előírt 5 százalékos (a koalíciók számára 5+3+1 + 1%-os) küszöb mellé bekerült egy alternatív küszöb is: ha egy párt vagy választási szövetség legalább 6 képviselői és 3 szenatori egyéni kerületben (kumulatív módon) az első helyen végzett, nem számít, hogy elérte-e vagy sem a számára előírt százalékos küszöböt.²⁶ (Az alternatív küszöbre a későbbiekben még visszatérünk).

Miután megállapították, hogy mely versenyzők érték el a parlamenti küszöböt, megkezdődik a mandátumelosztás. A folyamat természetesen párhuzamosan zajlik a Képviselőház és a Szenátus esetében, ugyanazoknak a szabályoknak az alapján. Az új rendszerben a mandátumok kiosztása immár nem két, hanem három szakaszban történik:

1. Az első szakasz a megyék szintjén zajlik, és akárcsak a régi rendszerben, annyi mandátumot juttat minden versenyzőnek, ahányszor teljesítette a megye választási együtthatóját.²⁷
2. A második szakasz is változatlan, ebben az országos szinten összesített töredékszavazatok alapján kiosztják a még fennmaradó mandátumokat a pártoknak, majd meghatározzák, hogy ezek a mandátumok mely megyékbe jutnak.
3. A harmadik szakaszban jelenik meg a reform legfontosabb következménye. Az előző két szakasz eredményei alapján már lehet tudni, hogy melyik párt hány mandátumot szerzett minden megyében. Hátravan még annak eldöntése, hogy a pártnak pontosan mely jelöltjei is fognak a mandátumok birtokába jutni. A régi rendszerben ez nem volt kérdés: a jelölteknek a listán elfoglalt sorrendje volt a döntő. Most azonban már nincs lista, ezért a mandátumokat az egyéni választókerületekben elért eredmények alapján osztják szét a jelöltek között.

3.1. A mandátumelosztás első szakasza

Az első szakasz a többmandátumos választókerületek (vagyis a megyék) szintjén zajlik. Az egyéni választókerületek a többmandátumos megyei választókerületek részei. Miután összesítették a megyében a pártok minden jelöltje által megszerzett szavazatokat, kiszámolják a megye választási együtthatóját, ami a megye összes egyéni választókerületében leadott érvényes és el nem vesztett szavazatok összegének és a megyében kiosztandó mandátumok számának hányadosát jelenti. Elvesztett szavazatnak számítanak az olyan pártokra leadott voksok, amelyek nem teljesítették az országos választási küszöböt, valamint azoknak a független jelölteknek a szavazatait, akik nem nyerték meg az egyéni kerületet. Tehát továbbra is a Hare-kvótát alkalmazzák.²⁸

Ezután a pártok szavazatainak számát elosztják a megyei együtthatóval, és lefele kerekítenek. A kapott szám nem más, mint az illető pártnak az első szakaszban (tehát a megye szintjén) odaítélendő mandátumok száma. Független jelölt akkor jut mandátumhoz, ha egyéni választókerületében megszerzi a szavazatok abszolút többségét.

Ezt követően a fel nem használt szavazatokat továbbviszik egy országos kompenzációs kosárba, és pártonként összeadják őket. Fel nem használt szavazatok alatt értendők azoknak a pártoknak a voksai, amelyek nem érték el a megyei választási koefficienset, illetve a koefficienset teljesítő pártok fölös szavazatai. Természetesen ez csak a küszöböt teljesítő pártokra vonatkozik. Szintén felkerülnek az országos szintre a ki nem osztott mandátumok.

3.2. A mandátumelosztás második szakasza

Ebben a szakaszban azt határozzák meg, hogy melyik párt hány kompenzációs mandátumra jogosult. A visszaosztás a d'Hondt módszer alapján történik, akárcsak a reform előtt: a pártok töredékszavazatait elosztják az 1, 2, 3, 4... osztóssal, majd a hányadosokat csökkenő sorrendbe rendezik, párttól függetlenül. A folyamat eredményeképpen megkapják az országos szintű választási együtthatót,²⁹ vagyis a legalacsonyabb töredékszavazatszámot, amely még mandátumot ér (Ha k kiosztatlan mandátum van országos szinten, akkor a k -adik hányados lesz az). Ezt követően minden párt annyi mandátumot kap, ahányszor ez az együttható benne foglaltatik töredékszavazatainak számában.³⁰

A második szakaszban odaítélt mandátumokat vissza kell osztani a megyékbe. Ezért a pártoknak az egyes megyékből származó töredékszavazatait elosztják az országos töredékszavazataival. Az így nyert arányokat beszorozzák azzal a mandátumszámmal, amit az előző lépésben visszaosztottak nekik. Ezáltal rangsorolják a megyéket aszerint, hogy mennyivel járultak hozzá az illető párt országos töredékszavazataihoz. A kapott értékeket sorrendbe állítják, méghozzá kétféleképpen: (1) készítének egy országos listát, és (2) megyénként is külön-külön rangsorolják a pártokat töredékszavazataik alapján. A fennmaradó mandátumok függvényében minden megyében kiválasztják a legkisebb mandátumra még feljogosító számot a listáról.³¹ Ezt a számot a törvény a megye *visszaosztó koefficiensének*³² nevezi. Ezután az országos rangsorra térnek át, és sorban elosztják a rajta levő számokat annak a megyének a visszaosztójával, amelyre az illető érték vonatkozik. Minden párt annyi mandátumot kap az illető megyében, amennyi az osztás eredménye. Ezt a műveletet addig folytatják, amíg a kompenzációs mandátumok el nem fogynak.³³

A második szakasz végére tehát tisztázódik, hogy a megyékben minden párt hány mandátumot kap. Megállapítható, hogy a rendszer eddig be-

mutatott része valójában alig tér el az eddig érvényben levő szabályozástól, a független jelöltekre vonatkozó szabályozás módosulásából fakadó néhány technikai részlet kivételével. A független jelölt ugyanis az új rendszerben kizárólag akkor jut mandátumhoz, ha abszolút többséggel megnyerte az egyéni választókerületet, míg a régi rendszerben a megye választási együtthatójának megfelelő szavazatszámot kellett összegyűjtenie. A változás az egyéni választókerületek logikájából fakad. További következménye ennek a logikának az, hogy míg a régi rendszerben minden független jelöltre leadott szavazatot beleszámítottak a megye választási együtthatójába, az új rendszerben már csak az egyéni választókerületben diadalmaskodó független jelölteké számít bele.

Mivel a rendszer e részének működése alapján véve azonos a régi, arányos rendszer mechanizmusával, a mandátumelosztás első két szakaszának eredményét – az egyéni választókerületekben történő elosztástól való megkülönböztetés érdekében – az *arányos elosztás eredményének* nevezhetjük. A megnevezést a későbbiekben még használjuk, a mandátumelosztás harmadik szakaszának ismertetésekor, illetve hipotetikus példánk bemutatásakor.

3.3. A mandátumelosztás harmadik szakasza

Az új választási rendszer valós hozadéka ebben a harmadik szakaszban rejlik. Ez ismét a megyék szintjén zajlik, célja pedig meghatározni, hogy a pártok mely jelöltjei fogják betölteni azokat a mandátumokat, amelyeket a pártok megszereztek az előző két szakaszban. Emlékezzünk, hogy a régi rendszerben erre a harmadik szakaszra nem volt szükség, hiszen a befutókat a pártlistán elfoglalt helyük alapján automatikusan azonosítani lehetett. Mivel a rendszerből eltűnt a pártlista, és a pártnak annyi egyéni jelöltje van, ahányat az egyéni választókerületekben indított, a mandátumok elosztása immár az egyéni jelöltek választási sikerétől függ.

Az áttekinthetőség érdekében itt összefoglaljuk, hogy milyen eredményre jutott eddig a pontig a mandátumelosztás:

1. Ismeretes, a megyének hány mandátum jár – a megye lakosságától függ.
2. Az is tudható, hogy a pártok hány mandátumra jogosultak minden megyében – ezt az arányos elosztás eredménye adja meg.
3. Megállapíthattuk továbbá, hogy a parlamenti küszöböt teljesítő pártok közül melyik hány egyéni választókerületben nyerte el a szavazatok abszolút többségét (50 százalék +1 szavazat) az illető megyében. Ezek a jelöltek már megválasztottnak tekinthetik magukat.³⁴
4. A parlamenti küszöböt el nem érő pártokat kizárták a versenyből, így előfordulhat, hogy lesznek olyan egyéni választókerületek, ahol a győztesnek mégsem terem babér (erre a kérdésre még visszatérünk).

A mandátumelosztás két lépésben történik. Az első lépésben az egyéni választókerületeket abszolút többséggel megnyerő jelöltek automatikusan mandátumhoz jutnak. Amennyiben egy párt jelöltjei pont annyi egyéni választókerületet nyertek meg a megyében, mint ahány parlamenti helyet az arányos elosztás a párt számára leosztott, a helyzet egyszerű, és az elosztás itt véget ér. Ez azonban valószínűleg ritkán fog bekövetkezni.³⁵

Amennyiben nem áll fenn az egyenlőség, minden pártra meghatározzák a különbséget. Egyes pártok több, mások pedig kevesebb egyéni választókerületet nyertek meg, mint amennyit az arányos leosztás juttatott számukra. Vegyük sorra a lehetséges forgatókönyveket.

1. Ha a párt több egyéni választókerületet nyert meg, mint ahány mandátumra az arányos elosztás alapján számíthatott, megtarthatja az egyéni választókerületekben megszerzett mandátumait, viszont ezzel számára véget ért a harmadik szakasz.
2. Ha a párt kevesebb egyéni választókerületet nyert meg, mint amennyire az arányos elosztás alapján számíthatna, a ki nem osztott mandátumokat az egyéni jelöltek választási eredményének függvényében osztják tovább.

A második lépés azzal kezdődik, hogy összeállítják azoknak a jelölteknek a listáját, akik nem nyertek egyéni választókerületet a megyében, csökkenő sorrendben aszerint, hogy mennyire közelítették meg a megye (az első elosztási szakaszban meghatározott) választási együtthatóját. A rangsor aztán áll össze, hogy minden jelölt szavazatszámát elosztották a megye választási együtthatójával. Nagyon fontos részlet itt az, hogy nem az elért szavazatarányuk alapján rangsorolják a jelölteket, hanem szavazataik abszolút száma alapján (hiszen a megye választási együtthatója ugyanaz mindenki számára).

A rangsor alapján kezdik el kiosztani a fennmaradó mandátumokat, két megkötéssel. A listán szereplő jelöltek nem kapnak mandátumot, ha:

- 1) a párt már betöltötte az összes mandátumot, amire az arányos elosztás alapján jogosult, vagy ha
- 2) abban az egyéni kerületben, ahol indultak, már osztottak mandátumot valakinek. Ez a második feltétel kizárja (legalábbis egyelőre), hogy ugyanabból az egyéni választókerületből két jelölt is mandátumhoz jusson.

Ha ezt követően még van olyan párt, amely nem jutott annyi mandátum birtokába, amennyit az arányos elosztáskor neki odaítéltek, akkor a megye szintjén többletmandátumokat osztanak ki az illető párt „legerősebb vesztesei” között, hogy a különbséget kiegyenlítsék. Ennek következtében a parlament létszáma növekedhet.³⁶

Ezzel a mozzanattal a mandátumok elosztása véget ért. A lehetséges következményekkel később foglalkozunk, előbb egy képzeletbeli példával kívánjuk illusztrálni a rendszer működését.

3.4. Két képzeletbeli példa

Az új rendszer (de mindenekelőtt a mandátumelosztás harmadik szakaszának) működését talán könnyebben meg lehet érteni két konkrét példa segítségével. Az 1. sz. táblázat öt, egyforma nagyságú egyéni választókerületre felosztott megye képzeletbeli esetét szemlélteti. Mind az öt egyéni választókerületben 60.000 szavazatot adtak le, tehát a megyében összesen 300.000 érvényes voks született, és négy párt indult. Mind a négy párt teljesítette az országos küszöböt, elveszett szavazatok tehát nincsenek.

1. sz. táblázat – Egyforma nagyságú választókerületek

párt	egyéni választókerületek					megye	mandátumok (arányos)
	1	2	3	4	5		
A	30.001	30.001	30.001	20.000	19.997	130.000	2
B	8.000	10.000	12.000	19.000	21.000	70.000	1
C	10.000	10.000	15.000	15.000	10.000	60.000	1
D	11.999	9.999	2.999	6.000	9.003	40.000	1
Össz.	60.000	60.000	60.000	60.000	60.000	300.000	5

A táblázat utolsó oszlopa azt mutatja meg, hogy hány mandátumra jogosította fel az egyes pártokat az arányos visszaosztás. Az első szakaszban sikerült szétszítani négyet az öt mandátumból. A választási együttható a megyében $300.000/5 = 60.000$ voks, ezt pedig **A**, **B** és **C** pártoknak sikerült elérni. **A párt** kétszer is teljesítette az együtthatót, így két mandátumhoz van joga. Egyedül **D párt** nem érte el a választási együtthatót, viszont mivel ő vitte fel az országos kompenzációs kosárba a legtöbb töredékszavazatot a megyéből (40 ezret), feltételezzük, hogy a második szakaszban a megye kiosztatlanul maradt mandátumát neki ítélték oda.

Az öt választókerület tökéletesen egyforma méretű. Mivel a részvételi arány is azonos, mind az ötben 60.000 érvényes szavazattal számoltunk. Következésképp az egyéni választókerületeket 30.001 szavazattal lehet megnyerni. Ez sikerült is **A párt** három jelöltjének, az 1., 2., és 3. választókerületben.

Bár az arányos elosztás alapján **A párt** csupán két mandátumot kapott, egyéni győzelmei feljogosítják, hogy megtartsa mind a három mandátumot.

A többi párt közül egyiknek sem sikerült abszolút többséget szerezni egyetlen egyéni választókerületben sem. Ezért a fennmaradó két mandátum szétosztása végett a jelöltek aszerint rangsorolják, hogy mennyire közelítették meg a választási együtthatót. (Mivel mind az öt választókerület egyforma méretű, a helyzet egyszerűbb annál, ami a valóságban előfordulhat).

A sorrend a következő:

B5–21.000/60.000

A4 – 20.000/60.000 – de **A párt** nem jogosult további mandátumokra

A5 – 19.997/60.000 – de **A párt** nem jogosult további mandátumokra

B4–19.000/60.000

C3– 15.000/60.000

C4– 15.000/60.000

D1- 11.999/60.000, stb.

B pártnak jár egy mandátum, és ezt az 5. választókerületi jelölt kapja meg, mivel ott még nem osztottak mandátumot, és **B** jelöltjei közül az itt induló kapta a legtöbb szavazatot. **C pártnak** is jár egy mandátum, és ezt C4 fogja megkapni. Bár C3 ugyanannyi szavazatot gyűjtött, ő nem juthat mandátumhoz, mert kerületében már kihirdették a győztest. Bár a 4. választókerületben A4 és B4 is C4-nél több szavazatot szerzett, e két párt már nem jogosult több mandátumra, ezért azt C4 kapja. Ezzel mind az öt egyéni választókerületben megvan a győztes.

Az országos visszaosztás alapján **D párt** is kapott egy mandátumot, de már mind az öt egyéni választókerületben elkelték a helyek. **D pártot** nem fogják megfosztani mandátumától, hanem legerősebb jelöltjének odaítélnek egy többletmandátumot. Ez a jelölt D1 lesz, mivel ő szerepelt a legjobban **D párt** jelöltjei közül.

Még jobban elbonyolódhat azonban a helyzet, ha a választókerületekben leadott szavazatok száma nem egyenlő, ahogyan az a 2. táblázatban is történik. Az eltéréseket okozhatja a választókerületek lakossága közötti különbség, a részvételi arány egyenlőtlensége, vagy a két tényező együtt. Az első kerületben szavaztak a legtöbben, az ötödikben pedig a legkevésbben.³⁷

A pártok támogatottsága azonos az öt választókerületben: **A pártra** mind az öt kerületben a választók 35 százaléka voksolt, **B-re** 30 százaléka, **C-re** 20 százaléka, **D párt** támogatottsága pedig mindenhol 15 százalék volt. A megyében leadott érvényes szavazatok száma, akárcsak az előző példában, 300.000, a szétosztandó mandátumoké pedig öt. Következésképpen a választási koefficiens is változatlan: $300.000/5=60.000$.

Egyetlen egyéni választókerületében sem született abszolút többség. Ennek ellenére a mandátumok elosztásának végeredménye ugyanaz lett, mint az előző példában. **A, B és C pártok** érték el a választási koefficiens,

így ők már az első szakaszban kaptak egy-egy mandátumot. Az országos visszaosztáskor pedig **A** és **D párt** volt szerencsés (mellesleg ők rendelkeztek a legtöbb töredékszavazattal a megyéből, 45–45 ezerrel).

2. táblázat – **Eltérő választói támogatottság**

párt	egyéni választókerületek					megye	% egyéni kerületekben	mandátum (arányos leosztás)
	1	2	3	4	5			
A	24.500	22.750	21.000	19.250	17.500	105.000	35%	2
B	21.000	19.500	18.000	16.500	15.000	90.000	30%	1
C	14.000	13.000	12.000	11.000	10.000	60.000	20%	1
D	10.500	9.750	9.000	8.250	7.500	45.000	25%	1
össz.	70.000	65.000	60.000	55.000	50.000	300.000	200%	5

Mivel sehol sincs abszolút többség, a jelölteket aszerint rangsorolják, hogy mennyire közelítették meg a választási koefficiienst. A sorrend a következő;

A1: 24.500/60.000	C1: 11.000/60.000
A2: 22.750/60.000	C2: 13.000/60.000
A3: 21.000/60.000	C3: 12.000/60.000
B1: 21.000/60.000	C4: 11.000/60.000
B2: 19.500/60.000	D1: 10.500/60.000
A4: 19.250/60.000	C5: 10.000/60.000
B3: 18.000/60.000	D2: 9.750/60.000
A5: 17.500/60.000	D3: 9.000/60.000
B4: 16.500/60.000	D4: 8.250/60.000
B5: 15.000/60.000	D5: 7.500/60.000

Az első két mandátumot A1 és A2 kapják. Azonban ezzel el is fogytak az **A párt**nak járó mandátumok, ezért A3, A4 és A5 jelölteket kihúzzhatjuk a listáról.³⁸ Mivel A3-at átugorják, B1 következne a sorban, csak hogy ő sem kaphat mandátumot, mivel választókerületében már kiosztottak egy helyet A1-nek. Hasonló a helyzet B2-vel, így **B párt** jelöltjei közül B3 fog bejutni a parlamentbe. Ezzel **B párt** is megkapta a neki járó mandátumokat, következésképp B4-et és B5-öt is áthúzzhatjuk. **C párt** jelöltjei esetében hasonló helyzet áll elő: C1, C2 és C3 nem kaphatnak mandátumot, mivel ezekben a választókerületekben már van győztes, így a szerencse C4-nek kedvez. A jelenleg **D párt** esetében is megismétlődik, a mandátumot pedig végül D5 kapja, vagyis az a jelölt, aki az utolsó helyen végzett kerületében, ráadásul a legkevesebb szavazatot kapta az egész megyében.

Hiába végeztek tehát **A párt** jelöltjei az élen mind az öt egyéni választókerületben, az arányos visszaosztás eredménye miatt csupán két mandátumot kaphattak. Ráadásul az sem mondható el, hogy A1 és A2 jobban teljesítettek volna, mint A3, A4 vagy A5 – ugyanis mind az öten a szavazatok 35%-át szerezték meg, – sikerük záloga egyszerűen az volt, hogy nagyobb, vagy magasabb részvételi arányú választókerületben indultak. Figyelemre méltó, hogy az öt választókerületből csupán kettőben került a mandátum az élen végző jelölthöz, továbbá a 4. kerületből a harmadik helyen végző jelölt került be a parlamentbe, a 5.-ből pedig az utolsó. Ha összevetjük szavazataik számát, észrevehető, hogy A1-re 3,26-szor többen voksoltak, mint D5-re.

A példában feltételeztük, hogy az egyes pártok jelöltjei minden választókerületben azonos szavazatarányt értek el, a jelenség azonban általánosítható. Ahhoz, hogy olyan jelöltek is mandátumhoz jussanak, akik második, harmadik, vagy akár még alacsonyabb helyen végeztek, elegendő, hogy egy megye minden választókerületében azonos legyen a pártok sorrendje, és senki ne érjen el abszolút többséget. Ezek a jelöltek valójában nem saját erejükből, hanem párttársaiknak köszönhetően jutnak be a parlamentbe. A párt magasabb támogatottságú jelöltjei elvéreznek, a gyengébb viszont nekik köszönhetően jut be.

Első példánkban az egyik választókerületben nem az a jelölt jutott mandátumhoz, aki a legtöbb szavazatot kapta, még csak nem is a második, hanem a harmadik. Egy másik választókerületből pedig két jelölt is bekerült a parlamentbe, ami egy valódi egyéni kerület rendszerben rendellenesnek számítana. Második példánkban még furcsább eredmény született: csak két választókerületi győztes jutott mandátumhoz, ellenben a legalacsonyabb támogatottságú jelölt is bekerült a parlamentbe. Bár a példák túlságosan mesterségeseknek vagy szélsőségesnek tűnhetnek, hasonló vagy még furcsább helyzetekkel bőven találkozhatunk majd a valóságban.

3.5. Az egyéni választókerületek

Amint arra második példánk rávilágított, az eredmények egyik kulcsfontosságú meghatározója az, hogy miként alakították ki az egyéni választókerületeket. Az egyéni választókerületek határait a választási törvény nem állapította meg, csupán néhány alapelvet rögzített. A törvény 315 képviselői és 137 szenátori választókerület kialakítását írja elő, ezek közül két szenátori és négy képviselői a külföldön élő román állampolgárokat illeti meg. Továbbá az egyéni kerületeket úgy kell kiszabni, hogy ne nyúljanak át a megyehatáron, és a szenátori kerületek csakis egész számú, egymással földrajzilag határos képviselőházi kerületekből tevődhetnek össze. A legfontosabb paraméter azonban a kerületek mérete közötti maximális megengedett eltérés. Az eredeti törvényszöveg azt írta elő, hogy a legnagyobb kerület lakossága legfeljebb

30%-kal lehet nagyobb a legkisebbénél. Még mielőtt megszületett volna a felosztás, a kormány ezt a kitélt visszavonta, ugyanis elfogadott egy sürgősségi rendeletet, amely lehetővé teszi a 30%-osnál nagyobb eltéréseket is.³⁹

A választókerületek egyenlőtlen kialakítását a szakirodalom a *malapportionment* kifejezéssel jelöli.⁴⁰ Amint a kifejezésben a *mal*-előtag is jelzi, negatív jelenségről van szó, ugyanis a demokrácia egyik legfontosabb alapelve, a szavazatok egyenlősége sérül azáltal, hogy bizonyos kerületekben lényegesen kevesebb voksal lehet mandátumhoz jutni, mint másokban. Kijelenthetjük tehát, hogy a kormány módosítása nyomán az új választási rendszer egyik legfontosabb eleme normatív szempontból kifogásolhatóvá vált.

A választókerületek megrajzolására végül 2008 augusztusában, öt hónappal a törvény elfogadása után került sor.⁴¹ A kormányhatározat nem tartalmazza a kialakított választókerületek lakosságát, illetve az ott lakó szavazati joggal rendelkező állampolgárok számát, és más adatbázist sem sikerült találnunk, így nem áll módunkban átfogóan elemezni a rendszerben jelen levő *malapportionment* mértékét. Ezt az elemzést a választások utánra kell halasztani, a választási jegyzőkönyvek ugyanis majd pontos kimutatást fognak tartalmazni a választókerületekben élő választópolgárok számáról. Néhány megye esetében sikerült adatokat fellelni a helyi lapok tudósításaiban, ezért két példa bemutatására szorítkozunk. Máramaros megyében a Képviselőház esetében a legnagyobb egyéni kerületben 77.731 választójoggal rendelkező személy, a legkisebben pedig 49.963 él,⁴² vagyis a különbség 1,55-szeres. Prahova megye legnagyobb szenátori kerületében a lakosság 197.558 fő, míg a legkisebben csupán 141.462 fő,⁴³ vagyis 1,39 az arány.⁴⁴

E két példa alapján is látható, hogy a felosztás súlyos egyenlőtlenségeket takar. Azonban a külföldi kerületek között valószínűleg még nagyobbak az eltérések. A négy képviselőházi kerületet ugyanis nagyjából a kontinensek mentén alakították ki: az első Nyugat-Európát, a második Kelet-Európa és Ázsia néhány államát tartalmazza, a harmadik Amerikát, Ausztráliát és Óceániát, a negyedik pedig Afrikát és néhány ázsiai országot foglal magába.⁴⁵ Mivel a külföldön élő románok nagy többsége Olaszországban és Spanyolországban él, jó okkal feltételezhetjük, hogy az első választókerületben élő románok száma többszöröse a többi háromban tartózkodóknak.

A *malapportionment* fogalmával szorosan összefonódik a *gerrymandering* jelensége,⁴⁶ vagyis a választókerületek oly módon történő kialakítása, hogy az valamely párt(ok)nak kedvezzen. A választókerületek megrajzolását heves politikai vita övezte, elsősorban a Demokrata-Liberális Párt vádolta a szociáldemokratákat és a nemzeti liberálisokat azzal, hogy tendenciózusan osztották fel egymás között a területeket.⁴⁷ Az ellenzéki politikusok mondanivalóját röviden a következőképpen lehetne összefoglalni: a szociáldemokraták és

a liberálisok (az RMDSZ asszisztálása mellett) a helyhatósági választások eredményeit alapul véve olyan felosztást hoztak létre, amelyben a DLP által uralt kerületek száma lehetőleg minimális legyen. Továbbá arról is szó esett a román sajtóban, hogy a pártok abban érdekeltek, hogy a minimálisra csökkentsék az egymással való versengés szükségességét. Vagyis azokban a kerületekben, ahol valamely párt jól teljesített a helyhatósági választásokon, a másik párt nem fog erős ellenjelöltet állítani.

Állításaink tudományos tesztelése igen munkaigényes feladat, erre itt nem vállalkozhatunk. Egy ilyen elemzés módszertanilag sem volna kellőképpen megalapozott, nem lehet csupán a helyhatósági választások eredményeiből előre jelezni a pártok támogatottságát a parlamenti választásokon. Továbbá – most először – a jelöltek személyes tulajdonságai sokat nyomhatnak a latban, ami szintén módosíthatja a pártszimpátiák alapján várható eredményeket.

Annyit azonban leszögezhetünk, hogy a választókerületek kialakítása nem volt visszasságoktól mentes, és az eredménynek komoly következményei lehetnek. Kulcsfontosságú tényező a kerület lélekszáma, illetve hogy mekkora részvételi arány várható. Mivel Romániában a falvakat általában magasabb részvétel jellemzi, a legkedvezőbbek a népes rurális választókerületek lesznek, ugyanis ezekben a legjobbak az esélyei egy jelöltnek előkelő helyre kerülni a harmadik szakaszban összeállított listán. Az egyéni választókerületek megjelenésének hosszabb távú politikai következményei is lehetnek, ezekre majd a tanulmány végén térünk vissza.

4. További újdonságok a rendszerben

Az új mandátumelosztási technika mellett a választási törvény számos más újdonságot is tartalmaz. Külön parlamenti mandátumokat hoztak létre a külföldön élő román állampolgárok számára, megváltoztak a jelöltállítás feltételei, az időközi választások lebonyolításának módja, valamint a választói névjegyzékre vonatkozó szabályozás is. Megjelent továbbá az üres szavazat lehetősége, amely gyakorlatilag a proteszt-szavazatot kívánja intézményesíteni. Szintén újdonság az alternatív, 6+3-as parlamenti küszöb. E változások egy részét már tárgyaltuk, másokat csak megemlítettük, itt viszont részletesebben foglalkozunk mindegyikkel.

4.1. A jelöltállítás

Az egyéni választókerületek bevezetése miatt egy jelölt egyszerre csak egy kerületben indulhat, és a pártok csak egy jelöltet állíthatnak egy egyéni

választókerületben. Ez alól kivételt képeznek a kisebbségi szervezetek, amelyek az ország minden választókerületében elindíthatják ugyanazt a jelöltet.⁴⁸

Az új törvény értelmében minden jelöltnek öt minimálbérnek megfelelő összeget (2500 lej) kell letétbe helyeznie ahhoz, hogy indulhasson a választásokon. A pártok jelöltjei az összeget abban az esetben visszakapják, ha a párt országos szinten megszerzi a szavazatok 2 százalékát. A független jelölteknek akkor szolgáltatják vissza a pénzt, ha egyéni kerületükben begyűjtik a szavazatok 20 százalékát. Amennyiben ez nem sikerül, az összeg az államkasszába folyik.⁴⁹ Szintén új követelmény, hogy az 1976 előtt született jelöltek írásban kötelesek nyilatkozatot tenni arról, hogy a diktatúra éveiben nem működtek együtt a politikai rendőrséggel.⁵⁰

A független jelöltek csak akkor indulhatnak, ha élvezik egy bizonyos számú szavazó támogatását választókerületükből. A képviselőház esetében minimum 4 százalékos támogatottság szükséges (de legalább 2000 lakos aláírása), a szenátorjelöltek számára pedig minimum 4 százalék (de legalább 4000 lakos).⁵¹ Ez változást jelent a régi törvényhez képest, amely szerint a független jelöltek a választókerületben 5 százalékos támogatottság mellett szállhattak versenybe.⁵² Az új követelményt könnyebb teljesíteni, hiszen az egész megye választóinak öt százaléka jóval magasabb szám, mint a választókerületben élők négy százaléka. Az enyhébb indulási feltételek és a megváltozott mandátumszerzési feltételek együttes hatásának alapján elmondható, hogy az új rendszerben valamivel könnyebb lesz függetlenként bejutni a parlamentbe, hiszen egy egyéni választókerület szavazatainak abszolút többsége rendszerint alacsonyabb lesz, mint a megye választási együtthatója.

4.2. Az alternatív küszöb

Már utaltunk rá, a régi, százalékokban kifejezett listás küszöb mellé a törvény bevezetett egy alternatívát. Egy párt vagy választási szövetség akkor is bejut a parlamentbe, ha jelöltjei az élen végeztek legalább hat képviselői és három szenátusi választókerületben. A hat képviselői és három szenátusi választókerületet egyidejűleg kell teljesíteni, vagyis csupán hat képviselőházi választókerületben elért első hely még nem elég az alsóházba való bejutáshoz. Érdekes fordulat a jogszabály történetében, hogy eredetileg 6+3, abszolút többséggel megnyert egyéni választókerületben állapították meg az alternatív küszöböt, ezt azonban később módosították, így elégséges relatív többséget elérniük a párt jelöltjeinek 6+3 választókerületben.⁵³

Az alternatív küszöb nyomban vitát gerjesztett, többek között ürügyként szolgált a Nagy-Románia Pártnak és a Konzervatív Pártnak, hogy a törvényt az Alkotmánybíróságon megtámadják.⁵⁴ A két párt azzal érvelt,

hogy egy párt jelöltjének egyéni győzelme hiábavaló lehet, ha a párt nem éri el az 5 százalékot országos szinten.

Mivel eddig 5 százalék volt a küszöb, a 6+3 egyéni választókerület alternatívája akár engedményként is értékelhető. Az alternatív küszöb mindenképpen a kis pártoknak hivatott kedvezni, hiszen – legalábbis elméletileg – előfordulhat, hogy egy párt 5 százalék alatt marad, de mégis megnyer 6+3 egyéni kerületet. De akkor miért éppen két kis párt emelt alkotmányos kifogást a küszöb ellen? A magyarázat abban rejlik, hogy az egyéni mandátumok nehezen elérhetőek mind az NRP, mind a KP számára. Az egyéni kerületekben való győzelemhez ugyanis területileg koncentrált szavazóbázisra van szükség, ezzel pedig egyik párt sem rendelkezik.

Az RMDSZ esetében éppen fordított a helyzet. Kijelenthetjük, hogy a Szövetség az egyetlen párt Romániában, amely valóban hasznot húzhat az alternatív küszöbből (a három nagy párt nincs rászorulva erre). Ha nem is érné el az 5%-os küszöböt, az RMDSZ simán az élen tud végezni hat képviselői és három szenátori kerületben, még akkor is, ha az ellene induló független magyar jelöltek imitt-amott meg is szorongatják. Nem csoda, hogy a törvény e kitétele hamarosan „lex RMDSZ” néven vált ismertté.⁵⁵

Bár a magyarság parlamenti képviselője szempontjából az alternatív küszöb pozitívként értékelhető, ki kell mondani, hogy egyéni választókerületnek nevezett rendszerbe nehezen illeszkedik egy ilyen küszöb. Egy küszöb, amely több egyéni választókerület megnyerését támasztja feltételként, nem kompatibilis a többségi rendszerek logikájával, következésképpen a vegyes rendszerekével sem, hisz azokban a többségi komponens többségi logika, az arányos komponens pedig arányos logika szerint működik. Talán van hasonló valahol, de az általunk ismert vegyes választási rendszerek (Németország, Új-Zéland, Magyarország, Olaszország 1993 és 2005 között, Japán stb.) közös vonása, hogy az egyéni választókerületek győztesei bekerülnek a parlamentbe, függetlenül attól, hogy pártjuk elérte-e az országos szinten érvényben levő küszöböt. Az egyéni mandátum attól egyéni mandátum, hogy az egyént megválasztották, az a tény pedig, hogy az illetőt egy párt jelölte, másodlagos. Természetesen utólag más problémákba ütközhetnek az ilyen árván maradt képviselők, például nem alakíthatnak frakciót. Ez azonban már nem vág közvetlenül a választási rendszer témájába. Ami lényeges és megkerülhetetlen ebben a vonatkozásban: az egyéni választókerületben megválasztott képviselő sorsa nem függhet a párt országos eredményétől.

4.3. Időközi választások

Mivel a képviselőket egyénileg választják meg, a megüresedett mandátumok betöltése sem kezelhető az eddig megszokott módon. Mivel 2004-ig

pártlistákra szavaztunk, a lista nem befutó helyein álló jelöltek automatikusan pótljelöltekké váltak, mandátumüresedés esetén ezek közül töltötte be valaki a mandátumot.⁵⁶ Időközi választást csak abban az esetben kellett kiírni, ha az üres mandátumot az illető párt valamilyen okból nem tudta pótljelölttel betölteni (például ha a párt listáján szereplő pótljelöltek közül már senki sem volt a párt tagja a mandátum megüresedésekor – kilépett, kizárták, vagy meghalt), és csak akkor, ha a parlamenti ciklusból egy évnél több volt hátra.⁵⁷

Az új rendszerben szükségessé válik időközi választás megtartása valahányszor megüresedik egy mandátum, hiszen pótljelöltek nincsenek. Ezért a törvény előírja, hogy időközi választást kell szervezni, ha egy képviselői vagy szenátori mandátum több mint hat hónappal a parlament megbízásának lejártá előtt (lemondás vagy elhalálozás következtében) megüresedett. Az időközi választásokon egyszerű többségi rendszert alkalmaznak (*First Past The Post*), vagyis az a jelölt nyer, aki a legtöbb szavazatot gyűjtötte össze.⁵⁸

4.4. Az üres szavazat lehetősége

További újdonság az üres vagy fehér szavazatok⁵⁹ lehetősége. Üresnek minősülnek azok a szavazólapok, amelyekre a választó sehova nem ütött pecsétet. Vagyis lehetségessé válik részt venni a választáson úgy, hogy senkire se voksolunk. Összesítésnél az üres szavazatok nem számítanak bele az érvényes szavazatokba, viszont érvénytelennek se tekintik őket.⁶⁰ A módosítás valójában egy intézményesített keretet hoz létre a proteszt-szavazat számára, megkülönböztetve azt a nem szándékosan leadott érvénytelen szavazatoktól (pl. amelyeket a kellő választási ismeretek hiánya miatt rontottak el).⁶¹ A kezdeményezés mindenképpen érdekesnek mondható, remélhetőleg a proteszt-szavazók élnek is majd a lehetőséggel, így számuknak ismeretében többet tudunk majd mondani a romániai választópolgárok viselkedéséről.

4.5. A kiegészítő listákra vonatkozó szabályozás

A változások közül talán a választói névjegyzékekre vonatkozó módosítás kavarta a legnagyobb port. A 2004/373. törvény értelmében két fajta választói névjegyzék létezett: az állandó és a speciális.⁶² Az új törvény is megtartja a két típust, (bár a speciális névjegyzék neve kiegészítő jegyzékre változik),⁶³ viszont sokkal szigorúbban rendelkezik a kiegészítő névjegyzékbe való felvételtől. A régi szabályozás értelmében azokat az állampolgárokat, akik a választás napján külföldön, vagy más településen tartózkodtak, mint ahol az állandó lakcímük volt, szinte automatikusan felírták a speciális névjegyzékbe, ehhez az állampolgárnak igazolnia kellett magát, és aláírnia egy nyilatkozatot,

miszerint máshol nem szavazott. A speciális névjegyzékbe kerültek be azok is, akik kimaradtak az állandó választói névjegyzékből, viszont bizonyítani tudták, hogy az illető választókörzet⁶⁴ területén laknak.⁶⁵

Az új rendelkezések értelmében a kiegészítő névjegyzékbe csak a következő személyek kerülhetnek be: akik bizonyítani tudják, hogy kimaradtak az állandó jegyzékből, viszont az illető szavazókörzet területén laknak; a választókörzetek irodáiba delegált személyek, ha a lakcímük nem esik az illető választókörzet területére; a diplomáciai képviselőketen állomásozó személyzet; valamint azok a külföldön élő állampolgárok, akik tartózkodási engedéllyel rendelkeznek az illető országban.⁶⁶

A módosítás mögött alapvetően két tényező húzódhat meg. Egyrészt, a korábban érvényben levő rendszerrel könnyen vissza lehetett élni, elég csak felidézni, hogy a választások napján hány tévécsatorna tudósított szenzációhajhász módon arról, hogy riportereinek több helyen is sikerült voksolniuk anélkül, hogy a hatóságok figyelmét felkeltették volna. A szavazók szervezett buszoztatása révén megvalósított választási csalásokról is sokat lehetett hallani. Másrészt, az egyéni választókerületi rendszer egyik célja a választók és a képviselők közötti földrajzi kötélek erősítése, ennek alapján pedig lehet érvelni amellest, hogy lehetőleg minél többen voksoljanak állandó lakhelyükön.

Csak hogy a törvényhozó túllőtt a célon. A kiegészítő listára ugyanis csak azokat veszik fel, akiknek az *állandó lakcímük* az illető választókörzetbe szól, azaz még az *ideiglenes tartózkodási engedéllyel* rendelkezőket sem,⁶⁷ nem beszélve azokról, akik csak néhány napra utaztak máshova, vagy esetleg bejelentetlenül laknak egy másik településen. A rendelkezés következképp két csoportot érint leginkább kellemetlenül: az egyetemi hallgatókat,⁶⁸ és a külföldön tartózkodó román állampolgárokat, ha nem rendelkeznek hivatalos lakcímmel az illető országban. A külföldön élő román állampolgárok számát például milliós nagyságrendüként szokás emlegetni, ennek ellenére egy becslés szerint alig 190 ezren rendelkeznek tartózkodási engedéllyel külföldön.⁶⁹ Mindazonáltal pontos szám adatok nélkül is kijelenthető, hogy milliós, de legalábbis százezres nagyságrendű választói csoportokat a törvény *de facto* kizár a választóközönségből ezzel a rendelkezéssel.

5. Összegzés, értékelés

Az elemzés után az marad hátra, hogy választ adjunk a tanulmány elején feltett kérdésekre. Mennyiben más az új rendszer, mint a régi? Mennyiben változnak meg a romániai magyarság parlamenti képviselőinek kilátásai? Jobb lesz-e mint a régi? Milyen következményei lesznek a román párt-

rendszerre nézve? Végül pedig: valójában mi is az új rendszer, hova illeszkedik legjobban a választási rendszerek tipológiájába?

Ami a rendszer másságát illeti, megállapítható, hogy az új rendszer nem valódi többségi szavazás, sokkal inkább a régi rendszer átcsomagolása oly módon, hogy többségi rendszer látszatát keltse. Minden okuk meglehet a csalódottságra azoknak, akik egy erős többségi elemmel rendelkező törvényt vártak. Éppen ellenkezőleg, lényeges sajátossága az új rendszernek az, hogy gyakorlatilag megmarad a régi rendszerben megszokott arányosság. A mandátumok pártok közötti szétosztásának első két szakasza nem változik, csupán az utolsó lépés új, amely azt dönti el, hogy a pártok mely jelöltjei jutnak mandátumokhoz a megyékben. Az arányosság bizonyos mértékig mégis torzulhat, mivel megjelent a többletmandátum intézménye. A többletmandátumok azonban csak akkor befolyásolhatják a végeredmény arányosságát, ha az egyéni választókerületek jelentős részében abszolút többséggel születik meg a győzelem. Erre a jelenlegi politikai erőviszonyok mellett nincs nagy esély.

Az arányosság megléte nagyon fontos a magyar kisebbség számára. A változást megelőző időszak félelmei ellenére elmondható, hogy a magyar közösség számára a reform hozadéka nem lett annyira negatív. Az arányosság megmaradt, az alternatív küszöb kimondottan kedvező hatású, a választókerületek megrajzolásakor pedig a román pártok nem fogtak össze a magyarság ellen. Ha volt is *gerrymandering*, az nem etnikai alapon történt. A magyarság parlamenti képvisellete szempontjából leginkább a szórványmegyékben okozhat problémát az új rendszer, mivel itt a magyar jelölteknek nagyon csekély az esélyük megnyerni az egyéni választókerületeket. Ez pedig olyan lélektani hatást válthat ki a magyar szavazókban, hogy inkább az esélyes román jelöltekre voksolnak, mert a magyar jelöltre leadott voksot elveszettnek hiszik. Valójában ezek a szavazatok nem vesznek el, hiszen a pártok eredményeit továbbra is az összesített szavazatmennyiség határozza meg. Kérdés, mennyire sikerült ezt az RMDSZ-nek lekommunikálni a választóknak.

Nehéz megítélni, mennyire fog más eredményeket generálni az új rendszer. Ez leginkább attól függ, hogy a mandátumelosztás harmadik szakaszában milyen tényezők fognak hatni. A mandátumok sorsa ugyanis nem csupán a jelöltek saját teljesítményétől függ, hanem attól is, hogyan alakultak az erőviszonyok a többi választókerületben. Ha egy megye minden egyéni választókerületében megszületik az abszolút többség, és az országos küszöb alatt maradó pártok jelöltjei egyetlen kerületben sem végeznek az élen, akkor a mandátumokat azok fogják kapni, akik a legerősebbeknek bizonyultak egyéni választókerületükben. Akkor is egyértelmű az eredmény, ha sehol sem születik abszolút többség, viszont minden párt annyi egyéni kerületben végez az élen, ahány mandátumot kapott az arányos visszaosztásban. Ha az esetek

nagy többségében ez történne, a rendszer működése átlátható volna, ami pozitívum a legitimitás szempontjából. Az eredményeket azonban alaposan megkavarhatja az, ha egy megyében csak bizonyos kerületekben születik abszolút többség, ha valahol olyan jelöltek végeznek az élen, akiknek a pártja elbukta az országos küszöböt, vagy ha egy független jelölt kapja a legtöbb szavazatot, viszont nem szerez abszolút többséget. Szintén nagyon furcsa eredmény keletkezhet ha a pártok sorrendje a megye minden választókerületében azonos, ám sehol sincs abszolút többség. Ilyenkor ugyanis azokban a kerületekben, ahol alacsonyabb a szavazatok száma, olyan jelöltek fognak mandátumhoz jutni, akik nem nyerték meg saját kerületüket. Akár az is megtörténhet, hogy valaki a harmadik, negyedik helyről kerül be a parlamentbe, úgy, hogy magasabb támogatottsággal rendelkező párttársai elvéreznek a megye más választókerületeiben. Ez akkor történhet meg, ha az előrébb végző ellenjelöltek nem kaphatnak mandátumot, mivel a pártjuknak járó helyeket már betöltötték más körzetekben, az illető saját pártjának más jelöltjei pedig szintén nem kaphatnak mandátumot – hiába szerepeltek jobban más kerületekben – mivel kerületükben már valaki más elvitte azt.

Ezzel el is jutottunk a harmadik kérdésünkhöz: *jobb lesz-e az új választási rendszer, mint a régi?* Bár nyilván vannak pozitív és negatív változások, úgy véljük, több érv szól a nemleges válasz mellett. Láthattuk, hogy nem mindig az a jelölt kerül be a parlamentbe, aki a legtöbb szavazatot kapta egy bizonyos választókerületben, sőt az is megtörténhet, hogy a befutó csöppet sem előkelő helyen végzett saját kerületében. Az ilyen képviselők legitimitása igencsak kérdéses lesz a választók szemében, hiszen még csak relatív többséget sem szereztek. De pártjukon belül is kényelmetlen helyzetbe kerülhetnek, hiszen bejutásuk nem a saját érdemük, hanem a párttársaik által összegyűjtött szavazatoknak köszönhető. Ez a probléma nem csupán egyes képviselők legitimitását áthatja alá, hanem a törvényét is, hiszen a választók úgy érezhetik majd, hogy nem képes a népakarat közvetítésére. Akik arra vártak, hogy döntésük nagyobb súllyal esik majd latba mint eddig, egy meglepő eredmény hatására könnyen kiábrándulhatnak a rendszerből.

De nem ez az egyetlen problematikus elem a törvényben. Hasonlóképpen nem tekinthető előrelépésnek a kiegészítő listák szabályozása, amely ugyan csökkentheti a választási csalás lehetőségét, viszont (véltetően) milliós nagyságrendű csoportokat zár ki a voksolásból. A választási csalás lehetőségét ki lehetett volna küszöbölni kevésbé szigorú megszorítások révén is. Más országokban például levélben lehet kérvényezni a laccím szerinti választási irodától, hogy aktuális tartózkodási helyünkön szavazhassunk. Az internetes vagy távolsági (posta útján megvalósuló) szavazás is megoldást jelenthetne, ráadásul a szóban forgó rétegek a legmobilisabb csoportok közé tartoznak,

így ezek az alternatív megoldások nem jelentettek volna problémát számukra. A törvénynek ez a problémája hosszabb távon elég könnyen orvosolható, csak politikai akarat kell hozzá.

Az egyéni választókerületek kialakításának módja is súlyos normatív aggályokat vet fel. Úgy tűnik, hogy ennek a problémának a kijavításával más gondok is megoldódnának, vagy legalábbis enyhülnének (például a mandátumelosztás valamelyest kiszámíthatóbbá válna). A *malapportionment*-ről a végső szót azonban csak a választási eredmények ismeretében lehet majd kimondani, egy igényes tudományos elemzés elvégzése után.

Más elemei az új törvénynek pozitívumként értékelhetőek, elsősorban az alternatív parlamenti küszöb, amely a magyar kisebbség parlamenti képvisellete szempontjából egyfajta biztosítékot jelent. A többi kisebbségre vonatkozó szabályozás gyakorlatilag változatlan maradt, ami végső soron nem nevezhető negatívumnak, a kisebbségi képviselati rendszer minden problémája ellenére. Az is pozitívumnak tekinthető, hogy közvetlenebb kapcsolat jön létre a képviselő és a képviseltek között, legalábbis abban az értelemben, hogy a választóknak elég két jelölt aktivitását követni, így megalapozottabban tudnak majd dönteni a következő választáson. Másrészt a képviselők ezentúl nem bújhatnak a pártcímké mögé, amikor számot kell adniuk tevékenységükről. Ennek következtében a választottak számon kérhetősége remélhetőleg növekedni fog, akárcsak a képviselati minősége. Azt azonban ne várjuk, hogy a választó és a megválasztott közötti kapcsolat sokkal szorosabbá fog válni az új törvény hatására, ugyanis a jogszabály nem írja elő a jelölteknek, hogy abban a választókerületben kell lakniuk, amelyben indulnak. Így számos kerületben „ejtőernyősök” fognak versenybe szállni, akiket semmilyen szálak sem fűznek a kerület választóihoz.

A következő kérdés az új választási rendszernek a pártrendszerre gyakorolt lehetséges következményeire vonatkozik. Megtörténhet, hogy hosszabb távon a rendszer változásokat indít el a román pártrendszerben. Már az egyéni választókerületek megrajzolása előtt beindult egyfajta koordinációs játék a pártok között. A *stratégiai koordináció* eredeti definíciója szerint arra vonatkozik, hogy valamely csoportnak (pl. politikai blokknak) sikerül-e az optimális számú jelöltet állítania a rendelkezésre álló választói támogatottság függvényében.⁷⁰ A pártok célja tehát (mind a bal-, mind a jobboldalon) az, hogy elkerüljék a másik blokkhoz tartozó párt győzelmét amiatt, hogy a saját blokkjuk szavazatai megoszlanak több párt között. Ezért egyeztetni fogják a jelöltállítást, és vissza fognak lépni egymás javára. Cox azt is leírja, hogy a különböző választási rendszer-típusok eltérő erősségű koordinációs ösztönzőket tartalmaznak. A többségi rendszerekben az ösztönzők jóval erősebbek, mint az arányos rendszerekben, mivel az előbbieken a játék minden vagy

semmi jellegű a pártok számára, míg az utóbbiakban több mandátumért folyik a versengés, ezért nem csak egyetlen párt válhat győztesse.⁷¹

Bár a román pártrendszerben jelenleg nem beszélhetünk egyértelműen szembenálló blokkokról, az új választási rendszerben megjelenő egyéni választókerületek, valamint a mandátumelosztás harmadik szakasza sokkal erősebb koordinációs ösztönzőket hordoznak, mint a régi rendszer többmandátumos kerületei és a pártlistás szavazás. Mindez történik annak ellenére, hogy a rendszer arányossága alapvetően megmarad. Az erősebb ösztönzők ebben az esetben abból fakadnak, hogy az egyéni választókerületeknek köszönhetően a megyékben a pártok közötti verseny arányos osztozkodásból több, párhuzamos zéró összegű játszává alakul át. Mivel az abszolút többség megszerzésének esélye egyelőre csekély, a relatív többség pedig nem jelent biztos mandátumot, a pártok arra fognak törekedni, hogy ott szerepeljenek jól, ahol az ellenfél gyengébb. Ha ezt sikerül biztosítani, akkor minden pártnak a leg-erősebb jelöltjei kerülnek be a parlamentbe. A jelöltek pedig abban érdekeltek, hogy minél előrébb végezzenek kerületükben és minél több szavazattal jussanak mandátumhoz, hiszen ha pusztán párttársaik töredékszavazatainak köszönhetően nyernek, az nem tesz jót sem legitimitásuknak, sem párton belüli pozíciójuknak. Ha a választókerületekben a küzdelem kiegyenlített(ebb), az eredményt sokkal nehezebb előrelátni, hiszen egy jelölt sikere nem csupán saját teljesítményétől függ, hanem a többi párt teljesítményétől is a megye többi választókerületében (amint azt példáink szemléltették). Ha pedig a pártok közötti erőviszonyok nagyon hasonlóak a megye minden választókerületében, ám alig akad abszolút többséget elérő jelölt, akkor elkerülhetetlenül is olyan jelöltek jutnak mandátumhoz, akik nem végeztek az élen saját kerületükben. A bizonytalanság csökkentése érdekében tehát kézenfekvő megoldás a pártok számára a koordináció, vagyis a kerületek hallgatólagos elosztása egymás között.

Ha a rendszert megtartják későbbi választásokra is, elképzelhető, hogy a koordináció előrehaladottabb formáival is találkozhatunk: bizonyos pártok kölcsönösen visszaléptethetik majd jelöltjeiket partnereik jelöltjei javára, ezáltal próbálva maximalizálni az abszolút többséggel megnyerhető kerületek számát, illetve a relatív többség mandátumra válthatóságának esélyét.⁷² A rendszer által generált koordinációs potenciált nyilván csak azután lehet majd értékelni, ha a pártok teljesen megtanulták a rendszer működését, ami több választást is jelenthet egy ilyen bonyolult és kiszámíthatatlan rendszer esetében. Bár jóslatokba bocsátkozni nem áll szándékunkban, nem zárható ki, hogy az új rendszer komoly változásokat fog generálni a román pártrendszerben: akár két erős blokk kialakulásához is vezethet, már feltéve, hogy meg fog érní még egy választást változatlan formában.⁷³

Végül, a *tipológiai kérdést* illetően, Románia új választási rendszere furcsa hibrid. Egyéni választókerületeket alkalmaz, ám megtartja a korábbi rendszer

arányosságát. A többségi rendszerektől eltér egyrészt a végeredmény arányosságát illetően, másrészt abban, hogy az egyéni választókerületben az élen végezni még nem jelent automatikusan mandátumot. Az alternatív 6+3-as küszöb sem kompatibilis a többségi rendszerek logikájával. Ha az arányos rendszer ismérve az arányos végeredmény, akkor az új román rendszer arányos. Szintén emellett szól az a tény, hogy két arányos mandátumelosztási technikát is alkalmaz, a Hare-kvótát, és a d'Hondt osztósort. Véleményünk szerint a listák hiánya ellenére Románia új választási rendszere jobban hasonlít az arányos rendszerek listás válfajához, mint a listát nem alkalmazó típusokhoz.⁷⁴ A mandátumelosztás első két szakasza ugyanis *implicit pártlisták* alapján zajlik le. Bár a szavazólapokra nincs rányomtatva a pártlista, ez implicit rögtön létrejön amint a pártok jelöltjei által megszerzett szavazatokat összesítik. Ebből a szempontból akár a nyílt listás arányos rendszerekhez is lehetne hasonlítani a román rendszert. Mindkét esetben adott a jelöltek egy csoportja minden párt esetében, csak a sorrendjük nem ismert. A nyílt listák esetében a preferenciaszavazatok döntenek a befutó jelöltekről, Romániában pedig a jelöltek egyéni teljesítményének és szerencséjüknek zűrzavaros összjátéka rendezi sorrendbe a jelölteket egy implicit listán.

Ez az összehasonlítás a nyílt listás rendszerekkel – még ha kicsit mérésnek is tűnhet – egyben arra is rávilágít, hogy szerencsésebb lett volna egy preferenciális elemet bevinni a rendszerbe az egyéni választókerületek helyett. Ebben az esetben ugyanis a jelöltekről valóban a választó dönthetett volna. Az elfogadott szisztémában ennek csak a látszatát teremtették meg, a végkifejlet pedig számos tényező összjátékának függvénye, és emiatt nagyon nehezen megjósolható, a mechanizmus pedig átláthatatlan. Visszatérve a kezdő idézethez, az arányos kimenetel úgy tűnik, valóban megállja a helyét, az egyéni választókerületes többségi elem azonban sokkal inkább egy gumicsont a választók számára.

Jegyzetek:

* Az írás egy korábbi változata megjelent a *Transindex* internetes portálon, 2008. márc. 10-én. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=6904>

¹ Eredetiben: „scrutin majoritar uninominal cu finalitate proporțională”. Lásd http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2008/03/080307_discutia_saptamanii.shtml.

² 1990. évi 92. Törvényerejű Rendelet, *Románia Hivatalos Közlönye* 1990/35. (1990. III. 18.). A választási rendszert a 71. cikkely tartalmazza.

³ 6. cikkely.

⁴ A Hare-kvóta a legegyszerűbb használatban lévő kvóta, az összes érvényes szavazat és a szétosztandó mandátumok hányadosát jelenti. Lásd Reynolds-Reilly-Ellis 2005. *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: IDEA, p.

177. Megjegyzendő, hogy 1992-től (és az új rendszerben is) nem kimondottan a Harekvótát alkalmazzák, mivel csak a parlamenti küszöböt teljesítő versenyzőkre, vagy pedig a független jelöltekre leadott érvényes szavazatok jelennek meg a számlálóban.

⁵ A d'Hondt módszer a legmagasabb átlagok módszerének (*Highest Averages Method.*) egyik válfaja. Lényege, hogy a pártok szavazatait elosztják az 1, 2, 3, 4, ... osztóssal, majd az így kapott hányadosokat csökkenő sorrendbe rendezik. Ha k mandátum vár elosztásra, akkor az első k legnagyobb hányadosra jár egy-egy mandátum. Lásd Reynolds-Reilly-Ellis 2005, p. 177–178.

⁶ 1992. évi 68. törvény, *Románia Hivatalos Közlönye* 1992/164. (1992. VII. 16.)

⁷ 1992. évi 68. törvény, 66. cikkely

⁸ 1992. évi 68. törvény, 91. cikkely.

⁹ Románul: norma de reprezentare.

¹⁰ 1992. évi 68. törvény, 3. cikkely

¹¹ A Képviselőház esetében nem számoltuk bele a nemzeti kisebbségek képviselőinek mandátumait, ezek ugyanis a képviselői kvótától függetlenek.

¹² 2000. évi 129. Sürgősségi Rendelet, *Románia Hivatalos Közlönye* 2000/315. (2000. VE. 5.)

¹³ 2004. évi 373. törvény. *Románia Hivatalos Közlönye* 2004/887. (2004.IX. 29.)

¹⁴ A Demokrata-Liberális Párt nevet csak a Liberális Demokrata Párttal való fúzió után vette fel az alakulat.

¹⁵ Lásd: http://www.hotnews.ro/articol_64954-Basescu-se-ia-de-politicienii-intretinuti-de-oamenii-de-afaceri.htm. letöltve 2008. XI. 25.

¹⁶ A nyilatkozat szövege megtalálható itt: http://www.hotnews.ro/arhiva_avt/3525.doc, letöltve 2008. XI. 25.

¹⁷ Az indítvány elérhető a Szociáldemokrata Párt honlapján: http://www.psd.ro/news-room.php?newi_id=169, letöltve 2008. XI. 25.

¹⁸ Az elnöki beszéd szövege elérhető itt: http://www.presidency.ro/pdf/date/8480_ro.pdf. letöltve 2008. XI. 25.

¹⁹ Az eredményeket lásd a Központi Választási iroda honlapján: <http://www.bec-referendum2007.ro/document3/rez%20finale.pdf>, letöltve 2008. XI. 24.

²⁰ Eredetiben: „Sunteți de acord ca, începând cu primele alegeri care vor fi organizate pentru Parlamentul României, toți deputații și senatorii să fie aleși în circumscriptii uninominale, pe baza unui scrutin majoritar în două tururi.” Lásd: <http://www.bec-referendum2007vu.ro/documente/buletinvot.pdf>, letöltve 2008. XI. 24.

²¹ A népszavazás eredményei elérhetőek itt: <http://www.becreferendum2007vu.ro/rezultate.html>, letöltve 2008. XI. 24.

²² Megjelent: *Románia Hivatalos Közlönye* 2008/196. (2008.III.13.)

²³ 2008. évi 97. Sürgősségi Rendelet, *Románia Hivatalos Közlönye* 2008/630. (2008. VIII. 29.). A sürgősségi rendelet a módosítások nagy mennyisége miatt előírta a törvény újraszámolását és újrapublikálását is, ám erre még nem került sor.

²⁴ Ez alól kivételt képeznek a nemzeti kisebbségek szervezetei, de erről majd később, a kisebbségekről szóló alcím alatt.

²⁵ Románul: *circumscripție electorală*.

²⁶ A törvény eredeti szövege meglehetősen homályos volt az alternatív küszöb tekintetében. A 2008/35. törvény 47. cikkelyének második bekezdése még a szavazókerületben leadott voksok többségének megszerzését írta elő („majoritatea voturilor valabil expr-

mate”) hat képviselői és három szenátori kerületben, a törvény pedig ezt a kifejezést következetesen az abszolút többség értelmében használja. A 2008/97. Sürgősségi Rendelet szövege már azt tartalmazza, hogy egy pártnak hat képviselői és három szenátori kerületben az élen kell végeznie („*cel mai mare număr de voturi valabil exprimate*”, 1. cikkely, 68. bekezdés), vagyis a relatív többség elégséges az alternatív küszöb teljesítéséhez.

²⁷ Románul: *coeficientul electoral al circumscriptiei*.

²⁸ A Hare-kvóta módosított változatával van dolgunk, ám ez a kvóta az 1992–2004 között alkalmazottól is eltér egy ponton. Az új rendszerben a kvóta számlálójában változatlanul csak a parlamenti küszöböt teljesítő versenyzők érvényes szavazatai jelennek meg, a független jelöltekre leadott szavazatokat viszont csak akkor számítják bele a számlálóba, ha az illető független jelölt abszolút többséget szerzett egyéni választókerületében.

²⁹ Románul: *coeficient electoral pe țară*.

³⁰ 2008/35. törvény, 48. cikkely, (6) bekezdés.

³¹ Emlékezzünk, hogy minden megyében a mandátumok egy részét már odaítélték, itt most a fennmaradókról van szó. Ha három darab mandátum maradt kiosztatlan az első szakaszban, akkor a listán szereplő harmadik számot választják ki. Az első szakaszban kiosztatlanul maradt mandátumok száma nyilván megyéről megyére változni fog.

³² Románul: *repartitorul circumscriptiei*.

³³ 2008/35. törvény, 48. cikkely, (7) bekezdés.

³⁴ 2008/35. törvény, 48. cikkely, (11) bekezdés.

³⁵ Várakozásaink szerint ez talán a magyar többségű megyékben fordulhat elő leginkább, ahol az RMDSZ jelöltjei jó eséllyel érhetnek el abszolút többséget a választókerületek nagy részében.

³⁶ Ezt a technikát a német és az új-zélandi vegyes választási rendszer is alkalmazza, a szakirodalom *Überhangsmandat*-nak, vagy *overhang*-nek nevezi.

³⁷ A példában tételezett eltérések egyáltalán nem elrugaskodottak, a következő alfejezetben ismertetett adatok jól példázzák, hogy hasonló mértékű eltéréseket szép számmal tapasztalhatunk a valóságban is.

³⁸ A listán azokat a jelölteket, akik azért nem juthatnak mandátumhoz, mivel pártjuk már megkapta az összes neki kijáró parlamenti helyet, egy vonallal húztuk ki, azokat pedig, akik azért esnek el a mandátumszerzés jogától, mivel a kerületben már osztottak mandátumot, dupla vonallal húztuk át.

³⁹ 2008. évi 66. Sürgősségi Rendelet, *Románia Hivatalos Közlönye* 2008/409 (2008. V. 30.), 3. cikkely. Érdemes kitérni a módosítás mikéntjére is: a gyakorlati szempontból óriási jelentőségű módosítás két szócska betoldásával jött létre. Az eredeti szöveg szerint „a legnagyobb egyéni választókerület legfeljebb 30%-kal lehet nagyobb a legkisebb egyéni választókerületnél”, a módosított szöveg értelmében „a legnagyobb egyéni választókerület *rendszerint* legfeljebb 30%-kal lehet nagyobb a legkisebb egyéni választókerületnél” (Eredetiben: [...] *cel mai mare colegiu uninominal să fie, de regulă, cu cel mai mult 30% mai mare decât cel mai mic colegiu uninominal [...].* A szerzők kiemelései).

⁴⁰ Lásd Reynolds-Reilly-Ellis 2005. *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: IDEA, p. 179.

⁴¹ 2008. évi 802. Kormányhatározat, *Románia Hivatalos Közlönye* 2008/595 (2008. VIII. 8.). Megjegyzendő továbbá, hogy azóta a 2008/802 kormányhatározathoz három pontosítás

is napvilágot látott, vagyis a felosztás kevesebb, mint egy hónappal a választások előtt vált véglegessé. A pontosítások *Románia Hivatalos Közlönyének* következő számaiban jelentek meg: 2008/645 – 2008. IX. 10., 2008/712 – 2008. X. 20., 2008/765 – 2008. XI. 12.

⁴² Az adatok forrása: <http://emaramures.ro/stiri/stire.aspx?newsid=16446>, letöltve 2008.XI.2.

⁴³ Az adatok forrása: <http://ziaruloglinda.blogspot.com/2008/07/s-au-stabilit-colegiile-uninominale.html>, letöltve 2008. XI. 21.

⁴⁴ A választójoggal rendelkezők esetében az eltérés mértéke más lehet. Sajnos a forrásban található adatok pontatlanok ebben a tekintetben.

⁴⁵ Lásd a Központi Választási Iroda honlapján a külföldi kerületek felosztását: http://www.becparlamentare2008.ro/coleguni/romani_strainatate.pdf.

⁴⁶ Lásd Reynolds-Reilly-Ellis 2005. *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: IDEA, p. 177.

⁴⁷ Lásd pl. Emil Boc, a Demokrata-Liberális Párt elnökének nyilatkozatát: http://www.realitatea.net/boc-sustine-ca-impartirea-colegilor-uninominale-in-judetul-cluj-favorizeaza-psd-si-pnl_312652.html, illetve Valentin Iliescu nyilatkozatát: http://www.pd.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=553&Itemid=36. Valentin Iliescu képviselte a DLP-t abban a parlamenti bizottságban, amely a választókerületek kialakításáért felelt.

⁴⁸ A nemzeti kisebbségek számára a régi törvény is lehetővé tette, hogy ugyanazt a jelöltlistát indítsák minden választókerületben, azaz megyében. Ezért az új törvény által bevezetett módosítások inkább technikai jellegűek, a kisebbségi képviselet alapelvei változatlanok maradtak. A nemzeti kisebbségek szervezetei továbbra is akkor juthatnak kedvezményesen mandátumhoz, ha országos szinten összegyűjtik egy képviselő megválasztásához átlagosan szükséges szavazatszám 10 százalékát. (2008/35. törvény, 9. cikkely, (11) bekezdés, és 47. cikkely (3) és (4) bekezdés).

⁴⁹ 2008/35. törvény, 29. cikkely

⁵⁰ Uo.

⁵¹ 2008/35. törvény, 30. cikkely

⁵² 2004/373. törvény, 5. cikkely

⁵³ A törvény eredeti szövegében (Románia Hivatalos Közlönye 2008/196) a 47. cikkely

(2) bekezdése így szólt: „Pragul electoral reprezintă numărul minim necesar de voturi valabil exprimate pentru reprezentarea parlamentară sau de colegii uninominale în care candidații partidelor politice [...] au obținut *majoritatea voturilor valabil exprimate* [...]”. Ez tehát abszolút többséget követelt meg. A 2008/97. sürgősségi rendelet 1. cikkelyének 68. bekezdése ezt a következőképpen módosítja: „Pragul electoral reprezintă numărul [...] de colegii uninominale în care candidații partidelor politice [...] au obținut *cel mai mare număr de voturi valabil exprimate* [...]”, ami már csupán relatív többséget jelent. (Kiemelések a szerzőktől).

⁵⁴ Lásd a következő tudósítást: <http://www.adevarul.ro/articole/conservatorii-au-sesizat-curtea-constitutională-in-legatura-cu-legea-votului-uninominale.html>, letöltve 2008.XI.21.

⁵⁵ Lásd például Székely István politológus előadását a tizenkilencedik Bálványosi Szabadegyetemen. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=7772>, letöltve 2008. XI. 21.

⁵⁶ 2004. évi 373. törvény, 91. cikkely, (10) bekezdés. (*Románia Hivatalos Közlönye* 2004/887, 2004. IX. 29.). Időközi Választásra akkor is sor kerülhetett, ha egy választókerületben meg kellett semmisíteni a választás eredményét, ám ebben az esetben az időközi

választás gyakorlatilag a rendes választás megismétlésének tekinthető, hisz a választókerület összes képviselőjéről döntenek, nem csak arról, akinek megszűnt a mandátuma.

⁵⁷ 2004. évi 373. törvény, 95. cikkely

⁵⁸ 2008. évi 35. törvény, 48. cikkely, (16) és (17) bekezdés.

⁵⁹ Románul: *votul alb*.

⁶⁰ 2008. évi 35. törvény, 45. cikkely, (13) bekezdés.

⁶¹ Lásd a Pro Democrația Egyesület ismertetőjét is az üres szavazólapokról. http://www.apd.ro/votuluninominal/votul_alb.php, letöltve 2008.XI. 20.

⁶² Románul: *liste electorale permanente* és *liste electorale speciale*. A 2004. évi 373. törvény magyar fordításának terminológiája. A törvény magyar szövege elérhető a 2004-es Központi Választási Iroda honlapján: <http://www.bec2004.ro/alegeri%20parlamentare%20si%20prezidentiale%202004%20maghiara.pdf>, letöltve 2008. XI. 22.

⁶³ Románul: *liste electorale suplimentare*.

⁶⁴ Románul: *secție de votare*. Ismét a román törvény magyar fordításának szóhasználata.

A magyarországi joganyag ezt *szavazókör*nek nevezi.

⁶⁵ 2004. évi 373. törvény, 77. cikkely.

⁶⁶ 2008. évi 97. Sürgősségi Rendelet, 1. cikkely, 35. bekezdés.

⁶⁷ Románul: *domiciliu* illetve *reședință, flotant*.

⁶⁸ A szöveg lezárásának idején már szinte biztosra vehető volt, hogy az egyetemisták tiltakozása az Alkotmánybíróság elé fog kerülni. Lásd a *Transindex* portál tudósítását: <http://itthon.transindex.ro/?hir=19743>, letöltve 2008. XI. 21.

⁶⁹ Lásd <http://www.europafm.ro/stiri/interne/confuzie-in-privinta-trasarii-colegiilor-uni-nominale-din-strainatate-n-18860/>, letöltve 2008.XI. 21.

⁷⁰ Lásd Cox, Gary 1997. *Making Votes Count. Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*. New York: Cambridge University Press.

⁷¹ Uo.

⁷² Ezt azért jelentősen fékezi az a kitétel a törvényben, hogy a választási koalíciókat csak országos szinten lehet megkötni, és egy párt csupán egy koalícióban vehet részt. 2008/97. Sürgősségi Rendelet, 1. cikkely, 9. bekezdés. Elméletileg azonban lehetséges.

⁷³ Kenneth Benoit a magyar választási rendszer által generált stratégiai koordinációról írt tanulmányában rámutat: a stratégiai koordináció gyakorlatilag csak a harmadik országgyűlési választás után teljesedett ki Magyarországon. Lásd Benoit, Kenneth, 2001. *Two Step Forward, One Steps Back: Electoral Coordination in the Hungarian Elections of 1998*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Marriott Wardman Park, Washington, D.C., August 31-September 3, 2000.

⁷⁴ A nem listás arányos rendszerek közé az egyéni átruházható szavazatot, az egyéni át nem ruházható szavazatot, és a kumulatív szavazást szokták sorolni, ezek közös jellemzője, hogy jelöltekre és nem listákra kell voksolni. Ám a román rendszer egyikhez sem hasonlít.

Szász Alpár Zoltán – Bakk Miklós

Európa parlamenti választások Romániában. Eredmények és alternatívák

Románia 2007. január 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz. E tanulmány bevezető részében előbb a választások előzményeit, kontextusát és Románia európai parlamenti választási rendszerét mutatjuk be. Ezt követően részletesebb elemzésben a választási részvételt vizsgáljuk, a következő fejezetben pedig a voksok és mandátumok összefüggéseivel foglalkozunk. Végezetül írásunk utolsó részében a román pártrendszer és ezen belül a romániai magyar politikai érdekképviselőt jövőbeli konfigurációival kapcsolatos forgatókönyveket próbálunk körvonalazni.

I. A romániai EP-választások előzményei, kontextusa és a választási rendszer

Románia 1995 júniusában nyújtotta be csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz, és az Európai Tanács 1999 decemberében Helsinkiben hozott határozata nyomán 2000 februárjában hivatalosan is megkezdte a csatlakozási tárgyalásokat. 2000. december 13-án a nizzai EU-csúcson a tagállamok megegyeztek a bővítéssel összefüggő intézményi kérdésekben is, ennek alapján Románia számára a 2009-es európai parlamenti választások előtt 35, azt követően pedig 33 parlamenti mandátumot biztosítottak az Európai Parlamentben.¹

Az Európai Parlament tagjainak általános és közvetlen megválasztásáról az Európai Tanács először 1976-ban hozott határozatot, és 1979 óta az európai parlamenti választásokat ennek megfelelően szervezik is meg. Romániának tehát – mint újonnan csatlakozó országnak – el kellett fogadnia az ezzel kapcsolatos irányelveket és határozatokat, így a közvetlen, arányos rendszerben történő választás elve mellett a 93/109/CE számú irányelvet is, amely biztosította az európai parlamenti választásokon való részvételt és jelölhetőséget minden európai állampolgárnak, akik nem a saját államukban élnek.²

Az Európai Parlament megválasztásának Románia belépésekor érvényes elveit az Európai Tanács az Anasztaszopulosz-jelentés révén fogalmazta meg. Ez a jelentés rendkívüli fontosságú, mivel az Európai Tanács 2002-es határozata, amely ma hatályos, lényegében ezen alapul. Eszerint:

- az európai parlamenti képviselőket arányos listás rendszerben kell minden tagállamban megválasztani; emellett az Írorszáiban használatos STV arányos rendszere is megengedett;
- a tagállamok lehetővé tehetik a preferenciális szavazást, amennyiben erre vonatkozó eljárást dolgoznak ki;
- a választókerületekben megválasztott képviselők is az állam egész népének, és nem (csupán) választókerületüknek a képviselői;
- a speciális regionális sajátosságokat úgy kell figyelembe venni, hogy ne sértsék az arányossági elvet;
- bejutási küszöböt lehet érvényesíteni, de az nem lehet több 5%-nál;
- az európai parlamenti tagság összeegyeztethetetlen a tagállami parlamenti képviselettel;
- minden tagállam köteles megszabni a választási kampányra fordítandó költségek felső határát;
- az egységes alapelvek keretében a részletes szabályozást a tagállamok saját nemzeti alapon dolgozzák ki, például az aktív és a passzív választójogot illetően, a szavazás kötelező voltát illetően, a tisztségekkel kapcsolatos összeférhetetlenségre vagy a tartózkodási idő kérdésére vonatkozóan.³

Ezen elvek alapján a román kormány 2006 szeptemberében nyújtotta be a parlamenthez törvényjavaslatát az európai parlamenti választásokról. A kormány javaslatán kívül Vasile Pușcaș, a *Szociáldemokrata Párt (Partidul Social Democrat*, a továbbiakban PSD) képviselője, valamint Márton Árpád, a *Romániai Magyar Demokrata Szövetség* (a továbbiakban RMDSZ) képviselője iktatott egy-egy indítványt a parlamentben az EP-választási eljárásról. A Pușcaș-féle törvényjavaslatban a fejlesztési régiók szerepeltek az EP-választás választókerületeiként, az RMDSZ azonban az egykerületes választási rendszert támogatta, mivel ennek nagyobb fokú arányossága a szövetségnek esetleg egygel több képviselői mandátumot jelenthetett volna, ugyanakkor az RMDSZ a létező fejlesztési régiókat nem kívánta megerősíteni azzal, hogy politikai dimenziót biztosít létezésükhöz.⁴

2006 szeptemberében a választási rendszerrel foglalkozó parlamenti különbizottság elfogadta az EP-választási törvény meghatározó elemeit, azt, hogy az ország területe egyetlen választókerület és hogy a bejutási küszöb 5%. A parlament végül 2007 januárjában fogadta el a 33. számú törvényt.⁵

A romániai EP-választás rendszere e törvény alapján a következőképpen írható le:

- Aktív választójoggal rendelkeznek mindazok a román és uniós állampolgárok, akik a választás napján betöltötték 18. életévüket. Választhatóak a 23. életévüket betöltött román és uniós állampolgárok.
- Románia területe egyetlen választókerületet alkot. Ebből következően a kerületi magnitúdó 35.
- A választási rendszer arányos, listás rendszer; a választásokon zárt jelöltlisták állíthatók.
- Jelöltlistát pártok, pártszövetségek, választási szövetségek, kisebbségi szervezetek állíthatnak; de független jelöltek is indulhatnak. A pártok, pártszövetségek és választási szövetségek, valamint a kisebbségi szervezetek jelöltlistát 200 000 szavazó támogatásával állíthatnak; a független jelöltek indulásának feltétele 100 000 szavazó támogatása.
- A bejutási küszöb a pártok, pártszövetségek, választási szövetségek, kisebbségi szervezetek számára az összes érvényes szavazat 5%-a.
- A független jelöltek mandátumot szereznek, ha elérik az „országos választási koefficiens”. Ez a koefficiens az összes érvényes szavazat és az összmandátum-szám hányadosának egész része.⁶
- A pártok, pártszövetségek, választási szövetségek és kisebbségi szervezetek, amennyiben eredményeik elérték a bejutási küszöböt, a d'Hondt formula alapján jutnak mandátumhoz.

2006. október végén a pártokkal folytatott tárgyalások nyomán Călin Popescu-Tăriceanu miniszterelnök bejelentette, hogy az EP-választásokat

2007. május 13-án tartják meg, március 11-én azonban a kormány elhatározta a választások elhalasztását, hivatkozva a kialakult belpolitikai helyzetre, vagyis a Traian Băsescu államfő leváltására vonatkozó kezdeményezés nyomán kirobbant konfliktusra. Végül 2007. augusztus 21-én a kormány november 25-re tűzte ki az EP-választások időpontját.

Ilyen körülmények között kezdtek kampányba a pártok; a kampány október 26-án kezdődött, s a 2007/33. sz. törvény értelmében a parlamenti választásokról szóló 2004/373. sz. törvény kampányelőírási szabályozták. A választásokon tizenhárom párt állított jelöltlistát, és egyetlen független jelölt indult: Tőkés László.⁷ A pártok március közepéig benyújtották a jelöltlista állításához szükséges támogatói aláírásokat. Az így kibontakozó „magyar” politikai verseny adatai: az RMDSZ 322 ezer, Tőkés László pedig 137 ezer támogatói aláírást nyújtott be.

A viszonylag rövid kampány során a pártok jobbára belpolitikai témákra építették retorikájukat, de nem felejtettek el EU-s szlogeneket sem hangoztatni, vagy a nemzeti témát és az EU-t összekapcsolni.

II. A választások elemzése: részvétel, résztvevők, és eredmények

II.1. A részvétel

Országos szinten a részvételi arány 29,43% volt.⁸ Ez az eredmény jó a közép-kelet-európai tagországok viszonylatában, hiszen Románia a 40%-kal fölényesen vezető Magyarország mögött a második, hajszállal előzve meg a 29%-ot elérő Cseh Köztársaságot és a 28,6%-ot elérő Bulgáriát. Ám az is elmondható, hogy a román állampolgárok érdeklődése az EP-választások iránt jóval alacsonyabb a régi tagországokban mért átlagnál (ami újabban 47,1%, de az 1989-et megelőző évtizedben 65% volt). Sőt ha azt is tekintetbe vesszük, hogy a parlamenti választások alkalmával megfigyelt részvételi arány ezekben az országokban 80% körüli, s Romániában 2000-ben a szavazásra jogosultaknak 65,31%-a, 2004-ben pedig 58,51%-a jelent meg az urnák előtt az általános választások alkalmával, akkor a viszonylagosan gyenge érdeklődésre magyarázatul talán csak az hozható fel, hogy ez volt az első európai parlamenti választás hazánkban.⁹

Területi bontásban az figyelhető meg, hogy az a két megye (Hargita és Kovászna) a listavezető rendre 43,91 és 37,9%-kal, ezekre a 2000. évi parlamenti választásokkal bezárólag általában a legmagasabb részvételi arányok egyikével büszkélkedhetett. Viszont korántsem mellékes, hogy épp ezek a megyék szolgáltak most az RMDSZ és a Tőkés László képviselte ellenzéke közvetlen választási csatájának színteréül. A megyék sorában a képzeletbeli dobogóra még a rendszerint fokozott részvétellel jellemezhető Teleorman (36,62%) kerül. Továbbá a számottevő magyar lakosságú megyék közül az első tizenben található még Szilágy (36,53%), Bihar (34,45%) és Maros megye (33,99%), azonban Kolozs megye az enyhén átlagon aluli 29,25%-ával a rangsor második felében található. Tekintettel arra, hogy az empirikus politikatudományi vizsgálattól végső sorban nem idegenek a normatív demokraciatelméleti megállapítások, az elemzőket némi aggodalommal tölti el az a tény, hogy a leggyengébb részvételi arányt Temes megyében (24,01%) és Bukarest municípiumban (22,74%) figyeltük meg,¹⁰ s e két, nagymértékben városiasodott, magas fokú tökekoncentrációval rendelkező választókerület immár másodikban található az öt legalacsonyabb részvételi arányú területi közigazgatási egység között. Mindez ugyanis talán arra utal, hogy pont az iskolázottabb, a politikában és a közéletben haszonnal konvertálható erőforrásokkal – idővel, pénzzel, kapcsolatokkal – nagyobb mértékben rendelkező rétegek fordulnak el a politikától.¹¹ A megelőző választások részvételi adatai-

val Temes megye és a főváros alacsony részvételi arányán kívül hasonlóságot még a moldvai megyék átlagon felüli mobilizációja, továbbá az Argeș, Ialomița, valamint Tulcea megyében mért csekély szavazói kedv mutat. Meglepő ellenben, hogy a 2004-ben legmagasabb részvételi arányt mutató Ilfov s az első tíz között található Prahova megye ezúttal az utolsó tízbe kerültek.

II.2. Összesített eredmények – voksok és mandátumok

Az első európai parlamenti választások a román politikai palettának csupán néhány részletét érintő, s talán csak átmeneti leegyszerűsödését eredményezték. Ez elsősorban a versengő erők számának a nagyobb mértékű csökkenésében jelentkezett, ugyanis 2004-hez képest tizeneggyel, 2000-hez képest pedig huszonegyel kevesebb párt¹² állított jelöltek. Folytatódik-e, erősödik-e a továbbiakban a pártrendszernek ez a letisztulási, kikristályosodási tendenciája valószínűleg három tényezőtől függ. Az első s a legfontosabb az, hogy az államfő diktatórikus megnyilvánulásai és a többi intézmény működésébe való ismétlődő beavatkozási kísérletei ellenére is jobbra töretlen a román politikai rendszer demokratizálódása, illetve ezzel egyetemben a pártrendszer intézményesedési folyamata. A második tényező a kis pártok számára kedvezőtlen d'Hondt-féle osztórendszeres választási formula alkalmazása az összes mandátum szétosztásának a céljából,¹³ és a harmadik talán az Európai Unió politikai palettájához, a nagy európai politikai családok együtteséhez való igazodás kényszere.

A parlamentben képviselt pártok közül az elemeire bomlott, sőt tovább frakcionalizálódott *D.A. Szövetség* – vagyis a *Demokrata Párt*, a *Nemzeti Liberális Párt* és a *Demokrata Liberális Párt (Partidul Liberal Democrat*, a továbbiakban PLD),¹⁴ a *Szociáldemokrata Párt*, a *Nagy-Románia Párt (Partidul România Mare*, a továbbiakban PRM), a *Konzervatív Párt (Partidul Conservator*, a továbbiakban PC),¹⁵ a *Romániai Magyar Demokrata Szövetség* és a *Pro Europa Roma Párt (Partida Romilor Pro Europa*, a továbbiakban PR)¹⁶ indult a választásokon. Az országgyűlési képvisellel nem rendelkező, de választásokon már részt vett pártok közül a *Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt (Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat*, a továbbiakban PNȚCD) a *Szocialista Szövetség (Partidul Alianța Socialistă*, a továbbiakban PAS) és az *Új Generáció Kereszténydemokrata Pártja (Partidul Noua Generație – Creștin Democrat*, a továbbiakban PNG) szállt versenybe. Az eddig említetteken kívül még két új politikai erő, az egyik pártból a másikba vándorló Cosmin Gușă alapította *Nemzeti Kezdeményezés Pártja (Partidul Inițiativa Națională*, a továbbiakban PIN), a */Romániai/ Zöld Párt (Partidul Verde din România*, a továbbiakban PV/R/) és egy független jelölt, az RMDSZ ellenkének a támogatását élvező Tőkés László vállalta a megmérettetést.

Tekintettel arra, hogy a választás célja országunk európai parlamenti képviselőjének a kijelölése volt, a következő táblázat az összes résztvevő eredményeit feltünteti, s utal az Európai Unió nemzetközi pártszövetségeivel, az „europártokkal” fenntartott kapcsolataikra.

1. táblázat – A 2007. november 25-i európai parlamenti választások összesített eredménye

Jelölt	Szavazatszám	Százalékarány	Megszerzett mandátumok száma	Transznacionális politikai kapcsolatok ^a
PD ^b	1 476 105	28,82%	13	<i>Európai Néppárt</i> (tag – 2007-től)
PSD	1 184 018	23,12%	10	<i>Európai Szocialisták Pártja</i> (tag – 2005-től)
PNL	688 859	13,45%	6	<i>Európai Liberális Demokrata és Reform Párt</i> (tag – 1997-től)
PLD	398 901	7,79%	3	–
RMDSZ	282 929	5,52%	2	<i>Európai Néppárt</i> (tag – 2007-től)
PNG	248 863	4,86%	–	–
PRM	212 596	4,15%	–	(nem rendelkezik semmilyen státussal) ^c
Tőkés László	176 533	3,45%	1	(az EFA-frakció tagja)
PC	150 385	2,94%	–	(nem rendelkezik semmilyen státussal) ^d
PIN	124 829	2,44%	–	(nem rendelkezik semmilyen státussal) ^c
PNȚCD	71 001	1,39%	–	<i>Európai Néppárt</i> (tag – 2007-től)
PR	58 903	1,15%	–	–
PAS	28 484	0,56%	–	<i>Európai Baloldal Pártja</i> (alapító tag – 2004-től)
PV/R/	19 820	0,39%	–	<i>Európai Zöld Párt</i> (tag – 2007-től)
ÖSSZESEN	5 122 226	100,00%	35	

Forrás: *Proces verbal privind centralizarea voturilor și atribuirea mandatelor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007.* Biroul Electoral Central, București, 2007.

[http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE.pdf] (2007. nov. 30.)

- a) A táblázat utolsó oszlopában az szerepel, hogy a romániai pártok mikor lettek az egyes „europártok” teljes jogú vagy éppenséggel alapító tagjai.
- b) A PD 2007. december 15-én Rendkívüli Országos Értekezletet tartott, amelyen a szervezet nevének *Liberális-Demokrata Pártra (Partidul Democrat-Liberal*, a továbbiakban PD-L) való változtatásáról és ezzel egy időben a PD és PLD összevonásáról határozott.
- c) A PRM 2007. jan. 9. és nov. 14. között alapító tagja volt az *Identitás, Hagyomány, Szuverenitás* elnevezésű szélsőjobboldali pártokat tömörítő csoportnak. Ide tartozott a Jean-Marie Le Pen vezette francia *Front National*, a nemrég elhunyt Jörg Haider nevével „fémjelzett” *Freiheitliche Partei Österreichs* és a *Vlaams Belang*. A csoport a PRM nélkül *de jure* feloszlott, mert tagjainak száma 20 alá csökkent.
- d) A PC a választások előtt a *Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért* EP-frakció tagjaként működött, bár a csoport háttérét szolgáltató két „europárt” közül sem a *Európai Liberális Demokrata és Reform Pártnak*, sem a centrista *Európai Demokrata Pártnak* nem volt a tagja.
- e) A PIN a *Függetlenség/Demokrácia Csoport* nevet viselő, euroszeptikusok alkotta EP-frakcióval tart fenn jó kapcsolatot.

Amint az eredményekből látható, a választásokat meglepően kis előnnyel a PD nyerte a PSD és a PNL előtt, de arra is inkább csak a derűlátók számítottak, hogy a romániai magyarság képviseletében mind az RMDSZ, mind a független jelölt bejut az EP-be. Mielőtt ezeknek az eredményeknek a részletes, többek között területi bontásban történő elemzésére rátérnénk, a román pártrendszerre vonatkozóan teszünk néhány megállapítást.

II.3. Az eredmények részletes elemzése

II.3.1. A nagyobb pártok eredményei

A választások óta eltelt időszakban felbomlott a jobboldali *D.A. Szövetség*, az a politikai erő, amely 2004 decemberében kormányra került Romániában. Következésképpen a *Demokrata Párt* (PD), a *Nemzeti Liberális Párt* (PNL) és az utóbbiból leszakadt *Demokrata Liberális Párt* (PLD) önállóan indult az EP-választásokon.

A *Demokrata Párt* az előrejelzések tükrében a meglepően szorosra sikeredett választások nyertese lett, mintegy 2,5%, illetve alig több mint 5%-kal ért el gyengébb eredményt, mint három évvel korábban a *D.A. Szövetség*, illetve mint az elnökválasztás első fordulójában patrónusa, Traian Băsescu,

aki azóta a Cotroceni-palotába költözött. De ez igencsak vékonyka győzelem, ugyanis a közvélemény-kutatások többnyire egybehangzóan a „demokratáknak” a szociáldemokratákkal szembeni mintegy kétszeres és a liberálisokkal szembeni még ennél is nagyobb fölényét mutatták.¹⁷ A történelmi liberális pártot ért sorozatos kritikák, az államfő ügyes manőverezése – amellyel egyfelől széles körű lakossági támogatás és egyben biztos szavazói bázis megszerzését, másfelől pedig hivatásos politikusi személyi állomány, valamint szervezeti infrastruktúra kiépítését célozta egy domináns elnöki párt létrehozása érdekében – s ami egyúttal fölényes győzelmet eredményezett a május 19-i népszavazáson, megerősítette hitükben a „demokraták” szimpatizánsait. Miközben a többi párt, elsősorban a PSD és a PNL támogatóit elbizonytalanította. Mi több, a választásokat megelőzően talán a leghangosabb és a legeseménydúsabb kampány is a *Demokrata Párté* volt. Ilyen körülmények között könnyen elképzelhető, hogy olyan helyzet alakult ki az első európai parlamenti választások előestéjén Romániában, amikor a közvélemény-kutatók kérdésére válaszolva az állampolgárok szívesen nyilatkoztak szavazói szándékukról, amennyiben úgy érezték, hogy a közvélemény domináns áramlatához tartoznak. Ha ellenben kisebbségben érezték magukat – noha elhatározásukon sem akartak módosítani azáltal, hogy csatlakoznak a többség véleményéhez – inkább nem nyilatkoztak. A (mért) közvélemény aggregált szintjén ez a hallgatási tendencia önmagát erősítette: a többségnek észlelt álláspont állandó fölénybe került, a kisebbségiek meg jelentős mértékben visszaszorultak. Így a felmérések képtelenek voltak a voksok titkosságát garantáló szavazófülkében később kinyilvánított valós politikai preferenciák jelentősebb torzulásoktól mentes előzetes becslésére.¹⁸

Bár az összesített eredmény tükrében valójában túlzás lenne a párt fölényéről beszélni, a demokraták mégis nem kevesebb mint 24 megyében nyerték meg a választásokat – igaz: valamennyiben relatív, s nem abszolút, többséggel. Területi szavazóbázisuk nagyjából azonos az anyaszövetség korábbi szavazóbázisával ugyanis Bukarestben, továbbá Fehér, Temes, Szeben, Arad, Kolozs és Brassó megyében ezúttal is jól teljesítettek. Számszerű eredményeik tekintetében egyetlen megyében értek el kimagasló eredményt (Krássó-Szörény: 47,35%), de további nyolc megyében 35 és 40% között, illetve tizenháromban 30 és 35% között teljesítettek. Az előbbi felsorolás majdhogynem önmagában visszaigazolja korábbi – voltaképpen a *D.A. Szövetség*re tett – megállapításunkat, hogy „értelemszerűen [...] a fejlettebb, polgárosodottabb megyékben rendelkezik nagyobb támogatottsággal”,¹⁹ de a felbomlott jobboldali pólus eme pártja esetében az állítás statisztikai számításokkal is alátámasztható, noha erős összefüggésről nem beszélhetünk. Akár csak három évvel korábban a „kettős szövetség”, 2007 novemberében a PD

sem számíthatott sikeres szereplésre azokban a közigazgatási egységekben, ahol a magyarság képviselőjében harcra szálló erők igen magas szavazatarányt értek el (Hargita, Kovászna, Maros és Szatmár megye), tudniillik a PD itt és a szociáldemokraták uralta Botoşani-ban érte el a leggyengébb eredményeit. Az hogy Erdély bizonyos megyéiben igen jól, másokban pedig elég gyengén szerepelt, arra utal, hogy szavazóbázisa területileg igencsak egyenletesen oszlik meg, s ebből a szempontból a PD egyedülálló az európai parlamenti választásokon részt vett számottevő politikai erők sorában.²⁰

A *D.A. Szövetség* korábbi eredményeit a PD jelen eredményeivel számszerűen összehasonlítani próbáló fentebbi négy megállapításon kívül aligha van értelme további effajta egybevetésekkel próbálkozni. Azt viszont mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a párt Traian Băsescu (táv)vezérletével hat év alatt megnégyszerezte szavazói táborát,²¹ s a PLD-vel való, 2007. december 15-én bekövetkezett egybeolvadás előtt számszerűen körülbelül ugyanannyi voksra számíthatott, mint a legutóbbi parlamenti választások alkalmával a PNL-vel együtt alkotott jobboldali tömörülés.²²

A *Nemzeti Liberális Párt* eredményét – a rendszerint választásról választásra átalakuló pártszövetségek változó összetétele, valamint a hazánkban meglehetősen gyakori pártszakadások és -egyesülések következtében – a legésszerűbb a 2000. évi eredményekhez hasonlítani. A művelet elvégzéséhez három tényre kell figyelembe vennünk. Elsősorban azt, hogy az utolsó előtti parlamenti választások alkalmával a PNL az ország legerősebb liberális tömörüléseként százalékarányosan alig szerzett valamivel több szavazatot a most összegyűjtött voksok felénél (6,89%). Másodsorban azt, hogy időközben több politikai erővel egyesült. Tudniillik 2002 januárjában a szociáldemokratából szociál-liberálissá alakult *Szövetség Romániáért (Alianța pentru România*, a továbbiakban ApR) nevet viselő párt beolvadt a PNL-be, majd 2003 első felében ugyanezt tette a *Jobboldali Erők Szövetsége (Uniunea Forțelor de Dreapta*, a továbbiakban UFD), s végül 2003 szeptemberében az „anyapárt” Radu Câmpeanu-féle szárnya (*Partidul Național Liberal Câmpeanu*, a továbbiakban PNLC).²³ Harmadsorban pedig a közvélemény-kutatások tanúsága szerint is a választások előtti másfél esztendőben a *D.A. Szövetség* pártjai közül a „demokraták” népszerűsége nagyjából kétszerese volt a liberálisokénak (lásd az 7. táblázat adatait). Mindezek alapján talán arra következtethetünk, hogy a szervezet támogatottsága arányaiban aligha változott 2004 óta.

A PNL szavazatainak területi megoszlását illetően mindenekelőtt azt lehet megállapítani, hogy a párt 2007 novemberében egyetlen megyében sem szerzett még csak relatív többséget sem. Eredményei megyei bontásban is azt mutatják, amit országos szinten megfigyelhetünk: a jelenlegi vezető kormánypárt az ország harmadik legerősebb pártja, amely a szavazatok egyötö-

dénél többet csupán öt megyében kapott. Noha területi értelemben a korábbi *D.A. Szövetség* két pártjának szavazóbázisa nem nevezhető komplementernek, nincs olyan megye, amelyben mind a PD, mind a PNL jó eredményt ért volna el. Ellenkezőleg: a „demokraták” jól, a liberálisok pedig rosszul teljesítettek Arad megyében, s fordítva: a PD szerényebben szerepelt Vaslui, Teleorman és Botoşani megyében, ahol a PNL igen jól, hiszen az utóbbi kettőben megszerezte a szavazatok több mint 20%-át – akárcsak Giurgiu, Mehedintşi s Călăraşi megyében, ahol hét évvel korábbi eredményéhez képest közel 20%-ot javított. Mindössze három megyében – Temes, Hargita és Kovászna – szerepelt rosszabbul, mint 2000-ben, továbbá, érthető módon, százalékarányosan a legkevesebb voksot Hargita, Kovászna, Maros, valamint Erdély más magyarlakta megyéiben kapta.

Meglepő ellenben, hogy a liberálisok inkább a kevésbé modernizált megyékben értek el jobb eredményeket – a párt által az egyes megyékben elnyert szavazatok százalékos aránya és a megyék városi lakossága számarányának korrelációja $r = -0,216$ ($p = 0,169$). Továbbá a párt szavazóbázisa inkább regáti, mint erdélyi: a két országrészre számított megyei átlagok rendre 15,47 és 10,88%. Végül, de nem utolsósorban, ha a liberálisoknak a rurális övezetekben mért magasabb támogatottsága negatívumként fogható fel, az a tény, hogy lényegesen javított 2000. évi teljesítményén, sőt az utóbbi parlamenti választásokra számított összesített PNL–PNLC–ApR(–UFD) eredményt is valamivel felülmúlta,²⁴ s mindezt kormánypártként, az pozitívumként értékelendő.

A *Demokrata liberális Pártot* a történelmi liberális párt Tăriceanu-ellenes szárnyát alkotó, s a PNL-ből kizárt vagy kivált politikusok (jelesül Theodor Stolojan, Valeriu Stoica, Gheorghe Flutur, Mona Muscă, Raluca Turcan és mások) hozták létre először Liberális Platform néven 2006 októberében. Egy évvel az EP-választások előtt pártként is bejegyezték, s ilyen rövid idő alatt majdnem 8%-os párttá formálták. Mivel a párt a jelen országgyűlési ciklus alatt jött létre a PNL egy szakadár szárnyaként, eredményeit értelemszerűen nincs mivel összehasonlítani. A PLD a legjobban Neamţ, Dâmboviţa és Suceava megyében teljesített, ahol a harmadik legerősebb pártnak bizonyult: az elsőben kevéssel 20% feletti arányban szerzett szavazatot, de az utóbbi kettőben sem maradt el sokkal ettől a szinttől.

Ha ezek után a jobboldali erők összesített eredményeit kívánjuk áttekinteni, akkor két kérdést érdemes megvizsgálnunk, éspedig: 1) vajon mekkora és milyen támogatásra számíthat a választások után, a PD és a PLD egyesülésével megalakult *Liberális-Demokrata Párt (Partidul Democrat-Liberal*, a továbbiakban PD-L)? 2) hogyan alakultak (át) az európai parlamenti választások után a román (parlamenti) pártrendszer belső erőviszonyai?

Először is: a jelenlegi *PD-L-t* alkotó erők együttvéve, a négy „magyar” megyét (Hargitát, Kovásznát, Marost és Szatmári) leszámítva hat megye kivételével (Argeş, Botoşani, Olt, Teleorman, Vaslui és Vrancea) mindegyikben megnyerték a választásokat úgy, hogy egyben (Krassó-Szörény) megszerzték a voksok abszolút többségét. Mi több, egyetlen megyében sem teljesítettek 20% alatt s csak további ötben (Botoşani, Szatmár, Szilágy, Teleorman és Vaslui megyében) 20 és 30% között. Országos szinten a PD és a PLD együttesen 36,61%-ot ért el, ami igen közel áll ahhoz a szavazatokban mért erőhöz, amelyet Traian Băsescu szilárd elnöki pártja számára elképzelt.²⁵

Másodsorban: a jobboldal pártjai országos szinten összességükben a szavazatok abszolút többségét szerezték meg. Továbbá Hargita, Kovászna, Maros, Szatmár és Szilágy megye kivételével a három fő jobboldali párt minden közigazgatási egységben 40% feletti eredményt ért el, ezek közül huszonnyolcban pedig abszolút többséget. Ezzel tulajdonképpen az erőviszonyok 2004-hez képest teljes mértékben átrendeződtek, s úgy tűnik: a korábbi baloldali fölényt jobboldali (vagy jobbközép) abszolút többség váltja fel, ami nagymértékben a populista politizálás eszközeit több ízben sikeresen alkalmazó államelnök kezdeményezéseinek köszönhető.

A *Szociáldemokrata Párt* a választások egyik vesztese. A három évvel korábban megtartott országgyűlési választásokhoz képest szavazóinak nagyjából egyharmadát veszítette el (23,12% a volt *Humanista Párt*tal együtt szerzett 37%-hoz képest). Emiatt – úgy tűnik – a pártrendszeren belüli dominanciája végérvényesen erodálódott, amint ezt a 2004. évi írásunkban előre jeleztük. Szavazóbázisa egyre inkább ókirálysági, de már a Kárpátokon túli megyékben sem sikerül abszolút többséget szereznie.²⁶ Míg három évvel korábban 28 megyében szerezte meg a szavazatok relatív többségét, ez 2007 novemberében már csak 15 megyében sikerült. A PSD három megyében teljesített 35% fölött, s csupán további hatban 30–35% között. Erdélyben lényegesen gyengébben szerepelt: mindössze Beszterce-Naszód, Hunyad, Máramaros és Szilágy megyében sikerült a szavazatok egyötödét elhódítania, s ezek közül is csak az elsőben teljesített jobban országos átlagánál. Végül abban a három megyében teljesített a leggyengébben, ahol az RMDSZ és Tőkés László kiélezett választási csatát vívott, azaz Hargita, Kovászna és Maros megyében. Mindent összevetve, szavazótáborának erózióját a legbeszédesebben a következő tények mutatják: nincs olyan megye, ahol jobb teljesítményt ért volna el, mint 2004-ben; továbbá eredményeinek minimuma, maximuma és átlaga is kisebb, mint három évvel korábban.²⁷

Ennek ellenére a szavazatarányoknak az átlag körük kisebb szórása arra mutat, hogy az elmaradottabb, rurális vidékekből kialakult biztos választói bázisára bizonyos mértékben továbbra is számíthat.

Az EP-választáson képviselőket nem szerzett pártok közül az Új Generáció Kereszténydemokrata Pártja és a Nagy-Románia Párt eredményeit tekintjük át.

Az *Új Generáció Kereszténydemokrata Pártjának* (Gheorghe Becali futballmágnás pártja, PNG) igen kevés hiányzott az Európai Parlamentbe való bekerüléshez, hiszen a voksoknak a 4,86%-át szerezte meg. A párt – leszámítva az országos és a többi megyében elért eredményéhez viszonyított igen jó Ilfov megyei szereplést, valamint a magyar nemzetiségű politikusok versengése jellemezte területi-közigazgatási egységekben mutatott gyengébb teljesítményt – eléggé kiegyensúlyozott támogatásnak örvend: összesen 18 megyében lépte át a bejutási küszöböt, de ezek közül csak kettő található a Kárpátokon innen: Brassó és Krassó-Szörény megye. Ezen kívül eredményei területi bontásban 2004-ben nem tükröztek semmiféle választásgeográfiai logikát, most legalább Erdély és a Regát különválnak valamennyire,²⁸ de ennél több rendszer nem fedezhető fel. A párt továbbra is perszonális jellegű szervezet, amely méltán nevezhető *karizmatikus pártnak*,²⁹ amelynek sorsa nagymértékben függ a vezér pillanatnyi politikai ihletétől.

A *Nagy-Románia Párt* a 2000–2004 közötti parlamenti ciklus során mintegy 33%-ot veszített népszerűségéből. Az Európai Parlamentből való kiszorulást eredményező 4,15% pedig azt jelenti, a PRM a 2004. évi támogatóinak csupán az egyharmadát bírja.³⁰ Mi több, népszerűsége az „euroválasztások” évében ugyanúgy folyamatosan csökkent, csakúgy, mint a PNG-é (lásd *I. grafikon* – Melléklet). Sikertelenségének külső és belső okai egyaránt lehetnek. Belpolitikai téren minden bizonnyal az magyarázza a kudarcot, hogy nem képes arcukat váltani, külpolitikai téren a sikertelen szövetségi politika, a támogatás elmaradása lehetett az a tényező, amely súlyosbította Corneliu Vadim Tudor pártjának helyzetét.³¹ A PRM szavazói támogatottságáról az mondható el, hogy sok tekintetben hasonlít a PNG-ére, az utóbbiéknál némileg még egyenletesebb megoszlású abban az értelemben is, hogy kevésbé különböznek el a Kárpátok két oldalán fekvő megyék.

II.3.2. Az RMDSZ és Tőkés László független jelölt eredményei

Ennek az alfejezetnek az elején mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy nem ez volt az első országos szinten történő mandátumelosztással járó választás, amely során a magyar nemzetiségű vagy anyanyelvű szavazópolgárok voksaiért nem egyetlen politikai erő szállt harcba.³² Országos szinten az RMDSZ-nek csak két ízben – 1992-ben és 2004-ben – nem kellett (elsősorban vagy kizárólagosan) a magyarok szavazataira igényt tartó szervezettel megmérkőznie. Viszont az is tény, hogy komolyabb szervezeti háttérrel és

támogatottsággal bíró versenytárral először most, az európai parlamenti választások alkalmával, kellett szembenéznie. Mi több, Tőkés László független jelölt személyében olyan kihívóra talált, aki az előző esetekkel ellentétben a kommunista rendszer megdöntésében játszott szerepének köszönhetően, valamint annak, hogy korábban az RMDSZ tiszteletbeli elnöke volt, jelenleg pedig az *Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács* (a továbbiakban EMNT) elnöke, komoly presztízzsel s jelentős politikai tőkével rendelkezett. Ezt illusztrálják a 7. táblázat adatai is, hiszen míg korábban a Szövetség versenytársai vagy ellenfelei legjobb esetben is a magyar szervezetek és jelöltek gyűjtött szavazatok alig 2%-át tudhatták magukénak, a hat szervezet támogatását³³ élvező független jelölt megszerezte ezeknek a voksoknak a közel 40%-át. Ez a 282 929, illetve 176 533 szavazat országos viszonylatban rendre az érvényes voksok 5,52, illetve 3,45%-át jelentette (lásd az 1. táblázatot).

Az eredményekre nézve egy szinkronikus és két diakronikus vizsgálatot lehetséges és érdemes elvégezni. Egybe lehet vetni területi bontásban a magyar kisebbség szavazatait összegyűjtő két szereplő eredményét – kitérve arra is, hogy a többi párt eredményéhez hasonlítva milyennek minősül az RMDSZ és Tőkés László szereplése külön-külön és összesítve –, továbbá a Szövetség, illetve a magyar kisebbség szavazataiért versengő két szereplő összesített eredményét párhuzamba lehet állítani az RMDSZ korábbi teljesítményeivel.

Az RMDSZ a voksok 5,52%-át kapta, ami minden eddigi eredményénél, még a három évvel korábbi 6,17%-nál is gyengébb. A jó másfél évtizeddel korábbi szavazatarányával összevetve a mostanit, megállapítható, hogy relatív terminusokban a Szövetség szavazóinak majdnem egynegyedét elveszítette. Ennél drámaibb népszerűség-csökkenést csak egyetlen párt szenvedett Romániában, mégpedig a PSD pontosan az itt vizsgált választások alkalmával.³⁴ Szavazatszámának és -arányának apadása ellenére az RMDSZ – a PD és a PSD mellett – egyike annak a három szervezetnek, amelyik képes volt bizonyos területi-közigazgatási egységekben (Hargita, Maros, Szatmár és Szilágy megyében) relatív többséggel megnyerni a választásokat. Korábbi eredményei alapján győzelmére számítani lehetett az első két-három megyében, és Kovásznában is. Ennek ellenére az RMDSZ Hargita megyében alig több mint fél százalékkal nyert, Kovászna megyében pedig második lett. Nem szerepelt rendhagyó módon sem Bihar, sem Kolozs megyében, ahol a második, illetve a harmadik legnépszerűbb erőnek bizonyult. Ezen kívül 5% fölötti szavazatarányt még Arad, Brassó, Beszterce-Naszód és Máramaros megyében ért el.³⁵ Az ókirálási közigazgatási egységek közül Bukarestben és Bákó megyében szerepelt a legjobban, ahol meglepően inkább a fővárosi magyarok, valamint a moldvai csángók szavazataira számíthatott.³⁶

Érdeemes megvizsgálni, miként oszlik meg a három évvel korábbi eredményeihez viszonyítva a mintegy 10,5%-os veszteség. Azt találjuk ugyanis, hogy az RMDSZ-től mindössze a két székelyföldi megyében pártoltak el tömegesen a magyar nemzetiségű választópolgárok, s szavaztak a vele versengő független jelöltre. Hargita és Kovászna megyében az RMDSZ szavazatvesztése 2004-hez képest több mint 33%. Viszont e két területi egységen kívül csak ötben veszített 1%-nál többet a népszerűségéből, nevezetesen Bihar, Kolozs, Máramaros, Maros és Szatmár megyében – igaz a Partiumban a veszteség összességében 5% fölötti. A Szövetség további 12 megyében 1%-nál kisebb veszteséget, 21 területi-közigazgatási egységben – amelyek közül 3 erdélyi megye (Brassó, Krassó-Szörény és Szeben) – pedig 1%-nál kisebb nyereséget könyvelhetett el legutóbbi országos eredményeihez képest.

Tőkés László független jelölt az érvényes szavazatok 3,45%-át gyűjtötte be, s ezzel egyetlen független jelöltként Románia képviselője lett az Európai Parlamentben. Miként az RMDSZ-nek, Tőkés Lászlónak is sikerült relatív többséget szereznie, egy megyében, Kovásznában, de figyelemre méltó módon a legjobb megyei eredménnyel országos viszonylatban (47,77%). Emellett Hargitában is csak kevéssel maradt el az RMDSZ mögött, s így ő az egyedüli választási szereplő, akinek két megyében sikerült a voksok több mint 40%-át elhódítania. Ám e két kimagasló eredményt leszámítva csupán két közigazgatási egységben (Maros és Szatmár megyében) szerzett a szavazatok egytizedénél többet, s a pártok számára előírt küszöböt további három, valamint az egyéni jelöltek küszöbét további egy megyében – Bihar, Kolozs és Szilágy megyében, illetve Máramarosban – lépte túl.

Ha területi bontásban hasonlítjuk össze az RMDSZ és Tőkés László eredményeit a felek által „megnyert” megyék számának meghatározása csálóka eredményre vezethet, hiszen Tőkés László huszonhárom, a Szövetség pedig tizenkilenc megyében kerekedett felül. Nem szabad tehát szem elől téveszteni azt a tényt, hogy Tőkés László szoros győzelmeiket aratott rendszerint a Kárpátokon túl (lásd a **2. táblázatot**). Ez alól a megállapítás alól csak Kovászna megye kivétel. Viszont az RMDSZ-nek az erdélyi megyék zömében sikerült szavazótábora többségét megőriznie, s ezzel biztosította a Tőkés László képviselte, néhány éve már szervezeti szempontból a Szövetségből ki is szorult – korábbi belső – ellenzékével szembeni fölényét. Ebben a vonatkozásban korántsem meglepő, hogy az RMDSZ legerősebb bástyájának a legszűkebb körű RMDSZ-elit több tagjának otthon adó Maros megye bizonyult, ahol a Szövetség több mint 20%-kal gyűjtött több szavazatot, mint kihívója. Továbbá több mint 15%-os fölényrel nyert Szatmár és Szilágy megyében is, s más négyben (Arad, Bihar, Brassó és Kolozs megyében) több mint 5%-os előnyt szerzett. Hat erdélyi megyében előnye meghaladta az 1%-ot.

Tökés László és az RMDSZ versengésével kapcsolatban érdemes még egy dolgot megemlíteni, ugyanis a *Transidexen* olvasható vita a protesztoszavazatokról bizonyos részleteiben kissé félreérthető. Székely István szerint a Tökés László kapta szavazatok egy része a pártokkal, a pártpolitika jelenségével szembeni, részben az államelnök kiváltotta tiltakozásként fogható fel.³⁷ Ez esetben román nemzetiségű állampolgárok voksairól lehet csak szó. A hipotézis elméleti érdemeit elismerve egy dolgot jeleznénk csupán: tizenöt regáti megyében az RMDSZ is, és Tökés László is több személytől kapott szavazatot, mint ahány magyart a népszámlálási biztosok összeírtak. Ez azt sugallja, hogy a valóság a hipotézisben leírtnál bizonyára árnyaltabb.

Mindenképpen érdemes arra fölfigyelni, hogy a két fél gyűjtötte aláírások és szavazatok számának összege egyaránt hozzávetőlegesen 459 000, csak hogy a támogató aláírások benyújtása és a választások időpontja között 30 ezer támogató az RMDSZ-től a független jelölthöz vándorolt. A hangsúly ellenben nem ezen a 6,54%-os „illékonyaságon” van, hanem azon, hogy a magyar szavazatokért harcba szállt erők erre a 450–460 ezer biztos szavazóra számíthattak 2007-ben. Sajnos, ez egyúttal azt is jelentette, hogy folytatódott a „magyar” szavazatok számának a csökkenése, mégpedig mintegy 170 000-rel, ami a három évvel korábbi eredményhez képest 26,85%-os fogyással egyenértékű. Ez a csökkenés abszolút és relatív értelemben egyaránt nagyobb minden eddiginél.³⁸

Az RMDSZ és Tökés László együttvéve öt megyében (Hargita, Kovászna, Maros, Szatmár és Szilágy) megnyerte a választásokat. Sőt a magyar (nemzetiségű és/vagy anyanyelvű) választópolgárok voksaiért folyó versengésük a derűlátó elemzők és kommentátorok véleményét igazolta vissza, miszerint a „választás szabadsága” lehetőséget teremthet a magyar kisebbség rejtett vagy éppenséggel elveszített hitt mobilizációs tartalékainak a kiaknázására.³⁹ Ugyanis a két tábor összesített eredményét tekintve a versenytárs megjelenése 9–10%-os többletet eredményezett három megyében (Hargita, Kovászna és Maros megyében), valamint 3 és 7% közöttit négy megyében (Bihar, Kolozs, Szatmár és Szilágy megyében). Az RMDSZ és Tökés László összesített eredménye a legtöbb erdélyi megyében legalább 1%-kal jobb, mint az RMDSZ 2004. esztendei teljesítménye, s országos viszonylatban is kevés az a területi-közigazgatási egység, ahol a többlet fél százalék alatti. „Aggregált veszteség” csupán Bukarest municípiumban figyelhető meg, s ezt minden bizonnyal az magyarázza, hogy a választásoknak a szavazópolgárok által helyesen percipiált kisebb tétje miatt a külképviseleteken mind a Szövetség, mind a független jelölt meglepően kevés szavazatot kapott.⁴⁰

A magyar kisebbséget képviselő erők összesített eredményében bekövetkezett változást kifejező fentebbi százalékarányokat – amint Bukarest

példája ezt igen frappánsan szemlélteti –, természetesen nemcsak az RMDSZ és a független jelölt szereplése befolyásolja, hanem a román pártoké is, s még inkább az egyes megyékben mért részvételi arány. Mi több, joggal tehető föl a kérdés: beszélhetünk-e abszolút számokban az említett mozgósítási tartalék kiaknázásáról. Ahhoz, hogy erre válaszolhassunk, figyelembe kell venni, hogy az országos részvételi arány 2000 és 2004 viszonylatában 7,2; 2004 és 2007 viszonylatában pedig 29,08%-kal csökkent. Ilyen körülmények között szerintünk a mobilizációs rezerva értékesítését voltaképpen a magyarság képviseletét biztosító szereplők össz-szavazata csökkenésének a mérséklődésével kellene kifejezni. Ebben a tekintetben élen jár Hargita és Kovászna megye, ahol a két magyar politikai erő együttvéve, voksokban mérve, kevesebbet veszített támogatottságából, mint az RMDSZ az előző parlamenti ciklus folyamán. De nem csupán ezt a tényt – s az ilyen eredményt regisztráló megyéket – kell figyelembe venni, hanem potenciálisan a szavazatszám hozzávetőlegesen négyszeres⁴¹ csökkenésével kell számolni. Annak érdekében, hogy minél érvényesebb következtetést vonhassunk le a mozgósítási tartalékkal számoló hipotézis helyességét illetően, azt a konvenciót alkalmazzuk, hogy amennyiben a szavazatvesztés egy adott megyében meghaladja a 2000 és 2004 közötti időszakra vonatkozóan a háromszorosát, úgy tekintjük, hogy az illető közigazgatási egységben nem került sor e tartalék kiaknázására.⁴² Viszont amennyiben a szavazatcsökkenés az előző időszakban bekövetkezett duplájánál⁴³ kevesebb, joggal állíthatjuk, hogy a versengés felcsigázta a magyarok érdeklődését a választások iránt, s jótékony hatással volt a részvételükre. Nos, a szavazói támogatás az általunk választott határértéknél csupán Beszterce-Naszód, Máramaros és Szatmár megyében nagyobb arányú, ám további hét erdélyi megyében (Arad, Bihar, Brassó, Kolozs, Maros, Szilágy és Temes) kisebb.

Végeredményben a szavazatcsökkenés tekintetében az erdélyi térségek és megyék három csoportja különböztethető meg:

- a Hargita és Kovászna megye együtteseként értelmezett Székelyföld, ahol a verseny igen nagymértékben visszafogta a – minden bizonnyal távolmaradás okozta – veszteséget;
- Arad, Bihar, Brassó, Kolozs, Maros, Szilágy és Temes megye, ahol a választás lehetőségének (is) köszönhetően bizonyos mértékben visszaszorult a szavazatvesztés; valamint
- Beszterce-Naszód, Máramaros és Szatmár megye, ahol a szavazatvesztés csupán kevésbé vagy egyáltalán nem mérséklődött.

Ennek tükrében valószínűleg igazuk van azoknak, akik legalábbis ez alkalommal pozitívként értékelték az etnikumon belüli versenyt. Azt vi-

szont csak találgatni lehet, hogy mi lett volna, ha mégis bekövetkezik a sokak által remélt megegyezés.

III. A román pártrendszer és az erdélyi magyarság képviselőiténak alternatívái

Az alábbiakban az elemzés eredményei alapján a román pártrendszer további fejlődési irányvonalaira, majd a romániai magyar pártpolitizálás alternatíváira próbálunk néhány konklúziót megfogalmazni.

III.1. Változás és folytonosság a román pártrendszerben

Az európai parlamenti választások eredményeinek ismeretében kijelenthetjük: a román pártrendszer legerősebb kontinuitási eleme az időközben a *Demokrata Liberális Párttal* egyesült *Demokrata Párt* helyzetének a megszilárdulása, ami nagymértékben az államelnök ügyes manővereinek köszönhető. A PD az egyesülést megelőzően a pártrendszer egyik legintézményesültebb s egyben legidősebb, legfolytonosabb pártja volt. Hasonlóképpen kontinuitási elem, hogy kormánypárti pozícióból a történelmi pártként számon tartott PNL is képes erősödni. Végül folytonossági elemként említhető a nacionalista-populista pólus két kisebb pártjának a PNG-nek és a PIN-nek a bejutási küszöb alatti teljesítménye. Legalábbis az utóbbiról nehezen állítható, hogy az újabb választási esztendő során jelentősen meg tudna erősödni, viszont 2008 vonatkozásában Gheorghe Becali az, akit pártjával együtt botorság lenne leírni.

A *Szociáldemokrata Párt* tovább vesztett népszerűségéből, s ez akár változásként is számon tartható. Az viszont mindenképpen a változás irányába mutat, hogy a *Nagy-Románia Párt* támogatói bázisa drámai módon erodálódni látszik, noha a román demokrácia elkötelezettjeiként ezt a fejleményt semmiképpen sem tarthatjuk negatívnak. Hasonlóképpen a *Konzervatív Párt* kudarca is közvetve a nagy európai pártcsaládok erősödését jelenti, hisz a PC-t korántsem a(z ideál)tipikus konzervatív ideológia képviselőjének ismertük meg.

Tehát az európai parlamenti választások, a magyar szereplőktől egyelőre eltekintve, egy hárompólusú – szociáldemokratákból, önmagukat néppárti-kereszténydemokratának tituláló szociál-liberálisokból és jobboldali liberálisokból álló – pártrendszert körvonalaznak. Ebbe ékelődne bele, vélhetően, egy magyar etnoregionalista párt, s talán a nacionalista-populista pólus valamelyik maradványa, lett légyen az a PNG vagy a PRM, bár ez utóbbi egyértelműen egyre csak gyengül, s valószínűleg csak olyan választás alkalmával lehet még esélye jól szerepelni, ahol a „magyarkérdés” újra tét.

Végül az a tény, hogy a magyar szavazópolgárok voksaiért nem egy politikai erő szállt versenybe, nem tekinthető egyértelműen sem kontinuitási, sem transzformációs elemnek. A kontextus, a szereplők és az eredmények ismeretében inkább a kettő – egyelőre szerencsés – ötvözetének. Viszont ezt a kérdést, hogy tulajdonképpen milyen irányban fejlődik tovább a romániai magyar képviselői szervezeti-intézményi háttere, s hogyan képzelhető el ennek a konfigurációja bővebben, árnyaltabban az alábbiakban, írásunk záró alfejezetében taglaljuk.

III.2. A romániai magyar pártpolitizálás alternatívái

III.2.1. Az oszloposodási projekt bukása

A november 25-i európai parlamenti választások eredményeinek egyik olvasata, hogy a „magyar vagyok, tehát az RMDSZ-re szavazok”-automatizmus lebomlóban van,⁴⁴ illetve, hogy az RMDSZ azon törekvése, hogy ezt az automatizmust fenntartsa, egyre kevésbé sikeres. Az RMDSZ-re és Tőkés László független jelöltre leadott szavazatok megoszlása, valamint a *Magyar Polgári Párt* bejegyzése⁴⁵ egyben előre vetíti, hogy kialakulóban van az erdélyi magyarság plurális politikai képviselője, amely mintegy leváltja az RMDSZ „egységparadigmáját”.

Hogyan értelmezhető az egységparadigma bukása?

Az RMDSZ politikai projektje jószerével három egymással versengő, de ennek ellenére egymást nem kizáró, hanem több vonatkozásban is átfedő, elméleti keret segítségével értelmezhető:

- kisebbségi nemzetépítésként, mely esetben a nacionalizmuskutatók *terminus technicusai* jelentik az adekvát fogalmi hálót,⁴⁶
- a kisebbségi mozgalmak és pártok szervezeti-intézményi mintázata szempontjából⁴⁷, és végül
- az oszloptársadalmak⁴⁸ logikája szerint.

Az alábbiakban az RMDSZ megváltozó szerepét ez utóbbi nézőpontból, az „oszloptársadalom-projekt” bukásaként értelmezzük.

Az oszloptársadalmak,⁴⁹ amint ezt a rájuk vonatkozó irodalomból ismerjük, „a társadalmi terek szubkulturális alapú szegmentálódásával”⁵⁰ jönnek létre úgy, hogy politikai, szakmai, kulturális, valamint gazdasági szervezetek⁵¹ – vallási vagy világnézeti alapon – valóságos szervezeti hálóká fonódnak össze. Az oszloposodott társadalmakban a politikai magatartást a szubkulturákban összegződő – vallási és ideológiai – meggyőződések, valamint az ezeket fenntartó társadalmi-szervezeti kapcsolatok határozzák meg, amelyek

világnézeti alapon szövik bele az egyént az illető szubkultúrába, és ezzel politikai szocializációját is elvégzik. Vallási és/vagy ideológiai alapon tulajdonképpen párhuzamos intézményrendszerek jönnek létre, saját iskolahálózattal, médiával, érdekvédő szervezetekkel, szabadidő-egyesületekkel – tehát integrált civil szférával – és politikai pártokkal.⁵² Az „oszlopokat” tehát ezek az intézményi összefonódások alkotják, amelyek szervezett politikai szubkultúrák, jelentős anyagi-szervezeti erőforrásokkal, és amelyekben a politikai viselkedést a csoporthoz, a szubkultúrához tartozás határozza meg.

Az oszlopok közötti konszenzusos, vagyis az ezek tulajdonképpeni társulását megalapozó egyezségek megkötése után, az érdekegyeztetés, illetve a javak elosztására vonatkozó döntések az egyes pilléreken belül történnek, az oszlopok csúcán álló politikai képviselők – az ún. kupolaszervezetek⁵³ – a továbbiakban részben koordinálják a pilléreket, részben pedig közvetítik a döntéseket az ország politikai rendszere és az oszloptársadalom között.

Az RMDSZ szinte természetes, „magától adódó” módon törekedett arra, hogy az erdélyi magyarságot, mint nyelvi-etnikai közösséget, politikai szubkultúráként integrálja a román társadalomba.⁵⁴ Ebben a történelmileg kialakult mentalitás, a magyar és román nemzetépítés ellentéte, de a rendszerváltás sajátos kontextusa is a segítségére volt. Hiszen az új politikai rendszer kialakításának kezdetén, egyfajta „rendszerkonstituáló” konszenzus-elemként a román politikai szereplők a nemzeti kisebbségi szervezeteknek a választásokon való részvételük jogi engedélyezésével és az ehhez kötött – kezdetben alanyi jogon, később pedig csak kedvezményesen biztosított – „korporatív” képviselőkkel e kisebbségi csoportok választói bázisát tulajdonképpen átengedték a képviselőket felvállaló etnikai szervezeteknek. A magyarság esetében ez az „oszloposodás projektje” felé terelte az RMDSZ-t, és ennek stratégiai törekvéssé válásában további két tényező volt meghatározó: a) az oszlopszervezéshez a román kormányok biztosították a kulturális közpolitika erőforrásait (ezt viszont az RMDSZ vezetői nagyon sokáig, 2003–2004-ig a közjogi autonómiát elfogadható módon pótoló egyezségnek, kompromisszumnak tekintették); b) az RMDSZ-t a kartellként működő román pártrendszer egyik kartellpártjaként integrálta.⁵⁵

Mára ez a „terv” megbukott, s a bukásnak oszlopon belüli, valamint azon kívüli okai egyaránt voltak. A külső okok nyilvánvalóak: az oszloptársadalmak stabilizálódása csak ott és akkor volt sikeres, ahol és amikor legalább három párhuzamos – önmagában kisebbséget alkotó társadalmi-szubkultúrális szegmenst megjelenítő – oszlop is kialakul,⁵⁶ aminek eredményeképpen a szemben álló pártok stabil szavazóbázis, a szemben álló elitcsoportok pedig biztos intézményi háttország tudatában egyezkedhetnek a közjavaknak az oszlopok közötti elosztásáról. A román társadalom viszont

egészében nem pilléresedő társadalom, ezért a magyarság oszlopként való beilleszkedése a demokratizálódó román társadalomba a kilencvenes évek során nem lehetett sikeres projekt.⁵⁷ Az oszlopon belüli ok valószínűleg magában az erdélyi magyar társadalom kulturális-regionális megosztottságában rejlik. Túl heterogén ez a társadalom ahhoz, hogy egy esetleg szegmentált politikai kultúra egyetlen szubkulturális oszlopába integráltan egységes szavazóbázist alkosson: regionális tagoltsága erőteljes, továbbá politikai elitjének a kohéziója is megszűnőben van. Míg a kilencvenes években és 2000 táján az erdélyi magyar civil társadalom szubkulturálisan kötött szervezetek fürtjének tűnt, mára e szféra önállósága megnőtt, és az „elitjét tisztelő” választó típusa is visszaszorulóban van. A televíziózási szokások alakulása is ezt a pillérek meggyengülésére (*depillarization*)⁵⁸ emlékeztető folyamatot erősítette: az egységes magyar médiatér kiterjedése Erdélyre a magyarországi kétpólusú – és egyúttal nem konszenzusra törekvő, hanem történeti hagyományában is adverzariális⁵⁹ – politikai élet (*vita*) stílusának, ethoszának kedvezett.

Ennek következtében az RMDSZ azon törekvése, hogy a választói támogatottság megőrzése érdekében összhangban tartsa saját *szubkulturális párt-* és *kartellpárt-*karakterét az egész erdélyi magyarság tekintetében ellehetetlenült, s így a kísérlet sikerének esélyei is elszálltak. A „terv” főleg a székelyföldi választók nézőpontjából bizonyult problematikusnak, ahol a térségen belüli versenyek, a kis helyi elitkompetíciók hamar felszínre hozták a „projekt” belső ellentmondásait. Az „oszlop-projekt” bukása mégsem tekinthető egyértelmű kudarcnak s egyúttal lezárt folyamatnak, mert eredményei, tanulságai felhasználhatóak a következő korszak szervezetépítő munkájában, ami valószínűleg már el is kezdődött.

III.2.2. A Székelyföld-probléma és a kétpólusú politikai szerkezet

Az EP-választás eredményei is rámutattak arra, hogy az RMDSZ egy „Székelyföld-problémával” küszködik. Ez valószínűleg abból adódik, hogy politikai logikája az interetnikus környezet problémavilágát tükrözi, és hogy e logikát az ebben a környezetben „szocializálódott politikai elit hozta létre olyan problémák megoldására, amit elsősorban a román-magyar együttélés okoz”.⁶⁰

A románság Székelyföld számára a média által megjelenített, ideologikusan megrajzolt kontextus – igazából médiafüggetlen és narratívákon kívüli közvetlen tapasztalatként nem létezik. Ahol az „interetnikus környezet” magyarjai számára az állami intézményekkel való napi kapcsolat minden problematikussága áthelyezhető volt román-magyar dimenzióba, és az RMDSZ ennek a problematikusságnak a menedzsereként tudott megjelenni, Székely-

földön ugyanez már nem volt megvalósítható. Itt az RMDSZ maga az adminisztratív hatalom, éppen úgy része az államnak, mint másutt a többi román kartellpárt: használja annak közszolgálati erőforrásait (még ha azon osztoznia is kell a kartell többi pártjával), pénzügyi háttérrel biztosít magának az állam segítségével, sőt kis mértékben még konfigurálja is az állam intézményi adottságait. Viszont ez az állami és önkormányzati struktúrára bízott, azokra ráépült RMDSZ már nem tud oly módon kijáró komponense lenni a magyar oszlopnak, ahogy ez az „interetnikus környezetben” működik. A székelyföldi civil társadalom pedig ezzel az állami és önkormányzati struktúrába beszippantott párttal szemben jelent meg.

Az RMDSZ „oszloptársadalom-projektjének” elemeire bomlása – vagyis a két fennebb vázolt logika erőteljesebb elválása – milyen scenáriókat eredményezhet, az két további fejlemény figyelembevételével vázolható:

- Egyrészt kérdés, hogy megváltozik-e a román pártok álláspontja a magyar szavazókkal (tehát nem közvetlenül a „magyar kérdéssel”) szemben, azaz: lemondanak-e arról az 1990-es rendszeralapozó konszenzuselemlről, amely szerint a magyar szavazók az RMDSZ-re „tartoznak”, ezekért a szavazatokért nem érdemes versenyezni, inkább a már megválasztott magyar képviselőt „integrálására” kell összpontosítani. Ennek az álláspontnak a megváltozása egy cseppet sem kizárt, ez kiolvasható például Traian Băsescu államfő kezdeményezéseiből.
- Másrészt fontos körülmény a Székelyföld–”interetnikus környezet” közötti, fentebb vázolt különbség átalakulása (vagy artikulálódása) a magyar „etnikai pártpaletta” pluralizálódása során. Ebben az alternatívákat most már az határozza meg, hogy a pártverseny két dimenziója, a *versenydimenzió* és az *identitásdimenzió*⁶¹ milyen viszonyba kerül az intézményesülő magyar többpártiság nyomán a két egyértelműben elkülönülő övezetben. Az szinte magától értetődő, hogy a versenydimenzió erőteljesebb lesz a Székelyföldön, míg „interetnikus környezetben” az identitásdimenzió, vagyis a már megszerzett szavazók megtartása, marad a meghatározóbb.

Felmerül a kérdés: mit tesznek e pártok, ha a román parlamentben nem lesz a magyarságnak korporatív képviselője? A leírt helyzetre a „román” pártok válasza nyilván egy tanulási folyamat eredménye lesz. Számos válasz születik a „kísérletezések és korrekciók” (*trial and error*) módszerével, és ezek a válaszok elvileg egy meglehetősen széles palettát alkothatnak, kezdve egyes RMDSZ-ből kiszorult politikusok megnyerésével el egészen a „kisebbségi tagozatok” belső szervezeti létrehozásáig.

A magyar képviselő pluralizmusa tekintetében is több változattal lehet számolni. A lehetőségek palettája a „megtúrt pluralizmustól” – amely az

RMDSZ-hegemónia fennmaradását jelenti egy-két kisebb magyar párt megjelenése mellett – egy kétpólusú, új politikai szerkezet kialakulásáig terjed. Amennyiben ez utóbbi olyan önkorlátozó „kétpártrendszerre” alakul, amely egyben területileg és szervezetileg is szétválasztja a Székelyföld-”interetnikus környezet” különbségben megjelenő politikai logikákat, akkor hosszabb távra is érvényes szerkezet jöhet létre, gyakorlatilag az az újabb szerkezeti paradigma, amely az RMDSZ jó másfél évtizedes egységörző filozófiájának a helyébe lép.

Jegyzetek

¹ Bakk Miklós: Románia európai uniós csatlakozásának kronológiája. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Kiadó, Temesvár, 2005. 701–702. o.

² Bár európai állampolgárok nem jelöltették magukat, öten éltek közülük passzív választójoggal. Lásd *Proces verbal privind centralizarea voturilor și atribuirea mandatelor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007. 1. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE.pdf], letöltve 2007. nov. 30.

³ Fábrián György: Európai parlamenti választások és választási rendszerek. *Politikatudományi Szemle*, XIV. évf. (2005) 2. sz. 63–65. o.

⁴ Lásd *Legi pentru euroalegeri*. [http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_7978/Legi-pentru-euroalegeri.html], letöltve 2008. I. 19.; F[all] S[ándor]: Európai parlamenti választások – sürget a határidő. *Krónika*, VIII. évf., 172. sz. (2006. szept. 6., szerda) 3 o. és Gazda Árpád: Szemben az Európai Unió irányelveivel. *Krónika*, VIII. évf., 171. sz. (2006. IX. 5, kedd) 3. o.

⁵ Legea nr. 33 din 16 ianuarie 2007 privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European. *Monitorul Oficial al României*. Partea I. Legi, decrete, hotărâri și alte acte. Anul XX, nr. 28, marți 16 ianuarie 2007.

⁶ A jogszabály 18. cikkének 1. bekezdése.

⁷ A választásokkal egy időben, de külön szavazóhelyiségekben zajlott az az újabb referendum, amelyen az állampolgároknak az elnök kezdeményezte ún. egyéni kerületi, azaz kétfordulós többségi választási rendszer bevezetéséről kellett véleményt nyilvánítaniuk.

⁸ Saját számítás a Központi Választási Iroda által kiállított jegyzőkönyvek alapján. Lásd *Proces verbal privind centralizarea voturilor și atribuirea mandatelor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE.pdf] és *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE_JUDEJE_SI_BUCURESTI.pdf (sic!)], mindkettő letöltve 2007. XI. 30.

⁹ A többi adat forrása rendre: *Prezența la vot peste media 'Estului'*. [http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_11940/Prezent-la-vot-

peste-media-'Estului'.html], letöltve 2008. I. 6-án; Richard S. Flickinger – Donley T. Studlar: The Disappearing Voters? Exploring Declining Turnout in Western European Elections. *West European Politics*, vol. 15, no. 2 (April 1992) 5.; Szász A. Zoltán: *Comportament politic (I). Studiul comportamentului electoral*. Universitatea „Babeş-Bolyai”, Centrul de Formare Continuă și Învățământ la Distanță, Cluj-Napoca, 2005. 73. és Bakk Miklós-Szász Alpár Zoltán-Székely István Gergő: *i. m.* 10.

¹⁰ Saját számítások a Központi Választási Iroda adatai alapján. Lásd *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007.

¹¹ Ezt viszont csak hipotézis, könnyen megtörténhet, hogy az iskolázottabb, módosabb városi szavazópolgárok továbbra is elmennek voksolni, és a város lakó kékgallérosok tömege marad távol, ám hogy pontosan mi az igazság, azt csak közvélemény-kutatások segítségével lehetne kideríteni.

¹² Bár – amint látni fogjuk – két önmagát joggal kisebbségnek tekintő szervezet is indult a választásokon, több okból helyesebb ebben a dolgozatban a párt gyűjtőkategóriát használni. Először is a választásokon részt vevő szervezetek politikatudományi értelemben pártok (vö. Giovanni Sartori: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. 2nd ed. ECPR Press, Colchester, 2005. 56–57.), másodsorban pedig az érvényben levő, 373/2004-es választójogi törvénynek az európai parlamenti választások esetében is alkalmazandó 4. cikke 7. bekezdésének értelmében is pártként kezelendők.

¹³ A d'Hondt-rendszer bizonyos értelemben a legaránytalanabb arányos választási formula, továbbá szisztematikusan a nagyobb pártoknak kedvez. Ez nem jelent különösebb hátrányt a kis pártok számára a kétszintű körzetbeosztást és maradékátvitelt alkalmazó román parlamenti választási rendszer esetében, ahol az osztórendszert csak az alacsonyabb szintű körzetekben végzett allokáció után fennmaradt mandátumoknak a töredék-szavazatok függvényében történő kiosztására használják. Viszont az Európai Parlament megválasztása esetében a mindössze 35 mandátumnak a d'Hondt-formula alapján történő szétosztása voltaképpen esélyt sem ad a kis pártoknak. (Vö. Bakk Miklós: *Választási rendszerek*. Egyetemi Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007, 47., 69. és Arend Lijphart: *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945–1990*. Oxford University Press, Oxford, 1994. /Comparative European Politics./ 23., 32.)

¹⁴ A pártot a PNL-ből kizárt, illetve kivált politikusok csoportja alakította 2006. dec. 7-én, élén Theodor Stolojan volt miniszterelnökkel, a párt korábbi elnökével.

¹⁵ A *Román Humanista Párt (Partidul Umanist Român*, a továbbiakban PUR) 2005 májusában tartott kongresszusán változtatta meg a nevét. Lásd *Partidul Conservator – o foarte sumară istorie a ideilor*, [<http://www.partidulconservator.ro/ro/articole/Istoric>], letöltve 2007.XI. 6.

¹⁶ A szervezet azonos azzal a nemzeti kisebbségi szervezettel, amely 2004-ben */Romániai/ Szociáldemokrata Roma Párt (Partida Romilor Social Democrată /din România/)* néven juttatott kedvezményesen képviselőt – név szerint Nicolae Păunt, az alakulat elnökét – az alsóházba. Lásd *Voturile nominale ale deputaților pe proiecte de lege*. Institutul pentru Politici Publice, București, [http://www.ipp.ro/cummuncesc_parlamentarii/] és *A început campania electorală pentru 25 noiembrie. România liberă* (vineri, 26 octombrie 2007) [<http://www.romanialibera.ro/al09696/a-inceput-campania-electoralapentru-25-noiembrie.html>], mindkettő letöltve 2008.I. 7.

¹⁷ Lásd az *I. táblázat* adatait.

¹⁸ Ezt az először a hatvanas években Németországban megfigyelt és leírt jelenséget nevezzük *hallgatási spirálnak* (*spiral of silence effect*). Vö. Elisabeth Noelle-Neumann: *Political Opinion Polling in Germany*. In Robert M. Worcester (ed.): *Political Opinion Polling. An International Review*. The Macmillan Press, London, 1983. 52–53.0.

¹⁹ Bakk Miklós–Szász Alpár Zoltán–Székely István Gergő: *i. m.* 16.

²⁰ A „demokraták” szavazatarányainak külön az erdélyi és külön az ókirálysági megyékre számított átlaga – rendre 28,07 és 28,57% – között igen csekély az eltérés.

²¹ A statisztikai mutatók ezt egyértelműen szemléltetik. A 2007., valamint a 2000. évi választásokra vonatkozó minimumok, maximumok meg átlagok tizedes törttel kifejezve rendre: 0,0316 és 0,0066; 0,4735 és 0,1691, illetve 0,2838 és 0,0676.

²² PD-L: egységben az erő. A demokraták és a liberális demokraták fúziója révén megszületett az új jobbközép alakulat. *Krónika*, IX. évf., 245. sz. (2007. december 17., hétfő) 3. (A PD 2000. évi országos szintű eredményeiért, valamint a *D. A. Szövetség* 2004. évi szereplésének részletes elemzéséért lásd Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán – Székely István Gergő: *i. m.* 9., 15–16.0.)

²³ Lásd Stan Stoica: *Dicționarul partidelor politice din România (1989–2001)*. Editura Meronia, București, 2001. 21–22., 26.; *Registrul partidelor politice – 1718.03.2003. – Partidul Național Liberal-P.N.L.* [http://www.tmb.ro/getmc.php?param=registrul_partidelor_politice_12052005] (Románia 2003 óta vezetett pártjegyzékének internetes kivonata); *Protocol de fuziune între Partidul Național Liberal și Alianța pentru România. 19.01.2002.* [<http://pnl.ro/?id=protocol&offset=0>], és a [<http://www.europe-politique.eu/elections-roumanie.htm>] oldal adatait (mindhárom letöltve 2008.I. 11.).

²⁴ Megyei bontásban a liberálisok 25 megyében teljesítettek a négy szervezet hipotetikus összesített eredményénél jobban.

²⁵ Az érvényes válaszokat tekintetbe véve ez az arány megegyezik azzal, amit egy évvégi közvélemény-kutatás mért. (Lásd *Nationwide Opinion Poll. December, 2007*. Center for Urban and Regional Sociology, Bucharest, 2007. 7. o.)

²⁶ A Regátban megyénként átlagban 27,64%-ot ért el, de Erdélyben csak 15,77%-ot (lásd még a *3. táblázatot*).

²⁷ Az állítás akkor is igaz, ha a PSD mostani százalékarányát mintegy 3%-kal (a *Konzervatív Párt* eredménye) magasabbnak tekintjük.

²⁸ A párt támogattságának az ókirálysági megyékre számított átlaga 5,59%, míg az erdélyiekre vonatkozó 3,62% (lásd még az *5. és a 6. táblázatot*). (Vö. Bakk Miklós–Szász Alpár Zoltán–Székely István Gergő: *i. m.* 20. o.)

²⁹ A pártok választói kötődés lehetséges motivációja alapján a pártok három ideáltípusa határozható meg: *a karizmatikus, a klienteláris, valamint a programmatikus*. Lásd Herbert Kitschelt: *Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies. Theoretical Propositions. Party Politics*, vol. 1 (1995) no. 4, 449. o.

³⁰ Vö. Bakk Miklós–Szász Alpár Zoltán–Székely István Gergő: *i. m.* 17. o.

³¹ Az *Európai Néppárt* 2004-ben kategorikusan elutasította a PRM felvételi kérelmét, az európai parlamenti választások előtt pedig a PRM önként távozott az *Identitás, Hagymány, Szuverenitás* elnevezésű szélsőjobboldali pártokat tömörítő csoportból.

³² Véleményünk szerint Romániára jellemző az etnikai szavazás, vagyis „az etnikai választóvonalat áthidaló szavazatcsere hiánya”. (Donald L. Horowitz: *Ethnic Groups in*

Conflict. 2nd. ed. Berkeley–Los Angeles, 2000, University of California Press. 291–292., 346., 326.0.)

³³ Az EMNT mellett a következő ötről van szó: a *Székely Nemzeti Tanács*ról, a *Magyar Polgári Szövetség*ről, a *Magyar Polgári Egyesület*ről, a *Magyar Ifjúsági Tanács*ról és az *Erdélyi Magyar Ifjak*ról. (Gazda Árpád: A jelöltállítás kronológiája. Gőgösen kezdte, megszeppenve fejezte be az RMDSZ a listaállítást. *Krónika*, IX. évf., 177. sz., 2007. szept. 12.)

³⁴ A romániai magyarság „etnikai hegemón” (*ethnic hegemon*) pártja szavazói támogatottságának a csökkenését értelmetlen lenne a szimpatizánsok olyan jellegű és mértékű elpártolásához hasonlítani, mint amilyent a *Román Demokrata Konvenció* (*Convenția Democrată Română*) felbomlása okozott 2000-ben, s ami végső soron a szervezet eltűnését vonta maga után. Hasonlóképpen, az okokat tekintve, a *Demokratikus Nemzeti Megmentési Front* (*Frontul Democrat al Salvării Naționale*, a továbbiakban FDSN) támogatottságában 1990 és 1992 között tapasztalt csökkenés sem teljesen analóg az RMDSZ népszerűségének jelenlegi visszaszorulásával, bár kétségtelenül a szárnyakra bomlás közös vonása mindkét jelenségnek.

³⁵ Erdélyi 14,95%-os megyei átlagához képest a Szövetségnek érthetően igen csekély a regáti szavazói támogatottsága (0,28%)

³⁶ A Szövetség Bukarestben összesen 2359 szavazatot gyűjtött, amiből csupán 616-ot a külképviseleteken és 1743-at a főváros kerületeiben. (Lásd *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007)

³⁷ *Viszketett a tenyerük. EP-választások: mi rejlik a számok mögött?* [<http://politika.transindex.ro/?cikk=6442>], letöltve 2008.I. 23. (Lásd Székely István negyedik hozzászólását.)

³⁸ Vö. Bakk Miklós–Szász Alpár Zoltán–Székely István Gergő: *i. m.* 30. o.

³⁹ Az előjelek azonban – legalábbis a közvélemény-kutatások tükrében – nem voltak ennyire biztatóak. Az RMDSZ a választások közeledtével a bejutás szempontjából a határon volt, Tőkés László esetében pedig talán még egy kicsit rosszabb is volt a helyzet. (Lásd *Felmérések harca: bizakodó az RMDSZ. Új Magyar Szó*, III. évf., 227. sz., 2007. november 21.) Véleményünk szerint azonban sem a néhány tíz magyart magukban foglaló országos reprezentatív minták alapján, sem egy telefonos közvélemény-kutatás alapján nem lehet a magyarságot képviselni szándékozó erők választási szereplését előre jelezni. Az első esetben a túlon túl kisméretű magyar alminta okoz önmagában gondot, a második esetben pedig az, hogy országunk háztartásainak telefonos felszereltsége még mindig nincs azon államok színvonalán, amelyekben a telefonos felmérések immár szokványosak, arról nem is beszélve, hogy a jelenlegi piaci körülmények között elégtelen egyetlen szolgáltató telefonkönyvére hagyatkozni.

⁴⁰ Külföldön a két versenytárs összesen 2532 voksot kapott, ami a fővárosban összesített szavazataik 44,34%-a. A három évvel korábbihoz képest a bukaresti szavazatvesztés noha százalékarányosan csekély 0,11, abszolút számokban 10 846. (Ezt a furcsa eredményt természetesen az magyarázza, hogy 2004-ben a fővárosban több mint két és fél-szer több voksot számoltak össze a mostaninál: 1 048 747-et a 388 999-hez képest.) (Vö. *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007; *Voturi valabil exprimate*

pe circumscriptii electorale și partide. Biroul Electoral Central, București[, 2004]. és Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán – Székely István Gergő: *i. m.* 31–32.0.)

⁴¹ Természetesen nem állítjuk, hogy országunkban a szavazásra jogosultak száma állandó. Ellenkezőleg a teljes választói névjegyzékben szereplők száma éppenséggel növekvő tendenciát mutat. Ezzel szemben – demográfiai becslések szerint – a magyar választópolgároké enyhén csökken, de ezek a változások nem olyan mértékűek, hogy adataink pontos súlyozását indokolttá tennék, jóllehet a súlyozás nemhogy gyengítené, hanem éppenséggel erősítené következtetésünket. (Vö. [http://www2.essex.ac.uk/elect/data_base/indexElections.asp], letöltve 2004. I. 18.; *Proces verbal privind centralizarea voturilor și atribuirea mandatelor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007.* Biroul Electoral Central, București, 2007. 1. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE.pdf]; *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007.* Biroul Electoral Central, București, 2007. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE_JUDETE_SI_BUCU_RESTI.pdf], mindkettő letöltve 2007. XI. 30; *Proces-verbal privind rezultatul alegerilor pentru Camera Deputaților – 28 noiembrie 2004.* Biroul Electoral Central, București[, 2004], [http://www.bec2004.ro/documente/rezultate/REZULTATE%20CAMERA%20DEPUTATILOR/CD_BEC.pdf] 1, letöltve 2004. XII. 31.; Bakk Miklós–Szász Alpár Zoltán–Székely István Gergő: *i. m.* 31–32.0. és Csata István–Kiss Tamás: *Népesedési perspektívák. Az erdélyi magyar népesség regionálisan tagolt előreszámítása húsz és harminc éves időtávra.* RMDSZ Ügyvezető Elnökség – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007. /Erdélyi Társadalom Könyvek 2./ 53–54. o.)

⁴² Ezek a határértékek végső soron önkényesen választottak. Ám eljárásmodunk nem idegen a politikatudományi elemzés módszertanától: ilyenkor csupán az a lényeges, hogy a választott „küszöbök” ésszerűek legyenek, és a következtetések érvényességének a szempontjából lehetőleg biztonságosan diszkrimináljanak, azaz válasszák szét, sorolják külön csoportokba az egymástól eltérő eseteket.

⁴³ Természetesen csak az erdélyi megyékkel dolgozunk, mert csak esetükben lehet szó jelentősebb mobilizációs tartalékról, s tulajdonképpen csak ezekben haladja meg a szavazatszökkenés a több százas nagyságrendet.

⁴⁴ *Viszketett a tenyerük. EP-választások: mi rejlik a számok mögött?* [<http://politika.transindex.ro/7cikk=6442>], letöltve 2008. I. 23. (Lásd Székely István első, illetve Kiss Tamás második hozzászólását.)

⁴⁵ A Bukaresti Törvényszék a párt bejegyzését 2008. jan. 29-én hagyta jóvá, de az óvá-sok miatt a jogerős határozat később került kibocsátásra.

⁴⁶ Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés. *Regio*, XI. évf. (2000) 3. sz., 236. és uő.: Az RMDSZ és a romániai magyar társadalom: alternatívák vagy kényszerpályák? *Magyar Kisebbség*, Új sorozat, VII. évf. (2002), 1. sz. 211–212. o.

⁴⁷ Szász Alpár Zoltán: Az RMDSZ szervezeti identitása (1989–2005) – alakváltozások és párhuzamok. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2006.* Szórvány Alapítvány – Marineasa Kiadó, Temesvár, 2007. 25–26. o.

⁴⁸ Bakk Miklós: Modellviták – rejtett stratégiák. *Magyar Kisebbség*, Új sorozat, VI. évf. (2001), 1. sz. 12–13., uő.: Az eredettől a kezdetig. *Provincia*, I. évf., 7. sz. (2000. november) 4.; Borbély Zsolt Attila: Összmagyarság és erdélyiség. *Provincia*, I. évf., 8. sz. (2000. december) 8.; Kántor Zoltán: A konzociáció Erdélyben. Folyamatok és model-

lek. *Provincia*, II. évf., 4. sz. (2001. április) 7.; Molnár Gusztáv: A konszociációs demokrácia esélyei Erdélyben. *Provincia*, I. évf., 6. sz. (2000. október) 1–2. és Szász A. Zoltán: A demokrácia modelljei Romániában: a valóság számokban kifejezve. *Magyar Kisebbség*, Új sorozat, VII. évf. (2002), 3. sz. 242–245., 247.o.

⁴⁹ Az angol nyelvű nemzetközi szakirodalomból *pillarisation*ként (vagy sok esetben az eredeti holland nyelvű szóval *verzuijing*ként) ismert fogalmat magyarra a *cölöpösödés*, *oszloposodás* vagy *pilléresedés* szakkifejezésekkel szokás fordítani. (Lásd Enyedi Zsolt: Pillér és szubkultúra. A politikai-kulturális tagolódás egy lehetséges fogalmi kerete. *Politikatudományi Szemle*, II. évf. (1993) 4. sz., 25 o.)

⁵⁰ Lásd Enyedi Zsolt: *Politika a keresztjegyében*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 40–41.

⁵¹ Uo. 41.o.

⁵² Val Lorwin: Segmented Pluralism. Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies. *Comparative Politics*, vol. 3 (1971) no. 2, 141–142. o. Idézik Enyedi Zsolt – Körösenyi András: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 37–38. o.

⁵³ A szakkifejezés forrása Maureen Cowell: Stabilization and Change in Belgian Party System. In Steven B. Wolinetz (ed.): *Parties and Party Systems in Liberal Democracies*. Routledge, London – New York, 1988. 114. Idézi Enyedi Zsolt: *i. m.* 129. o.

⁵⁴ Vö. Szász Alpár Zoltán: Az RMDSZ szervezeti identitása (1989–2005) – alakváltozások és párhuzamok. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2006*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Kiadó, Temesvár, 2007. 25–26. o.)

⁵⁵ Uo. 32. o.

⁵⁶ Arend Lijphart: *Democrația în societățile plurale*. Polirom, Iași, 2002. 72–74. o.

⁵⁷ Ld. Szász Alpár Zoltán: A demokrácia modelljei Romániában: a valóság számokban kifejezve. *Magyar Kisebbség*, Új sorozat, VII. évf. (2002), 3. sz. 242–245. o.

⁵⁸ A pillérek meggyengüléséről vagy az oszlopok összeomlásáról (*depillarization* vagy *ontzuiling*) lásd Enyedi Zsolt: *i. m.* 49–59. o.

⁵⁹ Ez a jelleg a magyarországi politikát vélhetően a reformkor óta jellemzi, de mindenképpen sajátja a két világháború közötti magyar politikának, lásd például a közéletbe is begyűrűzött urbánus-népies vitát. (Vö. Bozóki András: *An Outline of Three Populisms. The United States, Argentina and Hungary*. Working Paper #5. Central European University, Political Science Department, June 1994. 22–27.)

⁶⁰ *Viszketett a tenyerük. EP-választások: mi rejlik a számok mögött?* [<http://politika.transindex.ro/?cikk=6442>], letöltve 2008.I. 23. (Lásd Székely István első hozzászólását.)

⁶¹ Enyedi Zsolt – Körösenyi András: *i. m.* 226–229. o.

MELLÉKLETEK

2. táblázat – Az Európai Parlamentben képvisellet szerzett pártok eredményei

Megye ^{a)}	PD ^{b)}	PNL ^{b)}	PSD ^{b)}	RMDSZ ^{b)}	PLD ^{b)}	Tökés László ^{b)}	Bejutottak (összesen a megyében)	Összesen a megyében
Fehér	36 009	15 349	15 619	4 240	5 707	1 260	78 184	94 420
Arad	36 081	10 227	15 446	8 360	8 762	2 294	81 170	100 455
Argeş	33 321	16 306	46 134	225	11 206	477	107 669	136 560
Bákó	46 664	26 122	49 564	986	12 754	1 430	137 520	166 943
Bihar	50 504	22 299	20 938	30 069	4 590	16 609	145 009	167 358
Beszterce-Naszód	25 069	8 066	18 186	4 756	4 514	1 201	61 792	76 405
Botoşani	21 059	23 539	33 297	263	8 340	862	87 360	107 945
Brassó	47 152	18 455	22 859	11 192	10 181	2 876	112 715	139 536
Brăila	21 062	8 641	23 718	226	7 923	356	61 926	80 791
Buzău	41 911	16 383	28 785	252	6 382	450	94 163	116 676
Krassó-Szörény	41 209	10 253	15 179	1 014	3 412	343	71 410	87 033
Călăraşi	19 306	15 490	13 898	147	2 259	499	51 599	66 798
Kolozs	56 756	17 187	25 193	23 843	7 882	10 538	141 399	167 812
Konstanca	57 673	24 444	42 422	349	21 062	738	146 688	175 446
Kovászna	4 764	1 428	3 842	20 091	756	32 028	62 909	67 051
Dâmboviţa	28 754	9 992	40 525	248	24 249	378	104 146	125 771
Dolj	53 754	19 239	53 514	506	9 947	474	137 434	170 489
Galac	37 973	17 225	40 756	524	9 111	655	106244	148 613
Giurgiu	20 100	15 551	14 882	87	6 588	342	57 550	65 071
Gorj	24 758	9 489	21 184	412	4 728	240	60 811	80 501

Hargita	3 631	1 408	3 859	50 469	1 125	49 680	110 172	115 033
Hunyad	38 182	21 582	24 965	5 179	8 994	878	99 780	121 971
Ialomița	20 038	7 892	17 604	158	3 893	254	49 839	61 109
Iași	52 083	31 553	57 480	334	19 976	1 475	162 901	194 045
Ilfov	23 039	11 619	11 005	109	2 981	245	48 998	63 128
Máramaros	27 809	16 451	22 419	7 643	8 941	3 429	86 692	108 809
Mehedinți	24 048	17 565	14 872	352	4 195	181	61 213	74 832
Maros	24 815	10 943	18 748	55 179	4 866	20 006	134 557	158 429
Neamț	30 160	19 408	41 078	195	28 334	1 048	120 223	141 223
Olt	40 973	14 913	49 717	339	4 804	289	111 035	129 855
Prahova	57 685	19 406	32 507	579	11 671	729	122 577	166 431
Szatmár	17 371	9 493	15 321	24 663	3 034	9 143	79 025	87 657
Szilágy	15 268	7 319	14 492	16 408	2 660	4 900	61 047	71 325
Szeben	35 987	12 725	18 698	2 786	12 341	882	83 419	99 614
Suceava	36 167	21 992	50 815	576	30 327	969	140 846	169 002
Teleorman	25 570	27 083	44 157	288	5 898	386	103 382	123 295
Temes	50 879	15 922	22 931	6 732	11 911	2 214	110 589	137 721
Tulcea	19 827	7 410	12 161	136	5 122	224	44 880	54 649
Vaslui	23 952	18 329	40 124	167	5 832	1 000	89 404	109 743
Vâlcea	24 128	19 695	27 241	333	7 922	358	79 677	100 112
Vrancea	26 902	18 870	35 694	155	5 840	841	88 302	103 570
Bukarest municípium	153 712	51 596	62 189	2 359	37 881	3 352	311 089	388 999
ÖSSZESEN	1 476 105	688 859	1 184 018	282 929	398 901	176 533	4 207 345	5 122 226

a) A megyéket a román nyelv betűrendje szerint tüntettük fel.

b) A pártokat és a jelölteket abban a sorrendben tüntettük fel, amelyben a hivatalos jegyzőkönyvben szerepelnek.

Források: *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE_JUDETE_SI_BUCURESTI.pdf (sic!)], [2007.11. 30]

3. táblázat – Az Európai Parlamentben képviselmet szerzett pártok eredményei és a városi lakosság részaránya megyei bontásban (százalékban kifejezve)

Megye ^{a)}	PD ^{b)} (%)	PNL ^{b)} (%)	PSD ^{b)} (%)	RMDSZ ^{b)} (%)	PLD ^{b)} (%)	Tőkés László ^{b)} (%)	Bejutottak (a megyében – %)	A városi lakosság részaránya (%)
Fehér	38,14	16,26	16,54	4,49	6,04	1,33	82,80	57,44
Arad	35,92	10,18	15,38	8,32	8,72	2,28	80,80	50,68
Argeş	24,40	11,94	33,78	0,16	8,21	0,35	78,84	45,42
Bákó	27,95	15,65	29,69	0,59	7,64	0,86	82,38	46,20
Bihar	30,18	13,32	12,51	17,97	2,74	9,92	86,65	47,88
Beszterce-Naszód	32,81	10,56	23,80	6,22	5,91	1,57	80,87	36,26
Botoşani	19,51	21,81	30,85	0,24	7,73	0,80	80,93	36,66
Brassó	33,79	13,23	16,38	8,02	7,30	2,06	80,78	73,96
Brăila	26,07	10,70	29,36	0,28	9,81	0,44	76,65	64,11
Buzău	35,92	14,04	24,67	0,22	5,47	0,39	80,70	38,66
Krassó-Szörény	47,35	11,78	17,44	1,17	3,92	0,39	82,05	54,88
Călăraşi	28,90	23,19	20,81	0,22	3,38	0,75	77,25	37,04
Kolozs	33,82	10,24	15,01	14,21	4,70	6,28	84,26	67,21
Konstanca	32,87	13,93	24,18	0,20	12,00	0,42	83,61	70,20
Kovászna	7,11	2,13	5,73	29,96	1,13	47,77	93,82	50,25
Dâmboviţa	22,86	7,94	32,22	0,20	19,28	0,30	82,81	29,38
Dolj	31,53	11,28	31,39	0,30	5,83	0,28	80,61	50,15
Galac	25,55	11,59	27,42	0,35	6,13	0,44	71,49	56,79
Giurgiu	30,89	23,90	22,87	0,13	10,12	0,53	88,44	29,78
Gorj	30,75	11,79	26,32	0,51	5,87	0,30	75,54	41,98
Hargita	3,16	1,22	3,35	43,87	0,98	43,19	95,77	44,13
Hunyad	31,30	17,69	20,47	4,25	7,37	0,72	81,81	75,93

Ialomița	32,79	12,91	28,81	0,26	6,37	0,42	81,56	38,95
Iași	26,84	16,26	29,62	0,17	10,29	0,76	83,95	47,45
Ilfov	36,50	18,41	17,43	0,17	4,72	0,39	77,62	10,18
Máramaros	25,56	15,12	20,60	7,02	8,22	3,15	79,67	52,57
Mehedinți	32,14	23,47	19,87	0,47	5,61	0,24	81,80	46,16
Maros	15,66	6,91	11,83	34,83	3,07	12,63	84,93	48,78
Neamț	21,36	13,74	29,09	0,14	20,06	0,74	85,13	36,63
Olt	31,55	11,48	38,29	0,26	3,70	0,22	85,51	38,11
Prahova	34,66	11,66	19,53	0,35	7,01	0,44	73,65	50,65
Szatmár	19,82	10,83	17,48	28,14	3,46	10,43	90,15	44,03
Szilágy	21,41	10,26	20,32	23,00	3,73	6,87	85,59	39,72
Szeben	36,13	12,77	18,77	2,80	12,39	0,89	83,74	65,77
Suceava	21,40	13,01	30,07	0,34	17,94	0,57	83,34	33,30
Teleorman	20,74	21,97	35,81	0,23	4,78	0,31	83,85	32,09
Temes	36,94	11,56	16,65	4,89	8,65	1,61	80,30	60,14
Tulcea	36,28	13,56	22,25	0,25	9,37	0,41	82,12	47,77
Vaslui	21,83	16,70	36,56	0,15	5,31	0,91	81,47	39,28
Vâlcea	24,10	19,67	27,21	0,33	7,91	0,36	79,59	39,11
Vrancea	25,97	18,22	34,46	0,15	5,64	0,81	85,26	38,40
Bukarest municipium	39,51	13,26	15,99	0,61	9,74	0,86	79,97	100,00
ÖSSZESEN	28,82	13,45	23,12	5,52	7,79	3,45	82,14	52,70

a) A megyéket a román nyelv betűrendje szerint tüntettük fel.

b) A pártokat és a jelölteket abban a sorrendben tüntettük fel, amelyben a hivatalos jegyzőkönyvben szerepelnek.

Források: *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE_JUDEJE_SI_BUCURESTI.pdf (sic!)], [2007. 11. 30.] és *Recensământul populației și al locuințelor 2002. Rezultate preliminare – Iulie 2002*. Inst. Național de Statistică, București, 2002. 2–3.

4. táblázat – Az Európai Parlamentben nem képviselt pártok eredményei

Megye ^{a)}	PRM ^{b)}	PC ^{b)}	PNT- CD ^{b)}	PR ^{b)}	PV ^{b)}	PIN ^{b)}	PNG- CD ^{b)}	PAS ^{b)}	„Kiesettek” (összesen a megyében)	Összesen a megyében
Fehér	3 465	2 073	1 905	1 359	321	2 451	4161	501	16 236	94 420
Arad	4 509	3 853	1 830	1 432	365	1 969	4 890	437	19 285	100 455
Argeş	6 954	4 711	1 659	1 879	400	3 064	9 556	668	28 891	136 560
Bákó	7 185	5 877	1 336	1 748	556	3 966	7 354	1 401	29 423	166 943
Bihar	6 673	3 040	1 500	1 208	446	2 768	5 971	743	22 349	167 358
Beszterce-Naszód	3 889	2 248	1 548	1 649	209	2 094	2 485	491	14613	76 405
Botoşani	6 249	3 295	860	922	274	1 727	6 058	1 200	20 585	107 945
Brassó	5 237	2 965	2 381	1 588	769	4 186	9 046	649	26 821	139 536
Brăila	4 029	3 452	773	1 071	392	3 538	5 192	418	18 865	80 791
Buzău	4 813	3 445	1 122	2 043	463	3 568	6 434	625	22 513	116 676
Krassó-Szörény	2 878	2 531	1 818	640	436	1 579	5 496	245	15 623	87 033
Călăraşi	2 729	3 065	2 029	1 755	226	1 256	3 644	495	15 199	66 798
Kolozs	7 828	2 524	2 438	1 859	685	5 662	4 483	934	26 413	167 812
Konstanca	6 199	2 369	2 454	2 211	762	5 869	8 276	618	28 758	175 446
Kovászna	1 346	646	171	358	122	429	586	484	4142	67 051
Dâmbovita	4 209	2 395	1 203	3 113	605	2 160	7 494	446	21 625	125 771
Dolj	8 573	6 124	3 063	2 407	518	3 261	8 117	992	33 055	170 489
Galac	4 617	18 054	1 280	3 065	1 536	4 451	8 578	788	42 369	148 613
Giurgiu	1 722	586	769	491	133	918	2 425	477	7 521	65 071
Gorj	6 951	2 322	820	1 610	214	1 424	5 939	410	19 690	80 501
Hargita	1 297	514	188	1 093	119	458	472	720	4 861	115 033
Hunyad	6 136	5 948	1 243	639	394	2 210	4 815	806	22 191	121 971
Ialomiţa	2 282	1 322	757	890	212	1 401	4 065	341	11270	61 109

Iași	7 876	4 177	1 526	1 140	658	5 209	8 835	1 723	31 144	194 045
Ilfov	2 352	1 595	550	1 398	207	1 112	6 659	257	14 130	63 128
Máramaros	5 245	3 084	2 534	1 088	286	3 472	5 936	472	22 117	108 809
Mehedinți	3 274	1 864	812	1 130	173	2 400	3 591	375	13 619	74 832
Maros	8 661	2 703	1 003	2 813	373	2 689	4 822	808	23 872	158 429
Neamț	6 633	2 787	978	1 396	451	2 750	4 907	1 098	21 000	141 223
Olt	4 583	1 922	1 246	1 668	267	3 287	5 330	517	18 820	129 855
Prahova	6 455	14 740	2 109	2 031	824	4 061	13 067	567	43 854	166 431
Szatmár	2 130	667	1 000	388	175	1 132	2 742	398	8 632	87 657
Szilágy	2 613	1 815	1 600	484	153	1 378	1 817	418	10 278	71 325
Szeben	3 154	2 211	2 269	1 165	565	2 907	3 458	466	16 195	99 614
Suceava	6 933	2 947	2 119	1 707	489	2 683	10 433	845	28 156	169 002
Teleorman	4 913	4 032	968	1 487	314	1 796	5 876	527	19 913	123 295
Temes	5 486	3 931	6 447	713	742	4 538	4 832	443	27 132	137 721
Tulcea	2 697	672	677	544	239	1 712	2 980	248	9 769	54 649
Vaslui	6 578	2 621	688	928	268	1 864	6 190	1 202	20 339	109 743
Vâlcea	4 723	4 995	1 340	601	499	3 334	4 023	920	20 435	100 112
Vrancea	3 089	1 566	768	1 167	242	2 504	4 906	1 026	15 268	103 570
Bukarest municípium	15 431	8 697	9 220	2 025	2 738	15 592	22 922	1 285	77 910	388 999
ÖSSZESEN	212 596	150 385	71 001	58 903	19 820	124 829	248 863	28 484	914 881	5 122 226

a) A megyéket a román nyelv betűrendje szerint tüntettük fel.

b) A pártokat és a jelölteket abban a sorrendben tüntettük fel, amelyben a hivatalos jegyzőkönyvben szerepelnek.

Források: *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE_JUDEJE_SI_BUCURESTI.pdf (sic!)]. [2007. 11. 30]

5. táblázat – Az Európai Parlamentben nem képviselt pártok eredményei és a városi lakosság részaránya megyei bontásban (százalékban kifejezve)

Megye ^{a)}	PRM ^{b)} (%)	PC ^{b)} (%)	PNT- CD ^{b)} (%)	PR ^{b)} (%)	PV ^{b)} (%)	PIN ^{b)} (%)	PNG- CD ^{b)} (%)	PAS ^{b)} (%)	Kiesettek (a megyében (%))	A városi lakos- ság részaránya (%)
Fehér	3,67%	2,20%	2,02%	1,44%	0,34%	2,60%	4,41%	0,53%	17,20%	57,44
Arad	4,49%	3,84%	1,82%	1,43%	0,36%	1,96%	4,87%	0,44%	19,20%	50,68
Argeş	5,09%	3,45%	1,21%	1,38%	0,29%	2,24%	7,00%	0,49%	21,16%	45,42
Bákó	4,30%	3,52%	0,80%	1,05%	0,33%	2,38%	4,41%	0,84%	17,62%	46,20
Bihar	3,99%	1,82%	0,90%	0,72%	0,27%	1,65%	3,57%	0,44%	13,35%	47,88
Beszterce-Naszód	5,09%	2,94%	2,03%	2,16%	0,27%	2,74%	3,25%	0,64%	19,13%	36,26
Botoşani	5,79%	3,05%	0,80%	0,85%	0,25%	1,60%	5,61%	1,11%	19,07%	36,66
Brassó	3,75%	2,12%	1,71%	1,14%	0,55%	3,00%	6,48%	0,47%	19,22%	73,96
Brăila	4,99%	4,27%	0,96%	1,33%	0,49%	4,38%	6,43%	0,52%	23,35%	64,11
Buzău	4,13%	2,95%	0,96%	1,75%	0,40%	3,06%	5,51%	0,54%	19,30%	38,66
Krassó-Szörény	3,31%	2,91%	2,09%	0,74%	0,50%	1,81%	6,31%	0,28%	17,95%	54,88
Călăraşi	4,09%	4,59%	3,04%	2,63%	0,34%	1,88%	5,46%	0,74%	22,75%	37,04
Kolozs	4,66%	1,50%	1,45%	1,11%	0,41%	3,37%	2,67%	0,56%	15,74%	67,21
Konstanca	3,53%	1,35%	1,40%	1,26%	0,43%	3,35%	4,72%	0,35%	16,39%	70,20
Kovászna	2,01%	0,96%	0,26%	0,53%	0,18%	0,64%	0,87%	0,72%	6,18%	50,25
Dâmboviţa	3,35%	1,90%	0,96%	2,48%	0,48%	1,72%	5,96%	0,35%	17,19%	29,38
Dolj	5,03%	3,59%	1,80%	1,41%	0,30%	1,91%	4,76%	0,58%	19,39%	50,15
Galac	3,11%	12,15%	0,86%	2,06%	1,03%	3,00%	5,77%	0,53%	28,51%	56,79
Giurgiu	2,65%	0,90%	1,18%	0,75%	0,20%	1,41%	3,73%	0,73%	11,56%	29,78
Gorj	8,63%	2,88%	1,02%	2,00%	0,27%	1,77%	7,38%	0,51%	24,46%	41,98
Hargita	1,13%	0,45%	0,16%	0,95%	0,10%	0,40%	0,41%	0,63%	4,23%	44,13
Hunyad	5,03%	4,88%	1,02%	0,52%	0,32%	1,81%	3,95%	0,66%	18,19%	75,93

Ialomița	3,73%	2,16%	1,24%	1,46%	0,35%	2,29%	6,65%	0,56%	18,44%	38,95
Iași	4,06%	2,15%	0,79%	0,59%	0,34%	2,68%	4,55%	0,89%	16,05%	47,45
Ilfov	3,73%	2,53%	0,87%	2,21%	0,33%	1,76%	10,55%	0,41%	22,38%	10,18
Máramaros	4,82%	2,83%	2,33%	1,00%	0,26%	3,19%	5,46%	0,43%	20,33%	52,57
Mehedinți	4,38%	2,49%	1,09%	1,51%	0,23%	3,21%	4,80%	0,50%	18,20%	46,16
Maros	5,47%	1,71%	0,63%	1,78%	0,24%	1,70%	3,04%	0,51%	15,07%	48,78
Neamț	4,70%	1,97%	0,69%	0,99%	0,32%	1,95%	3,47%	0,78%	14,87%	36,63
Olt	3,53%	1,48%	0,96%	1,28%	0,21%	2,53%	4,10%	0,40%	14,49%	38,11
Prahova	3,88%	8,86%	1,27%	1,22%	0,50%	2,44%	7,85%	0,34%	26,35%	50,65
Szatmár	2,43%	0,76%	1,14%	0,44%	0,20%	1,29%	3,13%	0,45%	9,85%	44,03
Szilágy	3,66%	2,54%	2,24%	0,68%	0,21%	1,93%	2,55%	0,59%	14,41%	39,72
Szeben	3,17%	2,22%	2,28%	1,17%	0,57%	2,92%	3,47%	0,47%	16,26%	65,77
Suceava	4,10%	1,74%	1,25%	1,01%	0,29%	1,59%	6,17%	0,50%	16,66%	33,30
Teleorman	3,98%	3,27%	0,79%	1,21%	0,25%	1,46%	4,77%	0,43%	16,15%	32,09
Temes	3,98%	2,85%	4,68%	0,52%	0,54%	3,30%	3,51%	0,32%	19,70%	60,14
Tulcea	4,94%	1,23%	1,24%	1,00%	0,44%	3,13%	5,45%	0,45%	17,88%	47,77
Vaslui	5,99%	2,39%	0,63%	0,85%	0,24%	1,70%	5,64%	1,10%	18,53%	39,28
Vâlcea	4,72%	4,99%	1,34%	0,60%	0,50%	3,33%	4,02%	0,92%	20,41%	39,11
Vrancea	2,98%	1,51%	0,74%	1,13%	0,23%	2,42%	4,74%	0,99%	14,74%	38,40
Bukarest municipium	3,97%	2,24%	2,37%	0,52%	0,70%	4,01%	5,89%	0,33%	20,03%	100,00
ÖSSZESEN	4,15%	2,94%	1,39%	1,15%	0,39%	2,44%	4,86%	0,56%	17,86%	52,701

a) A megyéket a román nyelv betűrendje szerint tüntettük fel.

b) A pártokat és a jelöltekéket abban a sorrendben tüntettük fel, amelyben a hivatalos jegyzőkönyvben szerepelnek.

Források: *Proces-verbal privind centralizarea voturilor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE_JUDETE_SI_BUCURESTI.pdf (sic!)]. [2007. 11 30] és *Recensământul populației și al locuințelor 2002. Rezultate preliminare – Iulie 2002*. Institutul Național de Statistică, București, 2002. 2–3.

6. táblázat – A magyar kisebbség képviselőiben induló erők szereplése a választásokon (1990–2007)

Szervezet/Jelölt	1990		1992		1996		2000		2004		2007	
	N	% MSZSZ ^{a)}	N	% MSZSZ ^{a)}	N	% MSZSZ ^{a)}	N	% MSZSZ ^{a)}	N	% MSZSZ ^{a)}	N	% MSZSZ ^{a)}
Független Magyar Párt / Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt ^{b)}	2 578	0,26			14 333	1,73	3 510	0,47	–	–	–	–
Székely Ifjak Fóruma ^{c)}	–	–	–	–	2 142	0,26	–	–	–	–	–	–
Tökés László (független jelölt)	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	176 533	38,42
Romániai Magyar Demokrata Szövetség	991 601	99,74	811 290	100	812 628	98,01	736 863	99,53	628 125	100	282 929	61,58
A magyar szervezetek (és jelöltek) szavazatai (MSZSZ) ÖSSZESEN	994 179	100	811 290	100	829 103	100	740 373	100	628125	100	459 462	100

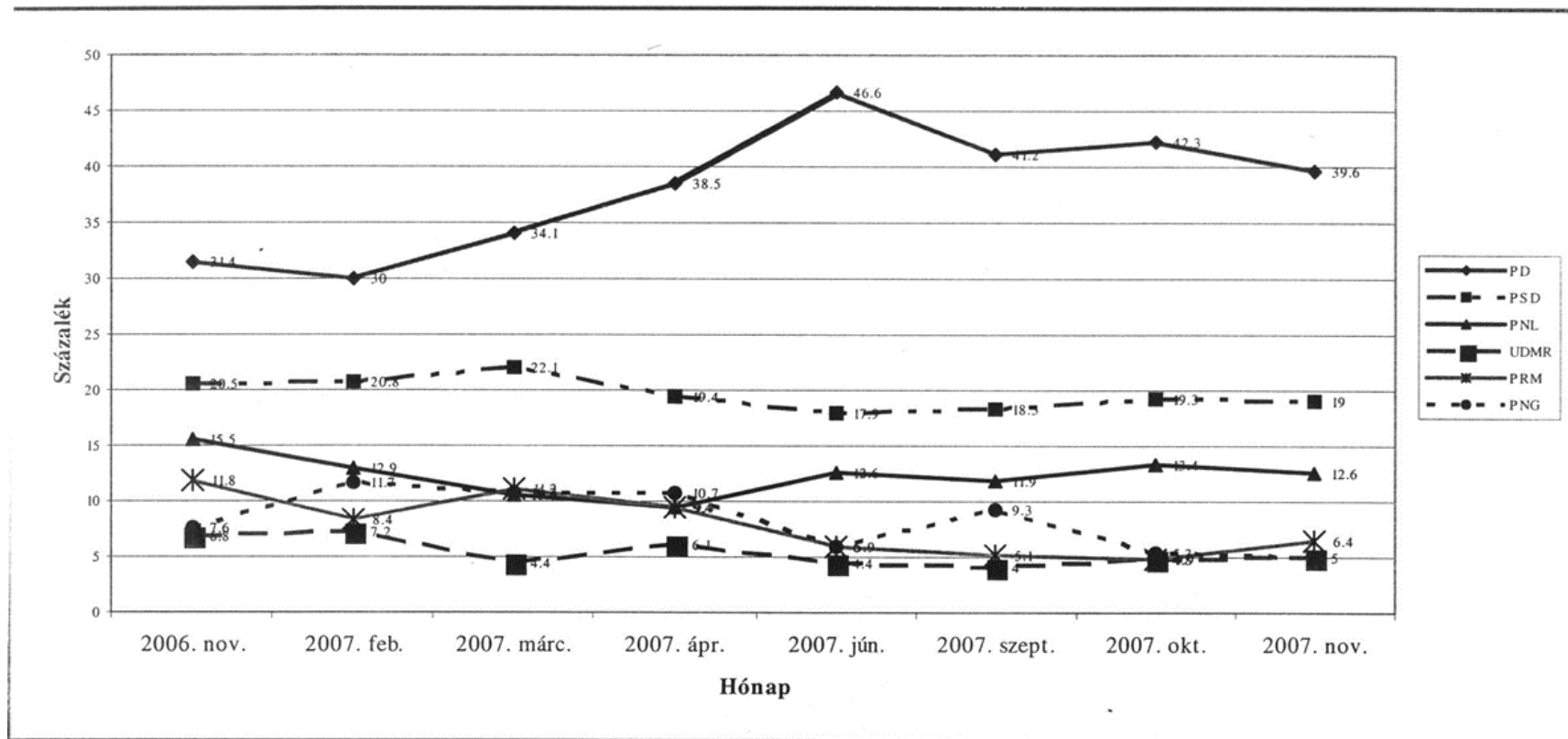
^{a)} A magyar szervezetek (és jelöltek) által megszerzett szavazatok összegéhez (MSZSZ) viszonyított százalékarány.

^{b)} Az 1989 decemberében Marosvásárhelyt alakult szervezet szervezet nevét 1992. május 12-én *Romániai Magyar Szabaddemokrata Pártra*, majd mivel nem sikerült az új jogszabály értelmében is pártként bejegyeznie önmagát, 2004. február 12-én *Romániai Magyar Szabadelvű Szövetségre* (RMSZSZ) változtatta. Lásd Bucur-Ioan Micu (coord.): *Partide politice*. Agenția Națională de Presă – Rompres, București, 1993. 60–61. 162. és Kiss Kálmán ismét színre lép. *Erdélyi Riport*, III. évf., 34. sz. (2004)

^{c)} Az 1990. február 8-án alakult szervezet kezdetben, az RMDSZ támogatója volt akárcsak az RMSZDP, de később ellentétbe került a Szövetséggel és a *Vatra Românească* (VR) román nacionalista politikai mozgalom szatelliteszervezete lett. (Lásd Udvardy Frigyes (szerk.). *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2003*. [<http://udvardy.adatbank.transindex.ro/index.php>]. [2006.11.7.]

Források: [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexElections.asp>]. [2004.01.18]. *Proces verbal privind centralizarea voturilor și atribuirea mandatelor la alegerile pentru Parlamentul European, 25 noiembrie 2007*. Biroul Electoral Central, București, 2007. [http://www.bec2007pe.ro/documente/REZULTATE_FINALE.pdf], [2007. 11. 30.] és *Voturi valabil exprimate pe circumscripții electorale și partide*. Biroul Electoral Central, București [2004]. [http://www.bec2004.ro/documente/rezultate/REZULTATE%20CAMERA%20DEPUTATILOR/cd_votve_ce_p.pdf] 16., [2004.11.31.]

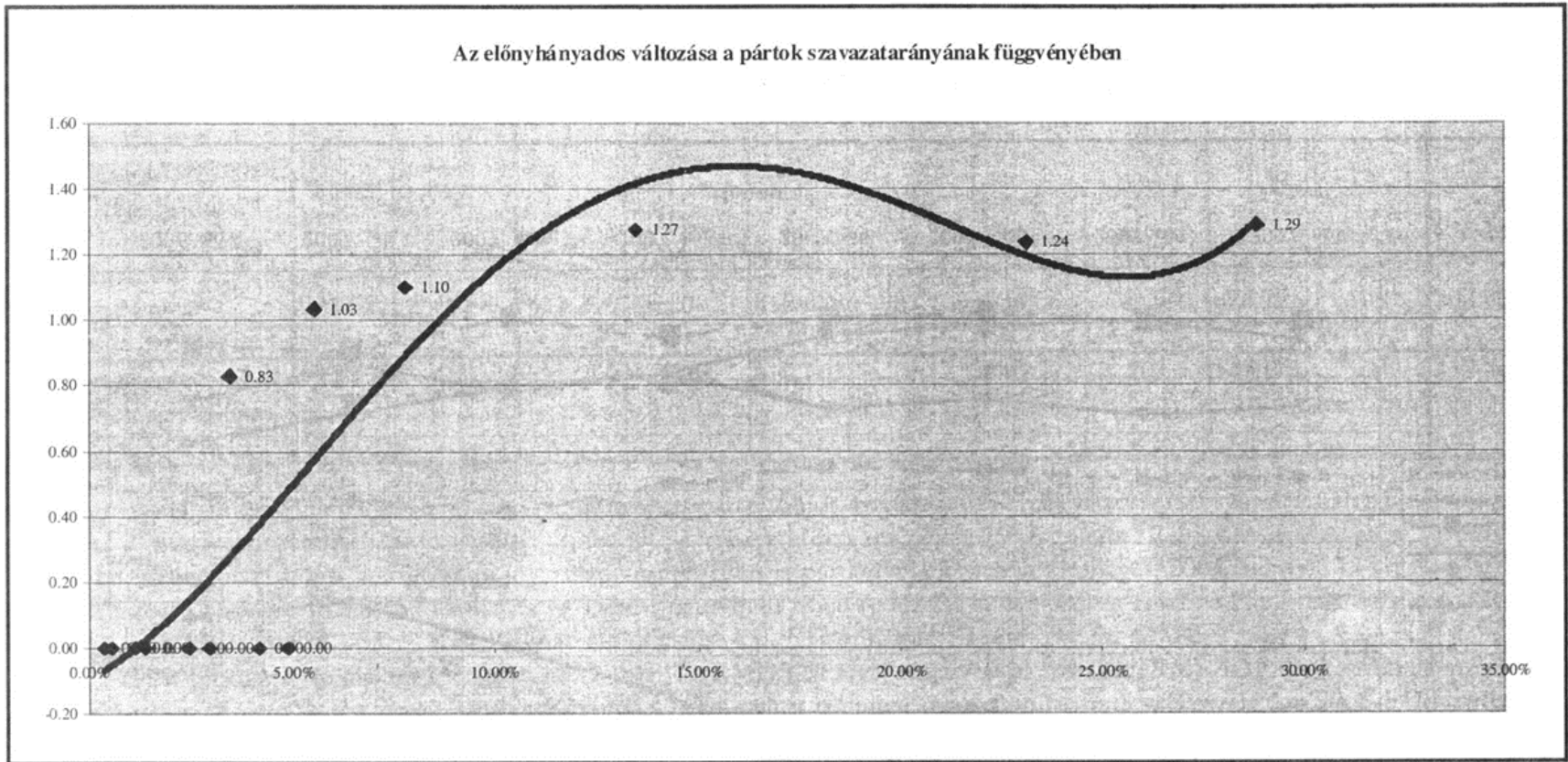
1. ábra – A szavazói szándék alakulása az EP-választás (2007 nov.) előtti évben

(A százalékarányok az „érvényes” válaszokra vonatkoznak. Az intézet a versenytársaival ellentétben nem az európai parlamenti választásokra, hanem pusztán a „parlamentari választásokra” vonatkozó szavazói szándéka kérdezett rá, de dolgozatunk szempontjából ez aligha releváns különbség.)

Forrás: *Politus 2007. Raport de cercetare INSOMAR, 8–13 noiembrie 2007.* Institutul Național pentru Studii de Opinie și Marketing. București, 2007. 8–9.

2. ábra – Románia európai parlamenti választási rendszerének arányossági profilja

(Az abszcisszatengelyen értelemszerűen az egyes pártok – százalékban kifejezett – szavazatarányait, az ordinátatengelyen pedig az esélyhányadost ábrázoltuk.)

Szász Alpár Zoltán – Sárosi-Márdirosz Krisztina

Helyhatósági választások 2008 júniusában

Előzmények

A 2008 nyarán lezajlott helyhatósági választásokat taglaló dolgozatunkkal olyan elemzésre vállalkozunk, amelyhez már több hasonló született a romániai magyar politikatudományban. Elsőként Székely István (Székely I. 1996: 33–37, 55–79) tekintette át az 1992. évi önkormányzati választások eredményeit kartográfiai módszerrel, majd Bakk Miklóssal karöltve a *Romániai Magyar Demokrata Szövetség* (a továbbiakban RMDSZ) 2000-beli eredményét értelmezte a magyar kisebbséget képviselő párt(ok)nak a korábbi két helyhatósági választáson elért – mandátumokban mért – teljesítményével összevetve (Bakk–Székely I. 2000). Ez utóbbi vitaindító dolgozatra válaszolva Bodó Barna két fontos problémára hívta fel a figyelmet: a magyar képviseletnek – elsősorban a küszöb bevezetése okozta – visszaszorulására, illetve a helyi önkormányzatokban végbement számottevő magyar kisebbségi elítváltásra (Bodó 2000). Írásunknak az kölcsönöz egyedi jelleget, hogy korábban magyar vonatkozásban kisebb helyi szervezetek – például 2000-rel kezdődően az *Udvarhelyi Polgári Egyesület* – s független jelöltek indultak a helyi választásokon az RMDSZ kihívóiként, 2008 júniusában viszont a több megyében komoly erőnek számító *Magyar Polgári Párt* (a továbbiakban MPP). Továbbá pedig a megváltozott, avagy folyamatosan változó jogszabályi környezettel is számolnunk kell.

Következésképpen dolgozatunk bevezető részében a helyi önkormányzati választásokat szabályozó törvény(eke)t és módosulásait tekintjük át. Ezt követően az írás terjedelmesebb, elemző részében az eredményeket vizsgáljuk két alfejezetben, amelyek rendre a választási részvételt, illetve a választásokon egymással versengő pártok és szervezetek eredményeit veszik górcső alá. E vizsgálat segítségével próbálunk a román pártrendszerben megfigyelhető változásokra és trendekre utalni úgy, hogy a helyhatósági választá-

sok eredményeit a pártok korábbi teljesítményeihez, s esetenként közvélemény-kutatási adatokhoz hasonlítjuk. Írásunk záró részében az előbbieken alapján a román pártrendszer jövőbeli konfigurációjával kapcsolatos következtetéseket igyekszünk megfogalmazni.

I. A jogszabályi környezet és változásának az ismertetése

Az alábbiakban a helyi hatóságok megválasztására vonatkozó fontosabb szabályozásokat, valamint ezek változásait tekintjük át. Ismertetjük, hogy mely tisztségek megválasztásáról rendelkezik a törvény, a választásnak, illetve a mandátumelosztásnak milyen módozatát írja elő, s végül kiknek és milyen feltételek mellett engedélyezi a választásokon való indulását.

Bár a helyi és a megyei önkormányzati¹ tisztségviselők megválasztására vonatkozó jogszabályok többször változtak Romániában, ezekből választáspolitikai szempontból elégséges a helyi választásokról szóló 1991/70. sz., az 1991/70. sz. törvény módosításáról és kiegészítéséről szóló 1996/25. sz., a helyi hatóságok megválasztásáról szóló 2004/67. sz., illetve a Képviselőház és a Szenátus megválasztásáról, továbbá a helyi hatóságok megválasztásáról szóló 2004/67. sz. törvény, a 2001/215. sz. helyi közigazgatási törvény, valamint a helyi választottak jogállásáról szóló 2004/393. sz. törvény módosításáról és kiegészítéséről szóló 2008/35. sz. törvenyt megvizsgálni.²

Bár alapjában véve a helyi képviselői, polgármesteri, megyei képviselői és megyei tanácselnöki tisztségek Romániában mind választott tisztségek, a helyi demokráciának a választásokon alapuló gyakorlata nem az 1990. évi alapító választásokkal egyazon esztendőben, hanem csak 1992-ben kezdődött el. Sőt az első helyhatósági választások alkalmával a lakosság általános, egyenlő, közvetlen, titkos és szabad választások útján csak helyi képviselőtestületeket és polgármestereket választott. Ebben az esztendőben a megyei képviselőtestületeket az egyes megyékben igazolt mandátummal rendelkező helyi képviselőkől összeálló elektori testületek választották meg a helyi tanácsokban mandátumot szerzett – és a megyei tanácsok megválasztása érdekében jelöltlistát állító – politikai pártok meg szervezetek tagjai, valamint a függetlenként megválasztott helyi tanácsosok közül, amennyiben ez utóbbiak is harcba szálltak egy-egy megyei képviselői mandátum elnyeréséért. A választás akkor minősült érvényesnek, ha az elektorok kétharmada voksolt. Ellenkező esetben tíz napon belül újabb fordulóra került sor, amely esetében a többségi részvétel már elegendő volt.

A megyei képviselőtestületeknek közvetlenül a lakosság általi megválasztását az – 1991/70. sz. törvény módosításáról és kiegészítéséről szóló – 1996/25. sz. törvény rendelte el. A megyei tanácselnököket pedig egészen a

2008/35. sz. törvény hatályba lépéséig a megyei képviselőtestületek választották meg tagjaik közül. Ettől az évtől kezdve ez az eljárás is demokratizálódott azáltal, hogy a törvényhozó a döntés jogát visszautalta a választópolgároknak.

A polgármesterek megválasztása értelemszerűen mindvégig többségi rendszerben zajlott, mégpedig *kétfordulós abszolút többségi*, pontosabban „*abszolút többség-abszolút többség-rendszerben*” (*majority-majority formula* vagy *majority-runoff method*). Ugyanis ha az első fordulóban egyetlen jelölt sem szerezte meg az érvényes szavazatok többségét, a másodikba csak az első forduló első két helyezettje jutott, akik közül a győztes természetesen az érvényes szavazatok abszolút többségével nyert (vö. Lijphart 1994: 10, 18.) A megyei tanácselnökök újonnan bevezetett közvetlen megválasztása is többségi rendszerben, mégpedig *egyfordulós, relatív többségi rendszerben* történik.³

A helyi és megyei képviselőtestületek választási rendszere kezdettől fogva a *listás, arányos rendszer* volt. Ebben a tekintetben a törvény *zárt* (vagy *kötött*) *listákat* ír elő, ami azt jelenti, hogy az általuk állított jelöltlistákon a pártok, szervezetek vagy választási szövetségek előre megszabják a jelöltek sorrendjét, s mandátumelosztáskor a jelöltek a listán feltüntetett sorrend szerint részesülnek a mandátumokból (vö. Enyedi-Körösényi 2004: 251–253). A mandátumelosztás *a legnagyobb maradék elve* alapján történt, a kvótát pedig a *Hare-formula* segítségével számolták ki.⁴ A mandátumelosztási eljárásban kezdetben az összes párt, szervezet, választási szövetség és független jelölt számításba jött, 2000-től csupán azok, amelyek/akik átlépték a választási küszöböt. Ez a küszöb a voksoknak az 5%-a pártok, szervezetek és független jelöltek esetében. A választási szövetségek számára – a nemzetközi gyakorlattal összhangban – a küszöb magasabb: a kéttagú szövetségeknek a szavazatok minimum 7%-át kellett megszerezniük, a három- vagy ennél több tagúaknak pedig a szavazatok legalább 8%-át.⁵

A kisebbségek részére a négy éve elfogadott jogszabály kedvezményt vezetett be. Ha a (nem a magyarságot képviselő) kisebbségi szervezetek közül egynek sincs meg a mandátumszerzéshez szükséges kvótája, de vannak olyanok, amelyek elnyerték a szavazatok legalább 5%-át, ez utóbbiak közül az a kisebbségi szervezet, amelyik a legtöbb voksot gyűjtötte, elsőbbséget élvez a mandátumelosztás második körében a pártokkal, választási szövetségekkel és független jelöltekkel szemben.⁶ Kisebbségi szempontból még azt szükséges megemlíteni, hogy a szóban forgó csoportok – arányos – képviseletét szem előtt tartva az *Európa Tanács* velencei székhelyű *Joggal a Demokráciáért Bizottsága / The European Commission for Democracy through Law/* számos észrevételt, javaslatot fogalmazott meg a törvénnyel kapcsolatban. Leginkább a kisebbségi szervezetekre vonatkozó szigorú bejegyzési kritériumokat

sérelmezte, nevezetesen azt, hogy a benyújtandó támogató listát a kisebbség tagjai 15%-ának vagy – ha ez a hányad 25000-nél több személyt jelent – legalább 25000, tizenöt megyéből és Bukarest megyei jogú városból származó, szavazópolgárnak alá kell írnia. Mi több, az aláírók területi megoszlásának is nagyjából egyenletesnek kell lennie, ugyanis a listának közigazgatási egységenként minimum 300 tagot kell tartalmaznia (lásd Velencei Bizottság 2005: 798–801⁷). Ezekre az észrevételekre a román törvényalkotó mindmáig nem reagált semmilyen könnyítő rendelkezéssel.

II. A választási eredmények elemzése

1. Módszertani megjegyzések: mintaválasztás, adatgyűjtés és adatfeldolgozás

A választási eredmények empirikus elemzése előtt három módszertani kérdést kell tisztáznunk. Az első a vizsgálat tárgyához kapcsolódó általános elméleti-módszertani probléma, a második és a harmadik inkább pontosításnak nevezhető. Ez utóbbiak rendre a figyelembe vett politikai erők körére, illetve az elemzés egy lehetséges szempontjára vonatkoznak.

Először is tanulmányunkban a pártok, (civil) szervezetek és (pártszövetségek országos szintű *választási sikerességét* vizsgáljuk azért, hogy tetten érhessük az erőegyensúly változásait a román pártrendszerben, s megfigyelhessük a különböző pillanatnyi módosulásokat, valamint azokat is, amelyek hosszabb távú folyamatok részei. A pártok sikerességének operacionalizálása mindenekelőtt azt feltételezi, hogy eldöntjük, mit veszünk elsődlegesen tekintetbe: a pártok gyűjtötte szavazatokat vagy az általuk megszerzett mandátumokat. A jelen dolgozat egyik társszerzője korábban amellett érvelt, hogy a választási sikerességet – különösképpen akkor, amikor kisebbségi pártokról s azok sikerességének magyarázatáról van szó – indokolt a döntéshozó testületekben gyakorolt befolyásként értelmezni, amit közvetlenül a megszerzett mandátumok aránya mér (vö. Szász 2006: 26–27). Csakhogy azokban az ún. *leíró tanulmányokban (descriptive studies)*, amelyek egy bizonyos választás sajátos körülményeit vizsgálják (Rose: 1974), nem az a cél, hogy azonosítsuk a sikeresség általános, teoretikus magyarázó tényezőit, hanem hogy rávilágítsunk az adott választás fontosabb jellemzőire, s a pártok sikerességéből jövőbeli, várható fejleményekre próbáljunk meg következtetni. Bár a pártrendszer átalakulási folyamataira, trendjeire a mandátumarányok változásai is utalnak, tekintettel kell lennünk arra, hogy a voksok transzformálódnak mandátumokká, s nem fordítva. Valójában a szavazatarányok és

ezek fluktuációja tükrözi a legjobban a politikai közvélemény alakulását, s így a voksok föltétlenül elsődlegesek a mandátumokkal szemben.

Tekintettel a 2008. november végi parlamenti választásokra, már csak azt kell meghatározni, hogy mely szavazatok bírnak a legjobb előrejelző erővel a szavazópolgárok választói magatartása, valamint a pártok választási sikerességének alakulása szempontjából. Ennek érdekében azt kell röviden megvizsgálni, melyik az a helyhatósági tisztség, amelyik esetében a választási rendszer és az állampolgárok szavazói viselkedése a legjobban hasonlít az újonnan bevezetett román választási rendszerhez és az ennek eredményeképpen várható szavazói viselkedéshez. Az új választási rendszer olyan hibrid, amely mechanikájában a *nyitott listás arányos rendszerre*⁸ (Enyedi–Körösenyi 2004: 252) emlékeztet. Tudniillik a képviselők, illetve a szenátorok egyetlen, egységes „halmazának” a megválasztását feltételezi, és nincs szó két vagy több – egymástól függő vagy független – előre meghatározott „részhalmaz” kialakításáról (vö. Blais–Massicotte 1996: 65–66).

Továbbá az is joggal feltételezhető, hogy a szavazók tudatában vannak a jelöltek párthovatartozásának, s – jóllehet a jogszabály meg a választási rendszer igencsak bonyolult, legalábbis a tájékozottabbak talán – a mandátumelosztás módszerét is értik valamennyire.⁹ Tehát tipológiai szempontból az új választási rendszer (választókerületi szinten) arányos és az arányos rendszerekre jellemző *mechanikai hatásokra* várhatunk, hanem a választói magatartás vonatkozásában is az ilyen rendszerekre jellemző *pszichológiai hatások* fognak érvényesülni. Vagyis a szavazatok döntéshozó testületi mandátumokká alakítása nem fogja nagymértékben sújtani a kis pártokat, s nem is fogja a szavazókat – a voksaik „elvesztegetése” miatti vélhető aggodalmuk következtében – a kisebb, kevésbé esélyes pártok mellőzésére ösztönözni (vö. Duverger 1974: 315–316).

Az elmondottakhoz azt kell hozzáfűzni, hogy az ekvivalencia még azt is feltételezi, hogy a szavazatok aggregációs szintje és a „képviseleti norma” tekintetében is egymáshoz közel álló választásokat kell figyelembe venni. Nos, a választási rendszer releváns szintje (*decisive tier*) továbbra is a kerületi – vagyis a megyei – szint (vö. Bakk–Szász–Székely I. G. 2004: 32, Lijphart 1994: 32) és a pártok a megyei képviselőtestületek megválasztásakor szereznek a(z) alsóházi) képviseleti normával¹⁰ azonos nagyságrendben szavazatokat. Mindezek tükrében és a megyei képviselőtestületek esetében alkalmazott választási rendszer ismeretében megállapítható, hogy előrejelzés céljából a megyei tanácsra leadott szavazatokat adekvát figyelembe venni.¹¹ Ennek a módszernek még az az előnye is megvan, hogy megfelelően tükrözi az etnikai szavazás jelenségét (Horowitz 1985: 346), és igen nagy valószínűséggel kizárja az „etnikai átszavazás” (*cross-ethnic voting*) okozta torzításokat.

Másodsorban tekintettel arra, hogy meglehetősen sok szereplő versengett a különféle mandátumok megszerzéséért, elemzésünket kénytelenek vagyunk azokra az erőkre korlátozni, amelyek a négy verseny valamelyikében a voksoknak legalább 1%-át megkaparintották.¹² Noha a pártelméleti elemzésekben megállapított határértékek olykor önkényesen megválasztottnak tűnnek, az itt javasoltak elméleti relevanciája is van, ugyanis Peter Mair (1991: 43–44) az országos szinten összegyűjtött szavazatok 1%-ában állapítja meg azt a küszöböt, amelynek rendszeres – vagyis legalább három alkalommal bekövetkezett – teljesítése *kis párttá* minősít (át) valamely politikai szervezetet feltéve, hogy a szervezetnek nem sikerül rendszeresen a szavazatok 15%-át megszereznie.

Harmadsorban annak ellenére, hogy tulajdonképpen a voksoknak és a mandátumoknak az országos szintű megoszlása érdekel, megpróbálunk kitérni azokra az eltérésekre is, amelyek a megyei, illetve a helyi szintű választási versenyek között tapasztalhatóak, hiszen az utóbbi esetben számíthat a települések (etno) demográfiai összetétele s az egyes helyi politikusok népszerűsége, az előbbiben viszont inkább megyei szintű aggregációs hatások érvényesülhetnek.

2. Részvétel, résztvevők, és eredmények

2.1. A választási részvétel

Lévén hogy Romániában a választói regisztráció automatikus – vagyis nem az állampolgárok, hanem a hatóságok felelőssége – dolgozatunkban a részvételi arányt a választásokon megjelent szavazók számának, illetve a választói névjegyzékben szereplő személyek számának (*registered voters*) a hányadosaként értelmezzük. Ennek a módszernek megfelelően országos szinten a helyi önkormányzatokra a szavazópolgárok 48,81 %-a, megyei szinten pedig 50,67%-a adta le a voksát,¹³ ami kevesebb mint 10%-kal marad el a 2004. évi parlamenti választások alkalmával megfigyelt 58,51%-tól (vö. Bakk–Szász–Székely I. G. 2004: 10, Szász 2005: 60). A részvételhez kapcsolódó kérdés az érvénytelen szavazatok arányának a problematikája is. Ez az arány a helyhatósági választásokon nagyobb volt a legutóbbi országgyűlési választások és az európai parlamenti választások alkalmával mértnél is.¹⁴ Sajnos, ez a megállapítás cáfolni látszik az euro-választásokat elemző írásnak a politikai tanulásra vonatkozó optimista meglátását, noha a különbségek olyan elenyészőek, hogy meg lehet kockáztatni azt a hipotézist, miszerint az elrontott szavazatok aránya hosszú távon (is) e körül a 6–7% körül fog stabilizálódni.

Területi bontásban – lásd az 2. táblázatot – az figyelhető meg, hogy a választópolgárok mozgósítása Munténiában és Olténiában volt a legsikere-

sebb (Ilfov, Teleorman, Giurgiu, Olt,¹⁵ Vâlcea, Dâmbovița és Gorj megyékben). Az első tíz közé bekerült három, magyarok által is lakott megye: Maros (55,97%), Szilágy (55,08%) meg Bihar (54,09%). Az elemzők nem kis meglepetésére azonban a rendszerint magas részvételi arányokkal büszkélkedő Hargita és Kovászna megye valamivel az országos átlag alatt teljesített 47,69; illetve 47,26%-kal. Vagyis ezúttal nem az következett be a magyar kisebbség voksaiért harcba szálló politikai erők egymás elleni megmérgetetésének elsődleges színterén, ami korábban az RMDSZ és Tökés László versengése alkalmával. Ellenkezőleg: úgy tűnik, hogy a magyar kisebbség tagjainak a körében a választás lehetősége s a versengés ezúttal inkább demobilizált, mint mozgósított, jóllehet a magyar lakosság részaránya és a részvételi arány között nincs statisztikailag szignifikáns összefüggés ($r = 0,719$; $p < 0,001$).

Országos – s nem pusztán kisebbségi – viszonylatban mindenképpen megemlítendő négy közigazgatási egység esete, hiszen az itt megfigyelt részvételi arányokat az európai parlamenti választások esetében mértékkel összevetve akár egy általánosabb, negatív jelenséggé értelmezendő trendet lehet felfedezni. A jó fél évvel korábbi voksoláskor tapasztaltakhoz hasonlóan Kolozs megye kevéssel maradt el az országos átlagtól (46,59%). A 2004. évi parlamenti választások és az euro-választások után immár harmadízben Ilfov (61,56%) és Teleorman (59,55%) megye járt élen a választói mobilizáció terén, a sort pedig Temes megye (40,90%) és Bukarest municipium (31,36%) zárta (vö. Bakk–Szász–Székely I. G. 2004: 11, Szász–Bakk 2008). Az igen nagymértékben városiasodott, s jelentős tőkekonzentrációt mutató közigazgatási egységekben tapasztalt szerény vagy éppenséggel igen gyenge részvétel ezúttal nem a normatív demokráciaelmélet szemszögéből közelítjük meg, hanem azt vizsgáljuk meg a választási ökológia eszközeivel, hogy van-e összefüggés a részvételi arány és a megyéknek – a dolgozat jellege szempontjából egyszerűen, de egyúttal adekvát módon a városi lakosság részarányával mért – urbanizációs szintje között. A korrelációs számítás erős negatív összefüggésre utal ($r = 0,719$; $p < 0,001$) a két változó között, vagyis minél magasabb a falusi lakosság részaránya, annál magasabb ott a részvételi arány.

2.2. A választások eredménye: voksok és mandátumok

2.2.1. A résztvevők és eredményeik rövid áttekintése

Mivel a voksok összeszámlálása és a mandátumelosztás helyi, illetve megyei szinten történt, várható volt, hogy ezeken a választásokon országos szinten együttvéve szép számmal vesznek részt különféle politikai erők. A független jelöltektől eltekintve összesen 57 szereplő – párt, (civil) szervezet vagy választási szövetség – szállt versenybe: ezekből 37 a román többséget, 19 pedig az etnikai-nemzeti kisebbségeket képviselte, s volt egy román-

német választási szövetség is. A kisebbségek képviselőiben rendszerint egyetlen szervezet indult – a kivételek a magyarok, a romák, és az ukránok voltak. Voltaképpen 25 önálló párt, 9 pártszövetség és 4 helyi jellegű választási szövetség vett részt a választásokon. Az utóbbi 13 szövetség közül 4 a (megyében vagy a településen élő) román kisebbség voksait szeretne volna összegyűjteni.¹⁶

Az eredmények elemzése előtt arra hívnánk fel a figyelmet, hogy az évkönyvnek az európai parlamenti választásokat elemző tanulmánya (Szász–Bakk 2008) azt állítja: „folytatódni vagy akár felerősödni látszik a pártrendszernek [...] a letisztulási, kikristályosodási tendenciája”, ami elsősorban a pártrendszer intézményesedési folyamata töretlenségének tulajdonítható. Látni fogjuk, ezt az észrevételt a 2008. év nyarán megtartott helyhatósági választások eredményei is egyértelműen alátámasztják. Hiszen a parlamentben képviselt pártok közül csak a *Szociáldemokrata Párt (Partidul Social Democrat, a továbbiakban PSD)*, a *Liberális-Demokrata Párt (Partidul Democrat-Liberal, a továbbiakban PD-L)*,¹⁷ a *Nemzeti Liberális Párt (Partidul Național Liberal, a továbbiakban PNL)* és az RMDSZ ért el az évvégi parlamenti választások szempontjából biztató eredményt. A *Konzervatív Párt (Partidul Conservator, a továbbiakban PC)*,¹⁸ a *Nagy-Románia Párt (Partidul România Mare, a továbbiakban PRM)* és a *Nemzeti Kezdeményezés Pártja (Partidul Inițiativa Națională, a továbbiakban PIN)* közül egyiknek sem sikerült megszereznie a voksok 5%-át, s közülük csupán az első teljesített jobban, mint hét hónappal korábban.¹⁹

2.2.2. A választási eredmények részletes elemzése

A jelen alfejezetben a főbb pártok eredményeit vizsgáljuk, megkülönböztetett figyelmet szentelve az RMDSZ és az MPP versengésének. Első megállapításunk, hogy a 3. és a 4. táblázatok országos szinten összesített adatai nem azonosítják teljesen egyértelműen a helyhatósági választások nyertesét, hiszen a szoros küzdelemben a PD-L mindegyik versenyben több voksot gyűjtött, mint a PSD, ennek ellenére csak megyei képviselőtestületi mandátumokból szerzett többet a szociáldemokratáknál. Ez minden bizonnyal két okra vezethető vissza: egyrészt arra, hogy a PSD több kis településen győzött, s így több polgármester- és helyi tanácsos jelöltje diadalmaskodott, másrészt pedig arra, hogy – az előbbi okból kifolyólag – a liberális demokraták ahol nyertek, abszolút számokban nagyobb előnyre tettek szert. A számokat természetesen a következőképpen kell értelmezni: a PSD a következő négy esztendőre nagyobb befolyást és/vagy intézményi hatalmat biztosított önmaga számára az önkormányzatokban, ugyanakkor választói támogatottságának az erózióját is megfékezte. Sőt megfordította a trendet, népszerűsége

most már növekvőben van – ami azonban nem föltétlenül meglepő egy ellenzékbe kényszerült párt esetében. Ennek tükrében a PNL eredménye igazán figyelemre méltó: fő kormánypártként nemhogy veszítene népszerűségéből, hanem egyre erősödik.

A) A (román) politika főáramát alkotó pártok

A román pártrendszer intézményesedési, letisztulási folyamatához nem kizárt, hogy Románia EU-csatlakozása is bizonyos mértékben hozzájárult, ugyanis egyre inkább az a három párt erősödik, amelyik a nagy európai politikai családok képviselőjének tekinti magát: a szociáldemokraták, a liberálisok és az önmagát jobboldalinak, kereszténydemokrata-néppártinak tekintő PD-L. Vizsgálatunkat értelemszerűen eredményeik tanulmányozásával kezdjük.

A D. A. Szövetség „utódai”

A román pártrendszer intézményesedési folyamata korántsem volt töretlen és egyirányú. A jobboldal hosszú ideig fragmentált volt – az átfogó egyesítési kísérletek részben az ideológiai különbségek, részben a személyi ellentétek miatt rendre kudarcba fulladtak. Így nem csoda, hogy az államfő meg a kormányfő Közép-Kelet-Európától nem idegen versengése és viszálykodása közepette²⁰ a 2004-ben létrejött pártszövetség felbomlott. Igaz, a táborok utóbb átrendeződtek, és a liberális pártnak az államelnökkel szimpatizáló s egyúttal a miniszterelnököt bíráló szárnya először külön szervezetet alapított, majd beolvadt a Traian Băsescu patronálta PD(-L)-be. Az így keletkezett jobboldali pólus látszólag megerősödve várta az önkormányzati választásokat.²¹

a) A Liberális-Demokrata Párt

A liberális demokraták 17 megyében nyerték el a megyei képviselőjelöltekre leadott szavazatok (relatív) többségét. Szavazóbázisuk területi megoszlásának tekintetében három érdekességet figyelhetünk meg. Először is a PD-L sikerrel egyesítette a PD és a PLD szavazóbázisát, ugyanis legjobb eredményeit a hagyományosan „narancssárga” Fehér megyében, valamint a második tagpárt legerősebb bástyáit jelentő Neamț, Dâmbovița és Suceava megyékben érte el. Ezzel viszont megszűnt a pártnak a fejlettebb, polgárosodottabb megyékben tapasztalt, statisztikai eszközökkel is részben igazolható beágyazottsága, s szavazóbázisában enyhe regáti fölény állt be.²² Másodszorban megőrizte a korábbi anyaszövetség szavazóbázisát is, hiszen Arad megye visszahódítása mellett Bukarestben, valamint Temes, Szeben, Kolozs, Brassó és Krassó-Szörény megyében is első lett. Összességében hat megyében 40% feletti teljesítményt ért el, továbbá öt-öt megyében teljesített 35 és 40, illetve 30 és 35% között – ám ezzel elmaradt a PD 2007. novemberi

eredményétől, amely 22 megyében jelentett 30%-nál magasabb szavazatarányt. Harmadsorban azzal, hogy Hargita, Maros és Szatmár megyében²³ érte el a leggyengébb eredményeket, tulajdonképpen megismételte az anya-szövetség 2004. évi parlamenti választási, valamint a PD euro-választási szereplését (lásd a 4. és az 5. táblázatot).

b) *A Nemzeti Liberális Párt*

A párt az európai parlamenti választásokon 13,45%-os eredményt ért el, s a korábban idézett közvélemény-kutatás adatai szerint csupán egy százalékkal nőtt a népszerűsége a következő két hónapban. Ehhez képest egyértelműen jól teljesített, s a legutóbbi parlamenti választáson megszerzett szavazataránynak csaknem a háromszorosát sikerült megszereznie,²⁴ mi több, míg az európai parlamenti választásokon egyetlen megyében sem végzett az első helyen, 2008 júniusában öt megyében – Giurgiu, Hunyad, Călărași, Maramaros és Bihar – szerzett (relatív) többséget. Eredményei lényeges javulást mutatnak, hiszen ezúttal nem öt, hanem 16 megyében szerezte meg a voksok több mint egyötödét: három megyében 30% fölött teljesített, hétben 25 és 30, hatban pedig 20 és 25% között. Továbbra is vannak olyan megyék, amelyekben a liberális demokraták jól, a nemzeti liberálisok pedig rosszul szerepelnek (Dâmbovița, Neamț, Suceava és Tulcea), illetve fordítva (Hunyad és Ilfov), de ez nem jelenti a két párt szavazóbázisának a komplementaritását (vö. Szász–Bakk 2008). A fentebb említetteken kívül a PNL várható módon gyengén szerepelt még Hargita megyében, Arad, Kovászna és Temes megyében pedig nem is indult önállóan. A statisztikai számítások ezúttal gyengébb korrelációt eredményeznek a párt által az egyes megyékben elnyert szavazatok százalékos aránya és a megyék városi lakosságának számaránya ($r = -0,173$, $p = 0,274$), de továbbra is az mutatják, hogy a párt inkább a regáti, mint az erdélyi választópolgárok voksaira számít: a két országrészre vonatkozó megyei átlagok rendre 20,41 és 15,27% (lásd a 4. és az 5. táblázatot).

c) *A (jobboldali vagy jobbközép) erők összesített eredménye*

Ha nem számolunk három „magyar” megyével (Hargita, Kovászna és Szatmár), a *Liberális-Demokrata Párt* és a *Nemzeti Liberális Párt* összesített eredménye hat megye kivételével (Argeș, Bákó, Konstanca, Gorj, Szeben és Vrancea) szavazattöbbséget eredményez: 21 megyében abszolútot, 12-ben pedig relatívat úgy, hogy az összesített eredmény csak Szilágy megyében marad kicsivel el a 33%-tól.²⁵ Az országos szintű összesített eredmény pedig 47,14%, ami kétségkívül biztató a parlamenti választások szempontjából, főként ha Traian Băsescu államelnök és Călin Popescu Țăriceanu kormányfő képesek túllépni a közöttük feszülő ellentéteken.

d) *A Szociáldemokrata Párt*

Úgy tűnik, hogy a párt az európai parlamenti választások alkalmával volt mélyponton, mert a hivatkozott január végi ATLE-felmérés már a szavazók egynegyedét tudja a PSD támogatójának, a júniusi eredményük pedig ennél is jobb. A hangsúlyosan okiráltságú szavazóbázissal²⁶ rendelkező szociáldemokraták 16 közigazgatási egységben nyerték el a megyei képviselőjelöltekre leadott szavazatok (relatív) többségét, ami eggyel több megyei sikert jelent az EP-választásokhoz képest. Különösen jól szerepeltek Argeş, Konstanca, Gorj, Teleorman, Vaslui és Vrancea megyében, ahol a jobboldali szerényebb eredményeket érték el. A szociáldemokraták külön-külön három megyében érték el 45% fölötti, 40 és 45% közötti, illetve 35 és 40% közötti eredményt, s hét megyében teljesítettek 30% és 35 között, ami lényeges javulás 2007 novemberéhez viszonyítva (vö. Szász–Bakk 2008). A leggyengébb eredményeket Hargita és Kovászna megyén kívül Arad, Bihar, Kolozs és Maros megyében regisztrálták (lásd a 4. és az 5. táblázatot). Talán még az mondható el a PSD-ről, hogy megőrizni látszik szavazóbázisa rurális jellegét is.²⁷

B) Más pártok

a) *Az Új Generáció Kereszténydemokrata Pártja*

George Becali futballmágnás pártja a megyei képviselőjelöltekre leadott voksok 2,99%-át tudhatja magáénak, ami jelentős csökkenés az európai választásokhoz képest, amikor kevés hiányzott a PNG-nek az Európai Parlamentbe való bejutáshoz. A 2008. júniusi eredményt nehezebb választásgeográfiai szempontból értelmezni, mint a 2007. novemberit, hiszen Erdély és a Regát még annyira sem különül el, mint hét hónappal korábban. Az EP-választások alkalmával a nagyrégiók átlaga 3,62%; illetve 5,59% volt – ezek az értékek most 2,28%; illetve 3,17%. Az megállapítható, hogy ott sikerült a csekély, de különben kiegyensúlyozott támogatottságnak örvendő pártnak 5% feletti szavazatarányt megszereznie, ahol még mindig van némi politikai relevanciája is a pártvezér sportmecénási tevékenységének, azaz Bukarest fővárosban, valamint Ilfov és Prahova megyében (lásd a 4. és az 5. táblázatot). Ha van, akkor a pártnak a jövője inkább a protesztpárti státus lehet, ugyanis a közvélemény-kutatásokban körülbelül kétszer nagyobb valószínűséggel jelölik meg a választópolgárok preferenciaként, mint szavaznak rá.²⁸

b) *A Nagy-Románia Párt*

Bár a PRM közel 0,78%-kal több – a megyei képviselői listákra leadott – szavazatot szerzett, mint a PNG, szavazóinak a tábora tovább apadt az európai parlamenti választások óta, s ezzel együtt a nemsokára lezáruló par-

lamentí ciklus legsúlyosabb veszteségét szenvedte el. A 2004. évi 12,92%-os szavazótáborának (Bakk–Szász–Székely I. G. 2004: 9) ma már alig egynegyede támogatja. A Corneliu Vadim Tudor vezette párt 10%-on felüli eredményt ért el Vaslui megyében, de ezen kívül az 5%-ot is csak öt közigazgatási egységben teljesítette: Bukarestben, Botoşani, Gorj, Hunyad és Kolozs megyében – az utóbbiban talán azért, mert Gheorghe Funarnak még mindig vannak követői Kolozsvár vonzáskörzetében (lásd a 4. és az 5. táblázatot).²⁹

c) *A Konzervatív Párt*

A *Konzervatív Párt* azáltal, hogy a megyei tanácsosjelöltekre leadott szavazatok 3,33%-át kapta, minden bizonnyal nem okozott meglepetést, hiszen önállóan korábban sem volt képes támogatottságot szerezni. Ennek ellenére kiemelkedő – az európai parlamenti választások alkalmával regisztráltnál is lényegesen jobb – eredményt ért el Galac megyében (18,76%-ot), ahol sikerült felvennie a versenyt a két jobboldali politikai erővel. Továbbá 5% fölött teljesített Arad, Bákó, Brăila és Călăraşi megyében, viszont képtelen volt megismételni igen jó Prahova megyei szereplését (vö. Szász-Bakk 2008). Támogatottságának nagyrégiók közötti megoszlása majdnem ugyanannyira kiegyensúlyozott, mint a PRM-é: az ókirálysági megyékre számított átlag 3,32%, míg az erdélyiekre vonatkozó 2,83% (lásd a 4. és az 5. táblázatot).

d) *A Nemzeti Kezdeményezés Pártja*

A *Nemzeti Kezdeményezés Párjának* népszerűsége a helyhatósági választások alkalmával összességében 1% alá süllyedt. Ez azt mutatja, hogy a román pártrendszer intézményesedésének e kései szakaszában aligha van esély a semmiből – néhány képviselőnek egy frakcióból való kiválását követően – pártot építeni.³⁰ A számszerű eredmények tükrében a PIN nemcsak jelentéktelennek, hanem jellegtelennek is tűnik. Akárcsak az EP-választások esetében, egyetlen közigazgatási egységben sem szerzett 5%-os támogatottságot, majdnem ugyanolyan eredményt ért el Erdélyben is, mint az Ókirályságban, s megyei eredményeinek a szórása a legkisebb azon pártok között, amelyek rendelkeznek országgyűlési képviselőkkel (lásd a 4. és az 5. táblázatot).³¹

e) *Lokális-regionális sikertörténetek(?)*³²

Terjedelmi s rendszertani okokból sem szentelhetünk túl sok teret a marginális szereplőkként jelenlevő – huzamosabb ideig, nagyjából állandó jelleggel 1% alatt teljesítő – *törpepártoknak* (ld. Mair 1991: 44). Két érdekes szervezetre ellenben érdemes odafigyelni: a *Romániai Németek Demokrata Fórumára* (*Forumul Democrat al Germanilor din România*, a továbbiakban FDGR) és a PNŢCD-re.

Az alcímben szereplő kérdőjelet három okból voltaképpen a *Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt* „érdemelte ki”. Az okok a következők:

- (i) Temesvárott Gheorghe Ciuhandu újra polgármesteri mandátumot szerzett.
- (ii) A *Temesért Szövetség (Alianța pentru Timiș PNL-PNȚCD-FDGR)* elnyerte a megyei képviselőjelölti listákra leadott szavazatok több mint egyötödét, ami tíz mandátumot eredményezett, a polgármesteri meg a helyi tanácsosi tisztségekért folytatott versenyekben pedig az MPP-éhez mérhető teljesítményt nyújtott.
- (iii) Arad megyében a PNL-PNȚCD közös lista megszerezte a megyei tanácsos-jelöltekre leadott szavazatok 15%-át, ami hat mandátumot jelentett.³³

Ezek a tények azt a benyomást keltik, hogy a PNȚCD *regionális* – azaz regionálisan koncentrált szavazóbázissal rendelkező – *párt* (Szász 2006: 19, vö. Urwin 1983: 228–229). Véleményünk szerint nem föltétlenül az, s ezt három állítással támasztanók alá. Először is eléggé valószínű, hogy az Arad és a Temes megyei jó eredmény számottevő mértékben a liberálisok 15% körüli teljesítményének is köszönhető. Másodsorban a *Parasztpárt* megyei szavazatarányai között erdélyi (1,16%), illetve regáti (1,06%) viszonylatban elenyésző a különbség. Harmadsorban pedig, ha a párt önálló megyei képviselőjelölti listáit tekintjük, a legjobban teljesítő öt közigazgatási egység között két (Szilágy és Fehér), az első tíz között pedig összesen hat erdélyi megyét találunk (az előző kettőn kívül Máramaros, Krassó-Szörény, Brassó és Szeben megyét) (lásd a 4. és az 5. táblázatot). Tagadhatatlan, hogy a Bánságban és Dél-Erdélyben jól bebástyázta magát a PNȚCD, s szavazóbázisa földrajzi koncentráltasága tekintetében lehet, hogy országelső. De ettől még nem biztos, hogy regionális párt. Pontosabban: hogy az-e, illetve mennyire az, viszonylag bonyolult empirikus számítások árán lehetne csak eldönteni.

A *Romániai Németek Demokrata Fóruma* Szeben megyében aratott figyelemre méltó sikereket minden bizonnyal úgy, hogy többségi román szavazatokat is elhódított vélhetően nem csupán a vegyes házasságban élők körében. Megyei eredményei a következők: majdnem egynegyedét megszerezte a megyei képviselőjelölti listákra leadott voksoknak, ami 9 mandátumot eredményezett, továbbá soraiból került ki a megyei képviselőtestület elnöke Martin Bottesch személyében, s a megyeszékhely újraválasztott polgármestere is, Klaus Werner Johannis.³⁴ Ezt a teljesítményt minden bizonnyal a volt polgármester tevékenységének az elismerése, s a sikeres 2007. esztendő magyarázza, amikor Európa kulturális fővárosaként a figyelem Szebenre terelődött, ami kétségtelenül előnyére vált a városnak és lakóinak.

C) Az RMDSZ és az MPP versengése

A múlt esztendő novemberében az RMDSZ országos szintű mandátumelosztás körülményei között már megmérkőzött egy szilárdabb szervezeti háttérrel és támogatottsággal bíró etnikai versenytárral, Tőkés László független jelölttel. A helyi önkormányzati választások így abban a vonatkozásban jelentettek premiert, hogy a mandátumelosztás megyei és helyi szinten történt, s a kihívónak nagy földrajzi kiterjedésű, erős helyi centrumokból, gócpontokból álló szervezeti hálózattal kellett (volna) rendelkeznie ahhoz, hogy jó eredményre számíthasson az igen komoly szervezeti hálót mozgó RMDSZ-szel szemben. Az MPP annak ellenére vállalta a megmérettetést, hogy alig fél évvel a választások előtt jegyezték be pártként, s így szervezetépítésre tulajdonképpen nem is volt ideje.

A továbbiakban a lehetséges szinkronikus és diakronikus összehasonlításokat végezzük el, vagyis egybevetjük a két szervezet eredményeit, ezeket külön-külön és összesítve is a román pártok teljesítményéhez, valamint az RMDSZ korábbi szerepléséhez hasonlítjuk. Annak érdekében, hogy árnyaltabb képet kapjunk a magyar szervezetek szerepléséről, ezúttal a megyei listákon kívül a többi három helyi önkormányzati választási verseny eredményeit is figyelembe vesszük.

a) Az RMDSZ eredményei

Az RMDSZ a megyei képviselőjelölti listákra leadott voksok 5,16%-át szerezte meg, ami a négy egyidejű versenyben elért legjobb eredménye, de még ez is elmarad mind a 2004. évi parlamenti választásokon, mind a 2007. őszi EP-választásokon gyűjtött szavazatárányától. Ezt az eredményt az RMDSZ első parlamenti választási eredményéhez viszonyítva (lásd Bakk–Szász–Székely I. G. 2004: 9) arra a következtetésre jutunk, hogy a Szövetség szavazóinak mintegy egynegyedét elveszítette. Tulajdonképpen a PSD is hasonló veszteséget könyvelt el, méghozzá négy év alatt, igaz épp a 2008-as önkormányzati választások jelenthetik számára a fordulópontot, míg az RMDSZ-nek továbbra is csökken a népszerűsége.

Szavazói bázisának eléggé aggasztó eróziója ellenére az RMDSZ egyike annak a négy pártnak, amely szótöbbséget tudott szerezni a megyei képviselőtestületi választásokon – mégpedig úgy, hogy a liberálisok voksainak alig több mint negyedével csak egy megyével kevesebben győzött, mint a PNL. Ez a négy megye Hargita, Kovászna, Szatmár és Maros, amelyekben az RMDSZ-nek sikerült Borboly Csaba, Tamás Sándor, Csehi Árpád Szabolcs és Lokodi Edit Emőke révén a megyei tanácselnöki tisztséget is megszereznie.³⁵ Érdemes továbbá kiemelni, hogy az RMDSZ a két „székely” megyé-

ben – Hargitában és Kovásznában – jobb eredményt ért el, mint az európai parlamenti választásokon Hargita megyében (52,75 és 46,78%-ot a 43,87%-hoz képest), s amint látható az egyetlen olyan politikai erő, amely abszolút szavazattöbbséget tudott szerezni valamely közigazgatási egységben. Teljesítménye nem rendhagyó, hiszen győzelme a felsorolt négy megyében várható volt – az EP-választásokhoz viszonyítva csupán annyit változott a helyzet, hogy visszahódította Kovászna megyét, Szilágy megyét viszont elveszítette. Ez az inverzió nem talál azzal az etnodemográfiai-politikai logikával, amely – különben helyesen – az RMDSZ-t az interetnikus környezet, az MPP-t pedig a többszámú magyar területek pártjaként értelmezi, viszont felhívja a figyelmet arra, hogy az elsősorban a Székelyföldre szabott MPP-nek mennyire elmarad még ott is a mobilizációs potenciálja a Tökés Lászlótól.

A négy RMDSZ-többségű megyét a sorban korántsem meglepő módon az a Bihar, Szilágy és Kolozs megye követik, amelyekben a Szövetség 2007 novemberében is hasonlóan jó eredményt ért el. (Bihar és Szilágy megyében ezúttal mindössze 1%-nyi hátránnyal végzett a második helyen, Kolozs megyében pedig legutóbbi helyezését megismételve harmadik lett.) Az RMDSZ-nek további három megyében (Arad, Máramaros és Brassó) sikerült túlszárnyalnia a küszöböt, s kettőben hajszállal maradt el a bejutástól: Beszterce-Naszód, illetve Temes megyében, ahol rendre a szavazatok 4,87; illetve 4,99%-át szerezte meg.³⁶ Végül a regáti közigazgatási egységek vonatkozásában talán a Suceava, Gorj és Bákó megyei, valamint a Bukarest megyei jogú városban elért 0,5% feletti eredmény említendő (lásd a 4. és az 5. táblázatot), jóllehet akárcsak az EP-választások esetében a Szövetség ezúttal is népszerűbbnek bizonyult a fővárosi magyar szórvány, mint a moldvai csángók körében (vö. Szász–Bakk 2008).

b) Az MPP eredményei

Az MPP megyei tanácsosjelölti listái a szavazatok 1,02%-át szerezték meg, s ezzel az erdélyi magyarságot képviselő második politikai erő a PIN és a PNȚCD előtt a tizedik helyen végzett országos összesítésben olyan évek óta jobbra stagnáló törpepártokat előzve meg, mint a *Román Környezetvédő Párt* (*Partidul Ecologist Român*, a továbbiakban PER) és a PNDC. Azt, hogy ez a párt mennyire székelyföldi, az illusztrálja a legbeszédesebben, hogy csak két megyében, Hargitában és Kovásznában szerzett a voksok negyedrésznél többet (rendre 29,58 és 27,19%-ot), ezzel az RMDSZ mögött a második helyen végezve. E két kimagasló teljesítményt oly mértékben nem volt képes megismételni, hogy még Maros megyében sem érte el a bejutási küszöböt.³⁷ Továbbá négy megyében (Szilágy, Bihar, Szatmár és Kolozs) gyűjtött a szavazatok 1%-ánál többet (lásd a 4. és az 5. táblázatot).

c) *Az RMDSZ és az MPP összesített eredménye*

A két magyar választási szereplő összesített eredményét még a megyei/regionális szavazatmegosztás és a mobilizáció(s potenciál), valamint a választási sikeresség másik operacionalizációja – a helyi hatalomból való részesedés – szempontjából érdemes megvizsgálni. A területi szavazatmegosztás tekintetében a két magyar párt Hargita és Kovászna megyei összesített eredménye kimagasló, hiszen együttesen e két megyében a voksok négyötödét, illetve háromnegyedét elnyerik. Továbbá Szatmár és Maros megyében az összeredmény meghaladja a voksok egyharmadát, Bihar és Szilágy megyében pedig alig marad el azok negyedrésztől. E hat megye közül ötben – Hargita, Kovászna, Maros, Szatmár és Szilágy megyében – matematikailag a két magyar szervezet együttesét kellene a helyhatósági választások győztesének tekinteni, sőt Bihar megyében is a magyar össz-szavazat alig 1%-kal marad el a legtöbb voksot gyűjtő PNL eredményétől. Még Kolozs megyét szeretnénk kiemelni a maga 15,08%-os teljesítményével, de a magyar kisebbség szervezeteinek a helyhatósági választások alkalmával mért teljes szavazatszerző képessége további három megyében (Arad, Máramaros és Brassó) meghaladta törvény által előírt küszöbértéket.

Tekintettel arra, hogy a szavazatarányok szavazatszerző képességet s következésképpen választási sikerességet mérnek, a magyar pártok mobilizációs potenciálját (nyers) szavazatszámokban és a romániai magyar (nemzeti-ségű) szavazóközönségnek a magyar választási szereplőkre voksoló hányada segítségével célszerű mérni. Ez utóbbi tulajdonképpen a választási sikeresség ama operacionalizációja, amit De Winter (1998: 211–213) ajánl az etno-regionalista pártok esetére, amelyek családjához az RMDSZ és az MPP kétségtelenül tartozik. A 7. táblázat adatai azt mutatják, hogy az RMDSZ szavazatszámja csökkenő tendenciájú: egyre alacsonyabb részvétel mellett a voksok egyre kisebb hányadát sikerül megszereznie. Ez a megállapítás akkor is igaznak bizonyul, ha kontrolláljuk a részvételt – feltételezve, hogy a 2004. évi szint(eké)hez képest semmi sem változik – s ennek megfelelően súlyozzuk a Szövetség szavazatszámait. Tehát a rá szavazó állampolgárok nem – csupán vagy akár nem elsősorban – a részvétel csökkenése miatt fogynak. Ha ellenben a magyar szereplők szavazatainak az összegét súlyozzuk,³⁸ akkor arra az eredményre jutunk, hogy *ceteris paribus* egy hipotetikus 2008. évi választás alkalmával a két magyar szervezet együttes szavazataránya akár 600 000-nél is magasabb lehet. Együttes szavazatarányaik súlyozása alapján arra lehet következtetni, hogy a magyar politikai szervezetek együttes mobilizációs potenciálja optimális esetben éppenséggel is 7–8% lehet.

Végül pedig az alábbi táblázatból arra lehet következtetni, hogy a versengés és a választás lehetőségét nem lehet egyértelműen előnyösnek vagy

hátrányosnak minősíteni. Tény, hogy a két szervezet együtt valamivel kevesebb megyei tanácsosi helyet szerzett, mint az RMDSZ négy évvel korábban, de ezt a veszteséget a polgármesteri mandátumok számának a növekedése kompenzálja még akkor is, ha ez részben új önkormányzatok megalakulásának is tulajdonítható bizonyos magyarlakta településeken. A mintegy kétszázzal több helyi önkormányzati képviselői mandátumot már nehezebb – csak vagy jobbára – a települések közigazgatási átszervezésével magyarázni, avagy azzal, hogy a magyar kisebbség korábban nem RMDSZ-színekben mandátumhoz jutó helyi tanácsosai most (mind) MPP-jelölteként kerültek be a képviselőtestületekbe. Ez a tényállás – nem a demokráciára vonatkozó normatív felfogás szellemében (vö. Schumpeter 1943: 269), hanem empirikus megállapításként – mondatja azt velünk, hogy a versengés meg a választás lehetősége a magyar közösségen belül a közösség számára inkább előnyös, mint hátrányos. Más megfogalmazásban: előnyei nagyobbak a hátrányainál.

1. táblázat – A magyar etnoregionalista pártok részesedése a helyi hatalomból (2004–2008)

Önkormányzati mandátumok	2004		2008	
	RMDSZ	RMDSZ	MPP	Összesen
Megyei képviselői mandátumok	112	89	19	108
Helyi képviselői mandátumok	2481	2195	489	2684
Polgármesteri mandátumok	186	184	11	195

Források: *Alegeri locale 2004. Situația mandatelor repartizate pe partide.* Biroul Electoral Central, București, 2004. [<http://alegeri.ong.ro/manpart.pdf>]. letöltve 2008. XII. 2. és *Alegeri locale – 2008: Tur I + Tur II + Tur III. Situația mandatelor repartizate pe partide.* Biroul Electoral Central, București, 2008. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/locale2008/manpart.pdf>]. letöltve 2008. VII. 17.

Fentebbi állításunk alátámasztására néhány további érv is felhozható, ugyanis amennyiben a versengés tényleg hátrányos lenne, legalábbis azokban a megyékben, amelyekben a két magyar politikai erő szembenállásának vagyunk a tanúi, az RMDSZ-nek gyengébben kellene teljesítenie saját korábbi eredményeinél vagy akár az összesített teljesítménynek is el kellene maradnia az utóbbiaktól. De ez több esetben nincs így:

- Szatmár megyében úgy nyert az RMDSZ, hogy közel 2%-kal jobb eredményt ért el, mint a legutóbbi országgyűlési választások alkalmával s még közel 2%-nyi mobilizációs tartalék is keletkezett az MPP szavazatai révén. Ez relatív összességében 10%-os szavazatarány-

növekedést jelent az európai parlamenti és a helyhatósági választásokon észlelt szavazatvesztési és szavazatarány-csökkenési tendenciával szemben (ld. még Szász-Bakk 2008).

- Hargita és Kovászna megyében az RMDSZ, bár megnyerte a választásokat, szavazataránya lényegesen kisebb volt a 2004. évi parlamenti választások alkalmával regisztráltnál, viszont az MPP szavazataival együtt százalékarányosan volt jobb az eredmény, mint a Szövetség összehasonlítási alapul szolgáló eredménye.
- Bihar és Szilágy megyében a 2004. évi eredményhez képest 1%-nál kisebb az RMDSZ szavazatarányának a csökkenése úgy, hogy az MPP közel 2%-ot szerzett.

Lehetséges ellenetesként megjegyezhető, hogy van olyan szavazókerület (Kolozs és Maros megye), ahol volt választási lehetőség a két magyar szervezet között, s összességében mégis elmarad a magyar szavazatok aránya az RMDSZ 2004. évi eredményétől – bár itt sem sokkal. Ezt az ellenetést azért nem tartjuk meggyőzőnek, mert Beszterce-Naszód, Fehér, Hunyad és Szeben megyékben az RMDSZ-t nem akadályozta a vetélytárs a szavazatszerzéstől, s a versengés is csak legfennebb áttételesen kelthetett rossz érzést a magyar szavazópolgároknak, ám az RMDSZ valamivel gyengébben szerepelt, mint a legutóbbi országgyűlési választásokon. Csupán Temes megyében érvényesül az azonos körülmények, azonos eredmény „szabályszerűsége”.

Láthatjuk tehát, hogy a két magyar szervezet mandátumszerző képessége nagyjából ugyanakkora, mint az RMDSZ-é a legutóbbi helyhatósági választásokon, s ezenkívül az utóbbi példák azt is igazolni látszanak, hogy a versengés s a választás lehetősége, ha a szavazatvesztést aligha mérsékli, az együttes szavazatarány csökkenését talán megakadályozza. Következésképpen az új helyzet a közösségnek inkább a javára szolgál, mintsem a kárára lenne. Az más kérdés, hogy az RMDSZ-re nézve egyértelműen hátrányos.

Következtetések

A helyhatósági választások eredményei, a román pártrendszer erőviszonyai módosulásának a tekintetében, tulajdonképpen a 2007. évben elkezdődött folyamat továbbgyűrűzését mutatják. Egy évvel korábban eleinte csak a közvélemény-kutatási adatokban, majd az euro-választások eredményeiben is tetten lehetett érní a nacionalista-populista pártok (a PC, a PIN, a PNG és a PRM) térvesztését, bár akkor a két utóbbi még majdnem 5%-os szavazatarányt ért el. A 2008. júniusi választások eredményei a PIN szavazói támogatottságának aligha visszafordítható eróziójára utalnak, de a PRM és a PNG is gyen-

gült a két választás között eltelt hét hónapban. Csupán a konzervatívokról mondható el: némileg erősödtek, de ez önmagában még nem föltétlenül biztató a jövőre nézve. Viszont annak ismeretében, hogy megint a PSD-vel közösen vágnak neki az országgyűlési választási versenynek, borítékolható, hogy újabb négy évre biztosítják önmaguk számára a parlamenti párti státust. A másik három párt úgy látszik, megmarad a választási pártrendszer tagjának.³⁹

Az utóbbi két évre a nagy pártok (parlamenti) csatározásai voltak a jellemzőek. Népszerűségük, támogatottságok nagymértékben függött a fontosabb eseményektől, a nagyobb ütközeteik kimenetelétől. A *Demokrata Párt* legalábbis a felmérések regisztrálta bizalmi indexek terén 2007 közepéig – az államelnök politikai sikereinek köszönhetően is – „túlnyerte” magát. Az EP-választások óta azonban megállapodni látszik egy 30%-os támogatottsági szinten, noha a *Demokrata Liberális Párt* bekebelezésével némi erősödésre számíthatott. Az utóbbi tizenkét hónap, s különösképpen az utóbbi hetek, eseményei (az a tény, hogy a gazdasági világválság különféle kampányígéreteket sajtolt ki a pártokból, továbbá az oktatók béremelésével kapcsolatos hercehurca és viszálykodás a hatalmi ágak között) ellenben a PSD-nek kedveztek a PD-L-vel szemben. A liberálisok kormánypártként inkább csak építkeztek, kormányoztak – újabban már csak az RMDSZ társaságában. Így, bár más és más folyamatok eredményeként, a pártrendszer főáramát alkotó három párt erős gyökereket eresztett a társadalomban, s az intézményesülés (vö. Enyedi 1998: 15–16, Mainwaring–Scully 1994) terén középtávon behozhatatlan előnyre tett szert, ezzel konszolidálva is a pártrendszert. Ez pedig egyúttal azt is jelenti, hogy több parlamenti cikluson keresztül ezek lesznek a pártrendszer meghatározó erői.

Magyar vonatkozásban a helyi önkormányzati választások nem hoztak semmilyen előrelépést sem egy normatív szempontból bizonyára adekvát, az interetnikus területek és a Székelyföld dichotómiájára épülő, kétpólusú politikai szerkezet (Szász–Bakk 2008), sem valamilyen RMDSZ-MPP konszociációs struktúra kiépülésének a vonatkozásában. Ehhez az MPP még túl fiatal. Bár betörni látszik a román választási pártrendszer második vonalába, az RMDSZ-hez még nem nőtt fel – ez utóbbinak pedig semmi érdeke, hogy felkaroljon egy pillanatnyilag kellemetlen vetélytársként felfogott politikai erőt. Az MPP-nek felemásra sikeredett a politikai porondra való betörési kísérlete, noha a magyar kisebbségen belül százalékarányosan tízszer több voksot szerzett, mint fénykorában a *Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt* (vö. Szász–Bakk 2008), s ez jelzés értékű. Az is figyelemre méltó, hogy e választások után és a parlamenti választásokat megelőző időszakban az RMDSZ és az MPP közötti egyeztető tárgyalások többször is kudarcba ful-

ladtak, és így elmaradt a közös választási fellépés. Vagyis egyelőre még nem tartunk ott, hogy a két erő azt rögzítse: miként fog együttműködni különféle (nemzet) stratégiai kérdésekben – egyelőre magának az együttműködésnek kell megszületnie...

Könyvészet

- Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán – Székely István Gergő (2004) Parlamenti és elnökválasztás Romániában 2004 novemberében. *Magyar Kisebbség* 4. sz., 3–52.o.
- Bakk Miklós – Székely István (2000) Az RMDSZ és az önkormányzati választások. *Magyar Kisebbség*, 3. sz., 110–117. o.
- Baylis, Thomas A. (1996) Presidents Versus Prime Ministers: Shaping Executive Authority in Eastern Europe. *World Politics*, vol. 48 (April) 297–323.o.
- Blais, André – Massicotte, Louis (1996) Electoral Systems. In Lawrence LeDuc – Richard Niemi – Pippa Norris (eds.) *Comparing Democracies: Elections and Voting in a Global Perspective*. London, Sage Publications. 49–81.o.
- Bodó Barna (2000) Választás és váltás. *Magyar Kisebbség*. 4. sz. [<http://www.hhrf.org/magyarkisebbsseg/0004/m000401.html>]. letöltve 2008. XI. 20.
- Csata István–Kiss Tamás (2007) *Népesedési perspektívák. Az erdélyi magyar népesség regionálisan tagolt előreszámítása húsz és harminc éves időtávra*. Kolozsvár, RMDSZ Ügyvezető Elnökség – Kriterion Könyvkiadó. /Erdélyi Társadalom Könyvek 2./
- De Winter, Lieven (1998) Conclusion. A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. In Lieven De Winter – Huri Türsan (eds.) *Regionalist parties in Western Europe*. London, Routledge. /Routledge–ECPR Studies in European Political Science./ 204–247. o.
- Drăgucanu, Alina Daniela (2002) *Sistemele electorale din România – 1990–2002. Caracteristici și consecințe politice*. Cluj (UBB Facultatea de Științe Politice și Administrative). Lucrare de licență.
- Duverger, Maurice (1974) *Les partis politiques*. 10ème ed. augm. Paris, Librairie Armand Colin.
- Enyedi Zsolt (1998) Pártrendszer és politikai konszolidáció. *Politikatudományi Szemle*, VII. évf., 3. sz., 5–32. o.
- Enyedi Zsolt–Körösenyi András (2004) *Pártok és pártrendszerek*. 2. jav. kiad. Budapest, Osiris Kiadó. /Osiris tankönyvek./
- Horowitz, Donald L. (1985) *Ethnic Groups in Conflict*. 2nd. ed. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Lijphart, Arend (1994) *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990*. Oxford, Oxford University Press. /Comparative European Politics./
- Lijphart, Arend (1997) Unequal Participation. Democracy's Unresolved Dilemma. Presidential Address, American Political Science Association, 1996. *American Political Science Review*, vol. 91, no. 1 (March)

- Mainwaring, Scott–Scully, Timothy (1994) Introduction. Party Systems in Latin America. In *idem* (eds.) *Building Democratic Institutions. Party Systems in Latin America*. Stanford–CA, Stanford University Press. 1–34. o.
- Mair, Peter (1991) The Electoral Universe of Small Parties in Postwar Western Europe. In Ferdinand Müller-Rommel – Geoffrey Pridham (eds.): *Small Parties in Western Europe. Comparative and National Perspectives*. London, Sage Publications. 41–70.
- Rose, Richard (1974) Introduction. In *idem* (ed.) *Electoral Behavior. A Comparative Handbook*. New York, The Free Press. 1–25. o.
- Schumpeter, Joseph (1943) *Capitalism, Socialism and Democracy*. London, Allen and Unwin.
- Szász Alpár Zoltán (2005) *Comportament politic (I). Studiul comportamentului electoral*. Cluj-Napoca, Universitatea „Babeş-Bolyai”.
- Szász Alpár Zoltán (2006) A magyar kisebbséget képviselő pártok választási sikeressége (1990–2004). *Erdélyi Múzeum*, LXVII, köt., 1–2. sz., 14–52. o.
- Szász Alpár Zoltán–Bakk Miklós (2008) Európai parlamenti választások: Eredmények és alternatívák. In Bodó Barna (szerk.) *Romániai Magyar Évkönyv, 2007–2008*.
- Székely István (1996) Választottunk... Az 1990-es és 1992-es parlamenti, valamint az 1992-es önkormányzati választások megyei eredményeinek értékelése. *Magyar Kisebbség*, 1–2. sz., 15–70. o.
- Taagepera, Rein (1998) How Electoral Systems Matter for Democratization. *Democratization*, vol. 5, no 3 (Autumn) 68–91. o.
- Taagepera, Rein–Shugart, Matthew Soberg (1989) *Seats and Votes. The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven – CT, Yale University Press.
- Urwin, Derek (1983) Harbinger, Fossil or Fleabite? „Regionalism” and the West European Party Mosaic. In Hans Daalder – Peter Mair (ed.) *Western European Party Systems. Continuity and Change*. London, Sage Publications. 221–256. o.
- Velencei Bizottság (2005) Véleményezés a romániai helyhatósági választási törvényről. In Bodó Barna (szerk.) *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*. Temesvár, Szórvány Alapítvány – Marineasa Kiadó. 798–802. o.

Jegyzetek:

¹ Lévén, hogy dolgozatunk nem (összehasonlító) közigazgatási jogi vagy közigazgatás-tudományi, hanem választás-politológiai munka, a helyi/megyei tanács és helyi /megyei képviselőtestület, a helyi/megye tanácsos és a helyi/megyei képviselő kifejezéseket szinonimaként használjuk, továbbá a helyi/megyei önkormányzat és a helyi/megyei közigazgatási hatóság közötti – a közigazgatási jogban meg a közigazgatás-tudományban releváns – különbség(ek)től is eltekintünk.

² Lásd *LEGE nr.70 din 26 noiembrie 1991 privind alegerile locale*. (sic!) [http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm?ida=1342]; *LEGE nr.25 din 12 aprilie 1996 pentru modificarea și completarea Legii nr. 70/1991 privind alegerile locale*. (sic!) [http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm?ida=85641]; *LEGE nr.67 din 25 martie 2004*

pentru alegerea autorităților administrației publice locale. (sic!) [http://www.cdep.ro/proiecte/2004/000/60/5/leg_pl065_04.pdf] és *LEGE nr.35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali.* (sic!)

[http://www.cdep.ro/proiecte/2008/000/10/5/leg_p10_15_08.pdf]. letöltve 2008. XI. 28.

³ Ez a formula a legnépszerűbb az angolszász világban, több angol nyelvű szakkifejezéssel találkozunk, éspedig *plurality formula*, *relative majority method* vagy *first-past-the-post method/system* (Lijphart 1994: 18). (A *first-past-the-post* kifejezés a lóversenyekre utal, az győz, aki „elsőként halad el az oszlop előtt”, vagyis elsőként lépi át a célvonalat.)

⁴ A Hare-kvóta az egyes pártokra leadott érvényes szavazatok összege és a kiosztásra kerülő mandátumok száma hányadosának az egész része. A mandátumelosztás első lépésében a mandátumszerzésre jogosult választási szereplők annyi képviselői helyet szereznek meg, ahány egész kvótával rendelkeznek, a második lépésben pedig a fennmaradt mandátumok a töredékszavazatok – azaz a maradékok – csökkenő sorrendjében kerülnek kiosztásra (Lijphart 1994: 23).

⁵ Ettől az évtől kezdődően a Hare-kvótát a küszöböt átlépő politikai erőkre leadott érvényes szavazatok összege alapján számították.

⁶ *LEGE nr.67 din 25 martie 2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale.* (sic!) [http://www.cdep.ro/proiecte/2004/000/60/5/leg_pl065_04.pdf], letöltve 2008. XI. 28. (Lásd 96. cikk. 4. bekezdés.) Ez a rendelkezés – bár egyértelmű, hogy a kisebbségi képviselet biztosításának a szándékát tükrözi – pontatlannak és értelmezhetőnek tűnik. Hiszen az olyan településeken, ahol elég nagy arányban élnek a magyar kisebbség tagjai, de más kisebbségek is laknak, egy másik etnikai-nemzeti csoport valamely tagjának a bejutását is biztosíthatja a helyi képviselőtestületbe. Ugyanez a megállapítás vonatkozik arra az esetre is, ha magyarok nem élnek a szóban forgó településen, csak más kisebbségek, de viszonylag kis számban. Ellenben – a mi olvasatunkban – a rendelkezés abban az esetben, ha aránylag alacsony az összes kisebbség hányada – a magyart beleértve – a kérdéses településen, a magyar kisebbséget kizárja a helyi tanácsból, amennyiben teljesülnek a szóban forgó bekezdésben olvasható feltételek, s a legtöbb szavazatot az érintett kisebbségi szervezetek közül pontosan az szerezte meg, amelyik a magyar szavazók képviseletét vállalná fel.

⁷ Lásd még European Commission for Democracy through Law (Venice Commission): *Opinion no. 300/2004 on the Law for the Election of Local Public Administration Authorities in Romania.* Venice, 3–4 December 2004. [[http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD\(2004\)040-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD(2004)040-e.asp)]. letöltve 2008. XI. 29.

⁸ Akárcsak korábban (lásd Bakk–Szász–Székely I. G. 2004: 23) a román választási rendszer (arányos komponense) kétszintes körzetbeosztást alkalmaz, mégpedig a legnagyobb maradék elve alapján történő Hare-kvótás mandátumelosztással a választókerületekben (azaz a megyékben), továbbá maradékátvitellel és a töredékszavazatoknak a d’Hondt-osztórendszerrel történő allokációjával országos szinten. (Ezúttal a szavazatszámoló biztosok a pártok egyéni jelöltjei által szerzett szavazatok összegének az alapján számolnak.) Lévéen, hogy a lista tulajdonképpen a mandátumelosztás folyamatában alakul ki, és

a választók szempontjából a jelöltek még csak abécérendben sem szerepelnek egyazon listán, a szavazatszámoló biztosok által összeállított jelöltsorrendet inkább *kvázi-listának* nevezném. Ez a lajstrom két szempontból mégsem tekinthető a nyitott listával egyenértékűnek: (i) a választópolgár valójában nem szavazhat preferált pártjának arra a politikusára, akit a legjobban kedvel, hanem legfennebb azt választja, akit a körzetében a szóban forgó párt indított, s (ii) a pártok jelöltjeinek így kialakuló sorrendje nem közvetlenül az egyes politikusoknak a pártok szavazói körében tapasztalható népszerűségétől függ, hanem a pártoknak a szerzett voksok számában megnyilvánuló – és az egyes pártok jelöltjeinek rejtve maradó – szavazókörzeti (*colegii uninominale*) bontásban mért vagy mérhető népszerűségétől. (A *kvázi-lista* kifejezést itt a Taagepera–Shugart szerzőpárostól eltérő módon használom, ők ugyanis ezen éppenséggel nyitott listát értenek /Taagepera–Shugart 1989 25 idézi Drăgucanu 2002: 11/.) (A tavasszal elfogadott választási rendszert viszont úgy is fel lehet fogni, mint amelyik háromszintű körzetbeosztást alkalmaz, hiszen létezik egy feltételes többségi komponens is, amely azokban az esetekben érvényesül, amikor valamely jelölt abszolút többséget szerez a szavazókörzetében. Második forduló hiányában azonban ez a komponens a megyei tanácselnökök kijelölésére használt *egyfordulós, relatív többségi rendszerhez* hasonlít a leginkább; de feltételezhető, hogy hatását majdnem teljességgel elnyomja az előző komponens.) Lásd *LEGE nr.35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali.* (sic!) [http://www.cdep.ro/proiecte/2008/000/10/5/leg_pl015_08.pdf], letöltve 2008. XI. 28. (I. rész, XI. fejezet, 47–48. cikk).

⁹ A választópolgárok alacsony tájékozottsága és a választási rendszer újszerűsége, szokatlan volta korlátokat szab az előrejelzésnek. Taagepera (1998: 68, 85) ugyanis arra figyelmeztet, hogy a pártoknak és a szavazópolgároknak alaposan bele kell tanulniuk egy adott választási (szabály)rendszerbe ahhoz, hogy képesek legyenek azt racionálisan alkalmazni. Ehhez pedig legalább három választást kell lebonyolítani változatlan szabályok mellett.

¹⁰ Hozzávetőlegesen minden 70 000 lakosra jut egy képviselő, illetve hozzávetőlegesen minden 160 000 lakosra egy szenátor. Lásd *LEGE nr.35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali.* (sic!) [http://www.cdep.ro/proiecte/2008/000/10/5/leg_p1015_08.pdf], letöltve 2008. XI. 28. (I. rész, I. fejezet, 5. cikk, 2–3. bekezdés).

¹¹ Ezt az előrejelzési eljárást azért tartjuk helyesnek, mert a másodrendű – az EP- meg a helyhatósági – választások ún. barométer-választások, s ilyeneként a közvéleménykutatásokhoz hasonlóan alkalmasak a pártok népszerűsége alakulásának a megítélésére (vö. Lijphart 1997: 5–6). Ha pedig a helyhatósági választások eredményét összevetjük az EP-választásokéval, eléggé árnyalt képet kaphatunk a román pártok szavazói támogatottságának az elmúlt esztendőben tapasztalt alakulásáról.

¹² Adataink hivatalos választási statisztikák, amelyeket a *Központi Választási Iroda (Biroul Electoral Central)* honlapjáról [<http://www.beclocale2008.ro/rezultate.html>] töltöttünk le. (A honlapon található jegyzőkönyvek és összesítő táblázatok között nem rit-

kák az eltérések, s az elemző olykor egyértelmű tévedésekkel is szembesül. A nagyobb problémákat számítással kiküszöböltük, az apróbb eltérések pedig nem eredményeznek torzulásokat az adatfeldolgozásban, s nem befolyásolják a következtetéseket.)

¹³ *Rezultate finale*. Biroul Electoral Central pentru Alegerea Autorităților Administrative Locale 2008, București, 2008. 1–3, 7, 11, 17. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/finale17IUNIE.pdf>]. letöltve 2008. XI. 27.

¹⁴ A megyei képviselőtestületek, a megyei tanácselnökök, a helyi képviselőtestületek, valamint a polgármesterek megválasztása esetében ez az arány rendre 7,72%; 6,09%; 5,87%; illetve 3,86% volt. (Uo. 3, 7, 11, 17; vö. Bakk–Szász–Székely I. G. 2004: 10 és Szász–Bakk 2008.)

¹⁵ Ebben a négy közigazgatási egységben 60% körüli értékeket regisztráltak a hatóságok. Lásd *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Prezența la vot*. Biroul Electoral Central, București, 2008. [http://www.beclocale2008.ro/documm/Prezența_la_Vot/prezența.pdf], letöltve 2008. VII. 17.

¹⁶ Lásd *Alegeri locale – 2008: Tur I + Tur II + Tur III. Situația voturilor exprimate pe par-tide*. Biroul Electoral Central, București, 2008. [http://www.beclocale2008.ro/documm/locale_2008/votpart.pdf], letöltve 2008. VII. 17. (Egy-egy szervezet, nevezetesen a *Nemzeti Kisebbségek Tanácsának /Consiliul Minorităților Naționale*, a továbbiakban CMN/ tagszervezete, képviselte a bolgár, a cseh és szlovák, a görög, a horvát, a lengyel, a lipován orosz, a macedón, a német, az olasz, az örmény, a rutén, a szerb és a muzulmán tatár kisebbséget. A romák voksaiért az EP-választásokon is részt vevő, CMN-tag *Pro Europa Roma Párt (Partida Romilor Pro Europa*, a továbbiakban PR) és a *Romák Egységéért Szövetség (Alianța pentru Unitatea Rromilor*, a továbbiakban AURr), a magyar szavazatokért a CMN-tag *Romániai Magyar Demokrata Szövetség* (a továbbiakban RMDSZ) és a pártként bejegyzett MPP, az ukrán kisebbség voksaiért pedig a CMN-tag *Romániai Ukránok Szövetsége (Uniunea Ucrainenilor din România*, a továbbiakban UUR) és a *Romániai Ukránok Demokratikus Szövetsége (Uniunea Democrată a Ucrainenilor din România*, a továbbiakban UDUR) szállt versenybe. Így a CMN-ben képviselt 19 kisebbség közül csak az albán, a török és a zsidó nem szállt versenybe önkormányzati mandátumok megszerzéséért. Vö. *Organizațiile Minorităților Naționale*. /sic!/ [<http://www.dri.gov.ro/index.html?page=organizatii>], letöltve 2008. XI. 29.)

¹⁷ A *Liberális-Demokrata Párt* 2007. december 15-én alakult meg a *Demokrata Párt (Partidul Democrat*, a továbbiakban PD) névváltoztatása nyomán, amelyet követően a Theodor Stolojan volt miniszterelnök vezette *Demokrata Liberális Párt (Partidul Liberal Democrat*, a továbbiakban PLD) beolvadt a PD-L-be. [http://www.pd.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=257&Itemid=36], letöltve 2008. XI. 28.

¹⁸ A *Román Humanista Párt (Partidul Umanist Român*, a továbbiakban PUR) 2005 májusában tartott kongresszusán változtatta meg a nevét. Lásd *Partidul Conservator – o foarte sumară istorie a ideilor*. [<http://www.partidulconservator.ro/ro/articole/Istoric>]. letöltve 2007. XI. 6.

¹⁹ A felsorolt hét párton kívül az általunk választott szűrési kritériumnak (legalább 1%-os szavazatarány megszerzése a négy verseny valamelyikében) még az egyértelműen babérokra törekvő, de önmagának egyelőre csak kispárti státust biztosító *Új Generáció Kezdeménydemokrata Pártja (Partidul Noua Generație – Creștin Democrat*, a továbbiakban

PNG), a *Demokratikus Keresztény Nemzeti Párt* (*Partidul Național Democrat Creștin*, a továbbiakban PNDC) – a hazai mikro- vagy törpepártok. (Mair 1991: 44) egyike, amelynek eddig az 1996. évi országgyűlési választásokon elért 0,57% volt a legjobb eredménye –, az MPP és a *Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt* (*Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat*, a továbbiakban PNȚCD) felel meg.

²⁰ Thomas Baylis több ilyen esetet tekint át, többek között a Lech Wałęsa és Walde-mar Pawlak között feszülő ellentétet, Göncz Árpád és Antall József ideológiai szembenállását, Michál Kováč és Vladimír Mečiar összeférhetetlenségét, Ion Iliescu és Petre Roman „szakítását” (Baylis 1996: 297–298, 307, 314), s ide tartozik Viktor Juscsenko és Julija Tyimosenko feszültségekkel terhelt együttműködése.

²¹ Az *Asociația pentru Transparență și Libertate de Expresie* által végzett év eleji közvélemény-kutatás eredményei szerint a pártra a választók egyharmada szándékozott a közelgő helyhatósági választások alkalmával szavazni, ami néhány százalékkal ugyan kevesebb, mint a korábbi PD és PLD által az euro-választásokon együtt megszerzett támogatás, de a PD-L ezt a szavazatarányt csak a megyei tanácselnöki mandátumokért folytatott küzdelemben tudta elérni. (Lásd Sondaj Național ATLE, ianuarie-februarie 2008. *Jurnalul de Botoșani și Dorohoi* /joi, 21 februarie 2008/. [<http://www.jurnalulbtd.ro/articol-Sondaj-National-ATLE-ianuarie-februarie-2008-3-1420.html>], le-töltve 2008. XI. 27.)

²² A PD-L szavazatarányainak külön az erdélyi és külön az ókirálysági megyékre számított átlaga rendre 25,77 és 29,1%.

²³ A párt Kovászna megyében nem is indult önállóan.

²⁴ A PNL korábbi eredményeiért lásd Szász–Bakk 2008.

²⁵ Maros megyében a két szóban forgó párt együttesen jobban teljesített az RMDSZ-nél, de nem szárnyalta túl az RMDSZ és az MPP összesített eredményét.

²⁶ A Regátban szinte kétszer jobban teljesítenek, mint Erdélyben, hiszen megyénként átlaguk a két történelmi régióban rendre 33,1% és 17,91%. Ennek ellenére az utóbbi országrészben is számottevő mértékben javítottak legutóbbi eredményeiken, hiszen a 16 erdélyi megye felében a voksoknak legalább az egyötödét szerezték meg.

²⁷ A párt megyékre bontott szavazatarányának és az egyes megyék városi lakossága részarányának a Pearson-féle korrelációs együtthatója $r = -0,251$ ($p = 0,109$).

²⁸ 2007 elején 12% a párt népszerűségi indexe, 2008-ben az ATLE adatai szerint 5,9%.

²⁹ A PRM a regáti megyékben átlagban a szavazatok 3,86%-át, az erdélyiekben pedig 3,22%-át szerezte meg.

³⁰ Az igaz, hogy a *Demokrata Liberális Párt* is így alakult meg, de élére egy sikeresnek mondható volt miniszterelnök állt, s független politikai erőként mindvégig a PD szélárnyékában haladt.

³¹ A PIN a regáti megyékben átlagban a szavazatok 1,15%-át, az erdélyiekben pedig 1,00%-át szerezte meg. (Azt hogy mennyire nem „érdekes” Cosmin Gușă pártja, az is bizonyítja, hogy annak a tíz megyének a megoszlásában sem találni semmilyen választás-földrajzi rendszert, amelyben nem állított megyei képviselőjelölti listát.)

³² Ennek a részkérdésnek Bakk Miklós javaslatára szentelünk figyelmet.

³³ Lásd *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Primari aleși pe județe și circumscripții*. Biroul Electoral Central, București, 2008. 47. [http://www.beclocale2008.ro/documm/Primari/Primari_alesi/palesjudloc.pdf]; *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Voturi valabil exprimate și*

mandate pe partide și localități. Biroul Electoral Central, București, 2008. 59, 1050. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/ConsilieriJudeteni/PartideLocalitatii/cjpartpeloc.pdf>] (sic!), mindkettő letöltve 2008. XI. 29-én és *Alegeri locale – 2008: Tur I + Tur II + Tur III. Situația mandatelor repartizate pe partide.* Biroul Electoral Central, București, 2008. 2. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/locale2008/manpart.pdf>], letöltve 2008. VII. 17.

³⁴ Lásd rendre *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Voturi valabil exprimate și mandate pe partide și localități.* Biroul Electoral Central, București, 2008. 931. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/ConsilieriJudeteni/PartideLocalitatii/cjpartpeloc.pdf>] (sic!), letöltve 2008. XI. 29-én; *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Președinți de consilii județene aleși.* Biroul Electoral Central, București, 2008. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/locale2008/PCJalesjud.pdf>], és *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Primari aleși pe județe și circumscripții.* Biroul Electoral Central, București, 2008. 42. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/Primari/Primarialesipalesjudloc.pdf>]. mindkettő letöltve 2008. XI. 27.

³⁵ *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Președinți de consilii județene aleși.* Biroul Electoral Central, București, 2008. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/locale2008/PCJalesjud.pdf>], letöltve 2008. XI. 27.

³⁶ Számításaink szerint Beszterce-Naszód megyében kevesebb, mint húsz voks hiányzott a bejutáshoz, Temes megyében pedig 27. (Temes megyében az RMDSZ megyei képviselőlistájára 11681 választópolgár voksolt, ami szavazatarányban alig haladja meg az EP választásokon kapott 6732 szavazat jelentette 4,89%-ot.)

³⁷ Az itt teljesített 4,77%-os eredmény mintegy hatszáz szavazattal jelent kevesebbet a bejutást biztosító szintnél.

³⁸ Súlyozás hiányában a magyar választási szereplők összesített mobilizációs potenciáljának a csökkenésére tudunk csak következtetni (lásd a 7. táblázat utolsó oszlopát).

³⁹ A kézirat lezárásakor már tudjuk: mindez így is történt.

MELLÉKLETEK

2. táblázat –A választási részvétel adatai^{a)}

Megye ^{b)}	A névjegyzékben szereplő állampolgárok száma	A leadott szavazatok száma	A részvételi arány (%)
Fehér	325 315	171 329	52,67
Arad	400 719	204 141	50,94
Argeş	553 539	276 250	49,91
Bákó	603 753	293 644	48,64
Bihar	511 881	276 852	54,09
Beszterce-Naszód	261 690	134 897	51,55
Botoşani	371 122	177 689	47,88
Brassó	523 944	237 961	45,42
Brăila	318 767	146 542	45,97
Buzău	415 967	223 714	53,78
Krassó-Szörény	289 179	150 717	52,12
Călăraşi	271 750	144 312	53,10
Kolozs	603 150	281 014	46,59
Konstanca	635 505	336 479	52,95
Kovászna	187 577	88 653	47,26
Dâmboviţa	442 650	249 910	56,46
Dolj	604 061	311 049	51,49
Galac	530 490	236 202	44,53
Giurgiu	237 041	140 938	59,46
Gorj	307 771	173 394	56,34
Hargita	274 321	130 810	47,69
Hunyad	416 449	217 217	52,16
Ialomiţa	247 149	127 855	51,73
Iaşi	682 229	310 672	45,54
Ilfov	251 735	154 974	61,56
Máramaros	429 793	201 278	46,83
Mehedinţi	251 935	130 121	51,65
Maros	492 106	275 454	55,97
Neamţ	481 194	245 694	51,06
Olt	401 185	237 140	59,11
Prahova	698 070	323 950	46,41
Szatmár	323 051	152 870	47,32
Szilágy	204 972	112 900	55,08
Szeben	376 963	180 325	47,84
Suceava	570 519	299 521	52,50
Teleorman	364 880	217 287	59,55

Temes	610 830	249 850	40,90
Tulcea	211 816	100 249	47,33
Vaslui	375 144	186 077	49,60
Válcea	348 904	198 227	56,81
Vrancea	324 337	168 390	51,92
Bukarest	1 785 667	560 026	31,36
ÖSSZESEN	18 519 120	9 036 574	48,80

^{a)} Helyi önkormányzatokra leadott szavazatok (június 1-jei eredmények).

^{b)} A megyéket a román nyelv betűrendje szerint tüntettük fel.

Forrás: *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Prezența la vot.* Biroul Electoral Central, București, 2008. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/PrezentalaVot/prezența.pdf>]. letöltve 2008. VII. 17.

3. táblázat – A helyhatósági választások megyei szinten összesített eredményei^{a)}

Párt/Szervezet/ Választási szövetség ^{b)}	Megyei tanácselnökök				Megyei képviselőtestületek			
	Voksok		Mandátumok		Voksok		Mandátumok	
	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)
PDL	2 243 144	28,35	14	34,15	2 416 014	29,03	458	32,90
PSD	2 234 465	28,24	17	41,46	2 337 102	28,08	452	32,47
PNL	1 576 214	19,92	5	12,20	1 521 191	18,28	297	21,34
RMDSZ	419 028	5,30	4	9,76	429 329	5,16	89	6,39
PC	263 200	3,33	–	–	277 492	3,33	16	1,15
PRM	252 956	3,20	–	–	313 666	3,77	15	1,08
PNG	227 744	2,88	–	–	248 757	2,99	9	0,65
PNDC	88 843	1,12	–	–	64 684	0,78	5	0,36
MPP	79 135	1,00	–	–	84 620	1,02	19	1,36
PNȚCD	78 752	1,00	–	–	88 066	1,06	2	0,14
PIN	75 333	0,95	–	–	101 514	1,22	–	–
FDGR	54 996	0,70	1	2,44	46 872	0,56	9	0,65
Temesért Szövetség ^{c)}	51 497	0,65	–	–	48 828	0,59	10	0,72
PER ^{d)}	35 051	0,44	–	–	69 196	0,83	–	–
PNL (PNL + PNȚCD) ^{e)}	30 694	0,39	–	–	28 171	0,34	6	0,43
ARJC ^{f)}	13 530	0,17	–	–	11 111	0,13	5	0,36
ÖSSZESEN	7 724 582	99,43	41	10–	8 086 613	98,45	1392	10–
Más szervezetek	44 249	0,57	–	–	127 231	1,55	–	–
MIND- ÖSSZESEN	7 768 831	10–	41	10–	8 213 844	10–	1392	10–

- a) Független jelöltek nélkül. (Mandátumot egyetlen független megyei képviselője-lőlt szerzett.)
- b) A szűrési kritériumot teljesítő, valamint a megyei szinten mandátumokat nyerő szervezeteket a megyei tanácselnöki mandátumok megszerzéséért folyt versenyben szerzett szavazataik csökkenő sorrendjében tüntettük fel.
- c) Szerepeltetjük, mert a megyei tanácsosi listákra leadott szavazatok tekintetében jobb eredményt ért el, mint a szűrési kritériumot teljesítő szervezetek egyike.
- d) Közös listák.
- e) Kovászna megyéért Román Szövetség (Alianța Românească pt. Județul Covasna).

Források: *Alegeri locale – 2008: Tur I + Tur II + Tur III. Situația mandatelor repartizate pe partide.* Biroul Electoral Central, București, 2008. [http://www.beclocale2008.ro/documm/locale_2008/manpart.pdf] és *Alegeri locale – 2008: Tur I + Tur II + Tur III. Situația voturilor exprimate pe partide.* Biroul Electoral Central, București, 2008. [<http://www.beclocale2008.ro/documm/locale2008/votpart.pdf>] mindkettő le-töltve 2008. VII. 17.

4. táblázat – A helyhatósági választások helyi szinten összesített eredményei^{a)}

Párt/ Szervezet/ Választási szövetség ^{b)}	Polgármesterek				Helyi képviselőtestületek			
	Voksok		Mandátu- mok		Voksok		Mandátumok	
	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)
PDL	2 965 070	34,11	909	29,07	2 356 584	28,68	11 129	27,86
PSD	2 722 023	31,31	1138	36,39	2 268 271	27,61	12 137	30,39
PNL	1 721 834	19,81	706	22,58	1 537 840	18,72	8 529	21,36
RMDSZ	378 413	4,35	184	5,88	404 657	4,92	2 195	5,50
PC	224 182	2,58	47	1,50	315 825	3,84	1 398	3,50
PNG	161 629	1,86	37	1,18	300 661	3,66	1 203	3,01
PRM	124 492	1,43	19	0,61	314 731	3,83	1 090	2,73
Temesért Szövetség	68 455	0,79	21	0,67	50 562	0,62	198	0,50
FDGR	64 906	0,75	10	0,32	44 626	0,54	79	0,20
MPP	61 282	0,70	11	0,35	79 238	0,96	489	1,22
PNȚCD	53 908	0,62	11	0,35	102 137	1,24	326	0,82
PNDC	36 415	0,42	14	0,45	49 861	0,61	203	0,51
PIN	28 000	0,32	7	0,22	89 737	1,09	232	0,58
PER	14 072	0,16	3	0,10	65 376	0,80	180	0,45
PR ^{c)}	6 229	0,07	2	0,06	55 743	0,68	202	0,51
ÖSSZESEN	8 630 910	99,28	3119	99,74	8 035 849	97,80	39 590	99,13
Más szervezetek	62 610	0,72	8	0,26	180633	2,20	349	0,87
MIND- ÖSSZESEN	8 693 520	10–	3127	10–	8 216 482	10–	39 939	10–

- a) Független jelöltek nélkül.
- b) A szervezeteket a polgármesteri mandátumok megszerzéséért folyt versenyben szerzett szavazataik csökkenő sorrendjében tüntettük fel.
- c) Azért szerepeltetjük, mert a helyi tanácsosi listákra leadott szavazatok tekintetében jobb eredményt ért el, mint a Temesért Szövetség, a PNDC és az FDGR.

Források: Saját számítások a *Központi Választási Iroda* adatai alapján. Lásd *Alegeri locale – 2008: Tur I + Tur II + Tur III. Situația mandatelor repartizate pe partide*. Biroul Electoral Central, București, 2008. [http://www.beclocale2008.ro/documm/locale_2008/manpart.pdf] és *Alegeri locale – 2008: Tur I + Tur II + Tur III. Situația voturilor exprimate pe partide*. Biroul Electoral Central, București, 2008. [http://www.beclocale2008.ro/documm/locale_2008/votpart.pdf] mindkettő letöltve 2008. július 17-én.

5. táblázat – A helyi önkormányzati választások eredményei (az elemzésben szereplő főbb pártok)

Megye ^{a)}	PNL ^{b)}	RMDSZ ^{b)}	PDL ^{b)}	PC ^{b)}	PNG ^{b)}	PRM ^{b)}	PNT-CD ^{b)}	PSD ^{b)}	PIN ^{b)}	MPP ^{b)}	Összesen a megyében
Fehér	27 805	6353	72 150	6 088	3 458	4 439	4 227	26 546	2 071	–	160 057
Arad	–	13 931	81 269	10 598	8 181	8 440	–	22 307	2 389	–	187 774
Argeş	42 461	–	61 017	5 389	9 580	12 134	2 561	116 025	–	–	256 506
Bákó	70 859	1 906	58 031	17 119	6 427	8 562	1 680	78 661	4 838	452	268 560
Bihar	64 659	57 980	60 277	6 341	6 998	9 251	1 506	34 987	1 775	4 847	258 204
Beszterce-Naszód	20 277	6 066	42 703	3 681	3 268	4 380	1 197	37 766	–	–	124 661
Botoşani	41 131	–	43 151	6 680	6 914	9 127	1 230	44 666	1 781	–	161 825
Brassó	62 716	12 649	67 918	5 540	6 838	5 694	3 425	39 470	2 714	1 170	218 505
Brăila	28 070	–	32 232	6 676	3 950	4 815	2 794	43 931	2 749	–	133 009
Buzău	48 530	–	60 448	5 779	6 131	5 722	736	68 110	2 978	–	206 951
Krassó-Szörény	23 135	738	55 347	5 775	6 168	3 343	2 792	31 368	1 533	–	140 211
Călăraşi	41 582	–	34 824	9 520	2 478	4 489	6 850	27 348	–	–	129 586
Kolozs	43 522	36 290	98 650	3 539	4 970	14 046	3 125	42 839	3 820	3 595	264 557
Konstanca	52 801	–	69 298	5 627	7 825	8 574	3 645	148 208	3 530	–	315 125
Kovácsna	–	36 061	–	–	–	–	–	–	–	20 958	77 087
Dâmboviţa	23 167	–	101 764	3 003	7 890	6 002	1 498	83 562	–	–	232 477
Dolj	43 774	–	102 592	8 732	4 361	7 869	3 230	102 179	1 859	–	282 350
Galac	42 777	611	40 788	40 764	4 803	7 532	2 160	59 876	1 792	–	217 243
Giurgiu	49 348	–	34 551	3 503	1 962	3 065	1 131	36 931	–	–	131 975
Gorj	25 911	1 288	36 118	4 989	7 426	8 940	1 246	64 698	–	–	157 524

Hargita	3 237	63 551	5 154	1 011	750	1 157	476	6 375	–	35 632	120 470
Hunyad	66 101	6 109	49 671	9 649	3 982	10 311	1 569	50 082	1 087	–	205 715
Ialomița	22 765	–	32 775	–	5 860	3 357	1 223	46 480	1 931	–	117 187
Iași	62 542	–	85 900	8 709	4 676	9 516	1 496	86 367	6 131	–	279 912
Ilfov	43 185	–	39 423	2 308	4 200	6 405	1 053	45 565	2 090	–	149 470
Máramaros	50 771	10 842	43 089	7 817	5 357	7 431	3 888	41 416	2 861	1460	186364
Mehedinți	25 453	351	43 027	4196	4 123	4 078	1 000	30 454	2 305	–	119498
Maros	48 245	78 953	40 127	5 423	4 380	10 778	1 520	35 291	2 077	11918	250066
Neamț	29 376	–	98 901	3 807	4 518	8 108	2 019	66 484	2 831	–	224732
Olt	39 606	–	74 028	4 744	7 163	6 452	1 824	74 852	2 236	–	217302
Prahova	54 861	–	80 914	4 234	19 870	13 662	3 009	72 885	5 124	–	301585
Szatmár	23 149	51 782	20 181	2 617	3 447	3 868	1 857	29 151	–	2597	141462
Szilágy	16 844	23 066	16 552	1 987	2 054	3 158	3 206	24 472	3 850	1991	103096
Szeben	16 585	2 725	44 662	5 909	2 238	4 625	2 207	36 859	1 939	–	166395
Suceava	25 431	2 285	117 161	4 626	6 766	8 430	2 937	90 271	2 017	–	275359
Teleorman	45 656	–	43 565	8 468	7 756	7 618	626	84 629	–	–	203044
Temes	–	11 681	78 922	7 544	5 250	9 209	–	58 861	2 600	–	234164
Tulcea	14 045	–	37 180	1 838	4 022	4 207	800	24 549	847	–	92274
Vaslui	31 831	–	29 915	3 823	6 585	18 037	807	67 622	1 413	–	166677
Vâlcea	49 949	–	53 450	7 834	3 267	5 643	1 833	50 989	4 787	–	184744
Vrancea	36 669	–	31 660	2 862	2174	2 973	890	73 709	1 004	–	155407
Bukarest	62 701	4 111	195 701	18 601	30 285	28 191	8 781	129 357	20 631	–	532603
ÖSSZESEN	1 521 527	429 329	2 415 086	277 350	248 351	313 638	88 054	2 336 198	101 590	84 620	8 351 713

a) A megyéket a román nyelv betűrendje szerint tüntettük fel.

b) A pártokat és a jelölteket abban a sorrendben tüntettük fel, amelyben a hivatalos jegyzőkönyvben szerepelnek.

Forrás: *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Voturi valabil exprimate și mandate pe partide și localități.* Biroul Electoral Central, București, 2008.
[\[http://www.beclocale2008.ro/documm/Consilieri_Judeteni/Partide_Localitatii/cjpartpeloc.pdf\]](http://www.beclocale2008.ro/documm/Consilieri_Judeteni/Partide_Localitatii/cjpartpeloc.pdf) (sic!), letöltve 2008. XI. 29.

6. táblázat – A helyi választások eredményei (az elemzésben szereplő főbb pártok) és a városi lakosság részaránya megyei bontásban (%-ban)

Megye ^{a)}	PNL ^{b)}	RMDSZ ^{b)}	PDL ^{b)}	PC ^{b)}	PNG ^{b)}	PRM ^{b)}	PNT- CD ^{b)}	PSD ^{b)}	PIN ^{b)}	MPP ^{b)}	A városi lakosság
Fehér	17,37	3,97	45,08	3,80	2,16	2,77	2,16	16,59	1,29	–	57,44
Arad	–	7,42	43,28	5,64	4,36	4,49	4,36	11,88	1,27	–	50,68
Argeş	16,55	–	23,79	2,10	3,73	4,73	3,73	45,23	–	–	45,42
Bákó	26,38	0,71	21,61	6,37	2,39	3,19	2,39	29,29	1,80	0,17	46,20
Bihar	25,04	22,46	23,34	2,46	2,71	3,58	2,71	13,55	0,69	1,88	47,88
Beszterce- Naszód	16,27	4,87	34,26	2,95	2,62	3,51	2,62	30,29	–	–	36,26
Botoşani	25,42	–	26,67	4,13	4,27	5,64	4,27	27,60	1,10	–	36,66
Brassó	28,70	5,79	31,08	2,54	3,13	2,61	3,13	18,06	1,24	0,54	73,96
Brăila	21,10	–	24,23	5,02	2,97	3,62	2,97	33,03	2,07	–	64,11
Buzău	23,45	–	29,21	2,79	2,96	2,76	2,96	32,91	1,44	–	38,66
Krassó- Szörény	16,50	0,53	39,47	4,12	4,40	2,38	4,40	22,37	1,09	–	54,88
Călăraşi	32,09	–	26,87	7,35	1,91	3,46	1,91	21,10	–	–	37,04
Kolozs	16,45	13,72	37,29	1,34	1,88	5,31	1,88	16,19	1,44	1,36	67,21
Konstanca	16,76	–	21,99	1,79	2,48	2,72	2,48	47,03	1,12	–	70,20
Kovászna	–	46,78	–	–	–	–	–	–	–	27,19	50,25
Dâmboviţa	9,97	–	43,77	1,29	3,39	2,58	3,39	35,94	–	–	29,38
Dolj	15,50	–	36,34	3,09	1,54	2,79	1,54	36,19	0,66	–	50,15
Galac	19,69	0,28	18,78	18,76	2,21	3,47	2,21	27,56	0,82	–	56,79
Giurgiu	37,39	–	26,18	2,65	1,49	2,32	1,49	27,98	–	–	29,78
Gorj	16,45	0,82	22,93	3,17	4,71	5,68	4,71	41,07	–	–	41,98

Hargita	2,69	52,75	4,28	0,84	0,62	0,96	0,62	5,29	–	29,58	44,13
Hunyad	32,13	2,97	24,15	4,69	1,94	5,01	1,94	24,35	0,53	–	75,93
Ialomița	19,43	–	27,97	–	5,00	2,86	5,00	39,66	1,65	–	38,95
Iași	22,34	–	30,69	3,11	1,67	3,40	1,67	30,86	2,19	–	47,45
Ilfov	28,89	–	26,38	1,54	2,81	4,29	2,81	30,48	1,40	–	10,18
Máramaros	27,24	5,82	23,12	4,19	2,87	3,99	2,87	22,22	1,54	0,78	52,57
Mehedinți	21,30	0,29	36,01	3,51	3,45	3,41	3,45	25,48	1,93	–	46,16
Maros	19,29	31,57	16,05	2,17	1,75	4,31	1,75	14,11	0,83	4,77	48,78
Neamț	13,07	–	44,01	1,69	2,01	3,61	2,01	29,58	1,26	–	36,63
Olt	18,23	–	34,07	2,18	3,30	2,97	3,30	34,45	1,03	–	38,11
Prahova	18,19	–	26,83	1,40	6,59	4,53	6,59	24,17	1,70	–	50,65
Szatmár	16,36	36,60	14,27	1,85	2,44	2,73	2,44	20,61	–	1,84	44,03
Szilágy	16,34	22,37	16,05	1,93	1,99	3,06	1,99	23,74	3,73	1,93	39,72
Szeben	9,97	1,64	26,84	3,55	1,34	2,78	1,34	22,15	1,17	–	65,77
Suceava	9,24	0,83	42,55	1,68	2,46	3,06	2,46	32,78	0,73	–	33,30
Teleorman	22,49	–	21,46	4,17	3,82	3,75	3,82	41,68	–	–	32,09
Temes	–	4,99	33,70	3,22	2,24	3,93	2,24	25,14	1,11	–	60,14
Tulcea	15,22	–	40,29	1,99	4,36	4,56	4,36	26,60	0,92	–	47,77
Vaslui	19,10	–	17,95	2,29	3,95	10,82	3,95	40,57	0,85	–	39,28
Vâlcea	27,04	–	28,93	4,24	1,77	3,05	1,77	27,60	2,59	–	39,11
Vrancea	23,60	–	20,37	1,84	1,40	1,91	1,40	47,43	0,65	–	38,40
Bukarest	11,77	0,77	36,74	3,49	5,69	5,29	5,69	24,29	3,87	–	100,00
ÖSSZESEN	18,22	5,14	28,92	3,32	2,97	3,76	2,97	27,97	1,22	1,01	52,70

a) A megyéket a román nyelv betűrendje szerint tüntettük fel.

b) A pártokat és a jelölteket abban a sorrendben tüntettük fel, amelyben a hivatalos jegyzőkönyvben szerepelnek.

Forrás: Saját számítások az *Alegeri locale – 1 iunie 2008. Voturi valabil exprimate și mandate pe partide și localități*. Biroul Electoral Central, București, 2008. [http://www.beclocale2008.ro/documm/Consilieri_Judeteni/Partide_Localitatii/cjpartpeloc.pdf] (sic!) (letöltve 2008. XI. 29.) c. jelentés alapján.

7. táblázat – Magyar etnikai mobilizáció az utóbbi három alkalmával

	A magyar választóközönység (ezer fő) ^{a)}	Részvételi arány ^{b)}	RMDSZ ^{b)} (ezer fő)	Tőkés László ^{b)} (ezer fő)	MPP ^{b)}	Magyar szavazatok összesen (ezer fő)	Magyar szavazatará	Magyar etnikai mobilizáció
2004 ^{c)}	1141,8	58,51	628,13	–	–	628,13	6,17	55,01
2007 ^{d)}	1118,8	29,43	282,93	176,53	–	459,46	8,97	41,07
2008 ^{e)}	1111,6	48,8	404,66	–	79,24	483,9	5,88	43,53
2008 ^{f)}	1111,6	45,1	429,33	–	84,62	513,95	6,18	46,24

a) Demográfiai becslés.

b) A *Központi Választási Iroda* hivatalos adatai, illetve azok alapján végzett számítások.

c) Parlamenti választások – alsóházi (*Camera Deputaților*) adatok.

d) Európai parlamenti választások.

e) Helyi önkormányzati – helyi képviselőtestületek.

f) Helyi önkormányzati – megyei képviselőtestületek.

Forrás: Bakk–Szász–Székely I. G. 2004: 30, Csata–Kiss 2007: 53–54, Szász–Bakk 2008 és *Alegeri locale – 2008: Tur + Tur 11 + Tur III. Situația voturilor exprimate pe partide*. Biroul Electoral Central, București, 2008. [http://vwww.beclocale2008.ro/documm/locale_2008/votpart.pdf]. letöltve 2008. VII. 17.

Adatok és folyamatok

II.

Sorbán Angella

Kétnyelvűség és munkaerőpiac*

Az erdélyi magyar diplomások munkaerő-piaci helyzetéről

1. Nyelv – gazdaság – társadalomszerkezet

A nyelv és a gazdaság közötti kapcsolat – mondhatni természetes szomszédság – valójában régi/új felvetés. Az emberek nyelv által kommunikálnak egymással, a tudást, a gazdasági tevékenységekhez szükséges hozzáértést alapvetően a nyelv közvetíti és a nyelven mérhető le, a nyelv jelenti azt a *szocializációs miliőt*, amelyben egy társadalom tagjaivá, aktív szereplőivé válnunk, gazdasági terminusokkal élve: foglalkoztatottá, álláskeresővé, munkanélkülivé. De az összefüggés teljesen nyilvánvalóvá válik akkor is, ha csak a gazdasági szókincsre, a gazdasággal összefüggő kifejezések gazdag tárházára gondolunk, amelyet a nyelv őriz és továbbít, és amely hordozza valamely társadalom *gazdasági kultúráját*.

A közgazdaságtan terminológiájában úgy fogalmazhatunk, hogy a nyelv a *humán tőke* egyik formája, a humán erőforrás-gazdálkodás egyik központi tényezője. Ebből a nézőpontból a nyelvi szocializációnak az intézményes keretekben zajló folyamataira kerül a hangsúly: az *oktatásra, a képzés nyelvére, a nyelvfejlesztésre, a szaknyelvi jártasságok elsajátítására, a nyelvismeretre, a kétnyelvűségre, a többnyelvűségre*. A képzés és a munkaerőpiac nyelvvel kapcsolatos témakörei így nem is választhatóak el élesen egymástól, hiszen a képzés során felhalmozott tudás alapvetően a munkaerőpiacon kamatoztatható.

A nyelv – gazdaság – társadalom összefüggésrendszerében az egyik alapvető kérdés, hogy a kisebbségi nyelvek megőrzése, a kisebbségi nyelven való tanulás, szakképzés *akadály-e a társadalmi mobilitásnak*, a kisebbséghez tartozók érvényesülésének, a társadalmi ranglétrán való előrehaladásuknak?

A kétnyelvűség és a munkaerőpiac közötti kapcsolat kutatásának a magyar nemzetiségű diplomások körében a magyar tannyelvű felsőoktatással összefüggő sokrétű problematika ad aktualitást, de ennél tágabb keretben valójában az a *paradoxon*: ha a kétnyelvűség valójában előny – mint ezt gyakorta halljuk –, a többségi társadalom pedig jobbára egynyelvű, akkor miért

van hátrányosabb helyzetben a kétnyelvű kisebbség, mint az egynyelvű többség? Márpedig, hogy hátrányosabb helyzetben van, azt a 2002. évi népszámlálási adatok egyértelműen tanúsítják.

A népszámlálási adatok a romániai magyarság körében *a felsőfokú végzettségűek rétegének jelentős lemaradását mutatják a román társadalomhoz képest*, de a többi romániai nemzeti kisebbségi közösségekkel összehasonlítva is a magyarság a lemaradók csoportjába sorolható.¹ A magyarok helyzete – ugyancsak a népszámlálási statisztika tükrében – a *romániai foglalkozási szerkezetben* eltér a többségi társadalométól, azaz hátrányosabb a románokénál: a magyarok az átlaghoz képest *alulreprezentáltak a vezetők, valamint az értelmiségi és tudományos szellemi foglalkozásúak körében*, viszont felülreprezentáltak a szakmunkások, a szolgáltatásban és a kereskedelemben dolgozó alkalmazottak, illetve a szakképzetlenek csoportjában. Bár körükben a romániai átlaghoz viszonyítva jóval kevesebb a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya, azonban ebből a foglalkozási struktúrából adódóan a magyarokat jobban érinti a munkanélküliség.²

Nyilvánvaló: ezek a strukturálisan is kimutatható hátrányok magával *a kisebbségi helyzettel* vannak összefüggésben, s mivel a nyelv nem választható el a beszélőtől azt mondhatjuk, hogy sem a kétnyelvűség előnyei, sem pedig a hátrányai nem a kétnyelvűség fényéből adódnak, hanem a nyelvhasználat tágabb értelemben vett, sokrétű *társadalmi körülményeiből*.

„Ha a kisebbséget nem számaránya, hanem hatalomból való részese-
dése alapján definiáljuk – írja Skutnabb Kangas –, akkor mindazon csoportok
nyelvi kisebbségnek tekinthetők, melyeknek anyanyelve nem hivatalos nyelv
abban az országban, amelyben élnek. (...) Azok az emberek, akiknek az
anyanyelve történetesen nem hivatalos nyelv, szükségszerűen két-, illetve
többnyelvűkké válnak. A többnyelvűek többsége nem tudatos választásuk
okán többnyelvű, hanem azért, mert anyanyelvüknek országukban nem lé-
vén hivatalos jogai, rákényszerültek a többi nyelv elsajátítására. De mivel
éppen nyelvi helyzetük gyöngesége a kényszer oka, csoportjuknak kevesebb
a hatalma, mint a hivatalos nyelvet anyanyelvként beszélőké.”³

Romániában a 20. század folyamán, a nemzetállami keretben kialakult *kisebbségi kétnyelvűség* több szempontból is sajátosnak nevezhető: egyrészt mert a hatalom a maga eszközeivel – anyagi, jogi és szimbolikus – határozza meg, és szabályozza a két nyelv egymáshoz való viszonyát. Másrészt, mert a nyelvhasználati jogok Romániában – de jure és de facto – igen sajátlagosan érvényesülnek (a törvény léte nem jelenti egyértelműen és minden esetben ennek gyakorlatban való érvényesítését is), harmadrészt pedig azért, mert Romániában csak a kisebbség(ek) kétnyelvű(ek), a *többség jobbjára monolingvis* és nagymértékben járatlan a kisebbség(ek) kultúrájában.

Ez utóbbi ténnyel nagyon kevés elemző számol, pedig rendkívül fontos tényezője többség-kisebbség viszonyának Romániában, a megörökölt „együtt-egymás mellett élés” dilemmájának, ugyanis ha a többség egynyelvű, ugyanakkor viszonylag zárt a kisebbség felé, akkor ez a viszonyulás *paradox módon a kétnyelvű kisebbséget zárhatja egyoldalúságba*. Következésképpen a többség egynyelvűségének számos olyan aspektusa van, amely kihatással van a kisebbségi kétnyelvűségi gyakorlatok jellemzőire, hiszen *a kétnyelvűség nem légiures térben létezik*, a többségi magatartásán is nagymértékben múlik, hogy a kisebbségnek *hogyan alakul a kétnyelvűsége*.

2. A kutatásról

Vizsgálatunk alapkonceptiója abból az élönyelvi kutatásokat megalapozó tudományszemléletből indul ki, amely a nyelv és a társadalom viszonyát dinamikusan változó területnek fogja fel, és amely a kétnyelvűség problematikáját *par excellence tudományközi vizsgálati terepnek tartja*, ahol a nyelvészetnek, a szociológiának, az antropológiának, a jogtudománynak, a pedagógiának, illetve más interdiszciplináris megközelítéseknek fontos szerep jut az egyéni és társadalmi bilingvizmus tanulmányozásában.

Az élönyelvi vizsgálatok alapvető tézise, hogy a nyelvről, mint olyanról, és egy-egy nyelvről csak akkor tehetünk helytálló megállapításokat, ha kijelentéseinket, elemzéseinket a *tényleges nyelvhasználatra* alapozzuk, és hogy ezt megteheszük, valódi nyelvi adatokra van szükségünk, amelyek a valódi nyelvhasználóktól származnak.⁴ Hozzátehetjük ehhez: a nyelv és a társadalom viszonyáról valójában akkor helytállóak a megállapításaink, ha a nyelvhasználat *tényleges társadalmi körülményeit* is jól ismerjük.

Kutatásunk célja az volt, hogy megismerjük *a magyar nemzetiségű diplomások* körében az anyanyelv és a többségi nyelv használatának jellemzőit, az ezekkel összefüggő attitűdöket, a nyelvi viselkedésmintákat, illetve rálátást nyerjünk az iskoláztatás és a felsőfokú képzés nyelvének (nyelvválasztás) a munkaerő-piaci nyelvhasználattal való összefüggéseire.

A kutatás *mélyinterjú módszerrel* készült 2007 szeptemberében és októberében. Az adatfelvétel során mindösszesen 50, átlagosan 45–50 perces beszélgetés készült különféle végzettségű diplomásokkal.⁵ Az adatfelvétel „beszélgetéses” módszere már előrejelzi, hogy nem (és nem is lehet) az a célja, hogy Erdélyre vonatkozóan „reprezentatív” képet alkosson a szóban forgó témakörökről. Nem mennyiségi összefüggéseket, és nem is elsősorban kvantifikálható nyelvhasználati adatokat kívánt feltárni, hanem sokkal inkább *az egyéni élet- és pályatörténeteknek* a kétnyelvűséggel összefüggő szekvenciáira, a

kétnyelvű környezetben alakuló *nyelvválasztási és munkaerő-piaci stratégiákra* fókuszált, illetve azokat a szociológiai (szociálpszichológiai) tényezőket, *attitűdöket*, motivációkat, legitimációkat (ezek típusait) kívánta leírni, amelyek alakítják a diplomások nyelvhasználatát különféle kétnyelvű társas miliókben.

A kutatás eredményei alapvetően tehát az *interjúk szövegei*,⁶ és azt mutatják meg: milyen *jelentésekkel* formálódik a sajátos kisebbségi társadalmi valóság vizsgált szegmense – *a nyelv által*. Ebből a nézőpontból a vizsgálati témák: a kétnyelvűség kapcsán felmerülő helyzetértelmezések, „elbeszél” élet- és pályatörténeti epizódok, a szakmai pályák alakulásának a beszélők által kiemelt – a nyelvhasználattal összefüggő – relevanciái, a különféle legitimációk, magyarázatok, a szövegszerkesztés, a szókincs, illetve a beszédmódok.

3. Kisebbségi lét és érvényesülés: munkaerő-piaci stratégiák

Az „érvényesülés” a kisebbségről szóló társadalomdiskurzusok egyik közismert terminusa és leggyakrabban a kisebbségi kétnyelvűség problematikája kapcsán szokott előkerülni – lásd: tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen.

Ilyen kontextusban olybá tűnik, mintha a kisebbségiek „érvényesülése” kizárólag az államnyelv jó ismeretével függne össze, és nem lenne köze sem a kisebbség strukturális helyzetéhez, sem pedig ahhoz a szociológiai tényhez, hogy a társadalom működését fenntartó egyéni cselekvések mozgatórugói nemcsak racionálisak és nem is kizárólagosan gazdasági haszonszempontúak, hanem igencsak sokfélék, sokgyökerűek – még a munkaerő-piaci stratégiákat – az elhelyezkedést, pályamódosítást, munkahelyváltást, karrierépítést illetően is.

Az érvényesülés kapcsán a kérdés először is az, hogy mit nevezünk érvényesülésnek? Azt, hogy a kisebbséghez tartozó egyén jó esélyekkel talál magának állást? Azt, hogy a kisebbséghez tartozó egyén eredményesnek érzi magát a szakmájában? Vagy azt, hogy a kisebbségi egyének a többségiekkel egyenlő esélyei vannak a társadalmi ranglétrán való előrejutásban? Bár ezek – a munkaerő-piacra való belépéstől a „nagy” karrierépítési stratégiáig – különböző szinteket jelölnek, egyéni életszervezési értékek függvénye is, hogy ki mit nevez érvényesülésnek, és a beszélgetések alapján úgy tűnik, a mindennapi életvezetés kontextusában nem is választhatók el ilyen élesen egymástól.

Kétségtelen, hogy nemzetállami keretekben az „érvényesülésnek” – akár milyen értelmezést is adunk ennek a fogalomnak – nagyon fontos eszköze az *államnyelv jó* (minél magasabb szintű) *ismerete* a mindennapi kommunikáció szintjén is, valamint a szaknyelvet illetően is. A nyelvismerettel (is) foglalkozó szociológiai vizsgálatok esetében viszont komoly problémát jelent, hogy

hogyan lehet „megmérni”: ki milyen szinten beszél egy nyelvet – például az államnyelvet. Egy szociológiai kutatás közismerten nem nyelvvizsga: a megkérdezettre van bízva, milyen a (például kérdőívben megadott, vagy közszájon forgó) nyelvismereti kategóriába sorolja magát (még akkor is, ha a kutatók leírják, hogy mit értenek egyik vagy másik nyelvismereti szint alatt).

A nyelvismeret szintjének *szubjektív* megítélése még inkább nyilvánvalóvá válik, ha – mint esetünkben – pályatörténeti beszélgetésekből bontakozik ki, hogy ki milyen szinten beszéli az államnyelvet. Kutatásunk alapján elmondható: az egyén által önmagára találó „megjelölés” mögött – „magas szinten”, „normálisan”, „gyatrán” beszéli az államnyelvet – minden esetben meghúzódik egy *belső* szempontrendszer: egy *személyes történet*, egy, a kétnyelvű szocializációval összefüggő narratíva (hogyan, hol tanult meg románul, hol, milyen gyakran használja), ami az önmagával szembeni egyéni elvárás-szintet is magába foglalja. De fellelhető mögötte egy *külső* szempontrendszer is, ami a *regionális, lokális, munkahelyi* vagy intézményi *elvárás-szintre* vonatkozik (tehát, hogy ezekhez képest hogyan boldogul az államnyelven). Ez utóbbi elvárás-szint ugyanakkor differenciált lehet a gyakorolt szakma természetétől függően is: egy tanárnak, aki románul (is) tanít, vagy egy jogásznak, egy közgazdásznak nyilván jobban kell ismernie az állam nyelvét szakmája sikeres gyakorlásához, mint egy mérnöknek, vagy egy állatorvosnak.

A nyelvismerettel kapcsolatban tehát azt mondhatjuk: az említett szempontok adják az egyénnek azt a *személyes nyelvhasználati biztonságot*, vagy *bizonytalanságot*, ami alapján azt mondja magáról, hogy jól beszél románul, vagy kevésbé beszéli jól az államnyelvet. A *szubjektív* nyelvhasználati biztonság tehát az az aspektus, ami a munkaerő-piaci stratégiák vonatkozásában nyelvi szempontból releváns. Egyébként, ha „*objektíve*” nézzük, akkor kijelenthetjük, hogy minden megkérdezett jól beszéli az államnyelvet, tekintve, hogy mindannyian diplomások, *érettségiztek* román nyelv és irodalomból, sőt az egetemet is többségükben román nyelven végezték.

Munkaerő-piaci szempontból vitathatatlan, hogy az államnyelv megfelelő szintű ismerete, valamint használatának biztonsága nagyon fontos adu lehet a kisebbséghez tartozó egyén számára. Tényként kezelhető az is, hogy a szóban forgó nyelvhasználati biztonság kialakulásában nagy szerepe lehet annak, ha az egyén az állam nyelvén végzi a felsőfokú tanulmányait, vagy ha jól ismeri az állam nyelvén is a szaknyelvet, arról az előnyről („bonuszról”) nem is beszélve, ha valaki eleve kétnyelvű környezetben szocializálódott, tehát otthonosan mozog a többségi nyelvi/kulturális miliőben is.

Mindazonáltal tévedés lenne eltúlozni az államnyelv ismeretének a szerepét a magyar nemzetiségű diplomások munkaerő-piaci helyzetének alakulásában. Ebbe ugyanis – mint a pályatörténeti elbeszélésekben is megmutat-

kozik – nagyon fontos tényezőként belejátszik *a magyar kisebbség strukturális helyzete* csakúgy, mint az a jelenség, amit *a munkahely nyelvi berendezésének* nevezhetünk. Az előbbi egy makroszociológiai aspektus, és sokkal inkább a magyarsághoz, a magyar etnikumhoz köthető, mint a magyar nyelvhez, az utóbbi mikroszociológiai, és inkább az anyanyelvhasználat társadalomlélektani, mentalitásbeli hátteréhez kapcsolódik, mint az államnyelv ismeretének szintjéhez.

A magyar kisebbség – a többségi társadalomhoz viszonyított hátrányosabb – strukturális helyzetéről már tettünk említést az előbbieknél, nevezetesen, hogy a magyarok a romániai foglalkozás-szerkezetben számárányukhoz képest alulreprezentáltak a vezetői munkakörökben, viszont felülreprezentáltak a munkaerő-piac alkalmazotti szegmenseiben. A statisztikai adatok, valamint a munkaerő-piaci kutatások eredményei alapján az is közismert, hogy a magyarok – következésképpen a magyar nyelv – esélyei sokkal kisebbek az állami szférában, mint a magánszférában. Nagyon érdekes azonban, ahogyan *a strukturális helyzet megmutatkozik* a diplomások pályatörténeti elbeszéléseiben, az értelmezések, legitimációk szövegében, a szóhasználatban – a kisebbségi lét és érvényesülés diskurzusaiban.

Akadály-e az érvényesülésnek, ha az ember magyar, magyar anyanyelvű, vagy magyar nyelven végezte a tanulmányait? A vonatkozó interjúszövegek alapján először is megállapíthatjuk, hogy ebben a kontextusban a hangsúly a megkérdezettek értelmezésében egyértelműen *a magyar etnikumra* esik, a magyar anyanyelv, a magyar (egyetemi) tannyelv ilyen szövegkörnyezetben járulékos szerepet kap, ugyanis ez a toposz *így, a magyarsághoz kapcsolva van benne* a kisebbségi társadalomdiskurzusokban. A felvetett kérdés tehát valójában – a válaszok tükrében – egyszerűsíthető: akadály-e az érvényesülésnek, ha az ember magyar?

Kutatásunk alapján azt is érdemes kiemelni, hogy létezik *egy generációs vonzata* ezeknek az érvényesülésről szóló diskurzusoknak. Ezt nemcsak úgy értjük, hogy a fiatalabb generáció tagjai – főleg akik 1989 után jártak egyetemre – másként vélekednek erről a témáról, mint azok a diplomások, akik a saját bőrükön tapasztalták meg a kommunista évtizedek diszkriminatív politikáját, a magyar értelmiség hátrányos megkülönböztetését – ez így akár természetes is lenne. Itt ez a generációs különbség alapvetően értelmezési differencia, egy *tudásszociológiai aspektus*, és arra (is) értendő, hogy az érvényesülésre vonatkozó egyéni pályatörténet *milyen módon* ágyazódik egy megörökölt „hátrány-történeti” szöveg-kontextusba. A beszélgetések alapján megállapítható: az idősebbek sokkal hajlamosabbak – tapasztalataik, a családtörténeti epizódok stb. alapján – észrevenni, szóvá tenni, megfogalmazni a magyar-kisebbség *hátrányos helyzetét* a társadalmi ranglétrán való előrejutásban, mint a

fiatalabbak, akik viszont a megváltozott helyzetben – rendszerváltozás, európai uniós csatlakozás – nem a kisebbség hátrányos helyzetére teszik a hangsúlyt az érvényesülés kapcsán, hanem a *kétnyelvűség előnyeire*. Ez egy nagyon fontos *attitűdbeli eltérés*, ami összefügg azzal is, hogy generációnként más az az értelmezési keret, más az a gazdasági viszonyrendszer, amelyben az egyén saját szakmai továbbfejlődési, illetve munkaerő-piaci esélyeit szemléli, ám ebben a különbségben nagy szerepe van *a magyar tannyelvű egyetemi szocializációnak* is.⁷

„Szakmai előmenetelben a nemzetiség gátol. A nemzeti hovatartozás, az gátol. Nem a nyelv. Ha nem érti, olvassa el Fodor Sándornak »Egy nap egy élet« c. könyvecskéjét. [...] Ő megírta, hogy neked szabad, de nem lehet. Az érvényesülésnek akadálya, ha az ember magyar, igen. ————— Például a nyolcvanas évekbe már álltam ott szakmailag, hogy lehettem volna vezető, de nem lehettem, mert magyar voltam. A kilencvenes években sem azért lettem, mert akartak, hanem azért lettem, mert megnyertem. Az előmenetel, abszolút módon így van ————— hajdanán én lettem volna a fő esélyes, úgy hozta az élet, vannak olyan publikációim, amelyek jó helyre kerültek jó időben, külföldön satöbbi. [...] Nem én lettem kiemelve, ————— ezek természetesek, kisebbségben élőknek ez egy —————, ennyivel kell számolni. Valószínűleg van különbség az állami és a magánszférában, ————— nekem egy kicsit más a meglátásom: sokkal jobbak egymáshoz a románok, mint a magyarok. Itt a városban a hajléktalanok, tehát a lakosság szinte egyharmada magyar, a hajléktalanoknak bő hatvan százaléka. Mert a román, ha odakerült igazgatónak, jön a falujából valaki, ha más nem, portás lesz, sepregeessen az udvaron, bennük van ez a szolidaritás. Énnekem a magyar előjáróim részéről soha, de soha nem adta úgy a sors, hogy előnyt kapjak, még ha a magyarok voltak a döntésnél, akkor sem, soha! A professzor az egyik példa, akivel jóba voltam, vagy nagyon jó barátja volt apámnak, a másik ugyancsak a másik professzor, akinél megint jelentkeztem, (és azt mondta) »de fiam, most már én is román kell felvegyek, 5 helyem van, abból 3 román kell legyen, ha te jössz, akkor csak két román lesz, és hárman lesztek magyarok.« (I. 29)

„Az érvényesülés... Ezt mondjuk, őszintén, kicsit nevetségesnek találom. Ez olyan, mint a történelmi, trianoni siratás, hogy jaj milyen rossz nekünk, hogy magyarok vagyunk, hogy ide születünk, hogy hátrányba vagyunk. Szerintem ahelyett, hogy azzal foglalkoznánk, hogy mennyire nagy lehetőségeket nyit meg a magyar nyelv, fordítás, tolmácsolás, ————— egy munka terén. Természetes, hogy hiányosságaink vannak a román nyelv terén, főleg annak, aki 12 évig, esetleg 16 évig magyarul tanult, hogyne lennének hiányosságai, hiszen döntő többségében ezt a nyelvet használja, és nemcsak úgymond a közszférában, hanem a családban, barátokkal, számomra természetes, hogy nem beszélhetjük százszázalékosan a román nyelvet. De ugyanakkor fejlődőképesekek vagyunk, vannak lehetőségeink, egyre több lehetőség van a fiatalok előtt, és

akkor miért ne tudnánk érvényesíteni ezt a nyelvtudásunkat is. Szerintem a magyar, az mindenképpen előny. Én nem éltem meg hátrányként. Olyan tapasztalatom volt, hogy más hátrányként élte meg az én nyelvi hiányosságaimat. Például a szüleim, amikor látták, hogy elmentem állásinterjúra egy komolyabb céghez és nem vettek fel. Ezt most nem tagadhatom le, hogy döntő többségében az is volt a baj, hogy nem tudtam elég jól, nem uraltam azt a román nyelvet, de hát Istenem, én ezzel számoltam. Mondjam úgy, hogy minden pályaválasztásnak (hogy én magyarul akartam tanulni) megvannak a maga előnyei és hátrányai. Ezt nem lehet mindig arra fogni, hogy nem tudsz elég jól románul, vagy hogy azért merthogy magyarnak születted, magyar kisebbségben vagy itt jelen.” (I. 25)

Az érvényesülésről szóló pályatörténeti diskurzusok, nyilvánvalóan több típusba sorolhatók, amelyek valójában egy (korántsem teljes) értelmezési, legitimációs spektrumot világítanak meg – a szövegek révén – arra vonatkozóan, hogy milyen *fokozatait* érzékelik a magyar nemzetiségű diplomások megkülönböztetésnek vagy (meg nem különböztetésnek) a munkaerőpiacon (a fenti szövegrészek talán a spektrum két szélső értelmezési keretét szemléltetik). Kutatásunk elméleti-módszertani szempontrendszerét véve alapul azonban számunkra érdekesebb az, hogy miként *láttatja a nyelv, a beszédmód, a stílus* a kisebbségi helyzetet – példának okáért az érvényesülés és a hátrányok vonatkozásában.

A szóban forgó témát illetően a beszélgetések folyamában az a legtöbbet használt fordulat – ami gyakoriságát tekintve akár közhelyszámba veendő – hogy a kisebbséginek *szükséges számolni a hátrányokkal*, a hátrányos megkülönböztetéssel. A nyelvi hátránnyal, illetve a hátrányról szóló beszédmóddal külön fejezetben foglalkozunk, itt csupán azt az aspektusát kívánjuk kiemelni a diskurzusoknak, hogy egy kisebbségi *ne akarjon vezető pozícióba kerülni* – ne akarjon egy állami egyetemi vezetői struktúrába „csak úgy” bejutni, ne akarjon igazgató, főtanfelügyelő, vezető szerkesztő, kamaraelnök stb. lenni. Ez egy olyan – bár nem általánosítható, de tényleg jellemzőnek mondható – sajátos kisebbségi defenzíva, amely akár önbeteljesítő jóslatként is értelmezhető. Ha elfogadjuk a tételt, miszerint a beszéd rendszeresen alakítja, formálja a „tárgyat”, amelyről beszél,⁸ kijelenthetjük, hogy a defenzív attitűd, amely ebben a beszédmódban megmutatkozik, nem csak számol a strukturális helyzettel, hanem folyamatosan meg- és újratermeli azt.⁹

Egyébként, ha az érvényesülést úgy értelmezzük, hogy egy erdélyi magyar nemzetiségű diplomás *eredményesnek érzi-e magát a szakmájában*, akkor jobbra a pozitív szakmai önértékelésekkel, apróbb és személyes szempontból „nagyon sikeres” pályatörténeti epizódokkal találkozunk, és jellemzően az értelmezések, elbeszélések hangsúlyai átkerülnek a kisebbségi létről, a magyar

kisebbségi hátrányos helyzetéről a *kétnyelvűségre*, illetve ennek előnyeire. A kétnyelvűség, a két kultúrában való jártasság kétségtelenül *alkalmazkodási többlet*, ami a munkaerőpiacon is jól kamatoztatható, ha a munkavállaló élni tud vele.

Mindezzel együtt kutatásunk eredményei alapján kijelenthető: a munkaerő-piaci stratégiákban (a munkahelykeresésben, az elhelyezkedésben, a karrierépítésben) a *kapcsolatok* játsszák a legnagyobb szerepet. S bár egyre inkább elterjedt az is, hogy valaki újsághirdetés alapján, vagy munkaközvetítő cégeken, internetes fejevadász portálon keresztül talál magának állást, mégis a személyes kapcsolatok jelentik a legjobb ajánlólevelet ahhoz, hogy valaki jó munkahelyhez jusson, főként pedig ahhoz, hogy a társadalmi ranglétrán előbbre jusson, vagy egy magasabb pozícióba kerüljön. Ha ebből a közelítésmódból vesszük szemügyre a magyar nemzetiségű diplomások munkaerő-piaci helyzetének társadalmi és politikai kereteit, megállapíthatjuk: a többségnek már *hatalmi helyzetéből kifolyólag* is sokkal kiterjedtebb a kapcsolati hálójaja, illetve ez a kapcsolati háló sokkalta átfogóbb, rétegzettebb munkaerő-piaci szegmenseket ér el, mint a kisebbségi. A *kapcsolati háló* *szubtilis szerepében*, amelyek valójában működtetik a munkaerő-alkalmazási gyakorlatokat, egyértelműen megmutatkozik a többség és a kisebbség eltérő strukturális helyzete, ami ugyanakkor a hatalomból való részesedést is tükrözi, illetve nemcsak tükrözi, hanem újra is termeli. Ehhez hozzájárul, hogy a munkaerő-alkalmazási gyakorlat – mint más vonatkozó kutatások is bizonyítják¹⁰ – a magánszférában is, különösen pedig az állami szférában, etnikai preferenciákkal is jellemezhető.

A munkaerő-piaci stratégiák leírásával összefüggésben szükséges még szólni egy jelenségről, melyet már az előbbiek során a *munkahely nyelvi berendezésének* neveztünk. A pályatörténeti elbeszélések alapján ugyanis elmondható, hogy a magyar nemzetiségű diplomások, ha van rá lehetőségük, azokat a munkahelyeket részesítik előnyben, *ahol valamilyen mértékben tere nyílik a magyar nyelvhasználatnak is* (legalább vannak magyar munkatársak is). Ez elsősorban a munkahely-keresési, elhelyezkedési stratégiákban jut kifejezésre, ám megmutatkozik a munkahelyváltási hajlandóságban is. Azok, akik jelenleg olyan munkahelyeken dolgoznak, ahol a munkahely nyelve (majdnem) teljesen a román (tehát esetleg a magyar kollégákkal nyílik lehetőség a magyar nyelvhasználatra, informális szinten), azok is többségükben „hasznos ajánlat” esetén hajlamosnak mutatkoznak munkahelyváltásra, hogy olyan munkahelyre kerüljenek, ahol *a magyar nyelv is* valamilyen mértékben használható.

„A nyelv szempont volt a munkahelyválasztáskor, mert ha nem, akkor elváltaltam volna a román nyelvű iskolákban is a tanítást, nemcsak a magyarba. Fontos volt, hogy magyarul tanítsak, ez az anyanyelvem és így tudunk kommunikálni a diákokkal, nemcsak a tananyagot kell nekik leadni, hanem be-

szélgetünk is velük, és ebben nagyon fontos az, hogy az anyanyelven történjen. Románul ez nagyon nehezen, eleinte biztos, hogy nagyon nehéz lett volna. Most hogyha nem lenne, ahol tanítsak magyarul, akkor valószínűleg bevételezném azt egy román iskolába, de egész biztos, hogy nem lenne ugyanolyan.” (I. 27)

„Hajlandó lennék munkahelyváltásra, magyar nyelvi környezet, ————— ha lenne egy ilyen, igen. Itt is jól érzem magam ezen a munkahelyen, a főnöknőmmel nagyon jól kommunikálunk, jól egyezünk, jó a viszony köztünk, ő román. De biztos, hogy könnyebb lenne, nem sokkal, de biztos, hogy jobb lenne.” (I. 44)

„Ha karrierista lennék, és nem tartanám apámnak azt a filozófiáját, hogy becsüld meg fiam magad ott, ahol vagy, akkor valószínű, hogy más munkahely után néznék, és valószínű, hogy egy olyan építkezési vállalathoz mennék, ahol magyar a környezet. Azt is tudom, hogy hova. Az a vállalat is, nem magyarul dolgozik, hanem a vezetősége magyar, magyar mérnökök vannak ott, és mert egy baráti hangulat sokat jelent egy munkahelyen.” (I. 14)

Hangsúlyozzuk: itt a munkaerő-piaci stratégiáknak egy olyan perspektívájáról van szó, amely arra vonatkozik, hogy *nyelvi/kulturális szempontok* is belejárzanak az elhelyezkedést, illetve a munkahelyváltást érintő döntésekbe. Ez utóbbi esetben nyilván inkább a *hajlandóságról* beszélünk, mintsem szándékról, hiszen nem lehet elvonatkoztatni a reáliáktól, például, hogy számos településen nincs is mód munkahelyváltásra, csak pályamódosítással esetleg, ebben a tekintetben viszont rendkívül visszafogottak a megkérdozett diplomások. Az is tény, hogy számos munkahelyen maga a szakma gyakorlásának bevett nyelve a román (jog, közigazgatás, pénzügyek, mérnöki szakmák), ezeken a munkahelyeken szerencsés esetben a munkatársak közötti magánbeszélgetések során nyílik mód a magyar nyelv használatára. *Magát a jelenséget* szerettük volna bemutatni, és arra irányítani a figyelmet, hogy létezik az anyagi előnyök mellett egy kulturális „fogaskereke” is a munkaerő-piacnak, amit a *kulturális/nyelvi otthonosság* szervez. Következésképpen nem lehet a munkaerő-piaci stratégiákat úgy leírni, mintha kizárólag az anyagi haszon, a racionális érveket felvonultató döntések, a karrierépítés, a társadalmi előrelépés, a többségi társadalomba való sikeres integráció lenne a munkaerő-piaci viselkedések lineáris rendezőelve.

A felvázoltakból ugyanis kiviláglik: jelentős szerepet kap a munkaerő-piaci stratégiák alakításában a *kulturális otthonosság*, csakúgy, mint olyan tényezők, mint a nyelvi, vagy a kisebbségi attitűdök, valamint az egyéni, vagy családból hozott, a munkához (például a munkamorálhoz) kapcsolódó „filozófiák”, amelyeket a nyelvi szocializáció során sajátítunk el. Ez utóbbi nagyon figyelemreméltó nyelvi dimenziót érint. Péntek János az *Anyanyelv és oktatás* című munkájában írja, hogy „ami a nyelvben van, amit a nyelv kifejez, a

nyelvet beszélő közösség véleménye, és így a beszéd éppúgy szabályozza, irányítja, esetleg korlátozza az egyén viselkedését, mint minden társas kapcsolat vagy társadalmi intézmény”.¹¹ A munkahely „nyelvi berendezése” tehát nemcsak azt jelenti, hogy az egyén, ha lehetősége van rá, figyelembe veszi, hogy munkahelyén tudjon anyanyelvén is beszélni, hanem azt is jelenti, hogy az anyanyelvhasználat a munka világában azt a közös kulturális környezetet is hordozza, azt a nyelvi miliót, amelybe az egyén az anyanyelvi szocializáció során belenevelődött.

4. Kevésbé tud románul? A munkanélküli (magyar) diplomás

A diplomás munkanélküliségről egyre több szó esik a felsőoktatás-munkaerő-piac kapcsolatát tárgyaló publikációkban. A *felsőoktatási expanzió* világszerte nagyon komplex gazdaságpolitikai, finanszírozási, illetve társadalmi kérdéseket vet fel, ugyanakkor az elemzések konklúziói a felsőoktatásban való befektetések megtérüléséről igencsak ellentmondóak. „A felsőoktatási expanzió irodalma alapvetően két gondolat köré csoportosítható. Az egyik a folyamatok előremutató voltát hangsúlyozza és egy kulturáltabb, képzetesebb társadalmat vázol fel, miközben szerinte a felsőoktatás a piaci munkaerő-igények megkésett kielégítését folytatja. Másik a gazdaság által nem igényelt túlképzést, az erőforrások pazarlását, és ezáltal a visszavetett gazdasági fejlődést emeli ki. A legtöbb forrásban megjelenő gondolat, hogy a felsőoktatás létszámának növekedése pozitív, mert az oktatás által magasabb tudás jön létre. A magasabb műveltség multiplifikálódik, hiszen az iskolázottabb emberek kulturáltabban élnek, nagyobb társadalmi kohézió megteremtésére képesek. [...] Az expanzió folyamatát bíráló, és visszafordítását szorgalmazó források szerint felmerül a gazdasági teljesítőképesség által nem indokolt fejlesztések problematikája.”¹²

Annak ellenére viszont, hogy nem egyértelmű az expanzió folyamatának sem gazdasági hozadéka, sem pedig a hosszú távú valós társadalmi előnye, a felsőoktatás eltömegesedése egyelőre megállíthatatlannak látszik. Ezt *társadalmi igények* is generálják, a kelet-európai országokban például az, hogy sok szülő abból a (nosztalgikus) megfontolásból irányítja a diploma megszerzése felé a gyermekét, hogy *a múlt rendszerben* az egyetemi diploma, nemcsak biztos megélhetést biztosított, hanem az „*értelmiségi*” presztízsét is. Közismert, hogy a fiatalok körében nagy divattá vált az egyetemre járás, sok esetben ez nem pályaválasztási, hanem státuskérdés, a diploma pedig egy *útlevélszerű okmány*, ami bizonyos jogosultságot és előnyt nyújt az álláskeresések folyamatában – ez is fontos tényezője a felsőoktatás iránti növekvő keresletnek.

Elemzők szerint azonban ezt a társadalmi igényt valójában az tartja fenn, hogy a diplomások jobb eséllyel találnak maguknak *állást*– még ha nem is a szakmában helyezkednek el –, mint az alacsonyabb végzettségűek, a *társadalmi előmeneteli esélyeik* pedig, csakúgy, mint a *várható keresetük* jobbnak ígérkezik, mint az alacsonyabb végzettségűeké. Kertesi Gábor és Köllő János a diplomák piaci értékével foglalkozó tanulmányukban megállapítják: „Noha a diplomák elértéktelenedéséről sok szó esik napjainkban, még a legfrissebb kutatási eredmények sem támasztják alá a beiskolázási adatok alapján olyannyira indokoltnak tűnő aggodalmakat. Az ezredfordulón végzett vizsgálatok Kelet-Közép-Európa-szerte az egyetemi végzettség és általában az iskolázottság további felértékelődéséről adnak számot. A klasszikus Mincer-féle regressziós becslés szerint Romániában az oktatás megtérülési rátája¹³ (amely 1985–1989-ben még csupán 0,034 volt), 1997–2000 között 0,069-ről, 0,085-re emelkedett.”¹⁴ Véleményük szerint az oktatás megtérülési rátájának növekedését ezekben az országokban egyfelől az magyarázza, hogy a foglalkozási szerkezet átrendeződése a foglalkozások képzettségigényének emelkedése (skill upgranding) mellett ment végbe. Másfelől pedig az, hogy az ügyviteli, irodai foglalkozások álláshelyeinek egy részére fokozatosan benyomultak a diplomások – ami növelte az irántuk való keresletet. Ennek a folyamatnak azonban nagyon komoly következményei vannak a középfokú végzettségűek elhelyezkedési esélyeire, ami pedig a maga során tovább növeli a felsőoktatás iránti társadalmi igényt.

Figyelembe véve a felsőoktatás–gazdaság–munkaerő-piac viszonyrendszerében vázolt sokrétű, összetett folyamatokat, nehéz dolga van azoknak a kutatóknak, akik ezt az egész kérdéskört a *kisebbségi nyelv felől*, ennek perspektívájából kívánják megközelíteni. Erdélyben a magyar tannyelvű állami egyetem visszaállításáért folyó ideológiai/politikai küzdelem lassan húsz éve folyik, miközben gyakran hivatkoznak arra, hogy a rendszerváltás utáni diplomaéhség lecsengőben van, nő a diplomás munkanélküliség, és hogy a magyar nemzetiségű diplomások még valamivel nehezebben is találnak maguknak állást, mint a románok.¹⁵ Ebben a vonatkozásban valójában a *tannyelvi dilemma* is felmerül: milyen, az egyetemi tannyelvvel összefüggő vonzatai vannak a magyar diplomások elhelyezkedési esélyeinek? Magyarán: milyen mértékben akadály az elhelyezkedésben, ha az ember magyar nyelven végezte egyetemi tanulmányait? Továbbá milyen szerepet játszik az elhelyezkedés során az államnyelv ismerete?

2003–2004-ben egy átfogó kutatást végeztünk a romániai magyar diplomások munkaerő-piaci helyzetéről.¹⁶ Az *államnyelv ismeretére* vonatkozóan adataink azt mutatták: a megkérdezetteknek 48,6%-a sorolta magát abba a kategóriába, hogy „nagyon jól beszél a román nyelvet”, 46,4%-uk úgy ítélte

meg, hogy „elég jól tud románul”, és mindössze 4,9%-uk válaszolta azt, hogy román nyelven csak „elgazodik”. Viszont e tekintetben – mint egyébként várható is volt – szignifikáns regionális eltéréseket tapasztaltunk, főként a Székelyföld és a többi régió között.¹⁷ Ugyanakkor *korcsoport szerinti bontásban* is nagy különbségeket találtunk a nyelvismeretet illetően: bár az idegen nyelvek ismeretében a fiatalok jelentős arányban megelőzik a közép, illetve az idősebb korosztályokat (a legfiatalabb korosztályhoz tartozók 71,4%-a beszél valamilyen szinten legalább egy idegen nyelvet), *a román nyelv ismeretére vonatkozóan ez nem mondható el*. A 30 év alatti diplomásoknak – önbesorolás alapján tehát – kevesebb, mint egyharmada (31,6%) beszél nagyon jól a román nyelvet, 56,4% elég jól tud románul, 12,0% pedig csak „elgazodik”.

Érdeemes még bemutatni a szóban forgó kutatásból azokat az adatainkat, amelyek arra világítanak rá: hogyan függnek össze a diplomások körében a *munkanélküliséggel szembeni attitűdök* az idegennyelv-ismerettel, illetve az államnyelv-ismerettel. Adataink szerint azok, akik jól beszélnek idegen nyelveket a többi csoporthoz képest, munkanélküliség esetén nagyobb arányban „*próbálkoznának külföldön*”. Azonban a román nyelv alacsonyabb szintű ismerete is ugyanebbe az irányba – a külföldi munka felé – „mozdítja el” a munkavállaló diplomásokat: akik kevésbé beszélnek jól románul, esélyeiket a hazai munkaerőpiacon – a románul jól beszélőkhöz képest – jóval szerényebbnek ítélik, következésképpen választási alternatíváik között, amennyiben munka nélkül maradnának, a külföldi munkavállalás mellett az átlagosnál gyakoribbak a kényszermegoldások (például, hogy „bármilyen munkát elvállalnának”). Mivel azonban mindkét, az elvándorlás irányába ható és a nyelv-ismerettel összefüggő tényező a legfiatalabb diplomásokat jellemzi (30 év alatt), a külföldi munkavállalás irányába való nyitottság *generációs munkaerőpiaci stratégiaként* is definiálható, amelyben az idegen nyelvi kompetenciák ugyanolyan fontos szerepet játszanak, mint az államnyelv viszonylag alacsonyabb szintű ismerete.

Mindazonáltal a diplomás munkanélküliség jellemzőinek leírásához a magyar nemzetiségűek körében, igen figyelemreméltó adalékkal szolgálnak a vonatkozó *történetek*, amelyek a számos statisztika és kérdőíves kutatási adat mögött a diplomás munkanélküliséget az én-elbeszélés kontextusában láttatják, így alkalmasak arra, hogy ráirányítsák a figyelmet olyan, *nyelven kívüli tényezőkre* is, amelyek az álláskeresés során szerepet játszanak, és egyéni és/vagy társadalmi relevanciával bírnak. Kutatásunk során 8 diplomás munkanélkülivel készült beszélgetés.¹⁸ Az alábbiakban három esetet mutatunk be a nyelvi szocializáció részleteivel együtt – hiszen valójában ezek az összefüggések képezték a kutatás tárgyát.¹⁹ A három interjúalany *három generációhoz* tartozik – ez megmutatkozik az iskola és a pályaválasztás nyelvi vonzataiban

(lehetőségeiben), valamint az érvényesülést érintő beszédmódok jellemzőiben is. A generációs szempontot azért is tartjuk megfelelő bemutatási kritériumnak, mert a diplomás munkanélküliség nemcsak a frissen végzetteket érinti, bár a rendszerváltozás után a felsőoktatás eltömegesedésével került az érdeklődés homlokterébe.

A. „A helyzetem kilátástalan”

I. pályatörténete gyakorlatilag a múlt rendszerhez kötődik. A rendszer-változás előtt tanult a műszaki egyetemen, román nyelven. A műszaki egyetem pályaválasztásának időpontjában a társadalmi előrehaladás útjának mutatkozott. Azonban 1989 után a gazdasági szerkezetváltás vesztese lett, „leépítéssel” vesztette el a munkahelyét, azóta nem sikerül állást találnia. Története kilátástalanságot sugall, sőt egy olyan fokú elbizonytalanodást a munkaerő-piaci esélyeket illetően, amelyet a következő generációra is relevánsnak tart.

„51 éves vagyok, S. településen születtem, üzemmérnök vagyok, színesfémkohászat szakterületen. Édesanyám háztartásbeli lett utólag, de mezőgazdaságban dolgozó télesztág, édesapám vasutas pályaőr, és mindketten magyar nyelven tanultak. A családban mindig magyarul beszéltünk. Egyáltalán nem beszéltünk románul, az egész község magyar, ma is. De én haladó szinten beszélem a román nyelvet. ————— Érdekesség, hogy 1–4 osztályt elvégeztem magyar tannyelvű iskolába. Akkor néhány tanulót áthoztak a szomszéd faluból, román tanulót, és szükséges volt egy román szekciót indítani abba az időbe, és a tanáraink elindultak verbuválni a magyar gyerekeket a román tagozatra. Az én szüleim beleestek a csöbe és akkor áttettek engem, tehát, 5–8 osztályt román szekción végeztem, hogy legyen ki a román osztály is, és akkor ott megtanultam románul, de a középiskolát ismét magyarul végeztem. A főiskolát ismét román nyelven végeztem el. [...] Ennek köszönhetően mondhatom a mai napig, hogy a román nyelvet is elég jól beszélem, és a magyart sem hanyagoltam el, de ez nem játszott szerepet abban, az, hogy hova kerültem a munka mezején. A műszaki főiskolákon, a politechnikákon abban az időben nem voltak magyar nyelvű tagozatok, tehát rá voltam kényszerülve román nyelven tanulni. ————— Voltak nehézségeim az egyetemen, ————— – emlékszem rá, hogy az első év után meg sem ismertek engem, mert annyira halkszavú voltam a román osztálytársaimmal, hogy nem nagyon voltam velük kapcsolatban, de állandóan, a szaknyelvet, ————— állandóan szótárral tanultam meg, mert másként nem jutott el annyira az agyamig és nem tudtam memorizálni őket, ha nem tanultam szakszótárral. De aztán végül jól belejöttem a dolgokba, és jól sikerültek a vizsgáim. [...] Akkor kihelyezéssel kaptuk a munkahelyeket, ————— a tudásunk, illetve a szerzett jegyek szerint. 25 évem van a munka mezején, annyi volt egy vállalatnál, 25 év után a 11. leépítésnél én is belekerültem a rostába, és mivel ketten maradtunk egy

irodába, egy főnök és én, illetve egy román és egy magyar, hát én voltam az, akinek mennie kellett. 4 hónapig jártam és kerestem az új munkahelyet, számtalan interjún vettem részt, és így utólag visszaemlékezve mondhatom biztosan, hogy azért nem kaptam meg azokat az állásokat, mert magyar vagyok. Munkakeresésben a legfontosabb a kapcsolat [...] De hát a szakmai kapcsolataim leépültek, nincsenek. Kilátástalan a jövőm. Ennek nem nyelvi, hanem a korommal van egy kis bökkenő és mint mondtam azzal, hogy magyar vagyok _____ Most már utólag: kiestek a kezemből a szakkönyvek, mivel nem dolgozom, és nincs rá szükségem, de ha kezembe kerülnek szívesen elolvasom a műszaki könyveket, ami egy mérnöknek a munkaköréhez tartozik. Énszerintem kilátástalan a helyzet. Én most nem tudok mondani konkrét szakmát, a gyermekeimnek sem, ami 4 év múlva, 5 év múlva, miután a hallgató végez, az bejönne. Egyáltalán nincs olyan szakma. Mert nem is attól függ, hogy milyen szakmát végzel, hanem, hogy mennyire jók a kapcsolataid, és olyan munkakörökbe vesznek fel. _____ Minden a kapcsolatokon múlik. Nincs semmi biztosítva, már beszéltünk arról, _____ énszerintem nincs. A fiatalok tanuljanak itthon és menjenek külföldre dolgozni. Ott, ahol a tudás után van az érvényesülés külföldön, én még most is úgy látom”. (I. 23)

B. „Nem gondoltam, hogy ilyen rettenetesen nehéz az elhelyezkedés”

K. 39 éves, pályautja félig a múlt rendszerhez, félig pedig már a változások hozta lehetőségekhez kapcsolódik. Hátrányos helyzetű családból származik, esti tagozaton érettségizett, viszont a változások meghozták számára is a jobb helyzetbe kerülés ígérését, tanulhatott magyar nyelven olyan szakmát, amely az érdeklődésének megfelel. De évek óta nem tud szakmájában elhelyezkedni. Magyarországon is próbálkozott, ott is sikertelenül járt. Ragaszkodik a szakmájához, de egyre inkább nehezebbé válik, hogy megfelelő állást találjon.

„39 éves vagyok, vallásanár és szociális munkás végzettségem van. A szüleim általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, _____ magyarul tanultak, otthon, a környezetemben csak magyarul beszéltünk. Tehát a faluban, ahol felnőttem, ott mindenki magyarul beszélt, aztán itt ebben a városban itt már vegyes társaság is volt, itt már beszéltünk magyarul is, románul is. Tehát 10. osztály után jöttem be ide szakiskolába, és akkor ott kezdtem ilyen vegyes társaságokba járni. A szomszédokkal, például a garzonban, ahol laktunk, miután férjhez mentem, ott egy velünk egykorú román házaspár lakott, velük nagyon jóba voltunk. Most itt a jelenlegi szomszédokkal, hát nagyrésztük magyar, a család ismerősei jórészt magyarok. A román nyelvet mondjuk közép-fokú (szinten beszélem), normálisan elboldogulok. Románul az iskolában, a munkahelyeimen, társaságban, tehát így tanultam meg, az élet tanított meg,

azt hiszem. A barátok jórészt hozzásegítettek. Az általános és a középiskolát is magyarul végeztem [...] Aztán szakiskolába kerültem román tagozatra, később, majd estiben, ahol érettségiztem, ott szintén magyar tagozatra iratkoztam, mert, hogy az volt könnyebb. Ez a pálya, itt az egyetem, talán a gyermekkoromnak a hatása. ————— Magyarul végeztem az egyetemet is. Egy belső késztetést éreztem, hogy ezt a pályát szeretném, ————— erről ennyit tudok mondani. A gyermekkor emléke is, egy belső késztetés. ————— Elég hátrányos helyzetű családban nőttem fel, elég szűkös körülmények között. Talán azért gondoltam, hogy én megpróbálok segíteni másokon. Tehát, én magyar nyelvű egyetemet választottam, mert én úgy éreztem, hogy nekem magyarul kell még tanulni. [...] Nem voltak problémák az egyetemen, de nem is volt román nyelvű tantárgy, pontosabban volt, a jogot azt románul tanultuk. De eljutottam egy olyan szintre, hogy ez nem okozott problémát. Én próbáltam számolni azzal, hogy milyenek lesznek az elhelyezkedési lehetőségek, de nem gondoltam, hogy ilyen nehéz lesz. Azt hittem, sokkal könnyebb lesz, ezzel szemben nagyon nehéz. ————— Talán azért, mert az állami egyetemen is képzik a szociális munkásokat, a Partiumi egyetemen szintén, Kolozsváron úgyszintén, vallásánárokat is és szociális munkásokat is. ————— Nagyon nehéz. Én 39 éves vagyok, volt több munkahelyem, de most konkrétan ezt szeretném, ezt a szociális munkát, csak még eddig nem sikerült. ————— Álláshirdetések alapján, megkerestem olyan intézményeket, ahol ilyen munkahelyek vannak, de e pillanatban nincsen betöltetlen állások. Hát reménykedek, hogy sikerül, de nagyon nehéz, nem tudom megítélni, hogy milyen távon belül tudok állást találni. Nagyon fontos a szakmai tapasztalat, meg minden, a végzettség is. Kérik, hogy az embernek legyen diplomája, viszont kérik a tapasztalatot is. A nyelv-probléma, nem hiszem, hogy ez akkor gond lenne, legalábbis az én részemről, viszont vannak olyan évfolyamtársaim, akiknél ez is gond, arra panaszkodnak, hogy hiába találnának egy helyet, ahol románul kell beszélni, ők nem tudnak. [...] A legnagyobb probléma szerintem az, hogy iskolákban, kórházakban, nincsenek felvéve szociális munkások, pedig kellene, iskolában, kórházakban, egyházaknál, tehát itt mind munkahelyet teremthetnének a végzett szociális munkásoknak. Valószínűleg nincs pénz, nincs rá keret, de talán sokan választják mostanában ezt a szakmát, mármint az egyetemeken, mert úgy gondolják, hogy az unióban talán haladunk egy kicsit előre. Több hely lesz, mert szükség lenne rá. [...] Én az idegen nyelvekkel elég gyengén állok, de a magyaroknak a magyar nyelvtudás kevés helyen még, de úgy érzem, hogy előnyt jelent. Sok helyen hirdetik úgy, hogy magyar nyelvismeret előnyt jelent. — A román az feltétlenül szükséges, viszont a magyar talán a szociális munkában úgy érzem, hogy nagyon nagy szükség van arra, hogy az ember magyarul is tudjon, mert az emberek, akik hozzánk fordulnak, azok sokan vannak, hogy nem tudnak románul. [...] Most a munkanélkülivé válás... Biztos, hogy számít a végzettség is, meg az is, hogy az ember mit hajlandó elvállalni. Nem feltétlenül talál olyan munkát,

amihez egyetemi végzettség kell. Ha az ember rá van szorulva elvállal más jellegű munkát is, de az, hogy hosszú ideig munka nélkül, akkor vagy a végzettségével, vagy a hozzáállásával van baj, azért úgy gondolom, hogy azért lehetne, csak ————— tehát valamit csak lehet találni. [...] Sajnos nagyon, nagyon számítanak a jó kapcsolatok. [...] Hát, ha az ember a szakmájában nem talál munkát, akkor muszáj, hogy valami mást keressen, de ahhoz is kellene, hogy értsen. Azért még az emberek ilyen téren mondhatnám, hogy el vannak maradva. Van aki, próbál minél több diplomát begyűjteni, hogy könnyebben találjon állást, de nagyon sok ember van, aki esetleg leérettségizett és annyival van, és hát nem igazán talál magának munkát, csak fizikai munkát, tehát egyebet nem. Az állásnál, végül is a munkahelyi környezet nyelve is fontos, az ember meg van szokva magyarul, és bekerül egy olyan helyre, ahol inkább románul beszélnek, akkor egy kicsit talán nehezebb, de én nem csinálnék problémát. [...] Én próbáltam Magyarországon is munkát keresni és mivel kapcsolataim nem igazán voltak, ott sem találtam. Sajnos ott sem jobb a helyzet. Hivatalosan ezt nem közlik, de tudtam, hogy azért nem engem választottak, mert nem volt megfelelő kapcsolatom. Magyarországon kifejezetten előny, hogy magyarul végeztem az egyetemet, de ezzel együtt ott sem találtam munkát. De azért én reménykedem, hogy annyira azért nem rossz a helyzet. [...] Hát nagyon-nagyon jól kellene tudjunk románul, ahhoz, hogy érvényesüljünk, mert valahol mégis hátrány az, hogy magyarok vagyunk, magyarul beszélünk, s ha még emellett az is van, hogy magyarul tanultunk. De az ember, ha ő maga fel tudja azt vállalni, hogy magyar és magyarul beszél, de emellett meg kell tanuljon románul is, akkor elboldogul, akkor ez nem probléma. Én reménykedem.” (I. 30)

C. „Külföldös ember vagyok”

M. 31 éves, szakmája az egyik „legígéretesebbnek” tartott szakirány, a környezetvédelem, amely az európai uniós csatlakozással került egyre inkább előtérbe. Az egyetem elvégzése óta még nem tudott szakmájában elhelyezkedni, de más, számára megfelelő állást sem talált, pedig jól beszél idegen nyelveket is. Bármilyen munkát elvállalna, de szülei nem szeretnék, ha egyetemi diplomával „ranton alul” helyezkedne el. Magát „külföldös embernek” tartja, már tanulmányait is Magyarországon szerette volna elvégezni, dolgozott már külföldön, miután itthon nem sikerül elhelyezkednie, „külföldre” tekint.

„31 éves vagyok, én Kolozsváron tanultam, ökológus és környezetvédő lettem. (nevet) Mindkét szülőm magyar nyelven tanult, az anyukám továbbtanult egy posztliceumban románul. De amúgy magyar nyelven tanultak. Ott-hon magyarul beszéltünk. Ovis koromban én román óvodába jártam, nagyon jó volt, aztán magyar nyelven tanultam. De, éppen emiatt, mert román óvodába jártam a román nekem jól ment, az iskolában nagyon jó volt ez. De a barátaim is magyarok és magyarul beszélünk. De semmi gond nekem a ro-

mán nyelvvél. Fogalmam sincs, hogy ragadt rám a román nyelv, rám amúgy ragad. ————— Nem tudom miért, én nagyon bírom a nyelveket és nagyon az én világom. [...] Az általános és a középiskolát magyar nyelven végeztem [...] És Magyarországon szerettem volna először (továbbtanulni), csak oda nem sikerültem. Magyarországra szerettem volna menni a magyar–angol szakra, de mivel a pontrendszer ott más, én kellett volna hozzák pontokat, ezek mindenféle versenyekről bejövő pontok és nem értettem pontosan, nem voltak nekem ilyenek (nevet). S akkor minden szétomlott nekem, hogy Ūristen, mi lesz, s akkor gondolkodtam, s a bió, az mindig ott volt, azt nagyon szerettem, és bióra is leadtam és még vagy kettő helyre, és bióra felvettek és nagyon jó volt, hogy ott végeztem, magyarul. [...] Mindig azt hittem, hogy mivel egyetememet végeztem, hogy milyen jó nekem, hogy milyen könnyen kapok munkát és ez nem így lett. Nem is gondoltam volna, hogy ilyen nehéz. Hogy ennyire nehéz munkát kapni, rettenetes! Volt már munkám egyetem alatt, adatrögzítés, szórólapozás, ez oké, emellett voltam kint nyugaton, mint bébiszitter, egy hónapig itt dolgoztam laboránsként valamilyen helyen, de aztán visszamentem a vizsgák miatt Kolozsvárra, most dolgoztam próbaidősen egy irodán, de nem vettek fel. Titkárnóként, angol nyelven rendeléseket végeztem, egy olyan cég, aki megrendeléseket folytat az egész világgal, de végül nem vettek fel, ezt nem nagyon közölték, hogy miért, csak azt, hogy valaki jobban hozzáértőbb kellene. Szélesebb ismeretekkel, például, hogy tud könyvelni mellett, hogy angolul is tud, ilyenek. ————— [...] Persze, persze, persze próbáltam újra elhelyezkedni, folyamatosan újságot olvasok és interneten keresgélek, olyan, ami nekem megfelel, olyan, mondjuk nincs, de próbálok, próbálok. (nevet) Le vannak adva jelentkezéseim több helyre is. Aztán nem tudom. Elsősorban magyar nyelven keresek munkát, ami persze lehetetlen, mert mindig van egy kis román, de ettől függetlenül, nem félek attól, hogy románul kell megszólaljak, eddig viszont olyan probléma nem volt, hogy hogy beszélsz te, miért beszélt úgy ahogy románul. Igazából nincsen nyelvvél gond, szerintem. Eddig úgy érzem, hogy nem sok esélyem van, de remélem, hogy lesz, persze. Ahhoz, hogy valaki kapjon munkát, ahhoz először is tapasztalat kell. Azt mondjuk nem értem, hogy valaki végez, és nem veszik fel, ha így nézzük a dolgot, akkor soha nem lesz tapasztalatod, ha egyszerűen nem vesznek fel. Ez nekem magas. [...] Tapasztalat kell, ismeretség nagyon-nagy, az a bizonyos anyagi, mondjuk ezt még soha nem csináltam, s azt mondtam, hogy soha nem fogok senkinek ezért adni pénzt, de lehet, hogy odajutok egyszer. Nem tudom. Ha tudnám, biztos nem lennék munkanélküli. (nevet) A környékünkön kell, biztos az, hogy tudj jól magyarul is, de ott bent az országban senkit sem érdekel. Már Kolozsváron is azt lehet mondani, hogy 10%-át érdekli a munkaadóknak. Itt igen, de máshol nem. Inkább idegen nyelv kell. [...] Ott vagyunk, például végezzük egy egyetemet, szerintem megvan az a szint, vagy mondjuk az a mérce, hogy szerintem ne csináljunk már olyant, amit egy 8 osztályos emberke végez. Szerintem biztos ez is ott

van. De én nagyon sokszor tartottam ott, hogy na én elmegyek egy boltba el-
 árusítónak, s jöttek a szüleim, hogy hát azért mégis! Szóval ilyen dolgok.
 Mert ilyen munkából nincs hiány. Az, hogy végzettségnek megfelelőt, hát
 nem tudom, az A magyar nemzetiség itt a környékünkön biztos
 nem számít, de nézzük, hogy Kolozsvár, ott már megnézik, hogy magyar
 vagy-e vagy román. Ott van egy román cég, ott van két jelentkező az egyik
 magyar, a másik román, mindegy, hogy mennyit tud románul, melyiket fogja
 felvenni? Szerintem csak a románt! Egy magyar soha nem fog úgy megtanul-
 ni románul, mint egy román, az az akcentus, az azért ott van, na ez az én vé-
 leleményem. [...] A jó kapcsolatok, azok nagyon számítanak, rettenetesen! De
 az is fontos, hogy milyen nyelven beszélnek a munkahelyen, igen, igen, igen.
 [...] Nagyon jól beszélek angolul, középfokú vizsgám van meg eddig, de na-
 gyon gondolkozok, hogy le kellene tegyek egy másikat is. Németül beszélek,
 de nem helyesen, mivel nem tanultam soha, a tévéből tanultam, s amikor ott
 kint voltam, tehát a nyelvtani rész az ————— Szakmai kapcsolataim nincsenek,
 nem vagyok tagja semminek. Természetesen gátol, hogy magyarul tanultam,
 mert hogy nem tudom a román szaknyelvet, ilyen szempontból. De szívesen
 tanulnék valami mást. Amiközben rájöttem, hogy amit tanulnák, azzal ugyan-
 úgy nem érnék el semmit. Én nagyon szeretem a földrajzt. Azzal sem lehet
 sok mindent kezdeni. Hogy megyek hegyet mászni. (nevet) Szóval nem va-
 gyok ilyen közgáz ember, hogy legyek egy könyvelő, mert könnyen kap valaki
 vele munkát. Én ezt nem tudnám! Végeznék mondjuk egy magyar–angol sza-
 kot, lehetnék fordító, tolmács, lehetnék, sokszor is gondolkodtam rajta. [...]
 Külföldös ember vagyok. Mindenki azt mondja, hogy milyen jó nekünk, hogy
 ökosok vagyunk, most meg Eu, hogy mennyire nagyon lesz munkánk majd.
 Hát legyen már most, nem majd. [...] Biztosan jobb lenne, ha mondjuk ro-
 mánul végeznénk, de én nem hiszem, hogy a magyar szakosok azok olyan
 nagyon hátrányban lennének, szóval nem tudom. Én mennék külföldre. „

Ha a munkanélküliség-történetek *nyelvel összefüggő aspektusait* vesszük
 szemügyre, elmondható, hogy a román nyelvismeret inkább *közvetve* befolyá-
 solja az elhelyezkedés stratégiáit, mintsem direkt módon. Ez egyrészt azt
 jelenti, hogy nem is a nyelvismeret szintje, hanem az állam nyelvén való szak-
 nyelvi jártasság/járatlanság az, ami belejátszhat abba *a nyelvhasználati bizton-
 ságba*, ami – már kitértünk rá – munkaerő-piaci szempontból releváns. Ez
 viszont összefügg azzal, hogy az egyén milyen nyelven végezte a tanulmánya-
 it, értelemszerűen a szaknyelvi biztonságot a felsőfokú képzés nyelve adja, a
 balansz kétnyelvűség a szakmában ugyanis plusz erőfeszítést igényel a mun-
 kavállaló részéről. Azonban akik magyar nyelven tanultak az egyetemen, azok
 is számba vettek bizonyos munkaerő-piaci előnyöket, amikor a magyar tan-
 nyelv mellett döntöttek, csak nem az államnyelven való tanulás vélt/valós ho-
 zadékát (például az állam nyelvén való szaknyelvi jártasságot) a munkapiacra,
 hanem *a kétnyelvűség előnyeit*. Tanúsítja ezt, hogy közhelyszerűen ismétlődnek a

beszélgetésekben, különféle kontextusokban, hogy egyre több olyan újsághirdetést látni, amelyben „ki van írva”, hogy a magyar nyelvismeret előny.

Másrészt az is kijelenthető, hogy az elhelyezkedés stratégiáiba a munkanélküliek esetében is szerepet kap *az anyanyelvi/ kulturális otthonosság*, függetlenül attól, hogy az egyén „milyen szinten” beszél az államnyelvet. Erre utal, hogy a magyar nemzetiségű munkanélküli diplomások elsősorban olyan munkahelyeket keresnek (főleg azok, akik magyarul végeztek az egyetemet), ahol magyar a munkahelyi nyelvi környezet, vagy használható a magyar nyelv is. „Elméletileg” ugyan nem zárkóznak el attól sem, hogy dominánsan román nyelvi környezetben vállaljanak munkát, ám az anyanyelvi preferenciának szerepe lehet az elhelyezkedés elhúzódsában – a magyar nemzetiségű diplomások kétségkívül visszafogottabbak olyan munkahelyen elhelyezkedni, ahol kizárólag a román nyelv használatos. Egyértelmű, hogy ez az attitűd is belejátszik a „külföldös” munkaerő-piaci stratégiákba.

A külföldi munkavállalással kapcsolatban ugyanakkor azt is szükséges elmondani – már az előbbiek során is érintettük –, hogy az 1989-es változásokot követően megváltozott az a vonatkoztatási rendszer, amelyben az egyén a saját esélyeit – a továbbtanulást illetően is, és a munkaerő-piacon is – szemléli. A „külföldös” magatartás nemcsak azzal függ össze tehát, hogy esetleg az a magyar diplomás kevésbé tud románul, hanem azzal is, *hogy jól tud magyarul, vagy jól tud angolul*, és külföldön (beleértve Magyarországot is) szeretne tanulni, vagy munkát vállalni. Következésképpen nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a legfiatalabbak (elhelyezkedési és továbbfejlődési) lehetőségei a határok átjárhatóságával újfajta perspektívába kerültek. A tanynyelvi és munkaerő-piaci migrációt tehát a nemzetközi tanulási és munkaerő-piaci tendenciák kontextusban is szükséges szemlélni.

Az elhelyezkedésben ugyanakkor nagy szerepet kapnak – már erről is szóltunk – a személyes *kapcsolati háló*k. E tekintetben a már elmondottakhoz képest azt érdemes még megfogalmazni: a tartós munkanélküliség kísérőjelensége, hogy az egyénnek megszakadnak, egyre gyérebbek lesznek a szakmai kapcsolatai. De az elhúzóds munkanélküliség azzal is jár, hogy az egyén egyre távolabb kerül a szakmájától („kiesnek a kezéből a szakkönyvek” – ahogyan az egyik interjúalany nagyon plasztikusan fogalmazott), különösen, ha időközben más jellegű állásokat is vállalt. Ez kulcsfontosságú az *egyéni szakmai önértékelése* szempontjából, hiszen egy idő után kétségtelen, hogy már a szakmai jártasságát illetően is elbizonytalanodik, ennek következtében a munkahely-keresés egy kontinuummá, ugyanakkor egyre visszafogottabbá válik, nem éri el a megfelelő kapcsolódási pontokat, és egy diplomás munkanélküli akár rosszabb helyzetbe is kerülhet, mint egy alacsonyabb végzettségű, aki esetleg rosszul kereső, de viszonylag stabil munkahellyel rendelkezik.

Mindezzel együtt a munkanélküliség-történetek arról tanúskodnak, hogy a legfontosabb adu az elhelyezkedés során mégiscsak az, hogy *milyen végzettséggel, szakképesítéssel* rendelkezik az egyén, mire van kereslet a munkapiacra, milyen végzettségükből van hiány, esetleg túlkínálat, illetve mennyire piacképes egyik vagy másik szakma. Ebből a szempontból a nyelv valójában eszköz, a szaktudásnak, az alapos felkészültségnek van ebben a vonatkozásban prioritása.

Ha azonban a *magyar tannyelvű felsőfokú képzés szakkínálatának* jellemzőit – tehát, hogy milyen szakokon lehet, illetve nem lehet magyar nyelven tanulni Romániában – vesszük figyelembe, amely, mint közismert meglehetősen féloldalas, akkor kijelenthetjük, a diplomás munkanélküliséget a magyar tannyelvű szakkínálat torzulása is nagymértékben befolyásolja. Az anyanyelvi preferencia a tannyelv-választás során a felsőoktatási expanzió kontextusában azzal a kísérőjelenséggel is jár, hogy egyre inkább *a szakkínálat alakítja a keresletet*, ami a szerkezeti torzulást egy idő után önjáróvá teszi.

A magyar tannyelvű egyetemi hálózat nyelvpolitikája – amely mint „sült galamb”²⁰ régóta várat magára – nyilván figyelembe kell vegye az álmagyar és az idegen-nyelvi kompetenciák fejlesztését, ám kutatásunk alapján az látszik, hogy a magyar tannyelvű *szakkínálat* diverzifikálásra is szükséges nagyobb hangsúlyt fektetni. Egyébként félő, hogy a féloldalas magyar nyelvű egyetemi hálózat – tekintettel az anyanyelvi preferenciákra a tannyelv-választást illetően – nemcsak hogy fenntartja, hanem egyenesen növeli a magyar kisebbség strukturális lemaradását a többségi társadalomhoz képest.

A felsőoktatási kérdéseket övező ideológiai viták, amelyek sokkal inkább arról szólnak, hogy mennyire tudunk románul, kevésbé pedig arról, hogy mennyire tudunk magyarul – pedig kétnyelvűségről lévén szó a magyar nyelvismereti és szaknyelvi szempont ugyanolyan releváns lehetne – úgy tűnik, elfedik a magyar kisebbség valós helyzetét a romániai társadalomszerkezetben.

Felhasznált irodalom:

- Ablonczyné Mihályka Livia (2006): *Gazdaság és nyelv*. Lexikográfia és terminológia kézikönyvek 2. Lexikográfia Kiadó Pécs.
- Bourdieu, Pierre. (1977): Sur le pouvoir symbolique. *Annales*, Année 1977, Volume 32, Numéro 3.
- Bourdieu, Pierre. (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Tanulmányok, Budapest, Gondolat Kiadó.
- Cicourel, Aaron. (1973): *Cognitive Sociology*, Harmondsworth, Penguin.
- Elster, Jon (1991): *A társadalom fogaskerekei*. Magyarázó mechanizmusok a társadalomtudományokban. Osiris-Századvég, Budapest.
- Foucault, Michel (2001): *A tudás archeológiája*, Atlantisz Kiadó, Budapest.

- Gumperz, J. J. (1984): *Discourse Strategies*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Kertesi Gábor–Köllő János: Felsőoktatási expanzió, „diplomás” munkanélküliség és a diplomák piaci értéke. In: *Közgazdasági Szemle*, LIII évf., 2006. március 201–225, o.
- Kontra Miklós (szerk.) (2005): *Sült galamb. Magyar egyetemi tannyelvpolitika*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely.
- Lukács Péter (2005): Akadémiai kapitalizmus? In: *Iskolakultúra* 2. 97–103 o.
- Péntek János (2001): *A nyelv ritkuló légköre. Szociolingvisztikai dolgozatok*. Komp-Press, Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár
- Péntek János (2004): *Anyanyelv és oktatás*. Pallas–Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda
- Polónyi István–Tímár János (2001): *Tudásgyár vagy papírgyár*, Új Mandátum, Budapest
- Sándor Klára (1995): Az előnyelvi vizsgálatok és az iskola: a kisebbségi kétnyelvűség. In: *Regio* 4. sz. 121–146 o.
- Skutnabb-Kangas, Tove (2000): Nyelvi kisebbségek és többségek. In: Kontra Miklós–Hattyar Helga (szerk.): *Magyarok és nyelvtörvények*. Teleki László Alapítvány, Budapest
- Horváth István (2004): Az erdélyi magyar fiatalok Magyarország irányú tanulási migrációja 1990–2000. *Erdélyi Társadalom* – 2. évf. 2. sz. 59–84. o.
- Sorbán Angella (2007): Pálya – rendszer – váltás. Kézirat
- Sorbán Angella-Nagy Kata (2003): Munkaerő-piaci helyzetkép Kolozs megyéről. In: Fábri István (szerk.): *Kisebbségi lét és érvényesülés. A magyar lakosság munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében*. Budapest. 135–179 o.
- Sorbán Angella-Nagy Kata (2006): A felnőttoktatás lehetséges irányai az erdélyi magyar diplomások körében. In: *Magyar Kisebbség* 1–2 sz., 250–291. o.
- Veres Valér (2006): *Az erdélyi magyarok demográfiai képe az ezredforduló után, a 2002-es népszámlálási adatok tükrében*. Kolozsvár
- Wilhams, Glyn (1992): *Sociolinguistics. A Sociological Critique*. London, Routledge

Jegyzetek:

* A kutatás a Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és a MTA Határon Túli Magyar Tudományosságért Ösztöndíjprogram támogatásával készült.

¹ A 2002-es népszámlálás adatai szerint Romániában a 10 éven felüli lakosság 7,05%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel (1 371 108 fő), a román nemzetiségűek 7,34%-a (1 280 117 fő), a magyar nemzetiségűeknek pedig 4,91%-a (64 176 fő). Forrás: www.recensamant.ro

² Veres Valér: *Az erdélyi magyarok demográfiai képe az ezredforduló után, a 2002-es népszámlálási adatok tükrében*. Kolozsvár, 2006.

³ Skutnabb-Kangas, Tove (2000): Nyelvi kisebbségek és többségek. In: Kontra Miklós–Hattyar Helga: *Magyarok és nyelvtörvények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 6–7.o.

⁴ Sándor Klára: Az előnyelvi vizsgálatok és az iskola: a kisebbségi kétnyelvűség. In. *Regio* 1995/4.

⁵ Módszertani összefoglalás:

Vizsgálatunk során mindösszesen 50 beszélgetés készült Erdélyben, *magukat magyar nemzetiségűnek valló* diplomások körében. Egy interjú időtartama átlagosan 40–50 perc, ez hozzávetőlegesen 38 órányi hanganyagot tesz ki. Ebből 48 beszélgetés került rögzítésre (kettő nem felelt meg a kérdezési útmutatóban megfogalmazott tartalmi vagy formai kritériumoknak).

A megkérdezettek közül 22 férfi, 26 nő. *Korcsoportok szerint*: 25 személy 35 év alatti, 10 középkorú (36–45 év között) 13-an pedig, 46 és 60 év közöttiek.

Alapképzettségüket tekintve a megkérdezettek közül: 12 (különböző szakokat végzett) pedagógus, tanár, 9 mérnök, 5 agronómus, 2 környezetvédelmi, ökológus végzettségű, 4 közgazdász, 2 jogász, 1 szociológus, 2 szociális munkás, 1 pszichológus, 7 orvos, 1 gyógyszerész, 1 újságíró, 1 képzőművész.

18-an az *állami szférában* dolgoznak, 18-an a *magánszférában*, 4-nek a munkahelye ebből a szempontból vegyes (állami és magán – mindannyian az egészségügyben dolgoznak, akiknek tehát az állami szférában lévő munkahelyük mellett van magánvállalkozásuk is), 8-an állásukeresők (jelenleg nincsenek alkalmazásban, *munkánélküli diplomások*). *Munkahelyi beosztás* szerint 24-en alkalmazottak (16-an az állami, 8-an a magánszférában), 6-an magánvállalkozók, 6-an közép vagy alsó szintű vezetők (ebből 3-an állami, 3-an a magánszférában), 4-nek pedig, az állami szférában betöltött beosztása mellett, van magánvállalkozása is. 8-nak jelenleg nincsen állása.

A megkérdezett diplomások közül 10 a Székelyföldön (Hargita, Kovászna, Maros megyék), 10 a közép-erdélyi régióban (Kolozs, Beszterce-Naszód, és Szilágy megyék), 16 a határmenti térségben (Arad, Szatmár, Bihar, Máramaros megyék), 12-en pedig a dél-erdélyi és a bányásági régióban élnek (Hunyad, Fehér, Temes és Brassó megyék).

⁶ Az interjúkat szöveghű gépeléssel rögzítettük, ami részletes jelölés-rendszer használatát feltételezi. Például: – = másodpercenyi szünet; ... = a szövegből kimarad valami, mert nem hallható jól a hangfelvételen; (...) = a szövegből más okokból kifolyólag (pl. a személyiségi jogok védelme miatt) valami kimarad, [az iskolát] = értelmező szó beszúrása, (nevet) = metakommunikatív jelzés stb.

⁷ A tannyelv-választás külön fejezet tárgyát képezi, azonban itt is érdemes megjegyezni, hogy a magyar nyelvű egyetemi szocializáció – ami a magyar egyetemi tannyelv mellett egy „otthonos” környezetet is jelent a hallgatóknak –, folytonosságban az előző fokozatok nyelvével egy természetes, pozitív nyelv attitűdöt alakít ki, vagy konszolidál a magyar nyelv iránt. A nyelvhasználati szabadságot, a nyelvi és kulturális komfort-érzetet jelenti – a frusztráció helyett.

⁸ Foucault, Michel (1972): *The Archeology of knowledge and the Discourse on Language*. New York, Pantheon Books. Magyarul: *A tudás archeológiája*, Atlantisz Kiadó, Budapest, 2001.

⁹ Ezt a jelenséget már leírtuk *Pálya – rendszer – váltás* c. írásunkban, az államnyelv ismerete kapcsán is. Nevezetesen: a magyar nemzetiségű diákok körében az államnyelv ismeretére vonatkozóan maga az értékelési szemlélet – hogy ők nem tudnak „olyan jól” románul, főleg nem olyan jól, ahogyan a románok elvárnák – gyakorlatilag konzerválja

az ő kisebbségi attitűdjüket, az „esélyegyenlőtlenséget”, ami a maga során az aszimmetrikus kétnyelvűségi normarendszer fenntartásához is hozzájárul. Ez a jelenség nyelvismerteti vonatkozásban azért is releváns, mert az idegen nyelvek esetében hasonló defenzív attitűd nem mondható jellemzőnek.

¹⁰ Sorbán Angella-Nagy Kata (2003): Munkerő-piaci helyzetkép Kolozs megyéről. In: Fábri István (szerk.): *Kisebbségi lét és érvényesülés*. Lucidus Kiadó, Budapest, 135–178 o.

¹¹ Péntek János (2004): *Anyanyelv és oktatás*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 23. o.

¹² Bősze Viktória: *Felsőoktatási expanzió: tények és interpretációk*. <http://www.sze.hu/etk/konferencia>

¹³ Az oktatás megtérülési rátáinak vizsgálata és a megtérülésszámítások eredményeinek az oktatáspolitikai döntésekben való felhasználása a hatvanas évek elejétől Gary Becker, Jacob Mincer és Theodore Schultz munkáinak megjelenését követően igen elterjedt. A megtérülésszámítások az emberi tőke elméletén alapulnak, elfogadják a sokat hangoztatott kijelentést, hogy az oktatás *beruházás*. Ha ez igaz – az oktatás növeli az egyén termelékenységét –, a beruházás haszna mind az egyén, mind a társadalom számára (legalábbis részben) közvetlen, és mérhető – az iskolázottsághoz kapcsolható – keresetkülönbségekben jelentkezik. Az iskolázás pénzügyi hasznát és az adott iskolázottság megszerzésének költségeit összevetve, más beruházásokhoz hasonlóan az oktatásra is alkalmazhatók a beruházás-gazdaságossági számítások.

¹⁴ Kertesi Gábor-Köllő János (2006): Felsőoktatási expanzió, „diplomás” munkanélküliség és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle*, LIII évf. márc. 204. o.

¹⁵ Horváth István (2004): Az erdélyi magyar fiatalok Magyarország irányú tanulási migrációja 1990–2000. *Erdélyi társadalom* – 2. évf. 2. sz. 20–21. o.

¹⁶ Sorbán Angella: Pálya – rendszer – váltás, kézirat, 2007. A kutatás adataiból megjelent: Sorbán Angella-Nagy Kata: A felnőttoktatás lehetséges irányai az erdélyi magyar diplomások körében. In: *Magyar Kisebbség*, 2006/1–2, 250–291.

¹⁷ A székelyföldi magyar diplomások 39,0%-a válaszolta azt, hogy nagyon jól beszéli a román nyelvet, Dél-Erdélyben és a Bánságban ez az arány 71,8% volt.

¹⁸ A kutatás során az interjúalany kiválasztásának egyetlen kritériuma a munkanélküliek esetében az volt, hogy diplomás legyen, és a kutatás időpontjában ne legyen alkalmazásban. A mintába került 8 személy közül 3 társadalomtudományi szakirányt, 1 környezetvédelmet, 1 magyar-angol szakot, 1 agronómiát, 1 műszaki egyetemet, 1 képzőművészt végzett. 4-en magyar nyelven végezték az egyetemet, 4-en pedig román nyelven.

¹⁹ Az interjúrészleteket önnarrációs formában, a személyi adatok védelmére való figyelemmel közöljük.

²⁰ Vö. Kontra Miklós (szerk.): *Sült galamb. Magyar egyetemi tannyelv-politika. Magyar egyetemi tannyelvpolitika*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja-Dunaszerdahely.

Kerekes Kinga

Kolozs megyei magyar fiatalok továbbtanulási tervei

Bevezetés

A statisztikai adatok Romániában és a világ más tájain is azt mutatják, hogy a vidéken élők alacsonyabban képzettek, mint a városiak. Az alacsony képzettségű emberek nehezebben találnak munkahelyet és alacsonyabb bérezésben részesülnek jobban képzett embertársaiknál (Fazekas et al. 2007; Fekete et al. 2002; Kertesi et al. 2001; Kertesi et al. 2005; Ékes, 2007 és még sokan mások).

Romániában, az Északnyugati Régióban és Kolozs megyében is megfigyelhető a vidéki lakosság képzettségi szintjének lassú emelkedése (Kerekes 2006), az eredmények viszont még mindig elváráson aluliak. A vidéki térségek fejlődése szempontjából igen fontos a humán tényező, ezért nagy jelentősége van annak, hogy a vidéki fiatalok milyen pályán indulnak el, továbbtanulnak-e vagy sem, illetve tanulmányaik befejeztével a saját szülőfalujukban vagy pedig máshol akarnak-e munkát vállalni és/vagy letelepedni.

A vidéki iskolákban általában legtöbb nyolc osztályt lehet elvégezni; a nyolcadik osztály végén a tanulmányi eredményeik alapján jelentkezhetnek érettségit adó középiskolába a tanulók. Ezt az eredményt az éves jegyatlagok és a hetedik-nyolcadik osztályban országos szinten egységesen megrendezett, matematika, román nyelv- és irodalom, anyanyelv- és irodalom, illetve történelem vagy földrajz tárgyakból írt félévi dolgozatok alapján számolják ki és ezek alapján rangsorolják a tanulókat. Mivel a továbbtanulás a vidéki fiatalok számára ingázással vagy bentlakásba-költözéssel jár, ami többletkiadást jelent, a továbbtanulással kapcsolatos döntés meghozatalában igen nagy szerepe van a tanulmányi eredmények mellett a szülők hozzáállásának és a család anyagi helyzetének is (Kapitány et al. 2005).

Kolozs megye falvaiban jelentős számú magyar él. A vidéki magyar közösségek fennmaradása és gazdasági fellendülése nagymértékben a fiatalok pályaválasztásától függ. Ez a tanulmány olyan kérdésekre keres választ, mint:

a pályaválasztásuk első, döntő jelentőségű lépése előtt álló vidéki magyar fiatalok akarnak-e továbbtanulni, milyen mesterséget szeretnének űzni, és hol képzelik el a jövőjüket? A kérdések megválaszolásán túl a jelenségek okait és a mélyebb összefüggéseket is szeretnénk megvilágítani, hozzájárulva a romániai magyar vidéki közösségek problémáinak és lehetőségeinek jobb megértéséhez.

Anyag és módszer

A tanulmányban felhasznált adatokat egy 2007. február-június időszakban végzett kérdőíves felmérés során gyűjtöttük. A felmérés során 19 községhez tartozó 27 Kolozs megyei faluban vettünk fel adatokat. A községek kiválasztásakor figyelembe vettük a községek földrajzi elhelyezkedését, különböző tájegységekhez való tartozását, a lakosság számát, etnikai- és korösszetételét, a megyeszékhelytől (Kolozsvár) való távolságát és megközelíthetőségét, ezáltal biztosítva az adatok reprezentativitását.

A legtöbb helyen csak a községközpontban működik 8 osztályos iskola, de a népesebb, illetve nagyobb területet átfogó községek esetében több faluban is folyik általános iskolai (V-VIII. osztályos) oktatás (a közeljövőben várható a falusi iskolák összevonása, az alacsony tanulólétszámmal működő iskolák megszüntetése). A felmérésben szereplő 27 település közül nyolcban működnek magyar tannyelvű V-VIII. osztályok. A nyolc falu három különböző, magyarok által is lakott néprajzi tájegységhez tartozik: Kalotaszeg (Kalotaszentkirály, Méra és Tordaszentlászló), Aranyosszék (Tordaszentmihály és Várfalva) és Mezőség (Kolozs, Magyarszovát, Vajdakamarás). A felmérésbe bevont negyedik tájegységben, a Mócvidéken, gyakorlatilag nincsenek magyar nemzetiségű lakosok, illetve több, jelentős magyar lakossággal rendelkező faluban (mint például Katona, Mócs, Magyarpalatka) az alacsony tanulólétszám miatt nem folyik magyar anyanyelvi oktatás.

Összesen 78, magyar nyelven tanuló nyolcadik osztályos töltötte ki a kérdőívet, közülük 51-en élnek ugyanazon a településen, ahol iskolába járnak, 27-en pedig a község más településeiről ingáznak. Kalotaszentkirály esetében a távolabbi településeken lakó tanulók az iskola bentlakásában laknak (1. táblázat).

A lekérdezés napján az iskolában minden jelenlevő nyolcadik osztályos tanuló kitöltötte a kérdőívet, kimaradtak a felmérésből a hiányzók, akiknek az aránya nem jelentős (7,1%). A kérdőíveket a tanulók az osztályteremben egyénileg, a kérdezőbiztos jelenlétében töltötték ki. A begyűjtött adatokat, kódolás után, SPSS program segítségével dolgoztam fel. Az adatokat megpróbáltam mind általános (Kolozs megyei) szinten, mind a különböző tájegységek összehasonlításában értelmezni.

1. táblázat – A felmérésben résztvevő tanulók száma, települések szerint

Tájegység	Település neve	Tanuló- létszám	Kitöltött kérdőívek száma	Helybeli tanulók száma	Más tele- pülésen élők száma
Kalotaszeg	Kalotaszentkirály	16	16	9	7
	Méra	11	9	9	0
	Tordaszentlászló	13	13	7	6
Aranyosszék	Tordaszentmihály	13	13	9	4
	Várfalva	12	11	1	10
Mezőség	Kolozs	6	4	4	0
	Magyarszovát	7	7	7	0
	Vajdakamarás	6	5	5	0
Összesen		84	78	51	27

Forrás: A szerző.

Eredmények

a) A fiatalok családi háttere

A felmérésben szereplő tanulók 14–16 évesek voltak (a megkérdezés napjáig 5-en töltötték be a 16. életévüket), 44 közülük lány és 34 fiú.

2. táblázat – A felmérésben résztvevő tanulók családjának mérete

Tájegység	Település neve	Az egy háztartásban élő személyek száma				
		2	3	4	5	6 vagy több
Kalotaszeg	Kalotaszentkirály	0	3	10	2	1
	Méra	0	0	4	3	2
	Tordaszentlászló	1	5	7	0	0
Aranyosszék	Tordaszentmihály	0	4	4	5	0
	Várfalva	1	3	3	3	1
Mezőség	Kolozs	0	2	1	0	1
	Magyarszovát	0	0	3	2	2
	Vajdakamarás	0	1	3	1	0
Összesen		2	18	35	16	7

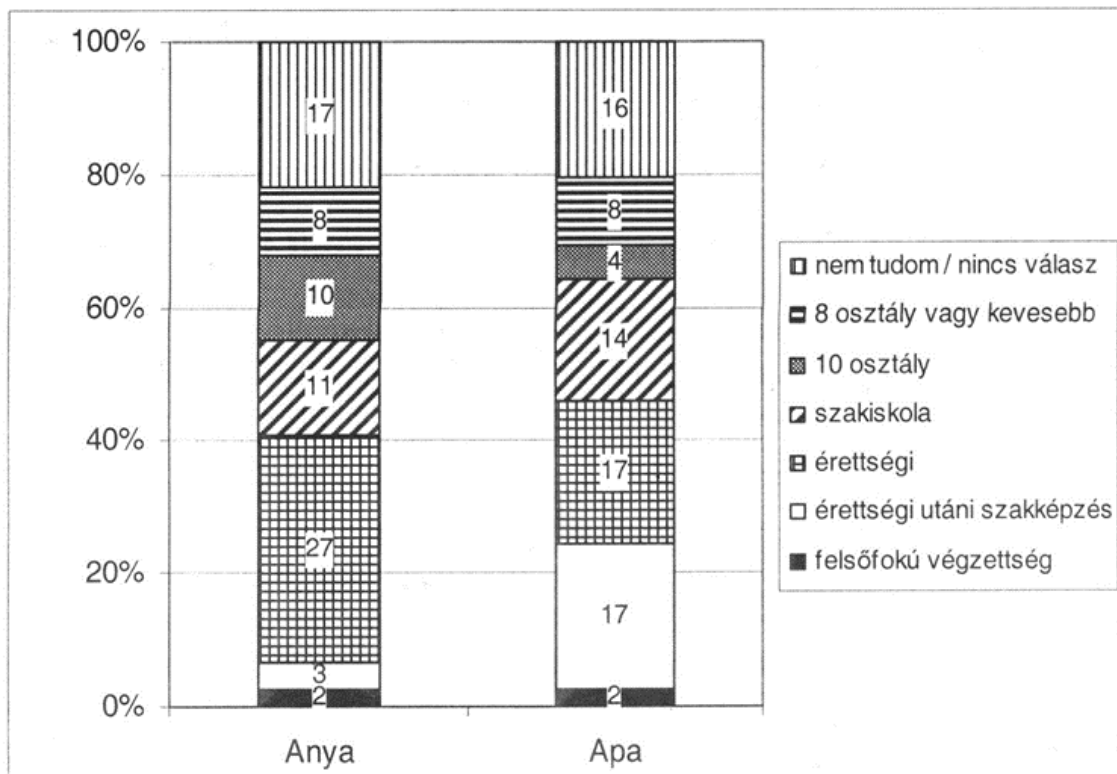
Forrás: A szerző.

Az egészségi állapota egy kivétellel (aki fáradékonyságra panaszkozott) minden válaszadónak jó, így ez a tényező nem befolyásolja a megkérdezettek továbbtanulási kedvét.

A legtöbb tanuló négyszemélyes háztartásban él (2. táblázat), az esetek túlnyomó többségében (88,6%) ez kétgyermekes családot jelent. A legnagyobb háztartás 8 személyes,ilyent csak Magyarországon regisztráltunk (két háztartás).

A kutatás egyik célja annak a feltárása, hogy a szülők, illetve a háztartásban élő más felnőtt családtagok példája milyen mértékben befolyásolja a fiatalok pályaválasztását. Elég nagy (21,8%) azoknak a tanulóknak az aránya, akik nem ismerik a szüleik iskolai végzettségét. Felsőfokú végzettsége 2–2 anyának és apának van (2,6%), ez az arány valamivel magasabb, mint a felsőfokú végzettségűek aránya a teljes felnőtt falusi lakosság körében (1–2% között). Érettségivel rendelkezik az anyák 41%-a és az apák 48%-a, szakiskolát végzett az anyák 14,4%-a és az apák 18,7%-a, ezek is a vidéki lakosság átlaga fölötti értékek.

1. ábra – A szülők iskolai végzettsége

Forrás: A szerző.

A vizsgált családokban mért magasabb képzettségi szint annak tudható be, hogy a 14–16 éves gyermekek szülei a fiatalabb, illetve a középkorosztályba tartoznak és ezeknek a korosztályoknak magasabb a képzettségi szintje, mint az idősebbeknek. A teljes népességhez hasonlóan mintánkban is megfigyelhető a nők alacsonyabb képzettségi szintje (1. ábra).

A szülők foglalkoztatási formájára és a munkavégzés helyszínére is rákérdeztünk. Ezek az adatok egyrészt a fiataloknak nyújtott (esetleg átörökítendő) modellek, másrészt a helybeni munkalehetőségek felmérésére szolgálnak. A 3. táblázat adataiból láthatjuk, hogy az anyák fele a munkanélküli, gazdálkodó, háztartásbeli vagy nyugdíjas kategóriába tartozik. Közel azonos a helyben alkalmazott és a más településekre ingázó anyák száma. Ezzel szemben az apák fele ingázik, és két tanulónak dolgozik külföldön az édesapja. 11 családban (14,1%) mindkét szülő a háztáji gazdasággal van elfoglalva.

3. táblázat – A szülők foglalkoztatási formája

	Anya	Apá
Munkanélküli	1	0
Alkalmazott – helybeni munkahely	20	12
Alkalmazott – ingázó	18	36
Külföldön dolgozik	0	2
Vállalkozó	0	4
Gazdálkodó / háztartásbeli	36	17
Nyugdíjas	1	1
Elhunyt	0	1
Hiányzó adat	2	5
Összesen	78	78

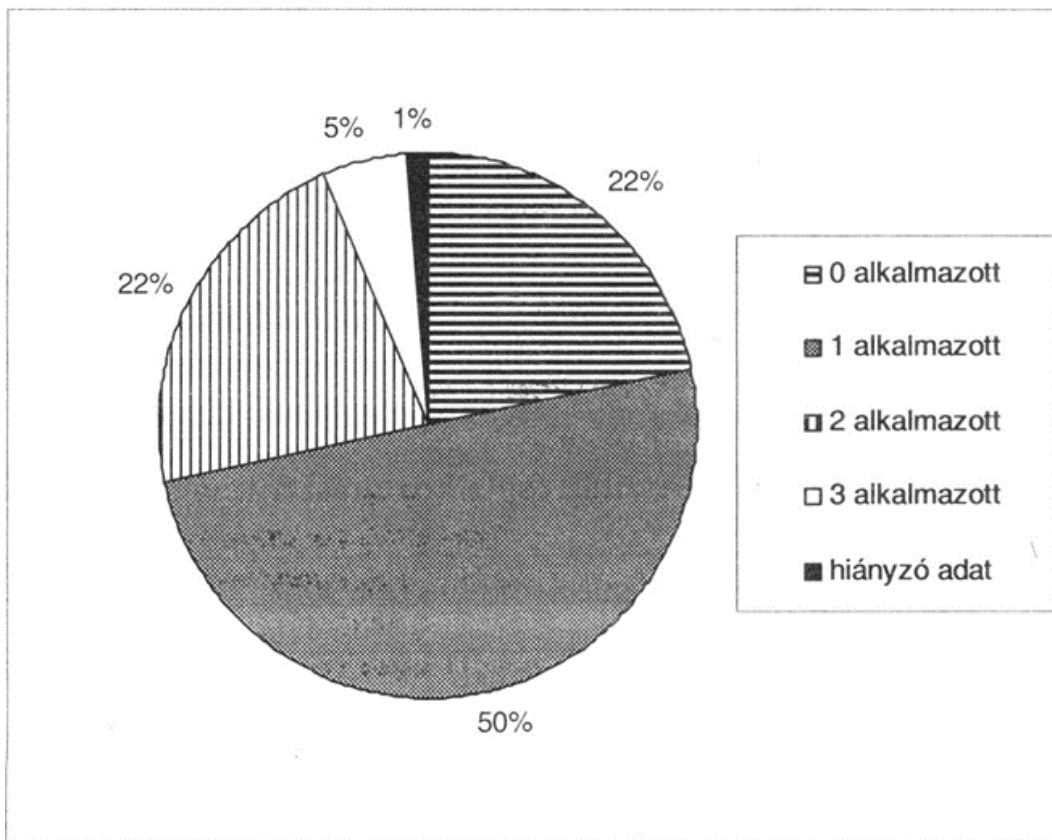
Forrás: A szerző.

Összesen 17 tanuló (22%) él olyan háztartásban, ahol senki sincsen alkalmazotti státusban, ezek közül 14-ben mezőgazdaságból tartják fenn magukat. 39 esetben a háztartás egy, 17 esetben két és 4 esetben három tagja alkalmazott (2. ábra).

Gazdálkodik 29 háztartásban egy, 11 -ben kettő, egy-egy háztartásban 3 illetve 4 személy főállásban. További 29 háztartásban (37,2%) nincs egy főállású gazdálkodó sem; ezek közül 8 esetben a családban egyáltalán nem foglalkoznak mezőgazdasággal, a többi 21-ben viszont melléktevékenységként gazdálkodnak is. Hat, mezőgazdasággal nem foglalkozó családban élnek

háztartásbeliek, két esetben az anya, kettőben az apa a háztartásbeli. Nyugdíjasok 25 háztartásban (32,5%) élnek.

2. ábra – A háztartások megoszlása az alkalmazottak száma szerint

Forrás: A szerző.

A szülők iskolázottságán, illetve a háztartásban élő felnőttek foglalkozásán kívül a testvérek száma, életkora és tanulmányi helyzete is kihatással lehet a fiatalok továbbtanulási opcióira. Több gyermek egyidejű iskoláztatása nagyobb anyagi terhet jelent a család számára, illetve az egyetemet végzett vagy egyetemista testvérek példaként állhatnak a kisebb testvérek előtt. A kérdőívben kitértünk ezekre a részletekre is.

A megkérdezettek 61,5%-ának egy testvére van, kevés a sokgyermekes család. 15 tanulónak (19,2%) nincsen testvére, különösen a kalotaszegi településeken gyakoriak (23,7%) az egyetlen gyermeket vállaló családok (4. táblázat).

A többségnek, 49 megkérdezett tanulónak (67,8%) jár a testvére óvodába vagy iskolába. Egyetemet végzett, vagy felsőfokú tanulmányokat folytató testvére mindössze hat tanulónak van (7,7%).

4. táblázat – A felmérésben résztvevő tanulók testvéreinek száma

Tájegység	Település neve	Testvérek száma				
		0	1	2	3	4
Kalotaszeg	Kalotaszentkirály	3	12	1	0	0
	Méra	1	5	1	1	1
	Tordaszentlászló	5	7	1	0	0
Aranyosszék	Tordaszentmihály	3	8	1	1	0
	Várfalva	1	9	0	1	0
Mezőség	Kolozs	1	2	1	0	0
	Magyarszovát	0	2	4	1	0
	Vajdakamarás	1	3	1	0	0
Összesen		15	48	10	4	1

Forrás: A szerző.

A családalapítás fontosságának a kérdése megosztotta a fiatalokat: 67,9%-uk gondolja úgy, hogy nagyon fontos, hogy az embernek családja legyen, 32,1% pedig úgy, hogy nem fontos. Érdekes módon senki sem választotta az „elég fontos” opciót. Az is megjegyzendő, hogy a lányok nagyobb arányban (38,6%) jelölték meg a „nem fontos” opciót, mint a fiúk (23,5%), ami ellentmond a közfelfogásnak, miszerint a nők családcentrikusabbak, illetve, hogy a lányok főleg arra készülnek, hogy férjhez menjenek és gyermekeket szüljenek.

b) A fiatalok iskolai helyzete

Az általános iskolai osztályokban elért tanulmányi eredmények, sikerek vagy sikertelenségek, az iskolához-tanuláshoz való viszonyulás, az osztálytársakkal való kapcsolat, mind-mind meghatározó tényezője lehet a fiatalok továbbtanulási hajlandóságának, illetve esélyeinek.

A tanulmányi eredményekre vonatkozó kérdésre 78-ból 14 tanuló nem adott teljes választ. 22 tanulónak nagyon jó (9,00 és 10 között), 17-nek jó (8,00 és 8,99 között), 20-nak közepes (7,00 és 7,99 között) és 5-nek gyenge (7-es alatt) volt a tanulmányi átlaga, úgy a hetedik osztály végén, mint a nyolcadik osztály első félévében. A matematikából és román nyelvből elért jegy-átlagok jóval alacsonyabbak. Matematikából hetedik osztályban 13-an éppen hogy átmentek, 12 tanulónak volt 9-esen felüli jegye és további 12-nek 8,00-8,99 közötti jegye (6 tanuló nem válaszolt). A nyolcadik osztály első félévének matematika eredményei gyengébbek, egy tanuló bukásra állt, 27 tanuló

volt az elégséges alsó határán és csupán 18 ért el jó vagy nagyon jó eredményt. Román nyelvből hetedik osztály végén 14 tanuló ment át a legkisebb osztályzattal és jó vagy nagyon jó jegye 23 tanulónak volt. A nyolcadik osztály első félévében egy tanuló bukásra állt románból, 15-nek volt 5-e és 23-nak 8-ason felüli osztályzata (7 tanuló nem választott). Kedvenc tantárgyként a tanulók egyharmada (25) a testnevelést nevezte meg. Jócskán lemaradva, a második helyen áll a matematika (10 tanuló) és harmadik a biológia (9 tanuló). A magyar nyelv és irodalom 7 szavazattal negyedik a preferenciák sorában. Szinte mindenik tantárgyat jelölték legalább egyszer, három tanuló nem választott a kérdésre.

A tanulók 67,9%-a saját bevallása szerint tud számítógépen dolgozni és meg is tudott nevezni néhány felhasználói programot, a fennmaradó 32,1% pedig vagy azt válaszolta, hogy nem tud számítógépen dolgozni, vagy pedig nem tudott egyetlen olyan programot sem megnevezni, amelyet rendszeresen használna. A számítógépen dolgozók nagy része szövegszerkesztőt, zene- illetve filmlejátszó-programokat, CD-író programokat, Internetet és játékprogramokat használ, ugyanakkor voltak, akik ismertek adatbázis-kezelőket és programozási nyelveket is.

A felmérésben résztvevő nyolcadik osztályosok 46,2%-a érdekesnek tartja az iskolát, 34,6%-uk semleges választ adott és 19,2% unatkozik az iskolában. 28,2% számára az iskolába járás nem jelent sem szellemi, sem fizikai megerőltetést, 38,5% tartja nehéznek az iskolát, 33,3% semlegesen nyilatkozott. A válaszadók 94,9%-ának sikerült barátokat szerezni az osztálytársak körében, csupán 4 tanuló adott semleges választ.

A tanulók 52,6%-a bevallása szerint szeret iskolába járni, 17,9%-a semleges és 29,4%-a nem szeret iskolába járni. Érdekes módon a jó vagy nagyon jó tanulmányi eredményeket felmutató tanulók között közel akkora (33,3%) azoknak az aránya, akik nem szeretnek iskolába járni, mint a gyengébben teljesítők körében (36,0%).

Jelentős hányad, 47 tanuló (60,3%) szerint nagyon fontos, hogy az ember tanult legyen, 29 szerint elég fontos. Ketten gondolják úgy, hogy a tanultnak lenni nem fontos az ember életében, ennek ellenére mindketten készültek képességvizsgára jelentkezni.

c) Továbbtanulás és pályaválasztás

A tanulók többsége (63,2%) líceumban szeretné folytatni a tanulmányait, 21,8%-a szakiskolában, 7,9%-uk a megkérdezés pillanatában még nem döntött, öten (6,6%) nem folytatják a tanulmányaikat és ketten nem választottak a kérdésre (5. táblázat).

A távolabbi jövőbe tekintve rákérdeztünk arra is, hogy ki szeretne egyetemet végezni. 38 tanuló (49,4%) válaszolta, hogy készül egyetemre, 35 tanuló (45,5%) pedig azt, hogy nem akar egyetemet végezni. Négyen nem tudták a választ, egy tanuló nem válaszolt. Arra a kérdésre viszont, hogy milyen egyetemet szeretnének végezni, csak nagyon kevesen tudtak válaszolni. Megfigyelhető, hogy a lányok jóval nagyobb arányban (58,1%) készülnek egyetemre, mint a fiúk (38,2%).

5. táblázat – A választott iskolatípusok települések szerint

Tájegység	Település neve	Líceum	Szakiskola	Nem tudja	Nem tanul tovább	Nem válaszol
Kalotaszeg	Kalotaszentkirály	12	4	0	0	0
	Méra	4	4	0	0	1
	Tordaszentlászló	6	4	1	2	0
Aranyosszék	Tordaszentmihály	10	0	1	2	0
	Várfalva	8	0	1	1	0
Mezőség	Kolozs	2	2	0	0	0
	Magyarszovát	4	3	0	0	0
	Vajdakamarás	2	0	2	0	1
Összesen		48	17	6	5	2

Forrás: A szerző.

Közismert tény, hogy a magasabban képzett munkavállalóknak magasabb a fizetésük és ugyanakkor az is, hogy a leggazdagabb emberek nem a legképzettebbek körében keresendők. Az anyagi jólét reménye bizonyos mértékben kimutatható szerepet játszik a fiatalok választásában: az egyetemre készülő 78,4%-a tartja elég fontosnak a gazdagságot és csupán 21,6%-a nem tartja fontosnak. Ezzel szemben az egyetemre nem készülőknél csak 54,5%-a szerint elég fontos a gazdagság és 39,4%-a szerint pedig nem fontos. Az a két fiatal viszont, aki nagyon fontosnak tartja a gazdagságot, nem készül egyetemre. Általában megállapítható, hogy a meggazdagodás vágya nem fűti túlságosan a megkérdezett fiatalokat, a 78-ból csupán ketten gondolják úgy, hogy a gazdagság nagyon fontos, 51-en (65,4%) azt, hogy elég fontos és 22 tanuló (28,2%) szerint egyáltalán nem fontos, hárman nem válaszoltak.

A fiatalok nagy része (84,6%) úgy érzi, hogy a szüleik támogatják őket abban, hogy folytassák a tanulmányaikat. Ketten gondolják azt, hogy csak az édesanyjuk szeretné, ha továbbtanulnának, egy pedig azt, hogy csak az édes-

apja. Hatan az édesanyjuk támogatását érzik, de az édesapjuk véleményét nem tudják, hárman pedig egyik szülő véleményét sem tudják megmondani a továbbtanulásról.

Az anya képzettségi szintje és a tanulók továbbtanulási szándéka között szoros összefüggés mutatható ki. A felsőfokú végzettséggel rendelkező vagy érettségi utáni szakképzésben részesült anyák gyermekei kivétel nélkül egyetemre akarnak menni; az érettségizett anyák gyermekeinek 59,3%-a, a 10 osztályt végzett anyák gyermekeinek 40%-a, a szakiskolát végzett anyák gyermekeinek 36,4%-a és a 8 osztályt vagy annál kevesebbet kijárt anyák gyermekeinek 12,5%-a készül egyetemre.

Az apák esetében a képzettségi szint és a tanulók továbbtanulási szándéka közötti összefüggés nem annyira egyértelmű, mint az anyák esetében: a felsőfokú végzettséggel rendelkező vagy érettségi utáni szakképzésben részesült apák gyermekeinek 72,2%-a akar egyetemre menni (a kivételek mindannyian mesteriskolát végzett apák gyermekei). Az érettségizett apák gyermekeinek 52,9%-a, a 10 osztályt végzett apák gyermekeinek 25%-a, a szakiskolát végzett apák gyermekeinek 35,7%-a, míg a 8 osztályt vagy annál kevesebbet kijárt apák gyermekeinek 37,5%-a akar egyetemet végezni.

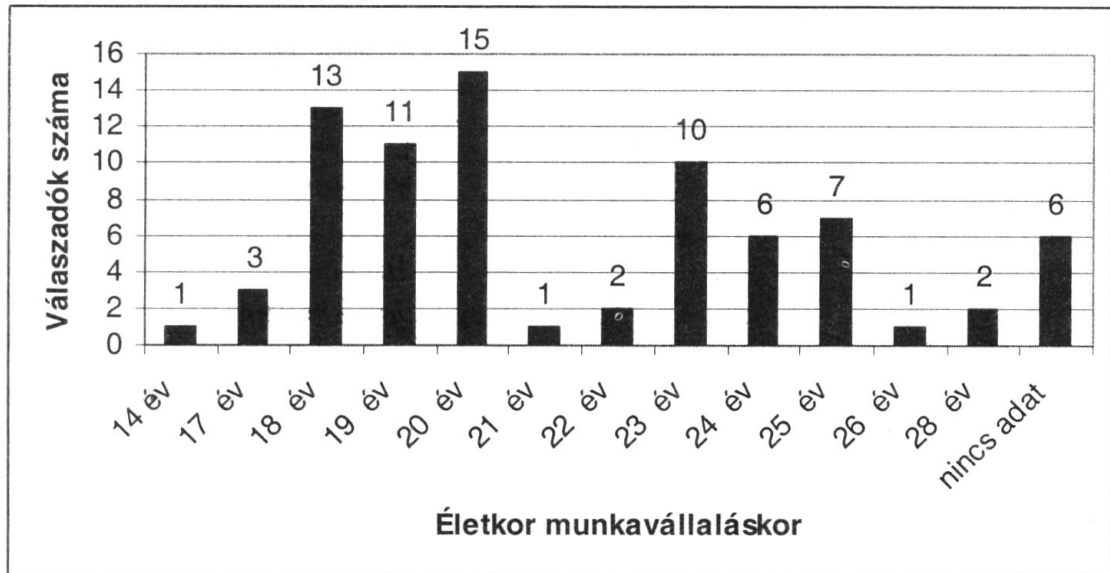
Ahhoz, hogy a testvérek példájának hatására vonatkozóan érvényes következtetést levonhassunk, túlságosan kevés (6) fiatalnak van egyetemet végzett vagy egyetemista testvére. Ezek a fiatalok ugyan mind jelentkeznek képességvizsgára, de a hatból csak három készül egyetemre, kettő nem és egyikük még nem döntött.

A fiatalok 85,9%-a szerint nagyon fontos, 14,1%-a szerint pedig elég fontos, hogy az embernek munkahelye legyen. A választott mesterség tekintetében a legtöbben (38 fiatal) a szolgáltatások területén szeretnének elhelyezkedni, 6–6 ipari, illetve építőipari pályát választott, 5-en dolgoznának az oktatásban, 3-an az egészségügyben, egy katonának készül és egy a művészetek terén szeretne érvényesülni. Elég jelentős (16,7%) azoknak a fiataloknak az aránya, akik nem tudják, milyen mesterséget szeretnének űzni, öten pedig nem válaszoltak a kérdésre. Egyetlen tanuló sem választott mezőgazdasággal kapcsolatos mesterséget. A legtöbben 18–20 éves korban készülnek munkába állni. A várható munkavállalási életkor magasabb (23–25 év) azok körében, akik egyetemre készülnek (3. ábra).

A fiatalok fele Kolozsváron szeretne munkát vállalni, 16-an (20,5%) külföldön (közülük 7 egyetlen opcióként jelölte be a külföldi munkavállalást), 9-en (11,5%) legszívesebben a saját falujukban, 6-an pedig más romániai településen (a faluhoz közeli kisebb városokban, illetve néhányan más tele-

püléseken) dolgoznának, 7-en több romániai települést is bejelöltek, egy tanuló nem válaszolt a kérdésre.

3. ábra – A fiatalok megoszlása a munkavállaláskor várható életkor szerint

Forrás: A szerző.

Világot látni, utazni a fiatalok egyharmada számára nagyon fontos, 56,4%-nak elég fontos és 10,3%-nak pedig nem fontos. Ez a meggyőződés nem tükröződik a jövőbeni munkahely helyszínének megválasztásában: a kizárólag külföldi munkahelyre pályázó 7 fiatal közül csak ketten tartják nagyon fontosnak azt, hogy világot lássanak, 4-en elég fontosnak és az egyik jövőbeni külföldi munkavállalót egyáltalán nem hajtja az új tájak megismerésének vágya. Ezzel szemben azoknak, akik nagyon szeretnék világot látni, csupán 19,2%-a vállalna külföldön (is) munkát, nagy többségük (72,7%) Kolozsváron dolgozna és egyikük a saját falujában.

A „Fő az egészség!” – akár a megkérdezett tanulók jelmondata is lehetne: 97,4%-uk szerint az egészség nagyon fontos és csak kettő gondolja úgy, hogy nem fontos.

Következtetések

Az alacsony tanulólétszám miatt Kolozs megye viszonylag kevés falvában működnek magyar tannyelvű általános iskolai osztályok (a felmérés-

ben szereplő 27 település közül csak nyolcban, habár 21 településen élnek magyarok), ami a magyar közösség elöregedését jelzi.

A vidéki magyar tanulók közel kétharmada líceumban szeretné folytatni a tanulmányait és egyötöde szakiskolában. A megkérdezés időpontjáig öten döntöttek úgy a 78 válaszadóból, hogy sehol nem folytatják tanulmányaikat. 66-an (84,6%) készültek képességvizsgára jelentkezni (ami a líceumba való jelentkezés előfeltétele), 12-en (15,4%) pedig nem (gyenge tanulmányi eredményeik és a vizsgától való félelem miatt). A megkérdezett fiatalok közel fele (49,4%) szeretne és 45,5% nem szeretne egyetemet végezni, a fennmaradó 5,1% bizonytalan e tekintetben.

Nincsenek nemek közötti különbségek a képességvizsgára való jelentkezés tekintetében, viszont a lányok jóval nagyobb arányban (58,1%) készülnek egyetemre, mint a fiúk (38,2%).

A tájegységek közötti sorrend a képességvizsgára jelentkező diákok aránya tekintetében a következő: 1. Mezőség: 93,8%; 2. Aranyosszék: 87,5%; 3. Kalotaszeg: 78,9%. Az egyetemi tanulmányokra készülő diákok arányát tekintve a sorrend megváltozik: 1. Aranyosszék: 70,8%; 2. Kalotaszeg: 43,2%; 3. Mezőség: 31,3%. A viszonylag kis egyedszám miatt azonban ezeket az eredményeket nem tekinthetjük mérvadónak.

A fiatalok nagy része (84,6%) úgy érzi, hogy a szüleik támogatják őket abban, hogy folytassák a tanulmányaikat. Az anya képzettségi szintje jelentős mértékben befolyásolja a tanulók továbbtanulási szándékát, a magasabban képzett anyák gyermekei nagyobb arányban jelentkeznek képességvizsgára, illetve egyetemre, mint az alacsonyabban képzettek. Az apák esetében hasonló jellegű, de kisebb mértékű összefüggés mutatható ki. Következtetésképpen levonhatjuk, hogy mindkét szülő képzettsége befolyással van a gyermek továbbtanulására, de az anya iskolai végzettsége meghatározóbb szerepet játszik, mint az apáé.

A fiatalok nagyon fontosnak tartják, hogy munkahelyük legyen. A válaszadók több mint fele a szolgáltatások területén szeretne elhelyezkedni és egyetlen tanuló sem választott mezőgazdasággal kapcsolatos mesterséget. A válaszadók fele Kolozsváron és 20,5%-uk külföldön szeretne munkát vállalni, 9-en (11,5%) pedig a saját falujukban.

Ezek az eredmények alátámasztják az idősebb falusi gazdák véleményét, miszerint a fiatalok nem maradnak otthon „földet túrni”, és a mezőgazdasággal foglalkozó fiatalok száma csökkenni fog (Vincze et al. 2005). Nehéz megjósolni ilyen kilátások mellett, hogy kire maradnak a családi gazdaságok, ugyanis a megkérdezettek 81,8%-ának (63 tanuló) a családja

jelenleg gazdálkodik és 14 esetben a család kizárólag mezőgazdaságból tartja fenn magát.

Amennyiben a továbbtanulási szándékok valóra válnak és a fiatalok nem költöznek el nagy arányban otthonról (az ingázás Kolozsvárra és a legtöbb munkahelyként bejelölt településre megoldható lenne a vizsgált falvakból), úgy a jövőben magasabban képzett lesz a vidéki magyar lakosság, a mezőgazdaság viszont nehéz helyzetbe kerül.

Köszönetnyilvánítás

A kérdőív megszerkesztésében nyújtott segítségért köszönetet mondok dr. Haris Józsefnek (Hohenheimi Egyetem), az adatgyűjtésben való együttműködésben pedig a Kolozs Megyei Tanácsnak, az érintett települések polgármestereinek, iskolaigazgatóinak és a kistérségi társulások ügyvezetőinek. Hálával tartozom dr. Vincze Máriának (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár) szakmai útmutatásért és a terepmunka lefolytatásában nyújtott támogatásáért.

Hivatkozott források

- Ékes Ildikó [2007] Munkaerő-piaci kilátások. In: Statisztikai Szemle 85/4. Budapest/Központi Statisztikai Hivatal. 304–308. o.
- Fekete Éva, Velkey Gábor [2002]. A tartós munkanélküliség és kezelése vidéki térségekben – Kutatási zárótanulmány. In: Fekete Éva (ed.) *A tartós munkanélküliség kezelése vidéki térségekben*. Miskolc-Pécs/MTA Regionális Kutatások Központja.
- Fazakas Károly, Telegdy Álmos [2007] Labour Market Trends in Hungary. In: Fazakas Károly, Kézdi Gábor (eds.) *The Hungarian Labour Market. Review and Analysis 2007*. Budapest/Institute of Economics HAS & Hungarian Employment Foundation. 18–22. o.
- Kapitány Zsuzsa, Molnár György [2005] A magyar háztartások jövedelmi és fogyasztási mobilitása az ezredfordulón. In: Kapitány Zsuzsa, Molnár György, Virág Ildikó. *Háztartások a tudás- és munkapiacokon*. Budapest/MTA Közgazdaságtudományi Intézet. 60–61. o.
- Kerekes Kinga [2006] Humán erőforrások. In: Horváth Gyula (ed.) *Északnyugat-Erdély*. Pécs-Budapest/MTA Regionális Kutatások Központja. 153–157. o.
- Kertesi Gábor, Köllő János [2001] A gazdasági átalakulás két szakasza és az emberi tőke átértékelődése Magyarországon 1986–1999: A bérszerkezet átalakulása. In: Semjén András (ed.) *Oktatás és munkaerőpiaci érvényesülés*. Budapest/MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont. 17–26. o.

- Kertesi Gábor, Varga Júlia [2005] Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon. In: *Közgazdasági Szemle* LII. évfolyam, 2005. július-augusztus. Budapest/Közgazdasági Szemle Alapítvány
- Vincze Mária, Kerekes Kinga, Albert Éva [2005] Impact of CAP on Rural Employment. Case study: Cluj County. In: Vincze Mária (ed.). *The Impact of European Integration on the National Economy. Regional and Rural Economics*. Cluj-Napoca, Risoprint

Balogh Márton

Helyi közpolitikai szereplők Romániában

A közpolitikai szereplők típusai

A közpolitikai folyamat szereplői a döntéshozók és a döntések végrehajtói, valamint mindazok, akik a döntések tartalmát, időzítését és a megvalósítás módját befolyásolják. Intézményi, illetve szervezeti hovatartozásuk függvényében közpolitikai szereplők lehetnek: állami vagy közigazgatási intézmények, nemzetközi szervezetek, illetve nonprofit szervezetek képviselői (Howlett, R. & Ramesh, M. 1995). A szakirodalom olyan egyéneket, intézményeket és szervezeteket ért a közpolitikai szereplők fogalmán, akik/amelek a közpolitikai programok kidolgozásában részt vesznek. Oka lehet annak, hogy az elemzők jelentős része a szereplők jellegzetességeire összpontosít. Már önmagában az is erről tanúskodik, *ahogyan* a szakirodalom ezeket a típusokat azonosítja: racionalista, szakértő, inkrementalista/folyamatosan fejlesztő és újító/reformista (Charles O. Jones, 1984). Valamely probléma megoldásában akár több csoport is együttműködhet. Miként az alábbi táblázat is mutatja, ez nagymértékben függ a szerepfelismerésektől, a támogatásra méltó értékektől, a megvalósítás lehetőségeitől.

H. K. Colebatch (1998) három kritérium alapján próbálja megállapítani azokat a közpolitikai szereplőket, amelyek a programkidolgozásban részt vesznek: *autoritás, szakmai tudás, aktuális törvények*. A közpolitikai folyamatokban szerepet vállaló közintézmények a létező törvénykezés alapján végzik tevékenységüket, ahol pontosan meg van állapítva, kik vehetnek részt a közpolitika-alkotásban, kik dönthetnek, és milyen procedúrát kell betartani a döntéshozatalig. Következésképpen elmondhatjuk, hogy a közpolitikai folyamat szereplői köre színes, kaleidoszkópszerű képet mutat. Ide tartozik a parlament, a kormányzati szervek döntéshozója, a döntéseket befolyásoló szakértői kör, amely pártmegbízatus vagy állami szervek megbízatusa alapján tevékenykedik. Ide tartozhat még a bíróság is, ha döntéseivel a közpolitikai

folyamatokra hatást gyakorol. Ilyen eset például, amikor az Alkotmánybíróság az előzetes normakontroll joga alapján döntést hoz.

1. táblázat – A szereplők típusainak jellegzetességei a közpolitikai folyamatok kidolgozásában

Nézőpont	Jellegzetesség				
	Szerep	Értékek	Célok	Stílus	Kritikák
Racionalista	politikai elemző/tervező	módszer	amelyek felfedezhetőek	átfogó (komprehenszív)	kudarca a határok tudatosításában
Szakértő	szakértő/specialista	training/szakértői vizsgálat	mások által meghatározott	kifejtő	korlátozottság
Inkrementalista	politikus	korábbi állapot	az új kérdések alapján állítják föl	tárgyalás	konzervatív
Újító	állampolgár / lobbista	változás	a tartalommal és lényeggel való foglalkozás	aktivista	irrealista, kompromisszumképtelen

Forrás: Charles O. Jones, 1984.

A közpolitikai folyamat szereplői közé tartoznak a politikai pártok, a társadalom integratív funkciót megvalósító szervezetei, az érdekvédelmi csoportok, akár alkalmasszerűen, akár problématerületre szakosodva, akár általános követeléseket hangoztatva szerveződnek össze. A közpolitikai folyamat szereplőivé válhatnak a lobbizó tevékenységet végző szervezetek is. Különösen fontos annak érzékelése, hogy a közpolitikai folyamatban a közigazgatási szervezetek és közintézmények mellett egyre növekszik a nonprofit intézmények szerepe. Ez a tevékenység először a döntések megvalósításánál volt érzékelhető, de napjainkban a nonprofit szervezetek egyre erőteljesebb szerepet játszanak a döntések meghozatalánál is.

Végül említésre méltók még a gazdasági magánvállalkozások, a gazdasági intézmények körében végbemenő szerepvállalás. Napjainkra megszűnt az a merev határvonal, amely a magánvállalkozások és a közintézmények működését elválasztotta. Egyre inkább jellemzővé válik, hogy a közszolgáltatásokat különböző jellegű – a magánvállalkozásokat, közintézményeket és nonprofit szervezeteket egyaránt magába foglaló – hálózatok végzik.

A szervezett politikai hatalom középpontjában az állam áll. Amely egyfelől intézményi struktúrát jelent, másfelől meghatározott funkciókat tölt be.

A modern demokratikus államok között jellegzetes különbségek rajzolódnak ki aszerint, hogy az alapvető hatalmi ágak – a törvényhozás, igazságszolgáltatás és cselekvő végrehajtás – milyen mértékben különülnek el egymástól. Az Egyesült Államokban például a lehető legteljesebb mértékű az elválasztás, amíg Angliában tetemes mértékű az átfedés a kormány, a parlament és a felsőház között. Egy másik jellegzetesség, hogy milyen a viszony az állam különböző – központi, regionális és helyi – szintjei között. Léteznek olyan egységes államok, amelyekben a centralizáció mértéke lényegesen nagyobb, mint a szövetségi államokban, és ahol a regionális szintek jelentős hatalmi jogosultságokkal rendelkeznek. A különböző állami szintek közötti viszony egy másik lényeges ismérve a helyi kormányzatok autonómiájának mértéke.

Az állam számos lényegi funkciót teljesít. A törvény, a rend és a béke fenntartása például alapvető jelentőségű a rendezett társadalmi viszonyok szempontjából, és ez a funkció egyike a legrégebbieknek. A belső és külső biztonság fenntartásába beletartozik az egyének és csoportok tulajdonjogi védelme, az állampolgárok igazságszolgáltatásának biztosítása. A modern ipari demokráciákban az állami beavatkozásnak és szolgáltatásnak három alapvető területe különíthető el:

- 1) az ún. „jóléti szolgáltatások” köre, amelybe beletartozik az oktatás, az egészségügy, a nyugdíjrendszer és más területek;
- 2) a gazdasági szabályozás, a gazdasági fejlődés támogatása különböző hozzájárulásokkal és adókedvezményekkel, valamint a gazdaságban való részesedés állami tulajdonú vállalatok útján;
- 3) a gazdasági és a városi élet nagyfokú komplexitása olyan egyéni vagy csoportos viselkedések szabályozását követeli meg, amelyek károsan befolyásolják a társadalom életét. Ezek olyan területek, ahol a társadalmi ellenőrzés már nem képes hatékonyan működni. Ilyen a környezetvédelem, fogyasztóvédelem, a monopóliumok és kartellek kiszákmányoló képességének korlátozása.

A fenti felfogásokkal egyaránt szembeáll a hagyományos *liberalizmus*, amely szerint a dinamikus és célirányos társadalmi érdekérvényesítés a meghatározó, és a bürokrácia csak a keretfeltételeket biztosítja az érdekérvényesítési folyamatok számára. Szerintük, ahol a tömegdemokrácia életerős, ott a bürokratizmus jól ismert betegségei nem alakulhatnak ki.

A követendő gyakorlati politikára vonatkozó javaslat meghatározására a közpolitika-tudomány standard szabályokat alakított ki, amelyek nem csak a kidolgozóra, hanem mindenekelőtt az elfogadóra, a felhasználóra, vagyis a politikai gyakorlati döntések meghozóira (vezetőkre és testületekre) együttesen vonatkoznak.

A helyi tanácsosok közpolitikai tevékenysége

Az alábbiakban egy 2004 és 2006 közötti időszakra vonatkozó kutatás alapján azt mutatjuk ki, hogy a helyi tanácsosok közpolitikai programalkotási tevékenysége milyen kontextusban történik Romániában. A kutatás a megyeközpontok, illetve a Bukarest kerületi tanácsosainak tevékenységi beszámolója alapján történik. A beszámolók elkészítése ugyanis a 2001-ben megjelent *Helyi közigazgatási törvény* értelmében kötelező: „minden tanácsos, illetve az alpolgármester is, kötelesek éves tevékenységi jelentést benyújtani, amelyet közzé fognak tenni a titkár gondoskodásával” (2001/215 tv., 52. szakasz). Elemzésünkben arra keressük a választ, hogy eleget tesznek-e törvényes kötelezettségüknek a tanácsosok, illetve ha igen, akkor milyen közpolitikai relevanciával rendelkeznek ezek a dokumentumok. Összefüggések állapíthatóak-e meg a jelentésírás hajlandósága és – a helyi tanácsosok esetében – a politikai hovatartozás között.

A kutatás központjában a helyi tanácsosok állnak, mint a közpolitikai folyamatok szereplői. A szakirodalom alapján közpolitikai szereplőnek nevezzük azokat az egyéneket, intézményeket és szervezeteket, amelyek a közpolitikai programok kidolgozásában részt vesznek (Junjan, 2000). Jelen elemzésben a helyi tanácsosok tevékenységét, mint egyéni (Colebatch, 1988), politikai-közigazgatási rendszeren belüli (Kingdom, 1984) közpolitikai szereplők tevékenységét tárgyaljuk. Elemzésünknek nem képezi tárgyát a helyi tanácsnak, mint kollektív közpolitikai szereplőnek a tevékenysége (Colebatch, 1988). A helyi tanácsosok részvétele a közpolitikai programalkotásban nem minden esetben szakmai tudásuk alapján történik, sokkal inkább a törvényes keret által adott feladatkörük alapján.

A kutatás mennyiségi dimenzióját 1016 helyi tanácsos tevékenységének az elemzése jelentette mindhárom vizsgált év esetében. Az adatokat egyszerű statisztikai elemzés útján értelmeztem. A használt elemzés többségében mennyiségi elemeket tartalmaz (hány jelentést adtak le, hány közpolitikai kezdeményezés történt, gyűléseken való részvétel stb.) és kevésbé minőségeket. Természetesen fennáll annak a veszélye, hogy ezek a jelentések nem tükrözik teljes egészében a helyi tanácsosok közpolitikai kezdeményezéseit, tevékenységét, illetve nem minden tanácsos (a törvényes rendelkezések ellenére) készítette el ezt a beszámolót, tevékenysége viszont közpolitikai relevanciával bír. Ezeket nyilván nem lehetett figyelembe venni.

Az elvégzett elemzés alapján nem vonhatunk párhuzamot a közösség típusa (mono-, illetve multietnikus) és a közpolitikai folyamatok között. A kutatásunkból nem derül ki az, hogy több etnikum együttélése egy közössé-

gen belül befolyásolná a közpolitika-alkotási folyamatot. Nem mondhatjuk azt, hogy minden egyes multietnikus közösségben a helyi tanácsosok jelentéskészítési hajlandósága nagyobb, mint a monoetnikus közösségekben. Inkább arra a következtetésre juthatunk, hogy a közösségi értékek azok, amelyek befolyásolják a közpolitika-alkotási folyamatokat, illetve a jelentéskészítési hajlandóságot. A közösségi értékek közé tartozhat természetesen, a multietnikus jelleg is. Az általunk használt közösségi értékek fogalmát az érték-szociológiai kutatás *hagyományos közösségi értékek* csoportjával azonosítottuk. Ezt az értékcsoporthoz az alkalmazkodó „kispolgár”-értékek, a keresztény értékek, a harmónia és nyitottság, valamint a személyiség integrált klaszterei alkotják.

A multietnikus közösségekben a helyi tanácsosok sokkal inkább részletezik tevékenységüket jelentéseikben. Az általuk használt szaknyelv sokkal részletesebb és precízebb információkat nyújt, összehasonlítva a mono-etnikus képviselők által használttal. Az összes vizsgált változó esetében az eredmények erre a tényre világítanak rá.

A tanácsosok inkább koncentrálnak a tevékenységükben egyszerű dolgokra – gyűléseken való részvételre, szavazásra és kevésbé érdekeltek kezdeményezések vagy módosító javaslatok elkészítésében, melyek komplexitása sokkal nagyobb erőfeszítést feltételez. Abban az esetben, ha ezt a felismerést összekapcsoljuk a közvélemény-kutatások (Barometrul de Opinie Publică) eredményével, megállapítható, hogy a helyi problémák iránt kevés az érdeklődés és a helyi tanács tagjai tevékenységükben a közösségi problémákat saját értelmezésük és kevésbé a közösségi értelmezés alapján használják.

A jelentések elemzése alapján megfigyelhetjük, a politikai hovatartozás milyen befolyást gyakorol a közpolitikai szereplőkre. Ebben az esetben arra a következtetésre jutottunk, hogy a helyi tanácsosok tevékenysége, jelentései kis mértékben befolyásoltak politikai hovatartozásuk vagy politikai kötődésük által. Nem állítható, hogy egyik vagy másik politikai párt képviselői gyakrabban készítenek jelentéseket, mint más politikai alakulatok képviselői. Azonban a figyelmes elemzés több érdekes információt tár fel a jelentések kapcsán. Az egyik ilyen információ az lenne, hogy a független képviselők közpolitikai tevékenysége a jelentések alapján a legcsekélyebb, és ezt tükrözi ezeknek a jelentéskészítési hajlandósága is. Azok a politikai pártok, amelyek a vizsgált időszakban nagyobb képviselettel rendelkeztek a Parlamentben, a helyi tanácsokban, megfigyelhető egy viszonylag egységes viselkedése a helyi közpolitika-alkotásban függetlenül a képviselt politikai ideológiától.

Könyvészet

- Colebatch, H., K (1999): *Policy*. Open University Press, Buckingham
- Coleman, James (1990): *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press, Cambridge
- Hogwood, B., W., Gunn L., A. (1984): *Policy Analysis for the Real World*. Oxford University Press, Oxford
- Howlett, M., Ramesh, M.(1995): *Studying public policy – Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford University Press
- Jenei György–Gulyás Gyula (2001): *Bevezetés a közpolitikába*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Közszolgálati Tanulmányi Központ, Budapest
- Jones, O., Charles (1984): *Introduction of the Study of Public Policy*. Third edition, Harcourt Brace Publishers
- Junjan, Veronica (2001): *Decizia în administrația publică*. Ed. Accent, Cluj-Napoca
- Kingdon, J., W. (1995): *Agendas, Alternatives and Public Policies*. Second edition, Harper Collins College Publishers, New York
- Fundația pentru o Societate Deschisă: *Barometrul de opinie publică*. București, 2005.
- Helyi közigazgatási törvény, 215/2001

Szabó László

Az állam és az egyház közti viszony alakulása 1918-tól 1989-ig

A történelmi áttekintéssel felölelt időszak kezdő évszáma 1918, mivel akkor ért véget a következményeivel alapvető államhatalmi változásokat eredményező világháború. Bár az új államhatalmi helyzetet a közel két évvel később aláírt trianoni szerződés pecsételte meg, már közvetlenül a háború befejezése után sor került Erdély román megszállására. A béke és az újrakezdés helyett megkezdődött az ellenséges államhatalom általi elnyomatás, amely az erdélyi magyar nemzeti közösség számára máig tartó fájdalmat és megaláztatást jelentett. Erdély magyar történelmi egyházai, amelyek közös történelmi múltban élők, és ugyanazon nyelvet beszélő híveket tartanak és gondoznak kereteik között, egyértelműen nemzeti jelleggel bírnak. Hitéleti tevékenységüktől elválaszthatatlan a nemzetmegtartó munkájuk, ami által 1918 után is, akárcsak a korábbi évszázadokban, az erdélyi magyarság legfontosabb közösségi intézményeinek bizonyultak. Tekintettel volt erre az új államhatalom is, amikor megalkotta az erdélyi magyar egyházak számára hátrányos jogszabályokat, és amint általában a magyar egyházak ellen intézkedett politikailag, közizgatásilag.

A következőkben az első világháborútól napjainkig terjedő korszak meghatározó jogalkotási és történelmi-politikai eseményeit foglalom össze – Varga Attila azonos témájú tanulmányának felhasználásával.

1. A két világháború közötti korszak: 1918–1940

E korszak „bevezetőjeként” két alapvetőnek tekintett dokumentumról kell szólni: a Gyulafehérvári Határozatokról (1918) és az ún. párizsi szerződésről (1919).

A *Gyulafehérvári Határozatok* III/2. pontja előírja: „Egyenlő jog és teljes autonóm felekezeti szabadság az állam összes felekezetei számára”. Tehát jól hangzó jogegyenlőségi és autonómia-elv fogalmazódik meg, amely azonban

megrekedt a kinyilatkoztatás szintjén. A Határozatok jogforrás ereje a romániai alkotmányjog egyik legvitatottabb kérdése. A Határozatok egyes részeinek törvényhozás általi becikkelyezése nem egységes jogerővel történt. Azok az elvek, amelyek alkotmányjogi erejű szabályozást kaptak, kizárólag a románságra és a román állami létre vonatkozó rendelkezések. A többi részek, melyek közül egyesek közönséges törvényekben nyertek szabályozást, mások pedig egyáltalán nem kerültek be a törvényhozásba, leginkább az emberi jogokról, a kisebbségi jogokról és jogállásokról szöveget. Összegzőképpen megállapítható, hogy a Gyulafehérvári Határozatok az erdélyi magyarság és történelmi egyházaink jogainak szavatolását és tiszteletben tartását illetően nem képeztek törvényes biztosítékot.

A nemzeti és vallási kisebbségek védelmére vonatkozó nemzetközi szerződést Románia részéről 1919. december 9-én írták alá Párizsban. A párizsi szerződés becikkelyezése megtörtént ugyan, és ezzel érvényes jogforrás erejével bírt, azonban az új államhatalom nem tartotta be a szerződésben vállalt kötelezettségeit. A törvényhozás utólag számos, a kisebbségi szerződéssel ellentétes törvényt fogadott el, amelyekkel a kisebbségi szerződés egyes rendelkezéseit hallgatólagosan törvényen kívül helyezte. Ezt a fajta „sajátos megoldást” a bírói hatalom alkotmányosnak minősítette. A romániai törvényhozás és legfelsőbb bírói gyakorlat a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatban azt a gyakorlatot honosította meg, hogy a becikkelyezett nemzetközi szerződéseknek a belső törvényhozás szempontjából csupán közönséges törvényerőt állapított meg, így azokat bármely későbbi belső törvény módosíthatta. Pedig Románia a kisebbségi szerződés aláírásával nemzetközi kötelezettséget vállalt, hogy a kisebbségi szerződésben foglaltakkal szemben nem hoz törvényt, rendeletet vagy hatósági intézkedést, ezen túlmenően arra is kötelezte magát, hogy a nem román állampolgárok számára jogilag és ténylegesen is ugyanazt a bánásmódot biztosítja, mint a többségi állampolgárai számára.

Vegyük hát számba tételesen is Románia kötelezettség-szegését a párizsi szerződés vonatkozásában. A szerződés első cikkelye leszögezi: „Románia kötelezi magát, hogy a szerződés 2–8. cikkelyeiben foglalt rendelkezéseket alaptörvényül ismeri el.” A II. cikkely 2. bekezdése szerint „Románia minden lakosát megilleti a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakoroljon”. A 8. cikkely 2. bekezdése előírja, hogy a „vallási, hitbeli vagy felekezeti különbség a polgári és politikai jogok élvezete [...] egyetlen romániai állampolgárra nézve sem lehet hátrányos”. Végül a 11. cikkely szerint „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen”.

A fentiekben ismertetett rendelkezések vállalásával Románia felekezeti jogegyenlőséget, a vallásgyakorlás széles körű szabadságát, valamint – egyhá-

zi és tanügyi vonatkozásban – bizonyos fokú közösségi önrendelkezést ígért a nem román állampolgárai számára. A szerződéses vállalás soha nem teljesült, mert az új román államhatalom nemzetiségi politikája gyakorlatilag ezzel szöges ellentétben állt, s ugyanakkor nem létezett nemzetközi nyomás, amely Romániát a kötelezettségei betartására kényszerítette volna. Itt jegyzem meg, hogy az 1920. január 10-én alapított Népszövetség, amely a nemzetközi szerződések betartására, illetve ellenőrzésére is hivatott volt, mindvégig erélytelenül működött. Ilyen vonatkozásban egyenesen a szerepbetöltés csődjét testesítette meg – a legfelsőbb nemzetközi szinten.

A tárgyalt időszaknál maradványok, lássuk hát, milyen szellemben nyilvánult meg az új államhatalom az egyházi birtokok elrablásával és az anyanyelvű oktatás biztosításának megtagadásával.

Erdély 1918 végén történt elfoglalása során megkezdődött az erdélyi magyar történelmi egyházak földbirtokainak megcsonkítása. Ez először mindenféle „törvényes” alapot nélkülözött, tehát szabadrablás-szerűen történt, majd az 1919. szeptember 10-én, továbbá az 1920. július 9-én hozott törvényrendeletek alapján folytatódott. A folyamat betetőzéseként hirdették ki 1921. július 30-án az ún. földbirtokreform törvényt, ennek alapján „bevégezték” az addigi kisajátításokat. A szóban forgó törvény magyar-(kisebbség)ellenes jellegét már az is jelzi, hogy a „földreform” végrehajtását külön szabályozta Erdélyben, illetve a Kárpátokon túli területeken.² Az 1918–1921 között – különböző módon – végrehajtott kisajátítások során, az erdélyi magyar egyházak óriási földterületeket veszítettek el: az eredeti 371.754 katasztrális hold³ birtokból összesen 314.329 katasztrális holdat, azaz 84,55%-t. Észak-Erdélyre vonatkoztatva: a nem román egyházak a szóban forgó országgrészben 136.140 katasztrális holdat veszítettek, míg a román egyházak eredeti birtokaikból ugyanezen a területen összesen 5.582 katasztrális holdról kellett lemondjanak, de 1929-ig kaptak helyette ugyanott több mint 50.000 katasztrális hold földet.⁴

1. táblázat – A magyar egyházi földbirtokok kisajátításának mértéke (katasztrális holdban):

	„Reform” előtt	Kisajátított földbirtok	Maradék
Római katolikus püspökségek	290.649	277.645	13.004
Református egyházkerületek	62.148	25.222	36.926
Unitárius egyház	17.916	11.389	6.527
Evangélikus egyház	1.041	73	968

Az egyházi birtokok zömének elvesztése, az épületelkobzások, az el-lenséges pénzügyi–gazdasági intézkedések, valamint az állami támogatás csökkenése rendkívül súlyos anyagi nehézség elé állította egyházainkat, amelyeknek ráadásul megsokszorozódtak a hitéleten kívüli feladatvállalásai (felekezeti oktatás, közművelődés, szociális gondoskodás stb.). A magyar egyházak vagyonuk megmaradt töredékéből kényszerültek segíeyezni az állam által alig támogatott felekezeti iskolákat, ellátni a közművelődésben rájuk háruló feladatokat, fenntartani a népjóléti intézményeiket stb.

Az új államhatalom berendezkedésével megtörtént a magyar állami iskolák átvétele is. Az 1918-ban működött 1497 állami magyar tannyelvű elemi iskolából a következő évben 900-ban megszűnt a *magyar nyelvű tanítás*-, az anyanyelvünkön történő felsőfokú oktatást, a lelkészképző intézetek kivételével az 1919-es év kezdetén felszámolták; a magyar nyelvű középfokú oktatás az állami iskolákban a húszas évek közepére gyakorlatilag megszűnt. A Kormányzótanács 1919/15673-as számú rendeletével elvileg hozzájárult ahhoz, hogy a számbelileg kisebbségbe került nemzetiségek egyházai *felekezeti iskolákat* hozzanak létre. Az egyházak munkához láttak és ugyanazon év (1919) őszén, az elvett 900 elemi iskola helyébe 1068 felekezeti iskolát állítottak fel. Ezen arány kezdetileg nagyon reménykeltőnek tűnt, azonban a következő években a működési engedélyek sorozatos bevonásával, a fenntartáshoz szükséges anyagi alapok kisajátításával és más gáncsoskodó intézkedések következtében a felekezeti iskolarendszer jelentősen leépült.

1923-ban került elfogadásra Nagy-Románia *első alkotmánya*. A számbelileg kisebbségben élő nemzeti közösségek fogalmát nem határozza meg, mi több, el sem ismeri azok létét. A számbelileg kisebbségben levő, nem román vallásfelekezeteket szintén nem határozza meg, de létüket elismeri, mégpedig hátrányosan megkülönböztetve azokat a két román egyházzal szemben. A másodrangúvá minősítésnek egyértelműen a nemzetiségi különbség az alapja. Amúgy az alkotmány formálisan elismeri a vallásszabadság jogát, a vallás szabad gyakorlását, illetve kinyilvánítja a felekezetek közötti egyenlőséget (!).

A 22. cikkely első bekezdése szerint: „Az állam az összes vallási felekezeteknek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít...” Mindjárt a következő bekezdések azonban rációfolnak ezen egyenlőségre, hiszen a 22. cikkely 3. bekezdése kimondja, hogy a görögkeleti román egyház domináns egyház, a görög katolikus egyház pedig nemzeti egyház, s így a többi egyházzal szemben elsőbbségi joga van. A további szabályozások kizárólagosan az „uralkodó” egyházzal szólnak. Ez a megkülönböztetés mind a kisebbségi szerződésekkel, mind az alkotmány jogegyenlőséget hirdető cikkelyeivel ellenkezett és lehetőséget nyújtott a törvényhozásnak arra, hogy a 22-es cikkelyben foglaltak szellemében további megkülönböztetéseket alkalmazzon.⁵ Említést ér-

demel az új alaptörvény 72. cikkelye is, ami szerint a román és a muzulmán egyházakon kívül, a többi egyháznak csak a 200.000 lélekszámon felüli kerületei lehetnek hivatalból (püspökük által) képviselve a felsőházban. Így „létszámihiány” okán a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, valamint az unitárius és az evangélikus egyházak képviselői hely nélkül maradtak a szenátusban.

1928-ban született meg az új *egyházügyi törvény*, amely alapvetően bizalmatlan volt a nem román egyházakkal szemben; az állam túlzott ellenőrzési és beavatkozási jogának előírásával súlyosan sértette az erdélyi egyházak ősi önkormányzatiságát; a törvény a szinte teljesen görögkeleti felekezetű régi Románia egyház–állam viszonyából kiindulva az erdélyi történelmi egyházak belső működésének szabályozását is az állami közrend szempontja alá helyezte. A következőkben a törvény sérelmes előírásaiból tallózok. A 8. cikkely az egyházi hatóságok illetékességi körét Románia területére korlátozza, ami alapján a Magyarország területére eső egyházközségeknek az erdélyi egyházakhoz való tartozása megszűnt, s ebből kifolyólag minden ilyen irányú (az egyházszervezet egységére hivatkozó) további kérést elutasítottak. A 9. cikkely szerint az egyházak külföldről érkező anyagi támogatást nem fogadhatnak el anélkül, hogy a kormány tudomására ne hoznák, s így a vallásügyi minisztérium azok elfogadását megtilthatja, amennyiben az „állam érdekeivel vagy a felekezeti békével” ellentétes adományozási célokat feltételez. Lényeges jogkorlátozást foglal magában a 12. cikkely, amely szerint az adományozás útján kapott szerzemények, ingó és ingatlan vagyonok, a polgári törvénykönyv megszabásainak alávetve, államhatósági jóváhagyást igényelnek. A 15. cikkely előírja a teológiai (lelkésznevelési) tantervek felterjesztési kötelességét a vallásügyi minisztériumhoz, emellett törvénybe iktatja a történelem, a román nyelv és irodalom, továbbá az alkotmánytan kötelező tanítását a teológia főiskolákon. Az egyházi önrendelkezést veszélyeztette a törvény 26. cikkelye, mely az állam főfelügyeleti jogát túlzott mértékben írja elő, így például azt, hogy a híveknek vagy egyházi alkalmazottaknak kiadott összes közérdekű utasítások vagy rendeletek egyidejűleg a vallásügyi minisztérium tudomására is hozandók, s ez megtilthatja a közrenddel, jó erkölcsökkel, törvényekkel és az állam biztonságával ellenkező egyházi rendeletek és tudósítások végrehajtását.

Az addigi joggyakorlathoz viszonyítva kedvezőtlen változást jelentett az áttérésekre vonatkozó 45. cikkelyben foglalt azon intézkedés is, amely előírja, hogy az áttérőnek a szándékát többé nem a lelkész, hanem az állami anyakönyvvezető előtt kell bejelentenie. A gyermek felekezeti hovatartozására nézve a 47. cikkely a házastársak jogegyenlőségét alapvetően megsértve rendelkezik, kimondva, hogy a vegyes házasságban születő gyermek feleke-

zetiségét minden esetben az apa állapítja meg. Kedvezőtlen változást jelentett e cikkelyben azon intézkedés is, miszerint az áttérő szülőket a gyermekek 18 éves korukig kötelesek követni, az addigi 7 éves határral szemben. A válásügyi törvény ezen előírásainak végrehajtását az oktatási törvények és más hatályos jogszabályok magyarellenes tartalma még rosszabbra fordította.

1927-ben írták alá a Szentszék és Románia közötti *konkordátumot*, mely súlyos csapást mért az erdélyi magyar katolikus érdekek érvényesülésére. Az egyezség értelmében az ezeréves múltú és másfélmillióssá váló erdélyi római katolikus püspökségek helyett a huszonhat egyházközséget számláló bukaresti egyházmegyére alapozva hozták létre a romániai érsekséget. A szénátusba a romániai római katolikusok képviselőjeként a bukaresti (román) érseket hívták meg. A szerződés a kilencszáz éves nagyváradi püspökséget egyesítette a szatmári püspökséggel, és helyette egy újabb román görög katolikus püspökség létrehozását engedélyezte.

1938-ban az *államhatalmi berendezkedésben* gyökeres változások történtek, amelyek alapvetően meghatározták a további évek eseményeit. A változás törvényes alapjául szolgáló alkotmány a diktatórikus államvezetés és a szélsőséges nacionalizmus eszméiben fogant. Az ún. királyi diktatúra korszakában az alkotmány a maradék demokrácia látszatára is alig ügyelő politikai vezetés kirakatterméke volt, s ilyenként a nem román állampolgárok egyéni és közösségi jogait is ellenségesen kezelte. Az alkotmány a nem román nemzeti közösségek létét el sem ismeri, az állampolgári jogok tekintetében pedig a „vallási és faji kisebbségek” számára hátrányos, kedvezőtlen jogállást írt elő. Az alkotmánytörvény csak az állampolgári köteleességek tekintetében nyilatkozta ki az összes állampolgárok törvény előtti egyenlőségét, az állampolgári jogok tekintetében a román és a nem román származású állampolgárok között már megkülönböztetést tesz, amelyet azután a közös törvényhozás részleteiben is érvényesít. A felekezetek számára, a korábbi alkotmányhoz hasonlóan, különféle jogállást állapít meg. A 19. cikkely elismeri ugyan a lelkiismereti szabadságot, de ki is jelenti, hogy a görögkeleti és a görög katolikus egyházak nemzeti egyházak, illetve: „A görögkeleti keresztény egyház uralkodó egyház a román államban, míg a görög katolikus egyháznak elsőbbsége van a többi felekezet előtt.”

A királyi diktatúra a „*kisebbségi*” kérdés rendezési szándékával 1938-ban kiadta az ún. *Kisebbségi státútumot*, amely a nevével ellentétben nem egy tételes jogszabálygyűjtemény volt, hanem minisztertanácsi napló. E napló a történelmi egyházaink önkormányzatát elvileg biztosította és megtiltotta a közigazgatási hatóságoknak, hogy az istentisztelet kérdéseibe beavatkozzanak. Ez a tiltó rendelkezés önmagában is eléggé bizonyítja, hogy ilyenfajta beavatkozásokra akkoriban rendszeresen sor került. A napló a lelkészeknek felekezetre való

tekintet nélkül azonos államsegélyt ígért, amivel szemben ott állt a két világháború közötti gyakorlat, miszerint a nem román, illetve román papok állami javadalmazása közti arány átlagosan 1:3 volt.

A két világháború közötti egyházügyi helyzet áttekintése akkor válna teljesebbé, a fentiekben említett jogszabályok megsértésének végtelen történetének összefoglalásával válhatna teljessé, illetve az egyházaink működésének más területeit érintő törvénykezés, valamint azt az általános magyarellen-es politikai és közigazgatási gyakorlat bemutatásával, amellyel történelmi egyházaink, egyházközségeink és azok tagjai naponta szembesültek.⁶ Műfaji és terjedelmi okok miatt csak címszavak felsorolására szorítokozom: a magyar felekezeti oktatás elleni általános hadjárat; az istentiszteletek és szertartások, egyházi gyűlések és összejövetelek tartásának akadályozása; egyházi személyek és hatóságok zaklatása; az egyházak szociális, közművelődési és más jellegű (nem hitéleti) tevékenységének ellehetetlenítése; egyház- és magyarellen-es pénzügyi–gazdasági rendelkezések; az egyháztársadalmi szervezetek működésének gáncsolása; a román nyelv kötelező használatának bevezetése az egyházi közigazgatásba és más nyelvhasználati rendelkezések; az egyházi sajtó cenzúrázása és a kiadói tevékenység megnehezítése; egyházi épületek elkobzása; az elrománosítást szolgáló felekezeti áttérítések név- és vérelemzés (!) alapján; általában az állami közigazgatási hatóságok, az állambiztonsági szervek, a hadsereg, valamint az igazságszolgáltatás törvénytelen és rosszin-dulatú beavatkozása az egyházi élet zavartalan működésébe stb.

2. A nacionál-kommunista diktatúra korszaka: 1947–1989

A második bécsi döntés nyomán Románia fennhatósága egyházaink dél-erdélyi részére szorult vissza. Ezzel együtt az elnyomás fokozódott és eldurvult, majd háborús jelleget öltött. A háborús viszonyok sajátosságaiból kifolyólag, illetve a következő két év átmeneti jellege miatt jelen dolgozatban mellőzöm az akkori egyházügyi helyzet ismertetését, és az áttekintést az 1947-től kezdődő korszakkal folytatom.

A második világháború utáni évtizedeket egyházaink a nacionál-kommunista elnyomás és az állami ideológia rangjára emelt ateizmus ellenében kellett átvészelnük. A magyarellenességgel együtt szerfelett megnőtt az egyház- és vallásellenesség, ami a jogi szabályozás terén az elnyomás részleges „törvényesítéséhez” vezetett. Az új államhatalom történelmi egyházainkat a templomok falai közé szorította, az azon kívüli, nem kimondottan hitéleti tevékenységüket betiltotta, ilyen jellegű (oktatási, művelődési, népjóléti stb.) intézményeiket felszámolta, az épületeket, valamint a megmaradt földeket és

erdőket kártalanítás nélkül államosította, megfosztva egyházainkat anyagi alapjaik legnagyobb részétől.

A tárgyalt időszakban három *alkotmány* született. Az első 1948-ban, amely a 27. cikkelyében előírja, hogy a lelkiismereti szabadságot és a vallás-szabadságot az állam biztosítja. A felekezetek szabadon szerveződhetnek, amennyiben tevékenységük nem ütközik az Alkotmányba, a közbiztonságba és a jó erkölcsökbe. Egyetlen felekezet sem nyithat, vagy tarthat fenn oktatási intézményeket, kivéve azokat a különleges iskolákat, amelyekben saját lelkészeiket és énekvezéreiket készítik fel. A vallásfelekezetek szervezésének és működésének módját törvény szabályozza (1948/177). Az állam a görög katolikus egyház működését betiltotta, ingó és ingatlan vagyonát pedig a görögkeleti egyháznak „adományozta”, illetve államosította. Mindez kellőképpen kifejezi azt, hogy az egyházaknak a szocialista társadalomban szánt szerep jelentősen átvértékelődött. Az állam és az egyházak közti viszony a teljes fölé-alárendeltség állapotába került, amelyben az egyházak elméletileg megtúrt jogállással rendelkeztek, gyakorlatilag azonban inkább üldözött helyzetbe kerültek. Árnyaltabb változatban ugyan, de a megkülönböztetés fennmarad a görögkeleti egyház és a többi egyházak között, természetesen az előbbi javára. Más szóval az állam szembekerülése a magyar történelmi egyházakkal nem csak az eltérő világnézetből fakadt, hanem ez utóbbiak nemzetmegtartó szerepe miatt is.

Az 1952. évi *alkotmány* a hatalmában megerősödött új politikai vezetés által készített alaptörvény. Ennek 84. cikkelye előírja, hogy a lelkiismereti szabadság a Román Népköztársaság valamennyi állampolgára számára biztosított. Teljes határozottsággal nyilatkozza ki, hogy az oktatás el van választva az egyháztól, s ennek jegyében átveszi az előző alkotmány vonatkozó részét, amely szerint a felekezetek nem nyithatnak és nem tarthatnak fenn iskolákat. Ebben az alkotmányban nem jelenik meg külön utalás a görögkeleti egyházra.

Az 1965. évi *alkotmány* 17. cikkelye kinyilvánítja a felekezeti jogegyenlőséget, a 30. cikkely pedig a lelkiismereti szabadságról szól. Mindenkinek jogában áll, hogy valamilyen hite legyen, vagy ne legyen. A vallásgyakorlat szabadsága biztosított, a felekezetek szabadon szerveződhetnek és működhetnek.

Ezek az alkotmányos előírások a nacionál-kommunista diktatúra számára csupán külpolitikai eszközként szolgáltak, a belpolitikában nem volt semmilyen értékük. Az egyházak működését nem szolgálták sem törvényes biztosítékként, sem jogvédelmi hivatkozási alapul, mert azokat éppen a hatalom különböző intézményei, szervei és hivatalai sértették meg folyamatosan.

Lássuk hát, hogyan is viszonyult az állam az egyházakhoz a múlt évszázad legsötétebb évtizedeiben. A fejezet elején említett általános épületi, föld- és másfajta vagyonekobbzással együtt egyházaink rendeltetésszerű mű-

ködésének területét más intézkedésekkel is szűkítette. Az egyházak tevékenységének „felügyeletére” vallásügyi hivatalt működtetett, amelynek – beépített hivatalnokok vagy besúgók által kifejtett – ellenőrző szerepe a teljes egyházi életre kiterjedt, beleértve az egyházi közigazgatás és sajtó fölötti cenzúra gyakorlását is, de e hivatal hatáskörébe tartozott vezető tisztségek betöltésének a befolyásolása és még az alacsonyabb szintű személyzeti ügyekbe való közvetlen beavatkozás is. Az állam az iskolai vallástanítást betiltotta, de különböző eszközökkel az egyházak keretében zajló hitoktatást is akadályozta. A külföldi testvéregyházakkal ápolt kapcsolatokat felfüggesztette, a bibliák és más vallásos kiadványok külföldről való behozatalát megtiltotta, a felekezeti és állami oktatásban, a szociális munkában, a tudományos kutatás területén és a kimondott papi hivatás gyakorlásában egyaránt kiemelkedő szerepet betöltő szerzetesrendeket feloszlatták, azok ingó és ingatlan javait elkobozták. Az „illetékes” állami hatóságok és szervek a lelkészképzést közvetlen ellenőrzésük alá vonták, a papnövendékek számának folyamatos csökkentésével vészes mértékű lelkészhiányt idéztek elő, a lelkészeket, egyházközségi elöljárókat és egyszerű híveket megfélemlítési kísérletekkel, zaklatásokkal és erőszak alkalmazásával igyekeztek akadályozni egyházi munkájuk végzésében, illetve vallásuk gyakorlásában.

Az 1956. évi magyarországi forradalmat és szabadságharcot követő években, elrettentő példaként, az erdélyi magyar lelkészek, teológiai tanárok és papnövendékek tekintélyes részét koholt vádak alapján elítélték és bebörtönözték. Hasonló sorsra jutottak – hiteles tekintélyük vagy „földalatti” tevékenységük miatt – a betiltott görög katolikus egyház vezetői és legkiválóbb lelkészei is. Az erdélyi római katolikus püspökségek gazdasági és kulturális ügyeit intéző, évszázadokon át önálló anyagi alapokkal rendelkező Státus létezését megszüntették. Az állam az egyházak társadalmi szerepvállalásának és nyilvánosságának lehetőségeit teljesen felszámolta, az elenyésző mértékűre csökkentett kiadói tevékenységet pedig szigorúan cenzúrázta.

Összegezve megállapítható, hogy a tárgyalt időszakban az egyházakra vonatkozó alkotmányjogi előírások és mindenféle jogi szabályozás jelentőség nélküli volt, mert az nem a vallásszabadságot biztosította, és nem az egyházakat védte, hanem az elnyomó diktatórikus rendszer szolgálatában állt.

Jegyzetek:

¹ Varga Attila: Az egyházak alkotmányjogi szabályozása 1918-tól Romániában. In *Nulla pax sine iustitia*. Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár, 2002. 185–203.

² „Maga az a tény, hogy a földreformot négy, egymástól lényegében különböző törvény-nyel szabályozta az államvezetés [Erdélyre, Bukovinára, Besszarábiára, illetve az ókirálásra külön-külön törvény vonatkozott – Sz.L.], egyik legjellemzőbb bizonyíték arra, hogy a törvényhozás kizárólag a román faj érdekeit vette alapul és ahol szükség volt rá, ennek az alaptételnek minden más jogelvet feláldozott.” – Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T., Kolozsvár, 1944.151.

³ 1 katasztrális hold = 0,575465 hektár.

⁴ A földbirtoktörvény erdélyi végrehajtását részletesen ismerteti Venczel József *Az erdélyi román földbirtokreform* című munkájában (Kolozsvár, 1943). Adatai szerint a kisajátított területek 80%-a magyar, 4,6%-a román tulajdonos birtokát képezte (i. m. 92.). A kisajátított közbirtokok közül az *egyházi vagyonok 92,8%-a* [kiemelés tőlem – Sz. L.], a közbirtokossági vagyonok 79,7%-a, a községi vagyonok 72,9%-a magyar volt (i. m. 94.). A juttatásból a románság 68,8%-ban részesült (i. m. 98.).

⁵ Idézetek *A románok jogairól* (“Despre drepturile românilor”) című II. fejezet 22. cikkelyéből: “A lelkiismeret szabadsága korlátlan” [románul: absolută]. “Az állam az összes vallásfelekezetnek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít, amennyiben gyakorlásuk nem ütközik a közrendbe, a jó erkölcsökbe, és az állam szervezeti törvényeibe. Az ortodox keresztény és a görög katolikus egyház román egyházak. A román ortodox egyház a románok nagy többségének vallása lévén, uralkodó egyház a román államban; a görög katolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezetek előtt...”

⁶ A *Magyar Unitárius Egyház nemzetvédelmi harca 1918–1948 között* című dolgozatomban ezt részletesen összefoglaltam.

Bodó Barna – Márton János – Orbán Balázs

A romániai kárpótlási folyamat és hatásai a kisebbségi közösségekre*

I. A kárpótlás jogi–politikai keretei a posztdecembrista Romániában

I.1. Bevezető

Európának a szovjet hatalmi övezetéből szabadult országaiban a diktatúrák politikai-anyagi-erkölcsi pusztításainak a nyomait felszámolni majdnem minden ország vezető elitje kötelességének érezte. Ez nem csupán elvi kérdés volt a hatalom új birtokosai számára, hanem gyakorlati is: az új helyzet több ország esetében egyszerre jelentett demokrácia-deficitet és komoly legitimitás-hiányt is. A hatalomváltás különböző típusait létrehozó országok – tárgyalásos átmenet: Magyarország, bársonyos forradalom: Csehszlovákia,¹ véres forradalom: Románia – kivétel nélkül legitimitás-hiányban kerültek a váltás utáni első időben. Romániában a Ceaușescu-pár kivégzését követően rendkívül nagy volt a legitimitás hiánya. A térséget jól ismerő Thimoty Garton Ash az eseményeket elemezve 1999-ben, a 10 éves évforduló okán, arra a következtetésre jut, hogy az identitásválság mellé a politikai baloldal eszméinek olyan leértékelődése állt be, amely a feltételezett harmadik út,² illetve annak keresése felé fordította az ideológiailag kiüresedett, szocializációját illetően döntően balos beállítottságú – lásd Románia esetét – új elitet. Ebben a helyzetben politikai prioritást jelentett egy olyan kérdés napirendre tűzése, amely egyrészt lehetővé tette a korábbi rendszer gyakorlatával való egyértelmű szakítás lekommunikálását, ugyanakkor elébe ment a lakosság jelentős része jogos elvárásainak. (Ezt szolgálta az első választások előtt, 1990 áprilisában kiadott 118-as számú törvényerejű rendelet, mely a kommunizmus politikai üldözöttjeinek a szenvedéseit volt hivatott ellensúlyozni.) A diktatúrával való igazi szakítást jelentő lépés a volt apparátus és politikai rendőrség politikai szerepvállalásának a megtiltása lett volna, de erre jobbra csak halvány

kísérletek történtek. Ilyen mentő témaként jelent meg már a váltási folyamat kezdeti szakaszában a kárpótlás illetve visszaszolgáltatás kérdése.³

A jóvátétel kérdésének a kutatása több szempontból indokolt. A restitúció versus kárpótlás kérdésének politikai kezelése – az erre vonatkozó ígéretek és vállalások – a rendszerváltás folyamatának, az átmenet prioritásainak és lényeges kérdésekben történt opcióknak a vizsgálatát teszi lehetővé. A kárpótlási folyamatok összehasonlító vizsgálata a poszttotalitárius térségben azt mutathatja meg, hogy az egyes országok politikai hagyományai, a kommunista rendszer sajátosságai mennyire hatnak ki a választott megoldásra. Másodsorban a folyamat vizsgálata megmutatja, miként viszonyul a berendezkedő hatalom bizonyos társadalmi csoportokhoz, kikkel szemben tartja elsődlegesnek a jóvátételt, kiknek az igényeit kezeli másodlagosként, illetve vannak-e mögöttes céljai. Végül fontos lehet a kárpótlási folyamat vizsgálata azt illetően, hogy miként működik a közigazgatás, illetve milyen hatásfokkal sikerül a törvényben megfogalmazott célnak a gyakorlatban megfelelni.

Jelen kutatás nem terjed ki a jelzett kérdéskörök mindenikére, nem tekintjük feladatunknak a kárpótlási folyamat kontextusának a vizsgálatát, hogy milyen politikai helyzetben született meg egyik vagy másik jóvátételi javaslat.⁴ Azt sem tekintjük feladatunknak, hogy megvizsgáljuk, a politikai célok milyen törvényi formát kaptak, illetve az eredeti politikai szándék az alkalmazás során milyen impulzusoknak volt kitéve, s ennek eredményeképpen milyen menet közbeni változtatások születtek. Kutatásunk kimondottan kisebbségi, hangsúlyosan – de nem kizárólagosan – a magyar közösség szempontjából foglalkozik a jóvátételi folyamattal, azt vizsgáljuk meg, hogy a romániai kárpótlási folyamat tekintettel volt-e, s ha igen, miként a kisebbségek kommunizmus-béli kétszeres – az egyént és a többségtől különböző közösséget érintő – hátrányos megkülönböztetésére. A célnak megfelelően a kutatás *kétszintű* vizsgálódást feltételez: a jogszabályok elemzését, valamint az alkalmazás sajátosságainak a vizsgálatát, különös tekintettel azokra a csoportokra, amelyek a kárpótlás nyerteseinek számítanak.

Dolgozatunk struktúrája a következő: a kárpótlás, mint a politikai jóvátétel eszköze; a romániai jóvátétel cél- és eszköztára; a jóvátétel törvényeinek végrehajtása, a közigazgatási gyakorlat vizsgálata.

I.2. Jóvátétel: kárpótlás vagy reprivatizáció

Tényként fogadhatjuk el, hogy a diktatúra eszmei-intézményi kötelékeiből kiszabaduló (kiszabadulni vágyó) társadalmak mindenike a jóvátételt, a kommunizmus áldozatai szenvedéseinek morális és anyagi kompenzációját szükségesnek érezte. A jóvátétel jellege, kiterjedése, ütemezése országról-

országra változott, és a legtöbb helyen a rendszerváltás kiemelt kérdéseként kezelték. Egyes országokban – például Magyarországon – jelentős társadalmi vitája is volt, megszólalt civil szervezetek mellett az egyház,⁵ a napi- és heti sajtó olykor komoly elemzésre is vállalkozott,⁶ miközben a folyamatot természetesen jelentős társadalomkutatói figyelem követte.⁷ A kárpótlás gazdasági hatásai a térségben olyan jelentősek, hogy nemzetközi gazdasági szervezetek is külön figyelemmel illették,⁸ ugyanakkor a nyugat-európai elemzők is folyamatosan követték a keleti változásokat.⁹

Fogalmi vizsgálat kimutatja, hogy a jóvátétel kérdéskörét illetően használt kifejezések terén nyelvek és kultúrák szerint eltérés létezik. Például a *jóvátételnek*, amelyet alighanem a legátfogóbb, a folyamat minden összetevőjét többé-kevésbé kifejező fogalomnak tekinthetünk, létezik megfelelője a német nyelvben – *die Wiedergutmachung* – de a románban már csak értelmileg közelítő szót találunk: *act reparatoriu*. Miközben a német és magyar szó között teljes a megfelelés, a román kifejezés magyar értelme javítás/javító cselekedet.¹⁰ Érdemes végiggondolni, milyen jelentésbeli különbség van a jóvátétel és a korábbi hibát-tévedést (kijavító cselekedet között? A jóvátétel valamilyen korábbi tett következményeinek a megszüntetése vagy enyhítése. A jóvátétel erkölcsi kategória, anyagi megfelelője a kárpótlás. Trócsányi Sára szerint a jog a kárpótlást nem, csak a kártérítést és a kártalanítást ismeri. Ez egyszeri törvényes, jogszerű beavatkozást jelent a kialakult viszonyokba annak érdekében, hogy egy korábbi helyzetet helyreállítson. Jögalapja az, hogy a fennálló viszonyok valamilyen károkozás útján jöttek létre. Kártalanítás illeti meg a sértettet, ha kára jogszerűen keletkezett és kártérítés, ha jogellenesen. A kárenyhítési kötelezettség azonban mindkét esetben fennáll. (Trócsányi 2005) Ami a román szakkifejezést, a már említett javító cselekedetet illeti, a szó értelme nem terjed ki az enyhítésre, egyértelműen azt sugallja, hogy a korábbi cselekedet következményeit sikeresen fel lehet/képes számolni. Ez az a kérdés, amely a kárpótlással kapcsolatos intézkedéseket illetően folyamatosan visszatér: a kárpótlás eljárásaival mennyire sikerül valóban felszámolni a korábbi hibás, méltánytalan, igazságtalan és erkölcstelen döntések és cselekedetek következményeit?

Mielőtt erre a kérdésre válaszkísérletünket megfogalmaznánk, vegyük számba, milyen eljárások révén próbálják/kísérelhetik meg az illetékesek a diktatúra igazságtalanságait jóvátenni. Ez természetesen függ a sérelmet okozó cselekedetek jellegétől, amelyek két nagy csoportra oszthatók: a szabadságjogok és emberi méltóság ellen elkövetett visszaélések illetve a tulajdonjog elleni visszaélések. A jogorvoslati lehetőségek a szabadságjogok elleni visszaélések esetében meglehetősen korlátozottak, ugyanis az érdekelt személyek, amennyiben még életben vannak, időközben visszanyerték szabad-

ságukat, polgári jogaikba is visszahelyezték őket, a jóvátétel az okozott szenvedések okán megítélt valamilyen kárpótlás, illetve az egykori jogfosztó tett okán elmaradó anyagi juttatások – például kisebb nyugdíj – megítélését jelentheti. A tulajdonjogot sértő visszaélések jóvátétele jelentheti az elveszített tulajdon – föld, épület, gyár, ingó értékek – visszaszolgáltatását, avagy ezek után bizonyos kulcs szerint megállapított kárpótlást, amely történhet pénzben, illetve valamilyen értékpapírban. A szabadságjogok elleni vétségek jogorvoslata, várható módon különben, kevesebb társadalmi reakciót vált ki, mint az anyagiak jóvátételi kísérlete, éspedig azért, mert az anyagi jóvátétel módja feszültségtényező lehet. Amennyiben egykori ingatlant kérnek/szolgáltatnak vissza, gondot jelent az ingatlant napjainkban használó bérlő illetve az időközben tulajdonjogot szerzett személy jogainak a biztosítása. Ha viszont anyagi kárpótlás mellett szól a döntés, akkor vagy a hatalmas összeg meglepte okoz (hat) gondot, vagy az ellentételezésként adott értékpapír forgalma vált(hat) ki spekulációt, illetve teremődik olyan pénzüpi helyzet, melyben a kártalanított nem jut hozzá a kártérítés nominális értékéhez.

A kárpótlás, mint jóvátételi eszköz eredményességét illetően érdemes külföldi példákat idézni, számunkra kézenfekvő a magyarországi szakvéleményekre való hivatkozás.¹¹ Mihályi Péter, a téma egyik alapos ismerője¹² úgy vélekedik, hogy a kárpótlással gyakorlatilag senki sem elégedett. Felteszi a kérdést, hogy az elképzelés volt eleve kudarca ítéelve, vagy a választott módszer volt eleve rossz? De azt sem zárja ki, hogy a gazdaságpolitika volt képtelen a kérdés kezelésére. (Mihályi 1998) Mencer Gusztáv, a Kárpótlás Társadalmi Kollégiumának az elnöke szerint a jogalkotó komoly nehézségekkel néz szembe, amikor a megoldást keresi. A jogalkotó előtt tornyosuló nehézségek közül a legfontosabbak:

- Milyen korszak kerüljön be a törvényekbe? Hány évre kell visszanyúlni? Milyen bizonyítékokat lehet beszerezni és azokat hogyan kell értékelni?
- Miként, mit és milyen mértékben lehet, vagy kell a vagyoni kárvesztést számításba venni? Privatizáció vagy reprivatizáció?
- Mi legyen előbb: a vagyoni vagy a személyi kárpótlás?

Kötetnyi terjedelmű elemzésének végkövetkeztetései:

„Mindezt összevetve a kárpótlottak körében olyan vélemény uralkodott el, hogy a jogszabályok követhetetlenek, és a nem elegendő kárpótlási jeggyel rendelkezők az árveréseken sorozatosan alulmaradnak a jelentős, több millió forint értékű kárpótlási jeggyel és határozattal rendelkező spekulánsokkal szemben... Előnyös helyzetbe kerültek ugyanakkor azok, akik a személyi kárpótlásnál eleve életjáradékot választottak, illetve akik a vagyoni kárpót-

lásért kapott jegyeiket életjáradékra váltották át. Ugyanis az átváltáskor megállapított életjáradék a mindenkori nyugdíjmelés mértékében emelkedik.” (Menczer 2004)

Romániában az 1991-es földtörvény reprivatizáció és földreform jellegű volt egyszerre, amennyiben a korábbi tulajdonosok földjeit 10 hektárnyi felső határig visszaállította, ugyanakkor földet juttatott olyanoknak is, akik földműveléssel foglalkoztak, és egykoron nem rendelkeztek – az illető településen – tulajdonnal. A visszaszolgáltatandó földek felső határát később – 2000-ben – jelentősen megemelték, de az újabb jogszabály sem állítja vissza teljességében a valamikori tulajdonokat, csak a maximálisan visszaadható földterületek – 50 hektár – tulajdonosi tartományban. Az elkobozott ingatlanokat illetően jóval később, 1995-ben született meg az első jogszabály, amelyet azóta több jogszabállyal, utoljára 2005 nyarán módosítottak. Ezek bizonyos esetekben a természetbeni visszaszolgáltatást helyezik kilátásba, de amikor ez nem lehetséges – erre a vonatkozásra természetesen visszatérünk – akkor anyagi kárpótlást írnak elő. Vagyis a jóvátételi eljárások csak részben írják elő a jogilag sokkal világosabb és egyértelműbb reprivatizációt, a kárnyhítési eljárások eredményességét, pontosabban eredménytelenségét és méltánytalanságát megmutatta az állami vagyon „kuponos” privatizációja.¹³

A romániai kárpótlási folyamat törvényi kerete nem elég világos és egyértelmű (lásd a földtörvény kettős jellegét). Ugyanakkor a kárpótlás, lehet törvényileg a legjobb, társadalmi átrendeződést hoz a helyi közösségek életében. Nem csupán korábbi félreszorultak kerülnek vissza – már amennyire – a közösségi megbecsülés korábbi szintjére, de a tiszta szándék is visszajára fordulhat (lásd: a „kuponos” kárpótlást, amely a többségnek szinte semmit nem nyújtott, de egyesek roppant vagyonokhoz jutottak a folyamat keltette lehetőségek kihasználásával).

Cătălin Zamfir a rendszerváltás első évtizedét illetően éppen a tulajdon kérdését tekinti a legkevésbé tisztázottnak: „Az akkori helyzetben az ideológiailag legkevésbé tisztázott kérdés a tulajdonforma volt. [...] A hatalom képviselői az új helyzetben a korábbi korszak szemlélete szerint intézték az ügyeket.” (Zamfir 2003: 8) Az ingatlanok visszaszolgáltatást illetően több dolgozat is született,¹⁴ ezek közül egy követi végig a teljes folyamatot és fogalmaz meg általános következtetést. Ennek szerzője, Marian Chiriac, miután az egyházi ingatlanok ügyében bemutatja a folyamat előzményeit, a vonatkozó jogszabályokat és az alkalmazás első évének a tapasztalatait, a következőket állapítja meg: „A kommunista rendszer idején elkobozott javak visszaszolgáltatására vonatkozó román törvénykezés nem kártalanító (mivel nem a *restitutio in integrum* elvének elfogadásával született) hanem jóvátételi.¹⁵ [...] Az egymást követő román kormányok nem folytattak koherens és vilá-

gos politikát a kommunizmus alatt elkobzott javak visszaszolgáltatását illetően [...]. Egységes törvénykezés hiányában [hosszú ideig] egy sor ingatlan visszaszolgáltatása egyszerűen lehetetlen volt. [...] A helyi hatóságok együttműködési készségének a hiánya, az ingatlanokat jelenleg használók elutasító magatartása tovább bonyolították a helyzetet.” (Chiriac 2004: 30)

A kárpótlási folyamat Romániában, miként jeleztük, közelről sem zárult le, a 2005 nyarán elfogadott másfél tucat törvényt tartalmazó jogi csomag a jóvátételt illetően jelentős változtatásokat hozott, határidők is módosultak.

I.3. A kárpótlás, mint politikai kérdés Romániában

Az 1989. decemberi eseményeket követően a demokratizálódás útjára lépett Romániában az egyik legvitatottabb, legellentmondásosabb, éles társadalmi és politikai vitákat kiváltó kérdésnek a kommunizmus évei alatt, illetve már azt megelőzően, az 1940-es esztendővel kezdődően bekövetkező államosítások, vagyonekbobzások elszenvetőinek, kárvallottjainak a vagyonvisszaszámoltatása, kárpótlása bizonyult. A pluralizmus kiépülése nyomán porondra lépő politikai pártok, társadalmi szervezetek – bár némelyik restitúció-ellenes magatartása az eltelt 15 esztendő folyamán, belső átalakulásaik valamint külső nyomás következtében, módosult – mindenike egy többékevésbé körvonalazható álláspontot képviselt és képvisel a restitúció ügyében, ami folyamatos ütköződési pontot jelentett a politikai élet szereplői között, folyamatosan tematizálva a romániai közéletet.

A világháborúkat megelőző időszakban Románia alkotmányai szavalták a magántulajdon sérthetlenségét, beleértve az ingatlantulajdont is. Az első államosításokra az Antonescu-rezsim ténykedése alatt került sor, amikor több zsidó származású személy tulajdonát elkobozták. Az államosítások igazi hullámai azonban a II. világháború végén, 1944-ben kezdődtek, a szovjet csapatok romániai bevonulásával. Kezdetben törvénytelen ingatlan-kisajátítások a szovjet katonai vezetés parancsára születtek, majd 1948-ban a romániai kommunisták irányításával indultak be erőszakos államosítások. Ezt megelőzően, 1945-ben került sor az ún. agrárreform megvalósítására, melynek eszköze a 187-es számú törvény volt. A jogszabálynak megfelelően kisajátítás alá kerültek, többek között, azoknak a magánszemélyeknek a földjei, akik 50 hektárnál nagyobb területtel rendelkeztek: az 50 hektáron felül eső mennyiség az állami földalap tulajdonába került.¹⁶ 1948-ban a gyárak, bányák, szállítási vállalatok és bankok elkobzására került sor¹⁷. A földterületek teljes államosítása 1949-ben következett be. Ekkor született meg a 83-as számot viselő jogszabály, mely tulajdonképpen az 1945/187-es törvény mó-

dosítása. A törvényrendelet indoklása szerint a fontosabb ipari, bányai, biztosító, szállítási vállalatok államosítása, a szocialista szektor megteremtése az iparban, a tervgazdálkodásra való áttérés szükségessé teszi a mezőgazdaságnak olyan magasabb színvonalra emelését, amely megfeleljen a Román Népköztársaság növekvő igényeinek. Ennek megfelelően számolták fel az 1945. évi, az agrárreform által létrehozott állapotokat, amely 50 hektárig terjedően a földbirtokosok kezében hagyta a földet, akik ekként, az akkori szóhasználat szerint, tovább folytatták a dolgozó földművesek kizsákmányolását. Az új jogi eszköz az 1945/83-as Rendelet volt, melynek értelmében teljes elkobzás tárgyává váltak a '45-ös földreform által még el nem vett földterületek, a rajtuk található összes javakkal együtt.¹⁸

Az államosítási folyamat egy következő fontos állomása az 1950-ben meghozott 92-es számú Rendelet volt,¹⁹ amely érvénybe léptetése nyomán több százezer lakás, illetve ház került az állam tulajdonába. Ezt követően, a kommunizmus évei alatt több más, vagyonekobzást kimondó vagy szentesítő jogszabály (pl. az 1966/712. számú Rendelet) látott napvilágot. Ilyen jogszabály az 1974/223. számú Rendelet, amely azon személyek ingatlanjainak az államosítását írta elő, akik a kommunizmus elől menekülve elhagyták Romániát.

Az 1989 óta eltelt másfél évtized alatt az elkobzott javak visszaszolgáltatása, az értük nyújtandó kárpótlás megítélése rendkívül lassú ütemben és ellentmondásosan haladt. Az első szabad választások után, 1990-ben, a romániai politikai erők között nem volt egy közös álláspont, amely a kommunista hatalom által önkényesen elkobzott ingatlanok és ingóságok kárpótlásával kapcsolatos jóvátételi törvények meghozatalára és végrehajtására vonatkozott volna. Az ország élén egymást követő kormányokból egyrészt jó ideig hiányzott a kérdés valós rendezésére irányuló politikai akarat is, másrészt pedig következtelen, erőtlen lépéseket tettek a megoldás irányába. 1996-ig, amíg a civil társadalomnak sikerült némileg megtörnie az 1989 után berendezkedett, a volt kommunista elit másod-harmad vonalából rekrutálódott csoportosulás hatalmát, nem történt jelentős előrelépés a restitúció/kárpótlás vonatkozásában.

Született ugyan néhány törvény ilyen célzattal, amelyek azonban teljesen alkalmatlannak bizonyultak a kérdéskör méltányos rendezésére.²⁰ 1996-után következik be bizonyos mértékű pozitív változás, azonban az Iliescu-korszakot követő Constantinescu-vezetésnek, a kinyilvánított szándék és elkötelezettség ellenére, céljait nem sikerült kiviteleznie. A belső feszültségektől szétszabdalt koalíciónak csupán a földtörvény módosítását sikerült elérni, az államosított lakások helyzetét szabályozó új jogi norma elfogadtatására már nem futotta erejéből.

A '90-es években a tulajdon visszaszolgáltatásának kérdése ideológiai törsvonalként is jelen van a romániai politikai élet keretében. A '89-es események során megalakuló Nemzeti Megmentési Front, valamint annak első számú utódpartja, a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) kimondottan restitúció-ellenes magatartásról tett tanúbizonyságot, amelyből nem hiányzott a választási meggondolásból fakadó visszaszolgáltatás-elutasítás sem. A hatalom úgy gondolta, a bérlőként államosított ingatlanokban lakó családok száma jóval magasabb a volt tulajdonosok, illetve azok örökösének létszámánál, így az előbbieket érdekeinek támogatását helyezte előtérbe (1989-ben mintegy 850.000 család lakott államosított ingatlanban). A valóság azonban másként alakult, a volt tulajdonosok családjainak, valamint azok örökösének aránya magasabb a bérlőkénél. Ezt a kérdést viszont nem aritmetikai alapon, hanem egy koherens, a jogállamiság ismérveit tiszteletben tartó törvénykezés mentén kellett volna rendezni. Az 1995/112-es törvény alapján azonban bérlők százezrei vásárolhatták meg lakásaikat, alapvetően behatárolva ezáltal a később meghozott jogszabályok restitúciós lehetőségeit.

A visszaszolgáltatás akadályozása, a törvénykezés hiányos és a volt tulajdonosok számára elfogadhatatlan volta több nem kívánt következménnyel járt a román államra nézve: a nemzetközi közösség folyamatos, Romániát elítélő állásfoglalásai mellett a kétértelmű törvények kihasználásával önkényesen visszautasított jogos igénylések sokasága mind több volt tulajdonost készített arra, hogy jogait a strasbourgi Európai Emberjogi Bírósághoz fordulva keresse. Az Emberjogi Bíróság a román állampolgároknak kedvező ítéletek sorával marasztalta el és kötelezte kártérítés kifizetésére az országot.

Ennek precedensét az ún. Brumărescu-ügy teremtette meg, melynek keretében az Emberjogi Bíróság első ízben kötelezte Romániát ingatlan visszaszolgáltatásra, illetve kártérítés kifizetésére magánszemély által benyújtott kereset alapján.

A visszaszolgáltatás bírósági úton történő ellehetlenítése is bekövetkezett, mely egy 1994-es Iliescu-nyilatkozathoz köthető, amikor a volt államfő rosszsallását fejezte ki amiatt, hogy restitúciós törvény hiányában a bíróságokhoz forduló személyek sorozatban pert nyertek ilyen ügyekben. Iliescu 1994. május 20-án Szatmárnémetiben tett látogatása során kijelentette: a restitúciót kimondó végzések törvényellenesek, a kérdést szabályozó jogi normák hiányában. A nyilatkozatot követően a Legfelsőbb Ügyészség semmisségi folyamodványai révén közel 800, restitúciót kimondó ítéletet semmisített meg. Továbbá 1995. február 2-án a Legfelsőbb Bírói Testület ajánlást fogalmazott meg az államosított ingatlanokért folyó perekben való eljárási módokat illetően, kijelentve, hogy a visszaszolgáltatást kimondó ítéletek meghozatalakor a bíróságok túllépték hatáskörüket.

A restitúció/kárpótlás problematikája ugyanakkor vizsgálható közpolitikai megközelítés alapján is: mit tett, tesz, illetve mit nem tett, tesz meg a román kormány, hatalom ezen a téren. A '90-es évek első felében, az egyházi, közösségi ingatlanok esetében pedig majdnem a teljes évtized folyamán az ún. nem-cselekvés politikáját követhettük nyomon, mely esetében nehéz lenne tagadni, hogy tudatos, politikai állásfoglalást kifejező megnyilvánulásról volt szó. A nem-döntések, bizonyos döntések halogatása vagy napirendre vételének megakadályozása része volt a román politikai elit, hatalom működésének, a restitúció/kárpótlás vonatkozásában (is). Továbbá az első 1991/18-as földtörvény, valamint az 1995/112-es, a lakásrendeltetésű ingatlanok jogi helyzetét szabályozni kívánó törvények alkalmazásával egyfajta újraelosztási politika volt megfigyelhető.

Mindazonáltal, hogy a probléma-meghatározás a különböző társadalmi, civil szervezetek, intézmények és nem utolsósorban az érintettek révén már közvetlenül a decemberi események után megfelelő módon körvonalazódott, annak napirendre vétele késett, illetve a '90-es évek második feléig egy restitúció-ellenes politikai program valamint döntéshozatal érvényesült. Majd 1996-tól kezdődően sor kerül a politika újrafogalmazására, azonban gyenge érvényesítéssel.

A kárpótlás-visszaszolgáltatás többé-kevésbé méltányos jogi alapjait megteremtő törvények megszületésére 2000-től napjainkig került sor. Románia EU-s integrálódási folyamatának realitássá válásával az ország igazodási kényszere az emberi jogok és a tulajdonjog tiszteletben tartását illetően új kontextust alakított ki, a jóvátétel megkerülhetlenné vált az ország számára. Ennek ellenére egészen a legutóbbi időkig, a 2005/247-es törvénycsomag elfogadásáig nem beszélhettünk valós kárpótlásról, illetve restitúcióról. Ugyanakkor e törvények végrehajtása csak részben történt meg: a végrehajtó hatalom a minisztériumoktól kezdve a helyi hivatalokig, nem tartotta tiszteletben, nagyon kevés kivételtől eltekintve, a törvény rendelkezéseit, és elkövetett minden lehetőt, hogy a területek és ingatlanok a „helyi hatalmasságok” (bárók) kezébe kerüljenek, a jogos tulajdonosok helyett.

A 247/2005-ös jogszabály-csomag, bár több hiányosságát jelezték, megfelelő alkalmazás mellett a helyzet javulását eredményezheti. Vonatkozik ez a kisebbségi közösségek, valamint a felekezeteiktől elkobzott vagyona is, melyek rendezésére születtek ugyan jogi normák, alkalmazásuk, a restitúció terén bekövetkezett tényleges eredmények azonban messze elmaradnak az elvárttól. (A kárpótlás magyar kisebbségi, illetve egyházi vonatkozásait – melyek tanulmányunk fő célkitűzését képezik – külön tárgyaljuk a dolgozat II. részében).

I.4. A kárpótlás/restitúció jogszabályi kerete

A kárpótlás/restitúció folyamatának, az azt szabályozó törvények, jogi normák elemzése során nem hagyhatjuk figyelmen kívül Románia '89 utáni politikai-társadalmi berendezkedésének fundamentumát jelentő alaptörvényét, az 1991-ben elfogadott új Alkotmányt, annak a tulajdonjog kérdéskörére vonatkozó előírásait. Az abban foglaltak rendkívüli fontossággal bírnak, jogi erejük mellett jelzésértékűnek tekintendők: a jogállam kiépítésének, a piacgazdaságra való áttérés folyamatában a tulajdonjog sérthetlensége alapvető jelentőséggel bír. A restitúció kiindulási pontját ugyanis a kommunizmus alatt elkobzott javak, a tulajdonjog-megsértés törvénytelenségének kinyilvánítása, valamint a magántulajdon szavatolása képezik. E két fontos tényező együttesén alapszik a vagyon-visszaszármaztatás politikai-jogi kerete.

Amint Varga Attila megjegyzi, alkotmányos szinten az alapvető állampolgári jogok katalógusában kell helyet foglalnia a tulajdonjognak, mely végző soron alapja lehet a szabad és egészséges gazdasági fejlődésnek, a méltóságteljes emberi létnek. Ennek megfelelően, a tulajdonjog biztosításához szükséges garanciarendszer részletes szabályozottsága szintén elengedhetetlen.²¹ A tulajdonjog esetében, az 1991-es Alkotmány vonatkozó előírásai azonban számos bírálat tárgyát képezték, elégtelennek és pontatlannak tekintve az abban megfogalmazottakat. Amint már történt rá utalás, az akkori helyzetben az ideológiailag legkevésbé tisztázott kérdés a tulajdonforma volt, az új román Alkotmány, ennek megfelelően, bár a tulajdonjogra vonatkozóan új koncepciókat tartalmazott és megteremtette a lehetőségét a tulajdont szabályozó törvények elfogadására, tagadva, legalábbis elvi szinten, a kommunista rendszer által végrehajtott államosítások törvényességét, nem nyilatkozta ki a tulajdonjog sérthetlenségét, szavatolását, csupán annak védelmét. A szakértők nemcsak a „védelmezés” fogalom pontatlansága miatt bírálták a szöveget, hanem azért is, mert a 41. cikk 1) pontjának utolsó mondata („E jogok tartalmát és korlátait a törvény állapítja meg.”) lehetővé teszi a tulajdonjog korlátozását az Alkotmányban pontosan megállapított eseteken kívül is.²²

A '91-es Alkotmány híven tükrözte kora tulajdonjogra vonatkozó jogi-politikai szemléletét. 2000 után azonban Románia európai integrációjának elérhető távolságba kerülésével, az igazodási kényszer körülményei közepette is szükségessé vált a kérdés olyan formájú alkotmányos rögzítésére, mely világosan és félreérthetetlenül kifejezi az állam, az összes döntéshozó szerv, az állampolgárok, valamint bármilyen más szervezet kötelességét a tulajdonjog szavatolására vonatkozóan. Ennek megfelelően, a 2003 őszi módosított

Alkotmány már szavatolja a magántulajdont, valamint tiltja az államosítást illetve az erőszakos kisajátítást.²³

Az alábbiakban a restitúció-kárpótlás kérdésköre kisebbségi vonatkozásainak megvilágítása szempontjából is elengedhetetlen romániai jogszabályokat tekintjük át röviden, kitérve egy további alfejezet keretében a nemzetközi közösség által a témával kapcsolatosan megfogalmazott legfontosabb dokumentumokra is.

Az 1989-es rendszerváltást követően a román törvényhozás több olyan törvényt illetve jogszabályt is elfogadott, melyeknek meghirdetett célja, a kommunizmus 50 évét meghaladó időszakában a szabadság, a tulajdonjog valamint az emberi méltóság ellen elkövetett visszaélések jóvátétele, a visszaélések elszenvetőinek megfelelő jogorvoslatban valamint kárpótlásban részesítése. Ezek a visszaélések, túlkapások, jogsértések a következő típusokba sorolhatók:

- 1) politikai üldöztetés és ennek emberjogi és vagyoni következményei;
- 2) tulajdonjogi kérdések:
 - a) kollektivizált földek, erdők, legelők, államosított üzemek;
 - b) elkobzott ingatlanok;
- 3) vallási közösségeket ért vagyoni sérelmek;
- 4) kisebbségi közösségeket ért vagyoni sérelmek.

Ezen kívül léteznek sajátos esetek, mint például azon sorállományban lévő személyeké, akiket a katonai behívóval dolgozni, munkaszolgálatra vittek el, amiért annak idején semmilyen juttatást nem kaptak.²⁴

A kárpótlás, valamint restitúció kérdését szabályozni hivatott törvényeket a fenti tipológia szerint csoportosítjuk. A kommunizmus alatt politikai okok miatt üldözött személyek által elszenvedett sérelmek valamint szenvedések jóvátételére tulajdonképpen egyetlen jogszabály, az 1990/118-as törvényerejű rendelet vonatkozik, melyet azonban a '90-es évek folyamán többször módosítottak. Az ingatlanok tulajdonjogának rendezését szolgáló jogszabályok kategóriájában az első alcsoportot az elkobzott, államosított, „kollektivizált” földterületek és erdők visszajuttatására, illetve az ezekért nyújtandó kárpótlásra vonatkozó törvények 1991/18., 1997/169., 2000/1. valamint a 2005/247. képezik. A másik alcsoportba tartozó sérelmek – az állam által jogtalanul elvett házak, épületek – jogorvoslatát, kárpótlását illetve a tulajdonjogba való visszahelyezést rendező törvények: 1995/112., 2001/10. és 2005/247. Külön csoportba sorolhatók az egyházi ingatlanok visszajuttatásának megoldására született jogszabályok (2000/94. számú sürgősségi kormányrendelet, a 2002/501. valamint a 2005/247. számú törvények), illetve a kisebbségi közösségek javainak visszaszámaztatását szolgáló rendelkezések

(1999/83. számú sürgősségi rendelet, valamint a 2005/247. számú törvény). Mindezen jogszabályok mellett restitúciós, illetve kárpótlási előírásokat tartalmaznak a 2000/190. számú sürgősségi valamint a 2003/24. számú kormányrendeletek, melyek az elkobzott nemesfémek visszaadását teszik lehetővé.²⁵

I.5. A politikai-vagyon okok miatt üldözöttek kárpótlása

Az 1990/118-as törvény 1990. április 9-én jelent meg, az évek során pedig több kisebb-nagyobb módosítást hajtottak végre rajta, ezek azonban nem érintették a törvény eredeti koncepcióját. A jogszabály azoknak a személyeknek ad jogokat, akiket 1945. március 6. után politikai okokból bebörtönöztek, pszichiátriai kórházba utaltak, kényszerlakhelyet állapítottak meg számára vagy kitelepítették, egy helységről egy másikba deportálták. Minden egyes, a fenti helyzetben eltöltött év után egy meghatározott összegű havi pénzjuttatás jár. Ugyanakkor ezek az évek beleszámítódnak a munka mezején letöltött időtartamba, és mint ilyen, a nyugdíj kiszámításába. Ez utóbbi jog csak akkor vonatkozik a kényszerlakhelyes, illetve deportált személyekre, amennyiben az illető bizonyítja, hogy nem tudott képesítésének megfelelő munkahelyet találni. Ezek a jogok attól függetlenül érvényesek, hogy munkaviszonyban van vagy nyugdíjas az illető személy. A havi pénzbeli juttatáson túlmenően a törvény hatálya alá esők ingyenes orvosi ellátásra valamint ingyenes gyógyszerekre jogosultak az állami egészségügyi egységekben.

1997-ben a kormány sürgősségi rendelettel módosította a 118-as törvényt, melyet a parlament az 1998. március 2-án elfogadott 55-ös számú törvénnyel szentesített. Ez a törvény számos kiegészítést hoz a 118-as törvényben, újabb jogokat biztosítva az érintetteknek. Jelentősen megemelte a havi pénzbeli juttatást, de ugyanakkor két kategóriára osztotta az eredetileg egységes besorolás alá eső jogsértő szituációkat: azok esetében, akik bebörtönözve valamint kitelepítve illetve deportálva voltak, kétszer akkora a havi pénzjuttatás összege, mint a többiek esetében. A módosított 118-as törvény értelmében mentesül az érintett a személyi jövedelemadó valamint helyi adók és illetékek fizetése alól, térítésmentesen utazhat a helyi állami közszállítási eszközökkel, mentesítve van a televízió valamint rádió előfizetési díja alól, évi 12 ingyenes utazást bonyolíthat le a Román Vasúti Társaság járataival. További fontos kitétel, hogy az 55-ös számú törvény értelmében ezen jogok illetve juttatások a brassói, 1987. november 15-i kommunizmusellenes megmozdulás résztvevőire is érvényesek.

I. 6. A tulajdonjog rendezését szolgáló jogszabályok – a földterületek restitúciója

A mezőgazdasági valamint erdős területeket jogos tulajdonosaiknak való visszaszámaztatását megvalósítandó, az elmúlt tizenöt esztendő folyamán négy jelentős jogszabály elfogadására is sor került, melyek egymásra épülnek ugyan, de jelentős szemléleti és tartalmi különbségek figyelhetők meg közöttük. A kiindulópontot a 18-as számú földtörvény képezi, mely 1991. február 19-én lett kihirdetve. A jogszabály, a tulajdonjog helyreállítását illetően, elsősorban a termelőszövetkezetekbe (CAP) bevitt, illetve az ezek által bármilyen módon átvett földterületek esetében rendelkezik. Az állam tulajdonába került területek visszajuttatásáról nagyon megszorítóan szól, nem is beszélve az erdőkről. Végeredményben ez a törvény nem is kárpótlás, tulajdonjog helyreállítás céljából született, hanem, tartalmazva erre vonatkozó passzusokat is, az „általános érdekeket“ figyelembe véve „mindenki megelégedésére” igyekszik a földterületek jogállását rendezni. Szerkezetileg a jogszabály második fejezete foglalkozik a földterületek feletti magántulajdon jogának megállapításáról.

A magántulajdonba helyezhető terület maximális nagyságát a törvény családonként 10 hektár szántó egyenértékben állapította meg, az erdők esetében a maximális visszaadható mennyiség 1 hektár. Erre azok jogosultak, akik termelőszövetkezeti tagok voltak, vagy akiktől bármilyen módon télesztulajdonba jutott a földterület. Az ezen a mennyiségen felüli elvett földterületek után semmilyen kárpótlást nem ír elő a jogszabály, a megmaradt területek az állami földalaphoz kerülnek. Az állam tulajdonában levő földterületek esetében csak a polgármesteri hivatalok kezelésében levő belterületek juttathatók vissza eredeti tulajdonosaiknak, azok közül is csak azok, amelyek beépítetlenek és nem szerepelnek város- illetve falurendezési tervben sem, természetesen a 10 hektár keretein belül maradván. Az ilyen jogállású belterület ritka. (Aki mégis kaphatott vissza belterületet, annak, amennyiben a télesztben található területe kiadta 10 hektárt, választania kellett, miről mond le). A többi, beépített belterület után szintén nem jár kárpótlás. Azon volt tulajdonosok, akiknek területei az állami mezőgazdasági egységek tulajdonában voltak, ezen egységekből az 1990/15. számú törvény értelmében szerveződött kereskedelmi társaságok részvényeseivé válhattak.

A törvény csak a „kompenzálás” fogalmát ismerte, mely akkor alkalmazható, ha a jogosult területeit beépítették, még nem kapta meg a 10 ha szántóegyenértéket, és nem rendelkezett további visszakapható területekkel. Ebben az esetben vált lehetségessé a kompenzálás más, hasonló területtel. A

jogszabály továbbá kitér a törvényes felekezetekre, a falusi parókiáknak 5, a kolostoroknak 10 hektár mezőgazdasági területet juttatva, amennyiben rendelkeztek ilyen területtel és az a termelősövetkezet tulajdonába került.

Egyértelmű, hogy ez a jogszabály távolról sem rendezte a földterületek tulajdonjogát a jogállamiság követelményeinek megfelelően, a kárpótlásról nem is beszélve. Ugyanakkor végrehajtása számos technikai nehézségbe ütközött (kataszteres szakemberek hiánya, stb.), nem sikerült egységes alkalmazást lehetővé tevő jogszabályt alkotni, mely perek ezreit okozta. Annak ellenére, hogy a 18-as törvényt követően még három másik, erre vonatkozó jogszabályt, illetve jogszabály kiegészítést is elfogadtak, illetve kihirdettek, azért fontos a reá való részletesebb kitérés, mert alapvetően meghatározta az 1989 utáni földtulajdoni viszonyokat.

A földtulajdon rendezésének második stációját az 1997/169-es törvény elfogadása jelentette, mely jelentős módosításokat hozott a 18-as földtörvényt illetően. Az egyik legfontosabb ilyen módosítás, hogy azok, akik 10 hektárnál nagyobb földterülettel rendelkeztek, de a 18-as törvény értelmében többet nem kaphattak vissza, családonként 50 hektárig igényelhetek vissza. A jogszabály az állami gazdaságoknál maradó területek tulajdonosainak is megadja a visszaigénylési jogot a 10 hektárt meghaladó, de az 50 hektárnál nem nagyobb területekre. Jelentős változtatás, hogy kérvényezhetik tulajdonjuk visszaállítását mindazok a személyek vagy örökösök, akik az állam javára szóló bármely kisajátítási törvény alapján veszítették el földterületeiket. Először említődik az 1949. évi 83. törvényerejű rendelet és annak megszenvedői vagy örökösök, tehát az egykori agrárreform-törvényt kiegészítő, a jogfosztást kiteljesítő törvény áldozatai is bekerültek az jogosultak körébe, legtöbb 50 hektárig. A jogszabály kitér az állami tulajdonba került belterületek helyzetére is, leszögezve, hogy mindazt vissza kell juttatni, ami nincs beépítve, törölve a helységrendezési tervben való szereplés korlátozó kitételét.

Módosultak az egyházakra vonatkozó előírások is. A falusi és városi parókiák 5 helyett 10, a kolostorok és remetekolostorok pedig 50 hektárig kérhettek vissza földterületet. A pátriárka hivatala 200, az egyházkerületi/püspöki hivatalok 100, az esperesi hivatalok 50 hektárig igényelhetek földterületet egykori területeikből. Az erdők, erdősített területek esetében a visszaigényelhető terület nagyság 30 hektárra változott. Az igényjogosultság kiterjesztődött a közbirtokossági erdők egykori tulajdonosaira illetve örökösöire is. Az erdő-visszaigénylés jogával az egyházak is élhetnek, az egykori községi legelők és erdők a községi tanácsok tulajdonába kerülnek vissza. A jogszabály nem zárta ki a külföldre telepedett román állampolgárokat sem, a jogok rájuk is kiterjedtek.

A földterületekre vonatkozó harmadik jogszabály, az ún. Lupu-törvény 2000-ben jelent meg. A 2000/1-es számot viselő rendelkezés lényegében nem változtat a 169-es törvény által megszabott alapelveken, a visszaadható mezőgazdasági földterületek mennyiségén, a jogosultak körén, hanem megerősíti azokat és egy egységes alkalmazási normarendszert igyekszik meghatározni, sok technikai és gyakorlatban alkalmazási kérdést tárgyalva. Ebben a jogszabályban megjelenik a kárpótlás lehetősége is, amennyiben az elvett földterületek feletti tulajdonjogot a volt tulajdonosok számára nem tudják teljes mértékben helyreállítani, 50 hektár maximális kiterjedésig. A törvény azonban tartalmaz egy visszalépést: az erdők esetében a maximálisan visszaadható terület kiterjedését tulajdonosonkénti 10 hektárra csökkenti, a párikiák, kolostorok esetében pedig 30 hektárban határozza meg.

Összegzésként elmondhatjuk: a fenti törvények, egyrészt előírásaikból fakadóan, jelentős mértékben viszont az alkalmazásuk során tapasztalható rendellenességek miatt számos, a volt tulajdonosokra nézve hátrányos helyzetet teremtettek. Ezek közül a leggyakoribbak:

- a tulajdonok tanúk általi bizonyításának lehetősége a hiteles okiratok és nyilvántartások helyett (telekkönyvi kivonatok, mezőgazdasági jegyzék), mely az egymásnak tanúskodások által visszaélésre adtak lehetőségeket,
- az egyes telekkönyvi hivatalokból elveszett számos telekkönyv, amelyekért senkit felelősségre nem vontak,
- a törvények számtalan módosítása, kiegészítése, majd a változtatások újbóli megváltoztatása, mely eredményeként egy zavaros helyzet alakult ki, amelyet nehezen tudtak/tudnak kezelni még a szakemberek se,
- a restitutio in integrum elvének mellőzése okán az újabb terület-kiszajátítások, az a tény, hogy a polgármesteri hivatalok kárpótlási listákra javasoltak több, nagy értékű és a törvény értelmében visszaadható területet – az állami költségvetés rovására – ezt a gyakorlatot nem lehet átlátni, csak (esetleg) törvényszéki úton megtámadni.

Ezek a hiányosságok olyan pereket jelentenek, amelyek legalább 2–3 évig tartanak, a törvény által kijelölt illetékes hatóságok nem követték azt a kötelezettségüket, hogy az előírt időpontig válaszoljanak, de egy eset sem ismert, amikor a törvény által meghatározott időpontok be nem tartása felelősségre vonás követett volna.²⁶

A földterületek visszaszolgáltatását kodifikáló törvények sorát a 2005. július 22-én a Hivatalos Közlönyben megjelent, ezáltal pedig életbe lépett legújabb, 2005/247. számú restitúciós törvény²⁷ zárja, mely a 1945. március 6.

– 1989. december 22. között elkobzott magán-, egyházi- és közösségi javak visszaszolgáltatására vonatkozóan korábban megszületett jogszabályokra vonatkozóan tartalmaz módosító rendelkezéseket.

A reformcsomag külön módosítja a földalapról szóló 1991. évi 18., az 1997. évi 169. és a 2000. évi 1. törvényeket, az 1945–1989 között elkobzott egyes ingatlanok jogállásáról szóló 2001/10-es számú törvényt, a közösségi vagyonok visszaszolgáltatását elrendelő 1999/83-as sürgősségi kormányhatározatot és az egyházi ingatlanok restitúciójával foglalkozó 2002/501-es jogszabályt. E fenti törvények módosítása mellett a 2005/247. számú törvény új szabályozást léptet életbe a kárpótlásról, melyek értelmében kárpótolják azokat a volt ingatlantulajdonosokat, akiknek nem tudják természetben visszaadni vagyonukat, valamint rendelkezik az ingatlanperek felgyorsításáról is.

A földtörvények esetében eszközölt módosításokat illetően a 18. törvény eredeti változata alapvetően és negatívan határozta meg az ingatlanrendezés kérdéskörét. A 18. törvény okozta anomáliákat az új jogszabály nem tudja feloldani, ezért ahol a 18. törvényt tiszteletben tartották, ott nincs változás. A 247-es törvény azonban megnyitja az új visszaigénylési kérések benyújtásának a lehetőségét. Azoknak is lehetősége van kérést benyújtani, akiknek korábbi kérését elutasították.

I.7. Az ingatlanok tulajdonjogának rendezését szolgáló jogszabályok – az épületek restitúciója

Az államosított épületek jogi helyzetének rendezésére hivatott első jogszabály, a 112-es törvény meglehetősen későn, 1995. november 29-én jelent meg. A törvény kezdő cikkelye kimondja, hogy azon volt tulajdonosok –*fizikai személyek* – akiknek *lakásrendeltetésű* ingatlanjaik 1945. március 6. után *jogcímmel* az állam, vagy más jogi személyek tulajdonába kerültek, s melyek 1989. december 22-én az állam vagy más jogi személyek birtokában voltak, jelen törvény jóvátevő rendelkezéseinek haszonélvezői. A törvény szövegében foglaltak kiemelése nem véletlenszerű, mert ezek az előírások nagymértékben csökkentették mind a jogorvoslatra jogosultak körét, mind a jogszabály hatáskörébe eső ingatlanok számát. Az igénylők csak fizikai személyek lehettek, ezáltal nem voltak jogosultak az egyházak, a különböző civil szervezetek, jogi személyek, felekezeti iskolák sem kárpótlásra, sem a visszajuttatásra. Ugyanakkor a második kitétel meggátolta az államosított ipari létesítmények és más rendeltetésű ingatlanok visszajuttatását. Harmadsorban nagyon sok, akkori „törvényes” előírás nélkül elvett ingatlan létezett s létezik, ezek sorsát szintén megoldatlanul hagyta ez a jogszabály.

Ami a természetbeni visszajuttatást illeti, erre vonatkozóan is megszorító intézkedéseket tartalmazott a törvény. A volt tulajdonosok csak azon lakrészeket kaphatták vissza, melyben mint bérlők laktak, vagy melyek szabadok voltak, a többi lakrészt kárpótlást írt elő a jogszabály. A törvény nyújtotta jogorvoslattal, csak a román állampolgárok élhetnek. A kárpótlással kapcsolatosan a törvény egyik legfontosabb kitétele, hogy a természetben visszajuttatott lakrész illetve esetlegesen a többi lakrész után járó kárpótlás összege nem haladhatja meg az egy személy 20 éves átlagfizetését kitevő összeget. Így a 13. cikkely előírásai gyakorlatilag azt jelentették, hogy a kifizethető kárpótlás értéke messze elmaradt egy több lakrészt magába foglaló ingatlan piaci értékétől. Ez jellemezte az esetek döntő többségét, ugyanis egy-egy tulajdonostól több lakrészt is magába foglaló házat vagy házakat államosítottak, mert aki csak egy lakrészrel rendelkezett, azt általában nem érintették az államosítási rendeletek, melyek kifejezetten a „vagyonos kizsákmányolók” ellen irányultak. Egy további megszorító rendelkezés pedig a 24. cikkelyben fogalmazódik meg, mely kijelenti, hogy az államosított lakrészekre vonatkozó természetbeni visszaigénylések valamint kárpótlási kérelmek csak ezen törvény alapján bírálhatóak el. Ezzel a kitétel akadályt próbált gördíteni annak az útjába, hogy bírósági úton, a közjog alapján lehessen az ingatlanokat visszaigényelni.

A 112-es törvény nem a jogorvoslat jegyében született, s a kezdeti célja sem ez volt. Látszatjövátételt kínált a volt tulajdonosoknak, s kimondottan a bérlőknek illetve az államnak kedvezett, úgymond törvényesíteni igyekezett az államosítást. Alkalmazása azonban, akárcsak a 18-as földtörvény esetében, jelentős mértékben meghatározta a további ingatlan-restitúciós törvények mozgásterét. Rendelkezései értelmében ugyanis a bérlők megvásárolhatták az általuk elfoglalt lakrészeket, mely adás-vételi szerződéseket érvényesnek kellett tekinteni a továbbiakban, a volt tulajdonosok ezt követően már csakis kárpótlásra tarthatnak igényt, természetbeni visszaszolgáltatásra nem.

Az épületek visszaszolgáltatásában a 2001/10-es törvény jelentett kedvező fordulatot, mely előrelépést hozott a tulajdonjog érvényesítésének szempontjából. Kimondja a tulajdonjog helyreállításának elvét, vagyis az épületek természetben történő visszajuttatását helyezi előtérbe. Ugyanakkor, ha ez nem lehetséges, egyenértékű helyrehozó intézkedéseket kell meghatározni. Szintén nagyon fontos, hogy a jogszabály tartalmazza a nem lakásrendeltetésű ingadatok visszajuttatását, valamint a visszajuttatásra való jogosultságot kiterjeszti a jogi személyekre is. A törvény értelmében a vallásfelekezetek és nemzeti kisebbségek tulajdonában volt ingatlanok helyzetét különleges jogszabályok fogják rendezni, addig ezen ingatlanok adás-vétele, rendeltetésének megváltoztatása tilos. Ugyanakkor ez a törvény is számos megszorítást

tartalmaz a tulajdonjog helyreállítását illetően: a tanügy, egészségügy, közintézmények, politikai pártok, szociális-kulturális szervezetek, diplomáciai képviselők által használt épületek természetben nem adhatóak vissza, de azok sem, melyeket a 112-es törvény tiszteletben tartásával eladtak a bérlőknek. Továbbá, alkalmazása során, az előírt válaszadási időpontokat a hatóságok nem tartották tiszteletben – vannak, akik a mai napig sem kaptak választ beadványaikra, az a kitétel, mely szerint 30 napon belül megjelenik a végrehajtási utasítás és egy éven belül az a speciális törvény, amely meghatározza a pénzbeli kárpótlás módozatait – ez utóbbiak pedig soha nem készültek el.

A 2005/247-es törvénycsomag, miként azt már jeleztük, a 10-es törvényre vonatkozóan is tartalmaz módosító előírásokat. Ezek értelmében lehetővé vált a közérdekű tevékenységet szolgáló ingatlanokat természetbeni visszaszolgáltatása is, amennyiben pedig kárpótlásra kerül sor, úgy annak összegét az elvesztett ingatlan piaci értéke szerint számítják ki. Azonban ha az ingatlan az 1995. évi 112. törvény tiszteletben tartásával eladták a bérlőknek, a természetbeni visszajuttatást a törvény nem teszi lehetővé, a 10. törvény vonatkozó rendelkezései továbbra is hatályosak maradtak, nem módosultak. Ugyanakkor az új törvény nem teszi lehetővé újabb kérések benyújtását sem, így a 10-es törvény alapján kérvényezett ingatlanokra vonatkozó előírásai, aki annak alapján nem élt a kérelem jogával, most sem teheti meg.

I.8. Az egyházi és közösségi ingatlanok restitúciójára vonatkozó jogszabályok

Bár történtek rá korábban is próbálkozások néhány kormányhatározat elfogadásának formájában, az egyházi és közösségi ingatlanok visszajuttatásának kérdése lényegében 1996–97-ben, az új koalíciós kormány hivatalba lépésével került terítékre.

Az ezt megelőző időszak első, egyházi ingatlanokat visszajuttató rendelkezése 1990-ben született. Az 1990/126. Törvényerejű Rendelet a görög katolikus egyház egyes volt javainak visszaszolgáltatására vonatkozott, mely egyház egy különleges esetet képviselt. A rendelet értelmében, a 1992/466. számú Kormányhatározat alapján mintegy 80, a görög katolikusok egykori ingatlanját juttatták vissza egyházuknak (Chiriac 2004).

1996-ot követően több sürgősségi kormányrendelet elfogadására is sor kerül, mely rendeletek mellékletei több, egykori egyházi vagy közösségi ingatlan visszajuttatását is tartalmazták. Itt elsősorban az 1997/21-es rendeletre gondolhatunk, mely a zsidó közösségnek szolgáltatott vissza ingatlanokat, továbbá az 1998/13-as rendeletre, mely szintén a kisebbségi közösségeknek juttat vissza elkobzott javakat. Annak ellenére, hogy ezek a visszaszolgáltatá-

sok többé-kevésbé finalitást nyertek, nem jelentették egy általános és átfogó keretét az egyházi ingatlanok restitúciójának (Chiriac 2004).

Az egyházaktól elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatásáról rendelkező első átfogóbb jogszabály 2000. június 29-én látott napvilágot, ekkor fogadta el a Kormány az ezt a célt szolgáló 94. számú Sürgősségi Rendeletet. A jogszabály azonban meglehetősen korlátozóan rendelkezett, csak 10 ingatlan visszajuttatását téve lehetővé az egyes egyházak esetében.

A Rendelet jóváhagyására, jelentősebb módosításokkal, 2002. július 11-én került sor, az 501-es számú törvény által. A jogszabály kimondja, hogy a vallási felekezetektől a román állam, a szövetkezetek vagy bármely más jogi személy által az 1945. március 6. – 1989. december 22. közötti időszakban önkényesen elkobzott ingatlanok visszajuttatódhatnak jogos tulajdonosaiknak, kivételt képeznek a templomok, melyekre nem vonatkoznak a törvény előírásai. Ezáltal eltörölték a 10 ingatlanra terjedő felső határt, és lehetővé vált a közintézményeknek helyet adó épületek visszajuttatása is. Azoknak az ingatlanoknak az esetében azonban, melyek közcélú szolgálnak (egészségügyi, szociális vagy tanintézmények, továbbá diplomáciai képviseletek, konzulátusok vagy pártszékházak) csupán csak a pusztá tulajdonjog adható vissza, a tényleges birtokbavétel a restitúcióról szóló határozat meghozatalát követő 5 évnyi türelmi idő után történhet meg. Ugyanakkor ezek a restitúciós határozatok megtámadhatóak a Közigazgatási Bíróságon.

Az ingatlanok visszajuttatása céljából a jogszabály létrehozta az 5 taggal működő Különleges Restitúciós Bizottságot, (KRB), mint az egyházak kéréseit megvizsgálni és a restitúcióról dönteni hivatott szervezet.

Az egyházak volt tulajdonát képező javak visszaszolgáltatását illetően a 2005/247-es törvény számos új rendelkezést is megfogalmaz. Ebben a vonatkozásban az új törvény előírásai több előrelépést tartalmaznak a korábbi jogszabályokhoz képest. Az új előírások főként a történelmi magyar egyházak volt tulajdonát képező javak restitúciós folyamatában hozhatnak jelentősebb előrelépést, bár jelenleg, a törvény alkalmazásának kezdeti szakaszában, nehéz lenne megítélni tényleges pozitív hatásait. A jogszabályban megfogalmazottak értelmében előrelépésként értékelendő, hogy a természetben visszaszolgáltatott ingatlanok esetében visszaadják azokat az ingóságokat is, amelyek az elkobzáskor az épületben voltak, és a visszaszolgáltatási kérés beadásakor még léteztek. Az épületek jelenlegi használói kötelesek az igénylés beadásától számított 30 napon belül elkészíteni az ingóságok leltárát. További pozitív előírás, hogy minden állami tulajdonban levő épületet azonnal – kivételt képeznek az oktatási és egészségügyi intézmények, melyek esetekben 5 évig biztosítani kell a bentlakást – természetben kell visszaszolgáltatni az igénylő egyháznak az épület jelenlegi rendeltetésétől függetlenül. Az épü-

letet használó intézmény a Különleges Restitúciós Bizottságtól (KRB) megkapott átadási döntés kézhezvételétől számított 60 napon belül köteles átadni azt. Abban az esetben, ha egy adott épület nem juttatható vissza volt tulajdonosának, úgy a kárpótlási rendelkezések értelmében kompenzálják a volt tulajdonost. A restitúció meggátolását, illetve lehetetlenné tételét megelőzendő, a jogszabály értelmében felfüggesztésre kerül a visszaigényelt ingatlannal kapcsolatos mindennemű adásvétel mindaddig, amíg a KRB döntést nem hoz az épület ügyében, valamint jelentős pénzbírságot vehetnek ki azokra a helyi szervekre, amelyek akadályozzák a restitúciós folyamatot. A restitúciós törvény reformja értelmében ellenőrző szervként a most felállított Országos Tulajdon-visszaszolgáltatási Hatóság felügyeli a helyi hatóságok viszonyulását.

Számos hiányosság is megfogalmazható ugyanakkor a törvény szövegével kapcsolatosan. Ezek közül a legjelentősebbek, hogy továbbra sem tartalmaz előírásokat a templomokra vonatkozóan, így tovább odázza a görög katolikus és az ortodox egyház közötti vita rendezését (köztudottan, azt követően, hogy a kommunista hatóságok betiltották a görög katolikus egyházat, az ortodoxok vették birtokba templomaikat). Ugyanakkor a KRB döntései továbbra is megtámadhatóak, ezzel az állami- illetve helyi intézmények vezetőinek jóindulatára van bízva az ügy lezárása vagy a hónapokig, évekig tartó esetleges pereskedés. Továbbá, az ingóságok restitúcióját rendező törvény-cikkely nem vonatkozik azokra a tárgyakra, amelyeket korábban elmozdítottak eredeti helyükről s így a restitúciós döntés beadásakor nem voltak az épületben.²⁸

A '90-es évek során elfogadott, fennebb már említett kormányhatározatok és rendeletek megszületését követően, a kisebbségi közösségektől elkobzott javak visszaszolgáltatására vonatkozó első átfogóbb jogszabály 1999-ben látott napvilágot, sürgősségi kormányrendelet formájában (1999/83-as számú rendelet), jóváhagyása, kisebb kiegészítésekkel, a 2004/66-os számú törvény által valósult meg. A rendelet értelmében azok a jogi személyiséggel rendelkező szövetkezetek, egyesületek, szervezetek vagy más jogi személyek igényelhetik vissza javaikat, amelyek a hatályban levő román törvények értelmében működnek, és egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok érdekeit képviselik. Az 1945. március 6. és 1989. december 22. között jogtalanul elvett ingatlanokat lehet visszakérni. Ezeknek a szervezeteknek bizonyítaniuk kell, hogy azon jogi személyek jogutódjai, amelyektől az illető javakat törvénytelenül elvették. A jogutódlás kimondását az illetékes igazságszolgáltató hatóságtól kell kérni, a 2001. évi 10-es törvény értelmében.

A visszaigénylési kérvényeket szintén a Különleges Restitúciós Bizottság bírálja el. A jogszabály értelmében csak a településeken belül elhelyezke-

dő épületeket és a hozzájuk tartozó területeket lehetett visszaszerezni, a közhasznó szolgáló épületek esetében pedig a volt tulajdonos választhatott a természetbeni visszaszolgáltatás és a kárpótlás között.

A rendelet 2005/247-es törvény általi módosítása több pozitív változást is hozott. Ezeknek megfelelően, újra be lehet nyújtani a kéréseket, melyek ez esetben a szabad belterületekre is vonatkozhatnak, ezek is visszajuttathatók természetben. Az államosítást követően beépített telkek után kárpótlás kapható, a piaci áraknak megfelelően. A terület értékének felmérése a nemzetközi értékelési szabványok szerint történik.

Jelentős módosítás, hogy a közhasznú épületek esetében a 2005-ös törvény kötelezővé teszi ezen ingatlanok természetbeni visszaszolgáltatását. A volt tulajdonos közösség azonban köteles visszakapott tulajdonának rendeltetését – oktatási vagy egészségügyi intézmény székhelyül szolgáló épület esetében – a visszaszolgáltató határozat dátumától számítva maximum 5 éves időtartamig tiszteletben tartani. Újításnak számít az ingóságok visszaszerzésének lehetősége is, a természetben visszaszolgáltató ingatlanok esetében. Amennyiben az épület átvételekor az épületben voltak és a visszaigénylési kérés beadásakor még léteznek, ezek a javak visszaszolgáltathatók. Nem hozott viszont változást az új törvény 1989. december 22. után, az állam által eladott ingatlanok esetében. Ezek az ingatlanok nem szolgáltatathatók vissza természetben, ellenükben a régi tulajdonos kárpótlásban részesül. Lehetőség van, viszont, az adás-vételi szerződés bírósági úton való semmisnek nyilvánítására, amennyiben az eladás nem a törvényes feltételeknek megfelelően történt. A bírósági eljárásról az érdekelt visszaigénylőnek kötelessége értesíteni a Restitúciós Bizottságot. Annak érdekében, hogy a visszaszolgáltatás folyamata alatt további eladásokat meg lehessen akadályozni, a visszaigénylő kisebbségi közösségi szervezet köteles írásban értesíteni a jelenlegi használót a visszaigénylési kérés beadásáról.²⁹

I.9. A nemzetközi közösség szerepe a romániai kárpótlási folyamatban

A romániai restitúciós folyamat nemzetközi fórumok általi nyomon követésére, a kérdéskör méltányos, a jogállamiság szabályait tiszteletben tartó megoldásának befolyásolására az ország európai integrációs törekvéseinek keretében nyílt és nyílik továbbra is lehetőség. Az 1993-as esztendő megelőző időszakban még kevés eszköz állt az egyes nemzetközi szervezetek rendelkezésére ilyen célzatú megnyilvánulásaik hathatósabb érvényesítésére, akárcsak a volt tulajdonosok számára, hogy nemzetközi intézményekhez fordulhassanak.

E tekintetben a helyzet lényegesen változott Románia Európa tanácsi tagságával, valamint az Európai Unióhoz való csatlakozási tárgyalásainak megkezdődésével. Románia 1993. október 7-én vált az Európa Tanács tagjává, amely az ország számára több, kiemelt fontosságú kérdésben is kötelezettségvállalást jelentett, ezek keretében az ország felelősséget vállalt az államosított ingatlanok visszaszolgáltatására. Az ET tagsági felvételt követően ugyanakkor lehetővé vált az is, hogy a román állampolgárok restitúciós kérdésekben jogorvoslatért az Európai Emberjogi Bírósághoz forduljanak. Továbbá az EU-s csatlakozási tárgyalások, az integráció eléréseért Románia által teljesíteni szükségeltett vállalások, valamint az ezek stádiumát tükröző éves országjelentések szintén fontos nyomásgyakorló eszközt jelentenek a tényleges restitúció megvalósulása érdekében.

A nemzetközi fórumok által a romániai restitúciós-kárpótlási folyamat ellenőrzése, annak korrektségével és megfelelő előrehaladási ütemével kapcsolatosan született dokumentumaik, jelentéseik sorában az egyik legjelentősebb az *Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1997/ 1123-as Határozata*,³⁰ melynek elfogadására 1997 áprilisában került sor, az ET Külügyi és Emberjogi Bizottságának 7795. számú jelentése alapján. A vállalások teljesítésének felügyeletét szolgáló ún. monitorizálási folyamatot az ET ekkor lezárta, felhívta azonban az említett dokumentum keretében a figyelmet néhány jelentős hiányosságra, melyeket Romániának sürgősen orvosolnia kell, amennyiben teljes mértékben eleget akar tenni az ET tagsággal járó kötelezettségeknek, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglaltaknak.

Ennek megfelelően, a Határozat 12. pontja arra szólítja fel Romániát, hogy rendezze az elkobzott, illetve kisajátított ingatlan tulajdonok kérdéskörét, különös tekintettel az egyházak, a politikailag elítéltek valamint az egyes közösségek esetében, a *restitutio in integrum* elv tiszteletben tartása mellett, amennyiben pedig ez nem lehetséges, úgy fizessen igazságos kártérítést, továbbá biztosítsa a panasszal élők számára az igazságszolgáltató szervekhez való szabad fordulást. Ez utóbbival is kapcsolatosan, a Határozat 8. pontja felhívja a román hatóságok figyelmét a bíróságok teljes függetlenségének tiszteletben tartására, ugyanis az európai fórumok előtt sem maradt rejtve az állami szervek azon igyekezete, hogy a restitúciós perek folyamán, a volt tulajdonosok számára kedvezőtlen ítéletek meghozatala céljából, befolyással éljenek az igazságszolgáltató szervek irányába. A helyzet minél előbbi méltányos megoldása érdekében a Határozat 14. pontja az 1991/18-as valamint az 1995/112-es jogszabályok módosításának kérelmét fogalmazza meg, olyan formában, hogy azok tegyék lehetővé a *restitutio in integrum* elvét alkalmazó visszaszolgáltatást, illetve a valós kárpótlást. A határozat megszületését követően a román kormány megígérte, hogy visszaszolgáltatja, illetve megfelelő kárpótlásban részesíti a volt tulajdonosokat.

Szintén jelentős nemzetközi visszhangként értékelhető az Európai Parlament 1998. december 3.-i A4-0428 számot viselő Határozata, mely felkéri Romániát, hogy találja meg az elkobzott javak teljes visszaszolgáltatásának végleges megoldási eszközeit, amennyiben pedig ez nem lehetséges, úgy egy megfelelő kártérítés kifizetésének lehetőségét.

Az ET tagság, valamint az azzal járó kötelezettségek, illetve azok betartásának ellenőrzése mellett az EU-s csatlakozás jelent Románia számára igazodási kényszert, ennek keretében pedig a tulajdon kérdéskörének rendezését. A Romániával történő csatlakozási tárgyalások megkezdésére az Európa Tanács 1999. december 12-i határozatával nyílt lehetőség, melyek hivatalosan 2000 februárjában kezdődtek el. Ezt megelőzően, az Európai Bizottság Romániai Küldöttsége, melynek legfontosabb feladata Románia EU-s csatlakozási folyamatának keretében az ország általános politikai, gazdasági, szociális valamint törvénykezési fejlődésének monitorizálása, már 1998-tól kezdődően évente elkészítette és elkészíti az úgynevezett országjelentést, melyet az Európai Unió Tanácsához továbbít. Az országjelentés Románia felkészültségi szintjéről, a csatlakozási kritériumok teljesítettségének állapotáról nyújt tájékoztatást, melynek alapján az EU illetékes szervei döntést hoznak az integrációs tárgyalások további menetét illetően. Az 1998–2004 közötti időszakban megjelent országjelentések mindenike tartalmaz a romániai restitúciós folyamatra vonatkozó megállapításokat, különös tekintettel a kisebbségi közösségekre, mely megállapítások jelzésértékűek mind a román hatóságok, mind az EU illetékes szervei irányába, arra vonatkozóan, hogy mit kell e téren javítani, illetve számon kérni az országtól. Így, az 1998-as jelentés,³¹ a strukturális reformok megvalósulási stádiumának, valamint Románia Koppenhágai kritériumoknak³² való megfelelése értékelésekor kiemeli: a földterületek visszajuttatása egy végeláthatatlan és ellentmondásos folyamatba torkollott, melynek legfőbb oka a politikai akarat hiánya egy, a föld-restitúció lezárulását elősegítő kompromisszum megszületésére vonatkozóan.

Az 1999-es, valamint az azt követő országjelentések már az emberi jogok és a kisebbségek védelme fejezet keretében foglalkoznak a kérdéssel. Annak ellenére, hogy a kormány által 1999 júniusában elfogadott rendelet kimondja a kisebbségi közösségek javainak visszajuttatását, az elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatási folyamata rendkívül lassú, politikai konszenzus hiányában pedig a tényleges restitúcióhoz szükséges jogszabályok elfogadása továbbra is várat magára, a megalkotott törvények nem a legmegfelelőbbek – áll az országjelentésben.³³ Hasonlóan vélekedik a 2000-ben közzétett országjelentés is, mely megállapítja, hogy a mezőgazdasági és erdős területek visszajuttatása továbbra is lassú, a 2000 elején elfogadott újabb földtörvény alkalmazás pedig komplikáltnak és nehézkesnek bizonyul. A restitúciós pe-

rek esetében a igazságszolgáltató szervek ítéletei mellőzik az egységes szemléletet, az eljárások pedig rendkívül nehézkesek.³⁴ A bíróságok szerepének teret szentel a 2001-es országjelentés is, mely egy 2001 márciusában közzétett minisztériumi körlevélre utalva kijelenti: veszélyben a bírói függetlenség a restitúciós perek vonatkozásában. Az említett körlevél ugyanis arra hívja fel a bíróságok, törvényszékek figyelmét, hogy fordítsanak fokozott figyelmet az államosított házak visszajuttatásáért indított eljárások során a kérés szociális vonatkozásaira. A jelentés továbbá kitér a 2001 elején elfogadott új ingatlan-törvény értékelésére is, pozitívan értékelve annak várható hatásait, kijelentve ugyanakkor, hogy továbbra is jelentős hiányosságként jelenik meg az elkobzott egyházi ingatlanok kérdésköre, mely tekintetében nem tapasztalható semmilyen előremozdulás.³⁵

A 2002-ben közzétett országjelentés elődeihez képest nagyobb teret szentel a romániai restitúció kérdéskörének, behatóbban vizsgálva azt. A jelentés a restitúciós folyamat három fontos összetevőjét emeli ki: az épületek visszajuttatása, a mezőgazdasági és erdős területek visszajuttatása valamint az egyházi vagyon visszaszolgáltatása. A dokumentum megállapítja: az ingatlanok és földek visszaadásának üteme, az előző évekéhez hasonlóan, továbbra is meglehetősen lassú maradt. A 2002 júliusában elfogadott, egyházi vagyonra vonatkozó törvény esetében pedig kiemeli, hogy az nem vonatkozik az elkobzott templomokra, így főként a görög katolikus egyház továbbra is jelentős kárt szenved, nem lévén jogszabály az elkobzott templomok kérésének megoldására.³⁶

A 2003-as országjelentés értelmében már több pozitív fejlemény is tapasztalható a visszaszolgáltatások tekintetében. Míg a mezőgazdasági területek visszaszolgáltatása esetében jó ütemben haladnak a dolgok, nem mondható el ugyanez az erdőkről. Az ingatlan-restitúció folyamatban van, de a 210.000 kérvénynek csak a 3%-a esetében történt meg a természetbeni visszajuttatás. Az egyházaktól elkobzott javak vonatkozásában 7568 visszajuttatási kérelem lett megfogalmazva, 2003 szeptemberéig pedig 180 KRB-határozat született. A restitúciós folyamat folytatódik, de távolról sem tekinthető teljesnek és lezártnak.³⁷

A tavalyi jelentés további fejleményekről ad számot. 2004 szeptemberéig 15.000 ingatlan természetbeni visszajuttatása történt meg, de a folyamat továbbra is lassú, 2005 végéig összesen 35.000 ingatlan visszaadására lehet számítani. Még lassúbb a restitúció az egyházak vonatkozásában, a templomok kérdését rendező jogszabály hiánya pedig továbbra is egy központi kérdés maradt.³⁸

Az országjelentések vonatkozásában összegzésként megfogalmazhatjuk, hogy azok egyértelmű üzenete, hogy a romániai kárpótlás folyamata

rendkívül lassú, ellentmondásos, s bár a törvényi keret fokozatosan javult, azok alkalmazása sok kívánnivalót hagy maga után. A legújabb restitúciós jogszabály életbeléptetésének hatásairól várhatóan 2006-ban tud megfelelő értékelést adni az Európai Bizottság.

Szintén a restitúciós kérdéssel foglalkozik az Európai Parlament *Románia előrelépése a csatlakozás felé* című, a Moscovici-jelentés alapján 2004. december 16-án elfogadott állásfoglalása.³⁹ A dokumentum 40. pontja felkéri Romániát, hogy gyorsítsa fel a kisajátított tulajdonok visszaszolgáltatását és az egyházak javainak visszaszolgáltatására vonatkozó jogalkotást.

Egy szintén kiemelkedő fontosságú dokumentumként értékelendő az *Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa Külügyi Bizottságának 1991-es számú határozati javaslata*.⁴⁰ A Tom Lantos demokrata és Tom Tancredo republikánus képviselők által indítványozott, a romániai ingatlan-visszaadást támogató kezdeményezés képviselőházi beterjesztéséről 2005. május 18-án született döntés. A határozati javaslat felszólítja a román kormányt, hogy teljesítse kötelezettségeit a volt kommunista hatalom által jogtalanul elkobzott egyházi ingatlanok méltányos, haladéktalan és igazságos visszaszolgáltatásában, a mezőgazdasági és erdős területek visszajuttatását, továbbá biztosítsa minden felekezet számára a vallásgyakorlás teljes szabadságát. Megállapítja, hogy a kommunista rendszer katasztrófát jelentett a vallási intézményekre nézve. Emlékeztet rá, hogy a négy magyar történelmi egyháztól (római katolikus, református, evangélikus és unitárius) 2140 iskolát, kórházat, árvaházat és más intézményt koboztak el törvénytelenül, amelyek közül ma is csak 30 ingatlant birtokolnak vagy használhatnak ezek a felekezetek. A háborús fasiszta kormány már 1940 szeptemberében megkezdte a zsidó tulajdon elkobzását, amit a háború utáni kommunista kormány is nagyrészt megerősített, több mint ezer közösségi tulajdont állami tulajdonban hagyva, és csupán néhányat szolgáltatott vissza, többnyire azokat is kormányzati intézmények használatában hagyva, amelyek után még bért sem fizetnek. A görög katolikus egyház 1948. évi feloszlását 1990-ben törvényrendeletben érvénytelenítették, követeléseik rendezése azonban máig sem történt meg.

A tervezet továbbá megfogalmazza, hogy az egyházi tulajdonok visszaszolgáltatásáról az érintett vallási közösségekkel való konzultáció nélkül elfogadott 2002 júniusi törvény nem felel meg a közösségek szükségleteinek, számos törvényi fogyatékosága van, végrehajtását pedig késleltetik. Ennek megfelelően sürgeti a román kormányt a 2002/501-es törvény minél előbbi módosítására, hogy az a restitutio in integrum elvnek megfelelő rendelkezések mentén szabályozza a tulajdon visszaszolgáltatását, valamint kötelezze a helyhatósági szerveket a teljes együttműködésre és a Restitúciós Bizottság döntéseinek gyakorlatba ültetésére. A határozattervezetet jóváhagyó május

23-i kongresszusi szavazás jelentős előrelépés abban a folyamatban, amely fel kívánja hívni a nemzetközi figyelmet a vallásszabadság, a kisebbségi jogok és a magántulajdon szentségének folyamatos megsértésére, valamint a civil társadalom fejlődésének akadályozására Romániában.

A nemzetközi fórumok szerepét összegezve megállapíthatjuk: a román restitúciós folyamat értékelésével kapcsolatba hozható dokumentumaik egyértelműen a kérdés gyors és méltányos rendezéséért szállnak síkra, hatásuk Románia EU-s integrációjának előrehaladásával pedig egyre nagyobb mértékben tekinthető pozitívnak, legalábbis ami a törvényi keretek megalkotását, azok tökéletesítését illeti. A törvények gyakorlati alkalmazása, illetve a visszaszolgáltatás ütemének jelentős gyorsítására vonatkozóan azonban a nemzetközi közösség állásfoglalásai sem tudtak a kívánt mértékben hatni.

II. A kárpótlás folyamata a tulajdonosok szemszögéből (az interjú vizsgálat tapasztalatai)

II. 1. Bevezető

Az elméleti és jogi áttekintő után térjünk rá arra, ami az érdeklődőket a leginkább foglalkoztatja: hogyan is néz ki valójában a restitúció Romániában? Miként éltek meg az érintettek a több mint 15 éve tartó, és mindmáig nem rendezett folyamatot, milyen hatással van a magyar közösségek mindennapi életére és működésére a kárpótlás elhúzódása, hasonlóképpen a kis számban visszaszolgáltatott javak? Hogyan látják a kárpótlásra jogosultak a törvényes keretet, a politikai-jogi helyzetet, és magát a visszaszolgáltatást, azaz a törvények alkalmazását, a hatóságok hozzáállását? Milyen stratégiákkal rendelkeznek a visszaszerzendő vagy esetleg már visszaszerzett javakkal kapcsolatban?

A kutatás lefolytatása előtt megfogalmaztunk néhány hipotézist, amelyek igazolását vagy cáfolását a kutatás eredményeitől reméljük:

- A kárpótlás elhúzódása több mint 15 évvel a rendszerváltás utánra valamilyen okra vezethető vissza. Elsősorban a politikai akarat hiányával magyarázható, illetve azzal, hogy a meghirdetett elv – a jóvátétel – ütközött a politikát végig domináló illetve jelentős mértékben befolyásoló baloldali erők érdekeivel. Nagyon hosszú ideig nem volt meg a kellő politikai akarat a kommunista rezsim által állami tulajdonba vett javak visszaszolgáltatására és az erre vonatkozó jogszabályok megalkotására, illetve az egymást követő jogszabályok napi

érdekekhez igazodtak. Csupán hosszas nemzetközi nyomás hatására született meg a kérdést szabályzó törvényes keret. Ezt különben részben már igazoltuk a jogi keret elemzésekor.

- A kárpótlási folyamat egyik jellemzője a jogi és a közigazgatási szemlélet s a kapcsolódó gyakorlat közötti ellentét, de legalábbis az összhang hiánya.
- A kárpótlási törvények alkalmazásának legnagyobb akadályát a helyi hatóságok jelentették, amelyek nagyon sok esetben az épületeket és földterületeket jogtalanul birtokló személyekkel vagy érdekcsoportokkal, esetenként az igazságszolgáltatási hatóságokkal összejátszva próbálták megakadályozni, nem csupán a jogos tulajdonosok birtokba helyezését, hanem a visszaigénylési és visszaszolgáltatási folyamatot is.
- Az egész kárpótlási folyamat esetében létezik egy etnikai/kisebbségi vetület is, amely véleményünk szerint abban nyilvánul meg, hogy a szórvány- és frontvidékeken a tulajdonukat visszaszerezni óhajtok nagyobb akadályokba ütköztek, mint tömbmagyar vidékeken. Ez utóbbiak esetében a visszaszolgáltatás akadályoztatásának csupán gazdasági érdekellentétek képezték az okát, míg az előbbieket esetében emellett etnikai színezetet is kapott a kérdés.
- Az államosított javak visszaszolgáltatása pozitívan befolyásolja a kisebbségi közösségek életét, legyenek azok etnikai vagy egyházi (vallási) kisebbségek. Mindazonáltal a kárpótlási folyamatnak a tágabb közösség – egy város közössége – életére negatív hatásai is lehetnek, hiszen a rendszerváltás után kialakult állapotok olyan helyzetet szültek, amikor a kárpótlás kihatással van több közpolitikai ágazat – elsősorban oktatás, egészségügy, szociálpolitika, közigazgatás – működésére is. Mindez abból fakad, hogy az államosított és visszaigényelt ingatlanokban többnyire a fenti ágazatokhoz tartozó állami vagy helyi adminisztrálásban levő intézmények működnek, amelyeknek helyzetére mindmáig nem sikerült megfelelő megoldást találni.

A kutatás során az adatfelvétel strukturált interjúk formájában történt, amelyeket a célterületként kijelölt három városban – Kolozsvár, Székelyudvarhely és Temesvár – készítettünk el. Mivel kutatásunk a kárpótlásnak a kisebbségi közösségekre való hatását vizsgálja, a restitúciós folyamatban érintett magánszemélyekre nem volt lehetőségünk kiterjeszteni az elemzést, a kérdés szerteágazó volta túllépte volna mindenféle szempontból lehetőségeinket. Ezért az interjúkat a kisebbségi egyházak és a közösségi intézmények vezetőivel vagy az intézményeknél a kárpótlásért felelős személyekkel készí-

tettük. Mindazonáltal, hogy a magánszemélyekre nem fektettünk hangsúlyt, úgy gondoljuk, hogy az általunk készített interjúkból a kárpótlás kérdéskörének olyan vetületeit sikerül kibontanunk, amelyek jelentős része a magánszemélyek kárpótlására is érvényes. Főként ez a törvényes keret és annak alkalmazása körüli kérdésekre igaz.

A három városban összesen mintegy 15 interjú készült, ebből 6 Kolozsváron, 2 Székelyudvarhelyen, 7 Temesváron.⁴¹ Az interjúk négy nagyobb részből tevődtek össze.⁴²

- általános kérdések és adatok az elkobzott, visszaigényelt, visszaszolgáltatott és birtokba vett javakra vonatkozóan;
- a törvényes keret értékelése;
- a visszaszolgáltatott javak hasznosítása és hatása a közösségre nézve;
- kilátások, jövőkép.

Az interjú első részében tulajdonképpen adatokra voltunk kíváncsiak, azaz hogy az illető intézmény esetében hogyan is mutat a kárpótlási folyamat konkrét adatok tükrében. Mennyi az elkobozásra, államosításra került javak száma és mértéke, mennyire sikerült ezekből visszaigénylést benyújtani, hány esetben született pozitív döntés és mennyi esetben történt meg a tulajdonképpen birtokbavétel?

Az interjú legterjedelmesebb része a második, a törvényes keretre vonatkozó rész. Ezt két, egymással szorosan összefüggő részre tagoltuk. Az elsőben a restitúciós törvények elfogadására és tartalmára vonatkozó kérdések szerepelnek, ezek körüljárják az általános politikai-jogi kereteit is a kérdésnek. A másodikban a törvények alkalmazására vonatkozó kérdések találhatók, itt rákérdeztünk a Központi Restitúciós Bizottság működésére, a helyi hatóságok, igazságszolgáltatási szervek hozzáállására, a törvények alkalmazása körüli nehézségekre, problémákra, akadályokra.

A harmadik kérdéstömb a visszaszolgáltatásnak az illető intézmény működésére, tevékenységére kifejtett hatásaira vonatkozik. Ebben a tömbben szerepelnek azok a kérdések is, amelyek a kárpótlási folyamatnak a közösségre gyakorolt pozitív vagy negatív hatásait járják körül.

A negyedik kérdéstömb visszaul az előzőre, ebben a megkérdezett intézmények stratégiájára, jövőképeire voltunk kíváncsiak a kárpótlási folyamat tükrében.

Az interjúk feldolgozását hat nagyobb témakör szerint végeztük el, szem előtt tartva az interjúvázlat szerkezetét, de az interjúzás során felmerülő sajátosságokat is. A hat kérdéskör: a javakra vonatkozó adatok; a visszaigénylési folyamat; a törvényes keret; a jogszabályok alkalmazása; a politikai-jogi-társadalmi helyzet; a visszaszolgáltatott javak hasznosítása, stratégia.

Az interjúk elemzéséből született tanulmányrész szerkezetileg tartalmaz egy általános részt, amelyben az interjúelemzés szempontjait mutatjuk be. Ezt három esettanulmány követi, amelyben a fent említett elemzési szempontok szerint bemutatjuk a kárpótlási folyamat főbb jellemzőit a három település esetében, ahogyan azt a meginterjúvált személyek látják. Az elemzés záró szakaszában a három település adatait együttesen mutatjuk be, rámutatva a három tipikus élethelyzet – tömb, szórvány és „front”- sajátosságából adódó különbségekre, valamint azokra az aspektusokra, amelyek élethelyzettől függetlenül, országosan megegyeznek vagy nagyon hasonlóak. Ebben a részben fogalmazzuk meg az elemzés alapján levonható következtéseinket is.

II. 2. Az elemzés általános szempontjai

a) A javakra vonatkozó adatok

Ebben a részben az interjúk vizsgálatban részt vevő intézményekre vonatkozó adatokat célunk ismertetni, kiindulva az elkobzott javakból, végigjárva a visszaigényelt és visszakapott, illetve ténylegesen birtokba vett javak helyzetét mindhárom település esetében.

b) A visszaigénylési folyamat

A visszaigénylésre vonatkozó rész két részletre összpontosít: egyrészt általánosan magára a folyamatra, arra, hogy ezt miképp látják az érintettek, másrészt pedig jelezni fogjuk azokat a nehézségeket, problémákat, amelyekkel a visszaigénylési eljárás során a tulajdonosok találkoztak.

c) A törvényes keret

A törvényes keret vizsgálatánál több szempont is előtérbe került az interjúelemzés során. Egyrészt körüljártuk a jogszabályok elfogadásának körülményeit, másrészt arra voltunk kíváncsiak, hogy az érintettek milyen pozitívumokat illetve negatívumokat vélnek felfedezni a restitúcióra vonatkozó törvénykezésben.

d) A jogszabályok alkalmazása

Az interjúk vizsgálat kétségkívül egyik legfontosabb és legösszetettebb része a törvények alkalmazására vonatkozó. Ebben a részben az alkalmazás általános tapasztalata mellett van néhány konkrét kérdés, amely megkerülhetetlen. Ezek közé tartozik a Központi Restitúciós Bizottság működése, a helyi hatóságok hozzáállása, az igazságszolgáltatás hozzáállása. Emellett azt is megvizsgáljuk, hogy a megkérdezettek szerint milyen nehézségekbe ütközik az alkalmazás, milyen problémák merülnek fel, továbbá milyen más külső körülmények befolyásolják a jogszabályok alkalmazását.

e) A politikai-jogi-társadalmi helyzet

Nem elhanyagolható szempont a restitúció kérdésében az általános politikai-jogi-társadalmi keret sem, hiszen ennek jellemzői nagymértékben hatnak a folyamat sikerességére. Ezen belül négy fő szempontot tartottunk szem előtt:

- mit jelent Romániában a tulajdonjog, mint olyan, hogyan viszonyulnak hozzá, mennyire beszélhetünk tiszteletben tartásáról;
- milyen általános politikai hozzáállás jellemezte a kárpótlási folyamatot a rendszerváltás után;
- mennyire céltudatos és hatékony az RMDSZ, mint a romániai magyarság érdekvédelmi szervezetének hozzáállása a kérdéshez;
- illetve milyen szerepet lehet tulajdonítani az EU illetve az Egyesült Államok különböző kormányzati szerveinek, valamint nemzetközi szervezeteknek a kérdés rendezésében?

f) A visszaszolgáltatók javak hasznosítása, stratégia, megoldások

Egy ilyen elemzésben nem elég azonban pusztán a tulajdonjog visszaszerzését körüljárni, nagyon fontos, hogy a visszaszerzett ingatlanokkal és földterületekkel illetve erdőkkel mit tudnak kezdeni a tulajdonosok, milyen formában tudják hasznosítani azokat. Ezek megfelelő hasznosításához stratégiákra volna szükség az egyes intézményeken belül: kérdés, hogy ezek kidolgozása mennyire jellemző? Továbbá nagyon fontos szempont, és a kutatásunk lényege tulajdonképpen, hogy a helyi kisebbségi közösségek számára milyen hatásai vannak, illetve lehetnek az államosított javak visszaszolgáltatásának. Itt tehát azt vizsgáltuk, hogy miképpen hasznosítják a visszaszerzett javakat a tulajdonosok, és ez milyen hatással van/lehet a közösségre nézve.

A restitúció kérdése körüli problémákra mindenképpen szükséges volna megnyugtató megoldásokat találni. Ez nemcsak a tulajdonosok érdeke, hanem érdekelték ebben a folyamat által némiképp kényszerhelyzetbe hozott hatóságok és a jogtalan haszonélvezők is. Utóbbiak számára természetesen az volna a legmegnyugtatóbb, hogyha a kérdés napirendre sem került volna, ha a '90-es évek által szentesített törvénytelen megoldások nem kerülnének újra előtérbe, hogyha minden maradna a „régiben”. Ez azonban az EU-s integrációs folyamat, és a romániai törvénykezési folyamat tükrében már nem elképzelhető, így az ő érdekük a törvény oly módon történő alkalmazása, ami számukra a legkisebb veszteségekkel járna.

A jogos tulajdonosok szintén arra várnak, hogy a hosszú huzavona után végre méltányos megoldások szülessenek, visszakaphassák tulajdonukat vagy megfelelő mértékű kárpótlást kapjanak. Arra voltunk tehát kíváncsiak, hogy ilyen tekintetben milyen stratégiával rendelkeznek, és milyen megoldásokat tartanak célszerűnek.

II. 3. A három esettanulmány

II. 3.1. Az interjú vizsgálat eredményei Kolozsváron

a) A javakra vonatkozó adatok

Kolozsváron a történelmi magyar egyházak közül három érintett a restitúcióban: a római katolikus, a református és az unitárius.

A *kolozsvári római katolikus egyházkerület*től 19 ingatlant vettek el az államosítás során, ebből 17 a Szent Mihály plébánia, 2 pedig a Szent Péter plébánia tulajdonában volt. Ezeket visszaigényelték, néhányat visszaszolgáltattak, azonban a valós birtokbavételre sehol se került sor. A visszaszolgáltattott épületek:

- természetben, ötéves bérleti szerződéssel szolgáltatták vissza az egykori zárda épületét;
- a puszta tulajdonjogot szolgáltatták vissza, ötéves bérleti szerződéssel az egykori ferences kolostor (Báthory utca 5. szám) és a kolostor nyomdája (Victor Deleu utca 2–4. szám) épületét;
- azonnali visszaszolgáltatást rendeltek el a Szentegyház (ma Szentegyház utca) 1., 3. és 5. szám alatti Státuspalota esetében – az 5-ös számú lakrész kivételével –, valamint az Agronómus Ház (Fagului utca 1. szám) esetében;
- visszaszolgáltatták a Báthory Líceum épületét,
- visszaszolgáltatták a Papi Öregotthon épületét és a Jókai (ma Napoca) utca 12. szám alatti tanári lakásokat, azonban ezek esetében jelenleg pereskedés folyik.

Ami a földterületeket és erdőket illeti, azokra már 1998-ban leadták a visszaigénylést. Sikerült visszaszerezni 170 hektár területet, ami az összesen elkobzott területeknek valamivel több, mint az egyharmada.

Az ingóságok esetében nem nyújtottak be visszaigénylést, pedig több épülettel is elkobzásra kerültek különböző tárgyak.

A *református egyház* Kolozsváron 23 ingatlan esetében nyújtott be visszaigénylési kérelmet. Ebből a következő ingatlanok esetében született pozitív döntés és van folyamatban vagy történt meg a visszajuttatás:

- A Bocskai (ma Avram Iancu) tér 13. szám alatti épület jogilag és telekkönyvileg az egyház tulajdonában van. Ebben a Statisztikai Hivatal és a Mezőgazdasági Hivatal működött illetve működik. Az ingat-

lant csak részben vehették birtokba, ugyanis a Mezőgazdasági Hivatal még nem költözött ki belőle.

- Szintén a Bocskai tér 13. szám alatt található egy másik épület – ma mézes üzlet működik benne –, amelynek visszaszolgáltatásáról döntés született, azonban ezt megtámadta a Polgármesteri Hivatal. Alapfokon a bíróság az egyház javára döntött, azonban az ügy a Legfelsőbb Bíróság elé került, amely megsemmisítette az ítéletet, és visszautalta az ügyet alapfokra.
- Döntés született az Állomás (ma Horea) út 5. szám alatti ingatlanról, amelyet a Polgármesteri Hivatal szintén megtámadott. Jogerős ítélet született a Legfelsőbb Bíróságon az üzlethelyiségek és öt lakosztály visszaszolgáltatásáról. Az átadásra még nem került sor. Az épület többi, eladott részéért pert indított az egyház.
- Egy korábbi jogszabállyal visszaszolgáltatták a Széchenyi (ma Mihai Viteazul) tér 1. szám alatti ingatlan egy részét: két üzlethelyiséget és néhány lakosztályt. Az ingatlan többi részét eladták, ennek visszaszerzése érdekében pert indítottak.
- Visszakapták a Farkas (ma Kogălniceanu) utca 16. szám alatti Református Kollégium épületének egy részét. A jogszabály az egésznek a visszaszolgáltatásáról szólt, azonban egy mellékletben szereplő adat miatt csak a Farkas utcai rész visszaszolgáltatására kötelezték a hivatalt, a Petőfi (ma Avram Iancu) utcai ingatlanrész esetében telekmegosztási per zajlik, ez valószínűleg vissza fog kerülni az állam tulajdonába. A telekmegosztási per jogerőssé válása után lehetőség van a Restitúciós Bizottságnál igényelni az ingatlanrészt.
- Az egyház rendelkezett tanári lakásokkal is – főként a Farkas utcában –, ezek nagy részét azonban eladták. Ezek esetében pert indítottak és alapfokon kedvező ítélet született a Farkas utca 13–15. szám alatti ingatlan esetében.

A református egyháznak Kolozsváron vagy környékén nem sikerült földterületet vagy erdőt visszaszereznie. Az 1939-ben az egyháznak adományozott Pécsi-birtok 100 hold mezőgazdasági területet és 106 hold erdőt foglalt magában. A földterületek visszaszolgáltatására kevés az esély, ugyanis azt már kiosztották magánszemélyeknek, az erdő azonban nagyrészt állami tulajdonban maradt, így annak visszaszolgáltatására lehetőség nyílik.

Ami az ingóságokat illeti, más városokhoz – Nagyenyed, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy, Szászváros, Zilah – hasonlóan Kolozsváron is elkobzásra kerültek egyházi tulajdonban levő könyvtárak. Ennek felleltározása zajlik, remélik, hogy megtörténhet a visszaszolgáltatás azok esetében, ahol bizonyítható az egykori egyházi tulajdon.

Az *unitárius egyház* Kolozsváron az 501-es törvény alapján visszaigényelt és visszakapott négy ingatlant. Az ingatlanok használatba vétele viszont problematikus, ugyanis több lakást is eladtak ezekből. A lakások eladását bírósági úton megtámadta az egyház, az erre vonatkozó perek egy részét sikerült is megnyernie, ezek esetében várják tehát a birtokba helyezést. Emellett további öt ingatlanra nyújtottak be visszaigénylést: Brassai Líceum, régi unitárius kollégium, nyugdíjpénztár épülete, tanárok háza, művésztelep. A nyugdíjpénztár Dávid Ferenc utca 21. szám alatti épülete esetében néhány lakás és üzlethelyiség esetében megszületett a visszaszolgáltatásról szóló döntés. Ezt a Polgármesteri Hivatal megtámadta, a bíróság azonban az egyház javára hozott ítéletet, így a szóban forgó ingatlan ezen részeinek átadása rövid időn belül megtörténhet.

A visszaigényelt épületeken kívül az unitárius egyháznak lebontották két épületét Kolozsváron, ezek esetében az új jogszabályok alapján kárpótlást igényelnek.

Az ingatlanok mellett az unitárius egyháznak sikerült visszaszereznie 260 hektár erdőt a Kolozsvár melletti Erdőfeleken, valamint Kolozs megyében a különböző egyházközségek visszakaptak még több mint 200 hektár erdőt. Ezek esetében az erdőgazdálkodást még nem sikerült beindítani. Mezőgazdasági területet nem sikerült visszaszerezniük, pedig Kolozs megyében jogosultak lennének kb. 600 hektár földre. Amennyiben ezeket a földeket kiosztották magánszemélyeknek, úgy az állami tartalékalapból remélik a visszaszolgáltatás megoldását.

Az ingóságok tekintetében is jelentős veszteséget szenvedett az unitárius egyház: egy 1948–50-ben államosított, több mint 70 000 kötetes könyvtárat a Román Akadémia vett át, ez jelenleg a kolozsvári Akadémiai Könyvtárban található. Ennek visszaszerzése akadályokba ütközött, mint ahogy az irattári anyagok és anyakönyvek – ezek között található az 1894 előtti anyakönyvek – visszaszerzése is, hiszen azok visszaszolgáltatására nincs törvény. A fentiekén kívül az unitárius egyháztól öt kelyhet is elkoboztak, ezeket viszont sikerült visszaszerezni.

A negyedik – Kolozsváron is jelen levő – történelmi magyar egyház, a *zsinatpresbiteri evangélikus-lutheránus egyház* Kolozsvár tekintetében nem érintett a restitúciós kérdésben, amint a kolozsvári vezetőkkel folytatott beszélgetésből kiderült. Kolozsváron nem rendelkeztek sem olyan ingatlannal, sem földterülettel vagy erdővel, amit az államosítás során elvehettek volna tőlük.⁴³ A beszélgetés során azonban megtudtuk, hogy más vidékeken – elsősorban Arad és Brassó megyében – az evangélikus egyház is nyújtott be visszaigénylési kérelmet különböző elkobzott tulajdonokra.

A közösségi intézmények esetében Kolozsváron az alábbiakat sikerült megkeresnünk: EMKE, EME, EKE és a Kolozsvári Kaszinó. Az alábbiakban ismertetjük a helyzetüket a visszaszolgáltatást illetően.

Az *Erdélyi Közművelődési Egyesület (EMKE)* egyik vezető képviselőjével folytatott telefonbeszélgetés során megtudtuk, hogy nem nyújtottak be semmiféle igénylést, az EMKE vagyont már a két világháború között elveszítette, a kommunista hatalomátvétel idején már nem maradt elkobozható vagy államosítható tulajdona. Ezt figyelembe véve tehát nem készült interjú az egyesület képviselőjével. Ennek ellenére röviden tekintsük át az EMKE első hat évtizedének történetét.

Az EMKE megalapítására 1885-ben került sor Haller Károly kolozsvári polgármester kezdeményezésére. Az alakuló alapszabályzatban fő tevékenységének a következőket jelölték meg: közművelődési téren egyházak, óvodák, iskolák segélyezése esetleg létesítése, népkönyvtárak és olvasóköri létesítése, kiadványok terjesztése, valamint más egyesületek kölcsönös támogatása; közvagyonosodási téren pedig központi és vidéki pénzüzetek, közgazdasági egyletek alakítása és gyámolítása. Az 1890-es évektől több feladatát is átvállalta a magyar állam, sok esetben így párhuzamos tevékenységet folytatott az állami szervekkel. Az 1910-es években megkezdődtek a hanyatlás jelei a szervezetben. Az első világháború után vagyonának jelentős részét elveszítette, illetve újra bejegyeztetése is olyan közhangulatot szült, hogy a végső működési engedélyt csak 17 év után, 1935-ben kapta meg. A két világháború között az EMKE tevékenysége jórészt a vagyonmentésben és -kezelésben merült ki. Az egyesület a bécsi döntés után, az 1940-es években is csak rövid időre tudott talpra állni. A II. világháború után az EMKE lassan beolvadt az MNSZ Közművelődési Bizottságába, amely lassan átvette a tevékenységét, és be is költözött a szervezet Magyar utca (ma 21 Decembrie 1989 sugárút) 1. szám alatti hivatali helyiségeibe. 1947-ben még felkérték az EMKE-t vidéki fiókok és népfőiskolák szervezésére, ezt azonban a lejáratására használták fel, azzal vádolva az egyesületet, hogy „nem alkalmas keret az erdélyi magyarság fellendülésre váró népi kultúrája számára.” Az EMKE tehát 1947 júliusában a gyakorlatban is megszűnt létezni.⁴⁴

Ami az EMKE vagyont illeti, az első világháború előtti több millió koronát érő ingatlan és ingó vagyon jelentős része már az impériumváltás után elveszett, a maradék része – az egyesületek székházai, otthonai, könyvtárai és más javai – 1948-ban állami tulajdonba kerültek.⁴⁵ Ez némiképp elmentmondani látszik annak a kijelentésnek, hogy az EMKE-nek az 1989-es rendszerváltás után már nem volt visszaigényelni való vagyona, ugyanis az már teljes egészében elveszett a II. világháború előtt.

Az *Erdélyi Múzeum Egyesület (EME)* esetében egy ingatlan visszaigénylésről, egy esetében pedig kárpótlásról van szó. A visszaigényelt ingatlan a Kolozsvár Főtér (ma Unirii tér) 11. szám alatt található ún. Wass-ház. Az épületet gróf Wass Ottilia adományozta az EMÉ-nek 1913-ban. Az ingatlant egy egyszerű igazságügyi minisztériumi levéllel vették el 1950-ben.

Az EME újraalakítására 1990-ben került sor, a bírósági bejegyzés a Művelődési Minisztérium rendeletére alapult, amely jóváhagyta az EME státútumát. Ez utóbbi leszögezte a jogutódlás kérdését is, tehát tartalmazta, hogy az folytatja a gróf Mikó Imre által 1849-ben alakított EME tevékenységét, és a romániai magyar társadalom tudományos-kulturális tevékenységének irányításával és koordinálásával szeretne foglalkozni.

Az EME 1990-ben történő újraalakítása után pert indított az ingatlan visszaigénylése érdekében. A Legfelsőbb Bíróság 1996-ban elismerte az EME tulajdonjogát, azonban az Igazságügyi Minisztérium elkobzásra vonatkozó levelének hiányában a birtokba helyezést nem hagyta jóvá.⁴⁶ Emiatt az EME pert indított a strasbourg-i Emberjogi Bíróságon, amit később felfüggesztett, ugyanis 1998-ban megjelent a 13-as számú kormányrendelet, amely az ingatlan visszajuttatásáról rendelkezett. Ennek ismeretében kérték a kolozsvári városházától az ingatlan átadását, azonban visszautasító választ kaptak. A városháza azzal indokolta a visszautasítást, hogy nem ismeri el az EME jogfolytonosságát.

Közben a városháza az 1995. évi 112-es törvényre hivatkozva eladásra kínálta az ingatlanban levő lakásokat a lakóknak, akiket az EME bíróságon keresztül figyelmeztetett, hogy igényt tart az ingatlanra és ne vásárolják meg a lakásokat. Ennek ellenére több lakást sikerült eladnia a városházának, 2004-ben pedig egy üzlethelyiség eladására is sor került. Emellett a városháza még 1992-ben kiutalt hét irodahelyiséget a Szabad Románok Világszövetségének. Az EME 2004-ben levelet intézett a Restitúciós Bizottsághoz, amelyben ismertette az ingatlan körül kialakult helyzetet, azonban nem kapott rá választ. 2004-ben a kolozsvári polgármesteri hivatalhoz is levelet intéztek és kérték, hogy adják vissza az el nem adott üzlethelyiségeket és lakásokat, ezt azonban a városháza megtagadta. A jelenlegi állás szerint per folyik a lakások megvásárlói ellen, illetve az új törvény értelmében újból benyújtották a visszaigénylési kérelmet a Restitúciós Bizottsághoz.

A másik ingatlan a Majális (ma Republicii) utca 1–3. és a Jókai (ma Napoca) utca 25. szám alatt található saroképület. Ezt 1974-ben telekkönyvezték az állam javára, lebontották, majd új ingatlant építettek a helyére. A lebontott ingatlanra illetve a telekre vonatkozóan lehetőség van kárpótlási igénylést benyújtani.

A fent említett két ingatlan mellett az EME igen gazdag ingó vagyonnal (gyűjteménnyel) is rendelkezett, ami elkobzásra került a kommunizmus idején. Ez a következő tételket foglalta magában, illetve ezek a gyűjtemények a következő helyeken találhatóak jelenleg:

- a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem használatában van egy 64 839 tételt magában foglaló állattani tár, egy 72 227 darabra rúgó ásvány és földtani gyűjtemény, egy 100 000 darab fölötti botanikai gyűjtemény;
- az Erdélyi Történeti Múzeumban található egy 35 000 darabból álló régiségtár, és egy több mint 20 000 darabból álló éremtár és gyűjtemény;
- a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárba került több mint 250 000 kötet könyv, a hírlapirodalom 1850–1930 közötti anyaga, a középkori és újkori levéltár és kézikönyvtára, egy 1700 előtti régi magyar könyvtár, halotti beszédek, gyászjelentések, színlapok stb. gyűjteménye, régi híres külföldi nyomdák kiadványai, térképtár és metszetgyűjtemény;
- a Néprajzi Múzeumban található egy 1554 darabot kitevő néprajzi gyűjtemény;
- a kolozsvári Bánffy-palotában működő Művészeti Múzeumban elhelyezett XVII. Század végéig visszanyúló történeti arcképcsarnok – gyűjtemény és képtár;
- a Kolozsvári Állami Levéltárban található 3000 csomagnyi családi és intézményi leleteket tartalmazó levéltár, amelynek egy részét átadták a bukaresti Állami Levéltárnak;
- a kolozsvári Akadémiai Könyvtárba került Kemény József kb. 150 kötetes kézirategyűjteménye;
- a kolozsvári Botanikus kertben őrzik a 9500 darabos botanikatörténeti tárgyú, 327 070 lapból álló herbáriumot.

Ezek visszaszerzésére nem került sor, több esetben a használó intézmények még azt sem hajlandók elismerni, hogy ezek az EME tulajdonában voltak, illetve számos esetben a közönség vagy kutatók számára ezek az anyagok nem hozzáférhetők, különböző raktárakban tárolják őket.

Az *Erdélyi Kárpát Egyesület (EKE)* esetében is csupán egy ingatlan visszaigényléséről van szó: a Tordai-hasadékban található menedékházról. Tekintettel az ingatlan körül kialakult helyzetre, egy kissé bővebben ismertetjük az esetet.

Az EKE a XIX. század végén alakult, és a magyar állam támogatásával turisztikai tevékenységet folytatott Erdélyben. Az I. világháború előtt építettek egy menedékházat a Tordai-hasadékban. A világháború után a román

társasági törvény értelmében az EKE is újra be kellett, hogy jegyeztesse magát. A bejegyeztetési folyamat az 1920-as években indult meg, és 1929–30-ra fejeződött be. Az 1930-as években újból építkezni kezdett az egyesület, és Bors Mihály földbirtokos, akkori EKE-elnök tulajdonában levő területen, lebontva ez egykori menedékházat, újat épített a Tordai-hasadékban. A helyzet sajátossága azonban, hogy csupán a terület volt az EKE nevére telekkönyveztetve, az épület nem.

Az EKE 1947-es megszüntetéséig használta a menedékházat. Az EKE vagyont nem államosították, hanem beolvastották egy turisztikával foglalkozó állami szövetkezet vagyonaiba, majd ez a Kolozs Megyei Turisztikai Szervezet⁴⁷ használatába került, és ott is maradt a rendszerváltásig. A rendszerváltás után a Turisztikai Szervezetet átalakították a Transilvania Turisztikai Társasággá, majd ezt felaprózták további társaságokra. Így került a menedékház a Turism Arieşul kereskedelmi társaság leltárába, ahol ma is szerepel.

Az EKE újraalakítására 1991-ben került sor. A statútumban kimondták a jogutódlás kérdését, azaz hogy minden téren a korábbi EKE tevékenységét szeretnék folytatni. Ezt a kolozsvári bíróságon jegyezték be. 1993-ban az EKE pert indított a tordai bíróságon a Turism Arieşul ellen, ahol a telekkönyvre hivatkozva kérte a menedékház visszajuttatását. A tordai bíróság elutasította a keresetet, az indoklásban az szerepelt, hogy nem fogadják el a jogutódlást, vagyis nem ismerik el, hogy az újraalakult EKE ugyanaz, mint a második világháború előtt működött EKE. Ezt az ítéletet az EKE fellebbezte a kolozsvári bíróságon, azonban ez utóbbi is ugyanazt határozta, jóváhagyva a tordai bíróság ítéletét. Érthetetlen módon ezt az egyesület nem fellebbezte meg, szembeítve a bejegyzésére vonatkozó bírósági ítélettel, amely tulajdonképpen elismerte a jogutódlás tényét. 1995-ben ellenben újabb polgári pert indítottak. Mivel nem tudták kifizetni az igen magas bírósági illetéket – amit a vitatott ingatlan értékéhez arányosan 30 millió lejben állapítottak meg – a bíróság szándékos halogatásra hivatkozva elutasította a keresetet, és a két korábbi bírósági ítéletet erősítette meg. Szintén 1995-ben a Turisztikai Minisztérium birtoklevelet bocsátott ki a Turism Arieşul társaság nevére az ingatlant illetően.

A restitúciós törvények megjelenésével az 1990-es évek végén újra igénylést nyújtottak be az ingatlanra, ezúttal a tordaszentmihályi polgármesteri hivatalhoz – ahová közigazgatásilag tartozik az Tordai-hasadék –, illetve a Kolozs megyei tanácshoz – akinek adminisztrálásában volt hasadék, mint természetvédelmi terület része. Mindeközben a Turism Arieşul bérbe adta a menedékházat egy kft-nek, amely éveken keresztül használta azt. Kettejük között azonban pereskedés indult a menedékház miatt, ami alatt az épület

állaga nagyon leromlott, gyakorlatilag az utóbbi két évben használhatatlanná vált. A pert 2005 tavaszán a Turism Arieşul nyerte meg, amely 2005 nyarán perbe hívta az EKE-t a tordai bíróságra. A per tétje: a bíróság állapítsa meg, hogy a telekkönyv és a valós helyzet között eltérés van, és állítson ki új telekkönyvet a társaság nevére. Jelen pillanatban itt tart az ügy. Ugyanakkor az új restitúciós törvény értelmében az EKE számára lehetőség nyílt, hogy újabb visszaigénylési kérelmet nyújtson be az ingatlanra.

A *Kolozsvári Kaszinót* 1838-ban alapították erdélyi arisztokraták, és egészen a második világháború utáni évekig részvénytársaságként működött. A Kaszinónak a Deák Ferenc utca (ma Eroilor sugárút) 16. szám alatt volt a székháza, erre az ingatlanra nyújtottak be visszaigénylés kérelmet. 1946-ban a Kaszinó élére egy háromtagú kommunista vezetőséget neveztek ki, majd az intézmény valamikor 1946 végén vagy 1947 elején megszűnt.⁴⁸ A kommunizmus idején állami tulajdonból a város tulajdonába került át az ingatlan, jelenleg a szakszervezeteknek ad otthont.

A Kaszinó újraalapítására 2004-ben került sor, amikor a két világháború közötti legutolsó státútum felhasználásával új státútumot dolgoztak ki, és újra bejegyeztették a Kaszinót. A jogutódlás elismertetésében nagy szerepet játszott, hogy a 31 új alapító tag közül három személy az egykori Kaszinónak is tagja volt.

Miután sikerült – némi nehézségek árán – összeszedni a visszaigényléshez szükséges papírokat, benyújtották igényüket a Kaszinó egykori székházára a Restitúciós Bizottságnak. Közben 2005-ben megszületett az új törvénycsomag, amely a visszaigénylési dossziék újbóli benyújtását írja elő. Jelen pillanatban tehát ebben az állapotban van a Kaszinó székházának visszaigénylése.

A visszaigényelt javak mellett Kolozsváron azonban számottevő azon, valamikor magyar tulajdonú vagyonok mértéke, amelyek nem kerültek visszaigénylésre. Ezek között találhatók egykori magyar tulajdonban levő bankok, biztosítótársaságok, a Szabadkőműves Páholy vagyona, szakmai egyesületek és ipartestületek (pl. Iparkamara) vagyonai, sportegyesületek, ipari vállalatok, jótékonyági intézmények, szövetkezetek (pl. Hangya Szövetkezet) vagyonai, amelyek a kolozsvári magyarság egykori vagyonának igen jelentős részét teszik ki. Ezek visszaigénylésének elmaradása vagy elmulasztása feltételezhetően több indokkal is magyarázható – pl. jogutódlás kérdésének megoldatlansága, a volt tulajdonos örököseinek nemléte, a vagyon létének nem ismerete, hiányzó akarat stb.–, azonban ezektől függetlenül elmondható, hogy ezek nélkül a kolozsvári magyarság sokkal szegényebb marad mind anyagilag, mind erkölcsileg.

b) A visszaigénylés folyamata

A visszaigénylés első lépése annak igazolása, hogy a visszaigénylő ugyanaz a jogi személy, mint akitől elkobozták a visszaigényelt tulajdont, vagy legalább a jogutódlás helyzetének kimutatása. Ez az egyházak esetében nem jelent olyan nagy akadályt, mint a közösségi intézmények esetében, hiszen ők többnyire léteztek a kommunizmus alatt is, míg ez utóbbiakat megszüntették. A jogutódlás igazolására többnyire már az intézmény vagy szervezet újbóli bejegyeztetése során megtörténik, amikor a bíróság és esetenként az illetékes minisztérium jóváhagyja a státútumot és bejegyzi az új jogi személyt. Azonban arra is van példa, hogy egy jogszerűen megtörtént bejegyzés után is felmerülhetnek problémák a jogutódlást illetően, és ilyenkor is érhetik kellemetlen meglepetések az érintetteket.

„Ennek a levélnek alapján a bíróság Kolozsváron 1990-ben a 309-es határozatával megadta a jogi személyiséget. A határozat benne van egy mondatban, az, hogy az egyesület rendelkezik a kulturális miniszter jóváhagyásával és működésének az engedélyezésével, s alapszabályának az engedélyezésével. Sajnos akkor az történt, hogy az eredeti papírokat kellett a törvényszékhez beadni, akkor még nem volt xerox, meg ilyesmi, és a bíróság bekérte az eredeti okmányokat. Be is adtuk, és megkaptuk a végzést, hogy rendben van, nem gondoltuk, hogy ebből még más komplikáció is lehet majd. [...] Egy évvel ezelőtt, amikor pert indítottunk megint az Erdélyi Múzeum-Egyesület ingatlanának a visszaadása illetve a törvénytelenül történt eladása megsemmisítésére, kérték, hogy igazoljuk, hogy mi az az EME vagyunk. A mi ülésünknek a jegyzőkönyvét azt beterjesztettük, tudomásul vették, de akarták látni, hogy a kulturális miniszter mit határozott. S akkor elment a jogtanácsosunk a bíróságra, hogy kérje ki ezt a doszárt. A doszár nincs, eltűnt. Egyszerűen eltűnt.” (K4)

„’91-ben bejegyeztették az újonnan megalapított Kárpát Egyesületet, a státútumban volt külön cikk, amely kimondta azt, hogy ez, a most megalapított Kárpát Egyesület ez jogutódja annak a Kárpát Egyesületnek, amelyik a két világháború között működött, és le van írva pontosan, hogy ez milyen szám alatt van bejegyezve a 30-as években a kolozsvári bíróságon, és hogy ez milyen szám alatt jelent meg a Román Hivatalos Közlönyben, a Monitorul Oficial-ban. Ez a cikkely tehát bekerült az EKE alapszabályzatába, státútumába. Ugyanakkor a státútum kimondta, hogy a ’91-ben megalakított EKE minden téren, tehát gazdasági és jogi téren is jogutódjának vallja magát a régi EKÉ-nek. [...] Na most ennek a pernek a lényege az volt, hogy mi, a telekkönyvre hivatkozva, amelyben akkor is az EKE szerepelt mint tulajdonos, kértük, hogy a vállalat ezt [a Tordai-hasadékban található menedékház – megj. szerzők] adja át nekünk. Ezt a kérést a tordai bírósághoz intéztük, a

tordai bíróság foglalkozott ezzel, és a tordai bíróság határozata az volt, hogy elutasította a kérésünket, azzal az indoklással, hogy az EKE, annak ellenére, hogy ugyanazt a nevet viseli, mint a régi egyesület, nem bizonyította be azt, hogy jogutódja a régi szervezetnek, a régi egyesületnek. Tehát a tordai bíróság megkérdőjelezte a jogfolytonosságunkat.” (K6)

A visszaigénylés során a legnagyobb akadályba kétségkívül akkor ütköztek a tulajdonosok, amikor valamilyen igazoló iratot kell megszerezniük a helyi hatóságoktól: legyen szó akár az ingatlan rendeltetését igazoló iratról, akár a telekkönyvi kivonatról. Kolozsváron ez különösen nehéz feladatnak számított, figyelembe véve a város élére 12 éven keresztül berendezkedett Gheorghe Funar és apparátusa hozzáállását.

„Akadályba akkor, egyetlen egy alkalommal ütköztünk, és ott folyamatosan, természetesen, még a régi polgármester, Funar György idejében, amikor kérték fent, a központi Visszaszolgáltató Bizottság kérte az ingatlanoknak a pontos leírását és jogi státusát, és akkor a polgármesteri hivatal az teljesen elzárkózott ettől a kérdéstől, és sajnos még az alpolgármester úr sem nagyon tudott akkor segíteni.” (K1)

A telekkönyvi kivonatok beszerzésénél is számos akadályozó vagy nehezítő körülménnyel találkozunk a visszaigénylési folyamat elindítói: több helyen is hiányoznak, eltűntek a telekkönyvek, vagy hogyha megtalálhatók is, nagyon időigényes és költséges a beszerzésük, sok esetben pedig a meglévő kapcsolatokat is fel kell használni a siker érdekében.

„Hát mindenképpen az első akadályok azok már a telekkönyveknél vannak, sok helyen eltűntek a telekkönyvek, Kolozsváron azért még szerencsésebb a helyzet, itt döntő többségben telekkönyvi kivonatokkal igazolni tudtuk az egykori tulajdonjogunkat, és ezáltal a visszaszolgáltatásra való jogosultságunkat, de vannak más megyék, ahol bizony eltűntek a telekkönyvek. Ez az egyik akadály, de annak ellenére borzasztóan működik itt is a telekkönyvi rendszer, óriási sorok vannak, nehéz megszerezni az iratokat, de nem lehetetlen végül is.”(K3)

„Ja igen, meg kellett találni az egykori székháznak a telekkönyvét, azt is meg kellett volna szerezni, mondanom sem kell, hogy nem volt meg. Az egy külön, hosszadalmas, és enyhén interveniálós, meg kedvezményezett elbírálásnak köszönhetően sikerült nagy nehezen elővakarni.” (K5)

A telekkönyvek beszerzése nem minden esetben a telekkönyvi hivatalok miatt ütközik akadályokba, léteznek olyan esetek is, amikor a nehézség az évtizedekkel ezelőtti, örökölt helyzetből fakad: több ingatlan esetében is előfordul, hogy nem voltak telekkönyvezve. Itt közvetett igazolási eljárásokhoz kell folyamodni, és az érintett egyházközsegektől beszerezni különböző iratokat, amik bizonyító erővel bírhatnak a visszaigényléskor.

„Persze, borzasztó nehéz igazoló iratokat beszerezni. Mondjuk mi elsősorban a telekkönyvekre alapozunk, az esetek túlnyomó többségében, de vannak olyan helyzetek, amikor az épület nem volt telekkönyvezve, s akkor az egyházközségeknél kell össze-vissza iratokat összeszedni, szelektálni, hogy mi az ami bizonyító erejű.” (K2)

„De itt is el kell mondjam, hogy felépítették a menedékházat, de az épület nincs telekkönyvezve, tehát a telekkönyvben nem szerepel az épület. Az épület nem létezőként szerepel, csak a telek van.” (K6)

c) A törvényes keret

A visszaigénylési folyamat mellett már a törvényes keret is tartalmaz – illetve az évek hosszú során tartalmazott – olyan elírásokat, amelyek nehezítik a visszaszolgáltatást. Mégis a kolozsvári interjúalanyok egy része a törvényes kerettel kapcsolatban csupán azt a kifogást hozza fel, hogy nem is maga a törvénytörvény a problematikus, hanem egyrészt az időzítéssel van gond: sokkal korábban kellett megszületniük a visszaszolgáltatást ténylegesen kimondó jogszabályoknak; másrészt pedig az alkalmazás jelenti a problémát: nehezen működik a gyakorlatba ültetése.

„...nem is maguk a szövegükben van, hanem az időzítésükben van a probléma, hogy ezek nem 15 évre a forradalom vagy a változás után... nem most kellett volna jöjjön, hanem ezelőtt 10 évvel legalább. Hanem még hamarabb.” (K1)

„Borzasztó nehezen működik, borzasztó nehezen működik.” (K2)

Az időzítés mellett azonban szép számban felsorolnak a törvény szövegével vagy szellemével kapcsolatos bíráló észrevételeket is. Az egyik legkomolyabb kifogás arra a szemléletre vonatkozik, amely nagymértékben meghatározza a visszaszolgáltatási folyamatot és lényegesen megnehezíti a helyzet rendezését azáltal, hogy a bevezet egy jogilag nehezen értelmezhető és elfogadható állapotot: azt, hogy egy tárgynak két tulajdonosa lehet egyszerre.

„Ez a törvény is egy posztkommunista termék, mint olyan, amelyik azt próbálja elhíttetni a mai közemberrel és a külfölddel is, hogy egy ingatlan két tulajdonosa lehet. Itt most nem személyek számáról van szó, hanem tulajdonosi státusza egy jogi személynek lehet csupán, legfeljebb az egy jogi személy több személyből áll – lásd családtagok, vagy konzorcium vagy bármi más – de olyant sehol a világon nem láttam, hogy egy tárgynak két tulajdonosa legyen, egy régebbi és egy újabb. Ez egy nonszensz, egy jogi nonszensz. [...] Tehát a törvénynek ez a legnagyobb hibája, hogy két tulajdonosról be-

szél, sőt nem az eredeti tulajdonost részesíti előnyben, hanem a másodikat. Holott a második, az nem a saját hibájából, de törvénytelen tulajdonos.” (K5)

A törvény hiányosságaként értelmezik, hogy 5 éves határidőt szab, amíg a jogos tulajdonosnak kell hagynia az ingatlanban működni a jelenleg is benne működő intézményt. Ezt a tényleges visszaszolgáltatás újabb halogatóként értelmezik.

„És akkor a törvény azt írja elő, hogy ezeket, jó, hogyha visszakapja a régi tulajdonos, akkor rendben van, de ő csak a pusztai tulajdonjogot kapja vissza, és akkor ez azt feltételezi, hogy az illető intézményt legalább 5 évig benne kell hagynia az ingatlanban, és ő működik ott. Annak ellenére, hogy a tulajdonos az nem fizet adót, és nem kell javításra fordítson költségeket, de valahogy ez olyan, hogy megint halasztjuk amíg csak lehet.” (K1)

Hiányosságként említik, nem csupán a jelenleg érvényben levő restitúciós törvény szövege, hanem a korábbi törvényszövegek esetében is azt, hogy nem tartalmazzák a restitutio in integrum elvét, azaz nem rendelkeznek a teljes és feltétel nélküli visszaszolgáltatásról.

„Hát már eleve nem is feltétlenül a mostani törvényszöveg hiányának tartom, de mindenképpen azt, hogy a restitutio in integrum, tehát a teljes visszaszolgáltatást nem tartalmazza, ez az elv nem működhet.” (K3)

„Közel állunk ehhez, hogy in integrum, hogy elvileg... ez így nincsen törvényben leszögezve, ezt csak mint elvet mondják.” (K2)

A 2005-ben elfogadott új restitúciós jogszabály egyik legvitatottabb és legátláthatatlanabb eleme a lebontott vagy természetben vissza nem adható ingatlanok esetében nyújtandó, nyereséges és tőzsdén jegyezett állami vállalatok részvényeivel történő kárpótlás. A legtöbben igazságtalannak tartják, nem bíznak benne, és felhívják a figyelmet, hogy ezzel ismét nagyot veszíthet a magyarság.

„A törvény sajnos lebontott ingatlanok esetében nem ítél meg kárpótlást, ellenben beszél egy tulajdonalap létrehozásáról, amelyben több úgymond nyereséges állami cég néhány százaléka, részvényeinek néhány százalékát fogják odairányítani, de őszintén megmondva nem igazán bízom abban, hogy tényleges becsületes kárpótlást tudjanak ezáltal nyújtani az elkobzott és vissza nem adható ingatlanokért, főleg az eladott ingatlanok esetében, vagy a beépített telkek esetében.” (K3)

„De ami a legsúlyosabb az az, hogy amit nem lehet visszaadni azért kártérítést fizetnek. Na most ez elvben nagyon szépen hangzik, csak hogy mi már tudjuk, hogy mivel is járnak ezek a kártérítések, mindig a magyarság rovására sülttek el, de valami borzalmasan. Ami azt jelenti, hogy ugyan tőzsdén jegy-

zett, vagy már a jövő év végéig a tőzsdei jegyzékbe fölkerül, s olyan vállalatoknak a részvényeiből fogják kárpótlásként részesíteni az érdekelteket, amelyek ezen a listán rajta vannak. Csak hogy valaki függetlenül attól, hogy mekkora tulajdona van, arányosan fog kapni a különböző részvényekből. [...] Nem kapja meg a legjobb részvényeket egy nagyvállalatnál, hanem kap ebből is egy kicsit, abból is, lehet hogy a legsemmitmondóbb részvényekből is, ami azt jelenti, hogy a kártérítést meg fogja kapni több részletben – vigyázat, mert ez is benne van a pakliban, ez is egy abszurdum [...]. Tehát itt már óriási mértékben veszít a magyarság.” (K5)

„Aztán itten beszélnek arról, hogy adnak részvényeket.[...] Na most ugye azt mondja, hogy ezek nem kis nyereséget termelő vállalatoknak a részvényei. Itt felsorolja: Centrofarm, Gerovital stb., a CEC-et, a Kereskedelmi Bankot, a Postát, nem tudom mit. Hát mindeniket el akarják adni, egytől-egyig az egészet. Mindeniket el akarják adni. Hát akkor hogy akar ebből részvényt adni?” (K4)

A interjúalanyok nem csupán a törvény hiányosságaira vagy negatív rendelkezésre hívják fel a figyelmet, hanem azt is szövé teszik, hogyha pozitív változás tapasztalható az új törvény szövegében a korábbi jogszabályokhoz képest. Az egyik ilyen előírás a törvénynek az a rendelkezése, amely az ingatlanokra vonatkozó helyzetleírásnak a helyi polgármesteri hivataloktól való igénylését a továbbiakban már nem a visszaigénylő feladataként jelöli meg, hanem a Restitúciós Bizottság hatáskörébe utalja. Ezáltal kiküszöbölhetőnek látszik az a korábbi gyakorlat, hogy a helyi hatóságok folyamatosan visszautasították az igényléseket, hiszen most már egy kormányhivatal az igénylő, továbbá a törvény értelmében az igazoló iratok kibocsátásának visszautasítása szankciókkal jár.

„...most már szerencsére azért megvan az az előírás a törvényben, hogy ezeket a helyzetjelentéseket már nem az illető, a visszaigénylő kell kérje, hanem ezeket egyenesen a bizottság, a bukaresti bizottság kéri a polgármesteri hivataloktól.” (K1)

„Az új törvény értelmében most már felelősségre vonhatók a polgármesterek, amennyiben megtagadják az ilyen igazolások kibocsátását.” (K3)

Ez utóbbival azonban nem mindenki ért egyet, jó, hogy a törvény szöveg előírja, hogy a visszaszolgáltatást akadályozó eljárások felelősségre vonhatók, a gyakorlatban ez egészen másképp működik, reális eszköz a törvény alkalmazásának betartására nem létezik.

„Nincsenek eszközök rászorítani az illetékeseket, hogy működjenek. Egy csomó polgármester kezébe van adva a dolog, és ahol megszólítják őket, hogy megbüntetik, ha valamit nem tesznek meg, azok kisebb formai kérdé-

sekre vonatkoznak. Pl. hogy valamit visszaadtak, és nem csinálja meg a jegyzőkönyvet, akkor megbüntetik. De hogyha ő kell visszaadja, tartsa be azt a határidőt, adjanak neki egy határidőt, és hogyha a határidőn belül az ügyet nem intézte el, akkor büntessék meg. Ez egy óriási hiányosság, hogy nincs eszköz, amivel megszorítani őket, és ezért éveken keresztül elhúzódhat a dolog.” (K2)

„Annyira nem szigorította meg, hogy izgassák magukat a helyiek. Tehát itten minden megy a maga útján”. (K5)

A törvény másik pozitívuma, hogy megszünteti a korábbi törvények által emelt korlátokat, és korlátlan mennyiségű földterület illetve erdő visszaigénylését lehetővé teszi. Ezáltal megszűnik az a korábbi rendelkezés, amely megszabta az egyházak által maximálisan visszaigényelhető földek és erdők mennyiségét, és megnyílt az út a teljes visszaszolgáltatás felé.

„Viszont most, ezzel a változtatott tulajdonjogi törvénnyel, ezzel lehet tulajdonképpen kiterjeszteni az egész fennmaradt területekre is és ingatlanokra is kiterjeszteni az ún. restitutio in integrumot, mert eddig még szó sem volt ilyesmiről, tehát a törvények ezt nem engedélyezték.” (K1)

d) A jogszabályok alkalmazása

A törvény alkalmazása nagyon sok esetben a kulcskérdését jelenti a restitúciónak: születhet bármennyire is átfogó és pozitív törvényes keret, hogyha annak megfelelő alkalmazását nem sikerül biztosítani, semmit sem ér az egész. Ez a kárpótlási folyamat legnagyobb vitákat kiváltó fejezete, és talán ebben vesz részt a legtöbb érintett, a különböző állami hatóságoktól az igazságszolgáltatási szerveken keresztül a jogos vagy az épületet jogtalanul megszerző és használó tulajdonosokig.

Restitúciós Bizottság

A Restitúciós Bizottság olyan szereplője a visszaigénylési folyamatnak, amelyről az esetek többségében pozitívan nyilatkoznak. Elfogadják szükségességét, általában meg vannak elégedve az általa folytatott tevékenységgel, függetlenségével, megértik korlátait és hiányosságait. Ez utóbbiak közül a leggyakrabban emlegetett az operativitás hiánya, amit többnyire a testület által foglalkoztatott személyek viszonylag alacsony számával magyaráznak. Egy másik ilyen hiányosság abból fakad, hogy az erdélyi telekkönyvi rendszer különbözik a Regátban alkalmazott rendszertől, a kettő különbségéből illetve az előbbinek a nem ismeretéből következően pedig számolhatunk negatív következményekkel.

„Az nem rossz, nem rossz az a bizottság. Hogyha az egyházak viszik a papírokat, és amiket tőlük kérnek és tárgyalnak velük, akkor mendegél a dolog.” (K2)

„Általában véve jó véleményem van a Bizottságról, szerintem tárgyilagosan kezelik az ügyeinket. Most lehet, hogy jobb volna, ha egy kicsit operatívabban lennének, ha több személyt tudnának foglalkoztatni, vagy általában felgyorsítanák... de amúgy a mostani személyekkel meg vagyok elégedve, jó viszonyt tartunk egymással, és tudunk közösen dolgozni. [...] Én azt hiszem, hogy ők megfelelő távolságban vannak az eseményektől, és nem áll fel annyira az érdekeltség esetünkben, mint helyi szinten.” (K3)

„...amint láthatjuk, a különböző dossziéknak a kiegészítésével foglalkoznak, nagyon jóhiszeműek, tehát itt semmi gond nincsen. Van néhány lényeges dolog, ott fog eldőlni minden ebben a bizottságban. Az első a munkavolumen, és ugyan Markó Attila az elnöke ennek a bizottságnak, ha jól tudom még mindig, s mondjuk a jóhiszeműségében nincs okom kételkedni, és a másokéban sem, ellenben van egy objektív oldala a dolgoknak, ami nehezíti a helyes döntést sokak részéről. Ez az objektív ok pedig az, hogy Erdélyben egészen az utóbbi években is létezett telekkönyvi rendszer, míg a Regátban nem. Aki nem ismeri a telekkönyvi rendszernek a milyenségét, a buktatóit, sem a történetét, hogy hogyan írták át a két világháború között az egykori magyar telekkönyveket, és annak mik voltak a következményei, az nem tudja – lehet, hogy bele tudnak tanulni –, de óriási lesz a tandíj.” (K5)

Nem minden esetben pozitív a vélemény a bizottság tevékenységét illetően sem, találkoztunk olyan véleménnyel is, amelyek a testület által a visszaigénylés útjába gördített fölösleges akadályokról tesznek említést.

„Hát nehezíteni abban nehezítették, hogy egyszerűen, amikor még szó sem volt ezekről a jogi és adminisztratív kimutatásokról, akkor, tehát az 501-es törvény az sehol sem jelzi, hogy szükség van egy ilyen iratra, a polgármesteri hivatal által kiállított iratra, viszont ők ezt kérték. Tehát itt ez mondjuk egy kicsi olyan huzavona, hogy amíg beszerzi az ember, és aláírja a polgármesteri hivatal.” (K1)

Hatóságok

A visszaszolgáltatásban kulcsszerepet játszanak a helyi hatóságok, elsősorban a polgármesteri hivatalok. Nem csupán a visszaigényléshez szükséges iratok kibocsátása függ tőlük, hanem a visszaszolgáltatás után a birtokbaadás és sok más helyzet, mint például egy bizottsági vagy bírósági döntés megfeleltetése.

A helyi hatóságok részéről a visszaszolgáltatás útjába gördíthető akadályok számosak. Kezdve a szükséges iratok kibocsátásának késleltetésétől, a

hibás iratok kibocsátásán keresztül egészen az igénylés figyelmen kívül és válasz nélkül hagyásáig vagy az igazolás kibocsátásának megtagadásáig. Itt elsősorban arról az igazolásról van szó, amit a visszaigénylőnek a Restitúciós Bizottsághoz kell benyújtania, és amelynek tartalmaznia kell az ingatlan jelenlegi rendeltetését, a szomszédait, az államosítás évét és jogcímét, valamint az egykori tulajdonos adatait.

„A másik akadályok a polgármesteri hivataloknál vannak, ahol nem mindennél sikerül az ingatlanokra vonatkozó jogi igazolásokat megfelelő időben és megfelelő pontossággal megkapni, amelyeket a bizottság részére kellett továbbítani.” (K3)

A hatósági hozzáállás másik módja a Restitúciós Bizottság döntéseinek a bírósági úton történő megfellebbezése. Ezáltal késleltethető a visszaszolgáltatás, tehát a helyi hatóságok időt nyernek a szóban forgó ingatlanokban működő intézmények helyzetére megoldást találni, illetve még abban is reménykedhetnek, hogy a bíróság – mint több esetben is elfordult – érvényteleníti a bizottsági határozatot.

„A gond az, hogy hiába adja vissza a bukaresti bizottság ezeket az épületeket, mert rögtön a polgármesteri hivatal, függetlenül attól, hogy milyen egyházi van szó, vagy milyen ingatlanról van szó, ezeket a döntéseket fellebbezi. Tehát ez azt jelenti, hogy perre megy a dolog, és akkor perelünk és költjük a pénzt, telik az idő, s akkor az illető ingatlan az egyre jobban és jobban tönkremegy. [...] A polgármesteri hivatalok, akik nem tudják azt felfogni, hogy az az ingatlan most másé, nem az övék, és akkor ezt valahogy akkor, ott helyben meg kell oldani. Hanem akkor inkább fellebbezik a döntést, és azt mondják, hogy miért egyezünk mi meg vele, hogyha van ez az út.” (K1)

„Na most ez a határozata a bíróságnak végleges lett, de a város megfellebbezte határidő után különböző ürügyekkel, de az nem plauzibilis egy sem. S akkor utána következett már Funar-nak az akciója, hogy az EME-t ne ismerjék el, mint tulajdonos. [...] Ezt megnyerte a város, Funar nyomására, hogy ez nem az az EME. Így jutottunk el a Legfelsőbb Bíróságra.” (K4)

Ez előbbihez hasonlóan gyakran tapasztalható hatósági hozzáállás volt az is, hogy a hatóságok megakadályozták a jogos tulajdonosokat abban, hogy a visszaigényelt javaikat birtokba vegyék, vagy egyszerűen megtagadják a visszajuttatást kimondó határozat végrehajtását. És amennyiben az állam részéről nem létezik megfelelő akarat ennek megakadályozására, ez igen hatásos módszer lehet, ami ellen a tulajdonos szinte semmivel sem tud fellépni.

„...ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a helyi hatóságok ez ideig, tehát az elmúlt 15 évben nagyon sok helyen az igazi tulajdonosokat megakadályozták, hogy

egykori, jogosan igényelt javaikba bejuthassanak vagy elfoglalhassák őket.” (K5)

„Kérem a város mindezt visszautasította, azt mondták, hogy ez nem az az EME, és megtagadták a visszaadást. Következett egy sor levélváltás köztünk, cáfoltuk, igazoltuk közgyűléssel, miegymással, a bírósági bejegyzéssel stb. Mindennek nem adott helyet a város vezetősége és nem volt hajlandó visszaadni.” (K4)

„Akkor a városháza elindított egy akciót, hogy eladja az üzlethelyiségeket, amik az államosított házakban vannak. Mi a 342-es levelünkkel 2004. augusztus 2-án írtunk levelet a polgármesternek, ahol tiltakoztunk az üzlethelyiség eladása ellen, mint az EME tulajdonát, tehát nem a város tulajdona, telekönyvileg mi vagyunk a tulajdonosok. Ugyanezt a levelet elküldtük az alpolgármester úrnak is és a városi tanácsnak is. A polgármesteri hivatal visszautasítja a kérésünket. Visszautasítja azt a kérést is, amiben kértünk, hogy most már helyezzenek minket a jogainkba, az ingatlanba a 13-as számú rendelet alapján. Az indoklás az volt, hogy a per még nem zajlott le. Érdekes, azt mondja, hogy mi már visszakaptuk egyszer az ingatlanunkat, miért akarjuk még egyszer visszakapni – a 13-as rendelettel. De hát ők voltak, akik nem voltak vissza. Akkor azt mondtuk, hogy jó, ezt nem adják vissza, de akkor adják vissza azokat az üzlethelyiségeket, amiket nem adhattak el. Erre már nem kaptunk választ.” (K4)

Kolozsvár esetében a helyi hatóságokról nem túl jó véleményt alkottak az interjúalanyok. Az lassan már közhelynek számít, hogy a „Funar-éra” alatt a magyar egyházak és közösségi intézmények állandó akadályokba ütköztek. Amint azonban az interjúk némelyikéből kiderül, ez korántsem csupán a korábbi választási ciklus jellemzője volt, hanem a 2004-es helyhatósági választás és változás után sem változott számottevően. Egyesek abban látják a problémát, hogy csak a polgármester személye cserélődött, a hivatala apparátusában nem történtek számottevő változások, mások pedig az új polgármester ténykedéseit is a visszaszolgáltatás egyik akadályaként jelölik meg.

„Hát nem nagyon tapasztaltam, én személy szerint, hogy ez feloldódott volna, mert a helyzet az az, hogy csak a polgármester változott meg, tehát a személyzetben, s főleg az ingatlanok nyilvántartása terén, ott, akik dolgoznak, azok nem nagyon változtak, tehát nagyjából ugyanott vagyunk, mint ezelőtt egy évvel.” (K1)

„Kolozsváron a jelenlegi polgármester, azt mondhatni, hogy szebben csomagolja a nyilatkozatait, de mondhatni, hogy az előző polgármester gyakorlatát folytatja. Minden határozatot megtámad bírósági úton, és ezzel elodázza a visszaszolgáltatást, amennyire ez jogilag lehetséges.” (K3)

A fent bemutatott hatósági hozzáállás azért is szomorú, ugyanis több esetben elkerülhető lenne a hosszú pereskedés és a konfliktusok kialakulása, hogyha tárgyalóasztalhoz lehetne ülni és békés megoldásokat lehetne keresni. Sajnos azonban erre a hatóságok nem igazán hajlandók.

„Pillanatnyilag még nem volt ilyesmire példa, hogy jószántukból megegyezéseket javasoljanak, eddig inkább bitorolták az ingatlanainkat, jogcímmel vagy anélkül, úgyhogy remélem, hogy a jövőben ez másképp lesz, és ha nem más, a törvényes eszközök hatására fognak tárgyalóasztalhoz ülni. Vagy érettebb politikusokkal lesz dolgunk a jövőben, akikkel lehet normális megoldásokat keresni.” (K3)

A tulajdonosok közül néhányan úgy látják, hogyha bíróságra kerül az ügy, akkor nagyobb az esély a kérdés rendezésére. Azonban a bíróságok esetében is megtapasztalható a folyamat akadályoztatása, ami nem is annyira negatív hozzáállásból fakad, hanem objektív okai vannak: a romániai bíróságok működését nagyon lassítja az ügyek nagy száma, az operativitás legnagyobb akadálya tehát a lassú eljárási folyamat.

„Az igazságszolgáltatásban a helyzet az, hogy ott már tényleg törvényismeret és törvényinterpretáción zajlik az egész, és sokkal nagyobb a valószínűsége, hogy egy ilyen per útján ténylegesen visszanyerjen egy egyház vagy egy közösség egy ingatlant, mint tegyük fel egyszerű adminisztratív úton. Valahol azon azért jogerősebb egy bírósági döntés, mint egy adminisztratív úton létrejött megállapodás[...] ...mert bíróságok is, legalábbis a kolozsvári az... még az év háromnegyedénél tartunk, és már az idei évre annyi perük van, hogy nem látják a fejüket tőle, úgyhogy. Még hogyha nagyon akarnák, akkor is nehéz lenne ezt operatívabban kezelni.” (K1)

„Hát nálunk az igazságügy elég lassú. Nem tudom, hogy van ez a szomszédos országokban vagy nyugaton, de mindenképpen nagyon lassú. Egy kicsit most felgyorsulnak a perek, ugyanis a polgári eljárás változott, a polgárjogi rendtartás változott, és ezáltal már nem kerül fel minden felfolyamodás Bukarestbe, hanem a regionális ítélőtábláknál lehet jogerős határozatokat nyerni. Ezáltal, hát olyan egy év – másfél évre elhúzódhat egy olyan átlagos per.” (K3)

„Lassú, nagyon lassú. Egy ilyen per az másfél év. [...] Nem tudnám azt mondani, hogy maga a restitúciós ügyekkel kapcsolatban, vagy az egyháznak a restitúcióival kapcsolatos pereiben szándékosan hátráltatnák a dolgot, az egész igazságszolgáltatás nagyon lassú. Borzasztó lassan működik, igen sok az ügy.” (K2)

Más körülmények

Az elkobozott tulajdonok visszaszolgáltatása különböző érdekekkel ellenkezik: ezek között szerepelnek az etnikai ellenérvek is, legtöbb esetben azonban gazdasági ellenérdekek lépnek fel.

„Hát mindenképpen ez a közhangulatból is kitűnik, hogy egyszerűen nem nézik jó szemmel ezt a restitúciós folyamatot, mert mindig azzal hozzák, azzal a gondolattal hozzák össze, hogy ezáltal nagyon megerősödik a közösség, de nem minden esetben etnikai problémák merülnek fel, hanem több esetben gazdasági ellenérdekek miatt gátolják a visszaszolgáltatást.” (K3)

„Rengeteg stratégiai jelentőségű ingatlan van, bizonyos érdekcsoportok tevékenykednek, és ezek is befolyásolva a politikumot elodázzák a visszaszolgáltatási folyamatot.” (K3)

A tényleges visszaszolgáltatást különböző körülmények nehezítik, ezek között a közösségre nézve egész sajátos, de kellemetlen helyzeteket is találhatunk: amikor valamely magyar történelmi egyház vagyont a magyar magánszemélyeknek szolgáltatják vissza, és velük kell pereskednie a visszaigénylőnek.

„Kolozsvárt, jó néhány telket stb. topográfiai számot, helyrajzi számot felosztottak már, kiadtak magánszemélyeknek, s az érdekes az, hogy nagy része a magánszemélyeknek [...] magyarok, és oda jutott az egyház, hogy a saját nemzetbelijével kell pereskedjen egy darab földért, amit tulajdonképpen helytelenül osztottak ki, és egyik félnek se a hibája.” (K1)

e) A politikai-jogi-társadalmi helyzet

Amikor a restitúcióról beszélünk, nem tekinthetünk el annak vizsgálatától sem, hogy milyen politikai környezet befolyásolta a rendszerváltás utáni több mint másfél évtizedben ezt a kérdést. Lássuk, hogy a kolozsvári interjúalanyoknak ezzel kapcsolatban milyen véleményeik alakultak ki.

Tulajdonjog

A tulajdonjog romániai tiszteletben tartásáról alkotott vélemények egyértelműen negatívak. A meginterjúvált személyek közül nem akadt senki, aki úgy ítélte volna, hogy a tulajdonjog tiszteletben tartásában Románia jeleskedne. A tulajdonszertelet hiánya áthatja a társadalmat a legalacsonyabb szintektől a legmagasabb szintekig. A restitúció emiatt nagy ellenszenvbe ütközik.

„Véleményem szerint a romániai társadalom még nincs megérve erre a restitúciós folyamatra, egyszerűen képtelenek felfogni józan ésszel, hogy azt, hogy vannak bizonyos magánszemélyek vagy jogi személyek, amelyeket a

kommunista érában megfosztottak tulajdonuktól, és egyszerűen képtelenek felfogni azt, hogy most visszaszerezhessék ezeket a tulajdonokat. Nincs annyira kialakulva ebben a romániai társadalomban a tulajdontisztelet, és emiatt mondhatni a legmagasabb szinteken is antipátiát vált ki a restitúció, nem beszélve arról, hogy még mindig létezik ez a román-magyar probléma.” (K3)

Politikai helyzet

Ebben a részben arra kerestük a választ, hogy minek tulajdonítható a kárpótlási folyamat az elhúzódása, milyen politikai körülmények befolyásolták ilyen formában történő alakulását.

Az érintettek egy része úgy véli, hogy a restitúció elhúzódásának legnagyobb akadálya abban keresendő, hogy az igazi rendszerváltás nem vagy csak nagyon sokára történt meg, a kommunista rendszer számos képviselője vezető funkcióban maradt és a politikum szintjén is jelen volt, és abban volt érdekelt, hogy az államosított tulajdonok visszaszolgáltatására ne, vagy minél kisebb mértékben kerülhessen sor.

„Hát – ez inkább személyes vélemény – valahol azért megmaradt sajnos egészen még a mai napig is az a régi, jól berögzött kommunista gárda, azok a személyek kulcspozícióban voltak ’89 előtt, most is ott vannak többé vagy kevésbé, és még mindig tartják. Szóval énszerintem ez csak úgy változott volna, tehát hogyha nem lett volna az európai uniós és külföldi beavatkozás, ez csak úgy változott volna, hogyha teljesen generáció változik.” (K1)

„Sajnos itten egy rablógazdálkodás folyt, mert saját maguknak osztották ki az egykori kommunista rendszernek a képviselői...” (K5)

„Hát mindenképpen a 15 év alatt rendszeresen akadályokba ütköztünk, elsősorban jogi akadályokba, amely persze a politikumnak a befolyása alatt állt” (K3)

Ennek érdekében a jogszabályok megalkotása is a politikum érdekeinek volt alárendelve. Olyan jogszabályok születtek, amely nem a kérdés rendezését segítették elő, hanem megnehezítették a későbbi visszaszolgáltatást, és átláthatatlan helyzetet teremtettek a romániai tulajdonviszonyokat illetően.

„Most az igazság az, hogy az elmúlt években, az elmúlt 15 évben olyan jogszabályok születtek, mint pl. a 18-as törvény ’91-ből, vagy a 112-es törvény 1995-ből, amelyek úgymond összekuszálták a romániai tulajdonviszonyokat. Ezek mind azt szolgálták, hogy ellehetlenítsék a visszaszolgáltatást. Amennyiben a jelenlegi törvény tartalmazott volna olyan utasítást, hogy minden eddigi birtoklevelet semmisnek tekintenek, az is óriási társadalmi felháborodást keltett volna.” (K3)

„Egy óriási hibája a törvénynek, az amit a ’90-es években a 18-as törvénytől errefele a PSD elrontott. Elrontották azt, hogy kiosztották a földjeinket más-

nak, elrontották azt, hogy eladták a lakásainkat másnak, és azt nem lehet visszacsinálni. Mi próbálnánk perelni, az előbb már említettem, lakásokat visszaperelni, és vannak bizonyos jelek, hogy talán nyernénk, de még egyet sem nyertünk meg, egy perben első fokon nyertünk.” (K3)

A politikai helyzet „tudathasadásos” állapotára jellemző példa a kolozsvári, ahol ellentmondás feszül a polgármester városi előjárói hozzáállása és kormánykoalíciós pártvezetői hozzáállása között: amíg Emil Boc demokrata párti pártelnök a restitúció felgyorsítását szorgalmazza, addig Emil Boc kolozsvári polgármester minden visszaszolgáltatási határozatot bíróságon fellebbez meg, akadályozva és halasztva a visszaszolgáltatást.

„Hát ez egy tudathasadásos helyzet, úgymond akarják is, nem is akarják. Itt van konkrétan a mostani helyzetünk, úgy van, hogy Kolozsváron visszaadják az épületeket, a Demokrata Párt, akinek az elnöke Emil Boc, az mint párt a parlamentben és a kormányban azt szorgalmazza, hogy minél gyorsabban és minél széleskörűbben szolgáltatassanak vissza mindent, és amikor a kormány által állított bizottság nekünk valamit visszaad, akkor Boc, mint polgármester megtámadja a visszaadási határozatot, és fellebbez, és fellebbez, és húzza az időt. Tehát egy tudathasadásos helyzet, és hiába próbáltunk meg mindent, személyesen is beszélni vele, nem tágít.” (K2)

Ez jelzi – és a következő idézet is jelzi –, hogy a kérdés rendezésére még mindig nincs megfelelő politikai akarat, hiányzik a határozott fellépésre irányuló akarat és bátorság a jelenlegi kormányzatból, mint ahogy hiányzott – különböző okokból kifolyólag – a ’90 utáni többi kormányból is.

„A másik klasszikus érv, ami felhozható még itt az egész procedura ellen, hogy függetlenül attól, hogy ’90 után mennyire nem akarták a különböző kormányzatok ezt az ügyet megoldani, és milyen felemás megoldásokat találtak, lényegében a restitúciós törvény gordiuszi csomóként kellett volna elvágja ezt a szövevényt, és egyszer s mindenkorra igazságot tegyen. Nem tette ezt, erre fel egy óriási erőfeszítésébe telik az államnak, és még így sem tud igazságot szolgáltatni[...]. Tehát itt van a nagy gond, hogy sem a régi kormány, de a mostani sem mer abszolút merészen hozzányúlni a dolgokhoz. Nyilván akkor is darázs-fészekbe nyúlt volna, de így sem tudja elkerülni azt, hogy itten folyamatos és sorozatos cirkuszokra kerüljön sor.” (K5)

RMDSZ-hozzáállás

Az RMDSZ tevékenységének a megítélése változó, találhatunk elismerő véleményeket, de bírálatokat is. Általában az egyházak képviselői vélekednek pozitívan az RMDSZ-nek a visszaszolgáltatás érdekében kifejtett munkájáról, ők a megértőbbek az esetleges kudarcokkal vagy hiányosságokkal

szemben, ők „érik át” ezen tevékenység nehézségeit a felmerülő akadályok miatt. Úgy vélekednek, hogy az RMDSZ fontos szerepet játszott a törvényes keret elfogadtatásában.

„Úgy próbálják azért összefogni az egyházaknak a visszaszolgáltatási folyamatát, segítenek is, tehát én nem mondom azt, hogy akadályozzák, tehát segítik az egyházakat, meg kisebbségi egységeket, ezeket. Tulajdonképpen ez a dolguk, végzik a dolgukat, mert ha nem végeznék a dolgukat, akkor én szerintem... úgy, ahogy végzik, úgy is jó, mert azért minden érdekcsoport, minden kis egyház valahogy az ők segítségükkel is, de azért csak sikerül majd kikaparja azokat az ingatlanokat, amiket elkoboztak.” (K1)

„Szerintem a lehetőségek függvényében elég sokat köszönhetünk az RMDSZ munkájának, de ha azt vesszük figyelembe, hogy a kormánypárti, a koalíciós partnerek mennyire felemásan állnak a dolgokhoz, az igazság az, hogy nehéz, nehéz érvényre juttatni bármely döntést vagy jogszabályt. [...] Mondhatni, hogy az RMDSZ elég hálátlan helyzetben van ilyen szempontból. Jó, hogy sikerült bizonyos jogszabályok megszavazását kiharcolni, amelyeket az elmúlt 15 év alatt próbált állandó jelleggel elfogadtatni, de ők is állandó problémákba és gátakba ütköznek emiatt.” (K3)

„Amikor 2000-ben megjelent először az a 94-es számú kormányrendelet, és abban bizonyos korlátozott visszaszolgáltatásról volt szó, akkor az RMDSZ-nek fontos szerepe volt. És amikor törvényerőre emelték ezt az 501-es törvénnyel 2002-ben, akkor az RMDSZ-nek nagy szerepe volt. Ez annak is volt tulajdonítható, hogy közös tárgyalások voltak az egyházak és az RMDSZ között, és az egyházak nagyon határozottan felléptek az RMDSZ irányában, hogy lépniük kell.” (K2)

Mindazonáltal néhányan rámutatnak, hogy a 2005/257-es törvény elfogadásában az RMDSZ-nek már nem volt túl nagy szerepe, ez inkább a koalíciós partnerek – a D.A. Szövetség, és ezen belül is elsősorban a Liberális Párt – érdeme.

„Véleményem szerint a mostani, legújabb törvény, amely még szélesebb körű restitúciót biztosít, ez most már nem annyira az RMDSZ szorgalmazásának tulajdonítható, mert úgy látszik, hogy a liberálisok talán inkább, de a demokraták is hozzájuk csatlakoztak, hogy ezek vitték előre az ügyet, és bővítették ki a kárpótlást megpróbálják olyan értékekben megállapítani, amelyek piaci értékeknek felelnek meg. Hogy ebből mi lesz, azt majd meglátjuk.” (K2)

„...az egy áligazság, hogy ne mondjam, hogy hazugság, hogy az RMDSZ-nek köszönhetőek a restitúciós törvények, ez nem igaz, ez több mint nem igaz, ugyanis a Regátban legalább annyian vannak román nemzetiségűek, akik követelik és visszaigénylik a maguk egykori tulajdonát, mint magyarok. És legyen világos, ne áltassuk magunkat, nem a mi két szép szemünkért hagyta jó-

vá a román parlament úgy ahogyan, a restitúciós törvényt. Ez az egyik lényeges dolog”. (K5)

Felvetődött az RMDSZ felelősségének a kérdése is: jogosult-e a Szövetség arra, hogy lemondjon akár magánszemélyek, akár egyházak, akár közösségi intézmények vagyonáról vagy annak bármilyen kis részéről is? Hogyha igennel válaszolunk a kérdésre, akkor nyilvánvaló, hogy az RMDSZ következetlenül politizált, és megengedhetetlen kompromisszumokba ment bele.

„Én szerintem az RMDSZ megpróbál minél eredményesebb lenni ebben a vonatkozásban, de mindjárt hozzáteszem, hogy egyrészt nem volt elég következetes, és nem volt elég egyértelmű a restitutio in integrum vonatkozásában. Hogy mondjam, én inkább felállnék az asztaltól, mintsem belemenjek egy olyan kompromisszumba, amelyik gyakorlatilag a mi közösségünket érinti. Márpedig senkinek nincs felhatalmazása arra, hogy másnak a tulajdonáról lemondjon. Ez egy alapelv. Tehát én a saját tulajdonomról lemondhatok, nem akarom átvenni, nem akarom igényelni, mit tudom én. De hogy más az én nevemben nyilatkozzon, ilyen nincs.” (K5)

Mégis a közösség szempontjából a legsúlyosabb következmények onnan származnak, hogy – miként egy interjúalanyunk kifejtette – az RMDSZ nincs tudatában annak, hogy a két világháború között mekkora tulajdonnal rendelkezett az erdélyi magyarság. Ennek hiányában pedig megfelelő stratégiát sem lehetett kidolgozni arra vonatkozóan, hogy ennek a tulajdonmenynységnek minél jelentősebb részét vissza lehessen szerezni.

„A másik, ami szintén magyarázza az RMDSZ-nek a következetlenségét, az hogy az RMDSZ-nek és vezetőinek legnagyobb részt nincs fogalmuk arról, hogy milyen állaggal rendelkezett a magyarság a történelem során, és mondom a határdátumokat: teszem azt 1918 végén, vagy 1945 elején vagy ’44 vége – ’45 eleje, és hogy mi az, amit vissza kellene igényelni.[...] Mivel az RMDSZ nem tudta, hogy mekkora érték van ezekben felhalmozva, tehát ő csak a földekről, erdőkről és az ingatlanokról tudott, nem vetődött fel egy konkrét megközelítése a dolgoknak, és nem készült el a magánkézben levő vagy közösségi tulajdonoknak a teljes jegyzéke. Innen van az, hogy mivel nem tudták, hogy mekkora nagy gazdasági volumenről, értékről, ami gazdasági potenciált jelentett volna a hazai magyar társadalomnak az indulásban ebben a rendszerváltozásban, az RMDSZ az elég felemásan viselkedett. Sajnos.” (K5)

Nem maradnak el azok a vélemények sem, amelyek az RMDSZ által kifejtett tevékenységet kemény bírálattal illetik, úgy értékelik, hogy az ő érdekében a Szövetség nem tett semmit.

„Nagyon gyenge, legalábbis velünk szemben. Mondhatom azt, hogy nulla. Bátran ki merem jelenteni bárki előtt, hogy nulla. Nem éreztünk semmit, hogy ebben csináltak volna valamit.” (K4)

Nemzetközi befolyás

Szinte kivétel nélkül egyetértenek az interjúalanyok, hogy az EU-nak, illetve különböző nemzetközi fórumoknak meghatározó szerepe volt abban, hogy Románia elfogadta a restitúcióra vonatkozó törvényes keretet.

„...én azt mondanám, hogy ez inkább külföldi nyomásra és külföldi kényszerre jött össze valahogy nagy nehezen ebben az évben, mintsem mondjuk úgy belső, úgymond országon belüli érdekcsoportoknak köszönhetően. Persze nekik is volt hozzászólásuk, és ők is besegítettek, ez természetesen vele jár, viszont én inkább külső nyomásként fogom ezt fel.[...] Szerintem sokkal lényegesebb a külföldi nyomás, mint a belföldi... tényleg hát kisebbségben való nemzetiségről van szó, kétmillió személy huszonvalahánymillióra nagyon nehezen tud hatni.” (K1)

„...szerencsére EU-s nyomásokra születtek meg ezek a kárpótlási jogszabályok, amelyek végül is remélhetőleg a közeljövőben visszajuttatják a legfontosabb, pillanatnyilag még állami tulajdonban levő ingatlanokat.” (K3)

„Mindenképpen kulcsszerepük volt, hogyha nincs külföldi nyomás, akkor a hazai elégedetlenség, és a magunk követelései nem lettek volna elegendőek ahhoz, hogy elérjük még ebben a formában is a visszajuttatást. Az egy más kérdés, hogy mondom a nyugatiak sem gondolták, hogy a restitúciós törvény az pont így fog kinézni. Most a felemáságára gondolok.” (K5)

Nem csupán az EU-s nyomásnak volt hatása, hanem pozitívan befolyásolta a folyamatot az is, hogy különböző anyaállami nyomásra precedensértékű visszaszolgáltatásokra került sor: itt elsősorban az Izrael által folytatott lobbieredményeire kell gondolnunk, aminek következtében a hazai zsidó közösségek jelentős részét visszaszerezték elkobzott javaiknak.

„Nem lehet ezt konkrétan megállapítani, hogy egy amerikai kongresszusi nyilatkozatból itt valami rögtön lett, ez ilyen közvetlenül nem megállapítható, közvetve a többszöri bírálat az mégiscsak megtette a hatását, és jó hatással van az izraeli lobbira is. És ha már a zsidóknak biztosítanak, ugyanúgy kell másnak is biztosítani a restitúciós jogokat.” (K2)

f) A visszaszolgáltatott javak hasznosítása, stratégia, megoldások

Kutatásunk szempontjából talán a leglényegesebb arra a kérdésre megkapni a választ, hogy a visszaszolgáltatásnak, illetve a vissza nem szolgáltatásnak milyen hatásai vannak és lehetnek az intézmények működésére és a

helyi közösségekre nézve. Nézzük tehát, hogy Kolozsváron az érintettek milyen jövőképet vázolnak fel a visszaszerzett javak hasznosítását illetően, illetve milyen megoldásokat látnak arra az esetre, hogyha a tulajdonok visszaszerzése nem halad a remélt mértékben.

Hasznosítás, közösségi hatások

A visszakapott tulajdonok hasznosításának egyik módja a bérbe adás: legyen szó földterületről, gyümölcsösről, erdőről vagy ingatlanról, a bérleti díj bizonyos bevételt jelent a tulajdonosok számára, amit más tevékenységek finanszírozására vagy – kisebb egyházak esetén és szervezetek – akár az egyház vagy közösségi intézmény fenntartására lehet fordítani.

„Hát a 9 plébánia és a főesperesség, persze természetesen közös megállapodás alapján, abban egyeztek meg, hogy tovább kiadják annak a jogi személynek, aki eddig is az illető földet vagy gyümölcsöst használta. És akkor természetesen egy bizonyos bér fejében. És akkor ez így pillanatnyilag nagyon megfelel.” (K1)

„És természetesen az egyháznak is szüksége van anyagi pénzforrásokra, és ezt is szolgálhatná a visszaszolgáltató ingatlanok.” (K3)

„Ezen kívül, lévén, hogy ez egy kisebb egyház, nagyon sok a – nevezhetném úgy – szórányegyházközségünk, tehát a kis létszámú egyházközségünk, ahol a hívek adománya és az államtól kapott bizonyos fizetés összeg, ami egy országos minimális fizetésnek felel meg, ez nem hozza ki a lelkészeket a fizetésükre. Ezért a központnak a gazdálkodási eredményeiből kell juttatnunk a lelkészeknek fizetéspótlásra, és azon kívül kell támogatnunk az új építkezéseket, néhány helyen új templomot építettek, vagy a templomok javítását, lelkészi lakások javítását. Tehát ezekre a célokra fordítjuk azt, ami bejön. De mondom, gyakorlatilag még jelentősebb jövedelem nem keletkezett a restitúciós folyamat következtében.” (K2)

„Kérem szépen ottan tizenemtudomhány lakrész van, plusz az egész fronton irodák és még befelé is irodák vannak, lenn az üzlethelyiség. Hát kérem szépen ennek a jövedelméből mi fenn tudnánk tartani a havi kiadásainknak legalábbis a 60%-át, és nem kéne kínlódjunk pályázni az Illyés Alapítványhoz, s a másikkhoz, a harmadikkhoz.” (K4)

Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy az épületet más bérlőknek kellene kiadni, mint akik jelen pillanatban is használják, a tulajdonosok egy részében megvan a hajlandóság arra, hogy meghagyják ezeket a tevékenységeket az ingatlanokban, csupán bizonyos ingatlanrészeket és/vagy bért igényeljenek.

„...vagy azt sem tartom elképzelhetetlennek, hogy a továbbiakban is ezeket az épületeket foglalhassák el, és házbért fizessenek. Vagy, csupán ha egy ki-

csit összehúzzák a tevékenységet, összevonják, és mit tudom én, bizonyos épületrészt átadjanak nekünk, és a többiben meg tovább folyjon a jelenlegi.” (K3)

A visszaszolgáltatott javak hasznosítása esetenként arra irányul, hogy legalább a tulajdonjogból fakadó költségeket – ingatlanok és földterületek esetében az adó összege, erdők esetében az őrzés és erdőgazdálkodás költségei – sikerüljön előteremteni.

„Első lépésként arra gondoltunk, hogy az erdőből annyi tűzifát termeljünk ki, amennyi legalább fedezze az őrzést és a vele járó költséget, és utána... Nincs senki szakembereink itt Kolozsváron, senki az egyház környékén nem ért hozzá. Ez a baj.” (K2)

Figyelembe véve, hogy az főként az egyházak a kimondottan hitéleti tevékenységek mellett számos más jellegű tevékenységet is folytatnak, a visszaszerzett ingatlanok hasznosítása oly módon is történhet, hogy megőrzik eredeti rendeltetésüket, de a benne zajló tevékenység az egyház égése alatt fog zajlani. Így beindulhat és megerősödhet az egyházi oktatás, az egyházi egészségügyi és szociális tevékenység.

„Természetesen vannak olyan ingatlanok, amiknek nem szabad megváltoztatni a rendeltetését, erre törvény is van, tehát egy aggmenházat azt megtartanánk aggmenháznak, mert hát tényleg a katolikus egyháznak is vannak öregjei, akikre senki sem tud ügyelni, és azért a szociális téren az egyház is keményen helyt kell álljon.” (K1)

„A helyzet az, hogy az egyházakat az utóbbi 10–15 évben alapjában véve már nem a hívek tartják el. Mert a romló gazdasági helyzetben a hívek már nem tudják. Fizetnek a hívek, fizetgetnek, de nem az az alap, hanem a saját forrásaink. Ezen kívül az egyházak elkezdtek kiterjeszteni tevékenységüket: iskola, óvoda, elemi iskola, öregotthon, bentlakás, s ilyenek. Ezeket is mind kell finanszírozni, tehát a jövedelmek ezeket szolgálják. [...] ... megvannak a helyek, ahova fordítsuk. Mi az iskolákat, az ezekhez közel álló intézményeket fejlesztjük. Építettünk itten manzárdot, egy csomó bentlakást létesítettünk középiskolásoknak és egyetemistáknak. Az egyetemistákat nem a teológusok jelentik, nagyon sok más egyetemistát is tartunk. Most van egy tervünk, egy étkezde készítésére is, ahol biztos, hogy vagy 2–300-an fognak majd étkezni. Tehát ilyen dolgokba fektetjük.” (K2)

„Hát mindenképpen az Alkotmány már megengedi, vagyis megteremtette a keretét a felekezeti oktatásnak is, sajnos még a tanügyi törvény erre részleteiben nem tér ki, de minden esetre a visszakapott ingatlanok egy része ezt fogja, ezt a célt fogja szolgálni, hogy helyreállítsuk az egykori neves egyházi tanintézményeinket. Meg ugyanígy, amennyiben a kórházakat visszakapjuk, akkor talán a szeretetszolgálat is új erőre kaphat.” (K3)

Még hogyha a legtöbb esetben nem is beszélhetünk visszaszolgáltatásról, illetve a visszaszolgáltatott és birtokba vett ingatlanok, földterületek és erdők aránya igen alacsony, az érintettek úgy vélik, hogy mindenképpen pozitív hatásai lesznek annak, hogy visszakapják tulajdonaikat, nem csupán az egyházak és közösségi intézmények működésére, hanem a közösség tagjaira nézve is. Amellett, hogy egy anyagilag megerősödő egyház jobban eleget tudna tenni feladatainak, a közösség tagjai is nyerhetnek, hiszen a földterületek és erdők hasznosítására szakembereket kell alkalmazni, ami új munkahelyek teremtését jelentheti.

„Hát mindenképpen az egyház anyagi szempontból is talpra állhatna, és ezáltal még jobban el tudná a misszióját látni, úgy az oktatásban, úgy a szeretet-szolgálatban. Nincs kizárva, hogy akár a munkahelyek teremtésében is, mert előbb-utóbb, ahogy földeket, erdőket szerzünk vissza, akkor szakembereket kell alkalmaznunk, mert ezek idegen területek a jelenlegi alkalmazottak számára, és... Mindenképpen azt hiszem, hogy ez egy pozitív dolog lesz, hogyha rendeződik a folyamat, és úgymond anyagilag megerősödik az egyház.” (K3)

Stratégia

Az egyik legegységesebb stratégia: visszaszerezni mindent, amit lehet, és aztán ezzel gazdálkodni.

„Hát az első lépés az, hogy vissza kell szerezni mindent, amit vissza lehet szerezni. Második kérdés pedig az, hogy ezzel gazdálkodni is kell.” (K2)

Nem minden esetben rendelkeznek stratégiával az érintettek, főként azokra az ingatlanokra vonatkozóan, amelyeket még nem sikerült visszaszerezni. Ezek esetében ugyanis még nem tudják, hogy az ingatlan állapota mit tesz lehetővé, elképzelhetők olyan helyzetek is, amikor annyira rossz állapotban van az ingatlan, hogy nem éri meg feljavítani, hanem le kell bontani.

„Hát a helyzet a következő, hogy amíg nem vagyunk kész tények elé téve, addig nem tudjuk, hogy egy-egy épülettel mit lehet kezdeni. Ugyanis lehet, hogy az illető épület annyira le van robbanva, hogy most már nincs mit rajta nagyon tenni, javítani, s akkor inkább megéri lebontani.” (K1)

Vannak, akik a lehetőségét sem zárják ki, hogy egészen a strassburgi Emberjogi Bíróságig vigyék az ügyet.

„Én azt is mondtam a jogtanácsosnak, hogy nem fogunk szégyenlősködni, és beírjuk azt, hogy ezt már egyszer elküldtük Strasbourgba, és most felújítjuk a pert. Vegyék tudomásul, hogy itt nem állunk meg.” (K4)

Megoldások

Van, aki nem igazán bízik abban, hogy valaki más fogja megoldani a kérdést, a dolgok rendezésének kulcsát abban látja, hogy a tulajdonosok kézbe veszik saját ügyeiket, és mindent megtesznek azért, hogy visszaszerezzék elkobzott javaikat.

„Hát ez most valahogy úgy van, hogyha tényleg az ember nagyon szeretné az ingatlanát visszakapni, akkor kézzel-körömmel kell ő saját maga kézbe vennie a dolgokat, és úgy valahogy próbálja meg kikaparni, mint a sült gesztenyét, mert más nem fog neki soha helyette utánajárni, annyira tüzetesen mint ahogy ő meg tudja csinálni. Ez egy nagyon általános vélemény, de sajnos ez így van.” (K1)

Ez viszont egy hosszú és nehéz feladat, amelyet alaposan elő kell készíteni és végig kell járni minden állomását. Jól jellemzi ezt az egyik interjúalany által elmondott Bibó István-idézet.

„Inkább mondok egy idézetet. Bibó István írja valahol, én most a restitúcióra vonatkoztatom, hogy ez nem egy huszárosan elvégzendő járőrfeladat, ez hosszadalmas, apró, bürokratikus munkából álló, lassú folyamat. És ha így meg kell rágni, akkor meg kell rágni, lépésről lépésre lehet csak menni.” (K2)

Többen az Európai Unió segítségével bíznak továbbra is. Románia közelgő EU-s csadakozásával ugyanis az Uniónak mindinkább érdekévé válik, hogy egy stabil tulajdonjogi helyzet alakuljon ki az országban a csatlakozás időpontjáig, ezáltal óvva a befektetőket az esetleges kellemetlenségektől.

„Az egyik legnagyobb segítség itt az Európai Unió, aki biztosan nem jótékonyági szempontból, meggondolásból, de nagyon sarkallja a román kormányt, hogy rendezzék a tulajdonjogokat itt Romániában. Ez nyilvánvalóan azért van, mert ezáltal ők a saját befektetőiket védik az esetleges perekől, amelyek nemkívánatosak a befektetők számára. De mindenképpen ennek hatására remélhetőleg úgymond kisebb tér marad a korrupciónak, amely jelenleg itt is megmutatkozik a restitúció terén.” (K3)

Szintén külföldi nyomás kihasználására alapoz egy másik vélemény, itt azonban egy korábbi alfejezetben már említett precedens által teremtett lehetőségekre vonatkoztatva: az izraeli nyomásból fakadó visszaszolgáltatáshoz hasonlóan a romániai magyarság is minden egyes valamikori magyar kézben levő tulajdont – akár igényelte valaki, akár nem – vissza kellene szerezni és a magyarság javára felhasználni.

„...ugyanazt amit a hazai zsidó tulajdonokkal, ingatlanokkal el tudtak érni az izraeliek, azt nekünk is kellene érni. Miről van szó? Arról van szó, hogy ami

egykor magyar tulajdonban volt, akár igényelték, akár nem, az egy ilyen közös magyar, hogy úgy mondjam közös kasszába kéne összegyűjteni és ezt a magyarság javára fordítani. Ez az egyik eset. A zsidó állam ezt el tudta érni Romániával szemben. Valójában nekünk is ez kellene legyen a célunk. Tehát abban a pillanatban, amint erre precedens van, tehát egy államnak ezt jóváhagyták, akkor a Romániában élő magyarságnak nem lehet ezt megengedni? Nyilván, hogy ehhez kell hátszél, nyilván, hogy megint a nyugatiakat kell erre fölhasználni, de mindenképpen ez egy komoly precedens, és erre föl mindenképpen kell gondolkodni abban, hogy ez egy járható út lehetne. Csak ehhez keményen kell járni, és keményen kell követelni.” (K5)

Megoszlanak a vélemények azt illetően, hogy maga a csatlakozás segíteni vagy gátolni fogja a restitúciós folyamatot; szükséges tehát Románia Unióba lépéséig befejezni azt, vagy a bekövetkező csatlakozás lesz, amely felgyorsítja és megoldja a visszaszolgáltatást. Vannak, akik ez utóbbiban bíznak, a már korábban is felhozott EU-érdekekre hivatkozva.

„Nem hiszem, hogy visszahúzza ezt a folyamatot, ugyanis az Uniónak érdeke, hogy egy jogilag stabil ország csatlakozzon, vagy a már csatlakozott országokban legyen egy jogbiztonság, és emiatt nem hiszem, hogy a csatlakozás egy gátat jelentsen a restitúció befejezésében.” (K3)

Mások ellenben úgy vélik, hogy az EU-csatlakozásnak ilyen hatásai nem lesznek a visszaszolgáltatási folyamatra, az ugyanilyen lassú marad az esetleges csatlakozás után is, sőt olyan interjúalanyra is van példa, aki úgy gondolja, hogy az EU-csatlakozás után már hiába követelne bármit is vissza a magyarság, addig kell megoldani ezt a kérdést. Ehhez pedig nem szükséges más, mint egyezés a román állammal, amit rövid idő alatt el lehetne érni, megfelelő politikával.

„Nem, nem, nem. Nem fog ez gyorsabban menni, mert nem arról van szó, hogy az épületeket azért nem adják vissza, mert nem akarják, hanem azért mert nincsenek az iratok rendben úgy, ahogy ők kérik.” (K2)

„Kérem szépen, mindnyájan tudjuk, hogy miután megvan a csatlakozás, utána már hiába követelözünk bármit. Mindent azelőtt kell elérni.[...] Egy ilyen egyezséget rövid idő alatt is tető alá lehet hozni, tehát hogy a román állam ezt föl vállalja. Csak kérni kell, és megfelelő nyomattal, vagy megfelelő nyomattal biztosítani.” (K5)

A visszaszolgáltatás által szült állapot egyik sajátos problémája az ingatlanokat törvénytelenül vagy törvényesen ugyan, de jogtalanul megszerző személyek és az egykori, jogos tulajdonosok között kialakult helyzet. Az egyetlen elfogadható megoldásnak az tűnik, hogy a jogos tulajdonosok visszakapják tulajdonaikat, a jelenlegi használók vagy tulajdonosok pedig része-

süljenek kártérítésben, és nem fordítva. Csak ezáltal beszélhetünk a kérdés igazságos rendezéséről – vélik az érintettek.

„...valójában igazságot csak egyféleképpen lehet tenni: visszaszolgáltatni az eredeti tulajdonosnak. És akkor, tehát akkor most már mondjam el a véleményemet erről az egésze, lényegében, ha az eredeti tulajdonosoknak vissza is juttatják, akkor azokat, akik törvénytelenül lettek tulajdonosok, azokat kell kártéríteni, valóban az állam saját hibájából kifolyólag kellene azokat kártérítse, mert ő szedte rá őket. Nem az egykori tulajdonosokat.” (K5)

A visszaszolgáltatás által teremtett helyzet másik megoldásra váró sajátos problémája: a visszajuttatott ingatlanokban működő intézmények számára megfelelő működési felületet találni a törvény által megszabott 5 éves határidő lejártá esetén. Oktatási intézmények esetében egy elképzelhető megoldás lehetne – amint az interjúkból kitűnik – az iskolák összevonása. Erre elfogadható indokot is szolgáltatnak: a gyerekszám lényegesen kisebb, mint egy-két évtizeddel ezelőtt, nincs akkora igény a nagy épületekre, mint korábban.

„Igen, de mondjuk iskolába is már nem annyi gyerek jár, mint pl. a '80-as években és tegyük fel, hogy pl. iskolákat is össze lehet vonni, meg lehet szüntetni. Szóval vannak megoldások rá, csak kell akarni.” (K1)

A megoldások között megtalálhatók a helyzetfüggők is, még hogyha csak feltételes módon is, hiszen a törvények másképp szabályozták a kérdést: van aki szerint vissza kellett volna szolgáltatni az ingatlant, és nem a törvényben megszabni az 5 éves határidőt, hanem a tulajdonos, a helyi hatóságok és az ingatlanban működő intézmény vezetői hatáskörébe utalni az esetet, és a köztük lefolytatandó tárgyalással rendezni. Ugyanakkor arra is felhívják a figyelmet, hogy 15 év elégséges lett volna ezen intézmények helyzetére megoldást keresni, sőt vannak, akik ezt részben elképzelhető megoldásnak tartják.

„...nem hiszem azt, hogy az alatt az öt év alatt annyi épületet, annyi helyiséget a polgármesteri hivatal illetve a megyei tanács fel tud építeni, ahova ezeket kihelyezze. Szóval valahogy én azt úgy látom, hogy lehet, hogy a törvényekben jobb lett volna visszaadni egyből, és esetleg akkor az iskola igazgatóságára, a helyi önkormányzatra és a jogos tulajdonosra hagyni azt eldönteni, hogy az illető intézmény meddig maradhat benne. Mondom, ez egy kicsit drasztikus, amit mondok, mert tényleg oda juthat a dolog, hogy egy iskola egyik napról a másikra, tegyük fel ott van az utcán. Tehát viszont 15 év alatt erre én szerintem fel lehetett volna készülni.” (K1)

„...mindenképpen öt év nem túl hosszú, de közepes kifutási idő, hogy az állam vagy a helyi önkormányzat is gondoskodjék újabb iskolaépületek vagy kórházépületek felállításáról.” (K3)

II.3.2. Az interjú vizsgálat eredményei Székelyudvarhelyen

a) A javakra vonatkozó adatok

Székelyudvarhelyen némiképp egyszerűbb a helyzet, mint a két nagyvárosban, itt ugyanis a restitúcióban csupán az egyházak érintettek, a közösségi intézmények nem. A történelmi magyar egyházak esetében a székelyudvarhelyi unitárius egyház nem rendelkezett a város területén államosított épülettel, így a restitúció folyamatában a római katolikus és református felekezetek érdekeltek.

A székelyudvarhelyi *református egyház* két ingatlant birtokolt: a református kultúrotthon épületét (jelenleg óvoda működik benne), valamint az ún. IKE-épületet. Az utóbbit lebontották, így csak kárpótlás igényelhető esetében. Ezen kívül a városban működött a Református Kollégium, amely azonban nem a helyi egyházközség, hanem a református püspökség tulajdonában volt, így a visszaigényléssel is ők foglalkoztak.⁴⁹

A református egyház tulajdonában 10 hektár földterület és 6 hektár 30 ár erdő volt, ezeket sikerült visszaszerezni, és használatba venni. Ami az ingóságokat illeti, kegytárgyak nem kerültek elkobzásra, ellenben államosították a régi nyilvántartásokat és anyakönyveket; ezeket a megyei levéltárban őrzik. Ezek visszaigénylésére nem tettek lépéseket.

Az udvarhelyi *római katolikus egyházközség* a következő ingatlanokkal rendelkezett: a volt római katolikus Főgimnázium, a gimnázium bentlakása, a volt Egészségügyi Iskola, a Ferences Zárda, a Seraficum – a ferences kollégium – és volt egy kántori lakásuk a Rózsa utcában. Ezek közül visszakapták a gimnáziumot, a bentlakást, a volt Egészségügyi Iskolát. Ezek esetében azonban öt évig még a jelenlegi használók jogosultak az épületben működni. Sikerült birtokba venni a ferences kollégiumot és a ferences zárdát is (ez utóbbi nem volt államosítva, csupán a használat jogát vonták meg az egyháztól annak idején a hatóságok). A kántori lakást ugyancsak visszakapták, mivel azonban egy idős házaspár lakik benne, nem tudják birtokba venni, nem akarják az utcára kilakoltatni őket.

A katolikus egyház az elkobzott földterületeit is nagyrészt visszaszerelte. Kivételt képez egy területrész a Csereháton, amelyre azonban építettek, így ebben az esetben csak kártérítést tudnak igényelni. Az erdők esetében is pozitívak az eredmények, azokat is sikerült visszaszerezni.

Az ingóságok esetében már nem ennyire pozitív a helyzet. A kommunizmus alatt elkobzásra került egy igen értékes könyv, az Agum Gimnasi, valamint az anyakönyvek, amelyek egy része az 1600-as évekből való. Sajnos a könyv pontos helyét nem tudják, erről egymásnak ellentmondó informá-

cióik vannak. Az anyakönyvek egy része megvan, ehhez azonban nem engedik hozzáférni az egyházat, illetve egyes értesülések szerint egy részüket meg is semmisítették.

Összesítve a visszaigényelt ingatlanok helyzetét a székelyföldi városban: Székelyudvarhelyen az elkobzott épületek visszaszolgáltatása, illetve az utánuk nyújtandó kárpótlást biztosító törvények nyújtotta lehetőséggel összesen 601 ingatlan/lakás esetében éltek. A 112/1995-ös törvény alapján 120 igénylést iktattak, melyek alapján 17 természetbeni visszaszolgáltatásra, 46 esetben kárpótlás megítélésére, 33 esetben pedig elutasításra került sor, további 24 ingatlan jelenleg is per tárgyát képezi. A 10/2001-es törvény alapján 481 kérést iktattak, melyek következtében idáig 57 ingatlan természetbeni visszaszolgáltatására, 75 ingatlan esetében pedig kárpótlási javaslat megfogalmazására került sor.⁵⁰

b) A visszaigénylés folyamata

Ami Temesváron vagy Kolozsváron a visszaigényléshez szükséges dokumentumok beszerzése során általánosnak mondható, Székelyföldön már kevésbé jellemző: a telekkönyvi hivatalok többnyire nem gördítenek akadályokat az iratok kibocsátása elé.

„Hát, eléggé nehezen ment az iratok összegyűjtése, nem azért, mert a helyi telekkönyvi hivatal gátolt volna bennünket, sőt ők voltak azok, akik ebben a dologban, tehát az iratoknak a kiadásában élen jártak, nagyon jól együtt tudunk működni a telekkönyvi hivatallal.” (Sz2)

Az ellenpéldák itt sem hiányoznak, a különböző érdekek fellépésével megtalálták a megfelelő módszereket is ahhoz, hogy a tulajdonosi jog igazolását megnehezítsék. Ezek közül az egyik leghatásosabb a telekkönyvek megsemmisítése, amelyben hivatalos személyek is szerepet játszottak.

„Voltak olyan helységek, ahol ezt nem tudta megtenni, mert nem engedték be egyáltalán a telekkönyvi hivatalba, s ahol voltak olyan helyzetek, hogy a telekkönyvet megsemmisítették, most is vannak ilyenek, voltak plébániák, ahol hivatalos személyek beköltöztek az egyház lakásába, eltüntették a régi telekkönyvet és annak ellenére, hogy tudja az egész falu, hogy kántori lakás volt, de most is birtokolja.” (Sz1)

A visszaigénylés időigényes volta a székelyföldi tulajdonosokat sem kíméli, a különböző kiegészítő iratok beszerzése sok időt felemészt.

„Az, hogy többször igényelni kellett a bizonylatokat, az iratokat, a telekkönyvi kivonatokat, többször össze kellett állítani különböző iratgyűjtöket, hol ez nem volt, hol az nem volt jó. Tehát igencsak időigényes volt.” (Sz2)

c) A törvényes keret

Egyes egyházi személyek a törvényes keret körüli hiányosságot nem is annyira magában a szövegben látják, hanem sokkal inkább abban a tényben, hogy a mostani törvényt csak nagyon későre született meg, míg a korábbi szövegek több megszorítást is tartalmaztak.

„Hát azt, hogy ilyen későn mondatott ki, hogy mindent vissza kell szolgáltatni, és ott vacakoltak különféle határoknak a meghúzásával, hogy ennyi földterület, annyi erdőterület, csak ilyen ingatlan, csak amolyan ingatlan.” (Sz2)

d) A jogszabályok alkalmazása

Abban a megkérdettek mind egyetértenek, hogy a jogszabályok alkalmazása esetén nem érvényesül a restitutio in integrum elve, mint ahogy ezt az elvet a törvényt sem tartalmazza.

„...még mindig érvényben vannak olyan törvények, amelyek megtámadhatják. Tehát akkor nem beszélhetünk erről, az integrális visszaszolgáltatásról, sajnos.” (Sz1)

„Igen, tehát félt, hogy ez a teljes mértékű visszaszolgáltatás nem fog működni, egyszerűen azért mert vannak olyan kitételek, pl. egy napközi esetében, hogy a birtokba vételtől számítva még öt évig használhatja, s esetleg valami bért fizet. Aztán az öt év hosszú idő, s ki tudja még, hogy mi történik még az öt év alatt. Meg egyéb hasonló, hogy vannak még bizonyos megszorítások, amelyek mindarra mutatnak, hogy konkrétan a teljes körű visszaszolgáltatásról nem lehet azért beszélni.” (Sz2)

Restitúciós Bizottság

A Restitúciós Bizottságról megoszlanak a vélemények. Egyrészt a megkérdettek elismerik, hogy a kárpótlási folyamat buktatói a testületet is érintik, nekik is meg kell küzdeniük a felmerülő akadályokkal, nem rendelkeznek konkrét feladatköri leírásokkal.

„Minden bizonnyal nagy munkának kell elé álljanak, lehet, hogy ők sem tudják, hogy mit kell tenniük, vagy hogy kell tenniük, nincsenek konkrét szabályozók.” (Sz2)

„Nekik is elég sok nehéz helyzetük volt, nehézségük volt ezzel kapcsolatosan. [...] Bizony hogy volt, de ezzel ők is ugyanúgy küzdöttek, ahogyan mondták volt mieink, és elég sok nehézségük volt, főleg addig, amíg jött az új kormány.” (Sz1)

Nem mondják ki ugyan, de kiolvasható az egyik interjúalany szavaiból – mind az előző, mind a következő idézetből –, hogy a bizottság esetleg poli-

tikai befolyás alatt is állhatott, hiszen a 2004-es kormányváltás előtt érezhetően gyakoribb volt az ügyek elutasítása a bizottság részéről.

„...a Bănescu előtti időszakban volt egy olyan helyzet, amikor mindent dobtak vissza, [...] mindenbe belekötöttek, hogy ha nem volt pontosan írva a dátum, hogyha valamilyen telekkönyvi kiigazítás volt, valami kis hiba volt, azonnal dobták vissza, és újabbnál újabb papírokat, hivatali igazolásokat, igazolványokat kértek.” (Sz1)

Hatóságok

A hatóságok szerepe itt is jelentős. Általában viszont nem tapasztalható az a típusú akadályozó hozzáállás, mint máshol. A hatóságok – legyenek helyiek vagy megyeiek – lehetőségekhez mérten segítik a tulajdonosokat, vagy legalábbis nem akadályozták őket.

„Amilyen kapcsolatba viszont kerültünk megyei hatóságokkal egyházi ügyek kapcsán, akár visszaszolgáltatás kapcsán, akár egyéb kapcsán, megértésre találtunk. Tehát, én úgy éreztem, hogy egyenrangú partnerként, félként tudunk tárgyalni, adott esetben a megyei tanács elnökével, vagy helyettesével is, és nem voltak problémáink e tekintetben.” (Sz2)

„Nem volt semmi akadálya, a hivatalok részéről nem volt semmilyen akadálya.” (Sz1)

Természetesen ellenpéldát itt is találunk, még a tömbmagyar vidékeken sem mindig pozitív a hozzáállás, vannak olyan esetek, amikor a hatóságok mindent megtesznek azért, hogy a tulajdonosoknak ne sikerüljön visszaszerezni jogos tulajdonukat. Nem riadnak vissza az okirat-hamisítástól sem, hogy saját érdekeiket védjék.

„A visszaigénylésével is mi foglalkoztunk. Különböző polgármesterek, a szomszéd falvakban van birtoka a gimnáziumnak, hát ott igencsak keresztbe tettek, hogy ne sikerüljön visszaszerezni a földterületet vagy erdőt vagy ingatlant. Olyan is előfordult, hogy hamis iratot bocsátottak ki, hát konkrétan csaltak.” (Sz2)

Ami azonban mindenképpen különbözik a szórványhelyzetben levő kisebbségi közösségek restitúciós problémáitól, hogy tömbvidéken nem érvényesíthető a hatóságoknak a kisebbségekkel szembeni megkülönböztetése. A megkérdezettek közül van, aki felhívja a figyelmet, hogy tudomása van más vidékeken létező megkülönböztetésekről, ez azonban itt nem érzékelhető.

„Hát itt az egyházköztségben nem tapasztaltam, mert itt hála Istennek, mi itt vagyunk, egy nyelvet beszélünk, habár nem egy hitet élünk, nem egy hitben élünk, de ez nem befolyásolta ezt az egész ügyet. Nem mondhatom azt, hogy

diszkrimináció, mert a mieink azért nagyon komolyan intézik ezeket a dolgokat. És szívügyük, hogy ezeket az egyház visszakapja, és az egyháznak az élete, úgy ahogy eddig, továbbra is folytatódjék.” (Sz1)

„...nem tapasztaltam itt, Udvarhelyen, vagy a környezetünkben, az egyházmegyében, a szomszéd falvakban ilyesmit, mert hogy itt mi vagyunk sokan. Viszont, konkrét tudomásom van dolgokról, amikor tényleg megtörtént, hogy az ortodox megkapta, a református vagy a görög katolikus nem kapta meg, s a többi ehhez hasonló kisebbségi, de itt nálunk ilyenről nincsen szó.” (Sz2)

Más körülmények

A törvény alkalmazása esetében vannak pozitív körülmények is: a visszaigénylési határidő meghosszabbítását nagy segítségnek látják bizonyos érintettek.

„...de nagyon jó, mert most meghosszabbították az újonnan beadható kéréseket, és lehetőségeket. Ez nemcsak itt, hanem az egész egyházmegyében is óriási segítség.” (Sz1)

A gyakorlatba ültetést bizonyos körülmények akadályozhatták. Ezek annak az áldatlan a helyzetnek a következményei, amelyek a rendszerváltás utáni közel 16 év folyamán alakultak ki: az egyház tulajdonában levő ingatlant a polgármesteri hivatal magánszemély bérlőnek adta ki.

„Ellenben sok kellemetlenségünk van, mert nem engednek be, hogy az épületet megjavítsuk, befödjük, hogy ne menjen egészen tönkre, mert sajnos negyven év alatt, közel ötven év alatt semmiféle javítást nem végeztek el. [...] Ezt kiadta a tanács, a katolikus egyháznak rendelkezési joga van fölötte, csak ezt zárójelben mondom, hogy nagyon nehéz, hogy pontosan mi egy ilyen öreg házaspárt kirakjunk az utcára, vagy nem tudom. Szóval ez egy kellemetlen dolog.” (Sz1)

e) A politikai-jogi-társadalmi helyzet

A visszaszolgáltatási folyamat egészét áthatja a romániai politikai élet szereplőinek viszonyulása, a tulajdonjogról formált társadalmi kép, továbbá a nemzetközi színtérről érkező politikai nyomásgyakorlás mértéke.

Tulajdonjog

A tulajdonjog romániai tiszteletben tartásának a megítélésében nem mutatkoznak nagy véleménykülönbségek más helyzetben élő kisebbségi közösségekhez képest: a tulajdonjog Romániában nem szent, nincs tiszteletben tartva – ez az érintettek többségének a véleménye.

„A román állam részéről azonban nem tapasztalható. Sajnos nem. De azért a tulajdonjogokért apáink, nagypapáink s őseink harcoltak meg, nem a román állam. A román államnak nagyobb szerencséje volt ugye, akkor amikor megkapta ezeket az értékeket, s el is tulajdonította azokat, s ezt már éppen 70 éve, 80 éve, hogy szenvedjük.” (Sz1)

A tulajdonjog körül van, aki problémára hívja fel a figyelmet: a kommunista rezsim felborította a magántulajdon szentségét, emiatt pedig megrendült az emberek bizalma abban, hogy ez helyreállhat. Ebből fakad az, hogy nagyon sokan igyekeznek túladni visszaszerzett javaikon, bizonytalanul ítélve a jövőbeli esélyeket.

Politikai helyzet

A politikai helyzet megítélésében nagyrészt azonosak a vélemények: a kárpótlás kérdésének rendezésére nem volt kellő politikai akarat, emiatt is akadozik a folyamat.

„Van törvény és nincs. Ismerjük a politikát, sajnos az évtizedek folyamán ők ezt tudták csinálni, és nagyon jól meg tudták játszani magukat, hogy megjelentek a törvények, és tovább is azt csináltak, amit akartak, és ezért hiányzik a törvénynek a lényege, a lelke, mert ha valamilyen törvény megjelenik azt, akkor végre is kellene hajtani. De eszük ágában sem volt, hogy végrehajtsák, s megvalósítsák. Íme azt mutatja, hogy a 16-ik évben vagyunk már.” (Sz1)

„Hát én úgy látom, hogy nem volt politikai szándék a többségi nemzet részéről, egyszerűen az eltelt időszak, véleményem szerint azt mutatja, előre haladtában is, hogy a visszarendeződési szándék az ott van, vagy ott volt az ország vezetésében. Ilyen kormányok jöttek, olyan kormányok mentek, viszont túl sokáig tartott, s mert tartották foggal-körömmel az előző rezsimben megszerzett előjogokat, s mondom, hogy ennek a képződménye az is, hogy nem szándékoztak, s még ma is dögögve halad a visszaszolgáltatás.[...] Ismét csak azt kell mondani, nem volt politikai akarat.” (Sz2)

„... a román állam részére nagyon ideális dolog, hogy ő nem akarja visszaadni, mert tulajdonképpen elvett iskolák, elvett ingóságok, ingatlanok, amelyek léteztek, és voltak, az a magyar egyházaké voltak. És nem, a románoknak nagyon kevés volt ilyen szempontból. Tehát érthető, hogy ezeket fogja.” (Sz1)

Ebben a tekintetben etnikai töltetet is felfedezni vélnek: tudatos román állami hozzáállásról van szó, amelynek a célja a nemzeti kisebbségek életének ellehetetlenítése.

„Hát természetes, hogy nem akarja visszaadni a román állam. Hát miért adná vissza? Hogy ismét beinduljon egy nemzeti kisebbségnek az élete? Ismét a

sok vagyónát visszakapja, a sok iskolát visszakapja, a sok intézményét visszakapja? Akkor kiderül, hogy csak tőlünk vették el ezeket a dolgokat, s nekünk nem adták vissza. Nagyon szomorú tény, és ránk nézve ez egy óriási nagy érvágás.” (Sz1)

RMDSZ-hozzáállás

Az RMDSZ hozzáállásnak felemás a megítélése. Amellett, hogy az interjúalanyok általában kiemelik azt, hogy az RMDSZ által e téren folytatott munkának vannak pozitív eredményei – és valószínűleg ezek az eredmények kisebbek lennének e nélkül a munka nélkül –, néhány kritika a tömbmagyar vidéken is érte a Szövetséget. Általános vélemény, hogy az RMDSZ többet is tehetett volna a visszaszolgáltatás érdekében.

„Kérem szépen, akárhogy is nagyon sokan az RMDSZ ellen vannak, vagy el-lene dolgoznak, de ha az RMDSZ nem lett volna benn elsősorban, s első pillanattól fogva a kormányban, akkor nem tudom, hogy jutottunk volna-e ennyire.[...] Én úgy érzem, hogy nagyon világosan és nyitott szemmel kellene járjunk és azért nem szabadna sok mindent elvitatnunk az RMDSZ-től, amit tett és amit tesz. [...] De munkájuk óriási nagy volt, és [...] ha ők nem lettek volna, akkor mennyire tudtunk volna, amikor sehol szavunk nincsen, amikor a legnagyobb igazságainkat is szőnyeg alá seperik, és elnémitanak. Van valaki, aki állandóan benne van. Lehet, hogy tehetek volna többet is, nem ismerem a belső szervezetüket és működésüket, de amit tettek az jó, és értékes. Én így tudom megítélni, személy szerint.” (Sz1)

„Én azt hiszem, hogy az utóbbi időben, néhány esztendőre, három-négy esztendőre visszatekintve mintha erőteljesebben képviselte volna az RMDSZ ezt a vonalat, tehát a visszaszolgáltatás-restitúció irányát. Az is benne van persze a dologban, hogy vannak hiányosságaik, nem voltak elég következtetések, nem voltak elég bátrak... úgy az idők folyamán, hogy erőteljesebben, s mondjam így, hogy gyakorlatiasabban is képviseljék. Én hiszem azt, hogy többet is lehetett volna, de amit tettek, az mindenképpen elismerni való.” (Sz2)

Nemzetközi befolyás

A nyugati államok hatását itt is érzékelik az érintettek, több-kevesebb jelentőséget tulajdonítva ezeknek a kárpótlási folyamat felgyorsulása és eredményessége szempontjából. A gondot sokkal inkább a román fél hozzáállásában látják.

„Ezek a törvények megjelentek, s legtöbbször külföldi nyomásra jelentek meg, de hogy hiányosak ezek a törvények, azért hiányosak, mert nem volt szándékuk semmit visszaadni, és a lényege hiányzik a törvénynek.” (Sz1)

„Hát, azt mondanám, hogy nem volt eléggé hangos és eléggé határozott a nyugati kifogásolás, a visszaszolgáltatással kapcsolatban. És ami volt, azt sem vették túlzottan komolyan az itteni hatóságok. Én úgy látom, hogy mindenképpen volt hatása a külföldi beleszólásnak vagy gyorsításnak ebben a folyamatban.” (Sz2)

f) A visszaszolgáltatott javak hasznosítása, stratégia, megoldások

A javak visszaszerzése önmagában még nem annyira jelentős, sokkal lényegesebb, hogy milyen formában tudják ezeket hasznosítani a tulajdonosok, és hogyan járul hozzá a közösség fejlődéséhez.

Hasznosítás, közösségi hatások

A visszaszolgáltatott intézmények hasznosításáról hasonlóképpen vélekednek Székelyföldön is, mint a szórványban. Itt sem céljuk a tulajdonosoknak az ingatlanokban működő tevékenységeket feltétlenül megszüntetni, szeretnék megőrizni az ingatlanok eredeti rendeltetését, anélkül, hogy bármiféle diszkriminációt alkalmaznának – főként vallási felekezethez való tartozása szempontjából.

„Ugyanaz a tervünk, ami eddig volt: az iskola megmarad iskolának, a bentlakás megmarad bentlakásnak, csak a gimnáziumra fel fogjuk írni, hogy római katolikus főgimnázium lesz, illetve, hogy úgy ahogy tanulhatott ott bárki, és ezt nagyon szeretném hangsúlyozni, mert a tanárok egy része, nagyon érdekesen egy része meg volt szeppenve, hogy ha most visszakapja az egyház akkor őket onnan kirakja, hát ez elég butaság és naivság volt a részükről. Az iskola, tehát mi az egyházi iskolát ugyanúgy szeretnénk visszaállítani, mint ahogy volt. De még egyszer hangsúlyozom, hogy bárki tanulhat az iskolában, és a jogait is meg fogja kapni, éspedig úgy, hogy felekezetek szerint a hitoktatás stb., az egyház ilyen szempontból nagyon nyitott, és próbálja a leghelyesebben és legigazságosabban kezelni az ügyet.” (Sz1)

Az ingatlanok hasznosítása során természetesen szem előtt fogják tartani az egyházak más tevékenységeinek a felújítását is, így az oktatás mellett szerepet kapnak a szociális jellegű tevékenységek, valamint a klasszikus egyházi – hitélettel kapcsolatos – tevékenységek is.

„Igen, hát természetesen a papi otthonunk, ami itt van nálunk, s annak a fenntartására, akkor a szociális, itt vannak a nővérek, akik szintén óvodát vezetnek és azoknak a megsegítésére, vagy nem tudom, az egyházközségnek van Kolping családja, van Máltai Szeretet Szolgálat, most különösebben erősödik az egyházközségünkben, s ez ugye mind-mind szolgálják.” (Sz1)

„Azt hála Istennek sikerült birtokba venni, és oda tudtuk költöztetni a Mallersdorfi nővéreket.” (Sz1)

A visszaszolgáltatásnak mindenképpen vannak pozitív hatásai, amelyek az egész közösséget érintik. Amennyiben az elkobzott egyházi javak visszakérülnek tulajdonosaikhoz, azok felhasználásával gazdasági megerősödés, ezáltal pedig az egyházi tevékenységek javulása várható.

„Az viszont tény, hogy az egyházak abban az esetben, ha visszakapják vagyonukat, és olyan formában kapják vissza vagyonukat, hogy gazdasági stabilitást jelent számukra, akkor mindenképpen hozzájárul ahhoz, hogy biztonságban és hatékonyabban és erősebben tudjuk képviselni. Mindenképpen hatással lenne arra, hogy nyugodtabban végezzük a szolgálatot az emberek között.” (Sz2)

„Igen, nagyon-nagyon jó hatással van az egyházunkra, mert már az egyház bizonyos dolgokat beindított, azokat próbálja megvalósítani.” (Sz1)

Hogyha sikerül visszaszereznie az egyházaknak az elkobzott javaikat, akkor hosszabb távon az egész közösség profitálhat belőle. Egyesek ennek egyfajta morális összetartó erőt is tulajdonítanak, és úgy látják, hogy a szülőföldön maradásnak is az egyik eszköze lehet az, hogyha az emberek számára a visszaszolgáltatás pozitív példákat szolgáltat.

„Mindenképpen, jó hatással lesz a visszaszolgáltatás ténye, s ez a hatás akkor működik majd, amikor tényleg látják az emberek azt, hogy na ez itt van, s itt a papír, s nem vehetik vissza tőlünk. Ad egy biztonságérzetet, és mi is mondjuk a templomban, a szószéken is, hogy mik a fejlemények, hogy van, mint van, hogy az embereket egy kicsit megint talpra állítani, úgy az öntudatukban, úgy a szülőföldhöz való ragaszkodásukban, éppen azért, hogy tudják, na ez megvan. És ez a mienk, az enyém meg a tied, meg a hozzánk hasonlóké.” (Sz2)

„Elsősorban, azt látom, hogyha mi ezeket a dolgokat vissza tudjuk venni, akkor a személyek, akik ott dolgoznak, és akik akár tanítanak, akár adminisztratív személyek lesznek, elsősorban itthon maradnak, és nem kényszerülnek máshová menni kenyeret keresni. [...] És ez hatással kell, hogy legyen a nevelésre, hatással kell, hogy legyen a szociális munkákra, értékekre, amelyek nem szabad abbahagynunk.” (Sz1)

Az ellenkezőjének, azaz a visszaszolgáltatás elmaradásának viszont komoly hátrányai lehetnek.

„Hogyha pedig nem válik valóra a visszaszolgáltatás, akkor annak beláthatatlan következményei lesznek, véleményem szerint, mert akkor megint az lesz, hogy megint átverték minket és én azt mondom, hogy megint elindul egy ilyen kivándorlási hullám, letargia, s ez végzetes lehet.” (Sz2)

Emellett a visszaszolgáltatásnak egy másik negatív hatását is felfedezni vélik. Amint azt korábban említettük, egyesek szerint az emberek közül na-

gyon sokan – nem bízva a tulajdonjog szentségének visszaállításában – igyekeznek túladni a visszaszerzett tulajdonaikon. Ennek viszont a közösség életére nézve is lehetnek negatív következményei: már mutatkoznak jelei annak, hogy a tulajdonok felvásárlásában intenzíven részt vesznek a többségi nemzet tagjai, ami hosszú távon a helyi közösség etnikai összetételére is hatással lehet.

„Vannak már olyan jelek, hogy a hegyeken túlról már többen és többen vásárolnak fel földterületeket, házat. Ezt kellene, jól előkészíteni, jól elmagyarázni az embereknek, hogy tartsák csak a saját birtokukat és vagyonukat, mindenben ami az övék, még akkor is tartsák meg, ha talán-talán bizonytalan egyelőre a sorsa.” (Sz2)

Gondokat is szülhet a visszaszolgáltatás, főképp a kisebb, anyagi szempontból nem túl erős egyházak esetében: a visszakapott ingatlanok egy része igen rossz állapotban van, felújításuk illetve karbantartásuk komoly pénzszerzésbe kerülne.

„Hát, úgy látom, hogy az ingatlanok, amiket visszakapott az egyház, a mi egyházunk azok lévén középületek, iskolák, óvodák, középületek voltak, hát igencsak lerobbant, lelakott állapotokban kerültek vissza a tulajdonunkba. Óriási anyagi fedezet kell hozzá, hogy azokat eredeti állapotokban állítsuk vissza. Az, hogy ebből mi lesz, és hogy lesz, és hogy fog ez kialakulni, szerintem ezt is valamiféle állami támogatással lehet megoldani, mert ide sóznak a nyakunkba épületeket, és egy rommal nem tudunk mit kezdeni, és lebontjuk, mert nem tudjuk újjá építeni.” (Sz2)

Erre jelenthetne megoldást az ingatlanok bérbé adása, vagy a földterületek jövedelmeztetése, az anyagi haszon elősegíthetni az illető egyházi közösség megerősödését. Természetesen a cél nem a pénzszerzés, mint olyan, hanem a javaknak minél ésszerűbb hasznosítása, ami által az épületek felújítása és karbantartása is megoldható lenne.

„Többféle elképzelésünk van abban az esetben, ha ide adják, az egyik variáns az, hogy lévén, hogy itt a központban van, kiadnánk bérbé irodáknak, vállalkozásoknak vagy üzletnek akár, éppen azért, hogy a bérleti díjából anyagilag megerősödhessünk akár. Ez az egyik, a másik variáns az pedig, hogy van nekünk meglévő szolgálati lakásunk, olyan hogy kántori lakás, harangozó lakás, abban is gondolkodtunk, hogy mivel azok is jó helyen vannak, azokat adnánk ki bérbé. És ebben a visszaszerzendő, visszajövendő épületben, alakítanánk ki szolgálati lakást. Szóval, és az is van, hogy ez a lelkészlakás, ez az iroda, ez szuper helyen van, és sok pénzt kapnánk. Ezt adnánk ki, bérbé. Mindenképpen ilyen anyagi vonzata van a dolognak, és azt alakítanánk át lelkészi lakásá. [...] Ezzel vagyunk elfoglalva, ezért forgunk, s ezért térek vissza újból az

anyagi részéhez a dolgoknak, mert ezt kell nekünk felújítani, s ezt nekünk fenn kell tartani.” (Sz2)

„...azok a területek, vagy azok a földterületek, amelyek addig a bentlakásokat szolgálták, és ezért voltak, hogy azokat tartsák fenn, azoknak a megoldozása, és ismét visszaállítása az még nagyon hosszú időbe kerül, tehát az egyház más forrást kell, hogy keressen ezeknek a fenntartására.” (Sz1)

Stratégia

Ami a tulajdonosok stratégiáját illeti, az első lépésben itt is azt tartják a legfontosabbnak, hogy mindent visszaszerezzenek, minden ingatlan újból a közösség tulajdonában legyen.

„De mindenképpen, ragaszkodunk hozzá, én magam is, a református egyházban általában, hogy minden, ami a tulajdonunk volt, jöjjön ide vissza mert az a miénk, s az Úristen megsegít és kialakul valahogy.” (Sz2)

Ez a stratégia nem csupán az ingatlanokat és földterületeket érinti, hanem az elkobzott ingóságok visszaszerzésére is vonatkozik.

„Az egyház nem hagyja ezeket, bármennyire nehéz, de az egyház ismételten kéri, és nem fogja engedni ezeket. Tehát nem fogja engedni, azt mondotta az érsek úr, hogy most a Batthyáneumért folyamodtak a hágai nemzetközi törvénytörvényekhez, és ezekért a dolgokért is folyamodunk, mert ezekhez jogunk van.” (Sz1)

Megoldások

A legfontosabb lépésnek a Restitúciós Bizottság munkájának felgyorsítását látja az egyik érintett, ugyanis ezáltal lenne a tulajdonosoknak biztonságérzetük.

„Felgyorsítani a bizottságnak a munkáját, és konkrétan visszaadni, odaadni, lepapírozni, és ezt rövid időn belül, hogy az embereknek legyen meg az a biztonságérzetük, amit ez jelent egyáltalán.” (Sz2)

Fontos szerepet tulajdonítanak az RMDSZ-nek, főként, hogy a Szövetség tagja a kormánynak: ezt a lehetőséget kellene kihasználni, és felelősségteljesen mindent megtenni azért, hogy a jogos tulajdonosok visszafordíthatatlanul birtokba vehessék elkobzott javaikat.

„Én ezt tartom a legfontosabbnak, ne mind beszéljünk annyit, és járjuk körbe-körbe a témát, hanem, és ott van az RMDSZ-nek a felelőssége, a kormányban is van, és mindenféle. Itt kell ütni a vasat, én ezt látom a legfontosabbnak, ne sikkadjon el, ne legyen visszaút, minden hidat fel kell égetni, és a lehető leghamarabb kell felmutatni, hogy tessék, itt van. Neked itt van az

épületed, neked ott van a földterületed, és megnyugvás lesz úrrá a népen.” (Sz2)

Amennyiben a visszaszolgáltatás mégsem a remélt ütemben és módon halad, vannak elképzelések, hogy miképpen lehetne ez ellen fellépni, és más megoldásokat találni.

„Azt jó tudni, hogy viszonylag nagy egyház vagyunk, világszerte, és sokféle van szavunk, és sokféle elért már a református egyháznak a szava, és a keze, szóval mindenféle lehetőséget, mindenféle fórumot ki fog használni a püspökség, azért hogy se akadályoztatása, se meggátolása ne történjen meg ennek a folyamatnak. Amennyiben megtörténik, mi, a református egyház mindig is eléggé rebellisek voltunk, és nem fogjuk hagyni magunkat.” (Sz2)

Vannak azonban, akik optimistán állnak a kérdéshez, és úgy vélik, hogy az új jogszabályok alkalmazásával a visszaszolgáltatás folytonos lesz, nem lesznek különösebb problémák.

„Én azt hiszem, hogy ahogy ezt beindították, s amilyen törvény megjelent ezzel kapcsolatban, hogy sürget, hogy minél hamarabb és mindent visszaszolgáltatni, én azt hiszem, hogy ez folytonos lesz a jövőben, s ezt folytonosan fogják visszaadni.” (Sz1)

II.3.3. Az interjú vizsgálat eredményei Temesváron

a) A javakra vonatkozó adatok

Elsőként nézzük a temesvári egyházak által visszaigényelt és visszaszerzett javakra vonatkozó adatokat.

A temesvári *református egyház* két ingatlant igényelt vissza: a Gojdu utca 7. szám alatti épületet Temesváron, és egy pionírtábort Marosfőn, Hargita megyében. Ez utóbbi magában foglalt egy kisebb nyaralót és 500 m² területet körülötte. A birtokbavétel egyik ingatlan esetében sem történt meg.

Földterület visszaigénylésére nem került sor, ugyanis az egyház által az államosítás előtt használt földterületek nem a saját nevéen, hanem a magyar állam nevéen voltak, onnan kerültek elkobzásra a román állam által. Ami az ingóságokat illeti, a temesvári Református Egyház e tekintetben sem érdekelt, továbbá lebontott épületekről sem beszélhetünk az esetükben.

A *római katolikus egyház* a Bánságban 146 ingatlan esetében nyújtott be visszaigénylést. Ez nem csupán Temesvárt és szűkebb környékét jelenti, ugyanis az egyházmegye három megyét foglal magában (Temes, Arad, Kraszó-Szörény) és egy negyedik megyének egy részét (Mehedinti megyében Orsova környékét). A visszaigényelt épületekből hatot kapott vissza az egy-

házmegye, ebből négy esetben természetben szolgáltatták vissza, két esetben – a temesvári Bartók Béla Líceum és a német líceum elemi tagozata esetében – pedig a tulajdonjogot szerezték vissza. Négy további ingatlan esetében a bizottsági döntéssel szemben fellebbezést nyújtottak be – három esetben az épület jelenlegi használói, egy esetben pedig maga az egyház –, kilenc esetben a bejegyzés és a protokollumok megkötésének fázisában vannak, további 64 esetben pedig a Restitúciós Bizottság igényelt kiegészítő adatokat.

Ami a földterületeket illeti, a temesvári Római Katolikus Egyházmegye alárendeltségébe tartozó egyházközségek nagymértékben visszakapták, amit visszaigényeltek. Természetesen kivételek léteznek.

Az egyházak mellett a közösségi intézmények jelentik a másik csoportot. Ezek lényegesen kevesebb ingatlannal és földterülettel rendelkeztek, mint az egyházak, mégis ezek jelentősége korántsem elhanyagolható.

A magyar közösségi intézmények közül az egyik a *Gazdakör*. Mivel nem sikerült bizonyítaniuk a jogfolytonosságot a Hangya Szövetkezetek után, nagyon sok minden elveszett. A Gazdakör nem volt érdekelt ingatlanok visszaigénylésében, csupán földterületek esetében. Ezen a téren viszont eredményesek voltak, a Temes megyei magyar földterületek több mint 90%-át sikerült visszaszerezniük.

Az *Erdélyi Kárpát Egyesület (EKE)* bánági szervezete 6 ingatlant birtokolt: a Parâng hegységben egy turistaházat, a Surján hegységben egy turistaházat, a Găina-n egy épületet, amibe a román hadsereg költözött be, Aranyágon (Arad megye) egy ingatlant, Ponyászkán (Krassó-Szörény megye) egy pionirtábor, ami tulajdonképpen egy 30 szobás emeletes ház, valamint Bokszánbányán egy turistaházat és a mellette levő sípályát. Az aranyági ingatlant igazoló iratok hiányában nem tudták visszaigényelni, a bokszánbányai turistaház pedig leégett, így csak a sípályát tudták visszakérni. Ezt vissza is kapták. A többi ingatlan esetében az a gond, hogy magánszemélyek kezében vannak, ezek visszaigénylése problémásabb.

Ami az ingóságokat illeti, rendelkeztek egy több mint 1000 kötetből és térképekből álló könyvtárral, aminek a sorsáról semmi információjuk nincs, így ezt nem tudják visszaigényelni, vagy kárpótlást kérni érte.

A temesvári közösségi vagyonok közül a legjelentősebb a *Magyar Ház*. Az ingatlan a bánági magyarok adakozásából épült, és az 1930-as években létrehozták a Magyar Ház Részvénytársaságot, amelynek birtokában volt az épület. Az államosítás után a Román Kommunista Párt és a KISZ székelt az épületben. A rendszerváltást követően, 1994-ben újra létrehozták a részvénytársaságot, a régi részvényesek leszármazottjai és temesvári közéleti személyiségek fele-fele arányban birtokolva részvényeket. Az ingatlan átkerült a Tim Press részvénytársaság tulajdonába, és azóta sem sikerült visszaszerezni.

Az épülethez tartozó telek az állam tulajdonában maradt, ezt külön igényelték a 2001/10-es törvény alapján. Továbbá kártérítést remélnek a telek egy részéért, amelyre az állam más ingatlant épített. Ingóságokat nem igényeltek vissza, mivel nem rendelkeznek bizonyító iratokkal arra vonatkozóan, hogy az államosítás során mit koboztak el.

Bánságban a magyarság mellett a restitúciós kérdésben érdekelt másik kisebbség a helyi *szerb közösség* valamint a *szerb-ortodox egyház*. Itt tehát az ingatlanok illetve földterületek két típusáról beszélhetünk: egyháziról és közösegiről. Azonban a közösség kis létszáma miatt az a kettő összefonódva jelenik meg, együttesen léptek fel visszaszerzésük érdekében.

Az ingatlanok két kategóriára oszthatók: a nagyobb városokban található, jobbára közösségi ingatlanok, és a kisebb településeken levő templomok és a hozzájuk tartozó parókiák. A szerb-ortodox templomok száma meghaladja az 50-et. A legfontosabb épületek mindenképpen a temesvári Scarlati-ház és az Atlanti-ház, ez utóbbi értékében meghaladja az összes többi ingatlant. Az előbbit sikerült visszaszerezni, ezért a továbbiakban elsősorban az utóbbinak visszaszerzését szeretnék elérni. A vidéki ingatlanok közül néhányat sikerült visszaszerezni.

A templomokhoz és parókiákhoz földterületek és szőlősök is tartoztak, ezeknek egy részét – kevesebb, mint felét – visszakapták. Az ingóságok egy része elveszett, azonban a könyvtárak jelentős részét sikerült megőrizni és most is jelentős irattáraik működnek Temesváron, illetve Aradon is.

Noha tagjai jobbára a többségi nemzethez tartoznak, az ortodox állam-egyházhoz képest kisebbséginek számít a bánsági *görög katolikus egyház*, amelyet mint intézményt a lugosi görög katolikus püspökség jelenít meg. A püspökség négy megyére terjed ki (Arad, Temes, Krassó-Szörény és Hunyad), további két megyére (Mehedinți és Fehér) pedig részben. Az államosítás idején kb. 300 ingatlanjukat kobozták el, ebből 224-et igényeltek vissza. Ennek minimális részét, mindössze 10 ingatlant kaptak vissza.

A görög katolikus egyház 5750 hektár földtulajdonnal rendelkezett. Ennek alig 7%-át szolgáltatott vissza, mindössze 404 hektárt, folyamatban van további 34 hektár visszaszolgáltatása. Az egyház tulajdonában levő könyvtárat 60–70%-ban sikerült visszaszerezni. Ebben nagy szerepet játszott a bánsági ortodox érsek, aki 1990–94 között a hozzájuk került könyvtári és irattári anyagokat visszaszolgáltatta. Más ingóságok, elsősorban kegytárgyak nagy része elveszett, kb. 10%-ot kaptak vissza a templomokkal együtt.

b) A visszaigénylés folyamata

A visszaigénylés az első lépése annak a hosszú folyamatnak, amelynek a szerencsés kimenetele esetén a tulajdonosok jogos tulajdonuk birtokába

juthatnak. A legtöbb esetben az érintettek már a visszaigénylés során akadályokba ütköznek, amelyek néha döntően befolyásolják a javak visszaszerzését. A temesvári interjúalanyok szerint a következő típusú gondokkal kellett megküzdeniük:

- jogutódlás bizonyítása;
- az iratok beszerzése és a telekkönyvi kivonatok körüli nehézségek;
- magas költségek az szükséges iratok hitelesítése során.

A visszaigénylés során szükséges igazolni a jogutódlást, vagyis azt, hogy a visszaigénylő jogi személy ugyanaz, mint akitől az ingatlant elkobozták. Erre vonatkozóan a törvény tartalmaz némi előírást, azonban mindenképpen körülményes helyzetről van szó. Nem is annyira az egyházak számára, mint inkább a közösségi intézmények számára, hiszen ez utóbbiak a kommunista rendszer alatt megszűntek, míg az egyházak többnyire nem. A jogutódlás bizonyításának a legnagyobb akadályozója a bíróság, amely sokszor egymásnak ellentmondó ítéletekkel nehezíti az eljárást.

„Ha jogi személy kéri vissza, mindkét esetben, akkor bírósági határozatban kell bizonyítsa azt, hogy ugyanazon jogi személy, mint akitől elvették. Ez most folyamatban van, alapfokon megnyertük, aztán fellebbeztünk. A részvénytársaság szerint szintén bizonyítani kell, hogy folytatjuk az eredeti részvénytársaság tevékenységét. Alapfokon ezt is megnyertük, azután elvesztettük. [...] Nem tudom, és nem is lehet bebizonyítani, miután nem mondja meg azt a törvény, hogy az minősül ugyanazon jogi személynek, aki ... részvényesek x %-a ugyanaz. Az égvilágon semmi kitétel nem létezik.” (T7)

A visszaigénylési folyamat másik nehézségét az utánajárás költségei jelentik, vagy maga az utánajárás hosszas, költséges és fáradtságos volta. Ez igaz mind az ingatlanok, mind a földterületek esetében, hiszen mindkét esetben szakemberekre van szükség, akik számottevő költségtöbbletet jelentenek. Az igénylők közül nem mindenki rendelkezik olyan mértékű anyagi erőforrásokkal, hogy az utánajárás költségeit fedezni tudja.

„Persze, én kétszer elmentem, de persze lassan már drágább a leves, mint a hús.” (T1)

„A névre való visszairás sokba került. Az egész procedúra hosszadalmas. Topográfusokat kellett alkalmazni, akik nagyon sok pénzbe kerülnek, és még regisztráltatni is kell.” (T6)

„Ez is utánajárást igényelt, irathiány esetén ugye ez is bonyolult. És ha az ember legalább annyit kapna, mint amit az ember rákölt, akkor igen, de így nem! Több mint 5000 km-t tettem meg az utánajárások végett és persze mindezt saját költségre.” (T5)

„Aztán a költségek nagyon nagyok, ebbe mindegyre beleütközöl, amikor elmész a telekkönyvhöz, vagy bármilyen más hivatalhoz igazoló okiratért.” (T3)

Újabb buktató a visszaigénylési folyamat során, amikor nem sikerül beszerezni a megfelelő igazoló iratokat a tulajdonjogra vonatkozóan, amikor hiányoznak a telekkönyvi kivonatok.

„Abban az időben kerestem, hátha van telekkönyv kivonat... de nincs. Ezért nem is lehet igényelni.” (T1)

„A telekkönyvek beszerzése jelentett nehézségeket. A feltérképezések, hogy mi is történt az épülettel utólag, ami már túl van azon a szinten, hogy mi tulajdonosok voltunk az államosításkor, hogy azután az állam ezeket hogyan osztotta, az már nem ránk tartozna.” (T2)

„Az iratok beszerzésekor persze ütköztünk nehézségekbe. Nagyon kevés irat van az Állami Levéltárban. Az utolsó bejegyzés '44 januárjából van, utána már csak tanúvallomások léteznek.” (T7)

„Az iratok beszerzése során sok nehézségbe ütköztünk. Sokan elhaláloztak, eltűntek szem elől, nehéz volt az iratokat begyűjteni. Tanúvallomásokra alapoztunk, viszont kiderült, hogy hamisan tanúskodtak. Az iratok beszerzése sok utánajárást igényelt.” (T6)

„A legnehezebb beszerezni a jogviszonyt igazoló iratokat, irattárunk nem teljes, és emiatt nem tudjuk visszaigényelni mindazt, amivel rendelkezünk.” (T3)

Ennek az esetnek egy aleseteként értelmezhető az a helyzet, amikor sikerül ugyan megszerezni a megfelelő iratokat, vagy kideríteni a valódi tulajdonjogot, azonban a megfelelő iratokat nem sikerül határidőre beszerezni, vagy utólag derül ki, hogy a szóban forgó ingatlanokat már lebontották.

Amennyiben léteznek a megfelelő telekkönyvi kivonatok, az még nem biztosíték arra, hogy könnyen hozzájuk lehet férni. Ehhez többnyire ismeret-ségre van szükség, ez lényegesen megkönnyíti a telekkönyvek kibocsátásának az ütemét.

„A papírok beszerzésénél ismeretség kell, mert ha van, akkor 2 óra alatt elintéződik az, ami máskülönben napokig való ücsörgést jelentene, de ez nem csak Temesváron van így, hanem mindenhol.” (T1)

A telekkönyvek esetében gondot jelenthet az is, hogy ezek több esetben magyarul vagy németül lelhetők fel, és a román fordításuk nem szöveg-hű, ami negatívan befolyásolhatja az ügy kimenetelét.

„Ami még sok helyen probléma, az a fordítások, mert nálunk vagy magyarul vagy németül vannak. Én elég sokszor visszadobtam a fordításokat, mert nem reális szöveget adnak vissza. Ilyen fordítással eshet az ügy.” (T2)

c) A törvényes keret

A törvényes keret megítélésében vannak, akik úgy vélik, hogy nem a törvényszöveg a problematikus, az világos, átlátható, a problémát az alkalmazás szüli. Emellett azonban szép számban találhatók kifogások is a törvény egyes rendelkezéseivel szemben, van, aki az előző véleményekkel éppen ellenkezőleg, homályosnak ítéli a törvény szövegét, amit számos módosító javaslat ellenére sem korrigáltak. Amellett, hogy a törvény sokak szerint későn született meg, több hiányosságot is felfedezni vélnek az interjúalanyok.

„A törvény hiányossága az, hogy nehézkes az értelmezés és a sok utánajárás, ami persze nagyon költséges.” (T6)

Az egyik legnagyobb gondot a jogutódlás kérdése szüli, ugyanis a törvény nem szabályozza pontosan, hogy mit is ért ez alatt. A jogutódlás megállapítását a törvény a bíróságok hatáskörébe utalja, anélkül, hogy bármiféle objektív kritériumot erre vonatkozóan előírna.

„A törvény maga nem tisztázza, hogy mit jelent az, ha valaki ugyanaz a jogi személy, mint a régi, vagy hogy folytatja a régi tulajdonos tevékenységét. Ennyi van benne a törvényben, hogy ezt állapítsa meg a bíróság, de hogy mi alapján állapítja meg, mikor gondolja úgy, hogy ugyanaz a jogi személy vagy hogy folytatja a régi tulajdonos tevékenységét ez teljesen a bíróra van bízva, és semmilyen objektív kapaszkodója nincs a kérelmezőnek, ha negatív döntés születik. A bíró nem kell semmit figyelembe vegyen. A törvény nem ír semmit, tehát neki nem kell semmit figyelembe vegyen. Ez alapján egész nyugodtan visszautasíthatja a kérvényt, mert mondhat bármit. Hiszen, hogy ugyanaz a jogi személy, ilyen nincs. A jogban ilyen nincs. Jogi személy vagy van és működik, vagy ha megszűnt, akkor megszűnt. A jogi személynek csak akkor lehet utóda, ha átalakul. Egy részvénytársaság kft. lesz vagy feloszlik, a fele tevékenységet átveszi ez a jogi személy, a másik felét az a jogi személy, így folytatódik a tevékenysége. De ilyen szó az egész jogban, hogy ugyanaz a jogi személy, nincs. Ez egy nonsens. És ezt a nonsenst kell értelmezze a bíróság.” (T7)

A restitúciós törvény hiányosságai között megemlítették a törvény azon rendelkezését, hogy a természetben vissza nem szolgáltatható ingatlanok esetében részvényekkel kárpótolják az érintetteket.

A törvény által kínált kárpótlással kapcsolatos kifogások közül talán az egyik legmegalapozottabb az, amely azt kifogásolja, hogy a törvény a jogos tulajdonosokat próbálja kárpótolni, ahelyett, hogy visszaszolgáltatná nekik az elkobzott javukat, és azokat kárpótolná, akik törvényesen ugyan, de jogtalanul jutottak az illető javak birtokába.

„A jelen törvény leggyengébb pontja az, hogy nincs mód kárpótolni azt, aki nem volt tulajdonos... A tulajdonos kapja vissza, ami az övé volt, a többiek kárpótolják. Ha elvettek tőlem egy asztalt ne adjanak nekem egy milliót, hanem adják ide az asztalt, a milliót adják annak, akinél az asztalom volt... A jelenlegi tulajdonosokat kárpótolni kell, hiszen költségeik voltak, beruháztak, megoldást kell találni arra, hogy senki se kerüljön az utcára.” (T4)

Hiányosságként értelmezték, hogy a törvény nem rendezi megfelelőképpen az ingatlanok körüli telkek helyzetét, annak ellenére, hogy ilyen irányú javaslatok előterjesztésre kerültek.

Vannak a törvénynek sajátos rendelkezései is, olyanok, amelyek csak az egyházakat érintik: a templomok visszaszolgáltatásával kapcsolatban a törvény azt írja elő, hogy ezekről külön törvény rendelkezik majd. Tehát a törvény gyakorlatilag ezeket kivonja a restitúciós folyamat hatása alól, tovább odázva helyzetük rendezését. Ezt a rendelkezést is a törvény gyenge pontjaként értelmezték.

A törvényes keretről általában alkotott vélemények között van abszolút negatív is, amely igen bírálóan vélekedik a restitúciós törvényekről.

„Úgy látom, hogy ezekkel a törvényekkel lezárult a restitúciós folyamat, és törvényesítődik az eddig végzett szabad rablás.” (T7)

A negatívak mellett, jóval kisebb számban ugyan, de megjelennek a törvény(ek) pozitívumaira rámutató vélemények is. A restitúciós törvény pozitívumaként értékelte az interjúalanyok némelyike azt, hogy rendezti a lebontott ingatlanok helyzetét is, és rendelkezik a telkek visszaszolgáltatásáról, valamint az ingatlan értékének kárpótlásáról.

Az interjúalanyok némelyike a földtörvénnyel kapcsolatosan is kifejtette véleményét. Ezek között találunk néhány pozitív véleményt.

„A törvény jó oldala az, hogy mindenki visszakapott földeket.” (T6)

„A Földjádék törvény jó pontja az, hogy azok az öregek, akik most visszakapták földjeiket, és már nem képesek megművelni, eladhatják olyanoknak, akik ezeket a földeket megműveljék és vételáron felül 100 euró/hektár kapnak az államtól. Ha bérbe adják, az összeg 50 euró/ha.” (T6)

d) A jogszabályok alkalmazása

Az egész restitúciós folyamat kulcsát a jogszabályok megfelelő alkalmazása képezi. Nyilvánvaló ugyanis, hogy minél nagyobb ezen a téren a hiányosságok mértéke, annál nagyobb az esélye az elégedetlenségnek. Az alkalmazási folyamatban több hatóság és testület részt vesz. Ezek megítélése az interjúalanyok szemében igen változó, többnyire azonban negatív vélemények hangzottak el.

Restitúciós Bizottság

A Restitúciós Bizottság működését Temesváron is általában pozitívan ítélik meg az érintettek. Több pozitív vélemény is elhangzott a munkájukkal kapcsolatban. A megkérdezettek egy része úgy értékeli, hogy a testületben megvan a szándék, azonban legtöbbször ők is szembesülnek a restitúciós folyamat rejtett nehézségeivel.

Természetesen léteznek negatív, elmarasztaló vélemények is, amelyek a Bizottság mulasztásaira vagy érdektelenségére hívják fel a figyelmet.

„Nem egyszer jártunk a Bizottságnál és az iratsomókat ott raktározták, porosodtak, nem foglalkoztak velük. Azt sem tudták, hogy miről van szó. Természetesen az ember nem várta el, hogy az egyik napról a másikra, de mégis, folyamatosan a dolgok elő kellett volna kerülnenek.” (T2)

„Azért azt el kell mondani, hogy bizonyos alapfogalmak hiányoznak ennél a híres Bizottságnál, nem ismernek egy bizonyos háttérrel, ezért egy olyan lehetetlen helyzetben vagyunk, hogy mindent meg kell magyarázni, még azt is, hogy mi miért vagyunk most itt.[...] Teljesen állíthatom, hogy a Restitúciós Bizottság nem ismeri ezeket a történelmi háttérrel. Ezek nagyon sok helyen megnehezítik dolgainkat. Ezért a saját működésük sem olyan hatásos, mindig újabb terminusokat szabnak meg.” (T2)

Vagy találkozunk olyanokkal, akik nem a mulasztást róják fel a bizottságnak, hanem sokkal inkább a munkatempóval van gondjuk. Ők kifejtik, hogy igen lassú tempóban dolgozik a testület, és ez negatívan hat a róla alkotott képre is.

„...ez a Bizottság nagyon-nagyon lassan dolgozik. [...] A folyamat nagyon lassú, ha a ritmust sikerülne kicsit fokozni, talán megváltozna ennek a Restitúciós Bizottságnak az imázsa [...] Mi, akik a 224 visszaigényelt ingatlanból 10-et kaptunk meg, mit is mondhatnánk, ez nagyon kevés, lehet, mások többet visszakaptak, de nálunk ez a helyzet. Úgy értelmezzük, hogy mi nem vagyunk fontosak, mellékesek vagyunk. Ha 2 év alatt visszakaptuk volna mondjuk az 50 százalékát az igényelt ingatlanoknak, egy szavunk sem volna. Úgy tekintenénk, hogy létezik akarat. Nem keresek felmentést a bizottsági tagok részére, de úgy tűnik, hogy nem tudnak találkozni valamennyien, igaz, a működés részleteit nem ismerjük. Az is lehet, hogy rosszul működik, ahogyan működik.” (T3)

Kisebb számban léteznek olyan vélemények is, amelyek részrehajlással vádolják a bizottságot, miszerint különbséget tesznek az egyes kisebbségek között. A kisszámú kisebbségeket hátrányosan kezelik a nagyszámú kisebbségekkel vagy azon kisebbségekkel szemben, amelyek mögött erős anyaállami támogatás áll (pl. németek, zsidók).

„Mi szerbek nem minősíthetjük a bizottság működését, mert minket semmilyen módon nem segítettek. De abszolút semmiben. Mondjuk azt, hogy nem jó, amikor várjuk, hogy tegye a dolgát? Én (képviselőként – B.B.) támogattam bizonyos visszaszolgáltatásokat zsidóknak, református egyháznak, katolikusoknak, mert azt mondtam, ennek így kell lennie. De az semmiképpen sem jó, hogy az egyik visszakap, a másik meg nem. Nincs kétféle kisebbség. Ugyanolyan kisebbségek vagyunk, még ha az egyik nagyobb lélekszámú, és vannak nálunk is kisebb kisebbségek. De ez így van. Nálunk minden nehezen megy [...] Megfigyeltem, hogy bizonyos kisebbségeket másként kezelnek. Ha a németeknek visszaadnak valamit, fél szemmel Németország felé néznek, ha a zsidóknak valamit, mindkét szemükkel az USA-t nézik, ha a magyaroknak, akkor azt veszik figyelembe, hogy a legnagyobbak, másfél millióan vannak. És minket, a kicsiket, vagy nem vesznek figyelembe, vagy elhalasztanak más-korra.” (T4)

Hatóságok

Az alkalmazás körüli legnagyobb felháborodás a helyi hatóságok hozzáállásával kapcsolatban tapasztalható. Temesváron az interjúalanyok majd mindegyike a törvény alkalmazásának egyik legnagyobb akadályaként a helyi hatóságoknak a kérdéssel szembeni viszonyulását hozta fel. Ez a viszonyulás nagyon sokrétű, az érdektelenségtől egészen a szándékos akadályoztatásig terjedhet. Tekintsük át röviden, hogy Temesváron milyen a hatóságok megítélése ebben a kérdésbe, milyen „módszereik” vannak a hatóságoknak a törvény alkalmazásának megakadályozására.

A megkérdezettek szerint a helyi hatóságokból hiányzik a szándék a kérdés rendezésére. Több olyan eset is létezik, amikor megoldható lett volna helyi szinten a kérdés, de ezekre sem volt meg a kellő akarat a hatóságokban. Itt tehát nem a problémás esetekről van szó, hanem az egyértelmű helyzetekről, amikor elégséges volna egy megegyezés a tulajdonos és a helyi hatóság képviselője között, és megtörténhetne a birtokba juttatás.

„...nem beszélve arról, hogy külön kértük a polgármesteri hivaltól [...]. Ott az egész bizottság aláírta nekünk, hogy nem lehet, mert nem tartozik ránk, csak most van folyamatban az egyházi ingatlanok visszaigénylése. Az a legfelháborítóbb, hogy nem látszik rajtuk a szándék, hogy ennek a kis magyar egyháznak, mert hát mi elég kicsik vagyunk, hogy szándékukban lett volna segíteni.” (T1)

„A napnál is világosabb, hogy nem volt meg az akarat, hogy ezt az ügyet legalább ott, ahol lehetett, megoldják. Mert mi benyújtottunk ugye 146 ilyen kérvényt, de én még a mai napig is merem állítani, hogy ebből nagyon sok olyan épület van, ahol egy megoldást meg lehetett volna találni úgy, hogy ne sértsünk se iskolai tevékenységet, se más egyéb tevékenységet, de mégis az

egyház visszajusson a maga jogaihoz. Tehát helyi szinten nagyon sokat meg lehetett volna oldani. Természetesen nem mindegyiket, de lett volna lehetőség. Azonban, nem kezelte senki komolyan.” (T2)

A hatósági mulasztások nem állnak meg, itt, olyan esetekről is beszéltek a meginterjúvottak, amikor azokat a feladatokat is a volt tulajdonosoknak kellett elvégezniük, amelyek valójában a hatóságok hatáskörébe tartoztak volna.

„Megpróbáltunk kapcsolatba lépni a polgármesteri hivatalokkal, és minden más hatósággal, adatokat szolgáltatva nekik, szinte a rájuk háruló feladatokat is elvégeztük, hogy ismerjék el és hitelesítsék. Tehát eléggé hátráltató helyzetben voltunk.” (T2)

A hatósági hozzáállás egy másik formája az ügyek mellőzése. Itt arról van szó, hogy egyszerűen nem vesznek tudomást a benyújtott kérelmekről, semmiféle – sem negatív, sem pozitív – választ nem adtak. Vagy, amennyiben mégis születik valamiféle válasz, azt vagy hosszú ideig elhúzzák, vagy megtagadják az iratok kiszolgáltatását.

„A benyújtás után volt egy nagy nyugalmi idő, amikor nem történt semmi, azután ismételten próbáltuk egy kicsit megsürgetni az ügyek intézését. Az első tapasztalataink azok voltak, hogy nemigen foglalkoznak az ügyekkel, és mindig újabb és újabb bizonyítványokat kértek, a telekkönyveket újabb és hitelesített formában, és mindenféle formában leküldtük, de ugye nem volt elegendő. [...] Egy eléggé negatív hozzáállást tapasztaltunk legalábbis a hatóságok részéről, akik sok esetben a mai napig nem válaszolták meg a megfelelő bizottságnak a hozzájuk intézett kérdéseket.” (T2)

„A tulajdonpapírokra szükség van, a bizonyítások beszerzésére hivatott hatóságok tesznek róla, hogy ne tudd megtenni. Nem szolgáltatják ki az iratokat. Nagyon sok, 3–4 hetes, utánajárás minden irat miatt, irattári kutatást kell fizetni, viszont konkrét választ sehonnan sem lehet kapni.” (T5)

Egy másik hozzáállást mód – amint az előző idézetből is kiderül –, az újabb és újabb igazoló iratok igénylése, vagy a már leadott iratok más formában történő benyújtása. Ez jelentősen megnehezítette a tulajdonosok helyzetét, és megnövelte a folyamat hosszát is.

„Ez sem volt elég, akkor mindig újabb és újabb papírokat és bizonyítékokat kértek.” (T2)

Amikor viszont már semmivel sem tudták akadályozni a visszaigénylést és magát a visszaszolgáltatást, a hatóságok egy újabb technikával élnek és akadályozzák meg a birtokbavételt: egyszerűen nem vesznek tudomást a

bírósági vagy a Restitúciós Bizottság döntéséről, és halogatják azok végrehajtását, vagyis az ingatlanok átadását a jogos tulajdonosaiknak.

„A törvényes jogok érvényre juttatásának egy másik akadálya a döntés érvényre juttatásának a halogatása, vagy az 501-es törvény szerinti tulajdonviszony visszaállításának a halogatása.” (T3)

„...voltak esetek, a már említett 10 visszaszolgáltatott ingatlanra utalok, amikor a helyi hatóság halogatta az ügyet, egyik napról a másikra tologatta az ügyintézés, olyan is volt, hogy egy év telt el a Bizottság döntése és a valós visszaszolgáltatás között.” (T3)

A visszaszolgáltatás egyik eleme lehet az alkuhelyzet felajánlása is: bizonyos ingatlanokról való lemondásért cserében a hatóságok felajánlják, hogy lemondanak más, a tulajdonosok számára fontosabb épületekről. Ez az érintettek számára általában elfogadhatatlan.

„Van olyan eset is, hogy mindjárt alku alá bocsátanak, hogy mi mondjunk le erről, ti mondjatok le arról, ez is egy olyan nem tiszta eljárás. Mi visszaszerezni próbáljuk az egyházi tulajdont, ez nem a miénk, mi a kezelői vagyunk. Semmi esetre sem tudunk alkudni vagy olyasmiről tárgyalni, ami még nem a miénk.” (T2)

A helyi hatóságokat nem csupán a visszaszolgáltatás akadályozása esetében éri vád, hanem a tekintetben is, hogy korábban, a privatizáció során megkönnyítették a törvénytelen tulajdonszerzést.

„A hatóság hozzáállása fáj. A privatizálást illetően Temesvár polgármesteri hivatalát terheli bizonyos felelősség, illetve bűn. Ha egy sor papírt helyesen és nem mindenféle tudatos tévedésekkel, a valós helyzetet nem tükröző módon állítanak ki, akkor nem lehetett volna a vonatkozó ingatlanokat privatizálni. Nagyon sok esetet ismerünk. Temesváron, a Torontáli úton kifelé a város szélén, létezik néhány cigánypalota. Az egyház ezeket visszaigényelte, vagyis a telket, mert ezeket a palotákat a Szerb Püspöki Alapítvány területén építették fel, mi igényeljük a telkeket.” (T4)

A visszaszolgáltatás akadályoztatásának okaként több magyarázatot is szolgáltatott az érintettek. Voltak, akik egyszerűen etnikai vetületet adtak a kérdésnek, és azzal magyarázták az ingatlanok visszaszolgáltatására való alacsony hajlandóságot, hogy nem akarják a kisebbségi (elsősorban magyar) közösségek/egyházak számára visszaszolgáltatni a jogos tulajdonukat. Ezáltal ugyanis számos erdélyi település – így Temesvár – esetében nagyon sok központi épület visszakerülne kisebbségi kézbe. Az etnikai vetület nem csupán az ingatlanok, hanem a földterületek kapcsán is felmerült: egyesek úgy vélik, hogy a magyarok gyengébb minőségű földterületeket kaptak vissza, vagy hátrányos megkülönböztetést szenvedtek többségi társakhoz képest.

„Ezenkívül a magyarság gyengébb földet kapott, nem azonos értékűt azzal, amit valaha birtokoltak. [...] A Román állam, különösen a magyar lakta területeken, a magyar gazdákat különböztette meg hátrányosan. Vannak, akik nem kapták vissza a földjüket, és a nagy többség is csak rosszabb földet kapott. Olyan eset is előfordult, hogy egy egész falut hátrányban részesítettek. Először a románok kapták vissza a földjeiket, természetesen a jobb földeket osztották ki nekik. A megmaradt földterületeket osztották ki a magyarok között. Ezek a földek rosszabb minőségűek, messzebb vannak. Sokan több fa-luval arrébb kapták vissza földjüket.” (T6)

Nem csupán a hatóságokkal, hanem az igazságszolgáltatási szervekkel szemben is felmerült a kisebbségi megkülönböztetés vádja.

„Mindig éreztem a kisebbségi megkülönböztetéseket. Ilyen például a 15 éves bírósági eljárás a turistaházunk esetében.” (T5)

Az etnikai megkülönböztetésre vonatkozó véleményt azonban nem mindenki osztja, vannak, akik úgy látják, hogy a folyamatnak nincs kisebbségi vetülete.

„Én nem tudnám az egészet kisebbségi síkra tolni. Már csak azért is, mert mi kisebbségben vagyunk, de nagyon sok kisebbségben. Mint egyházmegye 2 kisebbséget képviselünk – magyarok, németek illetve a felekezeti kisebbségek –, nekem nehéz lenne most megmondani, melyik van hátráltatottabb helyzetben. Ezek az ingatlanok nem kisebbségi kérdéskörbe tartoznak, ezek egyháziak. [...] Annyira kirívó visszaélés itt nálunk nincs. Nem több mint máshol.” (T2)

Az igazságszolgáltatási szervekkel szemben azonban nem csupán etnikai részrehajlásra vonatkozó vádak hangzottak el, hanem olyan természetű vádak is, amelyek szerint a bíróságok jelentik a törvény biztosította jogok alkalmazásának legnagyobb akadályát. Inkorrekttség, kiskapuk keresése, az ügyek halogatása – ezek az igazságszolgáltatási szerveket ért leggyakoribb vádak.

„A részrehajló igazságszolgáltatás bizonyult az idők során a törvény adta jogok alkalmazását illetően a legnagyobb akadálynak. A temesvári igazságszolgáltatás a leginkább inkorrekt [...], és létezik mindenféle jogi csűrés meg csavarás, járatnak ide-oda, halasztanak, 6 hónap, 4 hónap, egy esztendő. Pert nyer az egyik, fellebbezés, pert nyer a másik, ismét fellebbezés – és közben valakik használják, ami a tiéd...” (T4)

Más körülmények

A törvény alkalmazásában más körülmények is szerepet játszanak. Erre is szolgáltatottak példát az interjúk. Itt elsősorban olyan érdekekről van szó, amelyek anyagi haszon fejében mindent megtesznek azért, hogy az általuk

használt ingatlan, vagy akár föld- és erdőterület ne kerülhessen vissza a jogos tulajdonos birtokába.

„Nekünk kellett kinyomozni, hogy mi történt '48 után, hogy darabolták fel, hogy osztották szét, ez egy elég lehetetlen munkának bizonyult, mivel ugye azok, akik most ezeket az épületeket használják, mindent elkövettek, hogy ne tudjunk a dolgoknak utánajárni, nem volt az ő érdekük.” (T2)

A jelenlegi illetve a rendszerváltás utáni időszakban kialakult körülmények jelentősen megnehezítik a tulajdonosok helyzetét. Ezek között az egyik legjellemzőbb, hogy az ingatlanok lakrészeiben az állam által megállapított igen alacsony bérért laknak a bérlők, ami természetesen érdekellentétet szül, hiszen számukra nem elfogadható, hogy a jogos tulajdonos birtokba helyezése után ne az ingatlan reális értékének megfelelően fizessenek bért.

„...ránk kényszerítették, tudom is én, 25 lej lakbért négyszobás lakásra, tehát többre került a lakók utáni takarítás, mint maga a bér.” (T1)

Az ingatlanokat törvénytelenül birtoklók mellett sokkal bonyolultabb az a helyzet, amikor ezek az épületek törvényesen jutottak az illető személyek tulajdonába (pl. privatizáció vagy a korábbi restitúciós törvények). Itt tehát nem törvényteleniségről beszélhetünk, hanem az állam által szentesített jogtalanságokról. Ezeknek az esetek a kezelése komoly problémát szül minden érintett fél számára.

„A törvényt halasztják, mert nem lehet érvényt szerezni a természetbeni visszaadásnak. Nem lehet, mert már odaadták..., Jöhet az ENSZ, akkor sincs mit tenni. Valaki mindenképpen veszíteni fog, így vagy úgy. Akik privatizálták, megvették, mindegy miként, aztán beruháztak, akkor most nézzük meg, mi történik velük, ez a legnagyobb probléma.” (T4)

A körülmények között találunk egészen sajátos eseteket is. Ilyen a temesvári Marienheim helyzete, amely az egykori iskolanővérek egyik iskolacsoportja. Az épületekhez tartozott egy eléggé jelentős földterület is, amely megmaradt a katolikus egyház tulajdonában, ennek ellenére az állam vagy a katonaság használta. A rendszerváltás után az egyház jelezte tulajdonjogát és igényét a területre, azonban nem szolgáltatott vissza, hanem egy másik telekkönyv alapján az Európai Uniónak juttatták, amely menekültábrót építtetett rá. Az ügy elsimítása érdekében a többi igénylés esetében is elutasító választ kaptak. Amennyiben pedig nem hagyják annyiban a dolgot, az EU-val kell perbe szállniuk jogos tulajdonukért.

Az ingatlanok visszaszolgáltatása mellett felmerülnek problémák a földterületek és erdők visszaszolgáltatása esetén is. A leggyakoribb akadály a földek visszaszolgáltatásában az a tény, hogy sikerült ugyan visszaszerezni a

tulajdonjogot, de az illető településen már nem volt kiosztható földterület, kiosztották azokat – sok esetben olyan személyeknek, akik nem voltak erre jogosultak. Így születtek olyan kényszermegoldások, hogy több településsel odébb helyezték birtokba a tulajdonosokat – igen gyakran gyenge minőségű földterületeken –, vagy csak a tulajdonjogot adták vissza nekik.

Egy harmadik típusa a visszaszolgáltatásra váró javak körüli problémáknak az ingóságok körüliek. Ezek közé elsősorban az ingatlanokkal elkobzott könyvtárak és – az egyházak esetében – a kegytárgyak tartoznak. Akárcsak az ingatlanok esetében, itt is számos akadályba ütköznek a visszaszolgáltatásra várók. Ezek közül a legkomolyabb, amikor nem rendelkeznek az elkobzott ingóságok leltárával. Ebben az esetben az ingóságok visszaszerzésére csekély esélyük van.

Temesváron azonban születtek az ingóságok tekintetében bizonyos megoldások, sikerült kapcsolatba lépni az Állami Levéltárral és elérni azt, hogy legalább az ott található anyakönyvekről készüljön egy nyilvántartás, és ez alapján lehessen oda irányítani az érdeklődőket.

Más esetekben is találunk pozitív hozzáállásra példát, nem csupán az alkalmazás körüli nehézségek és akadályok jelennek meg az alkalmazásról alkotott véleményekben, hanem a jótékony hozzáállás is megjelenik.

„Természetesen itt az előjáróknak a szerepe, feladata irányadó és ki kell mondanani az ortodox érsek úrnak a szerepét, aki nemcsak hogy próbálja kiegyensúlyozni, de aki maga, már a tekintélyénél fogva, egy olyan személyiség, aki nagyban hozzájárul ahhoz, hogy ne legyenek túl nagy feszültségek.” (T2)

e) A politikai-jogi-társadalmi helyzet

Az egész visszaszolgáltatási folyamatot nagymértékben meghatározta a politikum hozzáállása, a tulajdonjogról kialakult társadalmi kép, de a nemzetközi politikai nyomás mértéke is.

Tulajdonjog

A tulajdonjog romániai tiszteletben tartását általában negatívan ítélik meg a temesvári interjúalanyok. Többségük úgy véli, hogy Romániában még mindig nem érvényesül a tulajdonjog tiszteletben tartása, illetve nagyon sok állampolgár nem érzékeli annak fontosságát. Pedig a legtöbb esetben e nélkül az intézmények megfelelő működésére sincs lehetőség.

„Ha a mi szempontunkból nézzük, akkor a tulajdonjog nagyon fontos, mert ez nem egy új találmány, hanem ez mindig is így volt. Számtalanszor ki kellett fejteni, és meg kellett magyarázni, pl. a Bizottságnál is, hogy ez a tulajdonjog

hogyan is valósult meg az egyházközség életében még a XVIII., XIX. században, mindjárt 1716 után. A mi egyházközségeinkben eléggé világosan kialakult és ápolták az iskola alapot, az egyház alapot, a plébánia alapot, a tanító alapot, ezek a tulajdonnak olyan részei voltak, amelyek egy bizonyos fontos célt használtak. Az iskolát, a tanítókat, az egyházi alkalmazottakat, a templomok építését, fenntartását, a plébániák működtetését. Már azért is volt fontos a tulajdon, mert működött az egyház, ami az akkori társadalom összetartó és építő eleme volt.” (T2)

„A tapasztalat azt mutatja, hogy ez a tudat, hogy tulajdon, nem mindenki előtt világos, még erős az a réteg, ami a tulajdon azon formáját értette meg, hogy elveszem a másiktól, és ezt megtarthatom.” (T2)

„Tulajdonjog: a tulajdon szent és sérthetetlen. Legalábbis így kéne ennek lennie. Más országokban természetesen ez az alap, hogy a tulajdonjogot teljesen tiszteletben tartják. Nálunk viszont a birtokvesztés a jellemző, ami nagyon súlyos tényező.” (T6)

A tulajdonjog tiszteletben tartásáról szerintük csak akkor beszélhetünk, ha – többnyire az ország nemzetközi megítélése érdekében – rákényszerül az állam, hogyha már nagyon muszáj e tekintetben is lépni.

Visszás helyzetet is felfedezni vélnek a tulajdonjog szavatolása tekintetében, amikor az állam nem a jogos tulajdonosok tulajdonjogát, hanem a jogtalanul – de törvényesen – tulajdonhoz jutottak jogát védi.

„Miután nem egy elv az, hogy mindenfajta olyan tulajdonos, aki államtól szerezte meg az ingatlant, az valahogy kárpótlást kap azért, hogy az ingatlan visszakerüljön a jogos tulajdonoshoz. Mert itt nem arról van szó, hogy szegény öreg embereknek nincs hol lakni, és ők megvásárolták a házat. Arról van szó, hogy ilyen-olyan privatizációs, bagóért odaítélt ingatlanok most már nem állami, hanem magántulajdonban vannak, és bármilyen törvénytelenül vette el az állam ezek most már a magántulajdon szentsége alatt vannak. Na most ezt a magántulajdont védi Románia. Ezt, amit régen elvett az állam és most az új tulajdonosokat védi. De azokat, akiktől elvette, és akiknek vissza kellene adja, azoknak a tulajdonjogát nem védi.” (T7)

Egyesek abban látják a legnagyobb problémát, hogy a kisebbségi tulajdonok átkerülnek többségi kézbe. Sőt ezt a problémát mások olyanképpen tudatosként érzékelik, hogy tudniillik azért történt a törvények elfogadásának az elodázása, hogy az ingatlanokat és földterületeket lehessen átjárszani különböző érdekcsoportok kezébe, és majd hivatkozni lehessen arra, hogy nem lehet visszaadni, mert már nem állami, hanem magántulajdonban vannak. Ezt a gondolatot némelyek tovább is fűzik, és úgy értékelik, hogy ezek a tulajdonok nem maradnak többségi kézben, hanem többszörös áron külföldiek kezébe kerülnek.

Politikai helyzet

A politikum hozzáállásával kapcsolatban általános a vélemény, hogy hosszú ideig nem létezett kellő politikai akarat a kérdés rendezésére, a vezető elitnek, a kormányoknak nem ez volt a prioritása. Csupán kifele, a nemzetközi politikum fele mutatták azt, hogy mennyire fontos a restitúció kérdése. Emiatt sokáig elhúzódott egy megfelelő törvény elfogadása, a jogszabályok sokkal inkább a törvénytelenégeket és jogtalan tulajdonszerzéseket szentesítették, a privatizáció során pedig számos törvényteleniséget elkövettek a jogos tulajdonosok kárára.

„A dokumentáció teljes, ahol azt írja, hogy privatizálták, ott ezeregy törvényteleniség történt, miután következett az a bizonyos bűvös kör. S mivel az egyháznak nincs pénze, semmit sem tudott tenni.” (T3)

Az első igazán elkötelezett kormány, az 1996–2000 közötti Román Demokratikus Konvenció-Szociáldemokrata Unió–RMDSZ-kormány felvállalta ugyan a restitúció kérdését, azonban ezt sürgősségi kormányrendeletekkel próbálta rendezni, tovább halogatva egy megfelelő törvényes keret kialakítását.

„De ezeket egyenként, sürgősségi kormányrendeletekkel próbálták megoldani. A sürgősségi kormányrendeletnek, az én magánvéleményem szerint, semmiféle megalapozottsága nem volt, annak idején, mert ez nem egy olyan sürgős eset. Amire 50 évet lehetett várni, akkor miért ne lehetne még 6 hónapot várni, amíg kijön egy rendes törvény.” (T7)

Sajátos esetnek számít a görög katolikus egyház helyzete, ugyanis a tőlük elkobzott javak jelentős részét az ortodox államegyház kapta meg. Az érintettek úgy vélik, hogy az ők javainak visszaszolgáltatására nincs meg a politikai akarat, ugyanis az állam valószínűleg nem szeretne konfliktusba kerülni az ortodox egyházzal.

A politikai helyzettel kapcsolatban a számos negatív vélemény mellett pozitív visszajelzések is érkeztek, amelyek főként arra hívták fel a figyelmet, hogy ebben az évben, az új törvényes keret megjelenésével a folyamat érzékelhetően felgyorsult, többet foglalkoznak a kérdéssel, illetve igyekeznek rendezni korábban nem szabályozott kérdéseket is.

„...az elmúlt pár hónapban, márciustól kezdve, mintha meggyorsultak volna a dolgok, és ami eddig még nem történt meg, most rákérdeznek minden viszszaigénylésre, még más adatokat kérnek, nyilatkozatokat, bizonyítványokat, meg mindenféle más iratot. Ez már annak a jele, hogy már kézbe vették és foglalkoznak vele.” (T2)

„Most az utóbbi időben, ugye megjelent a törvényes keret, amikor mindent vissza lehet igényelni, ez volt már egy előrehaladás.” (T2)

„Maga a tény, hogy a törvényt megalkották és belefoglalták a telek visszaszolgáltatását is és egy bizonyos kárpótlást, mutatja, hogy létezik politikai akarat a helyzet bizonyos fokú rendezésére, és természetes, hogy mindenütt lesznek hangok ellene meg mellette és a vita heves lesz és éles.” (T3)

RMDSZ-hozzáállás

Az RMDSZ hozzáállásáról vegyes visszajelzések érkeztek. Az interjúalanyok egy része szerint az RMDSZ a lehetőségekhez mérten felvállalta a restitúció kérdését, foglalkozott vele, nem kezelte félvállról, és támogatást is nyújtott, hogyha szükség volt rá.

„Mi tartottuk a kapcsolatot az RMDSZ-szel is, próbáltuk eljuttatni a közös információt a megfelelő helyre. Azt is mondhatom, hogy helyi szintről aztán központi szintre is eljutottak már a gondjaink, panaszaink és kérelmeink. Támogatást is kaptunk annyiban, amennyiben a helyzet is megengedte. Az idők által alakult helyzetekben azért mindig megvolt a kapcsolat, és próbáltunk együtt előrehaladni, illetve az RMDSZ is figyelt a mi gondjainkra, nem kezelte félvállról, semlegesen.” (T2)

„Ha a helyi, Temes megyei RMDSZ tevékenységét nézem, akkor törvényhozási szinten, amikor lehetett akkor igen, amikor lehetett akkor teljesen felkarolta. A 2000–2004-es időszakban tudom, hogy ilyen irányban tett erőfeszítéseket.” (T7)

Természetesen akadnak, akik nincsenek teljes mértékben megelégedve az RMDSZ hozzáállásával, felemásnak ítélve azt. Felróják az RMDSZ-nek a stratégia hiányát, de az érintettek véleményének nem megfelelő tolmácsolását is. Különböző érvek nem mindig egyértelműek. Mivel a helyzet vesztesei, keresik a felelőst, illetve azt, aki szerintük segíthetett volna. (Van, aki egy civil szervezetet tesz felelőssé ebben a kérdésben, amely nem tartozik rá, és nem vállalhatta fel.)

„Az RMDSZ ugyanúgy érdekelt a visszaszerzésben, viszont a gyakorlatban keveset nyújtott. Inkább törvényhozási szinten foglalkozott ezzel a témával. Elősegítette bizonyos dolgok kialakulását, ami számunkra előnyösebb volt. Ez az egész folyamat nehézkes és elhúzódott, ebben is segített az RMDSZ.” (T6)

„Segítséget senkitől sem kaptam, pedig mindenkihez fordultam, RMDSZ, alapítványok, stb. Az RMDSZ egymillió lejt adott, de hát az nem volt sok mindenre elég! A magyar szervezetek semmit nem tettek az érdekében, hogy ezeket az ingatlanokat visszaszerezzük! [...]Az RMDSZ, a Szórvány Alapítvány kellett volna tegyen valami, még akkor és nem most. De hát az RMDSZ még a sajátjával sem foglalkozott! [...] A megyei RMDSZ és a Szórvány Alapítvány fel kellett volna mérje a megyei magyar szervezetek államosítás előtti

tulajdonait. Előkeresni az örökösöket, ha nincs, akkor létrehozni az örököst. Ez fellendítené a magyarság életét. Hiszen az itteni magyar szervezeteknek még külön székhelyük sincs, egy helyen nyomorognak mind.” (T5)

Bírálatok hangzottak el az RMDSZ agrárpolitikájával kapcsolatban, egyesek úgy érzik, hogy az RMDSZ-ben nincs olyan személy, aki komolyan foglalkozna a mezőgazdaság problémáival.

„Az RMDSZ komolyabban is foglalkozhatna a mezőgazdasággal. Mostanában már vannak ilyen jellegű megmozdulások, de még mindig nem elég. Az RMDSZ-en belül nincs falusi, aki érdekelt lenne ezekben az ügyekben. Ez által a 30–40 000 falusi embert nem képviseli az RMDSZ. Úgy vélem az RMDSZ többet is tudna tenni...” (T6)

Az RMDSZ tevékenységével szemben felhozott leggyakoribb kifogások arra vonatkoznak, hogy a Szövetség nem konzultált megfelelőképpen az érintettekkel a jogszabályok elfogadása előtt, és így számos módosító javaslat nem került be a szövegbe.

„Ahogy velünk nem konzultáltak, gondolom nem konzultáltak a többi érdekelttel sem, hogy mik a buktatók, hogyan kéne szabályozni, hogy ne ütközzünk adminisztratív vagy egyéb akadályokba. A 10-es törvény előtt ilyen konzultáció nem volt. A sürgősségi kormányrendeletek előtt, amik még régebbiek – ’97, ’98 –, akkor sem volt szakmai konzultáció. [...] Most amikor újra módosították a törvényt, ugyancsak elküldtem a módosító javaslatot, de 2–3 nagyon lényegeset, de amit szintén nem vettek figyelembe vagy nem tudtak figyelembe venni. Én ebből a szempontból igencsak hiányosnak tartom az RMDSZ-féle támogatást.” (T7)

Nemzetközi befolyás

A nemzetközi, elsősorban EU-s szervek szerepét általában pozitívan értékelik az érintettek. Az esetek többségében kiemelik, hogy a jogszabályok elfogadásában jelentős szerepet játszottak ezek a külföldi „sugallatok” és igények, a törvények és kormányrendeletek jelentős része külföldi nyomásra született.

Az optimistábbak remélik, hogy Románia európai uniós csatlakozása pozitívan fog hatni a tulajdonok visszaszolgáltatására, és felgyorsítja majd a folyamatot.

„Ezek a jelzések, az EU javaslati pozitív hatásúak voltak vagy legalábbis így érzékeljük. Ezek nélkül nem hinném, hogy bármilyen előrelépés történt volna, halogatták volna a végletekig az ingatlanok, a telkek és más javak visszaszolgáltatását. Reméljük, hogy Románia EU-s csatlakozása ezt a folyamatot is gyorsítani fogja, ezt a visszaszolgáltatást.” (T3)

Természetesen vannak, akik ezt a hatást csak rövid távúnak értékelik, vagy nem olyan mértékűnek, mint az elvárható volt.

„A külföldi parlamentnek, szervezeteknek csak pillanatnyilag volt hatásuk. Fellendülést lehetett észlelni, de azután minden abbamaradt.” (T2)

„A nyugati országok parlamentjeinek a sugallatai pozitív hatással voltak a folyamatra, de ennek is van határa. Ha a nemzetközi közösség hozzánk fordul és az EU-s törvények, szabályok értelmében kéri, hogy mi minden minisztériummal vegyük át az EU-s törvényeket. Ennek pozitív hatása volt, de sajnos nem volt meg a finalitása, nem pont az történt, amire mi számítottunk, de úgy sem, ahogyan azok szerették volna, akik sugalmazták.” (T4)

f) A visszaszolgáltatók javak hasznosítása, stratégia, megoldások

Amennyiben sikeresen zárul a folyamat és megtörténik az elkobzott tulajdonok tényleges visszaszerzése, újabb kérdések merülnek fel. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy milyen módon hasznosítják az érintettek a visszaszerzett javakat, és ez milyen hatással lehet a közösség életére nézve.

Amennyiben sikertelenül zárult a visszaszolgáltatás, joggal kérdezhetnénk meg, hogy a tulajdonosok milyen stratégiákkal rendelkeznek a továbbiakban, illetve milyen megoldásokat látnak a kérdés megnyugtató rendezésére. Az alábbiakban az interjúalanyoknak ezekkel kapcsolatos vélekedéseit próbáljuk összegezni.

Hasznosítás, közösségi hatások

A visszaszolgáltatók javak hasznosítása terén is számos elképzelés létezik. Az egyházak esetében nagyjából közös elképzelés – még akkor is, hogyha erre vonatkozóan konkrét stratégiával nem is rendelkeznek –, hogy elsősorban a helyi gyülekezetek szükségleteit és működését kellene megoldani.

„De természetesen a helyi gyülekezet számára leghasznosabban kell felhasználni. Ez pozitívan hatna a gyülekezetre. A visszaszerzéssel a gyülekezet nyerne.” (T1)

Közösségi ingatlanok esetében sem a magáncél által vezérelt visszaszerzés a jellemző, hanem a közösség érdekeinek a szem előtt tartása. Ezt egyrészt oly módon képzelik el, hogy a visszaszerzett ingatlant alacsony bérért magyar – vagy a szerb közösség esetében a szerb – szervezetek rendelkezésére bocsátanák. A közösség segítésének másik módja alapítványok működtetése lehetne, amivel támogatni lehetne az oktatást, szociális szférát, egyházat, de vannak elképzelések a kulturális szféra fellendítésére is.

„Ezeket az ingatlanokat többféleképpen lehet hasznosítani. Folytatni is lehet ott azt a tevékenysége, amire használták. Léteznek olyan egyházi rendek, amelyek beteget gondoznak, amelyek a társadalom szélére jutottakkal, szegényekkel foglalkoznak. Ezeket a tevékenységeket újramezhetik.” (T3)

„...arra gondolok, hogy egy számítógép-központot hozzunk ott létre, egy termet a fiatalok részére, hogy a falusi fiatalok ott tölthessék szabad idejüket erkölcsösen, ahelyett hogy diszkóba mennének vagy valamilyen káros szenvedélynek adóznának legyen ott játék, sportolási lehetőség, más kulturális tevékenységre lehetőség. Ezt példaként mondom, hogy miként szeretnénk folytatni. Egy másik elképzelés egy olyan egyházi rend létrehozatala volna, amely szociális téren működne...” (T3)

Mindenképpen fontos kiemelni, hogy a visszaszolgáltatást váró tulajdosoknak nem céljuk az ingatlanokból a jól működő intézményeket kilakoltatni, vagy a lakások bérlőit az utcára kitenni. A legfontosabbnak a tulajdonjog rendezését tartják, emellett viszont mindenképpen hajlandónak mutatkoztak az épületeket jelenleg használókkal való emberséges, méltányos megegyezésre.

„Mi ugye mégis akarjuk, mert ugye ez mégis az egyházé volt, és a tulajdont akarjuk, nem akarjuk tönkretenni a jól működő intézményeket, mert ugye sok helyen, vidéken vannak jól működő iskolák és látszik, hogy az önkormányzat és a hatóságok foglalkoznak, rendben tartják, befektetnek azért, hogy működjön az iskola, és hogy a közösség javára legyen. Természetesen nem jövünk most mi, és az egészet megszüntetjük. De az világos kell legyen, hogy a tulajdonjog kell rendeződjön valamilyen formában, utána pedig minden esetben külön meg kell találni az utat a továbblépéshez és a megoldásokhoz. [...] Egy másik kategóriát képeznek itt Temesvár szinten a nagy jelentős állami iskolák, ez talán a sorsnak is a műve, hogy minden jelentős iskola katolikus egyházi épületben van: Bartók Líceum, német iskola, szerb líceum, orvosi egyetem bentlakása, a Colegiul Bănăţean, a MIU és még jó néhány. Itt is ragaszkodunk ahhoz, hogy a tulajdonjog legyen rendezve, és aztán ott, ahol megvannak ezek az iskolai funkciók, ott teljes nyitottságot mutatunk, meg szeretnénk találni a megoldást úgy, hogy lehetőleg az iskolai funkciók ne legyenek érintve a közösség, illetve a diákok kárára.” (T2)

„Van néhány épület, amelyben laknak, világos, hogy ott lakhatnak továbbra is, vagy máshol kapnak lakást, még akkor is, ha az általuk fizetett lakbér jóval alatta van a piacinak. De tekintettel leszünk az egyház társadalmi missziójára, és nem teszünk ki senkit az utcára.” (T3)

„Egy épületben egy kereskedelmi vállalatnak van a székhelye, ott maradhat, amíg talál megoldást. Mi, akik arra tanítjuk az embereket, hogy tegyenek jót, nem jöhetünk azzal, hogy kitesszük az embereket az utcára, lehetetlenné tesszük a helyzetüket.” (T3)

„...az egyház most nem halmozni akarja az épületeket, nem ez a cél. A jól működő intézmények továbbra is zavartalanul fognak működni. Itt elsősorban ezt kéne megértetni, illetve megérteni. De az mindenki előtt tiszta kell maradjon, hogy ezek egyházi tulajdonok, és ha már így van, akkor kerüljenek is vissza az egyház tulajdonába. Mi ezért harcolunk és ez ügyben teszünk erőfeszítéseket.” (T2)

Az épületek hasznosításakor szem előtt kell tartani – vélik az érintettek –, hogy a visszaszolgáltatott ingatlanok után valószínűleg magas adókat kell fizetni, így a bevételek egy részét mindenképpen erre szeretnék fordítani, továbbá az épületek karbantartására.

„Ha sikerül megoldani saját szükségleteinket, akkor minden épület esetében külön lehetne tárgyalni úgy, hogy biztosítva tudjuk az épület karbantartását és meglegyen az alap is a jövőre tekintve, mert ezek után majd biztos adót is fog kelleni fizetni, előkerülnek minden más költségek és ezek is fedezve legyenek.” (T2)

„Az alagsort piaci áron kereskedelmi célokra bérbe adni, és abból úgy karbantartani a teljes ingatlant, hogy a negyedik szintet vissza lehessen állítani vendégszobáknak, lakásoknak.” (T2)

„Az épületek egy részét kiadjuk más intézményeknek, cégeknek, mert egy bizonyos jövedelemre szükség lesz ahhoz, hogy abból egyházi szociális tevékenységet kezdeményezhessünk a szegények, az elesettek részére. Arra is gondolni kell, hogy ezeket az ingatlanokat fenn kell tartani. A nem olyan távoli jövőben fel kell újítani, és mindehhez pénzre van szükség.” (T3)

A visszaszolgáltatás hatásairól alkotott vélemények nagyvonalakban megegyeznek. Az interjúalanyok többsége úgy véli, hogy a közösség szempontjából – legyen az egyházi közösség vagy kisebbségi közösség – a visszaszolgáltatásnak jótékony hatásai lesznek, a közösség megerősödését szolgálhatják.

„Pozitív lesz a hatása, jó lesz, minél teljesebb lesz a visszaszolgáltatás, annál jobb lesz az egyháznak, de a társadalomnak is, szerintünk, mindenkinek.” (T3)

Főként az egyházi személyek értékelik úgy, hogy tekintettel az egyház által folytatott széleskörű tevékenységekre – oktatás, szociális tevékenységek stb. –, az ingatlanok visszaszolgáltatása nem csupán az egyház tagságára, hanem az egész helyi közösségre nézve pozitív hatást fognak kifejteni.

„Úgy értékeljük, hogy a visszaszolgáltatás nem fogja a jelenlegi használók kárát jelenteni, hanem a társadalom, az emberek támogatását szolgálja. Mivel az egyház, legalábbis a Görög Katolikus Egyház nagyon erős szociális tevékenységet folytat és mert Romániában szociális téren még igen sok a tennivaló. A

visszaszolgáltatás kinyitna egy kaput, egy új horizontot nyitna meg a szociális kérdések kezelésében, és ezért úgy tekintjük, hogy a tulajdonok visszaszolgáltatása létfontosságú Romániában.” (T3)

Stratégia

Ami a tulajdonosok stratégiáját illeti, az első fázisban többen is a legfontosabb lépésnek azt tartják, hogy mindent vissza kell szerezni, amit lehetséges, és ezeket visszajuttatni a helyi közösségeknek.

„Mi mégis azon vagyunk, hogy amit csak lehet, mi visszaszerezzünk, mivel ezek egyházi tulajdonok voltak, az egyházi alap, ezek kerüljenek vissza, lehetőleg minél több helyen az egyházközségekhez.” (T2)

Mindenekelőtt fontos lenne számukra, hogy a működésükhöz szükséges épületeket szerezzék vissza, hiszen nem egy olyan helyzet létezik, amikor az intézmények a tőlük elkobzott épületben bérlőként működnek.

„Természetesen, szeretnénk mi a saját működésünkhöz szükséges épületeket megszerezni, és itt gondolok, például Temesvár szinten egy épületre, melyben az egyedüli katolikus iskola működik. A Katolikus Líceummal pillanatnyilag is egy egykori egyházi épületben bérlőként vagyunk megtúrva, ez az egykori piarista épület.” (T2)

A tulajdon visszaszerzésében egyesek igen elszántak, az Európai Emberjogi Bíróságig is hajlandók elvinni az ügyet a rendezés reményében.

„Elhatároztuk, hogy elmegyünk akár Strasbourg-ig is. Mi itt szeretnénk megoldani a helyzetet, de szörnyű mód nehéz.” (T4)

Megoldások

A restitúció által felvetett problémákra az egyik legésszerűbb válasz az egyik interjúalany által felvetett összefogás lenne. A közös fellépés valószínűleg növelné annak az esélyét, hogy hatékonyabbá lehessen tenni a visszaszolgáltatást. Ugyanez az interjúalany viszont arra is rámutat: ennek legnagyobb akadálya az, hogy senki sem hallgatja meg a másikat, mindenki a saját problémáival van elfoglalva.

Az összefogás a földtulajdonosok esetében is célszerű volna, hiszen közösen fellépve mind a föld megművelése, mind a termény értékesítése könnyebb lenne. Ennek azonban a legnagyobb akadálya a kommunista rezsim tapasztalataiból továbblévő kollektívizálás emléke.

„Azt tartom a legfontosabbnak, hogy a vidéki magyarság összefogjon, egy termelő és értékesítő szövetkezetet hozzon létre, hogy ne legyen kitéve a kereskedelem kénye-kedvének. Ez egy nehéz folyamat. Még mindenki él a

kollektivizálás emléke és senki sem akar közösködni, nem értik meg ennek a fajta szövetségnek az értelmét. Itt az értékesítésen van a hangsúly, mindenki megtarthatja a saját földjét. Ez még hosszú időbe fog telni.” (T6)

Egy másik, azonban kevesebb eséllyel megvalósuló megoldás lenne a központi szintű változás, ami a politikai vezetők, és gondolkodásuk szintjén következhetne be. Ismerve a romániai politikai viszonyokat, az ilyen típusú változás sokkal időigényesebb, és kevésbé elképzelhető.

Hasonló természetű megoldás az az elképzelés, amely szerint az igazságszolgáltatásnak kellene megváltoznia, és korrekt módon kezelnie az ügyeket. Ez egy olyan elvárás, ami egy jogállamban természetesnek számít. Kérdés, hogy Romániában hogyan értékelhetjük ezt?

„Jogállamban, minden elnök ezt mondja, hogy nem avatkozhat be az igazságszolgáltatás ügyeibe. Nem kell beavatkozni, csak azt kell kérni, hogy legyen korrekt. Az nem elég, hogy bizonyos szinteken korrektek, minden szinten korrektnak kell lenni.” (T4)

A legtöbben azonban mindenképpen a helyi szintű megállapodásokban látják a megoldást. A törvényes keret létezik, az alkalmazása elkerülhetetlen, legfeljebb csak késleltethető. Ezért nem csupán a tulajdonosoknak, hanem a hatóságoknak és az ingatlanok bérlőinek vagy jogtalan használóinak is valamiképpen érdeke a megnyugtató rendezés.

„A megoldásokat én helyi szinten látom. Én ezt már többször is állítottam. Ezeknek az épületeknek, ügyeknek a rendezése nem csak az egyháznak a gondja, érdeke. Itt le kell ülni az asztalhoz, mindazoknak, akik valamiképpen érintve vannak, meg kell beszélni a helyzetet, meg kell keresni a megoldásokat. Egy törvényi keret kell létezzen, de annak alkalmazását nem fogja Bukarest megoldani, hanem mi itt helyben. Itt én nagyon sokszor kértem, hogy üljön le a polgármester, a tanügyi inspektor, a püspökség is és lássuk mi a helyzet, mit lehet tenni.[...] Mindennek a megoldása a helyi szinten történő meg egyezések lennének.” (T2)

Ezzel szemben létezik az a vélemény, hogy a megoldás az állam kezében van, neki kellene lépnie: fel kellene vásárolnia, vagy közösségi érdekre hivatkozva állami tulajdonba vennie a problémás ingatlanokat, vissza kellene szolgáltatnia őket a jogos tulajdonosoknak és a jelenlegi tulajdonosoknak/használóknak kellene kárpótlást fizetnie. Ezzel megszüntetné azt az áldatlan helyzetet, hogy a jogos tulajdonosok próbálják visszaszerezni az ingatlanokat a jelenlegi tulajdonosoktól. Van, aki ezt a kérdést úgy értelmezi, hogy mivel az állam követte el az államosítást, tehát ő a probléma okozója, a kérdést is neki kell rendeznie.

„Akkor már csak az marad, hogy a Román Állam közérdekre hivatkozva kivásárolja, elveszi a jelenlegi tulajdonostól méltányos kárpótlás fejében a házat, és visszaadja a közösségnek.” (T7)

„Az 1947-es, ’48-as, ’49-es államosítási rendeletek szerint a román állam vette át, kobozta el az egyházak tulajdonát [...] és szerintünk szintén a román államnak kötelessége igazságot tenni, a tulajdonokat visszaszolgáltatni. Függetlenül attól, hogy ma kik használják ezeket az épületeket.” (T3)

Vannak olyan elképzelések, amelyek szerint a megoldást a kisebbségi vezetőknek kellene kidolgozni.

„A megyei, kisebbségi vezetők kéne foglalkozzanak és törődjenek vele.” (T5)

Az általános érvényű megoldások mellett léteznek helyzetfüggő megoldások is. Egyházak esetében van rá példa, hogy a visszaszolgáltatott templomok körüli telek nem kerül vissza az egyház tulajdonába, és az egyház sok esetben nem is az illető településen kapja vissza a neki járó földterületet. Eme áldatlan helyzetek elkerülésére jelenthetne megoldást, hogyha a visszaszolgáltatás során a visszajuttatandó földterületbe beleszámítanák a templomok körüli telket is.

Szintén a helyzetfüggő megoldások közé tartozik a szerb-ortodox egyház és a temesvári szerb közösség esetére tett javaslat, amely kétoldalú állami tárgyasokkal megoldhatónak látná a kérdést. A tárgyalásokon politikai meg egyezés születhetne arról, hogy a temesvári Atlanti-házért cserében a szerbiai Versec település román közössége visszakaphatná a Luceafărul-házat. Mindezt azonban csak a javaslat szintjén maradt, a gyakorlatban nem sikerült eredményt elérni.

II.4. Az elemzés összesítése, következtetések

Tanulmányunk záró részében összesítjük az interjúk elemzés során tapasztaltakat. Az összesítés szerkezetileg követi magát az elemzést, amelynek szempontjait az esettanulmányok előtti részben határoztuk meg. Azonban nem szorítkozunk csupán az elemzés tapasztalatainak az összesített bemutatására, hanem megfogalmazzuk a romániai kárpótlással kapcsolatos következtetéseinket is.

II.4.1. Az elemzés eredményeinek összesítése

Ami az elemzésünk első szempontját, az ingatlanok helyzetét illeti e három városban, nem látjuk értelmét annak, hogy ismét felsoroljuk, hogy milyen ingatlanokat igényeltek vissza illetve szereztek vissza az egyházak

vagy közösségi intézmények. Sokkal inkább nézzük meg azt, hogy országos viszonylatban hogyan áll jelenleg restitúció az adatok tükrében.

A román kommunista rendszer 2140 ingatlant sajátított ki a erdélyi magyar történelmi egyházaktól.⁵¹ A legtöbb elkobzott ingatlan a római katolikus egyház tulajdonát képezte (893), a református 794, az unitárius egyház pedig 62 ingatlannal rendelkezett. Az összesen 2140 visszaigényelt ingatlannal kapcsolatosan elmondhatjuk, hogy 80,51% (1723) jelenleg is csupán az igénylés szakaszában van, azaz nem született még semmilyen döntés esetükben, 364 ingatlan esetében született döntés a visszaszolgáltatásról (17 %), a valós birtokbavétel azonban csak 53 esetben (2,47 %) történt meg.⁵²

Ami a közösségi ingatlanok visszaszolgáltatási lehetőségeit illeti, az elkobzott ingatlanok számára vonatkozóan nem készült, a folyamat nyomon követése céljából, az egyházi ingatlanokéhoz hasonló adatbázis, a törvényi keretek pedig csak az 1940-es esztendő követő időszakban kisajátított épületek igénylését teszi lehetővé, holott már a két világháború közötti időszakban is számos kisebbségi közösségi ingatlan elvételére sor került.

Az igénylések megvizsgálása, valamint a visszaszolgáltatást kimondó döntés meghozatalára hivatott Különleges Restitúciós Bizottság 2004 decemberében hozta legutóbb nyilvánosságra működésének, meghozott döntéseinek mérlegét. A Bizottság 2003. június 18-án tartotta első ülését, 2004. december 21-ig munkájának mérlege, egyházkerületekre bontva, a következőképpen alakult:

Ssz.	Egyházkerület	Elvi döntés	Végleges határozat	Jóváhagyó	Elutasító
1	Évangélikus püspökség	12	12	11	1
2	Erdélyi Református Püspökség	97	76	75	1
3	Királyhágómelléki Református Püspökség	72	45	45	0
4	Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség	70	60	53	7
5	Nagyvárad Római Katolikus Püspökség	40	30	29	1
6	Temesvári Római Katolikus Püspökség	15	11	11	0
7	Szatmári Római Katolikus Püspökség	14	9	9	0
8	Unitárius Püspökség	31	24	23	1
	Összesen	351	267	256	11

Forrás: Különleges Restitúciós Bizottság

A restitúciós folyamat első lépése **a visszaigénylés**. Ennek során kerül sor egyrészt az ingatlanok jogi helyzetének tisztázására, másrészt pedig a szükséges iratok beszerzésére és a visszaigénylési kérelem benyújtására. Az interjú vizsgálat azt mutatta ki, hogy ebben a tekintetben a tömbmagyar vidékek és a szórvány/front vidékek között jelentős eltérések tapasztalhatók.

Szórványban a visszaigénylési folyamat számos akadályba ütközik, ezek közül a legjelentősebbek:

- *a jogutódlás bizonyítása*: ez a közösségi intézmények esetében jelentkezik, ezeket ugyanis a kommunizmus alatt megszüntették, szemben az egyházakkal. Ezek az intézmények újraalakításuk során a legtöbb esetben bizonyították, hogy a korábban megszüntetett intézmény tevékenységét kívánják folytatni, amit a legtöbb esetben a bíróságok jóvá is hagytak. Ennek ellenére találkozhatunk olyan esetekkel, amikor ezeket a bírósági határozatokat figyelmen kívül hagyva a visszaigénylés során megkérdőjelezzük a jogutódlást, ezzel akadályozva meg a visszaigénylést. Ezt az a tény is nehezíti, hogy ilyen tekintetben a törvények sem egyértelműek, a bíróságok hatáskörébe utalják a jogutódlás megállapítását, anélkül, hogy objektív kritériumokat állítanának fel.
- *az igazoló iratok és telekkönyvek beszerzése*: ahhoz, hogy vissza lehessen igényelni akár egy ingatlant, akár földterületet vagy erdőt, szükséges igazolni a korábbi tulajdonjogot. Erre a legmegfelelőbb irat a telekkönyv. Azonban a telekkönyvekhez való hozzájutást olyan tényezők nehezítik, mint a hatóságok hozzáállása, akik sokszor tagadják a telekkönyv létét, így ezekben az esetekben arra is szükség lehet, hogy akár ismeretséget vagy különböző befolyásokat használjanak fel az érintettek ezek megszerzésére. Nagyon sok esetben azonban hiányoznak a telekkönyvek, ennek az is lehet az oka, hogy az illető ingatlan nem volt telekkönyvezve, de a legtöbb esetben ezeket a telekkönyveket eltüntették azok, akiknek érdekében állt megakadályozni a visszaszolgáltatást.

A telekkönyvek hiánya egy olyan általános helyzet, ami kisebb mértékben ugyan, de jellemzi a székelyföldi településeket is. Ezekben az esetekben is többnyire eltüntetett vagy megsemmisített telekkönyvekről van szó.

A visszaigénylési folyamatnak van egy másik jellemzője, ami nem is mások által a tulajdonosok elé gördített akadály, hanem sokkal inkább a tulajdonosok lehetőségeinek függvénye: egyrészt az igazoló iratok megszerzése költséges, viszonylag magas illetéket kell fizetni, másrészt pedig hosszas utánajárást is igényelhet. Ez leginkább a kisebb intézményeket sújtja, amelyek egyrészt sem anyagi erőforrásokkal nem rendelkeznek, sem megfelelő humán erőforrással, aki kijárhatná ezt a folyamatot.

Az elemzésünk mondhatni legterjedelmesebb része a törvényes keretre és annak alkalmazására vonatkozott. Előbb tekintsük át a *törvényes kerettel* kapcsolatosan megfogalmazott véleményeket.

A törvényekkel kapcsolatban kétféle véleménytípust különböztethetünk meg: az egyik nem is annyira a törvényszöveggel foglalkozik, mintsem a törvény időszerűségével és alkalmazhatóságával, a másik pedig konkrét véleményt alkot a jogszabályok egyes rendelkezéseivel kapcsolatban.

Az első típusba tartozók érzékeltetik, hogy a nincs kifogásuk a törvény szövegével szemben, azt róják fel, hogy ezek a jogszabályok nagyon későn születtek meg, amikor már sok esetben visszafordíthatatlanul alakultak a dolgok. Ez a vélemény jellemzi mindhárom élethelyzetben őket. Emellett megjelenik az a vélemény is, amelyik úgy gondolja, hogy a törvénnyel a legnagyobb gond az, hogy nehezen alkalmazható, nehézkes az alkalmazási folyamata.

A második típust két csoportra oszthatjuk: az egyik csoportba sorolhatók azok, akik rámutattak, hogy milyen hiányosságai és negatív rendelkezései vannak a törvénynek, a másikba pedig azok – az előbbihez képest kisebb számú –, akik pozitívumokat véltek felfedezni a törvényszövegekben.

A törvényszövegben található leggyakoribb vagy legszembetűnőbb hiányosságok az interjúalanyok szerint a következők:

- a törvény abszurd helyzetet teremt azáltal, hogy *két tulajdonos* fogalmával operál: a szóban forgó tulajdon régi és új tulajdonosáról, egy olyan állapotot teremtve, amiben ugyanazon dolognak egy időben két birtokosa is lehet. Ez egy olyan jogi állapot, amiből arra következtethetünk, hogy a kérdés rendezésre nem volt kellő bátorság a politikum részéről, nem merté feloldani a rendszerváltás után kialakult felemás helyzetet. Ennek az állapotnak az abszurduma ráadásul az, hogy a törvény nem a jogos tulajdonost részesíti előnyben, hanem az illető tulajdont törvénytelenül, vagy törvényesen, de jogtalanul megszerző tulajdonost, az utóbbinak ítélve nagyon sok esetben a tulajdont, az előbbit pedig kárpótlásban részesítve. Holott az igazságos és elfogadható az lenne, ha ez fordítva történne;
- nem mondja ki a törvény a *restitutio in integrum* elvét, azaz nem rendelkezik a teljes és természetbeni visszaszolgáltatásról;
- olyan kárpótlási rendszert próbál bevezetni azáltal, hogy állami vállalatok *részvényeivel* szeretné kárpótolni a tulajdonosokat, aminek előreláthatatlanok a következményei. Ráadásul az elképzelés nem teljesen hibátlan, ugyanis nem az eredeti tulajdon értékével arányosan részesítik részvényben a tulajdonost, hanem a jobban működő vállalatok

részvényei mellett ugyanolyan mértékben részesülne kisebb vállalatok részvényeiben is. Ezáltal elsimíthatók a különböző értékű tulajdonok közötti különbségek, és előfordulhat, hogy a nagyobb értékű tulajdonok birtoklói komoly veszteségeket szenvednek;

- a törvény nem tartalmazza a betartatásához szükséges eszközöket, tehát nem rendelkezik olyan szankciókról, amelyek révén a visszaszolgáltatást szándékosan akadályozó hatóságok komolyan felelőségre vonhatók;
- a törvény nem rendelkezik a templomok visszaszolgáltatásáról, hanem azt egy majd később megalkotandó törvény hatáskörébe utalja.

A törvényről alkotott pozitív vélemények:

- megszüntette a korábban létező korlátokat, így most már nincs meghatározva, hogy mekkora mennyiségű földterület vagy erdő igényelhető vissza, lehetőség nyílik tehát ezek teljes visszaszerzésére;
- az ingatlanok rendeltetését igazoló iratok kibocsátását többé már nem a visszaigénylőnek kell kérnie a helyi hatóságoktól, hanem ezt közvetlenül a Restitúciós Bizottság teszi meg. Ezáltal esély van arra, hogy megszüntessék azt az akadályt, amit a hivatalok gördítettek a tulajdonosok útjába, ugyanis kevésbé elképzelhető, hogy egy kormány-szervet részesítsenek elutasításban, amíg ez magánszemélyekkel vagy jogi személyekkel szemben nagyon gyakran előfordult;
- pozitívumnak számít, hogy a törvény lehetőséget teremt a lebontásra került ingatlanok esetében is kárpótlást igényelni, amire a korábbiakban nem volt remény.

A visszaszolgáltatás hatékonyságát mindenképpen a *törvényes keret alkalmazása* határozza meg a legnagyobb mértékben. Az interjúelemzésből kiderül, hogy ezzel kapcsolatban érkeztek a legelmarasztalóbb visszajelzések is.

Az alábbiakban áttekintjük, hogy a törvény alkalmazásában érdekelt és résztvevő különböző állami szervek és hatóságok megítélése miképpen mutat az interjúk tükrében.

Az alkalmazási eljárás során először megkeresett hatóság az ún. *Restitúciós Bizottság*. Ennek a hatáskörébe tartozik első körben elbírálni a visszaigénylési kérelmet. A Bizottságról alkotott vélemények általánosságban véve jók. Az érintettek nagy része kiemeli, hogy a testület jóhiszeműen kezeli a benyújtott kéréseket. Többen is úgy vélik azonban, hogy nekik is szembe-sülniük kell a restitúciós folyamat buktatóival.

Azonban a Restitúciós Bizottság működésének olyan objektív akadályai is vannak, amelyek hozzájárulnak az általa kifejtett tevékenység hatékonyságához:

- nem eléggé operatívak, ami többnyire abból fakad, hogy a nagyszámú igényléshez képest kisszámú személyzettel rendelkeznek;
- a bizottság regáti tagjai nem ismerik eléggé az Erdélyben és Bukovinában használatos telekkönyvi rendszert, ami jelentősen megnehezíti az ügyek értelmezését.

A Bizottság munkájával kapcsolatban, kis számban ugyan, de voltak olyan vélemények is, amelyek indokolhatatlan magatartásra hívták fel a figyelmet. Ezek között szerepeltek: olyan iratok igénylése, amelyeket a törvény nem írt elő; érdektelenség, ami abból fakadt, hogy bizonyos ügyekkel hosszú időn keresztül nem foglalkoztak; részrehajlás egyes kisebbségekkel szemben más kisebbségek javára. Ezek a bírálatok elsősorban a kisebb közösségi intézményektől és nem magyar kisebbségektől érkeztek, ami arra enged következtetni, hogy a bizottság azok ügyeiben volt hatékonyabb, akik társadalmi befolyásukból fakadóan nagyobb nyomás tudtak gyakorolni rá, vagy komolyabb lobbist tudtak folytatni, mint pl. a magyar történelmi egyházak. Ezt az is alátámaszthatja, hogy például az egyházak részéről nem igazán érték bírálatok a testületet.

Az alkalmazás legnagyobb akadályának a helyi hatóságok számítanak – derül ki egyöntetűen az interjúkból. Ez sokkal nagyobb mértékben jellemző a temesvári és a kolozsvári helyzetre, azonban a székelyudvarhelyi interjúkban is találhatunk elvéve hasonló véleményeket. A helyzet tragikumát az jelenti, hogy nagyon sok olyan eset létezik, amelyek a hatóságok jóindulatú hozzáállásával gond nélkül rendezhetők volnának, viszont ezekben az esetekben is hiányzik a megegyezésre való hajlandóság.

Az alábbiakban felsoroljuk, hogy melyek a hatóságok által alkalmazott, és a jogos tulajdonosok által leginkább bírált, a restitúciót akadályozó eljárások:

- a visszaigényléshez szükséges iratok kibocsátásának megtagadása. Ez a legtöbbször olyan formában nyilvánul meg, hogy egyszerűen nem vesznek tudomást a tulajdonos kérelméről, semmiféle válaszban nem részesítik. Egy másik alesetként értelmezhető az a helyzet is, amikor az illető igazolást nem valós adatokkal töltik ki;
- ennél egy fokkal „enyhébb” az a helyzet, amikor csupán késleltetik az iratok kibocsátását, túllépik a törvény által előírt határidőt. Nagyon gyakran ebben az esetben különböző módszerekkel kell befolyásolni a hatóságokat, legtöbbször bizonyos ismeretségek felhasználásával, az iratok megszerzése érdekében;
- egy másik, szintén kellemetlen helyzet, ami nagyon gyakran visszafordíthatatlanná teszi a folyamatot, hogy a hatóságok rosszhiszeműen

áruba bocsátják a visszaigényelt ingatlant azok bérlőinek. Ezek között nem egyszer olyan is található, hogy törvénytelen úton, nem államosított, csupán a városháza használatában levő ingatlanok kerülnek eladásra. A helyzet azért súlyos, mert ez által a jogos tulajdonosnak két síkon kell harcot folytatnia: egyrészt az állam megfelelő szerveinél igazolnia kell a tulajdonjogát és igényelnie a tulajdont, más részt pedig a bíróságokon kell elérni, hogy az eladási szerződéseket megsemmisítsék. A földterületek és erdők tekintetében ez olyan formában nyilvánulhat meg, hogy a hatóságok az egyházi vagy a magyar közösségi tulajdonokat kiosztják magánszemélyeknek.

- a hatóságok egy másik jellemző magatartása, hogy a Restitúciós Bizottság által megítélt visszaszolgáltatási határozatot megfellebbezik a bíróságon. Ezáltal egy olyan pereskedési folyamat kezdődhet a városháza és a tulajdonos között, amely akár több évig is elhúzódhat.
- egy szintén jellemző hozzáállás a helyi hatóságok részéről, amikor egyszerűen megtagadják a tulajdonos birtokba helyezését az általa visszakapott ingatlanban. Ez a földterületek és erdők esetében is megtörténhet, a legtöbbször arra hivatkozva, hogy a város tulajdonában levő területek mind kiosztásra kerültek magánszemélyek között.

A felsorolt vélemények általánosan jellemzik a válaszadókat, emellett azonban léteznek sajátos, helyzetfüggő vélemények is. Erre nagyon jó példa Kolozsvár esete, ahol a helyzet ismerői azt gondolnák, hogy a fenti hatósági magatartás csak a Gheorghe Funar nevével fémjelzett 12 év alatt volt jellemző. Meglepő módon – vagy mégsem – az interjúelemzés során egyértelműen kimutatható: a hatósági akadályoztatás nem szűnt meg a 2004-ben bekövetkezett polgármesterváltás után sem, annak ellenére sem, hogy most már a helyi tanácsban is az RMDSZ-t is magában foglaló kormánykoalíció pártjai vannak többségben. Emil Boc demokrata párti polgármester megválasztásával ugyanúgy megmaradtak helyi hatóság részéről a visszaszolgáltatás útjába gördített akadályok: az ingatlanok átadásának megtagadása és a visszaszolgáltatási határozatok megfellebbezése, a megegyezésre való hajlandóság hiánya stb.

A hatóságokon kívül egy másik szereplő, akinek része lehet a visszaszolgáltatási folyamatban az igazságszolgáltatás. Az elemzésből az derül ki, hogy a bíróságokról alkotott vélemények sem különböznek nagymértékben a hatóságokról alkotott véleményektől. Itt azonban már olyan kifogások is megfogalmazódtak, amelyek nem a bíróságok rosszindulatából fakadnak, hanem objektív okokból: az ügyek száma annyira magas, hogy a bíróságok egyszerűen képtelenek operatívan megoldani a visszaigénylési kérelmeket, így egy ilyen per akár 1–2 évig is tarthat.

Létezik egy nem gyakran jelentkező, de semmiképpen sem figyelmen kívül hagyható vélemény típus is, amit mind a hatóságokkal, mind a bíróságokkal kapcsolatban megfogalmaztak: a visszaszolgáltatás akadályoztatásának etnikai okai vannak, arra irányulnak, hogy a magyar közösség vagy magyar egyházak megerősödését és megfelelő működését meggátolják. Ezek a vélemények viszonylag kis számban jelentkeztek, azonban hogyha a kérdést a magyar intézmények által visszaigényelt tulajdonok mennyiségének szemszögéből közelítjük meg, akkor rendelkezhetnek igazságtartalommal.

A restitúciós törvények alkalmazását és a visszaszolgáltatás menetét a folyamatban szereplőként jelen levő állami szerveken, hatóságokon kívül más körülmények is befolyásolják. Ezek nagy része szintén negatív hatást gyakorol a folyamatra. A legbonyolultabb az az állapot, amely a különböző gazdasági érdekeltségekből fakad. Számos kulcsfontosságú ingatlan, erdő vagy földterület magánszemélyek vagy különböző jogi személyek tulajdonába került, akiknek óriási veszteséget jelentene, hogyha ezekről le kellene mondaniuk, és visszakerülne jogos tulajdonosaik kezébe. Emiatt ezek mindent megtesznek annak érdekében, hogy a visszaszolgáltatást akadályozzák, gyakran törvénytelen eszközökhöz is folyamodnak – vagy esetleg már törvénytelen úton jutottak a tulajdonok birtokába –, összejátszanak a hatóságokkal. A jogos tulajdonosok számára nagyon gyakran csak a bírósági igazságtétel reménye marad.

A visszaszolgáltatásra azonban néhány körülmény pozitív hatást is gyakorol. Ezek között találunk általános, de sajátos – csak egy-egy város esetében jellemző – eseteket is. Az általános, és a tulajdonosok részéről általában pozitívan fogadott körülmény az igénylések benyújtási határidejének a meghosszabbítása. Ezáltal nagyobb a remény arra, hogy több kisebbségi tulajdon esetében sikerül a szükséges dokumentációt összeállítani és benyújtani.

A sajátos esetekkel Temesváron találkozhatunk: az egyik a bányászati ortodox érsek hozzáállása, aki jóhiszeműen viszonyult a folyamathoz és a konfliktusok elkerülése érdekében segítette az államosítás után az ortodox egyház tulajdonába került és más egyházak által visszaigényelt tulajdonok helyzetének rendezését.

Egy másik pozitív hozzáállás a temesvári Állami Levéltár részéről volt tapasztalható, ahol az egyházakkal együttműködve lehetővé tették az elkobzott anyakönyvek és dokumentumok felleltározását, ezáltal megkönnyítve az esetleg ezeket kutatni óhajtók helyzetét.

Az elemzés következő része a restitúció politikai-jogi-társadalmi kereteinek vizsgálatát célozta meg. Ennek keretén belül négy témakörre vonatkozóan voltunk kíváncsiak arra, hogy miképpen vélekednek az interjúala-

nyok: a tulajdonjog helyzete Romániában, az általános politikai hozzáállás, az RMDSZ szerepe, valamint a nemzetközi befolyás.

A *tulajdonjog* tekintetében egyértelműen az tűnik ki az elemzésből, hogy Romániában a tulajdon tisztelete nem feltétlenül jellemző, ez pedig áthatja a romániai társadalmat a legalsóbb szintektől a legmagasabb szintekig. Emiatt a restitúció ellenszenvet vált ki úgy a közemberek, mind a politikai osztály szintjén. Ez természetesen igen kemény kijelentésnek tűnik, mindenképpen szükséges árnyalni, nem általánosítható az egész társadalomra. A valóság ahhoz áll közelebb, hogy többnyire azok esetében ismeretlen fogalom a tulajdon sérthetlensége, akik törvénytelenül vagy jogtalanul jutottak hozzá mások tulajdonához, és érdekeikkel ellenkezik, hogy azt visszaszolgáltassák. Sajnos ezt a helyzetet a törvény sem kezeli megfelelőképpen, ugyanis nagyon sok esetben ezeket részesíti támogatásban azokkal szemben, akik jogosan igényelnék vissza elkobzott javaikat.

Kisebbségi viszonylatban egy másik vetülete is van a tulajdonjognak: a kommunista rendszer gyakorlata egy olyan szemléletet alakított ki a kisebbségek nagyon sok tagjában, aminek köszönhetően már nem igazán bíznak a tulajdon szentségében, emiatt visszaszerzett tulajdonaikon igyekeznek minél hamarabb túladni, az azonnal anyagi haszon reményében. Ez azonban azt a veszélyt hordozza magában, hogy egyre több kisebbségi tulajdon kerül át többségi tulajdonba, ami a kisebbségi közösségek gazdasági erejének meggyengüléshez vezet a többségi közösségek megerősödéséhez viszonyítva, illetve Székelyföldön, hosszú távon az etnikai viszonyok lassú átrendeződését is eredményezheti.

A restitúciót alakító *politikai helyzet* egyik legnagyobb negatívuma az interjúk szerint az, hogy a politikai életben az igazi rendszerváltás csak nagyon későre és nagyon lassan következett be, a kommunista rendszer számos másod-harmadvonalas politikai szereplője a rendszerváltás után magas, meghatározó politikai funkciót töltött be. És amint az a posztkommunista államokra, de különösen Romániára jellemző volt, ezek a politikusok nagyon sok esetben egykori államosított tulajdonokat szereztek meg maguknak különböző eszközökkel. Nyilvánvalóan számukra a restitúció hátrányokkal járt, így ezt megpróbálták több módon is megakadályozni: olyan jogszabályokat fogadtak el, amelyekkel szentesítették a korábban elkövetett törvénytelenégeket. Erre több interjúban is találunk utalást.

A politikum részéről az elkobzott ingatlanok kérdésének a rendezésére nagyon későre került sor, még a demokratikusnak titulált Demokrata Konvenció vezette kormányban sem volt kellő határozottság erre. Ők is többnyire csupán sürgősségi kormányrendeletek útján próbálták megoldani a kérdést, egy átfogó és elfogadható törvényes keret kidolgozására már nem vál-

lalkoztak. Pedig nyilvánvaló, hogy az államosított tulajdonok helyzete annyira bonyolulttá vált a rendszerváltás utáni első néhány évet követően, hogy csak egy igen határozott politikai akarattal és döntéssel lehetett volna ezt megoldani.

A politikum felemás hozzáállása azonban nem csupán a rendszerváltást követően volt jellemző. Annak ellenére, hogy az interjúalanyok szerint a tavalyi választások óta pozitív változások észlelhetők a restitúció tekintetében, a felemás politikai hozzáállás most is jellemző. Erre jó példa – amint arra többen is felhívják a figyelmet – a kolozsvári polgármester, Emil Boc hozzáállása: mint a kormánykoalíciós Demokrata Párt elnöke a visszaszolgáltatás felgyorsítását és minél szélesebb körű megoldását szorgalmazza, kolozsvári polgármesterként pedig mindent megtesz, hogy a visszaszolgáltatási határozatoknak a tulajdonosok ne szerezhessenek érvényt.

A magyar kisebbség szempontjából nem kerülhető meg az a kérdés sem, hogy a parlamenti képviselét már több mint 15 éve ellátó *RMDSZ* mennyire céltudatos és hatékony tevékenységet fejtett ki a visszaszolgáltatás elősegítése érdekében. Az *RMDSZ* tevékenységéről alkotott vélemények nagyon megoszlanak, az elismerő véleményekétől a megértő illetve figyelmeztető véleményeken keresztül a kemény bírálatokig.

Az első csoportba tehát azok a vélemények tartoznak, amelyek elismerik az *RMDSZ* érdemeit, úgy látják, hogy felvállalta a restitúció kérdését, és a lehetőségekhez képest mindent megtett annak érdekében, hogy a romániai magyarság minél többet profitáljon ebből.

Egy ehhez közelálló vélemény típus az, amikor elismerik, hogy az *RMDSZ* esetleg többet is tehetett volna, azonban megértésüket fejezik a tekintetben, hogy az *RMDSZ*-nek is szembesülnie kellett a restitúciós folyamat nehézségeivel. Abban is nagyrészt egyetértenek, hogy az *RMDSZ*-nek főként a korábbi restitúciós jogszabályok elfogadásában volt nagyobb szerepe, a 2005-ös törvény már nagyrészt a D.A. Szövetség politikai akaratának következménye.

Létezik egy olyan véleménycsoport, amely ugyan nem fogalmaz meg bírálatokat az *RMDSZ*-szel szemben, azonban több dologra is felhívja a figyelmet:

- az *RMDSZ* nagyon sok esetben következtelenül képviselte a restitúció kérdését;
- az *RMDSZ* nem konzultált eléggé az érintettekkel, és nem vette figyelembe az általuk megfogalmazott törvénymódosítási javaslatokat;
- a legkomolyabb talán az, hogy az *RMDSZ* nem rendelkezik megfelelő helyzetismerettel, nem látja át, nem rendelkezik egy átfogó leltárral arról, hogy mekkora volumenű tulajdonnal is rendelkezett a romániai magyarság a II. világháború előtt, így megfelelő stratégiát sem képes kidolgozni annak visszaszerzésére. Ha ugyanis a politikai alkukban csak azon tulajdonok visszaszerzésére összpontosít, amelyről tudomása van, akkor a romániai magyarságot jogosan megillető vagyon

jelentős részéről önként mond le. Erre pedig senki nem jogosította fel, ez komolyan felveti a felelősség kérdését.

Kisebb számban ugyan, de kemény bírálatokat is megfogalmaztak az RMDSZ politikájával szemben: vannak akik, úgy vélték, hogy az RMDSZ, annak ellenére, hogy többször is kérték a segítségét, semmit sem tett annak érdekében, hogy megoldást találjon problémáikra. Ezeket a véleményeket többnyire a kisebb közösségi intézmények részéről fogalmazták fel.

Nem elhanyagolható a restitúciós folyamat alakítása szempontjából a Romániára gyakorolt *nemzetközi befolyás* sem. A megkérdezettek egyöntetűen egyetértenek abban, hogy az EU-nak és már nemzetközi fórumoknak meghatározó szerepe volt abban, hogy Románia kénytelen volt elfogadni az államosított tulajdonok visszaszolgáltatására vonatkozó törvényes keretet. Nyilvánvaló, hogy ezt elsősorban azért tette meg Románia, mert enélkül az Európai Unióhoz való csatlakozására nem volna esélye. Természetesen akadnak, akik kiemelik, hogy mindezen nyomás ellenére sem sikerült elérni azt, hogy a kérdés megnyugtatóan, a volt tulajdonosok javára rendeződjön.

A nemzetközi fórumok mellett az egyes kisebbségek anyaországai – elsősorban Izrael és Németország – által kifejtett lobbis is hozzájárult ahhoz, hogy Románia felgyorsította a tulajdon-visszaszolgáltatást.

A kutatás kulcskérdéseire az elemzés utolsó részében kaptunk választ. Ezek közül a legfontosabbak, hogy milyen módon fogják hasznosítani a tulajdonosok visszaszerzett tulajdonaikat, illetve milyen hatással lesz a visszaszolgáltatásnak a közösségre nézve. Emellett arra is kíváncsiak voltunk, hogy a visszaszolgáltatást illetően milyen stratégiával rendelkeznek, illetve milyen megoldásokat látnak a kérdés minél hamarabbi és megnyugtatóbb rendezésére.

Ami a visszaszerzett vagy visszaszerzendő *tulajdonok hasznosítását* illeti, elképzelésben nincs hiány. A tulajdonosok – legyenek azok egyháziak vagy közösségiek – elsősorban a saját működésükhöz szükséges erőforrásokat szeretnék előteremteni, azonban – főként az egyházak esetében – számos kiegészítő tevékenységre is lehetőség nyílna számukra, amennyiben visszakapnák ingatlanjaikat, erdőiket vagy földterületeiket.

Tekintsük át tehát, hogy mire hasznosítanák a tulajdonosok a visszaszerzett javukat:

- Helyet biztosítanak saját működésüknek. Ez főként azokra a kisebb közösségi intézményekre vonatkozik, amelyek jelenleg bérelt helyiségekben folytatják tevékenységüket, számukra az ingatlan-

visszaszolgáltatás vitathatatlan előnyökkel járna. De hasonló helyzetben van számos szórvány egyházi közösség is, amelyeknek valamikor elkobozták egyetlen tulajdonukban levő ingatlanjukat.

- Bérbe adnák az ingatlanokat vagy azok egy részét. Ebből egyrészt anyagi forrásokat szerezhetnének, amely kiegészítené működési költségeiket. Másrészt – mivel a visszakapott ingatlanok nem csupán jövedelmet hoznának, hanem költségeket is jelentenének – ezeknek a bérleti díjnak egy részét mindenképpen az ingatlanok után fizetendő adó fedezésére, valamint az épületek karbantartására fordítanák. Hasonlóképpen erdőtulajdonok esetén is fakitermelésből lehetne fedezni az erdő őrzéséből fakadó költségeket. A bérbe adás kapcsán szükséges megjegyezni, hogy az interjúalanyok nagyrészt eloszlatták azokat a félelmeket és feltételezéseket, amelyek attól tartottak, hogy amennyiben visszakapják tulajdonaikat, az utcára kerülnek az épületet jelen pillanatban használók. A tulajdonosok annak az elképzelésüknek adtak hangot, hogy nem áll szándékukban a jól működő intézményeket kilakoltatni, hajlandónak mutatkoznak a megegyezésre.
- Az ingatlanok felhasználhatók lennének a közösség javára is oly módon, hogy a kisebb intézmények és civil szervezetek számára székhatározat biztosíthatnának alacsony bérért. Ez elsősorban a temesvári magyar és szerb közösség esetében jelentkezett.
- Az ingatlanok rendeltetését nagyon sok esetben a tulajdonosoknak nem áll szándékukban megváltoztatni. Nagyon sok ingatlanban oktatási, egészségügyi és szociális tevékenység folyik, és kiváltképp az egyházak részéről mutatkozott hajlandóság arra, hogy ezeket a tevékenységeket az egyház égisze alatt továbbvigyék. Újraindítható és fejleszthető lenne az egyházi oktatás, hasonlóképpen működhetnének egyházi egészségügyi intézmények (pl. kórházak) és szociális intézmények (pl. öregotthonok).

Az interjúalanyok nagy része annak a véleményének adott hangot, hogy amennyiben sikerülne visszaszerezni az elkobzott javakat és beindulnának a fenti tevékenységek, az a közösségre nézve pozitív hatással járna. Nem csupán az egyházi oktatási, egészségügyi vagy szociális szolgáltatások járnának előnyökkel, hanem az ezek működtetéséből illetve a visszaszerzett javak adminisztrálásából új munkahelyek teremtésére is lehetőség nyílna. Ezáltal a közösség körében csökkenhetne a munkanélküliség. Az erre vonatkozó vélemények mind a szórványhelyzetben élők, mind a tömbben élők körében megtalálhatók.

Arra is van példa, hogy a visszaszolgáltatás hatásai között egyfajta morális összetartó erőt is felfedezni vélnek. Az, hogy az egyházak és a közösségi intézmények visszaszerzik elkobzott tulajdonaikat, a közösség tagjai számára egy pozitív morális töltetet jelent, ami akár a kivándorlás megakadályozásához is hozzájárulhat. Ennek ellenkezője, tehát a visszaszolgáltatási folyamat esetleges kudarca pedig a kivándorlási folyamatot gyorsíthatja fel.

Egyes esetekben azonban negatív hatásokat is tulajdonítanak a visszaszolgáltatásnak, főként akkor, amikor kevesebb jövedelemmel rendelkező intézmények szereznek vissza különböző ingatlanokat. Ez esetben egyrészt olyan helyzet állhat elő, hogy nem rendelkezvén kellő anyagi erőforrásokkal az épületek karbantartására, azok állaga nagyon leromolhat, másrészt pedig az is megtörténhet, hogy eladják ezeket az ingatlanokat, amelyek ezáltal többségi kézbe kerülhetnek.

Az interjúk elemzéséből az tapasztalhattuk, hogy a tulajdonosok a jövőre nézve előre kidolgozott *stratégiával* nem igazán rendelkeznek. A legtöbb esetben a stratégia egyszerűen a következőt jelenti: visszaszerezni minden olyan tulajdont, amit csak lehetséges, vagy legalább a saját működéshez szükséges ingatlanokat. Ennek elérése érdekében viszont vannak nagyon elszántak is, akik hajlandók a Strasbourg-i Emberjogi Bíróságig is elmenni a siker érdekében. A stratégia hiányának azonban egy kézzel fogható magyarázata is van: az esetek többségében még csak az ingatlanok és földterületek/erdők csupán a töredékét sikerült visszaszerezni, így elsősorban ez jelenti a kulcskérdést. Amíg ugyanis nem látják, hogy ezek az ingatlanok milyen állapotban vannak, addig elég nehéz terveket megfogalmazni rájuk vonatkozóan.

Az interjúk vizsgálat utolsó részében azokat a válaszokat összesítjük, amelyben a *megoldási* javaslataikat fogalmazták meg az érintettek. Ezek a javaslatok több szempont szerint is csoportosíthatók lennének, azonban tekintettel a szerteágazó voltukra, erre nem vállalkozunk, csupán felsoroljuk őket, esetleg ellentétpárokat próbálunk felállítani:

- Az egyik vélemény szerint a megoldást az jelenti, hogyha mindenki maga járja ki a saját érdekeit, ugyanis más ezt nem fogja megtenni. Ezzel szembeállítható egy másik javaslat, amely szerint összefogásra lenne szükség, ugyanis közös erővel nagyobb esély lenne az érdekek érvényesítésére;
- Vannak, akik úgy gondolják, hogy az államnak kellene megoldásokat találni – az ingatlanok jogos tulajdonosaiknak történő visszajuttatása és a jelenlegi használók kárpótlása révén –, hiszen az államosítást is ő követte el, és a törvénytelen ingatlaneladások is neki köszönhetőek. Ezzel szemben áll az a vélemény, amely a helyi szintű megállapodá-

sokban látja a megoldást. Ez utóbbi arra alapoz, hogy helyi szinten a hatóságoknak, az ingatlan használóinak és a tulajdonosainak is érdeke a kérdés békés rendezése, és az állam által rájuk erőltetett megoldás nem feltétlenül ezt segítené elő;

- Vannak, akik a kisebbségi vezetők részéről várják a megoldásokat, úgy gondolják, hogy az RMDSZ-nek jobban ki kellene használnia azt, hogy kormányon van. Mások az nemzetközi segítségben bíznak, az EU-tól várják a megoldást, akinek érdeke, hogy Romániában stabil tulajdonjogi helyzet alakuljon ki.
- Léteznek olyan elképzelések is, amelyek megvalósulására egyelőre kevesebb az esély: a politikai elit, a politikai vezetők megváltozása, valamint az igazságszolgáltatás megváltozása.

Az elemzés eredményeinek záróakkordjaként foglaljuk össze, mit várnak az európai uniós csatlakozástól az érintettek. Néhány esetben megjelenik az a vélemény, hogy a csatlakozás majd felgyorsítja a folyamatot, ha addig nem sikerül megfelelőképpen rendezni, akkor majd EU-s tagállamként biztosan sikerülni fog. Ezzel élesen szemben áll az a vélemény, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy a kérdés rendezésére csak addig van lehetőség, amíg Románia az Unió tagjává nem válik, ugyanis a csatlakozás pillanatától már erre nem lesz lehetőség. Addig még megvan az az esély, hogy az EU erre rákényszerítse Romániát.

II.4.2. Következtetések

Az elemzés eredményeinek részletes áttekintése után nem maradt más, minthogy megfogalmazzuk a levonható következtetéseket. Ezek alapján elmondhatjuk, hogy megfogalmazott hipotéziseink nagyrészt igazolódtak, körvonalazódni látszik az, hogy milyen hatással van a restitúció a kisebbségi közösségek életére nézve, illetve mik jelentették és jelentik a legnagyobb akadályokat a visszaszolgáltatás során.

- Már a visszaigénylés során olyan nehézségekbe ütköznek a tulajdonosok, amelyek meghatározhatják a visszaigénylési folyamat kimenetét. Hogyha ugyanis – főként közösségi intézmények – esetén a jogutódlás kérdése nincs megfelelően rendezve már az újraalakítás pillanatában, ez a későbbiekben akár azt is eredményezheti, hogy a visszaigénylés holtvágányra fut. Hasonlóképpen a telekkönyvi kivonatok és más igazoló iratok beszerzése is olyan kulcskérdése a folyamatnak, amely nem megfelelőképpen kezelve ismét kudarchoz ve-

zethet. E tekintetben sem a törvények, sem a hatóságok hozzáállása nem a volt tulajdonosok helyzetét könnyíti meg, így a visszaigénylési folyamat nagyon sok, kis apparátussal és szerény anyagi forrásokkal rendelkező intézmény esetében az első szűrőt jelenti.

- Annak ellenére, hogy a törvényes keret folyamatosan javult a rendszerváltás óta, a 2005-ben elfogadott törvény szövege sem éri el azt a szintet, ami a volt tulajdonosok számára elfogadható és megnyugtató keretet teremtene a visszaszolgáltatást illetően. A jelenlegi törvényes keret is tartalmaz olyan buktatókat és vannak olyan átláthatatlan előírásai, amelyek valószínűleg újabb veszteseket eredményeznek a tulajdonosok körében. A törvényalkalmazás pedig mindenképpen a romániai jogi helyzet egyik legnagyobb buktatója marad.
- Létezik ugyan a Restitúciós Bizottság, amely az esetek többségében valóban jóhiszeműen kezeli az igényléseket, azonban olyan objektív akadályok állnak az operativitása útjában, amelyek kiküszöbölése nélkül a restitúciós folyamat felgyorsulására nem lehet számítani.
- Az egyik legsúlyosabb levonható következmény az elemzés alapján mindenképpen az, hogy komoly összefogás tapasztalható a tulajdonosokat visszaigénylőkkel szemben. Ennek főszereplői a helyi hatóságok; a restitúció útjába ők gördítik a legnagyobb akadályokat. Nagyon sok esetben törvénytelenül, összejátszva más, többnyire gazdasági érdekek által vezérelt személyekkel vagy csoportokkal mindent megtesznek a visszaszolgáltatás késleltetése, ahol pedig lehetőség nyílik rá, a megakadályozása érdekében. Tekintettel arra, hogy nem igazán léteznek olyan törvényes eszközök, amelyekre hivatkozva felelősségre vonhatók lennének, ez a továbbiakban is a legnagyobb akadályát fogja jelenteni a visszaszolgáltatásnak. Számottevő különbség mutatkozik a tömbmagyar vidékek és szórvány- meg fronthelyzet között, ez utóbbiak esetében a hatóságok sokkal több akadályt gördítenek a restitúció útjába. Ez arra enged következtetni, hogy etnikai vetülete is lehet az akadályoztatásnak, hiszen a visszaigénylésre váró javak jelentős része kisebbségi kézben van, ezzel pedig a közösség megerősödésének útjába lehetne akadályokat gördíteni. Ezzel szemben a székelyföldi hatóságok jórészt megérteni látszanak, hogy mindenképpen a közösség nyer abból, hogyha visszakérülnek a tulajdonok jogos tulajdonosaik kezébe.
- Romániában még mindig igen magas azok száma, akik nincsenek tisztában a tulajdon igazi jelentésével, a társadalmat áthatja a tulajdonszerzés hiánya. Ez pedig Románia jogállamiságát kérdőjelezi meg.

- A politikai helyzet nagymértékben befolyásolta a restitúciót. Hosszú éveken keresztül nem létezett semmiféle politikai akarat a kérdés rendezésére, sokkal inkább olyan jogszabályok születtek, amely ezt még jobban összekuszálták. Ez a magatartás elsősorban a poszt-kommunista politikai elitre volt jellemző. Azonban a jelenlegi politikai elit hozzáállásáról is elmondható, hogy nincs kellő akarat és bátorság arra, hogy ezt a kérdést egyszer és mindenkorra letudja a román állam oly módon, hogy annak ne a jogos tulajdonosok legyenek a vesztesei. Még mindig létezik – mind a jogszabályok, mind az alkalmazásuk szintjén – a menteni, ami menthető típusú hozzáállás, ami azt jelenti, hogy számos visszaadható tulajdon nem kerül vissza jogos tulajdonosaihoz, kellő szabályozás vagy pusztán politikai akarat hiányában.
- Az RMDSZ érdemei vitathatatlanok a restitúció tekintetében. Azonban az tapasztalható, hogy a visszaszolgáltatások szorgalmazását csupán a nagyobb társadalmi nyomásgyakorló intézmények esetében karolták fel, a kisebb intézmények, amelyek nem tudták eléggé hallatni hangjukat, többnyire mellőzött pozícióba kerültek. Másrészt pedig úgy tűnik, hogy az egész restitúció meghaladta az RMDSZ-t már a kezdetektől fogva, hiszen olyan mennyiségű közösségi, egykor magyar tulajdonban levő vagyont hagyott veszni kellő helyzetismeret hiányában, ami a romániai magyarság számára óriási jelentőséggel bírt volna. Ha ezt már a rendszerváltás után közvetlenül felismerte volna a Szövetség, és következetesen képviselte volna ennek visszaszolgáltatását, akkor valószínűleg sokkal pozitívabb mutatókkal rendelkezne a restitúció a magyarság szemszögéből.
- A restitúció elindításában vitathatatlan szerepe volt a nemzetközi befolyásnak és nyomásnak, e nélkül valószínűleg még ma sem lenne kellő politikai akarat a jogszabályok elfogadására és alkalmazására.
- Az elemzésből arra következtethetünk, hogy a visszaszolgáltatásnak mindenképpen pozitív hatásai lesznek a kisebbségi közösségekre nézve. Nagyon sok kisebb helyi közösség a visszaszerzett tulajdonok hasznosítása révén állhat talpra és erősödhet meg, de a nagyobb közösségek és intézmények – elsősorban egyházak – is több olyan tevékenységet indíthatnak be, amelyek a közösség érdekeit fogják szolgálni.

Mindamellettt azonban a kisebbségek nem csupán nyertesei, hanem vesztesei is a restitúciónak/kárpótlásnak. Elsősorban azért, mert a visszaszerzett és visszaszerzésre váró tulajdonok csak egy részét jelentik a valami-

kori kisebbségi tulajdonoknak. A vissza nem igényelt vagyonok nélkül a magyarság mindenképpen vesztesnek számít, ha nem is a kommunista rendszerben élő magyarsághoz képest, de a két világháború közötti magyarsághoz képest mindenképpen. A mai kisebbségi intézmények közül a legnagyobb veszteseknek azok a kis intézmények számítanak, amelyek nem tudták megfelelőképpen képviselni saját – többnyire csak pár ingatlanból álló – vagyonaik visszaszerzését, és ebben nem kaptak megfelelő támogatást a közösség politikai képviselői részéről. Nyilvánvaló, hogy az egyházak tudták a legnagyobb nyomást tudták gyakorolni mind a hazai, mind a külföldi közvéleményre, ezáltal pedig a legnagyobb – de korántsem meglepő okot adó – eredményeket ők könyvelhetik el.

Emellett a restitúciónak számos olyan más nyertese is van, akik törvénytelenül, vagy jogtalanul jutottak nem kis tulajdonhoz, állami segítséggel, a jogos tulajdonosok kárára. A romániai restitúciónak az egyik legnagyobb hibája, hogy ezt nem tudta – és többnyire nem is akarta – kezelni, hiszen a jogtalan tulajdonosok között számos olyan személy – politikus vagy üzletember – illetve intézmény – minisztériumok, ortodox egyház – is található, akik közvetlenül részt vesznek a politikában vagy nagy befolyással bírnak, a velük való konfliktus vállalása pedig kényelmetlen lett volna és komoly veszteséggel járt volna az állam számára.

Ami a megoldásokat illeti, léteznek különböző elképzelések, a kevésbé realistától a legrealistábbakig. Arra azonban mindenképpen szükséges felhívni a figyelmet, hogy az EU-s csatlakozás egy határvonalat jelenthet majd a visszaszolgáltatásban, és valószínűbbnek tűnik a javaslat, hogy addig kell rendezni a kérdést, hiszen az EU addig tud komoly nyomást gyakorolni Romániára. EU-tagállamként már nagyobb lehetőségei lesznek az államnak arra, hogy elsimítsa a dolgokat. Ez az idő rövidsége miatt nehezen elképzelhető, de éppen ezért egyfajta vészharang kellene legyen a kisebbségi politikai vezetők számára, hogy kormányzati pozíciójukat kihasználva sokkal komolyabb fellépéssel próbálják menteni a még menthetőt.

Szakirodalom

- Chiriac Marian (2004) Cu jumătate de măsură, *Sfera politiciii* nr. 109., 27–33. o.
- Dávid Gyula (1995) Az EMKE újjászületése (1991–1995). In: Dávid Gyula – Nagy Pál (szerk.): *EMKE 1888–1995*. Kolozsvár, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, 1995, 31–38. o.
- Gaal György (1995): A 110 éves EMKE. In: Dávid Gyula – Nagy Pál (szerk.): *EMKE 1888–1995*. Kolozsvár, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, 2–30. o.

- Menczer Gusztáv (2005): *Néhány gondolat a történelmi kárpótlásról* (2004), (www.karpotlas.hu – 2005. okt. 10.)
- Mihályi Péter (1998): *Kárpótlás*, ÁPV Rt., Budapest
- Petri Edit (szerk.) (1998): *Kárpótlás és kárrendezés Magyarországon*, Napvilág, Budapest
- Szabó Ilona (2005): A 2005. évi 247. törvény módosította az 1999. évi 83. sürgősségi kormányrendeletet (<http://www.rmdsz.ro/script/mainframe.php?lang=hu> – 2005. szept. 20.)
- Trócsányi Sára (2005): *Az adatvédelmi biztos szerepe az információs kárpótlásban*, (www.jogiforum.hu – 2005. okt. 10.)
- Veress Ernőd (2005): A restitúció reformja (<http://www.rmdsz.ro/script/mainframe.php?lang=hu> – 2005. szeptember 20.)
- Zamfir Cătălin (2003): Procesul politic în tranziția din România: o explicație structurală, *Sociologia Românească*, Vol. I. Nr. 1–2, 5–30. old.
- XXX 2005 *Egyhangúlag sürgeti az ingatlanvisszaadást az amerikai Képviselőház külügyi bizottsága*, (<http://belpol.transindex.ro/?hir=8286>)
- XXX 2005 *Életbe lépett a 247/2005. számú restitúciós törvény. Vannak előrelépések, de sok a hiányosság*. (<http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=111>)
- XXX *Lantos sürgeti az elkobzott romániai ingatlanok visszaszolgáltatását*, (<http://belpol.transindex.ro/?hir=7930>)
- XXX 2004 *Románia előrelépése a csatlakozás felé. Az Európai Parlament állásfoglalása Romániának a csatlakozás felé tett előrelépéséről* (COM(2004)0657 – C6-0151/2004 – 2004/2184(INI)) (<http://www.europarl.eu.int/registre/recherche/NoticeDetaille.e.cfm?docid=118317&doclang=HU>)

Más források

- XXX 1998 DECRET-LEGE nr. 118 din 30 martie 1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurata cu începere de la 6 martie 1945, precum și celor deportate în străinătate ori constituite în prizonieri. *Monitorul Oficial* nr. 118/18 mar. 1998
- XXX 1949 DECRET nr. 83 din 2 martie 1949 pentru completarea unor dispozițiuni din legea nr.187 din 1945. *Buletinul Oficial* nr. 1/2 mar. 1949
- XXX 1950 DECRET nr. 92 din 19 aprilie 1950 pentru naționalizarea unor imobile (prin care se naționalizează imobilele clădite ale foștilor industriași, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți și celorlalte elemente ale marii burghezii, imobile clădite ale exploatatorilor de locuințe, hoteluri și alte asemenea). *Buletinul Oficial* nr. 36/20 apr. 1950
- XXX 2000 LEGE nr. 1 din 11 ianuarie 2000 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și celor forestiere, solicitate potrivit prevederilor Legii fondului funciar nr.18/1991 și ale Legii nr.169/1997. *Monitorul Oficial* nr. 8/12 ian. 2000
- XXX 2005 LEGE nr. 10 din 8 februarie 2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945 – 22 decembrie 1989. *Monitorul Oficial* nr. 798/2 sept. 2005

- XXX 1991 LEGE nr. 18 din 19 februarie 1991. Legea fondului funciar. *Monitorul Oficial* nr. 37/20 feb. 1991
- XXX 1995 LEGE nr. 112 din 25 noiembrie 1995 pentru reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinația de locuințe, trecute în proprietatea statului. *Monitorul Oficial* nr. 279/29 noi. 1995
- XXX 1948 LEGE nr. 119 din 11 iunie 1948 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi. *Monitorul Oficial* nr. 133 bis/11 iun. 1948
- XXX 1997 LEGE nr. 169 din 27 octombrie 1997 pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar nr.18/1991. *Monitorul Oficial* nr. 299/4 noi. 1997
- XXX 1945 LEGE nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare. *Monitorul Oficial* nr. 68/23 mar. 1945
- XXX 2005 LEGE nr. 247 din 19 iulie 2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și unele măsuri adiacente. *Monitorul Oficial* nr. 653/22 iul. 2005
- XXX 2005 ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ nr. 83 din 8 iunie 1999 privind restituirea unor bunuri imobile care au aparținut comunităților cetățenilor aparținând minorităților naționale din România. *Monitorul Oficial* nr. 797/1 sept. 2005
- XXX 2005 ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ nr. 94 din 29 iunie 2000 privind retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România. *Monitorul Oficial* nr. 797/1 sept. 2005
- XXX 1998 *Regular Report from the Comission on Romania's Progress Towards Accession* (1998) (<http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1>)
- XXX 1999 *Regular Report from the Comission on Romania's Progress Towards Accession* (13/10/99), <http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1>
- XXX 2000 *Regular Report from the Comission on Romania's Progress Towards Accession* (8 November 2000) (<http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1>)
- XXX 2001 *Regular Report from the Comission on Romania's Progress Towards Accession* (13.11.2001) (<http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1>)
- XXX 2002 *Regular Report from the Comission on Romania's Progress Towards Accession* (9.10.2002) (<http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1>)
- XXX 2003 *Regular Report from the Comission on Romania's Progress Towards Accession*, (<http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1>)
- XXX 2004 *Regular Report from the Comission on Romania's Progress Towards Accession*, (<http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1>)
- XXX 1997 *Resolution 1123 (1997) on the honouring of obligations and commitments by Romania*. (http://www.coe.ro/as/res1123-1997_en.html)
- XXX *Whereas the establishment of a Communist government in Romania after World War II proved disastrous for established religious institutions*, HRES 191 IH, (<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/D?cl09:1:/temp/~cl093tr6 KP>)

Jegyzetek:

* A tanulmány a Sapientia Kutatási Programok Intézete által támogatott kutatás (2005-2006) keretében készült.

¹ A szakirodalomban kevesen tesznek különbséget az utcai tüntetésekkel kiváltott cseh-szlovákiai és a politikai tárgyalóasztalnál elért magyarországi váltás között, bár ez indokolt, ha tipológiát állítunk fel.

² A kor szociáldemokrata vezérei hiába nyilvánították ki a '90-es évek elején, hogy létezik harmadik út, lényegében a szociális és környezet iránti felelősséget mutató piacgazdaságot értették alatta.

³ Magyarország 1990-es parlamenti választásán induló pártok közül a FKGP választási programjában szerepelt a kárpótlás kérdése. A romániai 1990. májusi parlamenti választásokon a kárpótlás még nem volt kampány-kérdés.

⁴ A jóvátételi folyamat Romániában már 1991-ben elkezdődött a kollektivizált-elkobzott földek részleges visszaszolgáltatására is kiterjedő 18. számú földtörvénnyel. A törvénnyel kapcsolatosan felmerülő kérdések – hosszú és rövid távú hatás, modernizációs potenciál, méltányosság – okán arra számíthatunk, hogy elemzések sora született a törvényről és vélhető hatásairól. Internetes kereséssel (2005. október eleje) nem sikerült a kérdést minden idevágó vonatkozásában tárgyaló dolgozatot találni. A román közvélemény érdeklődése a földtörvény és általában a kárpótlási folyamat különböző területei iránt nem eredményezett jelentős társadalmi vitát, a napisajtó (kritikai) észrevételein túl főleg hivatalos állásfoglalások és dokumentumok kereshetők vissza. A romániai visszaszolgáltatás – *retrocedare România* – kulcsszóra kapott 614 találatból elméleti közelítésként értékelhető egy APADOR-jelentés 2001-ből és 3 dolgozat. A visszatérítés-visszafizetés – *restituiri* – kulcsszóval (700 találat), valamint a kárpótlás – *despăgubire* – kulcsszóval (1230 találat) egyetlen új elemző anyagot sem sikerült azonosítani.

⁵ Magyarországon egy évtizeden át tartott a kárpótlás elvi-elméleti és gyakorlati aspektusairól a szakmai-társadalmi vita, amelyre kitért az egyház is. Vö. *Igazságosabb és testvériesebb világot*, a Magyar Püspöki Kar szociális körlevele, 1996.

⁶ Mihályi Péter: Kétszer kettő néha öt. Kárpótlás és állami vagyon. *Heti Világgazdaság*, 16 (23): 91–93 (1994)

⁷ Sáriné Simkó Ágnes: *Föld, ingatlan, kárpótlás '91*, Mentor Mont, Budapest, (1991), Kornai János: Transzformációs visszaesés. *Közgazdasági Szemle*, pp. 569–599., (1993); Soós Károly Attila: Banktulajdonos-konzolidáció. Pénzügyi kárpótlás *Figyelő*, 37 (27): 13 (1993); Kovách Imre: Rurálszociológiai kongresszusok 1993 nyarán, *Szociológiai Szemle* 3–4, 171–176. (1993); Kovács Tibor: A kárpótlás területi sajátosságai *Gazdálkodás*, 38 (6): 41–45. (1994); Kovács Tibor *A kárpótlás területi sajátosságai, A magyar mezőgazdaság helye Európában*. 1. kötet. XXXVI. Georgikon Napok. Keszthely PATE, Keszthely, pp 51–57. (1994); Csire András – Kovách Imre: Posztoszocialista átalakulás Közép- és Kelet-Európa rurális társadalmában. *Szociológiai Szemle*, 2 sz., pp. 49–72. (1995); Fertő Imre – Mohácsi Kálmán: A politikai kárpótlás folyamata és következményei *Európai Fórum*. 2. sz. pp. 85–106. (1996); Fónagy Zoltán: A nemesség és a kárpótlás *Rubicon*, 2: X (1998)

⁸ OECD. *Reforming the Economies of Central and Eastern Europe*. Paris (1992)

⁹ Rollo, J. M. C.–Granville B.: Systemic Change and Economic Stabilisation in Central Europe: Comparative Progress in CSFR, Hungary and Poland, 1989–1991. In: *Die Transformation der osteuropäischen Länder in die Marktwirtschaft*. J. Fischer, F. Messner, K. Wohlmuth (Hrsg.), pp. 238–269. (1992)

¹⁰ A jóvátétel szó nem szerepel román-magyar és magyar-román szótáraimban, igaz, a legutóbbi román-magyar nagyszótárban nem volt alkalom ellenőrizni.

¹¹ A kárpótlás eredményeit általános kontextusban vizsgáló néhány dolgozat: Csáki Cs.: Merre tart Közép-Kelet-Európa mezőgazdasága? *Közgazdasági Szemle* (XLI) 7–8, (1994), Kovách Imre: Posztszocializmus és polgárosodás, *Szociológiai Szemle* 4 (1997), Schmidt Mária-Tóth Gy. László: *Janus-arcú rendszerváltás* Kairosz, (1998), Ágh Attila: A demokratikus átmenet évtizede Magyarországon (1988–1998). In: Kurtán – Sándor – Vass: *Magyarország évtizedkönyve, A rendszer-váltás. I-II. Demokrácia* Kutatások Központja Alapítvány, Budapest, (1998), Kovách Imre: Szempontok a posztszocialista átmenet jellegzetességeinek és következményeinek az elemzéséhez, In: Püski Levente - Valuch Tibor (szerk.): *Mérlegen a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések*, Debreceni Egyetem Történelmi Intézete és az 1956-os Intézet, Debrecen, 2000.

¹² Már idézett írásán kívül két fontos elemzésére érdemes odafigyelni, éspedig: Mihályi Péter: *Kárpótlás*, Budapest: ÁPV Rt. (1998) és Mihályi Péter: A kárpótlás: 2000-ben sem lesz vége. *2000*, 9 (3): 8–7 (1997).

¹³ A kuponos kárpótlásra vonatkozóan lásd az 55/1995 törvényt (122/1995.06.19 számú Hivatalos Közlöny).

¹⁴ Vö. Frențiu, Cristina: Caracterul abuziv al preluării unui imobil, *Revista Transilvană de Științe Administrative* 3(12), p. 60–65. (2004)

¹⁵ A román szövegben használt kifejezés: *reparatorie*. Miként már jeleztük, a helyzet (kijavítására vonatkozik, tehát nem ismert, hogy az alkalmazott megoldás mennyire felel meg igazságossági szempontból. Itt a román kifejezés kettős jelentése okoz gondot: a konkrét jelentésen túl, más kifejezés hiányában, általános értelmet is tulajdonítunk neki.

¹⁶ Lásd a 187/1945.III.23. számú törvényt. (68/1945.III.23. számú Hivatalos Közlöny)

¹⁷ Lásd a 119/1948.VI. 11. számú törvényt. (133 bis/1948.VI. 11. számú Hivatalos Közlöny)

¹⁸ Lásd a 83/1949.III.02. számú rendeletet. (1/1949.III.02. számú Hivatalos Közlöny)

¹⁹ A 92/1905.IV. 19. számú rendeletet lásd a 36/1950.IV.20. számú Hivatalos Közlönyben.

²⁰ Az ebben a légkörben megjelent 1991-es 18. számú földtörvény, majd az 1995-ös 112-es törvény hűen tükrözi az akkori parlamenti többség kriptokommunista ideológiáját, és a visszaszolgáltatás kérdésének megoldása helyett zűrzavart okozott a román társadalomban, a perek tízezrei indultak be. Ezeknek a törvényeknek az alkalmazása különösen hátrányosan érintette azokat a hajdani birtokosokat, akiknek nagyobb mezőgazdasági és erdőterülete volt, valamint több épülete, sok esetben nagy értékű ingatlanokról lévén szó.

²¹ Varga Attila: A román Alkotmány módosításának időszerűsége (elvi szempontok, javaslatok, észrevételek). In *Magyar Kisebbség*, 2002.2 (24.) szám, 9. old.

²² Victor Duculescu: Az Alkotmány felülvizsgálatának néhány elméleti és gyakorlati szempontja. In *Magyar Kisebbség*, 2002.2 (24.) szám, 77–78. old.

²³ Bővebben lásd a 2003-ban módosított Alkotmány 44. cikke vonatkozó bekezdéseit.

²⁴ Vö. 309/2002-es törvény az 1950–61 között, katonai szolgálat helyett munkaszolgálatos katonák jogait illetően.

²⁵ A romániai kárpótlási folyamatot meghatározó jogszabályok jegyzéke mellékletben.

²⁶ Lásd a marosvásárhelyi Castellum Alapítvány 2005. január 31-én a parlamenti pártok, a Miniszterelnöki Hivatal és egyes minisztériumokhoz eljuttatott, a romániai kárpótlási/restitúciós folyamat ellentmondásaira, valamint az annak keretét adó jogszabályok javítási lehetőségeire vonatkozó Folyamodványát.

²⁷ Lásd a 653/22.VII.2005. számú Hivatalos Közlönyt.

²⁸ Életbe lépett a 247/2005. számú restitúciós törvény. Előrelépés, sok még a hiányosság. (<http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=111>)

²⁹ Vö.: a 2005. évi 247. törvény módosította az 1999. évi 83. sürgősségi kormányrendeletet. (<http://www.rmdsz.ro/script>)

³⁰ Lásd RESOLUTION 1123 (1997) on the honouring of obligations and commitments by Romania, (http://www.coe.ro/as_res1123-1997_en.html)

³¹ Lásd REGULAR REPORT FROM THE COMMISSION ON ROMANIA'S PROGRESS TOWARDS ACCESSION (1998), (http://www.infoeuropa.ro/ieweb_/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1)

³² 1993 júniusában a Koppenhágában ülésző Európai Tanács három kritériumot határozott meg, amelyeknek a tagjelölt országok az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt eleget kell tenniük: (1) stabilan működő demokratikus intézményrendszerrel kell bírnia, amely garantálja a jogállam és az emberi jogok tényleges érvényesülését és biztosítja a kisebbségek védelmét, jogaik tiszteletben tartását (politikai kritériumok); (2) működő piacgazdasággal kell bírnia és képesnek kell lennie megbirkózni az Unióban meglévő piaci erők versenyével (gazdasági kritériumok); (3) képesnek kell lennie eleget tenni a tagságból származó kötelezettségeknek (ami az *acquis communitarie* adaptálását és alkalmazását jelenti), beleértve a politikai, valamint a gazdasági és monetáris unió céljait is (jogi, intézményi kritériumok), (<http://www.europeer.hu/tanfolyam/eu17.html>)

³³ Lásd 1999 REGULAR REPORT FROM THE COMMISSION ON ROMANIA'S PROGRESS TOWARDS AC-CESSION (13/10/99), (http://www.infoeuropa.ro/ieweb/_jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1)

³⁴ Lásd 2000 REGULAR REPORT FROM THE COMMISSION ON ROMANIA'S PROGRESS TOWARDS ACCESSION (8 November 2000), (<http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1>)

³⁵ Lásd), 2001 REGULAR REPORT FROM THE COMMISSION ON ROMANIA'S PROGRESS TOWARDS ACCESSION (13.11.2001), (http://www.infoeuropa.ro/ieweb/_jsp/page.jsp?cid=3067&lid=1)

³⁶ Lásd 2002 REGULAR REPORT FROM THE COMMISSION ON ROMANIA'S PROGRESS TOWARDS ACCESSION (9.10.2002), uo.

³⁷ Lásd 2003 Regular Report on Romania's progress towards accession, uo.

³⁸ Lásd 2004 Regular Report on Romania's progress towards accession, uo.

³⁹ Románia előrelépése a csatlakozás felé Az Európai Parlament állásfoglalása Romániának a csatlakozás felé tett előrelépéséről (COM(2004)0657 – C6-0151/2004 – 2004/2184(INI)), (www.europarl.eu.int/registre/recherche/NoticeDetaillee.cfm?docid=118317&doclang=HU)

⁴⁰ Lásd Whereas the establishment of a Communist government in Romania after World War II proved disastrous for established religious institutions, HRES 191 IH, (<http://>

thomas.loc.gov/cgi-bin/query/D?c_109:1:/temp/-c1093tr6_KP); továbbá lásd Lantos sűrgeti az elkobzott romániai ingatlanok visszaszolgáltatását, (<http://belpol.Transindex.ro/?hir=7930>). valamint Egyhangúlag sűrgeti az ingatlan-visszaadást az amerikai Képviselőház külügyi bizottsága, (<http://belpol.transindex.ro/?hir=8286>)

⁴¹ Az interjúk listáját lásd a II. számú mellékletben. Itt nem közöljük.

⁴² Az interjúvázlatot lásd a III. számú mellékletben. Itt nem közöljük.

⁴³ Tekintettel arra, hogy konkrét eset hiányában nem vizsgálhattuk a restitúció hatásait a kolozsvári evangélikus egyházra nézve, nem készítettünk interjú az egyház képviselőjével, csupán egy rövid beszélgetésre került sor.

⁴⁴ Gaal György: A 110 éves EMKE. In: Dávid Gyula – Nagy Pál (szerk.): *EMKE 1888–1995*. Kolozsvár, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, 1995, 2–30. o.

⁴⁵ Dávid Gyula: Az EMKE újjászületése (1991–1995). In: Dávid Gyula – Nagy Pál (szerk.): *EMKE 1888–1995*. Kolozsvár, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, 1995, 31–38. o.

⁴⁶ Itt szükséges megjegyezni, hogy a levél sem az Igazságügyi Minisztérium levéltárában, sem a Pitești-i Központi Levéltárban nem található meg, és az EME tulajdonában sem lelhető fel.

⁴⁷ Organizația Județeană de Turism (OJT).

⁴⁸ Erre vonatkozóan az érintettek sem tudtak pontos adatokat szolgáltatni.

⁴⁹ A Református Kollégium tulajdonában volt egy további ingatlan, az ún. tanári lakások a Márton Áron téren, s mint ilyen, ez utóbbi is közvetetten egyházi tulajdont képezett.

⁵⁰ Forrás: Székelyudvarhelyi Polgármesteri Hivatal, Közigazgatási Osztály.

⁵¹ 2140 ingatlan szerepel a Magyar Emberjogi Alapítvány vonatkozó adatbázisában, a Különleges Restitúciós Bizottság által szolgáltatott adatok szerint országosan 7583, ezen belül a magyar történelmi egyházak részéről 2000 visszaigénylési kérelem benyújtását regisztrálták.

⁵² Lásd Elkobzott egyházi ingatlanok adatbázisa, (http://www.hhrf.org/churchproperties/index.php?sz_stat=1)

Péter Emőke Katalin – Sándor Krisztina

Erdélyi nyarak és táborok

Ifjúsági táborok a szervezők szemszögéből

E dolgozat tárgyát 9 erdélyi magyar ifjúsági tábor képezi. A felmérésbe olyan táborok kerültek be, amelyek a középiskolás korosztálytól felfelé célozzák meg a fiatalokat és hozzájárulnak a politikai magatartás és kultúra alakításához. Megjegyezzük, hogy e felmérésben nem használtunk szociológiai módszereket, és elsősorban azokra a nyári ifjúsági táborokra figyeltünk, amelyek országos jelentőségűek és méreteikben is több száz fős résztvevővel rendelkeznek. Tíz ifjúsági szervezetnek küldtük ki az általunk összeállított kérdőívet, kilenc válasz érkezett vissza. A felkérésnek a következő szervezetek tettek eleget: Erdélyi Magyar Ifjak (EMI), Kolozsvári Magyar Politológus-hallgatók Társasága (KoMPoT), Magyar Ifjúsági Tanács (MIT), Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT), Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ), Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet (ODFIE), Partiumi Keresztény Egyetem Diákszervezete (PKED) és Romániai Magyar Cserkészszövetség (RMCSSZ).

A kitöltött adatlapokból kiderült, hogy a táborokat évente nyáron, július és szeptember között szervezik. A megnevezést illetően többségük a tábor nevet viseli: EMI-tábor, MISZSZ-tábor, Torockói Szabadegyetem és Diáktábor, Vadastetői Cserkész-tábor. A Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábort (közismert néven Tusványost) inkább szabadegyetemként emlegetik, és külön említhető az ODFIE által szervezett Erdélyi Ifjúsági Konferencia, valamint a Kárpát-medencei Nyári Egylet.

1. A táborok bemutatása

Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia

A rendezvények konkrét adatait illetően megállapítható, hogy az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet (ODFIE) konferenciája a legrégebbi;

1928-ban szervezték meg először. A rendszerváltás után, 1991-ben az újjáalakult szervezet ismét évente megszervezte az Erdélyi Unitárius Ifjúsági

Konferenciát (EUIK). Évente egy-egy erdélyi, unitárius gyülekezettel rendelkező falusi település a konferencia helyszíne. Elsősorban az Erdélyben élő unitárius felekezetű, 14 évesnél idősebb fiatalokat célozza meg a rendezvény. A felekezeti hovatartozás nem kizáró feltétel, más felekezetűek számára is nyitottak. Az ifjúsági konferenciákon átlagban 200–300 fiatal vesz részt. 2000–2005 között ez a létszám közelítette, vagy gyakran meg is haladta a 400-at.

Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor

A Bálványosi Nyári Szabadegyetemet 1990-ben hozták létre, azóta minden évben megszervezik. Eleinte Bálványos fürdő adott otthont a rendezvénynek, de az évek folyamán egyre népszerűbbé váló szabadegyetem hamar meghaladta Bálványos fürdő lehetőségeit, így 1997-től Tusnádfürdőre helyezték át. Az ötnapos, azóta már a diáktábor jellegét is magán hordozó, egyetemistákat, felnőtteket, de ugyanakkor középiskolásokat is megszólító rendezvényt a magyarországi Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány szervezi egy erdélyi főszervezővel együttműködve. A kivitelezésben erdélyi részről az évek során többen is partnerek voltak: 2007-ig az Erdélyi Gondolat Egyesület (ErGo), idéntől pedig a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) viszi tovább ezt a szerepkört. Emellett évente több társszervező is segíti a szabadegyetem sikeres megszervezését. A létszám a kezdeti 200 főről mára már több mint 3000-re emelkedett.

MISZSZ-tábor

A Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) 2001 óta szervez táborot, a tagszervezetek fiataljainak. Változó helyszíneken: Marosfőn, Szovátnán és Szamosújváron töltenek évente egy-egy hétvégét. A szervezésben a MISZSZ-t tagszervezetei segítik. Átlagban 100–150 résztvevő érkezik a táborba.

Kárpát-medencei Nyári Egyetem

2001 óta a Kárpát-medence magyar egyetemistáit próbálja egybegyűjteni minden év augusztusában Nagyváradon a Partiumi Keresztény Egyetem Diákszervezete (PKED). Partnereik a Partiumi Keresztény Egyetem, a Temesvári Magyar Diákszervezet, a Partiumi Ifjúságért és Hallgatókért Egyesület, valamint a Rákóczi Szövetség. A Kárpát-medencei Nyári Egyetemnek átlagban 150 résztvevője van.

Torockói Szabadegyetem és Diáktábor

A tábor szervezését 2002-ben kezdeményezte a POLITEIA – Romániai Magyar Politikatudományi Egyesület, az időközben megalakult Kolozsvári Magyar Politológus-hallgatók Társasága (KoMPoT) 2005 óta lépett elő társszervezővé, azaz tanárok és diákok együttműködésével szervezik meg a

Torockói Szabadegyetem és Diáktábort, amely elsősorban a politikatudományokkal foglalkozó egyetemistákat szólítja meg. A tábornak évente 15–35 résztvevője van.

Neumann-tábor, EU-tábor

A Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) 2004 óta két nyári tábort iktatott be a programjába. A középiskolások számára szervezik a Neumann-tábort, amelynek eddig a következő helyszínek adtak otthont: Marosfő, Nagyvárad és Tusnádfürdő. A résztvevők száma 80–100.

Az EU-tábor, hivatalos nevén Ifjúság és az Európai Unió – Kárpát-medencei Diákszeminarium nemcsak a középiskolásokat tekinti célcsoportnak, hanem az egyetemistákat is. Ez ötnapos, 250 fős rendezvény, melyet a MIÉRT partnereivel közösen szervez Tusnádfürdőn.

EMI-tábor

Az Erdélyi Magyar Ifjak 2005 augusztusában először szervezte meg táborát Gyergyószentmiklóson. Az EMI-tábor célközönsége az ifjúság és a fiatal családok. Korábban 1000–5000, míg az idei évben összesen 15000 fiatal fordult meg a rendezvény helyszínén.

Vadastetői cserkész-tábor

A Romániai Magyar Cserkészszövetség több tábort is szervez évente. Ezek közül egyik legfontosabb a Sepsikőrőspatak melletti Vadas-tetőn szervezett cserkész-tábor, amely 2006 óta gyűjti egybe a cserkészeket. A 150–200 fős tábort a sepsiszentgyörgyi 14. dr. Kovács Sándor cserkészcsapat és a Háromszék körzeti cserkészcsapatok szervezik az RMCSSZ-szel karöltve.

2. A táborok küldetése, missziója

Arra voltunk kíváncsiak, honnan származik az egyes táborok ötlete, mi a küldetése, missziója, illetve milyen programokkal kívánják elérni a tábor célját.

A válaszok alapján kiderült, hogy Tusványos és az EMI-tábor általában az ifjúság megszólítását helyezi előtérbe, annak közéleti nevelését szolgálja, és sokszínű programjaival igyekszik minél több fiatalt elérni, méreteiknél fogva inkább fesztivál-jellegűek.

A PKED és a Politeia/KoMPoT által szervezett nyári egyetem ill. diáktábor csak egyetemi hallgatóknak szól. Ilyenként ezek a táborok az ifjúság egy bizonyos csoportját (egyetemi hallgatók) érik el. Az unitárius ifjúsági konferencia bárki számára nyitott, ám egyházi ifjúsági szervezetként inkább egy jól behatárolható ifjúsági réteget szólít meg. A cserkész-tábor és a MISZSZ tábora a tagok számára kerül megszervezésre.

Az EU-tábor és a Neumann-tábor témaközpontú tábornak nevezhető, hiszen egy bizonyos témakör szerint szólítják meg az egyetemistákat és a középiskolásokat, nevezetesen az Európai Unió és az informatika révén.

A Bálványosi Nyári Szabadegyetem annak idején spontánul, a szabadság ízének kóstolgtatásával jött létre, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a román-magyar párbeszédet erősítse. A tizenkilenc évvel ezelőtt megfogalmazott cél ma is időszerű: őszintén, nyíltan, kötetlenül beszélgetni országaink társadalmi átalakulási folyamatát kísérő problémákról, érdembeli vitákat folytatni térségünk társadalmi és politikai kérdéseiről. Az azóta Tusványos néven népszerűvé vált táborban politikai párbeszéd, viták, közéleti történések kiértékelése és szakmai kérdések megvitatása mellett helyet kapnak a kulturális, illetve a könnyebb, szórakoztató programok is. Tusványos volta-képpen átvette az egykori homoródfürdői diáktábor örökségét is, és 2001 óta immár a szabadegyetem és diáktábor jelleget egyaránt ötvözi.

Az Erdélyi Magyar Ifjak tagjai egy megbeszélés során döntöttek el, hogy jó lenne összefogni azokat a fiatalokat, akik nemzetben gondolkoznak a Kárpát-medencében és igényes szórakozási és tanulási lehetőséget biztosítani számukra. A célt hagyományörző tevékenységek, történelmi és gazdasági témájú előadások, közéleti és politikai vitafórumok, gyerek-foglalkozások, filmvetítések, koncertek, lovasbemutató, íjászat, néptánc, bábelőadás, túrák, borkóstoló, ökumenikus programok, sport stb. programok által kívánják elérni.

A MISZSZ tagszervezeteinek és képviselőinek számára egy alkotó jellegű közeg igénye jelentkezett, ahol az aktív pihenés és szórakozás mellett az ifjúsági vezetők képzésére helyezték a hangsúlyt. A tábornak célja, hogy a MISZSZ emyője alá tartozó tagszervezetek képviselői számára megfelelő keretet nyújtsanak a közös gondolkodásra, az együttműködésre, és az ifjúsági tábor kínálta lehetőségeket kihasználva hozzájáruljanak a kapcsolatok szorosabbá tételéhez. A MISZSZ -tábor programjában hangsúlyt kapnak a szabadidős-szórakoztató, sport, valamint ifjúsági közösségfejlesztő programokra, ezzel sajátosan alkotó, vezetőképző, jövőépítő jelleget adva a rendezvények.

A PKED által életre hívott Kárpát-medencei Nyári Egyetem célja a Kárpát-medence egyetemistáit képezni és a köztük lévő, határok által ellehetetlenített ismeretséget megerősíteni. A rendezvény missziójaként a szervezők a tanítást, kultúrát, ismerkedést, szórakozást jelölték meg.

A Torockói Szabadegyetem és Diáktábort a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Politikatudományok Kara magyar tagozatának oktatói kezdeményezték, kezdetben rokonszakok – újságírást, jogot, történelmet hallgató – diákok meghívásával, egyfajta szakági integráció jegyében. A diákság a kezdeményezés mellé állt, hogy bővíthessék elméleti és gyakorlati tudásukat. A POLITEIA - Romániai Magyar Politikatudományi Egyesület és a KOMPOT szervezésében előadások, valamint csoportos tréningek töltik ki a három-öt napot.

Az EU-tábor gondolata Románia európai uniós csatlakozása előtt vetődött fel. A kezdeményezők úgy gondolták, hogy miközben az ország csatlakozik, az volna a jó, ha a fiatalok tisztában volnának a folyamat lényegével, és azzal, hogy ez milyen vonatkozásban hozhat változást az életükben. A tábor missziója az európai uniós lehetőségek ismertetése a résztvevőkkel, mind oktatás-, mind karrierlehetőségekről nyújtott információk által. A tábor sokszínű programja – műhely, fórumok, esti beszélgetések, interaktív és szabadidős programok – hasznos és gyakorlati információkat nyújt a résztvevők számára.

Az informatika és a társadalom egyre nagyobb összefonódásának eredményeként került sor a Neumann-tábor megszervezésére. A szervezők célja szeretnék megismertetni a fiatalokkal a számítástechnika vívmányait, különös hangsúlyt fektetve ezek hasznosságára a mindennapi életben. A XXI. század egyre jobban informatikára alapuló társadalmában az erdélyi magyarság is megállhatja a helyét. Minden napnak van egy központi témája, amelyről a csapatok a nap végére a világhálón talált információkkal és a számítógép használatával egy pro-kontra érvelő bemutatót készítenek.

Az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferenciának régi hagyománya van. Mai napig a legfontosabb évi rendezvénynek számít. Célja, hogy a fiatalokat közösséggé formálja, lelki- és hitvilágukat gazdagítsa, valamint hasznos ismereteket és tudást nyújtson át. Évenként változó témával szervezik meg. Igyekeznek olyan témaköröket választani, amelyek érdeklik a fiatalokat. Az elmúlt években ilyen témák voltak: család, béke, unitárius szellemiség és egyletes öntudat, halál-örökélet, globalizáció és hagyományok, házasság, szerelem stb. A konferencia gerincét képező előadások mellett közművelődési programokat is beiktatnak: népzene és néptánc-előadást, koncertet, kézműves mesterségek bemutatását, irodalmi és művészeti foglalkozásokat stb.

A Cserkészszövetség 20 éves használatra megkapta a Kovászna Megyei Önkormányzattól a vadastetői utászházat, amit átalakítottak cserkészházzá. Itt évente több alkalommal is táboroznak a cserkészek. A cserkésztestvériség ápolása, közös élmények nyújtása, a cserkészismeretek gyakorlati átadása, a szülőföld megismerése, a természet megismerése és védelme a célja a cserkésztáboroknak. Többféle programot kínálnak a résztvevőknek: kézműves foglalkozások, gyakorlati cserkésztudás elsajátítását szolgáló képzések, kirándulások, esti tematikus történelmi tábortüzek stb.

3. A táborok általános programja

A táborok, szabadegyetemek időtartamát vizsgálva a Kárpát-medencei Nyári Egyetem a leghosszabb – több mint egy hétig tart. Vannak ötnapos táborok, mint például Tusványos, az EMI-tábor, az EU- és a Neumann-táborok. A többiek a hosszú hétvégés, 3–4 napos táborok sorába tartoznak.

Megérkezés, bejelentkezés, megnyitó, adott esetben ismerkedés, így indul majdnem mindenik szóban forgó rendezvény. Az unitárius konferencia esetében a program részét képezi a nyitó- és a záró-istentisztelet, értelemszerűen az első és az utolsó napon.

A napi program szinte minden esetben nagy hasonlóságot mutat: a 8-9 órai reggelit előadások követik, ezek alól kivételt képeznek az unitárius konferencia és a PKED nyári egyeteme, ahol reggelente áhítatot tart egy-egy fiatal. Az előadásokat természetesen ebédszünet szakítja meg. A délelőtti előadásokat az egy hétvégére épülő táborokban kiscsoportos beszélgetések, különböző csapatmunkák követik a tábor témájának különböző vetületeiről. A két jelentős méretű rendezvényen – Tuszányos, EMI-tábor – párhuzamosan több előadás is zajlik, különböző helyszíneken, általában különböző programsátrokban. Az előadások, viták mellett főként délutáni programrészként szerepelnek több helyen is választható tevékenységként a hagyományörző tevékenységek, kézműves foglalkozások, (ODFIE, MISZSZ, RMCSSZ), illetve a PKED rendezvényének esetében a városnézés, úszás, közös kirándulás.

A délutánok programja változó: szekcióülések (EU-tábor, Kárpát-medencei Nyári Egyetem), életút-beszélgetések (Torockói Szabadegyetem, Tuszányos), csoportfoglalkozások (Torockói Szabadegyetem, Neumann-tábor) töltik ki az időt, de van, ahol színházi előadások, filmvetítések (EMI tábor, Tuszányos, MISZSZ-tábor) csábítanak aktív pihenésre. Délutánonként összetett műfajú csapatvetélkedőbe is be lehet nevezni az egyes táborokban (Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia, a cserkész- és az EU-tábor). A sporttevékenységek sem hiányoznak egyik táborból sem.

Külön kiemelendő, hogy Tuszányoson és az EMI-táborban az egyik legnépszerűbb késő délutáni program a borkóstoló. Ugyanitt gyermekátor is működik, melyet elsősorban a kisgyerekekkel érkező felnőttek értékelnek. A Keskeny út sátor – ökumenikus fesztiválmiszió e két táborban egész napos programot kínál az érdeklődőknek. Innen is látható, hogy e két tábor jellegében jelentős mértékben elkülönül a másik 7 tábortól. Méreteiknél fogva programjaik párhuzamosan zajlanak, és sokféle lehetőséget kínálnak a tartalmas, igényes szórakozásra, kikapcsolódásra is.

Este mindenhol a teljes kikapcsolódásé a főszerep, a következő programokkal: koncert, humorest, tábortűz, táncház és az elmaradhatatlan buli. Az utolsó napra marad a tábor kiértékelése, búcsúzkodás, táborzáró.

4. A részvétel körülményei

Vizsgáltuk, hogy az érdeklődők hogyan/honnan szereznek tudomást a táborról, hogyan jelentkezhetnek be, kell-e fizetni a részvételért vagy más szolgáltatásért, és ha igen, mennyit?

Tusványos és az EMI-tábor esetében az érdeklődők plakátokon, világhálón (saját honlap és hírlevelek), szórólapon, rádiós és televíziós reklámokon keresztül szerezhetnek tudomást a részvételi lehetőségekről. Mindkét táborba bejelentkezhetnek elektronikus postacímen, telefonon vagy a helyszínen. Az EMI-táborban a részvételért fizetni kell, 2008-ban a napi jegy 12 lej, a heti jegy 50 lej volt. Tusványoson a programokon, koncerteken való részvételért nem kell fizetni, csupán a szállásért, sátorhelyért. A legutóbbi árak a következőképpen alakultak: sátorban 15 lej/fő/nap vagy 50 lej/fő/5 nap; faházakban 25 lej/fő/nap.

A Torockói Szabadegyetem és Diáktáborról a fiatalok az internetes levelezőlistáról értesülhetnek, a fentiekhez hasonló módon jelentkezhetnek be, a részvétel ingyenes. A MISZSZ-táborról is a szervezet belső hírszóró csatornáin, rendezvényein lehet értesülni. Az érdeklődők a MISZSZ tagszervezeteinél vagy a szövetség irodáján jelentkezhetnek. A táborban ingyenes a részvétel.

A PKED által szervezett nyári egyetemről a Kárpát-medencei partnerszervezeteken keresztül lehet érdeklődni, ugyancsak hozzájuk kell benyújtani a pályázatot a részvételre vonatkozóan. A programban való részvétel ingyenes.

Az EU-táborról a MIÉRT honlapjáról, plakátokról, sajtóból értesülhetnek az érdeklődők. A bejelentkezéshez ki kell tölteni az adatlapot, amely letölthető a honlapról, illetve igényelhető a szervezet székhelyén. A jelentkezés a részvételi díj kifizetésétől érvényes.

A nyári vakáció előtt a középiskolákban a diákok plakátok és szóróanyagok által vesznek tudomást a Neumann-táborról, illetve a nyári vakáció alatt plakátok és rádióreklámok népszerűsítik azt. A bejelentkezés az EU-táborhoz hasonlóan történik. A részvételi díj magába foglalja a szállást, étkezést, pólót, illetve más promocionális anyagot, amit a tábor ideje alatt kapnak a résztvevők. Mindkét tábor esetében egy jelképes értékű részvételi díjat kell kifizetni, mely 2008-ban egyaránt 50 lej volt.

A cserkész-táborról az érdeklődők az RMCSSZ hivatalos információs lapjából, illetve a honlapról értesülhetnek. Általában a saját élelmezési költséget kell fizetni, illetve a kirándulások költségeit (általában 20–30 lejt).

Az ODFIE által szétküldött nyári körlevélből szerezhetnek tudomást az egyes fiatalok a konferenciáról. Mivelhogy ez az egyik legjelentősebb éves rendezvényük, ezért akik tagjai az ODFIE-nek helyi vagy országos szinten, azok már tudnak róla, így csak az adott év sajátos információit kell csupán megtudják (helyszín, megközelíthetőség, téma, program). A nagy nyilvánosság számára is nyitott a konferencia. Erről az azt megelőző napokban a sajtóban szerezhetnek tudomást az érdeklődők, illetve már korábban a különböző világhálós levelezőlistákra is eljutnak a tudnivalók. Az érdeklődők elektronikus, telefonos, vagy akár személyes úton is bejelentkezhetnek a szervezők

által megadott elérhetőségeken. A konferencia részvételi díja ezúttal is egy jelképes összeg, az idei konferencián ez 30 lej volt. Aki nem vett részt a konferencia teljes időtartamán, annak arányosan csökkent a befizetendő összeg.

Amint a fentiekből is kitűnik, a nyári táborok többnyire igyekeznek a fiatalok zsebére szabni a részvételi díjakat, és ingyenesen vagy csupán jelképes befizetési összeggel hirdetik meg a programjaikat. A bejelentkezési lehetőségek és módszerek majdnem azonosak minden esetben. A vizsgált táborok közül csupán a Kárpát-medencei Nyári Egyetem hirdet pályázatot a részvételre vonatkozóan, a többiek egy bizonyos határidőt szabnak a bejelentkezéshez, a két nagyobb méretű tábor – Tusványos és az EMI-tábor – esetében pedig helyszíni bejelentkezésre is van lehetőség.

5. A táborok közéleti szellemisége

A feltérképezésünkben részt vevő táborok mindenike sajátos hangulattal bír. Ezt igyekeztük pontosabban körülírni és megvizsgálni. Ez a hangulatvilág, szellemiség nemcsak a program milyenségétől függ, hanem a szervezők hozzáállásától, a résztvevőkkel szembeni elvárásaiktól stb. E nehezen körülírható témakör kapcsán arra voltunk kíváncsiak, hogy maguk a szervezők miként határozzák meg saját rendezvényük jellegét és általános hangulatát.

A válaszokból kiderül, hogy legtöbben **szabadegyetem**-jellegűnek tartják rendezvényüket, így ebbe a kategóriába sorolták a Neumann-tábort, a Torockói Szabadegyetem és Diáktábort, a MISZSZ-tábort, a Bálványosi Szabadegyetem és Diáktábort, a Kárpát-medencei Nyári Egyetemet, az EMI-tábort és az EU-tábort is.

A **pihenés és szórakozás** szintén több tábor meghatározója, több szabadegyetem szervezője kiemelte ezt a jelleget is. A KoMPoT inkább kutatótábornak tartja rendezvényüket. Az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferenciát egyféle korosztályi találkozóknak is minősítették (átlagban 14–25 éves fiatalok részvételével zajlik), ugyanakkor külön megjegyezték, hogy ismeretterjesztő, lelkeséget erősítő ifjúsági rendezvény.

Csak **bizonyos kategóriát szólítanak meg** (pl. egy egyetemi kar, egy szak hallgatóit) a következő táborok: a cserkész-tábor, a Torockói Szabadegyetem és Diáktábor, a MISZSZ-tábor, a Kárpát-medencei Nyári Egyetem és a Neumann-tábor. A Tusványos, az EMI-tábor, az EU-tábor és az unitárius ifjúsági konferencia nyitott bárki számára, aki bejelentkezik. A szervezők közül csupán a Tusványos szervezői vallották be, hogy a résztvevők köre inkább egy bizonyos politikai irányultságot képvisel, az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferenciát pedig egy jó közösségi és közvetlen hangulattal jellemezték a szervezők.

Az előadók tekintetében igen széles a skála: a legtöbb szóban forgó tábor esetében egyaránt elhívják politikust, egyetemi oktatót, civil szakértőt, mozgalmi vezetőt stb. Ez elsősorban a szabadegyetem típusú táborokra érvényes, de a válaszok alapján az unitárius ifjúsági konferencia is ide sorolható.

A Neumann-tábor csupán civil szakértők meghívását helyezi előtérbe. A cserkész-tábor elsősorban a cserkészmozgalom vezetőit hívja meg előadóként. A felsorolt kategóriákon kívül a MISZSZ vezetői kiemelték környezetvédők, sportolók jelenlétét is a táborukban. Az EMI-táborban és az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencián lelkészek is szerepelnek előadóként, az utóbbi szervezői megjegyezték, hogy a lényeg a megfelelő mondanivaló és a jó előadói készség mindenféle előadó esetében.

6. A táborok anyagi támogatói

A támogatókat illetően a kép a következő: leginkább közalapítványi és más, hazai ügynökségek forrásaiból szervezik a táborokat.

Leggyakrabban a Communitas Alapítvány neve fordul elő a válaszokban, csak Tusványos, az EMI-tábor és a Kárpát-medencei Nyári Egyetem esetében nem említik. Megjegyzendő, hogy a Torockói Szabadegyetem és Diáktábor szervezői közül a KoMPoT csak a Communitas Alapítványt tüntette fel, a Politeia vezetői magyarországi támogatót (MTA) is említettek.

Az Országos Ifjúsági Hatóság (Autoritatea Națională pentru Tineret – ANT) a Neumann-tábort, az EU-tábort és a MISZSZ-tábort támogatta az elmúlt időszakban, az utóbbi a Fiatalok Kezdeményezéseit Támogató Országos Hatóságnál (Agenția Națională de Sprijinire a Inițiativelor Tinerilor – ANSIT) is eredményesen pályázott.

Önkormányzati forrásokat csupán a Vadastetői cserkész-tábor (Sepsiszentgyörgy Önkormányzata) és az EU-tábor (Hargita Megye Önkormányzata) szervezői említenek.

A cserkész-tábor és az unitárius ifjúsági konferencia esetében egyházi támogatásról is beszélhetünk: a római katolikus, a református, valamint ez utóbbi esetében az Erdélyi Unitárius Egyház és az Amerikai Unitárius-Univerzalista Egyesület részéről.

Más belföldi intézmények és a támogatott tábor neve:

- Interetnikai Kapcsolatok Hivatala (kormány szerv): Neumann-tábor;
- Partiumi Keresztény Egyetem: Kárpát-medencei Nyári Egyetem.

Magyarországi források:

- Nemzeti Civil Alapprogram: MISZSZ-tábor, EMI-tábor, Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia;

- Pro Minoritate Alapítvány: Tusványos;
- Rákóczi Szövetség: Kárpát-medencei Nyári Egyetem;
- Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája: Kárpát-medencei Nyári Egyetem;
- Vigadó – Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány: EMI-tábor;
- Szülőföld Alap Iroda: EU-tábor;
- MTA Határon Túli Tudományosságért Program: Torockói Szabadegyetem és Diáktábor.

Vállalkozók is segítik a MISZSZ-tábor, az EMI-tábor és az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia évenkénti megszervezését.

A következtetésünk tehát, hogy a vizsgált táborok közül a Vadastetői cserkész-tábor és az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia sajátos jellegűből fakadóan több síkon is különböznek a többi rendezvénytől. E kettő kivételével a többi olyan ifjúsági rendezvényt jelent, mely elsősorban szabadegyetem-jellegű és céljaiban, a program tekintetében közös vonásokat hordoz.

7. Társadalmi szerep

A táborok létrejöttükre kialakult kezdeti elképzelésen legtöbb esetben nem kellett változtatni, a válaszadók többsége szerint rendezvényük az eredeti formájában is sikeres és megvalósítható.

Az árnyaltabb vélemények kisebb-nagyobb változásokat jeleznek. Ezek közé tartozik a Tusványos, melynek szervezői hangsúlyozzák, hogy a szabadegyetem az éppen aktuális közéleti, politikai és társadalmi témákkal foglalkozik, ennek értelmében évente másképp alakul a témakör és annak felépítése.

A Neumann-táborban az eredeti elképzeléshez képest a környezetvédelem témája nagyobb szerepet kapott az elmúlt években. Ugyanígy az EU-tábor kapcsán is megjegyzik, hogy mivel Románia mára már európai uniós tagállammá vált, így kissé átalakult a tábor, gyakorlatiasabbá vált, hiszen immár európai polgárokként szemléljük a ránk is érvényes európai normákat.

Az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia esetében az eredeti elképzelést csupán részleteiben kellett módosítani. Az előadások mellett nagyobb szerepet kaptak a kulturális és szórakoztató jellegű műsorok, illetve az utóbbi években a témaválasztás sok esetben inkább világi jellegűvé vált.

A táborok ismertségét és sajtóban való jelenlétét a szervezők szemszögéből egy hármasszisztémában értékelhettük:

1. Közismert és a hazai, valamint a magyarországi sajtó nagy figyelemmel követi: Tusványost, a Kárpát-medencei Nyári Egyetemet, az EMI-tábort és az EU-tábort (ez utóbbi esetében csak az erdélyi sajtóra utaltak a szervezők).

2. A helyi és a regionális sajtó tudósít a táborról, olykor a helyszínről is (Neumann-tábor és az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia).
3. Egy meghatározott rétegnek szól, így nincs különösebb sajtóvisszhangja: a Torockói Szabadegyetem és Diáktábornak, a MISZSZ-tábornak és a Vadastetői cserkész tábornak.

A táborok szervezőit megkérdeztük, hogy szerintük az általuk szervezett tábor milyen hatással van az erdélyi társadalom életére, mennyire alakítja azt. A válaszok általános megfogalmazásban a magyar–magyar kapcsolatok erősítésére, a kisebbségi magyar élethelyzet sajátosságainak feltárására, probléma-megoldási lehetőségeire utaltak.

A MISZSZ-tábor esetében különös hangsúlyt fektetnek a szórványvidékről érkező, valamint román partnerszervezetek fiataljainak részvételére. „Rendezvényünk segítségével e módon szeretnénk alkotóan elősegíteni a többséghez fűződő viszonyunkat” – vallják a szervezők.

Az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia szervezői szerint „maradandó közösségi élményt és hasznos tudást nyújtanak ezek az alkalmak. Ilyenképpen hatással vagyunk a társadalom alakulására, hiszen e rendezvény által is az ifjúság nevelését tartjuk szem előtt.” Ők kiemelten figyelnek a hátrányos szociális helyzetű fiatalok részvételére. Az ODFIE évente felajánlja, hogy a nehéz anyagi helyzetben levő diákok ingyenesen vehetnek részt a konferencián, amennyiben erre vonatkozóan külön kéressel fordulnak a szervezőkhöz, és megindokolják azt. Több esetben érkeztek az ifjúsági konferenciára árvaházban nevelkedő gyermek-csoportok is.

A táborok **ifjúságnevelő jellegét** mindannyian hangsúlyozzák. A cserkészek, az EMI-tábor, az unitárius ifjúsági konferencia, a MISZSZ-tábor szervezői a magyar nemzeti kultúra ápolását, a magyar történelem megismerését, a felelős állampolgárrá nevelést helyezik előtérbe. Ezt kiegészíti a politikai kultúra fejlődését szem előtt tartó célkitűzés, mely Tusványos, az EMI-tábor, a Torockói Szabadegyetem és Diáktábor, valamint az EU-tábor esetében is szóba kerül.

A fentiekől eltérő jelleget is megfogalmaztak néhányan. A Neumann-tábor elsősorban alapszintű informatikai ismeretek elsajátításáról szól, ahol vitázási technikákat is elsajátíthatnak a résztvevők. Az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia az „általános műveltséget szélesíti, és a jelenkori társadalmi, vallási kérdésekre próbál választ adni a fiatalok számára”. Az erdélyi magyar szervezeti élet utánpótlását is céljai közé sorolja a MISZSZ-tábor szervezője.

8. Jövőkép

A kérdőív végére a *Hogyan látja a tábort 10 év múlva?* kérdést intéztük a szervezőkhöz. Az erre adott válaszokat mennyiségi és minőségi megközelítésben értékelhetjük. Mindenik esetben határozott derűlátás nyilvánul meg a szervezők részéről. Összegezve: mindenki úgy látja, hogy ami jó a jelenlegi szervezésben, az megmarad, csupán részleteiben történhetnek változások.

Akik a táborok résztvevőinek növekvő létszámára és ezzel együtt a tábor várhatóan nagyobb ismertségére utaltak: az EMI (EMI-tábor), a PKED (Kárpát-medencei Nyári Egyetem), a MISZSZ (MISZSZ-tábor) és a MIÉRT (Neumann tábor).

Színvonal növekedést szeretnének 10 év múlva a Neumann-tábor szervezői. A cserkészek szerint a Vadastetői cserkész-tábor „tematikájában változhat, kisebb-nagyobb tömegeket mozgathat meg, de lesz.” A Tusványos szervezői változásokat vetítenek előre a meghívott zenekarokat, énekeseket illetően. A Torockói Szabadegyetem és Diáktábor jellegében feltételezhetően elmozdul a kommunikáció, illetve újságírás szakok felé – mondják a jelenlegi szervezők. Az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia esetében „a témaválasztás hasonlóan alakul, talán még merészebbeket is választanak majd. A kulturális jellegű programrészek helyett több lesz a szórakoztató, pihenős vagy egyszerűen csak szabadidőnek elnevezett programrész.”

A PKED szerint 10 év múlva a Kárpát-medencei Nyári Egyetemet „rengeteg szervezet és cég támogatja, akik harcolnak, hogy támogatók lehessenek, a Duna TV élő adásban közvetíti a megnyitót, a rendezvény befejeztével a résztvevők szerveznek maguknak egy két napos *Nem megyünk mi innen el* elnevezésű tábort.”

Az EU-tábor szervezői nem tízéves távlatban, hanem az eddig is bevált *Jövőre, veled, ugyanitt!* jellegével szervezik meg ezután is a tábort.

Összegezve: a 9 ifjúsági tábor leginkább céljaiban és ifjúságnevelő jellegében közelít egymáshoz. Alapvető különbségek elsősorban a kivitelezés terén és a programok tartalmi összeállításában mutathatók ki. Mindezek mellett nem elhanyagolható szempont az egyes táborok háttérében álló szervezetek egymás közti viszonya sem. A két ifjúsági ernyőszervezet – a MIT és a MIÉRT – erőterében álló szervezetek és egymás rendezvényeinek értékelése azonban meghaladja e rövid dolgozat kereteit.

Nyelvünkben élünk

Erdei Ildikó

Nemzeti kisebbségi iskolák szervezeti kultúrája

A szervezeti kultúra komplex, nehezen megfejthető jelenség. Fő szerepe a szervezet külső környezethez való adaptációjának elősegítése, valamint a belső integráció biztosítása. A szervezeti kultúra magyarázatot adhat arra, hogy egyes szervezetek miért hatékonyak és mások – hasonló körülmények között – miért nem. A szervezeti kultúra jelentős erőforrása a szervezetnek, elősegítheti vagy gátolhatja a változtatásokat.

A szervezet több személy tevékenységének ésszerű koordinációja valamely közös, kinyilvánított szándék vagy cél megvalósítására a munkamegosztás és a tevékenységi körök megosztása, a tekintély és a felelősség hierarchia alapján. (Schein 1978). Tehát az iskola is szervezet: egy közös cél érdekében működik, a pedagógusok között munka- és felelősség megosztás van, a közös cél eléréseért az alkalmazottak összehangoltan tevékenykednek, felépítésében bizonyos hierarchikus viszonyok rajzolódnak ki. Ugyanakkor az iskolát számos sajátosság különbözteti meg a többi szervezettől: bár céljai gyakran túl általánosak, az iskolai szervezetben zajló folyamatok egyediek, az iskola a szellemi és társadalmi kultúra átadója, de számos más tényező is hat a gyerekre, így nehéz mérni az intézmény hatását, nehéz felmérni az iskola sikerességét. Az iskola egy olyan szervezet, mely a legalsóbb szintig nyitott, általában lapos szerkezetű, emiatt kevés az előrelépési lehetőség a pedagógusi pályán. Az iskolák szabadsága egyfelől korlátozottabb, mint más szervezeteké, mert célkitűzései, funkciói a társadalmi értékek által erősen meghatározottak, más szempontból pedig a szabadságuk nagyobb, mert kevésbé függenek eredményeik minőségétől, kevésbé befolyásolja túlélési esélyeiket a piac (Barlai 2002, Kozma 1996, Păun 1999, Serfőző 2005).

A sajátosságok sora tovább bővül a kisebbségi iskola esetében, hiszen a kisebbségi népcsoport önazonosságának megőrzésében kulcselemként tartják számon. A példaértékűnek tartott kisebbségi oktatási rendszerek (finnországi, olaszországi) vizsgálatai azt mutatják, hogy az anyanyelvű oktatás nem gátolja, hanem elősegíti a kisebbségek társadalmi integrálódását (Győri Szabó

1999). A kisebbségi oktatás a kisebbségi politizálás része, nem szakmai szempontok vezetnek elsősorban, hanem kisebbségi politikai szempontok, melyek közül a legfőbb a kisebbségi közösség önmeghatározása és túlélése (Kozma 2005). A támogató nyelvi jogi keretek mellett a kisebbség nyelvén folyó oktatás alappillére a nyelvmegőrzésnek, az oktatás nyelve és tartalma pedig a személyiség identitásának meghatározó tényezője.

I. Az iskola szervezeti kultúrája

I.1. A szervezeti kultúra fogalma

A szervezeti kultúra fogalma ma már nem idegen a nevelési-oktatási intézmények alaposabb megismerését célzó vizsgálatokban. Elterjedt nézet, miszerint a szervezet számára a szervezeti kultúra azt jelenti, amit az egyén számára a személyiség.

Schein (1991) szerint a szervezeti kultúra közös alapvetések mintázata, amelyet egy adott csoport fedezett fel, fejlesztett ki, miközben megtanult megbirkózni a külső alkalmazkodás és belső integráció problémáival, és alapvetéseik jól működnek ahhoz, hogy érvényeseknek tekintsék őket és a csoport új tagjainak átadják őket. Szintén Schein (1996) fogalmazza meg a szervezeti kultúrával kapcsolatosan, hogy „a leghatékonyabb erő, amely a szervezeteket alakította”.

Denison (1996) értelmezésében a szervezeti kultúra jelentése: „megosztott normák, értékek, hiedelmek”. Deal és Kennedy (1982) meghatározása szerint „az erős kultúra informális szabályok rendszere, mely világossá teszi, hogy az emberek hogyan viselkedjenek az esetek többségében”. Cooke és Rousseau (1988) pedig azt emelik ki, hogy a szervezeti kultúra nem más, mint azok „a közös hitek és értékek, amelyek az emberek gondolkodását és viselkedésmódját vezérlik”.

Összefoglalva az eddigieket: a szervezeti kultúra a tagok által elfogadott, közösen értelmezett, mélyen beágyazódó értékek, attitűdök, meggyőződések, hiedelmek és normák rendszere; az intézményre jellemző viselkedésminták együttese.

A kultúra tanulási folyamat eredménye, probléma-megoldási, alkalmazkodási cselekvések vezérlője; a működés lényegi sajátosságait, az ezekben megjelenő alapértékeket, valamint a látható és láthatatlan szimbolikus elemeket jelenti, mely által a szervezet tagjai megteremtik a közösség érzetét (Bakacsi 1996).

I.2. Az iskola szervezeti sajátosságai

A szervezetpszichológiai elméletek közoktatási alkalmazásakor fontos kiemelni a nevelési-oktatási intézmények szervezeti sajátosságait. A specifikus jellemzők segítenek abban, hogy felismerjük, adaptálhatók-e az elméletek, modellek a nevelési-oktatási intézményekre is, illetve hozzájárulnak-e ezen intézmények alaposabb megismeréséhez.

Barlai (2002), Kozma (1996), Golnhofer (1997), Păun (1999), Serfőző (2002a), Vajda–Kósa (2005) munkái alapján, az alábbi sajátosságok emelhetők ki:

- Az oktatási intézmények szolgáltatást nyújtanak, a környezeti igényeket hivatottak kielégíteni, ezt azonban nehezíti, hogy erősek a hagyományok az intézmények működésében; lassan változik a centralizáltság.
- Nehezebb definiálni az oktatási intézmények céljait, mint más szervezetekét. A célok gyakran túlságosan általánosak, homályosak.
- Elsődlegesen szellemi és társadalmi kultúra átadója az óvoda, az iskola. Nemcsak ezek hatnak azonban ilyen téren a gyerekekre, hanem a család, a kortársak, a média is. Ebből fakadóan a nevelési-oktatási intézmény hatását önmagában nehéz mérni.
- Nehéz felmérni, hogy a nevelés-oktatás elérte-e célját vagy sem; homályos, hogy miben ragadható meg az óvoda, az iskola sikeressége; nem egyértelmű az sem, hogyan lehet felmérni a fejlődést.
- A munka hiányosságait és hibáit sem lehet egyértelműen megállapítani, mert az eredmény csak később, közvetve értékelhető. Megfigyelhető attitűd az áthárítás, hogy a kudarcokat a gyerekeknek és családjuknak (s klienseknek) tulajdonítják.
- Az óvoda, iskola olyan szervezet, amelynek egységei (csoportok, az osztályok, a tanórák) a legalsó szintig nyitottak, nyilvánosak.
- Vitatott, de létező megközelítés, hogy a munkaszervezeten belül a munkavégzés autonóm, elszigetelt, a pedagógusnak a csoportszoba, az osztályterem ajtaján belül egyedül kell megoldania a helyzeteket. A folyamat kisebb részeit illetően más szolgáltatásoknál is igaz a magányosság, és a pedagógus is együttműködik egyébként kollégáival. Kétségtelen ugyanakkor, hogy ennek normái gyakran nem túl erősek.
- A szervezeti struktúra kevésbé specializált, az óvodák, iskolák általában lapos szervezetek, kevés hierarchia szintből épül fel az intézmény. A kismértékű hierarchizáltság miatt kevés az előrelépési lehetőség a pedagógus pályán. Ráadásul ellentmondásokat magában rejtő

helyzet, hogy a magasabb pozíciók betöltéséhez nem nagyobb szak-tudás, inkább szervezési és vezetői képességek szükségesek.

- Az óvodákat, iskolákat professzionális bürokratikus szervezetnek szokták tekinteni. Az intézmények vezetői, és beosztott pedagógusai hasonlóan magasan képzett szakemberek, akik szeretik önmagukat irányítani, nehezen viselik a közvetlen ellenőrzést. Emiatt a pedagógusok konfliktusba kerülhetnek az adminisztratív hierarchiával.
- A szervezeti logikára épülő adminisztratív-menedzseri tevékenység és a pedagógiai logika szerint strukturálódó nevelési tevékenység sok helyzetben nehezen egyeztethető össze.
- Bár a formális szabályozók (pl. közoktatási törvény) szerint a nevelő-testületnek is nagy szerepe van az intézmény működtetésében, a pedagógusoknak általában nincs kellő affinitásuk és elég idejük arra, hogy a szervezeti működéssel, döntéshozatallal törődjenek.
- Az óvodában, iskolában minden pedagógus – vezető, egy-egy gye-rekcsopot vezetője. Ebbéli működésére erősen hatnak az általa is-mert, tapasztalt irányítási mechanizmusok, ezért kulcsfontosságú a nevelési-oktatási intézményekben a vezetés minősége.
- Az óvodák, iskolák szabadsága egyfelől korlátozottabb, mint más szervezeteké, mert célkitűzéseit, funkcióit a társadalmi értékek, a po-litika erősen meghatározza. Más szempontból pedig nagyobb a sza-badságuk, mert kevésbé függenek eredményeik minőségétől, kevésbé befolyásolja túlélési esélyeiket a piac, mint mondjuk egy termelő vál-lalatnál.

I.3. A szervezeti kultúra szintjei

Schein (1985) a kultúra három rétegét értelmezte – akár társadalom, akár szervezet kultúráját vizsgálva – aszerint, hogy azok mennyire tudatosak, hozzáférhetőek az egyének számára.

1. Az *alapvető előfeltevések* azok, amelyek „ténylegesen meghatározzák, hogy a csoporttagok miként észlelnek, gondolkoznak és éreznek” (Schein 1981). Az alapvető előfeltevések sémákat szolgáltatnak arról, hogy hogyan működik a szervezet és annak környezete, milyenek az emberek és miként viselkednek különböző helyzetekben. (Bíró-Serfőző 2003)

2. Az *értékek* a tudatosság szerinti kontinuum közepe táján helyezked-nek el, olyan vágyak és kívánságok, amelyek „tudatosak és érzelmileg telítet-tek” (Ott 1989). Míg az értékek alapvetően arra vonatkoznak, hogy az adott kultúra mit tekint jónak és mit nem, a *hiedelmek* arra adnak választ, hogy mit

tekintünk igaznak és mit hamisnak. Az értékek adják meg ily módon a helyes viselkedés módjait, segítségükkel válnak értelmezhetővé az artefaktumok.

3. A kultúra szintjei közül a leginkább hozzáférhetőek az *artefaktumok*, melyek azok az „anyagi és nem-anyagi jellegű tárgyak és mintázatok, amelyek szándékosan vagy szándékolatlanul információt közvetítenek a szervezet technológiájáról, hiedelmeiről, értékeiről, feltevéseiről és az ügyintézés menetéről” (Ott 1989).

I.4. Az iskolai kultúra sokszínűsége

A szervezeti kultúra nem egységes, a legkisebb intézmény tagjai sem alkotnak homogén közösséget. A domináns kultúra – vagyis a szervezet többségére jellemző érték- és normakészlet – mellett, azzal párhuzamosan kisebb-nagyobb csoportok sajátos *szubkultúrákat* alakítanak ki. Minél bonyolultabb szerkezetű és célú egy intézmény, annál valószínűbb, hogy kialakulnak szubkultúrák. A szubkultúrák léte pozitív és negatív egyaránt lehet. Pozitív lehet, mert a belső differenciáltság segítheti a különböző környezeti kihívásokhoz való alkalmazkodást. Ugyanakkor hátrányos is lehet, ha erősebbek annál, minthogy a domináns kultúra integrálhatná őket; ilyenkor hiányzik a közös értelmezés, ami stabilizálja, és kiszámíthatóvá teszi a szervezeti viszonyokat. (Bakacsi, 1996)

Az iskolában három szubkultúra-típus különböztethető meg: a menedzseri-, a pedagógus és a diák szubkultúrák. Ezek egymással kölcsönhatásban vannak, egyes elemeik azonosak, és csak egymással kapcsolatban van értelmük (Păun, 1999).

Bár sajátos és különálló szubkultúra típus, a *menedzseri kultúra* a legkevésbé látható – alakulóban, épülőben van. Az iskola menedzsere általában a tantestület egyik tagja, alapképzettsége pedagógusi. A decentralizálódási folyamat eredményeképpen a feladat egyre strukturáltabbá válik.

A *pedagógusi szubkultúra* formális és sokrétű, tovább tagolódhat elsősorban a nem, a képzettség, az életkor és az intézményben vagy a pályán eltöltött időszak kritériumai alapján. Eszerint megkülönböztethető:

- a női illetve a férfi szubkultúra, bár az utóbbi évtizedekben a pálya jelentősen elnőiesedett;
- a tanítók illetve a tanárok /az „alsós” illetve a „felsős” pedagógusok szubkultúrája, az intézményre jellemző oktatási szinteknek megfelelően;
- a fiatal illetve az idős pedagógusok szubkultúrája, a közöttük levő középkorú tanárok csoportjára nem jellemző sajátos szubkultúra (Păun 1999);

- az intézményben régóta tanító pedagógusok illetve az újonnan jött pedagógusok szubkultúrája.

Az előző típusokhoz viszonyítva, a *diák szubkultúra* főként informális és implicit jellegű. Elsősorban az osztály vagy a párhuzamos osztályok szintjén azonosíthatók sajátos elemei. Két alapvető irányultsága lehet: az iskola melletti és az iskolaellenes szubkultúra.

II. Nemzeti kisebbségi iskolák szervezeti kultúrájának vizsgálata

II.1. A kutatás leírása

A kutatás célja:

Nemzeti kisebbségi iskolák szervezeti kultúrájának vizsgálata a hagyományosan multikulturális Bánságban (Románia, Temes megye)

A kutatás hipotézisei:

- a) bár a kisebbségi iskolák interkulturális szocializációs terek, az interkulturalitás fogalmát inkább a világnyelvekhez kapcsolják és nem a kisebbségi kultúrához;
- b) a tagozatos iskolákban a kisebbségi tagozat saját szubkultúrát alkot;
- c) a pedagógusok iskolaképe összefügg az iskola által vállalt nevelési és közösségfejlesztő feladatokkal.

Módszerek:

Tekintettel a kutatási téma sajátosságaira, a kutatási módszer az *eset tanulmány*. Ennek keretében az adatgyűjtésben megfigyelést, dokumentumelemzést, strukturált interjút és kérdőívet használtunk.

A *megfigyelés* a szervezeti kultúra látható jegyeinek feltérképezésében került alkalmazásra, ide sorolhatók a vizuális jelenségek, szimbólumok: az iskolaépületek, termek és terek, a belső berendezés, az iskolai bútorzat, tárgyak, különböző eseményekhez kapcsolódó emlékjelek, jelvények, iskolai egyenruhák.

Dokumentumelemzéssel vizsgáltuk a szervezeti kultúra látható jegyei közül a verbális megnyilvánulásokat, mint az intézmények nevét, a megfogalmazott küldetéseket és stratégiai célokat, az intézményfejlesztési terveket és az órán kívüli programajánlatot.

A szervezeti kultúra szempontjából fontos metaforákat, mítoszokat, legendákat valamint egyes viselkedésbeli megnyilvánulást (rituálék, szokások, hagyományos rendezvények) az intézmények vezető tanácsának egyik tagjával végzett *strukturált interjú* során gyűjtött adatok alapján vizsgáltuk.

A szervezeti kultúra mélyebb rétegeinek vizsgálatára egy kérdőívet dolgoztunk át Kósáné Ormai V. (1998) által bemutatott eszköz alapján, melyben a pedagógusokat arról kérdeztük, hogy mennyire fontosnak tekintik az iskola különböző feladatait. A fontosnak ítélt feladatok rávilágítanak a pedagógusok értékrendszerére, iskolaképére. A kérdőívben (lásd melléklet) 22 lehetséges feladatot egy ötfokú Likert-skálán értékelték a pedagógusok, majd kiválasztották a legfontosabbnak ítélt iskola-feladatokat.

Az adatgyűjtés időpontja: 2006–2007-es tanév.

A kutatásban résztvevő iskolák kiválasztása:

A kutatás célja a hagyományosan multikulturális Bánságban működő nemzetiségi iskolák szervezeti kultúrajegyek vizsgálata. Temes megyében a legutóbbi népszámláláskor (2002-ben) 17 etnikai kisebbséget jegyeztek, amelyek a teljes lakosság 14,6%-át jelentették. Ezek közül az alábbi kisebbségek rendelkeznek valamilyen szintű anyanyelvi képzési formával: a magyar közösség (48.238 személy vallotta magát magyarnak), a német közösség (12.259 személy vallotta magát németnek), a szerb közösség (12.419 személy vallotta magát szerbnek) és a roma közösség (10.372 személy vallotta magát romának).

A 2006–2007-es tanévben a Temes megyei kisebbségi iskolai oktatási hálózat az alábbi intézményekből áll:

- magyar tannyelvű oktatás folyik 4 önálló intézményben és 14 tagozaton;
- német tannyelvű oktatás folyik 2 önálló intézményben és 11 tagozaton;
- szerb tannyelvű oktatás folyik 1 önálló intézményben és 9 tagozaton.
- romani nyelvű oktatás folyik 1 tagozaton.

Ezen kívül különböző román tannyelvű iskolákban vannak olyan csoportok, amelyek fakultatív rendszerben tanulják anyanyelvüket. Fakultatív státusban tanulhatók a megyében a romani, a magyar, a bolgár, az ukrán, a szlovák és a horvát nyelvek.

Elemelve az oktatási intézmények típusára és számára, az ott tanuló diákok létszámára valamint az ott tanító pedagógusok számára vonatkozó adatokat, 7 intézményt választottunk ki a kutatásunk lebonyolítására. A selektált 7 intézmény közül:

- 3 önálló kisebbségi tannyelvű intézmény (azaz csak a kisebbség nyelvén folyik az oktatás, a román nyelvet tantárgyként tanulják) – mindhárom intézmény I-XII. osztályos intézmény,
- 3 olyan általános iskola (I-VIII. osztályos), ahol az anyanyelvű oktatással párhuzamosan román tannyelvű osztályok is vannak – ezeket tagozatos iskoláknak nevezzük a továbbiakban és

- 1 olyan I-XII. osztályos intézmény, ahol a nemzeti kisebbség nyelvét fakultatív rendszerben tanítják mind a 12 évfolyamon.

A 7 iskola közül 5 városi és 2 vidéki. Ezekben az iskolákban az alábbi kisebbségi nyelvek valamelyikét/valamelyikén oktatnak: magyar, német, szerb és bolgár.

II.2. Kutatási eredmények

a) Nemzeti kisebbségi iskolákról általában

A *szervezeti kultúra látható jegyeit* a megfigyelés, dokumentumelemzés és strukturált interjú révén nyertük. A továbbiakban a vizsgált iskolákban tapasztalt hasonlóságokat és tendenciákat mutatjuk be:

- Az önálló kisebbségi iskolák esetében az iskola falain található képek, a „fő helyeken” kiállított tárgyak az iskola névadójához kötődnek. Multikulturális jegyeket hordozó plakátok, falitáblák általában külföldi partnert is bevonó projektekkel kapcsolatosak.

A tagozatos iskolák esetében jelentős különbségekkel találkozhatunk: az egyik vizsgált iskolában a kisebbségi tannyelvű tagozat jelenléte egyáltalán nem „látható”, egy másik esetében pedig minden felirat kétnyelvű. A tagozatos iskolák falait általában a gyerekek munkái díszítik.

- Az intézmény neve (amennyiben van külön neve) jelentős eleme a szervezeti kultúrának. Az intézmény által választott nevek üzenetértékűek. A vizsgált iskolák esetében csak a 12 évfolyamos intézményeknek, illetve az önálló intézményeknek van sajátos nevük. A névválasztás általában a rendszerváltás utáni években történt, az intézmények a nemzeti kisebbségek saját közösségük egy-egy kiemelkedő egyéniségét választották névadónak.

Egyetlen általános és tagozatos iskolának sincs sajátos neve. Az egyik iskolában az interjú során kiderült, hogy néhány éve felmerült a névadás kérdése, de elvetették éppen a két tagozat közötti esetleges ebből fakadó konfliktusok megelőzése végett.

- Ami a megfogalmazott küldetést és stratégiai célokat illeti, nagy különbségek találhatóak a vizsgált önálló, illetve tagozatos iskolák között: az önálló tannyelvű kisebbségi iskolák esetében jelen van a kisebbségi nyelv és kultúra megőrzése, ápolása, de a más kultúrák iránti nyitottság gondolata is, a tagozatok szintjén a tagozat nem épül be az iskola pozitívumai közé, az intézményfejlesztési tervek kiindulópont-

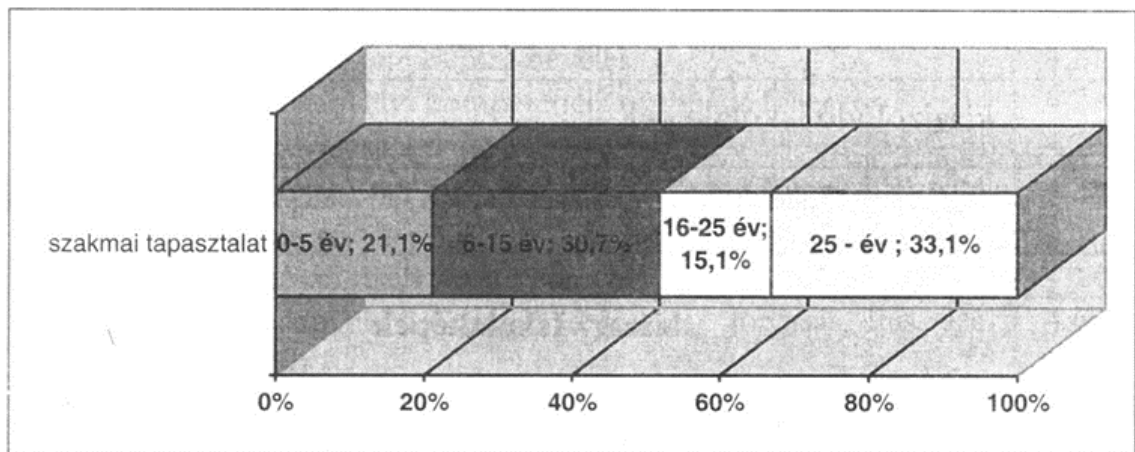
jaként megvalósított szervezeti diagnózisban több helyen említést sem tesznek róla.

- Igen gazdag interkulturális és multikulturális jellegű iskolán kívüli programokban az iskolák ajánlata, több partnerséget is kötöttek ilyen típusú célok megvalósításához más iskolákkal vagy hasonló célokat támogató civil szervezetekkel.

A láthatatlan szervezeti kultúraelemek szintje – a kérdőív alapján nyert adatok.

A kérdőívet a vizsgált 7 intézményben dolgozó pedagógusok közül 167-en töltötték ki (79,4% nő és 20,6% férfi). A kérdőívet kitöltő pedagógusok 73,1%-a városi iskolában dolgozik, 26,9%-a vidéki iskolában. Az alábbi ábra a minta szakmai tapasztalat szerinti eloszlását mutatja.

1. ábra – A pedagógusok szakmai tapasztalata

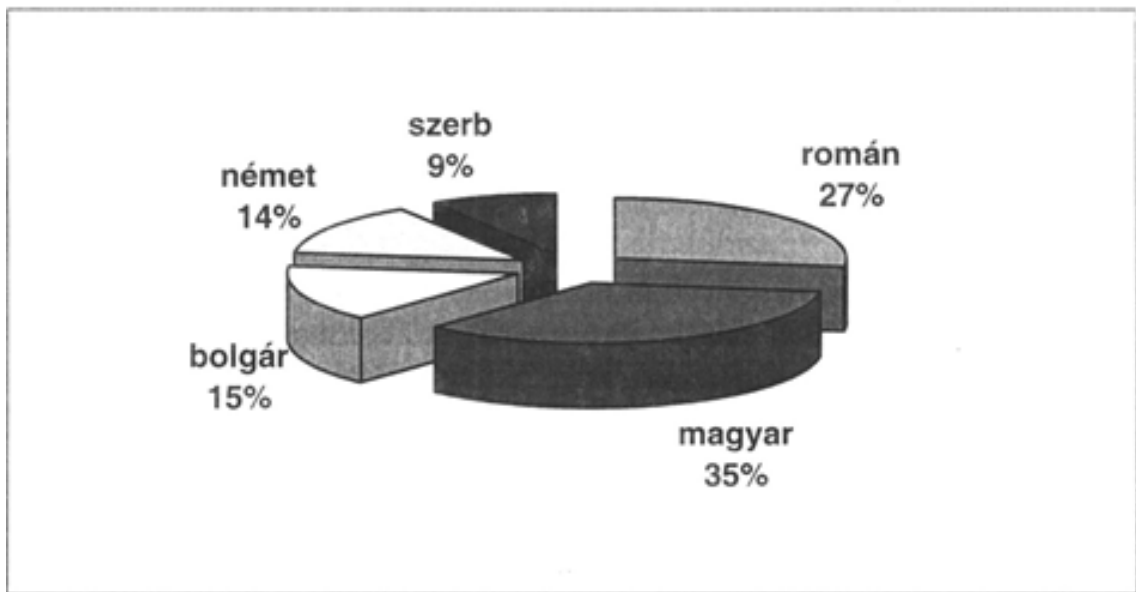
A tanított tantárgyakat illetően, műveltségi területekbe csoportosítva a tantárgyakat, az alábbi kép rajzolódik ki: I-IV. osztályos tanító: 35%; nyelv és kommunikáció: 26,4%; matematika és természettudományok: 17,8%; ember és társadalom: 11,7%; testnevelés és művészetek: 4,9%; technológia: 4,3%.

A kérdőívet kitöltő pedagógusok 34,5%-a alsó tagozaton, 36,4%-a elsősorban felső tagozaton, 29,1 %-a pedig főként középiskolai osztályokban tanít.

A mintában szereplő pedagógusok anyanyelvét illetően az összetételt a következő (2. sz.) ábra mutatja.

A megkérdezett pedagógusoknak csupán a 20%-a beszél valamilyen kisebbségi nyelvet (másat, mint a saját anyanyelvét) és 59,4%-a beszél valamilyen idegen nyelvet.

2. ábra – A mintában szereplő pedagógusok anyanyelve

A kirajzolódó iskolaképek

A megadott feladatok értékelése alapján az alábbi iskolaképek és a hozzá tartozó értékrendszerek fedezhetők fel:

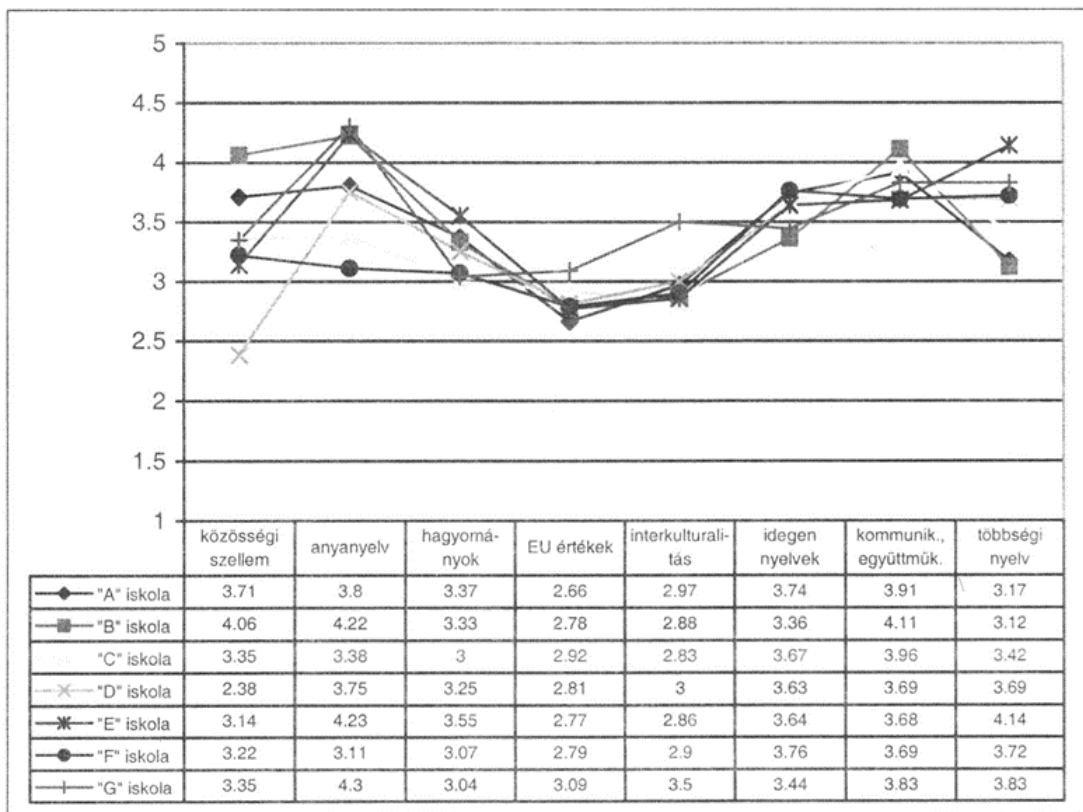
1. táblázat – Iskolaképek

Iskola	A legfontosabb feladatok	Átlag
„A”	Az alapvető készségek fejlesztése (olvasás, írás, számolás)	4,49
	A továbbtanulásra való felkészülés, a tanulás tanulása	4,23
	Tisztességre, erkölcsre nevelés	4,23
	A rendre, fegyelemre nevelés	4,03
„B”	Az alapvető készségek fejlesztése (olvasás, írás, számolás)	4,67
	A rendre, fegyelemre nevelés	4,67
	Tisztességre, erkölcsre nevelés	4,22
	Az anyanyelvi kompetencia optimális fejlesztése	4,22
	Kommunikációs és együttműködési készségek fejlesztése	4,11
	A közösségi szellem kialakítása, fejlesztése	4,06

„C”	Az alapvető készségek fejlesztése (olvasás, írás, számolás)	4,75
	Tisztességre, erkölcsre nevelés	4,21
	A rendre, fegyelemre nevelés	4,13
	A továbbtanulásra való felkészülés, a tanulás tanulása	4,08
	Értelmi képességek fejlesztése	4,00
„D”	Az alapvető készségek fejlesztése (olvasás, írás, számolás)	4,44
	Egészséges életre való nevelés	4,31
	A továbbtanulásra való felkészülés, a tanulás tanulása	4,23
	Tisztességre, erkölcsre nevelés	4,13
	Értelmi képességek fejlesztése	4,13
	A rendre, fegyelemre nevelés	4,06
„E”	Az alapvető készségek fejlesztése (olvasás, írás, számolás)	4,64
	Értelmi képességek fejlesztése	4,32
	A rendre, fegyelemre nevelés	4,27
	Az anyanyelvi kompetencia optimális fejlesztése	4,23
	Tisztességre, erkölcsre nevelés	4,23
	Megfelelő tanulási és fejlesztési lehetőségek biztosítása	4,23
	A román nyelvi kompetencia optimális fejlesztése	4,14
	Az alapvető készségek fejlesztése (olvasás, írás, számolás)	4,69
	Értelmi képességek fejlesztése	4,28
	A rendre, fegyelemre nevelés	4,14
„G”	Az alapvető készségek fejlesztése (olvasás, írás, számolás)	4,70
	Megfelelő tanulási és fejlesztési lehetőségek biztosítása	4,35
	Az anyanyelvi kompetencia optimális fejlesztése	4,30
	Tisztességre, erkölcsre nevelés	4,22
	A rendre, fegyelemre nevelés	4,13

Az alábbi ábra a kisebbségi iskolákhoz kapcsolódó sajátosabb feladatok/értékek megítélését (közösségi szellem, anyanyelv, hagyományok, EU értékek, interkulturalitás, kommunikáció és együttműködés, idegen nyelvek, többségi nyelv) mutatja be a vizsgált 7 oktatási intézményben:

3. ábra – Sajátos értékek megítélése a vizsgált iskolákban

A vizsgált értékek a fontos és a közepesen fontos intervallumban helyezkednek el, jelentősebb különbségek főként a közösségi szellem fontosságának megítélése kapcsán, az anyanyelvi és román nyelvi képességek fontosságának megítélése kapcsán figyelhetők meg.

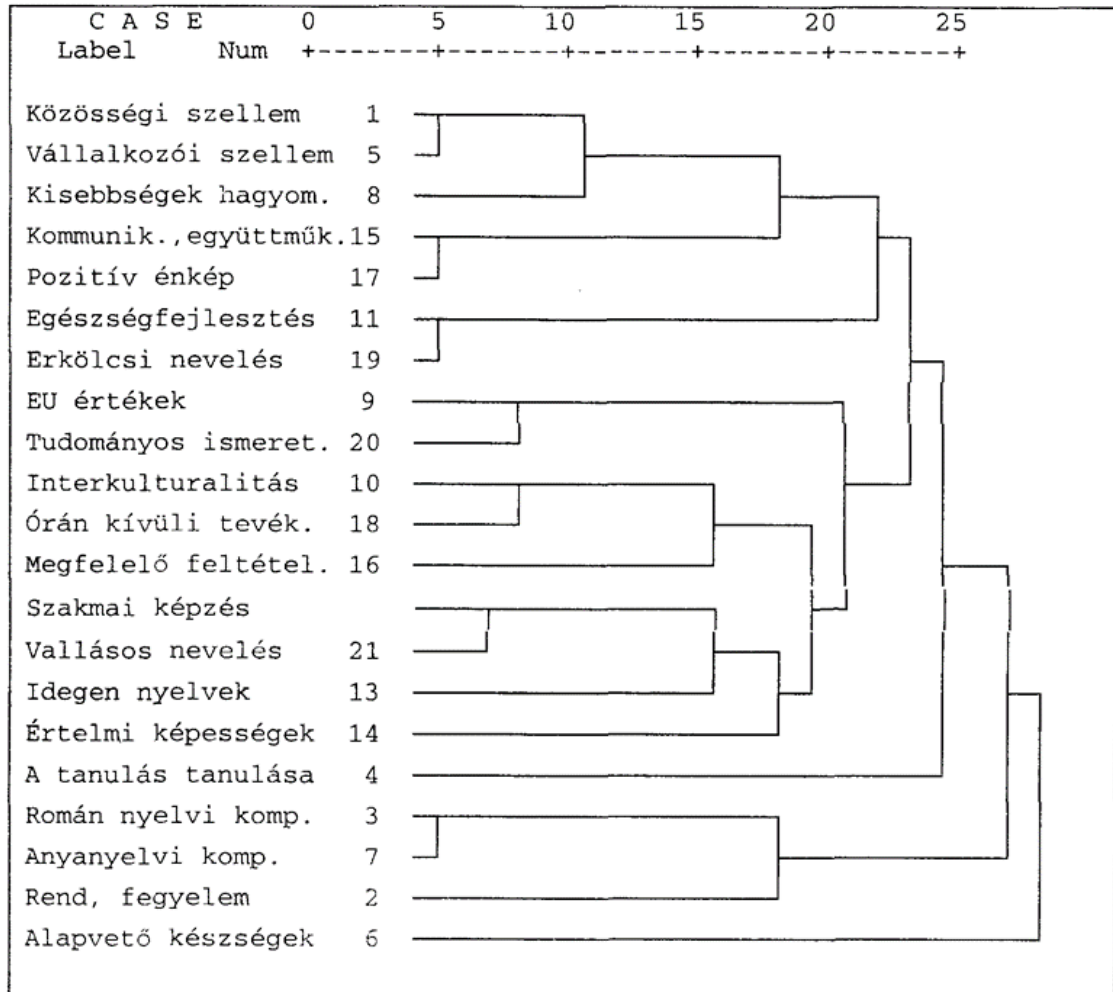
Annak érdekében, hogy az értékek struktúráját azonosítsuk, klaszteranalízist végeztünk. Ennek eredményeképpen az alábbi dendogramot kapjuk.

Az elemzés alapján:

- láthatjuk, hogy az interkulturális kompetencia elsősorban az iskolán kívüli tevékenységekhez kapcsolódik, ami érthető is, ha a sokféle iskolán kívüli programra, tevékenységre gondolunk, amelyeket interkulturális jelzővel illetnek;
- meglepő, hogy a különböző nyelvek nem kerültek azonos klaszterbe: az idegen nyelveket elsősorban a szakmai képzéssel, az anyanyelvet és a román nyelvet pedig a renddel és fegyelemmel társítják;

- a kisebbségek hagyományainak megismerése, ápolása nincs az anyanyelvvél egy csoportban, inkább a közösségi szellem kialakításához kapcsolódik.

4. ábra – A klaszterelemzés eredményei

Vizsgáltuk, hogy van-e statisztikai szempontból releváns különbség között, hogy hogyan ítélik meg a specifikus feladatokat azok a pedagógusok, akik ismernek egy másik kisebbségi nyelvet, illetve akik nem ismernek, de a statisztikai tesztek nem jelezték ezt.

Szintén nincs releváns különbség az interkulturális kompetenciafejlesztés fontosságának megítélésében a különböző szakmai tapasztalattal illetve szakosítással rendelkező pedagóguscsoportok között. Egyedül az idegen nyelv ismerete szerint lehet statisztikailag jelentős különbséget kimutatni: azok a pedagógusok, akik ismernek legalább egy idegen nyelvet fontosabb-

nak ítélik meg az interkulturális kompetencia fejlesztését, mint azok akik nem beszélnek semmilyen idegen nyelvet.

b. Magyar tannyelvű iskolák – sajátosan

A vizsgálatban 4 magyar tannyelvű iskola vett rész, ezekből:

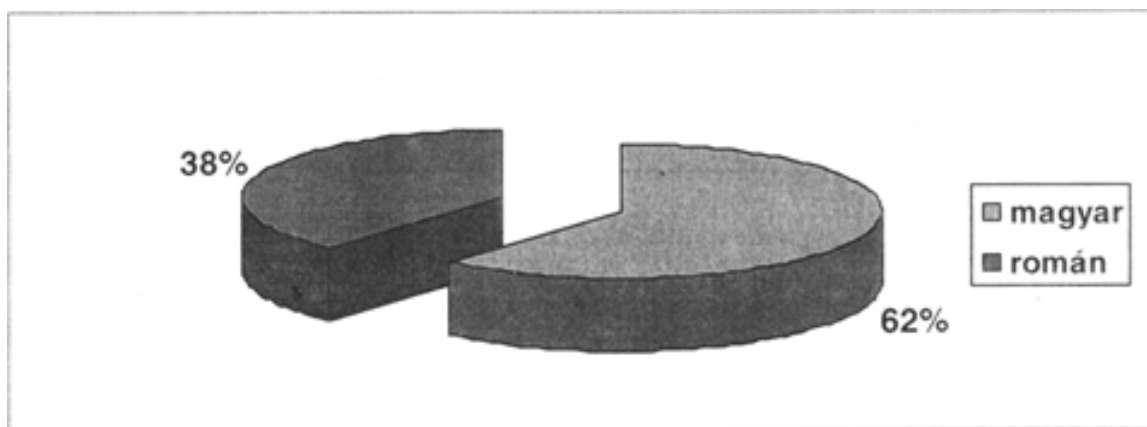
- 3 városi és 1 vidéki környezetből,
- 1 önálló és 3 tagozatos
- 1 a magyarságot tekintve többségi településen működő, 3 szórvány-környezetben működő,
- 3 intézményben van magyar igazgató vagy igazgatóhelyettes, 1 intézményben nincs magyar anyanyelvű vezető.

A kérdőívet kitöltő pedagógusok jellemzői: a 93 pedagógus 77,4%-a nő és 22,6%-a férfi, 82,8%-a városi, 17,2%-a vidéki iskolában tanít. Szakmai tapasztalat szerint az alábbi eloszlást kaptuk: 0–5 év közötti: 20,7%, 6–15 év közötti: 25%, 16–25 év közötti: 19,6% és 25 év feletti: 34,4%.

Tanított tárgyak/műveltségi területek: 28,6% – tanítók, 28,6% – nyelv és kommunikáció, 19,8% – matematika és természettudományok, 11% – ember és társadalom, 6,6% – testnevelés és művészetek és 5,5% – technológia. Főként elemi osztályokban tanít 29,3%, általános felső-tagozatos osztályokban 42,4%, középiskolai osztályokban 28,3%.

A kutatásban részt vevő pedagógusok közel kétharmada magyar, egyharmada román anyanyelvű (lásd 5-ös ábra):

5. ábra – A kutatásban részt vevő pedagógusok anyanyelve

A megkérdezettek 25%-a beszél valamilyen egyéb kisebbségi nyelvet és 61,3%-a valamilyen világnyelvet.

Összegezve, az iskola lehetséges feladatai közül a legfontosabbaknak (1 – nem fontos, 5 – nagyon fontos) az alábbiak bizonyultak:

1. Alapvető készségek kialakítása (m=4,58)
2. Tisztességre, erkölcsre való nevelés (m=4,29)
3. Rendre, fegyelemre nevelés (m= 4,10)
4. A továbbtanulásra való felkészülés (m= 4,02)

Ha a pedagógusokat anyanyelvük szerint csoportosítottuk és összehasonlítottuk a feladatok értékelését, az alábbi jelentős különbségek rajzolódtak ki:

- a román anyanyelvű pedagógusok fontosabbnak tartották a közösségi szellem kialakítását ($t = -2,947$, $p < 0.05$), a lojális állampolgárok nevelését ($t = 3,591$, $p < 0.05$) valamint a szakmára való felkészítést ($t = 5,405$, $p < 0.05$);
- a magyar anyanyelvű pedagógusok fontosabbnak tartják viszont a továbbtanulásra való felkészülést ($t = -3,133$, $p < 0.05$) valamint az anyanyelvi készségek fejlesztését ($t = -3,657$, $p < 0.05$).

Következtetések és további kutatási irányok

- Bár a nemzeti kisebbségi iskolák sajátosságaikból adódóan a szocializációs tér kétnyelvű, illetve interkulturális kompetenciafejlesztő, az ott dolgozó pedagógusok felfogásában az interkulturalitás elsősorban az idegen nyelvekhez kapcsolódik (lásd a klaszteranalízis valamint a látható szervezeti kultúrajegyeket). Ennek egyik lehetséges oka a kisebbségi nyelvek alacsonyabb presztízse, de ez a kérdés további kutatást igényel.
- A legfontosabb feladatok alapján kirajzolódó iskolakép inkább egy hagyományos iskolafelfogást vetít elénk, ahol nagy hangsúlyt fektetnek a rendre és a fegyelemre, az alapvető készségek és az értelmi képességek fejlesztésére. Az EU-dokumentumok alapján kirajzolódó modern iskolafelfogással kapcsolatos feladatok (pl. vállalkozói kompetencia fejlesztése, az EU-értékek átadása, a tanulás tanulása) és a gyermekközpontú iskolafelfogásra jellemző fő feladatok (pl. pozitív önkép kialakítása, egészségfejlesztés) bár deklaratív módon az iskolai dokumentumokban jelen vannak, a pedagógusok által készített rangsorban hátrább szorultak.
- Az eredmények cáfolják azt a közismert nézetet, miszerint az önálló kisebbségi iskolák a szociális integráció helyett inkább az elszigetelődést segítik elő – az anyanyelvi kompetencia fejlesztése, a kisebbségi

hagyományok ismerete nem előzik meg a társadalom által előírt fő feladatokat, ugyanakkor az iskolák számos olyan programot szerveznek, amelyek a különbözőségek megismerését, a másság elfogadását célozzák. Ilyen tendenciák inkább a tagozatos iskolákban figyelhetők meg, ahol a kisebbségi pedagógusok sajátos szubkultúrát alkotnak. Ezeknek a tendenciáknak a vizsgálata szükségessé teszi a kutatás kiterjesztését újabb kisebbségi tagozatos iskolák irányába.

- Ami a sajátosan a magyar tannyelvű iskolákat illeti, a **tagozatos iskolákban** a kisebbségi tannyelvű pedagógusok sajátos szubkultúrát alkotnak:
 - amennyiben létezik intézményfejlesztési stratégia, nem építenek az anyanyelvű oktatás sajátosságaira, a tagozatok létezése nem „látható/olvasható” az iskolában, az intézményeknek nincs sajátos nevük;
 - minél nagyobb a magyar közösség a településen, annál intenzívebb az együttműködés az iskola és a környezete között;
 - azokban az intézményekben, ahol nincs magyar intézményvezető vagy nem a magyar pedagógusközösségből kerül ki, a formális kommunikáció szegényes, a szakmai megbeszélések kiürülnek;
 - az anyanyelvű tagozatok jövőképük megfogalmazásában inkább egymáshoz kapcsolódnak, mint a saját többségi tagozatokhoz.
- A vizsgált intézmények számos kapcsolatot ápolnak a tágabb közösségeikkel, kezdeményező szerepet vállalnak – ezek a jellemzők megcáfolják az elmúlt években végzett kutatásokat (Iosifescu 2002), amelyek szerint a romániai iskolák zárt szervezetek.

Irodalom:

- Bakacsi Gy., Bokor A. (1996). *Szervezeti magatartás és vezetés*. Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
- Barlai Róbertné (2002). Ki vezeti az iskolát? A tantestület mint csoport az iskolai szervezetben. *Tanári létkérdések*. Budapest: RAABE Kiadó.
- Bíró, B., Serfőző, M. (2003). Szervezetek és kultúra. In Hunyadi, Gy., Székely, M. (szerk.) *Gazdaságpszichológia* (481–541). Budapest, Osiris Kiadó.
- Cooke, R.A., Rousseau, D.M. (1988). Behavioural norm and expectation: A quantitative approach to the assessment of organizational culture. *Group and Organizational Studies*, 13 (3), 245–273
- Deal, T., Kennedy, A. (1982). *Corporate Cultures: The Rites and Rituals of Corporate life*. Addison-Wesley, Reading.

- Denison, D. R. (1996) What is the difference between organizational culture and organizational climate? A native's point of view on a decade of paradigm wars. *Academy of Management Review*, 21 (3), 619–654
- Golnhofér Erzsébet (1997). Szervezetelméletek – vezetési modellek. In: Baráth Tibor, Golnhofér Erzsébet (szerk.): *Oktatási rendszer és iskolaszervezet*. Közoktatási menedzser I. Budapest: Okker, 25–60.
- Győri Szabó, R. (1999). Kisebbségi oktatási rendszerek a példaértékű kisebbségpolitikai gyakorlatú európai államokban – Finnországban és Olaszországban. *Magyar Kisebbség* 5(4), (203–234)
- Iosifescu, C.S. et al. (2002). *Culturi organizationale în școala românească*. București: ISE.
- Kósáné Ormai V. (1998). *A mi iskolánk. Nevelépszichológiai módszerek az iskola belső értékelésében*. Iskolafejlesztési Alapítvány. Budapest, Adu Print Kiadó.
- Kozma T. (1996). *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kozma, T. (2005). *Kisebbségi oktatás Közép-Európában*. Budapest, Felsőfokú Kutatásintézet – Új mandátum.
- Ott, J. S. (1989). *The Organizational Culture Perspective*. Chicago, Dorsey.
- Păun, E. (1999). *Școala- abordare sociopedagogică*. Iași: Editura Polirom.
- Schein, E. H. (1981). Coming to a New Awareness of Organizational Culture, *Sloan Management Review*, Winter, 3–16
- Schein, E. H. (1985). *Organizational culture and leadership*. London, Jossey-Bass.
- Schein, E. H. (1991) *What is culture?* In: Reframing Organizational Culture, (Peter J. Frost, Larry F. Moore, Meryl Reis Louis, Craig C. Lundberg, Joanne Martin)
- Schein E. H. (1996) *Culture. The missing concept in organization studies (40 th Anniversary Issue)* Administrative Science Quarterly, 41 (2) p. 229
- Serfőző, M. (2002). A nevelési- oktatási intézmények, mint szervezetek. In: Trencsényi L. (szerk.) *A szervezet kultúrája, a kultúra szervezete*. Módszertani füzetek. Budapest, Okker, 20- 46.
- Vajda, Zs., Kósa, É. (2005). *Neveléslélektan*. Budapest, Osiris Kiadó.

Bartha Krisztina

A szövegértés és meghatározó tényezőinek vizsgálata hetedikes tanulóknál

1. Bevezetés

A szövegértéssel kapcsolatos felmérések egyre több kutatónak keltik fel az érdeklődését. A tanárok és a felméréseket végző szakemberek egyaránt felismerték, hogy a mai általános és középiskolás tanulók egyre kevesebbet olvasnak, alacsony szintű a köznapi kommunikációban nélkülözhetetlen szövegértési, az irodalmi kommunikációs helyzetekben szükséges szövegértelmezési képességük.

Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy miért nem olvasnak a diákok, miért terjed a funkcionális analfabetizmus, bonyolult feladat, de felismert tény, hogy az okok a családi szocializációra vezethetők vissza. A szülők egyre kevesebb időt töltenek gyermekeikkel, kevesebb mesét mondanak és olvasnak nekik, ők maguk is kevesebbet olvasnak, így nem kínálnak pozitív modellt gyermekeiknek. Szabadidejükben a tanulók többnyire a tömegkommunikációs eszközöket használják, túl sok időt töltenek el a számítógép és a televízió képernyője előtt, s ezzel egyidejűleg csökken az olvasás gyakorisága.

Mivel a szövegértés fejlesztésével kapcsolatos feladatok nagyrészt az iskolára és azon belül az anyanyelvi oktatásra hárulnak, fontos tényező lehet a szövegértés kialakulásában az iskola típusa, az általa adott lehetőségek, a tantervek és tankönyvek értelmezése, használata és természetesen a tanárok felkészültsége és viszonyulása is.

A kutatásnak ebben a szakaszában felmértem mind a városközponti, mind a nem központi iskolába járókat, valamint a vidéken tanuló gyermekek szövegértését is. A kutatás egy másik vetülete az érvényben lévő tantervek és tankönyvek elemzése. A tartomelemzés annak vizsgálatát célozta, hogy milyen mértékben vannak jelen a szövegértéssel kapcsolatos követelmények a tantervekben, az erre irányuló ismeret- és feladatrendszer a tankönyvekben. Ugyanakkor tanórai megfigyelésekkel követtem, milyen módon valósul

meg a szövegértéssel kapcsolatos képességek fejlesztése a tanórákon, tudatosan működtetik-e a magyar szakos tanárok ezeket a részképességeket, miképpen épülnek be a szövegértés fejlődéséhez szükséges ismeretek. A kutatást a tanárokkal készített kérdőív egészíti ki.

A kutatás eredményeit egy csaknem százoldalas dolgozatban összegeztem. Terjedelmi korlátok miatt jelen tanulmányban a kutatás egy szeletét, a legfontosabb eredmények és következtetések összefoglalását tűztem ki célul.

2. A szövegértéssel kapcsolatos korábbi kutatások

A diákok szövegértésének folyamatos vizsgálata lényeges, hiszen ez alapvető feltétele a tanulásnak, az ebben elért jó eredménynek, a későbbi munkaerőpiacon való sikeres elhelyezkedésnek és az egész életen át tartó tanulásnak. Ilyen ismétlődő vizsgálatokat végeztek az 1980-as évek végétől Magyarországon. Ezek az ún. monitorvizsgálatok. Később a PISA nemzetközi kutatásának szövegértéssel kapcsolatos felméréseit is beindították, ezekhez Románia 2000 után csatlakozott. A hazai kutatások közül említésre méltó Pletl Rita és munkacsoportjának felmérése.

A PISA-kutatásokat háromévente végzik, más-más tudásterületet helyezve a középpontba. Így 2000-ben az olvasás és szövegértés kapott fő hangsúlyt, 2003-ban a matematikai ismeretek kerültek vizsgálat alá, 2006-ban a természettudománnyal kapcsolatos képességeket vizsgálták, majd 2009-ben újra a szövegértés kerül a középpontba. A szövegértéssel kapcsolatos felmérésekből képet alkothatunk arról, mely tényezőket tartják nemzetközi viszonylatban fontosnak a szövegértés szempontjából, emellett az értékelés során összehasonlítják a különböző országok diákjainak eredményeit. A PISA-2000¹ vizsgálatot a világ számos országában végezték el, köztük Magyarországon is. A cél az, hogy a modern életvitelhez szükségesnek feltételezett ismeretek és képességek szintjét felmérjék. Elsősorban nem az a kérdés merült fel, hogy a diákok elsajátították-e a tantervben szereplő tartalmakat, hanem, hogy rendelkeznek-e a koruknak megfelelő tudással és kompetenciákkal. A vizsgálatban részt vett diákok ismereteit egy feladatlap kitöltésével vizsgálták, emellett minden diák tanulói kérdőívet is kapott, amelyből a kutatók háttérinformációkat gyűjtöttek össze a diákok családjáról, tanulási szokásairól és stratégiáiról, attitűdjeikről. A szövegértés vizsgálata során különböző szövegekhez kapcsolódó információ-visszakeresési, átfogó megértést bizonyító, tartalmi és formai elemekre reflektáló kérdéseket kellett megválaszolniuk.

A kutatás több okból is megdöbbentő volt. Az eredmények azt bizonyítják, hogy a mai gyermekek, fiatalok nagyon rossz szövegértési képesség-

gel rendelkeznek, ennek következtében pedig hátrányos helyzetbe kerülnek nemcsak az iskolai munka elvégzésében, hanem a mindennapi élet problémáinak megoldásában is. A PISA-kutatás szerint Magyarországon minden negyedik gyermek funkcionális analfabéta, vagyis olvasása nem készség szintű. Ebből természetesen az is következik, hogy problémái vannak a tanulás, a házi olvasmányok elolvasásával, a tankönyvek használatával, a matematika, fizika és egyéb feladatok megoldásával, a kérvények, hivatalos papírok kitöltésével.

A Pletl Rita vezetésével készült kutatás a nyelvi képességek több területét is vizsgálta, széles körben végezték és több év felméréseinek eredményei, a bekövetkezett változások bemutatása is szerepel a munkában. Az átfogó, országos méretű felmérésorozat 1992 és 2001 között készült, amely Románia magyar anyanyelvű diákjainak felméréséből állt, a szórványban, a tömbben és az átmeneti régiókban egyaránt. A célcsoport elemi, általános és középiskolás diákokból állt, az egyes iskolaszakaszok nyitó- és záróévfolyamaiból így: 4., 5., 8., 10., 12. A mérés szükségességét Pletl a következőkben látta (Pletl 2001: 4):

- 1) szakadék tátong a tantervi követelmények és az adottságok – diákok anyanyelvi tudásának minősége – között;
- 2) a tanulás alapvető területein a diákok teljesítménye az elvárt szint alatt marad;
- 3) a magyar tagozaton tanuló diákok nem egyenlő eséllyel indulnak (ez befolyásolja a régió, ahol élnek, az iskolatípus, ahol tanulnak), szükséges olyan standardizált tudásszintmérő, amely standardizált értékelési módszerekkel méri fel a tanulók tudását.

A felmérésben az olvasási és szövegértési, az irodalmi befogadóképesség, az írásbeli kifejezőképesség és a nyelvi ismeretek tudatos és funkcionális alkalmazásának képességét vizsgálták. Ezeket a részképességeket minden évben más-más típusú feladatok összeállításával mérték.

A helyesírási feladatlap összesített vizsgálatából kiderül, hogy országos viszonylatban nagy az elmaradás a tantervben rögzített követelményekhez képest. Az alapvizsgát előkészítő eredménymérések azt mutatják, hogy a legjobb eredmények a szövegalkotási feladatnál születtek (Pletl 2001: 48). A nyelvi, nyelvtani ismeretek a leggyengébb eredményt mutatták. Nehézségek adódtak a műveletek összekapcsolásában, a hangtani feladatokban, a mondatok elemzésében.

Az irodalmi befogadóképesség, valamint az olvasási és szövegértési képesség vizsgálata szerint a teljesítmény az elvárások alatti. Az irodalmi befogadóképesség is elmarad az elvárttól, hiszen a diákok gyengén szerepelnek a témamegjelölés, a műfaj és műnem meghatározás feladattípusokban. A

szövegértés felmérésében a feladatok a szöveg témájának meghatározására és az üzenet megfogalmazására fektették a hangsúlyt. Az éves eredményeket figyelembe véve az elért pontszámok alacsonyok, de nagyon lassú javulást mutatnak. Nehézségek mutatkoznak a személyes állásfoglalásban is, az itt elért eredmények nem javultak az évek során.

A Pletl Rita által elvégzett kutatás jelentősége abban áll, hogy általa képet kapunk a romániai magyar diákok nyelvhasználatával kapcsolatban. Ilyen átfogó kutatás ebben a témakörben sem azelőtt, sem azóta nem született. A korai PISA-kutatásokban Románia egyáltalán nem szerepelt, s bár később csatlakozott ehhez a nemzetközi vizsgálathoz, csak román anyanyelvű diákokat mértek fel. A romániai magyar diákok képességeit a PISA standardizált tesztjei segítségével sosem mérték, ezért nincsenek ismereteink arról, hogy nemzetközi viszonylatban a magyar anyanyelvű romániai tanulók milyen szinten állnak a szövegértéssel, a matematikai és a természettudományos ismeretekkel.

3. A kutatás

3.1. A kutatás célja és hipotézisei

A kutatás során az volt a célom, hogy egy szövegértési feladatlap segítségével felmérjem: a diákok szövegértése megfelel-e a tantervi követelményeknek, és melyek azok a pontok, ahol hiányosságok vannak.

A kutatás hipotézisei a következők:

- 1) A diákok szövegértése elmarad a tantervben elvárttól. Ez azzal is magyarázható, hogy a tantervi változások nem eredményeztek automatikusan szemléletváltást az ismeretközpontúság irányából a képességközpontúság felé.
- 2) A diákok objektív adatai (például a szülők végzettsége, a családi könyvtár nagysága) összefügg szövegértési szintjükkel.
- 3) A diákok magyar érdemjegyei és féléves átlaguk összefügg a szövegértésben elért eredményekkel, azaz aki jól teljesít a kizárólag szövegértési feladatban, annak az érdemjegyei is jók.
- 4) A diákok tanulási stratégiái, stílusuk összefüggnek szövegértési szintjükkel.
- 5) A vizuális stílussal rendelkező diákok jobban teljesítenek az írott szöveg megértésében, mint auditív társaik.
- 6) A szövegértéssel kapcsolatos nehézségek hipotézisei:

- 7) A diákok jobban teljesítenek az általános szövegértésben, mint az implicit információ visszakeresésében. Az általános szövegértés az a képesség, amely lehetővé teszi, hogy az egyén tudjon globálisan tekinteni az egészre, átlássa annak főbb jellemzőit. Az implicit információ visszakeresése nemcsak annyit jelent, hogy az olvasónak a szövegben rá kell bukkannia bizonyos információkra, hanem azt is, hogy észre kell vennie az ok-okozati összefüggéseket, a kronológiai sorrendet, s rendelkeznie kell bizonyos háttérismertetekkel is.
- 8) A diákok nehézségekbe ütköznek a lényegkiemeléssel kapcsolatos feladatokban.
- 9) A diákok nem jutnak el arra a szintre, ahol a szöveget tovább kell gondolni, nem fogalmaznak meg kérdéseket, véleményt az olvasott szöveggel kapcsolatban.
- 10) A diákok nem működtetnek szövegértési stratégiákat.

3.2. Mintavétel és a kutatásban alkalmazott módszerek

A kutatás során több módszer segítségével gyűjtöttem és dolgoztam fel az adatokat. A diákok tanulási stílusát a standardizált Bernáth-Horváth-Mihály-Páldi 1981-ben kidolgozott tesztjével mértem. Emellett a diákok szociális háttérére és tanulmányi eredményeire vonatkozó kérdésekre is választ adtak. A tanulási stílust vizsgáló kérdőívet és a szociokulturális adatokat a szövegértéssel kapcsolatos eredményekkel kívántam összehasonlítani annak megfigyelésére, hogy milyen kapcsolat van a szociális háttér, a tanulási stílus, a tanulmányi eredmények, az iskolai oktatás és a szövegértési feladatlapon elért eredmények között. A kérdőívek elemzését statisztikai számításokkal végeztem el az erre kidolgozott SPSS 11.0 statisztikai program segítségével.

A felmért személyek száma 65 hetedik osztályos tanuló. A kutatást egy magyar nyelvű városi, központi iskolában, egy vegyes tannyelvű, nem központi iskolában végeztem Kolozsváron, emellett három falusi iskola diákjait is felkértem a kutatásban való részvételre. Az iskolák és osztályok kiválasztásában arra törekedtem, hogy az iskolák jellegüket tekintve különbözzenek, mert szerettem volna megfigyelni, vannak-e teljesítménybeli különbségek a különböző típusú iskolákban. Az iskola szerinti megoszlás százalékos aránya a következő: városi, központi iskolába jár a felmért tanulók 33,8%-a, városi, nem központi iskolába jár 30,8%, falusi iskolába 35,4%. A diákok 83,1 %-a már betöltötte a 14 évet, amikor a feladatlapon és a kérdőívet kitöltötték, a fennmaradó 16,6%-uk 13 éves.

A feladatlap egy korábbi kutatásban már alkalmazott szövegből és a hozzá tartozó kérdés- és feladatsorból állt. A felhasznált szöveg Gerényiné Németh Erika és Szamosiné Nagy Sára: *Szövegértelmezési feladatok és megoldások 5–6. osztályosok részére* című munkafüzetéből származik.

Tutanhamon fáraó sírjának feltárása

1922. november első napjaiban a tudósok körében szenzációs hír keltett izgalmat: Egyiptomban, a Királyok völgyében, teljes épségben megtalálták Tutanhamon fáraó sírját. Ez a hír különösen azért keltett nagy érdeklődést, mert az eddig feltárt sírok nagy részét már korábban kirabolták, és a sírkamrákban csak a rablók által hátrahagyott és szétdobált maradványokat találták meg. De Tutanhamon fáraó sírja épségben maradt meg.

A harmadik koporsóban, mely teljes egészében színaranyból készült, s mintegy 185 cm hosszú volt, találták meg a múmiát. A fáraó bebalzsamozott holtteste finom szövetekbe volt burkolva, egészen eltakarta a rengeteg drágaság nyakláncok, gyűrűk, karperecek, arany, ezüst, drágakő.

A fáraó arcát és vállát arany álarc borította. Az álarc a fáraó ifjú vonásait örökölte meg.

Az egyiptomiak hittek abban, hogy a halott lelke tovább él, mégpedig két formában: az egyik lélek a test mellett marad, a másik pedig Oziriszhez repül, és ítéletre vár. Ozirisz különösen a hazugságot, a csalást és a szegények elnyomását tekintette bűnnek. A test mellett maradó lélek miatt pedig törődni kell a holttestekkel is. Ezért a halott testét, bebalzsamozták, és az így kikészített test, a múmia mellé ételeket, fegyvereket, használati tárgyakat temettek.

Egy fiatalon meghalt fáraó múmiája mellett használati tárgyak és kincsek tömegén kívül három játékkészletet is találtak a régészek. Az egyiptomiak hite szerint az ifjú fáraó így a túlvilágon is szórakozhat velük.

A cím hiányzott a feladatlapról, így feltehettem azt a kérdést is a diákoknak, hogy milyen címet adnának a szövegnek, és ezáltal mérni lehetett, mennyire látják globálisan a szöveget, és milyen mértékű a lényegkiemelő képességük.

Összesen tizenkét feladatot állítottam össze a szöveghez. A következő táblázat ezeket tartalmazza, valamint azokat a szövegértési műveleteket, amelyeket az adott feladat vizsgált.

1. táblázat – Kérdések és vizsgált műveletek a feladatlapban

Kérdés/Feladat	Mit vizsgál?
<p>1. Válaszolj a szöveg alapján a következő kérdésekre!</p> <p>1. Mikor találták meg Tutanhamon fáraó sírját? 2. Miért számított a sír megtalálása szenzációsnak? 3. Hogy nézett ki a koporsó, amiben a fáraó feküdt? 4. Ki volt Ozirisz? 5. Mit hittek az egyiptomiak a halottakról?</p>	– az explicit és az implicit információk visszakeresése
<p>2. Címszavakban fogalmazd meg, hogy melyik bekezdés miről szól!</p>	– a szöveg tömörítése és a lényegkiemelés képessége
<p>3. Saját szavaiddal magyarázd meg a következő kifejezéseket!</p> <p>1. szenzációs 2. érdeklődést kelt 3. bebalzsamoz 4. múmia 5. fáraó</p>	– ismeretlen szavak megértése szövegösszefüggés alapján
<p>4. Egészítsd ki az alábbi mondatokat!</p> <p>1922. november első napjaiban a tudósok teljes ép-ségben megtalálták _____ sírját. A fáraó bebalzsamozott holtteste finom szövetekbe volt burkolva, egészen eltakarta a rengeteg _____ Arcát és vállát _____ álarc borította. Az egyiptomiak hittek abban, hogy a halott lelke két formában tovább él: az egyik lélek _____, a másik pedig _____ és ítéletre vár.</p>	– explicit információ visszakeresése
<p>5. Fogalmazd meg 5–6 mondatban a szöveg lényegét!</p>	a szöveg tömörítése és a lényegkiemelés képessége az átfogalmazásának képessége a lényegkiemelés érdekében globális rálátás a szövegre visszacsatolás a II. feladathoz
<p>6. Egészítsd ki az alábbi mondatokat a helyes állítással! Karikázd be a helyes folytatás betűjelét!</p> <p>1) Tutanhamon fáraó sírját...</p>	– az explicit és az implicit információk visszakeresése

<p>a) kirabolva találták meg. b) teljes épségben találták meg. c) napjainkig sem találták meg.</p> <p>2) <i>A fáraó bebalzsamozott holtteste...</i> a) finom selyembe volt burkolva. b) finom szövetekbe volt burkolva. c) finom posztóba volt burkolva.</p> <p>3) <i>Az aranyból készült álarc a fáraó...</i> a) arcvonásait örököltte meg. b) sebhelyét takarta el. c) arcát védte a gonosz szellemektől.</p> <p>4) <i>Ozirisz nagy bűnök tekintette a...</i> a) a hazugságot, a lopást és a gyilkosságot. b) a hiúságot, a hazugságot és a szegények meglopását. c) a hazugságot, a csalást és a szegények elnyomását.</p> <p><i>A múmia mellett talált három játékkészlet arra szolgált, hogy a fáraó...</i> a) a túlvilágon ne érezze magát egyedül. b) a túlvilágon szórakozhasson vele. c) a túlvilágon érezze magát otthon.</p>	
<p>7. Adj címet a szövegnek!</p>	<p>– globális megértés – kreatív címadás</p>
<p>8. Maximum öt mondatban írd le és indokold, hogy te melyik három bűnt tartottad volna a leg súlyosabbnak Ozirisz helyében!</p>	<p>– önálló véleményalkotás – indoklás készségének fejlettsége</p>
<p>9. Mit nem értesz a szövegből?</p>	<p>– felismeri-e, hogy hol vannak megértési nehézségei? – a tanulási és olvasási stratégiák mozgósítása</p>
<p>10. Képzeld el, hogy a szöveg szerzőjével beszélhetsz! Milyen kérdéseket tennél fel neki?</p>	<p>– születnek-e új gondolatok és kérdések a szöveg elolvasása kapcsán? – a tanulási és olvasási stratégiák mozgósítása</p>
<p>11. Számodra mi a legérdekesebb a szövegben?</p>	<p>– van-e önálló véleménye a szövegről?</p>

	<ul style="list-style-type: none"> – <i>ki tudja-e emelni a számára érdekes részt?</i> – <i>a tanulási és olvasási stratégiák mozgósítása</i>
12. Hogyan és hol lehet alkalmazni, amit most tanultál meg a szövegből?	<ul style="list-style-type: none"> – <i>felismeri-e a szöveg elolvasásának hasznát?</i> – <i>a tanulási és olvasási stratégiák mozgósítása</i>

3.3. A kutatás eredményeinek értékelése

A kutatás során három kérdőívvel dolgoztam. Egyrészt egy általam összeállított, a *szociális háttérre vonatkozó kérdőívvel*, mely csupán néhány nagyon alapvető adatra kérdezett rá. A szakirodalom és az előző felmérések igazolják, hogy a szociális háttér hatást gyakorol a diákok iskolai teljesítményére és szövegértési képességeire is. A jelen kutatás szűkös keretei miatt nem volt lehetőség arra, hogy nagyon mélyrehatóan vizsgáljam ezeket a tényezőket, de iránymutató lehet, hogy egy kisebb mintán és kevés tényezőt vizsgálva is vannak szignifikáns eredmények. A második *standardizált kérdőív* a diákok tanulási stílusát vizsgálta. Ennek kutatása a szövegértéssel kapcsolatban azért releváns, mert a különböző tanulási stílusok befolyásolják azt, ahogyan a tanuló az ismereteit rendezi, azt, hogy milyen típusú feladatokban teljesít jobban. Azért is fontos ismerni a diákok tanulási stílusát, mert így lehetőség nyílik a kevésbé fejlett stílusok fejlesztésére, illetve az alacsony hatékonyságú stílusok háttérbe szorítására. A kutatás legszámottevőbb és központi felmérése a tanulók szövegértési képességének felmérése volt, melyet szintén egy általam összeállított *feladatlap*tal végeztem el figyelembe véve az előző, nemzetközi kutatások kérdőíveinek jellemzőit. A szövegértéssel kapcsolatos felmérés megvizsgálta, hogy a diákok milyen nehézségekkel küzdenek e képesség terén, megfelelő-e a felkészültségük a tanterv elvárásaihoz képest, milyen szövegértésen belüli részképességeket működtetnek nehezebben és használnak-e szövegértési, olvasási stratégiákat. Az egyes kérdőíveket nemcsak önmagukban vizsgáltam, hanem az eredményeket összehasonlítottam egymással is.

A szociális háttérrel vizsgáló kérdőív szerint szoros összefüggés van a diákok magyar érdemjegye és a szülők végzettsége között. A korreláció főleg az édesanya végzettségével mutat összefüggést $r = 0,45$, $p < 0,01$, az apa esetén is van összefüggés, itt az eredmény a következő: $r = 0,36$, $p < 0,01$. Ugyancsak összefüggés van mind az apa, mind az anya végzettsége és a feladatlap eredményei között: anya: $r = 0,43$, $p < 0,01$; apa: $r = 0,35$, $p < 0,01$.

Az anya végzettsége és a feladatlap eredményei között nagy a korrelációs együttható, ami azt jelenti, hogy minél magasabb a végzettség, annál jobb teljesítmény valószínűsíthető a tanulónál. Mindkét esetben azt figyelhetjük meg, hogy az anya végzettsége van nagyobb hatással a gyermekek tanulmányi eredményeire. Valószínűleg ez annak köszönhető, hogy a tanuló számára az anya segítsége sokkal elérhetőbb, az esetek nagy részében az anya az, aki nyomon követi a gyermek iskolai teljesítményét. Ha tanulmányi gondjai és kérdései vannak, a gyermek elsősorban az édesanyjához fordul, tőle kap segítséget otthoni feladatokban, tőle kap ösztönzést is.

A három iskolatípusba járó tanulók szüleinek esetében a végzettség szempontjából nagyok a különbségek, főleg a falusi és a városi iskolák között, de jól észlelhető a városközponti és a negyedbeli iskolák közötti különbség is. A diákok iskolai eredményeit összevetve az iskolatípus és a szülők végzettségének eredményeivel azt kell megállapítanunk, hogy sok falusi gyermek már attól hátrányos helyzetből indul, hogy szüleinek alacsonyabb a végzettsége, ezért nem tudják őt kellőképpen támogatni és ösztönözni teljesítményében.

A diákok válaszai azt bizonyítják, hogy kapcsolat van az otthoni könyvtár és a diákok feladatlapon elért teljesítménye, valamint magyar érdemjegye között. Az otthoni könyvtár és a magyar jegy közötti korreláció: $r = 0,42$, $p < 0,01$, az otthoni könyvtár és a feladatlap eredménye közötti összefüggés: $r = 0,46$, $p < 0,01$; mindkettő szignifikáns eredmény. Ennek értelmében minél nagyobb az otthoni könyvtár, annál valószínűbb a jó magyar érdemjegy és a feladatlap megoldásában elért magas pontszám. Ugyanezekkel összehasonlítva a diák saját könyvtára is befolyásoló tényező. A magyar jegy és a saját könyvtár közötti kapcsolat $r = 0,36$, $p < 0,01$, míg a feladatlap és a magyar jegy közötti korreláció $r = 0,4$, $p < 0,01$. Mindez azt bizonyítja, hogy a tanulók otthoni tanulásával, olvasással kapcsolatos mintája befolyásolja tanulmányi előmenetelüket. Ha a diák azt látja, hogy szülei olvasnak, hogy számukra fontos a tudás, akkor ezt a mintát követik ők is. Ha a szülő ösztönzi azt, hogy a gyermek saját könyvekkel rendelkezzen, segíti megszerettetni vele az olvasást, így a gyermeknek nagyobb gyakorlati lehetősége lesz, hamarabb hozzászokik ahhoz, hogy maga járjon utána az új ismereteknek. A magyar átlag és a szövegértési feladatlapban elért teljesítmény összefüggése a könyvtárral azt bizonyítja, hogy sokat segít a diáknak, ha vannak otthon könyvei, amelyeket bátran leemelhet a polcra, vagy esetleg épp a szülei ajánlják elolvasásra őket. Itt is a falusi gyermekek a legveszélyeztetettebbek, az ő otthonaikban ugyanis kevés könyv található, nem fordítanak túl nagy gondot arra, hogy a tanulót a tudás megszerzésére motiválják.

A feladatlapon elért pontszámokat összehasonlítottam az elmúlt félévi átlagokkal és a múlt félévi magyar érdemjeggyel is. A feladatlap eredménye és a magyar jegy közötti korreláció magas, $r = 0,62$, $p < 0,01$. A feladatlap és az átlag közötti összefüggés szintén erős $r = 0,57$, $p < 0,01$. Ezek az eredmények igazolják azt a feltevést, hogy fontos odafigyelni a szövegértési képességekre, mert ezek elősegítik a teljesítmény növekedését, jobb eredményeket valószínűsíthetünk az anyanyelvi nevelés órán és a többi tanórán is, ahol nem mérik, sőt tudatosan nem is fordítanak figyelmet a szövegértés technikáinak elsajátítására.

A tanároknak fontos lenne felismerni azt a tényt, hogy a szövegértés alapját képezi bármilyen szakterület ismereteinek elsajátítása.² Ilyen értelemben nem elég az anyanyelvi órán elsajátíttatni bizonyos szövegértési képességeket és stratégiákat, tovább kell ennél menni, a stratégiákat egyrészt gyakorolni kell, annak érdekében, hogy a tanulók először tudatosan, majd egyre inkább készségszinten használják. Más tantárgyak keretén belül sem szabad elhanyagolni a fejlesztését, hiszen az a gyermek, aki nem érti meg a tankönyvek szövegét, nem tudja leolvasni az ábrákat, nem tudja szervezni az információkat, elveszíti motiváltságát a tanulásra, nehezebbre esik az olvasás, ennek következtében pedig nemcsak magyar nyelv- és irodalomórán marad le, hanem a többi tantárgyból is.

A tanulási stílust tekintve az eredményekből az derül ki, hogy a diákok leginkább az auditív és a vizuális stílust részesítik előnyben. Emellett az is megfigyelhető, hogy sokan közülük két stílust is használnak egyszerre. Ez abból a szempontból jó, hogy így több lehetőségük van az ismeretek megszerzésére, hatékonyabb lehet a tanulás. Korrelációt találtam az auditív és a társas stílus között $r = 0,41$, $p < 0,01$. Ezt azzal magyaráztam, hogy az auditív stílussal rendelkező diákok szívesen beszélgetnek mással ismereteikről, szívesen hallgatnak új beszámolókat és mondják el a saját ismereteiket, ez alatt hallják mind a saját, mind mások hangját. Az egyéni és a vizuális típus között is van korreláció $r = 0,32$, $p < 0,05$. Ez az összefüggés is természetes, hiszen az egyéni stílussal rendelkező diák sok esetben könyvek segítségével szerzi információit, minthogy nem szeret másokra hagyatkozni. Könnyebb számára ilyen módon utánajárni az ismereteknek, mint mások segítségét kérni. Az impulzív és a mozgásos stílus között találtam még összefüggésre, itt a korreláció $r = 0,29$, $p < 0,05$. Ez azt bizonyítja, hogy a mozgást előnyben részesítő diákok impulzívabbak, gyorsabban reagálnak, nehezen köti le őket hosszasan ugyanaz a feladat, akkor igazán sikeresek, ha intuitív módon megsejtik a jó választ. Negatív összefüggést találtam a diákok tanulmányi átlaga és a mechanikus valamint az impulzív tanulási stílus között $r = -0,32$, $p < 0,05$ – mechanikus tanulás, $r = -0,30$, $p < 0,05$ – impulzivitás. Ez azt

bizonyítja, hogy a tanulás nem hatékony, amennyiben ezt a stílusú tanulási módszert használják. Minthogy ezekben a stílusokban az információ logikus megszervezése, az ismeretek rugalmas átrendezése, a hosszú távú bevésés elmarad, érthető, hogy rossz hatással van a tanulmányi eredményekre.

A magyar átlag az egyéni stílussal mutatott szorosabb kapcsolatot $r = 0,28$, $p < 0,05$. Ez azt bizonyítja, hogy a magyar órákra való felkészülést az egyéni stílus segíti elő leginkább. Ugyanakkor arra is következtethetünk, hogy a magyar órai tevékenységekben kevés a lehetőség a kooperatív tanulásra, a csoportmunkára, azokra a feladatokra, melyek során a diákok megismerhetik a társas stílus előnyeit. Érdekes volna megvizsgálni, hogy az egyéni stílus más tantárgyak eredményeivel is korrelál-e, mert abban az esetben, ha megfigyelhető ez az összefüggés, felmerül a probléma, hogy valóban van-e változás az oktatói munkában, valóban elmozdultak-e az oktatási intézmények az ismeretközpontúság irányából a képességek központúság, a kooperatív módszer felé.

A szövegértési feladatlapot 63 diák töltötte ki. Az eredményeiknek átlaga: 69,4, tehát a maximális 100 pontból a diákok átlagosan ennyit értek el. A legalacsonyabb pontszám 14, a legmagasabb pedig 94 volt. Megfigyeléseim azt mutatják, hogy nagy különbségek vannak a diákok között. Azok a diákok, akik ebben a korban nagyon le vannak maradva, később még kevesebb eséllyel indulnak a középiskolai oktatás felé, majd egyre nagyobbá válik a szakadék köztük és a magasabb eredményeket elért diákok között, így az élet más területein is hátránnyal indulnak.

A felmért csoportnak nehézségei voltak az implicit információ visszakeresésével. Ennél a műveletnél az olvasónak fel kell használnia előző ismereteit, ok-okozati összefüggéseket kell keresnie, fel kell ismernie az időrendet. A diákok több mint 50%-a legalább egyszer hibázott ezekben a kérdésekben. Az implicit információ minden olyan szöveget érint, amivel a diák első alkalommal találkozik. Ha nem eredményes ennek a műveletnek az alkalmazása, nehézségek lesznek a globális megértésben, de azoknak az ismereteknek a kiszűrésében is, amelyek a legszükségesebbek egy szöveg megértésében. A diákoknak meg kell tanulniuk azokat a lexikális és grammatikai elemeket, amelyek segítségével következtetni tudnak a szövegösszefüggésre. Azt is fontos szem előtt tartani, hogy ezen ismeretek átadása nem jelenti feltétlenül azt is, hogy a gyermek valóban ismeri és használja is ezeket, ezért olyan módszerekkel kellene dolgozni, melyek segítségével a tudás beépül a gyermek képességei közé.

A lényegkiemelés és a tömörítés művelete szintén nehézséget okoz, annak ellenére, hogy a jegyzetelést már V. osztálytól tanítják az anyanyelvi órákon. A diákok 47,8%-a nem tudta tökéletesen megoldani a címszavas

vázlatolásról szóló feladatot. Még gyengébb a teljesítmény az 5–6 mondatos rövid vázlatkészítésnél, ahol mindössze 23,1 %-uk oldotta meg tökéletesen a feladatot. Az elérhető 10 pont alapján a csoport átlaga mindössze 6,4 volt. Itt a használt szövegértési művelet a lényegkiemelés és a szintézis. Mindkét feladatban fontos, hogy a diák képes legyen átfogalmazni a szöveget, kiemelni a lényegét, tömöríteni a mondanivalót. A legjellemzőbb hibák arra utalnak, hogy a diákok nem tudják kiemelni a lényegét, nehezükre esik a szöveg átfogalmazása, nincsenek tisztában azzal sem, milyen szerkesztési szabályok szükségesek ahhoz, hogy egy terjedelmesebb szöveget egyszerűbben vázlatoljunk. Így nem tudják például azt, hogy egy vázlatban nincs szükség jelzők használatára, hogy a felsorolás helyett jobb gyűjtőszavakat használni, hogy nem kell minden a szövegben jelen lévő adatot – átfogalmazva ugyan –, de belefoglalni a vázlatba. Ezek olyan elemi hibák, amelyeket az V–VII. osztályban ki kellett volna küszöbölni.

A felmérés során a diákoknak arról is számot kellett adniuk, hogy mennyire tudják az ismeretlen szavak értelmét megmagyarázni szövegösszefüggés alapján. A diákok szinonimákkal és hosszabb leírással oldották meg a feladatot. Az öt szó magyarázatából a diákok 78,5%-a legalább egyben hibázott. Ha a tanuló nem tudja ezt a műveletet működtetni, annak az lesz a következménye, hogy nehézségei támadnak a szöveg megértésével. Minden újonnan olvasott szövegben előfordulhatnak ismeretlen szavak. Fontos tehát, hogy az olvasó tanulónak legyenek előző ismeretei, legyen fejlett szókinccse, mert így kisebb a valószínűsége annak, hogy a fennmaradó ismeretlen szavakat a szöveg egészének fényében se tudja értelmezni.

A szövegértési műveletek közül a diákok jól boldogultak az explicit információ visszakeresésében és a globális szövegértésben, amit azzal mértem, hogy címválasztásra kértem a diákokat. Nem születtek ugyan kreatív válaszok, de a feladatot majdnem mindannyian jól oldották meg. Hasonlóképpen az explicit információ visszakeresését is sikeresen véghezvitték.

A feladatlap második része azokat a szövegértési stratégiákat vizsgálta, melyek elősegítik az információk megértését, rendezését, továbbgondolását valamint a véleményalkotást. Az eredmények tükrében elmondhatjuk, hogy a diákoknak nehézségeik vannak ezen a téren. Az önálló véleményalkotásban a diákok összesen 13,8%-a tudott megfelelni a feladatban elvárt követelménynek, annak ellenére, hogy a tanterv előírja a hetedikes diákok önálló véleményalkotásának fejlesztését. Jellemző, hogy a diákok nem tudatosítják, hogy nem értik a szöveget, ennek oka az lehet, hogy nem gondolják végig az olvasottakat, csak mechanikusan olvasnak, nem igyekeznek az olvasás technikai oldalán kívül más képességeket is mozgósítani. Sok esetben azt válaszolták,

hogy mindent értenek, annak ellenére, hogy a javítás során kiderült, vannak részek, melyek nehézséget okoztak nekik.

Nagyon fontos, hogy egy szöveg elolvasása után az olvasó tudjon kérdéseket feltenni a szöveggel kapcsolatban, ez egyrészt bizonyítja a szöveg megértését, és előrevetíti a továbbgondolást is. Nem tudtam vizsgálni, mi történik akkor, ha a diák önszántából olvas egy szöveget és nincs feladathelyzetben. Így csak az derült ki, hogy a feladatlap utasítása során voltak olyanok, akiknek sikerült kérdéseket feltenniük. Majdnem 17%-uk azonban így sem tudott eleget tenni a feladat követelményeinek, s a többi eredménytelenség mellett egyúttal félő, hogy feladathelyzetben kívül még kevesebben működtetik ezt a stratégiát. A tanulók 67,7%-a ki tudta említeni a számára legérdekesebb szövegrészt.

Az utolsó kérdés arra vonatkozott, hogy meg tudják-e határozni, hol lehetne a szövegből szerzett információkat alkalmazni. Jellemző, hogy a diákok nem tudnak elvonatkoztatni az iskolától, hogy az olvasott szöveget nem a mindennapi életben igyekezzenek felhasználni, hanem csak az iskolában. Természetesen az olvasott információk felhasználásán nem feltétlenül azt kell értenünk, hogy minden részletet át kell vinniük a mindennapokba, hanem inkább azt, hogy felfedezzék a szövegről, hogy érdekes, új ismereteket ad régi emberekről, azok hitvilágáról, és ezek nemcsak az iskolai munkában válhatnak értékké számukra. Ennél a kérdésnél csak azoknak adtam maximális pontszámot, akik legalább egy olyan helyet/helyzetet tudtak említeni, ahol az olvasott szöveget iskolán kívül is fel tudják használni. A diákok mindössze 7,7%-ának sikerült ezt a feladatot jól megoldania.

A három kérdőív kitöltése és az eredmények összehasonlítása arra enged következtetni, hogy szoros összefüggés van a szociális háttér, a tanulmányi eredmény és a szövegértés között. A szociális háttér jelenti azt az alapot, amelyre a diák támaszkodhat, amely segíti őt motiválni maradni és támogatja a tanulás eredményességében. A tanulási stílusok abban befolyásolják, hogy mennyire hatékonyan tudja az új ismereteket feldolgozni, megszerezni és hosszú távon megtartani, hogyan tudja beépíteni a már meglévő ismeretanyagának struktúrájába. Minél kevésbé részesíti előnyben a mechanikus és az impulzív stílusokat, annál eredményesebb lesz teljesítménye. A szövegértési feladatlapban elért eredmények bemutatják azokat a nehézségeket, amikkel a diákok küzdenek, felhívják a figyelmet arra is, hogy nem használnak olvasási és szövegértési stratégiákat, és ezzel összefüggésben állnak érdemjegyeik is. Fontos tehát mindhárom összetevő vizsgálata és összefüggéseik megtalálása a hatékony oktatás érdekében.

4. Következtetések

A tudásról alkotott szemléletváltásnak az oktatás koncepciójában változást kellett volna hoznia. Mai ismereteink szerint olyan képességeket kell bemutatni és fejleszteni az iskolákban, melyek elősegítik az egész életen át történő tanulást, olyan ismeretek és képességek birtokába kell juttatni a diákot, melyek segíteni fogják őt a mindennapi életben, valamint a további ismeretek elsajátításának alapját képezik. Az iskolának elsősorban az a feladata, hogy tanulni tanítsa meg a diákokat. A tanulásnak lényeges összetevője az olvasás és a szövegértés, hiszen ez az egyik legalkalmasabb mód arra, hogy valaki ismeretekhez jusson. Ilyen értelemben az olvasás és szövegértés nemcsak a betűk ismeretét feltételezi, hanem az ábrákon és grafikonokon való eligazodást is.

A nemzetközi felmérések igazolják, hogy a diákok szövegértése gyenge, és ezzel együtt egyre rosszabbak az iskolai eredmények is nemcsak az anyanyelvi órákon, hanem a többi tantárgyak esetében is. A diákok nehezen boldogulnak a szöveges feladatokkal, az utasításokkal, a táblázatok és ábrák értelmezésével, az implicit információ kikövetkeztetésével. A szövegértést és a teljesítményt befolyásoló tényezők sokrétűek. Egyrészt szerepet játszanak a diák szociális háttérének tényezői, mint például a családi minta, a szülők végzettsége, a család anyagi körülményei. A diák motiváltsága, személyiségjegyei és egyéb lelki tényezők vélhetően szintén befolyással lehetnek az eredményekre, arra hogy a gyermek milyen hatékony a tanulásban és mennyire boldogul a hétköznapi életben. Emellett kiemelkedően fontos szerepe van annak, hogy a diákok milyen tanulási stílussal és stratégiákkal rendelkeznek az ismeretek elsajátításának útján. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a tantervnek, az elvárt követelményeknek is van szerepük a sikerességben, s ugyancsak lényeges a tankönyvek minősége illetve a tanárok felkészültsége, hivatástudata is.

Kutatásom célja nem lehetett mindezen tényezők egyidejű vizsgálata, ehelyett inkább kiemeltem néhányat, s ezekre összpontosítottam.

Hipotéziseim szerint:

1. A diákok szövegértése elmarad a tantervben elvárttól. Ez azzal is magyarázható, hogy a tantervi változások nem eredményeztek automatikusan szemléletváltást az ismeretközpontúság irányából a képességközpontúság felé. A felmért diákok átlagban 69,4 pontot értek el a feladatlap megoldásában. Az elért érték azt bizonyítja, hogy több feladatban is nehézségeik vannak. Elsősorban éppen a tanterv által is fontosnak tartott lényegkiemelés, tömörítés műveleteiben, valamint az önálló véleményalkotásban vannak elmaradva a tantervben elvárttól.

A tantervi változások tanórákra gyakorolt hatását a jelen dolgozat során csak közvetett módon vizsgáltam, a diákok feladatmegoldásai és a kitöltött kérdőívek alapján, de kutatásom másik részében órahallgatásokkal és a tankönyvek mélyebb megvizsgálásával is igyekeztem több szempontból fel térképezni a témát. Röviden összefoglalva elmondható, hogy a tantervi ismeretközpontúság levetkőzése nem eredményezte azt, hogy a tanórák többségét is képesséközpontúságra törekvés vegye át. A tanárok sok esetben használják a frontális szervezési formát, olyan módszereket alkalmaznak, melyek során a diákoknak csak a mechanikus bevésés lehetősége marad. A kooperatív tanulásra csak az alternatív iskolában láttam nyitottságot.

2. *A diákok objektív adatai (például a szülők végzettsége, a családi könyvtár nagysága) összefüggnek szövegértési szintjükkel.* A nemzetközi vizsgálatokhoz hasonlóan az általam felmért csoportról is kiderült, hogy van kapcsolat a szociális háttér és a diák tanulmányi eredménye között. A minta viszonylag kis száma ellenére jól látható, hogy a szülők végzettsége, az iskola, ahova a gyermek jár és az otthoni könyvek száma mind korrelál a tanulmányi átlaggal, a magyar érdemjeggyel és a feladatlapon elért eredménnyel is, éppen ezért fontos odafigyelni arra, hogy a szocio-kulturális háttérük miatt hátrányos helyzetben lévő diákokat hogyan lehet felzárkóztatni annak érdekében, hogy e körülmények miatt minél kevésbé legyenek diszkriminálva. Szélesebb körű szociológiai vizsgálat elvezethetne annak megértésére, hogyan lehet ezeket a gyerekeket a leghatékonyabban támogatni.

3. *A diákok magyar érdemjegyei és féléves átlaguk összefügg a szövegértésben elért eredményekkel, azaz aki jól teljesít a kizárólag szövegértési feladatban annak az érdemjegyei is jók.* A szövegértést mérő feladatlap értékelésének összehasonlítása a magyar érdemjegyekkel és a múlt félévi átlaggal igazolta a hipotézist, hiszen valóban azok a diákok rendelkeznek jobb tanulmányi eredménnyel, akik jobban teljesítettek a feladatlap megoldásában.

4. *A diákok tanulási stratégiái, stílusuk összefüggenek szövegértési szintjükkel.* A kérdőív kiértékelése során arra a következtetésre jutottam, hogy a mechanikus és az impulzív tanulási stílus van negatív hatással a teljesítményre. A felmért csoportban a vizualitás és az auditív stílus nem függ össze a szövegértési szinttel. Ugyanakkor az auditív stílus a társas stílussal, a vizuális az egyéni stílussal hozható kapcsolatba. Azt is láthattuk, hogy a magyar érdemjegyek az egyéni stílussal mutatnak összefüggést, vagyis minél jellemzőbb egy diákra az egyéni stílus, annál nagyobb a magyar érdemjegye.

A tanulási stílussal kapcsolatos kérdőív kimutatta azt is, hogy vannak olyan VII.-es diákok, akik a mechanikus stílust részesítik előnyben az ismeretek elsajátítása során. Ez a tanulási stílus rövid távon vezethet eredményhez, de fontos lenne, hogy a diákok minél előbb olyan technikákkal, stratégiákkal

gazdagodjanak, amelyek segítségével az ismeretelsajátítás hatékonyabb lesz. Így az információkat logikusan, rendszerben látva tudják megközelíteni és megtanulni.

5. *A vizuális stílussal rendelkező diákok jobban teljesítenek az írott szöveg megértésében, mint auditív társaik.* Az általam felmért populációban az 5. hipotézisem nem igazolódott be, nem volt kimutatható összefüggés a vizualitás és a jó tanulmányi eredmények között.

6. *A szövegértéssel kapcsolatos nehézségek hipotézisei: a. A diákok jobban teljesítenek az általános szövegértésben, mint az implicit információ visszakeresésében. Az általános szövegértés az a képesség amely lehetővé teszi, hogy az egyén tudjon globálisan tekinteni az egészre, átlássa annak főbb jellemzőit. Az implicit információ visszakeresése nemcsak annyit jelent, hogy az olvasónak a szövegben rá kell bukkannia bizonyos információkra, hanem azt is jelenti, hogy észre kell vennie az ok-okozati összefüggéseket, a kronológiai sorrendet, s rendelkeznie kell bizonyos háttérismeretekkel is.* Az értékelés alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a diákok jól teljesítenek a globális szövegértésben (erre utal, hogy többségük képes volt címet választani a szövegnek) és az explicit információ visszakeresésében, de gyengék az implicit információ megkeresésében, annak ellenére, hogy ez utóbbi kulcsfontosságú az ismeretlen szövegek esetében, hiszen nélkülük az olvasó nem érti meg az összefüggéseket, az időrendet, a szöveg struktúráját, nem tud következtetni ismeretlen szavak jelentésére.

b. A diákok nehézségekbe ütköznek a lényegkiemeléssel kapcsolatos feladatokban. A feladatlap 2. és 5. feladata a lényegkiemelés, tömörítés, szintézis műveleteit mérték fel. Ez alapján kiderült, hogy a szöveg címszavas megfogalmazását a diákok 10,8%-a egyáltalán nem tudta végrehajtani. Az 5–6 mondatos lényegkiemelés esetében a diákok szintén 10,8%-ának válasza értékelhetetlen volt, 23,1 %-uk teljesítette tökéletesen a feladatot. Amellett, hogy egy ilyen jellegű feladatban elvesznek a részletekben, nehezen tudják a meglévő szöveget átfogalmazni, úgy hogy az megfeleljen a feladat utasításának.

c. A diákok nem jutnak el arra a szintre, ahol a szöveget tovább kell gondolni, nem fogalmazznak meg kérdéseket, véleményt az olvasott szöveggel kapcsolatban. Ezt a hipotézisemet főleg a 8. feladatban elért eredmények alapján tartom bebizonyítottnak. A diákok mindössze 13,8%-a tudott a feladatnak megfelelően válaszolni a kérdésre. Voltak olyanok, akik nem választottak másik három bünt, de indokolták, hogy miért értenek egyet Ozirisszel, de legtöbben az indoklással is nagyon nehezen boldogultak. Bár a VII. osztályos tanterv előírja a személyes nézőpont kifejtésének az elsajátítását, a feladatlap értékelése alapján úgy tűnik, a diákok mégis nehezen tudnak önálló véleményt alkotni.

d. A diákok nem működtetnek szövegértési stratégiákat. A feladatlap utolsó feladatai azt vizsgálták, hogy működtetnek-e a diákok, akár nem tudatosan is, tanulási stratégiákat, felismerik-e a szöveggel kapcsolatos nehézségeiket, tesznek-e fel kérdéseket magukban a szövegről, találnak-e a gyakorlatban alkalmazható ismereteket. A felmérés során felfigyeltem arra, hogy az utolsó négy kérdésre nem szívesen válaszoltak, volt, aki annak ellenére, hogy hangsúlyoztam, minden kérdésre válaszolni kell, mégis kihagyta ezeket. Ennek alapján azt a következtetést szűrtem le, hogy nehezen birkóznak meg ilyen típusú feladatokkal. Az összesített eredmények alapján arra lehet következtetni, hogy sok diák nem ismeri fel, melyek azok a pontok egy szövegben, amelyek nem érthetőek számára. A szöveg alkalmazhatósága tekintetében pedig ritkán tudnak elvonatkoztatni az iskolától. Az esetek csupán 7,7%-a talált olyan helyzetet, amiben felhasználhatná az olvasott szöveget.

A kutatás során beigazolódott, hogy a nemzetközi és magyarországi kutatásokhoz hasonlóan az általam felmért csoport eredményei is elmaradnak az elvárttól. Olyan szövegértési műveletekben is gyengén teljesítenek, amiket a magyar nyelv és irodalom tanterv előír tanulási követelményként. Legrosszabb a helyzet a lényegkiemelés, a tömörítés, az implicit információ visszakeresése és az önálló véleményalkotás és indoklása terén. A diákok viszonylag jól teljesítenek a globális megértés és az explicit információk megkeresésében. A kutatás egyik legfontosabb következtetése, hogy a diákok nincsenek tisztában azokkal a tanulási és szövegértési stratégiákkal, amelyek megkönnyítenék és eredményesebbé tennék munkájukat. Fontos, hogy a tanárok felismerjék, milyen kiemelkedő szerepük van ezek kialakításában.

Egy következő kutatásban szélesebb körben kellene mérni a diákok szövegértését, hogy egyre precízebb ismereteket szerezzünk ezzel kapcsolatban. Mélyebbre kellene menni annak vizsgálatában is, hogy a tanári munkát mi serkenti és gátolja, mind a szövegértés fejlesztésében, mind más képességek esetében. Hatékony munkát akkor lehetne végezni, ha a tanterveknek megfelelően az ismeretközpontúság helyett a képességfejlesztésre kerülne át a hangsúly, ha a tanárok nemcsak az anyanyelvi órákon, hanem más tantárgyak esetében is fejlesztenék azokat a szövegértési műveleteket, amelyek nélkülözhetetlenek az eredményes tanulásban. Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha felismerjük, hogy a diákoknak szövegértési problémáik vannak, megfigyeljük, melyek ezek a nehézségek, és sikerül kiküszöböl-nünk őket jó minőségű, korszerű oktatással, felkészült és motivált tanárok segítségével.

Szakirodalom

- Bartha Krisztina (2007) *A szövegértés és a tanulási képességek összefüggése. Egyetemi szakdolgozat. Kézirat. BBTE Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár.*
- Balázsi Ildikó–Zempléni András (2004) A hozottérték-index és a hozzáadott pedagógiai érték számítása a 2003-as kompetenciamérésben. *Új Pedagógiai Szemle*, 12. sz., 36–50. o.
- Balogh László (1995) *Tanulási stratégiák és stílusok, a fejlesztés pszichológiai alapjai*, Kosuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 5–15. o.
- Báthori Zoltán (2001) Változó értékek, változó feladatok. A PISA 2000 vizsgálat néhány oktatáspolitikai konzekvenciája. *Új Pedagógiai Szemle*, 2002. 10. sz. Letöltve: 2007.IV.9. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2002-10-ta-bathory-valtozo>
- Budaváriné Béres Erzsébet–Kelecsényi László Zoltán (1999) *Szövegértés – Szövegalkotás. Szövegtípusok*, Corvina, Budapest.
- Csapó Benő (2003) Az értelmi képességek tanulmányozásának elméleti forrásai. In *Uő: A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Csapó Benő (2004a) A tudáskonceptió változása: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet. In *Uő: Tudás és iskola*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Csapó Benő (2004b) A tudás minősége. In *Uő: Tudás és iskola*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Falus Iván (szerk.) (2004) *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Felvégi Emese (ford.) (2002a): A tanulói teljesítményt meghatározó tényezők – PISA 2003. Az összehasonlító tanulói teljesítménymérés nemzetközi eredményeiről In *Új Pedagógiai Szemle*, 10. sz. Letöltve: 2007. III. 23. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2005-02-vt-Felvegi-Tanuloi>
- Felvégi Emese (2002b) Gyorsjelentés a PISA 2003 összehasonlító tanulói teljesítménymérés nemzetközi eredményeiről In *Új Pedagógiai Szemle*, 10. sz. Letöltve: 2007. III. 23. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2005-01-vt-Felvegi-Gyorsjelentés>
- Fóris-Ferenczi Rita (2004) *Anyanyelv-pedagógia. Kísérlet az elmélet(ek) és a gyakorlat egybehangolására*, Ábel Kiadó, Kolozsvár.
- Győri Miklós (2004) Értelmi fejlődés, gondolkodás, beszéd és intellektuális teljesítmény. In: N. Kollár Katalin-Szabó Éva (szerk.): *Pszichológia pedagógusoknak*. 243–262. o.
- Horváth Zsuzsanna (2004) A szövegértés mint koherenciaképző a tanításban és a tanulásban. In *Új Pedagógiai Szemle*, Letöltve: 2007. április 2. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=testveri-Horvath-szovegerter>
- Nagy József (1994): Tanterv és személyiségfejlesztés. In: *Educatio. Tanterv*. 3. 367–381.
- Nagy József (2000) *XXI. századi nevelés*, Osiris, Budapest.

- Nahalka István (2002) *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pletl Rita és mtsai. (1995): A magyar helyesírás fejlődése (az 1993–94. évi romániai felmérés adatainak tükrében) az általános iskola V. osztályától a líceum XII. osztályáig In. *Kétnyelvűség. Nyelv- és kultúrokológiai szaklap*, III. évfolyam, 1. sz., Pszicholingva, Szada.
- Pletl Rita és mtsai (2001) *Iskolai eredménymérések. Tájékoztató – Anyanyelv*. Lyra Könyvkiadó, Marosvásárhely.
- Szító Imre *Tanulási stratégiák fejlesztése*, Budapest.
- Tóth Beatrix (2006) A szövegértés fejlesztésének elmélete és gyakorlata. *Magyar Nyelvőr* 4. sz.
- Tóth László (2001) *Az olvasás pszichológiai alapjai*. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 92–142.
- Vári Péter–Andor Csaba–Bánfi Ilona–Bérces Judit–Krolopp Judit–Rózsa Csaba (2001) *A PISA 2000 vizsgálatról* In *Új Pedagógiai Szemle*, 12. sz. Letöltve: 2007. III. 17. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2001-12-ta-tobbek-pisa>
- Vári Péter–Andor Csaba–Bánfi Ilona–Bérces Judit–Krolopp Judit–Rózsa Csaba (2002) Gyorsjelentés a PISA 2000 vizsgálatról In *Új Pedagógiai Szemle*, 1 sz. Letöltve: 2007. III. 17. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2002-01-ta-tobbek-gyorsjelentés>
- Vári Péter–Andor Csaba–Bánfi Ilona–Bérces Judit–Krolopp Judit–Rózsa Csaba (2007) *A tanulók tudásának változása I. – A Monitor '99 felmérés előzetes eredményei* Letöltve: 2007. III. 23. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2000-06-ta-Tobbek-Tanulok>
- Vári Péter–Andor Csaba–Bánfi Ilona–Bérces Judit–Krolopp Judit–Rózsa Csaba (2007) *A tanulók tudásának változása II. rész – Monitor '99 felmérés előzetes eredményei* Letöltve: 2007. III. 23. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2000-07-ta-Tobbek-Tanulok>
- Vári Péter–Andor Csaba–Bánfi Ilona–Bérces Judit–Krolopp Judit–Rózsa Csaba (2007) *Jelentés a Monitor '97 felmérésről* Letöltve: 2007. III. 23. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=1998-01-lk-Tobbek-Jelentes>

Jegyzetek

¹ A 2000 arra az évre utal, amikor a felmérés készült.

² A szövegértés képességének elsajátítása és megfelelő szintű használata nélkülözhetetlen a tanulásban, ez a közeg, amelyen keresztül az információkat az ember feldolgozza. A jó nyelvi képességre nemcsak az anyanyelvi nevelésben van szükség, hanem a többi tantárgyban, és természetesen a mindennapi életben is. Nagy József (Nagy 2000: 118) szerint a nyelvi képességek szoros összefüggésben vannak a kommunikációs képességekkel. Ennek a képességnek a funkciója az információk közlése és vétele szimbólumok segítségével. A kommunikációs folyamat a gondolkodás és a tanulás keretében áll. A

kognitív kommunikáció három alrendszere: a vizuális kommunikáció, a nyelvi kommunikáció és a formális kommunikáció. A vizuális kommunikáció az ábraolvasás és ábrázolás képessége, amire napjainkban nagy szüksége van az embernek. A nyelvi kommunikáció a beszéd és beszédértés elsajátítása, az olvasás és a fogalmazás képessége tartozik ide. A formális kommunikáció az ismeretek felhalmozódásában segít eligazodni azzal, hogy számos információt bizonyos szabályrendszer segítségével egyszerűsít le. Formális vagy részben formális információk a táblázatok, a szótárak és lexikonok, a nyomtatványok.

Gál Noémi

Nyelvi tervezés, nyelvi menedzsment és nyelvi revitalizáció

1. Bevezető, meghatározások, terminológia

A 20. század végén jelentek meg azok a statisztikák, melyek szerint a világ nyelveinek jelentős hányada kihalófélben van, egyes becslések szerint a mai mintegy hatezer beszélt nyelv kb. kilencven százaléka hal ki száz éven belül, ha a nyelvcsere- és nyelvvesztési folyamatok a jelenlegi ütemben haladnak tovább (Krauss 1992). Más szerzők szerint ez az arány 50% (l. pl. Puzstay idézi Krausst 2006). A felmérések szerint a világ lakosságának kb. fele a 10 legnagyobb nyelvet beszéli (bár ezek szám szerint csupán 0,1–0,15 százalékát teszik ki a világ nyelveinek), 8 nyelv számlál több mint 100 millió beszélőt, a nyelvek 96%-át a világ lakosságának csupán 4%-a beszéli, a nyelvek felének kevesebb mint 10 000 beszélője van, negyedének pedig kevesebb mint 1000 beszélője (Skutnabb-Kangas–Phillipson 2008: 4, Grenoble 2006: 138). A nyelvek átlagos beszélőinek létszáma kb. 5–6000, és a mintegy 6–7000 számon tartott nyelvből csupán kb. 600 mondható biztonságban levőnek, a pesszimistább előrejelzések szerint inkább csak 300 (Krauss 1992: 7).¹ Rannut véleménye szerint azonban csupán annak a 40–50 nyelvnek van reális jövője, amelyekre a számítógépes programokat, rendszereket lefordítják (l. Skutnabb-Kangas-Phillipson 2008). Ugyanakkor az *Ethnologue*, a világ nyelveit összesítő legnagyobb adatbázisának megfelelően már 516 nyelvet sorolnak a „majdnem kihalt nyelvek” kategóriájába.²

Az UNESCO *Red Book of Endangered Languages* címet viselő projektje összesítette először a (valamilyen szinten) veszélyeztetett nyelvekkel kapcsolatos adatokat, és az ún. „kis” nyelvek veszélyeztetettségére mutatott rá, valamint a nyelvhalál folyamata feltartóztatásának szükségességére.

A szakirodalomban számos szempont alapján csoportosították a veszélyeztetett nyelveket (pl. Krauss, Kincade, Wurm stb. rendszerei). Stephen Wurm felosztásában elsősorban az ún. „gyengébb nyelvekre” összpontosít. Figyelembe veszi a beszélők számát, generációs megoszlását, a nyelvpolitikai helyzetet, és a következőket állapítja meg:

1. potenciálisan veszélyeztetett nyelvek (használatuk szociális vagy gazdasági szempontból hátrányosnak minősíthető, egy többségi nyelv környezetében élnek, a gyerekek közül egyre kevesebben beszélik);
2. veszélyeztetett nyelvek (gyerekek vagy kevesen, vagy egyáltalán nem beszélik);
3. fokozottan veszélyeztetett nyelvek (legfiatalabb beszélői 50 évnél idősebbek);
4. kihalófélben levő nyelvek (már csak nagyon kisszámú közösség beszél, melynek tagjai nagyon idősek);
5. kihalt nyelv (nincsenek beszélői). (Wurm 1998: 194 – fordítás: G.N.)

Egy nyelv életerege (vitalitása) nem csupán a beszélők számától, illetve arányától, generációs megoszlásától függ – lásd pl. a több millió beszélővel rendelkező, mégis veszélyeztetettnek nyilvánított kecsua nyelvet –, hanem az intézményrendszer támogatásától és a nyelv (szociolingvisztikai, szociális, gazdasági és nyelvi) státuszától (l. Landry és Allard 1994: 21 – az etno-nyelvészeti vitalitást meghatározó faktorok), valamint a nyelvhasználati funkcióitól is.

King (2001) meghatározása szerint a nyelvi revitalizáció arra való kísérlet, hogy új nyelvi formákkal és szociális funkciókkal gazdagítsunk egy veszélyeztetett kisebbségi nyelvet használati szféráinak és használói számának növekedése céljából.³ Az ilyen irányú folyamatokat jelölő legelterjedtebb terminusok egyike a *language revival* (nyelvfelélesztés), melynek jelentései, értelmezései: 'egy olyan nyelv újraélesztése, amelynek már nincsenek aktív beszélői' (Wurm 1998), 'teljesen végbement nyelvcsere megfordítása' (Kaufmann 2006); a *language revitalization* lehetséges meghatározásai: 'társadalmi funkciókkal nem rendelkező, nem használt nyelv revernakularizációja' (Fishman 2006: 127), 'egy nyelv vitalitásának a megnövelése, visszaállítása' (l. *vitalitás*; Spolsky 1998), szinonimája a *nyelvmegőrzésnek* és a nyelvi *expánzió*nak (Jones 1998, Person 2005), 'előrehaladott stádiumban levő nyelvcsere megfordítása' (Kaufmann 2006: 2432).

A veszélyeztetett nyelvek és azok védelmének, akár felélesztésének kérdését számos szerző a nyelvi jogok felől közelíti meg, amelynek értelmében mindenkinek joga van saját anyanyelvét megtanulni, illetve arra, hogy olyan intézményes oktatásban részesüljön, amely anyanyelvén folyik (l. Skutnabb-Kangas 1997). A nyelvi jogok (azoknak léte vagy hiánya), a nyelvpolitikai, ideológiai vetületek és a nyelvi veszélyeztetettség szoros kapcsolatban vannak egymással. Nem csupán maguk a jogi szabályozó dokumentumok vannak hatással a nyelv vitalitására (amelyek ideológiai szempontból az asszimiláció-orientáltság és megőrzés-orientáltság közti síkon mozognak, l. Phillipson–Skutnabb-Kangas idézi Kontra 2006), hanem a kulturális és

nyelvi mássággal szembeni attitűdök is. Amennyiben az állam vagy kisebb politikai szervezet monokultúráként működik, az esetek nagy többségében tiltani és támadni fogja a kulturális, nyelvi, etnikai stb. sokféleséget, sőt akár tagadhatja is a kisebbségek létezését (l. a kurdok helyzetét Törökországban). Az ún. multikultúrák vagy multikulturális társadalmak tudomást vesznek a kisebbségekről, azonban azokat többnyire a haladás akadályaként értelmezik, a végső cél pedig az asszimiláció. A plurikulturális ideológia nemcsak hogy elismeri a kulturális (és egyéb) sokféleséget, hanem pozitívként kezeli azt, gazdagodási lehetőséget lát benne (l. Hamel 1997: 107–108). Egyértelmű, hogy a nyelvi revitalizációnak sokkal nagyobb esélye van a sikerre, ha pluri-kulturális kontextusban folyik.

A veszélyeztetett, illetve kihalófélben levő nyelvek nagy száma miatt, ugyanakkor a kisebbségi közösségek globalizációs folyamatokkal szembeni ellenállásának következtében (amely szervesen kapcsolódik a fent említett kisebbségi és emberjogi paradigmához, valamint az identitástényezőkhöz) egyre növekszik azoknak a szervezeteknek, beszélőközösségeknek, szakembereknek a száma is, akik saját és más veszélyeztetett nyelvek megerősítésével foglalkoznak. Alapjában véve kétirányú revitalizációs tevékenységekről és törekvésekről beszélhetünk: az egyik irányt az alulról szerveződő, ún. *grassroots* mozgalmak képviselik, amelyeknek eredete a beszélőközösségekben található, a másikat pedig a fentről, a politikai vagy akadémiai szférából indulók, amelyeket általában oktatási szervezetek, tanárok, nyelvészek kezdeményeznek és végeznek. Az alulról szerveződő mozgalmak esetében magában a veszélyeztetett nyelvet beszélő közösségekben ismerik fel a nyelv megerősítésének, vagy akár felélesztésének szükségességét. Bár az ilyen mozgalmak sikerességének kapcsán nem sok, diakrón szempontból is értelmezhető adat áll rendelkezésünkre (kivéve természetesen a hébert), az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a közösségi mozgalmakon alapuló nyelvmegerősítési, nyelvsajátítást célzó tevékenységeknek nagyobb sikerük és hosszabb ideig tartó hatásuk van.⁴

2. Lehetséges-e a nyelvek revitalizációja?

A veszélyeztetett nyelvek kapcsán elsősorban két kérdés tevődik fel: szükséges-e, valamint lehetséges-e a kihalófélben levő nyelvek újjáélesztése. A szakirodalom egyik legnagyobb vitája, hogy nyelvészként bele szabad-e avatkozni a nyelv életébe, vagy annak pusztán objektív leírására kell-e szorítkozni. Egyre több tanulmány közelíti meg ezt a kérdést nyelvökológiai, diverzitási szempontból, amelynek értelmében bármelyik apró nyelv kihalása

veszteséget jelent a világ számára, hiszen az emberi tudásnak egy olyan összetevője tűnik el, amelyik egyedi módon képezte le a valóságot, egyedi módon nevezte azt meg, ugyanakkor a nyelvben élő verbális és viselkedési kultúra halálával is szembe kell néznünk (l. pl. Baker–Prys Jones 1998 – García kert-analógiája⁵; Haarmann 1986; Hale 1992a;1992b; 1998; Romaine 2006).

Mennyiben lehetséges az újjáélesztés, a legnagyobb mértékben a nyelv állapotától függ. Fishman (1991) skálája, a GIDS (*Graded Intergenerational Disruption Scale*) nyolc olyan szintet határoz meg egy adott nyelv leírásában, amelyek segítségével a nyelvcseré visszafordításának megfelelő stratégiák körvonalazhatóak:

**1. táblázat – A GIDS (Graded Intergenerational Disruption Scale),
Fishman 1991**

A nyelv állapota (Fishman)
8. A nyelvet néhány, egymástól távol élő idős beszéli, nagyon valószínű a nyelv halála.
7. A közösségben helyet kapnak a kulturális események, a nyelvet azonban csak az idős generáció beszéli. Hiányzik a nyelvtörökítés, nincsen kontinuitás.
6. A nyelvet használják a családban, a gyerekek a szüleiktől, illetve a kisebbségi közösségben tanulják meg.
5. Van írás- és olvasástudás, oktatás a kisebbség nyelvén. A nyelv írott formája kiszélesíti a nyelvhasználat köreit.
4. A nyelv része az iskolai oktatásnak.
3. A nyelvet használják a munkahelyeken.
2. A nyelv jelen van a helyi közigazgatásban és a helyi médiában.
1. A nyelv jelen van a legmagasabb szintű, állami közigazgatásban, az egyetemeken, a nemzeti médiában.

Fishman skálájának minden szintjéhez kapcsolhatók olyan nyelverősítési, illetve nyelvészeti tevékenységek, amelyek az adott nyelvet kimozdítják annak jelenlegi állapotából, akár egy következő, magasabb szintre. Ezek a tevékenységek a revitalizációs módszerek, stratégiák, amelyek gyakran meg egyeznek a nyelvi tervezési módszerekkel, stratégiákkal. A revitalizáció és a nyelvi tervezés valóban sok ponton érintkezik, azonban a sikeres újjáélesztés érdekében léteznie kell egy bizonyos szintű együttműködésnek a nyelvi közösség és az újjáélesztést intézményes keretbe szervező tényezők között. Míg a nyelvi tervezés mindig fentről lefelé irányuló tevékenység (központilag

szabályozott), a nyelvi revitalizációban (azt az előbbieken láhattuk) igen nagy szerepet játszanak a lentről felfelé irányuló mozgalmak.

3. Nyelvi tervezés, nyelvi menedzsment és nyelvi revitalizáció

A megerősítendő, felélesztendő nyelvek esetében a jogi, hivatalos státus elismeréséért való küzdelmen kívül felmerülnek a nyelvnek magának, valamint a használati tereknek és a nyelvtanítási lehetőségeknek a kibővítésével, elterjesztésével, voltaképpen a nyelv és nyelvi kontextus megváltoztatásával kapcsolatos kérdések. A nyelvek és nyelvi kontextusok módosítására (leginkább a nem domináns nyelvek esetében) többek között azért is szükség van, mert a kisebbségi, nem domináns vagy az ún. kevésbé használt nyelvek (*lesser used languages*) nagy többségéről elmondható, hogy az elterjedtebb, domináns nyelv használata következtében ez előbbiben nem alakulhattak ki vagy visszaszorultak adott funkciók, legyenek azok a hétköznapi, informális nyelvhasználat részei (a héber esetében – l. Amery 2001), vagy a modern társadalmi élettel kapcsolatosak, például a szaknyelvek vagy jogi nyelvhasználat esetében használatos lexikai vagy más nyelvi kategóriák. Ezekre a kérdésekre a nyelvi tervezés elmélete segítségével próbálnak megoldást találni.

A nyelvi tervezés (angolul *language planning*) fogalmát Einar Haugen vezette be 1958-ban, az ő meghatározásában „az a tevékenység, amely egy nem-homogén beszélőközösségben normatív helyesírást, nyelvtant és szótárt készít abból a célból, hogy tanácsot adjon az íróknak és beszélőknek” (Haugen idézi Sándor 2006: 959), és akkor van rá szükség, ha egy adott csoport szerint társadalmi problémái a nyelvvel kapcsolatosak. Cooper még általánosabb megfogalmazásában a nyelvi tervezés „olyan szándékos törekvésekre vonatkozik, amelyek mások viselkedésének megváltoztatását célozzák nyelvi kódjuk elsajátításának, struktúrájának vagy funkcionális hozzárendelésének tekintetében”.⁶

A diszciplína maga a fejlődő, korábbi gyarmatok területén megalakuló államok hivatalos nyelvének kiválasztása, a sztenderdizáció szükségessége miatt jött létre leginkább olyankor, amikor nem a gyarmatosítók nyelvére, hanem valamelyik helyi nyelvváltozatra esett a választás (l. Amery 2001, Stroud–Wee 2007),⁷ illetve a normák ütközése miatt a normatív, sztenderd nyelvváltozat kialakítása vált szükségessé a társadalmi szervezkedésben. Bár sokáig csak a domináns, „nagy” nemzeti vagy államnyelvekkel kapcsolatos problémák megoldására összpontosított,⁸ gyakran akár a kisebbségi, nem domináns nyelvek rovására (pl. a domináns nyelv funkcióinak elterjesztésével vagy az elsajátítás-tervezés során, az oktatási intézmények egy nyelvűsíté-

sével), a legújabb nyelvi tervezési szakirodalomban tapasztalható a nyitás a nyelvfelélesztés lehetősége irányába, és az elméleti és gyakorlati eredményeknek a revitalizációban való alkalmazására.

Haugen nyelvi tervezési modelljében a 20. század hatvanas éveiben annak két alapvető vetületét azonosítja és írja le, a státus- (helyzet) és korpusz- vagy állapottervezést. Az általa felállított modell az alábbiak szerint ábrázolható.

2. táblázat – A nyelvtervezés haugeni modellje

(Huss 1999 és Sándor 2006 alapján)

	Forma (nyelvpolitikai megközelítés)	Funkció (nyelvművelési megközelítés)
Társadalom (státustervezés)	1. <i>Kiválasztás</i>	3. <i>Elterjesztés</i>
	a) problémakijelölés b) normák helyzetének c) tervezése	a) javítás b) értékelés
Nyelv (korpusztervezés)	2. <i>Kodifikáció</i>	4. <i>Kidolgozás</i>
	a) grafizáció b) grammatikáció c) lexikáció	a) szókincs bővítés b) stilisztikai fejlesztés

Az újabb nyelvi tervezési elméletek külön kategóriaként említik a nyelvsajátítás-tervezést, Horberger pedig a fenti három összetevő mellé az írással kapcsolatos kérdéseket önálló nyelvi tervezési összetevőként tárgyalja (l. Cooper 1999, Hinton 2001).

A nyelvi revitalizációt tehát nyelvi tervezési folyamatként, stratégiaként is értelmezhetjük (a fent említett megjegyzések figyelembe vételével), amely azonban nem csak az oktatási és jogi rendszert érinti (klasszikus nyelvtervezési értelemben), hanem a személyes szférát, a családot és a kisebb közösséget is. A nyelvi vitalitás visszanyerése érdekében szükség van a természetes átörökítés biztosítására és a nyelvcsere lelassítására vagy visszafordítására, amelynek legfontosabb színterei a család, a kisebb nyelvi közösség és az anyanyelvi oktatás.

A sikeres nyelvi revitalizáció érdekében elengedhetetlen, hogy annak összetevői (egyrészt a nyelvi jogok biztosítása, a kedvező nyelvpolitika és a konkrét nyelvtervezési lépések, másrészt az attitűddel kapcsolatos makro- és mikroszintű tényezők) együttesen működjenek az adott nyelv újjáélesztésé-

ben, a nyelvmegerősítő/nyelvelénkítő programok legnagyobb része pedig azért eredménytelen, vagy csak nagyon kis mértékben sikeres, mivel a körülményeknek és stratégiáknak ezen együttállása nagyon ritkán jön létre. Ebben a munkában lehet segítségünkre a nyelvi menedzsment elmélete és annak gyakorlati vetületei.

A *nyelvi menedzsment* terminusát a 20. század nyolcvanas éveiben Jer-nudd és Neustupný használta először. A nyelvi korrekció elméletéből eredeztethető, megalkotásának célja a nyelvi tervezési megközelítés kiterjesztése és módosítása volt, az azzal foglalkozó szakemberek közötti szemléletbeli viták ellensúlyozása céljából. A nyelvi menedzsment a nyelvi problémák minden szintű megoldására összpontosít, nem csupán a nyelvi rendszerben beálló zavarok kiküszöbölésére, hanem a diskurzussal, a pragmatikai vetületekkel és az interkulturális kommunikáció kérdéseivel is részletesen foglalkozik.

A nyelvi tervezés és nyelvi menedzsment közötti alapvető különbség Neustupný szerint az, hogy míg a nyelvi tervezés módszertanának megfelelően a problémákat (pl. a lexikai hiányokat vagy a státusbeli hátrányok hatásait) szakemberek, nyelvészek azonosítják, teoretizálják, és próbálnak rájuk (idővel) megoldást találni, addig a nyelvi menedzsment természetéből fakadóan az egy-egy kommunikációs helyzetben fellépő problémákra maguk a beszélők mutatnak rá azonnali vagy rövid időn belüli megoldást várva. Ebből következik az is, hogy a nyelvi tervezés elméletének megfelelően a nyelvészek a kommunikációban tapasztalható zavarokat a nyelv, nem pedig a nyelvhasználók problémáiként azonosítják. A nyelvi menedzsment elméletének megfelelően a nyelvi problémákra nem lehet objektív, a nyelvi helyzettől vagy megnyilatkozástól elvont megoldást találni, hiszen a problémát a különböző résztvevők másként értékelik ki, és érdekellentét állhat fent közöttük, és csak a valamilyen hatalommal rendelkező csoportok tudják elképze-léseiket megvalósítani (l. Szabó Mihály 2005). Ezekről eltekintve azonban a nyelvi tervezés és menedzsment sok (leginkább gyakorlati) vetületében megegyezik, Neustupný és Nekvapil 2003-as munkájában kijelenti, hogy a két elmélet között alapvető ellentmondás nincsen, ez utóbbi azonban átfo-góbb, szélesebb körű, és a nyelvhasználat számos szintjére összpontosít, nem csupán a központosított, intézményesített vetületekre (pl. jogi nyelv-használat, oktatás, stb.).

Neustupný és Nekvapil a nyelvi menedzsment egyszerű és szervezett formáját különbözteti meg: az egyszerű nyelvi menedzsment az egyedi kommunikációs helyzetekben megjelenő problémákra adhat választ (pl. a nyelvi közönségszolgálatok formájában, ahol akár egy szó helyes leírásának kérdésével szembesül a nyelvhasználó, és ezt kell megoldania); ezzel szemben a szervezett nyelvi menedzsment számos szinten jön létre. Mindkét for-

máját jellemzi az, hogy a menedzsment folyamatában egynél több személy vesz részt, diskurzust folytatnak róla, ugyanakkor a gondolkodási folyamatok és a nyelvi ideológia is szerepet játszik benne. Mivel ezek a jellemzők változó mértékben vannak jelen, a két véglet, az egyszerű és szervezett között fokozatos az átmenet (Neustupný–Nekvapil 2003: 185–186).

A nyelvi menedzsment folyamatának a következő szakaszai különülnek el: az első szakaszban a kommunikációs helyzetben valamilyen formájú eltérés következik be a nyelvi normától vagy a kommunikációs „elvárásoktól” (*deviation*). A második szakaszban a beszélők érzékelik (*noting*) ezt az eltérést, amennyiben az nyelvi problémát okozott, a harmadik szakasz során pedig pozitívan vagy negatívan értékeli azt (*evaluation*). A nyelvi vagy kommunikációs probléma megoldása céljából a negyedik szakaszban kialakítanak egy akciótervet (*adjustment design*), ennek megvalósítása (*implementation*) az ötödik szakasz (l. Szabó Mihály 2005). Ebben is láthatjuk, hogy a nyelvi menedzsment és a nyelvi tervezés módszertanaiban sok az átfedés (a nyelv kommunikációs funkcióival kapcsolatban még terminológiai szinten sok megegyezés azonosítható, hiszen Neustupný és Nekvapil *korpuszmenedzsmentről* és *státusmenedzsmentről* beszél – l. Neustupný–Nekvapil 2003).

A nyelvi revitalizáció felől azért fontos megemlíteni a nyelvi menedzsment elméletét, mivel az sokkal inkább a nyelvi közösségekre, a nyelvhasználók szintjén érzékelt problémákra keres választ, és mindig helyzetfüggő. Az elmélet megközelítési módjai segítségével nem egy nemzeti vagy az egész közösségre egyformán alkalmazható nyelvfelélesztési stratégia kialakítása volna az elsődleges cél, hanem településenként, akár családonként is más-más tervre, ami a nyelvcsere visszafordításának problémáit messzemenően tipikusan kezelné. Ezt természetesen meg kell előznie a kiértékelés szakaszának, a kommunikációs vagy más szintű problémák, zavarok azonosításának.

A magyar, mint kisebbségi nyelv viszonylatában az eddigiek nagy mértékben aktuális kérdések, hiszen ha különböző okokból és mértékben bár, a magyar nyelv kisebbségi státusban veszélyeztetettnek minősül (l. Bartha 2003). Erdélyben a beszélők számának csökkenésével (1992 és 2002 között – két népszámlálás – között körülbelül 200 000-rel lett kisebb a magyar anyanyelvűek száma), a nyelvi funkciók visszaépülésével, ugyanakkor a nyelvhasználat sokszínűségével és sokféleségével kell szembesülnünk. Megkülönböztethetünk itt nyelvi szigeteket, szórványokat és diaszpórákat (Péntek 1999: 49), az államnyelv-dominanciájú aszimmetrikus kétnyelvűség és nyelvcsere pedig egyre terjed. Ezzel egy időben azonban pozitív irányba való elmozdulásokat is tapasztalhatunk a nyelvhasználat területén, hiszen gyarapodnak a nyelvhasználat szinterei és lehetőségei.

Nyelvi tervezési szinten fontos megemlítenünk a kidolgozás körébe tartozó szaknyelvek, szakterminológiák fejlesztését, a nemrég elkészült köz-igazgatási szótárt, valamint az oktatásterminológiai szótárt. A nyelvi tervezés kiszélesítésére, a nyelvi revitalizációra a rendelkezésünkre álló adatok alapján szükség van. Hogy milyen mértékben és milyen formában, azt, ahogyan a fentiekben is láthattuk, az adott nyelvi helyzetek, kontextusok határozzák meg. Ebben lehet segítségünkre a nyelvi menedzsment elmélete és stratégiái. Péntek szerint például a legfontosabb tennivaló a nyelvi tervezésben – vagy nyelvi menedzsmentben – a presztízstervezés terén van, hiszen a beszélői magatartás megváltoztatása, a nyelvi attitűdök módosulása a nyelvnek az oktatásban, sajtóban, egyházi szolgálatban stb. való használatán keresztül lehetséges (l. Péntek 2002).

A nyelvi menedzsment elveinek a nyelvi revitalizációban való alkalmazási lehetőségének illusztrálásaként egy korábbi attitűdfelmérésre utalok, amelyet Felsőbányán végeztem 2007-ben, és amelyik során az ottani szörványkisebbségben élő magyar közösség néhány problémája vált nyilvánvalóvá. A majdnem 12 000 lélekszámú városnak mintegy 3000 magyar lakosa van (a 2002-es népszámlálás adatainak megfelelően), ehhez képest a 2005/2006-os tanévben csupán egy magyar tannyelvű első osztály indult, magyar tagozatra pedig a 2006/2007-es tanévben csupán 85 diák járt,⁹ aminek oka elsősorban nem a gyermekhiány, hanem a szülők negatív attitűdje a magyar nyelvű oktatással szemben. A közösségben elterjedt nézet szerint a magyar osztályt végzett diákoknak nincsen továbbtanulási lehetőségük magyar nyelven, így majd a munkaválasztásban is korlátozottak lesznek, ezért nem is választják azt gyermekeik számára. A felmérésből az derült ki, hogy ebben a közösségben a legfontosabb feladat a magyar nyelven folyó továbbtanulási, esetleg munkalehetőségekről való informálás lenne. Ez olyan mikroszintű menedzsmentet jelentene, amely közvetlenül befolyásolná a közösség nyelv- és tannyelvválasztási stratégiáit.¹⁰

A magyar tannyelvű oktatással kapcsolatos negatív attitűdök másik forrása az a közösség által megfogalmazott meggyőződés, mely szerint a magyarul tanuló diákoknak nehezebb az iskolai követelményeknek megfelelni, hiszen egy tantárggyal többet kell tanulniuk. Ez a romániai magyar közösség egészét érintő probléma, hiszen többek között maguknak a tantárgyaknak a megnevezéséből is fakad, mely szerint a román nyelv és irodalom mindenki számára kötelező, az anyanyelv azonban nem, ebből következik az, hogy a diákok és a szülők ezt élék meg többletként (a kérdés bővebb tárgyalásáért l. Kontra–Szilágyi 2002). Ezt a problémát például az ún. státusmenedzsment módszereinek alkalmazásával az oktatáspolitikai szintjén a tantárgyak nevének módosítása által lehetne megoldani.

A közösség által megemlített másik hangsúlyos probléma a vegyes házasságok kérdése, azonban ez sokkal komplexebb vetülete a két etnikai és nyelvi közösség együttélésének, aminek befolyásolása céljából a nyelvi menedzsmentnek a társadalom és nyelvhasználat számos szintjét kellene megcéloznia.

A fentiek összefoglalásaként néhány kérdést fontosnak látok újra hangsúlyozni. Az előbbiekben már utaltam arra a dilemmára, mely a nyelvcsere lassításával, megfordításával kapcsolatos, hiszen a nyelvcsere egyéni vagy társadalmi jelenségként, ahogyan sokan érvelnek, személyes döntés eredménye, és a gazdasági-társadalmi háttérből fakad, „a kulturális változásokra adott adaptív válasz, s e kulturális változások java részét a társadalmi-gazdasági ökológiai tényezők teszik ki” (Kontra 2004: 105). Ez valóban igaz, viszont a nyelvcsere a legtöbb esetben nem önkéntes és szabad választás következménye, amelyben a kisebbségi csoportok az asszimilációval, nyelvcserevel járó nyereségeket és veszteségeket kiértékelik (l. pl. Edwards 1994), hanem valamilyen kényszerre (l. pl. Kontra 2004, Premisrat 2007, Romaine 1994), a nyelvhalált sem lehet természetesen eredményként kezelni.

A nyelvi tervezés és menedzsment elmélete, valamint a nyelvi revitalizációban való alkalmazhatóságuk felől fontos az, hogy Fishman skáláját tekintetbe véve a magyar nyelvet Erdélyben nem lehet egyértelműen egyetlen szintre sorolni, hiszen vannak olyan területek, térségek, ahol a másodikra kerülne – azaz a nyelv jelen van a helyi közigazgatásban és a lokális médiában (ilyen például a székely sziget, ahol a magyar nyelv helyileg többséginek mondható).¹¹ Ugyanakkor olyan vidékekről is vannak adataink, ahol legfeljebb a hetedik szintre helyezhető csupán – ahol a magyarul folyó kulturális események helyet kapnak a közösségekben, de nem működik a generációközi nyelvtörökítés (ez inkább a dél-erdélyi megyékre jellemző).

Mindez alátámasztja azt, hogy a nyelvhasználat szintjei, a nyelvmegőrzés stratégiái és a nyelv presztízse nagyon változó az erdélyi térségben. A magyar mint romániai kisebbségi nyelv presztízse az esetek nagy többségében alacsony, ehhez hozzájárul a fel-fellángoló ellenséges, elsősorban nyelvellenes hangulat, a többszörös stigmatizálás – egyrészt a magyar (de leginkább magyarországi) nyelvi sztenderdtől való eltávolodás kifejezése (elsősorban pedagógusok irányából), másrészt a domináns nyelv beszélői részéről (Péntek 1999: 73).

Az anyanyelvi oktatás biztosítása bár nem elégséges, de alapvető tényezője a sikeres nyelvi revitalizációnak. Erdélyi vonatkozásban igen nagy fontossággal bír a fent említett nyelvi változatok figyelembevétele ahhoz, hogy az anyanyelvi oktatás valóban releváns legyen az adott nyelvi helyzetben (Bartha 2003: 62–63). Péntek János a tankönyvírással és anyanyelvokta-

tással kapcsolatosan a következőket írja: „Külön programként kell oktatni az anyanyelvet [...] azoknak a tanulóknak, akik román tagozatra járnak, és akik tiszta román környezetben élnek. Néha pedig a lehetetlenre is vállalkozni kell szórványiskolákban, szórványtáborokban: a nyelv felélesztésére. Ehhez külön módszertanra volna szükség, vonzó nyelvkönyvekre és megfelelő szép-irodalmi anyagra” (Péntek 1999: 50).

Következtetések

A fentiekben a nyelvi tervezés és nyelvi menedzsment vagy menedzselés kérdéskörét vizsgáltam elsősorban a veszélyeztetett kisebbségi nyelvek felélesztésének, megerősítésének szempontjából. A romániai magyar helyzet kiértékelésében szükség van a régiónkenti, sőt akár településenkénti felmérésre, amik alapján a nyelv vitalitásának mértékére is fény derülne, illetve a nyelvi menedzsment keretén belül azoknak a módszereknek a megállapítása, amelyek a magyar nyelv megerősödéséhez vezetne a romániai magyar kontextusban.

Könyvészet

- Amery, Rob (2001). Language Planning and Language Revival. In *Currents Issues in Language Planning* 2–3, 141–221. o.
- Baker, Colin–Prys Jones, Sylvia (1998). *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Multilingual Matters.
- Baldauf, Richard B. Jr. (2002). Methodologies for policy and language planning. In Kaplan, Robert B. (eds.): *The Oxford Handbook of Applied Linguistics*. Oxford University Press, 392–99. o.
- Bartha Csilla (2003). A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. In Nádor Orsolya–Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 56–75. o.
- Cooper, Robert L. (1999). Nyelvtervezés és társadalmi változás. A nyelvtervezés 12+1 definíciója. In Szépe György–Derényi András (szerk.): *Nyelv, hatalom, egyenlőség*. Corvina, 94–110. o.
- Edwards, John. (1994). Ethnolinguistic pluralism and its discontents: a Canadian study, and some general observations. In *International Journal of the Sociology of Language*. 110, 5–85. o.
- Fishman, Joshua A. (1974). Language Modernization and Planning in Comparison with Other Types of National Modernization and Planning. In Fishman, Joshua A. (szerk.): *Advances in Language Planning*. Mouton, The Hague – Paris, 79–102. o.

- Fishman, Joshua A. (1991). *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Multilingual Matters 76. Clevedon.
- Fishman, Joshua A. (2006). *Language Loyalty, Language Planning and Language Revitalization*. Multilingual Matters.
- Gál Noémi (2008). Language Shift and Maintenance in the Hungarian Speaking Communities in Romania (megjelenés alatt).
- Grenoble, Lenore A. (2006). Endangered Languages. In Brown, Keith et a. (eds.): *Encyclopedia of Language and Linguistics*. 2. ed. 10 vol. Elsevier, 137–47. o.
- Haarmann, Harald (1986). *Language in ethnicity: a view of basic ecological relations*. Mouton de Gruyter, Berlin–New York–Amsterdam.
- Hamel, Reiner Enrique (1997). Language conflict and language shift: a sociolinguistic framework for linguistic human rights. In *International Journal of the Sociology of Language*. 127/1997, 105–34. o.
- Hale, Ken (1992)a. Endangered languages. On endangered languages and the safeguarding of diversity. In *Language*, 68/1, 1–3. o.
- Hale, Ken (1992)b. Language endangerment and the human value of linguistic diversity. In *Language*, 68/1, 35–42. o.
- Hale, Ken (1998). On endangered languages and the importance of linguistic diversity. In Grenoble–Whaley (szerk.) *Endangered languages*. Cambridge University Press, 192–216. o.
- Hinton, Leanne (2001). Language Planning. In Hinton, Leanne–Hale, Ken (eds.): *The Green Book of Language Revitalization in Practice*. Academic Press, 51–9. o.
- Ignace, Marianne B. (ed.) 1998. *Handbook for Aboriginal Language Program Planning in British Columbia*. A Report Prepared for the First Nations Education Steering Committee. <http://www.schoolnet.ca/aboriginal/fnesc/index-e.html> (2007.05.05.)
- Jones, Mari C. (1998). *Language Obsolescence and Revitalization. Linguistic Change in Two Sociolinguistically Contrasting Welsh Communities*. Claredon Press, Oxford.
- Kaufmann, Göz (2006). *Language Maintenance and Reversing Language Shift*. In *Sociolinguistics*. Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2431–42. o.
- King, Kendall A. (2001). *Language Revitalization Processes and Prospects. Quichua in the Ecuadorian Andes*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Kontra Miklós (2004). Nyelvi emberi jogi polémiák. *Korunk*. 11, 103–14. o.
- Kontra Miklós (2006). Nyelv és jog. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1018–37. o.
- Kontra Miklós–Szilágyi N. Sándor (2002). A kisebbségeknek van anyanyelvük, de a többségnek nincs? In Kontra Miklós–Hattyár Helga (szerk.): *Magyarok és nyelvtörvények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 3–10. o.
- Krauss, Michael (1992). The world's languages in crisis. In *Language*. 68: 1, 4–10. o.
- Landry, Rodrigue–Allard, Réal 1994. Diglossia, ethnolinguistic vitality and language behaviour. *International Journal of the Sociology of Language – IJSL*. 108, 15–42. o.
- Neustupný, J.V.–Nekvapil, Jiří (2003). Language Management in the Czech Republic. In *Current Issues in Language Planning*. 181–366. o.

- Péntek János (1999). *A megmaradás esélyei*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Budapest.
- Péntek János (2002). Nem őrizni: használni kell a nyelvet. In A. Jászó Anna-Bódi Zoltán (szerk.): *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 267–273. o.
- Person, Kirk R. (2005). Language Revitalization or Dying Gasp? Language Preservation Efforts Among the Bisu of Northern Thailand. *IJSL* 173, 118–35. o.
- Premrsirat, Suwilai (2007). Endangered Languages of Thailand. In *IJSL*. 186, 75–93.
- Pusztay János (2006). Veszélyeztetett nyelvek – veszélyeztetett népek. In Diószegi László (szerk.): *A moldvai csángók*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 79–87. o.
- Romaine, Suzanne (1994). Comment. From the fish's point of view. In *IJSL* 110, 177–85. o.
- Romaine, Suzanne (2006). Planning for the survival of linguistic diversity. In *Language Polity*, 5, 441–73. o.
- Sándor Klára (2006). Nyelvtervezés, nyelvpolitika, nyelvművelés. In Kiefer Ferenc (főszerk.): *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 958–95. o.
- Skutnabb-Kangas [Skutnabb-Kangas], Tove (1997). *Nyelv, oktatás, kisebbségek*. Budapest, Teleki László Alapítvány Könyvtára (Kisebbségi adattár VIII.)
- Skutnabb-Kangas, Tove-Phillipson, Robert (2008). A Human Rights Perspective on Language Ecology. In Creese, Angela–Martin, Peter–Hornberger, Nancy H. (eds.): *Encyclopedia of Language and Education*, 2. kiadás. New York, Springer, 3–14. o.
- Spolsky, Bernard (1998). *Sociolinguistics*. Oxford University Press.
- Szabómihály Gizella (2005). Nyelvművelés – nyelvtervezés – nyelvi menedzselés. http://epa.oszk.hu/00000/00033/00023/pdf/szemle_2005_4_szabomihaly.pdf
- Szilágyi N. Sándor (2005). Asszimilációs folyamatok a romániai magyarság körében. In Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion Könyvkiadó.
- Stroud, Christopher-Wee, Lionel (2007). Consuming identities: language planning and policy in Singaporean late modernity. In *Language Policy*. 6, 253–79. o.
- Wurm, Stephen A. (1998). Methods of language maintenance and revival, with selected cases of language endangerment in the world. In Kazuto Matsumura (ed.): *Studies in endangered languages*. Tokyo, Hituji Syobo, 191–211. o.

Jegyzetek

¹ Közismert tény, hogy a nyelvek pontos számának megállapítását elsősorban a nyelvek és dialektusok megkülönböztetése nehezíti, ezért a különböző elveket alkalmazó adatbázisokban a számadatok is eltérnek egymástól.

² l. www.ethnologue.org (2008. aug. 14.)

³ „Language revitalization ... is the attempt to add new linguistic forms to an embattled minority language with the aim of increasing its uses or users” (King 2001, idézi Premrsirat, Suwilai *Chong Language Revitalization project* – fordítás: G.N.).

⁴ L. pl. Ignace 1998: 34.

⁵ García kert-analógiájában a nyelvi diverzitást a virágok sokféleségéhez és ennek a sokféleségnek a szépségéhez hasonlítja, és így érvel annak megőrzése mellett: ha csupán egyetlen nyelv létezne, lényegesen egyszerűbb dolgunk lenne mind a kommunikáció, mind az adminisztráció terén, azonban sokkal unalmasabb és szegényebb világban élnénk (l. Baker-Jones 1998: 205).

⁶ Language planning [...] refers to „deliberate efforts to influence the behavior of others with respect to the acquisition, structure or functional allocation of their language codes” (Baker-Prys Jones idézi Coopert 1998: 204).

⁷ A nyelvi tervezés terminológiájában is számos módosulás történt, az 1940-es évektől a következők jelölték a mai nyelvi tervezés feladatrendszerébe tartozó tevékenységeket: nyelvmérnökség (*language engineering*), glottopolitika (*glottopolitics*), nyelvfejlesztés (*language development*), nyelv szabályozás (*language regulation*), nyelvi menedzsment (*language management*), nyelvpolitika (*language policy*) (l. Baldauf 2002; Cooper 1999).

⁸ Fishman 1974-ben Jemuddra és Das Guptára hivatkozva azt írja a nyelvi tervezésről, hogy az a tevékenység, mely a nyelvi problémákra próbál szervezett módon megoldást találni, tipikusan nemzeti szinten („The term *language planning* refers to the organized pursuit of solutions to language problems, typically at the national level” – Fishman 1974: 77).

⁹ A beiskolázási számokkal kapcsolatos adatok forrása: www.nagybanya.ro/iskolainkert/gyermekeinkert/program.html (2007 június)

¹⁰ A felmérés részletes bemutatásáért lásd Gál 2008.

¹¹ Hargita megyében a magyarok százalékaránya 84,72%, Kovászna megyében pedig 75,24% a 2002-es népszámlálás alapján (Szilágyi 2005).

Derzsi Eszter – Fazakas Emese

Az anyanyelvi nevelés és nyelvművelés

1. Bevezető megjegyzések

Tanulmányunkban a magyar nyelv oktatását, az anyanyelv-pedagógiát vizsgáljuk, hogy megtudjuk, a mai magyar nyelvpedagógia melyik szemléletet követi: a nyelvművelés vagy a nyelvi nevelés képezi-e a hangsúlyos területet. A kérdés lényegesnek bizonyul, ugyanis a nyelvművelés és a nyelvi nevelés fogalma nem fedik egymást, és a tanulók anyanyelvhez, nyelvi közösséghez való viszonyát nagymértékben meghatározza, hogy milyen megközelítéssel találkozunk az iskolában a magyar nyelvi oktatás során.

Az erdélyi magyar közösségek esetében a kérdés árnyaltabb. Mivel két-nyelvű közösségről van szó, a vernakuláris változatban a kétnyelvű kontaktusjelenségek következtében ez a nyelvváltozat törvényszerűen eltér az egy-nyelvű magyar közösségek nyelvétől. Ebben a sajátos helyzetben pedig a nyelvművelés nem tudja megváltoztatni a nyelvhasználatot, beavatkozása eredménytelen, viszont a nyelvi nevelés nagy szolgálatot tehet a beszélők nyelvhasználatának, kommunikációs képességeinek fejlesztése tekintetében.

Célunk feltérképezni, hogy a magyar nyelvpedagógia a preskriptív vagy a deskriptív módszert részesíti előnyben, viszont még ezen is túlmenően, lényegesebb kérdésnek tartjuk, hogy a nyelvpedagógusok melyik szemlélet szerint oktatnak. Ugyanis elképzelhető, hogy a tanrend és a tananyag a leíró szemléletre épít, a pedagógus viszont bizonyos tényezők függvényében az előíró szemlélet szerint tervezi meg az oktatási folyamatot.

A kutatást kérdőíves felméréssel végeztük, az űrlapokat Hargita megyei magyar szakos tanárok¹ töltötték ki, majd ezeket feldolgoztuk. A minta megtervezésénél több tényező is meghatározó szerepet játszott: lényegesnek tartottuk az életkort, az illető pedagógus hol és mikor végezte felsőoktatási tanulmányait, illetve hol tanít.

A bevezetőben először az anyanyelvi nevelésről és az anyanyelv-pedagógiáról mutatunk be nézeteket. Ezt követően a nyelvművelést mint a nyelvészet problémás kérdését közelítjük meg részben tudománytörténeti szempontból, részben pedig a nyelvművelésről egymással ellentétes nézete-

ket valló nyelvésztáborok véleménye, koncepciója felől. Ezt a két tábor – a félreértések elkerülése érdekében – szívesebben nevezzük a nyelvművelés, másik oldalról pedig a nyelvi nevelés támogatóinak.

A határon túli magyar nyelvű közösségek a nyelvművelő folyamat jellegzetes részét képezik: ezért ennek a témakörnek külön fejezetet szántunk. Itt megvizsgáljuk, hogy a határon kívüli, a kisebbségben élő magyar közösségek esetében mennyire relevánsak a magyarországi nyelvművelő mozgalom igyekezetei, szükség van-e a kisebbségi magyarok körében nyelvművelő munkára, és ha nincs, akkor melyik az a nyelvészeti irányzat, törekvés, ami esetükben releváns. Végül a kérdőíves felmérés eredményeit dolgozzuk fel.

2. Elméleti bevezető

2.1. Nyelvi nevelés és anyanyelv-pedagógia

Az iskolai nyelvtan-tanításban a legnagyobb feszültség a leíró és az előíró szemlélet között van. Sándor Klára szerint a különbség köztük az, hogy míg egyik a *nyelvet*, másik a *nyelvhasználatot* célozza meg, itt a *milyen vs. milyennek kell lennie* harcról van szó. Sándor Klára koncepciójában ennek eredete részben az iskolai oktatásban rejlik, részben pedig megerősítődik az intézményesített keretnek köszönhetően: pl. a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Nyelvművelő Osztálya, Magyar Nyelvi Bizottsága a szakadék erősödésének forrását képezik (Sándor 2001: 242)². Az oktatásban is megjelenő különbségeket viszont számos elmélet elsősorban filozófiai ideológiákkal³ magyarázza, pl. a romantikus humboldtiánus irányzat elveivel⁴. Örök kérdés az oktatásban, hogy a leíró vagy az előíró, a szociolingvisztikával foglalkozó nyelvészek vagy a preskriptivisták szemlélete, eljárása a helyénvaló-e. Erre a két nyelvészeti ágazatra is számos meghatározást, körülírást találunk a szakirodalomban.

A szociolingvisták támadják, elítélik az előíró nyelvészetet: szerintük az utóbbiak bizonyos standardizált, rendhagyó változatot neveznek kizárólagosan jónak, elfogadhatónak, a más esetleges variánsokat pedig helytelennek titulálják. A nyelvvédők úgy gondolják, hogy nem gond, ha két vagy akár annál több alak létezik, nem gond, ha több dialektust beszél az illető nép, ugyanis ettől csak színesebb, árnyaltabb és ezáltal gazdagabb lesz a nyelv. A nyelvművelők azonban úgy vélik, hogy biztos szabályokkal kell meghatározni a nyelvhasználatot, óvni kell bizonyos alakokat, hogy nehozz túl „egyszerűvé” redukálódjék az anyanyelv.

Gárdai Kinga véleménye szerint élesen el kell határolni a *nyelvészettől* a *nyelvészkedést*, ugyanis ez utóbbi körébe ugyan a nyelvre irányuló, de nem tudományos jellegű tevékenységek tartoznak, mint például az értékközpontú (normatív) vizsgálat, vagyis a nyelvművelés, a nyelvi illetan, a helyesírás, amely a szabványosítással foglalkozik.⁵

Sándor Klára koncepciójában „A különbségek abból származnak, hogy a nyelvművelés egyrészt hisz abban, hogy a nyelvészek megváltoztathatják a nyelvet, másrészt hisz abban, hogy a nyelvészek *tudják*, hogy a nyelv mikor »jó« vagy »rossz«, és azt is tudják, hogy a nyelvet hogyan lehet, és milyen irányban kell megváltoztatni. Az első nézetből következik, hogy célja egy eszményi nyelvváltozat kifejlesztése, amelyet az anyanyelvüket »művelten«, »igényesen« használó, ideális beszélők beszélnek.” (Sándor 1995: 124)⁶

Az iskolai anyanyelv-pedagógia egyik legnagyobb problémájának a nyelvjárási anyanyelvűség jelenségét tartják, tudniillik azt a jelenséget, amikor a tanulóknak valamely nyelvjárás az elsődleges anyanyelvváltozata, szocio-lingvisztikai szakkifejezéssel *alapnyelve*. A gond az, hogy az ebben a helyzetben lévő tanulóktól is a standard köznyelvet⁷ követeli meg az intézményesített oktatás, így az, hogy a tanulók ebben az esetben hátrányban vannak, egyáltalán nem intelligenciahiánnyal, hanem a nyelvi háttérrel magyarázható. Kiss Jenő felhívja a figyelmet arra, hogy az anyanyelv-pedagógiában tudatosítani kellene, hogy a nyelvjárási változatok egyenértékűek a köznyelvi regiszterrel, valamint a nyelvtanoktatás feladata az lenne, hogy a pedagógus az anyanyelvi oktatás keretében felhívja a tanuló figyelmét a köznyelv használatának előnyére bizonyos esetekben, tudatosítani a tanulóknak, hogy mikor és milyen helyzetekben előnyös/szükséges köznyelvet vagy nyelvjárási formát használni, anélkül hogy bármelyiket értékítélettel illetné.⁸ Kiss Jenő koncepciójában „a köznyelv minél eredményesebb és gyorsabb megtanítása a legrövidebb úton, s a leginkább fájdalommentes módon kontrasztív szemlélettel, a tanulók nyelvjárási meghatározottságára való tekintettel lehetséges.”⁹ (Kiss 1999: 373). Ez pedig nem más, mint a felcserélő nyelvpedagógia elvetése, és ugyanakkor a hozzáadó nyelvpedagógia előnyben részesítése, vagyis a köznyelvet nem a nyelvjárás ellenében tanítani, hanem a nyelvjárásra építés eredményeként a köznyelv oktatása is eredményesebb lehet.

Egyre inkább elterjed az a nézet, hogy az anyanyelv-pedagógia terén a felcserélő nyelvpedagógiát fel kell váltania a hozzáadó nyelvpedagógiának, és így kell elsajátíttatni a standard változatot: amikor a standard nyelvváltozatot az anyanyelvváltozat kárára tanítják, akkor felcserélő tanítás zajlik; amennyiben a standardot hozzárendelik az anyanyelvváltozathoz, vele egyenrangúként kezelik a pedagógusok, akkor egyik változat sem sérül. Ezt nevezzük hozzáadó nyelvpedagógiának (Kontra 2003: 356). Kiss megjegyzi, hogy „ered-

ményesebben, gyorsabban és humánusabban tudatosítható, oktatható a köznyelv, ha tekintettel vagyunk a környezet regionális sajátosságaira, a tanulók nyelvjárási hátterére.” (Kiss 1999: 380).

A nyelvjárások anyanyelvoktatásbeli háttérbe szorítása egy széles körben elterjedt koncepcióval magyarázható, miszerint a nyelvjárás egy elértéktelenedett, használhatatlan regiszter, idejét múlta, maradi, így a tanulókat kizárólag gátolja a köznyelvi regiszter elsajátításában.¹⁰ Ennek a nézetnek a terjedését és sikerét a pedagógusok körében még az is erősíti, hogy egy viszonylag új szakkönyv a *nyelvjárás* szócikk magyarázatánál megjegyzi, hogy a nyelvjárások egyre jobban kopnak, fakulnak, „a közművelődés [...] társadalmi-műveltségi szintenként és tájanként is különböző erővel porlasztja őket. *Csak a maradi, képzetlen emberek siránkozhatnak emiatt.* A nyelvjárások visszaszorulása egyrészt szükségszerű következménye a nyelv egységesülésének, másrészt akadályokat távolít el az általános megértés útjából” (Grétsy–Kemény 1996: 422, kiemelés tőlünk, D. E., F. E.), továbbá megjegyzi, hogy a nyelvjárások már rég nem emelkednek „írásos szintre”, valamint „távol állnak az írásosságtól” (Grétsy–Kemény 1996: 423).

Kálmán László véleménye szerint „a nyelvi nevelés a különböző normákhoz való alkalmazkodás képességére tanít, a »helyes« fogalma pedig csak egy-egy normához képest értelmezhető.”¹¹ Ez azt jelenti, hogy az anyanyelvpedagógia szerepe az oktatásban az, hogy megtanítsa a nyelvi jelenségek használatát, valamint nem zárja ki a különböző nyelvi regiszterek alkalmazását sem, ugyanis a norma teljes mértékben relatív. Egy nyelvi jelenség egyik regiszter szerint elfogadható, sikeresen használható, míg a másik regiszter szerint nem ajánlott.¹² Ennek a jelenségnek pedig van időbeli vonatkozása: egy nyelvi jelenség vizsgálatánál figyelembe kell venni a kor nyelvi jellemzőit és követelményeit, ugyanis egyik történelmi kor nyelvére nem alkalmazhatók egy másik kor nyelvi jellemzői.

Arra a kérdésre viszont, hogy mi a norma, mi a standard nyelvváltozat, roppant eltérő válaszokat ismerünk a szakirodalomból.

A nyelvművelő kéziszótár meghatározása alapján „nyelvünk rendszerhálózatának van a *legműveltebbek* által használt és az egész nyelvközösségre ható, átfogó írott és beszélt változata: ez a nemzeti nyelv, (...) élnek területi, társadalmi, réteg- és csoportszintű alváltozatok is a *följük rendelt főváltozatok* mellett” (Grétsy–Kemény 1996: 421, kiemelés tőlünk, D. E., F. E.). Amint a fenti meghatározás kimondja, a nyelvi norma nem „mindenkié”, és ha „mindenkié” is, csupán bizonyos réteg él vele, csak bizonyos társadalmi kategóriát illet meg. Ez pedig a legműveltebb réteg.¹³ A nyelvi norma évek óta a nyelvészek vitáinak középpontjában áll: mi a norma, ki dönti el, hogy mi legyen egy adott korban norma, miért az a nyelvi jelenség és miért nem más; ugyan-

akkor gyakori bökkenő, hogy miért éppen az illető alakban kell használni egy bizonyos nyelvi jelenséget, amikor nem kevés esetben éppen a normaként számon tartott változat nem az elvárt, analógiás módszerrel generált változatot képezi. Kis Ádám szerint „az emberek bizonyos csoportjai a nyelvet többé-kevésbé egyféle módon használják. Ez megérthető, elfogadható és betartható szabályok megfogalmazásával érhető el. Ezeket a szabályokat nevezzük normának.”¹⁴ Gombocz Zoltán szerint, aki a nyelvtörténész szemével közelíti meg a témát, „nincs egyetemes érvényű nyelvhelyességi norma, a nyelvhelyesség is tér és idő függvénye.” (Gombocz 1931: 5).

Jakab István koncepciójában a nyelvi norma ugyanúgy bizonytalan és maximálisan relatív fogalom, mint a köznyelv, a közízlés: „nincsenek normáink sem, amelyek szerint felméréseket készíthetnénk; nem ismerjük – csak sejtjük – az egyes nyelvváltozatok ismérveit. Még a köznyelv kritériumait sem tisztázta a nyelvtudomány.” (Jakab 1989: 142).

W. Labov megállapítja, hogy a nyelvi normának azt a variánst kell tekinteni, melyet a beszélőközösség elfogad, pontosabban az a variáns, amit akkor használnak, mikor nem figyelik őket. Ez azt jelenti, hogy élőnyelvi, vagyis szekuláris vizsgálatokra alapozva kell meghatározni a szabályt, a követendő normát; a tényleges nyelvhasználatot kell vizsgálni: „A szekuláris nyelvészeti kutatásokat végzők úgy találják, hogy a különböző nyelvváltozatok mindegyike egyaránt képes arra, hogy a beszélőik szándékait, gondolatait kifejezze, mindnek saját, belső normája van, és a beszélők általában azt találják fontosabbnak, hogy ezekhez a *rejtett normákhoz* igazodjanak (...), nem pedig azt, hogy a szélesebb társadalmi szinten működő *elismert normákhoz*.” (Sándor 1995: 123).

Időszerűvé vált olyan alternatív módszernek a keresése, amely – ahhoz, hogy hatásos legyen – az élőnyelvi vizsgálatok eredményeire kell támaszkodnia, a vernakuláris nyelvet kell alapul vennünk mind a tankönyvszerkesztés, mind a munkafüzetek, szótárak szerkesztése során, ugyanilyen lényeges, hogy ez a megközelítési mód jelenjen meg a pedagógusképzés során is.

Ezért Sándor Klára (Sándor 1995: 125) a nyelvtervezés módszereiben, eljárásaiban látja a megoldást, a nyelvművelés és nyelvtervezés közötti különbséget az alábbi táblázat szerint foglalja össze.

A táblázatból kiderül, hogy a nyelvtervező, hozzáadó nyelvpedagógia arra a nézetre épít, miszerint a nyelvi változás jelensége természetes folyamat, és ezt el kell fogadni. Ehhez tartozik az a megállapítása is a szerzőnek, hogy a nyelvpedagógiában nem a helyes/helytelen pároknak kellene megjelenniük, hanem a grammatikus/agrammatikus mondatok közt kellene különbséget tennünk.

1. táblázat – Nyelvművelés és nyelvtervezés

Összehasonlítási szempontok	Nyelvművelés	Nyelvtervezés
Kiindulópontja	a nyelv homogén	a nyelv heterogén
Szemlélete	egynyelvűségen alapul, van egy eszményi változat	a többnyelvűséget is természetesnek tartja, minden változat egyenértékű
Értékelése	van, a nyelv javul vagy romlik	nincs, a nyelv változik
Módszere	intuitív	deskriptív (leíró)
Hozzáállása	preskriptív (előíró)	szuggesztív (javasló)
Célja	„művelt” nyelvhasználók nevelése	az anyanyelvükkel jól boldoguló nyelvhasználók nevelése
Eszménye	az ideális beszélő	a nyelv működése
HATÁSA	NINCS vagy NEGATÍV	NINCS vagy POZITÍV

Az anyanyelvoktatásban mindig dilemma tárgya volt, hogy az ismert nyelvtantípusok közül melyiket kell előnyben részesíteni, melyik elveit, nézeteit kell követni. A nyelv enciklopédiája (Crystal 2003) szerint a nyelvtanok hat típusát különböztethetjük meg:

- *leíró nyelvtan*: a grammatikai szerkezeteket írja le anélkül, hogy értékelő véleményt mondana, tanulmányozza a beszélt és írott korpuszt;
- *pedagógiai nyelvtan*: kifejezetten idegen nyelvek oktatására szolgál, sajnos ez terjedt el az anyanyelvoktatásban is, ezért sokak számára a grammatikát egyedül a nyelvtankönyv jelenti;
- *preskriptív nyelvtan*: azokra a szerkezetekre figyel, melyekkel kapcsolatban a nyelvhasználat megosztott, rögzíti a szabályokat, melyek alapján a társadalom helyes nyelvhasználatát szabályozzák;
- *referencianyelvtan*: a lehető legátfogóbb leírásra törekszik, kézikönyvként használható, rendszerező, könnyen használható, összehasonlító munkák készítése esetén javasolt;
- *elméleti nyelvtan*: tárgya a nyelv tanulmányozása, célja meghatározni, hogy milyen elméleti konstrukció kell a grammatikai elemzéshez, valamint ezek hogy alkalmazhatók az emberi nyelv vizsgálatában; ez a típus főleg a nyelvi univerzálék tanulmányozásában használható;
- *hagyományos nyelvtan*: nézetek és módszerek összefoglaló elemzésére használják, tradíciója több mint 2000 éves, klasszikus görög és római

szerekkel indult, reneszánsz írók vették át, majd a 18. század pre-skriptivista nyelvtanírói (Crystal 2003: 18).

Benkő Loránd meggyőződése, hogy „az anyanyelvi oktatás egészét vagy akár csak nagyobb részét grammatizálással kitölteni nem célravezető.” (Benkő 1999: 110),¹⁵ tehát a nyelvtan az anyanyelv oktatása számára a nyelvművelés, nyelvhelyesség oktatása, és nem a hagyományos értelemben ma is tanított grammatika. Az anyanyelvi oktatás nem kizárólag a magyarórán valósul meg, hanem hozzájárul az összes tantárgy az anyanyelvi kultúra elsajátításához, ezért kell vigyázni a szaknyelv magyarságára. Humán műveltséget kell oktatni, és az „részben kiegészíti és fölé is emelkedik a klasszikus nyelvtanoktatásnak” (Benkő 1999: 128). A nemzettudat fejlesztése elsősorban az anyanyelv oktatásával valósul meg. Így válik fontossá a nyelvművelés, nyelvpallérozás, és ez a jelenség főképp a magyartanár feladata.

Kis Ádám véleménye szerint „az oktatás a nyelvművelés igazán alkalmas területe. Az állam ezen a területen teheti a legtöbbet a nyelv műveléséért.”¹⁶ Itt viszont fel kell tenni a kérdést, hogy milyen típusú legyen a nyelvművelés ahhoz, hogy eredményes legyen; valamint ebben a kontextusban mi számít nyelvművelésnek. Ennek megválaszolása érdekében szükségesnek látom a nyelvművelésre vonatkozó *pro* és *contra* nézetek vázlatos áttekintését, a két nyelvésztabor: a nyelvművelés és a nyelvi nevelés támogatói eltérő nézeteinek, értékelésének szempontjából.

Hazai szakemberek közül az anyanyelv-pedagógiával foglalkozó Fóris-Ferenczi Rita nézetében nem beszélhetünk egy egységes, közös, szabályos és idealizált nyelvi rendszerről, melyhez a nyelvhasználat viszonyítható, amely „megtanulható”, hanem „a nyelvhasználat a nyelvi szocializáció eredményeként heterogén jellegű, [...] a beszélők nyelvváltozata attól függően tér el, hogy ki hol született, milyen családban, közösségben, vidéken nőtt fel. Ez határozza meg *a kiejtését, a szókincsét, a nyelvi viselkedését, azt a módot, ahogyan különböző beszédhelyzetekben saját belső világáról, érzelmeiről, társas kapcsolatairól, a környező világ tényeiről beszél*” (Fóris-Ferenczi 2006: 92). Ennek értelmében egyrészt adaptálni kell az oktatási-tanítási célokat bizonyos közösségek tanulóinak jellegzetes helyzetéhez, valamint másrészt feltétlenül fontos a nyelvi tudatosság kialakítása, a tudatos nyelvhasználat, ami azt jelenti, hogy „beszélőként a megértés érdekében képesek vagyunk reflektálni a beszédhelyzetekre és a beszédhelyzetekből fakadó elvárásokra.” (Fóris-Ferenczi 2006: 93). Ennek eredményeképpen a tanuló megtanulja, hogy bizonyos helyzetekben milyen regisztert, milyen változatot kell éppen használnia. Azonban – hívja fel a figyelmet Fóris-Ferenczi – az írott szöveg esetében ez nem ilyen egyszerű: „az írott nyelv esetében viszont ez nem választás kérdése” (Fóris-Ferenczi 2006: 93), mert az írott nyelvet más szabályok irányítják. A gram-

matika tanítása a nyelvre vonatkozó ismeretek tanítását jelenti, valamint egy tudatos nyelvhasználat kialakítása a cél, amely „nem az egységesnek látszó kódhoz, a nyelvi rendszerben betöltött funkciójához viszonyítva értelmezendő, hanem a *nyelvhasználat életszerűségébe kell ágyazódnia*” (Fóris-Ferenczi 2006: 94).

2.2. A nyelvművelésről

A nyelv enciklopédiája (Crystal 2003) meghatározásában a *nyelvművelés* egyenlő a *nyelvörkődéssel* és a *preskriptivizmussal*, amelyet a következő módon határoz meg: „A legtágabb értelemben a preskriptivizmus az a szemlélet, amely szerint az egyik nyelvváltozat lényegénél fogva értékesebb, mint a többi, és az egész beszélő közösség számára elő kell írni.” (Crystal 2003: 12). A nyelvőrzési folyamatot, mint tipikus alkalmazott nyelvészeti diszciplínát értelmezi; ez tulajdonképpen nyelvi ismeretterjesztést jelent, valamint szerepe a nyelvtan magyarázata, közkinccsé tétele, és kimondottan a kommunikáció céljait szolgálja. A nyelvművelés kétirányú tevékenység, mely egyrészt hat a nyelvre, másrészt pedig a nyelvet használó emberre. Más felbontás alapján pedig: egyrészt tisztogató, nyelvvédő tevékenység, másrészt pedig, alkotó jellegű, és a nyelv gazdagítására irányul.

A nyelvművelés „divatjáról” főleg a 18. században beszélhetünk,⁷ ekkor vált szükségessé kodifikálni valamilyen módon a nyelvet. Olyan eszközre, irányvonalra volt szükség, amely dönthet a nyelvhasználati vitákban és amelyet vonatkoztatási pontként lehet használni. A 18. századi nyelvművelés a nyelv jobbítása érdekében jelent meg, koncepciójában a középút gondolatát elveti: tehát a nyelvtanító nem csupán leírja és értelmezi a jelenségeket, hanem értékítéletet mond felettük, meghatározza az egyetlen lehetséges kifejezési formát. Az előíró nézetű 18. századi nyelvészetet a leíró nézetű követi, mely minden nyelvváltozatot elfogad egyenlő értékűnek, így lehetőséget ad az egymásnak feszülő normák összebékítésére. A leíró szemlélet alapelve a nyelvváltozás, mint természetes folyamat. Crystal szerint a nyelvörkődés a szaknyelvre, a hivatali nyelvre irányul, a cél az idegen és értelmetlen kifejezések eltávolítása ezekből a rétegekből: „E mozgalmaknak a világon mindenütt az a céljuk, hogy felszámolják, illetve közérthetővé tegyék azt a hivatali, üzleti¹⁸ bikkfanyelvet, amelyen a hatóságok a közönséggel érintkeznek. Céljuk az egyszerűbb, közérthetőbb közéleti beszédstílus megteremtése.”¹⁹ (Crystal 2003: 471).

Szintén a magyar nyelv idegen szavaktól való megóvása a célja a *purizmus* nevet viselő mozgalomnak. Az Értelmező Kéziszótár a purizmus szócikknél a nyelvtisztaság, nyelvtisztítás szócikkre utal: „A nyelvművelésnek a

nyelv állapotára vonatkozó olyan követelménye, hogy a nyelv a főlegesen idegen elemektől mentes legyen, és saját belső törvényszerűségének megfelelően fejlődjék, ill. az ilyen követelménynek megfelelő nyelvi állapot”, a *purista* szócikkben pedig a következő meghatározást olvashatjuk: „Olyan személy, aki a nyelvtisztaság elveihez beszédében, írásában aggályosan ragaszkodik.”

Fodor István kifejti, hogy mivel a nyelvi tisztaságnak többféle megközelítése van, a purizmus is több irányba hat: „a káros idegen hatástól való megtisztítás az egyik célja, ebben az esetben tárgya lehet a nyelv minden szintje, tehát a szókincs, ezen felül a szintaxis és a stílus, az alaktan és a hangrendszer” (Fodor 2005: 46). A kétféle – szelektáló és megkülönböztető purizmus – közül magyar nyelvterületen a szelektáló irányzatról beszélhetünk.²⁰ A nyelvművelés kapcsán két egymással szembenálló nyelvésztaborról beszélhetünk, bár a két csoport néha más területek, tények, vélemények kapcsán egybemosódik, vagy nem határolódik el élesen egymástól. Ezt a két „tábort” szívesebben nevezzük a *nyelvművelés*, illetve a másik oldalon a *nyelvi nevelés* támogatóinak.

A nyelvművelés elveinek megalkotói, követői és terjesztői között találhatjuk Benkő Lorándot, Deme Lászlót, Lőrincze Lajost, Grétsy Lászlót, Jakab Istvánt, Balázs Gézát, a velük szemben állók, a nyelvi nevelés más szempontból való megközelítése részéről pedig a Gombocz Zoltánt, Laziczius Gyulát, Kálmán Lászlót, Kontra Miklóst, Lanstyák Istvánt, Sándor Klárát, Nádasy Ádámot. Amint a továbbiakban meglátjuk, nem lehet minden esetben ennyire mereven meghúzni a határt, hiszen az ún. „klasszikus” nyelvművelők és a nyelvi nevelés támogatói között is vannak olyanok, akik mondhatni köztes álláspontot képviselnek. A nyelvészeti tudományok hazai képviselői közül Péntek János, Murádin László, Brauch Magda és Komoróczy György nézőpontjai fontosak a közvélemény formálása szempontjából.

Benkő Loránd kimondja: az anyanyelv, a helyes köznyelv használata és a nemzettudat szorosan kapcsolódnak egymáshoz, valamint a nemzeti egységet nyelvi vonatkozásban elsősorban az egységes, normatív, „eszményi jellegű és szerepű köz- és irodalmi nyelv testesíti meg, mely anyanyelvünk legfőbb, legfontosabb változata, kulturális örökségünk kiemelkedő vívmánya, mai műveltségi szintünk elsőrendű mércéje és kifejezője, igényesebb írásbeliségünk és közszintéren folyó beszédtevékenységünk mindennapi eszköze” (Benkő 1999: 19), számára az anyanyelvi örökség ápolása nemzeti ügy. Véleménye szerint a nyelvművelő munkának négy alappillére van:

1. az anyanyelv és használó nyelvközössége viszonyának, illetőleg e viszony nyelvi vetületeinek beható ismerete, valamint a szociolingvisztika szemléletével és módszereivel való vizsgálata,

2. a nyelvi mozgás, nyelvi változások törvényszerűségeinek ismerete a nyelvtörténeti gondolkodás szükséges készségével,
3. a nyelvhasználat esztétikai, izlésbeli, érzelmi vonatkozásainak figyelembe vétele a stilsztika elveivel és eszközeivel,
4. az ismereteknek gyakorlatba, az anyanyelvhasználat szintjére való átviteli képessége, mint alkalmazott nyelvészeti tevékenység (Benkő 1999: 44).

A szinkrón és diakrón nyelvvizsgálatot Benkő szerint nem szabad, sőt, nem is lehet egymástól szétválasztani. Ezen a ponton különbséget találunk a nyelvművelő nézőpontot képviselő nyelvészek nézetei közt is, valamint a nyelvművelő és nem nyelvművelő nézet közt is ez a tényező képezi a különbséget. A szinkrón és diakrón nyelvvizsgálat szétválasztásának értelmetlenségét sem Deme, sem Balázs Géza nem veszi tekintetbe, a nyelvtörténész Benkő viszont ebben a tekintetben nem annyira merev, mint társai. Elmarasztalja a jelenkor beszélőit, véleménye szerint egyre több a nyelvhelyességi hiba, és a nyelvészek nem reagálnak rájuk kellő figyelemmel, „inkább a grammatikai részproblémák foglalkoztatják, pedig nagy a társadalmi veszélyességük, tehát itt van a nyelvész társadalmi felelőssége” (Benkő 1999: 53). Benkő szerint a társadalmi magatartásban megjelenő sznobság és a nyelvi magatartásban feltűnő sznobság közel állnak egymáshoz, ennek a folyamatnak az eredményeként terjednek a divatközhelyek, divatkifejezések, divatfrázisok, melyeket „sületlenségnek”²¹ nevez. A nyelv „romlásának” forrását Benkő főleg a nyelvi sznobságban, vagyis az idegen szavak idegen nyelvű ejtésében látja. Ugyanilyen veszélyt jelentő tényező az idegen névadási mód adaptálása magyar nevekre: pl. a férjezett nők esetében, amikor is „a férjezett nőknek már a második világháború után feltűnt, de magát ma is szilárdan tartó, sőt terjedő olyan megnevezéseire, amikor a nőket férjük családneve és saját keresztnévük együttesében emlegetik, szólongatják (pl. *Szőke Jánosné Kovács Anná-t Szőke Anná-nak*), nemcsak a hagyományos magyar névadással merő ellenkezésben, hanem az egyéni emberi jogok meg a női egyenjogúság hirdetésének legnagyobb dicsőségére.” (Benkő 1999: 100).

Deme László egyik írásában olvashatjuk, hogy a nyelvművelés egy önálló, a nyelvészettől különálló szakterület, melynek neve *anyanyelvészet*: „A magyar nyelvvel való foglalkozás Magyarországon nem pusztán egyike a nyelvtudományi diszciplínáknak (...), hanem önálló diszciplína, tudniillik: anyanyelvészet”, mely „sajátos feladatokkal működő tudományág.”²²

A nyelvművelő szakirodalom keretén belül viszonylag mérsékelt álláspontot képvisel Lőrincze Lajos, aki szerint „A nyelvművelés célja, tartalma nem örök és változatlan, hanem idő és hely függvénye: mindig az adott társadalom szükségletei határozzák meg legidőszerűbb feladatait” (Lőrincze

1980: 7). A kiindulópont a nyelv alapvető funkciója: gondolatközlés, kapcsolatlétesítés, és az illető kifejezésnek, nyelvi jelenségnek teljesítenie kell a tőle elvárt nyelvi funkciót. A nyelv változása következtében pedig természetes jelenség, hogy egy bizonyos kommunikációs helyzetben egy bizonyos nyelvi tartalom szolgál egy funkció teljesítésére. Majd más korban, ugyanazt a funkciót más nyelvi tartalom fejezi ki, és az illető nyelvi tartalom más funkció kifejezésére szolgál. Lőrincze koncepciójában a nyelvművelés régebben kizárólag a nyelv pallérozása, csiszolása volt, majd a nem kívánatos elemektől való tisztogatásra esett a hangsúly, míg ma meg már újra más a nyelvművelés tárgya. Szerinte a nyelvművelés feladata háromféle:

1. az anyanyelv minél magasabb fokú elsajátítása,
2. a nyelvben felbukkanó új jelenségekkel szembeni állás foglалás,
3. köztudatba bevinni a „pozitív” nyelvművelést (Lőrincze 1980: 12).

A Lőrinczénél megjelenő „pozitív” nyelvművelés tulajdonképpen nem más, mint a hozzáadó nyelvpedagógia elveit követő nyelvművelés: a beszélő által használt kifejezések, nyelvi jelenségek felett való értékítélet helyett meghatározni, találni minél több olyan helyzetet, kontextust, ahol az illető nyelvi jelenség elfogadható. Tulajdonképpen emberközpontú nyelvművelésről van szó: a nyelvi jelenségeket a nyelvet beszélő ember, a társadalom érdeke, célja szempontjából nézzük, a társadalmi hasznosság, felhasználhatóság dönt a helyes és helytelen, a jó és rossz kérdésében, vagyis abban, hogy az újat támogatni vagy tiltani kell (Lőrincze 1980: 13). A régi nyelvművelés „nyelv-központú” volt, ami azt jelentette, hogy minden nyelvi jelenséget kizárólag a nyelv szempontjából értékelt, a későbbi nyelvművelés „emberközpontú” vagy „kommunikációs központú”, vagyis a nyelvi jelenségeket a kommunikációs funkció szempontjából értékeli.²³ Egyre inkább egy „közlésközpontú” nyelvművelő szemléletnek (Lőrincze 1980: 36) kell érvényesülnie a nyelvművelő tevékenységben. Az ezt megelőző nyelvművelés purista vonulatával szemben Lőrincze fordulatot jelent: a nyelvművelést általános nyelvészeti alapokra helyezi, szélesen elhatárolja magát a „műkedvelő”, nem általános nyelvészeti megalapozottságú nyelvműveléstől. Hangsúlyozza, hogy a nyelvművelő tevékenység során figyelembe kell venni a nyelvszokás szerepét a nyelvi norma megállapításában. A nyelvszokást pedig a következő módon határozza meg: „egy kisebb vagy nagyobb közösség nyelvhasználatának megszokott, szokásos, közhasználatú módja, amely a szavak hangalakjában, kiejtésében, írásában, megválasztásában, egymáshoz való kapcsolásuk formájában nyilvánul meg.” (Lőrincze 1980: 39). Ennek alapján elmondható, hogy Lőrincze lassan közelítette a nyelvművelést és a szociolingvisztikát, hiszen a nyelvművelést is a társadalmi nyelvhez, nyelvszokáshoz kapcsolja. Lőrincze

tudatában van a társadalmi változásoknak, annak, hogy ezek következtében a nyelvművelés eszközeinek, céljainak, módszereinek is változnia kell, vagyis a nyelvművelés tartalma a társadalom függvénye: „a nyelvművelés célja és tartalma nem örök és nem változatlan, hanem idő és hely függvénye; legidőszerűbb feladatait mindig az adott társadalom szükségletei határozzák meg.” (idézi Komoróczy 2007: 9).

Balázs Géza (Balázs 1999a) a legújabb nyelvművelő irányzat képviselője. Konceptiójában a nyelvművelés a következő módon helyezkedik el a szociolingvisztika egyéb területeihez viszonyítva:

1. nyelvpolitika
2. nyelvgeopolitika
3. nyelvstratégia
4. nyelvművelés
5. nyelvvédelem

A nyelvpolitika a társadalomra és az illető társadalomban beszélt nyelvek használatára vonatkozó elképzelés, stratégia, melyeket a nyelvészek dolgoznak ki, viszont politikusok hajtanak végre – véli Balázs Géza. A nyelvpolitikából következik a nyelvstratégia (az az irányvonal, amelyet a nyelvpolitika követ), és ezen a rendszeren belül helyezkedik el a nyelvművelés, melyet kizárólag képzett nyelvészek művelhetnek, ugyanis a nyelvművelés alapos nyelvészeti alapismereteket feltételez: „a nyelvművelés, amelyet (nyelv)tudományos, az adott nyelv hagyományaira alapozott, tehát antropológiailag és szociolingvisztikailag meghatározott tevékenységnek tartok.” (Balázs Géza 1999a: 468). A nyelvművelő irányzat első hullámát, a purista („hibáztató”, „dilettáns” [Balázs Géza 1999a: 469]) vonalat – mely még ma is megtalálható a nem nyelvész, hanem csak nyelv(ész)barát nyelvművelők munkáiban – elítéli, és Lőrincze *emberközpontú* vagy *pozitív* nyelvműveléséhez csatlakozik elmélete, tanulmányai alapján, viszont a konkrét esetekben, a nyelvhasználati kérdésekre vonatkozó dilemmákban az előíró nyelvszemlélet mellett foglal állást.

A nyelvművelést más szempontból megközelítők közül elsőként Laziczius Gyula koncepcióját ismertetjük. Szerinte a nyelvművelés elválasztandó a nyelvészettől, ugyanis a két terület nem ugyanazt a tevékenységet, nem ugyanazokat a módszereket implikálja. „A nyelvtudomány nem nyelvművelés, a nyelvművelés nem nyelvtudomány.”²⁴ Kijelentését azzal magyarázza, hogy a nyelvészet a nyelv, a nyelvhasználat jelen állapotát, a kész tényeket, jelenségeket rögzíti, anélkül hogy értékítéletet fogalmazna meg, anélkül hogy minősítené a különböző nyelvváltozatokat. A nyelvészet kutatási tárgyát éppen a különböző nyelvhasználatok képezik, melyek a nyelvészet számára egyenrangúak. A nyelvművelés viszont nem a jelen jelenségeket

vizsgálja (pontosabban azokat elmarasztalja), hanem egy ideális, eszményi nyelvállapot kialakítására törekszik, bizonyos általa kijelölt szabályoknak megfelelően próbálja alakítani, valamint célja a beszélőközönség kifejezőkincsét is ezekhez alakítani.

A laikus réteghez, a nem nyelvész szakemberekhez, a nagyközönséghez a nyelvművelő munkák, elvek jutnak el a legkönnyebben, a nyelvművelés a legközérthetőbb, leghasználhatóbb. A laikus ember a nyelvművelésben látja a nyelvtudomány egyetlen számára is hasznos aspektusát, viszont a nyelvészek körében egyáltalán nincs sikere a nyelvhelyességi kérdéseknek. A nyelvész másképpen közelíti meg a nyelvhelyességi kérdést: „A nyelvtörvények nem apriori, hanem tapasztalati törvények, a nyelvtörténet tényeiből vonjuk el őket. [...] ami történetileg lett, azt csak történetileg lehet magyarázni, a történeti fejlődésre a helyes és helytelen fogalma nem alkalmazható” (Gombocz 1931: 1). „A nyelvhelyesség a szociális nyelv, vagy ha tetszik, a nyelvészociológia problémája. *Helyes az a nyelvi kifejezés, amely egy nyelvközösség szokásával megegyezik, helytelen az, ami vele ellentétben áll.*” (Gombocz 1931: 5).

Nádasdy Ádám támadja a nyelvművelést, mondván, hogy – a nyelvművelés alapelvei alapján – ami eltér a köznyelvtől, az devianciának számít. Pedig a magyar köznyelvben nem mindig a logikusan magyarázható variáns a standard (pl. *lélegzet* a *lélekből* jön, a *k*-ból *g* lett, a *magtár* szóból viszont nem lett ’maktár’, pedig a logika szerint ebben az esetben is végbe kellene mennie a hasonulásnak), ennek ellenére a logika, az analógia alapján létrejött variánsokat a nyelvművelés gyakran tartja deviánsnak és a rendhagyó alakot standardnak.²⁵ Nádasdy nyelvművelés-konceptiója alapján nem a nyelvet kell művelni, hanem a nyelvhasználatot: „mégsem a nyelvet kell művelni, hanem az emberek fejét: a nyelvről való gondolkodást, a nyelvhasználatot. Be kell mutatni régit és újat, társadalmilag elfogadottat és lenézettet, és kinek-kinek megtanítani a nyelvi eszközök ügyes forgatását. [...] A nyelvművelés ne fegyelmezés, ne gúnyos kiserkesztés és kirekesztés legyen, hanem tanítás.”²⁶

Amint már Laziczius Gyula felfogásában is láttuk, Kálmán László sem fogadja el a nyelvművelést tudományként, önálló diszciplínaként.²⁷ Kálmán László koncepciójában a nyelvi nevelés nem jelent egyebet, mint nyelvi ismeretterjesztést és készségfejlesztést, viszont ez semmiképp sem nyelvművelés, hanem az anyanyelvükkel jól boldoguló beszélők képzése, akik bizonyos kontextusokban megfelelő nyelvi variánsokat adekvátan, a kért funkcióknak megfelelően alkalmaznak. Így nyelvműveléssel foglalkozni azt jelenti (illetve kellene, hogy jelentse), hogy nem kizárólag a nyelvhasználatra és annak alakítására kell szorítkozni, hanem a legárnyaltabb társadalmi normákat, szokásokat, valamint ezek változását figyelembe véve rendezni logikusan az elveket, majd közérthetően átadni. Kálmán kiemeli, hogy a mai nyelvművelési tevékenység nem ezt a modellt követi, ezért nem lehet eredményes.

Kálmán László egy másik, a nyelvműveléshez közel álló fogalmat is értelmez: a *nyelvvédelmet*: „a nyelvvédelem abban különbözik a nyelvi neveléstől, hogy nem a nyelvi viselkedésünket kívánja pallérozni, hanem magát az anyanyelvünket akarja megváltoztatni, változását valamilyen irányba befolyásolni.”²⁸ Megvizsgálja külön az áltudomány, külön a nyelvművelés fogalmát, majd az általa számba vett áltudományra jellemző vonásokat rávetíti a nyelvművelés ismérveire, és így jut arra következtetésre, hogy a nyelvművelés nem a tudomány, viszont mindinkább az áltudomány eszközeivel dolgozik. Ilyen jellemzők: az áltudomány reményt sugároz (tehát a hasznosság hatását kelti), magyarázatot kínál az embereknek olyan jelenségekre, amelyeket nem értenek. Szintén az áltudomány jellemzője a parazitizmus („olyasvalamin élőszködik, ami teljesen ésszerű és kézzelfogható”), mely szintén rávetíthető a nyelvművelés jellemzőire.

A hazai nyelvművelés szakemberei közül Murádin László a magyarországi nyelvművelő vonulathoz csatlakozik, nézetei is a nyelvművelés magyarországi képviselői nézeteivel egyeznek meg, így többek között a Deme Lászlóéval, illetve a Grétsy Lászlóéval. A következő módon foglalja össze a nyelvművelés feladatát: „Kérdezem, van-e nemesebb törekvés egy nyelvművelő számára, mint az, hogy az alsóbb nyelvi szintet beszélők nyelvhasználatát a nyelvi eszmény felé közelítsék? Én azt sem igen hiszem, hogy ebbe a tevékenységbe ne tartoznék bele a fölösleges idegen szavak elleni küzdelem, az a tudatos törekvés, hogy egyrészt – ha mód van rá – a már meglévő nyelvi eszközökkel »tegyék érthetővé« a különböző, kívülről jövő, de nyilván természetes szellemi és gazdasági befolyást kísérő idegen nyelvi hatást, másrészt tudatosan keressék, ha kell, teremtsék meg azokat a nyelvi eszközöket, amelyekkel az idegen nyelvi hatást elviselhető keretek közé lehet szorítani.” (Murádin 1997: 2).

Péntek János nézetei abban különböznek a magyarországi nyelvművelő-vonulat képviselőinek nézeteitől, hogy ő egyfajta nyelvjárás-művelésről is beszél, valamint a híve a nyelvművelés és a nyelvi tervezés egymáshoz való közelítésének: véleménye szerint a nyelvművelés és a nyelvi tervezés kiegészítik egymást. A nyelvművelés feladatát a nyelvi igényesség terjesztésében látja: „nyelvművelésre szükség van, sőt nyelvjárás-művelésre is. És ettől szemléletében, céljaiban, eszközeiben elkülönül a nyelvi tervezés. És az én megítélésem szerint az anyanyelvi mozgalom is. Ezeket némelyek szembeállítják egymással, az én véleményem szerint kiegészítik egymást. [...] A jó értelemben vett nyelvművelés az előbbieket kiegészítéseképpen mintegy karbantartója a nyelvnek: szintén a nyelvi műveltséget, a nyelvi igényességet terjeszti” (Péntek 2006: 26). Véleménye nyomán elmondhatjuk, hogy a nyelvjárások teljes mértékben beleférnek a standard nyelvbe, sőt, a nyelvjárásokat is

óvni kell az eltűnéstől, és a nyelvjárást elkülöníti a nyelvi provincializmustól: „A nyelvi regionalitás nem azonos a nyelvi provincializmussal. A hazai nyelvi provincializmus inkább a gondozatlan írásbeliségben nyilvánul meg; akik nyelvjárásban beszélnek, szépen beszélnek magyarul.” (Péntek 2006: 27). Péntek a kisebbségek esetében még nagyobb jelentőséget tulajdonít a nyelvművelésnek: a nyelvművelés feladatát a nemzet- és identitásmegtartásban látja, ugyanis „(a)z identitás, az azonosságtudat több szálból font erős kötelem. A kisebbségek számára három eleme a legfontosabb: a nemzettudat, a nyelv és a vallás más hagyományokkal együtt. A Kárpát-medencei magyar identitásban talán a nyelv a legfontosabb” (Péntek 2006: 30).

Komoróczy György az erdélyi nyelvművelés fő feladatát a román nyelvi hatás és a kevertnyelvűség elleni küzdelemben látja, munkássága többnyire a műszaki, közéleti, hivatali nyelvhasználat felé irányul. Komoróczy szerint az egységes kifejezőképesség használata érdekében szükség van olyan szabályrendszerre, melynek célja „az egységes magyar irodalmi és köznyelv, a normatív nyelvhasználat szélesebb körű terjesztése, megismertetése” (Komoróczy 2004: 9). Szemléletének alapja, hogy egyetlen magyar nyelv van, az az eszményi nyelvi norma, amely a regionális köznyelvi változatok előtt követendő példaként lebeg.

2.3. A nyelvművelés és a határon túli magyarok nyelve

A nyelvművelés szempontjából a határon túli magyar közösség jellegzetes helyzetben van. A kilencvenes évek elején, a rendszerváltást követően az információ, oktatóanyag áramlásával, de főleg annak következtében, hogy az erdélyi, vajdasági, felvidéki, kárpátaljai magyarok viszonylag szabadon utazhattak Magyarországra, kezdett kristályosodni, hogy a magyarországi és a határon túli magyar nyelv nem fedi egymást. Ennek a jelenségnek számos nem csupán nyelvi, hanem történeti, kulturális, szociális oka van. A határon túli magyar nyelv két fő tényező függvényében különbözik a magyarországi standard köznyelvtől: az egyik a nyelvjárás és a másik a kétnyelvűség. A nyelvjárások meghatározó jellegéről azért beszélhetünk, mert a peremnyelvjárások természetes módon egymástól sokkal jobban különböznek, mint a nyelvterület belső nyelvjárási régióinak nyelve. Így például a magyarországi nyelvjárások közt nem észlelhető akkora különbség, mint az erdélyi és a felvidéki nyelvjárások között.

A másik tényező meg a kétnyelvűség, mely természetes módon befolyásolja minden határon túli magyar régió nyelvének alakulását, így nagyobb az esély az idegen szavak (román, szerb, szlovák) bekerülésére a magyar nyelvbe, a kontaktusjelenségekre. A kétnyelvűség vagy diglosszia jelenségének két változata van, az egyiket *emelkedett* változatnak nevezik, és a politikai, vallási, tu-

dományos életben, a tömegkommunikációban, szépirodalomban használják; a másik változat pedig *közönséges* változat, ez a magánbeszélgetések során, a médiában jelenik meg. A második típust az egyén otthon sajátítja el, és anyanyelvként beszéli, míg az első típust megtanulja. Léteznek esetek, amikor a beszélő *emelkedett* változatként és *közönséges* változatként nem ugyanannak a nyelvnek két különböző regiszterét, hanem egyenesen két különböző nyelvet beszél (l. az Egyesült Államokban a mexikóiak az angol és a spanyol nyelvet használják). Ez persze nem jelenti azt, hogy a határon túli magyarok esetében az államnyelv az *emelkedett*, a magyar nyelv pedig a *közönséges* változat lenne, hanem a cél az, hogy a fergusoni elmélet²⁹ szerinti diglosszia-helyzetben *emelkedett* változatként is használni lehessen a magyar nyelvet a határon túli régiókban is. A határon túli régiók nagy részében pedig gyakori jelenség, hogy ez a két tényező (nyelvjárás és kétnyelvűség) nem csupán külön-külön, egyenként jelentkezik a magyar nyelvterületen, hanem egymás mellett, egyszerre van jelen (pl. egy erősen nyelvjárási területen fokozottan jelen van ugyanakkor a kétnyelvűség).³⁰

A magyarországi nyelvész szakma jeles képviselői a határon túli magyarságot szerette volna „felzárkóztatni” a magyar köznyelv beszélői sorába, az volt a tendencia, hogy a határon túli régiókban el kell terjeszteni a magyar megnevezéseket azok helyett, amiket addig a román, szerb vagy szlovák eredetű szóval neveztek meg.³¹ A magyarországi nyelvművelők szándékait, nyelvművelési igyekezetét a Grétsy–Kovalovszky *Nyelvművelő kézikönyv* (Grétsy–Kovalovszky 1980) nézetei is megerősítik, ugyanis a külföldön élő magyarok nyelvéről a következőket írja a kézikönyv I. kötete: „A kétnyelvűség körülményei között élő külföldi magyarok nyelvhasználatának sajátos vonásai [...] azt mutatják, hogy a két nyelvi rendszer az állandó érintkezésben könnyen egymásba fonódik, keveredik az egyén tudatában, a nyelvérzék nem egyszer bizonytalanná válik, [...] s fennáll a veszélye a nyelvi rendszer megbomlásának. Ez pedig – a megértést ugyan nem, de – a fogalomrendszer kialakítását, a dolgok logikájába való behatolást, az alkotó gondolkodást veszélyezteti. A nyelvi rendszer felbomlásával ugyanis a gondolkodás maga válik az egyénben szervetlenné, bomlottá, felemássá.” (Grétsy–Kovalovszky 1980: 1290) A kézikönyv szemléletében az egynyelvűség a természetes állapot, a két- vagy többnyelvűség pedig nem, vagyis az számít a deviáns helyzetnek.³²

Csernicskó István szerint³³ a magyarországi nyelvművelők beavatkozása a kisebbségek nyelvébe nem csupán eredménytelen próbálkozás, hanem egyenesen káros, ugyanis a határon túli magyarok nyelvét/nyelvhasználatát a magyarországitól eltérő normarendszer, társadalmi-kulturális kontextus irányítja. Ezért is ésszerű Szilágyi N. Sándor javaslata, miszerint változtatni kellene a nyelvtörténeti korszakoláson, és így számos, a határon túli magyarok

nyelvével kapcsolatos nem helytálló megállapítás kiküszöbölhető: „1918-cal kezdődően véget ért az a nyelvtörténeti korszak, mikor a magyar nyelvet a magyarországi magyar nyelvvel lehetett azonosítani. A nyelvész szakmában hosszú ideig elég nehezen tudtunk megbarátkozni ezzel a gondolattal, s a magyarországi nyelvváltozatra úgy tekintettünk, mint amelynek nemcsak földrajzi, hanem normatív értelemben is központi, sőt, hogy úgy mondjam, monopolhelyezete van. Ebből így talán még nem is lett volna nagy baj, de vulgárisabb megfogalmazásban ez már úgy szólt, hogy minden úgy van magyarul, ahogy Magyarországon használják, ha pedig valamit nem úgy használunk, az legalábbis kétséges, hogy egyáltalán magyarul van-e, de általában ennél csúnyábban is mondtuk.”³⁴

A határon túli magyarok és a magyarországi nyelv közti különbséget fokozottan érzékelteti az a tény is, hogy az anyanyelvi versenyeken a határon túli résztvevők külön kategóriát képeznek, vagyis „az integrációból így lett szegregáció”,³⁵ állítja Cserniczkó.

Balázs Géza szerint „a határon kívüli magyarság helyzete, lehetőségei *megemészthetetlen* gondot jelent a magyar értelmiség számára” (Balázs 2000: 229, kiemelés tőlünk, D. E., F. E.); ezért be kell avatkozni a határon túli magyarok nyelvhasználatába, ugyanis a magyar nyelv többközpontúsága következményeit mind a magyar nyelvre, mind a magyar nemzetre tekintettel veszélyesnek ítéli. Ennek a jelenségnek az eredménye „a magyar nyelv és a magyar nemzet dezintegrációja, valamint a határokon kívül beszélt magyar nyelv provincializálódása, vulgarizálódása (»csángósodása«). Egyesek az összetartozás kifejezésére a központi norma (standard) helyett a »közös norma« (nemzeti nyelv, közmagyar) terminust javasolják” (Balázs 1999: 21).

A fenti Balázs Géza-gondolathoz kapcsolódik részben Péntek János véleménye, miszerint a magyar nyelvművelés célja az kellene legyen, hogy „közmagyarrá tegye azt, ami most még inkább csak »közmagyarországi«,”³⁶ Dilemma a nyelvművelésben, hogy a határon túli magyarok nyelvhasználatába be kell-e avatkozni vagy sem, hagyni kell-e az észlelt állapotot vagy sem. A Lőrincze emberközpontú nyelvművelésén is túlmutató Grétsy-féle nemzetközpontú nyelvművelés eszméje éppen a határon túli magyarok esetében alkalmazható. A magyarországi standard változat, köznyelv „ráerőltetése” a határon túli magyarok nyelvére igencsak eredménytelen. Kérdés, hogy a határon túli magyarságnak kell-e egyáltalán feltétlenül a magyarországi normához, standardhoz igazodni, ugyanis a határon túli magyar régiók esetében nem a magyarországi standard, hanem a határon túli magyar nyelv normái szerint alakuló nyelv teljesíti a nyelv funkcióit, főleg az alapvető kommunikációs funkciót. Tolcsvai Nagy Gábor (Tolcsvai 1991: 166) alternatívaként javasolja, hogy a kisebbségben élő közösség a magyarországi standardhoz

való igazodás helyett „határozottabban hagyatkozhat saját régiójának nyelvi hagyományaira és a kétnyelvűség során kialakult sajátos újdonságaira.”. Kérdés továbbá, hogy egyáltalán a magyarországi standardhoz igazodás annyi év kisebbségi lét után lehetséges-e. Tolcsvai szerint ez már csak azért sem lehetséges, mert a magyarországi köznyelv terén az elmúlt évtizedekben olyan mértékű változások mentek végbe, annyi tényező befolyásolta a nyelvet, hogy egységes köznyelvről még Magyarország területén sem lehet beszélni: „A nyelvi értékek átalakultak” és „nem olyan egyszerű igazodni egyetlen mércéhez, mert valójában nincs egyetlen mérce.” (Tolcsvai 1991: 168). A határon túli magyarok kisebbségbe kerülésük óta egyre kevésbé (egy időben egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen) kerültek kapcsolatba a magyarországi köznyelvvél, a magyarországi beszélőkkel, viszont az utódállam nemzetének más nyelvű tagjaival és annál inkább saját közösségével, amely valószínűleg szintén egy külön regionális köznyelvet beszél, állandó kommunikációs kapcsolatban állnak. Így természetes jelenség, hogy a kisebbségi magyar közösségek esetében egy, a magyarországitól eltérő köznyelvről beszélhetünk. Ezt a jelenséget Tolcsvai „országokénti relatív magyar nyelvi önállóságnak” (Tolcsvai 1991: 170) nevezi. „A határon túli magyarság régiókénti nyelvi tudatát saját hagyományaik alapján és speciális körülményeik között kell megerősíteni. Ez nem jelenti a magyarországitól, az összmagyartól való elválasztást, csupán az egészséges önállóságot.” (Tolcsvai 1991: 172).

Az idegen eredetű szavak bekerülése a határon túli magyar nyelvbe elkerülhetetlen, részben szociális, kulturális, de főleg politikai tényezők miatt. Ugyanaz a folyamat játszódott le a kisebbségben élő magyarok nyelvében évtizedek óta, mint amely jelenségnek napjainkban is tanúi vagyunk: megjelentek új tárgyak, jelenségek, melyek nem rendelkeztek nyelvi jelölővel a határon túli magyarság számára, a magyarországi megnevezés meg nem jutott el a határtól távolabb fekvő területekre. Ezek megnevezésre a legkézenfekvőbb módszernek a szókölcsönzés bizonyult. Napjainkban az összmagyar nyelv viszonyában hasonló jelenséggel számolhatunk: főleg a számítástechnika szókincsében megjelenő angol kölcsönszavakra gondolunk, melyekkel a kultúránkba bekerülő nyelvi jelölő nélküli tárgyainkat illetjük. Viszont a legtöbb esetben ezek a szavak jól illeszkednek a magyar nyelv jellegzetességeihez (például toldalékolhatók), tehát teljes mértékben betöltik a kommunikációs funkció követelményét: „Az új fogalmakat jelölő szavak esetében nem a származásuk az érdekes, hanem az, hogy illeszkednek-e a nyelvünk jellegzetességeihez.”³⁷

A határon túli magyarok nyelvében meg – amint számos nyelvész megerősítette – a veszélyes jelenséget nem az idegen szavak bekerülése jelenti, ez a jelenség nem egy esetben különböző jelentésárnyalatokkal gazdagítja a

nyelvet. Ennél nagyobb veszélyforrás az a jelenség, hogy a kisebbségben élő magyarok esetében a magyar nyelv egyre inkább kiszorult a társadalmi élet bizonyos területeiről egészen vagy részben (pl. adminisztráció, tudomány, kultúra).

A kisebbségi magyarok esetében a cél a nyelvmegtartás kellene hogy legyen, ami azt jelenti, hogy nem a magyarországi használatot kell ráerőltetni a határon túli magyarok beszédére, hanem megőrizni a létező változatot, mert ez itt ugyanolyan jól betölti a nyelv összes funkcióját, mint a magyarországi Magyarországon. Ugyanakkor politikai téren kell a magyar nyelvnek létjogosultságot biztosítani, hogy hivatalos vagy akár félhivatalos nyelvként az adminisztrációban, kultúrában, a tudományban minden szinten lehessen használni.

A nyelvmegtartás érdekében viszont a nyelvtanoktatásról kialakult szemléletmódot is meg kell változtatni: a nyelvtanoktatás, az anyanyelvpedagógia céljait, eszközeit kell újrafogalmazni és azokat követni. „A nyelv-tanóra arra való, hogy megmutassa, mennyi érdekességet nem veszünk észre, amikor a világ legtermészetesebb módján használjuk anyanyelvünket, hogy megmutassa, hogy ezek az érdekes tulajdonságok más nyelveket is ugyanígy jellemeznek, legfeljebb a részletekben van eltérés, arra való, hogy segítsünk a diákjainknak önmaguk megteremtésében, céljaik elérésében, annak megtanulásában, hogy érdekeiket hogyan érvényesíthetik. A nyelv-tanóra alkalmat adhatna arra, hogy diákjaink megszabaduljanak a megszólalás gátlásaitól (vagy inkább arra, hogy ezek ki se alakuljanak bennük), hogy ne szégyelljék azt, ami csak rájuk jellemző, és képesek legyenek értékítélet és előítélet nélkül elfogadni a másságot.” (Sándor 1995: 145).

Péntek János a határon túli magyar nyelv és irodalom oktatását speciális helyzetből tudja vizsgálni: mivel ő maga is ebben a közegben tevékenykedik, a határon túli nyelv-tanoktatás problémáit, a problémák magyarázatát, az esetleges megoldásokat másképp értékeli, mint magyarországi kollégái. Konceptiójában érvényesíti a szociolingvisztikai nézőpontot, miszerint a nyelv-változatok, mind a főváltozat, a köznyelv, mind pedig a dialektusok elvileg egyenlő értékűek, a lényeg, hogy a beszélő szempontjából betöltse szerepét: „A beszélő szempontjából mindenképpen az a változat a legjobb, amelyben leginkább otthon van: az alapváltozat, a környezeti változat, a vernakuláris. Az oktatás többnyire éppen ezt a változatot szorítja háttérbe azzal, hogy a főváltozatot, néha kizárólag a főváltozatot ismeri el, használja és követeli meg.”³⁸ Éppen ezért szorgalmazza Péntek, hogy készüljenek olyan anyanyelvi tankönyvek is, amelyek valóban számolnak a tanulók változatos nyelvi környezetével, bizonyos környezettípusokkal. Ez különösen a kisiskolások „táji nyelvi öntudatát” erősíthetné és iskolai nyelvi „beilleszkedését” segíthetné.³⁹ Célszerű volna „olyan ábécéskönyveket is kiadni, amelyek számolnak a kétféle *e* hanggal, nem föltétlenül azzal a szándékkal, hogy a magyar

írásrendszer teljes jogú tagja legyen, de legalább, hogy a rövid zárt ě-t is használó kisiskolások olvasás- és írástanulását megkönnyítse.”⁴⁰

A határon túli magyaroknak – sajátos helyzetükből adódóan – különböző tényezők miatt ésszerű volna sajátos, az ő esetükre kidolgozott nyelvtanoktatási programot kidolgozni, ennek megfelelően készíteni el a tankönyveket és az oktatási segédanyagokat. Péntek két jelenség miatt tartja szükségesnek a speciális program és oktatási segédanyagok szükségességét: egyrészt a román nyelv dominanciája,⁴¹ a vegyes lakosságú vidékek helyzete, másrészt pedig a nyelvjárásokból adódó jelenségek⁴² miatt. Úgy véli, hogy – bár az adott nyelvi környezetben alapvetően már nem igazán lehet változtatni – a helyzeten lehetne javítani azzal, hogy a romániai kerettanterv által meghatározott tanítási tartalom és módszertan a határon túli magyarok számára legyen kifejlesztve, bizonyos vidékeken egyfajta felzárkóztató programként működjön: „(e)z lehetne szókincsbővítés, beszédgyakorlat vagy éppen a helyesírás gyakorlása. Következetessé kellene tenni a gyakorlást, a folyamatos ellenőrzést és a követelmények érvényesítését.”⁴³ Ahhoz azonban hogy ez megvalósuljon, elsősorban gyökeres változásoknak kell végbemenni a szakemberek felfogásában: „Az attitűdnek is meg kellene változnia, amely – noha a közösség léte, jövője szempontjából legfontosabbnak az anyanyelvűséget tekinti – nem tulajdonít kellő jelentőséget magának az anyanyelvnek, a nyelvhasználatnak, az írás pontosságának és fegyelmezettségének. A nemzet nyelvi és kulturális egységének megteremtése és fenntartása nem a szavakon, nem a politikai nyilatkozatokon múlik, hanem pl. az ékezeteken, amely lehull vagy nem hull le nevünkről, a vesszőhasználaton, szóval a nyelvhasználat közös gyakorlatán.”⁴⁴

3. A kérdőíves felmérés

Kérdőíves felmérést végeztünk a magyar nyelvet és irodalmat tanító pedagógusok körében annak érdekében, hogy megtudjuk, hogyan vélekednek a szaktanárok a kérdésről, és a gyakorlatban mit és hogyan alkalmaznak. A kérdőívet úgy igyekeztünk összeállítani, hogy a kérdések a magyar szaktanárnak a nyelvtan oktatására vonatkozó, illetve a nyelvművelésről vallott nézeteire, a nyelvtanoktatás és nyelvművelés kapcsolatára, a nyelvtan tanítása során használt oktatási módszereire, valamint a kétnyelvűségről vallott nézeteikre kapjunk választ.

A kérdőíves kutatást tervek szerint Hargita megyei⁴⁵ és kolozsvári magyar tanárok körében szerettük volna elvégezni, viszont Kolozsvárról egyetlen válasz sem érkezett, így az eredmények feldolgozásánál kizárólag a Hargi-

ta megyei magyar szaktanárok válaszaire kell hagyatkoznunk. Hargita megyében a kiküldött 97 kérdőívből 68 került vissza kitöltve, azaz közel 70%.

A kérdőívet név nélkül kellett kitölteni, személyi adatok tekintetében kizárólag néhány információra (életkor, hol tanít, mikor és hol fejezte be felsőoktatási tanulmányait) volt szükségünk. Összesítve a beérkezett 68 kérdőívet, életkorra lebontva: 18–25 év közötti 8, 25–35 év közötti 21, 35–45 közötti 3, 45–55 év közötti 17 és 55 évnél idősebb 19 pedagógus küldte vissza a kitöltött kérdőívet.

Munkahelyük szerint rurális és urbánus közegben tanító pedagógusokat különítettünk el. Ezt a csoportosítást azért találtuk meghatározónak, mert az urbánus közegben tanító pedagógusnak és tanítványainak több eszély, több lehetőség adott, melyek mind befolyásolják akár direkt, akár indirekt módon az oktatási folyamatot (pl. internet, színház).⁴⁶ Így rurális közegből 26, míg urbánus közegből 42 kérdőív érkezett vissza.

A felsőoktatási tanulmányok elvégzésének helye szerint Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Bukarestben végzett pedagógusok vettek részt a kérdőíves felmérésben: 42 Kolozsváron a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, 20 Marosvásárhelyen a Tanárképző Főiskolán és 6 Bukarestben az ottani Tudományegyetemen végezte felsőfokú tanulmányait.

Minden kérdés több válaszlehetőséget tartalmaz, ill. több kérdés esetében is megjelöltük, hogy egyéb, általuk beírandó válaszokat is lehetségesnek tartunk. Azonban számos kérdőív esetében tapasztaltuk, hogy a pedagógusok egy része nem csupán ezekben az esetekben egészítette ki a válaszokat, hanem a megadott válaszok bejelölése mellé is kiegészítéseket fűztek. Más esetben pedig nem jelölt be a pedagógus egyetlen válaszlehetőséget sem, hanem megadott egy utolsó válaszpontot, ahová kifejtette nézőpontját a kérdés kapcsán. Ezzel nem is lett volna gond, ellenben számos esetben a kiegészítés csak az egyik válaszlehetőség kifejtése volt. Mindebből azt a következtetést vontuk le, hogy bizonyos esetekben vagy hiányosak voltak a válaszlehetőségek, így a pedagógus szükségét érezte annak, hogy a válasz bejelölése mellett is bővebben fejtse ki nézőpontját a félreértések elkerülésére; vagy nem értette minden esetben, hogy mi mit is értünk pontosan a röviden megfogalmazott válaszlehetőségekben.

A kérdőív feldolgozását kérdésről kérdésre végezzük, majd összegzőként vonjuk le a következtetést, illetve bizonyos lényeges kérdések esetében a válaszokat százalék alapján is kifejezzük.

A kérdőív **első kérdése** arra vonatkozik, hogy a pedagógus véleménye szerint mi a nyelvtanítás szerepe? A lehetséges válaszok:

- a) a grammatikai kategóriák elsajátítása
- b) a tanulók kommunikációjának fejlesztése

- c) a helyes, akadémiailag elfogadott standard köznyelv elsajátítása
- d) a tanterv által előírt követelmények teljesítése
- e) az anyanyelvükkel jól boldoguló nyelvhasználók nevelése
- f) szerintem a nyelvtan tanításának semmi értelme.

A hat megadott válaszlehetőség közül legtöbbször a nyelvtanoktatás szerepét az anyanyelvükkel jól boldoguló nyelvhasználók nevelésében, valamint a tanulók kommunikációjának fejlesztésében látják. Számos pedagógus véli úgy, hogy a nyelvtanoktatás szerepe az akadémiailag elfogadott standard köznyelv elsajátítása, és csupán néhány szerint a grammatikai kategóriák elsajátítása. Életkor ill. más tényező függvényében különösebben nem vonhatunk le következtetést, a válaszok ebben a vonatkozásban nem igazán oszlanak meg.

A kérdőív **második kérdése** azt méri fel, hogy a pedagógus az összes magyar óra közül hányat szán nyelvművelésre. A válaszok szerint az mindet, 5–4-et, 3–2-t, 2–1-et vagy egyet sem. A pedagógusok java válaszolta, hogy 3–2-t, ennél kevesebben 2–1-et, és nagyjából ugyanennyien válaszolták, hogy az összeset. Ezen esetek nagy részénél a pedagógus ki is egészítette a választ, miszerint elengedhetetlen, hogy minden órán nyelvművelést tanítsunk, ugyanis a nyelvművelés a beszéd, a kommunikáció része. Számos megjegyzés szerint pedig minden anyanyelvi óra nyelvművelés is egyben. Roppant kevés, szám szerint 4 pedagógus válaszolta, hogy nem szán egyetlen órát sem nyelvművelésre. Ők a következő, a harmadik kérdés alapján fejtették ki, hogy ha nem szánják egyetlen órát sem nyelvművelésre, akkor hogyan oldják meg, hogyan valósítják meg a nyelvművelést a magyar nyelv tanítása keretében. A következő válaszlehetőségek voltak adottak:

- a) tananyaghoz kötve
- b) alkalmanként
- c) a tanulók kérésére
- d) minden órán néhány percet
- e) egyáltalán nem foglalkozom nyelvműveléssel
- f) egyéb:

Meg kell jegyezni, hogy az a (4) pedagógus, aki nem szán egyetlen órát sem nyelvművelésre, hanem más módon oldja meg (a válaszok nagy része szerint tananyaghoz kötve, majd számbelileg ezt követi az opció, hogy minden órán pár percet, ill. a tanulók kérésére), kivétel nélkül 55 év feletti pedagógus.

A második kérdés válaszai tekintetében beszélhetünk egyfajta életkorbeli megosztottságról: az 55 feletti pedagógusok vagy egyetlen, vagy csupán 2–1 órát szánják nyelvművelésre, míg a fiatalabb generáció egyre többet, így átlagban a 25–35 és 18–25 közötti pedagógus nemzedék szán a legtöbb órát nyelvművelésre.

A **negyedik kérdés** azt kutatja, a pedagógus milyen szerepet szán a nyelvművelésnek a nyelvtanoktatásban. A válaszlehetőségek a következők:

- a) elsődleges feladat
- b) segédlet a grammatikai kategóriák elsajátításában
- c) a tanulók kommunikációjának fejlesztése
- d) az eszményi nyelvváltozat kifejlesztése
- e) szerintem a nyelvművelésnek nincs helye a nyelvtanoktatásban

Ebben az esetben szinte 100%-osan (65 pedagógus) választották azt a variánst, vagyis szerintük a nyelvművelés szerepe a nyelvtanoktatásban a tanulók kommunikációjának fejlesztése. Ezen válaszlehetőség mellett 17-en azt választották, hogy a kommunikációfejlesztés mellett a nyelvművelés segédletet képez a grammatikai kategóriák elsajátításában, valamint 26-an a nyelvművelés szerepét a nyelvtanoktatásban az eszményi nyelvváltozat kifejlesztésének tartják. 2 pedagógus véleménye szerint a nyelvművelés szerepe elsődleges feladat, viszont semmilyen más válaszlehetőséget nem jelölt be, így azt sem pontosította, hogy milyen tekintetben elsődleges feladat a nyelvművelés a nyelvtanoktatásban.

A következő, **ötödik kérdés** arra vonatkozik, hogy a pedagógusok véleménye szerint mit jelent a nyelvművelés oktatása. A lehetséges válaszlehetőségek a következők:

- a) az akadémiailag elfogadott standard, normatív nyelvhasználat megkövetelése
- b) a nyelvjárási változatok kizárásának megkövetelése
- c) az idegen szavak kizárásának megkövetelése
- d) a magyar kultúra és nemzettudat erősítése a tanulók tudatában
- e) egyéb:

A pedagógusok közül 29-en a d) variánst választották, vagyis szerintük a nyelvművelés szerepe a magyar kultúra és nemzettudat erősítése a tanulók tudatában. A többi válasz esetében leggyakoribb az akadémiailag elfogadott standard, normatív nyelvhasználat megkövetelése, elenyésző számban jelölték meg az idegen szavak kizárásának megkövetelését. Azok a pedagógusok, akik az egyéb kategóriát választották, és kiegészítették a választ, javarészt azon a véleményen vannak, hogy a nyelvművelés szerepe az eszményi nyelvhasználat megkövetelése vagy legalább megközelítése. Nagyon kevesen (5-ön) vallják, válaszaik alapján, hogy a nyelvművelés szerepe megtanítani a tanulót arra, hogy szóhasználatát, nyelvi megnyilvánulását igazítani tudja bizonyos kommunikációs helyzetekhez, megtanuljon különbséget tenni nyelvi regiszterek között és ennek megfelelő legyen a nyelvhasználata.

Ebben az esetben szintén beszélhetünk életkorbeli megosztottságról: a 45–55 közötti és az 55 feletti pedagógusok véleménye szerint kivétel nélkül a nyelvművelés oktatása a magyar kultúra és nemzettudat erősítése a tanulóknál, ill. az akadémiailag elfogadott standard, normatív nyelvhasználat megkövetelése. Ezzel szemben a fiatalabb generációknál a nemzettudat erősítésére vonatkozó választ ritkán találjuk meg, viszont gyakoribb az a vélemény, miszerint a nyelvművelés oktatása az eszményi vagy standard nyelvváltozat elsajátíttatását szolgálja.

A **hatodik kérdés** egy konkrét nyelvhelyességi kérdésre vonatkozik: a pedagógus javítja-e tanítás során (mind irodalom, mind nyelvtan órán) a nákolást. A lehetséges válaszok:

- a) minden esetben
- b) alkalmanként
- c) ha a szövegértést nem zavarja, akkor csak esetenként
- d) ha a tananyaghoz kapcsolódik, akkor minden esetben

A válaszok közel fele (29) szerint a pedagógusok minden esetben javítják a nákolást, és jelentős számban (31) válaszolták, hogy alkalmanként javítják.⁴⁷ A többi válasz pedig a megmaradt két lehetőség közt oszlik meg: csak esetenként, ha a szövegértést nem zavarja (3) vagy minden esetben, ha a tananyaghoz kapcsolódik (5).

A **hetes és nyolcas kérdés** arra vonatkozik, hogy a pedagógus milyen technikát alkalmaz a nyelvhelyességi hibák javítására, ill. a normatív formák rögzítésére. Íme, a válaszlehetőségek:

Milyen technikát alkalmaz a nyelvhelyességi hibák javítására?

- a) nem szakítom félbe a beszéd folyamatot, csak a végén kérdezek rá a normatív alakra
- b) az elhangzott nyelvhelyességi hiba után rögtön én mondom a normatív alakot
- c) megismétlem az elhangzott formát, hogy a tanuló vegye észre, és saját magát javítsa ki
- d) egyéb:

Milyen technikát alkalmaz a normatív formák rögzítésére?

- a) írásbeli feladatokat
- b) igyekszem minél többet beszéltetni a tanulókat az órákon, hogy szóban rögzüljön
- c) nem gyakoroltatok, a gyakori javítás következtében automatikusan rögzülni fog a normatív alak
- d) egyéb:

Ezeket a válaszokat egyszerre vizsgáljuk, hiszen véleményünk szerint szorosan összefüggnek: az egyik kérdés folytatása lehet a másiknak, vagyis egy nyelvhelyességi hiba javítását követi a standard változat rögzítése. A nyelvhelyességi hibák javításának módozatai tekintetében élesen elkülönül a fiatalabb és idősebb tanárgeneráció, ugyanis míg a 18–25 év közöttiek 80%-ban alkalmazzák a c. pont alatt megjelölt választ, vagyis ők megismétlik az elhangzott variánst, a 45 felettiéknél kizárólag 6 esetben fordul elő ez a válaszlehetőség. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a fiatalabb pedagógusok még nem rendelkeznek annyi rutinnal a tanítás terén, mint idősebb kollegáik, így ösztönösen reagálnak egy nyelvhelyességi hibára (ők mondják a standard variánst), mintsem helyet adnának egy ennél hatékonyabb pedagógiai módszernek, vagyis hogy hagyják a tanulókat önmaguktól rájönni a megoldásra, mert így biztosabb a rögzítés.

A normatív formák rögzítése tekintetében viszont nem beszélhetünk már ilyen éles elhatárolódásról ebben a tekintetben. A pedagógusi vélemények csupán abban térnek el, hogy az írásbeli vagy a szóbeli gyakoroltatást részesítik-e előnyben. Legtöbbször a szóbeli gyakoroltatást jelölték meg (önmagában 37 alkalommal, valamint más variánssal még 18-szor), míg az írásbeli gyakoroltatás jóval kevesebb pedagógus esetében jelenik meg (önmagában mindössze 13-szor).

A **kilences kérdés** a pedagógusok véleményére kérdez rá, azaz hogy a magyar nyelv standard, akadémiai változatának használata vajon:

- a) esztétikai kérdés
- b) erkölcsi kérdés
- c) bizonyos esetekben a szakmai követelmények elengedhetetlen része
- d) nem feltétlenül szükséges minden esetben, ha a szövegértést nem zavarja.

A megkérdezett pedagógusok közül 42-en gondolják úgy, hogy a magyar nyelv akadémiai használata bizonyos esetekben a szakmai követelmények elengedhetetlen része, és ennél kevesebben érznek sokkal szubjektívebben ennek kapcsán, vagyis hogy a standard nyelv használata erkölcsi vagy esztétikai kérdés lenne. Az esztétikait 6-on, az erkölcsit önmagában 11-en, valamint valamely más variánst 19-en jelölték meg. Csak 5 esetben fordul elő a d) válaszlehetőség, vagyis az, hogy az akadémiai nyelv használata nem feltétlenül szükséges minden esetben, ha a megértést nem zavarja.

A **tizedik kérdés** a pedagógusok saját nyelvhasználatára kérdez rá: hogyan értékeli saját nyelvhasználatukat. A következő válaszlehetőségek adóttak:

- a) kizárólag és minden esetben csak a normatív alakot használom

- b) megesik, hogy nem a norma által előírt formát használom
- c) használom szándékosan is a nem normatív alakokat bizonyos kommunikációs céllal
- d) alkalomtól, helytől, társaságtól függően nem tartom feltétlenül kötelezőnek az akadémiai nyelv használatát.

Az előző kérdés alapján erre a kérdésre meglepő válaszok érkeztek. Ahhoz képest, hogy a tizedik kérdésnél csupán 5 esetben gondolták úgy a pedagógusok, hogy az akadémiai nyelvhasználat nem feltétlenül szükséges minden alkalommal, ebben az esetben a lekérdezettek java (52-en) gondolja úgy, hogy alkalomtól, helytől, társaságtól függően nem feltétlenül kötelező az akadémiai nyelv használata. Több (21) esetben a b) válaszlehetőséggel élnek (önmagában vagy valamelyik más ponttal együtt), vagyis megesik, hogy a pedagógus nem a normatív alakot használja. Az a) válaszpont önmagában egyetlen esetben sem fordul elő, hanem akár a c), akár a d) ponttal együtt jelölték be 8 alkalommal. A lekérdezett pedagógusok nagyon kis hányada – csupán 11-en – használják szándékosan is a nem normatív alakokat bizonyos kommunikációs céllal.

A **tizenegyedik kérdés** szintén meglehetősen szubjektív véleményre kérdez rá: egy néhány perces rádió- vagy televízió-műsort hallgatva megállapítja-e egy emberről – aki a standard, normatív alakokat használja – hogy értelmes, intelligens, nemzettudattal rendelkező egyénről van-e szó?

- a) minden esetben
- b) azt nem, hogy intelligens-e, de azt igen, hogy nemzettudattal rendelkezik-e
- c) azt nem, hogy nemzettudattal rendelkezik-e, de azt igen, hogy intelligens-e
- d) egyáltalán nem.

Az erre a kérdésre adott válaszok a legeltérőbbek. Véleményünk szerint ezen a ponton alakulna ki a legádázabb vita a lekérdezett pedagógusok közt. A b) és c) variáns (azt nem, hogy intelligens-e, de azt igen, hogy nemzettudattal rendelkezik / azt nem, hogy nemzettudattal rendelkezik, de azt igen, hogy intelligens) nagy vonalakban azonos számban jelenik meg: a b) 22 esetben, a c) pedig 27 esetben, míg az a) – vagyis az, hogy minden esetben megállapítható az akadémiai normáknak megfelelő beszéd alapján, hogy az illető intelligens vagy nemzettudattal rendelkezik – önmagában nem jelenik meg, hanem akár a b), akár a c) ponttal együtt 21 esetben. Míg a b) és c) variánsok főképp az idősebb pedagógusgenerációnál jelennek meg (kizárólag 35 felett, de főleg 55 felett), a fiatalabb pedagógus nemzedék véleménye szerint (19 esetben) egyáltalán nem dönthető el valakiről kizárólag a normatív

beszéd alapján, hogy az illető intelligens-e vagy rendelkezik-e nemzettudattal. A fiatalabb generáció egyáltalán nem tulajdonít ilyen jelleget az akadémiai normáknak megfelelő beszédmódnak, az idősebb (főleg a legidősebb) pedagógusok sokkal jelentősebb szerepet tulajdonítanak ennek.

A kérdőív során következő, **tizenkettedik kérdés** a magyar nyelv állapotára kérdez rá: a pedagógus véleménye szerint a magyar nyelv romlik, javul, változik vagy stagnál? A megkérdezett pedagógusok túlnyomó része, vagyis 63 tanár gondolja úgy, hogy a magyar nyelv változik, míg csupán 5-ön vélik úgy, hogy romlik. Egyetlen esetben sem jelenik meg a b) és a d) pont. Ebben az esetben nem beszélhetünk bármilyen megoszlásról akár életkor, akár más tényező függvényében. Az erre a kérdésre adandó válaszok önmagukban azt mutatnák, hogy a pedagógusok nagy része nem a „klasszikus”, megőrző nyelvművelés hívei lennének; azonban a többi kérdésre bejelölt válaszok és kiegészítések nem efelé mutatnak.

A magyarországi anyanyelvi versenyeken a határon túli versenyzők külön kategóriában méretkezhetnek meg. A **tizenharmadik kérdés** arra kérdez rá, hogy a pedagógus véleménye szerint ez

- a) nagyon előnyös
- b) előnyös
- c) hátrányos
- d) nagyon hátrányos

A kérdésre adott válaszok szintén érdekes eredményt mutatnak: 29 esetben gondolják úgy a pedagógusok, hogy hátrányos, és 25 esetben jelenik meg a b) válasz, vagyis, hogy előnyös helyzetben vannak a tanulók. A fennmaradó 15 esetben valamelyik pontot egészítik ki, vagy egy ötödik választ pontot szűrnak be véleményükkal. Ezekben általában azt fejtik ki, hogy a verseny jellege határozza meg, mennyire előnyös vagy hátrányos ez a tanulókra nézve. Emellett a megkérdezett pedagógusok azt fejtegetik, hogy a határon túli tanulók egyenlő eséllyel indulnak ezeken a versenyeken, és nincs szó arról, hogy előnyös ill. hátrányos lenne számukra a külön kategória. Mivel elég sok esetben jelölték be ezt a választ, arra kell gondolnunk, hogy kérdésünk, ill. az megadott válaszlehetőségek nem teljesek. Ugyanis egyáltalán nem vonjuk kétségbe, hogy egyenlő eséllyel indulnának, és nem vonjuk kétségbe a határon túli magyar tanulók tudását, felkészültségét sem. Kérdésünk arra vonatkozott, hogy a pedagógus véleménye szerint előnyös-e vagy hátrányos a magyar nyelvű közösségre nézve az, hogy a határon túli magyar diákok külön kategóriát képeznek a magyarországi versenyeken. Azért tartottuk lényegesnek ezt a kérdést, mert a magyarországi szakirodalom egyáltalán nem tárgyalja ezt a jelenséget, viszont a határon túli pedagógusok, szakemberek nyilatkozataiban elég gyakran találkozunk azzal a véleménnyel, miszerint

ez hátrányt jelent: ugyanis éppen ezáltal jön létre egyfajta szegregáció a határon túli magyarokra nézve.

A **tizennegyedik és a tizenötödik kérdések** szintén szorosan kapcsolódnak egymáshoz, ezért feldolgozásukat is közösen végezzük. Ez szintén gyakorlati, konkrét helyzet elé állítja a pedagógust. Két különböző helyzetről van szó: javítja-e a pedagógus a suksükölést magyar órán, ill. kiránduláson.

Mit tesz, ha órán hangzik el a következő közmondás: *Még többször megy templomba, mint ahányszor a harangszó szólíccsa.*

- minden esetben javítom
- nem javítom egyáltalán
- javítom, ha úgy értékelem, hogy gátolja a megértést
- csak akkor javítom, ha a tananyaghoz kötődik

Mit tesz, ha kiránduláson hangzik el a következő közmondás: *Még többször megy templomba, mint ahányszor a harangszó szólíccsa.*

- minden esetben javítom
- nem javítom egyáltalán
- javítom, ha úgy értékelem, hogy gátolja a megértést
- alkalmanként javítom.

Ugyanarról a nyelvi alakról van szó, a különbség csupán annyi, hogy az egyik esetben tanórán, míg a másik esetben kiránduláson, a tanulási-tanítási közegetől függetlenül hangzik el. Az első kérdésre szinte kivétel nélkül azt válaszolták a megkérdezett pedagógusok, hogy minden esetben javítják (64 esetben), elenyésző a más válasz: 3 esetben jelenik meg a c) válasz, míg egy esetben a b).⁴⁸ A tizenötödik kérdés esetében szintén nagy számban (31) jelenik meg az a) válasz, vagyis a suksükölt alakot a kiránduláson a pedagógus minden esetben javítja, viszont jelentős számban jelenik meg a c) és a d) is, akár együtt, akár önmagukban c) önmagában 20 alkalommal, d) önmagában 11 alkalommal). Két esetben nem javítja egyáltalán a pedagógus a suksükölt változatot kiránduláson.

A **tizenhatodik kérdés** a pedagógusnak a nyelvjárásban beszélő tanulókhöz való viszonyulására vonatkozik. A következő válaszlehetőségek adottak:

- biztatom a nyelvjárási változat ápolására és megőrzésére
- megfeddem, ha nyelvjárási formát használ
- órán kijavítom a nyelvjárási formákat, de a tanórán kívül a nyelvjárási formát támogatom
- nem biztatom a nyelvjárási beszédre, ugyanis szép és ősi a nyelvjárás, de nem a standard, normatív beszéd része
- biztatom a nyelvjárási beszédre, de figyelmeztetem, hogy vannak intézmények, szakmák, ahol kisebb az esélyük a nyelvjárási beszéddel

- f) nem biztatom a nyelvjárásra épp azért, mert vannak intézmények, szakmák, ahol kisebb az esélyük a nyelvjárású beszéddel.

Ennek a kérdésnek az esetében is elég markáns határvonalról beszélhetünk az életkori tényező függvényében: míg a fiatalabb pedagógusgeneráció az a) és a c) variánsokat részesíti előnyben, a 45 év feletti pedagógusok esetében gyakoribb az e) és akár az f) pont is (9 esetben) és egy esetben jelölték be a d)-t. Ez az eredmény azt a tendenciát mutatja, hogy a fiatalabb generáció újra felismeri a nyelvjárás értékét, esetleg az oktatási folyamat keretén belül is elfogadja. Az idősebb pedagógus nemzedék még ha nem is tekinti a nyelvjárást elvetnivaló, mellőzendő változatnak, mégsem támogatja a pedagógusi munkája során.

A tizenhetedik kérdés kapcsolódik az előzőhöz: a pedagógus véleménye szerint melyik nyelvpedagógia előnyösebb: a hozzáadó vagy a felcserélő. Ennél a kérdésnél a pedagógusok 100%-ban az a) lehetőséget választották, amennyiben bejelöltek valamilyen választ, ugyanis 6 esetben egyik variánsot sem jelölték be. A hozzáadó nyelvpedagógiát választották azok a pedagógusok is, akik az előző esetben a nyelvjárás kiküszöbölése mellett foglaltak állást. Éppen ezért – és figyelembe véve a kérdésekre adott válaszokat összességükben – bizonyos esetekben megkérdőjelezem, hogy az illető pedagógus tudta a hozzáadó és felcserélő nyelvpedagógia fogalmak jelentését. Számos esetben a többi válaszra adott kérdésből például egyértelműen kiderül, hogy az illető pedagógus a felcserélő nyelvpedagógiát részesíti előnyben tevékenysége során, annak ellenére, hogy ennél a kérdésnél a hozzáadó nyelvpedagógiát választotta.

A tizennyolcadik kérdés szorosan kapcsolódik az előzőhöz, arra vonatkozik, hogy a pedagógus milyen típusú nyelvtanítást részesít előnyben. A lehetséges válaszok:

- a) a preskriptív, avagy előíró, nyelvművelő nyelvtanítást
- b) a deskriptív, avagy a leíró nyelvtan tanítását
- c) a szuggesztív, avagy a leíró szemlélet mellett a normatív alakok javasolását is magába foglaló nyelvtanítást
- d) vegyesen.

A megkérdezett pedagógusok közül 36-on életkortól és egyéb tényezőtől függetlenül vegyesen alkalmazzák a preskriptív, deskriptív és szuggesztív, ill. csupán a preskriptív és deskriptív nyelvtanítást. Kizárólag a preskriptív módszert 7 pedagógus választotta, önmagában a deskriptív módszert pedig egyetlen esetben sem jelölték meg, viszont a fennmaradó 25 esetben a szuggesztív nyelvtanítást választották a pedagógusok. Életkorbeli megosztottság szintén megfigyelhető, bár a határok nem annyira élesek: a preskriptív

módszert az összes esetben a 45 és 55 feletti pedagógusok választották, míg a szuggesztív nyelvtanoktatást a fiatalabb pedagógusgeneráció alkalmazza.

A **tizenkilencedik kérdés** a pedagógus kevertnyelvűséggel kapcsolatos véleményére kérdez rá: Véleménye szerint két vagy több nyelv keverése egyetlen nyelvi megnyilvánuláson belül a beszélő részéről

- a) a nyelvi önkény kifejezése, és az eredmény zagyva beszéd
- b) a megbecsülés hiányát jelzi az érintett nyelvekkel szemben
- c) azt jelenti, hogy a beszélő mindkét nyelvvel azonosul, mindkettőhöz pozitívan viszonyul
- d) arról árulkodik, hogy a beszélő nem ismeri egyik nyelvet sem jól
- e) a többnyelvű beszélőközösségekben teljesen szokványos eljárás, amely a beszélők magas szintű képességeiről tanúskodik
- f) nem megengedhető, a pedagógusnak kötelezően javítania kell

A kevertnyelvűségekre vonatkozóan életkorbeli és más tényezők (urbánus/rurális közegben tanít) alapján élesebb véleménykülönbségekre derül fény. Az idősebb tanárnemzedék szinte kivétel nélkül (az 55 felettiekből 16 és a 45–55 közöttiekből 8) azon a véleményen van, hogy két nyelv keveredése egyetlen nyelvi megnyilvánuláson belül a nyelvi önkény kifejezése, és az eredmény zagyva beszéd, a megbecsülés hiányát jelzi az érintett nyelvekkel szemben, vagy arról árulkodik, hogy a beszélő nem ismeri egyik nyelvet sem jól. A fiatalabb generáció esetében viszont sokkal gyakoribb az a vélemény, miszerint a kevertnyelvűség azt jelenti, hogy a beszélő mindkét nyelvvel azonosul, mindkettőhöz pozitívan viszonyul, vagy a többnyelvű beszélőközösségekben teljesen szokványos eljárás, amely a beszélők magas szintű képességeiről tanúskodik. Az f) válaszlehetőség (nem megengedhető, a pedagógusnak kötelezően javítania kell) pedig mindkét esetben, mind az idősebb, mind a fiatalabb pedagógusgenerációnál megjelenik egy másik válasz mellett, viszont önmagában is megjelenik 4 esetben.

Ezt az életkor alapján fennálló véleménykülönbséget azzal magyarázom, hogy az idősebb generáció régebben végezte felsőfokú tanulmányait, esetleg akkor még nem érzékelte a kevertnyelvűség jelenségét (akár Kolozsváron, akár Marosvásárhelyen tanult), és ezért ítéli el, tartja mellőzendőnek a kevertnyelvű megnyilvánulást. A fiatalabb generáció viszont nemrég végezve el az egyetemet, élénkebb tapasztalatokkal rendelkezik a kevertnyelvű kifejezések tekintetében, illetve mivel szociolingvisztikát is tanult, természetesebbnek, elfogadhatóbbnak tekinti a jelenséget.

Annak függvényében is felállítható bizonyos szabályszerűség, hogy az illető pedagógus hol tanít, rurális vagy urbánus közegben. A rurális vagy urbánus, tömbmagyar közösségben tanító pedagógusok kizárólag az a), b), d),

vagy f) válaszlehetőséget jelölték be, míg főleg az urbánus közegben vagy vegyes lakosságú vidéken tanítók a c) és e) válaszokat jelölték meg.

A kérdőív **huszadik kérdése** szorosan kapcsolódik a tizenkilencedik-hez: milyen következményekkel jár az idegen szavak bekerülése a magyar nyelvbe? A következő válaszlehetőségek adottak:

- a) a nyelvi érintkezés nem befolyásolja hátrányosan a nyelveket, sőt előnyükre válik
- b) a nyelvi érintkezés nincs semmilyen hatással a nyelvekre
- c) a nyelvekbe bekerülő idegen szavak nem feltétlenül szorítják ki az azonos jelentésű megfelelőiket, sok esetben jelentésmegosztás megy végbe, így az illető nyelv szókincse gazdagabbá és differenciáltabbá válik
- d) a népek közti érintkezésnek természetes következménye: a magyar nyelv életében is a nyelv kialakulásától fogva jelen lévő folyamat.

Ebben az esetben fölváltva jelenik meg a c) és a d) válasz (akár önmagukban, akár együtt), nagyjából ugyanolyan arányban életkortól, és más tényezőktől függetlenül. Ez azt jelenti, hogy – bár az előző kérdés alapján az derült ki: a pedagógusok nagy része elveti a kevertnyelvűséget – az idegen szavak magyar nyelvbe való bekerülését elfogadják, és bár nem propagálják, természetes folyamatnak, jelenségnek vélik.

A **huszonegyedik kérdés** a pedagógus munkájának didaktikai oldalára vonatkozik, arra, hogy milyen segédanyagot használ az oktatási folyamatban.

- a) munkafüzet
- b) saját készítésű munkalapok
- c) kizárólag a tankönyvre hagyatkozom
- d) az újságok nyelv művelő rovatai
- e) a média nyelv művelő műsorai
- f) egyéb:

Az esetek nagy részében, vagyis 58 pedagógus saját készítésű feladatlapok alapján dolgozik, viszont 47 esetben megjelenik a munkafüzet, 21-en jelölték be a d) választ és 25-en az e) választ. A megkérdezettek közül csupán hárman hagyatkoznak kizárólag a tankönyvre.

A **huszonkettedik kérdés** a pedagógus attitűdjére és értékítéletére vonatkozik az akadémiai normák által nyelvhelyességi hibának titulált formákkal szemben. Az akadémiai normák által nyelvhelyességi hibának titulált formákat

- a) nem minősítem, hanem a jelenséget magyarázom meg a tanulóknak
- b) standard és szubstandard megkülönböztetéssel illetem
- c) kivétel nélkül helytelennek minősítem

- d) nem minősítem, nem magyarázom a jelenséget, csak a szerintem helyes alakot propagálok

Itt szintén elég markáns különbséget találunk az idősebb és a fiatalabb pedagógusok nézőpontja között. Az idősebb pedagógusok kivétel nélkül a b) vagy a d) lehetőséget jelölik be, a fiatalabb generáció viszont az a) és nagyon ritkán (12 esetben) a d) választ. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a fiatalabb generáció mindinkább – akkor is, ha dominánsan a preskriptív szemléletű nyelvtanoktatást részesíti előnyben – helyet ad a deskriptív nézeteknek, módszereknek is az oktatási folyamatban.⁴⁹

A **huszonharmadik és huszonnegyedik kérdés** a pedagógus tanórán kívüli tevékenységére, valamint arra kérdez rá, hogy versenyezteti-e tanulóit, és ha igen, milyen versenyeken. Versenyezteti-e tanulóit a következő anyanyelvi versenyeken?

- a) Kazinczy-versenyek
- b) Implom József Helyesírási Verseny
- c) Aranka György Nyelvűvelő Verseny
- d) tantárgyversenyek
- e) egyéb:

Iskolán kívüli tevékenységként tart-e nyelvi orientáltságú szakkört?

- a) igen, nyelvűvelő szakkört
- b) igen, nyelvész szakkört
- c) igen, kommunikációs szakkört
- d) nem, mert nincs rá igény
- e) nem, mert úgy értékelem, hogy a nagy számú tanóra mellett nem hiányzik egy szakkör is a tanulóknak
- f) nem, mert nem látom értelmét
- g) igen, de más jellegű szakkört, és pedig:

A két kérdés összefügg, ugyanis ha a pedagógus tanórán kívül szakkört is tart, több versenyre is elviszi a diákjait, viszont amelyik pedagógus nem tart szakkört – akár azért mert nincs rá igény, akár azért mert úgy értékeli, hogy a nagy számú tanóra mellett nem hiányzik egy szakkör is a tanulóknak –, versenyekre sem igazán viszi őket, vagy ha viszi is, legfeljebb csak tantárgyversenyre.

Az esetek nagy részében (53) akár önmagában, akár valamelyik más válasszal együtt a tantárgyversenyeket jelölték meg, mint olyan verseny formát, ahová a pedagógus irányítja tanítványait. A többi versenyen is részt vesznek a pedagógusok tanítványaikkal: a Kazinczy-versenyeken 4-en, az Implom József Helyesírási Versenyen 12-en, az Aranka György Nyelvűvelő Versenyen pedig 8-an. Az egyéb kategóriában legtöbb esetben a Simonyi

Zsigmond Helyesírási Versenyt jelölik be a pedagógusok, valamint helyi és körzeti szervezésű irodalmi és nyelvi vetélkedőket. Természetesen az, hogy milyen versenyen vesznek részt az illető tanár diákjai attól is függ, hogy milyen korosztályt tanítanak, mert pl. a Kazinczy és az Aranka-verseny középiskolásoknak szól, míg a Simonyi inkább az alsó tagozatosoknak, valamint jellegük is különbözik.⁵⁰

A szakkörök tekintetében leggyakoribb a válasz nélküli kérdőív, amit úgy értékelek, hogy az illető pedagógus semmilyen szakkört nem tart. Számos esetben jelenik meg a nyelvművelő és a kommunikációs szakkör, míg nyelvész szakkör egyetlen esetben sem. Az e) választ 21 esetben jelölték be. A sok tantárgy és az egyre csak gyarapodó tananyag mellett a pedagógusok úgy gondolják, hogy a tanulóknak nincs már idejük és energiájuk egy szakkörre is. Az egyéb jellegű szakkörök esetében megjelenik a színjátszó kör, helyesírási szakkör, drámakör, sőt néprajzi kutató szakkörrel is találkozunk 3 esetben.

A **huszonötödik pont** a tanár önértékelésére vonatkozik, vagyis arra, hogy a nyelvművelés terén milyen eredményeket ért el a tanulók kifejezés-módjában. Az értékelés a következő értékek-intervallumokkal történik:

- a) 10–8
- b) 8–6
- c) 6–3
- d) 3–1.

Az önértékelés során a pedagógusok közül 39-en a b) pontot jelölték be, vagyis 8–6-os között értékelik saját tevékenységüket, 21 pedagógus tevékenysége 10–8 között mozog, valamint 8-an jelölték be a c) pontot.

4. Következtetés

Kétségtelen, hogy a pedagógusok megkérdezésével kapott eredmények a pedagógusok nagyjából szubjektív véleményén alapulnak. Természetesen a pedagógus tanítási módszereit ez döntően befolyásolja, viszont nagy szerepük van azoknak az alapelveknek, nézeteknek, irányelveknek, követelményeknek, amelyek a tantervben, illetve a tankönyvekben és a tanárok rendelkezésére álló egyéb tanítási segédanyagokban megfogalmazódnak. Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az anyanyelv-pedagógiáról, a pedagógusi vélemények mellett ezeket az aspektusokat is meg kell vizsgálni.

Eredményeink alapján a nyelvművelő és nyelvtervező nézet egyaránt érvényesül a pedagógusok tanítási tevékenységében, viszont életkor függvényében eltéréseket találtunk az egyik, avagy a másik irányzat arányának mér-

tékéről. Így a fiatalabb generáció képviselői – a 18 és 35 év közötti pedagógusok – tanítási tevékenységük során fokozottabban érvényesítik a preskriptív nézőpontot, míg az idősebbek, a 45 felettiak kevésbé.

A nyelvtanítás szerepének koncepciója is változik: a fiatalabb generáció a nyelvtanoktatás célját a grammatikai kategóriák elsajátításában látják, így aránytalanul eltolódott a hangsúly a leíró szemlélet felé; az idősebb generáció viszont a nyelvtanoktatás célját főképp a kommunikáció fejlesztésében, az anyanyelvükkel jól boldoguló nyelvhasználók nevelésében látják. Az eredmény azért is meglepő, mert az egyetemen nemcsak szociolingvisztikát tanulnak az újabb generációk, hanem azt is megtanulják, hogy a nyelvtanoktatás anyanyelvi beszélők számára nem lehet ugyanaz, mint az idegen nyelv tanítása során.

A kevertnyelvűség tekintetében szintén beszélhetünk életkor szerinti véleménykülönbségről, viszont ebben az esetben más tényező is befolyásolja a különbségeket: a pedagógus milyen közegben, urbánus vagy rurális, tömbmagyar vagy vegyes lakosságú közegben tanít. Így a fiatalabb generáció, ill. azok a pedagógusok szerint, akik vegyes lakosságú vidékeken tanítanak, a kevertnyelvűség és az idegen szavak bekerülése és meghonosodása a magyar nyelvben teljesen természetes folyamat, jellemzője a két vagy több nyelv találkozásának, mely a beszélők nyelvi képességeit tanúsítják. Az idősebb generáció szerint viszont a kevertnyelvűség oka annak, hogy a beszélő egyik nyelvet sem beszéli tökéletesen, ill. ez a nyelvek iránti megbecsülés hiányát jelzi, a pedagógus szerepe pedig irtani a hasonló megnyilvánulásokat.

Láttuk, hogy éppen a fiatalabb nemzedék az, amely – a változó tendenciák ellenére – sokkal merevebben ragaszkodik a nyelvműveléshez, a grammatikai fogalmak tanításához, ennek okát a korukban, fiatalságukban kell keresni, abban, hogy még nem rendelkeznek kellő tapasztalattal, didaktikai gyakorlattal, és arra törekednek, hogy a felsőoktatási intézményekben felhalmozott tudásukat pontosan átadják, illetve az ő valamikori pedagógusai – akik a nyelvművelésre helyezték a hangsúlyt – mintáját követve próbálnak tanítani. A tankönyvek és az egyéb oktatási segédanyagok által képviselt céloktól, elvektől – melyek főképp a preskriptív irányzatot képviselik – sem igazán térnek el éppen a tapasztalat hiányában. Az idősebb pedagógus nemzedék viszont több tapasztalat birtokában el tudja különíteni, hogy mire van szükségük a tanulóknak, átfogóbb képük alakult ki a nyelvtanoktatásról, annak szükségességéről, szerepéről, és ez megengedi nekik, hogy eltérjenek a tanterv, a tankönyvek megkötéseitől. Így a nyelvtanításuk tartalmát mindinkább a tanulók kommunikációjának fejlesztése céljából alakítják ki, és egyre inkább eltérnek az általuk is esetleg valamikor propagált preskriptív irányzattól. Ez ugyan csak akkor derülne ki, ha a kutatásba bevonnánk a tankönyv-

vek, segédeszközök vizsgálatát, illetve ha egy olyan kérdőíves felmérésre kerülne sor, amelyben az egyes pedagógusok volt tanáraiknak és saját módszereiknek összevetését tudnánk kutatni.

Ahhoz, hogy a magyar anyanyelv-pedagógiáról teljes képet kapjunk, feltétlenül vizsgálni kellene a tantervet, a benne megfogalmazott követelményeket, irányelveket, illetve a tankönyveket és egyéb oktatási segédanyagokat. Egy hasonló kutatás adna választ arra, hogy a pedagógusi nézetek mellett, a tanterv és a segédanyagok az anyanyelv-pedagógiának milyen célokat, követelményeket fogalmaznak meg, melyik típusú anyanyelv-pedagógiát részesítik előnyben.

Könyvészet

- Balázs Géza (1999): A magyar nyelvművelés állapota. Tudománypolitikai áttekintés, javaslatok. *Magyar Nyelvőr* 123: 9–27. ill. <http://epa.oszk.hu/00100/00188/00013/123102.htm> (letöltés 2006. október 23.).
- Balázs Géza (1999): Szociálpszichológia és nyelvpolitika, *Magyar Nyelv* 45/4: 467–472. vagy <http://epa.oszk.hu/00000/00032/00003/balazs.htm> (letöltés 2006. XII 14.).
- Balázs Géza: Nyelvmentés vagy nyelvárulás? *Magyar Nyelv* 96/2 (2000): 228–237, ill. <http://epa.oszk.hu/00000/00032/00005/balazs.htm> (letöltés 2006. X. 23.).
- Benkő Loránd (1999): *Nemzet és anyanyelv*. Osiris Kiadó, Budapest
- David Crystal (2003): *A nyelv enciklopédiája*. Osiris Könyvkiadó, Budapest
- Cseresnyési László (2004): *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Cseresnyési László: *Nemzetközponitú nyelvtudomány*. <http://dragon.unideb.hu/~tkis/ppp.htm> (letöltés 2006. XI. 21.).
- Csernicskó István: *A kisebbségi nyelvváltozatok esete a hivatásos nemzetőrökkel, avagy: vízumköteles-e a nyelv (is)?* <http://mek.oszk.hu/02200/02288/html/csernics.htm> (letöltés 2006. X 17.).
- Fodor István (2005): A nyelvújítás, a purizmus és fajtái. *Magyar Nyelv* 51/1: 46–51.0. ill. <http://epa.oszkhu/00000/00032/00024/pdf/fodori/pdf> (letöltés 2006. XII. 14.).
- Fóris-Ferenczi Rita (2006): *Anyanyelv-pedagógia*, Ábel Kiadó, Kolozsvár
- Gárdai Kinga (2006): *Mi a nyelvészet és mi a nyelvművelés?* <http://dragon.klte.hu/~tkis/nemtud.htm> (letöltés 2006. XI 11.).
- Gombocz Zoltán (1931): Nyelvhelyesség és nyelvtudomány. *Magyar Nyelv* 27: 1–11.
- Grétsy László–Kemény Gábor (szerk.) (1996): *Nyelvművelő kézisztár*. Auktor Könyvkiadó, Budapest
- Grétsy László–Kovalovszky Miklós (szerk.) (1980): *Nyelvművelő kézikönyv*. I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Jakab István (1989): A magyar nyelv szlovákiai változatai. *Magyar Nyelvőr* 140–149. o.
- Kálmán László: *A nyelvművelés mint áltudomány*. <http://dragon.klte.hu/~tkis/altudomany.htm> (letöltés 2006. XI. 22.).

- Kis Ádám: *Nyelv és oktatás* <http://dragon.unideb.hu/%7Etkis/kisad01.htm> (letöltés 2006. XI. 8.).
- Kiss Jenő (2006): Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és a nyelvjárási háttérű iskolások. *Magyar Nyelvőr* 123/4: 373–382. ill. <http://epa.oszk.hu/00100/00188/00016/123401.htm> (letöltés 2006. XII. 14.).
- Komoróczy György (2004): Nyelvőrzési Díj. *Hargita Népe* 16/117:9 ill. <http://www.hhrf.org/hargitanepe/2004/maj/hn040521.htm> (letöltés 2006. VI. 27.).
- Komoróczy György (2007): Nemzetközpontú nyelvművelés. Születésnap beszélgetés Grétsy László nyelvészprofesszorral. *Hargita Népe* 19/36: 9 ill. <http://www.hhrf.org/hargitanepe/2007/feb/hn070213.htm> (letöltés 2007. VI. 27.).
- Kontra Miklós (2003): Felcserélő anyanyelvi nevelés vagy hozzáadó? (Papp István igaza). *Magyar nyelvjárások* XLI, 355–358.
- Kontra Miklós: *Cigányaink, nyelveik és jogaik*, [http://www.szochalo.hu/index.php?id=772&no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=100677](http://www.szochalo.hu/index.php?id=772&no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=100677) (letöltés 2006. X. 17.).
- Lőrincze Lajos (1980): *Emberközpontú nyelvművelés*, Magvető Kiadó, Budapest
- Murádin László (1997): A nyelvművelés nélkülözhetetlenségéről – a határon túlról nézve *Édes Anyanyelvünk* 19/4: 2 ill. <http://dragon.unideb.hu/~tkis/muradin.htm> (letöltés 2007. VI. 26.).
- Nádasdy Ádám (2002): Mi a baj a nyelvműveléssel? *Népszabadság*, május 18. ill. <http://dragon.klte.hu/~tkis/nepsz44.htm> (letöltés 2006. XI. 11.).
- Péntek János: *Kedves Géza!* <http://dragon.klte.hu/~tkis/pentek.htm> (letöltés 2006. XI. 22.).
- Péntek János (2004): *Anyanyelv és oktatás*, Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, ill. <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=558> (letöltés 2007. VI. 27.)
- Interjú. Válaszok Komoróczy György kérdéseire. *Polgári Élet* 42(2006): 24–30 ill. <http://adatbank.transindex.ro/vendeg/print.php?k=56&p=5593&a=&cl=k> (letöltés 2007. VI. 27.).
- Sándor Klára (1995): Az élőnyelvi vizsgálatok és az iskola: a kisebbségi kétnyelvűség. *Regio. Kisebbségtudományi Szemle*, 6/4: 121–148. ill. http://nevarchivum.klte.hu/tananyag/szociolingv_alap/index.html (letöltés 2006. X. 17.).
- Sándor Klára (2001): „A nyílt társadalmi diszkrimináció utolsó bástyája: az emberek nyelvhasználata”. *Replika*, 45–46-os szám: 214–59 vagy <http://dragon.klte.hu/~tkis/bastya.htm> (letöltés 2006. X. 21.).
- Tolcsvai Nagy Gábor (1991): A nyelvi közösség és a nyelvi egység, kisebbségben. *Regio*. 2. évf., 3. sz.: 166–173. vagy <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00007/pdf/10.pdf> (letöltés 2006. XII. 15.).

Jegyzetek:

¹ A tervek szerint Hargita megyei és kolozsvári magyar szakos tanárokkal szerettük volna kitölteni a kérdőívet, viszont Kolozsvárról nem érkezett be egyetlen kérdőív sem, így a Hargita megyeiek feldolgozására szorítkozhattunk.

² <http://dragon.klte.hu/~tkis/bastya.htm> (letöltés 2006. X. 21.)

³ A nyelvművelés és a filozófiai irányzatok kapcsolatáról, eredetmagyarázatról Nádasy Ádám tanulmányaiban olvashatunk elsősorban. Nádasy koncepciójában a nyelvművelő elvek, a nyelvi normák általában filozófiai ideológiák szerint alakulnak. A leíró vs. előíró nézetek esetében szembesülünk a két domináns filozófiai irányzat – a felvilágosodás és a romantika – szembeállításával: „A nyelvművelés nem teszi világossá (vagy talán nem is látja), hogy e két szellemi áramlat keveredik benne, és ha ezek szembekerülnek egymással, mindig a romantikus elvet követi. A mai magyarban megjelent az állapotkifejező befejezett igealak: *Az igazgató el van utazva*, értsd: most nincs itthon, szemben azzal, hogy *Az igazgató elutazott*, mely esetben akár rég haza is jöhetett. A felvilágosodás logikája szerint ezt üdvözölni kellene, hiszen gazdagodást jelent (...) A nyelvművelés elítéli ezeket az alakokat, s ebben tetten érhető romantikus elkötelezettsége. (...) Káros, mondja a romantika, mert nem hagyományos. (...) A logika tehát kevésbé irányítja a nyelvművelők döntéseit, mint a romantika.” L. <http://dragon.klte.hu/~tkis/nepsz44.htm> (letöltés 2006. XI. 11.)

⁴ <http://dragon.klte.hu/~tkis/bastya.htm> (letöltés 2006. X. 21.)

⁵ <http://dragon.klte.hu/~tkis/nemtud.htm> (letöltés 2006. XI. 11.)

⁶ http://nevarchivum.klte.hu/tananyag/szociolingv_alap/index.html (letöltés 2006. X. 17.)

⁷ A köznyelven „a közérthető és a helyi jellegzetességek által nem színezett beszédmód vagy írásbeli közlésmódot” értjük (Cseresnyési 2004: 61). Magyar vonatkozásban a köznyelv szinonimájaként használják az irodalmi nyelv kifejezést, valamint a nemzeti nyelv, standard vagy sztenderd elnevezést is.

⁸ Kiss 1999 vagy <http://epa.oszk.hu/00100/00188/00016/123401.htm> (letöltés 2006. XII. 14.)

⁹ A köznyelv és a nyelvjárások viszonyáról az anyanyelv-pedagógia nagyon régi adatokkal rendelkezik, a probléma meglátása és kiküszöbölésére tett javaslat nem új keletű a szakirodalomban. Elsőként egy német lelkész 1784-ben javasolta, hogy az anyanyelvoktatásban figyelembe kell venni a nyelvjárásokat, majd 1799-ben egy német pedagógus szorgalmazta, hogy a nyelvjárási környezetben élő gyerekeket nyelvjárásban kell nevelni, a köznyelvet csak az intézményesített oktatásban javallott bevezetni, viszont kizárólag a nyelvjárási háttér figyelembe vételével. Ennél jelentősebb eredménynek viszont az számít, hogy már 1867-ben a német szakirodalomban didaktikai alapelvként kimondták, hogy az anyanyelv-pedagógiának a gyerekek otthoni nyelvéből kell kiindulnia. Magyar nyelvi vonatkozásban elsőként Lotz János jegyezte meg, hogy a magyar anyanyelv-pedagógia túlságosan köznyelvközpontú, és a nyelvjárásoknak nagyobb teret kellene biztosítani az intézményesített oktatásban. (L. Kiss 1999)

¹⁰ Ezért a mai szakképzett pedagógusok is szép számban igyekeznek irtani a nyelvjárási formákat, megbélyegzik a nyelvjárásban beszélő tanulókat.

¹¹ L. <http://dragon.klte.hu/~tkis/altudomany.htm> (letöltés 2006. XI. 22.)

¹² Például a nyelvjárási nyelvi jelenségek vagy szójátékon alapuló kontaminációk akár a szépirodalomban, akár a közbeszédben használhatók, betöltik a nekik szánt funkciót, viszont ugyanazok a jelenségek a média, a tudomány bizonyos területein nem ajánlottak, ugyanis a szakma követelménye a standard nyelvhasználat.

¹³ A nyelvi norma a köznyelvre vonatkozik, a köznyelv kizárólag a jól meghatározott, előírt nyelvi normák szerint működik a nyelvművelő szakirodalom alapján. A kéziszótár

szerint a köznyelv „csak lehetőség szerint a teljes magyarságé. Azok a néprétegek, amelyeket nem hatott át a polgárosodás, az egységesülő piac (akik szinte teljesen naturáisan, önellátó módon gazdálkodnak), akik nem szerzik meg a gazdasági egységesülés közben az egész közösség átfogó műveltségét s vele a közös nyelvi műveltséget is, akik nem kapcsolódnak bele az egész közösségről, közös érdekről döntő politikába, a magyar nép fiai ugyan, de csak lehetőségként a nemzetéi is. (...) A bekapcsolódásra akkor is kell hogy legyen módjuk, ha határainkon túl élnek.” (Grétsy-Kemény 1996: 332). Tehát nem csupán a nyelvi norma, hanem a köznyelv is csak egy jól meghatározható társadalmi rétegre vonatkozatható.

¹⁴ <http://dragon.unideb.hu/%7Etkis/kisad01.htm> (letöltés 2006. XI. 8.).

¹⁵ Azt viszont megjegyzi a szerző, hogy csupán elvi kérdések és a hagyomány miatt nem vállalja, hogy a grammatikát ki kell szorítani az iskolai oktatásból.

¹⁶ <http://dragon.unideb.hu/%7Etkis/kisad01.htm> (letöltés 2006. XI. 8.).

¹⁷ Magyar vonatkozásban a nyelvművelés, nyelvörzés ősenek a 18. századi nyelvújító mozgalom tekinthető, mára pedig már egy egész országos hálózattá, mozgalommá alakult a nagyobb számú könyvkiadás, de főleg a televízió, rádió (általában a média) és az intézményesítés következtében.

¹⁸ A közérthető, leegyszerűsített szaknyelv és hivatali nyelv bevezetése és elfogadtatása (a szakemberek részéről) a jog területén a legnehezebb.

¹⁹A nyelv enciklopédiáját bemutató honlapon olvashatjuk a nyelvművelésre vonatkozó részt: „A nyelvtudomány valamikor a homéroszi időkben a nyelvművelésért született, s máig is a nyelvművelés a legfontosabb és leghasznosabb feladata. A nyelvművelés emberművelés, s minden az emberért van.” L. www.freeweb.hu/komm-muszi/download/01/bevaltnyelv/15-a-nyelvtudomany-teruletei-es-modszerei.doc (letöltés 2006. XI. 21.).

²⁰ Az első purista hullámról még a 18. századból vannak adataink (Bessenyei György munkássága), ekkor a magyar nyelvbe bekerült latinizmusokra irányult a mozgalom. A második purista hullámra a 19. században került sor: ez a német szavak ellen irányult. Ezt követte a 20. századi purista mozgalom, mely a germanizmusok és az angol szavak kiszorítására törekedett. Napjaink purista mozgalma szintén az angol szavak ellen irányul, viszont ebben az esetben a globalizáció, az amerikai kultúra angol szavai ellen (Fodor 2005: 48).

²¹ Benkő a következő példákat hozza fel a divatkifejezésekre: *valahol arra gondoltam; ilyen egyszerű; nem jött össze; nem semmi; az az igazság, hogy...; úgy ítélem meg, hogy...; nem igazán; nem egészen* stb. [Benkő 1999: 94], Véleményünk szerint egyszerűen arról van szó, hogy az idézett kifejezések a beszélt nyelvre jellemzőek, írott szövegben kissé terjengősnek, fölöslegesnek, szlengesnek tűnhet bizonyos kontextusban, viszont a beszélt nyelv tagolását, a gondolatmenetet teljes mértékben követik.

²² <http://epa.oszk.hu/00100/00188/00013/123102.htm> (letöltés 2006. X. 23.).

²³ A régebbi nyelvművelést még germanizmusközpontúnak és nyelvtisztításnak is nevezték (Lőrincze 1980: 18).

²⁴ <http://dragon.unideb.hu/~tkis/ppp.htm> (letöltés 2006. X. 21.) – idézi Cseresnyési László.

²⁵ Véleményünk szerint a logika törvényeire hivatkozni nincs értelme nyelvészeti szempontból, ugyanis nyilvánvaló, hogy nem minden lehetséges változat jön létre, ami „logikus lenne”, amit az analógia generálna, és gyakran nem a szabályos, hanem a szabálytalan variáns marad fenn a nyelvben.

²⁶ L. <http://dragon.klte.hu/~tkis/nepsz44.htm> (letöltés 2006. XI. 11.)

²⁷ Bizonyos esetekben maguk a nyelvművelés követői is elismerik, hogy a nyelvművelés nem tudomány, ennek ellenére a tudományos munka helyszínein, fórumain (l. a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Nyelvművelő Osztálya, Magyar Nyelvi Bizottsága) jelenlétet igényelnek, kutatási munkájukat és publikációikat a nyelvészeti diszciplínák mintájára teszik közzé.

²⁸ L. <http://dragon.klte.hu/~tkis/altudomany.htm> (letöltés 2006. XI. 22.).

²⁹ A diglossia fogalmát elsőként Charles Ferguson alkalmazta 1959-ben azokra a nyelvekre, melyek ugyanannak a beszélőközösségnek a mindennapi nyelvhasználatában két, egymástól nyelvileg és funkció szempontjából eltérő változatban élnek. L. http://nevarchivum.klte.hu/tananyag/szociolingv_alap/index.html (letöltés 2006. X. 17.) – Sándor Klára.

³⁰ Ilyen jelenségre főleg a csángó nyelvjárás tekintetében gondolunk.

³¹ Így igyekeztek terjeszteni a *szabadidőruha* szót a *tréning* helyett, az *izoming*-et a *majó* helyett, a *személyi igazolvány*-t a *buletin* helyett, a *padlízán*-t a *vinete/vineta* helyett a romániai magyar nyelvterületeken.

³² Ennek a kijelentésnek a bizonyítására itt nincs lehetőség, fordításelméleti és szociolingvisztikai kutatások bizonyítják a helyénvalóságát.

³³ <http://mek.oszk.hu/02200/02288/html/csernics.htm> (letöltés 2006. X. 17.).

³⁴ <http://mek.oszk.hu/02200/02288/html/csernics.htm> (letöltés 2006. X. 17.).

³⁵ <http://mek.oszk.hu/02200/02288/html/csernics.htm> (letöltés 2006. X. 17.).

³⁶ <http://dragon.klte.hu/~tkis/pentek.htm> (letöltés 2006. XI. 22.) – Péntek János.

³⁷ <http://dragon.unideb.hu/%7Etkis/kisad01.htm> (letöltés 2006. XI. 8.).

³⁸ <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=558> (letöltés 2007. VI. 27.).

³⁹ Hasonló Kontra Miklósnak az a törekvése, hogy cigány nyelvű ábécéskönyveket is kellene készíteni, hiszen ezek nyomán növekedne a cigányok iskolázottsága és az ő anyanyelvükön kiadott tankönyvekkel indirekt módon könnyítenék a cigányok társadalomba való integrációját. L. [http://www.szochalo.hu/index.php?id=772&nocache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=100677](http://www.szochalo.hu/index.php?id=772&nocache=1&tx_ttnews[tt_news]=100677) (letöltés 2006. X. 17.).

⁴⁰ <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=558> (letöltés 2007. VI. 27.).

⁴¹ „Ha a helyesírás helyzetét az anyanyelv és a domináns államnyelv viszonylatában nézzük, akkor azt tapasztaljuk, hogy az ennél is bonyolultabb. A két nyelv aszimmetrikus státusbeli helyzetéből fakad, hogy a viszonylag kiterjedt, ám arányaiban és részleteiben kevésbé vizsgált nyelvcsere és nyelvvesztés folyamatában a nyelvfelejtésnek, a nyelv visszaszorulásának és leépülésének, a nyelvi erőziónak el nem hanyagolható kísérő jelensége, hogy jelentős (és valószínűleg növekvő) az anyanyelvi írástudatlanság. Az oralitás, a kizárólagos szóbeliség nemcsak a moldvai magyarok magyar nyelvűségét jellemzi: kiterjedt a szórványok szubtraktív kétnyelvűségében, a nagyvárosok lakótelepi szórványaiban, a sport, a művészet, a gazdasági élet területén sikeres magyarok körében. A román iskolázottságú értelmiségiek, pedagógusok, természettudósok vagy akár kisebbségpolitikusok magyar íráskészsége néha alig éri el az alsó tagozatosok szintjét. (Mindig kissé szorongva nézem, ha akár akadémiai szintű szakmai rendezvényen egyik-másik erdélyi kollégám vetítéssel teszi nyilvánossá helyesírási gyarlóságait.)” <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=558> (letöltés 2007. VI. 27.).

⁴³ A nyelvjárási jelenségekkel kapcsolatos helyesírási gondok és hibák viszonylag jól ismertek a szakirodalomból. A kétnyelvű környezet csak fokozza például azokat a tendenciákat, amelyek gyöngítik a rövid/hosszú szembenállást a hangrendszerben, az időtartam sokszor már csak a hangsúly kísérelése, mint több környező nyelvben. A mezőségi nyelvjárás szórvány-kétnyelvűsége gyakorlatilag semlegesíti az említett oppozíciót.

⁴⁴ <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=558> (letöltés 2007. VI. 27.).

⁴⁵ <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=558> (letöltés 2007. VI. 27.).

⁴⁶ A Hargita megyei szaktanárok felmérésében a Hargita Megyei Tanfelügyelőség magyar szakos tanfelügyelője, Dáné Szilárd volt segítségemre.

⁴⁷ Természetesen nem gondoljuk, hogy a rurális közegben tanító pedagógus munkája bármivel is eredménytelenebb lenne. Véleményünk szerint az eredményesség teljes mértékben a pedagógus felkészültségének, képzettségének, az oktatáshoz való hozzáállásának kérdése.

⁴⁸ A 14-es és 15-ös kérdés arra vonatkozik, hogy a pedagógus javítja-e a suksükölt változatot a tanítási órán, ill. kiránduláson. Azok a pedagógusok, akik azt választották a hatos kérdésnél, hogy a nákolást alkalmanként javítják, szinte kivétel nélkül minden esetben javítják a suksükölést. Itt ellentmondást vélünk felfedezni, és kérdésünk az, miért mássabb, netalán jobb a nákolás a suksükölésnél a megkérdezett pedagógusok számára, hiszen az egyiket csak alkalmakként, a másikat pedig minden esetben javítják, még akkor is, ha az egyáltalán nem zavarja a megértést.

⁴⁹ Elég meglepő ahhoz képest, hogy az illető pedagógus a hetedik kérdésre (Milyen technikát alkalmaz a nyelvhelyességi hibák javítására?) azt válaszolta, hogy az elhangzott hiba után rögtön mondja a normatív alakot.

⁵⁰ Amennyiben az itt kapott válaszokat összevetjük akár a tizennyolcadik kérdés válaszával (milyen típusú nyelvtanítást részesít előnyben: deskriptív, preskriptív vagy szugesztív?) nagyjából azonos eredményre jutunk.

⁵¹A tanulók versenyeken való részvételét és esetleges eredményes szereplését – mint ahogy a különböző vizsgákon, megmérettetéseken való sikeres részvételt – viszont nem tartjuk kizárólag a pedagógus érdemének.

Márton János

A romániai oktatás finanszírozása*

Tanulmányom a romániai oktatás finanszírozását vizsgálja, és célja feltárni a magyar nyelvű oktatásnak az állami költségvetésből történő finanszírozásának különböző vetületeit is. A vizsgálat három részt ölel fel:

I. egy elméleti részt, amelynek keretében ismertetem a romániai oktatás finanszírozására vonatkozó fontosabb jogszabályokat és a különböző finanszírozási módszertani rendelkezéseket, illetve kitérek a kisebbségi (magyar nyelvű) oktatás finanszírozására vonatkozó rendelkezésekre;

II. egy statisztikai részt, amelyben a romániai oktatás finanszírozására vonatkozó statisztikai adatokat ismertetem;

III. egy empirikus részt, amelyben egy magyar nyelvű iskola helyzetét elemezve, esettanulmány formájában bemutatom, hogy a gyakorlatban hogyan valósul meg az oktatás, azon belül pedig a kisebbségi oktatás finanszírozása.

I. A romániai oktatás finanszírozásának jogi háttere

A oktatás finanszírozásának kereteit, akárcsak az oktatás egészének működését Romániában az 1995/84-es számú, elfogadása óta többször is módosított oktatási törvény szabályozza. A törvény mind a közoktatás, mind a felsőoktatás működéséről rendelkezik. Az alábbiakban két különálló tanulmányrészben ismertetem a közoktatás és a felsőoktatás finanszírozásának főbb elemeit az oktatási törvény és más jogszabályok, illetve módszertani dokumentumok tükrében.

I.1. A romániai közoktatás finanszírozása

A romániai közoktatás finanszírozása az utóbbi években szorosan összefügg az oktatás decentralizációjával. A decentralizáció az európai uniós csatlakozási tárgyalások megkezdése után került előtérbe, az addig minden területen erősen centralizált Románia is kénytelen volt megbarátkozni az

EU-ban már hosszú ideje működő gyakorlattal, amelynek alapelvét a helyi közösségeket érintő döntéshozatalnak a legalsóbb szinteken történő megvalósítása jelentette. Az európai decentralizációs elvekhez való igazodás Romániában a kezdeti években csak a jogszabályozás szintjén történő megfelelést jelentette, a gyakorlatban ez kevésbé mutatkozott. Az utóbbi években azonban fokozatosan egyre több területen – így az oktatásban is – sor került a decentralizáció elvének alkalmazására.

I.1.1. Az oktatás decentralizációja Romániában

A romániai decentralizációt előbb a 2004/339-es számú törvény,¹ majd az ezt hatályon kívül helyező 2006/195-ös törvény² szabályozza. A kerettörvényként elfogadott jogszabály az alsóbb közigazgatási szintek által gyakorolható hatáskörök három típusát különbözteti meg:

- *a kizárólagos hatáskörök*, amelyeket vagy kizárólag a települési (municípiumi, városi és községi) közigazgatási hatóságok, vagy kizárólag a megyei közigazgatási hatóságok gyakorolnak;
- *a megosztott hatáskörök* azokra a feladatokra utalnak, amelyeket a települési vagy a megyei közigazgatási hatóságok a központi közigazgatási hatóságokkal közösen gyakorolnak;
- *az átruházott hatásköröket* a központi közigazgatási hatóságok ruházzák át a helyi közigazgatási hatóságokra.

A második típusú, megosztott hatáskörök között található a közoktatásra vonatkozóak. Eszerint a települési közigazgatási hatóságok a központi közigazgatással közösen gyakorolják az állami közoktatással kapcsolatos hatásköröket, kivéve a speciális oktatást. Ez utóbbi szintén a megosztott hatáskörök közé tartozik, viszont a megosztás nem a települési, hanem a megyei közigazgatási és a központi hatóságok között működik.

Az oktatás decentralizációjára azonban nem csupán a decentralizációs kerettörvény fent ismertetett része vonatkozik, hanem a 2005 decemberében a kormány által elfogadott, 2007 márciusában véglegesített, *A közoktatás decentralizációjának stratégiája* címet viselő dokumentum is.³ E stratégia szerint a közoktatás decentralizációja az alábbi területeket érinti: tanterv (curriculum), humán erőforrás, vezetés és igazgatás, valamint finanszírozás. Az alábbiakban az utóbbival foglalkozunk bővebben.

A közoktatás-finanszírozás decentralizációjának alapjaként a dokumentum az alábbi négy elvet nevezi meg: átláthatóság, méltányosság, megfelelés és előreláthatóság. E négy elv a stratégia szerint az alábbi cselekvési irányvonalak révén kerül megvalósításra:

- i. Az Oktatási és Kutatási Minisztérium nyilvánosan felelősséget vállal az oktatásért, mint nemzeti prioritásért.
- ii. Az oktatás finanszírozása egy finanszírozási képlet alapján történik: ennek kiindulópontjai a tanulók létszáma, az oktatási szint és típus, a diákok, iskolák, közösségek sajátos szükségletei, valamint a humán erőforrásra vonatkozó országos prioritások.
- iii. A pénzalapok kiutalását a döntéshozók minden szinten nyilvánosságra hozzák.
- iv. A pénzügyi mechanizmusok koherensek és stabilak lesznek oly módon, hogy az érdekelt tényezőknek lehetővé tegyék a költségvetés megtervezésében, végrehajtásában és monitorizálásában való részvételt.
- v. A pénzügyi kiutalásokat hivatalos és nyilvános statisztikai adatokra alapozzák.
- vi. Az oktatásra szánt pénzalapokat az állami költségvetésből oktatási támogatás (grant) formájában osztják szét.
- vii. Egy központi, 1%-os tartalékalapot hoznak létre – az egyes pénzügyi sokkhatások elkerülése/enyhítése érdekében –, amelyet az Oktatási és Kutatási Minisztérium javaslata szerint osztanak szét a minisztériumok közötti konzultációt követően.
- viii. A finanszírozási képletek változatainak szimulációja (tesztelése), az eredmények, hiányosságok és azok okainak ismertetése a 2006. év során, továbbá a nyilvános konzultáció a finanszírozási képlet véglegesítése céljából történik.

A decentralizációs stratégia említést tesz a közoktatás finanszírozásának forrásairól és összetevőiről. Eszerint a közoktatás finanszírozása elsősorban az alábbi négy forrásból történik: állami költségvetés, a megyei önkormányzati költségvetés, a helyi (települési) önkormányzati költségvetés, valamint az oktatási intézmények saját jövedelmei.

A közoktatás finanszírozási költségei az alábbi három költségtypusból tevődnek össze:⁴

- alapfinanszírozás;
- kiegészítő finanszírozás;
- kiegyenlítő finanszírozás.

I.1.2. A közoktatás finanszírozásának jogi háttere

Amint azt korábban említettük, a romániai oktatás működését – beleértve a közoktatást is – és ezáltal finanszírozásának alapvető kereteit is az 1995/84-es számú közoktatási törvény szabályozza. A törvényt elfogadása óta többször is módosították az oktatási reform célkitűzéseinek megfelelően.

Az egyik legjelentősebb módosítás-csomag a 2004/354-es számú törvény által került be az oktatási törvény szövegébe.

A 2004/354-es számú törvény értelmében a közoktatási intézmények működésével kapcsolatban a következő módosításokra került sor: a 200 fő alatti diáklétszámmal rendelkező iskolák, valamint a 100 fő alatti létszámmal rendelkező óvodák megszűnnek önálló jogi személyként működni. Ezeket újjászervezik valamely, ugyanazon fenntartó hatóság (általában az önkormányzat) hatáskörében működő másik, önálló jogi személyként nyilvántartott oktatási intézmény keretében. Kivételes esetben az önkormányzatok az Oktatási és Kutatási Minisztérium jóváhagyásával elfogadhatják a 200/100 tanuló/óvoda alatti létszámmal működő intézmények önálló jogi státusát.

A módosított oktatási törvény (170. szakasz 1. bekezdés) rendelkezik arról is, hogy az állami közpénzekből az oktatás számára a bruttó hazai össztermék (GDP) legkevesebb 4%-át kell biztosítani, továbbá biztosítani kell a költségvetési kiutalások mértékének évenkénti növelését is, oly módon, hogy ez 2007-re elérje a GDP legkevesebb 6%-át.

Az oktatási törvény értelmében az állami közoktatási intézmények fő finanszírozási forrását az állami költségvetésből az önkormányzatok számára kiutalt pénzalapok jelentik. Ezekből a pénzalapokból gondoskodnak az önkormányzatok a területi-közigazgatási vonzáskörzetükbe tartozó közoktatási intézmények fenntartásáról. A törvény szerint a finanszírozás magában foglalja az alapfinanszírozást és a kiegészítő finanszírozást.⁵

Az alábbiakban ismertetem a közoktatás költségvetését alkotó finanszírozási típusokat:

*Az alapfinanszírozás*⁶ – a diáklétszámmal arányosan – a standard költségeket és a megkülönböztető koefficiensek alapján kiutalt pénzösszegeket jelenti, amelyek fedezik a személyzeti kiadásokat, a napi dologi költségeket, valamint az eszközjellegű és a továbbképzési költségeket (kivéve közvetlenül az állami költségvetésből finanszírozott programokat). Ez biztosítja a közoktatási folyamat normális keretek közötti, az országos szabványok szerinti működését. Az alapfinanszírozást a helyi önkormányzatok költségvetéséből biztosítják, amelynek fő forrásait az állami költségvetés és a helyi költségvetésből származó egyéb jövedelmek jelentik.

Az oktatási alapfinanszírozás kiszámításához alapul az *egy tanulóra/óvodásra eső standard költség* szolgál. Ezt minden oktatási szint, szakirány és szakterület esetében a létező tisztségek/katedrák számától, az oktatás nyelvétől, az oktatási és szakképzési folyamat minőségétől, az intézményi menedzsmenttől, az oktatás sajátosságaitól és a működési környezettől (város/falu) függően állapítja meg a Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa,⁷ az Oktatási és Kutatási Minisztérium által kidolgozott és kormányhatározat-

tal jóváhagyott módszertanban szereplő mutatók alapján. A mutatókat a minisztérium a társadalmi partnerekkel és a helyi közigazgatási egységekkel konzultálva állapítja meg.

Az alapfinanszírozáshoz szükséges pénzalapok kiszámításakor egy ún. finanszírozási képletet használnak, amely figyelembe veszi az egy tanuló-óra/óvodásra eső standard költség mellett az illető intézményben tanuló diákok/óvodások számát, valamint a különböző korrekciós tényezőket, amelyek az illető térség diáksűrűségétől, a különböző hátrányok súlyosságának mértékétől és más tényezőktől függenek. Az alapfinanszírozás természetesen annak az oktatási intézménynek jár, ahová az illető tanuló/óvodás be van iratkozva.

A *kiegészítő finanszírozás*⁸ pénzalapjait nem feltétlenül határozza meg a beiskolázott diákok száma; ezeket a szociális és az oktatási folyamathoz kapcsolódó más költségek jelentik. Ezt a helyi költségvetésből és különböző más forrásokból biztosítják; és a következő költség típusokat tartalmazza:

- befektetések és általános javítások;
- az iskolai kollégiumok (bentlakások) és étkezdék támogatása;
- a diákok országos értékelésének és vizsgáinak költségei (kivéve az állami költségvetésből finanszírozott költségeket);
- a diákok ösztöndíjköltségei;
- a diákok számára nyújtandó szociális támogatások;
- a diákok szállításának költségei;
- az oktató- és kiegészítő-személyzet ingázási költségei, beleértve a törvény szerint évente hat alkalommal biztosítandó kedvezményes vasúti utazást;
- az oktatási intézmény alkalmazottai kötelező időszakos orvosi vizsgálatainak (ellenőrzésének) költségei (kivéve az állami költségvetésből finanszírozott költségeket);
- iskolai versenyek és oktatási, kulturális-művészeti, turisztikai tevékenységek költségei;
- nemzetközi finanszírozásból megvalósított országos programok társfinanszírozása.

A kiegészítő finanszírozást a helyi költségvetésből utalják ki az oktatási intézmények számára, erre maguk az intézmények tesznek – megalapozott – javaslatot szükségleteik függvényében.

A *kiegyenlítő finanszírozás*⁹ pénzalapjait különböző programok alapján utalják ki, és ezek olyan forrásokat jelentenek, amelyek az alábbi tényezők által meghatározott pluszköltségeket hivatottak fedezni:

- a nemzeti kisebbségekhez tartozó diákok iskoláztatása;
- a rendszerből való korai kilépésre hajlamos diákoknak és fiataloknak a rendszerbe való bevonása és ott-tartása;
- a fogyatékkal élő és szociálisan hátrányos helyzetű diákok pluszköltségei;
- a különleges tanulási képességekkel rendelkező diákok ösztönzése;
- az egyes alternatív oktatási programokban (Waldorf, step-by-step stb.) részt vevő diákok iskoláztatása.

Az alapfinanszírozás és a kiegészítő finanszírozás összegét az oktatási intézmény igazgatója és a helyi közigazgatási egység polgármestere között megkötendő szerződés alapján folyósítják, amelyet legkevesebb 30 nappal a helyi költségvetés elfogadása után meg kell kötni. A két típusú finanszírozásnak megfelelő pénzüsszegeknek szerepelniük kell a bejövetseli és kiadási költségvetésben, amit évente minden oktatási intézménynek el kell készítenie.

Az iskolák szintjén a decentralizáció feltételezi a következő tényezőknek az átutalását az iskola vezetőségének hatáskörébe:

- a) a költségvetés megtervezése;
- b) a költségvetés végrehajtása, kivéve a beruházásokat, amelyek a helyi önkormányzat hatáskörében maradnak;
- c) a források bővítése az iskola saját jövedelmeiből, és ezek független felhasználása.

Az oktatásfinanszírozás mechanizmusát – az intézmények költségvetésének meglapozását, jóváhagyását és kiutalását – sajátos törvények és módszertanok alapján valósítják meg, amelyeket az Oktatási és Kutatási Minisztérium és az alárendelt szakintézményei, valamint a Pénzügyi Minisztérium dolgoz ki.

Amint azt korábban ismertettük, a romániai közoktatásnak négy fő finanszírozási forrása van. A legjelentősebb forrást az állami költségvetésből a helyi önkormányzatok által az iskolák számára kiutalt pénzalapok képezik, ebből finanszírozzák az oktatás működésének legfontosabb kiadásait. Emellett azonban vannak kizárólag az állami, illetve megyei költségvetésből finanszírozott tevékenységek és kiadások, illetve az iskolák is rendelkezhetnek saját bevételekkel. Az alábbiakban bővebben kitérünk ezekre a költség típusokra.

Az állami költségvetésből – az Oktatási Minisztériumon keresztül – kerülnek finanszírozásra a következő tevékenységek:

- a román kormány és nemzetközi intézmények által társfinanszírozott projektek önrésze, valamint az illető projekteknek megfelelő külső hitelek részletei;

- a Moldova köztársaságbeli és más külföldi diákok ösztöndíjai, valamint a külföldön tanuló román állampolgárok ösztöndíjai;
- az országos értékelések és vizsgák költségei;
- az oktatók és a nemoktató-személyzet továbbképzési költségei, valamint az oktatói tisztségek betöltésére szervezett versenyvizsgák költségei;
- a kötelező oktatáshoz szükséges tankönyvek, valamint az anyagi nehézségekkel küzdő középiskolai tanulók tankönyveinek költségei;
- az egyéves vagy többéves, a kormány által jóváhagyott, befektetési, modernizálási és fejlesztési programok költségei, amelyek magukban foglalják az oktatási intézmények anyagi alapjainak fejlesztését, az iskolák rehabilitációját és felszerelését;
- az egyes országos szociális védelmi programok finanszírozási költségei;
- a diákok számára szervezett tantárgyversenyek és foglalkozási, műszaki-alkalmazott, tudományos, alkotó-, kulturális-művészeti versenyek és fesztiválok, iskolai sportbajnokságok és versenyek költségei, amelyek országos és nemzetközi részvétellel járnak, továbbá a nemzetközi tantárgyversenyek költségei.

A felsoroltak mellett van néhány olyan költség, ami nem minden esetben közvetlenül az oktatási intézményekhez kapcsolódik, viszont finanszírozásuk szintén az állami költségvetésből az Oktatási és Kutatási Minisztérium közvetítésével valósul meg:

- az iskolai tanfelügyelőségek, a pedagógus-testületek házai, a gyermek és diákházak és klubok, a pszichopedagógiai központok és kabinetek, logopédiai központok, iskolai orvosi rendelők, sport és iskolai egyesületek működési költségei;
- a Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa működési költségei.

Szintén állami költségvetésből kerülnek finanszírozásra a diákok kedvezményes vasúti szállításából adódó költségek: ezt azonban egy másik, a Szállítási, Építkezési és Turisztikai Minisztérium költségvetéséből fedezik.

A megyei önkormányzatok költségvetéséből elsősorban a speciális oktatás költségeit finanszírozzák, valamint a megyei tantárgyversenyek és iskolai versenyek megszervezéséhez szükséges költségeket. A megyei önkormányzatok a befizetett jövedelemadóból rendelkezésükre álló alapokból elkülönített további pénzüsszegeket utalhatnak ki az oktatási intézmények finanszírozására.

A közoktatási intézmények *saját jövedelemmel* is rendelkezhetnek. Ez nem csökkenti az alapfinanszírozás és a kiegészítő finanszírozás mértékét. A saját jövedelmek mellett az intézmények *más forrásokból* is részesülhetnek:

juttatások, adományok, szponzori támogatások és adók jogi vagy magánszemélyek részéről. A fenti forrásokból szerzett összegeket teljes mértékében az illető oktatási intézmény szintjén használják fel – akár a fizetésalap növelésére is –, anélkül, hogy ebből az állami vagy helyi költségvetésbe be kellene fizetni valamit, és anélkül, hogy ez befolyásolná a költségvetésből az iskolák részére kiutalandó összegeket.

A felsorolt költségtípusok mellett a közoktatási intézmények és diákjaik más anyagi jellegű juttatásokban is részesülhetnek, éspedig:

- az óvodások és diákok ingyenes orvosi és pszichológiai ellátásban részesülnek az iskolai orvosi és pszichológiai rendelőkben, valamint az állami járóbeteg gondozókban és kórházi egységekben;
- a diákok 50%-os kedvezményben részesülnek a – felszíni és földalatti – helyi közlekedési eszközökön, valamint a belföldi közúti, vasúti és vízi szállítási eszközökön a naptári év teljes időszakában; az árva vagy intézetből származó gyerekek számára 100%-os a kedvezmény;
- a diákok 50%-os kedvezményben részesülnek múzeumokban, illetve az állami intézmények által szervezett koncerteken, színházi és operaelőadásokon, filmvetítéseken és más kulturális vagy sportrendezvényeken;
- az iskolán kívüli tudományos, technikai, kulturális-művészeti és sporttevékenységek, valamint a kiváló teljesítményre képes diákok tevékenységeit, illetve az alkotó-, sport- és pihenőtáborokat az országos költségvetésből finanszírozzák, az Oktatási és Kutatási Minisztérium által megállapított normák alapján.

I.1.3. A közoktatás finanszírozásának módszertana

A részletes elméleti, jogszabályi ismertetés után megpróbálom gyakorlati(bb) megközelítésből is feltárni a közoktatás finanszírozását. Ezt a különböző keret-jogszabályokon kívül jelenleg két dokumentum szabályozza: a 2001 /538-as kormányhatározattal elfogadott *Az állami közoktatás finanszírozásának módszertani előírásai*, valamint a 2004/2192-es kormányhatározattal elfogadott *Az állami közoktatási intézmények finanszírozásának és szervezésének módszertani előírásai* nevének. Az első dokumentum érvényes a közoktatási intézmények többségére, míg az utóbbit az ún. kísérleti megyék¹⁰ közoktatási intézményei esetében alkalmazzák. A két említett normaszöveg mellett azonban létezik egy módszertani dokumentum is, amelyet a Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa dolgozott ki: *Standard költségek, a közoktatási intézmények finanszírozási pénzalapjainak elosztási képletei és mutatói*. E három dokumentumot alapul véve az alábbiakban ismertetem a közoktatási finanszírozás jelenleg érvényben levő módszertani vetületeit.

A jelenleg érvényben levő rendelkezések mellett azonban kidolgozásra került egy új finanszírozási módszertan is, amelyet a decentralizációs stratégia szerint előbb a **kísérleti megyékben**, majd a többi megyében is alkalmaznak, ennek alapja pedig az ún. fejkvóta-rendszer, amelyről már korábban – az oktatási törvény ismertetésekor – is szó esett. Annak ellenére, hogy a finanszírozási módszertannak számos vitatott eleme van, és a benne foglalt mutatók, illetve azok értéke még egyeztetések tárgya lehet és változhat, ismertetését fontosnak tartom, ugyanis a most érvényben levő finanszírozási rendszerhez képest új koncepciót fog jelenteni, és alkalmazására valószínűleg a közeljövőben sor fog kerülni.

A. A közoktatás finanszírozása a gyakorlatban – a jelenleg érvényben levő módszertan

a) Az első ismertetett dokumentum tehát a 2001/538-as kormányhatározattal¹¹ elfogadott *Az állami közoktatás finanszírozásának módszertani előírásai* címet viseli. A dokumentum szerint 2001-től kezdődően a közoktatási intézmények finanszírozása a helyi közigazgatási hatóságok költségvetéséből történik, kivéve azokat a költségtípusokat, amelyeket továbbra is az állami költségvetésből finanszíroznak. Ez utóbbiak:

- a román kormány által társfinanszírozott, 2000. december 31-én már folyamatban levő reformprojektek helyi összetevője;
- a Moldova köztársaságbeli diákok, és a külföldön tanuló romániai diákok ösztöndíjai;
- a vizsgák, versenyek és országos tantárgyversenyek megszervezése;
- a pedagógusok továbbképzési költségei;
- a diáklklubok, -táborok, pedagógustestület házai és a tanfelügyelőségek költségei.

Az alábbiakban az oktatási intézmények költségvetésének kidolgozásával, elfogadásával és alkalmazásával kapcsolatos módszertani előírásokat mutatjuk be.

Az oktatási intézmények költségvetésének kidolgozása

A módszertan szerint azoknak a közoktatási intézményeknek, amelyek önálló jogi személyek, kötelező kidolgozni a saját költségvetését. A falusi környezetben működő azon iskolák költségvetését, amelyek nem önálló jogi személyek, az ugyanazon területi-közigazgatási egységben működő önálló iskola költségvetésébe foglalják bele. A költségvetés alapját az alábbiak képezik:

- a diákok/óvodások számával *arányos finanszírozás*, amely magában foglalja a személyzeti, tankönyv- és ösztöndíjköltségek fedezését;

- *kiegészítő költségek*, különböző anyagi és szolgáltatási kiadásokra, valamint felújításokra.

Az iskola költségvetéséhez mellékletben szükséges csatolni a költségvetésen kívüli tevékenységek kiadásait, valamint a bentlakások és étkezdék kiadási és bevételi költségvetését. A költségvetést az oktatási intézmények vezetői dolgozzák ki különböző fizikai és értékmutatók alapján, amelyek tükrözik az iskola reális finanszírozási szükségleteit, és szem előtt tartják az intézmény létező anyagi bázisának maximális hatékonysággal történő kihasználását is. Ugyanakkor szem előtt kell tartaniuk azt is, hogy a költségvetési év nem egyezik meg a tanév szerkezetével, hanem tartalmazza az egyik tanév utolsó néhány hónapját, a következő tanév első néhány hónapját és a szünidőket.

Az egyes közoktatási intézmények költségvetését a *Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa* (a továbbiakban CNFIP)¹² által előterjesztett, és az Oktatási és Kutatási Minisztérium elé terjesztett mutatók alapján dolgozzák ki. Szintén a CNFIP tesz javaslatot az *egy diákra/ óvodásra jutó évi átlagos irányadó költségek*¹³ nagyságára is oktatási szint, szakirány és szakterület függvényében. Miután ezeket az értékeket a minisztérium elfogadja, továbbítják őket a megyei tanfelügyelőségekhez. A tanfelügyelőségeken az oktatási intézmények évi átlagos költségvetésének megállapítására bizottságot hoznak létre, amely a megye területén működő összes állami közoktatási intézmény esetében elemzi a beszolgáltatott adatokat – a diáklétszám, személyzeti, tankönyv és ösztöndíjkiadások szükségletei –, majd objektív és megalapozott módon megállapítja az egy diákra/óvodásra eső éves irányadó költséget.

Az oktatási intézményben *a diáklétszámmal arányos finanszírozás* költségvetésének kidolgozásakor a szükséges pénzüsszegeket a diáklétszám, oktatási szakterület és az egy diákra/óvodásra eső évi átlagos irányadó költség alapján számolják ki. Minden intézmény a költségvetés kidolgozásának szakaszában az osztályok számát figyelembe vevő becsült diáklétszámmal dolgozik.

A *kiegészítő finanszírozást* a közoktatási intézmény kiadási szükségletei alapján állapítják meg. Az intézmény indoklással megalapozott javaslatára a helyi önkormányzatok belefoglalják költségvetésükbe a dologi költségeket és a különböző szolgáltatások ellenértékének költségeit, valamint a felújítási költségeket.

Az állami és helyi költségvetésből származó pénzforrásokon kívül az intézmények saját, ún. költségvetésen kívüli bevételekre is szert tehetnek. Ezek a következő tevékenységekből származhatnak:

- termelés (iskolai műhelyek és mezőgazdasági farmok stb.) és szolgáltatás (szakképzési tevékenységek, informatika és idegennyelv-tanfolyamok stb.);

- természetes- és jogi személyektől igényelt illetékek (felvételi vizsga díja és más vizsgadíjak; oklevelek kibocsátásának díjai, amelyet a tanfelügyelőségekkel közösen állapítanak meg; magán- és jogi személyek által igényelt tanfolyamok részvételi díjai, amelyeknek legalább a tanfolyam megszervezésének költségeit kell fedezniük stb.);
- az iskolához tartozó ingatlanok felületeinek bérbeadása, amelyekhez kötelező módon hozzáadódnak ezek fenntartásának és a használt eszközöknek a költségei;
- a magán- és jogi személyek adományai;
- a szponzoroktól származó és más bevételek.

A költségvetésen kívüli tevékenységek kiadásait szintén bele kell foglalni a tételesen lebontva a költségvetésbe. A költségvetésen kívüli tevékenységek bevételei és kiadásai közötti különbözetet az oktatási intézmények szükségleteiknek megfelelően használhatják fel más kiadásaik fedezésére.

Az oktatási intézmények költségvetésének bemutatása és elfogadása

A költségvetést első szakaszban a helyi önkormányzati költségvetés, majd az állami költségvetés tervezési szakaszában fogadják el, végleges formáját az állami költségvetés elfogadásakor nyeri el, és a helyi költségvetés elfogadásakor kerül sor tényleges jóváhagyásra. Tehát az oktatási intézmény költségvetése oda-vissza megjárja ugyanazt az utat, a helyi önkormányzati költségvetéstől az állami költségvetésig, amíg végleges formájában elfogadásra kerül. Ugyanez a helyzet áll elő a költségvetés-kiigazítások esetében is.

A közoktatási intézmények vezetői az általuk kidolgozott költségvetést a megfelelő indoklással bemutatják a helyi önkormányzatoknak a helyi és állami költségvetés-tervezet kidolgozásának szakaszában. Az állami költségvetés kidolgozása után a megyei önkormányzatok, a pénzügyi hatóságokkal és tanfelügyelőségekkel közösen szétosztják az egyes helyi önkormányzatoknak az állami költségvetésből számukra elkülönített pénzüsségeket, ezeken belül külön szerepelnek az oktatásfinanszírozásra jóváhagyott pénzüsségek.

A helyi önkormányzatok a megyei önkormányzatokon keresztül a számukra leosztott pénzüsségek alapján a kiegészítő finanszírozáshoz szükséges pénzüsségek hozzáadása után, az oktatási intézmények tudomására hozzák az elfogadott költségvetést. A finanszírozás során felmerülő problémák megoldására az oktatási intézmények és a megyei tanfelügyelőségek a helyi önkormányzatokkal közösen próbálnak megoldást keresni.

Az oktatási intézmények költségvetésének végrehajtása

Az oktatási intézmények költségvetésének megvalósításához szükséges pénzüsségeket a helyi közpénzügyi hivatalokon keresztül folyósítják. Az iskolák vezetőinek minden hónap 20. napjáig be kell nyújtaniuk igénylésüket

a következő hónap költségvetési szükségleteinek fedezésére vonatkozó pénzüsszegekről.

A pénzek folyósítása az oktatási intézmények részére különböző törvényes dokumentumok (fizetési jegyzék, megrendelések, szerződések stb.) alapján történik. Az oktatási intézményeknek szemeszterenként és évente beszámolót kell készíteniük a költségvetés végrehajtásáról, emellett pedig a megyei tanfelügyelőségeket is tájékoztatniuk kell az illető szemeszterre/évre vonatkozóan a költségvetés végrehajtásának helyzetéről. A tanfelügyelőségek ezeket az adatokat összesítik és továbbítják a CNFIP-nek, amely egyrészt ellenőrzi a költségvetés végrehajtásának módját, másrészt pedig az egyes kockázati tényezőket és azok okait. Az elemzések alapján a CNFIP szemeszterenként/évente jelentést tesz az Oktatási és Kutatási Minisztériumnak, amelyben javaslatokat fogalmaz meg a közoktatás finanszírozásának és a költségvetés végrehajtásának javítása érdekében.

A fent ismertetett finanszírozási módszertan összefoglalásként a tanulmány 1. sz. mellékletében egy folyamatábrát ismertetek, amelyben az oktatási intézményeknek járó pénzalapok elosztását mutatom be a 2004/354-es törvénnyel szabályozott módosítások alapján. Ezt a módszert az ország legtöbb oktatási intézményében alkalmazzák.

b) A második ismertetésre kerülő dokumentum a 2004/2192-es kormányhatározattal¹⁴ elfogadott *Az állami közoktatási intézmények finanszírozásának és szervezésének módszertani előírásai* címet viselő módszertani szabályozás. A kormányhatározat szerint ezt a módszertani előírást a 2005. pénzügyi évtől kezdődően alkalmazzák a kísérleti megyék állami közoktatási intézményeiben. A korábban ismertetett módszertani szabályhoz képest ez a módszertani előírás számos részletkérdést újradefiniál, kezdve az oktatási intézmények szervezési és működési keretétől a finanszírozási forrásokon keresztül a finanszírozási rendszer egészéig. Az alábbi néhány bekezdésben azokat a fontosabb részleteket mutatom be, amelyek az előzőleg ismertetett módszertanhoz képest új elemeket tartalmaznak.

Az oktatási intézmények gazdasági-pénzügyi és igazgatási szervezése, a humán-erőforrással és a személyzet bérezésével kapcsolatos politikák

A módszertani előírások első szakaszában az állami közoktatási intézmény fogalmát tisztázzák: ez megegyezik az oktatási törvényben is ismertetett feltételek szerint szerveződő intézménnyel, amely csak akkor nyeri el az önálló jogi személyi státust, amennyiben rendelkezik 200 diákkal, illetve 100 óvodással.¹⁵ Az intézmény vezetését a vezetőtanács látja el, amelynek elnöke az intézmény igazgatója, ő tölti be a végrehajtói vezetői tisztséget is. Az isko-

la vezetőtanácsának tagjai: az igazgató, az aligazgató, a helyi tanács képviselője, a polgármester képviselője, a szülők képviselője, 1–5 pedagógus, a helyi gazdasági társaságok képviselője és egy felső tagozatos diákképviselő. Ilyen módon – az intézmény nagyságától függően – az igazgatótanács 9–15 tagú lehet. Az iskola vezetését összehangoló igazgató 4 éves menedzseri szerződés alapján végzi munkáját, amelyet a megyei tanfelügyelőség köt meg vele.

Az iskola vezetőtanácsa több hatáskörrel rendelkezik. Ezek közül közvetlenül az iskola költségvetéséhez és finanszírozásához kapcsolódnak:

- az éves beiskolázási, álláskeret- és költségvetési tervek láttamozása;
- az iskolaigazgató által az éves költségvetés kiigazítására megfogalmazott javaslatok láttamozása;
- az éves költségvetés-kiigazítás során az alapfinanszírozásra kiutalt pénzeszegek kiadási tételek szerinti elosztásának jóváhagyása az igazgató javaslatára.

A vezetőtanácshoz hasonlóan, az oktatási intézmény vezetője is rendelkezik az iskola finanszírozásával és költségvetésével kapcsolatos hatáskörökkel. Ezek a következők:

- kidolgozza az intézmény éves beiskolázási és költségvetési tervezeteit;
- biztosítja az iskola vagyonának védelmét és az azzal történő megfelelő gazdálkodást;
- javaslatot tesz az igazgatótanácsnak az év folyamán szükségessé váló költségvetési kiigazításokra, a globális arányos finanszírozás vagy a kiegészítő finanszírozás bevételeinek/kiadásainak csökkenése/növekedésének megfelelően;
- felel a fő hitelutalványozó¹⁶ – vagyis az iskola finanszírozását biztosító intézmények – előtt az iskola költségvetésének végrehajtásáról.

Mind a vezetőtanács, mind az iskolaigazgató többi – általunk nem ismertett – hatáskörei általában igazgatási és humán erőforrás-menedzsmenttel kapcsolatos kérdésekre vonatkoznak.

Az iskola finanszírozásával szorosan összefüggő kérdés a pedagógusok és a nem oktató dolgozók bérezése. Ez képezi ugyanis az iskola költségvetésének legjelentősebb részét. Az oktatói és nem oktató dolgozók bérjegyzeit az intézmény aligazgatója állítja össze, az igazgató, illetve az igazgatótanács láttamozza, majd a megyei tanfelügyelőség feladata annak jóváhagyása.

Az oktatászemélyzet alkalmazása az iskola vezetőtanácsának hatáskörébe tartozik, azonban a bérezést az 1997/128-as számú, módosított, az oktatászemélyzet jogállásáról szóló törvény szabályozza, tehát központi szintű rendelkezésről van szó.

Az oktatási intézmények finanszírozási forrásai, a finanszírozási rendszer és az elosztási mutatók, valamint a közoktatás finanszírozásában szerepet vállaló szaktanácsadó testületek

Amint azt korábban már említettem, az oktatási intézmények két fő finanszírozási forrása az állami költségvetés és a helyi önkormányzatok költségvetése. Emellett az oktatási intézményeknek lehetnek saját bevételi forrásai is. A két fő költségvetési forrásból finanszírozott tevékenységek eloszlása megegyezik az oktatási törvényben szabályozottakkal. Szintén az oktatási törvény megfelelő rendelkezéseinek ismertetésekor mutattam be, hogy a különböző forrásokból származó pénzüsszegek mire költhetők el, illetve mely tevékenységek sorolandók az alapfinanszírozás és a kiegészítő finanszírozás körébe. Ezek újbóli ismertetését nem tartom szükségesnek.

Az alapfinanszírozásra kiutalt pénzüsszegekkel az oktatási intézmény igazgatója gazdálkodik. Amennyiben az iskolának az alapfinanszírozási költségvetés egyes területein sikerül megtakarítani valamely összeget, ez az iskola vezetőtanácsa és a helyi önkormányzat jóváhagyásával az alapfinanszírozás más területeire is elkölthető. Ezek a megtakarítások nem befolyásolják az oktatási intézménynek jogosan járó többi költségvetési források kiutalását, tehát az iskola ilyen esetekben nem részesül kevesebb támogatásban.

A kiegészítő finanszírozás az oktatási intézmények javaslatára, saját szükségleteiknek megfelelően történik, a szükséges pénzüsszegeket igazoló dokumentumok alapján utalják ki a különböző finanszírozó intézmények: az állam, a helyi önkormányzat, gazdasági társaságok.

A közoktatásnak szánt pénzalapok elosztása különböző mutatók alapján történik, amelyeket az egyes finanszírozási szinteken alkalmaznak. Három ilyen szintről beszélhetünk:

i) Központi szint

Ezen a szinten, a költségvetési törvény értelmében, az oktatás alapfinanszírozására a megyéknek elkülönített pénzüsszegeket az alábbi mutatók szerint osztják el:

- diáklétszám oktatási szintenként és profilonként, városi/falusi környezet szerint;
- egy városi gimnáziumi diákra eső standard költség;
- korrekciós koefficiensek oktatási szintenként és profilonként, városi/ falusi környezet szerint.

ii) Megyei szint

A megyei tanácsok továbbosztják a helyi önkormányzatoknak az állami költségvetésből kiutalt pénzüsszegeket, kiegészítve ezt a jövedelemadók-

ből elkülönített egyéb pénzüsszegekkel. Az elosztásnál alkalmazott mutatók, a három korábbi – a központi szint esetében ismertetett – mutatón kívül a következők:

- a törvény által előírt létszámnál kevesebb diákkal/óvodással működő intézmények hányada;
- a más nemzetiségekhez tartozó és az osztálylétszámot befolyásoló diákok/óvodások száma.

A jövedelemadókból származó pénzüsszegeket a hátrányos helyzetű vidékek önkormányzatai és/vagy azok az önkormányzatok kapják meg, amelyek vonzáskörzetében más településekről származó diákokat beiskoláztató középiskolák működnek.

iii) Helyi szint

A helyi tanácsok (önkormányzatok) a vonzáskörzetükben működő közoktatási intézmények finanszírozását szintén különböző mutatók alapján állapítják meg. Ezek közül az első három megegyezik a központi és megyei szint esetében is alkalmazott első három mutatóval, nyilván az intézmények szintjének függvényében. Emellett az alábbi mutatókat alkalmazzák:

- az egy osztály megalakítását lehetővé tevő diákok száma, amelynek kizárólag demográfiai okai vannak;
- az oktatási intézményben beiskolázott más nemzetiségű diákok száma;
- a helyi önkormányzatok saját bevételeinek mértéke és ebből az oktatásra kiutalható támogatások aránya.

A felsorolt mutatók mellett a helyi önkormányzatok határozat révén jóváhagyott kiegészítő pénzalapokat juttathatnak olyan oktatási intézményeknek, amelyek speciális oktatásban részesülő diákokat iskoláztatnak, vagy kiemelkedő oktatási teljesítményt nyújtanak.

A pénzalapoknak az oktatási intézmények közötti elosztásánál a helyi önkormányzat figyelembe veszi az intézmények által benyújtott költségvetési tervezetek nagyságát is. Az alapfinanszírozást alkotó, a felsorolt mutatók alapján kiszámított pénzüsszegek mellett az önkormányzatoknak a kiegészítő finanszírozást is biztosítaniuk kell az intézmények számára.

A közoktatási intézmények finanszírozását megalapozó döntésekben, az egyes szinteken különböző szaktestületek vesznek részt. Országos szinten a *Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa (CNFIP)*, amely az egy diákra eső standard költség estében alkalmazott finanszírozási mutató értékére tesz javaslatot az Oktatási és Kutatási Minisztériumnak. Emellett megyei és helyi szinteken is léteznek ún. oktatás-finanszírozási bizottságok, amelyek feladata az önkormányzatok, illetve az oktatási intézmények által benyújtott adatok

elemzése, és javaslatétel a megyei és helyi szintű oktatás-finanszírozási mutatók értékére vonatkozóan.

Az oktatási intézmények költségvetésének szerkezete és a költségek megalapozása
Az oktatási intézmények költségvetésének összeállításakor több – az előzőekben, az egyes finanszírozási szintek esetében már részben ismertetett – mutatót szükséges figyelembe venni. Ezek az alábbiak:

- diáklétszám oktatási szintenként és profilonként;
- egy városi gimnáziumi diákra eső standard költség;
- korrekciós koefficiensek oktatási szintenként és profilonként, városi/ falusi környezet szerint, ez utóbbi esetében figyelembe veszik, hogy hol működik az intézmény;
- az egy osztály megalakítását lehetővé tevő diákok száma, amelyet kizárólag demográfiai okok befolyásolnak;
- a más nemzetiségűekhez tartozó diákok/óvodások hányada;
- az anyagi kiadások fedezésére szükséges pénzösszeg nagysága, amelyet az iskola anyagi bázisának sajátosságai alapján – az iskolaépületek/ oktatási felületek szórása és nagysága, történelmi műemlék stb. – számolnak ki.

Az oktatási intézmények vezetősége az iskola reális szükségleteit figyelembe véve, fizikai és értékmutatók alapján megindokolja az iskola költségigényeit. Az iskola költségvetésének kidolgozására a helyi és az állami költségvetés kidolgozásának szakaszában kerül sor, véglegessé azok elfogadása után válik. A költségvetés mellékleteiben fel kell tüntetni az iskola saját bevételeiből származó pénzösszegek nagyságát, valamint a bentlakások és étkezdék bevételi és kiadási költségeit.

Az oktatási intézmények saját jövedelmei ugyanazokból a forrásokból származhatnak, mint amelyeket a 2001/538-as, korábban ismertetett kormányhatározattal elfogadott módszertan is meghatározott, és felhasználásuk is hasonlóképpen történik.

A közoktatási intézmények költségvetésének elfogadása és végrehajtása

A költségvetés elfogadásának folyamata a kísérleti megyékben működő iskolák esetében is nagymértékben megegyezik a többi megyében működő intézmény költségvetésének elfogadásával. Itt is ugyanazt az utat járja végig a költségvetés elfogadtatására benyújtott dokumentáció: az oktatási intézményekből kiinduló javaslat a helyi és a megyei intézményeken keresztül jut el az állami költségvetést meghatározó intézményekig. Az intézmények végleges költségvetése tehát az állami költségvetésben az oktatás számára elkülönített pénzalapoknak a megyei szinten történő elosztásából – amikhez hozzájönnek még a jövedelemadókból származó pénzalapok –, majd ezeknek a

helyi tanács által történő elosztásából tevődik össze. Az oktatási intézmények költségvetését tehát a helyi tanácsok véglegesítik, és ezt hozzák az intézmények, valamint azon közpénzügyi hatóságok tudomására, amelyek hatáskörében működnek az intézmények. Elfogadása után az oktatási intézmény költségvetése jelenti azt a dokumentumot, amely alapján – és az érvényben levő finanszírozási gyakorlatnak megfelelően – biztosítják az intézmények különböző költségeinek fedezését.

A költségvetés végrehajtása az a) pontban ismertetett módszertan gyakorlatára alapján történik a kísérleti megyékben működő oktatási intézmények esetében is. Létezik viszont egy új rendelkezés, ami a korábbi módszertanban nem volt megtalálható; ez a pénzalapok felhasználásnak átláthatóságára vonatkozik. Eszerint az oktatási intézmények igazgatói kötelesek nyilvánosságra hozni az elfogadott költségvetést, egyértelművé téve az egyes finanszírozási forrásokból – állami költségvetésből, helyi költségvetésből, saját bevételekből – származó pénzüsszegek bevételi mutatóinak mértékét, valamint a költségek rendeltetését. Hasonlóképpen az önkormányzatnak is kötelessége nyilvánosságra hozni – a közpénzügyi hatóságoknak történő továbbítás után – a helyi oktatás finanszírozásának szemeszterenkénti és éves helyzetjelentését.

Az előző módszertani dokumentum ismertetéséhez hasonlóan, ezt a finanszírozási folyamatot is egy ábrában szeretném összegezni, amelyben a kísérleti megyékben működő oktatási intézményeknek járó pénzalapok elosztását mutatjuk be. Az ábra a 2. sz. mellékletben található.

c) A harmadik dokumentum a CNFIP által kidolgozott *Standard költségek, a közoktatási intézmények finanszírozási pénzalapjainak elosztási képletei és mutatói*¹⁷ címet viselő. A dokumentum két fejezetben tárgyalja a közoktatás finanszírozását: I. A standard költségek kiszámításának módszertana és nagysága, II. Az állami közoktatási intézmények finanszírozásához szükséges pénzalapok kiszámítási és elosztási modelljei.

Az I. fejezet két bevezető alfejezetet tartalmaz, amelyekben a közoktatás finanszírozásának a különböző jogszabályokban – elsősorban az oktatási törvényben – szereplő rendelkezéseit foglalják össze, kiemelt hangsúlyt fordítva a finanszírozási forrásokra és a finanszírozási típusokra (alap- és kiegészítő finanszírozás).¹⁸

A standard költség az alapfinanszírozáshoz szükséges pénzüsszegek megalapozásához szolgáló mutató. Az egy diákra eső standard költség meghatározása a CNFIP hatásköre, melyet a minisztérium által kiadott módszertan alapján dolgoznak ki. A standard költség mértékét, valamint az alapfinanszírozással járó különböző költségkategóriák mértékét a humán- és az anyagi erőforrások fizikai költségmutatói befolyásolják. Ezek a mutatók: az osztály-

létszám, az egy osztályra jutó óraszám, a pedagógusok bérének mértéke, amit a villamos- és hőenergia költségnormái, valamint az oktatási-nevelési folyamat megfelelő lebonyolításához szükséges anyagi és szolgáltatás-költségek befolyásolnak.

Az egy diákra eső standard költség egy hiteles mintamérték (etalon) és egy városi vagy falusi környezetben működő iskola valamely oktatási szintjének valamely szakterületén tanuló diákra jutó arányos finanszírozáshoz szükséges pénzösszegre vonatkozik.¹⁹ Ebből az alábbi megállapítások következnek:

i) A standard költség oktatási kategória szerint változik, nagysága a következők függvényében különböző lehet:

- az oktatási szint: óvodai, elemi iskolai, gimnáziumi, líceumi/alsó középfokú, felső középfokú és technikumi (posztliceális);
- szakirányok: elméleti, műszaki, speciális hivatásokra felkészítő,²⁰
- szakterület: elméleti oktatás – reál, humán; szakoktatás – szolgáltatások, anyagi erőforrások és környezetvédelem, műszaki szakirány; speciális hivatásokra felkészítő oktatás – művészeti, pedagógiai, testnevelés és sport, teológiai, katonai és közrendészeti szakirány.
- környezet: városi vagy falusi.

ii) Az esetek többségében az egy diákra eső standard költség nem egyezik meg az egy oktatási intézményben a diákok alapfinanszírozására szükséges pénzösszeg nagyságával. Ezt legalább két ok befolyásolja:

- a standard költség egy adott diáklétszámmal, osztályszámmal és osztálylétszámmal, az egy diákra jutó adott felülettel rendelkező ún. mintaiskolára vonatkozik – a valóságban pedig egy adott iskola a standardtól eltérő számú diáklétszámmal, különböző felületekkel és egy adott felszereltségi szinttel rendelkezhet;
- az egy diákra jutó személyzeti költségek eltérhetnek a standardtól, a pedagógusok képzettségi szintjétől, szolgálati idejétől és az egy pedagógusra jutó diákszámától függően.

iii) Az oktatási intézmények által a standard költség alapján kiszámolt pénzalapszükséglet nagyobb, egyenlő vagy kisebb lehet az állami és tanácsi költségvetésekből kiutalható összegeknél. Ez is több tényező függvénye:

- a GDP nagysága;
- az állami költségvetésbe és helyi költségvetésekbe befolyt jövedelmek nagysága;
- a GDP-ből az oktatásra jutó százalék;
- az oktatásban alkalmazott bérezési és befektetési politikák;
- az egyes helyi közösségek gazdasági potenciálja közötti különbségek;

- külső erőforrások és gazdasági társaságok támogatásának bevonása az oktatás finanszírozásába.

Az utóbbi években az állami és helyi költségvetések oktatás-finanszírozási lehetőségei kisebbek voltak a standard költség alapján meghatározott alapfinanszírozási szükségletnél. Ezt a különbséget a standard költség és az egy diákra jutó múltbeli költség közötti viszony igazolja: a CNFIP elemzései bebizonyították, hogy a múltbeli költségek mértéke szisztematikusan 15–25%-kal alacsonyabb volt az oktatási szinttől és intézmény szakirányától, az oktatási környezettől, a demográfiai tényezőktől, az oktatási intézmények szórásától függően.

A fenti megállapítások alapján a CNFIP módszertani dokumentuma a következő következtetésekre jut az egy diákra jutó standard költség nevű mutató tartalmával és céljával kapcsolatosan:

- A standard költség nem egyedüli kritériuma az oktatási intézményeknek járó pénzalapok elosztásának. Az elosztás egy képlet alapján történik, amely a standard költség mellett figyelembe vesz más korrekciós tényezőket is, valamint az oktatási intézmények múltbeli költségeit és a helyi tanácsoktól az oktatásra kiutalt pénzüsségeket is.
- Az egy diákra jutó standard költség értékéhez viszonyított eltérés mértéke nagyon különbözik földrajzi és közigazgatási régióként, de akár az egy településen belül működő oktatási intézmények esetében is. Ezekben az esetekben a standard költséghez mért korrekciókat nem lehet központilag meghatározott mutatók alapján elvégezni, hanem szükség van egy helyszínen végzett elemzésre, amely vagy a helyi, vagy a megyei önkormányzat feladata.
- A standard költség orientatív, viszonyítási alap. A standard költség értéke referenciamutató, amely az egyes oktatási intézmények számára nyújt viszonyítási alapot pénzüsségleteik meghatározásához. Ugyanakkor összehasonlító mutató valamely iskola reális költség-szükséglete és múltbeli költségei között. Egy oktatási intézmény reális költség-szükséglete és a standard költség közötti különbség releváns az iskolának a helyi költségvetésből történő finanszírozására és az önkormányzat oktatáspolitikájára nézve. Ugyanakkor ez a különbség rámutathat egy iskola „intézményi alulfejlettségére” is, valamint az oktatási felületek szétszórtságára, ezek alacsony kihasználtságára, nem megfelelő menedzsmentre stb.

Ezeknek a különbségeknek és kiváltó okaiknak elemzése a helyi tanácsok szintjén történhet a legnagyobb hatékonysággal, hiszen végső soron ők döntenek az oktatási intézményeknek kiutalandó pénzüsszeg nagyságáról.

A standard költség kiszámítására a következő képletet alkalmazzák:²¹

$$C_s = \frac{Ch_p + Ch_{ms} + Ch_{perf}}{\text{Beiskolázott diákok száma}}$$

Ahol: C_s = az egy diákra eső standard költség;

Ch_p = személyzeti költségek;

Ch_{ms} = dologi és szolgáltatásköltségek;

Ch_{perf} – a személyzet továbbképzési költségei.

A standard költséget külön képlettel határozzák meg az előző képletben szereplő három költség típus mindegyike esetében. Elsőként következnek a személyzeti kiadásokra vonatkozó standard költség meghatározása:

$$Ch_p = \frac{ch_{pd}^* + ch_{pmedia}^* + ch_{paux}^* + ch_{v_{budget}} + ch_{depl}^{**}}{\text{Beiskolázott diákok száma}}$$

Ahol: ch_{pd} = a pedagógusok fizetése;

ch_{pnedid} = a nem pedagógusok, a személyzet fizetése;

ch_{paux} = az oktatói segédszemélyzet fizetése;

$ch_{v_{budget}}$ = költségvetési pénzátutalások;

ch^{depl} = a személyzet utazási költségei;

* = a tantervekben szereplő szakterületeknek megfelelően alkalmazott személyzet alapfizetése és annak különböző pótlékai;

** = az alkalmazott személyzet (pedagógus, nem pedagógus és oktatói segédszemélyzet) bérezési összkiadásaira alkalmazott 0,36%.

A következő képlet a dologi és szolgáltatáskiadásokra vonatkozó standard költség kiszámítási módját szemlélteti:

$$Ch_{ms} = \frac{ch_{utilitati} + ch_{ams}}{\text{Beiskolázott diákok száma}}$$

Ahol: $ch_{utilitati}$ = közköltségek (fűtés, világítás, közművek, köztisztaság);

ch_{ams} = más dologi és szolgáltatásköltségek.

Ezen belül a főbb szolgáltatások költségeinek képlete:

$$Ch_{utilitati} = Ch_i + Ch_{il} + Ch_{ac}$$

Ahol: Ch_i = fűtésköltségek;

Ch_{il} = világítási költségek;

Ch_{ac} = víz- és csatornázási költségek

A fűtésköltségeket az oktatási intézményben beiskolázott diákok száma, az intézmény fűtési típusára és a fűtési időszakra (tél vagy nyár) – minisztériumi rendelettel – meghatározott fogyasztási normák, valamint a szóban forgó szolgáltatás aktuális árának szorzataként számolják ki.

A világítási költségeket a beiskolázott diákok száma, a világításra meghatározott fogyasztási normák (az adott év munkanapjainak száma, az osztályterem nagysága függvényében meghatározott fényerősség és az Egészségügy Minisztérium által rendeletben meghatározott lux-érték) és a szóban forgó szolgáltatás aktuális árának szorzataként számolják ki.

A víz-, csatorna- és köztisztasági költségeket a beiskolázott diákok száma, a fogyasztás időszaka és a – minisztériumi rendelettel megállapított – fogyasztási norma szorzataként számolják ki.

A főbb szolgáltatási költségek mellett léteznek más dologi és szolgáltatásköltségek is: postaköltségek, irodai fogyóanyagok, tisztítószerek, más funkcionális jellegű dologi és szolgáltatásköltségek, leltári tárgyak, napi javítások, könyvek és kiadványok stb. Ezek képlete a következő:

$$Ch_{ams} = \sum_i^n Ch_s \times k_i$$

Ahol: k_i különböző, a bérköltségekre vonatkoztatott százalékos értékeket vehet fel minden költségtípus esetében. A k_i értékeit a fentebb felsorolt dologi és szolgáltatásköltségek mértékére és struktúrájára vonatkozó esettanulmányok alapján határozták meg.

Végezetül következnek a standard költséget alkotó harmadik nagyobb költségtípus, a személyzet továbbképzési költségeinek kiszámítására vonatkozó képlet:

$$Ch_{perf} = \frac{Ch_p \times 1\%}{\text{Beiskolázott diákok száma}}$$

A képletből leolvasható, hogy továbbképzésre a személyzeti kiadások egy százalékát költik.

A dokumentum második fejezete az állami közoktatási intézmények finanszírozásához szükséges pénzalapok kiszámításának és elosztásának modelljeivel foglalkozik. Ennek alapjául egy brit szakértő, Martin Aldcroft elemzése és javaslatai szolgáltak. A bemutatott finanszírozási módszertan általános tájékoztató jellegű keretmodell és útmutató egy objektív intézményfinanszírozási képlet kidolgozásához.

A modell általános alapelvei:

a) egy oktatási intézmény finanszírozásához szükséges pénzalap kiszámításánál a legfőbb mutató az illető oktatási intézménybe járó diákok / óvodások száma; a finanszírozás fő mutatója nem lehet többé a személyzet nagysága, a beiskolázási szám az, amely döntő szerepet játszik a pénzelosztásban; (ez a diáklétszám növelésének érdekében történik, hiszen amennyiben az oktatók létszáma túl magas, mesterségesen növekednek a személyzeti kiadások);

b) egy oktatási intézménynek járó pénzalapok elosztásának alapvető kritériuma az egy diákra/óvodásra jutó standard költség, amelyeket korrekciós mutatókkal egészítenek ki.

c) az oktatási intézményeknek járó pénzalapok elosztásakor a következő három kritériumot is tekintetbe kell venni:

- hatékonyság: ez határozza meg a szükségletek szerinti kiegészítő pénzalapok kiutalását, a nagyobb szükségletekkel rendelkező vidékek megfelelő nagyságú pénzalapokban részesülnek, ami azonban feltételezi a szükségletek felmérését, az elosztás szükségletek szerinti megvalósítását, a szükségletek megváltozásával az elosztás megváltoztatását, az oktatási intézmények igazgatói korszerű menedzsmentjének ösztönzését;
- eredményesség (magasabb határfok): meghatározza az oktatási folyamat minőségét, valamint az oktatási folyamat általános céljainak az elérését: a diákoknak jobb minőségű oktatásban kell részesülniük, és ennek érdekében figyelni kell a személyzet jobb szakmai felkészülésére, a diák-tanár kapcsolat javítására, valamint a kiemelkedő teljesítményű oktatók pénzbeli kompenzálására;
- méltányosság: meghatározza a diákoknak/óvodásoknak nyújtott lehetőségek egyenlőségét, beleértve a minőségi oktatáshoz való egyenlő esélyeket és egyenlő hozzáférést, a diákok származási környezetétől és társadalmi háttérétől függetlenül.

d) a pénzügyi és adminisztratív menedzsmenttel kapcsolatos döntések helyi szinten születnek, beleértve az oktatási intézmények igazgatóit is, akik egyfokú szabadsággal és rugalmassággal bírnak a költségvetés megtervezése és végrehajtása során, és felelősséggel tartoznak a helyi közösségeknek.

Az alábbiakban a pénzalapoknak a magasabb szintekről az alacsonyabb szintek fele történő elosztásának módszertanát ismertetjük:

i) A pénzalapok leosztása központi szintről megyei szintre²²

$$A_j = \left[(cp_1 \times nr. pres_j) + (cp_2 \times nr. prim_j) + (cp_3 \times nr. gim_j) + (cp_4 \times nr. lic_j) + (cp_5 \times nr. sam_j) + (cp_6 \times nr. gimarte) \right] \times Cdif_j$$

Ahol:

A_j = a megyének történő kiutalás;

cp_1 = egy óvodásra jutó standard költség;

cp_2 = egy elemi iskolás diákra jutó standard költség;

cp_3 = egy gimnazista (általános iskolás) diákra jutó standard költség;

cp_4 = egy líceumi diákra jutó standard költség;

cp_5 = egy művészeti és szakiskolai diákra jutó standard költség;

cp_6 = egy művészeti gimnáziumi diákra jutó standard költség;

$nr. pres_j$ = a megye oktatási intézményeiben tanuló óvodások száma;

$nr. prim_j$ = a megye oktatási intézményeiben tanuló elemi iskolások száma;

$nr. gim_j$ = a megye oktatási intézményeiben tanuló általános iskolások száma;

$nr. lic_j$ = a megye oktatási intézményeiben tanuló líceumi diákok száma;

$nr. sam_j$ = a megye oktatási intézményeiben tanuló művészeti és szakiskolai diákok száma;

$nr. gimarte_j$ = a megye oktatási intézményeiben tanuló művészeti általános iskolások száma;

$Cdif_j$ = a megyének járó oktatási költségvetési megkülönböztető koefficiens.

A szóban forgó megkülönböztető koefficiens kiigazítja az állami költségvetésből a megyék számára kiutalandó összegeket oly módon, hogy azok beleférjenek a rendelkezésre álló összköltségvetésbe. A mutató értékét évente közli a CNFIP, kiszámításának alapjául az előző évi egy diákra/óvodásra jutó átlagos költség szolgál.

Jelenleg az erre a szintre történő leosztás a személyzeti költségekre (mint az egy diákra jutó standard költség és az alapfinanszírozás költségösszetevője) vonatkozik, ahogy azt az oktatási törvényt módosító és kiegészítő 2004/354-es törvény meghatározza. Ebben az esetben az egyes megyékre vonatkozó kiigazítás a következő mutatók alapján történik: az egy diákra/óvodásra jutó személyzeti költségek és az egy pedagógusra/helyettesítő pedagógusra jutó diákok száma.

Annak érdekében, hogy elkerüljék azt az esetleges kockázatot, hogy az előző évekhez viszonyítva nagy lenne az eltérés az egyes megyéknek leosztott pénzüsszegek között, a megkülönböztetési koefficiensnek van egy minimális és maximális értéke: nem kevesebb, mint 0,85 és nem több mint 1,15 az előző évhez viszonyítva.

Amennyiben a kiutalás az oktatási költségeknek szánt globális összeg formájában történik, ez – az alapfinanszírozás meghatározásának megfelelően – a következőket kell, hogy jelentse:

- a személyzeti költségek 100%-os fedezése (ami az összköltség legkevesebb 80%-át jelentené);
- az anyagi- és szolgáltatásköltségek X%-a (ennek legalább az inflációs növekedés szintjét kellene fedeznie);
- a szakmai továbbképzés költségeinek Y%-a (ennek a személyzeti költségek 1%-a körüli aránynak kellene lennie).

Ez a mechanizmus az oktatási kiadások Z%-át eredményezné, ami abszolút értékben fedezné az alapfinanszírozás költségeit.

ii) A pénzalapok leosztása megyei szintről helyi szintre²³

$$A_l = \left[(cs_1 \times nr.pres_l) + (cs_2 \times nr.prim_l) + (cs_3 \times nr.gim_l) + \right. \\ \left. + (cs_4 \times nr.lic_l) + (cs_5 \times nr.sam_l) + (cs_6 \times nr.gimarte_l) \right] \times Cdif_l$$

Ahol:

A_l = a közigazgatási-területi egységnek kiutalt támogatás;

cs_1 = egy óvodásra jutó standard költség;

cs_2 = egy elemi iskolás diákra jutó standard költség;

cs_3 = egy gimnazista (általános iskolás) diákra jutó standard költség;

cs_4 = egy líceumi diákra jutó standard költség;

cs_5 = egy művészeti és szakiskolai diákra jutó standard költség;

cs_6 = egy művészeti gimnáziumi diákra jutó standard költség;

$nr.pres_l$ = a szóban forgó közigazgatási-területi egység oktatási intézményeiben tanuló óvodások száma;

$nr.prim_l$ = a szóban forgó közigazgatási-területi egység oktatási intézményeiben tanuló elemi iskolás diákok száma;

$nr.gim_l$ = a szóban forgó közigazgatási-területi egység oktatási intézményeiben tanuló általános iskolások száma;

$nr.lic_l$ = a szóban forgó közigazgatási-területi egység oktatási intézményeiben tanuló líceumi diákok száma;

$nr.sam_l$ = a szóban forgó közigazgatási-területi egység oktatási intézményeiben tanuló művészeti és szakiskolai diákok száma;

$nr.gimarte_l$ = a szóban forgó közigazgatási-területi egység oktatási intézményeiben tanuló művészeti általános iskolások száma;

$Cdif_l$ = a közigazgatási-területi egységnek járó oktatási költségvetés megkülönböztető koefficiense.

A helyi szinten alkalmazott megkülönböztető koefficiens célja kiigazítani a pénzügyi kiutalások összegét olyanképpen, hogy biztosítsa a következő tényezők által keletkezett különbségeket:

- a) a diákok szociális és oktatási szükségletei;
- b) az oktatási folyamat költségei szintek, szakirányok és oktatási környezet szerint;
- c) a rendelkezésre álló helyi finanszírozás.

A koefficienst minden településre vonatkozóan külön kiszámolják a felsorolt három kategória (a-c) esetében, a rendelkezésre álló korrekciós mutatók súlyozott arányában. Mindegyik súlyozás az illető mutató országos átlagértékéhez viszonyítva történik, és mindegyik külön súlyozási értéket kap az illető település megkülönböztető koefficiensében. Ennek megfelelően a helyi szintű kiigazítás két szakaszban zajlik:

- a releváns, valamint a diákok szociális és oktatási szükségleteire, az oktatási folyamat költségeire és a helyi költségvetésből az oktatásra kiutalható pénzalapokra vonatkozó korrekciós mutatók kiválasztása;
- az egyes korrekciós mutatók súlyozása a számítási képletben belül.

Az alábbi táblázat tartalmazza a két szakasz során használt mutatókat:

1. táblázat – A helyi oktatási költségvetésben alkalmazott korrekciós mutatók²⁴

Releváns és rendelkezésre álló mutatók	A mutató súlya a számítási képletben	Az országos átlaghoz viszonyított %-os növekedés	A felülvizsgált megkülönböztető koefficiens	A finanszírozás %-os módosítása
<i>A szociális, oktatási és gazdasági szükségletek szintje</i>				
A nem roma kisebbségek (%)				
Romák (%)				
Speciális oktatásban részesülő diákok (%)				
Szegénységi ráta				
Munkanélküliségi ráta				
Szociális ellátásban részesülők rátája				
Elszigeteltség (lakosság/km ²)				
<i>Az oktatási folyamat költségei</i>				
Városi-falusi környezet megkülönböztetési mutatója				
Az oktatási szint megkülönböztetési mutatója				

<i>Helyi finanszírozás</i>				
Egy lakosra jutó helyi jövedelem (bevétel)				
Egy lakosra GDP (nemzeti össztermék)				
Mutatók összesen				

A súlyok összértéke 100, ami azt jelenti, hogy valamely helyi önkormányzat finanszírozásában egy bizonyos mutató értékének módosulása következtében beálló 0,01 %-os változás az illető mutató értékének az országos átlaghoz viszonyított 1%-os pozitív vagy negatív eltérésére vezethető vissza.

Minden megye szabadon dönt arról, hogy milyen korrekciós mutatókat alkalmaz a finanszírozási képletben és azokat mennyire súlyozza. Az egy diákra/óvodásra jutó standard költséget a CNFIP számolja ki oktatási szintek, szakirányok és oktatási környezet szerint.

iii) A pénzalapok leosztása a helyi önkormányzatoktól az oktatási intézményekhez

Az elemzési, számítási és elosztási mechanizmus két szinten történik:

a) A helyi önkormányzat szintjén:

- az összes pénzbeli kiutalás elemzése és összehasonlítása a kért oktatási költségvetéssel, valamint a saját pénzbeli utalások méretezése oly módon, hogy az beleférjen az oktatási költségvetés összességébe;
- az oktatási intézményeknek ajánlott pénzbeli utalások összehasonlítása a múltbeli költségekkel;
- a pénzalapok nagyságának megállapítása oktatási intézményekre lebontva, figyelembe véve a finanszírozási képletet, felhasználva az újraszámolt, egy diákra/óvodásra jutó standard költséget, a megkülönböztető koefficienseket és a korrekciós mutatókat;
- a pénzalapok szétosztása az oktatási intézmények között.

b) Az oktatási intézmények szintjén:

- a valós költségmutatók megállapítása; ennek kiindulópontja a CNFIP által kiszámolt standard költség értéke, a standard költségek és a múltbeli költségek megkülönböztető koefficiensei;
- diáklétszám oktatási szintek és szakirányok szerint;
- a pénzalapok kiigazításához szükséges korrekciós koefficiensek azonosítása;

- az egyes korrekciós koeficienszek súlyozásának megállapítása;
- az oktatási intézmény számára szükséges pénzügyi kiutalások nagyságára vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

Az oktatási intézmény szintjén az elosztási képlet valójában a költségvetés tervezési szakaszára vonatkozik, azaz az igazgató állítja össze a költségvetés-tervezetet és nyújtja be a helyi önkormányzatnak.

2. táblázat – Az oktatási intézmény költségvetésének megtervezésekor használt költségkategóriák és mutatók²⁵

Ssz.	A finanszírozási képlet eleme	A lefedett költségkategóriák	Használt mutatók
1	Az oktatási intézmény alapfinanszírozása	Személyzeti kiadások Anyagi kiadások A személyzet továbbképzési kiadásai	Diáklétszám oktatási szintenként
2	Speciális oktatásban részesülő diákok finanszírozása	Uaz, a speciális oktatásban részesülő diákokra vonatkoztatva	A speciális oktatásban részesülő diákok becült száma
3	Az etnikai kisebbségekhez tartozó diákok oktatásának finanszírozása	A román nyelv mint második nyelv oktatásának költségei	Nem roma diákok száma Roma diákok száma
		A nem román anyanyelvű diákok számára készült tankönyvek pótköltségei	Nem roma diákok száma Roma diákok száma A beiskolázási szám növekedése/csökkenése az előző tanévhez képest
4	A kiegészítő oktatási szükségletek finanszírozása	A hátrányt okozó jelenségek hatásainak kiküszöbölésére vonatkozó költségek	A diákok száma x GDP _{megye} /GDP _{régió}
5	A sajátos területi tényezők által meghatározott finanszírozás	Közös költségek Karbantartási költségek Befektetési költségek	Az iskola alapterülete Az anyagi bázis állapota A fűtési rendszer típusa
6	Az oktatási intézményre jellemző sajátos tényezőkből fakadó finanszírozás	A több székhelyből fakadó költségek A műemlék-épületekben működő székhely Az iskola védelmére irányuló költségek	Az iskolai struktúrák költségmutatóinak nagysága Az adott oktatási szintnek megfelelő átlagköltségeket meghaladó oktatási költségek A diák-tanár arány
Az oktatási intézmény költségvetésének kiigazítása		A költségmutatók növekedése/csökkenése a költségvetés megtervezésekor előrelátott és a reális diáklétszám közötti különbség függvényében, valamint kategóriák szerint a sajátos és kiegészítő oktatási szükségletek, a területi és az iskolára jellemző sajátos (lásd 1–6. pontok) tényezők függvényében.	

A fenti táblázat tartalmazza a finanszírozási képlet elemeit, a költségkategóriákat, valamint azokat az alapmutatókat, amelyek alapján az oktatási intézmény költségvetését megtervezik.

Új elemként jelenik meg a *minőségi korrekciós mutató* az oktatási intézményeknek szánt pénzalapok elosztásában. Ez a minőségi korrekciós mutató figyelembe venné mind az oktatószemélyzet szakképesítési szintjét, mind az intézmény teljesítményeit. Ez a mutató kiigazíthatná – pozitív vagy negatív irányba – az oktatási intézményeknek járó pénzalapokat, többet juttatván azoknak az intézményeknek, amelyek képzetesebb pedagógusokkal rendelkeznek és jobb egyéni teljesítményeket mutatnak fel (végzősök aránya, jegyek nagysága, az országos versenyeken kiemelkedő eredményeket elérő diákok száma stb.). Ez ösztönözhetné az iskolákat képzetesebb oktatószemélyzet vonzására, valamint a diákok számára szervezett tevékenységek számának növelésére, amely a beiskolázási szám és ezáltal a költségvetési kiutalások növekedéséhez vezetne.

B. A közoktatás finanszírozása a jövőben – tervezet szintjén létező módszertan

A módszertani jellegű dokumentumok közül a negyedik ismertetésre kerülő a Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa (CNFIP) által elkészített *A finanszírozási szükséglet és a közoktatásnak előirányzott pénzalapok elosztási képletének megalapozása*²⁶ című módszertani segédlet. Ebben kerültek meghatározásra az oktatás új alapokon nyugvó finanszírozásának képletei, a különböző mutatók és azok értékei. Mielőtt rátérnék ezek ismertetésére, szükségesnek tartom kiemelni, hogy az oktatási intézmények költségvetését alkotó finanszírozási típusok közül a harmadikat – amit a közoktatás decentralizációs stratégiája kiegyenlítő finanszírozásnak nevezett –, jelen dokumentum *pótf finanszírozásként*²⁷ emleget. Az eltérő fogalomhasználat ellenére azonban ugyanarról a finanszírozási típusról van szó.

A költségvetés összetétele és megalapozásának fontosabb mutatói

A különböző finanszírozási típusok esetében különböző olyan mutatók léteznek, amelyeknek a szükséges pénzösszegek kiszámításában van szerepük. Ezek a mutatók a következők:

i) Alapfinanszírozás esetében:

– az egyes oktatási szinteken és szakokon nyilvántartott diák- és óvodáslétszám, pontosabban: bentlakásos rendszerben működő óvodákba járó gyerekek (akik egy hétig folyamatosan az intézményben maradnak),²⁸ a napközi rendszerben működő óvodákba járó gyerekek,²⁹ a (normál programú intézménybe járó) óvodások; elemi iskolások;

gimnazisták (általános iskolások); líceumi diákok és a speciális hivatásokra felkészítő oktatásban részt vevők; a művészeti és szakiskolai diákok;

- az Oktatási és Kutatási Minisztérium által megállapított egy diákra jutó standard költség;
- az egy diákra jutó standard költség megkülönböztető koefficiensei a városi-falusi környezet, oktatási szint és jelleg (profil) szerint, amelyeket szintén az Oktatási és Kutatási Minisztérium számít ki.

ii) *Kiegészítő finanszírozás esetében:* a szükséges pénzalapokat különböző mutatók vagy igazoló dokumentumok alapján állapítják meg, a finanszírozandó tevékenység típusától függően, az alábbiak szerint:

- alapvető költségek – kivitelezési tervek és a hozzájuk kapcsolódó hozzávetőleges költségvetés;
- az oktatási felületek külső pénzüsszezből történő felújításának költségei – a társfinanszírozás céljából jóváhagyott projektek és munkálatok értéke;
- a bentlakások és étkezdék tevékenységének pótköltségei – az egy diákra jutó állami és helyi költségvetésből kiutalt támogatás értéke; a diákokra kirótt bentlakási/étkezdei díjak és a hasznélvezők (kedvezményezett) száma;
- a diákok támogatását szolgáló egyes országos programok finanszírozási költségei – a program hasznélvező diákjainak száma és az egy diákra jutó programköltség;
- a diákok ösztöndíjköltségei – az ösztöndíjban való részesülés törvényes feltételeit teljesítő diákok száma és az ösztöndíj átlagos szintje;
- a diákok és pedagógusok számára nyújtott utazási kedvezmények költségei – a hasznélvező diákok és pedagógusok száma; a szállítási költségek éves értéke (autóbuszbérletek, a személygépkocsival történő szállítás elszámolási költségei stb.)

iii) *Kiegyenlítő (vagy pót-) finanszírozás esetében:* a szükséges pénzalapok indoklása az egyes korrekciós koefficiensek alapján történik, amelyeket az alapfinanszírozás szerinti egy tanulóra eső standard költség bizonyos százalékában állapítanak meg. Ezek a pénzalapok kizárólag a megyei önkormányzat Oktatási Igazgatósága által jóváhagyott, a helyi önkormányzatok által látta-mozott javaslatok alapján kerülnek kiutalásra.

Az alábbiakban bemutatom egy oktatási intézmény éves költségvetése összeállításának módszertanát, valamint az egyes mutatók konkrét értékeit. A költségvetést az intézmény igazgatója és a pénzügyi-könyvelősi részleg ve-

zetője közösen állítják össze, az iskola vezetőtanácsa megvitatja és láttamozza, majd ezt terjesztik elő a helyi önkormányzatnak.

A költségvetés összeállítása az alábbi mutatók szerint történik.³⁰

i) *Alapfinanszírozás*: az állami és helyi költségvetésből származó pénzalap nagysága az oktatási intézményben tanuló diákok száma, az egy diákra eső standard költség³¹ és a megkülönböztető koefficiensok szorzatát jelenti, az alábbi képlet szerint:³²

$$F_b = C_s \times \sum e_i \times K_i \times K_{rui}$$

Ahol:

F_b = az alapfinanszírozási pénzalap nagysága;

C_s = egy városi általános iskolásra eső standard költség;

e_i = az „i” szinten/profilon beiskolázott diákok száma;

$i_{1...n}$ = oktatási szint/profil;

K_i = az oktatási szinteknek/profiloknak megfelelő megkülönböztető koefficiens;

K_{rui} = az „i” oktatási szintekre/profilokra jutó megkülönböztető koefficiens a városi/falusi környezet szerint.

ii) *Kiegészítő finanszírozás*: a szükséges pénzalapot az összes, ebbe a finanszírozási kategóriába eső tevékenység/terület fedezésére szükséges költségek összege jelenti, az alábbi képlet szerint.³³

$$F_c = \sum F_{ci}$$

Ahol:

F_c = a kiegészítő finanszírozási pénzalap nagysága;

F_{ci} = az „i” tevékenységi terület költségeinek fedezésére szükséges pénzalap.

A fenti képlet szerint finanszírozandó tevékenységi területek mindegyikénél a szükséges pénzkeret megalapozása sajátos mutatók szerint történik, a szóban forgó pénzalapok kedvezményezettjeinek – diákok és/vagy pedagógusok – számától függően.

iii) *Kiegyenlítő (pót)finanszírozás*: a szükséges pénzalapot minden kiegyenlítő formában finanszírozott tevékenység esetében az illető tevékenységnek megfelelő költségmutatók alapján számítják ki, a következő képlet szerint:³⁴

$$F_s = C_s \times \sum E_{si} \times K_{si}$$

Ahol:

- F_s = a kiegyenlítő finanszírozási pénzalap nagysága;
 E_{si} = az „i” tevékenységi típus haszonélvező diákjainak száma;
 C_s = az egy diákra jutó standard költség;
 K_{si} = az alkalmazandó korrekciós koefficiens.

Az oktatási intézmény költségvetése az előző három pontban, a képletek alapján kiszámított pénzalapok összegét jelenti. Ennek a képlete a következő.³⁵

$$F_B = F_b + F_c + F_s$$

Amennyiben a kiegészítő vagy kiegyenlítő finanszírozáshoz tartozó valamely költségkategóriát nem az iskola, hanem más hitelező (helyi önkormányzat, megyei önkormányzat, megyei tanfelügyelőség, Oktatási és Kutatási Minisztérium stb.) valósítja meg, ennek nem kell szerepelnie az iskola költségvetésében, mivel szerepelni fog a hitelező intézmény költségvetésében. Ennek ellenére, a szóban forgó tevékenységekhez szükséges pénzalapokat az iskolának kell kiszámolnia és előterjesztenie a helyi önkormányzatnak vagy a megyei tanfelügyelőségnek.

A költségvetés-tervezet jóváhagyása a különböző finanszírozási szinteken

Az oktatási költségvetés Romániában az alábbi szinteken megy keresztül: az oktatási intézmény, a helyi önkormányzat, a megyei önkormányzat, valamint az Oktatási és Kutatási Minisztérium, a Köznevelés Finanszírozásának Országos Tanácsa és a Pénzügyminisztérium. Az ismertetett módszertani dokumentum szerint az egyes szintek a következő hatáskörökkel és feladatokkal rendelkeznek:

i) *Az oktatási intézmény szintjén:* az igazgató és a főkönyvelő által elkészített költségvetés-tervezetet az iskola vezetőtanácsa láttamozza. Ennek célja ellenőrizni, hogy a költségvetés megfelel-e az iskola vezetőtanácsa által elfogadott fejlesztési stratégiának, a beiskolázási számnak, a tantervnek, valamint a kiegészítő és kiegyenlítő finanszírozási programoknak.

A vezetőtanács által láttamozott költségvetés-tervezetet az iskola továbbítja a helyi önkormányzatnak, az egyes finanszírozási típusoknak (alap, kiegészítő és kiegyenlítő) megfelelő indoklásokkal együtt, és ahol szükséges, csatolja a programok indoklását is.

ii) *A helyi önkormányzat szintjén:* összegyűjtik az adott önkormányzat hatáskörébe tartozó összes oktatási intézmény költségvetés-tervezetét, ezeket elemzik és, hogyha szükséges, korrigálják a korábban jóváhagyott iskolafejlesztési terv, beruházási és modernizálási tervek, a törvény vagy az illetékes hatóságok által elfogadott kiegészítő és kiegyenlítő finanszírozási programok terveit, valamint a helyi fejlesztési prioritások alapján. A kijavított költségve-

tés-tervezetek adatait az oktatásra szükséges pénzalapok címén beépítik a helyi költségvetés tervezetébe. Ezeket a pénzalapokat szintén indoklással kell ellátni, a finanszírozás típusa, valamint a finanszírozási forrás származása (a helyi önkormányzat saját forrásai, a központi költségvetésből származó támogatások/ szubvenciók, a helyi önkormányzatok költségvetésének kiegyensúlyozására a megyei tanács szintjén létrejövő alap, vagy esetenként a Pénzügyminisztérium) szerint.

Ezt követően a helyi önkormányzat továbbítja a megyei önkormányzathoz a következő költségvetési évre az állami és a megyei költségvetésből szükséges pénzalapokra vonatkozó igénylést, a megfelelő indoklással ellátva.

iii) *A megyei önkormányzat szintjén:* összesítik a megye összes helyi önkormányzatától begyűjtött költségvetés-tervezeteket, és kiszámolják az egy diákra eső, az önkormányzatokra jutó költségek elosztási koefficienseit. Ezek alapján indokolják meg az állami költségvetésből az oktatási szükségletekre, valamint a helyi önkormányzatok költségvetését kiegyensúlyozó alap számára szükséges pénzalapok nagyságát.

Az így kiszámolt pénzszükségletet a megyei önkormányzatok továbbítják az Oktatási és Kutatási Minisztériumhoz, a Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsához és a Pénzügyminisztériumhoz, amelyek ellenőrzik ezek megalapozottságát, valamint az országosan jóváhagyott koefficiensektől való esetleges eltérést.

iv) *Az Oktatási és Kutatási Minisztérium, a Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa és a Pénzügyminisztérium szintjén:* a Közoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa (CNFIP) elemzi a megyei önkormányzatok által benyújtott igényléseket, és azokkal, valamint a Pénzügyminisztériummal közösen, hogyha szükséges, elvégzi a megfelelő korrekciókat. Ugyanakkor a Tanács ellenőrzi azt is, hogy az igénylések során tiszteletben tartották-e az országosan érvényes mutatókat: az egy diákra eső standard költséget, a korrekciós és megkülönböztető koefficienseket. Az elemzéseket követően a CNFIP javaslatot tesz az oktatás számára az állami költségvetésből kiutalandó pénzalap nagyságára.

Az állami költségvetésből az alapfinanszírozásra kiutalandó pénzalapok nagysága az egy diákra jutó standard költség bizonyos százalékát jelentik, az egyes költségvetési tételeknek megfelelően (pl. a személyzeti költségek 100%-a, a tankönyvek 100%-a, a költségvetésben szereplő dologi költségek 25%-a, a diákok és oktatók számára nyújtott vasúti közlekedési támogatás 100%-a stb.).

A kiegészítő finanszírozás esetében a kormány által a külső finanszírozású programok számára kiutalt összegek a különböző jogszabályoknak

megfelelő mértékűek (pl. 100% taneszközökre, 100% a „Pénzt számítógépre” nevű program lebonyolítására, 100% szociális ösztöndíjra stb.).

A kiegyenlítő finanszírozás esetében a szükséges pénzösszeget a Belügy- és Közigazgatási Minisztérium meg a Pénzügyminisztérium képviselőivel történő konzultáció után állapítják meg, a megyei önkormányzatok által megindokolt igénylések összesítésével, azzal a kitételrel, hogy ezekhez az igénylésekhez kísérő dokumentumként mellékelni kell az illetékes hatóságok és intézmények jóváhagyását.

Az Oktatási és Kutatási Minisztérium, a CNFIP, valamint a Belügy- és Közigazgatási Minisztérium által elfogadott, az oktatás számára országosan szükséges pénzalap nagyságát a Pénzügyminisztérium tudomására hozzák annak érdekében, hogy ez bekerüljön az állami költségvetésbe. Az Oktatási és Kutatási Minisztérium továbbítja a Pénzügyminisztériumnak ezen pénzalap megyék közötti elosztásának koefficienseit is. A Pénzügyminisztérium felveszi az állami költségvetésbe az oktatás számára kiutalandó pénzalapok mutatóit, ezeket pedig majd a költségvetési törvény révén hagyják jóvá.

A költségvetés elfogadása és a pénzalapok kiutalása

Az állami költségvetési törvény által elfogadják az oktatásnak szánt pénzalapok nagyságát a három finanszírozási típus szerint elkülönítve. Az elfogadott pénzalap nagysága nem haladhatja meg a minisztériumok által javasolt összeget, viszont általában a kiutalt pénzösszeg annál kevesebb. Azonban a költségvetési törvényben elfogadott egy diákra jutó standard költség nem lehet kevesebb, mint az előző időszak standard költsége, kiegészítve a bérek, valamint a dologi eszközök és szolgáltatások árának növekedési mutatójával.

Az alapfinanszírozásra jóváhagyott pénzalapok megyék, helyi önkormányzatok és oktatási intézmények közötti elosztása méltányosan kell, hogy történjék, a költségvetés-tervezeteknek az iskolák, helyi és megyei önkormányzatok, valamint országos szinten történő kidolgozása folyamán megállapított megkülönböztető és elosztási mutatók alapján.

A pénzalapok elosztása a magasabb szintekről az alacsonyabb szintekre a következőképpen történik:

i) *Az állami költségvetésből a megyei önkormányzatoknak:* a pénzalapok elosztása a CNFIP által elfogadott és a minisztériumok által jóváhagyott elosztási mutatók alapján valósul meg. Az alapfinanszírozással párhuzamosan az állami költségvetésből a kiegészítő és kiegyenlítő finanszírozás pénzalapjait is kiutalják. Ez utóbbiakat szintén a CNFIP által javasolt arányok szerint osztják el, az egyes szinteken – helyi, megyei és központi – működő döntéshozó tényezők által jóváhagyott finanszírozási programok alapján, és csak azon programok számára, amelyeket az iskolákon keresztül, vagy közvetlenül a megyei vagy helyi önkormányzatok költségvetéséből finanszíroznak.

ii) *A megyei tanácsok*: elosztják a helyi önkormányzatok között az állami költségvetésből kapott pénzalapokat, a diáklétszámmal arányosan. Az elosztás a költségvetési törvényben meghatározott egy diákra jutó standard költség, és az egyes településtípusnak megfelelő elosztási koefficiensek alapján történik.

Az ún. egyensúlyalapot a helyi önkormányzatok számára lehet kiutalni vagy az alapfinanszírozás kiegészítésére, vagy olyan programok/tevékenységek finanszírozására, amelyek költségeit a kiegészítő vagy kiegyenlítő finanszírozásból fedezik. Ezeket a pénzüsszegeket a helyi önkormányzatok megindokolt kérése alapján osztják el, általában olyan esetekben, amikor ezek jövedelmei és az állami költségvetésből kiutalt pénzüsszegek nem fedezik teljes egészében az alapfinanszírozás szükségleteit.

iii) *A helyi tanácsok*: megkapják a megyei önkormányzatoktól az állami költségvetésből és az egyensúlyalaphoz nekik járó pénzüsszegeket, külön az alap-, kiegészítő és kiegyenlítő finanszírozásra. A megyei önkormányzattól kapott pénzalapokhoz a helyi önkormányzat saját jövedelmeiből hozzáteszi a helyi szintű alapfinanszírozás költségeinek fedezéséhez szükséges forrásokat.

Az alapfinanszírozás számára az állami és megyei költségvetésből kiutalt összegek, valamint az önkormányzatok saját költségvetéséből elkülönített összegek legjobb esetben teljes egészében fedezik az iskola vezetősége által a költségvetés tervezési szakaszában igényelt és a helyi önkormányzat számára továbbított összeget. Ebben az esetben minden oktatási intézmény számára kiutalásra kerül az egy diákra eső költség és az illető intézményben tanuló diákok létszámának megfelelő globális pénzüsszeg, az alábbi képlet szerint:³⁶

$$F_{bi} = C_{mi} \times E_i$$

Ahol

F_{bi} = az „i” iskola alapfinanszírozására kiutalt globális pénzüsszeg;

C_{mi} = az „i” iskola egy diákjára eső költség;

E_i = az „i” iskola diáklétszáma.

Amennyiben a különböző költségvetési forrásokból kiutalt és a helyi önkormányzat által jóváhagyott összeg kisebb, mint az előző költségvetés-tervezési szakaszokban igényelt, ezt az iskolák között a diáklétszámmal arányosan osztják el, vagy a település szintjén jóváhagyott, egy diákra eső költség és szintén a település szintjén kiszámolt elosztási koefficiensek alapján. Ebben az esetben a következő képletet alkalmazzák:³⁷

$$F_{as_i} = C_{ml} \times k_a \times N E_i \times k_l$$

Ahol:

Fas_i = az „i” iskolának kiutalt pénzalap;

k_a = a helyi önkormányzat által jóváhagyott, az iskola által javasolt pénzalap hányada;

C_{ml} = az egy diákra eső költség település szintjén meghatározott értéke;

NE_i = az „i” iskola diáklétszáma;

k_i = az „i” iskola egy diákjára jutó elosztási koefficiens a települési szinten meghatározott egy diákra eső költséggel szemben.

A kiegészítő és kiegyenlítő finanszírozásra az állami és megyei költségvetésből származó összegeket, amelyekhez hozzáadódnak a helyi önkormányzat saját bevételeiből erre a célra elkülönített összegek, a következőképpen osztják el:

- a közvetlenül az önkormányzat által fedezendő költségekhez szükséges pénzalapok annak költségvetésében maradnak (ide tartoznak többek között a diákok és pedagógusok utazási költségei az önkormányzat tulajdonában levő mikrobusszal/autóbusszal);
- az iskola által megvalósított tevékenységek/programok kiegészítő és kiegyenlítő finanszírozásához tartozó költségek fedezésére szánt pénzüsszegeket kiutalják az iskoláknak.

iv) *Az iskola* globális összeg formájában kapja meg saját költségvetése részére a helyi önkormányzattól az alap-, kiegészítő és kiegyenlítő finanszírozás fedezésére kiutalt pénzalapokat. Ezt kiegészíti saját jövedelmeivel és megkapja azt az összeget, ami a következő pénzügyi év költségvetésének összeállításához alapul szolgál.

Ezen összeg alapján az iskola igazgatója és főkönyvelője elkészíti saját költségvetését tételes bontásban, kötelező módon figyelembe véve az oktatási-nevelési folyamat követelményeit, valamint a kiegészítő és kiegyenlítő finanszírozás keretében jóváhagyott programok/tevékenységek követelményeit. Az iskola így összeállított költségvetését a vezetőtanács láttamozza és a helyi önkormányzat hagyja jóvá. Ezt követően az iskola igazgatója felel a költségvetés végrehajtásáért.

I.1.4. A kisebbségi közoktatás finanszírozására vonatkozó rendelkezések

A romániai nemzeti kisebbségekhez – és ezen belül a magyar kisebbséghez – tartozó diákok oktatásának finanszírozására nincs külön szabályozás. A finanszírozás megvalósulását jelenleg szabályozó módszertani doku-

meritumok közül az első két ismertett szöveg semmiféle rendelkezést nem tartalmaz erre nézve, míg a CNFIP által kidolgozott, a standard költségre vonatkozó módszertani dokumentum ugyan megemlíti a korrekciós mutatók között a nemzeti kisebbségekhez tartozó tanulókat, ehhez azonban nem rendel konkrét számértéket, hanem a mechanizmus szerint a helyi önkormányzatokra bízza az egyes mutatók – közöttük a szóban forgó – súlyozását. A csak tervezet formájában létező, még alkalmazásra nem került módszertani dokumentum erre vonatkozóan külön rendelkezést szintén nem tartalmaz. Azok az intézmények tehát, amelyekben az ebbe/ezekbe a csoport(ok)ba tartozó diákok tanulnak, a többségi tanulókat oktató intézményhez hasonlóan részesülnek a finanszírozásból.³⁸ Egyetlen rendelkezés van, amit a tervezet formájában létező dokumentum a kisebbségi oktatásra vonatkozóan tartalmaz: a kisebbségi tanulók esetében alkalmazzák a kiegyenlítő finanszírozás korrekciós koefficiensei közül a nemzeti kisebbségekre érvényeset. Ez a tervezet szerint – amint az a 2. sz. mellékletben is látható – 3,07%-os koefficiens-értéket jelent, azaz minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó tanuló után az oktatási intézmény az egy diákra eső standard költség 3,07%-ával kap majd többet, amennyiben ebben a formában életbe lép a módszertani szabályozás.

1.2. A romániai felsőoktatás finanszírozása

A romániai felsőoktatás működésére és fejlesztésére vonatkozóan több jogszabály és más jellegű szabályozás is létezik, ezek finanszírozással kapcsolatos rendelkezéseket is tartalmaznak. Ide sorolható nyilvánvalóan az 1995-ben elfogadott oktatási törvény is, jöhet ez többnyire általános rendelkezéseket tartalmaz a felsőoktatás finanszírozását illetően.

Az oktatási törvény 171. szakasza tizenkét bekezdésben rendelkezik a felsőoktatás finanszírozásáról. Az 1. bekezdés értelmében az állami felsőoktatási intézményeket az állami költségvetésből és más forrásokból finanszírozzák. A felsőoktatási intézmények költségvetése az Oktatási és Kutatási Minisztérium költségvetéséből, szerződés alapján – alapfinanszírozásra és kiegészítő finanszírozásra, befektetések megvalósítására, az egyetemi hallgatók ösztöndíjaira és szociális védelmére – kiutalt pénzeszegekből, valamint saját jövedelmekből, kamatokból, adományokból, szponzorálásokból és különböző tevékenységek és szolgáltatások ellenértékéért beszedett díjakból tevődik össze. Ezeket a jövedelmeket az intézmények az egyetemi autonómia feltételeinek megfelelően használhatják fel, oktatási és kutatási célkitűzéseik megvalósítására.

Az *alapfinanszírozást* az állami költségvetésből biztosítják, a tandíjmentes helyekre felvételt nyert egyetemi és doktori hallgatók számától, az elméle-

ti és gyakorlati képzés szintjétől és sajátosságaitól, valamint más, elsősorban az oktatás minőségére vonatkozó mutatóktól függően. Az alapfinanszírozás célja az oktatási folyamatnak normális, az országos szabványoknak megfelelő szinten történő biztosítása.

A *kiegészítő finanszírozást* az állami költségvetésből, valamint külső forrásokból biztosítják. Ezt az Oktatási és Kutatási Minisztérium a következő tevékenységek esetében biztosítja:

- szállás és étkezési támogatás;
- felszerelések, valamint befektetések és javítások;
- egyetemi kutatások.

A felsőoktatási intézmények finanszírozása az Oktatási és Kutatási Minisztérium és az illető intézmény között megkötött szerződés alapján történik, a következőképpen:

- intézményi szerződés az alapfinanszírozásra, a hallgatók ösztöndíj- és szociális védelmi programjaira, valamint befektetési célkitűzésekre vonatkozóan;
- kiegészítő szerződés az egyetemi kutatás, az általános javítások, a felszerelés és más befektetési költségek, szállás és étkezési támogatás finanszírozására. A kutatásra szánt pénzalapok szétosztása, a többi rendelkezéstől eltérően, részletekben történik, a szerződés mellékleteiben lefektetett grafikonok szerint.

A felsőoktatás finanszírozásában szerepet játszik a Felsőoktatás Finanszírozásának Országos Tanácsa³⁹ (CNFIS) és az Egyetemi Tudományos Kutatás Országos Tanácsa⁴⁰ (CNCSU), amelyek javaslatokat tesznek az Oktatási és Kutatási Minisztériumnak a finanszírozás kritériumaira. Az állami felsőoktatási intézmények költségvetését az Oktatási és Kutatási Minisztérium hagyja jóvá, az állami költségvetés elfogadása után.

A CNFIS által kidolgozott módszertan szerint⁴¹ a felsőoktatás finanszírozása során azt az Európai Unió országai többségében elfogadott elvet alkalmazzák, hogy az állam nem pénzt utal ki az oktatási folyamat lebonyolítására, hanem finanszírozza annak eredményeit.

Amint korábban említettük, a felsőoktatás finanszírozása az egyetemek és az Oktatási és Kutatási Minisztérium között évente megkötött szerződések alapján történik. Az alapfinanszírozásból és kiegészítő finanszírozásból összeálló költségvetés felhasználásának felelőssége az egyetemek hatáskörébe tartozik, az egyetemi autonómia elvének megfelelően.

Az alapfinanszírozás pénzalapjainak kiutalása, akár csak a közoktatás esetében, matematikai képlet alapján történik. Ezt a „források követik a diákokat” elv alapján alkották meg, és időszakosan kiigazítják, a pénzalapok

hatékonyabb felhasználása érdekében. A képlet első változata kizárólag kvantitatív jellegű volt, az állami költségvetésből az egyetemek alapfinanszírozására kiutalt pénzalapok elosztása a diáklétszám szerint történt. Kezdetben az egyetemek a diáklétszámukkal egyenes arányban részesültek a költségvetési forrásokból.

2002-ben a képletet kiegészítették egy kvalitatív komponenssel, amelynek szerepe korrekciós. Ez a komponens valójában négy minőségi mutatót jelentett. 2003-tól jóval hangsúlyosabban jelentek meg a kvalitatív elemek a finanszírozási képletben, így az addig kvantitatív jellegű képlet jóval összetettebbé vált. Az új lista 13 mutatót tartalmazott, amelyeket három kategóriára osztottak: az oktatási folyamat minősége, az oktatói tevékenységet közvetlenül befolyásoló folyamatok minősége és az intézményi teljesítmény. Az egyes kategóriák fontosságát a képletben meghatározott súlyuk alapján lehetett meghatározni. A 13 mutatót egy új matematikai képletbe integrálták.

2006-ban sor került a minőségi mutatók rendszerének aktualizálására, amelynek elsődleges célja az adatok hitelességének biztosítása volt. Ennek érdekében a mutatók többségét újraértelmezték, hogy kiküszöböljék az összes, az egyetemek szintjén külön értelmezésre lehetőséget adó adatot, valamint a nehezen ellenőrizhető adatokat is. Emellett sor került az alapfinanszírozási képletben a kvalitatív komponens súlyának 12,7%-ról 20%-ra való növelésére. Ugyanakkor *A felsőfokú oktatás és intézményvezetés menedzsmentjének minősége* nevet viselő mutatót átalakították *A felsőfokú oktatás és intézményvezetés menedzsmentjének teljes minősége* nevű mutatóvá, amely egyúttal a minőség növelésére összpontosító intézményfejlesztési arcélt is kapott.

A 2007. évre a CNFIS javasolta a kvalitatív komponens arányának 25%-ra történő növelését. Továbbá javaslatot tett arra, hogy *A felsőfokú oktatás és intézményvezetés menedzsmentjének teljes minősége* nevű mutatót átalakítsák a CNFIS és az ARACIS⁴² által kezdeményezett, a felsőoktatás minőségének növelését megcélzó erőfeszítések összehangolásának eszközévé. Ezzel párhuzamosan véglegesíteni akarták az egységes támogatás és a koefficiensek kiszámításának egy determinista módszerét, ami az addig érvényben levő, a múltbeli adatokon alapuló változatot hivatott helyettesíteni. Ennek érdekében az Oktatási és Kutatási Minisztériummal együttműködve megtörtént az összes felsőoktatási intézmény által továbbított adat ellenőrzése. Ennek kettős célja volt: a pénzalapok elosztása során használt alapok érvényességének jóváhagyása, és olyan referenciajellegű információk megszerzése, amelyek a következő évekre kidolgozandó adatérvényességi ellenőrzések módszertanánál lehetnek hasznosak.

I. 2. 1. A felsőoktatás alapfinanszírozása

A 2007-es évben a CNFIS kidolgozta a felsőoktatás alapfinanszírozási támogatásának elosztására vonatkozó módszertant.⁴³ Az alábbiakban ennek alapján ismertetjük a felsőoktatás finanszírozásának fontosabb mutatóit, valamint esetenként az alkalmazott finanszírozási képleteket.

A felsőoktatási intézmények alapfinanszírozásának elosztása az alábbi alapvető tényezőkből indul ki: hallgatói létszám, oktatási formák és szakterületek, a minőségi mutatók kiszámításához szükséges változó-együttes. Az ezekhez szükséges összes információt az intézmények szolgáltatják a minisztériumnak.

A finanszírozási képlet két alapvető eleme a *hallgatói egyenérték*⁴⁴ és a *relatív minőségi mutatók*⁴⁵ értéke. Ezeket minden egyetem esetében külön számítanak ki az egyes intézmények által leadott adatok alapján.

Az egyetemek *finanszírozási egyenértékét* két lépésben számolják ki, éspe dig először meghatározzák a tagozati hallgatói egyenértéket az egyes szakirányok esetében. A számításokat egyszerű képletek alapján végzik, két változó-együttest alkalmazva: az oktatási formáknak – nappali vagy távoktatási tagozatos oktatás – megfelelő egyenértékűségi együtthatókat⁴⁶ és a szakirányok költségegyütthatóit.⁴⁷

A minőségi mutatók értékeit szintén két szakaszban számolják ki: az elsöben meghatározzák a mutatók abszolút értékeit, a másodikban pedig azok relatív értékeit. A minőségi mutatók abszolút értékeinek kiszámítása mutatóként különbözik, komplexitásuktól függően. A mutatók abszolút értékeinek átszámítása relatív minőségi mutatókká viszont azonos képletek alkalmazásával történik két mutató – a *tudományos kutatói teljesítmény szintje* (IC_6) és a *felsőfokú oktatás és intézményvezetés menedzsmentjének teljes minősége* (IC_{13}) – kivételével, amelyek összetettségükből fakadóan különböző képletek alkalmazását igénylik.

A *tagozati hallgatói egyenérték* kifejezést azért vezették be, hogy matematikai formában kifejezzék: miként alakulnak egy egyetemi hallgató felkészítésének a költségei az általa látogatott tagozat függvényében. A tagozati hallgatói egyenérték minden egyetem és szakirány esetében a tényleges diáklétszámoknak a hallgatók által látogatott tagozatok szerint súlyozott összegét jelenti. Az összegben szereplő súlyok tulajdonképpen az *egyenértékűségi együtthatók*. Valamely szakirány esetében az egyenértékűségi együttható a szóban forgó (f) oktatási formában (román nyelven), valamint nappali tagozaton ugyancsak román nyelven tanuló hallgató felkészítési költségei közötti arányt fejezi ki. Ezt az alábbi képlettel számolják ki:⁴⁸

$$SE_d^U = \sum_{f=1}^F e_f \times S_{fd}^U$$

Ahol:

SE_d^U – az U egyetemen, a d szakirányon tanuló hallgatóknak megfelelő tagozat-egyenérték,

S_{fd}^U – az U egyetemen, d szakirányon, az f oktatási formában tanuló hallgatók létszáma az adott időpontban,

e_f – az f oktatási forma egyenértékűségi együtthatója,

Faz – állami költségvetésből a romániai egyetemeken finanszírozott oktatási formák száma (a jelen tanévben $F=19$).

A *szakirány-egyenérték* kifejezést azért vezették be, hogy matematikai formában kifejezzék: miként alakulnak egy egyetemi hallgató felkészítésének a költségei az általa látogatott szakirány függvényében. A szakirányok költségeiben jelentkező különbségeket az egyes oktatási formáktól függetlenül azonosaknak tekintik, kivéve a speciális oktatási formákat. Ez utóbbiak esetében úgy értékelik, hogy a finanszírozási szükségletek szakterülettől függetlenül ugyanazok. Formai szempontból ez azt jelenti, hogy a speciális oktatási formákban részt vevő diákok esetében a közgazdaság-tudományi szakterület paramétereit alkalmazzák.

A *szakirány-egyenérték* minden egyetem esetében a különféle szakterületekhez tartozó tagozat-egyenértékeknek a hallgatók által választott szakirányok szerint súlyozott összegét jelenti. Az összegben szereplő súlyok tulajdonképpen a *szakterületek szerinti költséggyűjtések*.

Valamely oktatási forma esetében az egyes szakirányok költségegyütthatói a szóban forgó (d) szakirányon román nyelven, nappali tagozaton és az ugyanazon oktatási formában, közgazdaság- vagy valamilyen társadalom- és humántudományi szakirányon ugyancsak román nyelven tanuló hallgató felkészítési költségei közötti arányt fejezik ki. Az etalonnak tekintett közgazdaság-tudományi szakirányhoz történő viszonyítás azzal magyarázható, hogy az egy hallgatóra eső költségek az igényelt anyagszükségletnek és a kiegészítően alkalmazott követelményeknek tulajdoníthatóan magasabbak más szakirányokon. Hasonló érveket lehet felhozni a társadalom- és humántudományi szakirányok esetében is, ahol a költségkoefficiens értéke ugyancsak 1.

A *szakirány-egyenérték*et az alábbi matematikai képlettel számolják ki:⁴⁹

$$SEU^{(U)} = \sum_{d=1}^D C_d \times SE_d^{(U)}$$

Ahol:

$SEU^{(U)}$ = az U egyetem szakirányon tanuló hallgatóknak megfelelő szakirány-egyenérték,

$SE_d^{(U)}$ = az U egyetemen, d szakirányra vonatkozó tagozat-egyenérték,

C_d = a d oktatási formának megfelelő költségkoefficiens

D = az állami költségvetésből a romániai egyetemeken finanszírozott szakterületek száma (ebben az évben $D=15$)

Amint arról korábban már szó esett, a CNFIS által a 2007. évre javasolt módszertani dokumentum 13 minőségi mutatót tartalmaz a felsőoktatás finanszírozására vonatkozóan. Az alábbiakban röviden ezeket is ismertetjük, anélkül azonban, hogy az esetenként túl bonyolult képleteket is bemutatnánk.⁵⁰

IC₁: *A főállású oktatók száma*: az egyetemen munkakönyvvvel alkalmazott oktatók a szakirány-egyenértékhez viszonyítva.

IC₄: *A doktori címmel rendelkező főállású oktatók száma* a szakirány-egyenértékhez viszonyítva.

IC₅: *A 35 év alatti főállású oktatók száma* a szakirány-egyenértékhez viszonyítva.

IC₆: *A tudományos kutatói teljesítmény szintje*: ez a mutató szerkezetében és kiszámítási képletében is eltér a többitől, azoknál jóval komplexebb. Összetételében tíz, teljesítmény-kritériumoknak is nevezett részmutatót tartalmaz, amelyeket a Felsőoktatási Tudományos Kutatás Országos Tanácsa (CNCSIS)⁵¹ állapít meg és számítja ki:

1. Országos kutatási pályázat – grant (a CNCSIS és a Román Akadémia pályázat);
2. Nemzetközi kutatási szerződések;
3. Belföldi vállalatokkal kötött kutatási szerződések;
4. Befejezett doktori disszertációk;
5. Jegyzett folyóiratban közölt tanulmányok;
6. Elismert kiadóknál megjelent könyvek;
7. Levédett szabadalmak, vagy szellemi tulajdonban levő termékek;
8. Akkreditált/elismert kutatói vagy művészeti alkotói központok;
9. Akadémiákon, nemzetközi szakmai szervezetekben való képviselet;
10. A tudományos kutatói tevékenységért elnyert, a CNCSIS, az Alkotói Egyesületek és a Román Tudományos Akadémia által odaítélt országos díjak.

A felsorolt részmutatók egyenlő hányadban vesznek részt a minőségi mutató szerkezetében, azonban kiszámítási módjuk különbözik.

IC₈: *A kutatási tervek értéke*, százalékosan viszonyítva az egyetem összjövedelméhez.

IC₉: *A felszerelés- és befektetési költségek értéke* a hallgatók számához viszonyítva, leszámítva a távoktatáson tanuló hallgatókat.

IC₁₀: *A dologi költségek értéke* (költségvetésből kiutalt összegekből és saját jövedelmekből), a hallgatók számához viszonyítva, leszámítva a távoktatáson tanuló hallgatókat.

IC₁₁: *A könyv-, folyóirat- és tankönyvbeszerzés költségeinek értéke*, a hallgatók számához viszonyítva, leszámítva a távoktatáson tanuló hallgatókat.

IC₁₃: *A felsőoktatás és intézményvezetés menedzsmentjének teljes minősége*: ez a mutató az egyetemi minőségmenedzsment, az egyetemi etikai normák alkalmazása, a vállalkozói szellem és az intézményi fejlesztési folyamat ösztönzését és fenntartását célozza meg. A mutató egy kritériumlistából tevődik össze, ahol mindegyik elem pontszámot kap. A mutató összértéke 100 pont lehet, a következő eloszlásban:

- az egyetemi etikai bizottság és etikai kódex megléte (15 pont);
- minőségértékelési és -biztosítási bizottság, valamint működési szabályzatának megléte (15 pont);
- az egyetem stratégiai tervének megvalósítási szintje/minősége (70 pont).

A pontszámok odaítélésének módja a következő:

- az első két kritérium esetében 15 pontot adnak a bennük foglalt két-két feltétel egyidejű teljesítése esetén (amennyiben az egyik feltétel nem teljesül, az illető kritérium nem kap pontot);
- a harmadik kritérium esetében 0–70 pont közötti egész értékű pontszámot ítélnék az Oktatási és Kutatási Minisztérium Felsőoktatási Igazgatósága által kidolgozásra kerülő és alkalmazandó módszertan alapján. Első szakaszban, a módszertan kidolgozásáig minden egyetem megkapja a maximális pontszámot, majd pedig utólag sor kerül az ellenőrzésre.

IC₁₄: *A költségvetésen kívüli jövedelmeknek* az egyetem összjövedelméhez viszonyított aránya.

IC₁₅: *A költségvetésen kívüli jövedelmekből fejlesztésre fordított összegeknek* az egyetem összköltségvetéséhez viszonyított aránya.

IC₁₆: *A hallgatói szociális és adminisztratív szolgáltatások minősége*: ez a mutató az egyetem hallgatói szociális és adminisztratív szolgáltatásai menedzsmentjének ösztönzésére és fenntartására vonatkozik. A mutatót egy kritériumlista alkotja, ahol mindegyik elemnek megfelel egy pontszám. A mutató maximális értéke 100 pont lehet, az alábbi eloszlásban:

i) *Lakhatási lehetőségek biztosítása a hallgatók részére:*

1. Az egyetem által adminisztrált szálláshelyek száma/az elszállásolt saját nappali tagozatos hallgatók száma.
2. A bentlakások felszerelésére és befektetésre fordított /a bentlakásokra fordított összes dologi kiadás.
3. A bentlakásoknak az alábbiakkal történő felszerelése: főzőhelyiségek, olvasóterem, hozzáférés a bentlakás mosodájához, a szobánkénti internet-hozzáférés és kábeltévé.
4. Általános és szakorvosi rendelők az egyetemi campusban.

ii) *A hallgatók részleges anyagi támogatása ösztöndíjakkal és más segélyekkel az állami költségvetésből kiutalt és saját jövedelmekből származó ösztöndíjalaphoz viszonyított arány.*

iii) *Szakmai tanácsadási és pszichológiai szolgáltatások:* egy minimum két, szakvégtettséggel rendelkező személyt foglalkoztató részleg léte, amely a következő szolgáltatásokat nyújtja:

1. az érdeklődőket tájékoztatják a felvételiéről, az egyetemi, az egyetemi tanulmányokat követő és az esetleges átképzési szakkínálatról;
2. alkalmazás:
 - karrier-tanácsadás az oktatási szakfelügyelőségekkel és az egyetemi végzeteket alkalmazó vállalatokkal vagy szervezetekkel való kapcsolattartás révén;
 - szemináriumok és műhelyek szervezése az alábbi területeken: toborzási és szelekciós módszerek, önéletrajz készítése stb. különböző adatbázisok fenntartása és bővítése: munkahelykínálat, részmunkaidős tevékenységek (az egyetem keretén belül és más szervezeteknél), meghatározott időre szóló tevékenységek,
 - interjúszervezés munkaadók számára,
 - állásbörzék szervezése.
3. pszichológiai és pénzügyi tanácsadás;
4. a munkaerőpiacra és a munkaadók elvárásaira vonatkozó elemzések és tanulmányok készítése.

iv) *Adminisztratív és titkársági szolgáltatások,* amelyek biztosítják a hallgatók tájékoztatását és problémáik operatív megoldását, a diákok internet-hozzáférést a vizsgákra történő feliratkozás, vizsgaeredmények, tantervek, pénzügyi kötelezettségek megtekintése, valamint bizonyos dokumentumok igénylése céljából.

A relatív minőségi mutatókat a fent ismertetett, abszolút értékben vett minőségi mutatók alapján számolják ki. A relatív mutatók bevezetésének célja az volt, hogy matematikai terminusokban kifejezzék: az egyes egyete-

mek eredményeit a többi egyetem eredményeivel hasonlítják össze az értékelés során. Ez a típusú megközelítés annak eredménye, hogy az alapfinanszírozás mindegyik összetevőjére kiutalt teljes összeg – amely egy mutatóhoz van hozzárendelve – egy leszögezett értékkel rendelkezik, és így a mutató hatása abban nyilvánul meg, hogy a pénzalapok egyetemek közötti elosztására azok (relatív) teljesítménye függvényben kerül sor.

A relatív minőségi mutatók meghatározása érdekében, az egyetemek által megvalósított eredmények összehasonlítása az intézmények nagyságának figyelembe vételével történik; egy nagy egyetem által megvalósított eredményt felülmúló/alulmúló eredmény elérése nyilvánvalóan nagyobb hangsúlyt kap, mint egy kis egyetem esetében. Ebben a kontextusban az egyetem nagyságát a szakirány-egyenérték határozza meg.

A relatív minőségi mutatókat minden egyetem esetében matematikai képlettel számítják ki, amelynek változói a következők: az abszolút értékben vett minőségi mutatók és a szakirány-egyenérték.

A relatív minőségi mutatók 0 és 2 közötti értéket vehetnek fel (kivéve az IR_{13} mutatót, amelynek értéke 0 és 1 között mozoghat), és szorzótényezőként jelennek meg a finanszírozási algoritmusban. Az egyetemek az alapfinanszírozási költségvetésből minden mutató esetében annak az értéknek megfelelő összeget kapják, amely megfelel a teljes egyenlőségi helyzetben járó érték és a relatív minőségi mutató értéke szorzatának. Ha a relatív minőségi mutató értéke 1, ez azt jelenti, hogy az egyetem az átlag szintjén helyezkedik el, ez a pozíció nem befolyásolja az illető mutatóért járó részösszeg értékét. A felső határ, azaz a 2-es érték az illető mutatóért járó összeg megduplázódását eredményezné, míg az alsó határ, azaz a 0-s érték elméletileg azt jelentené, hogy az egyetem teljes egészében elveszítené a szóban forgó mutatóért járó részösszeget. A két szélső érték (tehát a 2-es és a 0-ás) csak elméletileg határozza meg a relatív minőségi mutatók tartományát. Ezek a szélső értékek a valóságban nem érhetők el, ugyanis minden egyetem megvalósítja az illető mutatóra saját relatív értékét, amely így nem nullázódhat vagy duplázódhat.

Minden egyetem esetében, bármely mutatóra – az IR_6 és IR_{13} kivételével – vonatkoztatva az 1-es középértéktől való eltérés a gyengébb eredményeket elérő egyetemek nagyságának összege és a jobb eredményeket elérő egyetemek nagyságának összege közötti különbséget jelenti, amit az egyetemek összességéhez viszonyítanak.

A két kivételt jelentő mutató esetében – IR_6 és IR_{13} – az őket alkotó részmutatók/kritériumok alapján relatív részmutatókat számítanak. Az IR_6 mutató értéke az öt alkotó 10 részmutató átlagának, míg az IR_{13} mutató értéke az illető egyetem által az IC_{13} mutató esetében megszerzett érték és a maximális pontszám (100) közötti aránynak felel meg.

A felsőoktatási alapfinanszírozás elosztására a 2007. évre kidolgozott algoritmust az alábbiakban ismertetjük. Az algoritmus bemeneti elemei:

- az alapfinanszírozásból algoritmussal történő elosztásra kiutalt támogatás összértéke (S_t), amit a következőképpen kapunk meg: az állami költségvetésben az alapfinanszírozásra beállított összegből levonjuk a speciális helyzetek finanszírozására létrehozott tartalékalapba szánt összeget, amelyeket nem lehet elosztási algoritmus révén orvosolni;
- a szakirány-egyenérték ($SEU^{(U)}$) minden egyetem esetében;
- a relatív minőségi mutatók értékei ($IR_k^{(U)}$) minden egyetem esetében.

Az algoritmus kimeneti elemeit a különböző egyetemek számára kiutalt támogatások összértékei jelentik ($St^{(U)}$).

Az algoritmus lépései:

a) *Az alapfinanszírozási támogatás komponensek szerinti elosztása*

Az összes támogatás két részből áll: 75%-át kizárólag a szakirány-egyenérték függvényében osztják ki (S_s), 25%-át pedig a minőségi mutatók függvényében (S_c). Az utóbbit 13 támogatási részre osztják szét (S_{c_k}), a 13 minőségi mutatónak megfelelően.

Az alkalmazott matematikai képletek a következők:⁵²

$$S_s = 75\% \times S_t;$$

$$S_c = 25\% \times S_t;$$

$$\text{Valamint } S_{c_k} = p_k \times S_t,$$

$$\text{ahol } \sum_{k=1}^{13} p_k = 1, \text{ és magától értetődően}$$

$$\sum_{k=1}^{13} S_{c_k} = S_c$$

b) *Az S_t támogatás összetevő részeinek elosztása az egyetemek között*

Ebben a szakaszban az össztámogatás (S_t) két összetevőjét, az S_s -t és S_{c_k} -t elosztják az egyetemek között ($S_s^{(U)}$). Az S_s esetében a szakirány-egyenértékekkel arányosan, az S_{c_k} esetében mind a tagozat-értékkel, mind a relatív minőségi mutatók értékeivel arányosan kerül sor az elosztásra. Ezeket a következő matematikai képletek jelenítik meg:⁵³

$$S_s^{(U)} = \frac{SEU^{(U)}}{\sum_{n=1}^N SEU^{(U_n)}} \times S_s$$

illetve

$$S_{c_k}^{(U)} = IR_k^{(U)} \times \frac{SEU^{(U)}}{\sum_{n=1}^N SEU^{(U_n)}} \times S_{c_k}$$

c) *A különböző egyetemekre jutó teljes összegek meghatározása*

Ebben a harmadik szakaszban állapítják meg azokat a teljes pénzüsszegeket, amelyeket az egyes egyetemek alapfinanszírozására kiosztanak. Ezt gyakorlatilag az előző két szakaszban kiszámolt értékek összegével fejezik ki. Az alkalmazott képlet:⁵⁴

$$\underline{St}^{(U)} = \underline{Ss}^{(U)} + \sum_{k=1}^{13} \underline{Sc}_k^{(U)}$$

A 2007. évre a költségvetési törvényben 1 560 millió lejt (RON) hagytak jóvá a romániai felsőoktatás alapfinanszírozására. Ennek 1,5%-át, azaz 23,4 millió lejt elkülönítettek a speciális helyzetek tartalékalapja számára, így az egyetemek között 1 536,6 millió lej kerül elosztásra a CNFIS által javasolt, ez előzőekben ismertetett algoritmus alapján.

1.2.2. A felsőoktatás kiegészítő finanszírozása

A felsőoktatás finanszírozásának másik eleme – az alapfinanszírozás mellett – a *kiegészítő finanszírozás*, amely az oktatási folyamat közvetlen költségein kívül eső, az ún. kiegészítő költségek fedezését szolgálja. Ezek mind az oktatás normális keretek közötti megvalósulásának és fejlődésének (pl. laboratóriumok felszerelése, ingatlanbefektetések, kutatás), mind az egyetem más célkitűzéseinek megvalósítása szempontjából (kutatás, adminisztratív szolgáltatások a diákok számára stb.) fontosak.

A kiegészítő tevékenységek költségvetése két forrásból áll össze: állami költségvetés és saját jövedelmek; ez utóbbi részaránya a magasabb. A kiegészítő finanszírozásnak az egyetemek között történő elosztását sajátos módszertan szabályozza. Az elosztás elveit és kritériumait a CNFIS fogalmazta meg, az elosztás az Oktatási és Kutatási Minisztérium szintjén történik.

A hallgatók szociális támogatásának költségeit fedező költségvetési tételek fő mutatója a nappali tagozatos, a költségvetésből támogatott helyeken járó hallgatók száma. A kiegészítő finanszírozás költségei között az alábbi költségtípusok találhatók.⁵⁵

- a) *Hallgatói ösztöndíjak*: az állami költségvetésből kiutalt összegek elosztása az egyetemek között a költségvetésből finanszírozott ösztöndíjra jogosult hallgatók száma és egy ösztöndíj-referenciahányados figyelembe vételével történik. (Egy nappali tagozatos doktori hallgató ösztöndíja és egy egyetemi hallgató átlagos ösztöndíja közötti arányszám 3.)
- b) *A hallgatók szállás- és étkezési költségeinek támogatása*: a nappali tagozatos hallgatók száma és az előre betervezett reális költségek (arra az idő-

szakra, amikor a hallgatók el vannak szállásolva a bentlakásokban) alapján számítják ki.

- c) *A hallgatóknak nyújtott városi utazási kedvezmények:* ez az egyedüli elem, amely esetében a CNFIS egyetemekre lebontva fogalmazott meg javaslatokat a források elosztását illetően. 2006-ig a CNFIS által megfogalmazott javaslatok több kritériumot vettek figyelembe: a földrajzi elhelyezkedés, a felsőoktatási intézmények struktúrája, az egyetemi központokban található közlekedési hálózat sajátosságai. Ezek az általános kritériumok sajátos kritériumok formájában nyilvánultak meg, így a különböző egyetemek esetében javasolt szorzók megállapítása során a CNFIS a következő megkülönböztető kritériumokat tartotta szem előtt: az egyetemi központ területe, az egyetemi központ zsúfoltsága, a tömegközlekedési hálózat változatossága és az egyetemi campus megléte.

Nyilvánvalók azonban a fenti szempontok alapján az egyetemek közötti különbségek. Így a CNFIS szükségesnek tartotta egy olyan módszer kidolgozását, ami az egyenlőtlenségeket próbálja tompítani. Ennek érdekében a testület szükségesnek tartja, hogy legalább az alábbi szabályozásokat alkalmazzák: a helyi közlekedésre kiutalt pénzüsszegek átméretezése olyan képpen, hogy az lehetővé tegye a „közbeeső szabályok” kiküszöbölését, azaz a pénzüsszegeket az összes egyetemi központban közvetlenül a tömegközlekedési vállalatoknak utalják, amelyek 50%-os kedvezménnyel bérleteket bocsátanak ki (a bérlet árától függetlenül). Az eljárást Bukarest szintjén már alkalmazzák, azonban minisztériumi szintű szabályozásokra/megállapodásokra van szükség, valamint az érvényben levő jogszabályok pontosítására és világossá tételére. A CNFIS szerint a fenti javaslat hosszú távon képes lenne megoldani a kérdést.

d) *Felszerelések és befektetések:* a CNFIS javaslatai különbséget tettek a befektetések természete között, az alábbi szabályok figyelembe vételével:

- prioritást élvez a folyamatban levő munkálatok finanszírozása, valamint az oktatási tevékenység színteréül szolgáló felületek tatarozása;
- a különálló felszerelésre kiutalt pénzek elosztása az egyetemek között az alapfinanszírozás elosztási algoritmusának megfelelően történjék, költségmutatókat alkalmazva az anyagi kiadások tekintetében.

e) *Általános javítások finanszírozása:* az épületek tatarozására és az építkezésekre jóváhagyott pénzalapok elosztása az alábbiak figyelembe vételével történik:

- szem előtt kell tartani azoknak az épületeknek, építményeknek az állapotát, amelyekre általános felújítási támogatást igényelnek;
- prioritásként kell kezelni azon ingatlanokat, amelyek felújítása legrövidebben történt, attól függetlenül, hogy mely egyetemhez tartoznak.

f) Tudományos kutatás: finanszírozása versenyalapokon nyugszik; az erre a területre jóváhagyott pénzalapok elosztása során a Tudományos Kutatás Országos Hatósága⁵⁶ (ANCS) és/vagy a Felsőoktatási Tudományos Kutatás Országos Tanácsa (CNCSIS) által kidolgozott értékelési, monitorozási és finanszírozási módszertanokat alkalmazzák. A CNFIS szerint az európai és az országos stratégiákat szem előtt tartva, szükség van a kutatási programok támogatási volumenének a növelésére.

II. A romániai oktatás finanszírozására vonatkozó statisztikai adatok

Ebben a részben ismertetünk néhány rendelkezésünkre álló statisztikai adatot a romániai oktatás finanszírozására vonatkozóan. Adataink több hiányossággal is rendelkeznek: egyrészt kevés adattal rendelkezünk mind a közoktatásra, mind a felsőoktatásra nézve az utóbbi két év (2005 és 2006) vonatkozásában, másrészt pedig az elérhető oktatásfinanszírozási statisztikákból teljes mértékben hiányoznak a kisebbségi oktatásra vonatkozó adatok.

II.1. Általános statisztikai adatok

Az Oktatási és Kutatási Minisztérium adatai szerint az utóbbi években a romániai oktatás részesedése a bruttó nemzeti össztermékből (GNP) növekedést mutat, de továbbra is elmarad az EU átlagától (2001-ben 5,22%), de az EU-hoz 2004-ben csatlakozott országok átlagától is (2001-ben 5,31%). Romániában az utóbbi években a következőképpen alakult a mutató:

3. táblázat – **Az oktatásra fordított közkiadások (GNP %-ban kifejezve)**⁵⁷

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
3,4	3,6	3,6	3,5	3,4	3,5	4,52	5,2

Az oktatásra közpénzekből fordított pénzüsszegek aránya a teljes közpénz-kiadások százalékában kifejezve, már valamivel magasabb, mint a GDP-százalék. Erről azonban pontos adatokkal az utóbbi négy évre vonatkozóan nem rendelkezünk, a minisztériumi adatok is saccoláson alapulnak:

4. táblázat – Az oktatásra fordított kiadások a közpénzek százalékában kifejezve)⁵⁸

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
8,1	8,3	8,3	3,5	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

5. táblázat – Az állami és helyi költségvetésből az oktatás számára kiutalt pénzüsszegek 1991–2005 között (1991–1999 között milliárd ROL-ban, 2000–2005 között RON-ban kifejezve)⁵⁹

Kölségvetés	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Közpon-ti	77,8	209,3	605,6	1490,8	2057,9	3280,9	7156,6
Helyi	-	-	-	-	338,1	590,4	1041,0

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
10801,6	13996,2	2017,3	988,4	1263,3	1556,1	1935,8	2371,3
1209,2	1921,8	257,8	2576,9	3365,3	4202,5	5194,7	6401,3

A két táblázat adatait egymással, valamint az eltérő típusú költségvetési forrásra vonatkozó adatokat összehasonlítva, jól látható a decentralizációs folyamat beindulása az oktatás finanszírozásában is. Míg 2000-ig az oktatás finanszírozása elsősorban az állami költségvetésből történt, addig 2001-től ez megváltozott, és a finanszírozás nagyobb részét a helyi költségvetésen keresztül – természetesen továbbra is jórészt az állami költségvetésből leosztott, de a helyi szinteken befizetett ÁFÁ-ból származó források alapján – történik.

II.2. A közoktatás finanszírozására vonatkozó statisztikai adatok

A közoktatási kiadások legjelentősebb hányadát a személyzeti költségek adják. Romániában az utóbbi 5–6 évben a közoktatási költségeknek 80%

körüli hányadát fordították személyzeti kiadásokra. Erre vonatkozóan az alábbi adatok állnak a rendelkezésünkre:

6. táblázat – Személyzeti kiadások a közoktatásra fordított teljes kiadások százalékában, oktatási szintenként⁶⁰

Kölcségtípus	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Óvodai oktatás	82,12	78,70	75,56	77,78	83,23	76,01
Elemi iskolai oktatás	83,86	84,96	80,13	78,81	79,89*	79,86
Általános iskolai oktatás	84,19	84,13	80,29	78,60		
Líceumi és poszt-líceumi oktatás	81,08	77,45	76,17	76,51	74,47	83,37
Személyzeti kölcségek – teljes közoktatás	82,95	81,38	78,16	77,87	77,37*	73,75

* Becsült adat.

A közoktatási finanszírozás egyik fontos mutatója az egy diákra jutó átlagos költség. Jóllehet, amint azt láthattuk a jogi/módszertani ismertető részekben, és látni fogjuk esettanulmányunkban is, az oktatás jelenlegi finanszírozásánál ennek nem mindig van meghatározó szerepe az intézmények költségvetésének összeállításában. Az utóbbi évekre vonatkozó statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy az egy diákra jutó átlagos költség fokozatos emelkedést mutat.

7. táblázat – Az egy diákra jutó átlagos költség értéke a 2002–2006-os időszakban (új lejben kifejezve)⁶¹

	2002		2003		2004		2005		2006	
	e. lej	euró	e. lej	euró	e. lej	euró	e. lej	euró	e. lej	euró
Közoktatás	874,07	279,99	1094,4	291,42	1374,6	332,91	1757,8	486	n.a.	n.a.

A 2006. évre vonatkozóan ugyan nem rendelkezünk adatokkal, azonban ha figyelembe vesszük a közoktatás finanszírozásának módszertanát ismertető tanulmányrészünk c). pontjában bemutatott dokumentumot, majd esettanulmányunkban a megfelelő részt, akkor továbbra is nyomon követhető ez a növekedés: előbbiben ugyanis 1900 lej szerepel az egy diákra eső standard költség értékénél, utóbbiban pedig elhangzik egy viszonylag friss adat egy 2200 lejes összegről.

Ugyanezt a típusú adatsort az alábbiakban oktatási szintek szerinti bontásban is ismertetjük:

8. táblázat – Az egy diákra jutó átlagos költség értéke oktatási szintenként (RON)⁶²

Oktatási szint	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Óvoda	574,79	760,31	974,90	11250,06	1489,83	n.a.
Elemi iskola	492,14	657,15	854,51	1313,38	1903,40	n.a.
Általános iskola	695,39	881,83	1145,95			n.a.
Középiskola	920,89	1147,75	1359,58	1797,94	1015,76*	n.a.

* Posztliceális oktatás nélkül.

Az adatsorból látható, hogy a legköltségesebb közoktatási szint a középiskolai, míg a legkevesbé költséges az elemi iskolai oktatás.

Következzék egy újabb adatsor arra vonatkozóan, hogy az egyes közoktatási szintek mekkora arányban részesülnek a közoktatási költségvetésből:

9. táblázat – Az egyes oktatási szintek részesedése a közoktatási költségvetésből (%-ban kifejezve)⁶³

Oktatási szint	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Óvoda	13,20	13,82	14,53	14,24	15,24	n.a.
Elemi iskola	19,71	19,72	20,72	52,04	48,80	n.a.
Általános iskola	34,39	32,63	31,71			n.a.
Középiskola	32,32	32,95	32,94	27,23	32,32	n.a.

II. 3. A felsőoktatás finanszírozására vonatkozó statisztikai adatok

A felsőoktatásra vonatkozóan az 1999–2004 évekre rendelkezünk finanszírozási adatokkal, hiányoznak tehát a két legutóbbi év, 2005 és 2006 adatai. Az adatok a Romániában működő 49 állami egyetem finanszírozásának összesített adatai, a finanszírozási források és típusok szerinti bontásban. Lásd: Melléklet.

Jegyzetek:

* A tanulmány a Szülőföld Alap támogatásával, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet *Pozíciók a változásban* című kutatási programjában készült, 2007. október –

2008. február közötti időszakban. A kutatás vezetője: Papp Z. Attila. A tanulmány rövidített változata *A romániai közoktatás finanszírozása* címmel megjelent a *Regio* 2008/2-es számában.

¹ *Lege-cadru nr. 339 din 12 iulie 2004* privind descentralizarea. (Publicat în Monitorul Oficial nr. 668 din 24 iulie 2004)

² *Lege-cadru nr. 195 din 22 mai 2006* privind descentralizarea. (Publicat în Monitorul Oficial nr. 453 din 25 mai 2006)

³ Ministerul Educației și Cercetării: *Strategia descentralizării învățământului preuniversitar* adoptată prin Memorandum al Guvernului României în decembrie 2005 – actualizare martie 2007 (Forrás: <http://www.edu.ro/index.php?module=uploads&func-download&fileId=5909>) Letöltés: 2007. X. 22.

⁴ A három finanszírozási típus részletesebb kifejtését lásd később, az oktatási törvény finanszírozási előírásainak ismertetése során.

⁵ Az oktatási törvény nem tesz említést a kiegyenlítő finanszírozásról, azonban a decentralizációs stratégia ezt is megemlíti, így a másik két finanszírozási típus részletesebb ismertetésekor erre is kitérünk majd.

⁶ *Finanțare de bază.*

⁷ *Consiliul Național de Finanțare a Învățământului Preuniversitar.*

⁸ *Finanțare complementară.*

⁹ *Finanțare compensatorie.*

¹⁰ A kísérleti megyék (*județe-pilot*) azok a megyék, amelyeket a kormány jelölt ki színheylül az oktatás decentralizációs stratégiája életbe ültetésének első, kísérleti szakaszában. Ezekben a megyékben – szám szerint nyolcban – sor kerül a decentralizációs stratégia alkalmazására, tesztelésére, míg az ország többi megyéjében a korábbi módszertan szerint szerveződik az oktatás. A kísérleti megyékben szerzett tapasztalatok alapján történik a decentralizációs stratégia korrigálása és véglegesítése, majd ezután kiterjesztik alkalmazását az ország összes megyéjére és közoktatási intézményére. A nyolc kísérleti megye: Brăila, Kolozs, Dolj, Hargita, Iași, Neamț, Szeben és Szatmár.

¹¹ *Hotărâre a Guvernului nr. 538 din 7 iunie 2001* privind aprobarea Normelor metodologice pentru finanțarea învățământului preuniversitar de stat. (Publicat în Monitorul Oficial nr. 329 din 19 iunie 2001).

¹² *Consiliul Național pentru Finanțarea Învățământului Preuniversitar (CNFIP).*

¹³ *Costurile medii anuale orientative pe elev/preșcolar.*

¹⁴ *Hotărâre a Guvernului nr. 2192 din 30 noiembrie 2004* pentru aprobarea Normelor metodologice privind finanțarea și administrarea unităților de învățământ preuniversitar de stat. (Publicat în Monitorul Oficial nr. 66 din 19 ianuarie 2005).

¹⁵ A továbbiakban, a módszertani előírások ismertetése során az oktatási intézmény (vagy iskola/óvoda) megnevezést a 200/100 fős létszámkeretet elérő, tehát önálló jogi személyként nyilvántartott intézményekre vonatkoztatom. Amennyiben az előírás nem önálló jogi személyre vonatkozik, arra külön felhívom a figyelmet.

¹⁶ *Ordonator principal de credite.*

¹⁷ CNFIP: *Costuri standard, formula și indicatorii de alocare a fondurilor pentru finanțarea unităților de învățământ preuniversitar.* Februarie, 2005. (Forrás: <http://isjhr.eduhr.ro/ec/tartalom/Pilotare/proiect-calculare-costuri/metodologiecoststandardformuladealocare.doc>.) Letöltés: 2008.I.18.

- ¹⁸ Ezeket a rendelkezéseket tanulmányom korábbi részeiben részletesen ismertettem, így megismétlésüket nem tartom indokoltnak.
- ¹⁹ A standard költségnek az oktatási szint, szakterület és oktatási környezet szerinti mértékeit, valamint a hiteles mintamértéknek (etalonnak) tekintett szinttől való eltérést lásd a 3. sz. mellékletben.
- ²⁰ *Învățământ vocațional.*
- ²¹ CNFIP: Costuri standard, formula și indicatorii de alocare a fondurilor pentru finanțarea unităților de învățământ preuniversitar. Februarie, 2005; 9. o.
- ²² CNFIP: Costuri standard, formula și indicatorii de alocare a fondurilor pentru finanțarea unităților de învățământ preuniversitar. Februarie, 2005; 26. o.
- ²³ I. m. 27. o.
- ²⁴ I. m. 28–29. o.
- ²⁵ I. m. 32–33. o.
- ²⁶ Consiliul Național pentru Finanțarea Învățământului Preuniversitar: Fundamentarea necesarului de finanțare și formula de alocare a fondurilor destinate învățământului preuniversitar (proiect). (Forrás: http://www.isj.dj.edu.ro/down/descen/Fundam.nec._finantare%20si%20formula%20de%20alocare.doc) Letöltés: 2007. X. 23.
- ²⁷ *Finanțare suplimentară.*
- ²⁸ *Grădinițe cu program săptămânal.*
- ²⁹ *Grădinițe cu program prelungit.*
- ³⁰ A mutatók konkrét értékeit lásd az 5. sz. mellékletben.
- ³¹ Amely a romániai köznyelvben az ún. *fejkvóta* megnevezéssel honosodott meg.
- ³² CNFIP: Fundamentarea necesarului de finanțare și formula de alocare a fondurilor destinate învățământului preuniversitar (proiect); 5. o.
- ³³ I. m. 6. o.
- ³⁴ Uo.
- ³⁵ Uo.
- ³⁶ I. m. 10. o.
- ³⁷ I. m. 11. o.
- ³⁸ Nyilván lényeges feltétel, hogy az illető kisebbség nyelvén folyjon az oktatás.
- ³⁹ *Consiliului Național de Finanțare a Învățământului Superior.*
- ⁴⁰ *Consiliul Național al Cercetării Științifice Universitare.*
- ⁴¹ CNFIS: Finanțarea învățământului superior în România. Punct de vedere al CNFIS. Iun. 2007. (Forrás: <http://www.cnfis.ro/documente/FinantareIS.pdf>) Letöltés: 2007. X. 24.
- ⁴² Romániai Felsőoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség.
- ⁴³ CNFIS: Metodologia de repartizare pe instituții de învățământ superior a alocațiilor bugetare pentru finanțarea de bază în anul 2007. Ianuarie, 2007. (Forrás: <http://www.cnfis.ro/fb2007/Propunere-MetodologieFB2007.pdf>) Letöltés: 2007. X. 26.
- ⁴⁴ *Numărul de studenți echivalenți unitari.*
- ⁴⁵ *Indicatori de calitate.*
- ⁴⁶ *Coeficienți de echivalare.*
- ⁴⁷ *Coeficienți de cost.*
- ⁴⁸ CNFIS: Metodologia de repartizare pe instituții de învățământ superior a alocațiilor bugetare pentru finanțarea de bază în anul 2007. Ianuarie, 2007.; 8. o.

- ⁴⁹ I. m. 10. o.
- ⁵⁰ Forrás: CNFIPS: i.m.; 14–18. o.
- ⁵¹ Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior.
- ⁵² I. m. 21.0.
- ⁵³ I. m. 21–22. o.
- ⁵⁴ I. m. 22. o.
- ⁵⁵ CNFIS: Finanțarea învățământului superior în România. Punct de vedere al CNFIS. iunie 2007.; 16–18. o.
- ⁵⁶ Autoritatea Națională a Cercetării Științifice.
- ⁵⁷ Forrás: MEC: Starea învățământului din România. 2007, București. 10. p. (Forrás: <http://www.edu.ro/index.php?module=uploads&func=download&fileId=6904>) Letöltés: 2007. XI. 15.
- ⁵⁸ I. m. 11. p.
- ⁵⁹ Institutul Național de Statistică: Anuarul Statistic al României 2006. Cap. 21. Finanțe.; 4. és 6. p. (Forrás: <http://www.insse.ro/cms/files/pdf/ro/cap21.pdf>) Letöltés: 2007. XII. 8.
- ⁶⁰ Forrás: MEC: Starea învățământului din România, i. m. 13 p., korrigálva a 48, 53 és 74 oldalakon található táblázatok adataival.
- ⁶¹ I. m. 15. p.
- ⁶² I. m. 15. p.
- ⁶³ I. m. 48, 53, 74 p. *Megjegyzés:* A szintekre vonatkozó adatokat külön táblázatokból vettük át. Az összevont táblázat oszlopainak végeredménye nem minden esetben adja ki a 100 %-ot. A különbség magyarázatát nem ismerjük.

MELLÉKLET

10. táblázat – **Finanszírozási adatok 49 romániai állami egyetemre vonatkozóan¹**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Összbevétel (RON)	378 033 039	594 570 972	915 342 263	1 225 640 398	1 472 288 221	1 837 001 377
I. Alapfinanszírozás (az Oktatási és Kutatási Minisztériumtól, a CNFIS által kidolgozott képlet alapján)	174 590 184	270 000 000	380 010 715	477 490 371	633 146 957	847 263 511
<i>Százalékos arány a összbevételhez viszonyítva</i>	<i>46,18%</i>	<i>45,41%</i>	<i>41,52%</i>	<i>38,96%</i>	<i>43,00%</i>	<i>46,12%</i>
II. Az egyetemek saját bevételei	109 363 309	167 200 015	236 561 800	384 726 392	403 016 491	521 708 418
<i>Százalékos arány a összbevételhez viszonyítva</i>	<i>28,93%</i>	<i>28,12%</i>	<i>25,84%</i>	<i>31,39%</i>	<i>27,37%</i>	<i>28,40%</i>
III. Kiegészítő finanszírozás	940 795	1 573 710	2 987 697	3 634 236	3 502 850	3 717 199
<i>Százalékos arány a összbevételhez viszonyítva</i>	<i>0,25%</i>	<i>0,26%</i>	<i>0,33%</i>	<i>0,30%</i>	<i>0,24%</i>	<i>0,20%</i>
A felsőoktatás költségei a GNP százalékában kifejezve	0,69%	0,74%	0,78%	0,81%	0,77%	0,77%
A GNP értéke (ezer RON)	54 398 158	80 377 311	116 768 700	151 475 088	190 335 390	238 791 430

¹ Forrás: www.cnfis.ro/documente/prezentari/ExecutieBugetara99-04.pdf. (A honlap letöltésének időpontja: 2007. december 8.)

² Az alapfinanszírozás, az egyetemek saját bevétele és a kiegészítő finanszírozás sorokban szereplő összegek és arányok nem összesen kisebb értéket mutatnak, mint az összbevétel sorban származó érték, illetve 100%. Adatforrásunk nem tér ki arra, hogy a fennmaradó – az összbevétel 25–32%-át jelentő – pénzüsszegek milyen forrásból származnak, és milyen finanszírozási összetevő részeként jelennek meg.

Sárosi-Márديrosz Krisztina

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem doktori képzései

Az alábbi tanulmány első része áttekinti a doktori képzésre vonatkozó romániai jogszabályokat. Az általános jogi bevezető után a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemmel konzorciumot alkotó egyetemeken folyó doktori képzés néhány számadatát mutatjuk be, majd elemezzük a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen folyó doktori képzés néhány konkrét adatát.

Jogi keret

Romániában a doktorátust a 2005 évi 567-es számú Kormányhatározat szabályozza. A jogszabály meghatározza a doktorátus lebonyolításának feltételeit a felvételtől a doktori cím megszerzéséig, továbbá meghatározza azokat a feltételeket is, miszerint egy intézmény doktorátusszervező intézménnyé válhat. Szabályozza a határozat a doktori témavezetők tevékenységét, jogait és kötelezettségeit is.

A jogszabályba foglaltak szerint a doktorátus a legmagasabb szintű egyetemi képzési forma. A doktori képzés alapja a tudományos tevékenység és a kutatás, a legfőbb célkitűzés újabb tudományos eredmények elérése. A doktori képzés során – a jogszabály szerint – a doktorandusz kognitív ismeretekre tesz szert, és képessé válik meghatározott kutatási módszertan alkalmazásával saját kutatást végezni. Végző célkitűzés pedig – szintén a törvény értelmében – az, hogy a doktorandusz munkájával hozzájáruljon választott területén a kutatások előreviteléhez, publikációival gazdagítsa a nemzetközi szakirodalmat. E tevékenység révén a doktorandusz a doktori cím elnyerése után a társadalmi-gazdasági illetve kulturális élet egyik fő pillére lesz.

Az általános rendelkezések után a törvényyszöveg tartalmazza azokat a feltételeket, amelyeket a doktorátusszervező intézményeknek teljesíteniük kell. Doktorátusszervező intézmény csak olyan felsőoktatási intézmény lehet,

melynek az Oktatási Minisztérium megadta az erre vonatkozó engedélyt. A fő feltétel, amely alapján a Minisztérium engedélyezi a doktori képzés szervezését, olyan intézményi és infrastrukturális háttér megléte az illető intézményben, mely lehetővé teszi a kutatók – jövőendő doktoranduszok – kutatói munkáját, és magas szintű elméleti illetve gyakorlati képzésüket. A feltételek teljesítését illetően a pályázó intézményt ellenőrzésnek vetik alá. Az ellenőrzést minden olyan szakterületen elvégzik, amelyen az illető felsőoktatási intézmény doktori képzést kíván indítani. Az ellenőrzést meghatározott kritériumok szerint erre feljogosított szakértők végzik. Az engedély megszerzése után a felsőoktatási intézmény megkapja a Doktorátusszervező Intézmény (a továbbiakban DI) rangot. Ez irányú tevékenységéről pedig köteles nyilvános évi jelentést tenni. Minden DI saját szabályzatot dolgoz ki. A Román Tudományos Akadémia és más tudományos műhelyek részt vehetnek a doktori képzésben, azzal a feltétellel, hogy konzorciumot alkotnak valamely DI-vel. A tudományos munkatervek és tanmenetek kidolgozásában ezek az utóbbiak is részt vállalhatnak jelen törvény betartásával.

A törvény következő szakasza a doktori témavezetőkre vonatkozik. Doktori témavezető egyetemi tanár vagy konzultáns egyetemi tanár¹ lehet, továbbá olyan akadémikus vagy tudományos I. fokozattal rendelkező kutató, akinek az illető szakterületen tudományos doktori címe van. A doktori témavezetői minőséget miniszteri rendelet alapján kapja meg az erre pályázó, mely pályázat alapja a DI ez irányú előterjesztése. A doktori témavezetői rang odaítélését megelőzi a pályázó országos és nemzetközi szintű tudományos tevékenységének felmérése. A doktori témavezető egyetemi tanárnak abban a felsőoktatási intézményben kell folytatnia kutatói és oktatói tevékenységét, amely erre a rangra előterjesztette őt, esetenként pedig az ezzel konzorciumot alkotó intézetekben. Minden DI-nek jogában áll meghatározni az egy doktori témavezető által irányítható doktori hallgatók számát, de ez a szám nem lehet nagyobb, mint összesen 15.

A doktori tanulmányok illetve a doktori disszertáció minőségéért kizárólag a doktori irányító és a doktorandusz felelős. A minőségi szabványok illetve az etikai előírások megszegése esetén a Minisztérium a következő intézkedéseket foganatosíthatja: a) visszavonja a DI jogát, hogy doktori képzést szervezzen, b) visszavonja a doktori témavezető tanár ezen rangját, c) visszavonja a doktori címet. A doktorátusszervezői státus visszanyerése egy újabb értékelés alapján történhet, melyet az Egyetemi Minősítő és Akkreditáló Országos Bizottság végez el. A doktori témavezetői rang visszanyeréséhez is újabb pályázat és értékelés szükséges. A doktori témavezetőket ötévente szakbizottságok értékelik tudományos tevékenységük alapján.

A doktori képzés megszervezése

A doktori képzés általában három éves időtartamú. Ezt a jogszabályok tiszteletben tartásával 1–2 évvel hosszabbítani lehet. A képzés megszakítása csak alapos okkal történhet. A megszakítások időtartama nem haladhatja meg összesen a 2 évet. Megszakítás esetén a megszakítások időtartamával fog meghosszabbodni a képzés időtartama. A doktorátus tanulmányi szerződés alapján zajlik, mely leszögezi a doktorandusz, a doktori témavezető illetve a DI jogait és kötelezettségeit. A szerződés leszögezi azokat a minőségi feltételeket, amelyeknek a doktori képzés során teljesülniük kell. A doktorátus román nyelven zajlik, vagy a doktorandusz kérése alapján és a tanulmányi szerződés értelmében egy nemzetközi rangú idegen nyelven. A doktori felkészülés a DI által kidolgozott tanmenet alapján folyik. Ennek időtartama két vagy három félév. A tanmenet tartalmaz egyaránt szaktantárgyakat és olyan gyakorlati tárgyakat is, melyek a későbbiekben segíteni fogják a doktorátust befejező személyt a munkaerőpiacon való gyors elhelyezkedésben is. A felkészülés során a minősítések mellett a doktori hallgató krediteket szerez, melyeket más DI doktori programjaiban is hasznosíthat. Minden DI meghatározhatja a saját értékelési feltételeit, melyeknek alapján minősíti doktori hallgatóit.

A tudományos kutatás időszaka három-négy félév. A tudományos kutatás kvantitatív és kvalitatív módszerek útján történik, mely módszereket az illető szakterület használja és elismeri. A doktorandusz tudományos kutatási szakaszba való átjutását megelőzi egy tudományos kutatási terv nyilvános megvédése (a bizottság tagjai a doktorátusvezető és legalább két doktori címmel és oktatói státussal rendelkező szaktekintély). Ennek a kutatási tervnek a témáját a doktori témavezetővel együtt határozza meg a doktorandusz. A doktorandusz minősítést kap: *nagyon jó, jó, elégséges vagy elégtelen*. Az utóbbi kettő esetén a doktorandusz újabb kutatási tervet köteles készíteni és bemutatni. Ha a második próbálkozás is sikertelen a doktoranduszt kizárják a doktori képzésből.

A tudományos kutatás a doktori témavezető irányítása mellett egy tudományos kutatócsoportban folyik. Interdiszciplináris doktori téma esetében lehetséges, hogy két doktori témavezető irányítsa a doktori hallgató tevékenységét. Abban az esetben, ha a doktori témavezetők különböző DI oktatói az illető két intézmény együttműködési megállapodást köt egymással. A doktoranduszok irányítása a doktori témavezető oktatói és kutatói tevékenységének részét képezi. A tudományos kutatási időszak a kutatási terv elfogadásával kezdődik. Ez a kutatás történhet a DI-ben, a Román Tudományos Akadémia keretében vagy más intézményekben, melyekkel a DI konzorciumot alkot. A tudományos kutatói időszak végét a doktori disszertáció nyilvános megvédése jelenti.

A doktori képzés történhet nappali vagy távoktatásos formában. A nappali képzés lehet tandíjmentes és költségtérítéses. A távoktatásos képzési forma csak költségtérítéses lehet. Mindkét képzési forma esetében kötelező a felkészülési időszak és a kutatási időszak. A doktori képzés alatt kérvényezni lehet a képzési forma megváltoztatását a DI alapszabályzata illetve az érvényes jogszabályok alapján. A doktori témát egyetlen alkalommal lehet módosítani ugyanazon szakterületen belül a doktori témavezető előzetes írásbeli beleegyezésével.

A doktorandusz státusa

A doktorandusz a doktori képzésbe való felvételétől számítva a disszertáció megvédéséig rendelkezik ezzel a státussal. Ez a státus kutatói asszisztensi minőséggel párosul a felkészülési időszak alatt és tudományos kutatói minőséggel a tudományos kutatás időszaka alatt. A nappali képzésre felvételt nyert doktoranduszok részesülhetnek ösztöndíjban versenyvizsga alapján, melyet a DI szervez meg. A doktori ösztöndíj elnyerhető a doktori képzés teljes időtartamára vagy a két képzési szakasz valamelyikére. Megszakítás esetén az ösztöndíj folyósítása is felfüggesztődik. Az ösztöndíj összege egyenlő a kutatói asszisztens illetve a tudományos kutató bruttó bérének összegével. Az ösztöndíjat a Doktori témavezető Intézmény biztosítja az állami költségvetésből, saját jövedelemből, adományokból, támogatásokból illetve más forrásokból származó összegekből. Abban az esetben, ha egy doktoranduszt kizárnak a doktori képzésből azonnal megszűnik doktoranduszi minősége és, ha ösztöndíjas volt, elveszíti ezen jogosultságát. Doktoranduszi tevékenysége alatt a nappali képzésben részesülő ösztöndíjas doktorandusz részére a Doktorátusszervező Intézmény fizeti a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási és nyugdíjpenztári járandóságait, illetve az ebben a státusban eltöltött évek száma szakmai tapasztalatnak számít. Joga van továbbá óraberrel oktatói tevékenységet végezni a tanulmányi szerződés értelmében.

Abban az esetben, ha a doktorandusz tanulmányi kötelezettségeit teljesíti és megvédi doktori disszertációját, megkapja a tudományok doktora címet az illető szakterületen.

A doktori képzési felvételi vizsga

A doktori képzésbe vizsga révén lehet felvételt nyerni, melyet a DI szervez meg, általában az egyetemi tanév kezdete előtt. Ezt a DI által kidolgozott szabályzat alapján bonyolítják le, a továbbiakban a felelősséget a minőség terén az illető intézmény vállalja. A felvételi vizsga több, a szakterületre jellemző képességi próbából áll, illetve nem idegen nyelv szakot végzetek esetében egy nyelvvizsga is kiegészíti a szakirányú próbákat. Egy bizonyos szakterületen való doktori képzésre be lehet iratkozni attól függetlenül, hogy a

jelölt milyen szakterületen szerzett felsőfokú és magiszteri végzettséget. Szaktudását a meghatározott szakirodalom alapján való felkészültségi fokával ellenőrzik a felvételi vizsga során. A doktori képzésre való jelentkezés előfeltétele a magiszteri fokozat, azonban azok a jelentkezők, akik egyetemi oklevelüket a 2004-ben megjelent 288-as törvény értelmében végzett első évfolyam előtt szerezték meg, magiszteri fokozat nélkül is jelentkezhetnek a felvételi vizsgára. A doktori képzésből kizárt doktoranduszok újra felvételt nyerhetnek, de csak tandíjköteles helyekre.

A doktori disszertáció elkészítése és megvédése

A doktori disszertációnak bizonyítania kell a jelölt alapos szakismeretét, eredeti elemeket kell tartalmaznia, és olyan hiteles eredményeket kell felmutatnia, melyek tudományosan bizonyíthatók az illető szakterületen elismert módszerek segítségével. A doktori disszertációt a DI által kidolgozott belső szabályzat alapján kell elkészíteni. A doktori disszertáció idegen nyelven is készülhet, abban az esetben, ha a tanulmányi szerződésben ezt rögzítették. Az elkészült doktori disszertációt a kutatócsoport vagy a tanszék munkatársi körében megvitatják, mielőtt nyilvános védésre javasolnák. A doktori disszertációt a témavezető pozitív véleményezésével és az előzetes megbeszélés rövid szintézisével együtt benyújtják a DI vezetőségének. A DI átnyújtja a dolgozatot a doktori bizottságnak, amely a doktori témavezetőn és az elnökön kívül három opponensből áll. Ez utóbbiaknak doktori fokozattal, és előadótanár (docens) oktatói státussal vagy I. fokozatú kutatói fokozattal kell rendelkezniük. A bizottságban részt vehetnek külföldi tagok is, ha az előbb említett feltételeknek eleget tesznek. Az opponensek véleményüket írásos formában átadják a DI-nek 30 nappal a dolgozat kézhezvételét követően. Abban az esetben, ha az opponensek közül ketten jogosan úgy értékelik, hogy a dolgozat nem megfelelő, a jelölt köteles azt újraírni.

A nyilvános védésre csak akkor kerülhet sor, ha minden opponensi vélemény pozitív. A doktori dolgozat kivonatát a tudományos közösség rendelkezésére bocsátják, ennek módját a DI határozza meg. Abban az esetben, ha a doktori disszertáció nem román nyelven készült el, a jelölt köteles csatolni annak román nyelvű kivonatát is. A doktori disszertáció megvédésére nyilvános ülés keretében kerül sor. A védelem a doktori bizottság legkevesebb négy tagjának jelenlétében történhet meg. A doktori témavezető és az elnök jelenléte kötelező. Ha a dolgozat idegen nyelven készült el, a védelem történhet az illető nyelven is. A doktori dolgozat védelem vita formájában történik, melyen részt vesz a doktorjelölt, a témavezető és a bizottság többi tagja valamint a jelenlevő szakértők. A védelem lezajlása után a bizottság eldönti, milyen minősítést kíván adni a doktorjelöltnek. A következő minősítések lehetségesek: nagyon jó/jó/

elégéses. Az utóbbi minősítés esetében meghatározzák azokat a részeket, amelyek módosításra szorulnak, majd felkérlik a jelöltet, hogy tegye meg a szükséges módosításokat. Ebben az esetben újabb nyilvános védést szerveznek.

A doktori fokozat odaítélése és az oklevél kibocsátása

A doktori bizottság pozitív döntése után, a döntést közlik a DI-vel a doktorjelölt dossziéjának elkészítése céljából. Ez utóbbi a szükséges iratokat elküldi a szakminisztériumba, a doktori cím odaítélése pedig miniszteri rendelet formájában történik. Az oklevelet román és angol nyelven állítják ki, és miniszteri rendelet értelmében nyújtják át.

A Babeş–Bolyai TE-vel konzorciumot alkotó felsőoktatási intézményekben zajló doktori képzés

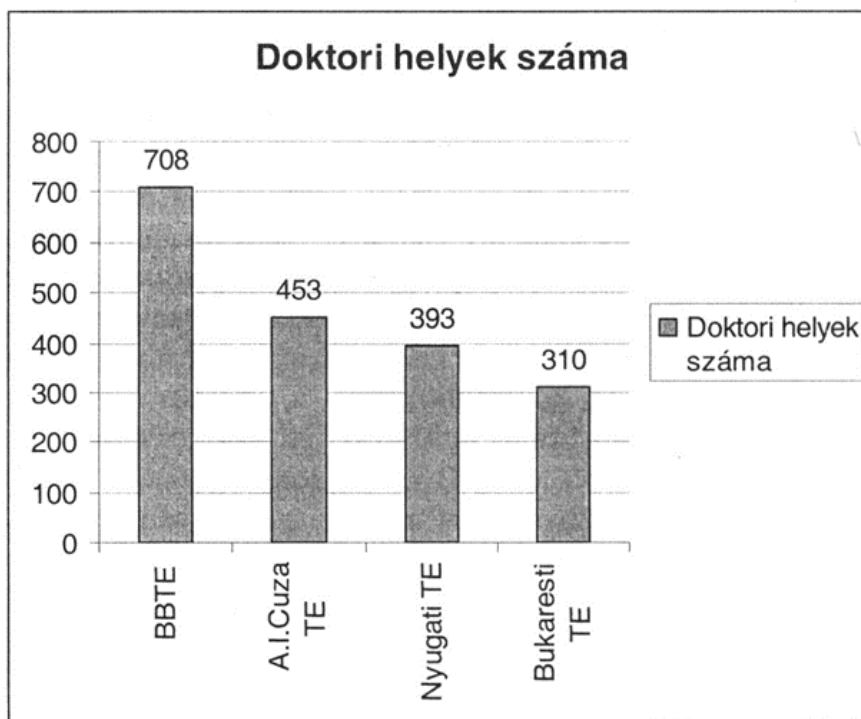
A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemmel (BBTE) konzorciumot alkotó felsőoktatási intézmények: a temesvári **Nyugati Tudományegyetem** (*Universitatea de Vest Timișoara*), a **Bukaresti Tudományegyetem** (*Universitatea din București*) és a **jászvásári Alexandru Ioan Cuza Tudományegyetem** (*Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași*). A továbbiakban ezen DI 2008-ban doktori képzésre meghirdetett helyeinek bemutatása következik. Előljáróban, a 2008-as helyzetet szemléltető ábra, ezen nyomon követhető a doktori felvételre meghirdetett helyek száma e három intézményben valamint a BBTE-n. Az ábrán látható, hogy a 2008–2009-es tanévben a BBTE hirdette meg a legtöbb helyet doktori képzésre. Ezt követi a helyek számát illetően a jászvásári A. I. Cuza TE, a Nyugati TE, majd a sort a Bukaresti TE zárja.

Vegyük sorra a jászvásári A. I. Cuza TE, a temesvári Nyugati TE, és Bukaresti TE doktori felvételre meghirdetett helyeit szakonként osztásban.

A jászvárosi A. I. Cuza TE összesen 453 helyet hirdet meg a 2008-as doktori felvételre. A helyek szakonkénti megoszlása a következő: *biológia* 50 hely, ebből 7 hely tandíjmentes, 3 hely ösztöndíjas, 20 hely nappali tagozatos tandíjas és 20 hely látogatás nélküli és tandíjas; *kémia* 22 hely, ebből 5 hely tandíjmentes, 2 hely ösztöndíjas, 7 hely nappali tagozatos tandíjas és 8 hely látogatás nélküli és tandíjas; *jogtudomány* 15 hely, ebből 4 hely tandíjmentes, 2 hely ösztöndíjas, 3 hely nappali tagozatos tandíjas és 6 hely látogatás nélküli és tandíjas; *fizika* 40 hely, ebből 10 hely tandíjmentes, 5 hely ösztöndíjas, 15 hely nappali tagozatos, tandíjas, 10 hely látogatás nélküli és tandíjas; *filozófia* 64 hely, ebből 14 hely tandíjmentes, 7 hely ösztöndíjas, 15 hely nappali tagozatos, tandíjas, 26 hely látogatás nélküli és tandíjas; *földrajz-geológia* 96 hely ebből 11 hely ösztöndíjas, 5 hely ösztöndíjas, 40 hely nappali tagozatos,

tandíjas, 40 hely látogatás nélküli és tandíjas; *informatika* 14 hely, ebből 3 hely tandíjmentes, 1 hely ösztöndíjas, 5 hely nappali tagozatos, tandíjas, 5 hely látogatás nélküli és tandíjas; *történelem* 40 hely, ebből 10 hely tandíjmentes, 5 hely ösztöndíjas, 10 hely nappali tagozatos, tandíjas, 15 hely látogatás nélküli és tandíjas; *bölcsészettudomány* 51 hely ebből 14 hely tandíjmentes, 7 hely ösztöndíjas, 5 hely nappali tagozatos, tandíjas, 25 hely látogatás nélküli és tandíjas; *matematika* 16 hely ebből 8 hely tandíjmentes, 4 hely ösztöndíjas, 2 hely nappali tagozatos, tandíjas, 2 hely látogatás nélküli és tandíjas; *pszichológia* 29 hely ebből 6 hely tandíjmentes, 3 hely ösztöndíjas, 0 hely nappali tagozatos, tandíjas, 20 hely látogatás nélküli és tandíjas; *ortodox teológia* 16 hely, ebből 3 hely tandíjmentes, 1 hely ösztöndíjas, 12 hely nappali tagozatos, tandíjas.

1. ábra – A négy nagy egyetem 2008-as doktori helyei

A temesvári Nyugati TE a 2008-as őszi felvételi időszakban összesen 393 helyet hirdet meg doktori képzésre, ebből 7 hely ösztöndíjas és nappali tagozatos hely, 76 hely nappali tagozatos és tandíjmentes hely, 310 hely pedig távoktatásos, költségtérítéses hely. Ezek a helyek nyolc szakterületen oszlanak meg a következőképpen: *matematika és informatika* 31 hely, *fizika* 15 hely, *kémia-biológia-földrajz* 22 hely, *közgazdaság-management* 183 hely, *jog és közigazgatás* 10 hely, *bölcsészet-történelem-teológia* 65 hely, *politikatudomány-filozófia-kommunikáció* 21 hely, *művészet-design* 46 hely.

Az intézményben oktató doktori témavezetők száma 73, közülük senki nem magyar nemzetiségű. Ez az adat azonban nem mérvadó abban, hogy hány doktori hallgató magyar nemzetiségű, hiszen a román nemzetiségű doktori témavezetőkhez is iratkoztak/iratkoznak hallgatók. Ebben a tekintetben sajnos nem rendelkezünk szám adatokkal.

A Bukaresti TE összesen 310 helyet hirdetett meg az őszi doktori felvételre. A helyek 18 doktori iskola között oszlanak meg a következőképpen: *matematika-informatika* 11 tandíjmentes hely; *fizika* 49 tandíjmentes hely; *kémia* 11 tandíjmentes hely; *biológia* 7 tandíjmentes hely; *ökológia* 3 tandíjmentes hely; *geológia* 11 tandíjmentes hely; *földrajz* 30 tandíjmentes hely; *történelem* 18 tandíjmentes hely; *szociológia* 22 tandíjmentes hely, ebből; *politikatudomány* 6 tandíjmentes hely; *pszichológia* 11 tandíjmentes hely; *neveléstudomány* 18 tandíjmentes hely; *jogtudomány* 12 hely; *bölcsészet* 64 tandíjmentes hely; *ortodox teológia* 14 tandíjmentes hely, *római katolikus és baptista teológia* 8 tandíjmentes hely; *kommunikáció* 4 tandíjmentes hely, *filozófia* 11 tandíjmentes hely.

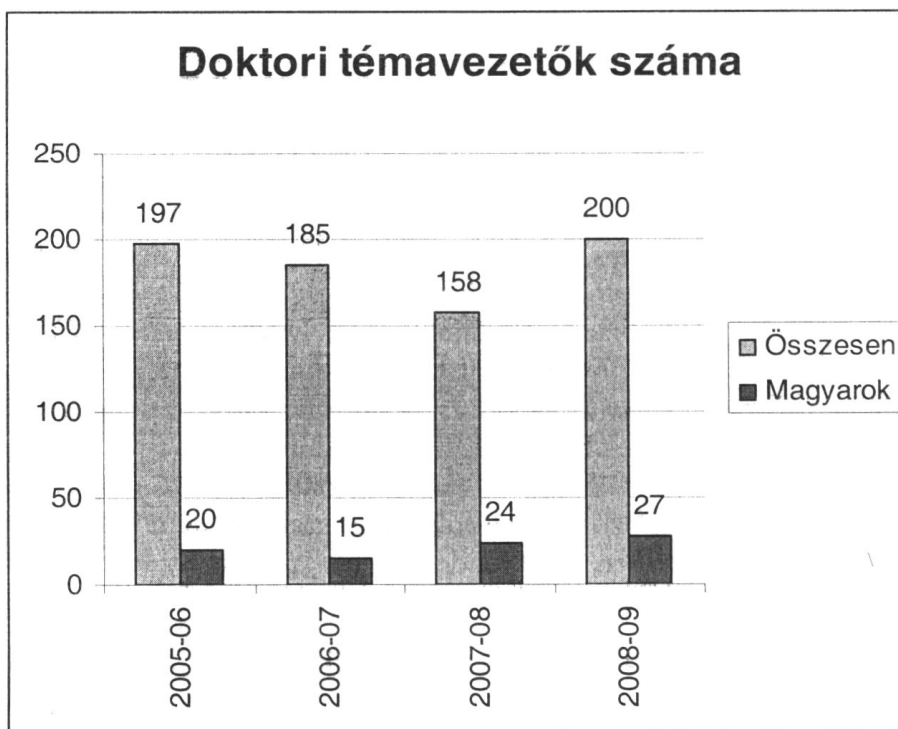
A doktori vezetők száma: 406, ebből 7 doktori vezető magyar nemzetiségű (ők a földrajz, a filozófia és a bölcsészet szakterületén vállalnak témavezetést). Ebben az esetben sem rendelkezünk számszerű adatokkal a magyar nemzetiségű doktori hallgatók számát illetően.

A kolozsvári BBTE-n zajló doktori képzés bemutatása

A doktori témavezetők száma és etnikai aránya

A továbbiakban a 2005–2008-as időszak adatait vázoljuk. A 2005–2006-os akadémiai évben a BBTE-n összesen 197 doktori témavezető egyetemi tanár volt, 20 közülük magyar nemzetiségű. Ez az összes doktori témavezető 10,15%-át jelenti. A 2006–2007-es évben a doktori témavezetők száma 185-re csökkent, közöttük 15 magyar nemzetiségű egyetemi tanár volt. Ez az összes doktori témavezető 8,10%-át jelenti. Az összlétszám 12-vel csökkent, a magyar doktori témavezetők száma pedig 5-tel. A következő évben, vagyis a 2007–2008-as tanévben a doktori témavezetők száma újabb 27-tel csökken. A doktori témavezetők száma ebben az évben 158, ebből 24 magyar nemzetiségű. Elmondható tehát, hogy az előző évhez viszonyítva a magyar nemzetiségű doktorátusvezetők száma 9-cel növekszik. Ez a növekedés a százalékokban is megmutatkozik. Ebben az évben a doktorátust vezető magyar oktatók aránya 15,1%. A 2008-as évben összesen 200-an vezetnek doktorátust – vagyis 42-vel többen, mint a korábbi évben. A magyar vezetők száma tovább növekedett (3-mal 27-re), ez százalékosan 13,5%. Az adatok ábrán:

2. ábra – Doktorátusvezetők a BBTE-n (összesen és magyar)

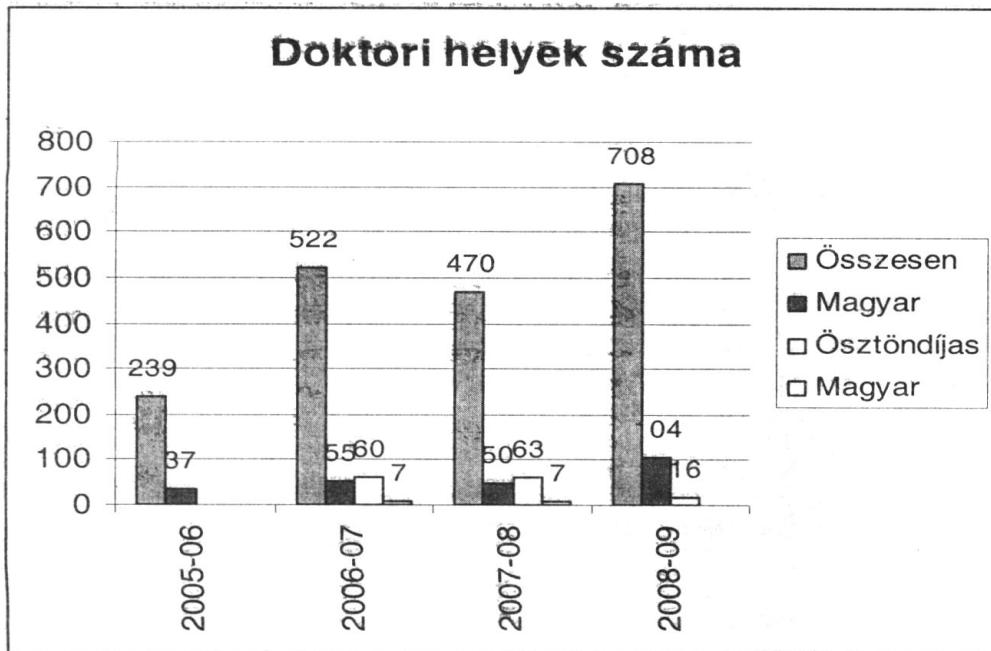
A doktori képzésre meghirdetett helyek száma

A doktori képzésre meghirdetett helyek tekintetében is a 2005–2008-as időszakot vizsgáljuk meg. A 2005–2006-os tanévben összesen 239 nappali tagozatos tandíjtámogatott helyet hirdettek meg. Ebből 37 hellyel rendelkeznek a magyar nemzetiségű oktatók, ami az összes helyek 15,48%-át jelenti. Erre az évre vonatkozóan nincsenek pontos adataink az odaítélt ösztöndíjak számát tekintve, sem pedig a tandíjköteles távoktatási helyek számát illetően. A 3. sz. ábra a tandíj támogatott helyek számát tartalmazza. Az első oszlop az összes helyek számát mutatja, a második oszlop a magyar nemzetiségű doktori vezetők által kapott helyek számát illusztrálja.

A 2006–2007-es tanévben összesen 60 nappali ösztöndíjas helyet hirdettek meg. Ebből 7 hellyel, vagyis a helyek 11,66%-val rendelkeznek magyar nemzetiségű oktatók. Ugyanebben az évben 90 nappali, de ösztöndíj nélküli helyet hirdettek meg, ebből 10 helyet (11,11%) magyar nemzetiségű doktori témavezetők kaptak. Továbbá meghirdettek 26 nappali tagozatos tandíjas helyet, melyek közül 4 hely (15,3%) fölött rendelkezhetnek magyar nem-

zetiségű doktori témavezetők. Távoktatási képzési formában 346 tandíjas hely várt betöltésre, ezek közül 34 (9,82%) magyar doktori témavezetőnél.

3. ábra – Meghirdetett doktori helyek száma

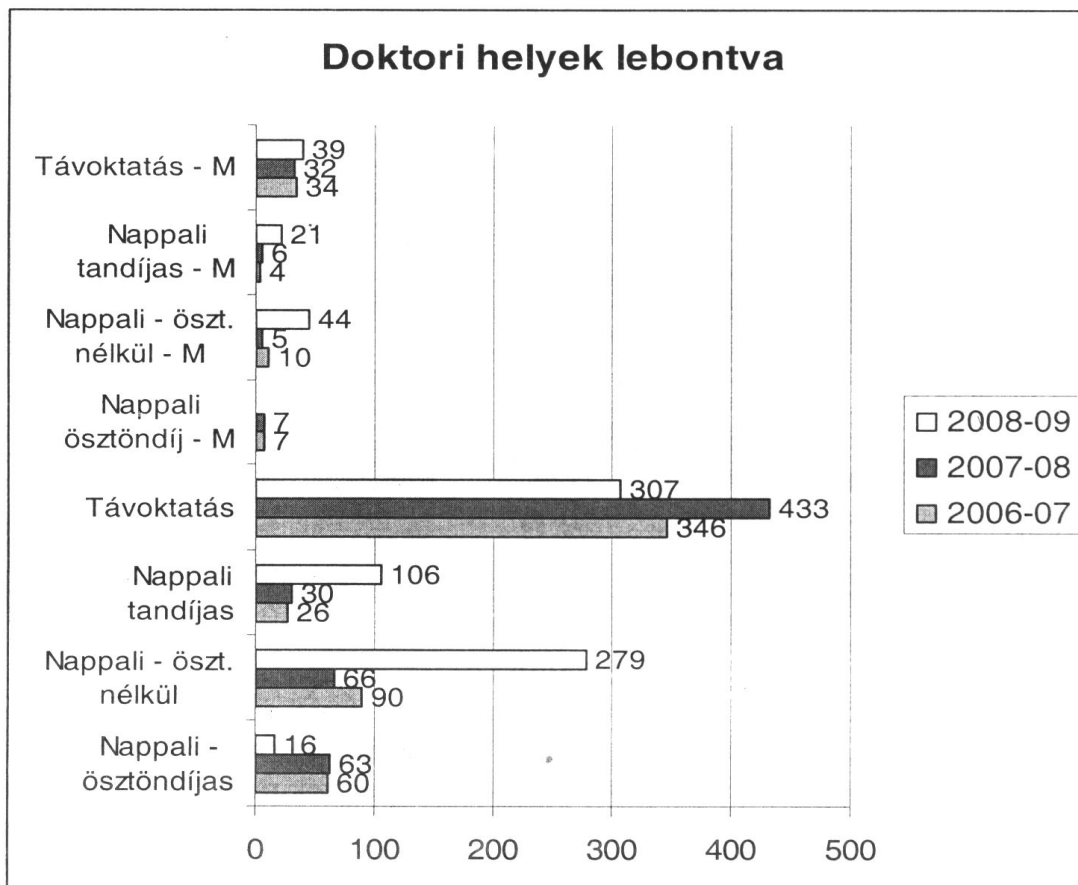

A 2007–2008-as tanévben 63 ösztöndíjas nappali tagozatos helyet, 66 ösztöndíjnélküli nappali tagozatos helyet, 30 tandíjköteles nappali tagozatos helyet és 311 tandíjköteles távoktatásos helyet hirdettek meg. Az ösztöndíjas nappali tagozatos helyek közül 7 (11,11%) magyar doktori témavezetőnél van. A ösztöndíjnélküli nappali tagozatos helyek közül a magyar doktori témavezetők 5 (7,57%) hellyel rendelkeznek. A tandíjköteles nappali tagozatos helyek 20%-át magyar nemzetiségű doktori témavezetőnél hirdetik meg, ami 6 helyet jelent. A tandíjköteles távoktatásos helyek közül 32 fölött (7,39%) rendelkezhetnek magyar nemzetiségű doktori témavezetők.

A 2008-as doktori felvételre összesen 16 ösztöndíjas helyet hirdetnek meg. Az ösztöndíjat a felvételi vizsga után lehet versenyvizsga révén elnyerni. Nincsenek meghatározva név szerint a doktori témavezetők, akiknek ösztöndíjas hely áll rendelkezésre. Meghirdetésre kerül összesen 279 nappali tagozatos ösztöndíjnélküli hely. Ebből 44 hely fölött rendelkezik magyar nemzetiségű doktori témavezető. Ez a helyek 15,77%-át jelenti. Továbbá meghirdetnek 106 nappali tagozatos tandíjköteles helyet, melyből 21 (19,81%)

doktori témavezetője magyar nemzetiségű. A távoktatási tandíjköteles képzésre meghirdetett helyek száma összesen 307, ebből 39 (12,70%) fölött magyar doktori témavezető rendelkezik majd.

4. ábra – **Doktori helyek lebontva** (M – magyar)

A továbbiakban a 2006 és 2008 közötti időszakot vizsgáljuk meg a helyek száma változását illetően. A 2005–2006-os tanév adatai itt összevont jellegük miatt nem használhatók.

Előbb az összes helyek számát illetően, majd a magyar doktorátusvezetőknek kiosztott helyek számát illetően következnek adatok. Az ösztöndíjas helyek száma a 2006–2007-es tanévben és a 2007–2008-as tanévben nagyjából azonos, majd a 2008-ban meghirdetett helyek száma drasztikus csökkenést mutat. A nappali tagozatos helyek száma a 2007–2008-as tanévben csökken 24-gyel az azt megelőző tanévhez viszonyítva, majd a 2008-ban meghirdetett helyek száma ugrásszerűen nő. 213 ilyen típusú hely kerül meghirde-

tésre. A nappali tagozatos tandíjköteles helyek száma növekvő tendenciát mutat. A 2007–2008-as tanévben 4-gyel növekszik, majd 213-mal. A távoktatásos tandíjköteles helyek száma csökkenő tendenciát mutat. A 2008-ban betöltendő helyek száma 39-cel kevesebb, mint a 2006–2007-es tanévben.

A magyar nemzetiségű doktori témavezetőknek kiosztott helyek számát illetően a következőket figyelhetjük meg. Az ösztöndíjas helyek száma a 2006–2007-es és a 2007–2008-as tanévekben egyenlő, 2008-ra pedig nincs meghatározva. A nappali tagozatos ösztöndíjnélküli helyek száma a 2007–2008-as tanévben az előző évek felére csökken, azonban a 2008-ban szervezendő felvételre már 34-gyel többet hirdetnek meg, mint 2006-ban. A nappali tagozatos tandíjköteles helyek száma a 2006–2007-es évhez viszonyítva, amikor 4 ilyen típusú hely volt, 2008-ra 17-tel nő. A tandíjköteles távoktatásos képzésre meghirdetett helyek száma a 2006–2007-es egyetemi évben meghirdetett helyek számához képest a 2007–2008-as tanévben 2-vel csökken, majd ez a 2008-ban 7-tel növekszik.

Fontos megjegyezni, hogy a magyar nemzetiségű doktori témavezetők nem csak magyar nemzetiségű doktori hallgatók munkáját irányítják, doktori témavezetői munkájukat sok esetben nem magyar nyelven végzik. Tehát az ábra M jelzésű számai nem tükrözik a kolozsvári BBTE magyar anyanyelvű doktoranduszainak létszámát: román vezetőnek is lehetnek magyar doktori hallgatóik.

Összegzés

A törvény kiemelt fontosságot tulajdonít a minőségnek. A minőségi feltételek teljesítése egyaránt feltétel a DI valamint a doktori témavezető és a doktorandusz számára. A DI feladata a megfelelő infrastruktúra biztosítása. Emellett szintén a DI feladata a folyamatos ellenőrzés. Nemcsak a DI jogosult ellenőrizni a doktori képzés során zajló tevékenységeket, hanem központi (minisztériumi) ellenőrzés is folyik. A doktori képzés során elkészített munka minőségéért a felelősség kizárólag a doktoranduszt és a témavezetőjét terheli. A jogszabály kiemeli, hogy a minőségi feltételek megszegése szankciókat von maga után, mely sújthatja mind az intézményt, mind pedig a doktoranduszt és a doktori témavezetőt. A szankció a doktorandusz esetében a programból való kizárást, a doktori témavezető esetében ennek a minőségnek a megvonását jelenti, a DI esetében a doktori képzés szervezésére feljogosító engedély megvonását jelenti.

A minőségi feltételek betartása értelmében a doktori eljárásban résztvevő felek szerződést kötnek (tanulmányi szerződés), mely szabályozza a

felek jogait és kötelezettséget, továbbá rögzíti a doktori felkészülés ütemtervét és a kutatási program teljesítési feltételeit (e feltételeket a Doktorátus-szervező Intézmény belső szabályzata rögzíti). A doktori képzés teljes időtartama alatt többször is lehetőség nyílik arra, hogy a doktorandusztól a munka bizonyos részeinek átírását, újracsinálását követeljék meg, abban az esetben, ha az szakmai szempontból nem felel meg az elvárásoknak. Ennek elmulasztása akár a programból való kizárást is maga után vonhatja.

A doktorandusz szakmai felkészültségét a felvételi pillanatától az értekezés elkészüléséig nyomon követik és értékelik. Ez hozzásegíti a jelöltet szakmai tudásának fejlesztéséhez és egy kiváló értekezés elkészítéséhez.

Források:

Hotărâre nr. 567/2005 din 15/06/2005. Emis de Guvernul României, publicat în Monitorul Oficial, Partea I. Nr. 540 din 26/06/2005, privind organizarea și desfășurarea studiilor de doctorat. *Indaco Lege 1999–2005.*

Școlile doctorale la Universitatea Babeș-Bolyai. <http://www.ubbcluj.ro/ro/pr-acad/scoli-doctorale.html>

Lista specializărilor și a conducătorilor de doctorat pentru anul universitar 2005–
<http://admitere.ubbcluj.ro/doctorat-sp2005.html> (letöltve 2008. IV. 25.)

Lista specializărilor și a conducătorilor de doctorat pentru anul universitar 2006–
<http://admitere.ubbcluj.ro/doctorat-sp2006.html> (letöltve 2008. V. 08.)

Posztgraduális Felvételi Tájékoztató-RODOSZ 2007–2008. www.rodosz.ro

Lista specializărilor și a locurilor alocate pentru anul universitar 2008–2009 (Universitatea din București) www.unibuc.ro/uploads_ro//admitere_2008/CIFRA%20SCOLARIZARE%20DOCTORAT%202008.pdf (letöltve 2008. VII. 23.)

Lista conducătorilor de doctorat (Universitatea din București) www.unibuc.ro/uploads_ro//admitere_conducatori%20DOCTORAT.pdf (letöltve 2008. IV. 23.)

Lista specializărilor și a locurilor alocate pentru anul universitar 2008–2009 (Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași) www.uaic.ro/uaic/bin/view/Academic/Doctorate (letöltve 2008. VII. 23.)

Lista specializărilor și a locurilor alocate pentru anul universitar 2008–2009. www.uvt.ro/postuniv/doctorat (letöltve 2008. VII. 23.)

Jegyzet:

¹ A nyugdíjkorhatárt elérte, de az egyetemen továbbra is oktatói-kutatói feladatokat végző professzorok.

Bartos-Elekes Zsombor

A kolozsvári Cholnoky Jenő térképtár

2001 tavaszán a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Földrajz Karának épületében (Clinicilor/Mikó u. 5–7.) az egyik raktárhelyiséget elkezdték felszámolni. A benne levő kacatot – sátrakat, poros dobozokat, penészes térképeket – kezdték eldobni. Szerencsére még az eldobás előtt kiderült, hogy a térképek értékes, régi forrásmunkák, a kis dobozok pedig egyedi fénykép-felvételeket rejtnek. Így került felszínre a Ferenc József Tudományegyetem évtizedekkel korábban elsüllyedt térképtára, fényképtára. Olyan anyag, amelynek létezéséről még a legidősebb kollégák sem tudtak. Olyan anyag, ami évtizedek óta szekrények mélyén, sátrak között penészedett, porosodott.

Megvizsgálva a fényképeket és a térképeket, rájöttünk, hogy a gyűjteményt *Cholnoky Jenő* építette ki. Cholnoky Jenő, a magyar földrajztudomány kiemelkedő alakja, 1905 és 1919 között a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Egyetemes Földrajz Tanszékének tanszékvezetője volt. Cholnoky ez idő alatt építette ki a földrajzi intézet könyv-, fénykép- és térképtárát. Kolozsvári működése kényszerű befejeztével jelentős földrajzi vonatkozású üveggépet, atlaszt és térképet tartalmazó gyűjteményt hagyott hátra. A FJTE általa összeállított *fénykép- és térképtárának* anyagát pár évtizedig még számon tartották, de utána raktárak mélyén porosodott, penészedett újabb évtizedekig, 2001 tavaszi megtalálásáig.

Az elmúlt években Imecs Zoltán vezetésével, egyetemi hallgatók segítségével a mintegy ötezer fényképből álló fényképtárat katalogizálták, részben digitalizálták; jelenleg kiegészítő munkák folynak. Ma a száz évvel ezelőtt készült egyedi fényképfelvételek értéke felbecsülhetetlen, általuk szó szerint képet kapunk a korabeli, azóta megváltozott környezetről. Ezentúl a korszak éleslátó földrajztudósának megfigyeléseit is közelről azonosíthatjuk.

A több mint hatezer tételből álló térképtár tételes feldolgozása Bartos-Elekes Zsombor vezetésével, egyetemi hallgatók segítségével történt: Groos Boróka, Lázár István és Veres József működött közre. 2006 és 2008 között a csoport munkáját a Magyar Tudományos Akadémia Határon Túli Magyar Tudományosságért Ösztöndíjprogram, a Sapientia Kutatási Programok Inté-

zete és a Szülőföld Alap támogatta – ezúton köszönjük a segítségüket. Az így leltárba vett térképtár Románia második legnagyobb régitérkép-gyűjteménye.

A térképtár első leltárát idén (2008-ban) fejeztük be. Jelen tanulmány a térképtárat mutatja be.

A térképtár története

A kolozsvári egyetemet 1872-ben alapították. Rá két évre, 1874-ben alakult az Egyetemes és Összehasonlító Földrajzi Tanszék, amely a budapesti után a második földrajzi tanszék volt az országban. Bár Brassai Sámuel is pályázott a tanszékvezetői állásra, professzornak Ternér Adolfot jelölték ki. Ternér harminc éven át volt a tanszék vezetője, 1904-ben ment nyugdíjba. Fodor Ferenc földrajztörténeti munkájában kritikával illeti Ternert: „semmit sem alkotott 30 évi professzorsága alatt, úgyhogy ez az időszak teljesen elvesztett a magyar földrajztudományra nézve a második földrajzi tanszékünkön”. Ternér csak 1895-ben szervezte meg a földrajzi intézetet, három szobában, de „mindössze néhány könyvet és lexikont” szerzett be (Fodor 2006: 772–773). Cholnoky, Ternér utódként, elődjét szintén hasonló módon jellemezte: „De nemcsak a tanítás színvonala, hanem az úgynevezett Földrajzi Intézet is siralmas állapotban volt. [...] A tanári szobában volt két igen csinos, keményfa, üveges könyvszekrény [...] A szekrények ugyanis üresek voltak, csak temérdek ónkupak volt összedobálva az egyikben [...] A szertárban is voltak szép szekrények, teljesen üresen. [...] Olyan érintetlen, olyan vadonatúj volt a harminc éves térképgyűjtemény, hogy kétségtelenül látható volt, sohasem használták!” (Géczi 1998: 255).

Cholnoky Jenő (1870–1950) harmincnégy éves volt, amikor 1905. február 15-én kinevezték tanszékvezetőnek Kolozsvárra a Ferenc József Tudományegyetemre. Fodor Ferenc szerint „a kolozsvári egyetem lett ezután a magyar tudományos földrajz központja” (Fodor 2006: 527–535). Cholnoky kiépítette az intézet felszerelését, mintegy tízezer kötetes szakkönyvtárat hozott létre, számos nemzetközi folyóiratot rendelt meg, jelentős mennyiségű atlaszt és térképet gyűjtött össze. Cholnoky utazásai során számos fényképet készített, az intézet fényképtárának jelentős része ebből állt össze. Sajnos nem maradt hátra nyilvántartás a gyűjteményről.

Cholnoky 1919 decemberében menekült el Kolozsvárról Budapestre. A fénykép- és térképtár sorsáról ezután még kevesebb információnk van. A fénykép- és a térképtár feltehetőleg kb. az 1950-es évekig félig-meddig ismert lehetett, ezt bizonyítja a számos leltári pecsét bizonyos térképeken. A pecsétek egy részén a két világháború közötti Ferdinánd Egyetem Földrajzi Inté-

zete, más részükön a Bolyai Tudományegyetem neve jelenik meg. A megtalált térképek kis része 1920 utáni, tehát a térképtár kicsit még bővült is az első évtizedekben. Jelentősebb bővítése a második világháború alatt történhetett, Prinz Gyula 1940–1944 közötti kolozsvári munkássága alatt: ő hozhatta az új topográfiai térképeket, továbbá pár saját kéziratát, illetve pár olyan térképet, amelyen korábbi munkahelyének (a pécsi egyetemnek) a pecsétje található. A pecsétek hiányából és az idősebb kollégák emlékeinek hiánya alapján arra következtethetünk, hogy a Babeş és a Bolyai egyetemek 1959-es egyesítésekor, vagy közvetlen utána a térképtár már nem volt ismert.

2001 tavaszán a Földrajz Kar egy második emeleti raktárhelyiségének kiürítése során került ismét napvilágra a kb. félévszázada eltűnt gyűjtemény, amelyről tudomásunk sem volt, hogy még létezik.

2003–2004 között a Sapientia Kutatási Programok segítségével Imecs Zoltán és munkatársai a több mint ötezer tételből álló fényképtárat katalogizálták. Az eredményekről a következő helyeken számoltak be: Imecs (2004), www.cholnoky.ro (a Hagyaték címszó alatt).

A térképtár feldolgozása 2001 és 2006 között lassan haladt. Az első években Jancsik Péter hallgatók segítségével a térképtárból bizonyos topográfiai térképeket elkülönített, rendszerezett, mintegy 900 tételt. E topográfiai térképek közül mintegy 100 tételt mi már nem találtunk meg (egy részük-ről tudjuk, hogy kölcsönzések következtében keltek lábra, más részük azonosítási problémák miatti félreértések következtében is hiányozhat adatbázisunkból). A mintegy 100 atlaszról szintén készítették leltárt, az atlaszok közül mintegy 10 szintén már nincs meg. Ez utóbbiak eltűnéséért felelőst nehéz volna keresni, hiszen az atlaszok továbbra is a raktárhelyiségben maradtak. Ezekben az években a térképtár legnagyobb része (mintegy 5000 tétel) feldolgozatlanul mappákban maradt, ezekbe először Hegedűs Ábel nézett bele, és készített róluk áttekintő jellegű feljegyzéseket.

A térképtár tételes logikai feldolgozását és fizikai elrendezését Bartos-Elekes Zsombor, Groos Boróka, Lázár István és Veres József 2006–2008 között végezte el.

Munkánk kezdetén a feldolgozandó térképek egy bő köbméternyi, teljesen kezelhetetlen papírkupacot alkottak. Legnagyobb részük egymásra helyezett nagy mappákban, vagy dobozokban helyezkedett el. Ahhoz, hogy egy alsóbb mappát használjunk, az összes felette lévő félre kellett rakni. A mappák tartalmilag teljesen rendszertelenek voltak: ugyanazon térkép szelvényeit, vagy akár szakadt darabjait sokszor több mappában találtuk meg; ugyanazon mappa a legkülönbözőbb térképeket tartalmazta. A nehéz hozzáférés mellett a használhatatlanság másik oka az volt, hogy fogalmunk sem volt, hogy milyen térképek hevernek a dobozokban. A mappákból kibontva a mintegy öt-

hatezer térképet egyenként leltárba vettük: leolvastuk a térkép jellemzőit (szerző, cím, kiadás éve, helye, a térkép méretaránya, műfaja, ábrázolt terület stb.). Miután elkészült a teljes anyagról a digitális táblázat, fogalmi csoportokra bontottuk a térképeket, és egyenként átcsoportosítottuk őket, így jelenleg a térképek logikai csoportokban helyezkednek el, fiókokra, új mappákra bontva. Tehát ma már a digitális leltár segítségével bármely térkép bármely jellemzője alapján könnyen előkereshető; a megfelelő fiókból, mappából elővehető, a hasonló korú, hasonló területet ábrázoló, hasonló műfajú térképek szintén mellette helyezkednek el.

Az eredeti raktárhelyiségben és az épület egyéb helyein ideiglenesen tárolt térképek és fényképek ma már mind egy tetőtéri szobában, erre a célra készített bútorok fiókjaiban, polcain vannak.

A térképtár jelentősége

A Cholnoky Térképtárat összehasonlíthatjuk Románia legnagyobb bukaresti térképtáraival, vagy az Erdélyt legrészletesebben bemutató budapesti és bécsi térképtárakkal, vagy más erdélyi gyűjteményekkel.

Románia legnagyobb térképtára a Román Akadémia bukaresti gyűjteménye, ez mintegy huszonegyezer térképet tartalmaz, a XVI. század végétől főleg a XX. század közepéig. A térképtár csak rendszerezett katalóguscédulákkal rendelkezik, digitális katalógusuk nincs. A térképtár elsősorban a két volt román fejedelemség területéről tartalmaz térképeket (topográfiai térképeket, birtokvázlatokat, egyéb térképeket, atlaszokat), Erdélyt kevésbé részletesen tartalmazza. Összehasonlítva a két gyűjteményt, a Cholnoky előnyére mondható a digitális feldolgozáson túl a jelentős számú, többnyire Erdélyt ábrázoló osztrák katonai térkép, mely a legteljesebb gyűjtemény az országban, melyekből az akadémiai térképtár csak nagyon keveset tartalmaz.

A Cholnoky Térképtár az akadémiai után a második legnagyobb gyűjtemény az országban, a Nemzeti Könyvtár bukaresti térképtára már kevesebb térképet tartalmaz, mint a Cholnoky (csak mintegy négyezer egységet). A nemzeti könyvtár térképtárának a feldolgozása is alacsony fokú, csak egy olyan analóg katalógus áll a rendelkezésükre, amelybe a térképek leltári számuk (!) szerint lettek valaha felsorolva, tehát ez semmilyen, szerző vagy téma, vagy időpont szerinti keresést, böngészést nem támogat.

Erdélyről legnagyobb mennyiségben régi általános és tematikus térképeket a budapesti Országos Széchényi Könyvtárban találunk, amely összesen kétszázezer egységet tartalmaz (ezek egy része a honlapjukon is elérhető), és a leggazdagabb ilyen jellegű Erdély-gyűjteményt. Az osztrák topográfiai felméré-

résekből készült térképek két legnagyobb gyűjteménye a bécsi Hadtörténeti Levéltár (Kriegsarchiv) és a budapesti Hadtörténeti Múzeum Térképtára, mindkettő nagyjából négyszázezer tételt tartalmaz. A felsorolt bécsi, budapesti térképtárak természetesen jól használható szakkatalógusokkal rendelkeznek.

A fenti gazdag gyűjteményekhez képest a Cholnoky Térképtár jelentősége: a helyzete. Kolozsváron váltak elérhetővé olyan térképek, amelyekért eddig Budapestre kellett utaznia az érdeklődőnek. Továbbá nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy a gyűjteményünk tartalmaz pár olyan térképet is, amelyet a budapestiek nem tartalmaznak: pl. az I. világháború előtti, Erdélyt ábrázoló román kiadású topográfiai térképet a szakirodalom még nem ismertetett sehol, ezek a térképek a budapesti, bécsi kutatók számára eddig csak nehezen (pontosabban egyáltalán nem) voltak hozzáférhetőek Bukarestben.

Az erdélyi gyűjtemények közül a marosvásárhelyi Teleki Tékát és a gyulafehérvári Batthyaneumot, továbbá az egyetemi térképtárakat lehet megemlíteni, azonban ezek vagy korábbi, vagy későbbi térképeket tartalmaznak, mint a Cholnoky. A legrégebbi térképeket tartalmazó nyílt erdélyi térkép-gyűjtemény a marosvásárhelyi Teleki Téka gyűjteménye, amely főleg XVI.–XVIII. századi atlaszokat, térképeket tartalmaz, melyek főleg „önmagukért” értékesek: nem olyan pontosak, részletesek, hogy azt ma általában alkalmazott kutatásra, korabeli viszonyok elemzésére lehessen használni. A Batthyaneum szintén régi térképeket tartalmaz, a gyűjtemény feldolgozása értesüléseink szerint kezdetleges fázisban van. Megyei múzeumok, levéltárak tartalmaznak még régebbi térképeket, ezek kisebb gyűjtemények. Az egyetemi (pl. kolozsvári) könyvtárak térkép-gyűjteményei csak mai, XX. és XXI. századi térképeket tartalmaznak. Régi térképeket nem.

A Cholnoky Térképtár feldolgozása révén tehát úrt pótol: a pár XVII. és XVIII. századi, de főleg XIX. századi és a XX. század első feléből származó térképek már elég pontosak és részletesek ahhoz, hogy bármilyen földrajzi, történelmi, helynévtani kutatás alapjai lehessenek.

Tehát a térképeink nagy részét eddig vagy Budapesten, vagy esetleg Bukarestben lehetett elérni, ma ezt a kutatók Kolozsváron is megtalálják. Nagyon fontosnak tartjuk azokat a térképeket, amelyekről úgy tudjuk, hogy nyilvánosan máshol nem elérhetőek.

Fontos térképünk Magyar László utazó, felfedező 1858-as keltezésű egyedi, kéziratos térképe, amely a magyar vonatkozású Dél-Afrika-kutatásokkal foglalkozó kutatók körében szenzációnak tűnik. Lassan egy évszázada, hogy nem lehetett tudni, hogy létezik-e egyáltalán ez a kézirat, és most előkerült a feldolgozásunk során.

A térképtár felépítése: gyűjtemények

A térképtárat a törzsgyűjteményen kívül további négy különgyűjteményre bontottuk.

A legnagyobb gyűjtemény a törzsgyűjtemény, a „térképek”, amely „kb.” 4198 tételből áll. Nehéz azonosítani a pontos számot, mert a leltározás során nem szenteltünk minden lap számára egy-egy sort. Bizonyos esetekben egy térképsorozatot egynek tekintettünk, más esetekben laponként jegyeztük le az adatokat. Nem lehetett következetesnek lenni, hiszen volt olyan, hogy egy térkép lapjai (vagy szakadás esetében darabjai) több mappából kerültek elő, ilyenkor csak utólag ismertük fel, hogy ezek ugyanazon térkép részei. A térképekből 3893-at 64 mappába csoportosítottuk: kiadás éve, ábrázolt terület és műfaj szerint csoportosítva, a mappákon kívül helyeztük el a 305 hajtogatott térképet.

Az egyik különgyűjtemény a III. katonai felmérés alapján készített osztrák és magyar topográfiai szelvények csoportja. Ez 1728 tételből áll. Ennek a gyűjteménynek az alapja az osztrák III. katonai felmérés szokásos méretarányai (1:25000, 1:75000, 1:200000), akár geológiai tematikával is, továbbá a második világháború idején készült 1:50000-hez méretarányú magyar kiadású topográfiai szelvények is ide tartoznak. A topográfiai szelvényt méretarány és szelvényezés szerint csoportosítva tároljuk. Az itt található szelvényeken túl még számos topográfiai térképünk van, azonban ezek a rendszerezés során a törzsgyűjteménybe kerültek (pontosabban maradtak, mert nem a topográfiai térképek között voltak). Ez utóbbiak általában vagy nem osztrák–magyar térképek, vagy ha igen, akkor is eltérnek a szokásos szelvényektől (pl. tanulóterképek vagy sajátos méretarányú levezetett térképek vagy nem szelvényezett stb.), vagy a második osztrák felmérés szelvényei.

Másik különgyűjtemény az atlaszok csoportja. Ez 126 tételből áll. Ide tartoznak a nagyobb méretű, kézi vagy asztali atlaszok (103 darab) és a külön tárolt, kisebb méretű zsebatlaszok (23 darab). Ha az atlasz hiányos, de a borítója megvolt, akkor ebbe a gyűjteménybe soroltuk (pár atlasznak csak a borítója volt meg). Ha csak rendezetlen atlaszlapok voltak meg, akkor már a törzsgyűjteménybe osztottuk.

A két további kisebb különgyűjtemény az albumok és a könyvek csoportja, az előbbi 32, az utóbbi 8 tételből áll.

Összesen tehát „kb.” 6092 tételt tartalmaz a térképtár, de helyesebb, ha kb. 5500–6500-as tételszámról beszélünk. E fölött van az a kb. 100–150 tétel („kb.”=124), amely a gyűjtemény 2001-es nyilvánosságra kerülése óta

mostanáig eltűnt. Megbecsülni is alig merjük, hogy összesen Cholnoky távozása óta mennyi térkép tűnt el, feltételezésünk szerint az eredeti gyűjtemény a mainak legalább másfélszerese lehetett.

A törzsgyűjtemény: a „térképek”

A 4198 térképről a következő adatokat jegyeztük le: korábbi leltározások kódjai, ábrázolt terület, cím, szerző (szerkesztő, rajzoló), kiadó (vagy nyomda), kiadás helye, kiadás éve, méretarány, műfaj, térképlapok száma, megjegyzés.

E gyűjtemény tartalmazza az általános és tematikus térképeinket, továbbá a katonai topográfiai térképeink közül azokat, amelyek a második osztrák katonai felméréshez tartoznak vagy a harmadik felmérés nem szelvényezett térképei, vagy más ország által kiadott térképek.

Az általános és tematikus térképeket három korszakra csoportosítottuk: az 1850 előtti térképek (1. korszak), 1850 és 1920 közötti térképek (2. korszak), 1920 utáni térképek (3. korszak). Megjegyezzük, hogy a térképek kevesebb, mint felén találunk évszámot, így a többi térkép esetében a térkép tartalmából (országhatárok, vasútvonalak stb.) vagy a térképek kivitelezéséből (rézmetszet stb.) becsültük meg – sokszor feltehetőleg pontatlanul – a térkép korát. A korszakokon belül a térképeket tovább csoportosítottuk az ábrázolt terület, majd azon belül a térkép műfaja szerint. Így összesen 173 logikai kategóriát hoztunk létre.

Az 1850 előtti térképeinknek száma 843. A legrégebbi datált térképünk 1717-es, de számos térkép ennél korábbi kell legyen. A datálatlan régi térképeink közül egyelőre csak keveset vizsgáltunk meg, ezek közül a legrégebbi az 1635-ös amszterdami Blaeu-atlaszban megjelent Danubius. Fluvius Europae Maximus... című térkép, de a XVII. sz.-ból több Visscher-térképpel is rendelkezünk (Exactissima Tabula qua tarn Danubii Fluvii Pars Media és Magni Turcarum Domini Imperium, mindkettő 1689-ből). További vizsgálatok szükségesek ahhoz, hogy megállapítsuk, hogy melyik a legrégebbi térképünk. Az első korszakból levő térképek több mint fele régi világtalaszok lapjai (Homann, Flemming, Schraembl, Meyer). Jelentős részük ábrázolja a magyar korona országait (Müller, Mikoviny, Lipszky országtérképei, Görög-Kerekes vagy Balla megyetérképei, Karacs egyházi közigazgatási térképei stb.). E térképek harmadik csoportja más európai területeket vagy más földrészek részeit ábrázolja, többnyire általános térképek, kisebb mértékben történelmi vagy csillagászati műfajúak.

A gyűjtemény legnagyobb része feltételezésünk szerint 1850 és 1920 közötti kiadású (2416 darab).

A második korszakból levő térképek jelentős része Magyarországot, vagy annak részeit ábrázolja általános térképeken: országtérképek, Hátsek, Gönczy megyetérképei, várostérképek, első turista- és autótérképek. Számos tematikus térképünk van a Kárpát-medencéről: főleg hidrológiai, közlekedési, demográfiai, geológiai térképek. Más európai országok közül kiemelt számban jelennek meg a Románia területét bemutató térképek: régebbi topográfiai térképek a még nem egyesült Havasalföldről, újabb topográfiai szelvények, megye-, város-, geológiai, hidrológiai, etnikai térképek. A kontinensek közül legteljesebben természetesen Európa jelenik meg, elsősorban Közép- és Délkelet-Európa. Műfajok szempontjából az általános térképek mellett jelentős számúak a geológiai, közlekedési, hidrológiai, történelmi térképek, továbbá a (svájci, német, svéd stb.) topográfiai térképek és a várostérképek. A más kontinenst ábrázoló térképek közül jelentős számban vannak amerikai térképek, ezt a gyűjteményt Cholnoky 1912-es amerikai útjáról hozhatta haza. Ugyanígy megfigyelhetően felülprezentáltak Cholnoky más külföldi útjainak a helyszínei: a Távol-Kelet (1896–1898), Románia (1906), Olaszország (1907), Alpok (1908), Skandinávia (1910) és Amerikai Egyesült Államok (1912). E területeket ábrázoló térképek egy részén Cholnoky neve megjelenik, mint szerző, vagy mint adományozó. Az 1920 utáni gyűjtemény már kisebb számú (106 darab). E harmadik korszakból térképeink legnagyobb része Romániát ábrázolja: pár topográfiai, általános, megye-, város-, geológiai és etnikai térkép.

Az 1806 és 1869 között lezajlott II. osztrák katonai felmérés alapján készült topográfiai szelvényekből 242 példányunk van meg, főleg az 1:144 000-s méretarányú sorozat, e szelvényeink jelentős mértékben borítják a Habsburg Birodalom tartományait: a Magyar Királyságot, továbbá az osztrák tartományokat Tiroltól Sziléziáig. Szintén több példányban van meg a Scheda-féle 1:576 000-s térkép jó pár szelvénye.

Az osztrák katonai térképészeti intézet munkái közül a törzsgyűjteményben tárolunk 561 darab – a szokásostól eltérő méretarányú, szelvényezésű – térképet: pl. az 1:300000-s Közép-Európa térképmű szelvényeit, vagy a világháború idején Romániáról készült 1:75000-s térképeket, egyéb sajátos méretarányú, szelvényezésű munkát, tanulótérképeket, jelkulcsokat stb.

A topográfiai szelvények

Az 1728 tételből álló topográfiai szelvényeket elkülönítettük kiadás (osztrák, magyar) és méretarány, esetleg műfaj (topográfiai, geológiai) szerint. A szelvényekről a következő adatokat jegyeztük le: szelvénytípus, cím, leltári szám, tulajdonosi pecsét, megjegyzés.

Az 1869 és 1887 között lezajlott III. osztrák katonai felmérés térképei közül az 1:25000-s felmérési térképekből 244 szelvényünk van, összesen 695 példányban. A szelvények szinte mind romániai területeket ábrázolnak, de nem fedik le teljesen a területet: összefüggő borítottságunk van Észak-Erdélyről és a Székelyföld nagy részéről, de ezeken kívül inkább csak a Maros alsó folyása és szigethegységi területeink vannak meg. A példányok több mint felén a Bolyai Tudományegyetem pecsétjét találtuk meg, kisebb részükön a Babeş Tudományegyetem vagy az Institutul de Geografie, esetleg az Institutul de Geologie pecsétjét, kevés példányon ennél régebbi pecsétet.

Az 1:75000-s áttekintő térképekből 142 szelvényünk van, összesen 776 példányban, továbbá geológiai színezéssel 9 szelvény, összesen 14 példányban. A szelvények által lefedett terület körülbelül megegyezik azzal a területtel, amelyet a Monarchiától a későbbiekben Romániához csatoltak (tágon értelmezett Erdély és Bukovina déli része). A példányok több mint felén a Bolyai Tudományegyetem pecsétjét találtuk meg, kisebb részükön a Babeş Tudományegyetem vagy az Institutul de Geografie, esetleg az Institutul de Geologie pecsétjét, kevés példányon ennél régebbi pecsétet.

Az 1:200 000-s általános térképek közül 43 szelvényünk van meg, összesen 80 példányban. A szelvények szinte teljesen lefedik Románia mai területét, de több szelvényünk van egyéb országok területéről. Csak a szelvények mintegy fele az eredeti osztrák kiadás (eleinte német nyelvű gyámrajzzal, az I. világháború alatt magyar gyámrajzzal). A szelvények másik fele román nyelvű térkép, melyek 1912 és 1940 között készültek.

A második világháború idején készült 1:50000-s magyar topográfiai szelvényekből 78 szelvényünk van, összesen 163 példányban. A szelvények szinte teljesen lefedik a Székelyföldet, Észak-Erdélyből kevesebb szelvényünk van meg. E példányok kis részén megtalálható a Bolyai Tudományegyetem pecsétje, más pecséttel nem találkoztunk.

Az atlaszok

A 126 atlaszról a következő adatokat jegyeztük le: korábbi leltározások kódjai, ábrázolt terület, cím, szerző (szerkesztő, rajzoló), kiadó, kiadás helye, kiadás éve, műfaj, térképlapok száma, megjegyzés. A nagyobb méretű atlaszokat (103 db.) és a kisebb méretű atlaszokat (23 db.) külön tároljuk.

Az atlaszok mintegy háromnegyedén találtunk FJTE pecsétet, csak kb. egynegyedükkel bővíthetett utólag (a két világháború között, vagy a második világháború alatt) a térképtár. Az FJTE leltári számából nem tudtunk következtetni az atlaszok eredeti számára. Hasonló mértékben találtunk „Institutul

de Geografie” pecsétet a két világháború közötti időszakból. A nagyméretű atlaszokon volt még egy „Atlas” kezdetű számozás is, amelynek időpontját nem tudtuk azonosítani. Ebből a számozásból a legnagyobb szám a 140-es volt, mivel nekünk most 103 nagy atlaszunk van, így legalább 37 atlaszt tűnt el az eredeti gyűjteményből a század második felében.

Az atlaszok közül legnagyobb számban természetesen a világtaszok vannak (59 példány), továbbá jelentős a száma az Egyesült Államokat, Európát vagy Magyarországot bemutató regionális atlaszoknak.

Ha a szerzőket, kiadókat figyeljük, akkor legnagyobb számban a német nyelvű kiadók jelennek meg (Bécs, Lipcse, Berlin, Hamburg, Gotha), de jelentős számú az amerikai kiadású atlasz (New York, Chicago) és a magyar is (Budapest). Az atlaszok egyharmadán nem volt megadva a kiadás helye.

Csak az atlaszok kb. kétharmadán találtunk kiadási évszámot. Ezek szerint három legrégebbi kiadású atlaszunk az 1754-es Homann-féle (Beqvemer, azaz „kényelmes”) atlasz, az 1772-es Lotter-féle új atlasz és az 1782-es Homann-féle világtasz. A legújabb egy 1947-es Szovjetunió gazdasági atlasza. 10 atlaszt 1850 előttinek becsültünk, 103 atlaszt 1850 és 1920 közöttinek és 13 atlaszt 1920 utáninak.

Műfajok szerint 62 atlasz általános (földrajzi és/vagy közigazgatási térképekkel), 50 tematikus (geológiai, hidrológiai, gazdasági, csillagászati stb.) és 14 történelmi atlasz.

Az albumok és a könyvek

32 album és 8 könyv is előkerült az atlaszok és a térképek közé keveredve. Ezek általában a századfordulón jelentek meg. Az albumok többnyire európai területek fényképalbumai, a könyvek a földtudománnyal kapcsolatosak (adatsorok, évkönyvek stb.).

Könyvészet:

- Fodor Ferenc (2006): *A magyar földrajztudomány története*. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest.
- Géczi János (1998): *Cholnoky Jenő*. Vár ucca tizenhét negyedévkönyv VI. évf./2. sz. Vár ucca tizenhét kiadó. Veszprém.
- Imecs Zoltán (2004): *Cholnoky Jenő fényképi hagyatéka a kolozsvári egyetemen*. Földtani Kutatás, XLI. Évf., 3–4. sz., 18–24. old. Budapest.

Somai József

Magyar folyóiratok és kiadók akkreditálásának helyzete

A tudományos munka eredménye elsősorban a szakírás eszközével kerül a köztudás birtokába. A tudományos konferenciák hatóköre sem terjed tovább, mint az élő beszéd segítségével történő időleges közzététel, meg kell találni az írott formát ahhoz, hogy a hosszú távra elismerést és a köztudás számára közhasználati formát nyerjen. Az írott formában történő megjelenítést szolgálják a szaklapok és a szakkiadványok. A szaklapok és szakkiadványok elkészítése, forgalomba hozása kiadói munka. Ennek a két tevékenységnek szakmai, tudományos minősítése Romániában a Felsőoktatási Tudományos Kutatás Országos Tanácsa (Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior – CNCSIS) hatáskörébe tartozik.

A CNCSIS jelenlegi programjainak küldetése: a román felsőoktatás tudományos tevékenysége fejlesztésének és megszilárdításának biztosítása; alapok megteremtése a fiatal kutató nemzedék és a szakmákban előrehaladott kutatók számára; a kutatás számára kedvező feltételek mellett regionális központok létrehozása; a kutatási hálózat kialakítása, a külső és belső pénzügyi források mozgósítása érdekében a menedzsment kapacitásának fejlesztése.

1. Folyóiratok akkreditációja

A CNCSIS rendszere több kategóriát tartalmaz:

I. Az Országos Tanács által elismert (akkreditált) folyóiratok

Az Országos Tanács normarendszere, a Romániában megjelenő folyóiratok számára négy minősítési kategóriát állít fel:

- „A” kategória feltétele: A folyóirat felvétele **ISI – Web Of Science** típusú adatbankba (Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index, Arts & Humanities Citation Index);

- „B+” kategória feltétele: az utolsó három év megjelenésének előre felvállalt ritmikussága; minden tudományos dolgozatnak legyen egy elismert nemzetközi nyelven kivonata és kulcsszava; megjelenítése weboldalon; szerkesztőbizottság összetételének minősége; a dolgozatok recenziós folyamata; a kivonatok, kulcsszavak elérhetősége az utolsó három évben;
- „B” kategória feltétele: az utolsó három év megjelenésének előre felvállalt ritmikussága; minden tudományos dolgozatnak legyen egy elismert nemzetközi nyelven kivonata és kulcsszava;

II. Az Országos Tanács által nyilvántartott (de nem akkreditált) folyóiratok

- „C” kategória: potenciálisan elismerhető folyóiratok
- „D” kategória: a CNCSIS nyilvántartásában felvett folyóiratok

A CNCSIS minősítési kategóriák szerint 2004-től 2006-ig évente minősítette a folyóiratokat, 2007-től viszont már két évre nyerhetik el a minősítést a lapok. A 2009 és 2010-es évekre a minősítés megszerzéséhez 2008. december 31-ig kell az előirt feltételek bizonyításához szükséges dokumentumokat benyújtani.

Az Országos Tanács 2007-es akkreditációs jegyzékeit a magyar folyóiratok szempontjából vizsgálva kétségbeejtő képet kapunk. Az alábbi statisztikai adatok kifejezik azt a szellemi nyomort, ahová közel egy évszázad alatt a magyar kultúrát korlátozó folyamatban az erdélyi magyar folyóiratok számának nagyságrendje és minőségi potenciálja jutott. A statisztikai adatok szomorúan igazolják az erdélyi magyarság szellemi tevékenységét jellemző hátrányos helyzetét, oktatási, kutatási és művelődési tevékenységének akadályoztatása nyomán. Ma a fent jelzett három minősített kategóriában az akkreditált folyóiratok száma nem éri el a 6–7%-os demográfiai súlyú magyarság viszonylatában még az 1,5%-ot sem.

A CNCSIS jegyzékei alapján nézzük meg kategóriánként a helyzetet Románia viszonylatában:

- a) „A” kategóriában jegyzett 43 folyóiratból nincs magyar nyelvű folyóirat (tehát az eredmény 0%)
- b) „B+” kategóriában 158 folyóiratból csupán 3 magyar folyóirat nyerte el a CNCSIS minősítést (azaz nem több mint 1,89% országos átlagban): A *Korunk*, a *Közgazdász Fórum* és a *Pszichológiai Szemle*.

Rövid tallózás a három folyóiratról:

A **KORUNK** önmeghatározása szerint: „A kultúra, a tudomány fóruma. Születési helye, állandó lakhelye Kolozsvár (Erdély, Románia, Közép-Európa). Alapító szerkesztője, Dienes László, 1926 februárjában havi szemlének nevezte (a hetvenes évek elején, átmenetileg, újra ez a meghatározás volt olvasható a folyóiratcím alatt), de ő sem csak a szemlézést tűzte célul a munkatársak elé, hanem a sűrűsödő-bonyolódó világproblémák szabad megvitatását is. Senkire sem akarunk a régi dogmák helyére újakat ráerőszakolni. A világnézeti elkötelezettségnek ezt a formáját ’az európai lélek eleven alkotó egysége’ megteremtésének szolgálatába kívánta állítani. A provincia visszahúzó erejével viaskodott a szerkesztőként Dienest felváltó Gaál Gábor is, ám európai visszhangban mérhető sikerrel ő a liberalizmust a marxista ideológiával cserélte fel. A tizenhat évi megszakítás után, az 1957-ben újraindított *Korunk* címe alá *Világnézeti, társadalmi, tudományos és művelődési szemle* megjelölés került, s ez a gaalgábori örökség ébresztését jelentette. A romániai kommunista diktatúra szorításának enyhülő éveiben (a hatvanas évek közepétől a nyolcvanasok elejéig) a régi és az új erdélyi magyar értékek, a humánium európai normái kerültek túlsúlyba a folyóiratban, az önálló gondolkodás felé nyitott a lap. 1989 decembere hozta meg a cezúrát a második és a harmadik folyam között. A dienesi címet a *Korunk* megőrizte, mert folytathatónak ítélték szerkesztői a ’korunk neurózisáról’ 1926-ban adott diagnózist ’fasizmus, bolsevizmus és másnemű diktatúrák szükségképpen következményei’-ről. Tartalmat, formát és célt kívánt jelölni a régi-új folyóiratcímert értelmező (a szocialista állami előírás helyére került) három szó: kultúra-haza-nagyvilág. A század utolsó évtizedében, folyamatosan fiatalodó munkatársi gárda részvételével, szerkesztési alapelvvé vált a súlypontos lapszerkesztés: a magyarság, Erdély, Románia, Közép-Európa s a média révén kitáguló világ problématerképével ismerkedhetett a *Korunk*-olvasó. A harmadik évezred kihívásait a hagyományos folyóirat-forma és a mellékiadványok (magyar és román nyelvű sajtószemlék, magyarul, angolul, németül, románul megjelentetett könyvek, antológiák) megőrzésével a *Korunk* újabb, messzebbre elhallatszható, látható fórum útján akarja visszaigazolni, a kérdésekre válaszokat keresni. Természetesen a világ-hálóról van szó – állandó kapcsolat teremtéséről különböző országokban, Erdélytől távoli földrészekén élő, reményeink szerint már nem csak virtuális olvasóinkkal.” (www.korunk.org).

Tizenegyedik évfolyamához érkezett a **KÖZGAZDÁSZ FÓRUM** (a továbbiakban: *Fórum*), a második „B+” kategóriás lap Erdélyben, amelynek kiadója a Romániai Magyar Közgazdász Társaság. A lap hírterjesztő és gazdasági ismereteket népszerűsítő feladata mellett a szakmai tudományos műhely szerepét is felvállalta, mivel ilyen jellegű magyar nyelvű médiaforrás Er-

délyben eddig nem létezett. Több mint tízéves próbálkozás után elmondható, hogy a szerény kezdeményezések és későbbi erőfeszítések nem voltak hiábavalóak. A rendszeres megjelenés mellett nyolc különszám is megjelent eddig, amelyből öt egy-egy tudományos konferencia előadásait tartalmazza a következő témákkal: *A fejlődő gazdaságok bankrendszerének modernizációja*-, *Humán erőforrás mint modernizációs tényező a XXI. század elején*; *Összefogás a vidékfejlesztés érdekében az EU-s csatlakozás folyamatában*; *Modernizáció a gazdaságban – növekedési kilátások, felzárkózási esélyek*; *Gazdaságpolitikai alternatívák – Románia felzárkózási esélyei*. A Fórum ezenkívül három különszámmal jelentkezett: *Tízéves az RMKT – megemlékezés*; *Az RMKT megalakulásának 15. évfordulója*; *Egy új szövetkezeti mozgalomért*. A szerkesztőségnek akadémikusok, akadémiai szaktestületi tagok, egyetemi tanárok, kutatók, doktoranduszok, gyakorló szakemberek küldik megjelenésre anyagaikat. A lap profilját a tudományos és a gyakorlati szakmai élettel foglalkozó tanulmányok teszik tartalmassá. Prioritásaink közé tartozik a közgazdasági gondolkodás terén fontos szerepet játszó erdélyi személyiségek bemutatása, a szakoktatás története, jelene és jövője, régiós vagy kistérségi, bank- és pénzügyről szóló elméleti és szakmai elemzések, a szövetkezetek története, gazdaság és erkölcs, az európai integráció, az euró és hatása, a környezetgazdálkodás, a kistérségek elemzése, illetve a gazdasági élet más fontosabb területei. A *Fórum* hasábjain közel 300 olyan írás jelent meg, amelyek időszerű, alapvető fontosságú gazdasági kérdésekről szólnak. Rendszeresen közölte az RMKT, a szakmai ifjúsági szervezetek (RIF és a KGK) minden fontosabb eseményét, rendezvényét, de azokról a tanulságos rendezvényekről is tájékoztattunk, amelyeken közgazdászaink meghívottként voltak jelen. Bemutatott tizenhét vállalkozásfejlesztő központot. 1999. januárjától az *Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban* címmel folyamatosan ismertette a legidőszerűbb rendelkezéseket, a friss törvények indexét és rövid tartalmát. A lapban helyet kaptak a rendezvények tartalmi bemutatásai, az RMKT-hírek, pályázási lehetőségek, új könyvek, *Memento* jelzéssel pedig olyan múltbeli történéseknek, személyiségek évfordulóinak vagy jelenségeknek az emlékeztetése, felidézése, amelyek tanulságul vagy példaképpel szolgálhatnak a jelennek. A lap szerkesztőinek szándéka, hogy a *FÓRUM* az erdélyi magyar közgazdász-társadalom, a vállalkozói réteg, valamint a gazdasági kérdések iránt érdeklődők szakmai és tudományos orgánuma legyen.

Az *Erdélyi Pszichológiai Szemlét*, a harmadik „B+” kategóriás lapot a Pro Studium et Practicum Psychologiae Egyesület pszichológusok, gyógypedagógusok és pedagógusok szakmai szervezete adja ki. Az Egyesület célkitűzései közé tartozik az erdélyi magyar pszichológia, gyógypedagógia és pedagógia területén folyó tudományos, oktatási és gyakorlati munka elősegítése,

kutatások támogatása, a szakemberek képzésének és fejlődési lehetőségeinek biztosítása. Három éve negyedévi rendszerességgel megjelenő egyetlen magyar nyelvű akadémiai szintű kiadvány a pszichológia és neveléstudományok területén. A Pszichológia és Neveléstudományok Kar munkatársainak, kutatóinak, illetve a szakmában dolgozó vagy a pszichológia, gyógypedagógia és pedagógia iránt érdeklődő közönség számára a Szemle, illetve a *LélekJelenLét* biztosítja az egyéni kutatások, tanulmányok közlését, ismertetését. Az *Erdélyi Pszichológiai Szemle* rendeltetése egyrészt eljuttatni az olvasóhoz a pszichológia, gyógypedagógia és pedagógia legújabb tudományos fejleményeit, másrészt egy igényes kiadvány köré vonzani a különböző területeken működő szakmai közösségeket, publikációs teret és kommunikációs lehetőségeket biztosítva mindazok számára, akik a pszichológia és a neveléstan, illetve ezekkel rokon tudományok művelői (www.pszichologia.ro után)

c) A „B” kategóriában 73 folyóiratból egyetlen magyar kiadvány van a CNCSIS-listán (1,36%) – az ***Erdélyi Múzeum*** folyóirat.

Az *Erdélyi Múzeum* – eredetileg az EME elnökségének és az első szakosztálynak a közlönye. Döbrentei Gábor első erdélyi magyar művelődési folyóiratának, az *Erdélyi Múzeumnak* (1818) tartalmára emlékeztetően 1874-ben indult Finály Henrik nyelvész és történész szerkesztésében, tág teret nyitva „a hitágazati hittan és a napi politika kivételével” minden tudományágnak. A lap ekkor tudományos fórumot teremtett a két évvel azelőtt alapított kolozsvári tudományegyetem professzorai eredményeinek közzétételére. Az első folyam utolsó füzeté 1917-ben jelent meg, az új folyam 1930-ban havi füzetekben György Lajos EME-főtítkárszerkesztésében indult, 1941-től negyedévi füzetekben Szabó T. Attila szerkesztésében folytatódott. A lap akkori folyama 1947-ben szűnt meg LII. kötetével. Ezt a folyamatot mindmáig közérdekű forráskincsé avatja a pozitivista jellegű adatgyűjtés, a hiteles feldolgozás és a tájékoztató közlés. Nyelvészek, irodalomtörténészek, régészek, történészek, jogtudósok, néprajzkutatók egyre növekvő tábora járult hozzá a tudományosság és a nemzettudat fejlesztéséhez. A folyóirat jelentősebb tanulmányai önálló kiadásként az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatában is megjelentek. Az Erdélyi Múzeum legújabb folyama az EME újraindulásával egyidejűleg, 1990-től jelenik meg. Felelős szerkesztő a '90-es évek elején Benkő Samu, Csetri Elek és Antal Árpád voltak. Jelenlegi felelős szerkesztő 1999 óta Kovács Kiss Gyöngy. Egy idő óta (főként anyagi megfontolásból) évente két alkalommal, összevont két-két számmal (1–2, illetve 3–4) jelenik meg. Szemléletében követi az előző folyam koncepcióját, az erdélyi magyar tudományosság fóruma és tágabb kitekintésben egyfajta híd az erdélyi és az egyetemes magyar tudománypublikálás között. Az európai és erdélyi

hagyomány ötvözete áll a szerkesztési koncepció tengelyében: az önismeret, az etnikumközi párbeszéd, az európai integráció programjának képviselője, a térség kulturái közötti kapcsolatok rendszeres építése. A szerkesztői szándék szerint a folyóirat a szellemi tájékozódást és az európaiságot kívánja szolgálni, sajátosan kisebbségi szemleként, nemzetiségi intézményként. Főként történeti, irodalmi, bölcsészeti, nyelvészeti, néprajzi, filozófiai, jog-, közgazdaság- és társadalomtudományi tanulmányokat jelentetett meg. Szerzői között 1990 óta is jelen vannak az erdélyi és a Kárpát-medencei magyar tudományosság jeles képviselői. Ugyanakkor tág teret kínál a kolozsvári és erdélyi egyetemek magyar diákjainak, magiszteri hallgatóknak, doktorandusoknak. A szerkesztőség tagjainak zöme az egyetemen is tanít. Lapstruktúra: főszerkesztő, rovatok: Műhely, Egyesületi Közlemények, Szemle, In memoriam. Az *Erdélyi Múzeum* főszerkesztői anyagait angol nyelvű rezümé kíséri, tartalomjegyzéke négy nyelvű. (www.eme.ro)

A fent bemutatott akkreditált lapok dicsérete nem feledtetheti azt a helyzetet, amely igen fájdalmasan tükrözi az erdélyi magyar értelmiség alulteljesítését, ki kell mondani a magyar értelmiség felelősségét, hogy demográfiai súlyunk arányában járuljon hozzá közösségünk szakmai és tudományos jelenlétéhez az ország és a világ tudományosságában.

- d) A „C” kategóriában az országos 224 folyóiratból négy magyar folyóirat van jelen a CNCSIS jegyzékében, mint potenciálisan elismerhető folyóiratok (1,78% magyar folyóiratok): *Erdélyi Társadalom*, *Műszaki Szemle*, *Orvostudományi Értesítő*, *Orvosi és Gyógyszerészeti Szemle*.
- e) A „D” kategóriában az országosan 254 folyóiratból nincs magyar folyóirat még nyilvántartásban sem véve (0%)

Ez a két kategória potenciálisan elismerhető folyóiratokat jelent, és a CNCSIS nyilvántartásába felvett folyóiratok előjegyzésére érdemesül, igen kevés ahhoz, hogy rövid időn belül több reményre adjon bátorítást.

Az összes akkreditált és nyilvántartott folyóiratok összesített százalékát tekintve még szomorúbb a helyzet, mivel alig haladja meg az egy százalékot (1,06%), tekintettel arra, hogy az Országos Tanács jegyzékei szerint a 758 folyóiratból akkreditált vagy nyilvántartásba vett összesen 8 magyar folyóirat.

Az Országos Tanács legfrissebb rendelkezése szerint, amint előbb már említettünk, a 2009. és 2010. évekre érvényes elismerés új feltételrendszere a múlt évekhez viszonyítva szigorúbb lett, ami azt jelenti, hogy például a „B+” minősítést csak abban az esetben lehet elérni, ha az illető lap szerepel a BDI típusú nemzetközi adatbankban és 100 pont szükséges a két év előtti 80 pont-

hoz viszonyítva. A kritérium és a pontozási rendszer megtalálható a CNCSIS www.cncsis.ro c. weblapján.

Kiadók akkreditálása

Ezen a téren a statisztika szerint előnyösebb a helyzet, mint a szaklapoké. A 2006-os CNCSIS jegyzék szerint a 317 minősített kiadó közül tíz (Ábel Kiadó, Kritérium Kiadó, Mentor Kiadó, Studium Kiadó, Scientia Kiadó, T3 Kiadó, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Status kiadó, Pro-Print Kiadó, Kom-Press Kiadó) magyar érdekeltségű (3,15%). Tekintettel arra, hogy tulajdon-jogilag létezik még számos román-magyar érdekeltségű elismert kiadó, a magyar lapok és szakkönyvek kiadása nem jelent gondot megfelelő minősített kiadóval szerződni, esetenként román érdekeltségű kiadók is, egyszerű vállalkozási alapon, magyar nyelvű kiadványok kiadását vállalják, az erdélyi nagyvárosokban. A minősített kiadók területi megoszlása szűk körű: négy kiadó Kolozsváron és két kiadó Csíkszeredában és egy Marosvásárhelyen, működik. Olyan magyar szempontból jelentős városokban, mint Sepsiszent-györgy, Szatmár, Nagyvárad, Temesvár, Brassó nincs magyar érdekeltségű akkreditált kiadó.

A kiadók minősítésének kritériumai közé tartozik: tudományos vagy egyetemi kiadványok, tudományos folyóiratok kiadása; minimum 51 pontot kell összesíteni a feltételrendszerből (a pontozási rendszer kulcsszavai: jelentősége, kapcsolatrendszere, hatása); a kiadónak legkevesebb 100 kiadványa kell legyen a minősítés alkalmával. Az egyetemi, akadémiai, didaktikai, és pedagógiai kiadók hivatalból megszerezhetik a minősítést, csupán megjelölt adat-szolgáltatásra kötelezi őket a CNCSIS.

Források:

Közgazdász Fórum, 2008. 12. sz.

www.korunk.org

www.pszichologia.ro

www.cncsis.ro

Demeter András István

Kulturális örökségünk

Egyre gyakrabban kerül szóba az utóbbi időben a kulturális örökség fogalma, a nemzeti kulturális örökségek, mint a világörökség része. Megnyugtató tudni, hogy az EU, amelynek a kötelékébe tartozni szerencsénk, oly sokat foglalkozik, de az UNESCO sem idegen ettől, és ez ügyben egy sor normatív intézkedés is történt az utóbbi évtizedekben.

A nemzeti kulturális örökség fogalma nem új. A francia forradalom idején fogalmazódott meg. 1790. október 13-án tartott beszédében, amely a francia Nemzetgyűlés előtt hangzott el, Talleyrand beszélt először a „Patrimoine national”-ról, és ennek három alapelvét határozta meg, mondván, hogy ez nem más, mint a nemzeti kultúrtörténet kontinuitása, a szabadság és művészet géniuszának azonosítása, amelynek nagy szerepe kell hogy legyen a nemzeti oktatásban. Akkor vált nemzeti múzeummá egy királyi gyűjtemény, a Louvre. Ez egyúttal a francia műemlékek nemzeti tulajdonba vételét is jelentette, az egyenlőség eszméje alapján, amely a nemzet elsőségét jelentette az egyénnel szemben.

A művészek mindig nagy reménnyel tekintettek a politikai szabadságra, a művészetek felvirágzását várva tőle. De mint sok minden, ez is gyorsan pervertálódott.

A Louvre gyűjteményének gyarapítása már létének első éveiben is úgy történt – a forradalmi, majd a napóleoni háborúk során –, hogy a műkincs-zsákmányolás hadicéllá változott, és már 1794 és 1798 között Belgiumból, Olaszországból, Egyiptomból, Németországból, Spanyolországból gyarapították, rablással. A British Museum esetében sem volt ez másként, amely még a Louvre előtt alakult mintegy 40 esztendővel, és így volt ez a második világháborúban is, de akkor már inkább az oroszok gyakorolták a nemzeti kulturális örökség gyarapításának eme formáját. Minthogy addig erre alig volt alkalmuk.

Ha nagyon elgondolkozunk a dolgon, akkor akár azt is mondhatnánk, hogy a gyakorlat mindmáig folytatódik, most ugyan nem fegyverrel, hanem a megvásárlás különböző formáinak gyakorlásával gyarapítják a gazdag országok a nemzeti örökségüket.

Persze, számunkra ma az a kérdés, hogy miként gyarapíthatjuk, miként őrizhetjük és propagálhatjuk a kulturális örökségünket, illetve hogy mi is az tulajdonképpen, mai megfogalmazásban.

Talleyrand óta sokan fogalmazták meg, hogy mi is ez. Ime egy megfogalmazás, György Péter tollából: *„a kulturális örökség illetve a közvagyon, olyan normatív fogalmak, amelyeknek a sorsa azoknak a – gyakorlati – intézményeknek a kezében van, amelyek egyrészt az általuk ideálisnak tekintett értelmezésnek megfelelően járnak el, másrészt a praxisok által a gyakorlati tudás mintájaként szolgálnak mindazok számára, akik érteni, illetve használni kívánják mindazt, amit egy adott közösség örököl. Azaz: a kulturális örökség mibenléte és sorsa két partner folyamatos párbeszéde közben alakul, formálódik. Mindez tehát egyrészt a részben lezártnak feltételezett múlt által ránk hagyott javak meglétén alapszik, másrészt azon a termékeny pillanaton, amikor valamely romban, szövegben, rigmusban, dallamban felismerjük, azaz megalkotjuk az örökséget. „*

A megfogalmazás természetesen tudományos, és három dolog egészen nyilvánvaló. Elsőként az, hogy minden olyan szellemi, művészeti és anyagi létesítmény részét képezheti a kulturális örökségnek, amelyet egy közösség tagjai teremtenek és teremtettek az idők folyamán. Másrészt hogy azt felismerni – és érvényesíteni – kötelességünk. Ebben az értelemben mi, akik örökösei vagyunk egy kultúrának, lehetünk jó, vagy rossz örökösök. Harmad-, és nem utolsósorban lényeges, hogy a kulturális örökség értékeléséhez és érvényesítéséhez két partnerre és a köztük levő párbeszédre is szükség van.

Nem hiába nyilvánította a 2008-as évet az Európa Parlament és az Európai Tanács a kultúrák közötti párbeszéd európai évének. Túl sok a hozadéka az aktív párbeszédnek ahhoz, hogy politikai szinten ne vegyünk tudomást róla. Kiderül a meghatározásból: a múltat sem tudjuk igazán értékelni nélkül. Igaz, már a kultúrák közötti párbeszéd európai évének előkészítő eseményeiből tudjuk, hogy a kultúrák közti párbeszédet nem lehet „fentről”, vezényszóra gyakorolni, terjeszteni. Ebben a helyi, regionális, lokális, civil kezdeményezéseknek jóval nagyobb szerepük van. A politikának azonban kötelessége súlyt adni az alulról jövő párbeszédeknek, összefogni őket.

A kisebbségek általában jobban értenek a párbeszédhez, mert ez nemcsak az beszédet, az önkifejezést feltételezi, hanem a másik meghallgatását is. Romániai magyarokként kénytelen-kelletlen tudjuk, milyen hallgatni, figyelni a többségre. Alkalmunk is van arra, hogy érvényesítsük ezt a tudásunkat, hogy megmutassuk, hogyan kell/lehet figyelni másokra és hogyan lehetséges az, hogy kulturális örökségünket nap mint nap újra felfedezzük, újra megéljük a termékeny pillanatot, és ezáltal valójában újratereptsük örökségünket.

Nekünk, romániai magyaroknak semmi sem könnyű, kultúra esetében már csak azért sem, mert ha a nemzeti örökség kérdésére kerül a sor, akkor

először azzal kell szembenéznünk, hogy mi itt, ma nem nemzetként funkcionálunk. Ámbár a nemzeti kulturális örökségünkhöz ragaszkodni jogunk és kötelességünk. Vannak szellemi kulturális javaink, amelyek nemzetiek, és vannak javaink, amelyek csak a miénk, erdélyi, bánági, partiumi magyaroké, ámbár erre az az állam is igényt tart, amelyben élünk-halunk kell. Ennek a részleteibe nem szeretnék belebocsájtkozni, csak jelezni szeretném, hogy nagy vitát kavarhat annak feszegetése, hogy az erdélyi magyar kulturális örökség most kinek is az öröksége, és hogy az államnak milyen jogai, kötelezettségei és elvárásai lehetnek/vannak e tekintetben.

Hadd mondjak erre egy egészen különleges példát. A temesvári sörgyár úgy reklámozza magát, mint az első román sörgyár. Pedig azt az ezerhétszáz éves évek elején nem is magyarok, hanem az osztrákok építették, akiknek első dolguk az volt Temesvárnak a törököktől való visszavétele után, hogy legyen söre a megszálló (vagy felszabadító?) csapatoknak. Az persze egészen más kérdés, hogy egy sörgyárnak amúgy sincs nemzetisége. A dolog pikantériájához tartozik, hogy a sörgyár maga már jóideje egy nemzetközi multi kezében van. És azon is elszórakozhatunk, hogy ez a multinacionális cég a reklámjában a nemzeti öntudatra appellál, bár alig hiszem, hogy valaki nemzeti nekibuzdulásban választ sört magának, és nem azért, mert ízlik neki ez vagy az a márka.

Ami megjegyzendő most, amikor a nemzeti kulturális örökségek nagy kérdésével foglalkozunk, hogy a világ kezdi felismerni a nagy és viszonylag absztrakt világörökség helyett/mellett a közvetlen kisvilágok, a „provinciák” által teremtett kulturális normák is figyelemre méltóak, sőt, szinte kötelezővé válnak ebben a kontextusban.

Ez a kötelezettség természetesen önkéntes, de irányított is. A globalizáció magva viszont épp ebben rejlik. Csak egy példa. A Valentin/Bálintnap. Mind a magyar, mind a román népi, vagy mondjuk akár nemzeti hagyományokban, kulturális örökségben a szerelmesek napja ismert ünnep. Ám az angolszász világ remekül értett ahhoz, hogy a maga Valentin-hagyományátörökségét anyagilag kiaknázza. Mi pedig kritikátlanul átvesszük mindezt, gondolván, hogy ezzel azonnal európaibbak leszünk. A kulturális örökség ápolása identitástudat kérdése is, és ha meg akarunk maradni annak, ami vagyunk, akkor módjával majmoljuk a világot és legalább azt tudatosítsuk, hogy feladunk valamit önmagunkból, amikor elfeledkezünk a saját hagyományainkról.

Az emberiség kulturális örökségének jelentős részét gyűjteményekben halmozta fel, és ez abból a természetes igényből származik, hogy a közösség emlékezete fennmaradjon, hogy az újabb és újabb generációk megismerhesék az elődök tapasztalatait. Itt is veszélyek fenyegetnek azonban. Új idők új

veszélyei. Napjainkban a kulturális igényeket a média tulajdonosainak anyagi érdekei manipulálják. Elég, ha azt nézzük, milyen filmek, könyvek uralják a kínálatot. Ezeknek a legnagyobb baja nem az, hogy tőlünk idegen világot tükröznek, hanem az, hogy minőségileg, de morálisan is kifogásolhatók.

Kulturális örökségünknek egyik legnagyobb fenyegetettsége ebben áll. A „rating”, a nézettség, az eladhatóság uralmában, nemcsak abban, hogy más kultúrák termékei árasztják el a piacot. Lám, magam is piacot mondtam.

Olyan világban élünk, amelyben – szerencsére – ebbe a folyamatba (sem) lehet beleavatkozni hatalmi szóval. De semmi sem tiltja semmilyen hatalomnak, hogy ezt szóvá tegye. Talán ebben is áll egy olyan intézmény feladata, mint a kulturális minisztérium, amelynek keretében van szerencsém dolgozni. Ám továbbra is a magam véleményét képviselem.

Annyi sok forradalom, ipari forradalom, média-forradalom és egyebek után talán ideje lenne eljönnie a minőség forradalmának. Bármennyire reménytelennek tűnik is. A fórumnak, amelyen ma itt együttesen részt veszünk, fel kell vállalnia ezt a – ha úgy tetszik – kihívást.

Vannak biztató jelek, ámbár sokan korszerűtlennek, idejétmúltnak tartják a hagyományápolás olyan formáit, mint a táncház, a néptánc, a hagyományos népművészeti tevékenységek szorgalmazása. A kulturális minisztérium, a kultúrák közti párbeszéd európai évében számos hagyományápoló rendezvényt támogat, elsősorban olyanokat, amelyek nemcsak a kulturális sokszínűsége, hanem az interkulturális párbeszédre is épülnek, abból is merítkeznek.

A következőkben néhány mondatban szót ejtenék arról, mit tesz és mit tehet egy minisztérium a kulturális örökség megőrzése terén. Az első nehézség éppen a szavakhoz kötött. Ezen a területen is kialakulóban van a nemzetközi gyakorlatban egy újfajta bikkfanyelv. Az angol vagy a francia nyelvben természetesen (ám nem kevésbé nyakatekerten) hangzó megfogalmazások nehezen és körülményesen ültethetők át magyarrá. Például az, amit mi egyszerűen műemlékvédelemnek nevezünk, annak az új megfogalmazásban *épített örökség* a neve. Ezek után természetesen, egyéb örökségek mellett, van *szellemi örökség* is.

Romániában helyi és központi szinten működnek – európai irányelvektől függetlenül és azok megszületése előtti időkből – műemlékvédő bizottságok, sőt, intézmények, központi alárendeltségű területi igazgatóságok, amelyeknek feladata az épített örökség felügyelete. Bizottságok vannak, csak pénzük és hatalmuk – értsd: eszközeik – nincsenek arra, hogy hatékonyan felügyeljék az épített örökséget. És megvédjék azt.

Egy a sok száz példa közül: van Temesváron egy Vágóhíd, amelyet még az átkos rendszerben ipari műemléknek nyilvánítottak. A múlt század

elején épült, és mint ilyen, Kelet-Európa egyetlen épen maradt ilyen épülete abból a korból. Ez a vágóhíd a szemnek is szép, mert egy olyan korban épült, amikor egy középületnek nemcsak funkcionálisnak, de lehetőleg szépnek is kellett lennie. Tervezője a vágóhídnak egykoron az a Székely László volt, akinek Temesvár központja mai arculatát köszönheti. Funkcionalitását az épület ugyan rég elvesztette, több mint egy évtizede kihasználatlanul áll, ma már szinte a város közepén, tehát üzleti szempontból kiváló helyen és ki is szemelték, hogy oda egy plázát (Mall) építsenek. Tizenvalahány évvel ezelőtt köztulajdonból magántulajdonba ment át, az építkezési engedély megadását a műemlékbizottság bizonyos feltételekhez kötötte, amelyeket a cég nem volt hajlandó teljesíteni. A terület nagy és a város központjában fekszik.

Egy zárójel erejéig felidéznék két, merőben ellentétes hozzáállást. Egy pozitívát: az alsóház kulturális bizottságának mind szakmai, mind erkölcsi szempontból kiváló hozzáállását a szellemi örökség-törvény megalkotása során és egy – mondhatnám – közveszélyeset: a felsőház szakbizottságának döntését, amikor is érvek sokaságának felsorakoztatása ellenére is első körben leszavazta az ipari örökségvédelmi törvényjavaslatunkat. Nem tartom véletlennek azt sem, hogy ugyanannak az ellenzéki pártnak a színeiben megfogalmazott képviselői indítványra a döntéshozó testület vakációra indulása előtt kiszavazta a meghatalmazási törvényből a tárca műemlékvédelmi szabályok szigorítását célzó javaslatát. Sikerült megszereznünk ellenben a törvényerejű rendelettel való szabályozás jogát a köztéri szobrok/műemlékek védelmére, és az önös, egyéni érdekekkel szemben mára már az ipari örökség törvénye is megszületett.

A Vágóhíd nevű romhalmaz ilyen, és hasonló mentalitások miatt, sajnos épített és deklasszált ipari örökségből szellemi örökséggé szublimálódva átalakulhat egyelőre a kerület macskái, majd a pláza-cicák közkedvelt találkozóhelyévé.

És akkor hadd idézzek fel egy biztató példát is.

Az Európai Bizottság nemrég meghirdette a 2008-as Europa Nostra-díjakat. 29 ország 109 javaslata alapján 6 kategóriában osztottak ki díjat. Ezek között az Oktatási, képzési és tudatosság-növelő kategóriában (angolul kevésbé nyakatekert módon az Education, training and awareness raising kategóriában) a bonchidai Bánffy-kastélyban működő Nemzetközi épített örökség felújító szakképző központot díjazták, amelyet a felújítás és képzés összefonódása, a határokon átnyúló, tudáson alapuló együttműködés kiemelkedő példájának minősítettek.

A „szellemi örökség” elnevezése egyébként angolul Intangible Cultural Heritage, franciául Patrimoine Culturel Immatériel. Aki ismeri mindkét nyelvet, érzékeli, mennyire komplikált dolog megnevezni azt, ami tulajdonkép-

pen a hagyományos népi kultúrát, a folklórt, népköltészetet, fazekasságot, fafaragást és így tovább jelenti, az olyan „építményeket”, amelyeket nem „nyilvánítottak” műemlékeknek. Talán mondanom se kell, ez az a része a kulturális örökségnek, amely a leginkább kiszolgáltatott lévén, legnagyobb veszélyben van.

Az utóbbi évtizedekben a kulturális örökség ápolása, szorgalmazása terén jelentős változások történtek. Szemléleti változás, de intézményes változások is. Ma már konvenciók, jogi szabványok, megállapodások szabályozzák a tevékenységeket ezen a területen. Persze, amennyire az ilyen intézkedések hatásosak lehetnek. Ezek nem ritkán olyasmire is felhívják a figyelmet, amiről kezdünk megfedkezni. Az UNESCO 2003-ban elfogadta a „szellemi kulturális örökség” védelméről szóló konvenciót. Ez azt jelentette, hogy a kulturális örökség fogalma kiterjedt az emberi tevékenység nem anyagi természetű területeire is.

Románia részese annak az UNESCO-Konvenciónak, amely az európai országok szellemi örökségének a megmentését és ápolását hivatott biztosítani. 2005. december 29-én törvénybe (2005/410-es Törvény) iktatta eme elkötelezettségét és az ipari örökségre vonatkozó törvény után (2008/6. sz. Törvény) nemrég megszületett a szellemi örökség törvény is (2008/26. sz. Törvény).

Persze, a dolog sikere nem elsősorban a rendelkezések sokaságán, hanem a sokaság akaratán áll vagy bukik.

Kovács Lehel István

Művelődési élet Hétfaluban 1990–2008 között

Hétfaluról

Hétfalu (*Siebdörfer, Septem villae, Șapte sate*) gyűjtőneve annak a hét barcasági csángó-magyar falunak, amelyek lakosai a történelem forгатagában, a végvárak védelmében igyekeztek megőrizni önazonosságukat ebben a különleges világban, amelybe a *Barca, Olt, Feketeügy, Tatrang* folyók, valamint a *Kárpátok*, a *Kárpát-kanyar* összezárt magyarokat, szászokat és románokat.

Erdély e kicsiny, különleges világába, a Barcaságba, öt szoros, a *törcsvári* (1290 m), a *tömösi* (1050 m), az *ósánci* (1295 m), a *bratocsai* (1272 m) és a *bodzai* (634 m) torkollik és az egettartó, kékes hegyek által körülvelt völgyekben tíz csángó-magyar falu házacskái tündökölnek, melyek közül négy teljesen összeépült – *Bácsfalu* (*Batschendorf, Villa Abbatis, Baciú*), *Türkös* (*Türkeschdorf, Villa Turcica, Turcheș*), *Csernátfalu* (*Zernendorf, Villa Sancti Michaelis, Cernatu*), *Hosszúfalu* (*Langendorf, Villa Longa, Satulung*) –, és *Négyfalut* alkotják; három – *Tatrang* (*Tatringen, Tatrangia, Tärlungeni*), *Zajzon* (*Zajzendorf, Zaizonium, Zizin*), *Pürkerec* (*Pürkeresse, Pulchretia vagy Purpura, Purcăreni*) – nagyon közel vannak egymáshoz és Négyfaluhoz is, így együtt *Hétfalut* képezik; három – *Apáca* (*Geist, Villa Monialis, Apața*), *Krizba* (*Krebsbach, Villa Cancri, Crizbav*), *Barcaújfalu* (*Neu-dorf, Villa Nova, Satu-Nou*) – pedig távolabb, Brassótól északra fekszenek.

Négyfalu (*volt Szecseleváros, Vierdörfer, Săcele*) Brassótól dél-keletre fekszik, az E60-as európai főútvonalától balra, Budapesttől 700 km, Bukaresttől 170 km, valamint Brassó központjától 15 km távolságra.

A településrendszer alapítása a magyar királyság délkeleti határának a védelméhez kötődik. E szolgálattal kapcsolatos a „csángó” népszerűnév egyik magyarázata is, mely szerint jeladás volt a feladatuk. A közösség emlékezete a környék több lármafájának az emlékét is őrzi.

Az első írásos emlék I. Lajos király 1366. május 16-án kelt adománylevelével, amellyel Ztanislaw comensnek adományozza a Tömös és Tatrang folyók között „*in provincia Brassoviensi*” fekvő, királyi adományozás és joghatóság

alá tartozó *Huzyufalu (Hosszúfalu)*, *Charnadfalua (Csernátfalu)*, *Turchfalua (Türkös)* és *Zlanfalua (Bácsfalua)* birtokait. 1950. november 8-án az 5-ös számú törvény előírta a négy falu egyesülését *Săcele* – valószínűleg a *Săticele*-ből (falvacskák) – néven. A várost 1968 márciusában első rangú várossá, 2000. július 11-én, a 122-es törvény szerint pedig municípiummá léptették elő. Mai hivatalos magyar neve: *Négyfalua*.

Hétfalu 1498-ig a töröcsvári uradalomhoz tartozott, a hétfalusi magyarok ennek várjobbágyai voltak. Ekkor II. Ulászló király elzálogította Brassó városának. Ez az ideiglenesnek ígérkező státusz 150 évet tartott. 1651-ben II. Rákóczi György végérvényesen Brassó város hűbéri birtokává tette az említett településeket.

A határszéeli falvakat megviselte a történelem, hisz valamennyi, Erdélybe ezeken a szorosokon át bezúduló sereg felprédálta: török, tatár, moldvai, havasalföldi, orosz. Nem csoda, hogy a felhalmozódott keserűség arra ösztönözte az itteni magyarságot, hogy tömegesen vegyenek részt az 1848/49-es szabadságharcban a 126. honvéd zászlóaljba tömörülve.

Hétfalu lakosságát a rendkívüli mobilitás jellemzi: nemzetiségi részarányai folyamatosan változtak. A XIX. századig magyar többségű lakosságban a változó történelmi helyzetnek megfelelően változott a nemzetiségi arány: a múlt századfordulón a románok száma megközelítette a magyarokét, a húszas-harmincas évek elejére számuk apadt. Az 1992-es népszámlálás adatai szerint a magyarok száma közel annyi, mint volt 1920-ban, de a románság (és a cigányok) száma megnégyszereződött (1992: 11 043 magyar, 25 171 román, 777 német). A hétfalusi magyarok a reformációkor, szász behatásra, a lutheri elveket követték, s többségük ma is evangélikus. Az 1542–44-ben felszámolódott római katolikus egyházközség 1752-ben alakult újra, és a XIX. század utolsó éveiben alapítottak református egyházközséget.

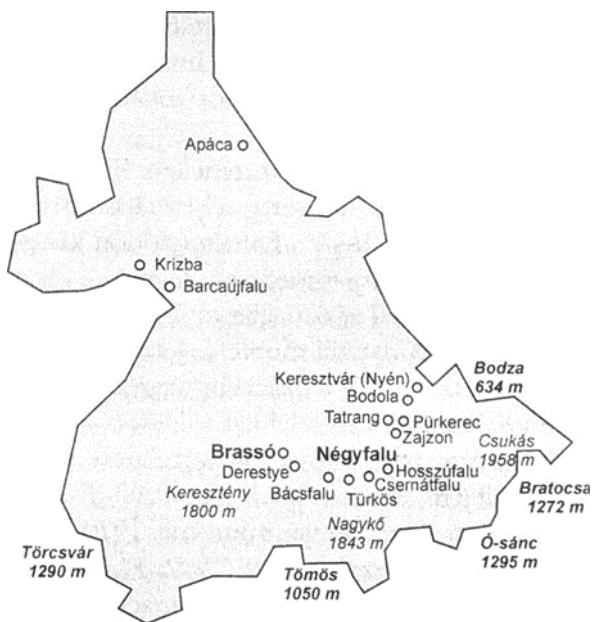
A lakosság alapfoglalkozása a földművelés volt az erőltetett iparosításig.

Az egyetemes magyar kultúra sajátos színfoltja jött létre ezekben a falvakban. Szótteseiket a XIX.–XX. századok fordulóján Európa-szerte keresték, gazdag a hímestojás-mintakincsük (mintegy 150 minta), a sajátos településképzésük az ősök szépérezékéről is tanúskodik. E népességéből vált ki Zajzoni Rab István néprajzi író, költő és Istók János szobrászművész, számos magyarországi szobor és emlékmű alkotója (pl. Bem-szobor a budapesti Bem téren, gróf Széchényi Ferenc szobra a budapesti Múzeumkertben, Csány László emlékmű Zalaegerszegen, Ramasetter Vince szobra Sümegen stb.). Hétfalunak önálló, Zajzoni Rab István nevét viselő magyar nyelvű középiskolája van, és az 1990-es évektől ismét kezd kialakulni egy magyar vállalkozói réteg.

1211-től (II. Endre ekkor telepítette a Barcaságba a német lovagrendet) örökös szórványban és kisebbségben, először szász fennhatóság alatt,

majd román többségben, a barcasági hét magyar falu lakóinak nehéz feladata magyarságuk megőrzése, kultúrájuknak, hagyományainak ápolása.

A most felépült római katolikus templom jelképe a jövőbe vetett hitnek, és a Hétfaluban meglévő tizenegy (8 evangélikus, 2 római katolikus, 1 református) templom pedig bizonyítéka annak, hogy Isten igéje, mindenekfelett győzedelmeskedve, már régóta szól e vidéken magyarul.

A Barcaság térképe (Hétfalu és környéke)

Hétfalusi civil szervezetek

Az egyletek, a civil szféra nagy fontossággal bírnak egy falusi közösség életében. A művelődés, a nevelés, a művészet letéteményeseiként olyan célokat tudnak megvalósítani – az egyesülés által –, amelyeket a személyek külön-külön nem, vagy csak nagy megerőltetéssel.

Az Osztrák-Magyar Monarchia idején, Magyarországon az egyleti közjog első forrásai az 1873. évi 1394. sz. gróf Szapáry-féle belügyi rendelet és ezt kibővítő 1875. évi 1508. sz. Tisza-féle belügyi rendelet. Ezek alapján szerveződtek a különböző civil szervezetek. A szervezeteket a vármegye székhelyén (itt Brassóban) kellett bejegyeztetni, majd alispáni és belügyminiszteri határozat alapján nyerték el jogi személyiségüket. Ez az első jogforrás, így jogi bejegyzéssel rendelkező civil szervezetekről csak ettől az időponttól kezd-

ve beszélhetünk. Azt is számításban kell venni, hogy a kiegyezés megtartotta az erdélyi szászok nagyfokú autonómiáját – Brassó a szász autonómia fővárosa –, így Brassó vármegye elöljárósága – főispán, alispán, jegyző stb. – szász (német) nemzetiségű, és a német hivatalos nyelv. Ez a helyzet hasonló a maihoz, amikor román hivatalos nyelven kell elkészíteni a bejegyzési okiratokat.

Civil tevékenység szempontjából Hétfaluban az 1873–1918-as időszak volt a legaktívabb korszak. A 11 411 lélekszámú magyar lakosság több mint 40 egyesületbe, civil szervezetbe és három politikai pártba tömörült. Voltak formálisan megalakult egyesületek, de spontán csoportosulások is, vagy olyanok, amelyeket külön nem kellett bejegyeztetni. Voltak egyházi, iskolák mellett működő, művelődési, gazdasági, mesterségek szerint alakuló, ifjúsági stb. egyesületek.

Az 1918–1948 között eltelt korszakot egyértelműen a bizonytalanság jellemezte. Dél-Erdélyben bevezetik a román adminisztrációt, a román egyesülési törvénynek kellett eleget tenni, ez azonban visszalépést jelentett. Fokozatosan megszűnnek a magyar civil szervezetek. Az oktatási rendszer átalakul. Megmaradnak a gazdakörök, a nőegyletek, az ifjúsági egyesületek. Megszűnnek a hitelszövetkezetek és 1936-ban a faluk átszervezésével a tűzoltóegységek. A politikai pártok is megszűnnek.

1948 a nagy államosítás éve. Minden civil szervezet megszűnik. Az 1948-as 175. számú „tanügyi reform”-rendelet államosítja az egyházi iskolákat. A törvény szerint már első osztálytól kötelező a román nyelv tanulása. 1948–1990 között Hétfaluban nem voltak civil szervezetek, mindenféle civil szerveződés – amelyet nem a Román Kommunista Párt irányított – tiltott volt. A hétfalusi magyarok számára nem maradt más lehetőség, mint színházlátogatás a bácsfalusi kultúrházban (évente 4–5 színdarab, 1–2 kiállítás, 1–2 táncelőadás). A kommunista cenzúra által megtűrt tudományos–művelődési előadássorozat a *Szabadegyetem* keretei között zajlott. Az évad októbertől május végéig tartott. Az évad tanulmányúttal, kirándulással kezdődött. Az előadásokat a hosszúfalusi elméleti líceum termeiben tartották szerdán vagy csütörtökön 17 órától. Az előadásokat gyakran film- vagy diavetítés tette színesebbé. Kezdetben francia, angol, német és orosz nyelvleckéket is tartottak.

1990-től kezdődik az újrakezdés korszaka. A lakosság összetétele teljesen megváltozott. A magyarok számaránya 27% százalék körül mozog. Folyamatosan alakulnak civil szervezetek, de ezek messzemenően nem bírnak olyan társadalmi súllyal, mint az Osztrák-Magyar Monarchia idején.

Célorientáltan újraalakul a *Gazdakör*, a Zajzoni Rab István Középiscola mellett működő *Csángó Alapítvány*. Megalakul a *Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság* a *Wildt József Tudományos Társaság* az *Örömfá*, a *Hétfalusi Csángó Egyesült Fúvószenekar*, a *Polifónia Kórus*, a *Kéknefelejcs* és a *Kikerics Néptáncsoportok*, újraszerveződnek a zajzoni *Bordások*, és az egyházak mellett is informális szerve-

zetek jönnek létre (nőegyletek, cserkészek, Kolping-család, Caritas betegápoló szervezet, Rózsafüzér Társaság, Hit és Fény Társaság, stb.). Létrejön az Erdélyi Kárpát-Egylet négyfalusi szervezete.

Érdekvédelmi szervezatként megalakul a *Romániai Magyar Demokrata Szövetség* négyfalusi és háromfalusi fiókja.

Hétfaluban minden esemény a fent bemutatott civil szervezetek szervezésében valósult meg. Művelődés terén jelentős szerep jutott a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaságnak (HMMT). A Társaság informális, jogi személyiség nélküli egyesületként jött létre 1990. október 19-én. Az alakuló beszélgetésen 51 személy vett részt. Az alapító tagok elképzelései szabták meg a Társaság működésének irányvonalát. Kezdetben a Társaság egy szűkebb csoportja működött, az úgynevezett „4+3 Munkacsoport”, amely magába tömörítette a négyfalusi és háromfalusi pedagógusokat. Letisztult célkitűzéseit 1992. április 26-án fogalmazta meg, ettől a pillanattól számítjuk a Művelődési Társaság hivatalos meglétét. Formálisan a HMMT csak 2001-ben alakult meg és jogi bejegyzését 2001. november 2-án nyerte el. Az ekkor megválasztott elnöke Hochbauer Gyula, ügyvezető elnöke Kovács Lehel István. Mindketten mind a mai napig vezetik a Művelődési Társaságot.

A HMMT céljai:

- A hétfalusi magyar nemzeti közösség hagyományainak megőrzése, művelődési értékeinek fejlesztése kulturális, művészeti, tudományos programok és tevékenységek által.
- Kulturális, művészeti, tudományos előadások, vetélkedők, tárlatok, konferenciák, táborok, emlékünnepek szervezése stb.
- A hagyományok, népszokások, magyar kulturális értékek (néptáncok; népköltészet; népdalok; népi mesterségek; világi és egyházi, muzeális, művészi értékek; műtárgyak; írók, költők, művészek, kutatók hagyatéka; kortárs tudományos értekezletek) megőrzése és népszerűsítése.
- Ösztöndíjak, adományok folyósítása jogi és természetes személyek részére, a törvényes keretek között.
- Kapcsolattartás más, hasonló jellegű bel- és külföldi szervezetekkel, egyesületekkel, alapítványokkal stb., közös programok szervezése, információ- és tapasztalatcsere.
- Részvétel társszervezőként a négyfalusi RMDSZ, Zajzoni Rab István Középiskola, Pedagógusszövetség, Barcasági Csángó Alapítvány valamennyi célkitűzéseinknek megfelelő rendezvényén.
- A Hétfalu című független művelődési és helytörténeti havilap folyamatos szerkesztése és kiadása.
- Honismereti, népismereti kiadványok szerkesztése és megjelentetése.

- Hétfalu honlapjának szerkesztése.
- Oktatási és nevelési segédanyagok (könyvek, katalógusok, periodikus kiadványok, audio- és videokazetták, CD-k, fényképek, lemezek) szerkesztése, kiadása, forgalmazása.
- Értéknpszerűsítés az iskolások és diákok körében.
- Táborozás-közvetítés.

Rendezvények, fontos események

A romániai változások után újra kellett szervezni Erdély magyar művelődési életét. Hétfalu szintjén ez igen bonyolult kérdésnek bizonyult, hisz nemcsak egy falu, hanem hét, pontosabban egy város és három falu összehangolt, célirányos művelődési stratégiáját kellett megfogalmazni.

1990 végére, 1991 elejére körvonalazódtak egyéni, de csoportos elképzelések is, így 1990. december 8-án a bácsfalusi kultúrházban sor került a hétfalusi magyar egyházi és világi kultúrcsoportok találkozására és közös előadást tartanak a helyi hagyományokról, 1991. április 28-án pedig megtarthatták a Művelődés napját. A bácsfalusi művelődési házban megtartott seregszemlén felsorakoztak a hétfalusi művelődési együttesek: kórus, táncegyüttesek, színjátszók, szavalók, énekesek, stb., de az előadást megelőző megbeszélésen részt vett a Művelődési Társaság tagjainak nagy része, a hétfalusi lelkészek, pedagógusok, intézményvezetők. Az akkor eldöntött intézkedéssorozat első megvalósulása egy majdnem mindent átfogó előadássorozat volt, melynek keretében először lehetett szabadon népszerűsíteni a helyi értékeket.

1991. február 7-én Bálint István festőművész mutatta be a hétfalusi lakóházak díszítő elemeit, 1991. április 21-én dr. Binder Pál brassói történész ismertette a barcasági helyneveket és helytörténetet. 1991 húsvétja előtt Barkó Etelka tanárnő népi tojáshímző tanfolyamot tartott. A kezdeményezés időtállóan bizonyult, azóta is minden nagyhét előtti héten hagyományos tojásíró tanfolyamot majd kiállítás szervez a HMMT. 1991. május 24-én a Kéknefelejcs táncsoport Fogarason és Halmágyon vendégszerepelt. 1991. szeptember 15-én nyitotta meg kapuit az önálló négyfalusi magyar középiskola. 1991. október 9-én Seres András néprajzkutató *Néprajz és önismeret* címmel tartott előadást. 1991. október 12–13-án a türkösi evangélikus templomban Kilyén Ilka moldvai csángó népköltészeti estet tartott, november 10-én pedig a Márton Áron Házban Balladaestet *Ágról szakadt madár* címmel. December 14-én került sor a Tanulók Klubjának vallásos tematikájú festészeti kiállítása a 7-es iskola tornatermében. 1992. március 15-én kerülhetett sor az 1848/49-es forradalom és szabadságharc első megemlékezésére a tömösi emlékműnél.¹

1992-ben egy, azóta is egyedülálló rendezvénysorozatot sikerült megszerveznie a Művelődési Társaságnak. Az Iskolánk és jövőnk nevet viselő rendezvénysorozat február 21-én kezdődött el és szeptember 15-én ért véget, intenzívek, szinte mindennaposok voltak a rendezvények: lelkesz-pedagógus találkozók, vetélkedőre való felkészülés, a Gergely-járás felújítása,² hétfalusi gyermeknap a Zajzon völgyében, kopjafaállítások az elhunyt iskola-mesterek, kántortanítók, tanítók, tanárok, tanulók emlékére. A rendezvénysorozat egyik csúcspontja az 1992. március 21-én, a csernátfalusi evangélikus templom nagyszámú közönsége előtt megrendezett Templom és iskola vetélkedő volt, itt minden hétfalusi egyházközség csapata részt vett. A vetélkedőt, melyet komoly gyűjtés és felkészítő előzött meg, a 450 éves iskolai oktatás³ emlékére szervezte a HMMT. A zsűri összetétele a következő volt: dr. Binder Pál, Nagy Béla, Nagy János, Benedek Anna, Török László, Gyulai Margit, Farkas Attila, Kalit Mihály, Papp Árpád, Miklós Dóra, Erős Ida, Kovásznai Miklós, Gödri Annamária, Simon András és Bálint Izabella. A vetélkedőt kiállítás követte. A négyfalusi magyar középiskola termeiben a csapatok által gyűjtött anyagokból állítottak ki. A hatalmas anyag könyv alapját is képezte: *Magyar iskolák a Kárpát-kanyarban*.

1992. október 24–25-én tartották meg a négyfalusi magyar középiskola névadó ünnepségét. Az iskola hivatalosan is felvette a Zajzoni Rab István⁴ Középiskola (ZRIK) nevet.

1993 februárjában Hétfalu vendége volt Halász Péter budapesti néprajzkutató és Budai Ilona művésznő. Január 22-én a Művelődési Társaság meghívására dr. Tonk Sándor történész tartott előadást *Hogyan lehet a jobbágyból nemes?* címmel. Február 24-én az RMDSZ négyfalusi fiókja farsangi táncmulatságot szervezett közel 200 résztvevővel. 1993. március 15-én szervezte meg a HMMT az 1848/49-es szabadságharc barcasági eseményeiről szóló helytörténeti vetélkedőt, melyet adatgyűjtés előzött meg, kiállítás követett a begyűlt emlék- és kegytárgyakból. A Lakiteleki Alapítvány pályázatán a *Magyar iskolák a Kárpát-kanyarban* című könyvvel a HMMT 10 000 forintnyi jutalommal járó IV. díjban részesült, a pénzből vásárolt könyveket a Zajzoni Rab István Középiskola könyvtára gondozza.

Április 18-án zajlott le a Kéknefelejcs táncsoport *Újra együtt* című előadása és július 10-én a négyfalusi negyvenévesek kortárstalálkozója a tömösi szállóban. Hochbauer Gyula vezetésével a HMMT széleskörű kérdőíves felmérést és adatgyűjtést kezdeményezett *Mit jelent számunkra az 1848/49-es forradalom és szabadságharc Hétfaluban és környékén?* címmel.

1994. május 5-én dr. Binder Pál *Időjárás és történelem* címmel előadást tartott Négyfaluban. A Művelődési Társaság 1994 őszén megszervezte a Zajzoni Rab István Középiskola honismereti körét, amely a Phoenix (Arizona, USA)

város és környéke magyarságának Mikes Kelemen Köre által az 1995/1996-os tanévre meghirdetett pályázaton I. díjat nyert.

1995. március 3-án került sor a Zajzoni Rab István Középiskolában Bálint István festőművész előadására a XIX. századi hétfalusi építészetéről és jelképes díszítéséről.

1996. március 15-én hagyományápoló díszoklevélosztást szervezett a HMMT az 1848/49-es szabadságharcban részt vett hétfalusiak leszármazottainak. Május 25-én egy – mind időben, mind térben – nagyobb területet átfogó vetélkedőnek adott otthont a középiskola: brassói, apácai, tatrangi, keresztvári, négyfalusi diákok és több világháborús veterán részvételével, Világháborúk a Barccságon és barccságiak a világháborúkban címmel.

Az 1997-es esztendő mérföldkövet jelentett Hétfalu művelődési életében. Két olyan rendezvénysorozatot sikerült elindítani, amelyek jelen pillanatban is meghatározóak Hétfalura nézve. Az első hagyományossá vált rendezvény a hétfalusi iskolások farsangbúcsúztató felvonulása farsangtemetéssel egybekötve. A jelmezbe öltözött tanulók és tanárok a Zajzoni Rab István Középiskola csernátfalusi épületének udvarán találkoztak, itt tartották meg a már napokkal azelőtt elkészített embernyi, kétembernyi magas bábuk sereg-szemléjét is, majd libasorba kerekedve felvonultak a Fötér-Bretter–Zsák utca-ZRIK útvonalon, hogy az iskola udvarán eljárják a boricát,⁵ megvizsgálják, halottá nyilvánítsák a szalmabábut (a tél szimbólumát) és átadják az emésztőmegtisztító lángoknak. A hagyományos alakoskodók (pap, rendőr, cigány-asszony stb.) előadását hó-tűzijáték és pánkőevés követte.

A másik nagy rendezvénysorozat, amelyet 1997-ben szerveztek meg először a négyfalusi civil szervezetek és az RMDSZ, a falunapoknak számító *Szent Mihály Napok* voltak. A hétfalusi románok még a kommunizmus ideje alatt kialakították saját népünnepélyüket, a Szent Illyés napi legényvásárt. A katolikus időkben (az 1544-es honterusi reformáció előtt) Hétfalu anyaszentegyháza – és ezáltal védőszentje is – a csernátfalusi Szent Mihály eklézsia volt. Nagyobb helyi esemény-évforduló nem lévén, szinte természetesen adódott, hogy amint nyilvánosan is lehetett Szent Mihály napján (szeptember 29-én) tartunk meg a falunapot. A két- vagy háromnapos ünneppsorozat rendje tizenkét év alatt forrott, alakult ki – hagyományteremtésben tizenkét esztendő még nem mérföldkö. Az elképzeléseket az idő mérlegeli. A közösség próbálgatja, s esztendők értékárnyalatai közül válogat s közben maga is árnyalódik. A Szent Mihály Napokat úgy időzítjük, hogy szeptember 29-ikéhez legközelebb eső hétvégén legyenek. Pénteken és szombaton hagyományos kézműves műhelyt szerveznek a hétfalusi magyar pedagógusok, melyen a tanulók és érdeklődők elsajátíthatják az agyagedények készítését, kosárfonást, fafa-ragást, gyöngyfüzést, bábukészítést, bútorfestést, stb. A nagy érdeklődésnek

örvendő foglalkozásokat – lehetőség, igény és időjárás függvényében – kint a szabadban vagy bent szoktuk megrendezni. A felfűzött őszi termények színpompás dekorációként hatnak, a nádból, sásból rögtönzött kerítés bensőségesen határolja el azt a közel 90 négyzetméteres teret, ahová egy fenyőkoszorú-kapun keresztül lehet bejutni, és ami az elemisták és az általános iskoláskorú gyermekek szórakoztatására szolgál. Tízfajta foglalkozás, „mesterember” és előre előkészített nyersanyag várja a kis érdeklődőket. Az épületeken a kézműves műhely saját zászlaja díszel. Pénteken vagy szombaton általában művelődési rendezvényekre, kiállítások megnyitójára is sor kerül. Vasárnap délelőtt ünnepi ökumenikus istentiszteletet tartunk az ősi csernátfalusi templomban, melynek keretében – 2006-tól – osztják ki a Zajzoni Rab István-díjakat Hétfalu és a magyarság azon személyiségeinek, akik életútjuk során gazdagon hozzájárultak önazonosság-tudatunk, értékeink megőrzéséhez, fejlesztéséhez (eddig díjazottak: 2006 – Kovács László evangélikus lelkész, Kovásznai Miklós tanító, György Papp Margit népművész, Koszta István tanár; 2007 – Msgr. Gajdó Zoltán plébános, Eröss József tanító, Gyerkó András tanár, Deák András orvos; 2008 – Simon Gotthárd Anna tanítónő, Barkó Etelka tanárnő, Barabási László történész, Patrubány Miklós MVSZ-elnök). Az istentisztelet utáni ebédet követően kezdődik a Fűrészmező felső szélétől és Bácsfalu Derestyé felőli peremétől egy időben Négyfalu központja felé induló lovas, szekeres felvonulás. A hangulatot meghatározza a helybeli magyarok népviselete: hétfalusi csángó és székely, s esetenként a vendégek népviselete, a tűzoltózenekar egyenruhája és sárgaréz hangszerei.⁶

A lovas-szekeres gazdák előre készültek az alkalomra: fényesre suvickolt lovaikat piros-fehér-zöld és piros-sárga-kék színhatást keltő szalagcsokrokkal díszítik. A lovakat legények vagy lányok ülik meg, néha népviseletben, néha ennek valamilyen időszerűsített polgári változatában. A lovaglásra vállalkozók között valóságos versengés van abban, hogy kinek jut ló. Egy lovasgazdához több jelentkező is bekopog. A szekeres felvonulás állomásai a főút mentén elhelyezkedő különböző felekezeti templomok melletti terek, „utcaszádák”, ahol megállnak: a rezesbanda húz egy-két nótát, valamelyik együttes rop egy rövidet, a környező házakból idesereglenek, akik megtapsolják a látványosságot, s félszegen avatkoznak bele a hagyomány alakulásába néha borral-pálinkával való kínálgatással. De ritkán marad ki a „megálló” melletti templom lelkészének az üdvözlője, aki egyházközsége nevében „kedvcsinálóval” ajándékozza meg a táncosokat vagy a fűvósokat. A szekeresek és a szekeres felvonulók egy része előzetes egyezség alapján talál egymásra (a fűvósoknak is van előre megbeszéltek szekere). Van szekeres, aki arra büszke, hogy máshonnan érkezett felvonulókat „furikázhat” (kisújszállási,⁷ szárazajtai, udvarhelyi, brassói, s a leggyakrabban háromfalusi vendégeket). A szeke-

reket fenyőággal és szeptember végi virágokkal díszítik s a szekerek is ünneplőbe öltöznek. A csapatok Csernátfalú főterén találkoznak. Feldíszített szekéren ide igyekszik a hétfalusi fűvőszeneke is. A főtéren a lányok hagyományos üveges táncukat mutatják be, melyre egész évben készülnek, a fiúk pedig – mintegy idevarázsolva a farsangi hangulatot – a boricát járják el. Csernátfaluban a Vásár utcában kerülnek egymás mögé a két szegről érkezett lovasok és szekerek, hogy aztán egy erősebb „menetben” induljanak a majális színtere felé. A majális színpadán sorra fellépnek a meghívott tánc csoportok, állandó a zene, hússütés, pityókatokányfőző-verseny, folyik a sör, bor, tombol a jókedv. Saját területükön a gyerekek közben jeleneteket adnak elő, bábjátékot mutatnak be, hagyományos vásárt rendeznek, ahol eladják az előző napokon készített kézműves termékeiket. Sötétedés után koncertek és egy hatalmas tábortűz várja mindazokat, akik hétfőn reggel nem sietnek munkába. Így alakult ki az ünnepség rendje.

1997. május 29-én Beder Tibor tartott vetítettképes előadást törökországi útjáról.

A tatrangi római katolikus kápolnát 1998. május 29-én szentelte fel dr. Jakubinyi György érsek Szent Veronika tiszteletére. Az oltárképet Sabău Trifu Cristina festette, és ez Szent Veronikát ábrázolja, amint letörli Jézus arcát.

A hagyományos rendezvények mellé 1999-ben sikerült újat bevezetni, Czimbora Magdolna, majd Ádám Hajnalka tanítónők vezetésével megalakult a Kis Gergelem Aprók táncháza, és heti rendszerességgel folyamatossá vált a néptánc oktatása az I–IV. osztályosok számára.

2000. február 18–20. között a Zajzoni Rab István Középiskola és a Hétfalusi Művelődési Társaság szervezésében rangos néprajzi találkozóra került sor, amelyet Seres András néprajzos emlékének szenteltek. A néprajzi szemle keretében helynévvételkedőt rendeztek a türkösi iskolások számára; szőttes, varrottas, festett bútor, kerámia, népviselet, hímes tojás és térnéprajz kiállítást tekinthettek meg; farsangi bált szervezett a barcasági fiatalok egyesülete, a KŐBA, az alsótömösi táborban ugyanakkor a farsang jegyében álarcosbált tartottak kisiskolásoknak. Az esemény színvonalát az erdélyi néprajzosok találkozója emelte. 2000. március 4. és április 15. között a türkösi római katolikus plébánia és a Márton Áron Kolping-Család minden szombaton délután előadásokat szervezett az ifjúság számára. A cél, hogy közelebb kerüljenek Istenhez, és így méltóbban megünnepeljék a millenniumi szent évet. Ezek a találkozók ökumenikus jellegűek voltak. Március 18-án Gál Mózes, a Zajzoni Rab István Középiskola tanára Művészet az egyházban címen diafilmes előadást tartott Michelangelo életéről. Április 8-án Török László evangélikus lelkész tartott előadást a torinói krisztusi lepelről. Április 15-én Gajdó Zoltán plébánosnak *A Kereszt titka és misztériuma* című előadására került sor.

A 2001-es millenniumi év szintén mérföldkönek számít Hétfalu művelődési életében a rendezvények mennyiségét, de minőségét illetően is. Februárban a tatrangi színjátszó csoport bemutatta Márton János Fogadónap című egyfelvonásosát, Papp Ferenc Mentőötlet című kabaréját, Móricz Zsigmond Diményék című vidám jelenetét (irányító Koszta István tanár). Április 4-én Tatrangon felépült az új kultúrház. Május 23-án kétnyelvű helységnevtáblákat tettek ki Háromfaluban. Július 11-én az Örömfá Ifjúsági Szervezet Pürkerecen franciául mutatta be a Notre Dame-i toronyőrt.⁸ Augusztus 11-én dr. Dávid Ibolya, a Magyar Köztársaság Igazságügyi Minisztere millenniumi emlékszást adott át Barkó Etelka zászlóanyának, és ezáltal Hétfalu magyarságának.⁹ A zászló a nemzet szava, melyen mi is szólhatunk. Kettős millenniumunk jelképeként átadása és fogadása ünnepi üzenetváltás nemzetünk és ennek a történelem ideszakította része között. A millenniumi emlékszást felajánlásával a nemzet jelezte: elérkezett a megszólítás, az egymás felé fordulás ideje. A zászlóval itthon egymás felé fordulunk, mi, a tíz egyházközségbe szerveződött hét falu magyarsága, hogy telítődjünk e zászlóból kisugárzó összetartó erővel. A zászló rendtartása révén az esztendő egytized részében rendre közvetíti üzenetét Hétfalu minden egyházközségének templomában.

Az épülő Boldog Apor Vilmos hosszúfalusi katolikus templom falán millenniumi emléktáblát leplezett le a miniszter asszony. Augusztus 19-én délelőtt millenniumi apostoli keresztavató ünnepségre került sor a türkösi római katolikus plébánián, délután pedig dr. Kiss Béla csernátfalusi evangélikus lelkészre, kolozsvári teológiai tanárra, néprajzkutatóra emlékeztek halálának 50 éves évfordulója alkalmából a csernátfalusi evangélikus templomban, ahol emléktábla leleplezésre is sor került. Szeptember 29-én Pécsi L. Dániel címertervező, heraldikus *Nemcsak nyelvében, hanem jelképeiben is él a nemzet* címmel tartott előadást a Zajzoni Rab István Középiskolában.

Kovács Lehel István kérésére Hétfalu címerét és zászlaját Pécsi L. Dániel tervezte meg. Az átadóünnepség 2001. szeptember 30-án volt a csernátfalusi evangélikus templomban. A zászlót Tomos Tünde és Kiss Ferenc vették át.

Az alkotó a címertervezéshez a következő szempontokat használta fel: a.) Hétfalu magyar nemzeti közösségét megjelenítő címerképek és színezékek; b.) a magyar nemzeti közösség vallási, hitéleti hovatartozására utaló jelképek; c.) az egykori Brassó vármegyéhez és Barcasághoz fűződő történelmi kötelékek megjelenítése. Pécsi L. Dániel Hétfalu címerének megalkotásánál a magyarországi és az erdélyi gyakorlatban előszeretettel használt lekerített hegyes végű címerpajzs formát választotta. A pajzsot egy vízszintes, vörös színű pólya két címermezőre osztotta. Hasonló címerpajzs elrendezés figyelhető meg a Mária Terézia által adományozott erdélyi címernél is.

Hétfalu magyar nemzeti közösségének címere

A címerpajzs felett aranszínű, ötágú, nyitott leveles korona lebeg – Brassó vármegye koronája. A címerpajzs alatt kék színű szalagon arany betűkkel Hétfalu névalakja, valamint az első írásos említés 1366-os, és a felavatás 2001-es évszámai láthatók.

A zászló alapszíne fehér, széleit kifelé mutató vörös-kék színű farkas fogazat díszíti.

Október 30-án, a reformáció ünnepén előadások, ünnepi istentisztelet volt Tatrangon, díszvendég Niels Arendt dán evangélikus püspök. Felléptek az ómoravicai, erdélyi népi egyházi muzsikusok. Ugyanekkor szentelték újra a felújított zajzoni evangélikus templomot is. A tatrangi néprajzi gyűjteményt meglátogatta Kallós Zoltán néprajzkutató.

2002 során a városi tanács felújította a Hétlétrákat, a Nagyköhavas turisztikai látványosságát. Január 29-én kétnyelvű helységnevtáblákat tettek ki Négyfaluban is. A város hivatalos magyar neve – többszörös indoklás és véleményeztetés után – a hagyományos Négyfalú lett a román Săcele-ből származtatott Szecseleváros helyett. Február 2–3-án a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság Zajzoni Rab István ünnepséget és emlékkiállítást szervezett a zajzoni kultúrházban. Február 15-én került sor a négyfalusi művelődési fórumra, részt vett az RMDSZ, ZRIK, HMMT, magyar lelkészek, iskolák magyar tagozatai, fúvószenekar, kórus, EKE, Kéknefelejs. Április 26-án szervezte meg a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság a 10 éves fennállását megünneplő találkozót, kitüntette a hétfalusi magyar közművelődésért cselekvőket. Május 25-én került sor Barkó Anna tanárnő szervezésében a Véndiákok világtalálkozójára. Július 11–14. között a négyfalusi néptáncgyűttesek megszervezték az Élő tulipán néptánc-fesztivált. 2002. augusztus 10-én huszonnyolc zajos-vidám négyfalusi cserkész táborépítésbe kezdett. A Garcsin-völgyben kezdetét vette a Zajzoni Rab István cserkészcsapat 10 éves születésnapját ünneplő tábor, mely alkalmával újrajátszották a cserkészek Gárdonyi Géza Egri csillagok

című regényét. Október 26-án a HMMT versmajálist szervezett. 2002-től nyaranta a ZRIK részt vesz 5 küldöttel a Hagyományápoló és Kézműves Táborban Tuzséron.

2003-ban a HMMT javaslatára poszthumusz Négyfalu díszpolgárai lettek Bereczky Anna, Istók János, Zajzoni Rab István. Június 14-én a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság kétnyelvű emléktáblát leplezett le az építészeti iskola falán Istók János szobrászművész tiszteletére. Ünnepi beszédet mondott Kovács Lehel István, Hochbauer Gyula, Jónás András, Dénes Kató. A márvány emléktábla szövege „Ebben az iskolában tanult Istók János (1873–1972) bácsfalusi szobrászművész. HMMT Négyfalu, 2003.”, rajta Gergely Zoltán kolozsvári szobrász Istók bronzplakettje található. Április 11-én a Magyar költészet napját szervezte meg a HMMT és a ZRIK. A József Attilavers illusztrálásra kiírt pályázatot Sipos Gaudi Tünde grafikus nyerte meg. December 21-én a bácsfalusi templomkertben emlékműállításra került sor a véres karácsony áldozatainak. Ünnepi beszédek: Rab Sándor, Barkó András, Jónás András, Tóthpál Dávid. 2003-tól folyamatos az év pedagógusa és az év diákja HMMT-díjak odaítélése és kiosztása tanévzárókon. Eddigi díjazott pedagógusok: Czimbor Magdolna, Török Beatrix, Miklós Melinda. Díjazott diákok: Buna László Levente, Hochbauer Éva, Szörnyi Szilárd, Buna Csaba. 2003-tól minden évben a Művelődési Társaság a brassói Néprajzi Múzeummal közösen megszervezi a Magyar népmesemondó maraton Brassó megye 3-18 éves gyerekeinek, 86–192 között változó számú résztvevővel.

2004. március 15-én került sor a hosszúfalu-alszegei evangélikus papilak előkertjében Petőfi Sándor fehér márvány mellszobrának leleplezésére. A szobrot Şerban Bunaventura szobrászművész készítette. Az ünnepség keretében Kozsik József színművész szavalt, Hochbauer Gyula a HMMT elnöke, Jónás András alpolgármester, Nagy Károly Zoltán Magyarország nagykövetségének másodtitkára, Kovács Attila megyei RMDSZ elnök mondott ünnepi beszédet, felléptek a Zajzoni Rab István Középiskola furulyásai valamint a keresztvári férfikórus, szavalt Benedek Orsolya és Köpe Annamária. A négyfalusi egyházak képviselői megáldották a szobrot. 2004. április 2. Napsugár íróolvasó találkozót szervez a HMMT és a kolozsvári Napsugár ifjúsági lap kiadója. Május 15-én a négyfalusi Erdélyi Kárpát Egyesület által épített nagyköhavas menedékház felavatására került sor. Június 5-én szentelte fel Hosszúfaluban dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek a Boldog Apor Vilmos római katolikus templomot. Augusztus 20-án Kovács Lehel István *A Diploma Andrea-num égisze alatt – a Barcaság rövid története* címmel tartott előadást az erdélyi szász autonómiáról.

2005 januárjában és februárjában került sor Kovács Lehel István *Istók János élete és munkássága* című vetítettképes előadásorozatára a négyfalusi egyházközségek hagyományos szeretetvendégségein (teaestek az evangélikus,

kukoricaestek a református és római katolikus egyházközségeknél). Szeptember 3-án két számítógéppel működő e-Magyar Pontot avatott a HMMT Csernátfaluban.

A Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság 2005. szeptember 23–25. között tanácskozára hívta azoknak a vidéki és kistérségi lapoknak a szerkesztőit, amelyek rendszeresen közölnek helytörténeti, néprajzi és honismereti témájú írásokat is. Szeptember 20-ig 60 valamilyen elérhetőséggel (telefon, drótposta, postai cím) rendelkező sajtóorgánumot sikerült azonosítani. Ezek közül időközben több is megszűnt, így 36 lapnak ment el a meghívó. A találkozóra 17 személy jött el Kolozsvárról, Lövétről, Nagyszebenből, Gyergyócsomafalváról, Szászrégenből, Budapestről, a Nyárádmentéről, Oroszhegyről, Brassóból, Hétfaluból. A találkozó célja: a számbavétel, valamilyen lap-hálózatba való kapcsolódás, a hatékonyság és szakszerűség lehetőségeinek a keresgélése, tapasztalatcsere. Olyan szakemberek, tisztségviselők tartottak előadást, akik vélhetően segíteni tudnak e lapok céljainak megvalósításában (szaksajtó, MÚRE, elektronikus sajtó, tévéműsor, közalapítványi szaktestület). Bemutatkozáskor a szerkesztők a saját lapjukat ismertették, kitérve az alapításra, kiadóra, kiadási költségekre, támogatókra, szerkesztési munkárgondokra, munkatársakra, terjesztésre, példányszámra, honlap-indítási lehetőségekre. Igen érdekes volt hallgatni a legkülönbözőbb laptörténeteket. Kovács Lehel, a tanácskozás moderátora a házigazda Hétfalu készülő honlapjából adott ízelítőt, bemutatta a települést és a *Hétfalu* című lapot. Szabó Zsolt főszerkesztő a *Művelődés* című lapot és az erdélyi újságírás hagyományait, Puskás Bajkó Gábor a www.brasso.ro honlapjának szerkesztője az internetes újságírást ismertették.

A szombat délután a közös programok, együttműködési lehetőségek megbeszélésével folytatódott. A résztvevők elhatározták:

1. Megalapítják az Írottkö informális szövetséget.
2. A hatékony információcsere érdekében létrehozzák az Írottkö Yahoo levelezési listát.
3. Önálló közös honlapot hoznak létre.
4. 2006-tól kezdődően *Erdélyi kalendárium* névvel évente közös kalendáriumot adnak ki.
5. A szerkesztők figyelmeztetik egymást a pályázási lehetőségekre.
6. Évente rendre más és más lap szerkesztői szervezik meg az évi tanácskozást.
7. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem újságírói szakján speciális magiszteri programot indítanak a szerkesztők szakmai továbbfejlődése érdekében.¹⁰

Ambrus Attila (MÚRE-elnök, *Brassói Lapok* főszerkesztője, az Illyés és a *Communitas Alapítványok Sajtó Szaktestületének* a képviselője) tartott előadást a kistérségi újságírásról, valamint ezek finanszírozási lehetőségeiről, majd meglátogatták Türrkösbén a Brassói Néprajzi Múzeum négyfalusi részlegét. A rendezvény – az első ilyen jellegű erdélyi találkozó – mindenképp tanulságos és hasznos volt. Jelképekben sem volt szegényes, hisz 300 éve, 1705. június 5-én jelent meg a lőcsei Brewer-nyomdában az első magyar újság, amelyet Ráday Pál, II. Rákóczi Ferenc fejedelem személyi titkára szerkesztett, és a *Mercurius Hungaricus (Magyar Hírmondó)* nevet viselte. A Nagyköhavas 1848 m magas sziklája – az Írottkö – ihlette szövetség-név pedig ezen lapok szerepére, a kistérséget, tájegységet formáló alapra utalhat, s ezen alapkövek egymásmellettiségéből alakulhat ki Erdély teljes színes egysége.

November 5-én a Művelődési Társaság borkóstolót szervezett a hétfalusi vállalkozók számára. Az estet Márk Attila gitárműsora zárta. A borkóstoló 2006. november 11-én is visszaköszönt. Április 20-án helynévismereti vetélkedőre került sor a Brassó vidéki iskolák V–VIII. osztályos diákjai számára a ZRIK Árvay József-émléknapon. Tudományos előadó: Péter Sándor és Hochbauer Mária. 2006. április 14-én Horger Antal emléknapot szervezett a HMMT a tudós kutató halálának 60. évfordulóján, a hétfalusi vonatkozású kutatásainak összegezése és tudatosítása céljából. A 2000-tól folyamatosan írott, de még be nem fejezett hétfalusi monográfia elektronikus változata 2006 nyarán felkerül a www.hetfalu.ro honlapra (jelen pillanatban 25 fejezetre bontva több mint 3000 oldal anyagot és 1000 fényképet tartalmaz).

2006. szeptember 29-én a HMMT kezdeményezésére a helyére visszakérült a báró Eötvös József bácsfalusi látogatása emlékére állított tábla, amelyet a román kommunizmus elől a lelkeszi lak pincéjébe menekítettek.

2007 rendkívüli eseménye Juhos Tamás magyarországi énekmondó műsora volt a május 5-én a középiskolában. Novemberben, 2007 adventjének első vasárnapján Csernátfalú evangélikus gyülekezetében felavatták az egyházközség címeres zászlaját. A Nap és a Hold, a koronát kardján tartó páncélos kar már korábban, Hétfalú címerében is megjelent, s az új jelképben egyértelműen jelzi, hogy az erdélyi Csernátfalú a hét csángó falú egyike. A címer alsó részében szereplő stilizált kehely eredetijét – a hagyomány szerint – Hunyadi János adományozta a gyülekezetnek, s bár az évszázadok során fénye elhalványult, zománcozása megkopott, értéke csak nőtt, és a kialakult rend szerint a nők úrvacsorázó kelyhe lett. A címer megalkotásakor Pécsi L. Dániel jelképtervező különös gondot fordított arra, hogy csak a hagyományos erdélyi színek jelenjenek meg benne. Így a kék a székelységet, a piros a magyarságot s az arany a szászyságot jelképezi. Születésének 100 éves évfordulója alkalmából, poszthumusz, Négyfalú díszpolgárává választották Tóthpál Dániel (1907–1936) türrkösi költőt.

2008. február 28-án Kapitány László tartott vetítettképes előadást a középiskolában, amelyen saját kutatásaira alapozva bemutatta a hétfalusi Kapitány család mintegy 670 személyt tartalmazó családfáját 1640-től napjainkig. Március 15-én a ZRIK és a HMMT buszos zárandoklatot szervezett a Hétfalu környék 1848-as emlékhelyeire (Hosszúfalu-Bodzaváma–Bodola-Brassó-Alsó Tömös). A Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság és a Wildt József Tudományos Társaság javaslatára, posztumusz Négyfalu díszpolgárává választották dr. Kiss Béla (1908–1951) csernátfalusi evangélikus lelkészt, néprajzkutatót, teológiai tanárt; a Városi Tanács pedig utcát nevezett el róla.

Könyvkiadás, sajtó

Párszáz év óta különleges rangot jelent egy településnek, ha nyomdája működik. Persze, hogy idők múltával már nem a Sárvárhoz mérhető, de még a XX. század elején is sóvárgón elérhetetlen hírnévöregbítő vagy -teremtő gazdasági-művelődési lehetőséget. A hétfalusiak első nyomdája Hosszúfaluban létesült 1906-ban Jancsó János jóvoltából. 1991-től korszerű nyomda létesült Négyfaluban, amelynek köszönhetően nem kevés könyv kiadásával büszkélkedhetünk. Hogy ez a nyomda (és kiadó) bő évtizede mit ér a brassóvidéki (különösen a hétfalusi) magyarságnak a következő kiadványjegyzék bizonyítja:

- *Evangélikus Harangszó*, 1991 áprilisától – 1996-ig, szerkesztette Török László.
- Zajzoni Rab István prózája: *Erdély zugából*, kiadja a Zajzoni Rab István Középiskola, Négyfalu, 1992.
- Binder Pál: *Az erdélyi magyar evangélikus egyházközösségek és iskolák története és névtára*, 1993.
- Binder Pál: *A bodolai (Béldi) uradalom története* (Bodola, Keresztvár vagy Nyén, Márkos és Bodzaforduló), 1994.
- *Püspöklátogatások Hétfaluban*, HMMT, 1994.
- *Evangélikus énekeskönyv*, kiadja az Evangélikus Egyházkerület, 1995.
- *Mustármag* a Vasárnapi Iskolások lapja, 1996 októberétől (44 szám) – szerkeszti Török Beatrix.
- Evangélikus falinaptárak.
- Hochbauer Gyula: *A Barcaság 1848/49-ben*, Disz Tipó Kft., 1998.
- *Emléklap a tömösi csata 150. évfordulójára*, 1999.
- Binder Pál: *Brassói magyar krónikások és barcasági evangélikus egyháztörténetek 1550–1800*, Négyfalu, 2000.

- *Luther Kalendárium – 2000*, szerkesztette Török László, Négyfalu, 1999.
- *Hétfalu* különszám, 2000. szeptember 29.
- Kiss Béla: *Hétfalusi arcok*, Csernátfalusi Evangélikus Egyházközség és Disz Typo Kft., Négyfalu, 2001.
- Horger Antal: *Hétfalusi csángó népmesék*, Disz Typo Kft., Négyfalu, 2001.
- *Hétfalu*, 2001. augusztus 11.
- Zajzoni Rab István: *Válogatott versek*, HMMT, 2002.
- Barkó Eltelka: *Hétfalusi írott tojások*, HMMT, 2002.
- Veres Emese Gyöngyvér: *Gergely napjától Péter-Pálíg*, HMMT, 2002.
- „*Ennek a népnek élni kell, tehát az iskola állani fog*”, Disz Typo, Négyfalu, 2002.
- *Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság ismertető*, HMMT, 2003.
- Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István: *Szent Mihály oltalmában – a türkösi római katolikus egyházközség története*, HMMT, 2004.
- Kovács Lehel István, Sipos Gaudi Enikő: *Volt egyszer egy iskola – a hosszúfalusi fafaragászati iskola története*, HMMT, 2005.
- Horger Antal: *Hétfalusi csángó népmesék – felnőtteknek*, Disz Typo Kft., Négyfalu, 2006.
- Sipos Bella: *A három csángó...*, Disz Typo Kft., Négyfalu, 2008.

1992-ben jelent meg a Kölcsey Alapítvány kiadásában, és a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság gondozásában a Magyar iskolák a Kárpát-nyarban című átfogó kötet, amely a hétfalusi magyar iskolák történetét tartalmazza 1542-től napjainkig.

Az 1993-ban megalakult Fulgur Kiadó a következő könyveket adta ki:

- Tomos Hajnal: *A fűvesasszony*, Négyfalu–Brassó, 1993.
- Gergely Zoltán: *Havasszépe*, Négyfalu–Brassó, 1993.
- Lendvay Éva: *Árnyék a falon* (válogatott versek és műfordítások), Négyfalu–Brassó, 1993.
- Bencze Mihály: *A Cenk árnyékában* (Brassói Költők Antológiája), Négyfalu–Brassó, 1995.
- Bencze Mihály: *Lélekvándorlás* (versek), Négyfalu–Brassó, 1996.
- Horváth Ágoston: *Az élet vasmarkában*, Négyfalu–Brassó, 1996.
- Bencze Mihály: *Erdélyi és Nemzetközi Magyar Matematikai Versenyek (1984–1997)*, Négyfalu–Brassó, 1997.
- Kalabér László: *Kézdimartonfalvától – Éj-Zélandig a madarak nyomában*, Négyfalu–Brassó, 1997.

- Bencze Mihály: *Pogány Madonna* (versek), Négyfalu–Brassó, 1998.
- Bencze Mihály: *Erdélyi és Nemzetközi Magyar Matematikai Versenyek (1997–2002)*, Négyfalu–Brassó, 2002.
- Bencze Mihály és Magdó János: *Zajzoni Rab István összegyűjtött írások*, Négyfalu–Brassó, 2004.
- Bencze Mihály: *Tóthpál Dániel élete és irodalmi munkássága*, Négyfalu–Brassó, 2006.
- Mina László: *Úton*, Négyfalu–Brassó, 2008.

Szintén a Fulgur Kiadó gondozásában jelennek meg a *Brassói Füzetek*, az *Octogon* angol nyelvű matematikai lap, továbbá a *szINFÓnia* matematika és informatika lap, az *Erdélyi Matematika Lapok*.

2005-ben jelent meg a Kriza János Néprajzi Társaság kiadásában Kovács Lehel István *Hétfalusi csángó tájszógyűjtemény* című könyve. Munkájáért a szerző a Magyar Nyelvtudományi Társaság II. díját kapja meg.

A Barcasági Könyvek sorozatban jelent meg 2006-ban Veres Emese Gyöngyvér *Ma leszek először házadban vendéged* című könyve, 2008-ban pedig Veres Emese Gyöngyvér „*Mikor Oláhország háborút izene...*” *A barcasági csángók kálváriája* című könyve.

Az 1989-es romániai változások új lendületet adtak a hétfalusi magyar sajtótermékek megjelenésének is. Elsőként az 1985-től folyamatosan szamizdat kiadványként szerkesztett *Hipstern* jelent meg.

Álljanak itt felsorolásszerűen az utóbbi 18 esztendő hétfalusi magyar sajtótermékei:

- *Brassói Füzetek*: formátum: A5; első szám alcíme Brassói Füzetek, főcíme Hipstern; főszerkesztő: Bencze Mihály; főszerkesztő-helyettes: Markó Attila, Páll Szilárd, Szász Csaba; titkár: Ferencz-Nagy Zoltán.; szerkesztő bizottság: Bölöni Endre, Császár László, Csuri József, Dimény András, Józsa Attila, Keresztes László, Kökösi Attila, Márton Attila, Nagy Zsolt, Oláh László, Sándor Viola, Szabó Sámuel, Tamás Sándor; tiszteletbeli szerkesztőbizottsági tag: dr. Szikszay Jenő; 1990-től folyamatosan jelenik meg, a második számtól Brassói Füzetek a neve; Szerkesztőség: Hermány utca 6.; kiadó: Fulgur Kft.; ISSN 1222–5665.
- *Evangélikus Harangszó*: 1990–1994; 1990. április 11-én jelent meg az első szám. Kezdetben 4 oldalas A3-as, majd 16 oldalas A4-es méretben; szerkesztőség: Brassói út 48. szám, szerkesztőbizottság: Adorján Dezső, Antal László, Daragus Endre, Kovács László, Török László

- ló (felelős szerkesztő) – evangélikus lelkészek –, Szász Benedek István (grafikai szerkesztő).
- *Hétforrás*: 1992–1998; a hétfalusi iskolák diáklapja. 1992-ben jelent meg az első szám, a Barcasági Csángó Alapítvány kiadásában. Készült a Zajzoni Rab István Középiskolában. Tanévenként jelenik meg. A szerkesztőség tagjai: Koszta Katalin, Köpe Árpád, Bálint József, Szabó Boglár, Soós Izabella, Sándor Ágnes, Gödri Enikő, Gyenge Jutka, Budi Edit, Ileana Krisztina, Üszöges Kinga, Néma Hajnal, Bíró Krisztina (1. szám – 1992). Jónás Melinda, Jakab Kinga, Petre Ibolya, Tomos Tünde (2. szám, 3. szám – 1995/1996). Tomos Tünde, Szőke Imola, Balácsi Enikő (4. szám – 1997/1998). Besegítő tanárok: Veres Melinda, Kiss-Budai Gábor, Hochbauer Gyula, Csáka Mária, Köpe Ilona (1. szám – 1992). Hochbauer Gyula (2. szám, 3. szám – 1995/1996). Hochbauer Gyula (4. szám – 1997/1998). Technikai szerkesztők: Máté Péter, Antal B. Tihamér (2. szám, 3. szám – 1995/1996). Kiss Attila, Szász B. Zoltán (4. szám – 1997/1998). Megjelenik: A4-es méretben, 8 oldal terjedelemben.
 - *Mustármag*. 1996-tól; formátum: A4. A Romániai Magyar Evangélikus Vasárnapi Iskolák Szövetségének lapja. Cím: 505600 Négyfalu, Braşovului 48. szám. Szerkesztők: Török Lászlóné Kiss Beáta, Kovács Klára Ildikó, Buna Enikő. Grafikai szerkesztés: Török László, Rareş Stoica, Szócs Ildikó. Készült a Disz Tipó nyomdában, Négyfaluban.
 - *Fűrészezei Harangszó*. 1997–2000, 2000-ben csak a húsvéti szám jelent meg. Évente négy szám jelent meg: karácsonyi ünnepkör, húsvéti ünnepkör, pünkösöd, Reformáció Ünnepe. Szerkesztők: Kajcsa László, Simon Andrea, Székely Katalin, Köpe Lídia, Kovács Klára Ildikó. 60 példány fénymásolatban. Formátum: A4.
 - *Luther Kalendárium*: 2000; formátum: A5. Kiadja a Csernátfalusi Ág. Hitv. Ev.-Lutheránus Egyházközség megbízásából a Disz Tipó Kft. Felelős szerkesztő: Török László; munkatársak: Barkó Etelka, Benedek János, Gödri-Oláh János, Kiss Béla, Kovács Klára Ildikó, Kovács László, Székelyné Fehér Csilla, Tamás János, Törökné Kiss Beáta, Veres Emese Gyöngyvér.
 - *Hétfalu*: 2001-től. Formátum: A3, 4 oldal. Független művelődési és helytörténeti havilap. Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság. Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István. A Brassói Lapok mellékleteként jelenik meg.

- *Szent Mihály Üzenete*: 2001-től. Formátum: A5, 8 oldal. Hétfalusi katolikus lap. Kiadja a türkösi római katolikus egyházközség. Szerkesztik: Msgr. Gajdó Zoltán, Nt. Göthér Gergely, Nt. András József.
- *Négyfalu*: 2002–2004; formátum: A4. A Négyfalusi Polgármesteri Hivatal magyar nyelvű tájékoztatója.
- *Sulilapok*: 2004–2006; Formátum: A4, fénymásolat. Szerkesztőség: Székely Őrs, Bálint Brigitta, Buna Henrietta, Tóth Imola, Lukács Kitti, Pál Zsuzsanna, Lukács Katalin, Buna Henrietta, Sipos Andrea, Foriska Éva, Sára-Lukács Kinga. Támogatja a tatrangi ev. egyházközség.
- *Erdélyi kalendárium*: 2006; formátum: A5. Kiadja az Írottkö Szövetség; szerkesztő: Kovács Lehel István.

Kétségtelen, hogy a térség művelődési életére legnagyobb kihatással a havilapként működő *Hétfalu* volt. A *Hétfalu* című újság 1906–1911 között jelent meg Hétfaluban, dr. Fekete Endre és Kiss Béla szerkesztésében, társadalmi és közigazgatási lapként. Ötéves tevékenysége során a *Hétfalu* meggyőződéssel és odaadással szolgálta a hétfalusi magyar nemzeti közösséget és ezáltal Hétfalu szimbólumává vált. 1911-ben Hétfalunak öt önálló magyar állandó jellegű sajtóterméke volt, 1938-ban négy.

A művelődési társaság 2000 szeptemberében egy különszámot adott ki a Szent Mihály-napok alkalmából. 2001. augusztus 11-én, dr. Dávid Ibolya miniszter asszony millenniumi zászlót adott át Hétfalunak, ekkori a döntés az újságnak művelődési és helytörténeti havilapként történő újraindításáról, a szórványban és kisebbségben élő hétfalusi magyar nemzeti közösség identitástudatának erősítésére. A lap jó keret arra is, hogy fórumot teremtsen a barcasági csángó falvak múltjával, hagyományaival, néprajzával, művelődési, egyházi, iskolai életével kapcsolatos kutatásoknak. Szintén az újság révén a szórványélet értékei és gondjai kisugározthatók a nagyvilágba.

A *Hétfalu* első lapszámait teljesen helyi erővel igyekeztek létrehozni, kinyomtatni és terjeszteni. Ezek a feladatok meghaladták a lehetőségeket, ezért jött jól a *Brassói Lapok* ajánlata: a szerkesztőség átvállalta a nyomtatással és a terjesztéssel kapcsolatos teendőket, így a *Hétfalu* a *Brassói Lapokkal* együtt eljut öt megye (Brassó, Hargita, Kovászna, Szeben, Maros) előfizetőihez és a nagyvilágba, ahol kíváncsiak erre a lapra. Az újság anyagainak beszerzése a helyiek feladata, beleértve a szerkesztést, tördelést, műszaki és grafikai szerkesztést, a *Brassói Lapok* nyomdakész állapotban kapja meg a számot. 2000 szeptembere és 2008 novembere között 88 lapszám jelent meg, minden lapszám törzsanyaga tematikus. A *Hétfalu* hasábjain többek között a hétfalusi csángók eredetét, történetét, művelődési életét, népszokásait, népköltészetét, népművészetét mutatták be, de helyet kaptak Zajzoni Rab István, Bartalis

János csángó költők versei és az Istók János szobrászművész életútját méltató írások is. Helyzetképek jelentek meg a bukaresti csángó emigrációt, a brassó–hosszúfalusi vasút történetét, egyházaink életét és értékeit, a nagyköhavas menedékházakat, a turizmus fejlődését illetően, illetve összegző elemzések a hétfalusi magyar oktatás állapotára, a civil szervezetek működésére vonatkozóan. Lapszámainkban regényrészletek, anekdoták, grafikák, festmények is teret kaptak. A fiatalok saját életükről, az iskolai és templomi tevékenységeikről, családi körülményeikről írtak fogalmazásokat. A környező települések, pl. Bodola, Földvár, is bemutatásra kerültek a lapban.

A nyilvánosság biztosítására a Művelődési Társaságunk szorosan együttműködik a brassói TV magyar adásának szerkesztőségével (Bálint Ferenc szerkesztővel).

Kiállítások, tárlatok

A Szent Mihály-Napok keretén belül képzőművészek kiállításainak is helyet biztosítunk. A rendezvénysorozat égisze alatt állítottak ki: Tomos Tünde, Sipos Gaudi Tünde, Gyulai Margit, Mezei Etelka négyfalusi képzőművészek, Moldován Mihály fényképész.

2001. június 1-jén népmeséket illusztráló gyerekrajzok kiállítására került sor a Zajzoni Rab István Középiskola, a HMMT és a Disz Tipo nyomda szervezésében.

2002. április 26-án került sor a Zajzoni Rab István Középiskola tornatermében a Brassó megyei magyar képzőművészek Zajzoni-művekből ihletett munkáinak tárlatára. A kiállításra 12 munka érkezett be: Ábrahám Jakab: Illusztrációk (2002, 46x55, rajz), Albert Sándor: Hosszúfalu (2001, 42,5x54,5, akvarell), Bartha Árpád: Egy diófa... (2002, 25x20 cm, tusrajz), Bartha Árpád: Itt születtem (2002, 23x16 cm, rajz/tus), Bartha Árpád: Óriáspohár... (2002, 24x17 cm, tusrajz), Csutak Levente: ...Rab vala, de szabad volt lelke s dala (2001, 29,5x42, rézmetszet), Csutak Levente: Vihar az én költészetem – Zajzoni Rab István emlékezete (2002, 48x65 cm, tusrajz), Damó István: A rempeholló álma I. (1999, 34x48 cm, hidegtű), Damó István: A rempeholló álma IV. (1998, 34x48 cm, hidegtű), Rosinecz László: Zajzoni Rab István – Itt születtem (2002, 61x52, vegyes technika), Tomos Tünde: A tánc (borica) (2002, 76x59,5, olaj), Vetró Bodoni András: El innen, el... (2002, 29x41, fotómontázs). A tárlatot a Leánymező és a Gergely-járás című zenés jelenetek, valamint Márk Attila zenés estje előzték meg.

2006 szeptemberében Kovács Lehel István két fénykéпкиállítását rendezett a Barcasági Csángó Alapítvány székházában. Az első a hétfalusi sajtó

100 évét mutatta be (1906–2006), a második pedig a 100 éve született Jakab András bácsfalusi szobrászművész életét és munkásságát.

2007. szeptember 29–30-án Sipos Gaudi Tünde csángó népmese-illusztrációjának kiállítását szervezte meg a HMMT a Barcasági Csángó Alapítvány székházában.

2008. március 15-én Kovács Lehel István Pécsi L. Dániel heraldikus által tervezett címerekből és zászlókból szervezett kiállítást.

Összefoglaló

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a barcasági Hétfaluban a civil szervezetek igyekeznek pezsgő művelődési életet fenntartani, annak ellenére, hogy ez meg sem közelítheti az Osztrák Magyar Monarchia I. világháborút megelőző éveinek művelődési életét, és annak ellenére, hogy – akárcsak országos viszonylatban – az igény erre egyre csökken, nagyfokú passzivitás és közöny figyelhető meg. A vizsgált időszak elején, körülbelül 1996-ig nagy volt a lelkesedés, majd ez rohamosan lankadni kezdett. 2001-re mintha reneszánszát élte volna a művelődési élet Hétfaluban, de sajnos ez csak elszigetelt példának minősült, az ezt követő években ismét visszaállt a passzivitás. Mindezek ellenére – habár szűkebb körökben, kevesebb résztvevővel –, az érdeklődők számára tovább folyt a művelődési élet megszervezése, Hétfalu rangos rendezvényeknek adott otthont, olyanoknak is, amelyek nemcsak helyi igényeket elégítettek ki.

Művelődés terén a helyi magyar-román viszonyt egyértelműen befolyásolta az 1970-es évek elején lezajlott nagyfokú betelepítés. Ekkor az etnikai arányok megfordultak, az addig közel 60%-os magyar többségből 30%-os kisebbség lett. A Moldvából, főleg Buzău vidékéről betelepített románok nem vették át a helyi (román vagy magyar) hagyományokat, teljesen párhuzamosan szerveződtek, így nem együttélés, hanem egymás mellett élés alakult ki. A közös programok leszűkülnek a Városi Tanács által szervezettekre, és arra, hogy a hétfalusi magyarok képviselői részt vesznek a Szent Illyés Napokon, a románság képviselői pedig a Szent Mihály Napokon. A tősgyökeres hétfalusi románsággal szorosabb a kapcsolat, de ezek inkább szakmai vagy személyi dimenziókra vonatkoznak – nem csoportos rendezvényekre. A HMMT kapcsolatot tart fenn a Négyfalusi Néprajzi Múzeummal, melyben megjelenik a magyar történelem is, és évente két-három közös rendezvény is van (pl. mesemaráton, tojásírás). Hasonlóan megszólítja a román pedagógusokat is, akik egy-egy dolgozat erejéig magyar kutatókhoz irányítják a diákokat.

Megemlítendő, hogy a Hétfaluban kiadott könyvek száma sem elhanyagolható, noha ezek kis (150–300) példányszámban jelennek meg, és inkább helyi terjesztésűek, helyi témákat is dolgoznak fel, tudományos jellegűek, de viszonylag kevés kutatót foglalkoztatnak. Valószínű, hogy bibliofil ritkaságoknak fognak számítani.

A Hétfalu című havilappal sikerült nagyobb olvasóközönséget megszólítani, a visszajelzések is folyamatosak, más megyékben, így például Kovászna megyében is olvassák, sőt gyűjtik a lapot. Nagyon sok egyházközség (a 7 faluban 10 egyházközség működik) igyekezett saját lapot kiadni, ugyanígy a hétfalusi iskolák is.

A képzőművészeti tárlatok, kiállítások sajnos megfelelő helyiség, galéria hiányában csak ritkábban szervezhetőek, annak ellenére, hogy hétfalusi képzőművészeink aktívan részt vesznek a művelődési és képzőművészeti életben, alkotótáborokba járnak, a környék településein (Brassó, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Kovászna) állítanak ki.

Jegyzetek:

¹ Az 1849. június 20-iki tömösi csata helyszínét, a Magyarvárat, 1879-ben jelölte meg emlékművel a magyar mérnök és építész egylet.

² Szent Gergely ünnepén (március 12.) Hétfaluban a nagyobb iskolás fiúk és lányok énekelni indultak. A fiúk virágot tűztek a kalapjuk mellé, a lányok felvették a legszebb ruhájukat és szalagokkal, kősöntyűvel ékesítették magukat. A Szentgergelyesek csoportja felkereste a falu legnagyobb, legmódosabb gazdáit és ott énekeltek. Néha a szomszéd falvakba is elmentek. Először engedélyt kértek az éneklésre: *Gyermeki seregünk, ime, amint látjátok, / tiszteletet tenni jöve tihozzátok. / Ha boldogan vagytok, azon örvend lelkiünk, / ha szívesen veszik, egyet énekelünk.* Ha megengedték az éneklést, akkor elénekeltek Szent Gergely doktor énekét, amely iskolába járásra biztatta a gyermekeket. Az éneklés után ajándékot kaptak a családtól, amit szintén versben köszöntek meg: *Köszönjük a háznak szíves indulatját, / Hozzánk megmutatott kegyes akaratját. / Hullassa reátok az ég szent harmatját, / menjünk el, hagyjuk itt az Úrnak áldását.*

³ Írásos feljegyzések szerint Honterus 1542–1544 közötti vizitációi alkalmával (ekkor tértek át a hétfalusi csángók az evangélikus-lutheránusi hitre) már létező iskolákat talált Hétfaluban.

⁴ Zajzoni Rab István (1832–1862) csángó költő és néprajzíró nyomán.

⁵ A borica hagyományos hétfalusi férfikörtánc. Az előkészületek és próbák advent karácsonyváro légkörében zajlanak. Így az ünnepkör rituális táncaként tarthatjuk számon. Szervesen kapcsolódik a Nap újjászületésének (téli napforduló) és a megváltást hozó gyermek születésének kozmikus méretű élményéhez abban a szellemben, ahogy a niceai zsinat (325.) a Mitrasz-kultusz jeles ünnepére, a Nap születésnapjára tette Krisztus földi megtestesülésének emléknapját. A tánc szertartása a farsangi időszakba is áthúzódik. A színes szalagokat és zajkeltő eszközöket (csörgőket, sarkantyúkat) viselő, kezükben csá-

kányt vagy lapockát tartó táncosok a táncvezető irányításával járnak a motívumok gyarapodó ismétléséből (egyes, kettes, hármas és török borica) álló, különböző alakzatokat is felvevő körtáncukat. A szokás jelvénye a *tebe* (fenyő hegye aranyozott gyümölcsökkel), a

táncot kísérő maszkos figurák (*kukák*) kelléke az oldalukat övező fakard, a derekukra erősített kolomp és a kézben tartott korbács volt, pantomim játéukban pedig megjelent a jelképes meghalás és életre fűjás. A táncot az osztrák majd a kommunista román hatalom is betiltotta, de 1990 után sikeresen életre kelt, és ma is járják főleg Háromfaluban.

⁶ Sajnos idővel már „kopott” ez a hagyomány, minden táncegyüttes nem saját viseletben jön, egyre általánosabbá vált a székelyruha kizárólagos használata. Mint ahogy az is, hogy a fűvőszenekear már nem éneklé el a város központjában a himnuszokat.

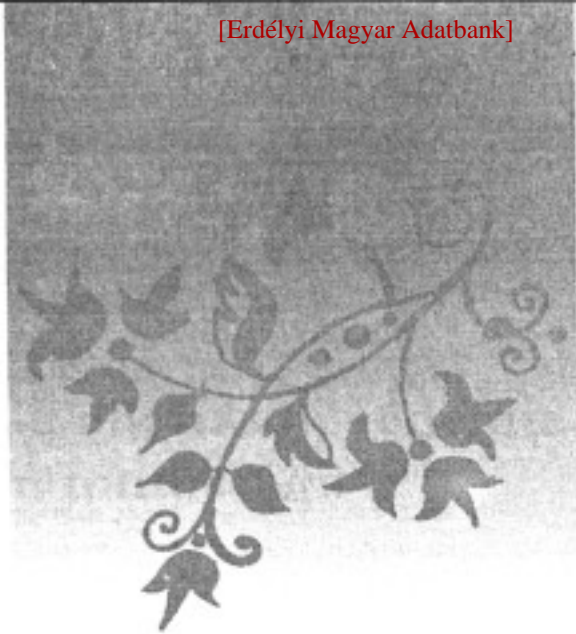
⁷ Kisújszállás Négyfalu magyarországi testvérvárosa. Kölcsönösen eljárunk egymás rendezvényeire.

⁸ Veyrier du Lac francia falu Pürkerec testvérfalva, Vire Négyfalu franciaországi testvérvárosa.

⁹ „Minden egyes millenniumi emlékezés-átadásnak megvolt a maga szépsége és különlegessége. A másfél év alatt én adtam át a magyar kormány nevében a legtöbb emlékezés-átadást. Igazi élmény volt megválasztott országgyűlési képviselőként, a kormány nevében elvinni a Millenniumi zászlót szülővárosomba, Tamásiba, de talán annál is nagyobb élmény volt elhozni ide a zászlót, az elszakított ország- és nemzetrészre, a Kárpát-medence legkeletibb részére, a Barcaságba. Pürkerechez és Zajzonhoz családi szálak is fűznek, nagyapám révén. Mondhatom azt, hogy őseim földjére hoztam el ezt a millenniumi emléket. Itt a falvakban, ha végigmegyek, nem egy Dávid, nem egy Rab vagy Rabb nevű emberrel találkozom, akik szintén szegről-végről rokonaim. Ha a temetőben végigmegyek, minden második, harmadik sírfeliraton is láthatom: igen kiterjedt család volt a nagyapámé. Gyerekkoromban is gyakran jártam szüleimmel erre a vidékre, de soha nem gondoltam arra, hogy valaha is ekkora megtiszteltetés érhet, éppen születésnapomkor eljöhettek ide...” – nyilatkozta Dávid Ibolya (*Romániai Magyar Szó*, 2001. aug. 14.)

¹⁰ Sajnos a leszögeztett 7 pontból az első négy valósult meg, és az *Erdélyi kalendárium* is csak 2006-ra jelent meg.

Társadalmi kihívások és válaszok

Varga Gábor

A műszaki alkotások védelme - a védelem fontossága

*„A szabadalmi rendszer az érdek szikráját
adja a lángész lobogásához”
Abraham Lincoln, 1861*

Mi az iparjogvédelem? Mi a szabadalom? Mi a védjegy? Mitől találmány a találmány? Miféle védelmet biztosít egy találmány, védjegy, ipari-minta hivatalos lajstromozása valamely ország területén? – íme, néhány olyan kérdés, amelyre, meggyőződésem, meglehetősen kevesen tudnak pontos választ adni. Szembesülnünk kell azzal a valósággal, hogy a köztudatban mindmáig meglehetősen hiányos és meglehetősen felületes ismeretek képviselik a szellemi tulajdonra vonatkozó tudnivalókat. Kevesen vannak tisztában mifelénk azzal a ténnyel, hogy a fenti kérdés-sorban a magántulajdonon alapuló piacgazdálkodás tájainkon mindez ideig többé-kevésbé csodabogárként kezelt alapelemei fogalmazódtak meg.

Ugyanis a tulajdon fogalmát mindmáig nagyon sokan hajlamosak napjainkban is kizárólagosan valami konkrét, megfogható tárgyhoz vagy fogalomhoz: házhoz, bútorhoz, gépkocsihoz, műhelyhez, erdőhöz, termelőcsarnokhoz, *horribile dictu*, bankbetétéhez kötni, és a valósággal való szembesülés pillanataiban igen-igen csodálkozva, ugyancsak tamáskodva viszonyulnak ahhoz a tényhez, hogy a piacgazdálkodás törvényei a szellemi régióban is éppúgy érvényesülnek, mint a gazdasági élet más területein. Hogy a magántulajdon létezése nem csupán az anyagi javak birtoklását feltételezi, hanem hozzátartozik ehhez a fogalomkörhöz az alkotó, kreatív gondolkozás termékeinek, végeredményeinek a birtokbavétele is. Hogy a szellemi tulajdon birtoklása adott helyzetben nagyobb fontosságú, mint az anyagi javak gyarapítása.

Ha ezen új világ egyik fő összetevőjének, a szerzői jognak a fogalomköréről elmondhatjuk, hogy például a fellépti-, a közvetítési-díj, az írói-alkotói honorárium tekintetében némi-nemű közismeretség még helyelkőzzel tetten érhető a társadalom szélesebb rétegeiben, a szellemi tulajdon

másik nagy területéhez, az iparjogvédelemhez tartozó fogalmak hallatán nagyon sokan közülünk bizony ennek híjával találtatunk.

Ezért is fontos minden olyan alkalom, amikor ezekről a fogalmakról beszélhetünk! Hogy az ezredforduló cselekvő emberében tudatosodjék végre az, hogy nem elég álmodozni, nem elég elképzelni, nem elég papírra vetni, nem elég megalkotni „valamit” – de azt a bizonyos „valamit” azt bizony meg is kell tudni ám védeni is...

Kis történelmi kalandozás

A műszaki alkotás védelmének a története régi, nagyon régi időkre nyúlik vissza. Fejedelmi vagy tanácsi kegy jutalmazott különféle kiváltságok, privilégiumok adományozásával egyes személyeket, egyes családokat, egyes céheket. A történelmi dokumentumok tanúbizonysága szerint a földek, falvak, városok adományozása mellett már a középkor legelején megjelent a kizárólagos használati jog, az ún. „koncesszió” fogalma. Ezek többnyire egy adott tevékenységi körhöz és egy jól meghatározott időtartamhoz kötődtek – s természetesen kizárólagosan személyre szólnak voltak. Így például – szűkebb pátriánkra szorítkozva – az utolsó Árpád-házi király, III. András 1291-ben kizárólagos jogot ad az ausztriai Eisenwürtz-ből érkezett bányászoknak a Torockó határában található vasérc kibányászására és feldolgozására. De megemlíthetjük az 1462-ben a besztercei kovács-céh számára készült adomány-levelet is, amely egyértelműen megtiltja „*bármely más kovácsnak a fejszék és más hasonló eszközök készítését*”, vagy az 1548-ban a kolozsvári tanácshoz intézett panaszlevelet, amelyben a helybeli kovácsok egyértelműen kérték, hogy „*egyetlen céhen kívüli ember se készíthessen vasszerszámokat*”.

Törvényi szinten a találmányok kérdéskörét Európában először az 1474-es Velencei Dekrétum szabályozta. A „Serenissima” ezen dokumentuma fogalmazta meg legelőször a feltalálók anyagi érdekének védelmét, a feltalálói tevékenység ösztönzését épp a társadalmi szükséglet kielégítése érdekében, valamint a másolási és bitorlási próbálkozások példás megbüntetését. Az itt megfogalmazott tömör gondolatok – „*bármely személy, aki e városban egy egyedi alkotást szeretne megvalósítani, elmondhatja ezen gondolatait a Tanács megbízottainak*”; „*tíz évig bárki harmadik személynek megtiltatik a feltaláló engedélye és meghatalmazása nélkül bármiféle, a fenti tervvel azonos, vagy azt utánozó alkotás megvalósítása*”; „*egy ilyen okirat hiánya [...] 100 dukát büntetést és az alkotás azonnali megsemmisítését vonja maga után*” – voltaképpen a modern iparjogvédelem alaptézisei.

A középkor vége felé Európa legfejlettebb vidékein már nagyon pontos normákat állítanak fel a feltaláló védelmének a garantálása érdekében,

amennyiben ez bizonyítani tudja találmánya újdonság-voltát és hasznosságát. Az 1624-es angliai Statute of Monopolies például 14 éves királyi privilégiumot ad a feltaláló részére saját találmánya hasznosítására, esetleg újabb tíz éves meghosszabbítással, megfogalmazva immár a szabadalmi rendszer legfontosabb alapelveit: az újdonság, a feltaláló-tevékenység és az alkalmazhatóság egyidejűségét. Franciaországban a XVII. században a feltalálók részére adandó kiváltságok egyértelműen feltételezték a találmány újdonság voltát, valamint kötelező ipari alkalmazhatóság lehetőségét az egész királyság területén, hogy aztán 1699-ben a Colbert által megalakított Francia Tudományos Akadémia kapjon megbízatást a találmányok kizárólagos elbírálására.

Az iparjogvédelem modern törvényei ennek dacára csak jó száz év múlva, a XVIII. század végén kerülnek elfogadásra szinte egyidejűleg – korántsem véletlenül! – az Amerikai Egyesült Államokban és Franciaországban.

Amerikában az Alkotmányozó Konvenció már 1787-ben felvetette a tudományos haladás és a közhasznú cselekedetek támogatását. A George Washington által 1790. április 10-én, Philadelphiában aláírt első szabadalmi szabályozás három magas rangú hivatalnok – érdemes megjegyezni a neveiket: Thomas Jefferson államtitkár, Henry Knox hadügyi titkár és Edmund Randolph legfelső bíró – egyetértésével tegye függővé a 14 (meghosszabbítással 21) évre szóló szabadalom kibocsájtását, a kérelemhez mellékelt minél pontosabb leírás, rajz, minta tüzetes áttanulmányozása után, miközben az igénylést benyújtónak eskü terhe alatt kellett állítania saját feltalálói mivoltát. A kibocsájtott szabadalmat az USA elnöke és főbírája hitelesítette. A bejegyzési díj rendkívül alacsony, 4–5 dollár volt. A legelső szabadalmat 1790. július 31-án Samuel Hopkins philadelphiai lakos kapta káliumkarbonát előállítására.

Franciaországban a Bastille ostroma után megalakuló Nemzetgyűlés 1791. január 7-én fogadja el az első találmányi törvényt. A találmány meghatározása: *„bármiféle mód, ami egy gyártási eljáráshoz hozzáadva annak egy újabbfajta tökéletesítéséhez vezet”* már egyre közelebb kerül a mai modern iparjogvédelmi fogalomvilághoz. Az első szabadalmat Louis Francois Olliver kapja – még XVI. Lajos aláírásával! – 15 esztendő időtartalomra, angol fekete kerámia gyártására.

E szabályozások tökéletesített változatai évtizedek múlva, a XIX. század közepén láttak napvilágot. Így a Franciaországban 1844 nyarán módosított törvény a találmány fogalmának a kiterjesztését hozta maga után: *„vonatkoztatva az új ipari termékekre, az új eljárásokra és módszerekre”*, míg az USA 1861-es új szabadalmi törvénye a maximális oltalmi idő határát 17 évre csökkentette. Mindkét szabályozás a teljes vizsgálatot is magában-foglaló bejelentési rendszernek és a terület-elviség igényének az elfogadásán alapult.

Ami pedig a Kárpát-medence történetét illeti, ha a XVIII. század a császári szabadalmak korát jelentette, az uralkodó életére vonatkozó érvényességgel, a napóleoni háborúk befejeztével – a Lombardia és Velence anektálása által előállt gyakorlati egységesítési igény hatására – két, a találmányi szabadalmakra vonatkozó, a francia jogrendet bevezetni kívánó császári nyíltparancs próbálta egységes keretbe fogni a műszaki alkotás védelmét az egész Monarchia területén 1820-as, illetve 1832-es keltezéssel. Külön pikantériája a sorsnak, hogy míg a „tekintetes Karok és Rendek” pozsonyi tiltakozásai miatt Ferenc császár ezen rendelkezései, a budai Helytartótanács minden igyekezete ellenére, holt betűk maradtak az akkori Magyarország területén, a császárság többi részében – így többek között Erdélyben, Bukovinában, Galíciában is – annak rendje és módja szerint alkalmazták őket. Az egységesítés végül is az 1848/49-es Szabadságharc elbukása után, I. Ferenc József 1852-es császári rendeletével valósult meg, amely az egyszerű bejelentéses rendszert vezette be a Habsburg-birodalom egész területén. Ezt követte az 1867-es Kiegyezést követő dualizmus által előírt egységes-szabadalmi rendszer minden buktatójával (kettős bejelentés, kettős elbírálás, kettős nyilvántartás), hogy aztán, csaknem harminc esztendő kényszerházasság után a Monarchia területén végül is két különálló szabadalmi törvény lépjen érvénybe: 1895. július 7-én Budapesten, Magyarország területén való érvényességgel (Erdélyt is beleértve) és 1899 áprilisában Bécsben, Ausztria területén való érvényességgel (Bukovinát is beleértve).

Romániában a szellemi alkotás védelmére hivatott első szabályozások a Kisseleff tábornok utasítására 1831/1832-ben közreadott ún. *Szervezeti Szabály* („Regulamentele Organice”) nevű közigazgatási rendelkezésekben fogalmazódtak meg: „a különféle földi javakkal való kereskedés, valamint ezentúl az ipar előrehaladásán való találékonykodás benn az országban semmiféle vámnak vagy kiváltságnak alá nem vetendő” (157. c). A legelső szabadalmat 1855. szeptember 29-én bocsájtotta ki Iaşiban Grigore Al. Ghica moldvai fejedelem Paul Iacovenco számára „a Szereten való tutajozás széles hajók általi megkezdésére” a 18 éves kiváltságot biztosító 756. sz. Uralkodói okmány közreadásával.

A legelső, hatvankét cikkelyt tartalmazó román iparjogvédelmi törvénytervezetet – amely voltaképpen az 1844-es francia szabadalmi törvény fordításán alapult – 1860 februárjában nyújtotta be Constantin Steriade pénzügyminiszter a Focşaniban székelő Központi Bizottsághoz, ám ez a próbálkozás akkor a megfelelő állami adminisztráció hiánya miatt elbukott. Mint ahogy elbukott öt esztendővel később a Ioan Em. Florescu belügyminiszter által beterjesztett kezdeményezés is – éppen Alexandru Ioan Cuza néhány hónappal későbbi lemond(atta)ása miatt. De nem arattak sikert a későbbi 1873-as, 1880-as, 1885-ös kezdeményezések sem. Bár az 1876-ban, az Osztrák

rák-Magyar Monarchia és Románia között megkötött vámegegyezés következtében alig néhány évre rá (1879. április 15-én) megszületett az első, a gyártási- és kereskedelmi védjegyekről szóló román törvény, a találmányi szabadalmak védelméről szóló törvény elfogadására, épp a román ipar akkori fejletlensége, valamint az ország területén akkoriban létező protekcionista közhangulat miatt, még további három évtized múlva, 1905 decemberében került sor. Ekkor terjesztette elő, igencsak a külföldi tőke nyomásának köszönhetően, Ioan L. Lahovari akkori ipari- és mezőgazdasági miniszter azt a kilenc fejezetből álló, nagyrészt az akkor érvényben levő francia és belga szabályozások alapelveit tartalmazó törvénytervezetet, amelyet december 6-án fogadott el a Képviselőház, és amelyet a Hivatalos Közlöny 1906. január 17-én tett közzé. Ez a törvény kapcsolta be végül Romániát az iparjogvédelem egységesülő világrendszerébe. E törvény alapján lehet immár a műszaki alkotóképeség valódi védelméről beszélni itt is jogvédelemről, amely valóban látványos fejlődésen ment keresztül az elmúlt évszázad során.

Néhány alapfogalom

Mi is voltaképpen a „találmány”? A Műszaki Lexikon megfogalmazása szerint – amely meghatározás különben az 1883-ban megalkotott, a Szellemi Tulajdonról szóló ún. Párizsi Megegyezés definícióját veszi át – a találmány *„műszaki, szellemi termék, valamilyen ésszerű, tényleges, vagy potenciális igényt kielégítő feladat vagy gyakorlatilag hasznosítható műszaki megoldás, amely érdemi fejlődést jelent. Találmánynak tehát csak olyan műszaki megoldás tekinthető, amelyet a találmányi hivatalhoz tett bejelentés időpontjában sem belföldön, sem külföldön a szakirodalomban se nem ismertettek, se nem alkalmaztak. A találmány jogi védelmét szabadalom megszerzésével lehet biztosítani.”*

A „találmányi szabadalom” tehát egy oltalmazási jogcím, amelyet – megfelelő szakvizsgálat után – egy, az illető ország területén az iparjogvédelem egyedül illetékes főhatóságaként működő kormányfőhivatal bocsajt ki, kizárólag csak az illető ország területére való érvényességgel, s amely tulajdonosának kizárólagos hasznosítási jogot biztosít a szabadalom érvényességének a teljes időtartalmára. A szabadalmi oltalom feljogosítja annak tulajdonosát, a „szabadalmast” arra, hogy *„saját engedélyezése híján megtiltsa bárki más személynek a szabadalmazott tárgy gyártását, felhasználását, kereskedelmi célból történő forgalmazását, vagy eladásra való felkínálását, illetve – eljárások vagy módszerek esetén – ezek felhasználását”*. Ha bárki a szabadalom jogosultjának az engedélye nélkül hasznosítja az oltalmazott találmányt, „bitorlást” követ el, mely ellenében a szabadalmas jogi úton kérhet kártérítést magának.

A szabadalmi oltalom a bejelentés napjától számítva húsz évig tart. Az oltalom terjedelmét a szabadalmi leírás végén megfogalmazott rövid, tömör összefoglalás, az úgynevezett „igénypontok” határozzák meg: csak az áll oltalom alatt, amit az igénypontok tartalmaznak.

Mikor *szabadalmaztatható* egy találmány? A nemzetközileg egységesített törvényszabályozás három alapkritérium egyidejű teljesítésétől teszi függővé valamely találmány szabadalmaztathatóságát. Ezek alapján szabadalmi oltalmat kaphat az a találmány, amelyik *új, feltalálói tevékenységből származik és ipariilag alkalmazható*.

Egy találmány akkor „új”, ha *az nem tartozik hozzá a technika állásához, azaz nem található meg mindazon ismerethalmazban, amely az oltalomigénylés bejegyzésének az időpontjáig a közönség számára hozzáférhető*. Magyarán: egy feltaláló csak akkor kaphat kizárólagos jogot a találmányára, ha ugyanazt a találmányt még soha, sehol, senki nem írta le, nem ismertette, nem hozta nyilvánosságra.

Egy találmány akkor tekinthető „feltalálói tevékenységen alapulónak”, ha *az illető szakterületen tevékenykedő szakember számára nem következtethető ki nyilvánvaló módon a műszaki fejlődés állásából fakadó ismeretekből*.

Egy találmány akkor „alkalmazható ipariilag”, amennyiben *tárgya az ipari, a mezőgazdasági vagy bármely más tevékenység legalább egy területén hasznosíthatónak bizonyul, és valahányszor csak szükséges, ugyanazon tulajdonságokkal újraalkotható*.

Nem szabadalmazhatóak *a közrenddel vagy a közérkölcssel ellentétes találmányok, valamint a tudományos ötletek, a felfedezések, az elméletek, a matematikai módszerek, az önmagukban vett számítógépes programok (szoftverek), a gazdasági vagy szervezési jellegű megoldások, a diagramok, az oktatási és képzési módszerek, a fizikai jelenségek és a konyhaművészeti receptek*.

A szabadalmi oltalom territoriális jog, kizárólagosan annak az országnak a területére való érvényességgel, ahol az illető oltalmat lajstromozták.

Mi a „védjegy”? A védjegy a maga rendjén *olyan grafikai ábrázolható megjelölés, amely alkalmas arra, hogy valamely természetes vagy jogi személynek a termékeit vagy a szolgáltatásait megkülönböztesse mások hasonló termékeitől vagy szolgáltatásaitól*. Védjegyek lehetnek tehát *az olyan megkülönböztető megjelölések, mint amilyenek a szavak, szóösszetételek, beleértve a személyneveket és a jelmondatokat is; a betűk, számok, ábrák; sík- vagy térbeli alakzatok, beleértve az áru vagy a csomagolás formáját is; a színek, színösszetételek, fényjelek, a hologramok; a hangok; valamint a felsorolt egyes megjelölések összetételei*.

Nem kaphatnak ugyanakkor oltalmat *a közrendbe, közérkölcsebe, illetve jogszabályba ütköző, a fogyasztók megtévesztésére alkalmas vagy a rosszhiszeműen bejelentett megjelölések, valamint a kizárólag felségjelekből vagy közérdekű jelekből álló megjelölések sem*.

A védjegy az árujelzők legfontosabb fajtája: arra szolgál, hogy segítse az áruk és szolgáltatások egymástól való megkülönböztetését. Fontos szerepe van a minőség azonosításában, a bizalom elnyerésében és a vásárlói hűség kialakításában. Igen lényeges ugyanakkor a reklámban betöltött szerepköre is.

A védjegyoltalom az illető ország területén létező iparjogvédelmi főhatóságnál eszközölt lajstromozási kérelem útján érhető el. A bejelentéshez mellékelni kell azon áruk, illetve szolgáltatások jegyzékét, amellyel kapcsolatban a kérelmező a védjegyet használni kívánja; e jegyzék az eljárás során nem bővíthető.

A védjegy lajstromozása tízéves időtartalomra ad kizárólagos jogot a védjegy használatára, megtiltván ezáltal bárki harmadik személy számára a védjegy használatát, illetve annak rosszhiszemű bitorlását. Tíz esztendő telével az oltalom újabb tíz esztendei időtartalomra megújítható. A megújítás száma nem korlátozott: a megszerzett védjegy oltalma bármeddig fenntartható.

Aki *felhatalmazás nélkül, jogosulatlanul használja* a védjegyet vagy az ahhoz összetéveszthetőségig hasonló más megjelölést, *védjegybitorlást* követ el. A bitorlást a törvény bünteti, ugyanakkor a bitorlóval szemben a jogosult polgári per útján igényelhet egyéni kártérítést. A lajstromozással megadott jogok csak az illető ország területén érvényesek.

Mi a *„formatervezési minta*? Ipari rajzokon és mintákon voltaképpen egy *hasznosítható, két- vagy háromdimenziós termék esztétikai megjelenését* értjük. Az *ipari rajz* fogalma a kétdimenziós, szőttesre, papírra, porcelánra, üvegre, műanyag-
ra iktatott motívumokat jelenti, miközben a *formatervezési minta* fogalma egy háromdimenziós, térbeli alakot feltételez.

A formatervezés, az áruk esztétikai színvonalának emelése egyre inkább előtérbe kerülő feladat: egy termék piaci értékét jelentősen növelheti, eladhatóságát nagyban elősegítheti a tetszetős külső megjelenítés. A minta lényeges sajátossága, hogy könnyen megismerhető, hátránya ugyanakkor, hogy könnyen utánozható is: ezért különösen fontos a kizárólagos oltalom megszerzése.

A formatervezési minta-oltalom megszerzésének kizárólagos *feltétele a minta újdonsága*. Újdonságot képvisel valamely minta akkor, ha *lényegében ismeretlen a nagyközönség előtt, akár az illető ország területén, akár pedig külföldön*.

Az újdonság mellett a formai kialakítás *egyéni jellegű* kell, hogy legyen, tehát a tájékozott vásárlóra az ismert mintáktól eltérő összbenyomással kell hatnia. Fontos követelmény ugyanakkor az is, hogy *a minta ne befolyásolja hátrányosan a termék rendeltetését*, valamint az, *hogy jogszabályt vagy erkölcsi szabályt ne sértsen*.

A formatervezési minta-oltalom másik alapfeltétele *a tényleges formatervezői tevékenység*, ugyanis a forma nem adódhat kizárólagosan a termék rendeltetéséből.

A minta-oltalom az illetékes hivatalnál tett bejelentés közzétételével keletkezik, és a bejelentés napjától számított öt évig tart. Ez idő lejártakor az oltalmi idő további öt-öt éves időtartamra, legfeljebb háromszor megújítható. Az oltalom jogosultjának kizárólagos joga van arra, hogy az oltalommal bíró terméket hasznosítsa vagy annak hasznosítására másnak engedélyt adjon.

Szakhatósági feladatkörök

Ahhoz tehát, hogy egy találmány szabadalom által, egy védjegy bejegyzési bizonylat által, egy formatervezési minta pedig oltalmi bizonylat által lajstromozott állapotba kerüljön, előzőleg az illető szellemi termékre vonatkozó oltalomigénylés egy nagyon komoly, alapos, minden szempontból körültekintő *elbírálási folyamatnak* vettetik alá. Ezen elbírálási folyamat a világ minden államában azonos kritériumrendszer alapján, az e célból létrehozott országos hatáskörű főhatóság, az ún. szabadalmi/iparjogvédelmi hivatal keretén belül történik. Ez ad ennek a szakterületnek különleges fontosságot: az ezen állami intézményekben dolgozó közhivatalnokok ugyanis nagyon magas szakképesítésű, naprakész jogi és műszaki ismeretekkel rendelkező, világnyelveket kiválóan ismerő szakemberek, akik akár a műszaki fejlődés pillanatnyi állapotát tekintve, akár a már lajstromozott védjegyek és formatervezési minták helyzetét ismerve képesek kell legyenek a lehető legfelelősségteljesebb módon elbírálni valamely oltalom-igénylés jogosultságát.

Az *elbírálási folyamat*, illetve az ezzel együtt járó procedurális tevékenység (oltalomigény iktatás, alaki ellenőrzés, újdonság-kutatás, lajstromozás, közreadás, nyilvántartás, stb., stb.) mellett a szabadalmi/iparjogvédelmi hivatalok hatáskörébe tartozik még az *iparjogvédelmi jogalkotó tevékenység* is, azaz a szakterület működését biztosítani hivatott törvénytervezetek megfogalmazása és jóváhagyásra való előterjesztése (ide értve az illető állam *országos szellemi tulajdon-védelem stratégiájának a megalkotását* is). A globalizáció kihívásában a világszinten tapasztalható törvény-változtatások számontartása nem csekély szakértelmet kíván az itt dolgozó szakemberek részéről, amire az utóbbi években csak ráduplázott az EU-integráció kötelező jogharmonizáció-kényszere.

Egy másik igen fontos feladatköre a nemzeti szabadalmi hivataloknak az ún. *promóciós tevékenység*, azaz az *iparjogvédelemhez kapcsolódó ismeretek minél szélesebb körű tudatosítása*. Itt a szaktanácskozások, szakmai tanfolyamok megszervezése éppúgy említést érdemel, mint a szakmai kiállításokon való állandó jelenlét, a szakmai folyóirat kiadása, az általában több tízmilliós szabadalmi tár hozzáférhetővé tétele, vagy akár a területi iparjogvédelmi promóci-

ős központok működtetése. (Ugyanakkor minden magára valamit is adó hivatal magától értetődő módon naprakész információkat szolgáltató honlappal is rendelkezik.)

Mindezen hatáskörök egy meglehetősen fejlett informatikai háttér létezését feltételezik, ahol a különleges rendszerekbe kötött számítógépek segítségével a kivizsgálók pillanatok alatt kapcsolatba léphetnek a világ bármelyik adatbázisával, naprakész információkat kapva akár a műszaki fejlődés pillanatnyi állapotáról, akár az iparjogvédelemre vonatkozó jogalkotás helyzetéről az illető állam területén.

Nemzetközi kapcsolatok

A gazdasági élet diktálta kölcsönös egymásrautaltság, a világkereskedelem liberalizálása, az egységesülő piac követelményei, egyszóval az ún. globalizáció *a nemzetközi kapcsolatok* igen bonyolult rendszerét, az illetékes hatáskörrel rendelkező *nemzetközi szakintézetek* létrehozását, s az ezzel együtt járó *képviselési kötelezettség* megkerülhetetlen szakmai követelményeit is kialakította.

Ennek eredményeként a szellemi tulajdon védelmét ma 23 nemzetközi egyezmény szabályozza. Ebből a legelső az 1878-as Párizsi Világkiállítás utóregzéseként 1883-ban tizenegy ország által aláírt, az ipari tulajdonjog védelméről szóló ún. *Párizsi Megegyezés* (mára az aláíró országok száma 180-ra nőtt!), a legutolsó pedig a 2006 március végén véglegesített (és 43 állam által rögtön alá is írt) *Szingapúri Védjegyjogi Megegyezés*.

Ezen nemzetközi egyezmények szakmai működtetését a genfi székhelyű, 1970. április 26-án létrejött *Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO/OMPI)* biztosítja. Az ENSZ ezen szakintézete, a maga csaknem ezer fős, hat hivatalos nyelvet (angol, francia, spanyol, arab, orosz, kínai) használó Nemzetközi Titkárságával a szellemi tulajdonvédelem teljes egészének világszintű alakulását hivatott nyomon követni. Biztosítja mind a regionális, mind pedig a globális együttműködési keretek optimalizálását, az egyetemes jogharmonizáció mielőbbi megvalósulását, a szellemi alkotás védelme fontosságának a lehető legszélesebb körű, az állami intézményeket és a magánszektor egyformán felölélő tudatosítását. Látványos fejlődésével – jogelődjenek, az iparjogvédelemről szóló *Párizsi Megegyezést* és a három évvel később (1886) elfogadott, a szerzői jogvédelemről szóló *Berni Megegyezést* működtetni hivatott BIRPI irodának hosszú ideig csupán hét alkalmazottja volt! –, a globális kihívásokra választ kereső pragmatikus párbeszéd politikájával, a fejlett és a fejlődő világ elvárásainak állandó egyeztetésével a WIPO jelen státusza bizonyítja legjobb-

ban a szakterület robbanásszerű fejlődését és növekvő fontosságát. (A WIPO-nak különben mind Magyarország, mind Románia alapító tagja).

Egy másik nagyon fontos nemzetközi szakintézet a München székhelyű (de Hágában, Berlinben és Bécsben is nagy létszámú kirendeltséggel rendelkező *Európai Szabadalmi Hivatal (EPO/OEB)*, az 1973. október 5-én Münchenben elfogadott *Európai Szabadalmi Megegyezés* alapján létrejött, pillanatnyilag 34 tagállammal rendelkező *Európai Szabadalmi Szervezet* végrehajtó testülete. E szervezet a tagországok területére egyformán érvényes, a nemzeti találmányi szabadalmakkal azonos értékű, ún. „európai szabadalmat” hivatott kibocsájtani egy egységes elbírálási eljárás alapján. A maga csaknem hétezer alkalmazottjával (ebből 3800 magas szakképesítésű elbíráló), három hivatalos nyelvvel (német, angol, francia) az EPO a világ egyik legnagyobb nemzetközi szakintézete. Érdekességként megemlítendő, hogy a Szervezet tagjai közt szerepel több nem EU-állam is, mint például Svájc, Norvégia és Törökország. (Románia különben, Magyarországgal egyidejűleg, 2003 márciusa óta teljes jogú tagja az ESZSZ-nek).

Az egységesülő Európa egy másik, egyre fontosabb iparjogvédelmi szakintézete az Alicante-i (Spanyolország) székhelyű *Belsőpiac Szabályozó Hivatal (OHIM/OAMI)*. Ez az Európai Unió területére érvényes ún. „közösségi védjegyeket” és „közösségi formatervezési mintákat” kibocsájtó, öt hivatalos nyelvet (angol, német, francia, spanyol, olasz) használó intézmény 1994-ben alakult, s pillanatnyilag 850 alkalmazottal rendelkezik. Romániának 2007. január 1., az EU-csatlakozás óta, teljes jogú státusza van az OHIM vezetőtanácsában.

A romániai magyarság iparjogvédelme

Mindezek a fentebb említett tevékenységi körök szerves egységet képeznek. A regisztrált oltalom-igénylésekben megmutatkozó eredmények ugyanis nemcsak egy szűk szakmai elit felkészültségét, munkáját és elkötelezettségét minősítik, de fokmérői egyúttal – s nem is akármilyen fokmérői! – egy ország, egy régió vagy éppenséggel egy közösség általános gazdasági-társadalmi helyzetének is.

E meggondolás alapján elemezve az utóbbi évek során a Román Szabadalmi Hivatalnál iktatott bejelentések megyei lebontását, bizony – bármennyire is nehéz – be kell ismernünk, hogy romániai magyarság főbb szálláshelyeit magában foglaló öt erdélyi megye (Bihar, Hargita, Kovászna, Maros, Szatmár) meglehetősen hátul kullog az országos átlaghoz képest mind a találmányi szabadalmak, mind a védjegyek tekintetében. (Kivételt talán az

amúgy meglehetősen gyenge védelmet biztosító formatervezési minta-bejelentések képeznek, valamint Bihar megye a maga kiemelkedő védjegy-bejelentéseivel – ám ez utóbbi csúcs egyértelműen egyetlen mamutcég, a Miculatestvérek *European Drinks* konzorciumának következetes iparjogvédelmi politikájának köszönhető.) Összehasonlítva az öt cél-megye adatait az ország más, esetenként jóval kevésbé fejlett régióinak az adataival, tetszik vagy sem, szembesülnünk kell azzal a ténnyel, hogy – minden tudatosító tevékenységünk, következetes IP promóciós munkánk dacára – a magántulajdonon alapuló piacgazdálkodás eme szegmense „nemzeti autonóm közösségünk” körében mindmáig meglehetősen közepes – ha nem éppenséggel rossz! – hatásfokkal működik.

Ezért is kellene minél több alkalommal és több helyen az e szakterülettel kapcsolatos ismeretek elsajátításának „felette szükséges voltáról” beszélnünk. Ebből a tevékenységi körből hosszú távon kimaradni ugyanis több mint felelőtlenség – végzetes hiba lenne. Ezt pedig mindenféleképpen illene elkerülnünk

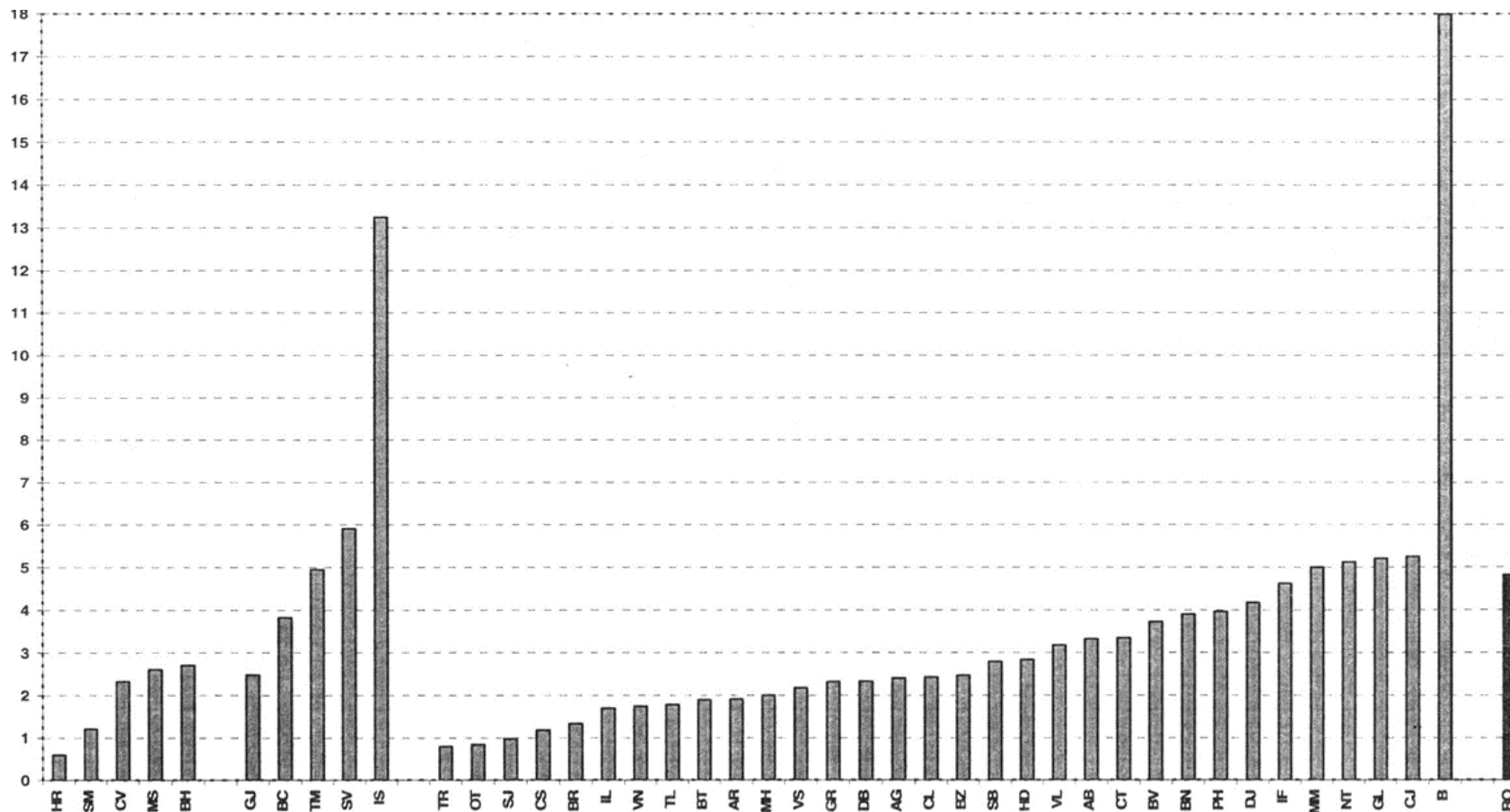
1. táblázat – Találmányi kérelmek 2001–2007 között – Találmányi kérelmek 100 ezer lakosra 2001–2007 között

Megye	Kérelmek száma								Kérelmek száma 100.000 lakosra								Megye
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	átlag	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	átlag	
Bihar	5	30	25	8	18	17	11	16.3	0.8	5.0	4.1	1.3	3.0	2.9	1.8	2.7	BH
Kovácszna	16	7	2	6	2	2	2	5.3	6.9	3.1	0.9	2.7	0.9	0.9	0.9	2.3	CV
Hargita	3	5	2	0	3	1	1	2.1	0.9	1.5	0.6	0.0	0.9	0.3	0.3	0.6	HR
Maros	15	17	9	14	19	18	15	15.3	2.5	2.9	1.5	2.4	3.3	3.1	2.6	2.6	MS
Szatmár	7	10	5	2	5	2	1	4.6	1.8	2.7	1.3	0.5	1.4	0.5	0.3	1.2	SM
Bákó	32	34	24	19	31	33	22	27.9	4.3	4.7	3.3	2.6	4.3	4.6	3.0	3.8	BC
Gorj	7	10	9	10	9	11	11	9.6	1.8	2.6	2.3	2.6	2.3	2.9	2.9	2.5	GJ
Iași	113	256	60	70	95	89	72	107.9	13.6	31.8	7.5	8.7	11.7	10.8	8.7	13.2	IS
Suceava	40	80	31	18	56	14	54	41.9	5.6	11.3	4.4	2.5	7.9	2.0	7.7	5.9	SV
Temes	22	43	22	23	36	39	45	32.9	3.2	6.5	3.3	3.5	5.5	5.9	6.8	5.0	TM
Fehér	2	7	13	20	23	11	13	12.7	0.5	1.8	3.4	5.2	6.1	2.9	3.4	3.3	AB
Arad	9	20	3	2	4	15	9	8.9	1.9	4.3	0.6	0.4	0.9	3.3	2.0	1.9	AR
Argeș	18	22	13	15	18	11	13	15.7	2.7	3.4	2.0	2.3	2.8	1.7	2.0	2.4	AG
Beszterce-Naszód	10	5	12	19	20	9	12	12.4	3.1	1.6	3.8	6.0	6.3	2.8	3.8	3.9	BN
Botoșani	8	9	3	9	9	16	7	8.7	1.7	1.9	0.6	1.9	2.0	3.5	1.5	1.9	BT
Brassó	21	20	18	41	16	19	21	22.3	3.3	3.4	3.0	6.9	2.7	3.2	3.5	3.7	BV
Brăila	5	5	1	10	7	4	3	5.0	1.3	1.3	0.3	2.7	1.9	1.1	0.8	1.3	BR
Bukarest	359	497	356	333	318	324	260	349.6	17.8	25.7	18.4	17.2	16.5	16.8	13.5	18.0	B
Buzău	14	15	10	6	13	19	9	12.3	2.8	3.0	2.0	1.2	2.6	3.9	1.8	2.5	BZ
Krassó Szörény	6	5	2	2	10	2	1	4.0	1.7	1.5	0.6	0.6	3.0	0.6	0.3	1.2	CS
Călărași	21	6	3	7	9	7	2	7.9	6.3	1.9	0.9	2.2	2.8	2.2	0.6	2.4	CL
Kolozs	31	36	28	46	37	37	40	36.4	4.3	5.2	4.1	6.7	5.3	5.4	5.8	5.2	CJ

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Konstanca	18	41	17	31	21	20	20	24.0	2.4	5.7	2.4	4.3	2.9	2.8	2.8	3.3	CT
Dâmbovița	4	20	21	19	14	5	5	12.6	0.7	3.7	3.9	3.5	2.6	0.9	0.9	2.3	DB
Dolj	42	23	35	38	26	21	28	30.4	5.6	3.1	4.8	5.2	3.6	2.9	3.9	4.2	DJ
Galați	76	23	16	16	22	34	42	32.7	11.8	3.7	2.6	2.6	3.5	5.5	6.8	5.2	GL
Giurgiu	3	6	5	11	13	4	5	6.7	1.0	2.1	1.7	3.8	4.5	1.4	1.8	2.3	GR
Hunyad	14	22	15	13	14	6	14	14.0	2.6	4.5	3.0	2.6	2.9	1.3	2.9	2.8	HD
Ialomița	2	6	5	8	7	2	5	5.0	0.7	2.0	1.7	2.7	2.4	0.7	1.7	1.7	IL
Ilföv	12	10	7	16	13	21	12	13.0	4.4	3.6	2.5	5.8	4.6	7.3	4.2	4.6	IF
Máramaros	16	24	19	50	24	30	19	26.0	3.0	4.6	3.6	9.6	4.7	5.8	3.7	5.0	MM
Mehedinți	16	19	3	2	2	1	1	6.3	4.9	6.1	1.0	0.6	0.7	0.3	0.3	2.0	MH
Neamț	41	45	20	16	29	32	23	29.4	7.0	7.8	3.5	2.8	5.1	5.6	4.0	5.1	NT
Olt	9	3	2	3	6	3	3	4.1	1.8	0.6	0.4	0.6	1.2	0.6	0.6	0.8	OT
Prahova	46	39	29	35	31	31	21	33.1	5.4	4.7	3.5	4.2	3.7	3.8	2.6	4.0	PH
Szilágy	2	4	0	5	2	4	0	2.4	0.8	1.6	0.0	2.0	0.8	1.6	0.0	1.0	SJ
Szeben	8	16	4	20	14	11	10	11.9	1.8	3.8	0.9	4.7	3.3	2.6	2.4	2.8	SB
Teleorman	2	4	7	3	2	2	4	3.4	0.4	0.9	1.6	0.7	0.5	0.5	1.0	0.8	TR
Tulcea	9	3	2	3	5	7	3	4.6	3.4	1.2	0.8	1.2	2.0	2.8	1.2	1.8	TL
Vâlcea	18	10	16	16	13	11	13	13.9	4.2	2.4	3.8	3.8	2.8	2.4	2.8	3.2	VL
Vaslui	18	11	4	2	12	11	9	9.6	3.9	2.4	0.9	0.4	2.9	2.7	2.2	2.2	VS
Vrancea	8	9	3	9	4	9	6	6.9	2.0	2.3	0.8	2.3	1.0	2.3	1.5	1.7	VN
România	1128	1477	881	996	1032	965	867	1049.4	5.0	6.8	4.0	4.6	4.8	4.5	4.0	4.8	RO

1. grafikon – Találmányi kérelmek átlagos száma 100 ezer lakosra, megyékre bontva – 2001–2007 között

Numărul mediu de cereri de brevet de invenție în perioada 2001–2007, raportat la 100.000 de locuitori

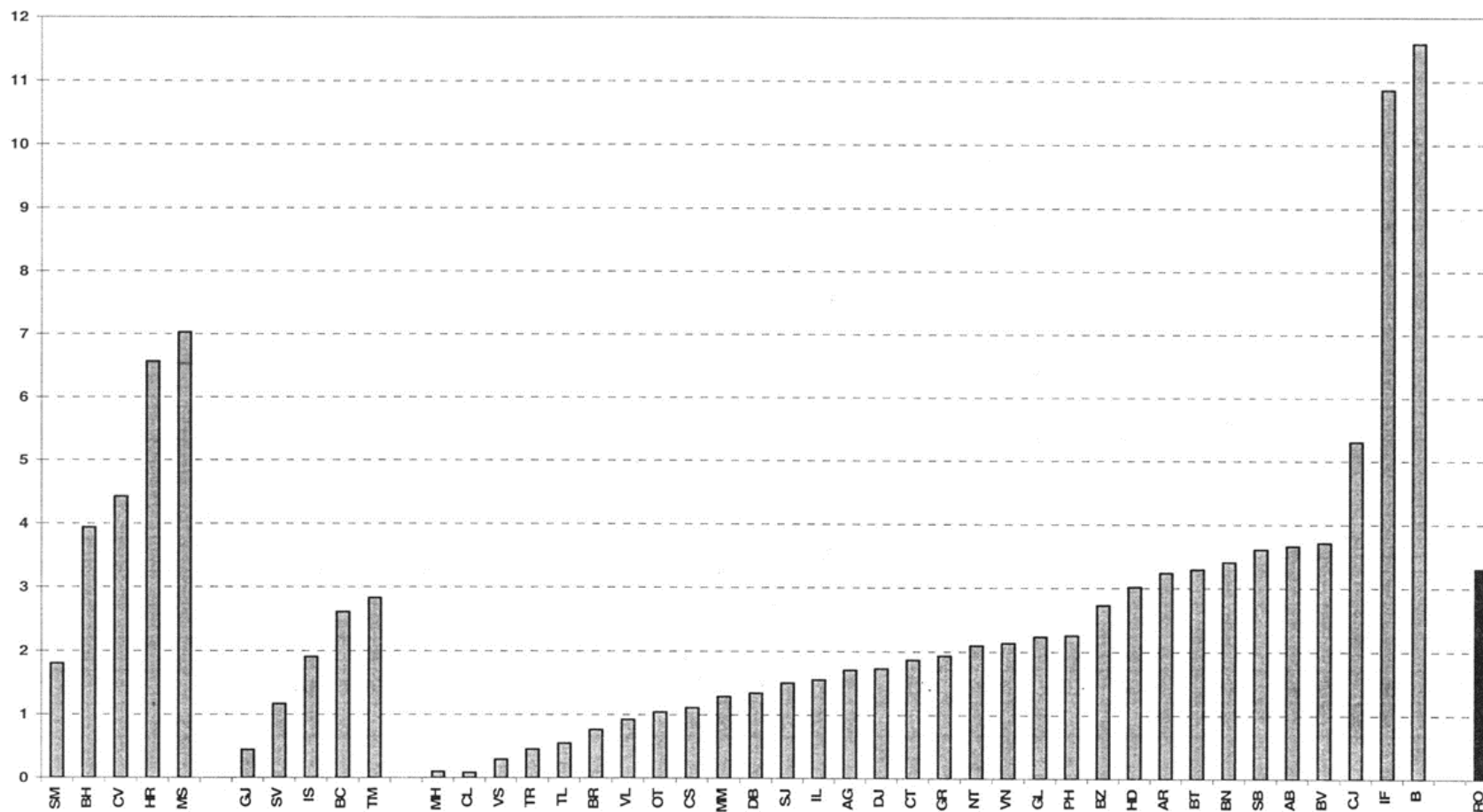
2. táblázat – Formatervezési-minta kérelmek 2001–2007 között – kérelmek 100 ezer lakosra 2001–2007 között

Megye	Kérelmek száma								Kérelmek száma 100.000 lakosra								Megye
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	átlag	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	átlag	
Bihar	37	18	46	31	15	15	5	23.9	6.0	3.0	7.6	5.1	2.5	2.5	0.8	3.9	BH
Kovácszna	12	15	10	7	14	7	5	10.0	5.2	6.6	4.4	3.1	6.3	3.1	2.2	4.4	CV
Hargita	25	21	17	30	17	21	21	21.7	7.3	6.4	5.1	9.1	5.2	6.4	6.4	6.6	HR
Maros	22	122	38	36	38	14	19	41.3	3.7	20.7	6.5	6.1	6.5	2.4	3.3	7.0	MS
Szatmár	4	3	7	9	12	7	5	6.7	1.0	0.8	1.9	2.4	3.3	1.9	1.4	1.8	SM
Bákó	36	16	31	25	10	8	8	19.1	4.8	2.2	4.3	3.4	1.4	1.1	1.1	2.6	BC
Gorj	1	0	3	1	4	3	0	1.7	0.3	0.0	0.8	0.3	1.0	0.8	0.0	0.4	GJ
Iași	19	10	21	20	9	19	11	15.6	2.3	1.2	2.6	2.5	1.1	2.3	1.3	1.9	IS
Suceava	5	4	2	5	4	34	4	8.3	0.7	0.6	0.3	0.7	0.6	4.8	0.6	1.2	SV
Temes	25	36	26	10	9	19	7	18.9	3.6	5.4	3.9	1.5	1.4	2.9	1.1	2.8	TM
Fehér	24	5	13	22	14	19	2	14.1	6.0	1.3	3.4	5.7	3.7	5.0	0.5	3.7	AB
Arad	17	12	21	12	14	13	16	15.0	3.6	2.6	4.5	2.6	3.0	2.8	3.5	3.2	AR
Argeș	12	9	3	14	17	14	9	11.1	1.8	1.4	0.5	2.1	2.6	2.2	1.4	1.7	AG
Beszterce-Naszód	6	3	15	23	21	5	3	10.9	1.8	0.9	4.7	7.2	6.6	1.6	0.9	3.4	BN
Botoșani	12	6	14	12	11	23	28	15.1	2.6	1.3	3.0	2.6	2.4	5.0	6.1	3.3	BT
Brassó	13	21	26	65	15	15	0	22.1	2.1	3.5	4.4	11.0	2.5	2.5	0.0	3.7	BV
Brăila	2	4	1	0	6	4	3	2.9	0.5	1.1	0.3	0.0	1.6	1.1	0.8	0.8	BR
Bukarest	303	250	193	225	243	214	151	225.6	15.1	12.9	10.0	11.6	12.6	11.1	7.8	11.6	B
Buzău	14	15	13	11	17	19	6	13.6	2.8	3.0	2.6	2.2	3.4	3.9	1.2	2.7	BZ
Krassó-Szörény	15	1	4	2	4	1	0	3.9	4.2	0.3	1.2	0.6	1.2	0.3	0.0	1.1	CS
Călărași	1	1	0	0	0	0	0	0.3	0.3	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	CL
Kolozs	32	38	40	38	41	37	32	36.9	4.4	5.5	5.8	5.5	5.9	5.4	4.6	5.3	CJ

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Konstanca	11	20	4	7	31	19	2	13.4	1.5	2.8	0.6	1.0	4.3	2.7	0.3	1.9	CT
Dâmbovița	11	10	19	2	3	1	5	7.3	2.0	1.8	3.5	0.4	0.6	0.2	0.9	1.3	DB
Dolj	9	10	4	20	17	15	13	12.6	1.2	1.4	0.5	2.7	2.4	2.1	1.8	1.7	DJ
Galați	14	8	15	19	18	13	11	14.0	2.2	1.3	2.4	3.0	2.9	2.1	1.8	2.2	GL
Giurgiu	2	6	3	9	4	9	6	5.6	0.7	2.1	1.0	3.1	1.4	3.2	2.1	1.9	GR
Hunyad	12	29	8	14	10	10	21	14.9	2.2	5.9	1.6	2.8	2.1	2.1	4.4	3.0	HD
Ialomița	3	3	0	9	11	5	1	4.6	1.0	1.0	0.0	3.1	3.8	1.7	0.3	1.6	IL
Ilfov	15	42	34	35	29	36	22	30.4	5.5	15.2	12.3	12.7	10.2	12.5	7.6	10.9	IF
Máramaros	4	12	7	9	3	6	6	6.7	0.8	2.3	1.3	1.7	0.6	1.2	1.2	1.3	MM
Mehedinți	0	1	0	0	0	0	0	0.1	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	MH
Neamț	7	12	13	4	18	13	17	12.0	1.2	2.1	2.3	0.7	3.2	2.3	3.0	2.1	NT
Olt	3	12	8	6	4	0	3	5.1	0.6	2.4	1.6	1.2	0.8	0.0	0.6	1.0	OT
Prahova	25	33	13	11	18	13	19	18.9	2.9	3.9	1.6	1.3	2.2	1.6	2.3	2.3	PH
Szilágy	0	1	4	4	0	9	8	3.7	0.0	0.4	1.6	1.6	0.0	3.7	3.3	1.5	SJ
Szeben	21	16	17	20	18	10	6	15.4	4.7	3.8	4.0	4.7	4.3	2.4	1.4	3.6	SB
Teleorman	4	4	0	0	5	1	0	2.0	0.9	0.9	0.0	0.0	1.2	0.2	0.0	0.5	TR
Tulcea	6	0	1	1	1	0	1	1.4	2.3	0.0	0.4	0.4	0.4	0.0	0.4	0.5	TL
Vâlcea	2	4	2	0	9	7	5	4.1	0.5	1.0	0.5	0.0	2.0	1.5	1.1	0.9	VL
Vaslui	1	0	1	2	3	1	1	1.3	0.2	0.0	0.2	0.4	0.7	0.2	0.2	0.3	VS
Vrancea	6	13	8	11	8	9	4	8.4	1.5	3.3	2.0	2.8	2.0	2.3	1.0	2.1	VN
România	793	846	705	781	745	688	486	720.6	3.5	3.9	3.2	3.6	3.4	3.2	2.3	3.3	RO

2. grafikon – Formatervezési-minta kérelmek, átlagos száma 100 ezer lakosra, megyékre bontva – 2001–2007 között
Numărul mediu de cereri de desene/modele în perioada 2001–2007, raportat la 100.000 de locuitori

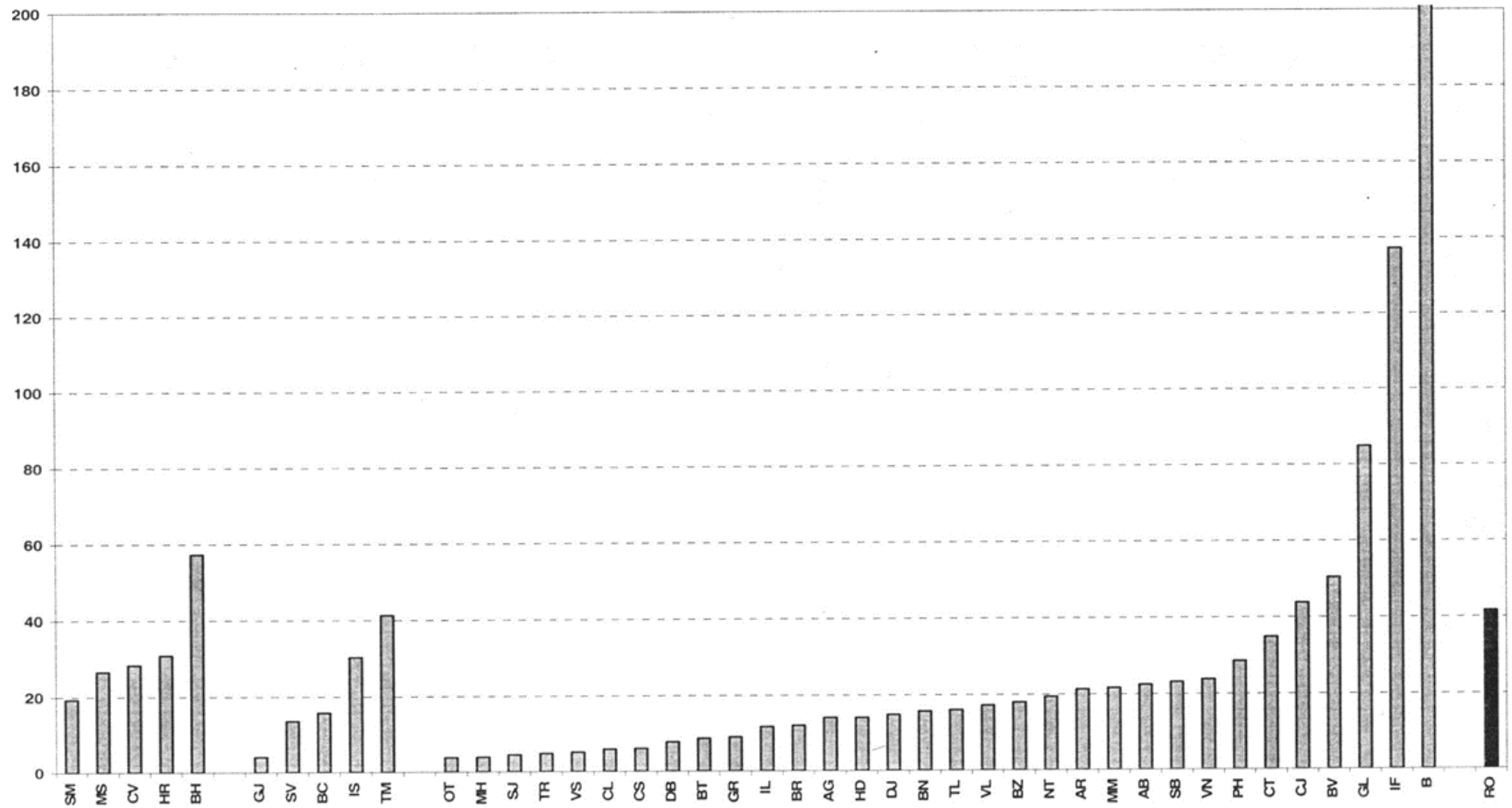

3. táblázat – Védjegy-kérelmek 2001–2007 között – kérelmek 100 ezer lakosra 2001–2007 között

Megye	Kérelmek száma								Kérelmek száma 100.000 lakosra							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	átlag	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	átlag
Bihar	381	498	409	316	309	310	199	346.0	61.3	82.6	67.8	52.4	51.9	52.1	33.4	57.4
Kovácszna	37	40	48	78	58	112	74	63.9	16.0	17.7	21.3	34.6	25.9	50.1	33.1	28.4
Hargita	70	70	81	153	99	95	145	101.9	20.5	21.2	24.5	46.3	30.3	29.1	44.4	30.9
Maros	145	209	131	110	111	233	152	155.9	24.6	35.5	22.3	18.7	19.0	40.0	26.1	26.6
Szatmár	20	29	30	101	87	85	149	71.6	5.1	7.8	8.0	27.0	23.6	23.1	40.5	19.3
Bákó	52	45	98	88	112	192	212	114.1	6.9	6.2	13.5	12.1	15.5	26.6	29.4	15.7
Gorj	14	9	14	8	16	31	19	15.9	3.5	2.3	3.6	2.1	4.2	8.1	5.0	4.1
Iași	114	196	148	278	340	363	297	248.0	13.7	24.3	18.4	34.5	41.8	44.0	36.0	30.4
Suceava	50	50	86	105	95	183	105	96.3	7.0	7.1	12.2	14.8	13.5	25.9	14.9	13.6
Temes	198	221	173	255	430	331	315	274.7	28.8	33.4	26.1	38.5	65.3	50.1	47.7	41.4
Fehér	25	74	65	119	75	124	120	86.0	6.3	19.2	16.8	30.8	19.8	32.8	31.7	22.5
Arad	46	48	69	98	141	178	109	98.4	9.7	10.4	14.9	21.2	30.7	38.8	23.8	21.3
Argeș	67	58	77	89	102	119	130	91.7	10.0	8.9	11.8	13.6	15.8	18.5	20.2	14.1
Beszterce-Naszód	18	17	47	50	71	87	59	49.9	5.5	5.3	14.8	15.7	22.4	27.4	18.6	15.7
Botoșani	16	30	37	42	56	49	51	40.1	3.5	6.5	8.0	9.1	12.2	10.7	11.2	8.7
Brassó	127	171	191	381	307	606	321	300.6	20.1	28.9	32.2	64.3	51.6	101.7	53.9	50.4
Brăila	22	13	18	83	73	64	41	44.9	5.7	3.5	4.8	22.1	19.7	17.4	11.2	12.0
Bukarest	2469	2631	2917	4599	4681	6160	5382	4119.9	122.8	136.0	150.8	237.7	243.2	319.0	278.7	212.6
Buzău	51	65	58	110	118	131	90	89.0	10.1	13.0	11.6	22.0	23.9	26.7	18.3	17.9
Krassó-Szörény	20	8	18	30	14	25	29	20.6	5.6	2.4	5.4	8.9	4.2	7.6	8.8	6.1
Călărași	10	5	12	23	11	39	33	19.0	3.0	1.6	3.7	7.2	3.5	12.3	10.4	6.0
Kolozs	135	178	244	281	369	441	475	303.3	18.7	25.8	35.4	40.7	53.1	64.0	68.9	43.8

Konstanca	81	194	176	238	328	416	319	250.3	10.9	27.2	24.7	33.3	45.9	58.1	44.5	34.9
Dâmbovița	26	47	38	44	55	47	37	42.0	4.7	8.7	7.0	8.1	10.2	8.8	6.9	7.8
Dolj	49	69	77	125	143	153	138	107.7	6.6	9.4	10.5	17.1	19.9	21.4	19.3	14.9
Galați	320	211	383	1050	1232	277	236	529.9	49.8	33.7	61.2	167.7	198.5	44.8	38.2	84.8
Giurgiu	10	5	16	23	39	44	46	26.1	3.4	1.7	5.5	7.9	13.6	15.5	16.2	9.1
Hunyad	54	43	59	74	82	120	52	69.1	10.1	8.7	11.9	15.0	17.1	25.1	10.9	14.1
Ialomița	6	13	55	45	53	44	26	34.6	2.0	4.4	18.7	15.3	18.1	15.1	8.9	11.8
Ilfov	192	246	391	427	437	483	529	386.4	69.9	89.2	141.7	154.8	154.2	167.5	183.5	137.2
Máramaros	86	39	112	110	120	165	153	112.1	16.2	7.5	21.5	21.1	23.3	32.0	29.7	21.6
Mehedinți	4	2	4	16	28	22	9	12.1	1.2	0.6	1.3	5.2	9.2	7.3	3.0	4.0
Neamț	71	87	78	99	163	150	129	111.0	12.1	15.1	13.5	17.2	28.6	26.4	22.7	19.4
Olt	20	2	17	13	31	29	20	18.9	3.9	0.4	3.4	2.6	6.4	6.1	4.2	3.9
Prahova	201	201	172	224	243	275	349	237.9	23.4	24.1	20.6	26.8	29.4	33.4	42.4	28.6
Szilágy	7	1	10	21	14	13	13	11.3	2.7	0.4	4.0	8.4	5.7	5.3	5.3	4.5
Szeben	37	80	81	79	138	151	122	98.3	8.3	18.9	19.1	18.6	32.7	35.7	28.8	23.2
Teleorman	10	18	14	32	41	14	17	20.9	2.2	4.1	3.2	7.3	9.7	3.4	4.1	4.8
Tulcea	10	6	49	45	45	64	66	40.7	3.8	2.3	19.2	17.6	17.8	25.4	26.2	16.1
Vâlcea	25	61	62	111	69	106	95	75.6	5.8	14.5	14.8	26.5	15.0	23.2	20.8	17.2
Vaslui	10	1	7	22	25	59	31	22.1	2.2	0.2	1.5	4.7	6.0	14.3	7.5	5.2
Vrancea	68	35	68	103	160	130	94	94.0	17.4	8.8	17.2	26.0	40.6	33.1	23.9	23.9
România	5374	6026	6840	10298	11121	12720	10988	1293.2	23.9	27.6	31.4	47.2	51.4	58.9	50.9	41.6

3. grafikon – Védjegy-kérelmek átlagos száma 100 ezer lakosra, megyékre bontva – 2001–2007 között

Numărul mediu de cereri de marcă în perioada 2001–2007, raportat la 100.000 de locuitori

Talpas János

Az erdélyi turizmus helyzete és az EU-s csatlakozás

Magyar–magyar szempontok

Az Erdélyben élő magyarok számára a turizmus fontos gazdasági tényező és egy igen szoros kapcsolódási láncszem az anyaországhoz. Az Erdélyben élő magyar lakosság eloszlása miatt a turizmus területén nem beszélhetünk egy egységes modellről. A lakosság a helyi gazdasági fejlődéséhez való hozzájárulása vidékenként váltakozik. A következő területi felosztás ajánlható a magyar lakosok számát és a területi elhelyezkedést figyelembe véve:

- I. *Szórvány alsó*, 98 082 magyar lakossal. Megyái: Brassó, Szeben, Kraszó-Szörény, Hunyad.
- II. *Szórvány felső*, 254 821 magyar lakossal. Megyái: Fehér, Beszterce-Naszód, Kolozs, Máramaros, Szilágy.
- III. *Tömb*, 667 471 magyar lakossal. Megyái: Hargita, Kovászna, Maros.
- IV. *Határmente alsó*, 99 807 magyar lakossal. Megyái: Arad, Temes.
- V. *Határmente felső*, 215 635 magyar lakossal. Megyái: Bihar, Szatmár.

A magyar lakosok számának meghatározása a 2002-es népszámlálás függvényében történt.

I. Szórvány alsó

Azért kezdem az *alsó szórvánnyal*, mert ez a képzeletbeli régió nagyon nagy turisztikai erővel rendelkezik, valamint a szállítási infrastruktúrája dinamikusan fejlődő.

A szálláshelyek szempontjából 2002–2006 évek között stabilitás érzékelhető. Mégis érdemes megfigyelni, ha lassú ütemben is, úgy a látogatók, mind a vendégéjszakák száma növekedett. Várhatóan a látogatók számának növekedése a közeljövőben jó hatással lesz a vendégéjszakák növekedésére, mely egyben gazdasági növekedést jelent.

Ebben a régióban a turizmus fejlesztésében a magyar nemzetiségű lakosság általában együtt dolgozik a román, szász-sváb lakossággal. Ez a régió ugyan nem jelent jelentősebb vonzáskörzetet az anyaországi lakosok számára, viszont vonzza a pontos, célirányú, fizetőképesebb magyarországi vendégeket. Ebben a térségben nem tapasztalható komoly magyar tőkebefektetés.

1. táblázat – *Alsó szórvány – általános adatok*

		2002	2003	2004	2005	2006
1.	Szállást nyújt	597	650	727	703	825
2.	Szálláshelyek száma	25 383	25 363	27 158	27 822	29 449
3.	Látogatók	648 783	717 630	831 331	862 444	932 349
4.	Vendégéjszakák	2 257 416	2 091 013	2 298 948	2 374 783	2 544 084
5.	Külföldi vendégek	330 388	336 642	391 795	391 480	377 792
6.	Hazai vendégek	1 927 028	2 070 549	2 060 289	1 983 303	2 166 292

Előre láthatólag ez a régió gyors fejlődésnek indul. A szállítási infrastruktúra fejlődése utat nyit a tömb magyarság felé. A magyar turista számára fontos tranzithelyként fog szolgálni. Várhatólag a magyar turisták jelenléte kihatással lesz a magyarul beszélő foglalkoztatott személyzet növekedésére.

II. Szórvány felső

Mint ismeretes, ennek a térségnek a magyar nemzetiségű lakosságának jelentősebb része szigetként jelentkezik. Ezek a szigetek viszont nagyon erős hagyományörző települések.

2. táblázat – *Felső szórvány – általános adatok*

		2002	2003	2004	2005	2006
1.	Szállást nyújt	270	283	314	361	434
2.	Szálláshelyek száma	13 796	13 067	13 027	14 439	15 402
3.	Látogatók	431 749	444 744	468 459	501 997	555 848
4.	Vendégéjszakák	945 139	1 062 383	1 035 926	1 151 106	1 215 348
5.	Külföldi vendégek	166 667	190 976	242 186	244 150	201 054
6.	Hazai vendégek	778 472	871 317	793 740	906 916	1 014 294

A régiót a turizmus szempontjából lassú növekedés jellemzi. Legelterjedtebb a régióban a kultúr- és a rendezvényturizmus. A magyarság szempontjából nagyon fontos lenne a térség turisztikai fejlesztése, hiszen jelentős művészettörténeti, irodalomtörténeti és népművészeti elemeket, értéket tartalmaz, őriz.

Ahhoz, hogy mindez hosszú távon kialakuljon, szükség volna a fenntartható turizmus bevezetésére, valamint hatékonyabb rövid távú pénzügyi program bevetésére.

III. Tömb

Elmondhatjuk, hogy az erdélyi magyar lakosság közel fele ebben a régióban él. Tudomásul kell vennünk, hogy a régió nem rendelkezik nagy városokkal, a lakosság nagytöbbsége vidéken él.

3. táblázat – Tömb – általános adatok

		2002	2003	2004	2005	2006
1.	Szállást nyújt	310	327	340	452	573
2.	Szálláshelyek száma	18 042	17 265	17 120	18 042	17 265
3.	Látogatók	249 417	277 021	301 220	342 187	376 703
4.	Vendégéjszakák	1 147 998	1 186 349	1 245 438	1 318 136	1 337 845
5.	Külföldi vendégek	128 640	167 462	207 194	219 276	219 668
6.	Hazai vendégek	1 019 928	1 018 887	1 038 244	1 098 860	1 118 177

Megfigyelhető, hogy az erdélyi magyarság megjelenése a romániai kormányzásban jelentős mértékben kihatott a szálláshelyek és a vendégéjszakák számának növekedésére. A lakosság több információhoz jutott, nagyobb pénztámogatás elérése vált lehetővé.

Erre a térségre jellemző a természeti értékek tisztelete és a népi hagyományok ápolása, ami különleges vonzóerőt képez. A nyelvi kommunikációs szempontok miatt ez a régió a leglátogatottabb a magyar(országi) turisták által.

Távlatilag fontos volna a meglévő természeti erőviszonyok jobb kihasználása és a szolgáltatások minőségének javítása.

Külön kérdésként jelentkezik a regionalitás, a történelmi régió, mint turisztikai potenciál kérdése.

IV. Határmente alsó

E régió lakosságának csaknem 50%-a két megyeszékhelyen él. A határ közelsége nagy jelentőséggel bír a magyar-román turisztikai kapcsolatokra.

4. táblázat – Határmente alsó – általános adatok

		2002	2003	2004	2005	2006
1.	Szállást nyújt	155	163	187	176	193
2.	Szálláshelyek száma	8 918	9 410	9 877	10 324	10 190
3.	Látogatók	299 096	315 740	341 308	349 501	418 216
4.	Vendégéjszakák	724 030	766 664	81 885	829 875	951 472
5.	Külföldi vendégek	157 209	197 954	234 957	240 810	273 121
6.	Hazai vendégek	566 821	568 710	580 928	589 065	678 351

A régióban érezhető a szálláshelyek növekedése, a fejlődés reális igényre alapoz. Megfigyelhető a vendégéjszakák évről évre való gyarapodása. A határellenőrzés csökkenése és az új határátkelők megnyitása pozitívan hat a turizmus fejlődésére.

Nagyon jelentős ebben a térségben a kereskedelmi turizmus is.

Ebben a régióban a turizmusban nem várhatók komolyabb változások. A termálvizek jobb turisztikai kihasználtsága jelenthetné az egészség turizmus fellendülését, mely a turisták számának növeléséhez is vezethet.

V. Határmente felső

Földrajzi fekvése miatt a legszerencsésebb régiónak számít Erdélyben. Magyar lakossága megoszlik a városok és vidékek között. A határ két oldalán létező gazdasági egyenlőség megmutatkozik a turisztikai fejlődésben is.

E régióban minden turisztikai paraméterben megfigyelhető a stabilitás. Mondhatni, ennek a térségnek nincsenek húzó turisztikai ágazatai. Jelentős gyógyturisztikai létesítményekkel rendelkezik, de ezek jóval alulmaradnak a határ túlsó oldalán lévőktől. Természeti értékei elszigeteltek és kihasználatlanok.

Nagyon fontos volna ennek a térségnek a turisztikai jövőképét megtervezni, prioritásokat meghatározni és a fejlesztési irányvonalakat kijelölni.

5. táblázat – Határmente felső – általános adatok

		2002	2003	2004	2005	2006
1.	Szállást nyújt	103	113	152	146	150
2.	Szálláshelyek száma	12 324	12 650	9 877	10 260	10 190
3.	Látogatók	280 634	244 604	277 982	280 350	275 325
4.	Vendégéjszakák	1 282 194	1 287 076	1 275 338	1 233 773	1 250 733
5.	Külföldi vendégek	105 943	103 862	123 524	117 056	103 018
6.	Hazai vendégek	1 176 251	1 183 214	1 151 814	1 116 717	1 147 715

A mellékletekben megtalálhatók a virtuálisan felosztott régiókra jellemző paraméterek összehasonlító adatai az EU-s csatlakozás küszöbén évi felosztásban.

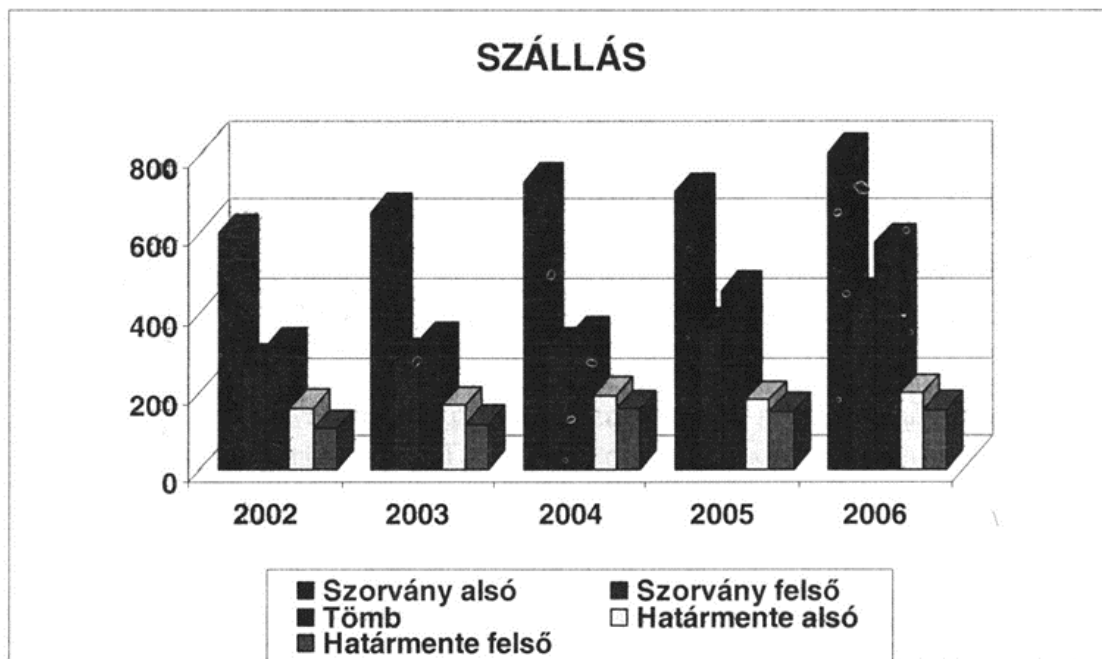
Összefoglalás

Megfigyelhető a két szórványrégió vezető szerepe a vendégéjszakák számánál.

Ez köszönhető a két régióhoz tartozó legdinamikusabban fejlődő városoknak. Egy céltudatos közép- és hosszú távú fejlesztési stratégiával, valamint működőképes modellek alkotásával, az EU-s csatlakozás nyújtotta lehetőségekre építve lehetséges volna az egész erdélyi térség turizmusának fel lendítésére.

Mellékletek

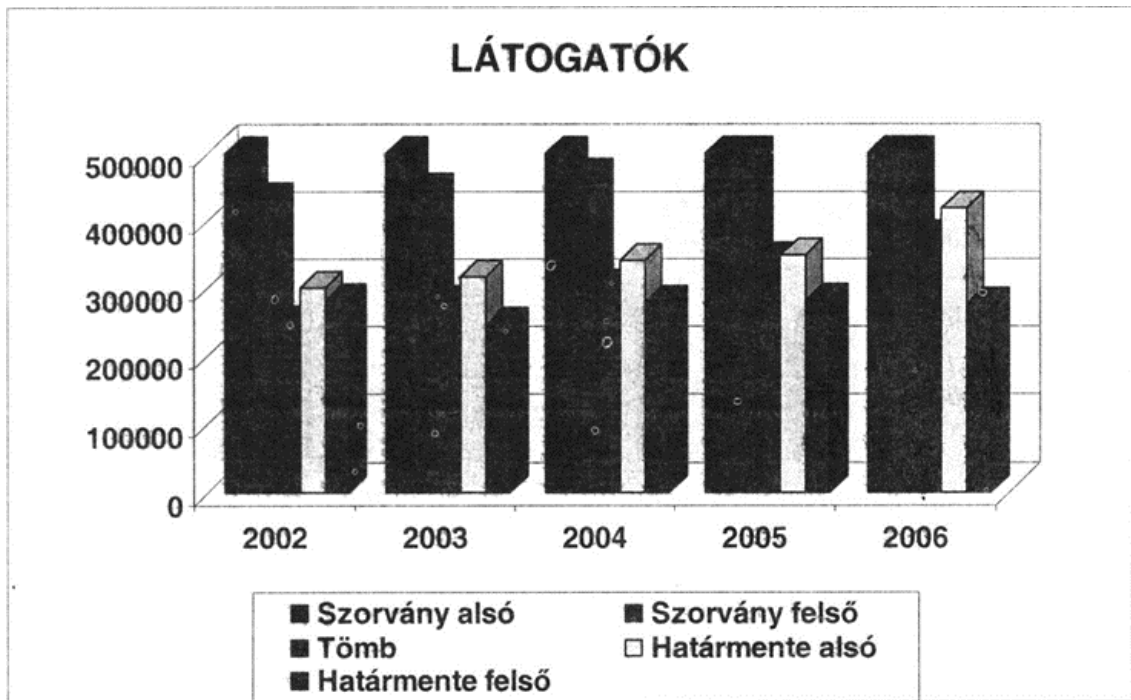
1. Szállást adók száma

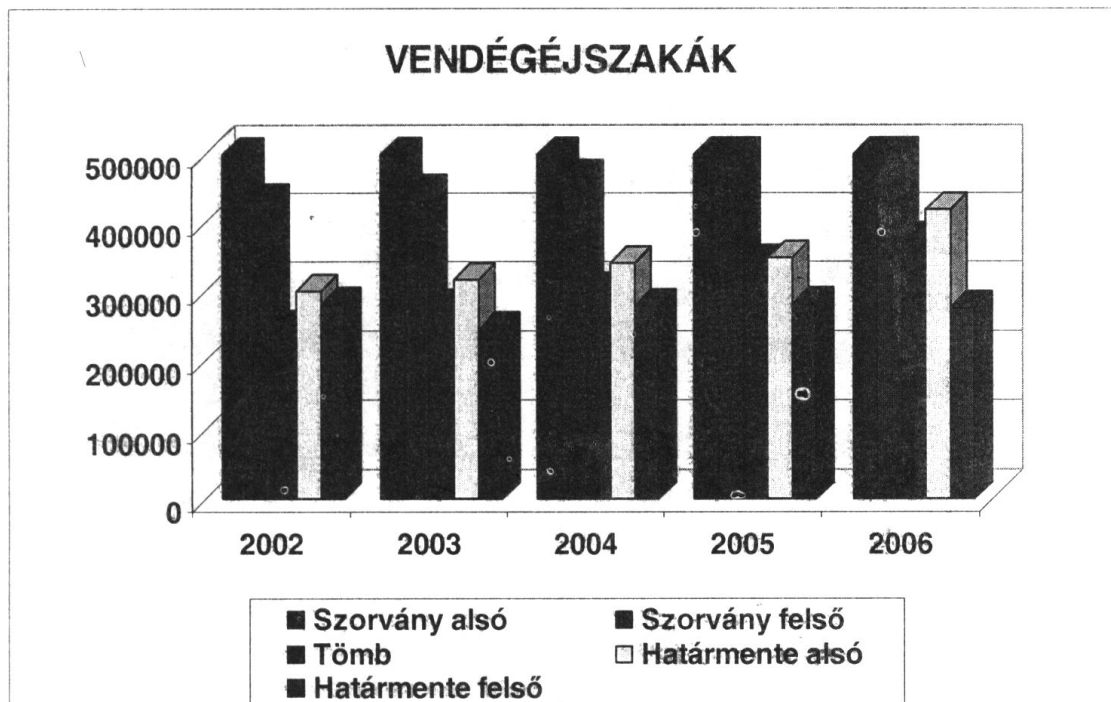
2. Szálláshelyek száma

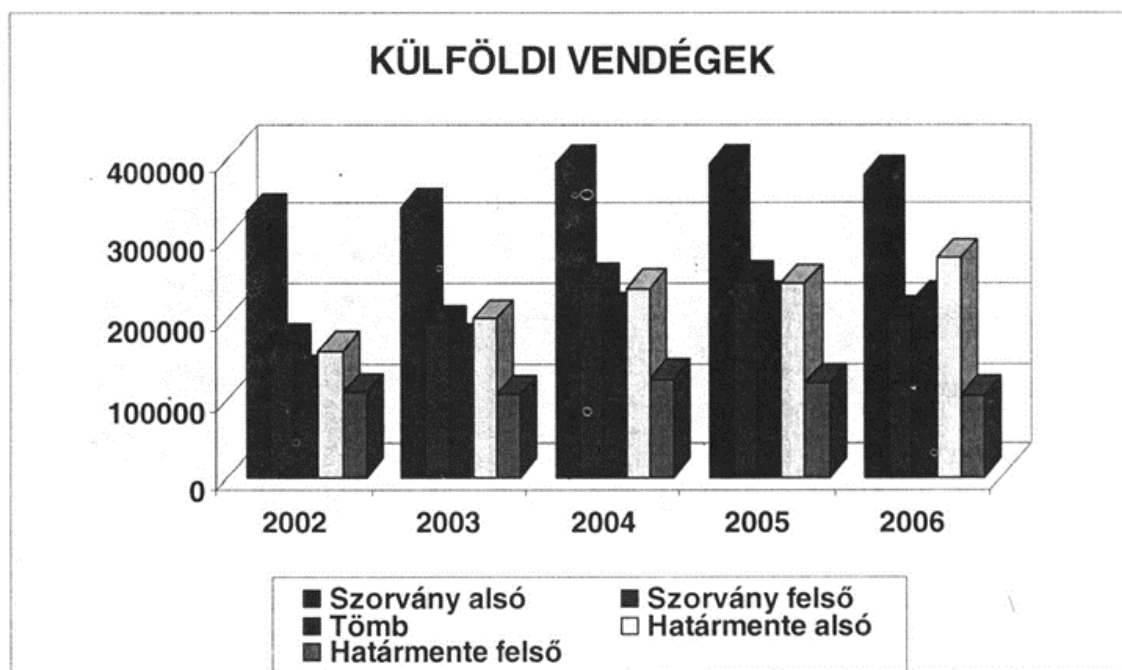
3. Látogató vendégek száma

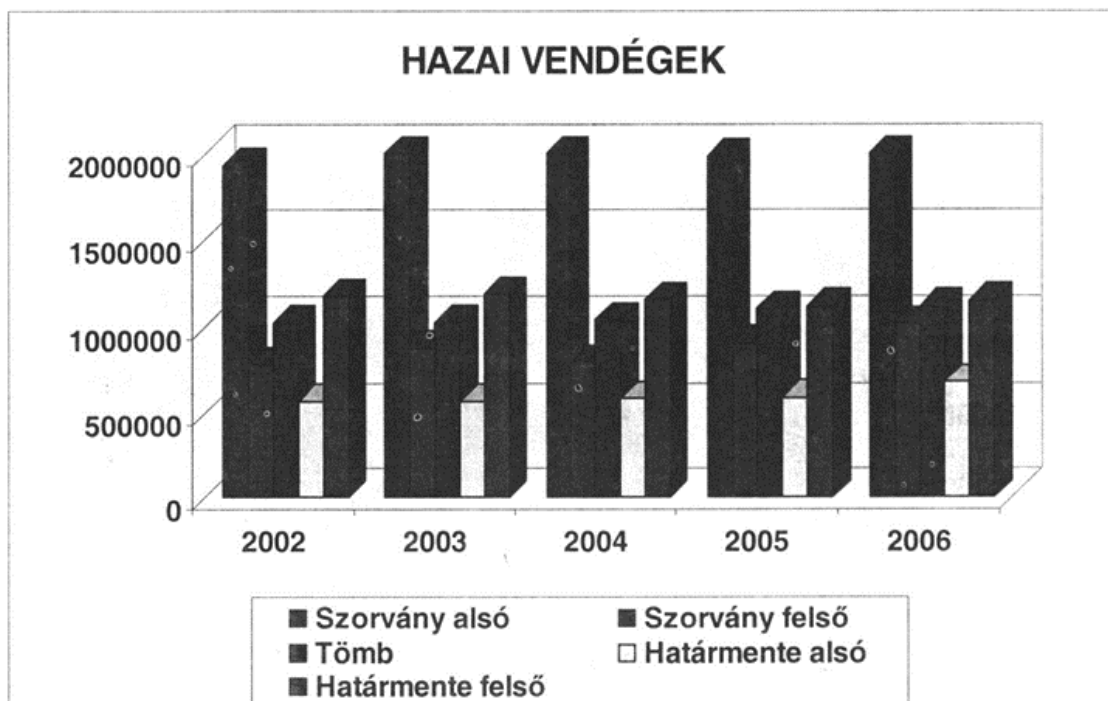
4. Vendégéjszakák száma

5. Külföldi vendégek száma

6. Hazai vendégek száma

Rostás Szabolcs

Unió: jobb kilátás

A román-magyar államközi viszony, valamint a társadalom különböző rétegei közötti kapcsolatok tekintetében a két ország újkori történetében vitathatatlanul az 1989-es rendszerváltások teremtettek történelmi léptékű nyitást. Miközben azonban a '89-es politikai fordulatok – a vasfüggöny lehullása ellenére – csak részben biztosítottak szabadságot a polgárok és az áruk szabad áramlása számára, a gazdasági-társadalmi-kulturális együttműködés zökkenőmentessé tétele elől a határok 17 évvel később bekövetkezett légiesítése hátrította el a számtalan politikai és adminisztrációs akadályt. E tekintetben először Magyarország 2004-es európai uniós csatlakozása jelentett mérföldkövet, hiszen attól a pillanattól immár Románia számára is elérhető közelségbe került az integráció.

A Románia és a Nyugat között húzódó vasfüggöny tulajdonképpeni leomlása az ország 2007. január 1-jei uniós csatlakozásának időpontjához köthető, éspedig elsősorban annál a gyakorlatias oknál fogva, hogy azóta életbe lépett az egy(etlen) megállásos átlépés a román-magyar határszakasz átkelő pontjainál, a két ország polgárai pedig immár útlevél nélkül, személyi igazolvánnyal léphetnek be a másik állam területére. Ez az intézkedés amellett, hogy jelentős könnyítést eredményezett az állampolgárok ki- és beutazása terén, maga után vonta a tőke és a munkaerő eddig soha nem tapasztalt arányú migrációját is, amelynek első számú nyertesei főként a határmenti régiók lakosai.

Átjár a munkaerő

Románia 2007-es EU-csatlakozása óta számos példa bizonyítja, hogy egyre több magyarországi munkavállaló keres munkát a határ román oldalán fekvő településeken. A romániai és a magyarországi sajtó az elmúlt két évben rendszeresen beszámolt arról, hogy miközben Románia akut munkaerőhiánnyal küzd a mintegy hárommillió főre tehető, külföldre vándorolt román

állampolgár miatt, az ország nyugati régióiban többnyire Magyarországról igyekeznek pótolni a munkaerő-deficitet. A *Magyar Nemzet* például már 2007 márciusában arról cikkezett, hogy az Arad megyei Ópécskán megtelepedett Silmet Románia Kft. olasz tulajdonosa a határ túloldalán lévő Battonyán mérte fel a munkaerőpiacot néhány hónap múlva beinduló autóalkatrész-gyártó üzeme számára. Antal Péter, a tizennégyezer lelkes partiumi város alpolgármestere elmondta: a kétszázalékos munkanélküliséget regisztráló településen mintegy félezer kereskedelmi társaság működik, többek között emiatt kevés a szabad szakképzett munkás, a magyarországi Battonyán azonban húszszázalékos a munkanélküliségi ráta, nem véletlen tehát, hogy a pécskai munkaerő-toborzásra már akkoriban mintegy száz battonyai mondtott igent.

A kolozsvári *Krónika* 2008 áprilisában arról tájékoztatót, hogy az ugyancsak a román–magyar határon lévő Kürtösnek is szüksége van magyarországi munkaerőre, ezért a település vezetője közúti határátkelő megnyitását szorgalmazza. Nicolae Aniței, az Aradtól 17 kilométerre fekvő város polgármestere ismertette: az elmúlt években nyolc gyár is épült a helyi ipari parkban, és ezeknek a beruházásoknak az összértéke eléri a 300 millió eurót. A gyárak ráadásul növelnék kapacitásukat, így legkevesebb háromezer munkásra lenne szükség ahhoz, hogy fedezzék a munkaerő-keresletet. Miközben a 9500 lakost számláló Kürtösön összesen nyolcezer alkalmazott dolgozik, a polgármester becslése szerint 2008 végéig a településnek több munkása lesz, mint lakója. A hiányzó munkaerőt a településvezető magyarországiakkal pótolná, ennek érdekében tárgyalta is 15 kelet-magyarországi település előljárójával, a magyarországi munkások ingáztatásához azonban feltétlenül szükséges a közúti határátkelő megépítése, mivel a jelenlegi vasúti összeköttetés nem nyújt megoldást a napi utaztatásra.

A bánági, partiumi nagyobb városokban egyébként egyre gyakoribb jelenség, hogy a romániai vagy magyarországi kereskedelmi társaságok magyarországi alkalmazottai naponta ingáznak át romániai munkahelyükre. Az is Románia uniós csatlakozásának egyenes következményeként könyvelhető el, hogy számos magyarországi magáncég végez útépitési, felújítási munkálatokat a határ innenső oldalán (hódmezővásárhelyiek Aradon, budapestiek Szatmárnémetiben), a könnyített határátkelés pedig lehetővé teszi a munkaerő napi ingáztatását. Nem csoda tehát, hogy Winkler Gyula európai parlamenti képviselő 2008 júliusában úgy nyilatkozott: több ezerre tehető a magyarországi vendégmunkások száma Románia nyugati megyéiben. Az Európai Parlament nemzetközi kereskedelmi és régiófejlesztési bizottságának tagja, Románia volt kereskedelmi minisztere az Arad, Bihar és Temes me-

gyében működő kereskedelmi kamarától, valamint az ott tevékenykedő üzleti köröktől szerzett információi szerint a Partiumban munkát vállalt jelentős számú magyar állampolgárok száma a közeljövőben növekedni fog. A magyarországi munkavállalók migrációja többek között azzal magyarázható, hogy Magyarország keleti megyéinek gazdasági fejlődése stagnál, eközben Erdély nyugati fele jelentős fellendülésen ment keresztül az elmúlt években.

Gazdasági fejlődéskülönbségek

Magyarország és Románia uniós státusa példátlan fellendülést eredményezett a gazdasági kapcsolatok terén is. A *Krónika* és a *Magyar Nemzet* 2008 júliusi beszámolója szerint megélné a magyarországi cégek érdeklődése Románia iránt, amelyet a magyarországinál sokkal nagyobb ritmusban fejlődő gazdasága és rugalmasabb adópolitikája tesz vonzóvá a társaságok számára. Románia elsősorban uniós csatlakozása óta vált a magyarországi cégek paradicsomává: főleg az évek óta stabilan produkált 6–8 százalékos gazdasági növekedés révén vált közkedvelté a külföldi befektetők körében. Gazdasági szakértők egybehangzó véleménye szerint a gazdaság tartós fellendülése miatt az elmúlt időszakban több száz magyarországi cég keresi a lehetőséget a román piacon. A romániai megtelepedés egyik formája, amikor a magyar társaságok székhelyestül átköltöznek Romániába, más esetekben vegyes vállalatokat, telephelyeket létesítenek, vagy ott bővítik tevékenységüket. Bogár Ferenc, a bukaresti magyar nagykövetség külgazdasági képviselőjének tanácsosa szerint a magyar cégek áttelepülésének egyik tényezője a kedvező gazdasági adókörnyezet, ám nem kizárólag ez határozza meg a társaságok keletre vándorlását.

„Románia EU-csatlakozása előtt sem volt lanya a magyar cégek Románia iránti érdeklődése, azóta azonban ez nagymértékben fokozódott. Mindez érthető, hiszen 2007 januárja óta egyszerűbb lett a határátkelés, az árumozgás, a kapcsolattartás, arról nem beszélve, hogy a román gazdaság sokkal nagyobb ritmusban fejlődik a magyarnál” – állapította meg Bogár Ferenc. Ezt az érdeklődést a statisztikai adatok is bizonyítják: 2007-ben 4,6 milliárd euró volt a kereskedelmi forgalom a két ország között, ami közel 30 százalékos növekedést jelent 2006-hoz képest, ugyanakkor 2007-ben ezer magyar tőkerészesedésű vállalkozást nyitottak Romániában, amelyek száma ezáltal meghaladja a 8500-at.

Péter Pál, a Kárpátia Magyar-Román Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke szerint nem telik el hét anélkül, hogy néhány magyarországi cég, nagy

fővállalkozó ne terjeszkedjen az erdélyi piacon. „Ezeket a társaságokat nem csupán az adófeltételek befolyásolják, hanem az általános gazdasági környezet is. Például az építőipar 30 százalékos, európai csúcsnak minősülő növekedése, amely Magyarországon egyáltalán nem tapasztalható. Éppen ezért rengetegen bekapcsolódnak a romániai építőiparba alvállalkozóként vagy a beszerzési ágazatban” – magyarázza Péter Pál. Ezzel egy időben Magyarország keleti megyéibe román cégeket csalogatnak át az ottani gazdasági recesszió miatt. Ioan Lucian, a Bihar Megyei Vállalkozók Szövetségének elnöke a Krónikának elmondta: a magyarországi cégek korábbi szembeszökő átvándorlásához képest az a tendencia, hogy a gazdasági pangás jellemezte kelet-magyarországi térségek tárt karokkal várják a potenciális román befektetőket. „A Hajdú-Bihar megyei Biharkeresztesen épülő ipari park kivitelezői például afelől érdeklődtek nálunk, hogy milyen igények mutatkoznak a romániai cégek részéről, mivel masszív román jelenlétre számítanak a létesítményben” – szögezte le Ioan Lucian.

A nagy európai családhoz való tartozás mindemellett olyan kétoldalú projektek előtt is megnyitotta az utat, amelyekre korábban nem nyílt lehetőség. A borsi határátkelő közelében például határon átívelő ipari park létesítését tervezi Nagyvárad és Debrecen önkormányzata, a több mint 100 hektáros területet a hajdú-bihari civis város létesítményének mintájára építik ki. Az ipari park révén jobbítanának a közös üzleti környezeten és a szolgáltatások színvonalán. Ezzel egy időben a partiumi és a magyarországi város határon átívelő együttműködési központot is kialakítana, amelynek feladata az ipari befektetések és a kutatások támogatása, valamint a bihari és a hajdú-bihari üzleti, közigazgatási, egyetemi és szociális intézmények együttműködésének fokozása. A kezdeményezés révén a két város előljárói vonzóbbá szeretnék tenni a településeket a külföldi befektetők számára, többek között azzal, hogy elkészítik a beruházási lehetőségek pontos adatait tartalmazó tájékoztatót.

Ugyancsak a két ország EU-tagsága révén került elérhető közelségbe a Nagyvárad és Debrecen közötti vasútvonal kiépítése és felújítása is, ami jelentősen megkönnyítené a két város közötti közlekedést. Az elmúlt években mind a bukaresti és a budapesti kormány, mind a román-magyar határ két oldalán fekvő települési és megyei önkormányzatok között intenzívebbé váltak az infrastruktúra fejlesztését célzó tárgyalások. A romániai Szatmár, illetve a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei önkormányzat például 2008 elején látott neki a határon átvezető utak építését, illetve a meglévő határközeli úthálózat közös felújítását célzó projektek kidolgozásának. A munkálatok finanszírozásához az Európai Unió Phare CBC, a határon átívelő együttműködést támogató programjára pályázik a két megyei tanács. Pataki Csaba, a Szatmár Megyei Tanács európai integrációs irodájának vezetője

arról számolt be a sajtónak, hogy a CBC programtól remélt közel 130 ezer eurós támogatásból a műszaki terveket készítették el a román oldal számára, majd a magyarországiakkal együtt pályáznak uniós pénzeket a tulajdonképeni építési munkálatokra. Ezeknek a projekteknek a gyümölcse igazából Romániának a schengeni övezethez történő, 2012-re tervezett csatlakozásakor érik be, hiszen akkor már új határátkelők létesülhetnek az addig kiépítendő vagy felújítandó határmenti útszakaszoknak köszönhetően. A 453 kilométeres hosszúságú román-magyar határszakaszon jelenleg működő tizenkét közúti, illetve vasúti határátkelő számos esetben nem elégíti ki a határ két oldalán élő állampolgárok igényeit, mivel megannyi település lakójának több tíz, sőt száz kilométert kell kerülnie ahhoz, hogy munkavégzés, bevásárlás, turizmus vagy rokonlátogatás céljából átutazzon a másik országba.

Bevásárló turizmus: élelmiszertől az ingatlanig

Egyre többen vannak, akik napi rendszerességgel járnak át az ország-határon. A romániai és magyarországi média az elmúlt időszakban több alkalommal is tudósított arról a jelenségről, hogy román állampolgárok – akik között egyre több a román nemzetiségű – előszeretettel vásárolják fel a Magyarország keleti, határ menti sávjában fekvő falvakban, mezővárosokban található házakat, telkeket. A vásárlókat, akiknek többsége a partiumi városokba, Nagyváradra, Szatmárnémetibe, Aradra jár be dolgozni, a romániaiaknál lényegesen alacsonyabb ingatlanárak csábítják arra, hogy a határ magyar oldalán teremtsenek maguknak otthont. A kolozsvári *Krónika* és a bukaresti *Új Magyar Szó* napilap 2008 júniusában és júliusában megjelent összeállításából egyértelműen kiderül: az olcsóbb lakásárak miatt egyre többen költöznek át Magyarországra a határmenti romániai nagyvárosokból, ugyanakkor a növekvő bérek miatt „külföldről” járnak haza dolgozni. Az effajta migráció oka az, hogy bár a romániai ingatlanvásárlási kedv a magyar lakásárakat az elmúlt években átlagosan 60–70, nem egy esetben 300 százalékkal drágította, a határmenti településeken egy három szobás lakáshoz még mindig feleannyiért hozzá lehet jutni, mint Romániában. A magyar oldalon a legapróbb faluban is gázzal, csatornázással, vezetékes hideg-meleg vízzel rendelkező, csendes, ugyanakkor kulturált környezetben levő házak várnak vásárlóra, és ami nem utolsó szempont, a romániaiaknál sokkal olcsóbb áron. „A nagyváradiak eladják a tömbházlakást, és kiköltöznek Magyarországra. Hatalmas a kereslet. Idén közel száz ingatlant adtunk el, csak az elmúlt héten nyolc kelt el” – nyilatkozta a *Krónika*nak az ügyfeleit interneten keresztül toborzó Lukács

Imre ingatlanügynök. A sajtónak nyilatkozó szakértők szerint miközben Nagyváradon körülbelül százezer euró kell legyen a bankszámláján annak, aki jó karban lévő házat szeretne, a nagyvárostól „egy ugrásnyira” található Biharkeresztesen már 30 ezer euróért meg lehet vásárolni egy azonos méretű és minőségű ingatlant. Az európai uniós állampolgárok számára a magyarországi ingatlanvásárlás szinte semmivel sem bonyolultabb, mint a romániai ügyintézés, és tulajdonosként a tartózkodási engedély megszerzése is csupán formalitás. Sőt azok a vásárlók, akik nem rendelkeznek elég pénzzel, hitelt vehetnek fel magyarországi bankoktól, és megilleti őket a magyar állam által garantált, a fiatalok lakáshoz jutását elősegítő, vissza nem térítendő támogatás: használt lakás esetében ennek értéke elérheti a 3800 eurót, míg új ingatlan vásárlásakor az összeg kétszeresét.

Barabás Ferenc, Biharkeresztes polgármestere az *Új Magyar Szónak* úgy nyilatkozott: szerencsésnek tartja a romániai ingatlanvásárlók megjelenését, mert Románia uniós integrációját megelőzően a település Magyarország periferiájának, zsáktelepülésének számított, de az új felállás következtében megnőtt az érdeklődés a házak iránt. Örömmel fogadják a Romániából részben áttelepülteket a helyiek is, hisz nekik köszönhetően a házak, telkek átlagosan 60–70 százalékkal drágábban kelnek el. Hasonló jelenség észlelhető az Aradhoz közeli Battonyán is, ahol az elmúlt két-három évben több mint 300 ház cserélt tulajdonost. Karsai József országgyűlési képviselő, Battonya polgármestere arról számolt be az *Új Magyar Szónak*, hogy a telekárak 300-400 százalékkal nőttek a településen, az áremelkedést pedig a romániai gazdasági növekedéssel, míg a térségen belül az aradi ipari park nyugat felé terjeszkedésével magyarázza. Az érintett magyarországi polgármesterek egyébként a romániaiak körében észlelhető ingatlanvásárlási lázról úgy vélekednek: a folyamat jó hatással van településükre, hisz azon túl, hogy az új tulajdonosok rendbe hozzák az addig többnyire üresen állt, erősen lepusztult ingatlanjukat, helyben vásárolnak, sőt átköltözésükkel a település lélekszámát is emelik.

Ugyancsak Románia EU-csatlakozása, valamint az ezzel járó könnyített határátlépés lendítette fel a határ menti bevásárló turizmust is. Sajtóbeszámolók szerint egyre több román állampolgár keresi fel a román-magyar határ közelében található magyarországi nagyáruházakat, bevásárlóközpontokat. A határőrség adatai szerint Temes, Arad, Szatmár és Bihar megyéből, de az ország más részeiről is hétvégeként román állampolgárok százai kelnek át a határon, hogy Makón, Szegeden, Gyulán, valamint Békéscsabán vásároljanak, mivel a magyarországi áruházakban olcsóbb és jobb minőségű az áru, és bőségesebb a választék. Legtöbbször kis tételben, saját háztartásuk számára vásárolnak, azonban számos román kiskereskedő a magyarországi

nagyáruházak kínálatából tölti fel üzletének raktárkészletét, vagy pedig az otthoni piacokon értékesíti a termékeket. A magyarországi bevásárlóközpontok – felismerve a határon túli vásárlópotenciált – immár román nyelvű reklámokkal is hirdetik akciós termékeiket. A Szatmár megyei lakosokra mindemellett az a jellemző, hogy Ukrajnát veszik célpontul, ahol legalább 30–40 százalékkal olcsóbbak a termékek, mint Romániában.

Kormányközi projektek

Mindemellett egyre több, részben uniós finanszírozású kormányközi projekt veszi célba a határ közvetlen közelében élők életszínvonalának növelését. A bukaresti és a budapesti távközlési minisztérium egyik közös elképzelése a 112-es segélyhívó rendszerek összekapcsolását és az ehhez szükséges logisztika megteremtését célozza, amely lehetővé tenné a határ menti vidékeken, hogy a magyar és a román mentő- és tűzoltó-alakulatok közül a baleseti helyszínhez legközelebb eső egységet riasszák bevetésre.

A 2005 óta évente megrendezendő román-magyar együttes kormányülések napirendjén rendszeresen szerepel a 93 kilométeres, Aradot és Békéscsabát összekötő villamosenergia-hálózat, valamint a Szeged és Arad között 105 kilométeres hosszúságban húzódó földgázvezeték kiépítése; az előbbi vezeték 2008 végén, utóbbit 2010-ben tervezik működésbe léptetni. 2008 márciusában indította el a két ország kormánya a gazdasági, szociális és közösségi kapcsolatokat támogatni hivatott Magyar-Román Határmenti Együtműködési Programot, amelynek keretében olyan közös partnerségben megvalósuló pályázatok kaphatnak támogatást, amelyek a határmenti térség fenntartható fejlesztését segítik elő (közlekedés, kommunikáció, természetvédelem), illetve a közös társadalmi és gazdasági kohéziót erősítik (üzleti együttműködés, kutatásfejlesztés és innováció, oktatás, egészségügy, közösségek közötti együttműködés). A programban román részről Szatmár, Bihar, Arad és Temes megye, a magyar oldalon pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés és Csongrád megye vesz részt; 2013-ig 275 millió euró áll a két ország rendelkezésére, ebből 224 millió eurót az Európai Regionális Fejlesztési Alap finanszíroz a határon átnyúló infrastruktúra, valamint gazdasági és szociális kohézió fejlesztésére, 50,7 millió eurót tesz ki a két ország társfinanszírozása.

A helyi önkormányzatok, önkormányzati társulások, kistérségi társulások, ezen szervezetek intézményei, non-profit szervezetek (egyházak, alapítványok, egyesületek, köztestületek, közhasznú társaságok), oktatási intézmények és kamarák 2009. január 30-áig nyújthatják be pályázataikat, a projekt-partnerek között pedig legalább egy magyarországi és egy romániai partner-

nek kell lennie. A projekt kapcsán a romániai magyar sajtó által idézett szakértők egybehangzó véleménye az, hogy a határon átnyúló programok hozadéka elsősorban abban rejlik: az országhatárokkal mesterségesen kettévágott területek, az ott élő polgárok számára megadják a felzárkózás, a fejlődés lehetőségét.

Paskucz-Szathmáry Viola – Veress Enikő

Kultúrgazdaság és a romániai magyarság értékeinek megőrzése

A helyi közösségek számára az 1989 utáni átmenet időszakának egyik jelentős problémája volt a „hagyományos” (azaz a gazdasági) tőkeformáknak a jelenléte. Az európai fejlesztési stratégiák szintjén is egyre inkább jelentkező irányvonalak a neo-endogén fejlődési modellt részesítik előnyben, nagyobb hangsúlyt fektetnek a helyi erőforrások hasznosítására, ez a marginalizált, elhagyatott települések számára főleg a kulturális, humán és természeti erőforrások jobb kihasználását tette lehetővé. Az európai programokban (LEADER, LEADER +) főleg a „klasszikus” vidékfejlesztési politika hibáit kiküszöbölendő nagyobb hangsúlyt kapnak a nem-mezőgazdasági szektorok fejlesztési stratégiái). A fejlesztési politikák egyre inkább a helyi sajátosságok figyelembevételét tartják fontosnak, a Cork Konferencia eredményeként 1996-ban ez így fogalmazódott meg: „A rurális fejlődési politikáknak multi-diszciplinárisaknak kell lenniük és multi-szektoriálisan kell alkalmazni őket, különös hangsúlyt fektetve a területi dimenzióra.” (Európai Bizottság, 1996)

A nagypolitika által is bátorított endogén nem-gazdasági erőforrások felhasználását az angol nyelvű szociológiai szakirodalom az 1990-es években a kultúrgazdaság fogalmával próbálta konceptualizálni. A sokak által vitatott fogalomnak erőssége, hogy új alapokra helyezte ennek az erőforrásnak, illetve ennek hasznosításának a kutatását.

A kultúrgazdaság fogalmát elsőként 1998-ban Cristopher Ray határozza meg (Ray 1998: 4). A kultúrgazdaság forrásait illetően elsősorban Lash és Urry 1994-ben megjelent könyvére (Lash and Urry, *Europe of signs and space*, 1994) utal, amelyben a szerzők a helyi kulturális szimbólumoknak a növekvő jelentőségét emelik ki, az egyre hangsúlyosabb reflexív emberi szubjektivitást. Tehát a posztindusztriális, fogyasztói kapitalizmusban (a posztmodern perspektíva szerint) a szimbolikus folyamatok, a modern objektív térnek egy sokkal rugalmasabb, szubjektívabb térré válása Ray szerint a kultúrgazdaság első számú forrása.

A kultúrgazdaság egy másik forrása Ray szerint az EU falufejlesztési politikájának új irányvonala, mely a szektoriális megközelítést a földrajzi, helyi megközelítéssel helyettesíti, a helység hangsúlyosabban jelen van ezekben a politikákban, és felkarolja a helyi közösségeknek azon igyekezetét, hogy saját maguk dolgozzanak ki olyan fejlesztési stratégiákat, amelyek a helyi kulturális erőforrásokat tudják beazonosítani és értékesíteni.

Ray a kultúrgazdaság harmadik erőforrásának a regionalizmust tartja. A nyolcvanas évek elején megjelenő kulturális régió fogalma jelentené azt a keretet, amely a kulturális identitásnak a társadalmi-gazdasági behatásait szabályozhatná. Így a gazdaságilag és társadalmilag a perifériára szorult térségek olyan stratégiákat dolgozhatnak ki, amelyek a kulturális erőforrásaik révén egy tágabb európai körbe emelhetnék őket. 1996-ban Maffesoli a neo-tribalizmus fogalmával magyarázza az emberiség csoportidentitásra való igényét (Maffesoli, 1996).

A források számbavétele után Ray kultúrgazdaság-tipológiát dolgoz ki, kihangsúlyozván azt, hogy minden megnyilvánulási formában (főleg amiatt, hogy a gazdasági komponensben a „termelés” oldalt találja fontosnak) a kulturális erőforrás konverziójának meghatározó szerepe van. A romániai magyarság esetében mondhatjuk, hogy a kulturális régiók szerepének átértékelése, azaz fontosabbá válása egy lehetőséget biztosít kulturális identitásunk megőrzésére és ennek erőforrásként való „hasznosítására”. Ezen kulturális erőforrásoknak a „kitermelése” főleg a kulturális-etnikai turizmus felvirágzásával egy időben vált igen aktuálissá. Azonban az utóbbi 19 év bebizonyította azt, hogy még közösségünk sem volt képes egységes módon ezt a „kitermelést” megvalósítani. Olyan helyi közösségek és/vagy kistérségek, amelyek jelentős kulturális potenciállal rendelkeznek, nem tudták ezt erőforrásként hasznosítani, ellenben szerencsére vannak olyan esetek, amelyekben a helyi történelmi és/vagy épített örökséget a helyi fejlesztési stratégia alapkövévé tudták alakítani.

Amint az a továbbiakban is látható lesz, épített örökségünk és identitásunk megtartásának fontos elemét képezi a történelmi egyházak tulajdonában levő épületek, mindenekelőtt a templomok restaurálása, ezáltal is biztosítva a különböző vallásfelekezetek „kulturális jegyeinek” (cultural markers) a megtartását, és ezzel együtt akár ezen erőforrás „termelését” és „eladását”.

A különböző romániai egyházak azonban nem tudták egységesen felhasználni azokat az anyagi és jogi lehetőségeket, amelyeket a magyarországi és romániai műemlékvédelem biztosított. Az unitárius egyház annak ellenére, hogy a többiekhez viszonyítva számbelileg „kis egyházként” tartják számon, igaz, saját belső stratégiájának betudhatóan, melyben az épített kulturális örökség fenntartása és ápolása fontos szerepet játszott az unitárius identitás

megőrzése és fejlesztése szempontjából sikeresen aknáztta ki ezeket a lehetőségeket.

Elméleti jellegű bevezetés után következzen az unitárius egyház gyakorlatát bemutató esettanulmány.

Az Unitárius Egyház történelmi vallásfelekezet, a XVI. században, Erdélyben született, amikor egész Európát áthatotta a reformáció szelleme. Az unitárius vallás alapítója a kolozsvári Dávid Ferenc, aki továbbvitte Luther és Kálvin tanításait. 1568 januárjában a tordai országgyűlés határozata kimondta a lelkiismereti és a vallásszabadság törvényét, ezáltal államilag elismerte az unitárius vallást. Az unitárius egyház megalapítását a marosvásárhelyi országgyűlés foglalta törvénybe 1571-ben. A reformáció természetes folyamata volt, hogy a falusi és városi közösségek az új vallást elfogadva templomaikban azt kezdték hirdetni. Tehát a XIII., XIV., XV. századból való unitárius templomokat az akkori katolikus közösségek építették s azok a hívekkel együtt lettek unitáriussá, esetleg éppen végighaladva a reformáció többi szakaszán is (evangélikus, református, unitárius). Az ezután következő ellenreformáció idején az unitárius egyház fokozatosan visszaszorult, főleg azok a közösségek maradtak meg unitáriusnak, amelyek nehezen megközelíthető vidéken voltak. Nagyjából ma is ilyen az unitárius egyházközségek területi elosztása.

Az Unitárius Egyház viszonylag gazdagnak tarthatja magát az építészeti örökség tekintetében: a 6 egyházkör egyházközségeknek összesen 52 műemléktemploma, illetve templom-együttese van. Ezeken kívül a hivatalos műemlékjegyzékben még 2 harangláb és több világi épület is szerepel: a székelykeresztúri, valamint a kolozsvári régi és új kollégium, püspöki ház, Kossuth Lajos utcai „tanári lakások” és két világi épület Verespatakon. A székelyderzsi templomerőd az UNESCO bizottságának 1999-ben, a marokkói Marrakeshben tartott ülésének határozata alapján hivatalosan része a Világörökségnek. És ide tartoznak temetőink, múltunk, örökségünk bizonyítékai, elsősorban a kolozsvári Házsongárdi temető, illetve ennek nemcsak eszmei, hanem művészettörténeti szempontból is értékes síremlékei.

Manapság sokat beszélünk az „integrált” műemlékvédelemről és a műemlékek „immateriális dimenzióiról” azaz arról, hogy a műemlékeknek „lelke van” és minden műemléket integráltan az azt körülvevő környezettel, használóival egységesen kell figyelembe venni. Egyházi építészeti örökségünket nem kell „belemagyaráznunk” ezekbe a kategóriákba. Templomaink élő műemlékek: egy közösség istentisztelet céljára építette azokat, utódaik, a mai nemzedék szintén istentiszteletet tart bennük. Tehát egészen más a helyzetük, mint a szintén műemlék várromoknak, elhagyott kastélyoknak, arborétumoknak, ipari műemlékeknek. Az a tény, hogy az egyházban, egyházköz-

ségben a templomoknak meghatározó szerepük van, meghatározza azt a kötelességet és módot is, amely megóvásukat célozza.

Az egyházi építészeti örökség fenntartása áldozatos tevékenységet igényel. Az évszázadok, de különösen a XX. század két világháborúja és az azok után következő politikai változások sok kárt tettek az egyházi építészetben is. A hiteles restaurálás a XX. század második felében kezdődik, igaz, hogy ez nem nagyon vonatkozott az unitárius műemlékekre is és meg is szakadt a hatvanas évek közepén. Ezután gyakorlatilag csak állagmegóvás folyt, sokszor szakszerűtlenül (indokolatlanul, sőt rossz helyre épített támfalak, megpántolt templomtornyok, cementes vakolatok a víz felszivárgás kiküszöbölésére, sőt bitumenes falszigetelések, helytelenül levezetett csatornázás, egy időben divatba jött a cementpadló, a zsindefedelelet cserépfedélre cserélte, stb.)

Az Erdélyi Unitárius Egyház kiemelten foglalkozik a műemlékvédelemmel, műemléktemplomaink bizonyítékai élő nemzeti és egyházi örökségünknek: Erdélyben egyetlen elhagyott, omladozó unitárius templom sincs. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy restaurálásra, javításra nem lenne szükségük. A műemlékek karbantartása, javítása, falfestményeik, kőelemeik, kazettás mennyezeteik, berendezésük restaurálása, és – nem utolsósorban – a javítást kötelezően megelőző kutatás, az engedélyeztetési, illetve kivitelezési terv elkészítése nagy terheket ró egyházközségeinkre és központi költségvetésünkre is.

A kilencvenes években kezdődött meg „örökségünk” felmérése, a károsodások, javítanivalók számbavétele. A felmérési munkákban nagy segítségünkre volt a Pusztuló építészeti emlékek felmérése és dokumentálása a Kárpát-medencében c. program, amelynek keretében a budapesti Műszaki Egyetem, a kolozsvári Transylvania Trust szakemberei, építészhallgatók, művészettörténészek több unitárius műemléktemplom felmérését elvégezték (Kövend, Szind, Alsójárá, Magyaraszóvat stb.)

1997 és 2005 között az Erdélyi faliképek és kazettás mennyezetek állagvizsgálata és védelme program keretében már a NKÖM, a KÖH, valamint a romániai Művelődési Minisztérium anyagi támogatásával készítették a Transylvania Trust Alapítvány szakemberei az igényes felmérést és szakvéleményt több unitárius templomnál is. A tartószerkezeti és épületfizikai szakvélemény bemutatta a károsodások okát és irányt adott a legszükségesebb javítások fontossági sorrendjére vonatkozóan is (Dicsőszentmárton, Magyaraszóvat, Nyomát, Oklánd, Énlaka, Székelyderzs, Nyárádszentmárton).

A NKÖM által meghirdetett Épületkutatáson alapuló kiviteli tervek készítése, valamint a felújításokat megelőző kutatási programok keretében sikerült igényes kivitelezési/engedélyeztetési dokumentációt készíttetni Ádá-

mos, Csokfalva, Nyárádszentmárton, Rava, Bölön műemléktemplomainak, amelyek alapján teljes legitimitással lehetett a felújítást elvégezni. Sajnálatos módon ez a támogatási forma megszűnt pár éve, és így komoly anyagi problémát jelent a javításokat megelőző – sokszor meglehetősen költséges – valóban szakszerű dokumentáció elkészítése.

Már említettük, a falusi és városi közösségek igyekeznek karbantartani templomaikat, ezért az alábbiakban nem lesz szó az általános javításokról, csupán néhány jellemző, nagyobb méretű felújítással szeretném bemutatni, hogyan is állunk az Erdélyi Unitárius Egyházban a műemlékek felújítása terén.

A kolozsvári unitárius templom – művészettörténészek szerint is – az erdélyi templomépítészet egyik jelentős alkotása, amely a későbarokk keretein belül sajátosan helyi jegyeket is tartalmaz. Építése a II. József türelmi rendelete utáni időkben kezdődött, 1796. dec. 14-én szentelték fel. Már építése után megerősítésre volt szükség – végül is sikerült megerősíteni, így nem került sor a boltozat lebontására. Az 1908-ban végrehajtott toronysisak-csere utáni időben csak tatarozásokat eszközöltek „kerek évfordulókon”. A 200-ik évfordulóra készülve mind nyilvánvalóbbá vált, hogy teljes szerkezeti és egyéb javításokra van szükség. Az Utilitas tervezővállalat szakemberei elkészítették a terveket és 1996-ban megkezdődtek a munkálatok, a tervezők által javasolt fontossági és technológiai sorrendben: tetőszerkezet, koszorúgerendák a tetőszinten, cserépfedél cseréje, falak és alapok víztelenítése, a villanszerelés teljes felújítása, lélegző vakolat, korhadt deszkapadló és az alatta levő kavicsöltés cseréje, boltívek megerősítése vonóvasakkal, boltívek vakolatának és stukkóinak javítása, nyílászárók, torony külső vakolása, festése, bádogtető, külső vakolat, festés. A munkálatok során megnyitották és látogathatóvá tették a templom alatti kriptát. Végül – még vitatott módon – megoldották a templom fűtését is gázüzemelésű hőszugárzókkal.

A munkálatok 10 évig tartottak, és alapítványi, román és magyar kormánytámogatás mellett legnagyobb részben az egyházközség saját alapjaiból fedezték a tervezési/kivitelezési költségeket. Az igényes felújítási munkálatokat tapasztalt szakemberekre bízta, és végig figyelemmel kísérték.

Egy másik szintén jelentős teljes felújítás eredménye közismert: a legrégebbi unitárius templom, a Sepsiszentgyörgy melletti Kilyén templomának javítása igazi sikertörténet. Az érdem főként a Kovászna megyei szakembereké – Máté László vezetésével –, akik a felújítási munkálatokat tervezték, irányították, pályázatokkal biztosították az anyagi fedezetet.

Nagyon fontos a felújított templom utóélete. Kilyénben már egyetlen unitárius sem él, nincs egyházközség, a templom a szomszédos Sepsiszentgyörgy unitárius egyházközségéhez tartozik, amelynek vezetői megpróbálnak életet adni a felújított műemléktemplomnak: hangversenyeket, ünnepi istentiszteleteket, esküvőket is tartanak itt.

Nem minden felújítás ilyen sikeres és zökkenőmentes. A magyarszentbenedeki templom példája bizonyítja, mennyire kockázatos a szerkezeti beavatkozás, még akkor is, ha szakértői terv lapján, hatósági engedély birtokában végzik. Magyarszentbenedek a Mezőség elszegényedett települései közé tartozik. Valamikor gazdag patrónusa lehetett, erre utal a jó arányú templom és az 1702-ből származó festett kazettás mennyezet. A faluban csak pár unitárius él, a bethlenszentmiklósi lelkész tart nekik havonta egy-egy istentiszteletet. Templomukhoz viszont ragaszkodnak és szomorúan vették tudomásul 1994-ben a templom és a torony találkozásánál megjelenő repedéseket. Nyilvánvaló volt, hogy a megereszkedett tetőről egy pontban lefolyó esővíz beszivárgása okozza az alapok süllyedését. Az Utilitas szakembereinek beavatkozási tervei ezek szerint két irányba: a tetőszerkezet felújítására, cserépfedél cseréjére, illetve a torony és a csatlakozó oromfal aláfalazására irányultak.

És itt történtek az előre nem látható következmények. A tetőszerkezet és a cserépfedél javítása után következett az aláfalazás. A tervezők a helyszínen megállapították az alap mélységét, az alapozás módját és ennek alapján készítették el a kivitelezési tervet, amely pontosan előírta a végzendő munka szakaszainak sorrendjét. Mégis a harmadik szakasz ásásakor az alap roskadni és a torony dőlni kezdett. Szerencsére abbahagyták az ásást, így nem omlott össze a torony, de az eredeti dőlésszög jóval nagyobb lett. Utólag kiderült, hogy a torony alapja ezen a szakaszon nem nagy, pontosan összeillesztett kőtömbökből készült, mint a kutatóárok oldalán, hanem lazán egymásra rakott apróbb kövekből. Nem kerestünk bűnbakokat, hanem megoldást.

A helyszínre kihívott szakértők közül voltak olyanok, akik megmenthetetlennek tartották és javasolták, hogy hagyni kell összeomolni, vagy le kell bontani a tornyot. Tudtuk, hogy ez végleges lenne, talán soha, senki nem építené újra. Végül a megmentés mellett döntöttünk. Elkészült – pontos terv szerint az ideiglenes támasz, egy újabb aláfalazási és betonozási terv. Az eredetileg tervezett költségek tízszeresre emelkedtek. Ma áll a torony – ha férdébben is, mint azelőtt. És akkor még csak a kezdeténél voltunk a munkáknak: a templom falai éppen olyan nedvesek voltak, a kazettás mennyezet pedig mind rosszabb állapotba került. A NKÖM támogatása végül lehetővé tette az értékes kazettás mennyezet teljes restaurálását Mihály Ferenc szovátai műhelyében. A leszerelés és a visszahelyezés között több mint 3 év telt el, mert közben meg kellett oldani azokat a kérdéseket is, amelyek az értékes faberendezés biztonságát szavatolják. A felnedvesedett vakolat eltávolítása után a falak kiszáradtak, a korhadt padló helyébe kavicsöltés és homokba ágyazott téglapadló került. A tetőteret felülről lepadolták, így a felújított kazettás mennyezet is védve van. Még sok tennivaló van (külső vakolat, torony külső javítása, zsindeletjének cseréje), de egyelőre a belső térben

fehérre meszelt falak, felújított kazettás mennyezet és újrafestett bútorok várják a megfogyatkozott gyülekezet tagjait.

Nagyjavítás alatt áll már hosszú évek óta a bölöni műemléktemplom is – Pákey Lajos alkotása. Itt főleg a többszöri földrengés következményei miatt kellett szerkezeti beavatkozásokat végezni. A belső javításokat elvégezték, a hatalmas kupolánál Pákey építészeti megoldásának köszönhetően szintén csak vakolatjavításra volt szükség. 2006-ban a román állam nagyobb értékű támogatásával elkészült a statikai terv alapján a falak megerősítése vasbeton koszorúval. Következik a területrendezés és a fióktornyok teljes újraépítése.

A Kovászna megyei vártemplomok esetében a figyelem nem csak a templomra, hanem az azokat körülvevő várfalakra, illetve a bástyákra is irányult. Árkoson a felújított sarokbástyában múzeumot rendeztek be, és a várfalnak is – legalább egy részét – az eredeti formában újították fel. Nagyjátán

2005-ben volt a teljesen felújított sarokbástya avatása. Gyülekezeti célokra: ifjúsági, nőszövetségi rendezvények színhelyül használják. Kovászna megyében nagy segítségére van az egyházközségeknek a Keöpeczi Sebestyén József Műemlékvédő Társaság, amelynek szakemberei figyelemmel kísérik a felújításokat, felvállalják a kutatási, tervezői munka nagy részét.

Csokfalva 200 éves temploma magas karcos tornyával messziről látszik a Marosvásárhelyről a Sóvidék felé vezető úton. Legnagyobb károsodást a helytelen, cementes vakolat okozta, emiatt nedvesedtek a falak, kívül-belül. A NKÖM kutatási támogatásával készült el a kivitelezési/engedélyeztetési terv, amelynek pontos betartásával végezték el a templom felújítását. A teljes befejezéshez még csak az orgona javítása hiányzik.

Jelenleg Ádámoson folyik nagyszabású felújítási munka, amelyet először a templom építészeti, művészettörténeti kutatása, épületfizikai kutatása, állapotfelmérése előzött meg, amelyek alapján készült a kivitelezési terv, és szerezték be a szükséges hatósági engedélyeket. 2005-ben elkészült a templom falai, a külső és belső vakolatok nedvesedésének kiküszöböléséhez szükséges külső drénrendszer és az alapok szellőzését biztosító kavicstöltés. 2006-ban a tetőszerkezet megerősítését végezték el. Ezután következik a belső cementpadló eltávolítása, kavicstöltés, járófelület-csere, tetőzet és esővízcsatorna-rendszer javítása, cseréje. A falak repedéseit a tervező helyileg javasolja kezelni. Ezután következik majd a belső és külső vakolás, beleértve a tornyot is (amelyet sajnálatos módon az előző javításkor cementes vakolattal borítottak). Az Ádámosi Unitárius Egyházközségnek, de az Erdélyi Unitárius Egyháznak is régi terve, hogy a templom 1526-ból származó festett kazettás famennyezetét legalább másolatban elkészíttesse, és mint ilyen maradékos emléke legyen a sokszínű, ősi hagyományokra épülő erdélyi kultúrának. A Magyar Néprajzi Múzeum, amelynek tulajdonában van jelenleg, segítőké-

szen támogatja tervünket, és rendelkezésünkre bocsátotta az eredeti mennyezet 56 kazettájának nagyon jó minőségű színes fényképét. A kazetták festését unitárius képzőművészek fogják végezni, külön táblákra, amelyeket a templom teljes felújítása után fognak felerősíteni a kicserélt mennyezetre.

Voltak olyan felújítási munkálatok, amelyek csak egyes részletekre: különösen értékes berendezésekre, kőelemekre, falfestményekre vonatkoztak.

Nyárádszentlászlón a NKÖM kutatási programja keretében készült el a szószékkorona és az úrasztala vizsgálata mellett a teljes felújítás is. Gondos szakemberek restaurálták a kőelemeket is (ajtókeret, középkori sírkövek). A bemeszelt falfestmények kutatása is megtörtént. Feltárásuk még várat magára. Szintén NKÖM támogatással készült el a kutatási/engedélyeztetési dokumentációja is a templomnak. Ez tette lehetővé, hogy 2006-ban a román állam támogatásával megkezdődjön magának a templomnak is a felújítása. Fali képeket restauráltak Magyarorszáton, Kökösbén, legutóbb pedig Homoródkarácsonyfalván. A homoródkarácsonyfalvi unitárius műemléktemplom értékes festett kazettás mennyezetének és középkori falfestményének feltárási dokumentációját, illetve a felújításra tett javaslatot Mihály Ferenc restaurátornak a FORNAX kft. és Lángi Józsefnek a Szent Lukács Bt. képviselőjében köszönhetjük, ugyanakkor a magyarországi Homoródkarácsonyfalváért Alapítvány munkatársainak, akik felvállalták a munkálatok kivitelezését és anyagi fedezetét.

Igyekszünk múltunk emlékeiként a temetőinkben levő síremlékeket is megőrizni. Kolozsváron a Házsongárdi temető két – talán legtöbbet mondó síremlékével kezdtük. Bölöni Farkas Sándor, a reformkor meghatározó erdélyi személyiségének síremlékének javítását 2004-ben, Brassai Sámuel, az utolsó erdélyi polihisztor síremlékét 2005-ben fejezték be a szakemberek. A temetőkben ritkán van alkalom ünnepelni, de ezeknek a síremlékeknek avatása ünnepi alkalom volt, nem csak az unitárius közösségnek, de műemlékes szakembereknek, támogatóknak is egyaránt: Panteon Alapítvány, NKÖM.

Foglalkozunk egy kicsit a jövőnkkel is, visszakapott egyházi iskoláinknál: a kolozsvári és a székelykeresztúri unitárius kollégiumok esetében a műemlékvédelem szorosan összefonódik az ifjúság iránti gondoskodással. Ezért térek ki kicsit részletesebben a kolozsvári kollégium épületében elvégzett és jelenleg történő munkálatokra. Ha valaki kívülről nézi meg a Pákey Lajos által épített, 1901-ben átadott klasszicista homlokzatú épületet, első sorban a javításra váró homlokzat tűnik szemébe. Ez így van, viszont a rejtett szépsége a dolognak az, hogy a hatalmas értékű munkálatok: a tetőtér és az alagsor teljes beépítése egyáltalán nem módosította a műemléképület külső megjelenését. Pedig a 160 diáknak otthont adó tetőtéri bentlakás, illetve az alagsorban kialakítandó konviktus kivitelezése során jelentős állagmeg-

óvási munkálatokra is sor került. Elkészült a teljes tetőszerkezet, beleértve a második emelet fölötti födém megerősítése, a bádogtető cseréje, az épületgépészet felújítása, ezzel kapcsolatban a jelenlegi tűzoltói normák teljesítésének biztosítása, az épület villanszerelésének felújítása. Az alagsori munkálatok során megszűnik a falak felnedvesedése és teljesen felújul az évek óta nagy gondot okozó nem megfelelő csatornázás, esővíz-levezetés is. A tervezők és kivitelezők odafigyelése következtében külsőleg nem módosult semmi: a tetőablakok besimulnak a bádogfedél síkjába, a légkondicionáló készülékek külső elemei kéményseprőjárdán helyezkednek el (nem csúfítják a homlokzatot) a kondenzvíz a csatornába van bevezetve (nem csöpög a járókelők fejére nyáron). Az alagsorban lehetőség szerint megmaradtak az eredeti nyílászárók és megőriztük a boltívek eredeti vakolatát is.

A székelykeresztúri régi kollégium épületénél is elsősorban az állagmegóvásra összpontosítanak a tervezők és az iskola vezetősége: az épületgépészet teljes felújítása az elsődleges cél, majd azoknak a károsodásoknak a kijávítása, amelyeket a nem megfelelően kivitelezett és karbantartott vízvezeték és csatornázás okozott. A teljesség igénye nélkül próbáltuk bemutatni azokat az intézkedéseket, amelyekkel a műemlékvédelmet szolgáljuk az Erdélyi Unitárius Egyházban. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy még nagyon sok a tennivaló, és tulajdonképpen a műemlékvédelem soha nem tekinthető befejezettnek.

Tennivalóink közül elsősorban azokat az épületeket említem, amelyeknél a javítások már folyamatban vannak, és csak anyagi okok befolyásolják a munkálatok ütemét: Bölön, Ádámos, Nyárádszentlászló, Magyarszentbenedek templomában, a kolozsvári és a székelykeresztúri kollégium épületében végzendő beavatkozások. Ezekon kívül azonban több olyan műemlék-épületünk van, amelyeknél a javítási munkálatok már-már elengedhetetlenül szükségesnek látszanak.

Székelyderzs unitárius templomerődje – mint már erről a bevezetőben szó volt – a világörökség része. A NKÖM 2000-ben biztosított támogatása lehetővé tette, hogy szakemberek elkészítsék az épületkutatói előtanulmányt (geodéziai felmérés, épületfizikai előtanulmány, művészettörténelmi tanulmány), következtetéseket vonjanak le és javaslatokat tegyenek az ajánlott beavatkozásokra. Mivel a legnagyobb károsodást a falak felnedvesedése okozza, elengedhetetlenül szükséges a tereprendezési kivitelezési/engedélyeztetési terv elkészítése, ezt azonban meg kell hogy előzze a régészeti kutatás, a nedves lábazati vakolat eltávolítása (falkép-restaurátor állandó jelenlétében). Csak ezek birtokában kezdődhet el a tényleges javítási munkálat.

A bethlenszentmiklósi unitárius templom XV. századbéli örökség. A templom jelenlegi állapota (tetőszerkezet károsodása, falak repedései) na-

gyon időszerűvé teszi a restaurálást, viszont ezt feltétlenül meg kell, hogy előzze az építészeti, művészettörténeti felmérés, falkutatás, a mennyezet, a kőelemek vizsgálata, hiszen csak ezek alapján lehetséges elkészíteni a javítás kivitelezési/engedélyeztetési dokumentációját.

A ravai templom régóta megérett a javításra. 2005-ben elkészült a felmérés, épületvizsgálat és az engedélyeztetési terv. Az építkezési engedély birtokában, pályázatunk alapján a román állam támogatást hagyott jóvá. Sajnos – ez is egyike a meg nem valósult terveinknek – az egyházközség vezetői nem fogadták el a szakértői véleményt, minden meggyőző munka ellenére nem szüntették meg a falak felnedvesedésének okait, és a külső drénrendszer, illetve a cementpadló téglapadlóval való kiváltása helyett leverték a nedves vakolatot és újravakolták a falakat, amelyek ismét nedvesek, penészednek. A vakolást saját erőből végezték, az állami támogatásról inkább lemondtak.

Hargita megyében a Nyikó-menti Medeséren álló unitárius templom sorsa összefügg a vasút és az országúti fővonalaktól távol eső falu előregedő unitárius közösségének életével. Az egykor virágzó helység lakói a mindennapi megélhetésükért küszködnek az értékes műemléktemplom (évszámok harangja 1496-ból való) állapota pedig évről évre romlik.

Restaurátor szakemberek hívták fel a figyelmünket Homoródszentpéter unitárius templomának XVIII. század közepén és a nyárádszentmártoni templom 1667-ben készült festett kazettás mennyezetének állapotára. A famennyezetek kutatással egybekötött restaurálása, talán ha nem is adhatná vissza eredeti szépségüket, de legalább a jelenlegi helyzetet konzerválhatná és megmenthetné az utókor számára a hajdanvolt mesterek alkotását.

Világi épületeink közül a kolozsvári püspöki ház várja már rég a felújítást. Elkészült a – vitatott – szakértői vélemény a statikai megerősítésről, a homlokzat és a boltíves bejárat kivitelezési terve, a bonyolult engedélyeztetési folyamat is befejeződött. A megvalósításnak kizárólag anyagi okai voltak, reméljük a jövőben Kolozsvár egyik legrégebb világi épülete is megújulhat.

Könyvészet:

Lash, S. and J. Urry (1994): *Economies of signs and space*, Sage, London.

Maffesoli, M. (1996): *The time of the tribes*, Sage, London.

Ray, Cristopher (1998): Culture, intellectual property and territorial rural development, In: *Sociologia Ruralis*, nr.1/1998, pp. 3–20., Blackwell Publishers, Oxford.

Ray, Cristopher (2000): Editorial. The EU LEADER programme: rural development laboratory, In: *Sociologia Ruralis*, pp.163–172

Zakota Zoltán

Információs társadalom és gazdaság Romániában

Meghatározások és elméletek

Z. Karvalics László¹ szerint Maxwell démona biztosan bedobná a törülközőt, ha megpróbálna „belülről” rendet rakni „*az információ-jelenség leírásával és értelmezésével, illetve a rokon- és társfogalmak kiterjedt rendszerével kapcsolatos irodalom [rengetegében].*” Bár, amint ő is kiemeli, a terminusok közös használata és gátlástalan kisajátítása, a következtelen fogalomhasználat, az önelentmondó értelmezések és a felszínes analógiák a különböző szaktudományok közös jellemzőjét képezik, az információhoz kötődő területeken ez talán még szembeötlőbb. Ennek oka egyrészt az elméleti és gyakorlati részterületek gyors ütemű szaporodásában, másrészt ezeknek a területeknek a folyamatos változásában és megújulásában keresendő.

Egyik ilyen az információs technológiák és a társadalom kölcsönös egymásra hatását megragadni akaró információs forradalom/társadalom és az újabban az utóbbi helyét átvevő tudásalapú társadalom, illetve az ezekhez kapcsolódó fogalmak köre, melynek kiépítéséhez számos társadalomtudós járult hozzá az elmúlt fél évszázadban.² 1962-ben Fritz Machlup³ bevezeti a *tudásipar* fogalmát, melynek öt szektorát különbözteti meg: oktatás, kutatás-fejlesztés, média, információ-technológiák, információ-szolgáltatások. Ugyancsak a hatvanas években Peter Drucker amellet érvel,⁴ hogy elkezdődött az átmenet az anyagi javakon alapuló gazdaságból a tudáson alapuló gazdaságba. Marc Porat⁵ megkülönbözteti az *információgazdaságnak* egy primér (az információ termelésében, elosztásában és feldolgozásában közvetlenül felhasznált információs javak és szolgáltatások) és egy szekundér (a kormányzat és a nem információs cégek által belső felhasználásra termelt információs szolgáltatások) szektorát és azok GDP-hez való hozzájárulását tekinti az *információs társadalom* egyik mutatószámának – ezt az OECD is használta. Peter Otto és Philipp Sonntag⁶ szerint az információs társadalomban az alkalmazottak többsége információs munkakörben dolgozik, vagyis munkájuk

tárgyát főként információk, jelek, szimbólumok és képek alkotják, nem pedig energia vagy anyag. A filozófus Radovan Richta⁷ már a hatvanas években felhívja a figyelmet arra, hogy a technológiai haladásnak köszönhetően társadalmunk átalakult egy szolgáltatáson, oktatáson és kreatív tevékenységeken alapuló *tudományos társadalommá*.

Nincs egyetértés az *információs társadalom* meghatározását illetően, de hogyan is várhatnánk ezt el, mikor még az információ mibenlétéről is folyó viták? Nagy bizonyossággal annyit állíthatunk, hogy az információs társadalom a társadalom azon állapota, amelybe éppen az információs forradalom következtében került. Ennek főbb elemei: a számítógépek tömeges elterjedése, a nagysebességű és mobil kommunikációs hálózatok kiterjedése és a világháló kiépülése. Tagadhatatlan, hogy ezek a műszaki elemek alapvetően alakították át a társadalom működését, hasonlóan az ipari forradalom által bevezetett gépesítéshez. Számos szerző a gazdaságban indukált változást tartja az információs társadalom legfőbb jellemzőjének, azt a módot, ahogyan az megváltoztatta a termelési folyamatokat és a fogyasztási szokásokat.

Információs gazdaságnak nevezzük azt a gazdaságot, amelyben elsődleges szerepet játszanak az információs tevékenységek, ill. az információipar. Vanak, akik szerint az információs gazdaság jellemző vonása az immateriális javak termelésére való átállás. Ám ennek az álláspontnak erősen megkérdőjelezhető a valóságtartalma – ebben az esetben ugyanis aligha valósult volna meg az utóbbi évtized néhány monstre termelési és logisztikai beruházása. Inkább arról van szó, hogy a meglévő termelési struktúrák, az informacionalizálásnak köszönhető szerkezeti és szervezési átalakuláson túl, nagymértékben kiegészültek nem anyagi javakat gyártó iparágakkal.

Megkülönböztethetjük az *információs gazdaság*, mint információs és kommunikációs technológiákat intenzíven felhasználó modern gazdaság és az *információgazdaság*, mint információkat előállító/feldolgozó gazdasági ágazatokat jelölő terminusokat, utóbbi egyértelműen részét képezve az előbbinek. Ezek analógiájára beszélhetünk *tudásalapú gazdaságról*, ill. *tudásgazdaságról*, mint tudás-technológiák gazdasági eredmény eléréséért való felhasználásáról, ill. tudás termeléséről/feldolgozásáról gazdasági keretek között. Az első esetében a tudás főként eszközként, míg a második esetben inkább termékként jelenik meg. A párhuzam nem is annyira erőltetett, hiszen legtöbbször a tudásalapú társadalmat az információs társadalom egyfajta kiterjesztésének, továbbfejlesztésének tekintik. Ebben az átmenetben, az információs eszközök helyett a főszerep a tudásalapú társadalomra jellemző eszközökhöz kerül – a szaktudás és a szerzői jog fontosabbá válnak, mint a természeti, gépi, vagy akár az emberi erőforrások.

Nico Stehr véleménye szerint⁸ jelenleg egy *tudásalapú társadalomban* élünk, melyet a mindennapi életnek és az intézményeknek egy a tudományos és műszaki tudás általi extenzív penetrációja jellemez. Számára a tudás a társadalmi cselekvésre való képességet jelenti, és az már nem a gépekben testesül meg elsősorban, a tudomány közvetlen termelési tényezővé válik. A tudásalapú társadalom gazdaságát nem anyagi, hanem szimbolikus, tudáson alapuló inputok vezérlik, és főként a tudást involváló szakmák megléte és az alacsony kognitív képességeket igénylő foglalkozások számának csökkenése jellemzi. Ezzel nagyjából megegyezik Alvin Toffler véleménye is, aki kifejti,⁹ hogy a tudás válik az információs társadalom gazdaságának központi erőforrásává.

A *tudásalapú társadalom* fogalma, nagy népszerűsége dacára még mindig nincs eléggé tisztázva. Általánosságban egy olyan társadalmat jelöl, melyben nem a tőke, vagy a munka, hanem a tudás az elsődleges termelési tényező és amely az emberek jólétének növelésére hozza létre, használja fel és osztja meg ezt a tudást. Persze a tudás mindig is jelentős szerepet játszott a különböző társadalmak életében, amelyek folyamatosan, általában arra szakosodott tagjaik révén, gondoskodtak annak fejlesztéséről és perpetuálásáról. A mai tudásalapú társadalomnak van azonban néhány distinktiv vonása, mely megkülönbözteti az előző társadalmaktól:

- informatizáció: az információteremtő, -feldolgozó, -tároló, -elosztó eszközök fokozottan vannak jelen minden társadalmi alrendszerben; az alkalmazottak túlnyomó többsége az információgazdaságban dolgozik; a lakosság nagy részének információs képzettsége/tudása eléri a felhasználói szintet;
- hálózati jelleg: a hálózati szervezési modell a domináns, a társadalmat átszövik a fejlődő és önreprodukáló hálózatok;
- globalizáció: a piacok és termékek a világ egyre nagyobb részére terjednek ki.

Daniel Bell, a *posztindusztriális társadalom* elméletének kidolgozója szerint¹⁰ a szolgáltatásokat és információt termelő alkalmazottak száma egy társadalom információs jellegének a mutatója. Posztindusztriális társadalomról beszél Alain Touraine¹¹ is a '70-es évek elején, mint egy olyan társadalomról, melyben az értékeket, szükségleteket, megjelenítéseket alakító szimbolikus javak termelésébe való beruházás meghaladja az anyagi javak termelésébe, vagy akár a szolgáltatásokba eszközölt beruházásokat. Ez a gondolat jelenik meg később Christian Fuchsnál¹² a kapitalizmus, mint önreferenciális rendszer fogalmának kidolgozásakor. Jean-Francois Lyotard szerint¹³ a tudás áruvá, egyben a fő termelési tényezővé vált az elmúlt pár évtized alatt. A

tudás és az információtechnológiák szétáramolva a társadalomba feltörik a centralizált struktúrák és csoportok nagy narratíváit, megvalósítva a poszt-modern társadalmat.

Egy másik, gyorsan befutott terminus, a *digitális gazdaság*, mely elektronikus cégek által, elektronikus gyártási és menedzsment folyamatokban termelt és elektronikus kereskedelemben forgalmazott javakon és szolgáltatásokon alapul, amely cégek hálózati/internet technológiák segítségével irányítják tranzakcióikat, valamint tartják a kapcsolatot partnereikkel és ügyfeleikkel. A fogalom elterjedésében nagy szerepe volt Nicholas Negropontnak,¹⁴ aki az atomok feldolgozásáról a bitek feldolgozására való átmenetről írt, kiemelve ez utóbbi előnyeit, úm.: virtualitás, súlytalanság, globalitás, egyidejűség.

Sokan beszéltek a '90-es évek Amerikájában egy *új gazdaságról*, ami alatt egy, az iparra alapozott helyett, a szolgáltatási szektorra alapuló, a pénzügyi piacok felé orientált, erősen globalizált gazdaságot értettek. Úgy gondolták, hogy ez a változás biztosítja a folyamatos növekedést, alacsony munkanélküliséget és a gazdasági ciklusokkal szembeni immunitást – amire az információs és kommunikációs szektorbeli befektetések jelentették elsősorban a garanciát. Az új gazdaság főszereplői a *dot-com* (.com) – főként a NASDAQ-on jegyzett csúcstechnológiai cégek voltak, melyekre a rutin jellegű tevékenységet kihelyezése (outsourcing) volt jellemző. A gyors, de instabil növekedés nem tartott sokáig, a dot.com buborék szétpattant, megtisztítva a piacot.

Az ún. új gazdaság alapos kritikáját nyújtja Carl Shapiro és Hal R. Varian bemutatva,¹⁵ hogy ebben is ugyanúgy érvényesek a közgazdaság törvényei, mint a „hagyományosban”, nagyszerű leírást adva ugyanakkor a *hálózati gazdaságról*. Jellemzői, hogy digitális/információs alapokon áll és egy termék vagy szolgáltatás hozzáadott értéke nagy méretű, vagy globális hálózatokon keresztül realizálódik, ellentétben az ipari gazdasággal, ahol a fizikai vagy szellemi tulajdon egy adott vállalat fejlesztéséhez kötődik. A hálózatok általános elméletének kidolgozói között meg kell említenünk a csíkkarcfalvi születésű Barabási Albert-Lászlót,¹⁶ aki jelenleg az Egyesült Államokban tanít.

Az utóbbi időben komoly pályát futott be a *hálózati társadalom* fogalma is. Manuel Castells¹⁷ a hálózati logikát állítja az információs társadalom paradigmájának közepébe az információ, átütő készség, rugalmasság és konvergencia mellé. Ám szerinte az információs és a hagyományos gazdaság nem zárják ki kölcsönösen egymást, számos országban és/vagy iparágban inkább a gyártási folyamatok informatizálása lévén jellemző. Jan Van Dijk¹⁸ meghatározása szerint a hálózati társadalom alapvető szervezési módját egy társadalmi és média-hálózatokból álló, folyamatosan növekvő, infrastruktúra biztosítja minden (egyéni, csoport-, társadalmi) szinten. Darin Barney¹⁹ olyan társadalmak jellemzésére használja a terminust, amelyek két alapvető tulaj-

donsággal rendelkeznek: egyrészt bizonyos szofisztikált, főleg digitális, hálózati kommunikációs és információszervezési/elosztási technikák megléte, másrészt a hálózatoknak, mint az emberi kapcsolatok alapvető szervezési formájának a reprodukciója és intézményesülése.

Sok szerző, kiváltképp tudományszerűsítők és publicisták, hajlamosak az információs társadalmat valami előzmények nélküli, a semmiből megjelenő, sosemvolt csodaként megjeleníteni. De a tudósok is sokszor átsiklanak az előzmények fölött, nem tulajdonítanak kellő fontosságot azok bemutatásának, így az egész úgy néz ki, mint valami teljesen új társadalomtípus. Az információs társadalom-elméletek egyik legjobb kritikus, Frank Webster szerint²⁰ ezek a változás állandósága helyett a diszkontinuitásra helyezik a hangsúlyt, holmi ideológiai színezetet adva az egésznek. Figyelmen kívül hagyják, hogy a jelenlegi társadalom is egy, a gazdasági, politikai, kulturális tőke felhalmozására irányuló, kapitalista társadalom, megfelelően rólá, hogy az informatizáció és globalizáció ennek az általános, nem pedig az információs társadalom partikuláris kísérőjelenségei. Ekként Webster több korszakot különböztet meg a kapitalizmus történetén belül: a XIX. századi laissez-faire kapitalizmust, a XX. századi vállalati kapitalizmust és a XXI. századi információs kapitalizmust.

Amint az a felsoroltakból is jól látszik, a tematika igen széles és változatos, interdiszciplináris jellegű, jókora darabokat hasítva ki a szociológia, közgazdaságtan és az ún. mérnöki tudományok területéből. Ennek megfelelően a terminológia is igencsak változatos, inkonzekvens, gyorsan burjánzó és változó.

Mutatók és mérés

Ahhoz, hogy az információs társadalom-fogalom operacionális legyen, szükség van valamilyen mérési módszer kidolgozására, ám jelenleg a világon semmilyen egységes mérőszám-rendszer sincs használatban. Több nagy cég, szakmai szervezet, ill. statisztikai hivatal dolgozott ki saját metodológiát a különböző társadalmak információs szintjének bemérésére.

Egyik ilyen az International Data Corporation (IDC)²¹ által kidolgozott Information Society Index (ISI) – Információs Társadalom Index.²² Az információs, telekommunikációs és fogyasztói technológiai elemzésekre szakosodott céget Patrick J. McGovern alapította 1964-ben. Jelenleg több mint 1000 elemzője van 110 országban, akik globális, regionális és helyi szintű analíziseket készítenek műszaki és ipari lehetőségekről és trendekről. Részletes elemzést nyújt kormányzati tervezőknek, pénzügyi beruházóknak vagy IT

befektetőnek rangsorolva az országokat a következő, négy kategóriába osztott, 15 változó figyelembevételével:

Számítástechnika:	Telekommunikáció:
PC penetráció a háztartásokban,	szélessáv a háztartásokban,
IT-kiadások / GDP,	vezeték nélküli előfizetők,
IT-szolgáltatások / GDP,	kézibeszélők kiszállítása,
software kiadások,	
Internet:	Társadalom:
Internet felhasználók,	középfokú oktatás szintje,
otthoni Internet felhasználók,	felsőfokú oktatás szintje,
mobil Internet felhasználók,	polgári szabadságjogok,
e-kereskedelem kiadások,	kormányzati korrupció.

Ezek szerint a listát Dánia vezeti, amelyet Svédország, az USA, Svájc, majd Kanada követ, Magyarország a 28-dik, Románia pedig a 48-adik helyre került.

Másik jelentős szervezet, amely folyamatosan vizsgálja az információs társadalmat, a Nemzetközi Telekommunikációs Egyesület – International Telecommunication Union (ITU).²³ Az általa kiszámolt mutatószám az ún. ICT Opportunity Index (ICT-OI), vagyis az Információs és Kommunikációs Technológiai Megfelelési Index,²⁴ amely négy alindexből és tíz mutatószámból áll:

Info sűrűség:	Info használat:
Hálózatok	Felfogás
fix telefonvonalak	internet-felhasználók
Internet sávszélesség	számítógépek
mobil előfizetések	TV háztartásokban
Jártasság	Intenzitás
írni-olvasni tudás	szélessávú előfizetések
iskolázottság	kimenő forgalom

A vizsgálatnak 183 gazdaság képezi tárgyát, amelyeket 4 kategóriába sorolnak: felső (29), magas (28), közepes (63) ill. alacsony (63) – zárójelben a megfelelő kategóriába tartozó országok száma látható. Ezt a listát Svédország vezeti Luxemburg, Hong Kong, Hollandia, Dánia és Svájc előtt, míg az Egyesült Államok „csak” a 13. helyen szerepel. Magyarország az összesített lista 40-dik, Románia pedig az 55-dik helyén van, ami a „magas” csoport 11-dik, ill. 26-dik helyének felel meg.

Az Európai Unió statisztikái²⁵ nem tartalmazzak aggregált indexet az információs társadalom globális jellemzésére, de az *ipar, kereskedelem és szolgáltatások* szekció számos mutatószámot sorol fel, amelyek annak jellemzőit hivatottak illusztrálni. Ezek öt csoportba vannak osztva (zárójelben az adott csoportban lévő mutatók száma, bár sok esetben ezek tulajdonképpen további mutatócsoportokat jelölnek):

- politikai mutatók (10),
- információs társadalom: strukturális mutatók (12),
- távközlési szolgáltatások (2),
- számítógépek és Internet háztartásokban és vállalatoknál (3),
- egyének e-készségei (5).

Ezek a statisztikák általában országos szintű lebontásban hozzáférhetőek, kevés adat elérhető regionális szinten is. Részletesen, a következő pontban mutatjuk be őket. Ami Romániát illeti, a Nemzeti Statisztikai Intézet²⁶ csak kisszámú az információs társadalmat érintő mérőszámot tesz közzé – ezek általában le vannak bontva regionális, ill. megyei szintre.

Egyik-másik készség megítélésekor önbesorolós módszert használnak, mikor is a megkérdezett megmondja, hogy végzett-e már bizonyos műveleteket. A számítógép-kezelési készségeinek esetében ezek a következők: egy állomány/mappa másolása vagy áthelyezése; a másol/áthelyez utasítások használata információk másolásához/áthelyezéséhez egy dokumentum keretében; alapszintű aritmetikai formula (összeadás, kivonás, szorzás, osztás) használata egy táblázatkezelő munkalapján; állományok csomagolása; új eszközök (nyomtató, modem) csatlakoztatása és beállítása; számítógépes program írása valamely programozási nyelvben. Az internet-használati készségek esetében a következő műveletek elvégzését veszik figyelembe: valamely kereső program használata információk visszakeresésére; e-mail küldése csatolt állománnyal; üzenetek elhelyezése chatroom-okban, hírcsoportokban vagy más online fórumon; telefonhívások lebonyolítása Interneten keresztül; peer-to-peer állománycserélők használata filmek, zeneszámok, stb. cseréjére; honlap készítése. Egy adott készség esetében alacsony szintről beszélünk, ha az ahhoz tartozó műveletek közül az egyén 1-2-t ismer, közepesről, ha ezek száma 3–4, magas szintről, ha ez 5–6.

Az információs társadalom jellemzőinek mérésénél igen fontos figyelembe venni a *digitális megosztottságot* is, vagyis a különböző gazdasági, földrajzi, kulturális csoportok közötti eltérést. Így pl. ajánlatos lenne két szintet figyelembe venni: az „információs” elitekét és a tömegeket. Az első réteget a magas digitális képzettséggel (computer literacy) rendelkezők alkotják: azok,

akik számára nem okoz gondot a számítógép, ill. az információs és telekommunikációs eszközök használata, akik rendszeresen használják a világhálót nemcsak levelezésük lebonyolítására és információk beszerzésére, hanem pénzügyeik intézésére vagy munkavégzésre, de akár üzleti célból is. Velük szemben helyezkednek el az „információban szegény” csoportok, akik nemcsak nehezebben férnek hozzá a digitális technológiákhoz, de nem tudják azokat használni, legjobb esetben is legfeljebb alapszinten. Ők azok, akik a digitális befogadó programok (e-inclusion) célcsoportjait képezik. A két csoport aránya, illetve a köztük lévő „távolság”, igen fontos jellemzője egy adott országnak, ill. társadalomnak.

Románia és az EU

Az EU-n belül, témánk vonatkozásában, Románia igencsak az utolsók között van, főleg a háztartások esetében. Ennek okai között szerepel, hogy:

- Románia hangsúlyosan agrár ország, lakosságának cca. 40%-a vidéken él;
- erős bizalmatlanság él az elektronikus, „nem kézzelfogható” szolgáltatások és a „személyesen” nem elérhető eladók iránt;
- még mindig alacsony az információs és távközlési infrastrukturális fejlettség;
- az oktatás hiányosságai – kevesen vannak tisztában az információs társadalom által nyújtott lehetőségekkel (főleg vidéken);
- megkésetttség az információs és kommunikációs infrastruktúra kiépítésében.

A T1 táblázatban az EU-statisztikákban megjelenő információs társadalmi mutatószámokat foglaljuk össze, Románia és Magyarország esetében az EU-átlaghoz, valamint az Euro-övezethez viszonyítva. Ahol egyéb megjegyzés nem jelenik meg, ott a 2007-es évre vonatkoznak az adatok. Figyelemre méltó, hogy míg az egyéni Internet-használat tekintetében Románia még Magyarországhoz viszonyítva is jelentős lemaradást mutat, addig a vállalati szektorban a lemaradás az EU-átlaghoz képest jóval kisebb.

Másik jellemzője országunknak, hogy számottevő különbségek mutatkoznak a különböző régiók között, egyfajta kelet-nyugat gradiens mutatható ki. Az okok főként kulturálisak és történelmiak és a mai napig érvényesülnek, dacára a szinte fél évszázados kommunista gleichsaltolásnak. Ez jól látszik a T2 táblázatból is, amelyben a kommunikációra vonatkozó adatok vannak bemutatva, a 2005-ös év viszonylatában.

Felismerve az Európai Unió lemaradását Japánhoz és az Amerikai Egyesült Államokhoz viszonyítva, az Európai Bizottság 2000-ben meghirdette az *eEurope* tervet, más néven a Lisszaboni Stratégiát. Alapvető célkitűzése nem kevesebb, mint elérni, hogy 2010-re az Unió a világ legversenyképesebb tudásalapú társadalmává váljon. Ezt, tovább bontva a célhierarchiát, a következők megvalósításával óhajtja elérni:

- minden állampolgár, otthon, iskola, vállalkozás és hivatal beléptetése a digitális korba és bekapcsolása a világhálóba;
- egy digitálisan alfabetizált Európa megteremtése, amely egy az új ideák finanszírozására és kifejlesztésére kész vállalkozói kultúrán alapszik;
- biztosítani, hogy a teljes folyamatra jellemző legyen a társadalmi befogadó készség, építse a fogyasztói bizalmat és erősítse a társadalmi kohéziót.

Az információs társadalom megvalósításához vezető úton stációkat határoztak meg: az eEurópát követte az eEurópa+, az eEurópa 2005 majd az iEurópa 2010, mindegyik tovább finomítva a meglévő célkitűzéseket, ill. újabbakat állapítva meg. Bár már az elfogadáskor nyilvánvaló volt, hogy az alapvető cél – ti. tíz év alatt lekörözni az egész világot – nem elérhető, de a teljes stratégiai folyamat meghirdetése nem volt hiábavaló, több okból sem:

- felhívta a figyelmet az Unió tetemes lemaradására a világ másik két gazdasági nagyhatalmával szemben, pont a legdinamikusabban fejlődő, csúcstechnológiai területeken;
- új, állam feletti szintű, koordinációs mechanizmusokat hozott létre;
- középpontba állította a folyamatos, élethosszig tartó tanulás fontosságát a jelen Európájában.

Mindezek alapját egy korlátozásoktól mentes, a szabad piaci mechanizmusokon alapuló, szélessávú, biztonságos internet-hozzáférés képezné. A távoli és a vidéki régiók szélessávú internetelérésének megkönnyítésére pedig a meglévő strukturális alapokat használnák fel. Az információs társadalom több új alrendszerét kell létrehozni a hálózat segítségével: e-kormányzat, e-egészségügy, e-business. Sőt még az oktatás is hálózattá válik majd (e-tanulás/e-learning), miáltal maga az oktatási folyamat alakul át alapvetően, centrális szerepet kapván az élethosszig tartó képzés. Ezek a célkitűzések végigkísérik a Lisszaboni Stratégiát alkotó dokumentumokat is. Így, pl. a legújabbban, az Európai Bizottság új stratégiai keretének irányadó elveit tartalmazó *i2010* jelzésű dokumentumában.²⁷

- egységes európai információs tér megteremtése elérhető szélessávú kommunikáció, gazdag és változatos tartalom és digitális szolgáltatások;

- az innováció és a beruházások világszintre való emelése az információs és kommunikációs kutatásokban és az Európa és vezető versenytársai közötti távolság csökkentése;
- a szociális, gazdasági és területi kohézió növelése egy befogadó európai információs társadalom létrehozásával, a növekedésnek és foglalkoztatásnak a fenntartható fejlődéssel, jobb közszolgáltatásokkal és magasabb életminőséggel összeegyeztethető növelése;
- javaslatok kidolgozása és a szabályozó keretek aktualizálása az elektronikus kommunikáció, az információs társadalom és a médiaszolgáltatások terén, a Közösség pénzügyi eszközeinek felhasználása a stratégiai kutatásokba való beruházások növelésére, az információs és kommunikációs technológia terén az innovációt gátoló szűk keresztmetszetek megszüntetésére.

Állami szinten, a nemzeti reform programokban elfogadott prioritások biztosítják:

- a digitális konvergenciára vonatkozó új szabályozó keretek gyors és határozott elfogadását, különös tekintettel a nyílt versenypiacokra;
- a kutatások nemzetek közötti megosztását modern, interoperábilis, információs és kommunikációs közszolgáltatások kifejlesztéséhez;
- a beruházások felhasználását az információs és kommunikációs szektorbeli innováció növelésére;
- ambiciózus célok kitűzését az információs társadalom nemzeti szintű kifejlesztésében.

Bár témánkat illetően Románia helyzete egyáltalán nem rózsás, de nem is kilátástalan, ami elsősorban uniós tagságunknak és az abból fakadó előnyöknek köszönhető. Másrészt, a jelenlegi gazdasági fellendülés közepette, nem lehetetlen, hogy bejön a „későn induló előnye”, vagyis a köztes fázisok átugrásával adoptálni a legújabb technológiai fejlesztéseket. Mindennek persze feltétele, egyrészt a lakosság nagy tömegeinek a „beemelése” az információs társadalomba, másrészt egy „információs elit” kinevelése és itthon tartása megfelelő ösztönzők segítségével.

Jegyzetek:

¹ Z. Karvalics László: *Információ, társadalom, történelem – válogatott írások*; Typotex Kiadó, 2003.

² Jó bevezetés található a témába a Wikipedian, amin jelen rövid felsorolásunk is alap-
szik. L.: <http://en.wikipedia.org/>

- ³ Machlup, Fritz: *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*, 1962.
- ⁴ Drucker, Peter: *The Age of Discontinuity*, London: Heinemann, 1969.
- ⁵ Porat, Marc: *The Information Economy*, Washington, DC: US Department of Commerce, 1977.
- ⁶ Otto, Peter; Philipp Sonntag: *Wege in die Informationsgesellschaft. Steuerungsprobleme in Staat und Wirtschaft*, dtv 1985.
- ⁷ Richta, Radovan: "The Scientific and Technological Revolution and the Prospects of Social Development", in: Dahrendorf, Ralf (Ed.) *Scientific-Technological Revolution. Social Aspects*; London. Sage, 1977.
- ⁸ Stehr, Nico: *Knowledge and Economic Conduct. The Social Foundations of the Modern Economy*, University of Toronto Press, 2002.
- ⁹ Dyson, Gilder, Keyworth, Toffler: *A Magna Carta for the Knowledge Age*; The Progress and Freedom Foundation., 1994.
- ¹⁰ Bell, Daniel: *The Coming of Post-Industrial Society*; New York: Basic Books, 1976.
- ¹¹ Touraine, Alain: *Return of the actor: Social theory in postindustrial society*; University of Minnesota Press (Minneapolis), 1988.
- ¹² Fuchs, Christian: "Knowledge Management in Self-Organizing Systems"; in: *Journal of Knowledge Management Practice*, Vol. 5, 2004.
- ¹³ Lyotard, Jean-François: *The Postmodern Condition*; Manchester: Manchester University Press, 1984.
- ¹⁴ Negroponte, Nicholas: *Being Digital*; Vintage Books, 1995.
- ¹⁵ Shapiro, Carl; Hal R. Varian: *Information Rules: A Strategic Guide to the Network Economy*; Harvard Business School Press, 1999.
- ¹⁶ Barabási, Albert-László, *Linked: How Everything Is Connected to Everything Else*, 2002.
- ¹⁷ Castells, Manuel: *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. I*; Malden: Blackwell. Second Edition, Blackwell Publishers Ltd., 2000.
- ¹⁸ Van Dijk, Jan: *The Network Society*; London: Sage, Second Edition, 2006.
- ¹⁹ Barney, Darin: *The Network Society*; Cambridge: Polity, 2003.
- ²⁰ Webster, Frank: *Theories of the Information Society*; 3rd edition. London: Routledge, 2006.
- ²¹ <http://www.idc.com/>
- ²² <http://www.idc.com/groups/isi/main.html>
- ²³ <http://www.itu.int/net/home/index.aspx>
- ²⁴ ITU/UNCTAD: *World Information Society Report: Beyond WSIS*; 2007.
- ²⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?pageid=1996.45323734&_dad-portal&schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=REF TB information society&depth=2
- ²⁶ <http://www.insse.ro/>
- ²⁷ *i2010 – A European Information Society for growth and employment.* http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/docs/communications/com_229_i2010_31050_5_fv_en.doc.

T1. Az Eurostat információs társadalmi mutatói az Európai Unió, Magyarország, ill. Románia viszonylatában				
Mutató	EU27	EURO- övezet	HU	RO
<i>Politikai mutatók</i>				
<i>az Internetet rendszeresen használók, nem és hozzáférés típusa szerint (a 16–74 év közöttiek %-ában)</i>				
összesen	51	53	49	22
férfiak	56	57	50	24
nők	47	48	47	20
szélessávú hozzáféréssel rendelkező háztartásban élők	81	80	97	83
nem szélessávú hozzáféréssel rendelkező háztartásban élők	63	60	87	80
<i>Internet-hozzáféréssel rendelkező vállalatok, méret szerint (%)</i>				
összesen (legalább 10 alkalmazott)	93	95	86	67
kis vállalatok (10–49 alkalmazott)	92	94	85	63
közepes vállalatok (50–249 alkalmazott)	98	99	96	80
nagy vállalatok (legalább 250 alkalmazott)	99	100	98	95
<i>egyének kapcsolata a közhatalóságokkal Interneten keresztül (a 16–74 év közöttiek %-ában)</i>				
információszerzés közhatalóságok honlapjairól	26,9	29,7	21,7	4,0
hivatalos űrlapok letöltése	17,8	19,3	19,1	2,6
kitöltött űrlapok beküldése	12,6	13,4	13,5	1,8
<i>vállalatok kapcsolata a közhatalóságokkal Interneten keresztül (%)</i>				
információk megszerzése	57	58	51	39
űrlapok letöltése	58	60	52	36
kitöltött űrlapok visszaküldése	45	47	44	20

<i>Interneten keresztül javakat vagy szolgáltatásokat saját célra, a felmérést megelőző 3 hónapban, megrendelők/vásárlók (a 16–74 év közöttiek %-ában)</i>				
összesen	23	23	7	2
férfiak	26	26	8	2
nők	20	21	6	1
<i>Interneten keresztül megrendeléseket fogadó vállalatok, méret szerint (%)</i>				
összesen (legalább 10 alkalmazott)	15	15	4	3
kis vállalatok (10–49 alkalmazott)	14	13	4	3
közepes vállalatok (50–249 alkalmazott)	20	20	5	3
nagy vállalatok (legalább 250 alkalmazott)	31	33	11	4
<i>biztonsági problémákkal konfrontálódott egyének (2005-ben, Internetet használók %-a)</i>				
hitelkártya-visszaélések	1,3	1,4	0,3	:
Interneten keresztül továbbított személyi adatokkal való visszaélés	3,8	4,6	2,4	:
információ vagy idővesztést okozó számítógép-vírus	34,4	35,6	29,6	:
<i>biztonsági problémákkal konfrontálódott vállalatok (2005-ben, Internetet használók %-a)</i>				
engedély nélküli behatolás	2	2	6	:
zsarolás vagy fenyegetés	0	0	2	:
számítógép-vírusos támadás	29	30	65	:
egyéb feljegyzett biztonsági probléma	29	30	66	:
<i>szélessávú kapcsolattal rendelkező vállalatok, méret szerint (%)</i>				
összesen (legalább 10 alkalmazott)	77	82	70	37
kis vállalatok (10–49 alkalmazott)	75	80	67	33
közepes vállalatok (50–249 alkalmazott)	87	93	83	50
nagy vállalatok (legalább 250 alkalmazott)	95	97	94	73
<i>szélessávú kapcsolattal rendelkező háztartások (%)</i>				
	42	42	33	8

Információs társadalom: strukturális mutatók				
vállalatok, e-kormányzat-használata – Interneten keresztüli kapcsolattartás közhivatalokkal (%)	65	68	55	42
<i>egyének e-kormányzat-használata, nemek szerint (a 16–74 év közöttiek %-ában)</i>				
összesen	30	33	25	5
férfiak	33	36	25	6
nők	28	30	25	5
<i>egyének e-kormányzat-használata (a 16–74 év közöttiek %-a, a felmérés előtti 3 hónapban)</i>	30	:	25	5
<i>szélessávú penetrációs ráta (szélessávú kapcsolatok /100 lakos)</i>	18,2	:	11,6	6,6
<i>Interneten keresztüli e-kereskedelem a vállalatok összforgalmának %-ában</i>	4,2	3,4	2,4	1,2
<i>e-kormányzás on-line elérhetősége – 20 alapvető on-line közszolgáltatás elérhetősége (%)</i>	59	:	50	35
<i>Internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások (%)</i>	54	56	38	22
<i>információ- és távközlés-technológiai kiadások, terméktípusként (2006-ban, GDP %-ában)</i>				
információtechnológiai kiadások	2,7	:	2,5	2,1
kommunikációs kiadások	3,0	:	5,0	6,2
<i>távközlési árak, hívástípusonként (2006-ban, euró/10 perc hívás)</i>				
helyi hívás (10 perc)	0,36	:	0,40	:
országon belüli távolsági hívás (10 perc)	0,74	:	1,04	:
nemzetközi hívás az USA-ba (10 perc)	1,79	:	2,88	:
<i>a (liberalizáció előtti) piaci vezető fix vonalas szolgáltató piaci részesedése, hívástípusonként (2005-ben, a teljes piac %-ában)</i>				
helyi hívás	72	:	92	:
országon belüli távolsági hívás	66	:	90	:
nemzetközi hívás az USA-ba	56	:	87	:
vezető mobil kommunikációs szolgáltató (2006-ban)	39	:	45	:
Távközlési szolgáltatások				
<i>mobil telefon előfizetések száma (2006-ban, eger)</i>	520094	:	9966	17499
<i>mobil telefon előfizetések / 100 lakos (2006-ban)</i>	106	:	99	81

Számítógépek és Internet háztartásokban és vállalatoknál				
<i>Internet-kapcsolattal rendelkező háztartások aránya, kapcsolat típusa szerint (%-ban)</i>				
szélessávú kapcsolat	42	42	33	8
modem (dial-up normál telefonvonalon keresztül) vagy ISDN	14	16	5	14
<i>egyének Internet-kapcsolata, használati hely szerint (a 16–74 év közöttiek %-ában)</i>				
oktatási / tanulási helyen, a felmérést megelőző 3 hónapban	8	7	11	5
otthon, a felmérést megelőző 3 hónapban	47	48	38	16
(az otthontól különböző) munkahelyen, a felmérést megelőző 3 hónapban	25	26	21	8
máshol, a felmérést megelőző 3 hónapban	7	7	6	2
vállalatok, amelyeknek egyes alkalmazottai otthonról kapcsolódnak a vállalati információs rendszerhez (2006, %)	55	57	36	20
Egyének e-készségei				
<i>egyének számítógép-kezelési készségei (a 16–74 év közöttiek %-ában)</i>				
alacsony	13	12	10	14
közepes	24	25	22	10
magas	23	25	27	5
<i>egyének Internet-használati készségei (a 16–74 év közöttiek %-ában)</i>				
alacsony	29	:	22	16
közepes	23	:	24	10
magas	9	:	8	2
Forrás: Eurostat				

T2. Postai és vezetékes telefonszolgáltatások Romániában (2005)							
Régió	Telefon – előfizetések száma (Romtelecom)	Telefonbeszélgetések					Internet dial-up kapcsolat (Romtelecom)
		Belföldi városközi	Belföldi helyi	Nemzetközi	Vezetékes mobil	Vezetékes vezetékes	
Észak-Kelet	516399	88617	623705	16966	72510	3640	95434
Dél-Kelet	512061	91011	589061	12076	72469	3424	117972
Dél	491988	102198	601087	10654	81538	1943	154046
Dél-Nyugat	304601	55881	355478	6452	51719	6234	69048
Nyugat	375230	78902	543826	19631	69908	7080	225920
Észak-Nyugat	472590	82617	628638	18408	74825	10798	148902
Közép	499841	96633	639943	19651	76167	5155	199991
Bukarest-Ilfov	785160	198097	1720464	36721	184746	9180	451926
Románia	3957870	793956	5702202	140558	683882	47454	1463239
<i>Forrás: Román Nemzeti Statisztikai Intézet</i>							

Gyerő Dávid

Új vallásügyi törvény Romániában – fél évszázad után megújulás?

1. Rövid visszatekintés az előző vallásügyi törvényre

Románia 1948-as, kommunista beállítottágú kormánya fokozott erőfeszítéssel látott hozzá ahhoz, hogy a vallásfelekezeteket mihamarabb beillesse az ország új politikai rendszerébe. Az új Alkotmány megjelenése¹ csak előszele volt az igazi rombolást hozó viharok: egyelőre ugyanis még kijelenti, hogy a lelkiismeret és a vallás szabadságát az állam garantálja. Az egyházak saját szabályzataik szerinti önszervezése szintén garantált, amennyiben gyakorlatuk nem mond ellent az alkotmánynak, a közbiztonságnak vagy a közerkölcsnek. Igaz, az egyházat elválasztja az iskolától: a felekezetek nem tarthatnak fenn iskolákat, csak a lelkészképzéshez kellő oktatási intézményeket.

Az egyházak szabadságának igazi megfojtását a 1948. évi 177. számú dekrétummal² vitték végbe. A törvény elsősorban az államnak a felekezetek feletti szoros és széleskörű ellenőrzési szándékait tükrözi. A 24. cikkely például kijelenti, hogy az egyházak kongresszusokat vagy közgyűléseket csak a Kultuszminisztérium jóváhagyásával szervezhetnek, míg konferenciák vagy tanácskozások egybehívására szükséges a helyi hatóságok beleegyezése. A 25. cikkely feljogosította a Kultuszminisztériumot, hogy bármilyen egyházi határozatot vagy rendeletet felfüggeszzen, amennyiben a közrenddel vagy a közerkölccsel ellentétesnek ítéli. A pásztorleveleket és más körleveleket pedig tájékoztatásul meg kellett küldeni a minisztériumnak is.

A felekezetek eltérő módon viszonyultak az új állami vezetéshez. Az ortodox kiadványokban jelét sem lehetett találni ellenvetésnek, sőt olykor a későbbiekben „az állam felsőbbrendű érdekeire”³ hivatkozva éppenséggel igazolták a vallásszabadság korlátozását. A katolikus püspöki kar viszont 1948 augusztusában Nagyváradon kiáltványt fogadott el, amelyben jelezte az új törvény katolikus hit számára elfogadhatatlan cikkeit.

A kommunizmus idején Románia Alkotmánya még kétszer módosult. Az első módosítást⁴ 1952 őszén fogadta el a Nagy Nemzetgyűlés, ennek 84.

cikkelye előírja az egyházak számára a szabad szervezkedést és működést. 1965-ös keltezésű a második,⁵ ennek 30. cikkelye szerint bárkinek megvan a szabadsága arra, hogy egy vallást magáénak valljon vagy elutasítson, a vallásfelekezetek szabad működését pedig az állam garantálja. Jól ismert mindez a történelemből, hogy e jogok mind elméletiek maradtak, a valóság egészen másról szólt.

2. Bevezetés az új törvény közvetlen előzményeibe

Romániában a rendszerváltás után többszöri próbálkozás ellenére⁶ sem sikerült az Alkotmány előírásaival összhangban levő, a Románia által aláírt nemzetközi egyezményekkel és szerződésekkel egyező, és főként az új társadalmi és vallásos igényeknek megfelelő vallásügyi törvényt elfogadni. Ezért a még érvényben levő, de a mai körülmények között minden szempontból túlhaladott 1948/177-es vallásügyi törvény rendelkezései szerint kell sokszor esetszerűen eljárni: egyre inkább az számított, amit az 1948-as törvény nem tiltott, mintsem az, amit előírt.

Az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat előkészületei során, a 2000-es évek közepén az egyházak jogállását szabályozó törvényt külső nyomásra is elő kellett venni, a kérdést napirendre kellett tűzni. Első lépésként 2005 márciusában a kormány az elismert felekezetek vezetőivel találkozót szervezett, ahol ismertették a törvény megújítására vonatkozó szakmai érveket és politikai indokokat.⁷ Április-május során négy alkalommal is munkaértekezletet tartottak Bukarestben egyházi szakértők és más meghívottak részvételével, nemcsak a megfogalmazások finomítása, hanem a felekezetek közötti eltérő álláspontok közelítése céljából.

A tárgyalások befejeztével 2005. május 31-én a tizenhét elismert felekezet közül tizenhat⁸ előjárója aláírásával látta el a törvénytervezetté komolyodott dokumentumot, amelyet a Művelődési és Egyházügyi Minisztérium júniusban nyilvános vitára bocsátott. A közvita során megfogalmazott ellenvélemények és módosító javaslatok közül azonban a kormány csak egy párat minősített beépítésre érdemesnek.⁹

A törvénytervezet hazai és nemzetközi népszerűsítését szolgálta az a nemzetközi szimpózium, amelyet a Művelődési és Egyházügyi Minisztérium 2005 szeptemberében szervezett *Vallásszabadság romániai és európai vonatkozásban*¹⁰ címmel. A meghívottak között felvonult a Román Ortodox Egyház teljes vezetősége, ezáltal is kifejezván a tervezet iránti támogatását, de ott volt egy pár más, köztük magyar egyházfő is. Nemzetközi vonatkozásban fontos volt a Velencei Bizottság,¹¹ valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet¹² küldötteinek részvétele.

A törvénytervezetet 2005 júniusában, a társadalmi vita idején megküldték véleményezésre számottevő nemzetközi szervezeteknek. Alapos és fontos visszajelzést küldött az EBESZ keretében működő Emberi Jogok és Demokratikus Intézmények Hivatala,¹³ valamint az Egyesült Államok Helsinki Bizottsága.¹⁴ A Velencei Bizottság a 2005 októberi 64. ülésén foglalkozott a tervezettel, és miután egy sor komoly módosítást javasolt, a szöveget tulajdonképpen elfogadhatónak minősítette.

A törvénytervezet a 2005 őszén kezdődő parlamenti ülészakban került első olvasatban a Szenátus napirendjére. A Jogi szakbizottság, valamint az Emberjogi, egyházi és nemzeti kisebbségi szakbizottság közös véleményezésben javasolta a törvénytervezet elfogadását, ugyanakkor megfogalmaztak néhány módosító indítványt is. A Szenátus 2005. december 21-én fogadta el a törvényt, hallgatólagos eljárással.¹⁵ A jogszabály innen az ügyben döntő házként eljáró Képviselőházhoz került, ahol 2006 februárjától decemberig folyt a vita a jogi, valamint az emberjogi bizottság keretében. A ház plénuma december 13-án fogadta el a törvényt, elsöprő többséggel: egyetlen ellenszavazat és egyetlen tartózkodás volt csupán. Románia elnöke a 2006/489. számú egyházügyi törvényt december 27-én hirdette ki.¹⁶

3. A törvény tartalmi összefoglalása

A törvény négy fejezetre oszlik. Az *Általános rendelkezésekben* a vallás- szabadság meghatározása többnyire egyezik a nemzetközi emberjogi egyezmények megfogalmazásával: bármely személy azon joga, hogy valamely valláshoz tartozzon, ezt egyéni vagy közösségi formában a felekezetekre jellemző gyakorlatok vagy szertartások szerint kifejezze, beleértve a vallásoktatást is, valamint annak szabadságát, hogy vallásos meggyőződését megtarthassa vagy megváltoztathassa. Az *Emberi Jogok Európai Egyezményének* 9., 10. és 11. cikkelyei, az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának* 18., 19. és 20. cikkelyei, az *A gazdasági, társadalmi és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezmény* 13. cikkelye, valamint az *Egyesült Nemzetek Szövetsége Közgyűlésének a diszkrimináció és türelmetlenség elleni nyilatkozata* 18. cikkelye cseng vissza a meghatározásokból.

A vallásszabadság általános keretébe a törvény a szabad egyesülési jogot is beleérti, a maga tág jelentésében: az állam védi azokat a vallásos csoportokat, amelyek tagjai nem tartják szükségesnek jogi keretek kialakítását, és természetesen az jogi személyiséggel rendelkező szervezeti formákat is: az egyházakat, a vallásos egyesületeket.

A törvény a felekezetek állami nyilvántartásának két szintjét állapítja meg: az egyházakét és a vallásos csoportokét. A kettő közötti különbséget

elsősorban a közhasznúsági jelleg adja, amelyet az állam az előbbieik javára bizonyos időtartam és stabilitás esetén illetve alapján elismer, az utóbbiak esetében viszont nem.

A kétszintű szabályozás a törvényt bemutató hivatalos leírás szerint az Európai Unió államainak többségére jellemző,¹⁷ példaként említhető az állammal kötött megállapodás alapján vagy az enélkül működő egyházak helyzetét (pl. Olaszország), az államegyházak és a mellettük e minőség nélküli egyházak esete (pl. Görögország), vagy a közjogi státusszal rendelkező vallásos egyesületeket szemben a magánjogi státuszban működőkkel. A fő gond ezzel az érveléssel az, hogy a felsorolt esetekben nem az időtartam vagy a stabilitás volt a megkülönböztetés alapja, hanem esetenként eltérő tényezők.

A második – *Egyházak* című – fejezet az állam és az egyházak kapcsolatát, az egyházi státusz elnyerését, valamint az egyházi személyzet, a vagyon és az általuk szervezett oktatás rendjét szabályozza. Az állam és a felekezetek viszonyának alaptétele az utóbbiak lelki, nevelési, társadalmi, kulturális, valamint szociális partneri szerepének elismerése, valamint a társadalmi béke tényezőiként való megjelenítése. E viszony fontos meghatározói a felekezetek autonómiája, semlegessége, az államnak irányukban a diszkriminációtól való tartózkodása, valamint az állam és az egyházak együttműködése közös érdekeltségű területeken.

A törvényalkotók szerették volna, ha a jogszabály megjeleníti az egyházaknak nyújtott állami támogatás alapelveit – ezt a célt csak részben sikerült megvalósítani. Szem előtt tartva az egyházak közhasznú minősítését, az állam egyfelől közvetlen segítséget nyújt a személyzet fizetésére vagy az istentiszteleti helyek építésére, illetve javítására; másfelől a támogatás közvetett formában jelentkezik azáltal, hogy az állam adó- és más pénzügyi kedvezményeket biztosít. A pénzügyi támogatás megítélése során az állam elsősorban egy egyház híveinek létszámát tartja szem előtt, de megjelennek megítélési elvként az egyház valós szükségletei is. Bár nyilvánvaló többletforrást jelent a kisebbségi egyházak szempontjából, ez utóbbi elvvel az a gond, hogy a törvény mibenlétét nem részletezi, nem pontosítja, ki és minek alapján méri fel a valós szükségleteket.

Az egyházzá minősítés a Művelődési és Egyházügyi Minisztérium javaslatára kormányhatározattal történik, de csak ama vallásos egyesületek esetében, amelyekről tevékenységük és taglétszámuk alapján feltételezhető, hogy működésük hosszú távon stabil lesz.

Személyzeti ügyekben a törvény az egyházi alkalmazottak és a munkaadó egyház viszonyát a felekezet belső ügyének ismeri el, ezen kérdések kezelését a saját szabályzatok alapján a belső egyházi hatóságok és bíróságok hatáskörébe utalja.

A törvény szabályozza a temetkezési helyek hiányának esetenként kétnyes kérdését is. Egyfelől jogot biztosít bármely felekezetnek ahhoz, hogy híveit saját szertartása szerint a már meglévő temetőbe temethesse el, másfelől az önkormányzatok elé kötelezettségként állítja, hogy igény esetén, területükön köztemetőket létesítsenek.

A vallásoktatás kérdéskörénél a törvény előbb hivatkozik az állami oktatás keretébe beépített hitoktatásra és az önálló teológiai képzésre, majd éppen csak megemlíti a felekezeti oktatás létét, mint a 2003-ban módosított Alkotmány által előírt harmadik iskolai rendszert.¹⁸

A harmadik fejezet – *Vallásos egyesületek* – egy Romániában eddig ismeretlen jogi személyt honosít meg. Vallásos egyesületet legalább háromszáz román állampolgárságú és romániai lakhelyű személy hozhat létre, akik egy vallásos hitelv kifejezésére vagy megélésére társultak.

Az utolsó, *Záró rendelkezések* fejezet többek között arról rendelkezik, hogy az állam által már elismert tizennyolc egyház esetében nem szükséges az újbóli állami elismertetés.

4. A törvényben felmerülő fontosabb jogi problémák

4.1. A törvény helye és jellege a romániai jogszabályok sorában

Románia 2003-ban módosított Alkotmánya előírja, hogy a vallásfelekezetek általános jogállását organikus törvénnyel kell szabályozni.¹⁹ E besorolás a vallásügyi törvénynek elsőbbségi státuszt biztosít a rendes törvényekhez képest: elvi megközelítésben ugyanis a törvényhozó akkor minősít egy törvényt organikusnak, ha a szabályozott terület társadalmi fontosságát ezáltal is hangsúlyozni kívánja. Mivel organikus törvényt a parlamentben csak minősített többséggel lehet elfogadni vagy módosítani, nagyobb állandóságot biztosít az e módon szabályozott területnek.

A Velencei Bizottság véleménye²⁰ szerint a vallásügyi törvény szövege sok pontatlan hivatkozást tartalmaz más törvényekre, főként „a törvény szerint” vagy „a törvénynek megfelelően”²¹ kifejezések használata miatt. Pontos megjelölés hiányában gyakran nem lehet tudni, hogy a szöveg milyen más előírásra hivatkozik, ami árt a jogi hatékonyságnak, a törvény értelmezését nehezíti. A velencei szakértők szerint az ilyen hivatkozásokat kerülni kellett volna, és a szövegben a vonatkozó kérdést kimerítő módon szabályozni.

Mi több, van a törvénytörvényben olyan állítás, amelynek nincs szabályozó, azaz normatív jellege, hiszen utalás más jogszabályra, ekként felesleges. Ilyen például a 39. cikkely 2. szakasza, amely arról rendelkezik, hogy a

vallásfelekezetek által szervezett oktatási intézmények végzettjei számára az okleveleket az érvényben levő törvények szerint bocsátják ki.

El kellett volna kerülni a törvény szövegében olyan előírások megtartását, amelyek nyilvánvaló jogelveket fejeznek ki, és amelyek számára a törvény nyújtotta normatív védelem mellérendelése teljesen haszontalan. Ilyenek többek között: a 9. cikkely 5. szakasza, miszerint az állam partnerségi megállapodásokat köthet a vallásfelekezetekkel; a 13. cikkely 1. szakasza, amely azt írja elő, hogy az egyházak közötti kapcsolatnak a tiszteleten és kölcsönös megértésen kell alapulnia; a 32. cikkely 3. szakasza, amely lehetőséget biztosít egy tanár elbocsátására a felekezetnek okozott erkölcsi kár esetén; valamint a 33. cikkely 2. bekezdése, amely a vallásfelekezeteknek megadja az illetékességet tanintézeteik tanterveinek összeállítására.

A Velencei Bizottság a törvényhozási felfogást és módszert is minősítette.²² A szöveget meglehetősen hosszúnak és részletesnek találta, a szabályozás tárgyához képest. Némely előírást tömörebben is meg lehetett volna fogalmazni, másokat meg egyenesen ki lehetett volna hagyni, hogy a törvény szövege az érdekeltek számára hozzáférhetőbbé tegye a tartalmat. A törvénysszöveg lerövidülését szolgálta volna, ha a visszatérő előírásokat a törvényhozó összevonta volna, megismétlésük helyett. Például a vallásszabadság korlátozásának tiltását nagyjából azonos módon adja meg a 2. és az 5. cikkelyben, a vallás szabad gyakorlásának joga mindkét cikkelyben ugyanúgy biztosítva van; a vallásfelekezetek joga a saját alaptörvényeik alapján való önszerveződésre a 8. és a 14. cikkelyben is garantált.

A törvényt erőteljesen bírálók szintén kiemelték az akkori tervezet jogelméleti és jogtechnikai hiányosságait. A többnyire emberjogi szervezeteket tömörítő tiltakozás²³ nyomatékosan felhívta a figyelmet a szövegnek az Alkotmánnyal, és más törvényekbe foglalt általános jogelvekkel való összeférhetlenségére. Például a törvény néhány cikkelye korlátozza az egyházi személyek hozzáférését a világi igazságszolgáltatás eszközeihez. A bíráskodás terén párhuzamosan létező világi és egyházi szabályozás egymástól való világos elhatárolása töredékes, és nem mondja ki az állami törvény alkalmazásának elsőbbségét akkor, amikor az egyének alkotmányos jogai vagy szabadságai vannak veszélyben, és a kánonjogi előírás e tekintetben diszkrimináló jellegű. Továbbá, az alaptörvények és kánonok előírásai kizárólagos illetékességűek a belső fegyelmi ügyekben való eljárás rendjén, kizárván az állami bíróságok közbelépését.

Néhány a közelmúltban lezajlott romániai esemény – vallási gyakorlatok következtében beállt elhalálozás, egyházi személyzetnek a felettesek általi meghurcolása vagy zaklatása – feljogosít arra, hogy tartsunk tőle: az egyházak számára létrehozott sajátos, az állami bíráskodást megkerülő igazságszolgáltatási rendszer létrehozása több veszélyt rejt magában, mint lehetőséget.

Az egyházak jogalanyisága tekintetében a törvény által adott besorolások közül a legnagyobb vitát a 8. cikkely 1. szakasza váltotta ki: az elismert vallásfelekezetek közhasznú jogi személyek, emiatt jogi személyiségük közjogi jellegű. Az erről folytatott társadalmi vitát többek között az tette érdekessé, hogy a felekezetek e kérdésben eltérő véleményeket szóltattak meg. A Baptista Keresztyén Egyház például tiltakozott²⁴ a közjogi besorolás ellen, és helyette a magánjogi jelleget tartotta megfelelőbbnek. Érveik szerint a törvény nem ítélt oda egy jogi személynek alanyi jogon olyan minősítést, amelynek megszerzését más törvény feltételekhez köti. Álláspontjukat jogi értelemben az egyesületekre és alapítványokra vonatkozó nemzeti jogszabály²⁵ előírásai is alátámasztják. A rendelet ugyanis a közhasznú jelleg jogi személy általi elnyerését a következő feltételek egyidejű teljesítéséhez köti: tevékenysége legyen általános vagy közösségi érdekeltségű; a kérés benyújtása előtti legalább hároméves folyamatos működés; kitűzött céljai többségének megvalósítása; tevékenységi beszámolójából kitűnik, hogy tevékenysége célkitűzéseinek megfelelő volt; az utolsó három év zárszámadásai és költségvetései bizonyítják, hogy aktívuma nem kisebb az alapítási vagyont értékenél.

Az egyházi jogalanyiság eldöntésének nehézsége valójában abból ered, hogy az érvényben levő törvények az egyház jellegét nem szabályozzák világosan. A jogalanyiságot kettősség jellemzi, mert egyfelől az egyházi szervezetek nyilvánvalóan nem állami intézmények, másfelől ugyanakkor nyilvánvaló előnyöket élveznek a klasszikus magánjogi alanyokhoz képest. Romániában az egyházak jogalanyiságában egyszerre van jelen a magánjogi és közjogi jelleg.²⁶ A magánjogi jelleget elsősorban azon tevékenységek mutatják, amelyek közelítenek a többi civil szervezet jogi helyzetéhez; e munkát az egyházak főként olyan magánjogi szervezetek (egyesületek, alapítványok) révén végzik, amelyek konkrét hitéleti vagy társadalmi feladatokat látnak el, pl. az ifjúsági egyletek, a nőszövetségek, a szakmai vagy szociális alapítványok. A közjogi jelleg meglétét az egyházak egy sor sajátos jellemzője legalább ilyen erősen mutatja: sajátos önrendelkezési joguk van, pl. olyan szabályalkotói és végrehajtói hatáskörrel bíró hatóságaik vannak, amelyek munkájába az állam nem avatkozhat bele, sőt határozataikat világi bíróság nem írhatja felül. Tevékenységüket az állam részarányosan pénzügyileg is támogatja, pl. hozzájárul az alkalmazottak fizetéséhez, vagy a felvállalt közszolgálatok költségeit fedezi, pl. a felekezeti oktatás vagy a diakóniai és karitatív gondozás területén.

A közjogi jelleg törvényerőre emelésének pozitív hozadékaik között Gabriel Andreescu megemlíti,²⁷ hogy a vallásfelekezetek ettől kezdve jó értelemben a közhatóságokhoz hasonlóvá válnak: az állampolgárok e jellegnél fogva megtámadhatják az egyházi határozatokat a közigazgatási bíróságon; a beadványokra a törvényes határidőn belül választ kell kapniuk; a közpénzek-

ből való részesedés következtében pénzügyi és gazdasági rendszereiket átláthatóvá kell tenniük, eleget téve az elszámoltatási kötelezettségeknek.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a romániai vallásfelekezetek elvileg magánjogi, gyakorlatilag sajátos jogosítványokkal rendelkező közjogi jellegű jogalanyok. Az új vallásügyi törvény ezt a sajátos helyzetet kodifikálja.

4.2. Az állam és a vallásfelekezetek viszonya

4.2.1. A vallásos közösségek önrendelkezésének tiszteletben tartása

A vallási közösségek jogállásának szabályozásában az egyik kiemelkedő fontosságú alapelv: az állam fordítson különös figyelmet független létezésük és önrendelkezésük biztosítására. A vallásfelekezetek önrendelkezése egy demokratikus társadalom sokféleségéből származó követelmény, amelyet az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikkelye²⁸ a gondolkodás, a lelkiismeret és a vallás szabadságának védelmeként ír elő.

E tekintetben a törvény néhány előírása az állam részéről vitatható jogosultságú beavatkozási szándék kifejeződésékként értelmezhető. Például a 18. cikkely c. pontja szerint az állami elismerést kérő vallásos egyesületeknek be kell mutatniuk hitvallásukat, szervezeti és működési szabályzatukat, valamint vallási célkitűzéseik elérése érdekében kifejtett meghatározó tevékenységüket. A törvény azonban nem rendelkezik arról, hogy ezen információkat ki és milyen alapon értelmezi vagy minősíti, formailag és tartalmilag az információk milyen kritériumoknak kell megfeleljenek, és főként: milyen módon és mértékben segítik a kormányt az elismeréssel kapcsolatos támogató vagy elutasító határozat meghozatalában?

A Görög Katolikus Egyház szerint²⁹ az állam egyenesen illetéktelen lelki vonatkozású ügyek minősítésében. „A vallásos közösségek autonómiájának a törvény által elismerése és szavatolása csak az állam vallási kérdésekben való illetéktelenségének elvével összhangban lehetséges, oly módon, hogy a közhatóságok ne avatkozhatnak be egy felekezet belső szabályozásainak ügyeibe. A semlegesség elvének jegyében az állam nem támogathatja valamely felekezet belső szabályainak a közszférában való alkalmazását. Például, ha egy egyház belső rendje megtiltja tagjainak a kiválás lehetőségét, az államnak kötelessége közbelépni, hogy megakadályozza az egyháznak a kiválni akaró személlyel szembeni erőszakos, a nyomásgyakorlás eszközeivel való fellépését.”

A 26. cikkely szerint a vallásfelekezeteknek saját bíróságaik lehetnek a belső fegyelem és fegyelmezés területén előálló ügyekben, amelyekben önön alaptörvényeik és más belső előírásaik szerint járnak el. A Velencei Bizottság bár értékelte,³⁰ hogy az előírás az egyházak önrendelkezési jogának ritka szép biztosítéka, arra is figyelmeztetett, hogy az általános állami bírás-

ködés által nyújtott garanciák ily széles módon való kizárása nincs összhangban az Emberi Jogok Európai Nyilatkozatának a tisztességes tárgyaláshoz való jogot biztosító 6. cikkelyével.³¹

A 24. cikkely 2. szakasza előírja, hogy a vallásfelekezetek önálló nyugdíjintézzel vagy nyugdíjalappal rendelkezhetnek, amelyeket saját vezető testületeik által elfogadott szabályzat szerint működtetnek. Az Erdélyi Unitárius Egyház átirata szerint³² az a kitétel, miszerint az egyházi nyugdíjintézetek szabályzatainak összhangban kell lenni az állami társadalombiztosítási törvény általános elveivel, nyilvánvaló, a törvényszövegbe foglalása felesleges. Ez előírás nem jelenti azt, hogy például a nyugdíjjárulék szabályozása vagy a nyugdíjazási részletkérdések területén az egyházaknak ne volna önálló határozati joguk. Sőt, a vezető testületek hatáskörébe tartozik többek között a munkaadó és a munkavállaló részéről befizetendő társadalombiztosítási járulék összegének megállapítása, a folyósítandó nyugdíjak mennyiségének eldöntése, vagy a minimális nyugdíjkorhatár meghatározása is.

A 16. cikkely 1. szakasza megerősíti a nemzeti kisebbségek anyanyelvének szabad használatához való jogot, kijelentvén, hogy az elismert vallásfelekezetek tevékenységük során bármilyen szabadon választott nyelvet használhatnak. A szakasz zárómondata azonban pontosítja, hogy a könyvelési és pénzügyi nyilvántartásokat román nyelven is vezetni kell. A 2. szakasz kiegészíti, hogy az állami hatóságokkal való hivatalos kapcsolatokban az egyházak kötelesek a román nyelvet használni.

A 15. cikkely a 16. cikkelyhez képest nyilvánvalóan kisebb súlyú rendelkezést tartalmaz, amikor leszögezi, hogy a vallásfelekezetek által használt bélyegeken és pecsételen kötelező módon fel kell tüntetni a felekezet hivatalos elnevezését, amely alatt elismerték. Amikor az Erdélyi Unitárius Egyház azt a kiegészítést javasolta,³³ hogy a nemzeti kisebbségek egyházi használhassanak kétnyelvű pecsétet is, a második nyelv pedig a hívek anyanyelve legyen, az előterjesztést a törvény vitája során fgyeembe sem vették.

Végül szót érdemel, hogy az Erdélyi Unitárius Egyház a törvénytervezet vitája rendjén szóvá tette: az előző törvényhez képest az új jogszabály szövegéből hiányzik a hivatkozás a vallásfelekezetek előjáróinak állam általi elismerését illetően. Egyes egyházak képviselői úgy értékelték, hogy egy ilyen elismerési feltétel sértené az egyházak autonómiáját. Az unitáriusok szerint mindenképpen szükség van egy olyan, az egyházakkal egyeztetett valamely olyan jogi előírásra, amely az egyházfők helyzetével kapcsolatos gyakorlati tennivalókat megkönnyíti: például az állam által folyósított közméltósági pótlék kérdése, vagy diplomata útlevél kiállítása.

Ehhez az unitáriusok szerint a vallásfelekezeteknek egyet kellett volna érteni legalább az egyházfők megválasztását jelző átirat közlésének fontossá-

gában, valamint e tudósítás állam általi tudomásulvételének kifejezésében, nemcsak az irat beiktatása, hanem egy közjogi okirat, pl. államelnöki rendelet kibocsátásában is. Ezen egyetértés azonban nem valósult meg.

4.2.2. A Román Ortodox Egyház törvényes helyzete

Az Egyesült Nemzetek Szövetségének Emberi Jogi Bizottsága által is osztott többségi nemzetközi jogi álláspont szerint³⁴ az államok elismerhetik egy egyház különleges szerepét a társadalmuk számára, sőt államvallássá is nyilváníthatják azt, azzal a feltétellel, hogy az elismerés ne vezessen a többi felekezettel szembeni hátrányos megkülönböztetéshez.

Ebben a vonatkozásban a törvény 7. cikkelyének 2. szakasza, ahol a román állam elismeri a Román Ortodox Egyház, valamint a többi vallásfelekezet fontos szerepét Románia nemzeti történelmében és a román társadalom életében, első látásra nem vet fel külön kérdést, hiszen az ortodox egyház szerepe mellett a többi felekezetét is hangsúlyozza. A törvénytervezet vitája során ez volt a kifejezett véleménye nemcsak az ortodox egyháznak, hanem többek között a baptista és a hetednapot ünneplő adventista egyháznak is. Más felekezetek viszont, például a református, az unitárius és az evangélikus-lutheránus, a teljes bekezdést törlésre javasolták, mert úgy látták, az ortodox egyház fontos szerepének kihangsúlyozása politikai jellegű nyilatkozat, amelynek nincs jogi funkciója, főként az egyházak törvény előtti egyenlőségét kimondó 9. cikkely tükrében.

A Görög Katolikus Egyház szerint kizárólag az ortodox egyház fontos szerepének nevesített kihangsúlyozását újra kell gondolni, hiszen a görög katolikus egyház is a maga során egy jelentős nemzeti, kulturális és történelmi súllyal bírt, amely tényt egyébként Románia 1923-as,³⁵ valamint 1938-as³⁶ Alkotmánya is elismert. Következésképpen az ortodox egyház jelentősége mellett a görög katolikus egyház szerepét is kérte kifejezetten kihangsúlyozni a törvény szövegében.

Érdemes idézni egy ortodox teológiai tanár véleményét,³⁷ aki szerint a múltban a *nemzeti egyház* fogalmát tudatlanságból vagy rosszhiszeműségből rendszeresen összekeverték az *államegyház* kifejezéssel. Ugyanő hívta fel a figyelmet arra, hogy a vallásügyi törvényre tett összes korábbi javaslat feletti vita során az Ortodox Egyház a nemzeti egyház fogalmának megjelenítését kulturális és nemzeti azonosságtudatra alapozott érvekkel védte. Mivelhogy azonban e jelzőből nem következik semmilyen előjog, az ortodox egyház fokozatosan arra az „intelligens” felismerésre jutott, hogy nem érdemes erőltetni e lényegében üres és előnyököt nem hozó kifejezést, amely ráadásul eszményi indokot kínál az ortodoxia erőszakos terjeszkedéssel és megkülönböztető magatartással való vádolására.

4.2.3. A vallásfelekezetek pénzügyi támogatása

A vallásfelekezetek állam általi támogatását a 10. cikkely 1–8. szakaszai szabályozzák. Az 1. szakasz szerint az egyházaknak elsősorban saját bevételeikből kell fedezniük intézményeik fenntartását, valamint tevékenységeik költségeit. A törvény szerint kiadásaik fedezésére a felekezeteknek joguk van hozzájárulást kérni a hívektől. E joggal kapcsolatban a törvénytervezet vitája során egyes egyházak úgy vélték, a pénzbeli hozzájárulás ügyében a döntést a hívekre kellene bízni. A szöveg végső formája többnyire eloszlatja a felszólalók aggályait, mert a 10. cikkely 5. szakasza kimondja, hogy egyház fenntartói járulék fizetésére kényszeríteni senkit sem lehet.

A törvénytervezet Vallásügyi Államtitkárságtól jövő szövegében (10. cikkely 2. szakasz) eredetileg az állt, hogy a hívek az egyházaknak fizetett hozzájárulást levonhatják az adózandó jövedelemből. A Pénzügyminisztérium javaslatára³⁸ azonban az adókedvezményt hozó passzust kiiktatták a szövegből azzal az indokkal, hogy a pénzügyi szabályozások tökéletesítése során minden pénzügyi vonatkozású előírást az Adóügyi Törvénykönyv egységes keretébe kell belefoglalni. A pénzügyi alaptörvény egyébként előírja,³⁹ hogy rendelkezései bármely más jogszabállyal szemben elsőbbséget élveznek, elmentmondás esetén pedig az Adótörvénykönyv kitételeit kell alkalmazni.

A törvény 10. cikkelye 4. szakaszáról, miszerint az állam kérésre hozzájárul a vallásfelekezetek lelkészi és világi alkalmazottainak fizetéséhez, a felekezetek igen eltérő módon nyilatkoznak. A törvény szövegére tett eredeti javaslatban a Vallásügyi Államtitkárság sokkal merészebben fogalmazott, mert „az állam fizeti a lelkészi személyzetet” formula szerint teljes körű állami javadalmazásra lehetett volna számítani. A szövegrész élénk vitát váltott ki, mert többen elvi megfontolásból elutasították az állami fizetések folyósításának gondolatát. Végül a teljes körű állami fizetés biztosítása résztámogatás folyósításává sorvadt, főként mert a Pénzügyminisztérium is azt támogatta, hogy az állam járuljon hozzá az egyházi alkalmazottak fizetéséhez. A teljes fizetés helyett résztámogatás nyújtását eredményező változtatás melletti egyik fő érv a lelkészeknek nyújtott állami fizetéseket szabályzó törvény volt,⁴⁰ miszerint az állam a költségvetéséből „támogatást nyújt” az egyházaknak a lelkészek javadalmazására.

Máskülönben ez az előírás, amely szerint az állam támogatja az egyházi személyzet fizetését nemcsak az egyháztagok létszámának, hanem a valós létezési és működési szükségleteknek is a függvényében, komoly segítséget jelent az egyházaknak. Ugyanezen elv megjelenik a 6. szakaszban is. A Vallásügyi Államtitkárság eredeti szövegjavaslatában mindkét helyen csak az arányosság elve szerepelt egyedüli támogatási kritériumként, amit a kisebb

létszámú egyházak, főként a református és unitárius képviselők erőteljesen elleneztek.⁴¹ Az arányosság elvének törlését kérő érvelésében az Unitárius Egyház szakértői rámutattak, hogy a csak létszamarányosan elosztó támogatósi elv alkalmazásával évszázados múltú, de kis lélekszámú egyházak lényegében a gazdasági ellehetetlenedés szélére sodródának.

A 11. cikkely szerint a felekezeteknek nyújtott állami támogatás pénzügyi kedvezményekben is megmutatkozik, a 44. cikkely pedig ezek érvényességét kiterjeszti a vallásos egyesületekre is. A törvénytervezet korábbi szövegváltozataiban, egyes egyházak javaslatára, megjelent a kedvezményeket szemléltető néhány példa: mentesség az istentiszteleti helyek után fizetendő épületadó alól, mentesség az építési engedély kiállításával járó illeték befizetése alól, vagy az építkezések során az államnak befizetett értéknövekedési adó (TVA, magyar jogrendben ÁFA) visszatérítése. Az Unitárius Egyháznak a példák melletti érvelése azon alapult, hogy kézzelfogható hivatkozások nélkül a jogszabály kerettörvény, elvi jellegű előírások gyűjteménye volna.

A vita során a szövegbe beemelt példákat a végső szakaszban kiiktatták, elsősorban a Pénzügyminisztérium képviselőinek a nyomására, akik az istentiszteleti helyek építése rendjén befizetett értéknövekedési adó (TVA) bevétele ellen érveltek. A pénzügyi szakvélemény jogos, ugyanis a javaslat a visszatérítést az értéknövekedési adó (TVA) befizetése alóli mentességgel tekintette egyenértékűnek, amit az adótörvénykönyv már megadott az egyházaknak,⁴² újabb kodifikációja értelmetlen.

A 10. cikkely 7. szakasza szerint az állam az egyházak tevékenységét a társadalmi szolgáltatást biztosítói minőségében is támogatja. Erre vonatkozóan a Munkaügyi Minisztérium felhívta a figyelmet a területet szabályozó törvényre,⁴³ miszerint az egyesületek és alapítványok mellett a vallásfelekezetek is társadalmi szervezetekként ismertetnek el. A törvény azt is előírja, hogy a társadalmi szolgáltatás jogát egy akkreditációs folyamat során kell megszerezni, alanyi jogon nem jár mindenkinek.

4.3. A törvény által biztosított vallásszabadság

4.3.1. A gondolkodás, a lelkiismeret és a vallás szabadsága

Az *Általános rendelkezéseknek* szentelt I. fejezet, főként az 1–6. cikkely, kimondottan a gondolkodás, a lelkiismeret és a vallás szabadságának biztosításával foglalkozik, kijelentvén, hogy a román állam tiszteli és garantálja ezen alapjogok mindenki általi megélését az ország területén. A három alapjog szövegszerű felsorolása nyilván az Emberi Jogok Európai Nyilatkozatának 9. cikkelyéből való. Ezen szándékos azonosság ismeretében annál meglepőbb, hogy némely egyház a törvény feletti vita során ellenezte eme megfogalma-

zást. Szerintük az 1. cikkely 1. szakasza lényegében az Alkotmány lelkiismereti szabadságra vonatkozó előírását veszi át⁴⁴, amely szabadságban a vallás szabadsága is bele foglaltatik. Következésképpen, szerintük a törvénynek egyedül e vallási szabadságra kellett volna hivatkoznia, a gondolkodás és a lelkiismeret megemlítése nélkül.

Az Erdélyi Unitárius Egyház a vita során szóvá tette, hogy a vallásszabadságot taglaló rendelkezést hiányosnak minősíti.⁴⁵ Tulajdonképpen két további alapelvet javasoltak az általános rendelkezések közé való felvételre. Az első a felekezeti oktatás állam általi megszervezésének és támogatásának megjelenítése volt, a második pedig az egyházak tulajdonjogának helyreállítása a kommunista rendszer által jogtalanul elkobzott ingó és ingatlan javak felett.

Továbbá, ugyancsak az unitáriusok javasolták azt is, hogy az első fejezet általános érvényű alapelveit egy bevezető indoklásba, ún. preambulumba foglalják bele. Ezen elvek közül némelyek a későbbi cikkelyekben lettek volna kodifikálva, míg mások a törvény további szabályozásainak értelmezését segítették volna elő. A javaslatot a többség el is fogadta, és a 2005. április hónapban használt munkaszövegben meg is jelent a preambulumban, mint azon alapelvek összefoglalója, amelyeket a törvény tovább részletez. E bevezető aztán jogtechnikai megfontolásból csakhamar eltűnt, és tartalma az első fejezet általános rendelkezései közé került át.

4.3.2. A gyalázó és uszító tettek megtiltása

A törvény szövegének a Képviselőház jogi bizottságában való megvitatása egy lényeges kiegészítést eredményezett, tudniillik a 13. cikkely korábbi, a kormány által javasolt tartalmát, „Romániában tilos a vallásos uszítás és gyalázkodás minden formája és eszköze”, megtoldták egy további kifejezett tiltással, „a vallásos jelképek nyilvános megsértésére” vonatkozóan.

Ezen végső szövegben is megjelenő kiegészítést számos nem-kormányzati szervezet bírálta hevesen, határon innen és túl, mert úgy gondolták, hogy általa az egyén önkifejezéshez való joga súlyosan sérül. A tiltakozók elhíresült megfogalmazása úgy szólt,⁴⁶ hogy ha ezen előírást szigorúan be fogják tartani, akkor számos művészi cselekedet illetve alkotás gyalázásnak vagy sértésnek minősül majd, például Dan Brown *A Da Vinci-kód* vagy Alina Mungiu-Pippidi *Az evangélisták* című könyve a tiltott művek nyilvántartására kerül.

Ezzel egy időben a tiltakozók visszautasították a felekezeti misszió olyan beállítását is, mint ami egyetlen céljául más felekezetek tagjainak elhálását tűzi ki, függetlenül a felhasznált eszközök jogos vagy jogtalan jellegétől. Ezen értelmezés szerint a hit terjesztésének nem léteznek elfogadható

módjai, az evangélium hirdetése minden esetben hittérítésként jelenik majd meg. A tiltakozók kihangsúlyozták, hogy az evangélium terjesztése tulajdonképpen minden egyház Jézustól kapott feladata. Ebben az összefüggésben azt vallották, hogy egy felekezet részéről csak a kényszerítő eszközökkel elért emberhalászás minősül hittérítésnek, és csak ezen formáinak kellene a törvény által büntetve lenniük.

A Vallásügyi Államtitkárság a vallásos jelképek nyilvános megsértését elítélő szakasz védelmében azzal érvelt, hogy a szövegnek nincs büntetőjogi vonatkozása, csak kijelentő jellege annak érdekében, hogy az önkifejezés szabadsága ne ütközzön a vallásos hit érzékeny valóságával. Megjegyzésre érdemes, hogy az eredeti szövegnek eme vallásos jelképeket védő kiegészítése éppen a Mohamed prófétát nevetséges helyzetben feltüntető dániai karikatúrák körül kirobbant nemzetközi botrány hevében történt. Az államtitkárság azonban ezzel együtt úgy ítélte meg, hogy a kiegészítés egyaránt alkotmányos és eurokonform; érvelésük rendjén hivatkoztak is az Alkotmányra, miszerint a lelkiismereti szabadság védelmének a türelem és a tisztelet jegyében kell megnyilvánulnia.⁴⁷

Az érvelés rendjén elhangzott az is, hogy az istenkáromlás büntetőjogi elítélése több európai állam törvénykezésének része. Hivatkoztak az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Wingrove vs. Nagy-Britannia ügyben 1996-ban hozott ítéletére⁴⁸ is, felidézvén, hogy az önkifejezés szabadsága csak a politikai diskurzusok vagy az általános érdekeltségű ügyek esetében korlátlan. Az erkölcs és a vallás kérdéseit, valamint a belső meggyőződéseket szabályozó ügyekben azonban az államoknak nagyobb mérlegelési és értékelési szabadsága van a korlátozásokat illetően.

4.4. Új vallásfelekezetek elismerése és bejegyzése

4.4.1. A vallásfelekezeti minőség elismerése

A 40–48. cikkely szerint a vallásos egyesület minőség elnyerését egy hivatalos nyilvántartásba való felvétel koronázza. Eme bejegyzés feltétele az, hogy az egyesületnek legalább háromszáz román állampolgárságú, romániai lakhelyű tagja legyen.

A Velencei Bizottság olvasatában⁴⁹ ezen feltétellel két gond van. Először, a létszámhatár teljesítését a nagy világvallások – mint a hinduizmus, buddhizmus – követőinek elméletileg nehéz lesz teljesíteni, hiszen előfordulhat, hogy nem lesz éppen annyi, a feltételeket teljesítő tagja az országban. Másodszor, a román állampolgárság feltételül állítása egyet jelent a nemzeti származás, valamint az állampolgárság alapján történő megkülönböztetéssel,

ez pedig ellentmondásban van egy sor nemzetközi, Románia által is elfogadott egyezmény szellemével és betűjével. Következésképpen, a törvényhozónak enyhítenie kellett volna e követelményt mind a létszám, mind az állampolgárság tekintetében.

A vallásfelekezetek elismerésére vonatkozó megkööttségeket a 17. és 18. cikkelyben olvashatjuk. Eszerint, a vallásfelekezeti minőség elnyerése csak azon vallásos egyesületek által lehetséges, amelyek tevékenységük és taglétszámuk által állandóságot és tartósságot, valamint közérdeket szolgáló garanciákat tudnak felmutatni. Egy világi jellegű egyesületre vonatkoztatva, főként különleges körülmények között, még elfogadhatóak lennének ezek a feltételek, az egyházi jelleggel való összefüggésükben azonban legalább túlzottnak tűnnek.

A taglétszámra vonatkozó feltétel a 18. cikkely olvasatában azt jelenti, hogy a minőségre pályázó egyesületnek legalább Románia lakossága 0,1%-át tagjai között kell tudnia, a legutóbbi népszámlálás adataival számolva. Jelenleg a 22,3 millió lakoshoz képest ez a számítás 22.300 tagot jelent, mindannyian román állampolgárok, sőt romániai lakosok. Az állandóságra vonatkozó követelmény tartalma: minden vallás felekezeti címre pályázó vallásos egyesületnek törvényes okiratok útján bizonyítania kell, hogy a törvény által előírt módon alakult meg, s hogy Románia területén megszakítás nélkül legalább tizenkét éven át tevékenységet fejtett ki.

A taglétszám, valamint az állandóság ilyen magasra emelt és mereven megkövetelt feltétele a valóságban nagyon nehézvé teheti az egyházzá való kikiáltás elérését. Következésképpen azt kell mondanunk, hogy már a pontos létszámküszöb bevezetésének elvét meg kellett volna kérdőjelezni, hiszen rugalmasabban kezelhető kritériumok használata a sajátos körülményekre is figyelni tudó értékelési mércét biztosított volna.

Az elismerési folyamattal kapcsolatban a Velencei Bizottság is kritikusan nyilatkozott,⁵⁰ „elég merev” jelzővel illetően a törvény vonatkozó részét, amelyhez az egyházaknak alkalmazkodniuk kell az elismerés érdekében, sőt oda kell igazítaniuk tevékenységüket is. Az Egyesült Államok Helsinki Bizottsága is negatív értékeléssel illette az elismerési kritériumokat. Az ezen kritikákra adott válaszában a törvényt kezdeményező Vallásügyi Államtitkárság kifejtette⁵¹, hogy ezen modell nemcsak Romániára jellemző, hanem szervesen beilleszkedik az állam-egyház viszony európai modelljébe. Az Amszterdami Szerződés⁵² 11. nyilatkozata⁵³ szabadságot biztosít az államnak arra, hogy a felekezetek jogállását a saját hagyományai alapján szabályozza.

Ennek alapján az államtitkárság európai példákat sorol fel álláspontja igazolására: Ausztria 0,2%-os és Csehország 0,1%-os létszámküszöbe áll a romániai helyzethez a legközelebb. Belgium egy új egyház állam általi elisme-

réséhez szintén a lakosság 0,1%-át kéri az egyház tagjának lenni, azaz 10.000 embert. Szlovákiában ez a szám az ötmillióssal összlakosság 0,4%-a, azaz 20.000 hívő. Más állam, például Németország, nem szabott meg egy bizonyos százalékot, s a kérvényező egyház helyzetét az állam vonatkozó hatóságainak megítélésére bízta. Ehhez képest a romániai törvényhozó jobbnak látta egy átlátható és kiszámítható mércével megszabni az alkalmasságot, mintsem a kormány vagy akár a parlament szubjektív megítélésére bízni.

A kezdeményezők szerint az egyházi szervezet létezésének bizonyos időtartamhoz kötése szintén megtalálható egyes európai államok törvénykezésében. Ilyen Portugália, ahol az elismeréshez 30 éves tapasztalatot kérnek, Litvánia (25 éves tevékenység az ország területén) vagy éppen Magyarország (30 éves vallásos egyesületi előélet).

A törvény 19. és 20. cikkelye fontos eljárásbeli biztosítékokat tartalmaz, amelyek a kérelmek megvizsgálása rendjén rendkívül hasznosnak bizonyulhatnak majd. Különösen fontos azon előírás, amely az illetékes közigazgatási bírósági szervhez⁵⁴ való fellebbezés jogát biztosítja a kormány azon határozata ellen, amellyel jóváhagyja vagy elutasítja a kért elismerést. Igaz, legalább ugyanilyen fontos lett volna e fellebbezési jogot biztosítani a 21. cikkelyben is; ez felhatalmazza a kormányt, hogy bizonyos esetekben vonja vissza az elismert felekezet minőséget.

A 48. cikkely egy kis büntetőjogi ízt is behoz a törvény amúgy tiszta polgárjogi jellegébe, mert előírja, hogy a vallásos egyesületi státusz megszerzésére vagy visszavonására vonatkozó eljárásokban az ügyész jelenléte kötelező. Mivel ez az egyetlen hivatkozás a törvényben az ügyészi hatáskörre, még a Velencei Bizottság is azon a véleményen volt,⁵⁵ hogy tisztázni és részletezni kellett volna az ügyész jelenlétét e rendkívüli eljárás során.

4.4.2. Új vallásfelekezetek leegyszerűsített elismerési eljárása

A 49. cikkely szerint a törvény mellékletében felsorolt tizennyolc vallásfelekezet sommás eljárással nyer elismerést, anélkül, hogy a vallásos egyesületekre nézve kötelező információk többségét be kellene mutatniuk. Az elismerés azonban ezek számára sem azonnali, és nincs automatikusan biztosítva. A 3. szakasz ezzel kapcsolatban úgy rendelkezik, hogy az elismerés kormányhatározat útján történik, ehhez pedig a tizennyolc felekezetnek egyetlen tennivalója van: a törvény életbe lépésétől számított tizenkét hónapon belül alaptörvényeiket be kell mutatniuk a Művelődési és Egyházügyi Minisztériumnak, az állam általi elfogadás céljával.

Ezen rendkívüli elismerési móddal nem minden felekezet értett egyet. Például az Erdélyi Unitárius Egyház két eredeti javaslattal is jött ezen a téren.⁵⁶ Először, a törvénynek úgy kellett volna rendelkezni, hogy a törvény

megjelenésekor elismert felekezeteknek nincs szüksége újabb állami elismerésre, hanem csak alaptörvényeik megváltoztatásáról kell értesíteniük az államot. Másodszor, az elismerésnek bírósági úton kellett volna megtörténnie, hiszen egy elismerési kérés tartalmát, valamint formáját és törvényességét kizárólag csak az igazságszolgáltatás hivatott eldönteni. A törvényhozó, és főként a végrehajtó hatalom, az elismerésről hozandó határozat rendjén politikai szempontokat is mérlegelni fog, amelyek nem férnek össze egy felekezet elismerésének elvi jellegével.

A maga során a Görög Katolikus Egyház is úgy vélte,⁵⁷ hogy az immár odaítélt elismert felekezeti mivolt visszavonási határozata is csak az igazságszolgáltató hatalom hatáskörébe tartozhat, az alapvető jogelvek alapján. A görög katolikusok a kormány felhatalmazását immár létező jogoknak egy közigazgatási okirat útján való visszavonására ellentétesnek tartották a leg-alapvetőbb jogelvekkel.

4.4.3. A vallásos egyesületi minőség elnyerése

A 40. és következő cikkelyek szerint a jogi státusz elnyeréséhez egy vallásos egyesületnek legalább háromszáz taggal kell rendelkeznie (Románia lakosságának 0,000014%-a). A minőség elnyerésének eljárása a vallásos egyesületek nyilvántartásába vételét jelenti, amely a székhelynek megfelelő területi illetékességű bíróság kezelő irodáján található. A bejegyzési kérés mellé csatolni kell az alapító okiratot az egyesület megnevezésével, azonosító adataival, alapítóinak aláírásával, a tagok névsorával és alapszabályával, a Művelődési és Egyházügyi Minisztérium véleményezését, valamint az egyesület nevének szabad használatát igazoló bizonyítványt az Igazságügyi Minisztérium részéről.

A vallásos egyesületi minőség elnyerését tervbe vett csoportosulások többsége azon a véleményen volt, hogy ezen eljárási szabályok korlátozóak és hátrányosan megkülönböztetőek. A hívek vagy tagok névjegyzékének benyújtási kötelezettségét a magánéletbe való beavatkozásnak tekintették, hiszen senkit sem lehet kötelezni arra, hogy vallását bejelentse – mondták.

Az Újapostoli Keresztény Egyház⁵⁸ képviselői egyenesen azt tartották hátrányosan megkülönböztetőnek, hogy a törvény a vallásos közösségeket két nagy kategóriába erőlteti.⁵⁹ Ők hívták fel a figyelmet arra, hogy Romániában már most létezik olyan elismert felekezet, amelynek kevesebb tagja van, mint a vallásos egyesületektől elvárt létszámküszöb.

Az Isten Gyülekezetei Egyesületének⁶⁰ elnöke szintén úgy gondolta, hogy a hívek létszáma nem kellene összefüggésben legyen sem a vallásos egyesület, sem pedig a vallásfelekezet elismerésével. Bevallotta, hogy az általa vezetett vallásos egyesületnek 22.000 feletti lélekszáma van, amely az ország

lakosságának 0,01%-a lévén éppen elegendő lenne a vallásfelekezeti minőség elnyeréséhez is, de elvi megfontolásból mégsem kérik az egyházként való elismertetést.

4.4.4. A Jehova tanúi felekezet vitatott elismerése

A vallásügyi törvény elismert felekezeteket felsoroló mellékletének 18. helyén a Jehova Tanúi Vallásos Szervezet áll. Jehova tanúi 1990 után jelentek meg újra az országban. Bár statútumukban keresztény vallásfelekezetnek határozták meg magukat, mégsem akként vetették nyilvántartásba magukat, hanem nem-kormányzati, azaz civil szervezetként, megkerülve ezzel a még érvényben levő 177/1948 sz. vallásügyi törvényt. 1997-ben mégis keresztény egyházként való elismertetésüket kérték a Vallásügyi Államtitkárságtól. A hivatal következetes elutasítása miatt⁶¹ a szervezet közigazgatási bírósági eljárást kezdeményezett, az ügy pedig eljutott a Legfelsőbb Bíróságig. E bíróság úgy határozott,⁶² hogy a Művelődési és Egyházügyi Minisztériumnak fel kell vennie a szervezetet a román állam által elismert egyházak sorába.⁶³ Az ítélet indoklásában az is benne volt, hogy a 177/1948. évi törvény „korlátozást tartalmaz a meggyőződés és a vallásos hit szabadságára nézve, ami ellentmond Románia Alkotmánya 29. cikkelye 1. szakaszának.”

Jehova tanúinak a romániai vallásos tájban való megjelenésre tett erőfeszítése több hasonló európai törekvéssel esik egybe.⁶⁴ Például 1986 májusában Olaszország államtanácsa egy sürgősségi rendeletben ismerte el a Jehova Tanúi Gyülekezet jogi személyiségét. Ugyanazon évben az Olasz Nemzeti Akadémia egy II pluralismo confessionale nell'attuazione della Costituzione című konferenciát szervezett, ahol a résztvevők egyöntetűen elhatárolódtak „a katolikus egyház inkvizíciót feléleszteni kívánó törekvéseitől”. 2000. március 20-án az olasz minisztertanács egy, az állam és a felekezet képviselői közötti megállapodás megkötését jelentette be, amelyben a Jehova tanúinak vallásként való elismerését rögzítették. Ezen egyezség lehetőséget nyújtott az új egyháznak többek között arra, hogy tagjai jövedelmi adójának egy részét megkapja, valamint arra, hogy a kórházakban és börtönökben lelki gondozói tevékenységet végezzen.

4.5. Az egyházi javak jogi helyzete; a vallásfelekezetek vagyona

A törvény II. fejezetének 4. része a vallásfelekezetek vagyonával foglalkozik. Ennek keretében nyer szabályozást az egyház javak elnyeréséhez való joga (27. cikkely), a temetők létrehozásához való jog (28. cikkely), valamint ezen javak jogi helyzete (30. és 31. cikkely). Emellett a 29. cikkely a

felekezetek kizárólagos jogát is elismeri a kultusz gyakorlásához szükséges javak és tárgyak előállítására és értékesítésére területén, természetesen a törvénynek megfelelő módon.

A törvény pedig, amire hivatkozik, a vallásfelekezetek által a kultusz-tárgyak kizárólagos előállítását szabályozó jogszabály.⁶⁵ Egy szakértő véleménye szerint ezáltal a törvény a régi egyház egy ősi hagyományát kodifikálta, amely a felekezeteknek kizárólagos hozzáférést rendelt a liturgia rendjén használt tárgyak és ruházat elkészítéséhez, valamint a teológiai és más egyházi tartalmú kiadványok nyomtatásához.⁶⁶

4.5.1. Bizonyos vagyoni jogok helyreállítása

A törvény a 27. cikkelyben kimondja, hogy a vallásfelekezetek ingó és ingatlan javak tulajdonosai vagy kezelői lehetnek. A második bekezdés pontosítja, hogy a liturgiai jellegű, valamint a kultusz további végzéséhez használt javak elperelhetetlenek és elévülhetetlenek, elidegenítésük pedig csak mindenik felekezet sajátos alaptörvényi előírásai szerint lehetséges; továbbá, hogy ezen előírások nem érintik az állam által visszaéléssel elkobzott vagy jogtalanul elvett javak visszaszerzését.

Az egyházak ezt a megfogalmazást azonban nem tartották elégségesnek arra, hogy garantálja a vagyoni jogaik helyreállítását a jogtalanul vagy visszaéléssel elkobzott javaik felett. A felekezetek természetesen tudatában voltak annak, hogy az elkobzott javak visszaszolgáltatását külön törvény szabályozza,⁶⁷ de a gyakorlatban fellépő állandó nézeteltérések és végrehajtási nehézségek miatt a 489-es törvény szövegében is kifejezett hivatkozást szerettek volna e jogaikra.

A visszaszolgáltatási folyamathoz kapcsolódó gondokkal kapcsolatban többek között az Erdélyi Unitárius Egyház is megfogalmazott egy jó pár javaslatot⁶⁸ az 1945. március 6. és 1989. december 22. között jogtalanul elvett ingatlanok jogi helyzetét tisztázó, 2001. évi 10-es törvény egységes alkalmazását felügyelő állami hatósághoz. Ezek között például szorgalmazták, hogy az önkormányzatokat törvény kötelezze a visszaadásra váró ingatlanok jogi helyzetéről szóló igazoló iratok kibocsátására; a még ideiglenesen állami használatban maradó ingatlanok után fizetendő lakbérek összegét az infláció miatt arányosan növeljék meg⁶⁹; a különleges jogesetekben szabjanak meg újabb határidőt a visszaigénylési kérések benyújtásához; a hiánytalanul összeállított iratcsomók esetén a visszaadási határozat kibocsátásának kötelezettségét határidő szabályozza; a visszaadást visszautasító döntések kibocsátását méltányos határidőn belül kelljen megtenni, és azokat meg lehessen támadni az igazságszolgáltatásban; a természetben vissza nem adható ingatlanok helyett kárpótló intézkedéseket kell hozni.

Az egyházak és érdekeik szempontjából sajnálatos, hogy a törvényhozó mindezzel a visszaszolgáltatási törvények módosítása rendjén kívánt foglalkozni, és a 489-es törvény szövegében nem tett említést róluk.

4.5.2. A temetők helyzete

A temetők helyzetére vonatkozó szabályozás megjelenése a vallásügyi törvényben azt a célt szolgálta, hogy végre rendeződjenek az 1990-es években a hamvasztásokkal kapcsolatban jelentkező feszültségek.⁷⁰ A vonatkozó 28-as cikkelyben a törvény kijelenti, hogy a köztemetőkkel nem rendelkező helységeken a saját temető nélküli felekezet híveit a saját szertartásuk szerint a létező temetőben kell eltemetni. E joggal kapcsolatban a Romániai Zsidó Hitközségek Szövetsége úgy vélte,⁷¹ hogy más vallásúnak a létező felekezeti temetőben való eltemetése csak a fenntartó egyház jóváhagyásával történhessen meg. A törvény továbbá szabályozza, hogy a községi és városi temetőket úgy kell megszervezni: mindenik jelenlevő egyház számára biztosítson elhatárolható részleget. A községi és városi köztemetők létrehozásának kötelessége a helyi közhatalóságot terheli.

Ezen utóbbi kötelességgel kapcsolatban természetszerűnek tűnik, hogy gyakorlatba ültetése hozzájárul a vallásszabadság egyéni és közösségi értelemben való biztosításához. Mégis, a Közigazgatási és Belügyminisztérium törvénnyel kapcsolatos megjegyzéseit tartalmazó átiratban⁷² a 28. cikkely rendelkezéseinek újraértékelését kérte. A minisztérium illetékesei úgy ítélték meg, hogy a helyi közigazgatást szabályozó törvény⁷³ értelmében a területi egységekben a közigazgatás a helyi önállóság és önrendelkezés alapján szerveződik és működik, az ottani hatóságok törvényes illetékességgel bírván a közügyeknek a helyi közösség nevében és érdekében való intézése terén.

4.5.3. Az egyházi vagyon némely javának elperelhetetlensége

A 31. cikkely kimondja, hogy törvényes úton a vallásfelekezetek vagyonába került egyetlen birtok sem képezheti utólagos visszakövetelés tárgyát. A törvény természetesen az egyházak hányatott sorsú tulajdonainak kívánt ezáltal jogi védelmet nyújtani. Bár a birtokok elnyerési módjának törvényessége remélhetőleg mindenkor az igazságszolgáltatás ellenőrzése alatt lesz, a rendelkezés elméletileg mégis alapot nyújthat megakadályozni az egyházak bizonyos birtokba jutási eljárásai érvényességének a megkérdőjelezését.

Mi több, a cikkely 3. szakasza úgy rendelkezik, hogy a felekezetek közötti vagyoni vitákat békés úton kell eldöntetni, ha pedig erre nincs lehetőség, akkor a köztörvénynek megfelelően. A Velencei Bizottság azon a véleményen volt,⁷⁴ hogy a hozzá nem értők számára pontosítani kellett volna, miszerint ez utóbbi az igazságszolgáltatás szerveihez való fordulás jogát jelenti.

4.5.4. Az ortodox-görög katolikus vagyoni vita

Az 1989-es változások óta egyik legvitatottabb vagyoni helyzet kétségtelenül az ortodox és a görög katolikus egyház között alakult ki. A közelmúltig a két felekezet között a templomok tulajdonjoga miatt feszülő vitákat egy, a két fél lelkészeiből álló vegyes bizottságnak kellett volna megoldania, szem előtt tartva azon hívek kívánságát, akik az illető templomok birtokában vannak.⁷⁵ A jogi eljárást lefektető hírhedt 126/1990-es dekrétum alapján egyes bíróságok úgy gondolták, hogy e rendelkezés kizárja a világi igazságszolgáltatás bármilyen beleszólási lehetőségét, míg mások úgy értelmezték, mintha az a felpereseket elsősorban a vegyes bizottság megkeresésére kötelezné, de ugyanakkor nem zárja ki utólagosan a bírósághoz való fordulás lehetőségét sem.

Időközben 2005 közepén a 126-os dekrétumot egy új jogszabály egészítette ki.⁷⁶ Ez a maga rendjén tisztázta, hogy bármelyik fél bírósághoz fordulhat, de csak abban az esetben, ha a vegyes bizottságot nem hívják össze, vagy az nem jut semmilyen következtetésre, vagy olyan határozatot hoz, amely valamelyik felet nem elégíti ki. Hogy ezen eljárás összefér-e az Emberi Jogok Európai Nyilatkozatában foglaltakkal, különösképpen a bírósági eljáráshoz való, a 6. cikkelyben biztosított joggal, valamint a 13. cikkelybe foglalt, a tényleges jogorvoslatra vonatkozó lehetőséggel, az Strasbourgban az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt derül majd ki.⁷⁷

A Velencei Bizottság azonban már most kihangsúlyozta,⁷⁸ hogy e 2005-ös törvény által hozott javítások ellenére a vallásügyi törvény 31. cikkelye mégis összeférhetelenséget mutat az európai egyezményvel. A 31. cikkely kiterjedése ugyanis sokkal szélesebb, mint a 126-os dekrétum 3. cikkelyéé, hiszen az összes elismert felekezetre vonatkozik, és minden felekezeti tulajdonra kiterjed, nemcsak az istentiszteleti helyiségekre. Következésképpen, a strasbourgi joggyakorlat jövőbeli alakulása a 31. cikkely módosítását helyezheti kilátásba.

4.6. A felekezeti oktatás kérdése

A törvény II. fejezetének 5. alfejezete a vallásfelekezetek által szervezett oktatási rendszerre néz. A szöveggel kapcsolatban a tanügyi minisztérium egy nagyon radikális véleményt⁷⁹ bocsátott ki: véleménye szerint a romániai oktatás egészét szabályozó jogszabály a tanügyi törvény,⁸⁰ amely elégséges rendelkezést tartalmaz a vallásoktatásra és a felekezeti oktatásra nézve is. Emiatt a minisztérium úgy ítélte meg, hogy minden más részterületre néző szabályozás veszélyes előfeltételt teremt a nemzeti oktatási rendszer egészének megbontására. Javasolta tehát, hogy a vallásügyi törvényből a felekezeti oktatásról szóló részt egyetlen cikkellyel helyettesítsék, amely biztosítaná az

egyházak jogát a felekezeti oktatáshoz, az Alkotmány és a tanügyi törvény előírásai szerint. Ugyanakkor azonban, tudatában lévén az oktatási rendszer szervezésére és működésére vonatkozó jogszabályok felfrissítése szükségességének, javasolta, hogy az 5. alfejezetben foglaltak kerüljenek a tanügyi törvény módosításakor a törvényhozó elé, a felekezeti oktatásról szóló külön fejezetként.

A minisztérium kisebbségi véleménye azonban nem talált támogatóra sem a törvény feletti vitában résztvevő többi társadalmi szereplő között, sem a parlamentben. Mint ahogy a tanügyi törvényt módosító elképzelések is megrekedtek, még jó két évvel a vallásügyi törvény megjelenése után is, a társadalmi vita szakaszában.

A tanügyi törvény előírja, hogy a vallásfelekezeteknek joga van vallást tanítani az állami iskolákban – ezt a jogot pedig a vallásügyi törvény 32. cikkelye is kihangsúlyozza. Ebben az összefüggésben a Velencei Bizottság véleménye⁸¹ az volt, hogy a szövegben szó szerint meg kellett volna jelennie a pontosításnak, miszerint a vallásórák az állami oktatásban nem kötelezőek.

A felekezeti oktatás az egyházak között is sokat vitatott téma volt. Az Unitárius Egyház javasolta,⁸² hogy a törvény szövege helyezzen nagyobb hangsúlyt a felekezeti oktatásra, mint az állami és a magánoktatás mellett létező, az új Alkotmány által biztosított harmadik oktatási formára. Mi több, érveltek, a szöveg tartalmazzon hivatkozást a felekezeti oktatásnak az állami költségvetésből való pénzügyi támogatására is, összhangban a 2004–2008. közötti időszakra vonatkozó kormányprogramban meghirdetett ígéretekkel.⁸³

Közelebbről, az unitáriusok szövegszerűen ajánlottak több gyakorlati tennivalót is: a felekezeti iskolák személyzetét az egyházak nevezhessék ki a törvényes rendelkezéseknek megfelelően, pl. a szakmai képzésre vagy a régiségre vonatkozóan; az itt folyó oktatás költségeit az állami költségvetés fedezze, de ne csak részben, amint azt a törvény 39. cikkely 3. szakasza előírja, hanem teljes egészében. A Római Katolikus Egyház is csatlakozott eme véleményhez, javasolván a maga rendjén azon elv törvénybe foglalását,⁸⁴ miszerint a felekezeti oktatás a nemzeti oktatási rendszer szerves része, ezért működését teljes egészében az állami költségvetés fedezi.

A felekezetek között hangos elégedetlenséget váltott ki a törvény 37. cikkelyében foglalt megoldás is, miszerint a teológiai oktatásban tevékenykedő oktatói és kiegészítő személyzet javadalmazását nem az állam, hanem a felekezetek biztosítják. Az egyházak javaslata, amelynek megfelelően a teológiai intézetek fenntartása szintén az állami költségvetésből történjen, a „támogatás követi a támogatottat” elv alapján, egyszerűen nem talált meghallgatásra.

5. Befejezés

„Ha valaki belülről követte figyelemmel a törvénykezés folyamatát, annak a vallásügyi törvény eszményi példát kínál egy egész sor átalakulásra, bizonytalanságra, bakira, próbálkozásra és kompromisszumra, amelyeket a kommunizmus utáni Románia tapasztalt meg a saját múltja és az ellentmondásosnak tűnő jövője között vergődve” – írta *Egy másfajta állam-egyház viszony*⁸⁵ című írásában Radu Preda. „Másfelől azonban – folytatja ugyanő – a kritikák ellenére sem lehet elvitatni, hogy a törvény új formája a tárgykör nagy nyeresége, egy hatalmas lépés – előre.”

Ehhez képest a jogszabály kezdeményezőinek⁸⁶ az volt a meglátása, hogy a 489/2006-os törvény egy dicséretes egyeztetési folyamatnak képezte tárgyát, amelyben az egyházak többsége részt vett. Értelmezésük fényében a törvény olyan előírásokat tartalmaz, amelyek elvileg kielégítő keretet szabnak a vallás szabad gyakorlására mind a magánszemélyek, mind pedig a közösségek számára: „A Vallásügyi Államtitkárság úgy gondolja, hogy a törvény, mint az egész román társadalom összefogott erőfeszítésének eredménye, egy súlyához méltó felelősséggel kezelt folyamat kiemelkedő eredménye.” Valóban, a kormány nem rejthette véka alá abbéli meglepődését, hogy alig pár nappal az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt, végre sikerült hatálytalánítani a hírhedt 177/1948-as dekrétumot. Így a társadalmi élet egyik nagyon érzékeny területe kapott a mai valóságoknak megfelelő szabályozást – lelkesedtek –, amely ugyanakkor már megfelel az európai elvárásoknak is.

5.1. A vallásügyi törvény belső fogadtatása

5.1.1. A kedvező fogadtatás

A törvény megjelenését a Román Ortodox Egyház kitörő örömmel fogadta. A pátriárka hivatalát vezető püspök, Vincentiu Ploieșteanu is a megjelenés tényét köszöntötte, hanem kiemelte egyháza hozzájárulását is a sikerhez: „Örvendünk annak, hogy a parlament szinte egyhangúan fogadta el azt a törvényt, amelynek létrehozásából a mi egyházunk is kivette a részét. Bár sok volt a próba és számos az ellenállás, örvendetes, hogy végül a szenátus, majd a képviselőház is a felekezetek által javasolt formában fogadta el a szöveget. Ez egy modern, európai törvény, amely biztosítja a hit szabad gyakorlását minden állampolgár számára; egy olyan jogszabály, amely egyensúlyt és egyetértést biztosít az országban élő felekezetek között.”⁸⁷

A pátriárka szövegére pedig meg is magyarázta felettese jelzőinek létjogosultságát.⁸⁸ „A vallásügyi törvény azért mélységesen európai, mert tiszte-

letben tartja az összes nemzetközi egyezmény lelkiismereti és vallásszabadságra vonatkozó előírását. Ellentmondók mindig is lesznek, akárcsak az ateista kommunizmus után nosztalgizáló. Számukra azonban világossá kell lennie, hogy kulturális identitásunk sajátosságaival együtt fogunk Európába belépni. A különböző értékek egységére épített Európát a román nép elsősorban a hit értékével tudja még gazdagabbá tenni. Demokratikus pedig azért, mert ahogy minden vallásfelekezet, a nemzet 99,99%-a támogatta az ország európai integrációját, ugyanúgy mindezek támogatták ez új törvény létrejöttét is. A parlament elfogadta, az államelnök pedig kihirdette a törvényt, mint a román demokrácia kifejeződését. A demokráciát pedig ki vonná kétségbe?”

Hasonlóképpen, a Katolikus Püspöki Konferencia sajtóirodája is közleményben üdvözölte az új jogszabály megjelenését. Igaz, a megfogalmazásban benne van az is, hogy „az új törvény tökéletesíthető”, valamint, hogy „jelenlegi formája egyelőre egy tökéletlen jogi keretet kínál” az egyházak számára. A közlemény kihangsúlyozta a Görög Katolikus Egyház mellett felvállalt szolidaritást is, pontosítván, hogy „utóbbi az elkobzott ingatlanok ügyének rendezetlen volta, valamint a temetők kényes kérdései miatt nem fogadta el a törvénytervezetet”.⁸⁹

5.1.2. A kritikus fogadtatások

Valóban, a tizennyolc elismert vallásfelekezet közül csak tizenhat tette magáévá a törvénytervezet szövegét. Az egyik tiltakozó egyház a görög katolikus egyház volt, ők ellenállásukat az elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatási nehézségeivel magyarázták; a másik kívülálló felekezet a Jehova tanúi voltak, ők részt sem vettek a megbeszéléseken. Bár aláírták a törvénytervezet szövegét, a baptista, evangéliumi keresztény és örmény felekezet képviselői fenntartásokat fogalmaztak meg a tervezet végső formájával szemben.

A baptista egyház elnöke egyenesen visszavonta kézjegyét a szövegről. Tettét azzal indokolta, hogy „az általunk elfogadott szövegváltozathoz képest a parlament elé került tervezet tartalma 50%-ban módosulást szenvedett”.⁹⁰ Ugyanő a jogszabályt igazságtalannak és diszkriminatívnak minősítette: „A törvény alapvető hibája az, hogy az egyház és az állam határait összemossa. Ahelyett, hogy világosan kimondaná a kettő elválasztását, az egyházat az állam egy intézményének tekinti: szervezetét és hitvallását az államnak jóvá kell hagynia, új felekezet létrejöttét pedig a kormánynak kell engedélyezni. A templomok építése, a lelkészek javadalmazása az állami költségvetésből való, annyira, hogy az egyház hamarosan csak egyike lesz az állam csatolmányainak.”

5.2. A törvény külső megítélése

A parlamenti jóváhagyás, valamint az elnöki kihirdetés után a törvény számos visszahatást váltott ki nemzetközi szinten is. A legélesebb hangú kritikákat az egyesült államokbeli Helsink-i Bizottság fogalmazta meg, amelynek társelnökei egy 2006. decemberében kiadott közleményben aggódnak a jószólta meg: a törvény kihirdetése esetén „az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet ötvenhat tagállama közül Romániában működik majd egy új felekezet elismerésének legnehézkesebb rendszere”⁹¹. A törvény „komoly fogyatékoságait” látván az aláírók azt kérték a köztársasági elnöktől, hogy ne hirdesse ki a jogszabályt, hanem küldje vissza a parlamentnek felülvizsgálatra. Legszámottevőbb érvük az volt, miszerint a törvény e formája összeférhetetlen Romániának az EBESZ-szel szembeni, vallásszabadságot érintő vállalásaival.

A washingtoni székhelyű Institute on Religion and Public Policy⁹² úgy értékelte, hogy ezentúl „Romániának lesz a legrosszabb törvénye a vallásról Európában.” Az intézet egyenesen azt kérte az Európai Bizottság, valamint a Parlament elnökétől, hogy vizsgálják meg: a vallásügyi törvény betartja-e az emberi jogok európai normáit. A szervezet értelmezésében a szöveg ellentmond magának a román alkotmánynak is, valamint a nemzetközi téren elismert emberi jogi alapidokumentumoknak, amelyeket Romániának kötelessége lenne tiszteletben tartani. „A törvény megszavazását és kihirdetését sürgető sietség komoly kérdőjeleket tesz a Romániában az alapvető emberi jogok védelme terén a közelmúltban tapasztalt pozitív elmozdulás mögé” – vélte az intézet, majd összegzésképpen kijelentette: „Románia egy ideig nem minősülhet többé a vallásszabadságot biztosító államnak”.

5.3. A kettősség jegyében

Befejezésképpen két szakvéleményen át szeretném érzékeltetni a törvényen végigvonuló s azt alapjaiban meghatározó kettősséget. Egyfelől az új törvény meghatározó elviességét kritikusan és teljesen elvető egyik vélemény jól érzékelteti a szükséges finomítások területeit; másfelől a romániai valósággal való szembenézést kérő és az attól való elrugaszkodástól óvó másik meglátás az adott környezetben kéri értelmezni a szöveget, minden társadalmi és politikai korlát tudatában.

Dorin Dobrescu a Revista 22-ben megjelent, *A vallásügyi törvény: szöveg, lábjegyzet és kontextus* című esszéjében⁹³ ezeket írta: „A törvény megfogalmazása abból az előfeltételből indul ki, hogy valahol magasan a társadalmi tényezők felett ott áll az állam, amely nemcsak mindenütt jelenvaló és mindenható, de mindentudó is. Az eszme, hogy az állam a legjobb gazda, való-

sággal sűt a törvénybűl. Az állam űgy gondolja, hogy jűl tud sáfarkodni a szabadsággal, beleértve a vallásszabadságot is. Pedig a szűveg számos fontos problémát felvet: mindenekelűtt a túlzott leszabályozási szándékot tűkrűzi, amely jűl jellemzi a még központosított modellekben gondolkodű államot. Normális kűrűlműnyek kűzűtt a vallásfelekezetek dolga lenne meghatározni, hogyan kívánják megszervezni és vezetni magukat. A román állam azonban fenntartja magának a jogot, hogy beavatkozzék az egyházak dolgaiba, egyfelűl anyagi támogatást és adűkedvezményeket nyűjtvá, másfelűl egyetűrtést és békessűges magatartást kérve.”

Radu Preda viszont a már idűzett című esszejűben a törvény behelyezését javasolja az azt megkűtű társadalmi valűságbá: „A szűveg részleteiben elveszű mediáhadjárat elmulasztotta kihangsűlyozni a pozitív részek hozadékat. Pedig a törvény alapvetű űjítása abban áll, hogy teljesen űjrafogalmazza, jogilag és eszmeileg is, az állam és a felekezetek viszonyát. Gyakorlatilag az állam többé nem a kontroll eszkűzeivel határozza meg e kapcsolatot, hanem a társadalmi partnersűg intűzműnye révűn. Ezáltal pedig jelentűs lépést tesz a román polgári magatartás mint a politikai gyakorlat kiegészítű jellemzűje visszanyerésűre. Az egyházak egyszerre társadalmi partnerek és a civil társadalom részei is. E minűsűgben minden felekezetnek lehetűsűge van társadalmi szerepet vállalni, egyűttműkűdni a kűzintűzműnyekkel, és az állam kiegészítű támogatását élvezni. Az állam pedig e kapcsolatban nem saját kűtelezettsűgeit osztja le, hanem megérti, hogy sajátos rendeltetésűnek űnmaga tud hatékonyabban eleget tenni a társadalom vallásos dimenziűival valű partnersűg révűn.

Egyelűre még távol állunk az eurűpai értelemben vett szociális állam valűságtűl, ezért a társadalmi partnersűg elvűnek megjelenítűse a törvény szűvegűben valűságos áttűrésnek számít a fiatal román jogállam jogi gondolkodásában. Nyilvánvalű, hogy e jogi megűjűlásnak majd politikai cselekvűsben is tetet kell űltenie, de az elűfeltűtelek már adottak. És ugyanilyen nyilvánvalű az is, hogy nagyműrtűkben műlik magukon a felekezeteken: mennyire tudják építűen kihasználni e partnersűg esűlyeit, és a kommunizmus bukása után két űvtizeddel mennyire tudnak hozzájűrulni a szolidaritás, egyűttűrés és igazságosűságbá társadalmi dimenziűinak a kibontakoztatásához.”

A kűzhatalom és az egyházak kűlcsűnhatásának vizsgálata ma Eurűpában három fű irányvonal jelenlétűt mutatja⁹⁴: a vallásszabadságbá valű egyűni és kűzűssűgi jog teljes kűrű elismerűse, a felekezetek számára biztosított szervezésű űnrendelkezés joga, amely társul a kűzhatűságbá kűtelezettsűgűvel a vallási jellegű űgyektűl valű távolmaradásra, és az állam és egyházak kűzűttű egyűttműkűdűs űj formáinak keresűse.

Reműlem, hogy e tekintetben a romániai társadalom sem lesz kivétel, és mindhárom irányzat hamarosan nálunk is megmutatkozik.

Jegyzet

¹ A Román Népköztársaság Alkotmánya, amelyet az 1948. évi 729. számú dekrétum hirdett ki, és amely megjelent a Hivatalos Közlöny 87/bis számában 1948. április 13-án.

² Az 1948. évi 177-es dekrétum a vallásfelekezetek általános jogállásáról, megjelent a Hivatalos Közlöny 178. számában 1948. augusztus 4-én.

³ Ioan-Marius Bucur: *Meglátások az állam-egyház viszonyról Romániában. Törvénykezési állapot 1918–2004 között*, 13.

⁴ A Román Népköztársaság Alkotmánya, megjelent a Hivatalos Közlöny 1952. szeptember 27-i 1. számában.

⁵ Románia Szocialista Köztársaság Alkotmánya, megjelent a Hivatalos Közlöny 1965. augusztus 21-i 1. számában.

⁶ A vallásügyi törvény módosításának próbálkozásait lásd Gyerő Dávid: *Az Erdélyi Unitárius Egyház hozzájárulása az új vallásügyi törvény kialakításához* c. szakdolgozatban, Babeş-Bolyai Tudományegyetem Jogi Kar, Kolozsvár, 2008.

⁷ A közvetlen politikai indokot az szolgáltatta, hogy Răzvan Theodorescu szociáldemokrata szenátor ugyancsak 2005 tavaszán törvényt kezdeményezett a vallásügyi törvény módosítására; a kultuszminisztérium liberális színű vezetése emiatt is sürgősnek érezte a kormány saját kezdeményezéseként elindított törvénytervezet útjára indítását.

⁸ A tervezetet csak a Görög Katolikus Egyház és a Jehova Tanúi Vallásos Szervezet nem tette a magáévá.

⁹ Főként emberjogi szervezetek és a vallásszabadságért létrejött egyesületek tüntettek a törvény ellen.

¹⁰ „Libertatea religioasă în context românesc și european”, Hotel Sofitel, Bukarest, 2005. szeptember.

¹¹ Teljes nevén Európai Bizottság a Demokráciáért a Jog Átal; 1990-ben jött létre az Európa Tanács keretében, hogy konzultatív testületként segítsen a közép- és kelet-európai új demokráciáknak jogi és politikai intézményeik kiépítésében, illetve erősítse a már létező demokratikus struktúrákat.

¹² Az 1975-ben létrehozott Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) 1994-ben alakult át szervezetté. Célja az emberi jogok tiszteletben tartása, a fegyveres konfliktusok megelőzése és válságkezelés Európában.

¹³ A hivatal székhelye Varsóban van, az EBESZ által lefedett területeken vizsgálja a nemzetközi jogi normák betartását a szabályszerű választások, az emberi jogok, a tolerancia, a diszkrimináció-mentesség biztosítása céljával.

¹⁴ Más nevén az Európai Biztonsági és Együttműködési Bizottság, az Amerikai Egyesült Államok kormányügynöksége, amelyet 1976-ban hoztak létre a Helsinkii Záróokmányban foglaltak betartásának megfigyelése céljával.

¹⁵ A hallgatóságos eljárást az Alkotmány 75. cikkelyének 2. szakasza szabályozza: az először megkeresett háznak 45 nap alatt határozatot kell hozni a jogszabályról, e határidő áthágása esetén a jogszabály elfogadottnak minősül.

¹⁶ A 489/2006. számú törvény a 11. sz., 2007. jan. 8-i Hivatalos Közlönyben jelent meg.

¹⁷ A Vallásügyi Államtitkárság általi bemutatás a saját honlapon, <http://www.culte.ro/DocumenteHtml.aspx?id=1663>

¹⁸ Románia Alkotmánya, 32. cikk 5. bekezdés: „Az oktatás minden fokon állami, magán és felekezeti intézményekben folyik, a törvény feltételei között.”

¹⁹ Románia Alkotmánya, 73. cikk 3. bekezdés: „Organikus törvénnyel szabályozandó az egyházak általános jogállása.”

²⁰ A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 11. pont.

²¹ 29. cikkely, 1. bekezdés: „A vallásfelekezeteknek kizárólagos joga a vallásos tevékenységekhez szükséges tárgyak és javak előállítására és értékesítésére, a törvénynek megfelelően.”

²² A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 31. pont.

²³ Az ellenérvek részletezését lásd a 2005. október 27-én a Parlamenthez, a kormányhoz és az államelnökhöz benyújtott kérvényben, aláírói többek között a Centrul de Resurse Juridice, az ACCEPT România, az APADOR-Helsinki Bizottság, a Liga Apărării Drepturilor Omului és a Centrul Român de Studii Globale.

²⁴ A Baptista Keresztény Egyház (Cultul Creștin Baptist) észrevételei a vallásügyi törvénytervezetről, 2005. május 9.

²⁵ A 2000. évi 26. számú kormányrendelet az egyesületekről és az alapítványokról, különösen a 38. és köv. cikkelyek, megjelent a Hivatalos Közlöny 39-es számában 2000. január 31-én.

²⁶ Varga Attila: *Az egyházak intézményrendszere a román jogrendben*. In: A civiltársadalom és az önépítkező intézményfejlesztés. IV. Civil Fórum, Kolozsvár, 2004, i 12 és 113.

²⁷ Ziu napilap, 3832., 2007. január 18-i szám, <http://www.ziua.ro/display.php?data=2007-01-18&id=214382>

²⁸ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 9. cikkely: „Mindenkinek joga van a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.”

²⁹ A Görög Katolikus Egyház átirata a Vallásügyi Államtitkárságnak a vallásügyi törvénytervezetre tett javaslatokkal.

³⁰ A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 28. pont.

³¹ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 6. cikkely: „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.”

³² Az Unitárius Egyház 442/2005 sz. átirata a vallásügyi törvénytervezetre vonatkozó javaslatok tárgyában.

³³ Az Erdélyi Unitárius Egyház 2005. április 11-én kelt levele a Vallásügyi Államtitkársághoz.

³⁴ A bizottság 22 (48). számú, 1993. július 20-án megfogalmazott értelmezése az Emberi Jogok Európai Egyezménye 9. cikkelyével kapcsolatban: „Egy felekezet államvallásként való elismerése, vagy hivatalossá, illetve hagyományossá nyilvánítása, vagy azon tény, hogy tagjai a lakosság többségét teszik ki, semmiképpen nem eredményezheti a többi vallás követőinek vele azonos jogaiban való korlátozását.”

³⁵ Elfogadták 1923. március 28-án, megjelent a Hivatalos Közlöny 282. számában 1923. március 29-én.

³⁶ Kihirdették 1938. február 20-án, megjelent a Hivatalos Közlöny 42. számában 1938. február 20-án.

³⁷ Radu Preda: *Egy másfajta állam-egyház kapcsolat.* In: <http://www.rostonline.org/rost/apr2007/culte.shtml>

³⁸ A Pénzügyminisztérium C-703/09.05.2005. szám alatt iktatott megjegyzései a vallásfelekezetek jogállásáról szóló törvény szövegével kapcsolatban.

³⁹ A 2003. évi 571. számú törvény az adótörvénykönyrről, 1. cikkely, 3. szakasz; megjelent a 927. számú, 2003. december 23-i Hivatalos Közlönyben.

⁴⁰ Az 1999. évi 142. számú, a lelkészek állami fizetéséről szóló törvény, 1. cikkely, 1. szakasz; megjelent a 361. számú, 1999. július 29-i Hivatalos Közlönyben.

⁴¹ Az Erdélyi Unitárius Egyház Képviselő Tanácsának 2005. április 11-én kelt levele a Vallásügyi Államtitkársághoz.

⁴² A 2003. évi 571. számú törvény az adótörvénykönyrről, 143. cikkely, 1. szakasz, m pont; megjelent a 927. számú, 2003. december 23-ai Hivatalos Közlönyben.

⁴³ A 2003. évi 68. számú kormányrendelet a társadalmi szolgáltatásokról; 619., 2003.08.30-i Hivatalos Közlöny.

⁴⁴ Románia Alkotmánya, 29. cikkely, 1. szakasz: „A gondolkodás, a vélemények, valamint a vallásos hit szabadsága semmilyen formában sem korlátozható.”

⁴⁵ Az Erdélyi Unitárius Egyház 442/2005 sz. átirata javaslatokat tartalmaz a vallásügyi törvénytervezet módosítására.

⁴⁶ <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1131073-art-13-din-legea-cultelor-motiv-disputa-cedo.htm>

⁴⁷ Románia Alkotmánya, 29. cikkely, 2. szakasz: “A lelkiismereti szabadság garantált; ezt a tolerancia és kölcsönös tisztelet szellemében kell kinyilvánítani.”

⁴⁸ <http://www.lb.hu/embjog/ej005796.html>: Nagy-Britannia nem sértette meg az Egyezménynek a véleménynyilvánítás szabadságához való jogról szóló 10. cikkét azzal, hogy előzetes kontroll alapján megtiltotta egy istenkáromlónak ítélt – így a hatályos büntetőjogba is ütköző, és a vallásos érzületű keresztényeket is sértő – film forgalmazását.

⁴⁹ A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 12. pont.

⁵⁰ A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 17. pont.

⁵¹ Lásd a 489/2006. számú törvény bemutatását a <http://www.culte.ro/Documente/Html.aspx?id=1663> saját honlapon.

⁵² Az Európai Uniót létrehozó szerződést, az Európai Közösséget létrehozó szerződéseket és az ezekkel kapcsolatos bizonyos törvényeket módosító Amszterdami Szerződést 1997. október 2-án fogadták el.

⁵³ Tizenegyedik Nyilatkozat az egyházak és a nem felekezeti szervezetek státuszáról: „Az Európai Unió tiszteletben tartja, és nem érinti az egyházak és vallási szövetségek vagy közösségek nemzeti jog szerinti státuszát a tagállamokban.

Az Európai Unió egyenlő mértékben tiszteletben tartja a filozófiai és nem felekezeti szervezetek státuszát.”

⁵⁴ A közigazgatási eljárást a közigazgatási bíráskodásról szóló 2004. évi 544. számú törvény szabályozza.

⁵⁵ A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 30. pont.

⁵⁶ Az Erdélyi Unitárius Egyház 442/2005 sz. átirata javaslatokat tartalmaz a vallásügyi törvénytervezet módosítására.

⁵⁷ A Görög Katolikus Egyház átirata a Vallásügyi Államtitkárságnak a vallásügyi törvénytervezetre tett javaslatokkal.

⁵⁸ Az egyház neve Biserica Nouapostolică România, de jogi bejegyzést csak egyesületi formában nyertek Societatea Creștinilor Nouapostolici din România név alatt, hivatalos honlapjuk www.scna.ro.

⁵⁹ APADOR-Helsinki Bizottság: *Stat și religii în România – o relație transparentă?* (Állam és egyházak Romániában – egy átlátható kapcsolat?), București, 2008, 39.

⁶⁰ Asociația Adunările lui Dumnezeu din România, jogi személyiséget 1996-ban nyert egyesületi formában.

⁶¹ Ioan-Marius Bucur: *Meglátások az állam-egyház viszonyról Romániában. Törvénykezési állapot 1918–2004. között.*

⁶² A Legfelsőbb Bíróság 769. számú, 2000. március 7-én hozott polgári ítélete.

⁶³ A Művelődési és Egyházügyi Minisztérium 2657. számú, 2003. május 22-én kiadott rendelete a Jehova Tanúi Vallásos Szervezet szervezési és működési szabályzatának jóváhagyásáról.

⁶⁴ Achile Aveta & Sergio Pollina: *I Testimoni di Geova e la politica. Martiri o opportunità?*, Roma, 1991, 28.

⁶⁵ Az 1992. évi 103. törvény a kultusztárgyakról, megjelent a Hivatalos Közlöny 1992. október 1-jei, 244. számában.

⁶⁶ Az egyházak monopolhelyzetének elemzését lásd Liviu-Marius Harosa: *Az egyházak időleges javai* című doktori értekezését, Babeș-Bolyai Tudományegyetem Jogi Kar, Kolozsvár.

⁶⁷ Az 501/2002 számú törvény a bizonyos ingatlanok vallásfelekezetnek való visszaadásáról szóló 94/2000. számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról, megjelent a Hivatalos Közlöny 561. számában 2002. július 31-én.

⁶⁸ Az Unitárius Egyház 162/2005. számú megkeresése a 10/2001-es törvény végrehajtását felügyelő hatósághoz.

⁶⁹ A kormány 244/2004. számú határozata azon ingatlanok utáni bérek megállapításáról, amelyek visszaadását az egyházaknak a 94/2000. kormányrendelet szabályozta; megjelent a Hivatalos Közlöny 202. számában 2004.03.08-án.

⁷⁰ E feszültségről lásd az APADOR-Helsinki Bizottság jelentését a *Stat și religii în România – o relație transparentă?* (Állam és egyházak Romániában – egy átlátható kapcsolat?) című kiadványban, București, 2008, 45.

⁷¹ A Zsidó Hitközségek Szövetségének 569/15.04.2005 számú álláspontja a vallásügyi törvénnyel kapcsolatban.

⁷² A Belügyminisztérium 7240. számú, 2005. május 16-án kelt átirata a vallásügyi törvénnyel kapcsolatos javaslatokról és észrevételekről.

⁷³ A helyi közigazgatásról szóló 215/2001. sz. törvény, megjelent a Hivatalos Közlöny 204. számában 2001.04.23-án.

⁷⁴ A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 24. pont.

⁷⁵ A Görög Katolikus Egyházra vonatkozó némely intézkedésről szóló 126/1990. számú dekrétum, 3. cikkely.

⁷⁶ A 2005. évi 182. törvény a 64/2004. számú kormányrendelet elfogadásáról, amellyel a 126/1990. számú dekrétum 3. cikkelyét egészítették ki; megjelent a Hivatalos Közlöny 505. számában 2005. június 14-én.

⁷⁷ E tekintetben irányadó az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2004. május 25-i határozata a 48107/99 számú, Parohia Greco-Catolică Sâmbăta Bihor c. Románia esetben. A román állam válasziratában az szerepel, hogy a 126/1990. dekrétum 3. cikkelyébe foglalt megoldást a társadalmi zavargások megelőzésének szükséglete indokolja.

⁷⁸ A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 26. pont.

⁷⁹ A Tanügyminisztérium értesítése a vallásügyi törvény némely előírására vonatkozóan.

⁸⁰ Az 1995. évi 84. számú tanügyi törvény, megjelent a Hivatalos Közlöny 167. számában 1995. július 31-én.

⁸¹ A Velencei Bizottság véleménye a romániai vallásügyi törvény tervezetéről, 29. pont.

⁸² Az Erdélyi Unitárius Egyház Képviselő Tanácsának 2005. április 11-én kelt levele a Vallásügyi Államtitkársághoz.

⁸³ A kormányprogram 5. fejezete az oktatás területén életbe lépő politikát mutatja be. A kormány benne azt ígéri, hogy biztosítani fogja az ország minden állampolgárának egyenlő hozzáférést az oktatási lehetőségekhez, függetlenül a szociális vagy etnikai hovatartozástól, nemtől, vallástól, lakóhelytől, azáltal, hogy megteremti a felekezeti oktatás megszervezésének és támogatásának törvényes keretét, minden szakon és minden szinten.

⁸⁴ A bukaresti Római Katolikus Érsekség megjegyzései és módosítási javaslatai a vallásügyi törvény tervezetével kapcsolatban.

⁸⁵ www.rostonline.org/rost/apr2007/culte.shtml

⁸⁶ Lásd a Vallásügyi Államtitkárság saját értékelését, www.culte.ro/DocumenteHtml.aspx?id=1663

⁸⁷ www.crestinortodox.ro/Legea_Cultelor_adoptata_de_Camera_Deputatilor-103-11836.html

⁸⁸ www.ziua.ro/display.php?data=2007-01-05&id=213651

⁸⁹ www.ercis.ro/actualitate/viata.asp?id=20070115

⁹⁰ <http://libertatereligioasa.ro/>

⁹¹ <http://csce.gov/index.cfm?FuseAction=Home>

⁹² Lásd a szervezet vallásszabadságról szóló jelentését, www.religionandpolicy.org/show.php?p=1.1.2006

⁹³ www.revista22.ro/html/index.php?art=3392&nr=2007-01-19

⁹⁴ Ioan-Marius Bucur: *Meglátások az állam-egyház viszonyról Romániában. Törvénykezési állapot 1918–2004 között*, 13.o.

B. Kovács András

A bíró színe előtt – magyarul

Kisebbségi anyanyelvhasználat a román igazságszolgáltatásban

Az Európai Unió Romániáról készült 2005-ös országjelentésében, a dokumentum kisebbségekről szóló fejezetében, annak konstatálását követően, hogy a magyar kisebbség helyzete „tovább javult, különösen miután az RMDSZ belépett a kormánykoalícióba” ez áll: „Ama törvények alkalmazása, melyek a kisebbségek számára anyanyelvükön teszik hozzáférhetővé a közigazgatási és igazságszolgáltatási eljárásokat, kielégítő a magyar kisebbség esetében további haladás lenne azonban kívánatos rendőrségi téren”.

A rendőrséget illetően a kérdés valóban megoldatlan, de a másik két vonatkozásban is csak jó adag túlzás árán minősíthető a helyzet kielégítőnek.¹

2006 – Tolmáccsal vagy nélkül?

A Székelyföld ismerői előtt nem titok, hogy alig két évtizede itt még általános és gáncstalan volt a tárgyalóterekben a magyar nyelv használata mind az ügyfelek, mind a bírák vagy ügyvédek részéről. Ma merőben más a helyzet. A sajtó adott hírt arról a napokban, hogy a bírácoknak sem tanácsos magyarul megszólalniuk a tárgyalóteremben, ugyanis nem ússzák meg feljelentés és bukaresti kivizsgálás nélkül. Emlékeztet a csíkszeredai eset, ahol a törvényszék elnökét jelentette fel az igazát elvakultan kereső magyar fél, aki azt remélte, ezzel kikényszeríti az ügy számára előnyösebb újratárgyalását, a kedvezőtlen ítélet megváltoztatását (*Krónika*, 2006. jan. 11.).

Jelentésem annak a marosvásárhelyi bírónak az esete, aki román létére engedte meg úgyszólván magának, hogy magyar ügyfeleket magyarul hallgassa ki, de kisebbségi kollégája ezt már nem tehetette meg büntetlenül a sokat látott városban. „Cordus Artenie bíró úr néhány évvel ezelőtt a marosvásárhelyi Táblabíróság elnöke volt, aztán politikai harcok áldozata lett. Az a hír járja róla, hogy 1989 előtt ő volt az egyetlen olyan román bíró Marosvásárhelyen, aki ha azt tapasztalta, hogy ügyfele nehezen fejezi ki magát románul,

akkor magyarul kérdezte őt. Történt, hogy elnöksége idején, úgy hat évvel ezelőtt, egy marosvásárhelyi magyar bírónő anyanyelvén merészelt beszélni a tárgyalóteremben. Mind őt, mind az elnököt feljelentették az igazságügyi minisztériumban.” (*Duna Tévé*, 2005. dec. 8.) Ide a műsorvezető bevágta Cor-dus Arteni vallomását: „*Most is és akkor is az volt a meggyőződésem, hogy a törvény szellemében a bíró független személy, tehát nyugodtan tolmácsolhat. Itt utalok különös-képpen a magyar nyelv használatára, azokra az övezetekre, ahol a lakosság többsége magyar ajkú és a bírák is magyar nemzetiségűek, ahol a családban is magyarul beszélnek és magyar nevelést kaptak. Ők bármikor fordítók is lehetnek*”. A riporter kommentárja: „Annak idején az igazságügyi minisztérium a bírónak adott igazat. Csak-hogy ez a gondolkodásmód a román bírók, igazságügyi vezetők többségétől merőben idegen” (Máthé Éva tudósítása a *Világunkban*). Ezt követően a riporter megkérdez egy román bírót, aki kifejti: a „fordító és hivatalos értelmező” – ugyanis nem szó szerinti fordításról van szó, hanem az igazságszol-gáltatásilag lényeges tartalom megragadásáról – alkalmazása biztosítja a per igazságosságát, azaz nem hátrányos arra nézve, aki nem románnak született. Minden ügy van tehát jól, ahogy van, különösen, hogy ma már minden ki-sebbségi ügyfél alkotmányos joga, hogy a tárgyalóteremben fordítót igényel-jen, legyen szó polgári, kereskedelmi, avagy büntetőjogi perekről, s ez ingy-elesen jár neki. Az is kérdés, a tolmácsolás nem teszi-e nehezkessé a pereskedést, amit a riportban a megszólaltatott tolmács félreért és azt vála-szolja: ügyfele válogatja.

Esetek bizonyítják: ha nem kérték a tolmácsot idejében – akit hivatalo-san értesíteni kell, behívni stb. – akár egy-két hónapot is csúszhat a tárgyalás. Hallottam ügyvédet, aki azt tanácsolta védencének: ne állítsa, hogy nem tud románul, az ellenfél bármikor kihasználhatja, idővesztéssel is járhat. És itt a paradoxon: az ügyfélnek a rá nézve kedvező ítélet a fontos, megnyerni kívánja a pert, nem pedig egy még nem bejártott nyelvi gépezetet üzemel-tetni, nemzeti önértet mutatni, joggyakorlást követelni, vagy például az elrománosított bírói kar ellenszenvét kivívni azzal a gyanúval együtt, hogy időhúzásra játszanak, vagy – ami még rosszabb – bár tulajdonképpen ismerik a hivatalos nyelvet, ellenszenvüket kívánják ezúton is kimutatni.

Szerepcseré és hamupipókei megtűrtség

A román államfő 2006 februárjában, Brüsszelben dicsérte országát pontosan a kisebbségi kérdés kezelése kapcsán. Erre fel kell tenni a kérdést: hova lett a magyar nyelv a székelyföldi tárgyalótermekből, ahol még alig egy-két évtizede mindenki beszélte, s ahol a perek nagy része vagy legalább fele

ügy folyt le, hogy csak a jegyzőkönyv diktálásakor öntötte román szavakba a bíró azt, amit azt megelőzően magyarul már megbeszéltek vagy elhangzott. Az államnyelv közben kiáradt korábbi medréből, a hivatalos írásbeli kódolás szerepe mellett átvette a fő kommunikációs eszköz szerepét is, a magyar megolyannyira visszaszorult, hogy mára a kettő helycseréjéről kell beszélnünk a Székelyföldön is. Holott a régió és az ügyfelek nemzetiségi összetétele nem változott, az igazságszolgáltatási személyzeté annál inkább, bár ma is vannak magyar ügyvédek, akinek az új helyzetben már románul kell perbeszédet tartani. Ők ugyanazok, akik tíz éve még főleg anyanyelvükön védhettek és vádolhattak a tárgyalóteremben. Rajtuk és az ügyfeleken – akik tehát ugyanazok – lehet a leginkább lemérni a közbejött változást, hogy a két nyelv e tekintetben helyet cserélt, mi több, a magyar nemcsak kiszorult a maga természetes, minden fél számára a legelőnyösebb kommunikációt lehetővé tevő szférájából, hanem le is fokozódott, megtúrt státusba szorult vissza. A megtúrttság a románoknak soha osztályrésze nem volt, lévén mindig az ügydöntés és a hivatalos kodifikáció, az ítélethirdetés nyelve.

Az ötvenes-nyolcvanas évek között az írásbeliségében korlátozott, de szóbeliségében szabadon mozgó nyelv, most szóbeli használatában is visszaszorult, csak közvetítői közegegen keresztül juthat el a bírói tudatig, hogy a helyzet több mint visszás, alighanem a hátrányos megkülönböztetés egy esete ott, ahol a lakosság ma is 75–85%-ban magyar.

Hogyan alakultak ki a mai állapotok, és milyen jogszabályok voltak azok, melyek a korábbi elfogadhatóbb gyakorlatot lehetővé tették?

Szabad volt hallgatni

A Gyulafehérvári Határozat (1918) azt ígérte, amit ma autonómiának hívunk, teljes nemzeti szabadságot: „*Minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által.*” A bíráskodásra a határozat nem tér külön ki, de ilyen elvi alapokon azt is kielégítő módon lehetett volna szabályozni.

Romániának 1919 végén alá kellett írnia az ún. Kisebbségi Szerződést, amelyben szerepel a nagyhatalmi elvárás, miszerint a románoknak, mint hivatalos nyelvnek a használata mellett „*a nem román nyelvű román állampolgárok nyelvüknek a bíróságok előtt akár szóban, akár írásban való használata tekintetében méltányos könnyítésekben fognak részesülni*” E könnyítések írott malaszt maradtak az interbellum két évtizedében, a kérdéssel a román törvényhozás nem foglalkozott, csupán az utolsó pillanatban és vészhelyzetben (1938-ban) vette elő, akkor sem azzal a céllal, hogy alkalmazza is a különben módfelett szerény

„könnyítéseket.” Bíró Sándor írja a *Kisebbségben és többségben* c. könyvében a korszakról: minden törvényes szabályozás hiányában a „bírószágok tolmácsokat próbáltak alkalmazni, de nem mindenütt. Legtöbb helyen a tolmács szerepét maguk az ügyvédek vagy ügyfelek töltötték be. Az 1938-ban kiadott Kisebbségi Statútum 22. szakasza kilátásba helyezte, hogy az ügyvéd nélkül megjelenő kisebbségi állampolgárok a bíróságok előtt anyanyelvüket használhatják. E rendelkezést soha nem alkalmazták. 1921 után Nagy-Románia bíróságai kizárólagosan csak román nyelvű beadványokat fogadtak el.”²

Nagy Lajos *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában* c. könyvében a kimondott korlátozásokat is számba veszi. A kisebbségi nyelvhasználatot „az alkotmánytörvénynek a hivatalos nyelvre vonatkozó rendelkezése nem engedte meg, a kisebbségi nyelvek szóbeli használata pedig gyakorlatilag lehetetlen volt, mert a bírói szervezetről szóló törvények úgy a bíróktól, mint pedig a segédhivatali személyzettől csupán a román nyelv tudását kívánták meg.”³ Megtörtént, hogy a magyarul vagy németül lefolytatott eljárás érvényét nem ismerték el, de pl. franciául lehetett ítéletet hirdetni. Az esküdtzéknek csak azok lehettek tagjai, akik ismerték a román nyelvet, az ügyvéd-törvény kötelezte az ügyvédeket, hogy a bíróságok előtt írásban és szóban csak a román nyelvet használják. Korabeli kimutatások szerint a harmincas évekre a bírói karban mutatóban maradt magyar.

A megszólalás joga

A megszólalás jogát az észak-erdélyi magyarság többségiként nyerte vissza az ún. négy év alatt, majd ismét kisebbségi sorba jutván, a korlátozások újabb korszaka következett, mely kezdetben még viszonylag lazának bizonyult. A román állam Észak-Erdély visszaszerzése fejében érdekeltté vált abban, hogy a magyarságot rávegye, nyugodjék bele kisebbségi helyzetébe. Ezzel magyarázható, hogy a rendkívüli ígéreteken túl egyes pozitív jogok kodifikációjára is sor került, mi több, néhol kimondottan javulás volt tapasztalható a korábbi helyzethez képest. Elfogadható vagy nem ma számunkra az ideológiai érvrendszer, melyre a berendezkedő kommunizmus hivatkozott 1945-ben vagy 1948-ban, pláne 1952-ben az akkori jogszabályok megalkotásakor és elfogadtatásakor, illetve alkalmazták, a hirdetett pozitív hozadékból levon az, hogy nagyon fontos társadalmi csoportok számára e jogok nem léteztek, illetve számukra csak a totális jogfosztottság létezett. Témánknál maradvá megállapíthatjuk, a nyelvhasználat terén a korlátok jelentős mértékben visszaszorultak.

A Nemzetiségi Statútum – az 1945/86-os törvény

A jogszabály 1945 februárjában jelent meg, akkor a román kormány elsődleges törekvése az volt, miként tudná a román közigazgatást Észak-Erdélyre is kiterjeszteni (ez március 6-án következett be), mivel innen ideiglenesen kitiltották az ismert atrocitások miatt. A frissen felállított Nemzetiségi Minisztérium által kidolgozott Statútum ennek megfelelően nagylelkűnek igyekszik mutatkozni, a korábbi diszkriminatív, sovén gyakorlatnak tételesen ellentmondó formában fogalmazták meg, jogként biztosítja azt, amit korábban tiltottak. Igazságszolgáltatási paragrafusa máig mércéül szolgálhat:

„8. Azok a törvényszékek és járásbíróóságok, amelyeknek körzetében a legutóbbi népszámlálás adatai szerint a lakosság legalább 30%-a nem románajkú, hanem egy más közös nyelvet beszél, kötelesek:

- a) az illető körzet 30%-át kitevő lakosság által saját anyanyelvükön kiállított és benyújtott bármilyen beadványt elfogadni anélkül, hogy ezekről román nyelvű fordítást követelhetnének;*
- b) a beadványok felett ugyanazon a nyelven határozni;*
- c) a felet a saját anyanyelvén meghallgatni.*

9. A 8. §-ban meghatározott törvényszéki és járásbíróági körzeteket a hivatalos népszámlálási adatok alapján az igazságügy-minisztérium jelöli ki. „

A törvény hasonlóképpen intézkedik a közigazgatási nyelvhasználatról is, majd hozzáteszi:

„12. A 9. §-ban és 11. §-ban megjelölt bírói és közigazgatási hatóságokhoz tartozó bírának és tisztviselőnek ismerniük kell az illető nemzetiség nyelvét.”

A törvényt egy második követte, a 1945/630-as, mely addig példátlan módon büntető intézkedéseket helyezett kilátásba azok számára, akik megszegik a Statútum előírásait, és faji, nemzetiségi uszítás vétkébe esnek, bárkit megakadályoznak saját nemzetisége megállapításában, nevét elrománosítják, gyalázzák nemzetiségében, hovatarozása miatt gáncsolják alkalmazását, előléptetését stb., illetve témánknál maradva, megakadályozzák, hogy pl. a bíróságon anyanyelvét használhassa.

Még jogtörténeti értékelés előtt rá kell mutatni, hogy az észak-erdélyi magyarság számára nyilván visszalépést jelentett a négy évben megtapasztaltak után. Vincze Gábor arra hívja fel a figyelmet, hogy alkalmazását a sovén román közigazgatás arra hivatkozva gáncsolta, hogy cikkelyei ellentmondanak a hatályos, 1923-as román alkotmánynak.⁴ Mindazonáltal, utóbb pár évig és egyes magyarlakta régiókban betartandó normaként kezelték.

Bár nem jelenti a kisebbségi jogok netovábbját, a Statútum messze fölötté áll mindannak, amit Romániában addig, és bizonyos értelemben máig a törvénykezés nyújtott e tekintetben. Elvi újdonsága, hogy a nyelv megválasztásában az ügyfél *a kezdeményező*, ő dönti el, hogyan szólal meg és milyen nyelven folyik le az egész érintkezés, s ha ő anyanyelvén fordul, írásban vagy szóban a bírósághoz, az kötelező módon azon a nyelven válaszol neki és dönt az ügyben. (Hasonló előírás van ma érvényben Dél-Tirolban.).

Az igazságszolgáltatásra vonatkozó előírások másik fő erénye, hogy a feltételek és jogok, valamint az azokat szavatoló szankciók rendszerét úgy építi fel, hogy egymást kiegészítsék. Nem csupán a polgár előtt nyitja meg a lehetőségét annak, hogy írásban és szóban magyarul forduljon a bírósághoz, de gondoskodik arról, hogy magyarul tudó személyzet is dolgozzék a kisebbség lakta körzetekben az igazságszolgáltatásban, azaz szavatolja a jogérvényesítés módját is, aki pedig keresztbe tenne a joggyakorlásnak, annak büntetést helyez kilátásba. Külön kiemelendő, hogy a magyar beadványra előírásai szerint a bíróság köteles magyarul válaszolni és magyarul dönteni fölötté – ezzel e nyelv bevonul a tárgyalóterembe, de be a dossziékba is, használhatják bírák, ügyészek, gépírók, ügyvédek is, tanúvallomás, perbeszéd is elhangozhat például magyarul, elvileg a hivatalos iratokban, jegyzőkönyvekben, ítéletekben, folyamodványokban, keresetekben, idézésekben stb. is megjelenhet. Az utóbbira, ha volt egyáltalán, bizonyára rövid ideig volt példa, de székely környezetben megtörténhetett. A benyújtott okirat hivatalos román nyelvű fordítása megkövetelését az ügyféltől kimondottan megtiltja a törvény, ezen a címen ugyanis valóban illuzórikussá tehető minden nyelvi egyenlőség, a megalázó procedúra többletköltséget jelent az ügyfélnek. A diszkriminatív politika mindig így járt el, valahányszor el kívánta lehetetleníteni a kérdés méltányos kezelését.

A beszűkítés trendje

A tételes jogszűkítés a negyvenes években elkezdődött. Mindenképpen alkotmányozási újdonságot jelent viszont a köztársaság kikiáltása utáni, 1948-as alkotmány 27-es szakasza, amely kimondja: „A Román Népköztársaságban az együttélő nemzetiségek számára biztosított az anyanyelvhasználat és az anyanyelvű oktatás szervezési joga minden fokon. A közigazgatás és az igazságszolgáltatás, azokban a körzetekben (circumscripții), ahol a romántól eltérő nemzetiségek is laknak, az illető nemzetiség nyelvét is használni fogja mind szóban, mind írásban, és tisztviselőket fog kinevezni az illető nemzetiség vagy más nemzetiség kebeléből, akik ismerik a helyi lakosság nyelvét.”

(saját fordítás – K.A.) Mint látjuk, az alkotmánymódosítás a Nemzetiségi Statútum pár lényeges szempontját beemeli az alaptörvénybe.

Az ún. osztályharc beindításával (1947–48), az államosításokkal, az egy-pártrendszer bevezetésével és bizonyos társadalmi osztályok elleni üldözés általánossá válásával párhuzamosan a hatalom ugyan a társadalom többi részének a szövetségét kereste, illetve annak pacifikálásában volt érdekelt, ezért a nemzetiségi jogok – a kisebbségi társadalom szét nem vert részének szántan – alkotmányos kodifikációt nyertek. A Nemzetiségi Statútumnál az 1948-as alkotmány mégis kevesebbet nyújt – állítja R. Süle Andrea.⁵ Az 1952-es alaptörvény a 68-as paragrafusában kimondja: „A Román Népköztársaságban a bírósági eljárás nyelve a román, viszont ama tartományokban és rajonokban, melyekben a romántól eltérő nemzetiségű népesség lakik, biztosított az illető népesség anyanyelvének használata is. Ha a felek nem beszélnek azt a nyelvet, amelyen a bírósági eljárás folyik, biztosítják a lehetőségét annak, hogy tolmács révén tudomást vegyenek a periratokról, valamint annak jogát is, hogy a bíróság előtt anyanyelvükön beszélhessenek, és előterjesztést tehessenek.” Továbbá a 82-es paragrafus hozzáteszi, hogy a kisebbségek lakta rajonokban⁶ „minden szerv és intézmény szóban és írásban használja az illető nemzetiség nyelvét is és köztisztviselőket vagy az illető nemzetiség sorából nevez ki, vagy más helybéliek közül, akik ismerik a helyi lakosság nyelvét és életmódját.” (Saját fordítás – K. A.)⁷

Érdemes ezt a passzust kiemelni nem csupán azért, mert pár évtized múltán ezeknek az előírásoknak homlokegyenest ellentmondó gyakorlat honosodott meg, (a helyi lakosság nyelvét nem beszélő és életmódját szokásait nem ismerő, mi több semmibe vevő, esetenként lábbal tipró köztisztviselők, rendőrök, bírák, ügyészek, gazdasági, közigazgatási és pártfunkcionáriusok betelepítése vált általánossá a kisebbségi körzetekben), hanem azért is, mert ez a tétel alkotmányozási pozitívumot és viszonyítási pontot jelentenek, miszerint a helyi értékek, viszonyok ismerete az állami intézmények működésére kiható tényezőnek számítanak. Nehéz ma megállapítani, hogy ez a demokratizálódás időszerű követelménye volt a két világháború közti elnyomatás 22 évét követően, avagy a korábbi területeinek visszaszerzését szolgáló politika valamiféle maradványa. Az bizonyos, hogy az ezredfordulón, a diktatúrát felváltó jogállamiság megalapozásakor ezekre a tételre fontos lett volna visszatérni.

Az idézett passzus bár az intézményeket nem nevezi meg, nyilván úgy értelmezendő, hogy a bíróságokra, törvényszékekre és ügyészségekre is vonatkozik. És ez a gyakorlatban megvalósult, bár hiányosságokról sokat lehetne beszélni. Nyilvánvaló, hogy a „nemzetiségi ismerete” kitétel nem szabályozza az arányokat, nem nyújt garanciákat a vezető állások betöltése felől,

sok visszaélésre és fonák, jogot sértő, sőt diszkriminatív intézkedésre teremt lehetőséget, nem akadályozza meg a jogellenes és rosszhiszemű gyakorlat kibontakozását, miként az utóbb be is következett. R. Süle Andrea értékelése szerint az 1952-ben kihirdetett alkotmány, mely az 1948-assal azonos jogokat ad meg a kisebbségek számára az anyanyelvi oktatás szervezési jogát leszámítva, mivel benne „továbbra is tisztázatlan maradt a kisebbségi nyelvhasználat kérdése (VI. fejezet 68. szakasza és a VII. fejezet 82. szakasza), ...lehetőséget adott a kétnyelvűség felszámolására.”⁸ A történész úgy látja, a Magyar Autonóm Tartomány (MAT) létrehozásával az erdélyi magyarságnak a tartományon kívül rekedt része, amely az előbbinél kétszer nagyobb volt, jogilag kedvezőtlenebb helyzetbe került, számukra a Nemzetiségi Statútum ezt követően vesztette el „gyakorlati érvényét”.⁹ A MAT-on kívül ekkor indult be a kisebbségi jogok leépülésének az a folyamata, mely utóbb, a hetvenes-nyolcvanas években a Székelyföldre is kiterjedt.

A bíró nemzetisége, anyanyelve

1965-ös alkotmány immár a szocialistává átkeresztelt országban megismétli a fentieket, de szűkszavúbban fogalmaz, és kimondottan szűkmarkúbban mér, lefaragva lényeges jogokat is. 102-es paragrafusában szerint: „Románia Szocialista Köztársaságban a bírósági eljárás román nyelven folyik, biztosítva a nem román nemzetiségű lakosság által is lakott közigazgatási-területi egységekben az illető lakosság anyanyelvének használatát. Azon felek számára, akik nem beszélnek azt a nyelvet, amelyen a bírósági eljárás folyik, biztosított a lehetősége annak, hogy tolmács útján tudomást szerezzenek a per iratainak tartalmáról, valamint az a jog, hogy a bíróság előtt anyanyelvükön beszéljenek, és előterjesztést tegyenek.”

Ezt megismétli az 1968-as bíróságok szervezéséről szóló törvény, azaz lehetőséget teremt arra, lásd Mikó Imre idevágó elemzését, hogy a kisebbségek lakta körzetekben a románul nem tudó felek tolmács útján vegyenek tudomást a periratok tartalmáról, anyanyelvükön beszéljenek és anyanyelvükön tegyék meg összefoglaló előterjesztésüket, amit szintén tolmács fordít románra.¹⁰ Ugyancsak ő észrevételezi, hogy itt még különbség létezik nemzetiségi és általános emberi jog között, a tolmács segítségét ugyanis a törvény biztosítja a külföldi állampolgárnak is, ha az a román nyelvet nem ismeri. Az akkor hatályos polgári perrendtartásról szóló törvény 142-es szakasza hiteles tolmács vagy bizalmi alkalmazását írja elő, ha a fél vagy a tanú nem tud románul, s hozzáteszi, hogy a bíró is tolmácsolhat anélkül, hogy külön esküt kellene tennie – foglalja össze Mikó Imre ugyanott.

A képzett jogász 1972-ben készült, különben illúziómentes dolgozatában kitér a jogérvényesítés másik nélkülözhetetlen feltételére is: a nyelvi egyenlőség, az anyanyelvhasználat biztosítása ugyanis önmagában nem elegendő. Mikó fogalmazásában: „Az anyanyelv hivatalos használata a bíróságok előtt azonban csak úgy valósítható meg, ha a bírói karban olyanok vannak, akik a nemzetiségek anyanyelvét ismerik.”¹¹ A közigazgatási reform, a MAT felszámolásával egyszerre a bíróságok szervezését szabályozó szóban forgó jogszabály még úgy intézkedik 44. szakaszának 2. bekezdésében, hogy „Azokon a bíróságokon, amelyek olyan közigazgatási egységekben működnek, ahol a népességet nemcsak román nemzetiségű személyek alkotják, olyan bírák is fognak tevékenykedni, akik ezeknek a nyelvét beszélik.” (1968/58-as tv.)¹²

Látni kell, hogy e fogalmazás jóval kevesebbet nyújt a korábbiaknál. (Nem gondoskodik a helyi illetőségű, a helyiek életmódját és szokásait, műveltségét ismerő szakemberek kinevezéséről, még kevésbé a méltányos nemzetiségi képviselőtről a bírói karban vagy vezető szervekben, mindössze a nyelvismeretre szűkíti a dolgot. A magyarul megszólaló bíró azonban akkoriban nyilván nem ment még kivételszámba, mi több, elvárták, ha ismeri a nyelvet, beszélje is.) A fő baj viszont a törvény be nem tartása volt, beindult már ugyanis a bírói és nem csupán a bírói kar elrománosítási folyamata a kisebbségek lakta körzetekben, ami végül a nyolcvanas, illetve mint látni fogjuk tulajdonképpen a kilencvenes években vált szinte teljessé, a magyar jogászképzés korábbi teljes felszámolásának és szünetelésének is következményeként.

A felek nyelvi fogyatéksága

Hogy a fentiek gyakorlatilag mit jelentettek a bírósági eljárás egészére nézve, az kiderül az előzőekből: a bírói és ügyészi kar már nem, illetve csak kivételesen, az ügyvédi kar, a bírósági alkalmazottak egyre ritkábban beszélik a nyelvet, a magyar nyelv a tárgyalótermekből kiszorul. Az ügyfél nyelvi félszegség, kiszolgáltatottság állapotába kerül, mihelyst belép az elrománosított intézmények kapuján, a nyelv írásban való használatáról egy idő után úgymond önként mond le, annyi hátránnyal jár a fordítások mellékelése stb., ráadásul a bíróságok rossz néven veszik, és azzal gyanúsítják az anyanyelvén megszólaláshoz ragaszkodó ügyfelet, hogy bár tud, de „nem akar” románul beszélni. A nacionalista elfogultság gyanúját vonhatja magára, aki nem románul mondja el a magáét. A közhangulat a hetvenes-nyolcvanas években sovén hangsúlyokkal telt meg az állandóan kiújuló, kimondottan magyarelles,

uszító kampányok hatására. Az iskolai oktatás formális (lásd a tankönyvek kisebbségellenes kitételeit), de főleg informális csatornáin a felfokozott nacionalista beállítottság minden egyebet elnémítóan dominánssá válik a többségiek körében, olyannyira, hogy a kisebbségi ügyfél részéről a legártatlanabb, semleges ragaszkodás ahhoz, hogy magyarul szólalhasson meg, valóságos kihívás, szentségtöréssé minősül át tárgyalótermekben és hivatalokban egyaránt. A magyarul megszólalókat már a megszólalás pusztja ténye hátrányos helyzetbe hozhatja. A lelkekre rátelepszik az általános félelem légköre, ez kisebbségiek esetében a legnyomasztóbb nyelvi szorongásokkal is társul.

A rendszerváltás után

Az 1989-es decemberi pillanatnyi fellélegzés után, a rendszerváltást el-sikkasztani kívánó erők dominanciájának következtében a kisebbségeknek kollektív szabadság helyett pogromhangulatot, többek közt nyelvi terrort hozott. A korábbi kisebbségellenesség jegyében nem átalították a polgárháborús veszély tüzével játszani, hogy történelmi maszkváltásuk számára alkalmas kulisszákat teremtsenek. Lásd Marosvásárhely fekete márciusát, a Har-Kov-jelentés kérdését, a „szeparatizmus” vétkében elmarasztalt iskolák, egyetemi részlegek körüli diverziók sorát. E légkörben nemcsak a létező jogok gyakorlása vált lehetetlenné, hanem a jogállapotok tovább romlottak, a diszkrimináció, a jogfosztás és jogsérelem vált általánossá, elszabadult indulatok kerítették hatalmukba a politizálás és igazságszolgáltatás nem egy fórumát. A tény, hogy a marosvásárhelyi események során kizárólag magyar és cigány személyeket ítélték el a bíróságok, felér egy önleplezéssel: a jogos önvédelmet nyilvánította az ellene eljáró hatóság jogsértésnek, sőt bűnözésnek.

A jogrendszer ilyen kimarjulását követően az 1991-es alkotmány tulajdonképpen megsemmisíti a kisebbségi jogok terén az utóbbi fél évszázadban kapott pozitív tartalmat. Alkotmányjogászok elemezhetnék, mennyivel kevesebb a 6-os szakasz e tekintetben a korábbi akár a Ceaușescu-féle alkotmánynál. Komoly fenntartások fogalmazhatók meg azzal kapcsolatosan, hogy a kisebbségek identitáshoz való jogának biztosítását a többi állampolgárral való „egyenlőség és diszkriminációmentesség” érvényesülése feltételéhez kötik (lásd a 6-os szakasz második bekezdését), hiszen az előzmények ismeretében ott van a veszély, hogy a kisebbségi jogot a többségi előjogok védelmének címén lehessen korlátozni. Ezért véli úgy Fábíán Gyula az idézett műben: az alkotmány, mely tiltja a kisebbségiek pozitív diszkriminációját, az „elősegítő kisebbségi jogrendszer” helyett a „megtűrő jogrendszer” álláspontjára helyezkedik, „kizárva az aktív megkülönböztetést a kisebbsé-

gekhez tartozókkal szemben, de hallgatólagosan eltérve a passzív diszkriminációt, ami hosszú távon a kisebbségek eltűnését célozza.”¹³

Témánkba vágóan az 127-es szakasz lakonikussága is szembeszökő. Címe: A tolmácshoz való jog – se több, se kevesebb! „(1) A bírósági eljárást román nyelven folytatják le. (2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó polgároknak, valamint azoknak a polgároknak, akik nem értenek, vagy nem beszélnek románul, joguk van tolmács útján tudomást szerezni az iratesomó minden iratáról és műveletéről, beszélni a bíróság előtt és előterjesztéseket tenni; büntető perekben e jogot ingyenesen biztosítják.” (Fordítás: K.A.) Ha csak a romániai magyarság 1918-tól vívott jogi küzdelmeit nézzük, nem beszélve a kontinentális jog fejlődéséről, az eredmény meglehetősen sovány. A törvényhozást illetően szegénységi bizonyítvány, hiszen olyasmit sejtet: nem tanult semmit, saját tapasztalatát is semmibe veszi, azt, amit hajlamosak lettünk volna jóhiszeműen stratégiai fejlődésnek és gyarapodásnak tekinteni, nem több alkalomadtán visszavonható engedménynél, képmutató jóindulatnál, taktikai fogásnál.

A bíróságok szervezését szabályozó 1992-es törvény fordított vívmányként, és ezzel a kör bezárul, egyenlőséget tesz a kisebbségi és az idegen állampolgár közé: egy kalap alá véve a kettőt irányozza elő a tolmács igénybe vételének eshetőségéről.

A 2003-as alkotmány 128-as paragrafusa is tulajdonképpen tolmács-használati jogra redukálja az egész kérdéskört – ez pedig teljes lefokozása a magyar nyelvnek, hiszen egy olyan helyzetre szabott megoldás, melyben már mindenki román az igazságszolgáltatásban, legfeljebb az ügyfél magyar. Kielégítő tehát csak olyan esetben lehet, amikor valóban mindenki román az intézményben és az ügyfél is beletörődött ebbe, vagy szívesebben választja a román nyelvet, mint a magyart.

A valóság, a makacs tények egészen más helyzetről vallanak: a lakosság és ennek folytán az ügyfelek, az igazságszolgáltatást igénybe vevők túlnyomó többsége (számarányuk a 80–90%-ot is elérheti, több erdélyi megyében nem süllyed a még mindig számottevő 20–30% alá) nem román, az ügyvédi kar természetes módon többségében szintén nem az, bár a hivatalos nyelv hatalmi fölénye, a jogászképzés diszkriminatív jellege folytán a román lakosságnál nagyobb, kétszeres-háromszoros arányban vannak jelen a román ügyvédek. A bírósági-törvényszéki alkalmazottak körében még rosszabbak az arányok, Háromszéken például sikerült elérni a viszonyok tökéletes fejkük tetejére állítását, hiszen az ügyészek-bírák közt alig akad magyar, itt tehát (különben a rendőrséghez, csendőrséghez, hadsereg tisztikarához stb., a hangsúlyozottan hatalmi szerveknek tekintett domináns intézményekhez hasonlóan) a lakossági és alkalmazotti arányok egymás fordítottjai. Ez pedig tipikus kisebbségi jogfosztottság, amit egyesek már-már gyarmati helyzetnek minősítenek.

Ezek alapján az EU 2005-ös országjelentése kisebbségi szempontból csak kielégítőnek nem nevezhető, az EU tehát félrevezető jelzőkkel operál. A romániai magyarság mai lélekszáma, kulturális- és igény szintje, közösségi kohéziója szempontjából a reális cél az volna, és méltányos állampolgári helyzetet számára az jelentene, ha nyelvhasználati egyenjogúságát rendszerűen építenék be a román igazságszolgáltatásba. Ehhez gondoskodni kellene külön a magyar bírák, ügyészek képzéséről és kötelező alkalmazásáról, a nem magyar bírák és ügyészek stb. létéről a Székelyföldön és azon kívül is, adott térségekben meg kellene követelni a magyar nyelvtudást, gondoskodni kellene a magyar nyelvhasználat akadálytalan szabadságáról a tárgyalótermekben írásban és szóban egyaránt. A jóval képlékenyebb ügyvédi kar alighanem spontánul követné mozgásaiban a trendet, arról viszont mindenképpen külön kellene gondoskodni, hogy a csak részleges (teljes körűen nem létező) magyar jogászképzés visszanyerje korábbi legitimitását és lehetőségét. A mai rendszer, miszerint külön felvételi keretszámmal garantálják magyar, illetve magyarul érettségizett fiatalok bejutását a jogi karra, lényeges feltétel, de távolról sem elégséges, hiszen legfeljebb azt szavatolja, hogy tanulhatnak románul magyarok is, de a magyar jogtudományi képzést, a jogtudomány szabadságát továbbra sem biztosítja.

Akárcsak a rendőrképzés dolgában, a jogállami reformot és egy ésszerűen méltányos helyzet megalapozását itt is a magyar fiatalok, illetve a magyarul is tudó fiatalok bírói karba való felvételével kell kezdeni, méltányos arányok és példás, de legalábbis nem olyan régen még sokféle létezett nyelvi szabadság visszaállításával, visszahonosításával.

Holtpont

Hogy mi a soron lévő teendő az emancipáció vonatkozásában, kiviláglik a legfrissebb alaptörvényből. A 2003-as alkotmányból az idevágó kibővített passzust, a 128-as szakasz megtoldott címe is a változást kívánja sugallni: Az anyanyelv használata és tolmács igénybevétele az igazságszolgáltatásban – tehát nem szorítkozik csupán a tolmácshasználatra. Kemény nemzetközi bírálatok kifogásolták, hogy a kisebbségi polgár és a külföldi közös nevezőre került a korábbi alkotmányban. Mit nyújtsunk tehát valami többletet a saját állampolgárnak, ha az nem többségi? Íme, a szakasz négy pontja: *“(1) A bírósági eljárás román nyelven folyik. (2) A nemzeti kisebbségekhez tartozó román állampolgároknak joguk van anyanyelvüket használni a bíróságok előtt az alaptörvény feltételei között. (3) A (2) bekezdésben előírt jogok gyakorlási módját, ideértve a tolmácsokhoz vagy fordítókhoz folyamodást is, oly módon kell megállapítani, hogy ne akadályozza a*

megfelelő igazságszolgáltatást és ne járjon pótlólagos költséggel az érdekeltek számára. (4) A román nyelvet nem értő vagy nem beszélő idegen állampolgároknak vagy hontalanoknak jogukban áll tolmács útján tudomást szerezni az iratsomóban foglalt összes iratról és munkálatról, és a bíróság előtt tolmács útján beszélni és következtetéseket megfogalmazni: a bűnperek esetén e jog gyakorlását ingyenesen kell biztosítani.” (Románia Hivatalos Közlönye. 2003. 161. szám)

Az alkotmány – a fenti szöveg suta magyarítása is tünetértékű – tehát arra törekszik, hogy az említett vádat kivédje és differenciált elbírálásban részesítse a saját polgárt és az idegent. Ezt úgy véli elérhetőnek, hogy az idegen nem kap többet, mint korábban a saját. A tulajdon kisebbségi polgárt viszont iparkodik megóvni az anyanyelvhasználatból származó többletkiadásoktól polgári perekben is, de nem mondja meg: hogyan. Elfogadnák a magyar beadványt vagy bizonyító okmányt például? Nem kérnek hiteles fordítást? Erről nincs szó. A tolmács segítségéhez folyamodás járna ingyenesen? Az igazságszolgáltatás hátráltatásának elkerülése pedig vajon mit jelent? Korlátozza-e a kisebbségi felet abban, hogy anyanyelvét használja vallomástétel, kihallgatás vagy előterjesztés közben? Íme, mit mond erről a bíróság szervezeti törvénye, a 2004/304-as. A III. fejezet 14. szakaszának első két bekezdése megegyezik az alkotmány 128-as szakasza első két bekezdésével. A harmadik már nem: „(3) *Abban az esetben, ha egy vagy több fél anyanyelvén kíván szólni, a bíróságnak biztosítania kell, ingyenesen, egy hiteles tolmács vagy fordító használatát.*” Ez nyereség, apró ugyan, de végre kimondták. A legérdekesebb a negyedik bekezdés, mely a dodonai jósa sok fejtörést okozó feladványaihoz hasonló. Saját fordításomban: „(4) *Ama helyzetben, melyben minden fél igényli vagy egyetért azzal, hogy anyanyelvén fejezze ki magát, a bíróságnak biztosítania kell e jog gyakorlását, miként az igazságszolgáltatás megfelelő menetét is, a válaszadás, a szóbeliség és a nyilvánosság elvei tiszteletben tartásával.*”

Íme, első olvasásra úgy tűnik, a jogszabály nem zárja ki a magyarul lefolytatott perek lehetőségét. Vagy mégis? Nem maga a tulajdonképpeni eljárás lenne az, amit itt a pereskedők anyanyelvén folytatnak le? A „minden fél” kitétel vajon kiterjed-e a bírákra, ügyészekre is? Avagy ezúttal ők szorulnának tolmácsolásra? Jó ez az ügyfélnek? És vajon mikor következik be az a helyzet, amikor mindenki magyar a tárgyalóteremben, pulpituson innen és túl? Különösen, hogy a magyar szakemberek (ügyvédek, bírák, jogtanácsosok stb.) utánpótlásáról nem gondoskodott évtizedeken keresztül senki, ezért egész nemzedékek hiányoznak soraikból. (Az említett tévériportból idézném egy közép-korú marosvásárhelyi ügyvéd válaszát arra, mi történik akkor, ha a tárgyalóteremben mindenki magyar: „Ilyen esetre nem volt példa praxisomban.”) Az (5) és (6) bekezdés eloszlatja a kétségeket: a jegyzőkönyveket természetesen minden körülmények között „kizárólag” románul vezetik, a felek által anya-

nyelvükön lefolytatott vita is románul kerül bele, ha pedig (erre külön kitér a jogszabály) a fordítás pontatlansága okán az érdekeltek valamelyike panaszt tenne, azt a bíróságnak orvosolnia kell a per vizsgálati részének lezárultáig.

A szakasz révén nyilván azt kívánták bizonyítani, nem tilos két magyar ügyfélnek magyarul válaszolnia egymásnak. A bíróság előtt az ügyfelek, akár csak az ügyvédek, jogtanácsosok, egyéb jogi képviselők azonban csak bírói közvetítéssel szólhatnak egymáshoz, erre itt a tolmácsi közvetítés is rárakódik. Ha tehát az al- és felperes magyarul válaszol egymásnak, azt a bíró számára románra ülteti át a tolmács, a bíró pedig átfogalmazza, tulajdonképpen lefordítja jogilag értelmezhető nyelvre és tollba mondja a jegyzőkönyvet vezető alkalmazottnak. Mi ebben az új? Semmi, ez eddig is így folyt, mert másképp nem folyhatott. A tilalom vádja alól viszont tisztázta vagy tisztázni vélte magát általa a törvényhozó, holott valójában közel kilencvenévi egyhelyben topogás művére és szemfényvesztésére feltéve a koronát, pusztán tolmácshasználati joggá fokozta le ismételten a nyelvi emancipációt.

Az agyafűrt „megoldás” nyilvánvalóvá teszi: a kisebbségi egyenjogúsítás nem szűkíthető a nyelvhasználat kérdéskörére, e szemlélet zsákutcába vezet, pusztán erre szorítkozva, nem lehet a holtpontról elmozdulni.

Jegyzetek:

¹ Az Európa Bizottság 2006. május 16-án kiadott következő jelentése témánkra vonatkozóan szintén nem tartalmaz utalást, némi haladást abban tapasztalható, hogy a kisebbségi jogoknak szentelt paragrafus a roma-ügynek szentelt ajánlások mellett megemlékezik egyetlen mondatban az RMDSZ kisebbségi törvénytervezetéről is. A tervezet közel két éve vesztgel a román parlamentben.

² Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben*, Pro Print Csíkszereda. 2002. 314. o.

³ Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*, Minerva, Kolozsvár, 1944, 110. o.

⁴ Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások*. Státus. Csíkszereda. 1999. 70. o.

⁵ R. Süle Andrea: *Románia 1944–1990*. Atlantisz. Bp. 1990. 219. o.

⁶ Az 1950-es közigazgatási reform (1950/5. sz. tv.) nyomán az ország 16 tartományra, azok rajonokra oszlottak, ez váltotta fel a megyék és járások rendszerét.

⁷ Román eredetiben: „...toate organele și instituțiile vor folosi oral și scris și limba naționalităților respective și vor face numiri de funcționari din rândul naționalităților respective sau al altor localnici care cunosc limba și felul de trai al populației locale”.

⁸ Süle, i. m. 224. o.

⁹ Süle, i. m. 226. o.

¹⁰ Mikó Imre: *Változatok egy témára*. Kriterion. Bukarest. 1981. 86. o.

¹¹ Mikó i. m. 94. o.

¹² Fábíán Gyula-Ötvös Patricia: *Kisebbségi jog*. Komp-Press. 2003. Kolozsvár. 221.o.

¹³ Fábíán-Ötvös i. m. 230. o.

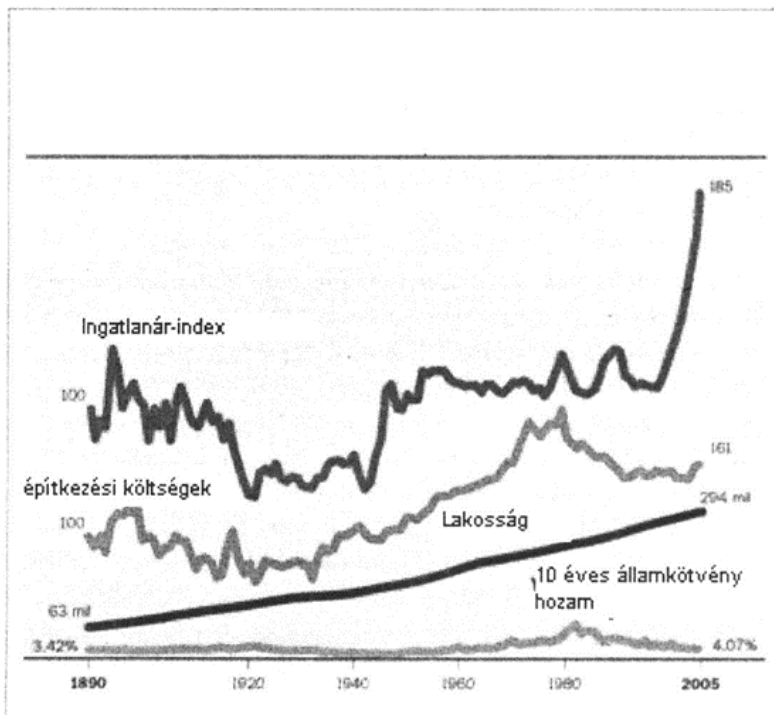
Nagy Bálint Zsolt

A pénzügyi-gazdasági válság viselkedéstani okairól

A pénzügyi-gazdasági válságról dióhéjban

2000 után az Egyesült Államok, Ausztrália, Kanada, Franciaország, Hongkong és Nagy-Britannia számos nagyvárosában erőteljes ingatlanár-emelkedések zajlottak, hogy a kínai elképesztő építkezési „boom”-ról ne is beszéljünk.

1. ábra – Amerikai ingatlanárak és egyéb gazdasági – demográfiai mutatók

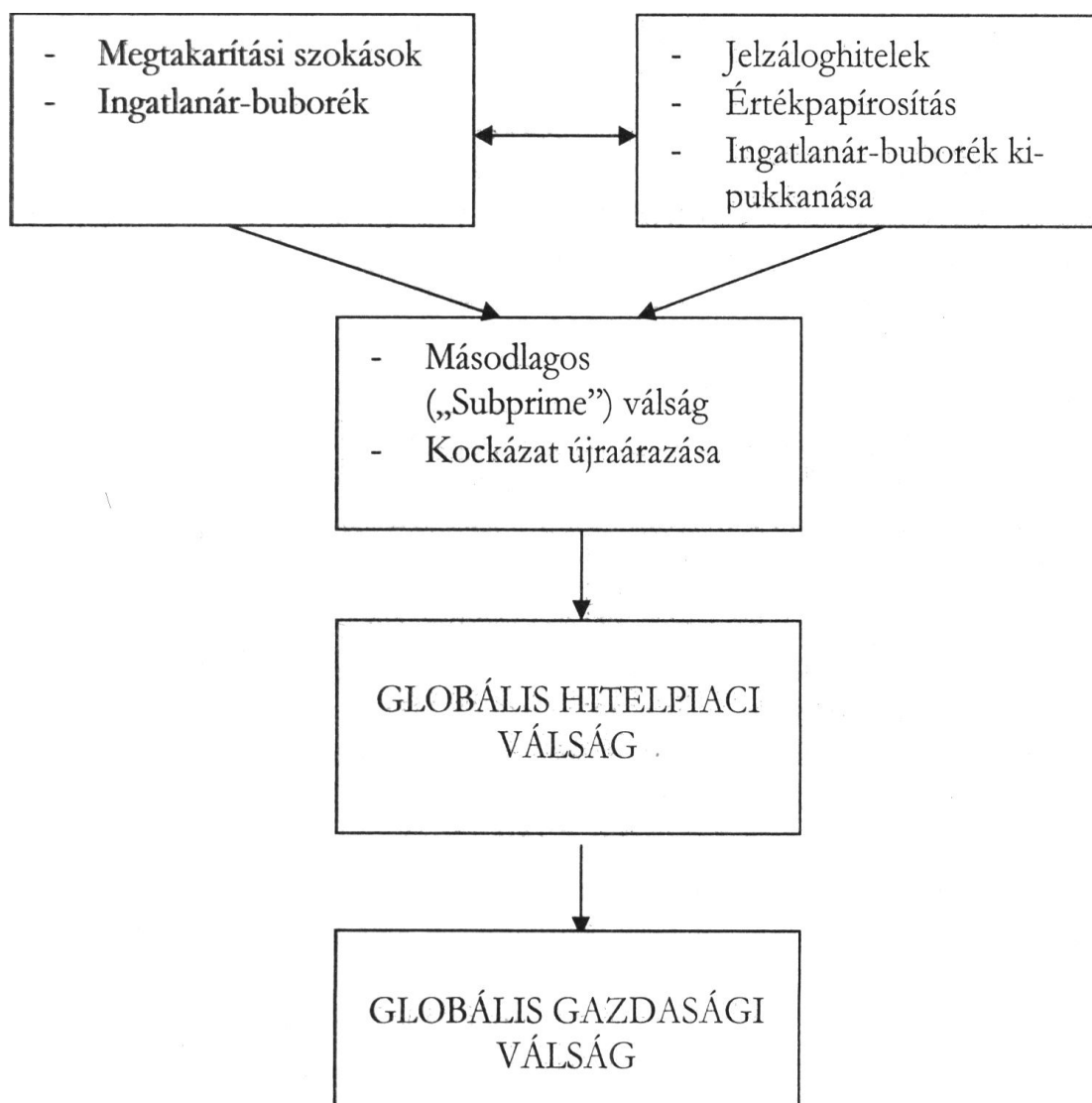

Forrás: Shiller (2005)

Azonban az 1. ábra tanulságai szerint ez az ingatlanár-emelkedés meglehetősen elrugaszkodott egyéb, meghatározó gazdasági-demográfiai mutatóktól (sem az építkezési költségek, sem a lakosság növekedési üteme, sem a kamatlábak alakulása nem tudja megmagyarázni az ingatlanpiaci áremelkedést).

Nem csodálkozhatunk tehát, hogy az amerikai nagyvárosokban az ingatlan-buborék (ingatlan-lufi) a 2005. év második felétől kezdődően telítődött, majd kipukkant és az ingatlanárak meredek zuhanásba kezdtek. Ezzel kezdetét vette az úgynevezett másodlagos besorolású hitelválság (a továbbiakban: „subprime” válság).

2. ábra – A globális pénzügyi-gazdasági válság tágabb környezetrendszere

A „subprime” hitelek válsága egy, a napjainkban is folyamatban levő jelenség, melynek fő jellemzői a jelzálogok kényszervégrehajtása, jelzálogkölcsönök törlesztésekor fellépő fizetéseképtelenség és az ezekből kibontakozó, tág portfóliókat érintő pénzügyi veszteségek. Kezdetét a 2006 év őszétől számítják, amikor az Egyesült Államok ingatlanpiacának árbuborékja kipukkant. A válság 2007 júliusára öltött igazán globális jelleget, 2008-tól pedig általános pénzügyi válsággá fajult, amelyet híres befektetési bankcsődök, csillagászati összegekre rugó segélycsomagok követtek, és amelynek kontextusában az utóbbi hónapokban a globális recesszió és munkanélküliség perspektívája is felvetődött (2. ábra).

A jelenség attól vált igazán káros pénzügyi válsággá, hogy a hitelpiaci befektetők, kockázati alapok újraértékeltek kockázatos pozícióikat, amelyek következtében a hitelpapírok hozamai-kamatai drasztikusan megnövekedtek. Ezeket a magasabb kamatokat pedig az eleve hátrányos anyagi helyzetű adósok már nem tudták megfizetni. Ennek következtében egy egész sor származtatott termék értékét veszítette a származtatott piacokon is és mindazon befektetési bankok, biztosítók, befektetési alapok, amelyek ilyenfajta értékpapírba fektettek, jelentős veszteségeket könyvelhettek el. A szakirodalom a pénzügyi fertőződés („financial contagion”) kifejezést használja az ilyenfajta helyzetek esetében.

Ez a kezdetben „amerikai” probléma 2007-ben már Európára is áttért, az Európai Központi Bank kénytelen volt csaknem 170 milliárd eurót kibocsátani a bankközi piacra, a pénzügyi válságból való kilábalás érdekében. Ezek a kibocsátások az igen rövid lejáratú visszavásárlási államkötvényügyletek („repo-ügyletek”) formáját öltik, viszont ezen ügyletek tárgyalása meghaladja e cikk kereteit.

Különösen az adósság-fedezetű hitelpapírok („Collateralized Debt Obligation”, CDO) elterjedése járult hozzá a válság generalizálódásához: a CDO-k olyan, adósságot megtestesítő értékpapírok, amelyek fedezeteként rendszerint egy másik értékpapír- vagy értékpapír-kombináció jövőbeli kifizetés-sorozata áll. A 2000-es években ezeknek a CDO értékpapíroknak hatalmas piaca alakult ki, ahol maguk a CDO-k is további CDO-k és ABS-ek („Asset backed securities”, értékpapír-fedezetű hitelpapírok) fedezetűül szolgálhattak, egy olyan folyamat részeként, amelyet az adósságok „értékpapírosításaként” („securitization”) vagy a „strukturált hiteltermékek („structured credit products”) elterjedéseként emlegetnek. Ez kezdetekben egy nagyon ígéretes jelenségnek tűnt, hiszen a származtatott termékek árazásának viszonylag pontos matematikai módszertanát felhasználva (pl. Black-Scholes formula, martingál-árazás) az egyszerűbb strukturált termékek igen rugalmas pénzügyi konstrukcióknak bizonyultak, hiszen segítségükkel szinte bármilyen

nagyságú, bármilyen lejáratú pénzáramlást elő lehetett állítani, kockázatát fedezni. Azonban a másodlagos válság kirobbanásakor éppen az került előtérbe, hogy ez a rugalmasság csupán addig előny, amíg a piac "normálisan, higgadtan" árazza be a kockázatot. Amint a piacon pánik alakul ki, jelentős kockázati felárak alakulnak ki, és megjelenik a bank-csődök veszélye. Ilyenkor rögtön kiderül, hogy az átláthatatlan, többszörösen újracsomagolt jövőbeli pénzáramlások piaci értéke sokkal alacsonyabb, mint amit az egzakt matematikai összefüggések alapján kalkuláltak.

A válság kialakulásának okai

A továbbiakban nem célozom részletezni a jelenlegi pénzügyi-gazdasági válság kialakulásának forgatókönyvét (magyarul bővebben lásd Király et al (2008) vagy Losonczi (2008)), hanem csupán a legtöbb szerző által azonosított okokhoz fűznék egy-két bekezdést illetve részletesebben foglalkozunk a válság viselkedéstani okaival.

A másodlagos válság okainak elemzésekor a következő gazdasági egységek szerepére derült fény. Mindezeket a tényezőket jól összefoglalja egy, a Harvard Egyetemen készült tanulmány is (Joint Center for Housing Studies, 2006).

A kölcsönnyújtók szerepe. A másodlagos besorolású hitelezők aránya az összes pénzintézetek körében az 1996-os 9%-ról 20%-ra emelkedett 2006-ban. Az értékpapírosítás terjedésével együtt a hitelezők igen könnyen, alacsony kamattal és törlesztési kedvezményekkel folyósítottak jelzáloghiteleket kétes fedezet mellett.

A lakosság (ingatlanulajdonosok) szerepe. 1997 és 2006 között az amerikai ingatlanárak 124%-kal emelkedtek. Az áremelkedést igen sok lakástulajdonos spekulatív céllal használta fel, a megnövekedett értékű lakásokat második, harmadik, stb. jelzáloghitelek felvételére használták fel, az átlagemberek mindennapi témájává az ingatlan befektetések eldorádója vált (ingatlanpiaci irracionális mámor).

Szociológusok meghatározó tényezőként beszélnek a „baby-boom” (40-es 50-es években született generációk) *nyugdíjazási terveiről* is. Ezek a generációk a jelek szerint nem nyugdíjalapokban, hanem ingatlanokban próbálták megtakarításukat tartani.

A szabályozó szervek szerepe. Más elemzők egyenesen az Egyesült Államok Kongresszusa által elfogadott törvényeket okolják, mint pl. a Közösségi Újrabefektetési Törvény („Community Reinvestment Act”), amely valóság-

gal kényszerítette a kereskedelmi bankokat arra, hogy gyenge minőségű adósoknak is folyósítsanak hitelt.

A hitelminősítő cégek szerepe. Kétségtelen hogy a hitelminősítő („rating”) intézetek, amelyek óvakodtak attól, hogy a másodlagos hiteleket időben visszaminősítsék, hozzájárultak a válság kialakulásához. A pénzügyi válság kibontakozása után ezek a minősítő intézetek további hevesen vitatott intézkedéseket folyósítottak, amikor számos feltörekvő gazdaság állampapírjait visszaminősítették a befektetési fokozatból a spekulatív („junk bond”) kategóriába.

A jegybankok szerepe. Jóllehet a jegybankok elsődleges, statutáris feladata az inflációval szembeni küzdelem, és nem az értékpapír- vagy ingatlanpiaci árbuborékok szabályozása, sokan mégis hibáztatják a Jegybankokat, amiért a megelőzés helyett a késői közbelépés stratégiáját választották. Különösen Alan Greenspan korábbi egyesült államokbeli jegybankelnök áll a vádak célkeresztjében, amiért hosszú ideig alacsonyan tartotta az alapkamatot. Egy, az Egyesült Államok Kongresszusa előtt 2008. október 23-án tartott beszédében maga Greenspan is megfogalmazza, hogy tévedett, amikor a befektetési bankok és más pénzügyi szereplők felelőségében feltétel nélkül bízott. Ellenben úgy gondoljuk, hogy ameddig nincs megbízható diagnosztikai eszköz, ami alapján egyértelműen azonosítható lenne egy árbuborék, addig a Jegybanktól nem várható el a hatásos, valós idejű közbelépés ilyen téren.

A kockázati alapok („hedge funds”). Sokan a kockázati alapokat tartják felelősnek a válságért mivel, az összeomlásra fogadván, rengeteg fedezet nélküli eladási („short-selling”) pozíciót nyitottak. A rövidre eladást a szakmai közvélemény fő károkozónak tartotta ezért az értékpapír-piaci felügyelet (SEC) 2008. szeptember 18-án átmenetileg tiltást vezetett be a rövidre eladások tekintetében. Ez a tiltás azonban csupán szeptember 18. és október 9. között volt érvényben a New York-i Tőzsde részvényeinek jelentős hányadát tekintve, ezért hatásának megértése ilyen rövid időszakon nehézkes. Önmagában az a tény, hogy relatív rövid idő után az amerikai tőkepiaci felügyelet (SEC) visszatért a korábbi szabályozáshoz, azt mutatja, hogy a tiltásnak legalábbis kevés pozitív hatása volt. Ami a számokat illeti, a tiltás két hete alatt a Dow Jones index szinte 19%-ot esett a Wall Street Journal október 9-i számának értelmében, tehát még azt sem állíthatjuk, hogy az intézkedés, mint egy „átmeneti, szükséges rossz” elérte a célját. Azt is látni kell, hogy a rövidre eladásnak történetileg volt és van egy, a széles, laikus közönség számára „antipatikus” jellege, amit többek között Száz János (1999) is idéz a „contra-mineur”-ökről szóló bekezdésekben. Ezt az is alátámasztja, hogy a rövidre eladást nem tiltó, de körülményeit szabályzó „emelkedési szabályt” („uptick rule”-t) is az 1929-es összeomlást követő közhangulat nyomására hozta a

SEC és a mostani közhangulatban is kevés józan hangvételű cikkel, véleményel találkozunk a többségi pánikhoz képest, amely többség a rövidre eladás megtiltásában a régóta várt szövetségi közbelépés „gondoskodó” jelét látja. Nem állíthatjuk tehát, hogy a rövidre eladás tiltása indokolt lenne, még pénzügyi turbulenciák időszakában sem, legfeljebb árnyaltabb intézkedések meghozatala, mint például amire a SEC egyes sajtóhírek szerint készül: a kockázati alapok („hedge funds”) rövid pozícióinak közzétételi kényszere.

A befektetési bankok szerepe. A befektetési bankokkal kapcsolatos egyik szabályozási-jogi tényező az, hogy magán közkereseti társaságokból („private partnership”) viszonylag gyorsan tőzsdén jegyzett részvénytársaságokká („publicly traded company”) alakultak át. További szabályozási tényezőként kell tekinteni az 1933-as Glass-Steagall törvény egyes fontos előírásainak eltörlését, amelyet az 1999-es Gramm-Leach-Bliley törvény hajtott végre. A Gramm-Leach-Bliley Act nyomán ismét lehetővé vált a befektetési és kereskedelmi bankok konszolidációja, fúziója, valamint befektetési banki és biztosítási tevékenység közötti határvonalak is erőteljesen elmosódtak.

A „Mark-to-Market” számviteli elv szerepe. Az angolszász számvitel ezen elve a valós értéken való könyvelést célozza, de olyan időszakokban, amikor a piaci érték nagyon eltávolodik a fundamentális értéktől, ennek az elvnek az alkalmazása súlyosbítja egy spekulatív buborék és az azt követő válság hatásait, következményeit. A 2008-as válság esetében például számos pénzügyi óriás (köztük az AIG is) arra kényszerült, hogy mindig az adott piaci értéken tüntesse fel aktíváinak értékét, amely aktívákat egy nyilvánvalóan illikvid piacon csupán igen alacsony árak mellett lehetne tranzakcionálni.

Pénzügyi viselkedéstani tényezők

A racionális és spekulatív árbuborékok modelljei. A tőzsdei és ingatlanpiaci árbuborékok kérdésköre meglehetősen hosszú történetre tekint vissza. Különösen az úgynevezett tőzsdei spekulatív mániák esetén már a korai kapitalizmus szolgáltatott jó néhány példát spekulatív buborékokra (tulipánhagyma-őrület, Dél-Tengeri Társaság spekuláció, Mississippi társaság spekuláció, stb.). Az időben hozzánk közelebb álló XX. században különösen messzemenő következményei voltak az 1929-es tőzsdekrachtnak, az 1987-es tőzsdei összeomlásnak illetve a 2000-es úgynevezett „dotcom” buborék kipukkanásának, hogy csupán a legjelentősebbeket említsük. Árbuborék alatt valamiféle pozitív visszacsatolás („feedback”) által generált és fenn tartott, önmagát felerősítő folyamatot értünk. A közgazdászok megkülönböztetnek racionális, illetve spekulatív árbuborékokat.

A racionális buborék matematikai meghatározásához egy pénzügyi eszköz méltányos árából („fair price”) kell kiindulnunk. Ezen elméleti árfolyam alatt az eszökhöz kapcsolt jövöbeli cash flow-k jelenértékét értjük. Az eszöközárázási modellek egyensúlyi feltétele:¹

$$P_t = \frac{E(d_{t+1} + P_{t+1})}{1+r} \quad (1.)$$

ahol d_t az osztalék, p_t az eszök az ára t időpontban, $E(\cdot)$ pedig a t időpontban elérhető információk alapján adja a zárójelben levő kifejezés várható értékét. Ha a kamatlábat (r) az egész időszakra állandónak tekintjük, akkor a részvény t időpontbeli árát (p_t) általánosítva a következő összefüggéssel adhatjuk meg:

$$P_t = \sum_{j=1}^{\infty} \frac{E(d_{t+j})}{(1+r)^j} + b_t \quad (2.)$$

A (4) egyenlet jobb oldalának az első tényezője, a diszkontált osztalékok jelenértéke adja a részvény fundamentális értékét. A maradék rész (b_t), olyan sztochasztikus tag, amely teljesíti a $b_t = E_t(b_{t+1}) / (1+r)$ feltételt. Ezt a tagot nevezzük buborék-tagnak. A (4) egyenletet egyszerűbben írva:

$$p_t = p_t^* + b_t \quad (3.)$$

Amennyiben $p_t \neq p_t^*$, akkor matematikai értelemben árbuborék keletkezik, ahol p_t^* a fundamentális érték.

Végeredményben azt mondhatjuk, hogy racionális buborékról akkor beszélünk, amikor az eszök piaci ára magasabb ugyan, mint a fundamentális érték, de a piaci szereplők racionális várakozásai igazolhatják az árfolyamot. Ilyenkor az aktuális árfolyam a fundamentális értéket használja horgonynak, attól nem szakad el.

Ezzel szemben spekulációs buborékról van szó, ha a piaci ár eltérése a fundamentális értéktől „túlzottan” nagy, és reálisan nem létezhet olyan osztalékáram, amely alátámasztaná az aktuális árfolyamot (Gilles & LeRoy 1992; Brunnermeier 2001). Ez az elszakadás általában azt jelenti, hogy a (4) egyenletben a b_t buboréktag a kamatláb mértékénél jobban növekszik. Alapvető kérdése a buborék-modelleknek, hogy meg tudjuk-e egyértelműen mondani a két fajta buborék szeparáló feltételét, azaz a fundamentális értéktől való kritikus mértékű eltérést?

Blanchard (1979) úgy fogalmaz, hogy ha a részvény ára a részvény fundamentális értékétől csak időlegesen tér el, akkor racionális buborék keletkezik. Blanchard (1979) modelljében racionális várakozásokat és arbit-

rázmentességet tételez fel, amelyek mellett a piaci szereplők észlelik a fundamentális értéktől való eltérést, de az ár további emelkedésére számítanak.

Shiller (1989) álláspontja a racionális buborékok kapcsán az, hogy azok egy túlságosan szűk modell-családot képviselnek ahhoz, hogy a volatilitás-többletet a segítségükkel meg lehetne magyarázni. Helyettük az úgynevezett „majdnem racionális” modelleket javasolja, vagyis a pénzügyi viselkedéstan („behavioural finance”) modelljeit.

Igen részletesen elemzi Robert Shiller a spekulatív buborékok kialakulásának tényezőit *Tőzsdemámor* című könyvében, amelynek második, 2005-ös kiadásában a jelenlegi ingatlanbuborék kifejlődésére is felhívja a figyelmet az ezredforduló „dotcom” buborékának elemzésén kívül.

Shiller (2005) mélyrehatóan elemzi azt a folyamatot, melynek során a befektetői irracionalitás vagy korlátozott racionalitás az információk, hangulatok terjedésével karöltve oda vezetnek, hogy az árfolyamok hosszú ideig eltávolodnak a fundamentumoktól, az árfolyamok változása pedig eltér a véletlen bolyongás modelljében előírttól. A könyv részletesen elemzi e folyamatok mögött meghúzódó strukturális, kulturális és pszichológiai tényezőket, amelyeket véleményünk szerint is a volatilitás-többlet és az árbuborékok viselkedéstani magyarázataként lehet nyilvántartani (1. táblázat):

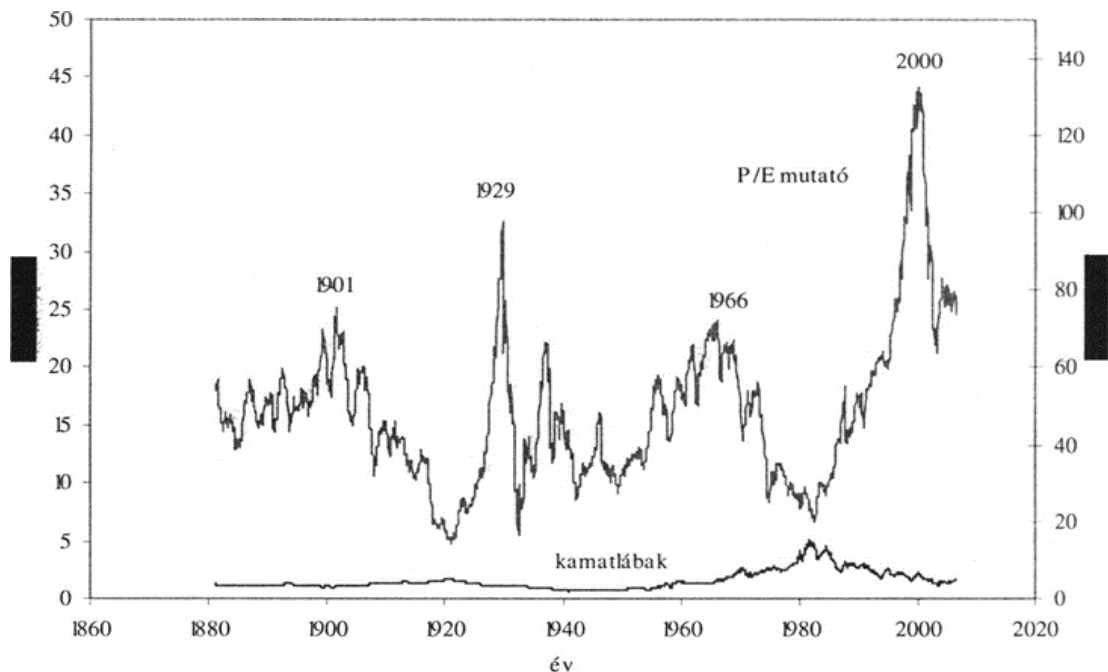
1. táblázat – Az árbuborékok pénzügyi viselkedéstani tényezői

Strukturális tényezők	Kulturális és pszichológiai tényezők
Az erősödő neokonzervatív szemlélet az USA-ban („ownership society”)	Az elektronikus és írott sajtó figyelme
Az információs és kommunikációs technológia fejlődése	„Új korszak” („new era”) típusú gondolkodás
Tőkepiaci befektetéseket serkentő monetáris politika	A piac „morális” horgonyai
Demográfiai tényezők („baby boom” és „baby bust”)	Túlzott magabiztosság
A gazdasági-üzleti média térnyerése	Intuíció, „mágikus gondolkodás”
Befektetés-elemzők túlzott optimizmusa	Csordaszellem
A járulék-meghatározottságú nyugdíjtervek („defined contribution plans”) elterjedése	A kollektív figyelem változásai
A nyíltvégű alapok térnyerése	Kognitív disszonancia
Az infláció csökkenése	Információs „zuhatagok”
A kereskedési volumenek növekedése	
A szerencsejátékok terjedése	

Az okok fejtegetésén túl Shiller normatív javaslatokat is megfogalmaz a befektetők, hatóságok, gazdaságpolitikai döntéshozók számára:

- az eddigiekben dokumentált „naiv diverzifikáció” helyett valós nemzetközi és eszközök-közötti diverzifikáció
- hatékonyabb, a megtakarítások irracionalitását (hiperbolikus diszkontálás) is figyelembe vevő nyugdíjrendszerek
- a szakmai és a média-diskurzus fegyelme, óvatossága, a tekintélyes gazdasági és befektető személyiségek aktívabb és józanabb állásfoglalása, nyilvános fellépése
- „buborékellenes” monetáris politika
- a növekedés határainak felismerése, környezetbarátabb fenntartható növekedés elérése.

1. ábra – A New York-i tőzsde értékelési csúcspontjai és az irányadó amerikai kamatláb alakulása

Forrás: Shiller (2005) adatai nyomán.

Túlzott kereskedés és túlzott önbizalom. A gondolatmenet lényege, hogy a pénzügyi szereplők eufórikus állapotban, igencsak rövid távú memóriát használva túlzott önbizalommal tekintenek a jövőbe, elképzelni sem tudják,

hogy az ingatlanár-emelkedés valaha is befejeződhet. Ez különös erővel éreztette hatását a hitelezők körében akik számára a kölcsönigénylők fizetőképességének szempontja mindinkább háttérbe szorult a 2004–2007 időszakban.

A veszteségkerülés szerepe. Az ingatlanbuborék kipukkanását és az ingatlanpiac befagyását követően, amikor a szereplők kezdték tudatosítani a hitelminősítések megtévesztő jellegét, a befektetési bankok és hitelintézetek a piac többi résztvevőjének tőkésítését és portfóliójának értékét kezdte megkérdőjelezni, ami egy generalizált bizalmatlansághoz és pánikhoz vezetett a bankközi piacokon.

Valószínűsíthető, hogy az ennek nyomán beállt jelentős likviditáshiány az úgynevezett veszteség-kerülés hatásának tudható be. Racionális kockázatkerülés esetén ugyanis még a megemelkedett kamatlábak mellett is jelentős számú arbitrázsőr kellett volna jelentkezzen, akik a válságban mély értékvesztést szenvedett papírokat megvásárolta volna. A veszteségkerülés és különösen a rövidlátó veszteségkerülés azonban elrettentette a szereplőket attól, hogy ilyenfajta, kicsit is kockázatos arbitrázsműveleteket hajtsanak végre. Az a tény, hogy a mélyen alulárázott értékpapírokhoz kapcsolódó magas abnormális hozam-ígéret mellett sem találtak vásárlóra azt mutatja, hogy a piacokat likviditás szempontjából domináló intézményes befektetők sem immunisak a rövidlátó veszteségkerüléssel szemben.

További heurisztikák. A piaci szereplők korlátozott racionalitása is megnyilvánult napjaink pénzügyi-gazdasági válságában, hiszen az egyre összetettebb pénzáramlásokkal működő hitel- és ingatlanpiaci derivatívák pontos működését a szakemberek körében is egyre kevesebben tudták követni, és ezt a korlátozott tudást a reprezentativitási heurisztika hatása alatt azzal helyettesítették, hogy a korábbi hitelminősítéseket túlságosan reprezentatívnak ítélték meg, az azok nyomán létrejött kockázati felárak segítségével árazták be az egyes értékpapírokat.

A pénzügyi viselkedéstani legfontosabb képviselőinek álláspontja

Az értékpapírpiaci és ingatlanpiaci árbuborékokat elemző *Tőzsdemámor* című könyve után, Robert Shiller, a 2008-as kiadású *The subprime solution (Megoldás a subprime válságra)* (Shiller, 2008) című könyvben elsősorban intézményes reformokban látja a válságból kivezető utat, és több alkalommal is az

1929–1933-as világválságot követő reformokat (Roosevelt-féle New Deal) idézi referenciapontként. Elsőként a kockázatok természetére, irányára és nagyságára vonatkozó információk infrastruktúrájának új alapokra helyezésé-

re lenne szükség, melynek célja az lenne, hogy az értékpapírpiazi és ingatlanpiaci spekulatív buborékokat még kezdeti fázisukban meg lehessen állítani. Másodsorban olyan piacok kifejlesztésére van szükség, amelyen az ingatlanár-kockázattal szemben is különböző fedezeti ügyleteket lehet kötni szabályozott tőzsdei körülmények között („real estate futures”). Az ingatlanár-kockázattal szemben a jelenlegi piacokon csak közvetett módon lehet fedezeti ügyletet kötni. Harmadsorban az ingatlanár-kockázatot olyan speciális konstrukciókkal lehetne moderálni, mint az ingatlanár biztosítása a jelzáloghitelszerződés keretében. Ezen reformok bevezetésével a szerző szerint valóra válhat az igazi „pénzügyi demokrácia” jelenleg még utópisztikusnak ható képzete.

Richard Thaler, akit sokan a pénzügyi viselkedéstan legfontosabb szakértőjének tartanak, szintén társszerzős újságcikkben foglalt állást a válság viselkedéstani aspektusairól (Thaler-Sunstein, 2008). A szerzőpáros mellett érvel, hogy a válság legfontosabb okai között két kiemelkedően fontos viselkedéstani tényező a korlátozott racionalitás és az önkontroll hiánya, mindkettő mélyen emberi pszichológiai tényezők következménye, megnyilvánulási formája. Thaler-Sunstein megoldási javaslatként a következőket sorolja fel:

- mindenekelőtt a hitelfeltételek illetve befektetési prospektusok transzparenciájának növelése, hiszen a kockázatokra vonatkozó információk a korábbi hitelezési-befektetési gyakorlatban igencsak felületesen voltak tálalva. A felsőági kockázatnak ugyanolyan fontosságot kell tulajdonítani, hiszen a méltányos ártól pozitív irányba történő jelentős eltávolodás a spekulatív buborék alapvető jele.
- A hitelezési gyakorlat fegyelmezése, kordában tartása: az alacsony minőségű hitelek refinanszírozási ördögi körét azzal kellene korlátozni, hogy a refinanszírozó hitel mindig legyen rövidebb futamidejű, mint az eredeti hitelkonstrukció.
- Shleiferhez hasonlóan, Thaler-Sunstein sem javasolja a piacok erős kordában tartását vagy a különböző derivatív konstrukciókról való lemondást a klasszikus, 30 éves lejáratú rögzített kamatlábú jelzáloghitelek javára. A derivatívokat igenis használni kell, csak sokkal felelősségteljesebben és a kockázatokra vonatkozó megfelelő mennyiségű és minőségű információk birtokában

Ezek a javaslatok főként a válság után következő „normál” időszak gyakorlatában vethetnének gyökeret, a rövid távú válságkilábalásban azonban meglátásom szerint nem nyújtanak érdemi javaslatokat.

Hersh Shefrin aki Meir Statman-nal együtt a diszpozíciós hatással kapcsolatos viselkedéstani irodalom egyik úttörője, a piacok szabályozásán, a

befektetési bankok befektetési politikáján átívelő mögöttes pszichológiai tényezőket tekinti a legfontosabbaknak, különös hangsúllyal a hétköznapi kisbefektetők, lakástulajdonosok vagy vásárlók túlzott optimizmusán, az intézményes befektetők túlzott önbizalmán valamint a diszpozíciós hatáson (Shefrin, 2007). Shefrin arra is felhívja a figyelmet, hogy bizonyos viselkedéstani vizsgálatok azt sugallják, hogy az adófizetők széles közönsége nem lesz hajlandó az adókon keresztül a különböző pénzügyi segélycsomagokat finanszírozni még akkor sem, ha a nagy bankok vagy gépkocsigyártók csődje a lakosság széles rétegeit is magával rántja („büntetési hatás”).

Hivatkozások

- Blanchard O. J. (1979): Speculative bubbles, crashes, and rational expectations, *Economics Letters* 3 387–389
- Brunnemeier M. K.(2001): *Asset pricing under assymetric information: Bubbles, Crashes, Technical Analysis and Herding*, Oxford University Press, Oxford
- Gilles, Ch & LeRoy, S.F. (1992): Asset price bubbles In Newman, P. et al (szerk.): *The new palgrave dictionary of money and finance I*, MacMillan, London
- Joint Center for Housing Studies, (2006): *The State of the Nation's Housing*, Harvard University, Cambridge, Massachussets
- Király Júlia – Nagy Márton – Szabó E. Viktor (2008): Egy különleges eseménysorozat elemzése – a másodrendű jelzáloghitel-piaci válság és (hazai) következményei, *Közgazdasági Szemle*, 55. évf. 7–8. sz. 573–621. o.
- Losoncz Miklós (2008): Az amerikai hitelválság és világgazdasági következményei, *Pénzügyi Szemle*, 53. évf. 2. sz. 248–264. o.
- Marsh, T. – Merton, R.C. (1986): Dividend variability and variance bounds tests for the rationality of stock market prices, *American Economic Review* 76 pp. 483–498
- Shiller, Robert J, (1981). Do Stock Prices Move Too Much to be Justified by Subsequent Changes In Dividends?, *American Economic Review*, American Economic Association, vol. 71(3)
- Shiller, Robert J. (1989): Fashions, Fads, and Bubbles In *Financial Markets*, in *Market Volatility*, MIT Press Cambridge, Massachusetts.
- Shiller, Robert, J (2005): *Irrational exuberance*, 2nd ed, Doubleday, New York
- Shiller, Robert, J (2008): *The subprime solution*, Princeton University Press, New Jersey
- Thaler, R. – Sunstein, C. (2008): Human frailty caused this crisis, *Financial Times* november 11 2008, letöltve: <http://us.ft.com> (2008.11.25.)
- Shefrin, H. (2007): How the Disposition Effect and Momentum Impact Investment Professionals, *Journal of Investment Consulting* Vol. 8, No. 2, pp. 68–79.

Weboldalak:

Eurostat (2007): The bulletin of European statistics – No. 2/2007 -

www.ec.europa.eu/eurostat

www.today.reuters.com/news

www.biz.yahoo.com/ap/071101/foreclosure_rates.html

www.federalreserve.gov/newsevents/testimony/bernanke20071108a.htm

www.irrationalexuberance.com

www.news.bbc.co.uk/2/hi/business/7084376.stm

www2.standardandpoors.com/portal/

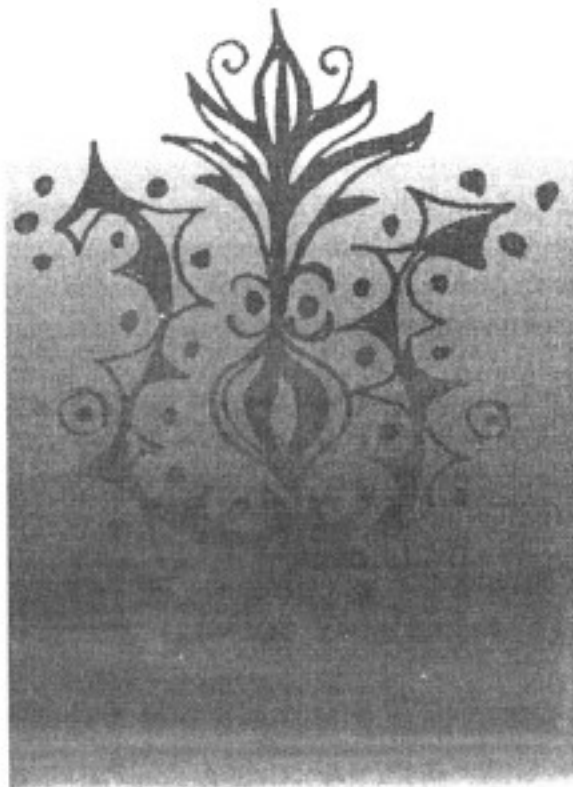
Jegyzet:

¹ Sok könyvben Euler-egyenletként említik.

Kronológiák, dokumentumok

2006 és 2007 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei

Január

6. Csíkszeredában sor került a Magyar Köztársaság csíkszeredai főkonzulátusának ünnepélyes megnyitására. A város polgármesteri hivatalában tartott eseményen jelen volt Szabó Vilmos a magyar Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, Komlós Attila a HTMH elnöke, Markó Béla az RMDSZ szövetségi elnöke, Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke, Cseh Áron kolozsvári, Szabó Béla csíkszeredai főkonzul, Ráduly Róbert Csíkszereda polgármestere, a megyei és helyi önkormányzatok számos képviselője, valamint az RMDSZ szenátorai és képviselői.

- A pártbejegyzéshez szükséges aláírások körülbelül felét sikerült összegyűjtenie év végéig a Magyar Polgári Szövetségnek. A november közepén megkezdett akció néhány megyében eredményesebben, máshol akadozva folyik, van, ahol csak most startolnak teljes gőzzel.

10. Megbeszélés a Magyar Kormány és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség képviselői között. A tanácskozáson a Magyar Kormányt dr. Avarkeszi Dezső letelepedési, bevándorlási és honosítási kormány megbízott, dr. Papp Imre az Igazságügyi Minisztérium közjogi helyettes államtitkára és Petróczi Sándor, a Miniszterelnöki Hivatal kisebbségi ügyekért felelős politikai államtitkárának kabinetfőnöke képviselte. A Szövetség részéről jelen volt Takács Csaba ügyvezető elnök, Varga Attila parlamenti képviselő, Veress Emőd önkormányzatokért felelős ügyvezető alelnök és Székely István szakértő. A résztvevők megvitatták a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosítására irányuló tervezetet. Egyetértettek abban, hogy az Alkotmány egészüljön ki a határon túli magyarokról szóló fejezettel, és ebben hangsúlyozottabban jelenjen meg a Magyar Köztársaságnak a határon túli magyarok iránti felelőssége.

11. 2006 a stabilitás éve kell, hogy legyen Romániában, az RMDSZ pedig stabilitási tényező kíván lenni ebben az esztendőben a koalícióban, a kormányban és a parlamentben egyaránt – jelentette ki Markó Béla. Határozottan felkérte a koalíciós pártokat, hogy az összefogás jegyében dolgozzák ki prioritásaikat. Ez a felkérés érvényes a Demokrata Párt képviselőire is, akik közül néhányan ultra nacionalista álláspontot képviselnek a kisebbségi törvény kapcsán.

12. Szabó Barna a Közbeszerzési Hatóság *főtitkári* tisztségébe való kinevezése megjelent a január 12-i Hivatalos Közlönyben.

13. Markó Béla sajtótájékoztatón a kisebbségi törvény kapcsán az RMDSZ és a Demokrata Párt (DP) közötti nézetkülönbségekről szólva megerősítette, az RMDSZ nem fogad el lényegi változtatásokat a jogszabályon, amelynek elfogadása nemcsak az RMDSZ, hanem az Európai Unió számára is kiemelten fontos. Ha egy romániai politikai párt tagja kíván lenni egy jelentős európai pártszövetségnek, magáévá kell tennie az illető szervezet elveit és értékeit is. Márpedig a Néppárt által képviselt elvek és értékek összeférhetetlenek az ultranacionalista retorikával, de összeférhetetlenek a kisebbségek által igényelt, és az együttélés szempontjából is fontos megoldások elutasításával is, és egyúttal reményét fejezte ki, hogy a DP politikusai megértik, azonosulniuk kell a Néppárt európai irányultságával. Az RMDSZ üdvözlöi a Demokrata Párt felvételi szándékát az EPP-be, azonban kötelessége és feladata odafigyelni arra is, hogy mi történik abban a pártban, amely abba az európai pártszövetségbe kér tagfelvételt, amelynek az RMDSZ már teljes jogú tagja.

16. A Malév megnyitotta a marosvásárhelyi menetrendszerinti járatát, amely a magyar nemzeti légitársaság ötödik romániai célállomása.

20. A kinevezése óta eltelt egy évi tevékenységét értékelte ki nagyváradi sajtótájékoztatóján Cseke Attila kormányfőtitkár-helyettes. A Kormányfőtitkárság feladatai közé a kormányülések előkészítése és lebonyolítása, valamint a jogszabály-tervezetek véglegesítése tartozik.

- A Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) Bihar megyei és Nagyvárad városi elnöksége felfüggesztette a kapcsolatot a szervezet országos vezetésével. Csuzi István megyei és Sárközti Zoltán városi elnök közösen kiadott határozatában azzal indokolta a döntést, hogy válasz nélkül maradt az országos elnökséggel való párbeszéd megkezdését célzó kezdeményezésük. Sárközit és Csuzit tavalý kizárták az MPSZ-ből, mert többször bírálták a szervezet országos vezetését, de ők semmisnek tartják a határozatot, és továbbra is a nagyváradi illetve a Bihar megyei MPSZ elnökeinek tekintik magukat.

21. Magyarország számára alapvetően fontos, hogy Románia 2007-től az Európai Unió teljes jogú tagja legyen, ez ugyanis egy korszerű, európai nemzeti politika megvalósítására ad lehetőséget – jelentette ki dr. Szili Katalin, a Magyar Országgyűlés elnöke Marosvásárhelyen, a Markó Béla miniszterelnök-helyetttel folytatott megbeszélését követően. A házelnök úgy fogalmazott: Magyarország is szorgalmazza a kulturális autonómiát is magában foglaló romániai kisebbségi törvény mielőbbi megszületését. A tavaszi magyarországi választásokkal kapcsolatban emlékeztetett arra, hogy a Kárpát-medencei képviselők szeptemberi találkozásán elhatározták: a határon túli magyarok ügye ne váljon kampánytémává.

- Szili Katalin, a Magyar Országgyűlés elnöke, valamint Markó Béla miniszterelnök-helyettes jelenlétében felavatták a marosvásárhelyi Bolyai-házat. A marosvásárhelyi Bolyai János Tudomány és Technika Házáról Csegi Sándor alpolgármester, az intézmény létrehozásának egyik kezdeményezője elmondta, az ötlet 2001 januárjában merült fel, az RMDSZ-frakció szorgalmazására a helyi önkormányzat egy 2005-

ben született tanácsi döntés értelmében megvásárolta a házat, majd az Erdélyi Műszaki Tudományos Társaság (EMT) marosvásárhelyi fiókszervezetének bérbe adta székhely céljára.

25. A Szociáldemokrata Párt (PSD) a kisebbségi törvényt ürügyként használva, a magyar kártya ismételt kijátszásával próbálja elterelni a figyelmet a belső válságról – hangsúlyozta sajtóértekezletén Markó Béla. A PSD vezetői a kisebbségi törvény elutasítását, a kulturális autonómiára vonatkozó kitétel törlését szorgalmazzák.

26. Az Európa Tanács parlamenti közgyűlése elfogadta a Frunda György által előterjesztett ajánlást a nemzet fogalmáról. Az ET jogi bizottságának alelnöke a nemzet fogalmát ajánlásában leválasztotta az állampolgárságról. Így például valaki kulturális értelemben a magyar nemzethez tartozónak vallhatja magát akkor is, ha nincs magyar állampolgársága – a nemzeti hovatartozás kulturális dimenziójának hangoztatásával „A megfogalmazott ajánlás magába foglalja a kulturális autonómiához való jogot” – nyilatkozta Frunda. Az ajánlás egyik passzusa felhatalmazza az anyaországokat, hogy segítsék határon túli nemzetrészeiket jogaik megszerzésében, kiemelve ugyanakkor, hogy ez elsősorban azon országok kötelessége, amelyek területén az adott kisebbségek élnek. A jelentés továbbá kéri az ET minisztertanácsát, hogy vegye fel a kapcsolatot az Európai Unió intézményeivel annak érdekében, hogy a jelentés alapján kielégítő megoldást találjanak a kisebbségi problémákra.

- Az Erdélyi Magyar Állandó Értekezlet megalakítását és a konszenzus megteremtését tűzte ki célul az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Állandó Bizottsága (EMNT ÁB) az általa kezdeményezett találkozón, Kolozsváron. A megbeszélésre meghívást kaptak és képviseltették magukat az erdélyi történelmi egyházak, a civil szféra tetőszervezete, a Magyar Polgári Szövetség, a Székely Nemzeti Tanács valamint az RMDSZ. A tanácskozás alkalmából, az EMNT ÁB egy nyilatkozatot adott közre, melyben összefoglalta az erdélyi magyar autonómia legfontosabb téziseit.

27. A kormány elfogadta a közigazgatási reformcsomagot, amely tartalmazza az RMDSZ által is szorgalmazott decentralizációs kerettörvény-tervezetet. Seres Dénes képviselő, a kerettörvény-tervezet egyik kidolgozója elmondta, a jogszabály a már létező decentralizációs törvény kiegészítése, és a magyarság számára számos, alapvetően fontos rendelkezést tartalmaz. A tervezet kimondja, azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben a nemzeti kisebbség számaránya időközben 20% alá esik, továbbra is biztosított az illető közösség anyanyelv-használati joga a közigazgatásban. A tervezet értelmében ugyanakkor az anyanyelvhasználat joga kibővül oly módon, hogy azokon a településeken, ahol a kisebbség számaránya eléri a 20%-ot nemcsak a polgármesteri hivatalokban, hanem az ennek alárendelt intézményekben is használható lesz az anyanyelv. Jelentős előrelépésnek számít az is, hogy a jogszabály szerint azon önkormányzatok esetében, amelyek tanácsaiban a nemzeti kisebbségek a tanácsstagok 1/5-ét teszik ki, az üléseken használható az illető kisebbség nyelve. Az eddigi rendelkezés szerint az anyanyelvhasználatra csupán azokban a tanácsokban volt lehetőség, amelyekben a kisebbség a tanácsi helyek egyharmadát

foglalta el. A közigazgatási reformcsomag a 2001/215-ös helyi közigazgatási, a köztisztviselők státusát szabályozó 1999/188-as, illetve a pénzügyi törvényt módosító jogszabály-tervezetet is tartalmazza.

27–28. *Úton vagyunk az Európai Unióba?* címmel zajlanak Marosvásárhelyen a Kereszténység és Közélet Tanulmányi Napok. A vitafórumon hazai és magyarországi teológusok, politikusok és társadalom-szakemberek értekeztek az egyház és a társadalmi folyamatok viszonyrendszeréről, az egyház társadalomtanításáról, valamint a hitélet kérdéseiről. Az eseményen előadást tartott Markó Béla miniszterelnök-helyettes, az RMDSZ elnöke, Csáky Pál, Szlovákia miniszterelnök-helyettese, dr. Entz Géza művészettörténész, dr. Kádár Béla közgazdász, Pálffy G István, a Hungária Televízió Közalapítvány tagja, jelen volt az RMDSZ számos szenátora és képviselője is.

28. Markó Béla miniszterelnök-helyettes Marosvásárhelyen találkozott Csáky Pál szlovákiai miniszterelnök-helyetttel, a Magyar Koalíció Pártja (MKP) alelnökével. A két politikus európai integrációs kérdésekről, az erdélyi és szlovákiai magyar közösségek helyzetéről, politikai törekvéseikről tárgyalt. A szövetségi elnök Traian Băsescu román államelnöknek, a kisebbségek romániai helyzetére vonatkozó strassbourgi kijelentésére utalva leszögezte, a romániai kisebbségi kérdés kezelésében nem segítenek az olyan nyilatkozatok, miszerint Romániában az etnikumközi kérdés megoldott, mi több mintaként szolgál Európában. Elvárna, hogy az államfő óvatosabban nyilatkozzon ebben a kérdésben, ugyanis elég megvizsgálni a magyarországi kisebbségi törvényt, hogy kiderüljön, ez a jogszabály számos olyan kérdést rendez, amelyre Romániában a most a parlament előtt lévő kisebbségi törvénytervezetben keresik a megoldást. Csáky Pál rámutatott arra, hogy az EU-ban is zajlanak viták az európai kisebbségek helyzetének rendezéséről, például Olaszországban, Spanyolországban, Belgiumban, vagy Finnországban. Beszámolt ugyanakkor a szlovákiai kisebbségi törvény helyzetéről is. Mivel Szlovákiában kisebbségi kormány működik, szerinte alig van esély kisebbségi törvény elfogadására a szeptemberre várható parlamenti választások előtt.

31. A kisebbségi közösségeknek, főként a magyaroknak a rendőrség intézményeiben való képviseletéről tárgyalt a Victoria Palotában Markó Béla miniszterelnök-helyettes, Vasile Blaga belügyminiszter, Verestóy Attila és Márton Árpád, az RMDSZ frakcióvezetői, Markó Attila, az Etnikumközi Hivatal elnöke, és más RMDSZ-tisztségviselők. A belügyminisztérium részéről a megbeszélésen jelen volt még Dan Valentin Fătuloiu rendőrfőparancsnok. Markó Béla úgy értékelte, rendkívül fontos a kisebbségi közösségek, a romániai magyarság képviselőinek jelenléte a rendőrség intézményében. Ebben a folyamatban Vasile Blaga belügyminiszter és Dan Valentin Fătuloiu rendőrfőparancsnok nyitottságukról biztosították az RMDSZ tisztségviselőit.

- A képviselőház jogi, tanügyi, illetve emberjogi bizottsága február 15-ig közös jelentést készít a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetről, miután a három testület tagjai hétfőn leszavazták az SZDP és az NRP javaslatát a tervezet elutasításával kapcsolatban.

Február

1. A közigazgatás decentralizációjára vonatkozó törvénycsomag az év legfontosabb törvényének tekinthető – jelentette ki sajtótájékoztatóján Markó Béla szövetségi elnök. Elmondta, a kormány által elfogadott törvénycsomag egyrészt a helyi és megyei önkormányzatok költségvetésének növekedését teszi lehetővé, másrészt nagyobb döntési szabadságot biztosít az önkormányzatoknak, bővítve azok feladatkörét. A kisebbségi törvény kapcsán a kulturális autonómiára utalva a szövetségi elnök a koalíciós partnerek figyelmébe ajánlotta a más európai országok hasonló jogszabályát, beleértve a Magyarországon érvényben lévő kisebbségi törvényt is, amely hasonló jogokat ír elő a Magyarországon élő kisebbségeknek.

2. A parlament működéséről, a tavaszi ülészak prioritásairól, az RMDSZ parlamenti szerepvállalásáról tanácskoztak szerdán este Bukarestben a Szövetség szenátorai és képviselői. Az RMDSZ törvényhozási prioritásai között szerepel a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet elfogadása a Képviselőház által, valamint a decentralizációs törvénycsomag megszavazása, mely jelentősen hozzájárul a közigazgatási reform megvalósításához, bővíti az önkormányzatok feladatkörét, nagyobb költségvetést biztosít számukra. A Szövetség szenátorai és képviselői ugyancsak fontosnak tartják az egészségügyi törvénycsomag elfogadását is.

5. Az erdélyi magyar közösség számára alapvetően fontos a magyarországi régiók európai uniós csatlakozási tapasztalatainak átvétele, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye pedig a határmenti együttműködés, valamint az erdélyi megyékkel kialakított testvérmegyei kapcsolatok kiépítése révén számos erdélyi régiót kész segíteni a felzárkózásban – hangzott el Nyíregyházán azon a találkozón, amelyen Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, illetve az erdélyi testvérmegyéék (Szatmár, Maros, Máramaros, Hargita és Kovászna) vezetői tekintették át a határokon átnyúló régiós együttműködés kérdéseit.

6. „Úgy tűnik, Emil Boc nemcsak Gheorghe Funar polgármesteri székét, hanem annak nacionalista retorikáját is örökölte” – jelentette ki Markó Béla szövetségi elnök azok után, hogy hétfői nyilatkozatában a Demokrata Párt elnöke újabb támadást intézett az RMDSZ ellen. Emil Boc azon felkérésére, hogy az RMDSZ hívja vissza az Európa Tanácsból Frunda György szenátort, a szövetségi elnök elmondta: „Az Európa Tanácsban ki-ki a saját pártját, illetve szervezetét képviseli, ez azonban nem mond ellent Románia érdekeinek. Azáltal, hogy Frunda György az RMDSZ és a romániai magyarság érdekeit képviseli, az Európa Tanácsban pedig a néppárti frakció tagja, ez által épp úgy képviseli Románia fontos érdekeit, mint más pártok tagjai. Szó sincs arról, hogy az RMDSZ visszahívna Frunda Györgyöt az ET parlamenti közgyűléséből, sőt, nagyra értékeli Európa-tanácsi munkáját. Ami pedig a nemzetállamot illeti, az RMDSZ eddig sem értett egyet azzal, hogy Románia alkotmányában nemzetállamként határozzák meg az országot, ezután sem fog ezzel egyetérteni, és minden politikai eszközt meg fogunk ragadni, hogy ezt megváltoztassuk”.

7. Akik az RMDSZ ellenzékbe vonulását kérik, lényegében saját ellenzékbe vonulást javasolják – figyelmeztetett Markó Béla szövetségi elnök sajtóértekezletén a Demokrata Párt RMDSZ-ellenes kijelentéseire utalva. Leszögezte, az RMDSZ az elmúlt 15 esztendőben a konfrontáció helyett folyamatosan a párbeszéd, az együttműködés révén kívánta érvényesíteni a magyar közösség érdekeit, megoldani problémáit. Csakis ennek tulajdonítható az, hogy ezen a téren sikerült jelentős eredményeket elérni. Szükség van a kisebbségi törvény elfogadására, amely jelentős mértékben hozzájárulna a kisebbségi kérdés reformjának megvalósításához.

8. „Döntési jog nélkül nincs autonómia”. Ez áll abban a levélben, amelyet a kisebbségi törvénytervezet véleményezésével megbízott Sergio Bartole, a Velencei Bizottság szakértője írt a Bukarestben megrendezett konferencia résztvevőikhez. A Project of Ethnic Relations szervezet által szervezett, a kisebbségi törvénytervezetről szóló tanácskozáson jelen voltak a koalíciós pártok képviselői, valamint Alain Chablais, a Velencei Bizottság szakértője is. Markó Béla szövetségi elnök a tanácskozáson ismételtlen megerősítette: az RMDSZ továbbra sem mond le a kisebbségi törvénytervezetről, valamint a kulturális autonómiáról szóló fejezetről. Alain Chablais, a Velencei Bizottság szakértője csatlakozott Sergio Bartole kollégájához, üdvözölve a kisebbségi törvénytervezet kidolgozását, illetve a kulturális autonómia megteremtésének szándékát. A többórás konferencián sem sikerült közelíteni az RMDSZ és a többi politikai párt álláspontját a nemzeti kisebbségek jogállását szabályzó törvénytervezet kapcsán. A Szövetség nem hajlandó lemondani a jogszabály lényegét képező kulturális autonómiáról, a koalíciós partnerek közül a Demokrata Párt (PD) és a Konzervatív Párt (PC) pedig az ellenzékkel egyöntetűen nem akarja elfogadni azt.

9. Az RMDSZ a Demokrata Párt Európai Néppártba történő felvételének elutasítását javasolja, amennyiben a koalíciós partner nem változtat a kisebbségi törvénnyel kapcsolatos álláspontján – jelentette ki Markó Béla miniszterelnök-helyettes egy televíziós műsorban.

- Csapó József a Székely Nemzeti Tanács elnöke nyílt levélben kéri Markó Béla miniszterelnök-helyettéstől, hivatkozva az SZNT 2006. február 4-i határozatára, hogy március 15-ét nyilvánítsa munkaszüneti nappá. Csapó a Románia Parlamentje által is ratifikált Kisebbségvédelmi Keretegyezményre hivatkozik, melynek értelmében a román állam kötelezettséget vállal, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára kultúrájuk megőrzését és fejlesztését, identitásuknak, nevezetesen vallásuk, nyelvük, hagyományaik és kulturális örökségük megőrzésének feltételeit megteremti; valamint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek és a többséghez tartozók közötti tényleges egyenlőséget szavatoló intézkedéseket fogantatosít.

- A Kovászna megyei Berecknek és Vargyasnak is van hivatalos címere, miután a Kormány csütörtöki ülésén – az RMDSZ közbenjárására – elfogadta a községek „szimbólumát”.

10. Az Illyés Közalapítvány kibővített kuratóriumának marosvásárhelyi ülésén az alapítvány a határon túli közösségeket képviselő alkuratóriumok vezetőivel közösen döntött az ez évi támogatási összegek céljáról, a támogatandó célkitűzésekről. A tanácskozáson jelen volt Pomogáts Béla, az Illyés Közalapítvány elnöke, Kiss Elemér, a Szülőföld Alap elnöke, valamint az erdélyi, a kárpátaljai, szlovákiai, vajdasági, szlovéniai és ausztriai alkuratóriumok vezetői.

- Strasbourghoz fordult két székelyföldi település önkormányzata, mert a román bíróságok nem tették lehetővé a székelyföldi autonómiáról szóló népszavazás kiírását. Hasonló referendumok kiírását még 2005 tavasszal kezdeményezte a Székely Nemzeti Tanács, és számos település önkormányzata meg is hozta az erről szóló határozatokat, amelyeket aztán a prefektúrák rendre megtámadtak. A fellebbezések mindannyiszor hiábavalóknak bizonyultak, ugyanis a bíróságok a prefektúráknak adtak igazat, az alkotmányra hivatkozva megtiltották a népszavazások megszervezését. Először Gyergyóditró küldte el a Nemzetközi Emberjogi Bírósághoz a tiltakozást, most pedig a háromszéki Vargyas is követte a példát.

11. Szabó Vilmos, a magyar Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára és Lucian Leuştean, a román külügyminisztérium államtitkára Budapesten aláírta a Magyar-Román Kormányközi Vegyes Bizottság Kisebbségügyi Együttműködési Szakbizottságának legutóbbi ülésének jegyzőkönyvét. A korábbi jegyzőkönyvekhez hasonló dokumentum a két ország kisebbségének oktatási, kulturális kérdéseivel kapcsolatosan. A dokumentum, amelyet később hoznak nyilvánosságra, tartalmazza azokat a célkitűzéseket, amelyeket a két ország vállal a magyar, illetve a román kisebbség identitásának megőrzésére.

13. Budapesti munkalátogatásán Borbély László középítkezéssel és területrendezéssel megbízott miniszter dr. Lamperth Mónika belügyminiszterrel, valamint dr. Kolber István regionális fejlesztésért és felzárkóztatásért felelős tárca nélküli miniszterrel folytatott megbeszéléseket. Borbély László elmondta, az együttes román-magyar kormányulást követően fontos számba venni, hogy mi történt azóta, és tovább kell vinni mindazt, amit tavaly októberben eldöntött a két kormány. Hamarosan megállás nélkül haladhatnak át a vonatok a román-magyar határon, jelentette ki a miniszter.

14. Frunda György, szenátor, Románia Európai Parlamenti Közgyűlési küldöttségének elnöke válaszolt a személyét ért támadásokra. Az általa előterjesztett ET-ajánlás tervezetét 2005 november közepén a jogi bizottságok elfogadták, ettől kezdve nyilvánossá váltak. Utána több módosító indítványt terjesztettek elő, majd január 26-ra napirendre tűzték a tervezet plénumban történő megtárgyalását. Januárban az Európai Tanács kétharmados többséggel elfogadta a kisebbségekre vonatkozó Ajánlást, amely mind a 25 tagországot érinti. Ami Románia ET-képviselét illeti, Frunda György kijelentette: a parlamenti képviselő elnökeként Romániát képviseli.

15. Markó Attila kisebbségügyi államtitkár szerdán Petar Ladjevic-et, a Szerb Köztársaság Kisebbségi Tanácsának Titkárát, illetve Daniel Petrovici-t, a Szerbiai Román Nemzetiségi Tanács képviselőjét fogadta hivatalában. A találkozón a két ország kisebbségvédelmi törekvéseit elemezték.

16. Csapó József a Székely Nemzeti Tanács elnöke közlésezi Oli Rehn az Európai Bizottság Bővítési Biztos és Manuel Barroso az Európai Bizottság elnöke válaszelevelének részleteit, melyeket annak megkeresésére küldtek a szervezetnek. Az SZNT arra kérte a Bővítési Biztost és a Bizottsági elnököt, hogy Románia Európai Unióhoz való csatlakozása során vegyék figyelembe a szülőföldjén őshonos székelység akarátát Székelyföld autonómiájára. Rehn válaszelevelében biztosítja az SZNT-t, hogy „a romániai magyar kisebbség ügye fő helyen szerepel az Európai Bizottság napirendjén, a kisebbségek figyelembe vétele a csatlakozás politikai kritériumainak része és folytatni fogják a romániai és a székelyföldi helyzet gondos monitorizálását. Manuel Barroso kiemeli, székely kisebbség autonómiájának megadására vonatkozó döntés a romániai hatóságok illetékessége. Ugyanakkor kifejti: a Bizottságnak tudomása van arról, hogy az RMDSZ 2004-ben benyújtott egy törvénytervezetet Románia Parlamentjébe, autonómiát igényelve a székely régiónak. A Bizottság elnöke levelében kifejti: „az RMDSZ, 1996 óta a többségi és kormányzó koalíció tagjaként, a legmegfelelőbb helyzetben van, hogy előmozdítsa a magyar közösség napirenden levő tennivalóit.” Csapó leszögezi: a Székely Nemzeti Tanács folyamatosan tájékoztatni fogja Manuel Barroso elnök urat Székelyföld helyzetéről, hogy pontos értesülések birtokában tudja értékelni az autonómia-törekvéseket.

- Monica Macovei igazságügy miniszter válaszeolt a Székely Nemzeti Tanács azon beadványára, amely a székelyföldi autonóm régió létrehozását szorgalmazta. Az SZNT-nek a „Romániában nem lesz egyenlőség, amíg Székelyföldnek nem lesz önkormányzata” című memorandumá kapcsán az igazságügy miniszter megjegyzi, hogy az egyes önkormányzatoknak az autonómia-népszavazás megtartását célzó határozatairól már ítéletet mondott a bíróság. Monica Macovei úgy véli, hogy Székelyföld autonómiájáról nem lehet helyi szinten dönteni, ez a kérdés alkotmánymódosítást vonna maga után. A tárcavezető szerint egy autonóm adminisztrációs terület létrehozása nemzeti érdekelttségű, amelyről csak országos referendum megszervezése útján lehetne dönteni.

17. Az RMDSZ kéri Traian Băsescu államfőtől, foglaljon állást a kisebbségi törvény tervezete, valamint az etnikumközi kapcsolatok körül kialakult vitákban, és járuljon hozzá ezek feloldásához – jelentette ki Markó Béla miniszterelnök-helyettes azt követően, hogy az általa vezetett RMDSZ-küldöttség megbeszélést folytatott az államelnökkel. A Cotroceni-palotában tartott sajtótájékoztatóján a szövetségi elnök elmondta, a találkozón főként a Nemzeti Korrupció-ellenes Ügyészség működéséről szóló kormányrendeletéről, az ország európai integrációs erőfeszítéseiről, a kormánykoalíció működéséről és nem utolsósorban az elmúlt időszakban felerősödött ultranacionalista, magyarellenés hangulatkeltéséről volt szó. Ez utóbbi kapcsán kértek Traian Băsescutól, fogalmazzon meg egyértelmű üzenetet az etnikumközi kap-

csolatok kérdésében, álljon ki a nemzetiségek közötti együttműködési politika folytatása, valamint a kisebbségi jogok terén elért eddigi eredmények mellett.

- A Victoria-palotában Markó Béla fogadta Gianni Buquicchio-t, a Velencei Bizottság főtítkárát, megköszönte a Bizottság hozzájárulását számos román törvény kidolgozásához, és elmondta, ezt az együttműködést a jövőre nézve is kiemelten fontosnak tartja. Gianni Buquicchio főtítkár főként a kisebbségi törvény helyzetéről érdeklődött, és kifejezte reményét, hogy mielőbb megszűnnek a tervezettel kapcsolatos viták, mivel ez egy jó és fontos törvény Románia számára.

18. A Janovics Jenő Alapítvány Marosvásárhelyen hozza létre az erdélyi magyar televíziót, illetve az erdélyi magyar rádiót – erről az alapítvány kuratóriuma döntött szombati, marosvásárhelyi ülésén. A tervek szerint a két sajtóműhelyből álló magyar média-központ már ez év második felétől sugározhat majd. Az ülésen részt vettek az alapítvány alapítói, Markó Béla, az RMDSZ elnöke, Takács Csaba ügyvezető elnök, Csép Sándor, Gálfalvi Zsolt és Gáspárik Attila, valamint Nagy Zsolt, az alapítvány kuratóriumának elnöke, Jakab Gábor, Marosi Barna, Nagy Ágnes, Ungvári Zrínyi Imre, Varga Gábor és Vetési László kuratóriumi tagok. Nagy Zsolt elmondta, a döntés értelmében a következő időszakban megkezdik a 300 millió forintos céltámogatás felhasználását, mely összeget egy megfelelő marosvásárhelyi ingatlan, valamint a stúdiók létrehozásához szükséges technikai felszerelések megvásárlására fordítják. Ezzel egy időben megkezdődik a szerkesztőség felépítése, a szakember-gárda toborzása is, annak érdekében, hogy az év második felétől a két médium beindíthassa a sugárzást.

21. Az RMDSZ nem támogatja a Demokrata Párt törvény-kezdeményezéseit, amennyiben a demokraták továbbra is elutasítják a kisebbségi törvénytervezet kormány által elfogadott változatának megszavazását – jelentette ki sajtóértekezletén Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes.

24. A kisebbségi törvénnyel szembeni elutasítás, az erősödő nacionalista politikai közhangulat jelentős károkat okoz a koalíciós együttműködésben: ennek a következménye a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem vezetőségének mereven elutasító magatartása minden olyan törekvéssel szemben, amely a magyar oktatás bővítésére és az önálló magyar karok létrehozására irányul – jelentette ki Markó Béla miniszterelnök-helyettes Kolozsváron. A magyar karok létrehozására irányuló kezdeményezés elutasításáról elmondta, bízott az egyetem magyar és román oktatóinak párbeszédében, a kiegyezésben, ám most meg kell állapítania, ez nem vezetett eredményre, és ehhez nagyban hozzájárult az elmérgesedő magyarellenes politikai közhangulat is. Az önálló magyar karok létrehozása kiemelt helyen szerepel az RMDSZ programjában, ezért továbbra is támogatja az erre irányuló kezdeményezéseket. Egyetért a Bolyai Kezdeményező Bizottságnak a magyar állami egyetem létrehozására vonatkozó kezdeményezésével, ám ezt, véleménye szerint a politikai párbeszéd, az egyeztetés útján, nem pedig polgári engedetlenségre való felhívás révén kell megvalósítani. A szövetségi elnök kifogásolta a Babeş-Bolyai Tudományegyetem vezetősé-

gének merevségét a kérdés kapcsán, véleménye szerint a kisebbségek igényeinek a visszautasítása az egyetemi autonómia figyelmen kívül hagyását jelenti.

24–26. Az Európai Ifjúsági Szolgáltató Szervezetek Föderációja (European Federation of Youth Service Organizations – EFYSO) pozitívan bírálta el az RMDSZ-szel együttműködő ifjúsági szervezeteket tömörítő Magyar Ifjúsági Értekezlet (MI-ÉRT) tagfelvételi kérelmét. A közgyűlésre Varsóban került sor.

26. Romániai Magyar Közoktatási Tanács tanácskozott az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének kolozsvári székházában. Jelen volt Markó Béla szövetségi elnök, államminiszter, Takács Csaba ügyvezető elnök, Lakatos András oktatási kérdésekért felelős ügyvezető alelnök, valamint a Közoktatási Tanács tagjai: Kötő József államtitkár, Asztalos Ferenc képviselő, az Erdélyi Tankönyvtanács elnöke, Péntek János képviselőjeként Néda Árpád professzor, Tulit Zsombor, a Romániai Magyar Tankönyvkiadók Egyesületének képviselője, Dáné Károly, az Országos Tankönyvkiadó vezetője, Kelemen Hunor, az Iskola Alapítvány elnöke, Markó Attila, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának vezetője és Lászlóffy Pál, a Romániai Magyar Pedagógusszövetség elnöke. Az ülés napirendjén többek között a Romániai Magyar Közoktatási Tanács 2005. évi tevékenységi beszámolója, a magyar tankönyvhelyzet perspektívái a 2006/2007-es tanévben, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala által meghirdetett tankönyvpályázaton való részvétel, a közoktatás és felsőoktatás törvénytervezetének véleményezése, valamint a romániai magyar közoktatásban dolgozó pedagógusok akkreditált, intézményesített továbbképzésének megtervezése szerepelt.

Március

1. A magyar közösségek számára fenntartott rendőri állásokat népszerűsítő RMDSZ-kampány koordinátora szerint a magyar fiatalok összesen 863 rendőri helyre versenyezhetnek, ezek közül 26 kizárólag a magyarul is beszélő személyek számára van elkülönítve. A magyar nyelvet beszélő rendőrök könnyebben kommunikálnak a magyar közösségekben, ezáltal nő a problémamegoldó képességük is.

- A Szülőföld Alap támogatásával Kolozsvárott, Csíkszeredában és Zilahon elkezdtek működésüket az EuroTrans önkormányzati és vidékfejlesztési pályázati irodák.

2. A Kormány elfogadta a Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartájának ratifikálásáról szóló törvénytervezetet. Az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala által előterjesztett törvénytervezet átveszi az Európa Tanács egyezményéből a kisebbségi nyelvhasználat szempontjából a romániai nemzeti kisebbségek számára rendkívül fontos pontokat. Az európai dokumentumból kiválasztott jogosítványok megerősítik mind az Alkotmányban, mind pedig a román jogrendszerben rögzített nyelvhasználati jogokat az oktatás, a művelődés, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a sajtó, a gazdasági kapcsolatok, valamint a határokon átnyúló cserekapcsolatok terén.

- A Német Szociáldemokrata Párt küldöttségét fogadta Markó Béla miniszterelnök-helyettes, szövetségi elnök a Victoria palotában. Axel Schafer, a német parlament

tagja, az SPD frakció Európa-politikai elnöke és Markus Merkel; a német Parlament SPD-frakciójának külpolitikai szóvivő-helyettese, a NATO parlamenti közgyűlés német küldöttségének elnöke elsősorban Románia integrációs erőfeszítéseiről érdeklődött. A német vendégek ugyanakkor a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet helyzetéről, valamint a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen kialakult állapotokról kértek tájékoztatást. A kisebbségi kérdés kapcsán egyetértettek abban, hogy az Európai Unióban a jövőben az eddiginél nagyobb hangsúlyt kell kapnia az etnikumközi viszonyok rendezésének.

3–5. Az Etnikumközi Hivatal kezdeményezésére Medgyesen tanácskoztak a Romániában elismert 18 nemzeti kisebbség ifjúsági szervezetének képviselői. A magyar szervezeteket Borboly Csaba és Kovács Péter, az RMDSZ-szel együttműködő ifjúsági csoportokat tömörítő Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) elnöke, illetve társelnöke képviselte.

6. A Székely Nemzeti Tanács (SZNT) Udvarhelyre nagygyűlést hívott össze, ahol egy kiáltványt is felolvasnak, ezzel a jelenlevők kinyilvánítják az autonómia iránti igényüket. „Jó, ha az RMDSZ bukaresti politikai ellenfelei tudomásul veszik a Székely Nemzeti Tanács által március 15-re összehívott Székely Nagygyűlést, mert talán belátják: ha nem támogatják a kisebbségi jogok biztosítását, a magyarság radikalizálódhat” – hangzott el Antal Árpád és Tamás Sándor háromszéki képviselő sajtótájékoztatóján.

- Százezer „hazafit” hívott Székelyudvarhelyre Corneliu Vadim Tudor március 15-ére, ily módon tiltakozva a „soviniszta magyarok gyilkos merénylete” ellen, amellyel a „román nemzeti egységállam megbontására” törekednek. Vadim az 1918. december elsején Gyulaféheváron szervezett nagygyűlés mintájára „békés, de határozott tüntetést” szeretne, amelyet személyesen fog vezetni, hogy „végképp kitorölje a magyar revizionisták agyából a területi autonómiára és Románia szétszaggatására vonatkozó örült ötleteket”.

- Az RMDSZ felkéri Traian Băsescu államfőt, hogy határozottan foglaljon állást a nemzetgyűlöletre buzdítók ellen – ezt Markó Béla miniszterelnök-helyettes jelentette ki utalva Corneliu Vadim Tudor minősíthetetlen kirohanásaira, a március 15-i ünnepség kapcsán megfogalmazott fenyegetőzésére, azt követően, hogy Bukarestben, a Cotroceni-palotában megbeszélést folytatott az államelnökkel. Egyetértettek abban, hogy a koalícióban sürgősen megoldást kell találni a kialakult helyzetre, annál is inkább, mert a Nemzeti Liberális Párt és a Konzervatív Párt nem emelt kifogást a kisebbségi törvény ellen, a Demokrata Párt azonban továbbra is elutasítja a kormányprogram részét képező, a kulturális autonómia jogi kereteit megteremtő törvényt.

7. A Képviselőház végső szavazással jóváhagyta a decentralizációs kerettörvényt, mely a közigazgatási reformcsomag része, amelynek kidolgozásában az RMDSZ is jelentős szerepet vállalt.

- *Kisebbségek szerepvállalása a közéletben – a konzultatív testületek szerepe* címmel nemzetközi konferenciára került sor az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala, a Külügyminisztérium és az Európa Tanács Emberjogi Igazgatósága szervezésében. Philippe

Boillat, az Európa Tanács Emberjogi igazgatóságának vezetője megnyitó beszédében elmondta, hogy Európa-szerte jellemző a közösségi és egyéni jogok közötti szakadék fokozatos eltűnése. Rámutatott arra is, hogy a Kisebbségvédelmi keret-egyezmény 15. cikkelyét az országok különböző módon, a helyi sajátosságok függvényében alkalmazzák.

8–10. Borbély Károly látogatása a német-francia ifjúsági iroda párizsi székhelyén. Az Országos Ifjúsági Hatóság elnöke tanulmányozza az 1963-ban a két kormány együttműködési egyezménye értelmében létrejött német-francia ifjúsági iroda működését, a román-magyar ifjúsági iroda létrehozása érdekében. A közös pénzalapból támogatott intézmény célja a két ország fiataljai közötti kapcsolatok fejlesztése, valamint a tanulmányi utak és szakmai tapasztalatcserék támogatása.

10. Traian Băsescu államfőt Szász Jenő székelyudvarhelyi polgármester biztosította a majdnem két órán át tartó tárgyalásukon, hogy incidensmentesen zajlik majd a március 15-i székely nagygyűlés. Szász ugyanakkor leszögezte, biztos benne, hogy Corneliu Vadim Tudor és százezer „hazafija” nem megy majd el az udvarhelyi rendezvényre. A polgármester ugyanakkor arról is beszámolt, hogy többek között az erdélyi „magyarság helyzetéről, politikai berendezkedéséről” is tárgyaltak. Mint mondta, Băsescu „egy másik fajta viszonyról” biztosította, illetve arról, ezentúl az RMDSZ mellett a Magyar Polgári Szövetséggel is „őszinte kapcsolatot” fog ápolni. Szász egyébként meghívta az államfőt Udvarhelyre. Băsescu azt nem tudta megígérni, hogy már a nagygyűlésre elmegy, viszont biztosította az előljárót, hogy a közeljövőben mindenképp meglátogatja. „Reménykedem, hogy el tud jönni március 15-ére” – tette hozzá Szász. Traian Băsescu államelnök mindezek után arra figyelmeztette az SZNT vezetőit, ne kövessenek el törvényteleniséget, és nem mulasztotta el azt sem hozzátenni, hogy „a román állam a rendelkezésre álló alkotmányos és törvényes eszközökkel meg fogja védeni területi egységét”.

- Markó Béla, az RMDSZ elnöke – aki elítéli a Székely Nagygyűlés megtartását a nemzeti ünnepen –, elégedetlen Traian Băsescu állásfoglalásával. Markó Béla szerint az államfőnek határozottabban kellett volna fellépnie a Nagy-Románia Párt tervezett ellentüntetésével és ezt megelőző fenyegetéseivel szemben. Az erdélyi magyarság megosztva üli meg március 15-ét, Kézdivásárhelyen lesz a központi ünnepség, amelyet a Duna Televízió élőben közvetít, és amelyre az RMDSZ-vezetők hivatalosak, Székelyudvarhelyre pedig várják mindazokat, akik hitet kívánnak tenni az autonómia ügye mellett.

- Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott miniszter jelenlétében megnyitották Kolozsváron a Román-Magyar Kereskedelmi- és Iparkamarát. A vegyes kamara tervezetét a 2005 októberi közös kormányülés alkalmával fogadta el a Román-Magyar *Kormányközi Vegyes bizottság*. *Winkler Gyula elmondta, hogy Bukarestben, illetve Budapesten is nyitnak majd hasonló irodát. Az iroda fő célja a két ország befektetési lehetőségeit tartalmazó adatbázis létrehozása.*

11. Ünnepeles keretek között felavatják a nagyszebeni Magyar Kulturális Irodát. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a helyi HÍD – Szebeni Magyar Egyesület által működtetett intézmény a helyi magyar közösség kulturális központja lesz. Tevékenységének fő célja bemutatni a magyar kultúra értékeit, olyan rendezvényeket szervezni, amelyek hozzájárulnak a *Nagyszeben – 2007 Európai Kulturális Főváros* programsorozat gazdagításához.

12. Csíkszeredában ünnepélyesen felavatták a Magyar Főkonzulátus épületét. Jelen volt és beszédet mondott Markó Béla RMDSZ-elnök, Somogyi Ferenc, Magyarország külügyminisztere. Részt vettek még Terényi János magyar nagykövet, Cseh Áron kolozsvári-, és Szabó Béla csíkszeredai főkonzul, Bunta Levente, a Hargita megyei Tanács elnöke, Ráduly Róbert csíkszeredai polgármester.

- A Cotroceni-palotában fogadta Szász Jenő MPSZ-elnököt, Székelyudvarhely polgármesterét a hét végén Traian Băsescu államfő. Az államelnök a március 15-i székely nagygyűlés körüli feszültségeket oldandó kezdeményezett beszélgetéseket a pártok képviselőivel. A parlamenti pártokkal tartott egyeztetésen az elnök már beszélt Markó Béla RMDSZ-elnökkel és Corneliu Vadim Tudorral, a Nagy-Románia Párt vezetőjével, de szükségesnek tartotta ezt a találkozót is. A találkozó még nem győzte meg teljesen az elnököt arról, hogy elutazzon Székelyudvarhelyre. „Ha döntés születik, azt az elnöki hivatal nyilvánosságra hozza” – mondta a szóvivő. Egyes hírek szerint Băsescu csütörtökön a belügy- és az igazságügyi miniszterrel, valamint a titkosszolgálatok vezetőivel tárgyalt a „véltetően robbanékony helyzetről”, ezután jutott arra a következtetésre, hogy kihallgatáson fogadja a székelyföldi politikust. A találkozóról Szász Jenő elmondta: „megnyugtattam az elnököt, hogy a nagygyűlés incidensek nélkül folyik majd le, valamint tájékoztattam a romániai magyarság helyzetéről, ahogyan azt az MPSZ látja.” Az udvarhelyi polgármester arról is beszélt, hogy ezentúl közvetlen kapcsolatot tart fenn az állami intézményekkel, az RMDSZ közbenjárása nélkül tárgyalhat. Szász Jenő ezen nyilatkozatára reagálva Markó Béla RMDSZ-elnök megjegyezte, hogy számára ezek a kijelentések érthetetlenek.

14. Az RMDSZ közbenjárására a Szállításügyi és Építkezési Minisztérium jóváhagyásával 2003-ban hatályba lépett rendelkezés nyomán az országos vasúti társaság (SNCFR) elkezdte a kétnyelvű helységnévtáblák elhelyezését azon helységek vasútállomásain, ahol a magyarság számaránya meghaladja a 20 százalékot.

18. A marosvásárhelyi Kultúrpalotában a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése. Napirenden: A szövetségi elnök politikai tájékoztatója; Jelentés az RMDSZ helyzetéről. Az Ügyvezető Elnökség beszámolója; Jelentés a 2005. évi költségvetés végrehajtásáról. A 2006. évi költségvetés jóváhagyása; Kérdések, interpellációk; Különfélék.

20. Románia Hivatalos Közlönyében megjelent a sokat vitatott, közúti közlekedést szabályozó, sürgősségi kormányrendeletet elfogadó 2006. évi 49. számú törvény, amely 6 hónap múlva, azaz 2006. szeptember 20-án lép érvénybe. Az RMDSZ ja-

vaslatának köszönhetően, a jogszabály 24. cikkelyének 3. bekezdése értelmében, lehetővé válik a kisebbségek számára az anyanyelven történő vizsgázás a gépjármű-jogosítvány megszerzésére.

25. A Bolyai Kezdeményező Bizottság kezdeményezésére és az RMDSZ támogatásával *Politikai fórumot* tartottak a romániai magyar felsőoktatásról. Részt vettek és előadást tartottak egyetemi oktatók, a BKB képviselői. Az RMDSZ képviselőjében részt vett és előadást tartott Markó Béla szövetsége elnök. A Fórum Zárónyilatkozatát – konklúziója: a magyar közösségnek szüksége van egy önálló, állami magyar egyetemre – minden oktatásban érdekelt magyar testület képviselője aláírta, kezdve az RMDSZ szövetségi elnökével, el egészen a magyar történelmi egyházak vezetőiig. A BBTE magyar vezetői nem írták alá a dokumentumot.

27. A Project on Ethnic Relation alapítvány szervezésében újabb kerek-asztalbeszélgetésre került sor a nemzeti kisebbségi jogállásáról szóló törvénytervezetről. Az Alapítvány elnöke, Livia Plaks asszony bevezető beszédében elmondta, hogy azokban az országokban, ahol a PER folytatja tevékenységét, az országok sajátosságainak tiszteletben tartása mellett a kisebbségi közösségeknek joguk van részt venni az őket érintő kérdések döntéshozatalában.

29. Folytatódott a Kisebbségi törvény bizottsági vitája. A három alapfokon megkevert képviselőházi bizottság – az emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság, a jogi, fegyelmi és mentelmi bizottság, valamint a tanügyi bizottság – napirendjén immár hatodik hete szerepel a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet. A március 28-i ülés sikeres, mivel a törvénytervezet első 14 cikkelyét elfogadták. Korábban csupán a jogszabály-tervezet címét és első két cikkelyét hagyták jóvá.

30–31. Az Európai Néppárt Rómában megtartott Kongresszusán részt vett az RMDSZ küldöttsége, élén Markó Béla szövetségi elnökkel.

Április

3. A belga szenátus külügyi- és védelmi bizottságának küldöttségét fogadta a Victoria-palotában Markó Béla miniszterelnök-helyettes. A Francois Roelants du Vivier bizottsági elnök vezette delegációnak tagja volt még, Lionel Vandenberghe alelnök, Olga Zrihen, Wouter Beke, Karim Van Overmeire, Margriet Hermans bizottsági tagok, valamint Gerda Moors bizottsági titkár. François Roelants du Vivier elsősorban a kisebbségi törvény tartalmáról, a kulturális autonómiáról, a Romániában érvényben lévő és alkalmazott kisebbségi jogokról érdeklődött. Lionel Vandenberghe bizottsági alelnök kérdésére válaszolva Markó Béla elmondta, jelenleg működnek magyar nyelven szakok a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, de nem létezik önálló állami magyar egyetem Romániában.

4–5. Szovátán a Közmunkálati és Területrendezési Tárcá szervezésében került sor egy román-magyar szakágazati konferenciára. A projektírás, a regionális fejlesztés, a határokon átnyúló együttműködés, a területfejlesztés, valamint a lakásépítés kérdéskörét taglaló fórumon a magyar felet dr. Répássy Helga a Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal Területfejlesztési elnökhelyettese, Szala Endre, az Országos Területfejlesztési Hivatal főosztályvezetője, dr. Kovács Miklós, a Magyar Turisztikai Hivatal elnök-helyettese, Fegyverneky Sándor az Országos Lakás- és Építési Hivatal vezetője képviselte.

5. A képviselőház három alapfokon megkeresett bizottsága – az emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság, a jogi, fegyelmi és mentelmi bizottság, valamint a tanügyi bizottság – együttes ülésén tovább tárgyalta a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetet. A kvórum hiányában újra idő előtt megszakadt ülésen sikerült elfogadni a törvénytervezet 14. cikkelyének 3., 4. és 5. bekezdését a kormány által javasolt formában. Fontos, hogy a 4. cikkely elfogadott előírásai tiltják a közigazgatási határok az adott területen élő kisebbségek etnikai részarányának hátrányára történő módosítását. A három illetékes testület elkezdte a 15. cikkely tárgyalását is, ám döntés ezt illetően nem született.

7. Hargita, Kovászna és Maros megye önkormányzatai az RMDSZ-szel közösen a következő hónapokban közös székelyföldi fejlesztési tervet dolgoznak ki – erről született döntés Sepsiszentgyörgyön, az RMDSZ vezetőinek, az említett megyék önkormányzati elnökeinek, valamint a Szövetség székelyföldi képviselőinek és szenátorainak tanácskozásán.

13. Korodi Attila, a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium európai integrációért felelős államtitkára Gombos Andrással, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium politikai államtitkárával találkozott Budapesten. A látogatás során aktuális témák kerülnek napirendre: az árvízvédelem, a verespataki programmal kapcsolatos kérdések.

20. „Nem működőképes a jelenlegi kormánykoalíció: nincsen kapcsolat a parlamenti csoportok között, a különböző törvényjavaslatok esetén pedig hiányzik a kidolgozott egységes álláspont” – jelentette ki sajtóértekezleten Markó Béla szövetségi elnök.

22. Kétoldalú megbeszélésekre került sor a német Kereszténydemokrata Unió és Keresztényszocialista Unió (CDU/CSU) európai parlamenti képviselői valamint a Romániai Magyar Demokrata Szövetség ügyvezető elnöksége és európai parlamenti megfigyelői között.

25. Az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala sajtótájékoztatóján bemutatták *A romániai nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó törvénykezés alkalmazása* című kutatás és a kutatás eredményeit tartalmazó interaktív CD-t. Az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának anyagi támogatásával létrejött és a kolozsvári Etnikumközi Kapcsolatokat

Kutató Központ által végzett kutatás elsődleges célja a nemzeti kisebbségek nyelvi jogaira vonatkozó – a közigazgatás, oktatás, művelődés területére kiterjedő – törvénykezés alkalmazásának monitorizálása volt. Az adatgyűjtés 2005-ben kezdődött és a bulgár, cseh, horvát, görög, lengyel, roma, orosz, szerb, szlovák, tatár, török és ukrán kisebbségekre terjedt ki, majd 2006-ban kiegészült a magyar és német kisebbségekre vonatkozó adatokkal.

26. Az Oktatási és Kutatási Minisztérium Kisebbségi Főosztálya a 2005–2006-os tanévben elérte, hogy a Mikes Kelemen Magyar Nyelv és Irodalom Tantárgyverseny mellett más három vetélkedő is a minisztérium által jóváhagyott országos versenyek között szerepeljen. Ezáltal ezek a vetélkedők is költségvetési anyagi támogatásban részesülnek.

Május

5. Az Oktatási és Kutatási Minisztérium Kisebbségi Államtitkárságának kezdeményezésére Marosvásárhelyen rendezték meg az erdélyi magyar közoktatást irányító főtanfelügyelők, főtanfelügyelő-helyettesek és tanfelügyelők tanácskozását. Az összejövetel célja a tanévzáró vizsgák zökkenőmentes megszervezése, a pedagógus áthelyezések metodológiája, alkalmazási módozatainak áttekintése, a 2006–2007-es tanév iskolahálózat-tervezetének megvitatása, valamint a közoktatási adatbázis létrehozása.

8. Marosvásárhelyen, a „Mindenki más, mindenki egyenlő” elnevezésű országos program hivatalos megnyitó ünnepségén Asztalos Csaba, a Diszkriminációellenes Tanács elnöke kifejtette: bár Románia 2000-ben a régióban elsőként fogadott el törvényt a diszkrimináció megfékezésére, ennek alkalmazása ma is nehézkes. Álláspontja szerint a diszkrimináció-ellenes küzdelemben nem a szankciók alkalmazása, hanem a társadalmi nevelés, a tájékoztatás a célravezető módszer.

- A történelmi magyar egyházak és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség vezetői közötti újabb találkozóra került sor a Szövetség Ügyvezető Elnökségének székházában. A megbeszélés napirendjén az egyházak állam általi pénzügyi támogatási rendszerének felülvizsgálata, a kultusztörvény elfogadásának várható időpontja, a felekezeti oktatási törvény jelenlegi helyzete, az egyházi műemlékek fokozottabb állami támogatása szerepelt.

14. Az erdélyi magyar színházi társadalom nagyobb anyagi támogatást, az alkotói munkába való kevesebb beleszólást vár el az önkormányzatoktól, a vegyes színházak esetében pedig nagyobb mértékű függetlenséget kérnek a társulatok számára – jelentette be Markó Béla szövetségi elnök Kolozsváron, azt követően, hogy megbeszélést folytatott az erdélyi színházak és társulatok vezetőivel. A Harag György emléknapi keretében tartott megbeszéléseken többek között a színházak helyzetét, lehetőségeit, valamint az említett intézmények működésére vonatkozó kormányrendelet-tervezet előírásait tekintették át.

16. A Képviselőház három alapfokon megkeresett bizottsága kedden, négyhetes szünet után újra a *kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet* tárgyalását tűzte napirendre. Az ülés folyamán érdembeli vitára nem került sor. A Nagy-Románia párt írott kérdésben igényelte az ülés felfüggesztését, mivel ezzel egyidejűleg tartották meg a párt hivatalos gyűlését. A bizottsági tagok szavazással úgy döntöttek, hogy ez az indok nem tekinthető elégséges érvek ahhoz, hogy az ülést felfüggeszék. Válaszképpen a Nagy-Románia párt, illetve a velük szolidarizáló Szociáldemokrata Párt képviselői kivonultak, szabotálva ezáltal az ülés kimenetelét. Kvórum hiányában a gyűlést felfüggesztették.

20. Bálványosföldön tartották III. Erdélyi Jogásznapi rendezvényét. A háromnapos konferencián politikusok és jogi szakértők érkeztek a jogharmonizációval, a szervezett bűnözés elleni harccal, a jogállamisággal, és a nemzeti kisebbségek jogi helyzetével kapcsolatos kérdésekről. Az eseményen jelen volt dr. Petrétei József magyar igazságügyi miniszter, Kibédi Katalin a romániai Igazságügyi Minisztérium államtitkára, Hajdú Gábor, a Romániai Magyar Jogászok Egyesületének elnöke, dr. Somogyvári István, a Magyar Jogászegylet alelnöke.

29. Markó Béla szövetségi elnök, miniszterelnök-helyettes az Európa Parlament Európai Unió – Románia vegyes bizottságának küldötteit fogadta a Victoria Palota Fehér szalonjában. A Guido Podesta bizottsági elnök vezette delegációnak többek között Gál Kinga néppárti, valamint Harangozó Gábor szocialista Európa Parlamenti képviselő is tagja volt. A találkozó alkalmával a szövetségi elnök megköszönte az Európa Parlament Románia kisebbségi törvénytervezetének elfogadása iránt tanúsított támogatását. A szövetségi elnök hivatkozott Olli Rehn EU Bővítési Biztos intelmére, miszerint Romániának három törvény elfogadását kell sürgetnie: a pártok finanszírozását szabályozó, a közméltóságok vagyoneellenőrzését szabályozó, illetve a kisebbségi törvényt Gál Kinga, illetve Bauer Edith európai képviselők kérdésére válaszolva a szövetségi elnök kitért az állami magyar tannyelvű egyetem szükségességére, illetve annak fontosságára, hogy magyar anyanyelvű katedrák jöjjenek létre, továbbá hogy a magyar anyanyelvű diákok és tanárok döntési joghoz jussanak a Babeş-Bolyai Tudomány Egyetem szenátusában.

30. Közel kéthónapos szünet után a Képviselőház alapfokon megkeresett három szakbizottsága újabb két bekezdést fogadott el a kisebbségi törvénytervezetből. A bizottsági tagok módosították a vallási felekezetek anyanyelvi, egyházi oktatási intézmények létrehozásához való jogát szabályzó szövegrészt.

Június

4. Az RMDSZ álláspontja szerint szükség van a kormány átszervezésére, a Szövetség azonban csupán egy valós, ésszerű, és nem egy populista, tisztségoosztogató átalakításban partner – jelentette ki Markó Béla miniszterelnök-helyettes. A szövetségi elnök sajtótájékoztató keretében értékelte az elmúlt napok koalíciós tárgyalása-

inak fejleményeit. Az októberi uniós országjelentés előtt nincs szükség egy instabil, konfliktusos politikai helyzet kialakulására, különösen – mondta.

7. Az Európai Néppárt (EPP) fontosnak tartja, hogy a román Parlament elfogadja a kisebbségi törvényt, s hogy a román pártok támogassák ezt az ügyet – jelentette be szerdán, Brüsszelben Markó Béla miniszterelnök-helyettes azt követően, hogy megbeszélést folytatott Wilfried Martens-szel, az Európai Néppárt (EPP) elnökével. A szövetségi elnök az RMDSZ küldöttsége élén tartózkodik Brüsszelben. Az Európai Unió képviselői bíznak abban, hogy Románia és Bulgária a hátramaradt időszakban teljesíti a csatlakozási feltételeket – jelentette ki Markó Béla azt követően, hogy Brüsszelben megbeszélést folytatott Olli Rehn-nel, az Unió bővítési biztosával. A kisebbségi törvény elfogadásáról szólva Markó Béla elmondta, komoly véleménykülönbségek vannak a koalícióban, egyébként e tekintetben álláspontja szerint sokat segített a bővítési biztos támogatása. Kifejtette, Romániában szükség van magyar nyelvű állami felsőfokú oktatásra. A bővítési biztos kérdésére válaszolva a szövetségi elnök beszámolt arról is, hogy ma Romániában odafigyelnek arra, hogy a rendőrség intézményeiben is képviselve legyenek a magyar és roma nemzetiségűek.

8. Kötő József államtitkár Debrecenben részt vett a határon átnyúló szakemberképzést biztosító központ létrehozását szolgáló találkozón. A 2005 őszén Bukarestben lezajlott közös román-magyar kormányülésen döntés született arról, hogy a Debreceni Egyetem, a Nagyváradai Egyetem és a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem részvételével a regionális együttműködés szakemberképzése céljából oktatási és továbbképzési központ jöjjön létre Debrecenben.

13. A Képviselőház keddi ülésén elfogadta Parajd község újjászervezésére, és Alsósófalva község létrehozására vonatkozó törvénytervezetet.

14. Többhetes stagnálás után a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetet tárgyaló, három alaphokon megkeresett képviselőházi bizottság kompromisszumra jutott a tervezet két cikkelyét illetően. Az ülésen részt vett Bogdan Olteanu, a Képviselőház elnöke is. A viták továbbra is a 16. illetve 17. cikkelyek körül zajlottak. Az elfogadott cikkelyek értelmében az állam biztosítja az anyanyelvű oktatást és továbbképzést, megfelelő tankönyvek kiadását, támogatja az anyanyelvű kutatóközpontok létrehozását, továbbá olyan iskolai vezetőtanácsok létrehozását, amelyekben a kisebbségek megfelelő arányban vannak jelen. A Demokrata Párt ellenkezése ellenére a testületek megszavazták a 17. cikkely utolsó bekezdését is, melynek értelmében a tanügyi intézmények strukturális átalakítása csak a kisebbségek beleegyezésével történhet. E kérdés kapcsán újabb vita alakult ki a koalíciós pártok képviselői között, és lehetetlenné tette a tárgyalások folytatását.

15–16. Debrecenben került sor a magyarországi és romániai iparjogvédelmi promóciós központok negyedik találkozójára. A román küldöttséget Varga Gábor, az OSIM vezérigazgatója vezette.

16. Felavatták az árkosi Európai Tanulmányi Központot. Székelyföld az elmúlt évtizedekben önhibáján kívül vált vesztesé, itt az alkalom, hogy korszerű európai tudással, felkészüléssel az európai uniós csatlakozás nyertese legyen – hangsúlyozta Markó Béla Árkoson, ahol magyarországi és svédországi testvérmegyék képviselőinek jelenlétében, ünnepi keretek között felavatták az Európai Tanulmányi Központ épületét. A korszerű, számos európai felkészítő képzésnek helyet adó intézményt a román és a magyar kormány, valamint a testvérmegyék jelentős anyagi támogatásával. Az eseményen jelen volt Demeter János, a Kovászna megyei Tanács elnöke, valamint Szabó Béla csíkszeredai magyar főkonzul is.

18. A Székely Nemzeti Tanács (SZNT) szervezésében került sor a ditrói Székely Nemzetgyűlésre. Az SZNT Állandó Bizottsága közleménye szerint Gyergyóditróban létrejött az összefogás a székely nép akaratának kinyilvánítása érdekében. Az elgondolás az volt, hogy a ditrói Határozat az 1918-as gyulafehérvári mintájára szülessen meg, hisz az akkori ígéreteket Románia azóta sem váltotta be, de még inkább azért, mert a székely népnek pont úgy alapvető joga saját sorsáról dönteni, mint volt ez 1918-ban az erdélyi románoknak. Az elfogadott kiáltvány – A Székely Nemzetgyűlés Határozata Székelyföld államon belüli önkormányzásáról – önrendelkezést követel a székely népnek és önkormányzást Székelyföldnek! A gyergyóditrói Székely Nemzetgyűlésnek más értelme nincs, csak az autonómia elvének a lejáratása – jelentette ki Markó Béla, az RMDSZ elnöke. Markó kifejtette, tudomása szerint a ditrói nemzetgyűlés nem zajlott túlságosan magas részvétellel sem a személyiségek, sem a résztvevők számát tekintve.

A gyűlés előestéjén verekedés tört ki a gyergyószentmiklósi művelődési házban működő diszkóban. A Hargita megyei rendőr-felügyelőség által kiadott közlemény szerint a verekedést a zenei ízlések közötti különbségek váltották ki és ama tény, miszerint „az egyik csoportból a másikba dobott valaki egy üveget.” Az alaposan helyben hagyott Madaras Vilmos szerint a verekedést a diszkóban jelenlevő civil csendőrök húszas csoportja váltotta ki, amikor a táncolás hevében valaki véletlenül meglökte az egyik csendőrt. A megvert fiatal emberek feljelentést tettek a rendőrségen. Octavian Jardan törvényszéki orvos öt-hét napon túl gyógyuló kemény tárgy okozta sérüléseket állapított meg.

19. Fokozottabb önkormányzati szerepvállalás szükséges a kulturális intézmények támogatásában. Ez volt annak a sepsiszentgyörgyi találkozóknak a végkövetkeztetése, amelyen Markó Béla szövetségi elnök találkozott a romániai magyar hivatásos előadó-művészeti intézmények igazgatóival, tagozatvezetőivel, valamint az őket fenntartó önkormányzatok képviselőivel.

23. A román nyelv oktatása a magyar iskolákban címmel került sor Kolozsváron, az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének székházában a román nyelv- és irodalom szakos tanárok tanácskozása. Az eseményen megjelent több RMDSZ-vezető: Markó Béla

miniszterelnök-helyettes, Kötő József oktatásügyi államtitkár, Asztalos Ferenc képviselő, és Asztalos Csaba, a Diszkrimináció-ellenes Tanács elnöke is.

Július

1. Marosvásárhelyen ülésezett a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirenden: A szövetségi elnök politikai tájékoztatója; Az RMDSZ önkormányzati tevékenységének elemzése; Szervezési kérdések. Az ülésen meghívottként részt vettek az RMDSZ polgármesterei és más önkormányzati vezetői.

5. Az RMDSZ képviselőházi frakciója a továbbiakban csupán az európai uniós csatlakozás szempontjából szükséges törvényeket szavazza meg, az e tekintetben nem mérvadó jogszabályokat nem fogja megszavazni – jelentette be Márton Árpád az RMDSZ képviselőházi frakciójának elnöke. A bejelentés az RMDSZ válaszlépése arra a képviselőházi döntésre, miszerint ősre halasztják a kisebbségi törvény vitáját. A jogszabály eredetileg szerepelt a nyári rendkívüli ülésszak napirendjén, a testület azonban elfogadta Bogdan Olteanu házelnök azon javaslatát, mely szerint az ülésszakra csak azokat a törvényjavaslatokat tárgyalják, amelyekről készült szakbizottsági jelentés. Mint ismeretes, a Képviselőház már előző héten napirendre tűzte a törvénytervezetet, ám bizottsági jelentés hiányában visszaküldte az érintett bizottságokhoz, azzal a kikötéssel, hogy július 4-ig készítsék el a jelentést, a keddi együttes ülésen azonban – kvórum hiányában – erre nem került sor.

7. Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnökkel tárgyalt Budapesten a Markó Béla szövetségi elnök vezette RMDSZ-küldöttség. A küldöttség tájékoztatta Gyurcsány Ferencet a román kormánykoalícióban, illetve a román kormányban folytatott tevékenységéről. A megbeszélésen tárgyaltak a magyar-magyar viszony alakulásáról a következő időszakban. Megegyezték abban, hogy folyamatos konzultációra kerül sor a továbbiakban az RMDSZ és a magyar kormány képviselői között a támogatók kapcsán. A magyar kormányfő közölte, a Szülőföld Alapnak a nagyobb jelentőséget kívánnak adni, ugyanakkor beszámolt arról a szándékról is, hogy a Szülőföld Alap egyes közalapítványok szerepét is fokozatosan átveszi majd. Gyurcsány Ferenc megerősítette, hogy a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemet ezután is támogatja a magyar kormány, azonban változást várnak az egyetem működését illetően: jobb, minőségi akadémiai oktatás biztosítását igénylik a következő időszakban. A megbeszélés során elhangzott az is, hogy a magyar kormány prioritásnak tekinti a szórványban élő magyarok támogatását, a szórványoktatást, a szórványkollégiumok létrehozását, de szintén prioritásnak számít általában a határon túli magyar köz- és felsőoktatás támogatása is. Gyurcsány Ferenc kijelentette: a magyar kormány az RMDSZ-t tekinti az egyetlen hivatalos politikai partnerének az erdélyi magyarok körében.

- Kötő József nyugdíjazása nyomán Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök Pásztor Gabriellát, az RMDSZ jelöltjét nevezte ki az Oktatási Minisztérium államtitkárává.

15. Független szervezetként, Magyar Polgári Egyesület (MPE) néven kívánnak a továbbiakban tevékenykedni a Bihar megyeiek – Szilágyi Zsolt, a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) országos választmányi elnöke bejelentette Nagyváradon, hogy lemondanak MPSZ-es tisztségükről. Közölték: szerződéses alapon működnének együtt az MPSZ-szel. Az MPSZ megalakulásakor az egyesület már létezett. Az MPSZ 2004-es alakuló kongresszusán a bihariak vállalták azt, hogy megalakítják, és működtetik az MPSZ bihari szervezetét, bár írott társulási szerződés nem született. Az MPSZ belső felépítése és működési hiányosságai kapcsán többször konfliktus bontakozott ki Udvarhely és Várad között. Úgy tűnt, hogy ennek vége szakad akkor, amikor május közepén Szász Jenő elnök Váradra látogatott, s a bihariak előadták az MPSZ megújítására vonatkozó elképzeléseiket. Akkor Szász Jenő javasolta, az MPSZ és az egyesület kössön együttműködési szerződést. Szóban megfogalmazta a szerződés szövegét, amit a bihariak papírra vetettek, és elküldték Udvarhelyre. Mivel másfél hónapon keresztül nem érkezett válasz, a bihariak újból összeültek, és úgy döntöttek: érvényesnek tekintik a szerződést tekintettel arra, hogy semmiféle választ nem kaptak.

22. A magyar európai néppárti tagok rendszeres konzultációs fórumának megalakítására tett javaslatot Markó Béla miniszterelnök-helyettes és Orbán Viktor, a Fidesz Magyar Polgári Párt elnöke pénteken, Tusnádfürdön. A két politikus a Bálványosi Nyári Szabadegyetemre látogatva találkozott egymással, a megbeszélésen a magyar és a román belpolitikai helyzetről, valamint az Európai Néppárton belüli együttműködési lehetőségekről tárgyaltak.

27. Az RMDSZ-szel és az SZNT-vel kezdeményez tárgyalásokat az MPSZ elnöksége. Az MPSZ közleménye üdvözlí Márton Árpádnak, az RMDSZ képviselőházi frakcióvezetőjének Tusnádfürdön tett kijelentését, miszerint az erdélyi magyar politikai szervezeteknek tárgyalniuk kell egymással azért, hogy kialakíthassanak egy közös stratégiát a Székelyföld autonómiájának mielőbbi megvalósulása érdekében.

- Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök a miniszterelnöki Kancellária közigazgatásért felelős államtanácsosává nevezte ki Fekete Emökét.

28. Radu Berceanu, a Demokrata Párt (PD) alelnöke szerint Markó Béla RMDSZ-elnök Tusványoson elsősorban Tőkés Lászlóhoz, és a hozzá hasonló kaliberű magyar közéleti személyekhez intézte nyilatkozatát, amelyben csalással vádolta a kormánykoalíciós pártokat. Berceanu úgy vélte, Markó saját ellenzékét akarta kielégíteni, amikor a nyári egyetemen a PD-t támadta, és azt nyilatkozta, hogy a demokraták megtorpedózzák a kisebbségi törvénytervezetet. Tusványoson Markó ugyanakkor szükségszerűnek nevezte, hogy az RMDSZ vizsgálja át kormányzási szerepét az EU-csatlakozás megvalósítása után. Berceanu cáfolta Markó állításait, majd hangsúlyozta, hogy a demokraták a heves viták ellenére támogatják a kisebbségi törvény elfogadását. A demokrata párti honatya úgy véli, a tervezet általuk javasolt formája elfogadhatóbb, mint ahogyan azt a kormányprogramban fogalmazták meg, és elvetette a család vádját. A PD több ízben is jelezte, a kisebbségi törvénytervezetet csak a kulturális autonómiáról szóló fejezet nélkül támogatja.

29. A Székely Nemzeti Tanács (SZNT) nyílt levelet intézett Traian Băsescu elnökhöz, amelyben kéri, kezdje el a tárgyalásokat a székelyföldi autonóm közigazgatási régió létrehozásáról. A Csapó József SZNT-elnök által aláírt levél rámutat arra, hogy a ditrói nemzetgyűlés határozata értelmében kötelességük felszólítani Románia elnökét, parlamentjét és kormányát, hogy kezdjen tárgyalásokat az SZNT-vel Székelyföld autonómiájáról, és szeptember 30-ig írjanak alá megállapodást ennek elismeréséről. Eddig az illetékes romániai hatóságok az SZNT minden követelését visszautasították, ezek közt a 2004-ben, majd 2005-ben benyújtott törvénykezdeményezéseket a székelyföldi autonómiáról.

Augusztus

4. Korodi Attila, a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium integrációért felelős államtitkára pénteken, Tusnádfürdön Kovács Kálmán, Magyarország környezetvédelmi államtitkárával a román-magyar kétoldalú környezetvédelmi együttműködésről tárgyalt. A beszélgetés témája a 2006-os közös tevékenység, illetve a novemberi román-magyar közös kormányülés környezetvédelmet érintő kérdéseinek előkészítése volt.

24. Tőke István a Mezőgazdasági Minisztérium új államtitkára.

25. A Székely Nemzeti Tanács felhívása az Európai Bizottsághoz, az Európai Parlamenthez, az Európai Unió Tanácsához, amelyben kéri az Európai Unió illetékes szerveit, hogy még Románia csatlakozása előtt szorgalmazzák a következő reformok életbeléptetését: a romániai magyarság egyenrangú államalkotó nemzetként elismerése; a magyar nyelv hivatalos államnyelvvé tétele és Erdélyben korlátlan, egyenlő használatának biztosítása; Erdélyi regionális magyar parlament létrehozása; Székelyföld területi autonómiájának helyreállítása; a diszkriminatív bánásmód minden formájának megszüntetése; az elkobzott magyar tulajdonok maradéktalan visszaszolgáltatása.

28. Az együttes román-magyar kormányülés előkészítéséről, a román-magyar, illetve a magyar-magyar viszonyról tárgyalt Bukarestben Markó Béla szövetségi elnök Göncz Kingával, Magyarország külügyminiszterével.

Szeptember

2. Markó Béla a MIÉRT Akadémián rámutatott: a romániai magyar társadalom az elmúlt 16 évben sokszínűvé vált, így a Szövetségnek nem kellene többé civil szervezetek munkáját végeznie, ellenben ezekkel szoros partneri viszonyt kell fenntartania, és életképes együttműködési módozatokat kell kialakítania. Újra kell gondolni az Ügyvezető Elnökség, a Szövetségi Egyeztető Tanács szerepét, a Szövetségi Képviselők Tanácsának összetételét, és növelni kell a helyi szervezetek felelősségét. Az RMDSZ törvénykezési prioritásai között továbbra is kiemelt helyen szerepel a ki-

sebbségi tervezet parlament általi elfogadása, de a törvény elfogadása nélkül is létre kell hozni a kulturális autonómia-tanácsokat.

3. A Székely Nemzeti Tanács Állandó Bizottsága közleményben leszögezi, mindazoknak egyenrangú partnere, akik támogatják Székelyföld autonómiájának elnyerését, a székely nép önrendelkezését. Az ÁB kezdeményezi a székelyföldi népszavazás kiírását Székelyföld autonómiaigényének tárgyában, amelyet még Románia Európai Unióhoz való csatlakozása előtt szükséges lebonyolítani.

7. Az őszi ülészak második napján, kedden, a Képviselőház három alapfokon megkeresett bizottsága folytatta a kisebbségi törvénytervezet vitáját, mely során elfogadták a 18. cikkely 3 újabb szakaszát. Az ülést végül a Szociáldemokrata Párt kivonulása nyomán előálló kvórumhiány miatt felfüggesztették.

8. Budapesten az RMDSZ szenátusi- és képviselőházi frakciója részt vett az évente megrendezett Kárpát-medencei Magyar Parlamenti Képviselők Fórumán. A plenáris ülés résztvevői megemlékeztek az 1956-os forradalom és szabadságharc közelgő félévészázados évfordulójáról. A határon túli magyarság képviselőivel való rendszeres egyeztetés érdekében a KMKF plenáris fóruma módosítja a KMKF struktúráját azzal a céllal, hogy a KMKF tagjai hatékonyabban vehessenek részt az Országgyűlés által tárgyalt szakpolitikákat érintő jogszabály-javaslatok véleményezésében.

11. Markó Béla miniszterelnök-helyettes hétfőn válaszlevelet intézett Franco Frattinihez, az Európai Bizottság alelnökéhez, valamint Olli Rehn bővítési biztoshoz, amelyben Románia EU-s csatlakozása szempontjából alapvetően fontos törvénykezdeményezések, a pártok finanszírozásáról szóló törvény, valamint a Feddhetetlenségi Ügynökség létrehozásáról és a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezetek helyzetéről számolt be.

11–13. Romániai magyar küldöttség Brüsszelben, hogy az Európai Unió vezető testületei elé tárja az erdélyi magyar közösség igényeit: kulturális és területi autonómia, önálló magyar egyetem, ingatlan visszaszolgáltatás, egyebek mellett. A küldöttséget Tőkés László királyhágómelléki református püspök, az EMNT elnöke vezeti, a küldöttségben részt vesz Toró T. Tibor, RMDSZ parlamenti képviselő, Sógor Csaba RMDSZ szenátor, Szilágyi Zsolt EMNT-alelnök, Sándor Krisztina, a Magyar Ifjúsági Tanács elnöke.

18. Borbély László területrendezési és középítkezési miniszter Déván dr. Lampérth Mónika önkormányzati és területfejlesztési miniszterrel a hamarosan sorra kerülő együttes román-magyar kormányülésről, valamint a két tárca közti együttműködési lehetőségekről tárgyalt.

19. Az RMDSZ támogatja a Demokrata Pártot, hogy az EPP társult tagja lehessen, de a kisebbségi törvényre vonatkozó nézeteltéréseket nem hallgathatja el az európai politikusok elől.

- Csángóföldön a tanévkezdéskor gondok merültek fel a magyarul tanulni akaró iskolások kéréseinek jóváhagyása körül. Mintegy háromszázan igényelték, hogy magyar nyelvi ismereteket tanítsanak nekik. Ez több mint 60 csoportot jelent. A Bákó megyei Tanfelügyelőség, teremgondokra s egyéb nehézségekre hivatkozva, nem akarta mindenki számára jóváhagyni a kérést. A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége Pásztor Gabriellához fordult segítségért. Az államtitkár a helyszínen tájékozódott a magyar nyelv oktatása felől, illetve Ovidiu Cojocaru Bákó megyei főtanfelügyelővel tárgyalt. Ezt követően a főtanfelügyelő aláírta a megye összes magyartanárára vonatkozó kinevezést.

23. Az RMDSZ autonómia-programjáról, a különböző autonómiaformák székelyföldi kialakításának lehetőségeiről, a székelyföldi önkormányzatok együttműködéséről, valamint egy közös gazdasági-fejlesztési stratégia kialakításáról volt szó többek között a Csíkszeredában megrendezett Székelyföldi Polgármesterek Találkozásán. Döntés született arról, hogy a székelyföldi önkormányzatok – Szövetség a Székelyföldért néven – társulást hoznak létre az RMDSZ programjába foglalt autonómiaformák, köztük a Székelyföld területi autonómiájának megvalósítása érdekében.

28. „Egységes gazdasági térség az EU-ban – új lehetőségek a magyar-magyar kapcsolatokban” címmel rendezték meg Marosvásárhelyen, a Kárpát-medencei Magyar Vállalkozók Fórumát. A rendezvényen jelen volt és előadást tartott dr. Szili Katalin, a Magyar Országgyűlés elnöke.

30. Ülészett a Marosvásárhelyen a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése. Napirenden: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; az RMDSZ 2007-es kongresszusával kapcsolatos szervezkedési intézkedések; a Szövetségi Etikai és Fegyelmi Bizottság kinevezése.

Október

4. Valamennyi demokratikus társadalomnak el kell fogadnia a diszkrimináció-ellenesség, a nemzeti identitás megőrzésének, az anyanyelvhasználat-, illetve a kisebbségi képviselet elvét, nem csupán a nemzeti kisebbségek, hanem a többségi nemzet érdekében is – jelentette ki ezt Frunda György szenátor, az Európai Parlament közgyűlésének román parlamenti küldöttségi elnöke Brüsszelben, az Európa Tanács a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményének vitáján. Továbbá javasolta, hogy a testület vitassa meg a keretegyezmény időszerűségét, illetve azt, hogy ez ténylegesen megfelel-e a nemzeti kisebbségek elvárásainak.

5. Korodi Attila, a romániai, valamint Haraszi László, a magyarországi Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium államtitkára közösen nyitotta meg Nagyváradon a negyedik román-magyar vegyes Környezetvédelmi Bizottsági Ülést. A két államtitkár megvitatta a természetvédelem, a talajvédelem, a hulladék- és veszélyes

kémiai anyaggazdálkodásának terén az együttműködés lehetőségét, majd a közös projektek kidolgozásáról tárgyaltak, ami elősegíti a harmonikus vidékfejlesztést.

7. A Székely Nemzeti Tanács felszólít minden székelyföldi helyi önkormányzati testületet, megyei tanácsot, polgármestert és megyei tanácselnököt, hogy a történelmi Székelyföldre tartozó megyékben, a Parlamentbe benyújtott Székelyföldi Autonómia Statútum-tervezet mellékletében feltüntetett településeken írják ki a helyi népszavazást Székelyföld autonómiájának tárgyában. „Teljesen természetes lenne, hogy egy ilyen fontos kérdésben, mint amilyen a területi autonómia, lehetőségük lenne az illető régióknak, önkormányzatoknak referendumot szervezni. A törvény ezt most nem engedi meg, tehát meg kell változtatni a törvényt” – jelentette ki Markó Béla riporter kérdésére.

14. Az agyagfalvi 1506-os Székely Nemzeti Constitutio 500 éves, valamint az agyagfalvi 1848-as Székely Nemzeti Gyűlés 158 éves évfordulója alkalmából kétnapos megemlékezés-sorozat a Hargita megyei Agyagfalván. Az RMDSZ, valamint Bögöz község önkormányzata által szervezett nagyszabású rendezvényen tudományos előadások és kulturális programok révén elevenítették fel a székelység múltjának e két fontos eseményét. Az ünnepség-sorozat másnapján ökumenikus istentiszteletet tartottak a helyi református templomban, majd 12 órakor emléktábla-avatásra, megemlékező ünnepségre és koszorúzásra került sor az agyagfalvi emlékműnél. A megemlékezésre meghívták az erdélyi történelmi magyar egyházak vezetőit, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) és az SZNT vezetőit viszont nem.

16. Romániának fel kell vállalnia történelmének negatív történéseit is – figyelmeztetett parlamenti nyilatkozatában Kerekes Károly képviselő. A Bukarestben felállítandó Holokauszt-emlékmű alapkövének október 9-i elhelyezése kapcsán – ahol egyébként Traian Băsescu államfő kiemelte a múlt atrocitásaival való szembenézés szükségességét – a képviselő az erdélyi magyarsággal szembeni erőszakos cselekedetekre emlékeztetett, melyekért a zsidóság ellen irányuló megtorlásokhoz hasonlóan, a román hatóságokat terheli felelősség. 1944 őszén a román hadsereg Észak-erdélyi bevonulását követően több ezer magyar nemzetiségű állampolgárt internáltak a földvári lágërbe, ahol az embertelen bánásmódnak közel 300 áldozata volt.

20. A Székelyföld autonómiájáról szóló népszavazás megszervezésében a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) az RMDSZ támogatására is számít. Ez utóbbi szerint azonban, ilyen népszavazásra a jelenlegi törvények nem adnak lehetőséget, meg kell hozzá változtatni a jogszabályt – ez derült ki Markó Béla, az RMDSZ és Csapó I. József, az SZNT elnökének marosvásárhelyi megbeszéléséből.

26. Ülészett a Román–Magyar Gazdasági Együttműködési Kormányközi Vegyes Bizottság. A román küldöttséget Ioan Codruț Seres gazdasági és kereskedelmi miniszter, a magyar küldöttséget Kóka János gazdasági és közlekedési miniszter vezette. A munkálatokon jelen volt Winkler Gyula kereskedelmi ügyekkel megbízott és Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter is. A tárgyalások során áttekintették

a két ország közötti gazdasági kapcsolatok helyzetét, a jövőbeni együttműködés lehetőségeit. A munkálatok végén a vegyes bizottság két társelnöke együttműködési megállapodást írt alá.

- Ünnepeyes keretek között nyitották meg a Kárpátia Magyar–Román Kereskedelmi és Iparkamara bukaresti irodáját. A megnyitón jelen volt Kóka János, a magyar kormány gazdasági tárcavezetője és Borbély László középítkezési és területrendezési miniszter. A Gazdasági és Kereskedelmi Minisztérium a Kárpátia részvételével közös projektekkkel kíván részt venni a Magyarország és Románia közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztésében. A szervezet 2006. március 10-én alakult meg Kolozsváron a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara kezdeményezésére.

28. Dr. Csapó I. József lemondott a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) elnöki tisztségéről. Döntésének okairól nem tájékoztatta az SZNT Állandó Bizottságát. Pár nap múltán az SZNT Állandó Bizottsága úgy határozott, hogy dr. Csapó I. József lemondása után az elnöki jogkörök gyakorlását Fodor Imre alelnök, a Marosszéki Széki Tanács elnöke vegye át. Az SZNT 2003 szeptemberében alakult meg Sepsiszentgyörgyön azzal a céllal, hogy kivívja Székelyföld önrendelkezési jogát. Az alakuló ülésen Csapó I. Józsefet, az autonómia tervezetének kidolgozóját közfelkiáltással választották meg a tanács elnökének. Dr. Csapó I. József 2005 májusában egyszer már lemondott elnöki tisztségéről, de akkori döntését rövid idő után visszavonta.

November

3. Az RMDSZ és az EMNT egy olyan közös munkacsoport létrehozásáról döntött, amely egy erdélyi magyar egyeztető kerekasztal megalkotására hivatott, és amelyben az RMDSZ mellett az EMNT és más fontos erdélyi magyar civil szervezet is részt vesz majd – ezt Markó Béla szövetségi elnök jelentette be azt követően, hogy Kolozsváron megbeszélést folytatott Tőkés Lászlóval, az EMNT elnökével.

4. A Székely Nemzeti Tanács Sepsiszentgyörgyre összehívta a székely székek küldötteiből álló Székely Nemzetgyűlést. A székely nép önrendelkezésének érvényesítéséért, a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzetgyűlés napirendje: a székelyföldi népszavazás kiírásának és szervezésének kezdeményezése Székelyföld autonómiájának tárgyában; a népszavazás javasolt időpontjának, módjának, eszközeinek és lebonyolításának meghatározása; Nemzetközi és hazai független megfigyelők meghívása.

7. Dr. Lamperth Mónika magyar önkormányzati és területfejlesztési miniszter meghívására Borbély László középítkezési és területrendezési miniszter Budapesten tartózkodott. A hivatalos látogatás célja a tárcák közötti együttműködés erősítése, valamint a november 16–17-én, Budapesten zajló együttes román-magyar kormányülés előkészítése.

12. Dr. Szili Katalin, a Magyar Országgyűlés elnöke több napos erdélyi körút keretében érkezett Marosvásárhelyre, ezt megelőzően, pénteken, Nagybanján megbe-

szélést folytatott Bogdan Olteanuval, a Képviselőház elnökével, a szombati nap folyamán pedig Székelyföldre látogatott, ahol több, a magyar állam támogatásával felújított emlékművet tekintett meg. A marosvásárhelyi megbeszélésen Markó Béla szövetségi elnök mellett jelen volt Borbély László területrendezési és középítkezteségi miniszter, Frunda György szenátor, az SZKT elnöke, Kelemen Hunor képviselő, a SZET elnöke, Kelemen Atilla képviselő.

- A román nyelv oktatását érintő, a magyar tannyelvű oktatás igényeinek és sajátosságainak megfelelő új tanterv kidolgozását szorgalmazza az erdélyi magyar Közoktatási Tanács. A testület Marosvásárhelyen tartott ülésén áttekintette az erdélyi magyar közoktatás időszerű kérdéseit. A megbeszélésen jelen volt Markó Béla szövetségi elnök, Kelemen Hunor képviselő, a SZET elnöke, Asztalos Ferenc képviselő, a Képviselőház oktatási szakbizottságának alelnöke, Pásztor Gabriella oktatási államtitkár, Lakatos András ügyvezető alelnök, valamint Lászlóffy Pál, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke.

13. Markó Béla, az RMDSZ elnöke és Tökés László, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) vezetője végre tárgyalóasztalhoz ült, továbbá Marosvásárhelyen a két erdélyi nemzeti tanács is pontot tett vitájuk végére. Markó és Tökés megállapodtak abban, hogy létrejön egy olyan munkacsoport, amelynek feladata a romániai magyarság alapvető politikai célkitűzéseit tartalmazó nemzeti minimál-program kidolgozása. Az SZNT és az EMNT vezetői hosszú idő óta nem tárgyaltak. A szombati találkozón a két nemzeti tanács állandó bizottságai vettek részt együttes ülésen, az EMNT küldöttségét Tökés László, az SZNT-ét a frissen elnökké választott Fodor Imre vezette – helyreállt a kapcsolat a két szervezet között. A találkozón elfogadott határozat kitér arra, hogy a felek ezentúl az eddiginél szorosabban kívánnak együttműködni.

14. A mintegy kéthónapos kényszerszünet után előrelépés történt a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet bizottsági vitájában, a Képviselőházban: sikerült a törvénytervezet újabb bekezdéseit elfogadtatni. A továbbiakban kvórum hiányában a hármas – jogi, tanügyi és emberjogi – bizottsági ülés ismételen döntésképtelenné vált.

18. Fölöslegesnek tartja Petre Strachinaru demokrata párti képviselő a Konzervatív Párt felhívását, miszerint a Román Hírszerző Szolgálatnak (RHSZ) figyelemmel kellene követnie a székelyföldi magyarság „etnikai kritériumokra épülő szecesszionista mozgalmát”, és lépéseket kellene tennie ennek megelőzésére és felszámolására. Strachinaru szerint azért fölösleges a felhívás, mert tudomása van róla, hogy az RHSZ figyeli a régiót, éves jelentésében kiemelt, külön fejezetben foglalkozik a Székelyfölddel. A parlamentben bemutatott 2005-ös hírszolgálati jelentésben körülbelül tíz sor áll, amelyben „több destabilizáló, irredenta jellegű akcióról számolnak be”.

19. A decentralizáció és autonómia ellen agitáltak a székelyföldi románok Marosfőn. A székelyföldi románokat ért hátrányos megkülönböztetést sérelmezték, illetve a kormány közbeavatkozását és az államhatalom megerősítését sürgették a Hargita és

Kovácsna Megyei Románok Civil Fórumának (FCRHC) tagjai, akik Marosfőn adtak egymásnak találkát.

23. Elfogadta a gidófalvi tanács az autonómia-referendum megszervezéséről szóló határozatot. A testület kedd délutáni ülésén vitatta meg a Berde József polgármester által beterjesztett javaslatot, és az öt RMDSZ-es, illetve a Román Ökológista Párt színeiben megválasztott, szintén öt önkormányzati képviselő megszavazta. A határozat nem tartalmazza a népszavazás időpontját és lebonyolításának módját, egyelőre elvi döntést hozott a testület. Berde József, Gidófalva polgármestere kifejtette, személyesen támogatja a székelyföldi területi autonómiáról szóló referendum megszervezését, ezért döntött úgy, hogy maga terjeszti be az erről szóló tervezetet. Az már bizonyosnak látszik, idén nem kerülhet sor a népszavazásra, terveik szerint jövő év elején tartanak meg, ám addig meg kell találniuk a finanszírozás módját is. György Ervin prefektus leszögezte, kénytelen lesz megtámadni a határozatot, mert a jelenleg érvényben levő törvények nem teszik lehetővé, hogy területi autonómia ügyében népszavazást tartsanak. A kormánybiztos kérdésünkre megerősítette, ha negyven ilyen döntés születik a megyében, negyvenet lesz kénytelen megtámadni, a kormány helyi képviselőjeként nem tehet mást.

27. Nem fogadta el az árkosi helyi tanács az autonómiával kapcsolatos népszavazás megszervezésére vonatkozó határozattervezetet. A 99 helybéli támogató aláírásával ellátott tervezetet Tóth Kálmán, a Székely Nemzeti Tanács helyi szervezetének elnöke terjesztette a testület elé. Tóth szerint a tervezet nem törvényellenes, hiszen az érvényes jogszabályok alapján állították össze. Máthé András árkosi polgármester közölte, támogatná a tervezetet, ám a jelenlegi törvények nem engedik meg hasonló határozat elfogadását. A helyi tanács ülésén bemutatták a jogi bizottság, illetve a község jegyzőjének negatív véleményét is. A tervezet elfogadása mellett végül csak egyetlen helyi tanácsos szavazott.

30. A sepsiszentgyörgyi Magyar Kulturális Koordinációs Központ létrehozása fontos szerepet játszik majd a magyar nemzetrészek kulturális kapcsolataiban, a legnagyobb jelentősége azonban abban áll, hogy Székelyföldön van egy darab Magyarország: ezáltal hosszú évtizedek után a Székelyföld most közelebb került Magyarországhoz – jelentette ki Markó Béla szövetségi elnök Sepsiszentgyörgyön, a Magyar Kulturális Koordinációs Központ ünnepi felavatásán. A miniszterelnök-helyettes Bogyai Katalin magyar oktatási államtitkárral, a magyar diplomáciai képviselő, illetve a székelyföldi önkormányzatok több vezető tagjával közösen avatta fel az intézményt.

December

5. A Babeş-Bolyai Egyetemen történt eseményekkel kapcsolatban az RMDSZ európai parlamenti megfigyelői angol nyelvű tiltakozó levelet terjesztettek az illetékes szakbizottságok elé. A dokumentumban a többnyelvű Babeş-Bolyai Egyetem mellett foglalnak állást. A két egyetemi oktató – Hantz Péter és Kovács Lehel – által elhelyezett

magyar nyelvű táblákat ugyanazon a napon távolították el, amikor Brüsszelben, az Európai Parlamentben a *Babeş-Bolyai Egyetem – multikulturális hagyományok és európai értékek* c. rendezvényt tartották az egyetem vezetői. A levél írói felháborítónak tartják, hogy bár az egyetem magát „multikulturálisként” határozza meg, és olyan tájékoztató anyagokat terjeszt, melyekben a többnyelvű feliratok meglétét hirdeti, a valóságban még egy „Dohányozni tilos!” feliratú magyar nyelvű tábla kifüggesztését sem tűri meg.

7. Sepsiszentgyörgyön került sor a Szövetség a Székelyföldért önkormányzati társulás alakuló közgyűlésére. A társulás kidolgozza a Székelyföld egységes kulturális- és gazdasági fejlesztési stratégiáját, támogatja a különböző területi autonómiák működéséhez szükséges törvényes keretek, valamint a kisebbségi törvénytervezet Parlament általi elfogadását, és szorgalmazza a székelyföldi gazdasági fejlesztési régió létrehozását is. A közgyűlés végén 30 Maros, 37 Kovászna, illetve 53 Hargita megyei önkormányzat vezetője írta alá az alakuló dokumentumot.

11. Takács Csaba ügyvezető elnök és Kerekes Gábor ügyvezető alelnök Budapesten tárgyalt román állampolgárok magyarországi munkavállalási feltételeiről. Az RMDSZ-politikusok Tarcsi Gyula és Székely Judit szakállamtitkárral, valamint a Szociális és Munkaügyi Minisztérium szakértőivel tárgyaltak, majd Kiss Péter munkaügyi miniszterrel folytattak megbeszélést a január 1. után alkalmazandó munkaerő piaci szabályozásokról.

13. Az RMDSZ parlamenti frakciói közös állás foglалásban állnak ki a hazaáruállással és kémkedéssel megvádolt Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter mellett.

- A képviselőház plenáris ülésén egyhangúan elfogadta a vallásszabadságról és a felekezetek jogállásáról szóló törvénytervezetet. A jogszabály elfogadása óriási jelentőségű, ez ugyanis a jelenlegi – elavult szemléletű – 1948-as törvényerejű rendeletet váltja fel.

14. Budapesten Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnökkel találkoztak a kisebbségi politikai szervezetek vezetői: Markó Béla RMDSZ-elnök, Bugár Béla, a szlovákiai Magyar Koalíció Pártjának elnöke, Kovács Miklós, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és Gajdos István, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség vezetője, valamint Kasza József, a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke, Jakab Sándor, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének és Juhász Sándor, a horvátországi Magyar Egyesületek Szövetségének elnöke, Hámos László, a New York-i székhelyű Magyar Emberi Jogok Alapítvány vezetője és Méray Tibor, a Franciaországban élő magyar író. A magyar kormány részéről jelen volt még Kiss Péter szociális és munkaügyi miniszter, valamint Bajnai Gordon, a fejlesztéspolitikáért felelős kormánybiztos. A találkozón tájékoztatást kaptak a határon túli magyar közösségek támogatását szolgáló költségvetési forrásokról, a támogatást kezelő intézmények helyzetéről, a Szülőföld Alapról, valamint a határ menti együttműködés lehetőségéről, a tervezett fejlesztési programokról.

15. December 15–22. között zajlott a Székely Nemzeti Tanács által szervezett mozgóúrnás belső népszavazás. Székelyudvarhelyen és Bögözben mozgóúrnával keresik

fel az önkéntesek a két helység polgárait, hogy megkérdezzék, akarják-e, hogy Székelyföld autonóm státust kapjon Románián belül. Az elmúlt napokban szórólapon ismertették a területi autonómiával kapcsolatos tudnivalókat. Székelyudvarhelyen 20–25 mozgóurnával járnak majd házról-házra a szavazó-biztosok. A szavazó-cédulákat két nyelven, románul és magyarul nyomtatták ki. A belső népszavazást nyíltan egyetlen magyar politikus sem ellenezte, azok az RMDSZ-es képviselők, szenátorok, akik korábban teljes mellszélességgel kiálltak az autonómia és a referendum mellett, a szavazás elkezdésekor hallgattak. Nem küldött megfigyelőt és nem támogatta a népszavazás megszervezését az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) sem, korábbi ígéretük ellenére.

- Nagy Zsolt, a Janovics Jenő Alapítvány elnökeként bemutatta az Alapítvány kura-tóriumai és alapító tagjainak az Erdélyi Magyar Televízió és Rádió elkészült marosvásárhelyi székházát. Két év helyben állást követően 2006-ban mindössze 10 hónap alatt sikerült a Predeal utca 12. szám alatti ingatlant úgy átalakítani és kibővíteni, hogy abban egy korszerű televízió és rádió stúdió működhessen. A telek mérete 906, az épület összfelülete pedig 678 négyzetméter. A két intézmény Romániában csak kereskedelmi társaságként működhet, de az Erdélyi Magyar Televízió és Rádió hangsúlyozottan közszolgálati feladatokat lát majd el.

16. Marosvásárhelyen került sor a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülésére. Napirenden: A szövetségi elnök politikai beszámolója; Az RMDSZ kongresszusával kapcsolatos döntések; Az Európai Parlamenti választásokra vonatkozó teendők megvitatása.

19. Közös listaállításáról nem szól az RMDSZ-nek az európai parlamenti választásokra kidolgozott jelöltállítási szabályzata. A közös jelöltlista-állítás ötletét az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) elnöke, Tökés László vetette fel november elején a Markó Béla RMDSZ-elnökkel folytatott kolozsvári megbeszélésén. Markó akkor nem zárkózott el a lehetőségtől.

20. Az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala kezdeményezésére második alkalommal került sor Călin Popescu Tăriceanu kormányfő és a nemzeti kisebbségek képviselőinek év végi találkozására Bukarestben. A találkozó során a miniszterelnök méltányolta a kisebbségek parlamenti tevékenységét, ugyanakkor nehezményezte az utóbbi időben fokozódó nacionalista retorikát.

21. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök Krámer Alpárt kinevezte a Gazdasági és Kereskedelmi Minisztérium államtitkárává. Krámer Alpár legutóbb a Romgaz Rt.

- Országos Földgáz Társaságnál töltött be igazgatói tisztséget. A Kis- és Középvállalatok Országos Ügynökségének elnökét szintén az RMDSZ javaslatára nevezte ki a miniszterelnök Csáka József személyében, aki 2004-től Székelykeresztúr alpolgármestere volt. Az Országos Gyermekevédelmi Hatóság alelnöki tisztségébe Tonk Gabriellát nevezte ki a miniszterelnök. Tonk Gabriella pszichológus kinevezése előtt az Artemis Alapítvány alelnöke, ügyvezető igazgatója volt. Csutak Nagy Lászlót az Országos Állategészségügyi Hatóság alelnöki tisztségébe nevezte ki a miniszterelnök.

23. A véleménynyilvánítók 99,52 százaléka, több mint 12100 erdővidéki igennel válaszolt: akarja, hogy Székelyföld autonóm státust kapjon, és települése, ahol él, ide tartozzék. Erdővidék 17.945 szavazásra jogosult polgárából 12.140 nyilvánított véleményt, 44-en nemmel szavaztak és 14 voks érvénytelen volt. A referendumot megszervező Bardóc-Miklósvárszéki Székely Tanács véglegesítette a 20 településen leadott szavazás eredményét. A népszavazást érvényesnek és sikeresnek nyilvánították.

28. A marosvásárhelyi Bernády-házban az RMDSZ-EMNT megbeszélésen áttekintették mindazon kérdésköröket, amelyekről az első, novemberi tárgyalásokon egyeztek meg. A találkozó után Toró T. Tibor közölte, alakul az Erdélyi Magyar Kerekasztal szabályrendszere, amely várhatóan január 12-éig véglegesül, majd a következő két-három hónapban össze is hívják a testületet. Emellett a nemzeti minimum programján is dolgoznak, ez várhatóan január 12-én készül el végleges formában. Ezekon túlmenően az RMDSZ és az EMNT egy közös politikai szándéknyilatkozatot is megfogalmaz a közeljövőben. Abban is egyetértettek, hogy összefogást kell felmutatni az európai parlamenti választási lista összeállításakor is. Markó Béla szövetségi elnök egyébként a találkozó előtt kijelentette, az RMDSZ saját listát állít az európai parlamenti választásokra, arra elvileg bárki fölkerülhet, ám ehhez RMDSZ-tagnak kell lennie, és teljesítenie kell a Szövetség által megfogalmazott feltételeket. Az EMNT azt szeretné, ha a listán nem csupán az RMDSZ jelöltjei szereplnének. Markó Béla egyúttal tájékoztatta az EMNT vezetőit az RMDSZ kormányzati helyzetéről is. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen kialakult konfliktus kapcsán leszögezték, hogy elfogadhatatlan, ami a felsőoktatási intézményben történt a kétnyelvű feliratok kihelyezése kapcsán, és megfelelő megoldást kell találni ebben a kérdésben.

29. Székelyudvarhelyen is lezárult az Udvarhelyszéki Székely Tanács szervezte mozgóurnás autonómia-referendum. A szervezők megpróbálták minden udvarhelyi lakcímmel rendelkező polgárt felkeresni. A városban a szavazásra jogosultak száma a választói névjegyzék alapján 30 230. A leadott szavazatok száma 18 985, ami 62,8 százalékos részvételi arányt jelent. Az érvényes szavazatok száma 18 931, 18 818-an szavaztak igennel (99,4 százalék) Székelyföld autonómiájára, a nem szavazatok száma pedig 113 (0,6 százalék). A referendum során egyetlen incidens sem történt. Erdővidék 21 helységében 9924 szavazópolgárból 9902, tehát 99,52% szavazott igennel Székelyföld területi autonómiájára (összesen 15 395 lakos nyilváníthatott véleményt), Gyergyócsomafalván 99,48% volt az igenek aránya, Bögözben 98,13%.

2007

Január

4. A Magyar Polgári Szövetség udvarhelyszéki és székelyudvarhelyi szervezetének elnökei, Thamó Csaba és Dr. Szakács István Péter nyilatkozatban jelentették be,

hogy „a törvényes köpenybe burkolt politikai diszkrimináció” miatt, miszerint csak a parlamenti képvisellel rendelkező szervezeteknek jár a választásokon való indulás joga, lemondanak elnöki tisztségükről.

13. Az RMDSZ-hez képest másként gondolkodó politikai és civil-politikai szervezetek tartottak kerekasztal-megbeszélést Kolozsváron. Megjelentek az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT), a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ), a Székely Nemzeti Tanács (SZNT), a Magyar Polgári Egyesület (MPE), a Magyar Emberjogi Szervezet (angolul HHRF), a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT), az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI), valamint a Nemzetépítő Platform képviselői. A jelenlevők elsősorban az Erdélyi Magyar Egyeztető Kerekasztal (EMEK) létrehozásáról, szükségességéről tárgyaltak. Az EMEK az erdélyi magyar politikai, civil-politikai és civil társadalmi szerveződések reprezentatív egyeztető és a közösség egészét érintő stratégiai döntések meghozatalának fóruma kíván lenni. Célja pedig közös álláspont kialakítása olyan kérdésekben, amelyeknél a közös cselekvés indokolt vagy szükségzerű. Szerkezetét hárompillérűnek képzelték el: egyrészt az RMDSZ és a vele rendszeresen együttműködő civil-politikai szerveződések. A második pillér lenne az RMDSZ-en kívüli politikai és civil-politikai szerveződések. A harmadik pedig az erdélyi magyar civil-társadalmi szerveződések közössége.

16. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök Porcsalmi Bálintot, Nagy Zsolt kabinetfőnökét kinevezte államtitkárnak a Távközlési és Informatikai Minisztériumban. Porcsalmi a parlamenti- és külkapcsolatokkal, illetve az európai uniós programokkal kapcsolatos feladatkört lát el.

17. Kasza József, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) elnöke meghívására, Markó Béla szövetségi elnök Szabadkán részt vett a vajdasági magyar szervezet országos választási kampányzáró rendezvényén.

- Az Országos Audiovizuális Tanács (CNA) alelnökévé választották Gáspárik Attilát. Az RMDSZ által jelölt Gáspáriknak másodszer szavaztak bizalmat a Tanács tagjai, miután 2002–2006 között ugyancsak ezt a tisztséget töltötte be. Mandátuma alatt, amely 2012-ig tart, az elnök hiányában a Tanácsot vezeti.

21. Az RMDSZ és az EMNT közötti együttműködés elvi, távlati kérdéseiről, de a Lőrántffy Iskolaközpont sportpályája, illetve a Partiumi Keresztény Egyetem konkrét, megoldandó problémáiról is szó volt Markó Béla szövetségi elnök Tőkés Lászlóval, az EMNT vezetőjével folytatott nagyváradi találkozásán. Az RMDSZ elnöke közölte, amennyiben lehetősége van rá, komolyan segíteni kíván abban, hogy megoldódjon a Lőrántffy Zsuzsanna református iskolaközpont sportpályájának kérdése. Az elnök bejelentette: a remények szerint hamarosan megszületik a Partiumi Keresztény Egyetem akkreditálására vonatkozó kormánydokumentum: ha ezt sikerül elfogadtatni, akkor ez az intézmény az első, minden szempontból megfelelő, akkreditált magyar magánegyetem lesz Erdélyben. Markó Béla közölte azt is: megegyez-

tek abban, hogy felgyorsítják a minimál-program kidolgozásának munkálatait, a tervek szerint pedig egy-két héten belül kidolgozzák az Erdélyi Magyar Egyeztető Kerek-asztal koncepcióját is. Nincs viszont egyetértés abban, hogy az RMDSZ Európai Parlamenti jelöltlistája formálisan a két szervezet megállapodása nyomán jöjjön létre, ezt ugyanis a törvények nem teszik lehetővé.

22. Az RMDSZ nem támogatja a Szociáldemokrata Pártnak az államelnök, valamint a miniszterelnök leváltására irányuló kezdeményezését – jelentette ki Markó Béla szövetségi elnök sajtóértekezleten.

- A szavazási preferenciával rendelkező magyarok 90 százaléka a Romániai Magyar Demokrata Szövetségre voksolna, ugyanakkor a megkérdezettek több mint fele helyesli a Szövetség kormányzati szerepvállalását – többek között ez derül ki abból a szociológiai felmérésből, amelyet az Etnikumközi Viszonyok Kutatóközpontja készített az RMDSZ megrendelésére. A közvélemény-kutatás 2006. november 20. – december 4. között zajlott le. A kérdőívre 77 erdélyi településről 1043 falusi és városi magyar anyanyelvű és magát magyar etnikumúnak valló személy válaszolt.

- Minden jel szerint független képviselő-jelöltet indít a romániai magyar nemzeti oldal az európai parlamenti választásokon. Kolozsváron összeült a nemzeti kerekasztal, körvonalazódtak az álláspontok, de végleges döntés a jelöltállításról és a támogatott személyről később születik meg. Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsnak, a Székely Nemzeti Tanácsnak, a Magyar Polgári Szövetségnek, az Erdélyi Magyar Ifjagnak, a Magyar Ifjúsági Tanácsnak kell közös nevezőre jutnia, de várják minden olyan civil szervezet véleményét és támogatását, amely fontosnak tartja a nemzeti értékek, érdekek képviselését.

23. Az RMDSZ Operatív Tanácsa meghallgatta és rangsorolta az Európai Parlamenti választáson indulni kívánó jelöltjeit. Az OT döntése szerint a Szövetség EP listáját Nagy Zsolt távközlési és informatikai miniszter vezeti, őt Winkler Gyula megbízott kereskedelmi miniszter követi. A további sorrend: Korodi Attila, Sógor Csaba, Bíró Rozália, Niculescu Tóni, Szabó Károly, Fekete Emőke, Csutak István, Hodgyai Géza, Jakab István.

25. Teljes a káosz Székelyudvarhelyen a február 4-én esedékes időközi helyhatósági választások előtt, az érintett szervezetek óvások egész sorozatát nyújtották be a városi bíróságon. A helyi választási bizottság nem fogadta el a Magyar Polgári Szövetség jelöltlistáját. Az MPSZ után bizonytalan a Német Demokrata Fórum (NDF) listáján szereplők indulása is, miután ez ellen óvást nyújtott be az NDF országos vezetősége, ugyanis az NDF-nek nincs Hargita megyei szervezete, ezért kérte a választási lista visszavonását. A székelyudvarhelyi bíróság helyt adott a Német Demokrata Fórum beadványának. Az időközi helyhatósági választások jelöltállítását követően a Magyar Polgári Szövetség és két magánszemély is óvást nyújtott be az RMDSZ listája ellen, mivel a jelöltek nem mellékelték vagyonynyilatkozatukat.

26. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök csütörtökön aláírta Horváth Anna államtitkári tisztségbe történő kinevezéséről szóló Határozatot. Az RMDSZ által javasolt tisztségviselő az Integrációs Minisztérium államtitkára lett.

29. Független európai parlamenti képviselőjelölt állításáról állapotok meg a hét végén az erdélyi magyar ellenzék legjelentősebb szervezetei, és közös nyilatkozatban kérték fel Tőkés Lászlót, vállalja el a jelöltséget. Kolozsváron keltezett nyilatkozatukat az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) állandó bizottsága, a Székely Nemzeti Tanács állandó bizottsága, a Magyar Polgári Szövetség elnöksége, a Magyar Polgári Egyesület elnöksége, a Magyar Ifjúsági Tanács elnöksége és az Erdélyi Magyar Ifjak elnöksége írta alá. A szervezetek sajnálatukat fejezik ki amiatt, hogy az RMDSZ operatív tanácsa – az európai parlamenti választások jelöltjeinek rangsorolásával – ellehetlenítette a közös listaállításra vonatkozó EMNT-javaslatot.

31. A kormány Ladányi László Zoltánt Hargita megye, Bárcki Győző Istvánt pedig Maros megye alprefektusává nevezte ki.

Február

1–2. Kóka János magyar gazdasági miniszter látogatása Kolozsváron, ahol megbeszélést folytatott az RMDSZ vezetőivel.

2. A Sepszi széki Székely Tanács februárban 43 településen, február 10-e és 25-e között megszervezi az autonómiaigény kinyilvánítását szolgáló népszavazást. Erre azután kerül sor – olvasható a tanács körlevelében –, hogy a törvényhozás sorozatosan elutasította a Székelyföld területi autonómiájára vonatkozó autonómia státutum részletes vitáját, illetve elfogadását. Az SZNT által megszervezendő és lebonyolítandó népszavazásnak nincs ugyan kötelező érvényű jogkövetkezménye, de közvélemény nyilvánításként fontos.

4. A csíkszeredai törvényszék alkotmányossági kifogásokra hivatkozva felfüggesztette a kormány által február 4-ére kiírt székelyudvarhelyi önkormányzati választás megtartását.

8. Az RMDSZ javaslatára a Parlament két Házának Állandó Bürója csütörtöki ülésén Rucz Erzsébetet ombudsman-helyettessé nevezte ki.

10. Sikeresen elkezdődött az autonómiáról szóló Sepszi széki népszavazás, első nap hat település szavazópolgárainak 83 százaléka nyilvánított véleményt, a területi önrendelkezést több mint 99 százalékuk támogatja. A Háromszéken megjelent referendum-ellenes röpiratokat leszámítva zavartalanul folyt a autonómia-népszavazás a hét Kovászna, nyolc Hargita és két Maros megyei településen. Több demokrata, szociáldemokrata és Nagy-Románia párti politikus a kezdeményezés ellen emelt szót, amelyet Markó Béla szerint az RMDSZ sem támogat.

12. A székelyföldi területi autonómia kérdésében rendezett referendum egyik fő témáját képezte a Sólyom László magyar köztársasági elnök és Traian Băsescu közös sajtótájékoztatójának, amelyen a román államfő leszögezte: az SZNT kezdeményezése alkotmányellenesnek minősül. „Állítólag a lakosság akaratának a tesztelése a cél. De ha azok, akik ma tesztelnek – bár nem értjük, az alkotmányt, a román állam türelmét akarják-e próbára tenni –, holnap ennek a törvénytelen kezdeményezésnek, az úgynevezett referendumnak az eredményeit konkrét megvalósításokra akarják felhasználni, a román állam habozás nélkül alkalmazni fogja az alkotmány és a törvények előírásait. A felelősség pedig azokat terheli majd, akik ma alkotmányellenes tevékenységet folytatnak egy egységes, oszthatatlan és szuverén nemzetállamban” – szögezte le a román államfő. Sólyom László kifejtette: az Európai Unióban a kulturális autonómia természetes, a területi autonómia pedig lehetséges, de sehol nem irányul az illető állam területi épsége ellen. „A nemzeti kisebbségek önszerveződésének és öngazgatásának nagyon sok formája van, amely túlmegy a kulturális autonómián” – mutatott rá Sólyom. Hozzátette: léteznek már a helyi önkormányzatok szövetségei, és lehetséges ezen túlmenő szervezeti megoldás is. Szerinte azonban ezek kidolgozása az illető közösség akaratán múlik, és mindig összhangban kell lennie az illető állam alkotmányával. „Az alkotmányos keretek között maradó törekvéseket Magyarország támogatja, és én is támogatom személyesen” – szögezte le Sólyom László.

- Nincs jogi alapja a székelyföldi „informális közvélemény-kutatás” betiltásának – jelentette ki hétfőn Vasile Blaga román belügyminiszter, aki a többségében magyarok lakta vidéken szervezett autonómia-népszavazás kapcsán fejtette ki álláspontját.

12–13. Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnökének bukaresti és marosvásárhelyi látogatása. A magyar államfő mindkét helyen RMDSZ-vezetőkkel találkozott. A látogatás során Sólyom László, aki első ízben látogatott el az RMDSZ-hez, leszögezte: szükségesnek tartja a kisebbségi törvény elfogadását, de – alkotmányos keretek között – támogatandónak tartja a területi autonómiát is. Kifejezte reményét, hogy idővel a román közvélemény is meg fogja érteni, hogy az autonómia nem töri szét az állam integritását, hanem azzal összefér. A marosvásárhelyi találkozón főként az anyanyelvű oktatás és ezen belül a magyar nyelvű felsőoktatás helyzetét tekintették át.

15. Kelemen Hunor, az RMDSZ választási kampányfőnöke sajtóértekezleten kijelentette: óriási tévedésnek tartja, hogy Tőkés László indulni kíván az Európai Parlamenti választásokon. „Egy egyházi főméltóság, egy püspök, anélkül, hogy feladná egyházi tisztségét, politikai tisztséget kíván szerezni. Úgy tartjuk, hogy csupán Tőkés László személyes politikai és egyházi ambícióiról van szó.”

17. Marosvásárhelyen a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése. Napirenden: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; az Operatív Tanács által hozott, az európai parlamenti választási lista rangsorolásáról szóló határozat jóváhagyása; jelentés az RMDSZ helyzetéről; az

Ügyvezető Elnökség beszámolója; az RMDSZ 8. kongresszusának előkészítése: a kongresszusi biztos beszámolója, az Alapszabályzat-módosítási tervezet elfogadása, a Program-módo-sítási tervezet elfogadása, a kongresszussal kapcsolatos szervezési intézkedések meghozatala; az RMDSZ költségvetése a 2006. évi költségvetés végrehajtásáról szóló jelentés elfogadása; a 2007. évi költségvetés jóváhagyása; kérdések, interpellációk. Az együttes ülés elfogadta az RMDSZ európai parlamenti jelöltlistáját, véglegessé vált az Operatív Tanács által kidolgozott lista, ennek első négy helyén, sorrendben Nagy Zsolt, Winkler Gyula, Korodi Attila és Sógor Csaba áll. Az ülésen Borbély László miniszter úgy fogalmazott, Tőkés László „kamikaze-akcióba” kezdett, ugyanis egyértelmű, hogy nem képes megszerezni a bejutásához szükséges szavazatmennyiséget, így célja nem lehet más, mint az, hogy az RMDSZ se jusson be az európai döntéshozó fórumba.

23. Tom Lantos, az amerikai Kongresszus külügyi bizottságának elnöke, diplomata-k és üzletemberek kíséretében hivatalos látogatást tett Romániában. A Victoria palotában, Markó Béla miniszterelnök-helyettes fogadta az amerikai politikust. Tom Lantos a jelenlegi román politikai helyzetről érdeklődött, különös tekintettel arra, hogy a politikusok, illetve intézmények közötti konfliktus hogyan befolyásolja Románia külpolitikáját, illetve a külföldi befektetéseket.

27. „Biztosítani szeretnénk Elnök Urat, hogy az Erdélyi Református Egyházkerület Elnöksége nem fog beleszólni a márciusban esedékes RMDSZ-tisztújításba, de amennyiben Elnök Úr következetes maradna előző kijelentéseihez és nemcsak az EU-parlamenti választások esetében, de az RMDSZ csúcsvezetésének megválasztásában is a fiatalítást és az erkölcsi megtisztulást szorgalmazná, azzal messzemenően egyetérténénk” – írja Markó Bélához címzett nyílt levelében Pap Géza, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke. A levél válasz az RMDSZ elnökének azon megnyilatkozásaira, melyekben zsarolásnak nevezte az egyházkerület felkérését, hogy ne osszák meg a magyarságot az EP-választás alkalmával (is), és tegye az SZKT az RMDSZ-lista második helyére Tőkés Lászlót.

Március

1. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ-kongresszus előestéjén, Aradon megbeszélést folytatott határon túli magyar szervezetek vezetőivel. A találkozón jelen volt Bugár Béla, a Magyar Koalíció Pártjának (MKP) elnöke, Kasza József, a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke, Gajdos István, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) vezetője, valamint Hámos László, a HHRF, Komlóssy József, az Európai Nemzeti Kisebbségeket Támogató Társaság, Jakab Sándor, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Szövetsége, Benedek László, a Latin-Amerikai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége, Radda István, a Nyugat-Európai Magyar Szervezetek Szövetségének elnöke.

2–3. Az RMDSZ 8. kongresszusa Aradon. A Szövetség 28 területi szervezete, 10 platformja, valamint a Magyar Ifjúsági Értekezlet képviselőiben jelen lévő 554 küldött mellett közel 100 meghívott érkezett a kongresszusra, többek között: Tempfli József, nagyváradai római katolikus püspök, Adorjáni Dezső unitárius püspök, Dávid Ibolya, az MDF elnöke, Domokos Géza, az RMDSZ volt elnöke, Gémesi Ferenc MEH-államtitkár, Bugár Béla, az MKP, Kasza József, a VMSZ, valamint Gajdos István, az UMDSZ elnöke, Újhelyi István, az MSZP alelnöke, Németh Zsolt, a Fidesz képviselője, Kovács Kálmán, az SZDSZ ügyvivője, Nagy Andor, a KDNP alelnöke, Gheorghe Falca, Arad polgármestere és Crin Antonescu, a Nemzeti Liberális Párt alelnöke, Joseph Daul, az EPP-ED európai parlamenti frakciójának vezetője. A kongresszusi küldöttek 2 tartózkodás mellett, ellenszavazat nélkül fogadták el a Szövetség módosított programját, illetve 424 igen, 12 ellenszavazattal és 1 tartózkodással elfogadták a Szövetség új alapszabályzatát. Az új szabályozás értelmében megszűnik a Szövetségi Egyeztető Tanács, ennek helyét a Kulturális Autonómia Tanács veszi át. A Szövetségi Operatív Tanács helyett létrejön a Szövetségi Állandó Tanács, amely havonta legalább egyszer és a szövetségi elnök összehívására bármikor ülésezik. Markó Bélát 436 igen és 42 ellenszavazattal újraválasztották a szövetségi elnöki tisztségre.

5. A Legfőbb Ügyészség vizsgálatot indított, egyrészt Gheorghe Funar, a Nagy Románia Párt szenátorának feljelentése, másrészt a titkosszolgálatok beadványa nyomán, a székelyföldi magyar autonómia-törekvésekkel kapcsolatos, illetve – a Me-diafax hírügynökség értesülései szerint – összefüggésben áll az RMDSZ által indítványozott „Szövetség a Székelyföldért” társulás megalakulásával.

7. Kovács Kálmán, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium államtitkára meghívására, és a RMDSZ kezdeményezésére, Korodi Attila környezetvédelmi államtitkár és Sárkány Kis Endre egyetemi docens, az Apáthy István Egyesület elnöke környezetvédelmi témájú magyar-magyar egyeztetésen vett részt.

14. Frunda György RMDSZ-szenátor levelet intézett Monica Macovei igazságügyi miniszterhez, amelyben arra kéri, hogy tegye lehetővé az 1956–1960 közti időszakban ártatlanul halálra ítélt és kivégzett forradalmi hősök ellen kihirdetett ítéletek felkutatását, sírhelyeik azonosítását, hogy lehetőség nyíljon ezen személyek tisztességes eltemetésére, mintegy erkölcsi igazságtételként.

16. Az RMDSZ javaslatára Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök Olosz Gergelyt kinevezte a Földgáz Szabályozását Felügyelő Országos Hatóság elnöki tisztségébe. Olosz Gergely korábban az Országos Urán Társaság elnök-vezérigazgatója volt.

24. Markó Béla miniszterelnök-helyettes, az RMDSZ elnöke részt vett Berlinben az Európai Unió megalakulását, a Római Egyezmény aláírásának 50. évfordulóját ünneplő rendkívüli Európai Néppárti (EPP) csúcstalálkozón. A nagyszabású ünnepi rendezvényen többek között olyan vezető politikai személyiségek vettek részt, mint Wilfried Martens, az Európai Néppárt elnöke, Angela Merkel német kancellár,

Hosé Manuel Durao Barroso, az Európai Bizottság elnöke, Hans-Gert Poettering, az Európai Parlament elnöke, Dominique de Villepin francia miniszterelnök vagy Nicolas Sarkozy francia belügyminiszter.

Április

5. A Demokrata Párt kiválása után átalakult a román kormány. Markó Béla megmaradt a művelődés-, oktatás és európai integrációért felelős államminiszternek. Borbély László lett a Regionális Fejlesztési, Területrendezési és Lakásügyi, Korodi Attila lett a Környezetvédelmi tárca vezetője. A Távközlési és Informatikai Minisztérium élén megmaradt Nagy Zsolt.

7. „Elengedhetetlenül fontos az erdélyi magyar-magyar párbeszéd intézményesítése egy Erdélyi Magyar Kerekasztal által. Az összefogás új módozatait kell megtalálni, ehhez pedig párbeszédre van szükség. A pártegység ideje lejárt, mivel az egypártrendszer visszafejleszti a közösség alkotó energiáit” – summázta **Tőkés László** EMNT-elnök a június 30-i *Erdélyből Európába* címmel Marosvásárhelyen tartott ellenzéki „válságkezelő” fórum eredményeit.

11. Călin Popescu Tăriceanu kormányfő Winkler Gyulát a Kis- és Középvállalatok, Kereskedelmi, Turisztikai és Szabadfoglalkozások Minisztérium államtitkárává nevezte ki.

19. A Parlament jelentős többséggel, 322 szavazattal és 108 ellenszavazattal megszüntette Traian Băsescu államfő felfüggesztését. Az együttes ülést követően Markó Béla szövetségi elnök úgy nyilatkozott, a nagy többség a Parlament egyértelmű szándékát mutatja, hogy szankcionálja Traian Băsescu eddigi magatartását, aki többször is túllépte alkotmányos hatáskörét, és veszélyeztette a demokrácia intézményeit azzal, hogy kompromittálni próbálta a Parlamentet és a Kormányt. Az RMDSZ képviselői és szenátorai lelkiismeretük szerint szavaztak.

Május

3. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök Péter Zsuzsát, az RMDSZ javaslatára, kinevezte az Igazságügyi Minisztérium államtitkárává. Szintén az RMDSZ javaslatára államtitkárrá nevezték ki Tánczos Barnát, az Állami Birtokok Ügynökségének eddigi elnök-vezérigazgatóját, aki a Szállítási Minisztériumban tölt be államtitkári tisztséget.

4. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök Derzsi Ákost a Munkaügyi-, Család és Esélyegyenlőség Minisztériumba államtitkárrá nevezte ki. Derzsi Ákos korábban a Bihar Megyei Munkavédelmi Felügyelőség főfelügyelő-helyettese volt.

6. Csíkszeredában Szili Katalin, a Magyar Országgyűlés elnöke és Markó Béla, az RMDSZ elnöke a határ menti térségek közös fejlesztéséről, valamint a munkahe-

lyeket teremtő kis- és középvallalatok és az infrastrukturális beruházások támogatásáról tárgyal. A két politikus előző nap fővédnökként vett részt a csíkszeredai Munkácsy-kiállítás ünnepélyes megnyitásán.

7. Az RMDSZ mozgósítja szavazótáborát, és azt kéri választóitól, hogy Traian Băsescu államfő felfüggesztése mellett szavazzanak – jelentette ki Markó Béla miniszterelnök-helyettes bukaresti sajtóértekezletén.

12. Szatmárnémetiben ülésezett az RMDSZ Országos Önkormányzati Tanácsa, a Szövetség önkormányzati képviselőit, polgármestereit tömörítő testület. A rendezvényen a helyi és megyei önkormányzatok képviselői mellett a Szövetség számos kormányzati tisztségviselője és parlamenti képviselője is részt vett.

28. Az egyéni körzetes választás helyett az RMDSZ egy preferenciális választási rendszer bevezetését javasolja, amely megőrizné az eddigi listás szavazást, ám ezen belül a választónak lehetősége lenne arra, hogy a számára megfelelő személyre szavazzon – jelentette be Markó Béla szövetségi elnök azt követően, hogy az RMDSZ vezetőiből álló küldöttség élén megbeszélést folytatott Traian Băsescu államfővel.

30. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök az RMDSZ javaslatára Olosz Gergelyt kinevezte az Energia Szabályozását Felügyelő Országos Hatóság elnöki tisztségébe. Olosz Gergely korábban az Országos Urán Társaság elnök-vezérigazgatója, majd a Földgáz Szabályozását Felügyelő Országos Hatóság elnöke volt. Szintén az RMDSZ javaslatára, a miniszterelnök Nagy Zoltánt kinevezte az Országos Környezetvédelmi Ügynökség élére. Nagy Zoltán 1999-ben szerzett egyetemi diplomát a Babeş-Bolyai Tudományegyetem biológia szakán, 2000–2003 között Szegeden folytatta doktori tanulmányait. Nemkormányzati szervezetek nemzetközi kutatásaiban vett részt az elmúlt években.

Június

6. A Romenvirotec kiállítás és vásár keretében került sor Korodi Attila környezetvédelmi miniszter és Kovács Kálmán magyar környezetvédelmi államtitkár találkozójára. A találkozón a két tisztségviselőn kívül részt vett Terényi János, Magyarország romániai nagykövete, valamint üzletemberek is.

8. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a felvidéki Magyar Koalíció Pártjának együttműködéséről, a kis-MÁÉRT megszervezéséről, illetve Magyarország határon túli támogatás-politikájáról tárgyalt pénteken Bukarestben Markó Béla szövetségi elnök és Csáky Pál, a Magyar Koalíció Pártjának elnöke.

9. Marosvásárhelyen ülésezett a Szövetségi Képviselők Tanácsa (SZKT) és a Szövetségi Egyeztető Tanács (SZET). Napirenden: a szövetségi elnök politikai tájékoz-

tatója; az ügyvezető elnök és az Ügyvezető Elnökség kinevezése; kérdések, interpellációk. A testület 89 igen és 15 nem szavazattal Kelemen Hunort választotta ügyvezető elnöknek, a tisztségből leköszönő Takács Csaba – tizennégy éves munkája elismeréseként – Ezüstoffenyő-díjban részesült. A testület határozatot fogadott el a Kulturális Autonomia Tanács megválasztásáról és megalakulásáról.

10. Minden föld, haza, ország annyit ér, ahányan meghaltak érte – jelentette ki Markó Béla szövetségi elnök az 1944 telén és 1945 tavaszán, a nagyenyedi fogolytáborban elpusztult 234 magyar honvéd tiszteletére felállított emlékhely felavatásán. Az emlékművet az RMDSZ Fehér megyei szervezete, a Tordai Honvéd Hagymányórzó Bizottság (THHB) és a Nagyenyedi Református Egyházközség állította.

11. Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök az RMDSZ javaslatára Demeter Andrást kinevezte a Művelődési és Vallásügyi Minisztérium államtitkárává. Demeter András korábban a minisztériumban vezérigazgatói tisztséget töltött be.

20. Az Európai Bizottság, illetve az állam- és kormányfők értekezlete ítélje el a román hatóságokat a magyar tannyelvű önálló magyar egyetem létrehozása kapcsán tanúsított hozzáállásuk miatt – többek között ez áll abban a dokumentumban, amelyet kedden terjesztett elő az RMDSZ három európai parlamenti (EP) képviselője az uniós törvényhozásban. Az írásos nyilatkozatban a három EP-képviselő azt is kéri a Bizottságtól és a Tanácstól, hogy „indítsa el a jogi eljárásokat, amelyek a fenti kötelezettségeik betartására bírásához szükségesek: indíttassák újra a Bolyai állami magyar tudományegyetem”.

25. Várhatóan az RMDSZ számára is elfogadható formában fogadják majd el az egyéni választókerületi rendszert – jelentette be Markó Béla sajtóértekezletén. A miniszterelnök-helyettes közölte, az RMDSZ képviselőházi frakciója tárgyalta a kérdéssel a Nemzeti Liberális Párt (PNL) és a Szociáldemokrata Párt (PSD) képviselőivel, és úgy tűnik, sikerül egy olyan vegyes rendszert elfogadtatni, amelyben a töredékszavazatok nem vesznek el, hanem bekerülnek egy kosárba, ahonnan utólag arányosan osztanak el a pártok között.

Július

2. A kormány elfogadta a Román Országos Levéltár és a Magyar Országos Levéltár ez év márciusában született együttműködési megállapodását, amely által törvényes keretet öltött a két fél között még 2004-ben megkezdett tárgyalássorozat. A megállapodás kitér a szervezeti, tudományos és személyzeti kérdésekre, az oktatási, kutatási és humán-szervezési feladatokra is.

3. Markó Béla lemondott miniszterelnök-helyettesi tisztségéről. Elmondta, nem készített részletes mérleget miniszterelnök-helyettesi tevékenységéről, de úgy értékeli, hogy két és fél éves munkája jelentős előrelépést hozott az általa koordinált területeken.

11. Az RMDSZ az európai parlamenti választások kérdésében konzultációkat kíván folytatni a magyar közösség szervezeteivel, hogy ne veszélyeztessék a magyar közösség képviselőinek biztosítását Brüsszelben, jelentette ki Markó Béla. E célból az RMDSZ nyitott „bizonyos tárgyalásokra”. Ami a Tőkés László püspöknek eljuttatott beszélgetésre való meghívást illeti, Markó kijelentette: a találkozás célja, hogy megállapodjanak bizonyos együttműködési keretben, megjelöljék a közös prioritásokat, és az európai parlamenti választások képviselőjelölt listákról tárgyaljanak.

- Strasbourgi látogatása során az SZNT-EMNT küldöttsége találkozott Brian Crowley-val, a **Nemzetek Szövetsége** frakció vezetőjével, akit részletesen tájékoztattak az erdélyi magyarság helyzetéről, s kiemelten a székelyföldi népszavazásról. A képviselő úr felkérte az SZNT elnökét, hogy a népszavazás lezárulta után majd személyesen tájékoztassa a frakciót az eredményekről.

17. Az európai parlamenti választásokon független jelöltként indulni szándékozó Tőkés László püspöknek, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnökének – akivel több kérdésben nem ért egyet, ahogyan ő sem ért egyet a Szövetséggel – az RMDSZ, mint hiteles személyiségnek, felajánlja a választási együttműködést, és javasolja, szerepeljen bejutó helyen a szövetség választási listáján.

20. Az RMDSZ célja, hogy minél nagyobb hangsúlyt helyezünk Erdély fejlesztésére – hangsúlyozta Markó Béla szövetségi elnök Budapesten, a Bajnai Gordon önkormányzati és területfejlesztési miniszterrel és Kiss Péter kancelláriaminiszterrel folytatott tárgyalásokon. Markó Béla bírálta a romániai magyarság felé irányuló magyarországi támogatási rendszert. Bajnai Gordon közölte: hetvenmilliárd forint uniós fejlesztési pénzt kaphat közösen Magyarország és Románia a határ menti térségek fejlesztésére. Erre a támogatásra akkor lehet pályázni, ha a magyar kormány után a román kabinet is elfogadja a magyar-román területi együttműködési programot.

23. Somodi Zoltán a Távközlési és Informatikai Minisztérium Porcsalmi Bálint lemondásával megüresedett államtitkári tisztségét. Porcsalmi az RMDSZ Ügyvezető Elnökségén kapott megbízatást.

26. Másodszor ült össze a kis- és középvállalkozásokkal foglalkozó magyar-román vegyes bizottság a bukaresti Kereskedelmi Kamara épületében. Csáka József, a Kis- és Középvállalkozások, Kereskedelem, Turizmus és Szabadfoglalkozások Minisztériumának vezérigazgatója elmondta, a tanácskozás napirendjén szerepel az európai uniós forrásfelhasználás, valamint konkrét finanszírozási kérdések.

- Nagy Zsolt miniszter 45 napos felfüggesztése lejárt, így elvesztette miniszteri tisztségét. Az RMDSZ Winkler Gyula külkereskedelmi államtitkárt jelölte a Távközlési és Informatikai Minisztérium tárcavezetőjének.

31. Magyar Polgári Szövetségnek (MPSZ) sikerült a pártbejegyzéshez szükséges támogató-aláírást tizennyolc megyében és Bukarestben is összegyűjtenie. Az

MPSZ elnöke, Szász Jenő szerint azokban a megyékben, ahol a magyarságnak gyenge a képvisellete, nehezebben ment a munka, ám a helyi ismerősöknek köszönhetően mondhatni zökkenőmentesen megoldották a feladatot.

Augusztus

1. A Kormány elfogadta a Kisebbségkutató Intézetet szervezését és működését szabályozó határozatot. A kezdeményezés 2000-es, az intézmény létrehozásáról szóló rendeletet a 2001/396. számú törvény alapján hagyta jóvá a Parlament. Székhelye Kolozsváron lesz. Az elnök és alelnök munkáját öttagú Konzultatív Tudományos Tanács segíti. Az Intézet felméréseket, kutatásokat végez, például a népesedési tendenciákról, az elvándorlásról, ugyanakkor nyelvi, történelmi és kulturális témájú rendezvényeket (konferenciákat, vitákat, tudományos ülésszakokat) is szerveznek.

3. Ferenc Csaba, az SZNT tájékoztatási alelnöke közölte, 2006 júliusában indították el azt a nyílt levelet, amelyben többek között Traian Băsescu államfőtől kérték, hogy fogadja a Székely Nemzeti Tanács küldöttségét a Cotroceni-palotában és tárgyaljanak Székelyföld területi autonómiájától. Ferenc Csaba szerint magáért beszél az a tény, hogy a román politikusok egy népes közösség kérését válaszra sem méltatják. Hozzátette: bár továbbra is kitartanak amellett, hogy ebben a kérdésben szükség van a párbeszédre, ezentúl főként az illetékes nemzetközi szervekkel tárgyalnak.

10. Az erdélyi magyarság érdekei és céljai tekintetében elvi egyetértés van, így van esély arra, hogy az RMDSZ, valamint az EMNT és SZNT megállapodjon egy közös programban, és egy hosszú távú választási együttműködést alakítson ki – ez volt az egybehangzó vélemény az említett szervezetek munkacsoportjainak első találkozója után. Kelemen Hunor, az RMDSZ ügyvezető elnöke és Szilágyi Zsolt, az EMNT alelnöke egyaránt úgy nyilatkozott, az általuk képviselt szervezetek alapvetően fontosnak tartják az erdélyi magyarság egységét: a politikai pluralizmust úgy kell gyakorolni, hogy az ne veszélyeztesse, mi több, erősítse a közösség önkormányzati, parlamenti, és európai parlamenti képviseletét. A tárgyalások folytatódnak.

14. Az általános decentralizáció mellett igenis szükség van egy sajátos autonómiára a Székelyföldön – jelentette ki Markó Béla szövetségi elnök kedden, azt követően, hogy Traian Băsescu államfő a Hargita és Kovászna megyei látogatásának konklúzióit ismertetve ismételten kifejtette: a decentralizáció nyomán növelhető önkormányzati önállóság mellett semmilyen sajátos autonómia-forma nem képzelhető el Romániában. Az RMDSZ elnöke úgy látja, Băsescu nyilatkozatának tulajdonképpen két része van: egyik a Kovászna és Hargita megyei helyzettel kapcsolatos konklúziók, a másik egy bizonyos politikai üzenet. „A nyilatkozat első részével együtt lehet érteni, és annak ellenére, hogy az elmúlt időszakban többször is élesen bíráltam Traian Băsescu-t, mindenképpen méltánylandó a szándék, hogy személyesen elment a Székelyföldre, és ott próbált néhány nap alatt tapasztalatokat szerezni. A nyilatko-

zatnak van egy politikai üzenete is, és ezzel természetesen nem érthetek egyet, hiszen ez röviden úgy foglалható össze, hogy a székelyeknek nincsen szükségük sajátos autonómiára, nincsen szükségük az RMDSZ-re, mert itt van az állam elnöke, és ő majd meg fogja oldani a dolgokat.”

16. Az RMDSZ országos és helyi politikusai jelenlétében, hivatalosan is kihelyezték a Székelyföld határát jelző táblát Kovászna és Brassó megye határán, Kökös község közelében. A 18 négyzetméteres, Székelyföld – Ținutul Secuiesc – Szeklerland feliratú táblán egy székelykapu, és két, székely ruhába öltözött fiatal látható. A tábla kihelyezése elleni tiltakozásul az eseményre eljött Lia Olguța Vasilescu, a Nagy-Románia Párt képviselőasszonya. A táblát pár nap múlva hivatalos szervek eltávolították.

21. A miniszterelnök Imre Istvánt a Kis- és Középvállalatok, Kereskedelmi, Turizmus és Szabadfoglalkozások Minisztériumának államtitkárává nevezte ki. Imre István korábban az említett minisztériumnak alárendelt Román Kereskedelmi Fejlesztési Központ igazgatói tisztségét töltötte be.

29. Az RMDSZ jelentős és radikális szemléletváltást hajtott végre azért, hogy hosszú távú, partneri együttműködést, az erdélyi magyarság alapvető célkitűzéseiért való közös fellépést ajánlott fel az RMDSZ-en kívül álló politikai szervezeteknek és Tőkés Lászlónak, akinek befutó helyet kínált az európai parlamenti választási listáján. A Szövetség továbbra is teljesen nyitott az együttműködésre, ezt az is bizonyítja, hogy az RMDSZ közel kilencvenöt százalékban elfogadta az EMNT és SZNT feltételeit tartalmazó dokumentumot – jelentette ki Markó Béla szövetségi elnök szerdán, Marosvásárhelyen, az erdélyi magyar írott és audiovizuális sajtó vezetőivel folytatott megbeszélésen.

31. Az RMDSZ, valamint az EMNT és az SZNT munkacsoportjai véglegesítették a szervezetek közötti együttműködésre vonatkozó dokumentumot, és elfogadták a szöveg végleges formáját. Javaslat született ugyanakkor az összefogás listájára, amely szerint az EP-jelöltlista első két helyén Markó Béla és Tőkés László szerepelne. A felek megállapodtak az Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum (EMEF) létrehozásának, valamint a támogatáspolitikai és a választási együttműködés alapelveiben. A munkacsoport negyedik ülésén a jelenlevők a romániai magyarság parlamenti képviseletének érdekében egy olyan választási együttműködést szorgalmaznak, amely mind programjában, mind jelöltjeiben tükrözi a politikai sokszínűséget, az együttműködés konkrét formáját pedig az EMEF dolgozza ki.

- Bár az RMDSZ és a Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács tárgyalócsoportja találkozójának utolsó fordulójában sikerült egyeztetni egy, a hosszú távú együttműködést megalapozó elvi szándéknyilatkozatot, ennek garanciáiról, a konkrét cselekvési tervekről és határidőkről az RMDSZ elutasító magatartása miatt nem született megállapodás – olvasható Tőkés László delegációjának közleményében.

Szeptember

1. A határon túli magyar szervezetek egységes álláspontot képviselnek az anyaországi támogatásokról, a legsürgetőbb kérdésnek a 2008 januárjától a schengeni határon kívül rekedő magyar nemzetrészek kapcsolattartásának biztosítását tartják. A támogatási rendszerrel kapcsolatban javasolják a státustörvény végrehajtását, különös tekintettel a kárpát-medencei irodahálózat működtetésére. Fontosnak tartják a pedagógusok szakkönyv támogatásának folytatását és a határon túli magyar iskolák támogatásának megőrzését. A Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumának soros ülését a felvidéki Párkányban szervezték meg, az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi elnök, Kelemen Hunor ügyvezető elnök és Nagy Zsolt képviselte a találkozón.

3. Az RMDSZ szenátusi frakciója Verestóy Attilát frakcióvezetőnek, Fekete Szabó Andrászt frakcióvezető-helyettesnek, Sógor Csabát pedig frakciótitkárnak választotta. Az Állandó Bűró titkári tisztségére Pete Istvánt javasolták az RMDSZ szenátorai.

6. Az RMDSZ-EMNT közötti tárgyalások sikertelenül zárultak. „Tökés László nem fogadta el a közös listán való szereplést” – jelentette be Markó Béla szövetségi elnök az EMNT elnöke által vezetett küldöttséggel folytatott csütörtöki, kolozsvári megbeszélést követően. „A gond az volt, hogy egészen más megközelítésben indulunk: az RMDSZ a közös listára koncentrált, mi pedig azt mondtuk, ha elvi és program-szinten megegyezünk az erdélyi magyar politikai és közéletben szükséges változtatásokról, akkor lehet közös jelöltlista is” – foglalta össze a püspök-politikus. Mindkét fél úgy nyilatkozott, párbeszédre a továbbiakban is szükség van. A lezajlott tárgyalások nem voltak hiábavalóak, hiszen a két munkacsoport képes volt közelebbi az álláspontokat, és – ha nem is sikerült aláírni – de kidolgoztak egy közös dokumentumot és egy cselekvési tervet, amely tartalmazza a közös célkitűzéseket, és amely alapot biztosít a további egyeztetésekre.

7. Frunda György szenátor, az SZKT elnöke, Sógor Csaba szenátor, Winkler Gyula távközlési és informatikai miniszter, Biró Rozália, Nagyvárad alpolgármestere és Korodi Attila környezetvédelmi miniszter az RMDSZ európai parlamenti választási listájának első öt helyezettje – közölte Markó Béla szövetségi elnök Marosvásárhelyen, azt követően, hogy a Szövetségi Állandó Tanács módosította az RMDSZ választási listáját. A módosításra azt követően került sor, hogy Nagy Zsolt közölte, vissza kíván lépni a listáról, ugyanis az ellene indított eljárás miatt, jelenlétével nem akar lehetőséget adni az RMDSZ ellen irányuló esetleges támadásokra.

8. A Szövetségi Képviselők Tanácsának ülése. Napirenden: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; az Európai Parlamenti választásokkal kapcsolatos döntések meghozatala; kérdések, interpellációk. A testület elfogadta az RMDSZ Állandó Tanácsa által javasolt módosított európai parlamenti jelöltlistát.

22. Közel háromszáz önkormányzati képviselő részvételével került sor Kolozsváron az RMDSZ Országos Önkormányzati Konferenciájára. A tanácskozáson az Országos Önkormányzati Tanács (OÖT) tagjai, az RMDSZ polgármesterei, alpolgármesterei, önkormányzati képviselői, a Szövetség megyei tanácselnökei és alelnökei, kormányzati tisztségviselők, képviselők és szenátorok vesznek részt. A tanácskozáson elsősorban az uniós alapokról, pályázatokról volt szó, és bemutatkoztak az RMDSZ európai parlamenti képviselőjelöltjei is.

26. A Képviselőház illetékes szakbizottságai ismét felfüggesztették a kisebbségek jogállásáról szóló törvénytervezet vitáját. Az ülést vezető Nagy-Románia párti Lia Olguța Vasilescu azt követően fagyasztotta be a vitát, hogy Anghel Stanciu szociáldemokrata párti politikus – az RMDSZ elnökének nemzetállamra vonatkozó kijelentéseire tiltakozásképpen – több társával együtt kivonult az ülésről. Az SZDP képviselője azt mondta, addig nem hajlandó részt venni az RMDSZ által kidolgozott jogszabály vitáján, amíg a Szövetség elnöke „nem kér bocsánatot” azon kijelentése miatt, miszerint Románia nem nemzetállam. Mint ismeretes, Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ hétvégén, Kolozsváron tartott Országos Önkormányzati Tanácsának ülésén kijelentette, az európai parlamenti képviselete révén az erdélyi magyarság bebizonyíthatja, hogy Románia nem nemzetállam.

Október

2. Borbély László fejlesztési, középítkezési és lakásügyi miniszter Budapesten találkozott Bajnai Gordon magyar önkormányzati és településfejlesztési miniszterrel. A hivatalos látogatás célja a november 14-én, Nagyszebenben tartandó harmadik román-magyar együttes kormányülés ágazati előkészítése, valamint a Fejlesztési, Középítkezési és Lakásügyi Minisztérium és az Önkormányzati és Településfejlesztési Minisztérium közötti együttműködés hatékonyabbá tétele.

- Az Európai Emberjogi Bíróság ítélete fontos üzenet Románia számára: az, hogy jogtalanul és etnikai alapon senkit sem lehet elítélni Európában – így értékelte Frunda György azt, hogy az európai bírói testület igazat adott a hírhedt Agache-ügyben jogtalanul elítélt Paizs Ottónak, ifj. Konrád Jánosnak, Héjja Dezsőnek és Reiner Antalnak (aki 2006 novemberében elhunyt), és elmarasztalta a román államot. A döntés nemcsak erkölcsi, hanem anyagi jóvátételt is előíranyoz: Pajzs Ottó 4050 euró, Reiner Antal 3000 euró, Héjja Dezső 1050, Konrád János pedig 2000 euró kártérítésre jogosult a román államtól. Mint ismeretes, a bukaresti Legfelsőbb Bíróság több évi börtönre ítélte a négy kézdivásárhelyi férfit, akiket az 1989 decemberében meglincselt Aurel Agache milicista legnagyobb fia vádolt meg azzal, hogy felelősek apja haláláért.

10. A képviselőházi jóváhagyás után, a Szenátus – döntőházként – megszavazta a Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartáját ratifikáló törvényt. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által 1992-ben elfogadott jogszabály ratifikálására vonatkozó tervezetet a kormány 2006-ban fogadta el.

13. A jelenlegieknél kisebb, de hatékonyabb, a gazdasági érdekeket, a kulturális hagyományokat és etnikai sajátosságokat tükröző fejlesztési régiókat kell létrehozni, köztük a Hargita, Kovászna és Maros megyét magába foglaló Székelyföldi régiót is — hangzott el a Marosvásárhelyen tartott regionális politikának szentelt konferencia keretében, ahol bemutatták be az új fejlesztési régiók kialakítására vonatkozó RMDSZ-konceptiót.

27. Az RMDSZ fellépése nyomán döntött úgy kormány, hogy elhalasztja az új közoktatási törvény közvitára bocsátását – jelentette be Markó Béla szövetségi elnök a Kolozsváron tartott értelmiségi találkozón. A lépésre azért volt szükség, mivel az új tervezet nemhogy nem tartalmazta az RMDSZ által szorgalmazott, a kisebbségi oktatási jogok további bővítését célzó rendelkezéseket – amelyekben már előzőleg egyezség született – de hiányzott belőle több, már 1999-ben kivívott jog is, többek között az anyanyelvű felvételi és anyanyelvű vizsga joga is.

November

6. A magyarelles diskurzus példátlan erősödését jelzi, hogy az Országos Ütügyi Igazgatóság Predeal városban leszereltette a RMDSZ óriásplakátját azzal az indokkal, hogy az magyar nyelvű. Ilyen eset még 1990-ben vagy 1992-ben sem fordult elő.

14. Öt dokumentumot írtak alá, további tízet pedig véglegesítettek Nagyszebenben a román-magyar együttes kormányülés eredményeként, ezek a gazdasági és kulturális élet, a kisebbségvédelem, valamint az infrastrukturális fejlesztés számos területét fogják át. Az illetékes tárcák vezetői megállapodást írtak alá a belügyi és rendészeti együttműködésről, a határ menti települések európai uniós pénzekből finanszírozott fejlesztéséről, a kisebbségvédelmi kutatás területén megvalósítandó együttműködésről, a pénzügyi területen való összehangolt cselekvésről, valamint a Budapest-Bukarest-Konstanca gyorsvasút megépítéséről. Az ülésen döntés született arról, hogy Magyarország teljes mértékben liberalizálni fogja a munkaerőpiacot a szakképzett munkaerő számára. Románia és a Magyar Köztársaság kormányai továbbá aláírtak egy jegyzőkönyvet a román-magyar intézményközi együttműködés tárgyában az etnikumközi kapcsolatok kutatása terén.

19. A Kormány elfogadta azt a törvényjavaslatot, amelynek alapján semmisnek nyilváníthatják az 1945. március 6. és 1989. december 22. közötti politikai jellegű bírósági ítéletek vagy ezzel egyenértékű közigazgatási intézkedések jogi következményeit.

- Benyújtották a bukaresti bírósághoz a Magyar Polgári Párt pártbejegyzéséhez szükséges 25 ezer támogatói aláírást. Szász Jenő, a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) elnöke közölte, ezúttal a pártbejegyzéshez szükséges minden előírásnak eleget tettek, tehát a 25 ezer aláírás a párttörvénybe foglaltak szerint állt össze, vagyis országos szinten, 18 megyéből plusz Bukarestből sikerült megyénként legalább 700 kézjegyet gyűjteni.

25. Az európai parlamenti választásokon az RMDSZ 282 929 szavazatot (5,5%) kapott és két képviselői helyhez jutott. Tőkés László 176 533 szavazatot kapott (3,45%), és egyedüli önálló jelöltként mandátumot szerzett. A választás után az RMDSZ listát vezető Frunda György visszalépett, brüsszeli képviselők lettek Winkler Gyula és Sógör Csaba.

December

8. Marosvásárhelyen tartotta alakuló ülését a Szövetségi Képviselők Tanácsának. Napirenden: a Szövetségi Képviselők Tanácsának megalakulása; az Állandó Bizottság megválasztása; az európai parlamenti választások eredményeinek kiértékelése.

11. Január végéig lezárul a Székelyföld autonómiájáról szóló népszavazás, jelentette be Marosvásárhelyen Fodor Imre, a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) elnöke. „173 ezer aláírásunk van Székelyföldről, Marosszéken eddig 24 500 gyűlt össze” – közölte. Felszólították a román lakosságot is, vegyen részt a népszavazáson.

12. Winkler Gyula informatikai miniszter lemondott tisztségéről, európai parlamenti képviselőként folytatja tevékenységét. A miniszterelnök helyébe, az RMDSZ javaslatára, Borbély Károlyt nevezte ki tárcavezetőnek. Borbély Károly helyébe pedig az Országos Ifjúsági Hatóság elnökévé Kovács Pétert nevezte ki.

- Ismét elnapolta a Kovászna megyei törvényszék a Szövetség a Székelyföldért Egyesület bejegyzéséről szóló döntést. A bírónőt láthatóan zavarta az ügy témája és az újságírók jelenléte. Egy hónappal korábban a banktól kért igazolást, hogy megtalálható a számlán az alapító tagok által befizetett tagdíj. Most hiányolta a számlakivonatot, amelyen megjelenik a befizetések időpontja is, „mert megtörténhet, hogy csak a tegnapi tették le a pénzt” – mondta.

Összeállította: **Bodó Mária**

Közéleti krónika 2006–2007

Január 1-jén, 95 éves korában elhunyt Andrásy Zoltán /Nagyszeben. 1910. ápr. 30. – Kolozsvár, 2006. jan. 1./ festő- és grafikusművész, a Magyar Művészeti Intézet, majd a Ion Andreescu Képzőművészeti Intézet egykori tanszékvezető tanára, a Barabás Miklós Céh tagja. Az erdélyi magyar képzőművészek doyenje végleg eltávozott ugyan, világa azonban tovább él, írta róla Németh Júlia. /Németh Júlia: In memoriam Andrásy Zoltán (1910–2006). = Szabadság (Kolozsvár), jan. 4./

A csángók anyanyelvű misézésének ügyét képviseli a Szent István Egyesület és elnöke a iasi-i katolikus püspökség, a pápai nuncius és az európai fórumok előtt. Még mindig várnak, sem a iasi-i püspökségtől, sem a pápai nunciustól nem érkezett konkrét válasz. Ígéretet a pápai nunciustól már 2002-ben kaptak, hogy lesz magyar mise Moldvában. Pusztina száz százalékbán magyar falu. Itt még mindenki értené a magyar szertartás szövegét. Az egyház képviselői azonban folyamatosan nyomást gyakorolnak a hívekre, ilyen körülmények között mindenki százszor is meggondolja, igényelné-e a magyar nyelvű szertartást. 1990 után kitermelődött egy vékony csángó értelmiségi réteg, de ez az összcsángóságot tekintve majdnem a semmivel egyenlő. Akik kikérültek, és Magyarországon vagy máshol tanultak, többnyire lehetőségük sincs, hogy otthon gyakorolhassák a szakmájukat. /Krónika (Kolozsvár), jan. 4./

Teológus fiatalokkal járt Vetési László református tiszteletes magyarkeresőben dél felé, a Duna mentén. Magyar itt alig lehet, a telefonkönyvek címtárai erről hallgatnak. Az önfeladások és vegyes házasságok új nevei mögé bújt el itt mindenki. /Vetési László: Székelykeresőben a Duna mentén. = Új Magyar Szó (Bukarest), jan. 5./

Ünnepel a Székelyföld /Csíkszereda/ folyóirat, ugyanis a januári a századik számuk. Azok a szerzők kaptak ebben helyet, akik a 2005-ös év Székelyföld-díjasai lettek, illetve akik 1998-tól eddig ebben a díjban részesültek. /(bb): Székelyföld – századik. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), jan. 5./

Kolozsváron 110 évvel ezelőtt, 1896. szeptember 30-án tették le a Mátyás király szoborcsoport alapkövét. Rá tíz esztendőre, 1906-ban a városban megkezdődött a villanyvilágítás, ugyanabban az évben, szeptember 8-án a Hunyadi téren felavatták az új színházépületet. 1956. február 24-én népszámlálást tartottak, melynek eredménye: az akkori Kolozsvárnak 154 723 lakója volt (nemzetiségi összetétel: 74 033 magyar, 74 135 román, 4530 zsidó, 990 német, 444 cigány). 1996. január 15-én az

akkori nacionalista polgármester román és angol nyelvű történelemhamisító táblát helyeztetett Mátyás király szülőházára. Hasonló megtévesztő táblát tétetett fel a Biasini-házra. /Ö. I. B.: Mi volt, és mi lesz. – Szabadság (Kolozsvár), jan. 5./

Az 1945-ben felszámolt és az 1990-ben újraindított *Szilágyság* című lap január 5-én ünnepli születésnapját. Negyvenöt év után, 1990. január 5-én szinte a semmiből jelent meg először a megyében magyar újság. Akkoriban a megye egyetlen magyar újságírója, Fejér László szerkesztette és jelentette meg. Később Kui János tanár vette át a szerkesztést, de 1995 után egészségügyi okokból lemondott. Mindig akadt valaki, aki továbbvigye a lapot. /Józsa László: Születésnapot ünnepel a Szilágyság. A forradalom után indult újra a lap. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 6./

Terényi Ede tanár, zeneszerző /Kolozsvár/ tavaly volt 70 éves. Az öregkorral együtt jár, hogy az ember feldolgozza magában az élményeket, mondta. Terényi elindította műveinek összkiadását. /Ercsey-Ravasz Ferenc: Lelkem mélyén ott él Odüsszeusz. Beszélgetés Terényi Ede zeneszerzővel. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 7./

Egy éve nevezték ki a fiatal Csergő Tibor Andrászt a Tarisznyás Márton Múzeum /Gyergyószentmiklós/ igazgatójának. Az elmúlt év utolsó időszakában több mint 2000 látogatója volt az intézménynek, nem számítva az itt szervezett, „házi” kiállítás megnyitók népes közönségét. A múzeum több mint ezer képzőművészeti anyaggal, festményekkel, grafikákkal, exlibrisekkel, szobrokkal rendelkezik. /Barabás Márti: Terv van, pénz nincs. Alulfinanszírozással küzd a gyergyói Tarisznyás-múzeum. – Új Magyar Szó (Bukarest), jan. 10./

Kolozsvárnak jelenleg 747 utcája és tere van, s közülük csupán 22-nek a neve tekinthető magyarnak vagy magyar vonatkozásúnak. 1945-től folyamatosan tart a kolozsvári helynevek magyartalanítása. Az 1989-es változás után még a Petőfi és Rákóczi utcát is megváltottatták. Asztalos Lajos hatalmas munkát végzett, munkája eredményeként megszületett a 2004-es impresszummal kinyomtatott, de csak 2005-ben elkészült összegzése: Kolozsvár. Helynév- és településtörténeti adattár /Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004/. A könyv több mint 600 oldalán a szerző Kolozsvár ezeréves történetét dolgozza fel. Kolozsvár helynévanyagát Szabó T. Attila tette közzé 1946-ban. Ezt tette teljessé Asztalos. Egyik-másik szócikk tanulmánnyá kerekedik /Házsongárd, Híd-utca, Sétatér stb./ Asztalos Lajos ezzel a művével beírta nevét Kolozsvár várostörténetébe. /Gaal György: Várostörténet helynevekben. = Helikon (Kolozsvár), jan. 10./

Szabó T. Attila száz éve született. Egyaránt foglalkozott nyelvtörténettel, nyelvjárás, hely- és személynévtörténet kutatásával. Ő az erdélyi nyelvészeti iskola megteremtője, személyisége, munkássága meghatározó a XX. század nyelvészeti kutatásaiban.

Szabó T. Attila /Fehéregyháza, 1906. jan. 12. – Kolozsvár, 1987. márc. 3./ egyetemi tanulmányait a Református Teológián kezdte, azonban nem lépett papi pályára. A kolozsvári egyetemen szerzett magyar–angol szakos tanári oklevelet. 1940 őszén

kinevezték a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem nyilvános rendkívüli tanárává, s ugyanakkor a Magyar Nyelvtudományi Intézet igazgatójává. 1951–1953 között politikai okokból visszaminősítették. 1953–1971 között ismét taníthatott az egyetemen. Foglalkozott a helynévgyűjtéssel is. 1970–1988 között hét kötet jelent meg válogatott tanulmányaiból. Fő művéhez, az Erdélyi magyar szótörténeti tár szerkesztéséhez 1966 januárjában egymaga fogott hozzá. Közel negyvenéves munkával kb. egymillió cédulát készített. Az első kötet szerkesztését 1973-ban fejezte be, s a kötet 1975-ben látott napvilágot. Szabó T. Attila szerkesztői munkaközösséget szervezett maga köré. A második kötet anyagát így már kis csapatral szerkesztette. A IX. kötettől kezdve az Akadémiai Kiadó és az Erdélyi Múzeum-Egyesület közös kiadványaként jelenik meg a szótár. A Szótörténeti tár anyagának gyűjtése közben, levéltári bűvárkodásai során Szabó T. Attila külön cédulákra jegyezte az erdélyi helyneveket is, jelentős helynévtörténeti gyűjteményt alakítva ki. Balassa Iván 1996-ban monográfiában mutatta be Szabó T. Attila páratlanul gazdag munkásságát. /Tamásné Szabó Csilla, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos kutatója: Szabó T. Attila születésének 100. évfordulója. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 11./

Mivel a román nacionalizmus szószólói – akik között szép számban vannak magyar egyetemi oktatók is – gyakran hazugságokkal, illetve hamis érvek hangoztatásával próbálják a magyar felsőoktatás önállósulását gáncsolni, a Bolyai Kezdeményező Bizottság szükségesnek tartotta az egyetemi autonómiával kapcsolatos legfontosabb ellenérveket és azok cáfolatát összefoglalni. A vitaanyagot a Babeş-Bolyai Tudományegyetem oktatói: Bodó Barna politológus, Hantz Péter elméleti fizikus és Kovács Lehel informatikus állította össze. A cikket rövidített változatban közölte a lap. /Gazda Árpád: Egyidejű terápia a Bolyaiért. Interjú Hantz Péter fizikussal, a Bolyai Kezdeményező Bizottság alelnökével. = Krónika (Kolozsvár), jan. 13./

Idén első igazi évadát kezdi Marosvásárhely egyetlen, magyar nyelvű kísérleti zsebszínháza, a Yorick Stúdió. A Sebestyén Aba színművész vezette alternatív társulat rövid létezése óta egyszer már bizonyított, hiszen a Nasztasszja Filippovna című, Dosztojevszkij-regényen alapuló háromszereplős produkció megdöbbentette profizmusával a vásárhelyi közönséget. /Nagy Botond: Yorick első évada. Változatos zsebszínházi műsorkínálat. = Népújtság (Marosvásárhely), jan. 13./

„Fejlett demokráciákban is a legtermészetesebb dolog, hogy aki a pénzt adja, beleszólhat annak felhasználásába, véleményt mondhat, milyen színvonalú művekre, előadásokra költhetik azt: tehát mi is szóljunk bele!” – mutatott rá Muzsnay Árpád. Kifejtette, hogy Háy János budapesti szerző trágárságokkal teli darabjára /A Senák/ gondol, amely Szatmárnémetiben a magyar tagozat műsorán szerepel. Nem azt mondja, hogy nem kell kísérletezni, de ne a nagyszínpadon, ahová a gyermekek és diákok is járnak. Nem cenzúrát, több felelősséget és színvonalasabb előadásokat akarnak, továbbá nem támogathatnak közpénzekkel olyasmit, ami a közízlést semmibe veszi – összegezte Muzsnay. A Senák a budapesti Nemzeti Színház 2003. évi drámapályázatának díjazott darabja. /Sike Lajos: Kultúrkontroll a trágárság ellen. = Új Magyar Szó (Bukarest), jan. 16./

„A tanácsurakat az efféle megnyilvánulásért megvetem. Mít képzelnek? A hivatalt akarják ráuszítani a művészetre? Felháborító” – reagált Háy János magyarországi drámaíró a Szatmári Megyei Tanács azon döntésére, amely szerint az ő darabja által kiváltott botrány következtében a testület egyhangú döntéssel képviselőt delegál az Északi Színházhoz – és más önkormányzati kultúrintézményekhez. Muzsnay Árpád megyei tanácsos ez irányú javaslattételét a tavaly decemberben bemutatott A Senák című darab trágár nyelvezetével indokolta. /O. Z.: Háy: a tanácsurakat megvetem. Tovább gyűrűzik a szatmárnémeti kultúrbotrány. = Új Magyar Szó (Bukarest), jan. 20./

Dicsőszentmártonban megalakult a Gyárfás Elemér Kör, a Kis-Küküllő Alapítvány égisze alatt működő értelmiségiek társasága. Gyárfás Elemér /Borzás, 1884. aug. 24. – Bukarest, 1945. okt. 4./ politikus, közgazdász, publicista munkásságáról Csepreghy András-Csepreghy Henrik: Dicsőszentmárton régi arca (Mentor, Marosvásárhely, 2005) című kötete is beszámolt. /Bölöni Domokos: A Gyárfás Elemér körről. = Népújság (Marosvásárhely), jan. 17./

A Kolozsváron felállítandó 1956-os emlékmű szobortervét tizenkét erdélyi képzőművész pályázatából választotta ki a bíráló bizottság, Szakáts Béla Temesváron élő szobrász munkáját ítelve a legsikerültebbnek. Az emlékművet az 1956-os forradalom félszázados évfordulóján tervezik felállítani. /Farkas Imola: „Személyes 56-os élményeimből építkeztem” Beszélgetés Szakáts Béla szobrászművésszel. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 18./

Tófalvi Zoltán Visky Árpád színész perbe fogását, elítélését és halálát levéltári dokumentumok és visszaemlékezések alapján rekonstruálta Zúzmara-koszorút a sírra című írásában /Székelyföld (Csíkszereda), 2006. január/. Visky Árpád tragédiába torkolló élete megerősíti, hogy az igazságért minden körülmények között ki lehet, és ki kell állni, vallja Sylvester Lajos. Azok, akik negyedszázaddal ezelőtt Visky ellen tanúskodtak, nem lehetnek irigylésre méltó lelkiállapotban.

Visky Árpádot öt hónapi vizsgálati fogság, vallatás és pszichikai terror után a bíróság 1983-ban 5 évi börtönbüntetésre ítélte. Sylvesterék beadványukban hiába álltak ki mellette. 1994-ben Sylvester Lajos Egy művész pusztulása címmel dokumentumriportot írt Visky Árpád rejtélyes haláláról, s ebben említette, hogy megölettetéséről számos változat forog közszájon Új Horizont (Veszprém), 1994. augusztus-szeptember). /Sylvester Lajos: Egy aláhulló élet. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jan. 20./

Zágoni Jenőnek, a budapesti Magyar Baptista Levéltár munkatársának közbenjárására jelentős könyvadomány érkezett Háromszékre. A Szentkatolnai Bálint Gábor című kötetből 137 példány, a Válogatott írások címűből, amelyet szerzőként ugyancsak Zágoni Jenő jegyez, 91 kötet került háromszéki könyvtárak, intézmények és magánszemélyek gyűjteményébe, /(syl): Könyvadomány Háromszékre. – Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jan. 20./

Méltánytalannak tartja a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) háttérintézményeit tömörítő Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet (KMEI) vezetősége a Szülő-

föld Alap Oktatási, Kulturális, Szociális, Egyházügyi és Média Kollégiumának decemberi döntését. Ennek értelmében a felsőoktatásra szánt pénzalap mindössze 12 százalékát fordították a legtöbb magyar diákot befogadó kolozsvári állami egyetemen zajló oktatás támogatására. Kelemen Hunor, a Szülőföld Alap Tanácsának alelnöke kifejtette: kénytelenek voltak kiegészíteni a magyarországi költségvetési szigorítások miatt a Sapientia–Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) 2005-ös költségvetésétől megvont 100 millió forintot. A magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók 81,5 százaléka állami egyetemeken folytatta tanulmányait. Legtöbben a kolozsvári BBTE-n, kisebb számban pedig a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen, valamint az ugyanott működő Színművészeti Egyetemen. Tavaly közel 12 ezer magyar hallgató tanult a kolozsvári BBTE-n. A romániai költségvetésben nincs olyan nagyságrendű felsőoktatási alap elkülönítése, amely megoldhatná az egyetemeken folyó magyar tannyelvű oktatás tudományos, infrastrukturális, oktatásszervezési és szociális gondjait. /Borbély Tamás: Méltánytalan támogatásra panaszkodik a KMEI. Az EMTE költségvetését pótolták a Szülőföld Alapból. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 24./

Hosszú távú együttműködési megállapodást kötött egymással a magyar operajátzást képviselő két intézmény, a Magyar Állami Operaház és a Kolozsvári Magyar Opera január 24-én Budapesten. A magyar operajátzást ez a két önálló intézmény képviseli a világon. A megállapodás kitér a rendszeres kölcsönös vendégjátékokra, koprodukciónkat is terveznek, továbbá művészek cseréjét és kölcsönös koncertlehetőségek biztosítását a zenekaroknak. /Együttműködik a pesti és a kolozsvári opera. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 25./

Cs. Szabó László születésének századik évfordulójára szűkebb hazájában is megjelent két válogatás. Az Erdélyi metszetek /Komp-Press, Kolozsvár, 2004/ Pomogáts Béla válogatásában a szerző erdélyi tárgyú verseiből, elbeszéléseiből, esszéiből tallóz, míg a Kárpát kebelében /Kriterion, 2005/ Sas Péter előszavával és válogatásában Cs. Szabó „szerelmes földrajz” címszó alá sorolható esszéiből válogat. /Bogdán László: Cs. Szabó és Erdély. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jan. 28./

A hét végén zajlott Szatmárnémetiben a XV. Hajnal akar lenni népdaléneklési verseny Kárpát-medencei elődöntője, tizenhat énekes mérhette össze tudását a január 29-én, vasárnap tartott döntőn. /Báthory Éva: Hajnal akar lenni – tizenötödéször. = Szatmári Magyar Hírlap (Szatmárnémeti), jan. 30./

Zilahon tartották meg a helyi *Hepehupa* folyóirat négyéves születésnapját. Szükség volt egy ilyen lapra a Szilágyságban, mondta Fejér László szerkesztő az író-olvasó-találkozón. Mintegy másfélezer oldalnyi tanulmány jelent meg a Hepehupa eddigi 16 számában, ezek mindegyike kapcsolódik a Szilágysághoz vagy témája, vagy a szerző szilágysági kötődése révén. /Józsa László: Hepehupás ünnepség. – Szabadság (Kolozsvár), febr. 6./

Parászka Boróka, az *A Hét* főszerkesztője lapjában kirohant az erdélyi magyar történelmi egyházak ellen: „Az egész csíksomlyói búcsújárás nem más, most már évtizedek óta, mint egy hatalmas karikatúra, vicces performance, a hívők ezreinek közreműködésével, jelmezbál, vallási köntösbe bújtatott ki-mit tud. Ezt a 'ki-mit tud'-ot pedig a média működteti és népszerűsíti.” Szerinte „nagy mókamesterek a papok is”, például a „katolikus egyház egyszerű gyergyószentmiklósi szolgálja” kijelentette, hogy a kettős állampolgárságról tartott magyarországi népszavazás az új időszámítás kezdete. Parászka Boróka kijelentette: a „katolikus, a református papok felkészültsége elképesztően romlott. Nem csak egyházi eseményeken, de nagyon sok 'civil' rendezvényen is ott vannak, megszólalnak, mert így diktálja az új szokás. Vallási műveltségük már hiányos, állampolgári öntudatuk pedig még nem létezik. Mi pedig hallgatjuk az ájtatos süketelést.” Parászka Boróka ellene van az iskolai hitoktatásnak /Parászka Boróka: Ájtatos süketelés. = *A Hét* (Marosvásárhely), febr. 7./

A Partium és Erdély első magánszínházáról, a Kiss Stúdió Színházról készült filmet is bemutatták a Budapesten megrendezett 37. Magyar Filmszemlén. A váradi Kiss Stúdió tíz esztendejéről forgatott film versenyen kívül szerepelt. Varga Vilmos művészeti vezető és felesége, Kiss Török Ildikó színházalapító színművész munkásságát Koptatott szavak című produkciójában Czencz József rendező-operatőr vitte filmre. /G. K. E.: Nagyváradia a 37. Magyar Filmszemlén. Bemutatták a Kiss Stúdió Színházról készült filmet. = *Reggeli Újság* (Nagyvárad), febr. 8./

A négy évvel ezelőtt megválasztott vezetőséget erősítették meg tisztségében az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztályának február 4-én tartott tisztújító közgyűlésén. A szakosztályt az elkövetkező négy év során is Kovács Dezső szájsebész professzor vezeti, alelnökök Egyed Zs. Imre és Gyéresi Árpád professzorok. Szakosztályuk az EME 7 szakosztálya közül a legnagyobb, jelenleg 900 taggal dicsekedhet. Az évente megtartott vándorgyűlések helyszíne 2002-ben és 2005-ben Marosvásárhely, 2003-ban Sepsiszentgyörgy, 2004-ben pedig Kolozsvár volt. 2002-től az Orvostudományi Értesítő szakmai kiadvány évente négy alkalommal megjelenő, országosan akkreditált folyóirattá vált. Ez azt jelenti, hogy az Értesítőben közölt dolgozatokat elfogadják a versenyvizsgákon, és a doktorandusok számára is pontot jelentenek. /Bodolai Gyöngyi: Centenáriumra készülnek. Tisztújítás az EME Orvos- és Gyógyszerésztudományi szakosztálya élén. = *Népújság* (Marosvásárhely), febr. 9./

Péntek János, az Erdélyi Tankönyvtanács kuratóriumi elnöke elismerte: önmagában pozitív tény, hogy a diákok idejében kapnak tankönyvet, de ennél sokkal fontosabb, hogy jó és csak jó tankönyveket kapjanak. A rossz tankönyveknek mérhetetlen káros hatásuk van: elidegenítheti a tanulót az iskolától és a magyar oktatástól. Jelenleg legalább 15–20 silány tankönyvet sürgősen ki kellene vonni a forgalomból. Kötő József oktatási államtitkár elismerte, hogy nem létezik a kiadók szakmai munkáját felülbíráló akkreditációs rendszer. Az Erdélyi Tankönyvtanács kizárólagos feladata, hogy az RMPSZ égisze alatt, szakmai testületként, ösztönözze, segítse tankönyvek

és más oktatási anyagok írását. /Borbély Tamás: Tankönyvkiadási dilemmák. A profit és a szakszerűség összehangolása. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 13./

Az alig kétszáz lelkes faluban a Szentimrei Alapítvány és a sztánai református egyházközség által hatodik alkalommal szervezett farsangolás sikeres volt. A sztánai farsangolást 2001-ben újraélesztő Papp Hunor református lelkész üdvözölte az ideseregülő magyarországi és helyi vendégeket. Bemutatták Janitsek Jenő Sztána története és névanyaga című tanulmányát és a Rókaszemű menyecske című kalotaszegi mesegyűjteményt, amelyet H. Szabó Gyula, a Kriterion Könyvkiadó igazgatója ajánlott az olvasóknak. Emellett kiállítás nyílt sztánai és kolozsvári, Kós Károly által tervezett házokról, a helybéli gyermekek pedig Tamási Áron A búbos vitéz című mesejátékát adták elő. /Benkő Levente: Határtalan mulatozás Kalotaszegen. Kós Károly nyomán Sztánán. = Krónika (Kolozsvár), febr. 13./

A marosvásárhelyi Borsos Tamás Egyesület Beszélgetések a közelmúltról címmel találkozóorozatot indított, elsőként a Magyar Autonóm Tartomány 1960-ban, a megjelenés előtt bezúzott monográfiáját mutatták be. Dr. Gagyi József, a Sapientia EMTE Humántudományok Karának tanára vitaindítójában a monográfia megszületésének történelmi-társadalmi körülményeit vázolta, majd a hatalmi szóra bezúzott könyv egykori szerzőjével és lektorával folytathattak kötetlen beszélgetést a jelenlévők. Gagyi idézte Stefano Bottoni olasz történészt, hogy a MAT szovjet mintára és befolyásra, sőt, Sztálin és közvetlen munkatársainak kifejezett óhajára jött létre. A román hatalom végig gyanakodva figyelte a nemzetpolitikai törekvéseivel ellenkező mesterséges képződményt, és aztán, a Sztálin halálát követő viszonylagos olvadás idején, a szovjet csapatok kivonulása után azonnal meg is szüntette. /Sz. L.: Beszélgetések a közelmúltról. A Magyar Autonóm Tartomány bezúzott monográfiáját ismertették. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), febr. 14./

Nagyváradon rendszeresen végez református missziói szolgálatot a kórházban Nacsádiné Csuka Melinda helyettes kórházlelkész és Fekete Judit diakónus. Olvasnivalókat hoznak, köztük a lelkésznő és a diakónus által szerkesztett Velünk az Isten című kórházmissziói lapot. Kórházmissziói szolgálat 1999 májusa óta működik Váradon. Kolozsváron évek óta van kórházlelkészi szolgálat. /Tóth Hajnal: Hogyan működik a kórházmisszió? – Reggeli Újság (Nagyvárad), febr. 15./

Kós Károly életművének bemutatásával folytatódott Székelyudvarhelyen az Ergo Egyesület, az UFF és a Művelődési Ház által szervezett előadássorozat. A sokoldalú Kós Károly – építészként, íróként, újságíróként, politikusként egyaránt jelentős volt – pályafutását Tifán Magdolna, az Eötvös József Szakközépiskola tanára ismertette. /Kápolnási Zsolt: Aki halála után is alkotott. – Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), febr. 16./

Mintha senki földjén élnének a gyimesbükki magyar általános iskola tanulói és pedagógusai. Etnikailag, kulturálisan és igényeikkel a Gyimesek többi településeihez

tartoznak, azonban önálló községként már Bákó megye közigazgatása határozza meg mindennapjaikat. Hargita megye tanfelügyelősége nem veheti gondjaiba őket, a bákóiak nem törődnek velük. Gyimesbükkön a Magyar Tannyelvű Általános Iskolának 119 tanulója van, elsőtől nyolcadik osztályig minden évfolyamon egy-egy osztály működik, az utánpótlást két óvodai csoport biztosítja 55 gyerekekkel. Minden évben idejében leadják a rendelést, mégsem kapják meg a szükséges magyar tannyelvű könyveket. /Takács Éva: Gyimes és Moldva közt árván. = Hargita Népe (Csíkszereda), febr. 17./

Magyarláposon Melencsuk Rozália, a helybéli magyarság mindenese, önkormányzati képviselője, RMDSZ-elnöke, pénztárosa, a közösségi élet egyik mozgatója elhatározta, hogy újraindítja az amatőr színjátszó mozgalmat. Rozália asszony és férje, nyugdíjas erdészmérnök még tagjai voltak a magyarláposi valamikori színjátszó csoportnak. /Simori Sándor: Új kezdet Magyarláposon. = Bányavidéki Új Szó (Nagybánya), febr. 17./

A baróti Gaál Mózes Közművelődési Egyesület negyedéves helytörténeti, helyrajzi és néprajzi kiadványa, az *Erdővidéki Lapok* a magyar államalapítás ezredik évfordulóján, 2000-ben jelent meg először. A szerkesztők Erdővidék történetének, hagyományainak megismertetését, népszerűsítését tűzték ki célul. A lap körül egy kis műhely alakult ki, továbbá Egyed Ákos, Egyed Emese és Illésfalvi Péter is közölt a kiadványban, mondta el Demeter László főszerkesztő. /Havelka Ferenc-Attila: Évfordulót ünnepel az Erdővidéki Lapok. = Székely Hírmondó (Kézdivásárhely), febr. 17./

1991. február 21-én alakult meg és március 22-én jegyezték be Kolozsváron az Armenia Örménymagyar Baráti Társaságot. Február 22-én ünnepük 15 éves fennállásukat. A budapesti székhelyű Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülettel együtt azon munkálkodnak, hogy összegyűjtsék az örménymagyar vonatkozású történelmi adatokat. Konferenciákat rendeztek, az ott elhangzottakat az 1997 márciusától havi rendszerességgel megjelenő Armenia folyóiratukban és önálló kötetekben közreadják. /Bálintné Kovács Júlia, az Armenia Örménymagyar Baráti Társaság elnöke: Az Armenia Örménymagyar Baráti Társaság ünnepe. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 18./

Február 13-án töltötte 60. életévét a gyulafehérvári római katolikus egyházmegye főpásztora, dr. Jakubinyi György érsek. Általában tartózkodik a közéleti szerepvállalástól, mégis, az által, amit képvisel, ő egyike Erdély legjelentősebb közéleti személyiségeinek, írta a lap munkatársa, Ercsey-Ravasz Ferenc. Az érsek három nyelven prédikál, mert egyházmegyéjében 251 plébánia van, félmillió hívővel, 95 százalékban magyarok. A bevándorló katolikus csángók és a vegyes családokból román anyanyelven született katolikus hívek részére 22 plébánián van román nyelvű lelkipásztori szolgálat, emellett a négy német plébánia létezik. Közismert az érsek nagy nyelvtudása. Megtanult németül, latinul, görögül, héberül, olaszul és franciául. Jakubinyi rámutatott, a testvér-egyházakkal a kapcsolat nagyon jó, ökumenikus,

testvéries. 1990-ben Tőkés László püspök üzent a négy magyar történelmi egyház nyolc püspökének, és Kolozsváron találkozót kért, hogy az új helyzetben beszéljék meg közös feladataikat. Ennek lett a neve az Erdélyi Magyar Történelmi Egyházak Vezetőinek Állandó Értekezlete. Évente többször is összejönnek és közös ügyekben közösen lépnek fel. /Ercsey-Ravasz Ferenc: „A jó Isten eddig is a tenyerén hordott” Beszélgetés Jakubinyi György érsekkel. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 18./

Százhatvanhárom zenész és táncos négy órán át húzta a talpalávalót, illetve ropta a táncot az első Brassó megyei néptánc-találkozón. Az esemény-szervező Apáczai Csere János Közművelődési Egyesület idén Tatrang községnek, jövőre Apácának ítélte oda a közkedvelt farsangi rendezvény vendéglátásának jogát. A négyfalusi Kéknefelejcs, az apácai Hajnalcsillag, a pürkereci Kikerics, a brassói Bokréta és Búzavirág táncosai, valamint a zajzoni és pürkereci boricás legények sikeresek voltak a néptánc-találkozón. Tatrangon a brassói egyetemisták táncsoportja, a Bokréta három tájegység – Szék, Háromszék és Mezőség – egymástól eltérő viseletét és táncát mutatta be. /Barabás Réka: Táncoló tatrangi színpad. = Új Magyar Szó (Bukarest), febr. 20./

Elhunyt Dezső Gábor (Kolozsvár, 1947. május 27. – Kolozsvár, 2006. február 16.) matematikus, a kolozsvári Babes–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karának docense, több matematikai jegyzet és könyv szerzője, a kolozsvári Matematikai Lapok szerkesztőbizottsági tagja, a matematika módszertanának oktatója. 2001-ben beindult a közgazdasági karon is a magyar nyelvű oktatás, és nem volt aki tanítsa a matematikát, Dezső Gábor elvállalta. Megírta egyetemi jegyzetét, amely azóta több kiadást is megért. Amikor kellett, német nyelven is tanított. Aktív szervezője volt a Bolyai Nyári Akadémia matematika-szekciójának. Több éven keresztül a Bolyai Társaság titkári teendőit is ellátta. /Kása Zoltán: Dezső Gábor sírjánál. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 21./

Jakó Zsigmond professzor összegező hozzászólása olvasható az Erdélyi Múzeum újabb számában, mely az MTA Történettudományi Intézete és az Erdélyi Múzeum-Egyesület 2004. október 20–21-én Kolozsváron Erdély a magyar középkorkutatásban címmel tartott konferenciáján hangzott el. A professzor megállapította, utoljára ilyen közös tudományos tanácskozást az anyaországi és az erdélyi történészek 1941-ben tartottak, az Erdélyi Tudományos Intézet létesítésekor.

A jelenlegi helyzetet számba véve Jakó Zsigmond kifejtette, az ún. „rendszerátalakítás” sem hozott lényeges változást. Nemcsak a tudományos gyűjteményeket kell nélkülözni továbbra is, de a szakemberhiány is akadályozza a talpra állást. Az erdélyi magyar történetkutatás ma már aligha tekinthető a magyar történetkutatás egyenrangú tényezőjének. /Jakó Zsigmond: Az erdélyi magyar történetkutatás mai kérdései. = Erdélyi Múzeum (Kolozsvár), 2005. 3–4., LXVI. kötet/

A Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség ez évi első körlevelében Jakubinyi György érsek csatlakozva a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia szándékához imaévet hirdetett meg főegyházmegyéjében a nemzet lelki megújulásáért.

Majnek Antal munkácsi megyés püspök közölte, hogy Kárpátalja római katolikus hívei is csatlakoznak a magyar nemzet lelki megújulásáért meghirdetett nemzeti imaévhez. /A Gyula fehérvári Egyházmegye is csatlakozott a nemzeti imaévhez. = Nyugati Jelen (Arad), febr. 25./

Torda város önkormányzata február 28-i ülésén nem tűzte napirendre az önálló magyar iskola létesítésének kérdését. Gaina tanácsos nagy-romániás magából kikelve ordított. Kiss László unitárius lelkészt az ülésen Doru Anca nagy-romániás képviselő minősíthetetlenül támadta Kiss László 35 éves tordai unitárius lelkész ezután otthonában hirtelen elhunyt. A feszültség hozzájárulhatott a fiatal lelkész váratlan halálához. /Nagy-Hintós Diana: Egyelőre Tordán sem lesz önálló magyar iskola. Napirendre sem került a kérdés. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 1./

Hargita és Kovászna megye ortodox püspöke képet festett a románság székelyföldi térnyeréséről, a hagymakupolás honfoglalásról. 153 kereszt örökdik a Kárpátokban – jelentette be. Templomok, kolostorok, 120 ortodox pap, 150 szerzetes és apáca. Ott, azon a vidéken, amelyről 15 évvel ezelőtt úgy tűnt, hogy megfeledkezett róla az Isten – állapította meg elégedetten. /Borbély László: Keresztek a Kárpátokban. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 1./

Hargita Megye Tanácsa megjelentette a Hargita megyei civil szervezetek katalógusát. A kiadvány 270 szervezet adatait tartalmazza. /Megjelent a civil katalógus. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 2./

A temesvári önkormányzat Szász Enikő színésznőt nevezte ki a temesvári Csiky Gergely Színház igazgatójává. A leendő színidirektor kezdeményezi egy szövetség létrehozását a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió három nagyvárosában, Temesváron, Szegeden és Újvidéken működő színházak között, mely azt célozná, hogy helyi költségvetési, illetve európai uniós forrásokat felhasználva állandó évadot szervezzenek egymás székhelyén. /Pataki Zoltán: Eurorégió lesz a Csikyben. = Új Magyar Szó (Bukarest), márc. 3./

Gaál András csíkszeredai festőművész 70. születésnapjára Kulcsár Editék kiállítást rendeztek alkotásaiból a budapesti Vármegye Galériában, ahol a művész barátjával, a Budapesten élő Péterfy László szobrászművésszel együtt lépett a közönség elé. /N.M.K.: Gaál András 70 éves. = Népújság (Marosvásárhely), márc. 4./

Egyelőre harmincezer könyvcímet tartalmaz a március 4-én Kolozsváron bemutatott Erdélyi Közös Katalógus (EKKA), amelynek célja a virtuális egységes erdélyi könyvtárkatalógus létrehozása. A projektet Nagy Zsolt távközlési miniszter jelenlétében ismertették. A www.konyvtar.ro internetes címen található virtuális katalógusból megtudható, hogy a keresett példány hol található meg, kölcsönözhető-e vagy csak a könyvtárban lehet olvasni. A jövő héten a nyilvántartott kiadványok száma eléri a 60 ezret. Jelenleg a katalógusban megtalálhatóak a Bolyai Társaság, a

Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Vallástanárképzőjének, az Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, az EMT, az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME), a Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány, a Jakabffy Elemér Alapítvány, a Kriza János Néprajzi Társaság, a Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség Gál Kelemen Területi Oktatási Központ, valamint a Romániai Magyar Közgazdász Társaság könyvtárában levő könyvek adatai. /Borbély Tamás: Egységes erdélyi könyvtárkatalógus. Világhálón az erdélyi magyar könyvtárak állománya. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 6./

Aradon a *Szövétnek* folyóirat elérkezett az 50. számához. 1997 decembere óta folyamatosan megjelenik a túlnyomó többségében nem hivatásos tollforgatók által írott és szerkesztett kulturális szemle. /Puskel Péter: A Szövétnek 50. száma. – Nyugati Jelen (Arad), márc. 6./

Két évvel ezelőtt, 2004. március 8-án jelent meg a nagyváradi napilap, a *Reggeli Újság* első száma. Többen mondták, hogy nem fog sokáig élni ez az új lap, mégis változatlanul napvilágot lát, írta Dénes László főszerkesztő. /Dénes László: Születésnap. = Reggeli Újság (Nagyvárad), márc. 8./

Nagyváradon két éve két magyar napilap jelenik meg, a Bihari Napló és a Reggeli Újság. Erdélyben erre csak Kolozsváron van példa, ahol a Szabadság mellett 1999. október 30-a óta napvilágot lát a Krónika is.

Március 6-án ünnepelte Aradon a Kölcsey Színpad és Stúdió tizenöt éves fennállását. Pávai Gyula tanár, a Kölcsey Egyesület elnöke, a Kölcsey Színpad és Stúdió vezetője meghatottan tapasztalhatta a közönség szeretetét a fellépő mai és korábbi társulati tagok műsora után. /Kiss Károly: Nagy sikerű előadással ünnepelt a Kölcsey. = Nyugati jelen (Arad), márc. 9./

Hatvanéves lenne Marosvásárhelyen a Székely Színház, ha megérte volna az ominózus évfordulót. De nem érte meg, közbeszólt a diktatúra, majd az új épület, az új társulat. Generációk emlékeznek egykori előadásokra, rendezésekre, alakításokra. Az évfordulón ünnepeket rendeztek. /Nagy Botond: Kellő komolysággal, illő pajkossággal. Évfordulós ünnepség a Székely Színház emlékére. = Népújság (Marosvásárhely), márc. 11./

A *Székelyföld* /Csíkszereda/ kulturális folyóirat tizedik évfolyamához és századik számához érkezett, ezt a jubileumi számot március 9-én Kolozsváron, a Bulgakov Irodalmi Kávéházban mutatták be. /Kiss Bence: 100. számához ért a Székelyföld. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 11./

Március 11-én Kolozsváron tartotta tisztújító közgyűlést az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME). Egyed Ákos elnök vázolta az elmúlt négy esztendő munkájának legjelentősebb eredményeit. Önállósodott a Matematikai és Informatikai Szakosz-

tály, megalakult az Agrártudományi Szakosztály. Az EME együttműködési megállapodást kötött a Magyar Tudományos Akadémiával. A közgyűlés elfogadta a létrejövő Kutatóintézet szervezeti szabályzatát. Tiszteleti tagokat választottak /Antal Árpád irodalomtörténész, Benkő Samu művelődéstörténész, Gazda Klára néprajzkutató, Péter Mihály orvosprofesszor/. A Gróf Mikó Imre Alapítvány elnöke, Monok István (főigazgató, Országos Széchényi Könyvtár) életműdíjként nyújtotta át Jakó Zsigmond professzornak az újonnan létrehozott Teleki József-díjat, amelyet ötévente adományoznak az erdélyi magyarság történetét, néprajzát, szociológiai értékeit legigényesebben feltáró munkák szerzőinek. A tisztújítás eredményeként az új elnökség: Egyed Ákos elnök, Brassai Zoltán, Péntek János, Sipos Gábor, Gyenge Csaba alelnökök, Bitay Enikő főtítká, Farkas Mária gazdasági tanácsos, Bányai József jogtanácsos, Somai József ellenőr. /Ördög I. Béla: Az EME tisztújító közgyűlése. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 13./

Március 11-én Nagyszebenben a Bartók Béla Országos Ifjúsági Kórustalálkozót a magyar Nobel-díjasokat bemutató kiállítás megnyitója követte, végül pedig felavatták a Nagyszebeni Magyar Kulturális Irodát.

A HÍD Szebeni Magyarok Egyesülete, a Romániai Magyar Dalosszövetség és az Erdélyi Magyar Művelődési Egyesület társszervezésében emlékeztek meg a 125 éve született Bartók Béláról. /Dézsi Ildikó: Magyar Kulturális Irodát avattak Nagyszebenben. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 13./

Nyolcadik alkalommal szervezték meg a Kolozs megyei magyar néptáncgyűttesek találkozóját, /(köllő): Magyar néptáncgyűttesek találkozója. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 13./

A Romániai Magyar Gazdák Egyesülete szervezésében tartották meg Kolozsváron, a Bethlen Kata Diakóniai Központban a VII. Agrofórumot, amely egyúttal az Agráreurópa Faluról-falura nyitókonferenciát is jelentette. A fórumon 220 meghívott vett részt 12 erdélyi megyéből, legtöbben Hargita és Arad megyéből érkeztek. /Barazsuly Emil: Kolozsváron a VII. Agrofórum. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 14./

Januárban Krassó-Szörény megyében, Resicabányán újraalakult a néptáncsoport, Rácz Erzsébet támogatásával két korosztályt oktatnak magyar néptánra. A felszerelés adott, ugyanis a hetvenes években működött néptáncsoport ruházatát gondosan eltették az utókornak. Itt, a végeken, Resicabányán, ahol 1996 és 2001 között egyetlen magyar gyermek sem született, magyar népi táncgyűttest életre hívni magyar származású, az anyanyelvet nem ismerő vagy román fiatalokkal az élni akarás megható küzdelme. /Balta János: Megható küzdelme az élni akarásnak. = Nyugati Jelen (Arad), márc. 14./

Március 14-én avatták fel Szilágynagyfalú legújabb büszkeségét: Arany János mellszobrát, Lőrincz Lehel kolozsvári szobrászművész alkotását. /F. L.: Emlékezés a közös megmaradás jegyében. Arany János-szobrot avattak Szilágynagyfaluban. – Szabadság (Kolozsvár), márc. 15./

Lőrincz Lehel szobrászművész már hatodik térszobránál tart. Báthory István szobra Szilágysomlyón áll, Apafi Mihályé Nagyenyeden, a Bethlen-kollégium udvarán, Petőfi Sándoré Szilágykrasznán, Ady Endréé Szilágylompérton. Szilágybagosra tulajdonképpen hős emlékműve került. Ezekhez járult március 14-én felavatott Arany János-mellszobor Szilágynagyfaluban. Lőrincz Lehel következő munkája Nagyenyedre készül, Pápai Páriz Ferenc szobrát szeptemberben avatják. /Csomafáy Ferenc: Szakrális helyek teremtője. Az Arany János-szobor alkotójának műhelyében. – Szabadság (Kolozsvár), márc. 15./

Csutak Levente életút-kiállításnak is nevezhető grafikai tárlatának összekapcsolása a kézdivásárhelyi március 15-i ünnepekkel telitalálat. Csutak Levente pályájához a szellemi önvédelem kapcsolódik. A második világháború után egy csodálatos képzőművész-nemzedék indult el. Elég Csutak Levente pályá- és kortársaira gondolni, Feszt Lászlóra, Cseh Gusztávra, Deák Ferencre, Bardócz Lajosra vagy Árkossy Istvánra. 1990-től új korszak kezdődött az erdélyi magyar művészetben. Csutak Levente, szinte természetesen találta meg ebben a régóta esedékes identitás-helyreállításban hőseit, eseményeit, eszményeit. Sorra rajzolta meg Körösi Csoma Sándor, Petőfi Sándor, Gábor Áron, Kós Károly, Kossuth Lajos, Bod Péter, Szacsavay János, Mikes Kelemen, Orbán Balázs és mások portréját. /Banner Zoltán: Csutak Levente, a grafikus. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), márc. 18./

Egy évtizeddel ezelőtt március 15-én jelent meg Kézdivásárhelyen a *Székel Hírmondó* (SzH) második sorozatának első száma. Erre emlékeztek a hét végén. Kocsis Károly, az új sorozat elindítója, aki a lap társtulajdonosa és igazgatója, kiemelte Török Sándor /ma polgármester/ támogatását. /Bokod Gábor: Tízéves a „hadiújság”. = Új Magyar Szó (Bukarest), márc. 20./

Március 20-tól működik a határon túl élő magyarok első közös internetes portálja, a www.emagyar.net. Az eMagyar portált a finanszírozók, illetve üzemeltetők képviselőiben Kovács Kálmán informatikai miniszter, Hámos László, a HHRF (Magyar Emberi Jogok Alapítványa) elnöke és Komlós Attila, a HTMH elnöke indította el Budapesten. Az immár egy évtizede a világon bárhol is élő magyarok érdekeinek, jogainak érvényesítéséért kiálló New York-i alapítvány vállalta fel a portál házigazdájának szerepét. A Kárpát-medence magyarok lakta régióiban eMagyar pontokat üzemeltetők első szakmai fórumán a hat régióból érkezett mintegy kétszáz, eMagyar Pontot üzemeltető szakember részvételével megrendezett konferencia egyben a portál hivatalos elindítása is volt. /Összekötötték az eMagyar pontokat. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 21./

Csép Sándor nemrég szakmai elismerésben részesült: a Magyar Újságírók Országos Szövetsége Aranytoll-díjjal tüntette ki. Nyomatott formában megjelent munkássága elsősorban filmekre, forgatókönyvekre szorítkozik. /Ercsey-Ravasz Ferenc: Az elégedetlenség az embert tovább lendíti. Interjú Csép Sándor újságíróval. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 22./

Jubileumi ünnepséget tervez 25. száma megjelenését követően Baróton az *Erdővidéki Lapok* (EL). „A lap körül formálódó műhely munkálatainak eredményeképpen létrehoztuk az Erdővidéki Történeti és Természettudományi Tárat is” – nyilatkozta Demeter László, az EL szerkesztője, aki a 15 éves múlttal rendelkező baróti Gaál Mózes Közművelődési Egyesület elnöke is. /Kisgyörgy Réka: Erdővidéki Lap- és Tár. = Új Magyar Szó (Bukarest), márc. 22./

Az állami magyar egyetem kérdése kapcsán jóságos tanácsadók intik türelemre az erdélyi magyarságot a határon túlról, sőt, kimondott „gettóépítésnek” minősítik a Bolyai Kezdeményező Bizottság különválást célzó tervét, mások a hivatalos nyelv megtanulásának fontosságára hívják fel a figyelmet, mintha ezt bárki is vitatta volna. /B. Kovács András: Miről beszélnek ezek? = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), márc. 29./

Civilek a médiában címmel tartott évi közgyűlést a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE) Szatmárnémetiben. A mintegy 1300 romániai magyar újságíró közül körülbelül 300-an tagjai a testületnek. /Balló Áron: Újságíróink Szatmárnémetiben – Civilek a médiában. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 3./

Az erdélyi magyar felsőoktatás kérdésének Romániáról szóló országjelentésbe foglalását kérte a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) kéttagú küldöttsége az Európai Bizottság bukaresti küldöttségénél és az Egyesült Államok romániai nagykövetségén tett látogatásán. /B. T.: Újabb lobbikörúton a BKB. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 7./

Szerte a Kárpát-medencében egymást érik az ünnepségek: betöltötte nyolcvanadik életévét Kallós Zoltán. Március 29-én, Budapesten, két helyszínen /a Budai Vigadóban, majd a Magyar Kultúra Alapítvány székházában/, másnap Székesfehérváron ünnepelték a jeles folkloristát. A Hagyományok Háza, a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület és a Magyar Művelődési Intézet közös rendezvényén Jáki Sándor Teodóz atya, az egyesület elnöke köszöntötte az ünnepeltet. /Halász Péter: Budapesten is köszöntötték a nyolcvanesztendős Kallós Zoltánt. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 7./

Nagyszámú közönség jelenlétében április 6-án Gazda József, a Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület elnöke és Vargha Mihály sepsiszentgyörgyi képzőművész Kovásznán megnyitották a Csoma-napok képzőművészeti tárlatát. /Bodor János: Csoma-napok. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 8./

Szilágyi Zsolt énekes, karvezető hatvanéves. Sikereket ért el Európa élvonalbeli kórusversenyein az általa vezetett Vox Humana kórusal. Énekesként Európa templomaiban, koncerttermeiben aratott elismerést. /Ferencz Csaba: A mester köszöntése (Szilágyi Zsolt hatvanéves). = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 8./

Az Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MIL) által szervezett az Egységes magyar irodalom. Realitás vagy utópia? című előadás-sorozatot április 8–9-én rendezték meg Kolozsváron. A végkicsengés az volt, hogy egységesség helyett egyetemes magyar

irodalomról beszélhetünk, amelyben helyet kap a nyugati irodalom is. /Vetési Júlia: Egységes-e a magyar irodalom? = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 10./

Az *Előretolt Helyőrség* alkotói műhely vezéregyéniségét, Orbán János Dénes Kolozsváron élő József Attila-díjas, Herder-ösztöndíjas költőt választotta közgyűlésén elnökül az Erdélyi Magyar Írók Ligája /E-MIL/. Az Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MIL) 2002. február 9-én alakult meg. Az alakuló ülés jegyzőkönyvét 21 szerző írta alá, azóta a tagok száma 150 fölé duzzadt. Az E-MIL az egyetlen erdélyi magyar írószervezet. /Debreczeni Hajnal: „Botránys az E-MIL honlapja”. = Új Magyar Szó (Bukarest), ápr. 11./

Elhunyt a 71 éves dr. Kardalus János /Bögöz, 1935. szept. 20. – Csíkszereda, 2006. ápr. 9./ tanár, néprajzkutató. Tanár, iskolaigazgató, a Hargita Megyei Népi Alkotások Háza igazgatója, majd tanfelügyelő volt. A népi kultúra meglátójából a népi tárgyi világ, majd a népművészet összefüggéseinek felfedezője, kutatója – a néprajztudományok doktora lett. /Dr. Balázs Lajos néprajzkutató: Kardalus János halálára. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 14./

A *Szászrégen és Vidéke* csaknem teljes szerkesztőgárdája látogatott el bemutatkozni Marosvásárhelyre, a Súrlott Grádics irodalmi körre. A Kis lap áll a nagy Duma mentében címmel tartott találkozón Fábíán András főszerkesztő elmondta, a többi vidéki laphoz hasonlóan a Szászrégen és Vidéke is folyamatosan anyagi gondokkal küzd. /Bakó Zoltán: Kis lap áll a nagy Duma mentében. = Új Magyar Szó (Bukarest), ápr. 21./

Ercsey Gyula néhai nagyenyedi tanár visszaemlékezéseinek foglalata a Kolozsváriak a Gulágon /Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár/ című könyv. Munkájában megörökítette az 1944 őszén elhurcolt kolozsvári több ezer civil kálváriáját. /Kényszermunka az Urálban. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 22./

Sorozatos sírgyalázások folynak a Házsongárdi temetőben. Megrongálták Pásztor János színművész síremlékét, a bronzplakett – Törös Gábor szobrászművész alkotása – eltűnt. /Nagy-Hintós Diana: Sorozatos sírgyalázások a Házsongárdi temetőben. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 26./

Nem először jár Arad megyében a marosvásárhelyi Tamacisza magán szintársulat, amely hivatásául választotta eljuttatni a klasszikus magyar irodalmat a legeldugottabb helyekre is, elsősorban a legkisebb korosztályhoz. / (Kiss): Sikeres TAMACISZA-turné. = Nyugati Jelen (Arad), ápr. 27./

Hegyeli Attila, a Moldvai Csángómagyar Szövetség oktatási programfelelőse a vele készült interjúban kifejtette, jelenleg 730 gyermek tanul az állami oktatási intézményekben magyar nyelvet, és ez egy fontos küszöb. A 700 gyerek igen szép szám, de a 9 ezerhez képest még tíz százalékot sem jelent. Jelenleg tizenhárom településen vesz részt a csángómagyarság állami oktatásban magyar nyelvórán. Idén az eddigi

730 mellett még újabb 300 kérvényt iktattak. Harmincegy ember dolgozik jelenleg a szövetségnél, munkakönyves állással. Megvolt az alapköletétele a rekecsini iskola-központnak. Jelenleg az engedélyek beszerzése folyik. /Gazda Zoltán: Újra megtanulják a magyar betűvetést. = Székely Hírmondó (Kézdivásárhely), ápr. 28./

A várt 350 résztvevő helyett a megnyitó napján már közel 600 személy jelentkezett be az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szak-osztályának XVI. Tudományos Ülészakára, amely Csíkszeredában zajlik. A megnyitón aláírták a Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság és az EME Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztálya közötti együttműködési megállapodást. /Forró-Erős Gyöngyi: Orvosok tudományos ülészaka. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 29./

Április 29-én Csíkszeredában, a Sapientia – EMTE aulájában a Romániai Magyar Népművészed Szövetség etnográfusai, kutatói, népi alkotói egésznapos tudományos tanácskozást tartottak. Szatmári Ferenc, a Romániai Magyar Népművészeti Szövetség elnöke szorgalmazta egy olyan fórum megalakítását, mely felelősséget vállal e nemzeti kincs ápolása érdekében. Dr. Papp Kincses Emese a népi kultúrát fenyegető veszélyekre (identitásvesztés, a kulturális globalizáció veszélye), valamint az értékmentés fontosságára hívta fel a figyelmet. /Kristó Tibor: Megalakult a népművészek tanácsa. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 3./

Désen vendégszerepelt a nagyváradi Kiss Stúdió Színház az Üzenet az otthoni hegyeknek című színpadi játékkal, melyet eddig több mint 140 alkalommal mutattak be, az előadás a romániai kisebbségi színházak kollokviumán a közönség díját nyerte el. Most Désre hozták el Wass Albert író üzenetét. Üzenet volt ez honszeretetről, megmaradásról, a hontalanság tragédiájáról. /Kovrig Annamária: Üzenet az otthoni hegyeknek. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 3./

Tizenöt éves a Nagy István-Gáspárik Attila népszerű kabarépáros. A szatmárnémeti City Rádió egyéves születésnapja alkalmából rendezett ünnepek keretében a duó a Szakszervezetek Művelődési Házát megtöltő ezerfőnyi közönségnek az általuk művelt közéleti humorból válogatott. /Sike Lajos: Kokozás kabaré Szatmáron. = Új Magyar Szó (Bukarest), máj. 9./

Huszonégy, többségében udvarhelyszéki diákszínjátszó csoport mérte össze rátermettségét a hét végén Felsőboldogfalván, a tizenegyedik alkalommal megrendezett gyermekszínjátszó fesztiválon. Sinka Ignác szervező szerint az idei fesztivál színvonalá kissé alulmaradt a tavalyi, jubileumi rendezvényéhez képest. A szervezők örövendetesnek értékelik, hogy idén emelkedett az első fellépők száma. /Szász Emese: Diákszínjátszók Felsőboldogfalván. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 9./

Immáron tizenöt esztendeje működő egyházi intézmény a marosvásárhelyi Kántortanítóképző Főiskola. Ez idő alatt közel négyszáz fiatal végezte itt tanulmányait, és

majdnem valamennyien a szülőföld iskoláiban, gyülekezeteiben helyezkedtek el mint tanítók, óvónők, kántorok, zenetanárok. Ökumenikus jellegének megfelelően református, római katolikus, unitárius, evangélikus lányokat, fiúkat egyaránt felkészít. A főiskolát lényegében 1990 őszén alapították a történelmi magyar egyházak képviselői és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség akkori szervezetének vezetői. Lét-rehozásában meghatározó szerepe volt az Erdélyi Református Egyházkerület egykori püspökének, dr. Csiha Kálmánnak. 1993-ban lehetett megszerezni a hivatalos működési engedélyt. Az állam a főiskola fenntartásához semmilyen anyagi alapot nem biztosított. A marosvásárhelyi főiskola a kántori szakot illetően az Erdélyi Református Egyházkerület iskolarendszerébe tartozik, a tanítói szakot tekintve azonban a Károli Gáspár Református Egyetem kihelyezett tagozata. Végül 2002-ben sikerült elnyerni az akkreditációt a tanítói szakra. A főiskola legfőbb gondja: nincs saját épülete, bentlakása a vidéki diákok részére. /Nagy Pál: Főiskola a szülőföldnek. = Népújság (Marosvásárhely), máj. 10./

Május 13–14-én Szatmárnémetiben megtartották a Jakabffy Elemér kisebbségpolitikai napokat. „Első hallásra talán úgy tűnhet, hogy az autonómia és az integráció kizárja egymást, számunkra viszont a kettő közt nemhogy nincs ellentét, de nagyon is összefüggnek egymással” – jelentette ki Markó Béla miniszterelnök-helyettes előadásában. Törzsök Erika budapesti szociológus szerint a problémák súlyosságának egyik oka, hogy miközben Magyarország egyre nyitottabbá válik, a kisebbségben élő magyar közösségek mind zártabbak lesznek. „Korszerű kisebbségi politikára, közösen kidolgozott hosszú távú stratégiára van szükség, s akkor az EU-ban is jobban érvényesíthetjük a kisebbségvédelmet” – hangsúlyozta Törzsök Erika, a HTMH volt elnöke. Bárdi Nándor budapesti tudományos kutató, Kötő József, Pomogáts Béla és más előadók szerint is elérkezett a kisebbségi politika újragondolásának ideje. A kétnapos rendezvénysorozat keretében emléktáblát avattak a néhai parlamenti képviselő egykori lakóházán, illetve síremlékét is megkoszorúzták Szatmáron. Lugoson, Jakabffy Elemér szülővárosában Kisebbségi törvények Jakabffytól napjainkig címmel szerveztek kerekasztal-beszélgetést. A lugosi Jakabffy Napokat a Balázs Sándor szerkesztette Kisebbségi sorskérdések című Jakabffy-kötet bemutatója és H. Szabó Gyula, a Kriterion Kiadó igazgatójának előadása zárta. /Sike Lajos: Jakabffytól napjainkig. = Új Magyar Szó (Bukarest), máj. 15./

Színvonalas előadásokkal kezdődött a hét végén Nagyváradon a XV. Festum Varadinum. A budapesti Honvéd Táncszínház produkcióit tekinthette meg a közönség. A Honvéd táncosainak tehetségét az István, a király rockopera nagyváradi bemutatóján is megcsodálhatta a közönség. A segélykoncert bevételét a szervezők a nagyváradi Ady Endre Gimnáziumnak és a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumnak ajánlották fel. Május 14-én, vasárnap a nagyváradi bazilikában szentmisével és körmenettel, valamint hagyományosan a Szent László hermájának felvonultatásával nyitották meg az idei Festum Varadinumot. /Pap Melinda: Bravúrok „élő” rockoperához. Megnyílt a Festum Varadinum rendezvénysorozat. = Új Magyar Szó (Bukarest), máj. 15./

Május 12–14-e között Brassóban szervezték meg a kisiskolások Kurutty vetélkedőjének országos szakaszát. A döntőre tizenegy csapat jutott el, közöttük két Hargita megyei is. /Takács Éva: Országos kuruttyolás. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 17./

Arany János-díjjal jutalmazta a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Biró A. Zoltánt az utóbbi években elért kiemelkedő tudományos teljesítményéért. A díjazott a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) oktatója és a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának vezetője. /Kozán István: Arany János-díj. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 18./

Huszonöt Ferenc-rendi testvér gyűlt össze az elmúlt három napban a csíksomlyói zárdában, megtárgyalni az erdélyi provincia ügyeit, megválasztani az új vezetőséget. A Szent István királyról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány provinciálisa, Páll Leó atya elmondta, hogy a ferencesek háromévenként provinciai, hatévente pedig rendi káptalan tartanak. Választás eredményeképpen a provinciális az elkövetkező három évben is Leó atya lesz, aki az elmúlt hat évben is vezette a tartományt. /Székely Judith: Káptalan Csíksomlyón. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 20./

A Nyelvörzés Díját az idén Vetési László református lelkész kapta a szórványmagyarok körében kifejtett áldozatos munkájáért. Az ünnepélyes díjátadásra Zilahon, a Magyar Nyelv Napjai elnevezésű nagyszabású rendezvény keretében került sor, amelyet az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége szervezett a Napsugár gyermeklap szerkesztőségének és a zilahi Wesselényi Miklós Református Kollégiumnak a közreműködésével. /A Nyelvörzés Díja. = Vasárnap (Kolozsvár), máj. 21./

Gyergyóremetén második alkalommal szervezték meg a Bárdos Lajos Gyermekkari Fesztivált a Kárpát-medencén átívelő XXX. Bárdos Lajos Zenei Hetek rendezvénysorozat keretében. A Szent Lénárd-templomban sorra énekeltek a résztvevő kórusok. Budapesti iskolai kórus is fellépett, mellettük a gyimesfelsőlaki Árpád-házi Szent Erzsébet Gimnázium vegyes kórusa, a csíkszeredai Nagy István és a székelyudvarhelyi Palló Imre Művészeti Szakközépiskola kórusa. /Ferencz Imre: Bárdos Lajos kórusfesztivál. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 22./

Május 19-én Az 1956-os forradalom és Erdély művelődési élete címmel rendezte meg a már hagyománnyá vált Páskándi Géza-megemlékezést és az 56-os magyar forradalom ötvenedik évfordulója alkalmából esedékes tanácskozást Szatmárnémetiben az EMKE, a helyi Kölcsey Kör, valamint a Páskándi Géza Baráti Társaság. Csiha Kálmán ny. református püspök Téli méhek balladája című lírai vallomásában az 56-os erdélyi értelmiségét a kaptár népének túlélését ezer veszély és viszontagság között biztosító „téli méhekhez” hasonlította, akiket végül megöl az annyira várt tavasz. /Báthory Éva: Páskándi-megemlékezés – másként. = Szatmári Magyar Hírlap (Szatmárnémeti), máj. 22./

A civil szervezetek és az önkormányzatok együttműködési lehetőségeiről volt szó a hét végén a Szilágyperecsenen megtartott konferencián. A kétnapos tanácskozást az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány és a szilágysomlyói Báthory Alapítvány szervezte. Az előadások bemutatták a helyi fejlesztési ügynöki, illetve a falugondnoki szolgálatot, a szociális gondozás javítási lehetőségeit. /Józsa László: Civil szervezetek szilágyperecseni konferenciája. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 23./

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület március 11-én Kolozsvárott tartott közgyűlése utasította az EME elnökségét, hogy minden törvényes eljárás igénybevételével valamennyi tudományos gyűjteményét illetően érvényesítse tulajdonjogát. E gyűjtemények a következők: az EME könyvtára (ősnyomtatványok, régi magyar könyvek, kéziratok, térképek, metszetek, könyvek stb.) a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár kezelésében, az EME levéltára (családi és intézményi levéltárak, letétek, az Egyesület saját irattára 1950-ig) a Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága kezelésében, az EME levéltárának kézikönyvtára és levéltári gyűjteményei a Román Akadémia kolozsvári fiókja könyvtárának kezelésében, régészeti, múzeumi és numizmatikai gyűjtemény az Erdélyi Történeti Múzeum kezelésében, képzőművészeti gyűjtemény a Kolozsvári Szépművészeti Múzeum kezelésében, ásványtani, botanikai és állattani gyűjtemények a Babeş-Bolyai TE különféle karainak kezelésében. /Az EME közgyűlésének állásfoglalása tudományos gyűjteményeivel kapcsolatosan. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 25./

Elhunyt dr. Kerekes Jenő /Kolozsvár, 1919. júl. 13. – Kolozsvár, 2006. máj. 24./ professzor. Jogtudományi doktori címet szerzett. A Magyar Népi Szövetség jogi irodájának vezetője volt Bukarestben, majd 1949-től a Bolyai és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára, tanszékvezetője. Nyugdíjba vonulása után konzulens tanárként működött a Sulyok István Protestáns Főiskolán és a Gábor Dénes Műszaki Informatikai Főiskola kihelyezett tanulmányi központjában. A Romániai Magyar Közgazdász Társaság alapító elnökeként nagy munkát végzett. Az erdélyi magyar közgazdasági kutatás beindításában is döntő szerepe volt. /Farkasné Imreh Mária: Búcsú dr. Kerekes Jenőtől (1919–2006). = Szabadság (Kolozsvár), máj. 27./

Továbbra is Tempfli József megyés püspök irányítja a nagyváradai római katolikus egyházmegyét, miután XVI. Benedek pápa felkérte, hogy folytassa küldetését legkevesebb még egy évig. Tempfli József 75. életévének betöltésekor kérte felmentését, s Jean-Claude Périsset apostoli nuncius a napokban levélben közölte a választ. /Pap Melinda: Tempfli József püspök marad. = Új Magyar Szó (Bukarest), máj. 31./

Idén Désen tartotta vándorgyűlését az Erdélyi Múzeum-Egyesület. A vándorgyűlés abba a rendezvénysorozatba illeszkedett, amelyet a száz éve született Szabó T. Attila emlékének szentelnek. Egyed Ákos ünnepi megnyitója után több előadás következett. /Tamás Csilla, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos kutatója: Az EME vándorgyűlése Désen. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 31./

Kevés oktatási intézmény büszkélkedhet iskolatörténeti múzeummal – a Nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium most már megteheti. Megálmodója és egyik megvalósítója Józsa Miklós tanár volt. /Takács Ildikó: „Be kell hordanunk mindent”. = Nyugati Jelen (Arad), jún. 1. /

Cs. Gyimesi Éva az *Élet és Irodalomban* kifejtette a magyar egyetemért küzdőkkel szembeni elutasítását. Azzal érvelt, hogy Apáczai Csere János sem magyarul sajtótotta el a tudást... Nálunk, írta, „még mindig a diszciplínák és az egész intézmény nemzeti és ideológiai körülcövekeltése, pártcsatolmánná züllesztése zajlik”. Szerinte a szakmai-szellemi színvonal emelését “minduntalan fékezi, meg-megakasztja a védekező nemzeti bezárkózás, amelynek jegyében az értelmiségi elit a honi hagyományt gyűjtögető, megmentő, ápoló ’tudományosságra’ szoritkozik”. Cs. Gyimesi Éva így írt a Bolyai Kezdeményező Bizottságról: a „BKB szakmailag inkompetens ágensek gyülekezete, nincs mögöttük professzionális tudásgyakorlat, nem alapoznak azokra a pályázási lehetőségekre, amelyek a magyar tanszéktagoknak és hallgatóknak az EU-s programokban már több mint egy évtizede elérhetőek.” A cikkíró szerint a BKB a bezárkózáson dolgozik, „amelyikben máris a kontraszelekció konjunktúrája, a gyorstalpaló doktoripar hódít”. /Cs. Gyimesi Éva: Soliloquium az erdélyi magyar egyetemről. = *Élet és Irodalom* (Budapest), jún. 2./

Dolgozatokat, több hónapos kutatásaik eredményét mutatták be június 1-jén Csíkszeredában a Sapientia – EMTE szociológia szakának végzős hallgatói. A társadalomtudományi tanszék által szervezett I. Térség – Érték Társadalom Konferencián elhangzott előadások a végzős hallgatók diplomamunkáinak részét képezik – mondta Bodó Julianna egyetemi tanár. /Dobos László: TÉT-konferencia a Sapientián. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 2./

Idén június 5-én, pünkösdhétfőn negyedik alkalommal gyűltek össze Nagyváradon a várad-újvárosi Szent László-templom hívei, hogy szentmisén emlékezzenek meg az egykori templomvédőkről. 1964. május 17-én Dászkál István felolvasta a Szent László-templom „halálos ítéletét”, azt a tanácsi határozatot, mely szerint a hatalom lebontja a templomot. A hívek körülállták a templomot, nem mozdultak onnan. Más vallásúak, sőt más nemzetiségűek is vállalták az akkori hatalommal való nyílt szembeszegülést, védték a Szent László-templomot. Végül harmadnapon újra megnyitották a templomot. /Tüzes Bálint: A Szentlélek járt Nagyváradon. A testükkal védték a templomot. = Reggeli Újság (Nagyvárad), jún. 7./

Nehézségek árán született meg az újabb nagy sikerű rockopera, a Székely Golgota. Ez, a mintegy 64 szereplőt felvonultató előadás, már a harmadik rockzenésített darabja Papp Kincses Emesének és a Role együttesnek, a szabadtéri Ne késsetek harangok rockopera és az Árpád-házi Szent Erzsébet oratórium után. /Antal Ildikó: A Székely Golgota keresztútja. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 7./

Ballagtak a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem első környezettudomány szakos végzősei a Sapientia székhelyén, Kolozsváron, a Bocskai-házban. Szilágyi Pál

rektor beszédében kifejtette: a környezettudományi szak végzősei jó képzésben részesültek egy fontos tudományágban, amely az EU-csatlakozás után is nagy népszerűségnek és keresettségnek örvend. Szilágyi köszönetet mondott a mindenkori magyar kormánynak és a Határon Túli Magyarok Hivatalának (HTMH) az egyetem működtetése érdekében tett anyagi erőfeszítésért. /Nagy-Hintós Diana: Ballagás a Sapientíán. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 10./

Nyárádszeredán a középiskolai oktatás fennállásának ötvenedik évfordulóját ünnepelték június 10-én Bocskai fejedelemmé választásának városában. A magyar tan nyelvű középiskolának a Nyárad mente szellemi életében, az anyanyelv őrzésében betöltött szerepe változatlan maradt. Az iskolának jelenleg 465 diákja van, akik közül 180-an tanulnak a líceumi, a többiek az ipari szakközépiskolai osztályokban. /(bodolai) Bocskai otthonra lelt. = Népújság (Marosvásárhely), jún. 12./

Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia székházában tartotta jubileumi ülését az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága abból az alkalomból, hogy tíz éve kezdte meg működését. Az anyaországgal szomszédos államok magyar egyetemeinek képviselői Erdélyből, Újvidékről, Felvidékről, Szlovéniából, Horvátországból, Kárpátaljából, valamint a nyugati magyarság egyetemi képviselői Ausztriából, Belgiumból és Kanadából beszámoltak eredményeikről, melyek nem valósulhattak volna meg a MTA határon túli programjai: a Domus, Arany János, Bolyai, valamint a Szülőföld-program segítségével. A MTA elnöke, Vizi E. Szilveszter akadémikus kiemelte, hogy az Akadémiának több mint ezer köztisztviselője van a Kárpát-medencéből és a világ minden tájáról. A tudományos ülésen akadémiai ezüstéremet vehetett át Berényi Dénes, aki tíz éven át vezette a Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságot, helyét szeptemberben Görömbei András irodalomtörténész veszi át. A rendezvényen Arany János-életműdíjban részesült Egyed Ákos erdélyi professzor. Bíró A. Zoltán csíkszeredai szociológus Arany János-díjat, Balázs Imre József erdélyi irodalomtörténész és kritikus Arany János Fiatal Kutatói Díjat kapott. /Czompó János: Szűkölködik a sepsiszentgyörgyi egyetem. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jún. 13./

Július 1-jétől megszűnik a Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH), az intézmény által ellátott hatáskörök pedig átkerülnek a Miniszterelnöki Hivatalhoz. Június 14-én Komlós Attila, a HTMH elnöke 85 alkalmazott előtt bejelentette: a határon túli magyarokkal foglalkozó intézmény megszűnik hivatalként létezni. A bejelentés azt követően hangzott el, hogy június 12-én Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnök a határon túli magyar vezetőkkel találkozott. /Megszűnik a HTMH. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 15./ A Miniszterelnöki Hivatalon /MeH/ belül főosztályként vagy osztályként működhet a határon túli magyarok ügyeivel foglalkozó apparátus. A MeH épületében kap majd helyet a határon túli magyarok ügyeivel foglalkozó szervezeti egység, aminek egyelőre még neve sincs. Nem kizárt, hogy a jelenlegi személyi állomány egyharmadára csökken. A személyi kérdésekről július elsejéig

fognak dönteni. /Guther M. Ilona: Megszűnik a HTMH – két hete van hátra. = Új Magyar Szó (Bukarest), jún. 15./

Már évek óta helyhiánnyal küszködik, egyelőre még mindig csak a központi épületben és pár bérelt tanteremben folyik az oktatás a csíkszeredai Sapientia Egyetemen. Két éve került az intézmény használatába az egykori csíksomlyói árvaház épülete. Az épület teljes felújításához mintegy 300 ezer euró kellene, de ezt az összeget nem tudják ebben az évben előteremteni. Az egyetemet anyagilag támogató magyar állam az utóbbi két évben szűkítette a költségvetést (a kezdeti majdnem 2 milliárd forintot 1,5 milliárdra csökkentette), így egyre nehezebb a helyzet. /Kozán István: Sapientia – EMTE Somlyói campusa. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 15./

Tanévzáró van a dévai Szent Ferenc Alapítvány által működtetett Magyarok Nagyasszonya Kollégiumban. Most végeztek a két évvel ezelőtt beindított szakmunkásképző részleg első növendékei is. A Bőjte Csaba atya által irányított dévai Szent Ferenc Alapítvány gyermekközpontú tevékenysége folyamatosan bővül: a 2005/2006-os tanévben immár 10 házat működtetett Erdély-szerte, melyekben mintegy 650 bentlakó gyermek van. Az öt napközi otthonban további 500 gyermeket karolnak fel. Mindezt 140 fős személyzet működteti, a körülbelül 20 külföldi önkéntest nem számítva. A 18 oktatóval és 21 nevelővel működő dévai központ továbbra is a legjelentősebb marad. /Chirmiciu András: Tanévzáró a Magyarok Nagyasszonya Kollégiumban. = Nyugati Jelen (Arad), jún. 16./

Elhunyt dr. Magyarai András /Gyergyófalalu, 1927. nov. 17. – Kolozsvár, 2006. jún./, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem professzora, aki 53 éven keresztül elkötelezetten szolgált a történelemtudományt és annak oktatását. 1953–1957 között gyakornok, majd professzor, 1998–2006 között emeritus professzor. Szakterülete Erdély XVII–XIX. századok közötti történelme volt. Magyarai professzor tudományos kutatásait a Habsburg uralom erdélyi vonatkozásaira, az itteni gazdagság, társadalom és egyház múltjára, a székely közösségek történelmére fordította. Kulcsszerpet töltött be az egyetemi igazgatás terén is, 1992–1998 között tanszékvezető. 1990–1998 között a Történelem és Filozófia kar vezetőtanácsának tagja, 1990–1996 között a Babeş-Bolyai Tudományegyetem rektor-helyettese, szenátusának tagja volt. /Elhunyt dr. Magyarai András. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 17./

A magyarországi politikai vezetés alapos takarékosági, intézménykarcsúsítási programba kezd. Ez a program igen nagy veszélyt hordoz a kisebbségi civil társadalomra. A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ), amelyet mintegy 100 civil szervezet hozott létre 2004 végén, kötelességének érzi megszólalni a jelen helyzetben. MCSZESZ Igazgató Tanácsa nevében Bodó Barna elnök nyílt levelet intézett a magyarországi vezetőkhez, Sólyom László köztársaság elnökhöz, Szili Katalinhoz, az Országgyűlés elnökének Gyurcsány Ferenc miniszterelnökhöz és a pártok vezetőihez, kérve az erdélyi magyar civil szervezetek további támogatását. /Erdélyi Napló (Kolozsvár), jún. 20./

Élenjáró statisztikai adatokkal büszkélkedhet a Csíki Játékszín társulata az erdélyi magyar színtársulatok körében. A lezárult évad mintegy 150 előadást és 8 ezer bérletet tart számon. – Városunk azon az úton halad, hogy regionális kultúrcentrummá nője ki magát – fogalmazott Parászka Miklós, a Csíki Játékszín igazgatója az évadot záró gálaműsoron. A közönségsvazatok alapján a klasszikus, zenés–táncos szórakoztató darabok, vígjátékok és komédiák a legkedveltebbek. A szavazatok alapján az öt nagy színházi produkció közül a Montmartre-i ibolya című operett vitte el a pálmát. /Antal Ildikó: Közönségkedvencek és díjazottak. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 20./

A Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE) Sólyom László magyar állam- és Gyurcsány Ferenc kormányfőnek küldött nyílt levelet, amelyben a szervezet vezetői aggodalmuknak adnak hangot azzal kapcsolatban, hogy megszűnik a Határon Túli Magyarok Hivatala, illetve hogy a Magyar Televízió határon túli műsorait a nyáron „drasztikusan csonkítják”. /Erdélyi nyílt levelek Magyarországnak. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 23./

Néhány évvel ezelőtt a román és a magyar állam egyezményt kötött a hadisírok gondozásáról, a megállapodásnak azonban Románia területén máig nincsenek látható nyomai – közölte Szilágyi Zsolt, a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) országos választmányának elnöke. /Gurzó K. Enikő: Emlékművet a volt hadisírok helyére! = Reggeli Újság (Nagyvárad), jún. 23./

Július 1-jén Kolozsváron, az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) székházában zajlott le a III. Számítástechnikai Nyomdászkonferencia, amely az idén a kiadványszerkesztéstől a nyomtatásig tekintette át a szakma aktuális kérdéseit. /Ördög I. Béla: III. Számítástechnikai Nyomdászkonferencia. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 3./

Székelyvécke község területén több mint 120 idős, beteg, magára hagyott embert lát el a Caritas otthoni beteggondozói szolgálat. Ezt a feladatot Szócs Cecília vállalta fel. A világtól elzárt településekről van szó, mondta. /m.s.: A beteggondozó még a fejszét is megfeneti. = Népújság (Marosvásárhely), júl. 5./

A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem végzős diákjai kimagasló eredményeket értek el az államvizsgán – tájékoztatott dr. Szilágyi Pál, az intézmény rektora. A sikeres államvizsgák különösen fontosak az egyetem számára, mert jelenleg a Sapientia nem rendelkezik végleges működési engedéllyel. Dr. Tonk Márton, az EMTE természettudományi és művészeti karának dékánja beszámolt arról, hogy idén az egyetem Kolozsváron indít Nemzetközi Kapcsolatok szakot is, mellyel az európai intézmények működtetéséhez szükséges hivatalnokok gyakorlati képzését célozzák. /P. J. A.: Bővül a Sapientia. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 7./

Gub Jenő Szovátáról az egyik legszorgosabb néprajzkutató Maros megyében, az etnobotanika fogalmát itt alig ismerték, míg meg nem jelentek az ő közlései, /(bölöni): Egyedül dobogós helyen. = Népújság (Marosvásárhely), júl. 8./

A Nyárádgálfalvához tartozó Nyárádszendászlón idén tizenegyedik alkalommal találkoztak a Kárpát-medence Szent Lászlóról elnevezett településeinek küldöttei. Az évente sorra kerülő találkozót mindig más és más település rendezi meg, eddig kilencszer Magyarországon, egy alkalommal pedig a Kolozs megyei Tordaszentlászlón gyűltek össze a küldöttek, Nyárádszentlászlóra, mint a Szentlászlók közül az egyik legkisebb településre idén kerül sor. Nyárádszentlászló egyébként csupán két éve kapta vissza nevét és külön település státusát, korábban Nyárádgálfalva részének számított. A Kárpát-medence tizenhárca Szentlászlója közül tizenhárom képviseltette magát a rendezvényen. Leleplezték a meghívottak közös ajándékként Nyárádszendászlónak adományozott Szent László-szobrot, Nagy Ödön faragóművész alkotását. /Bálint Zsombor: Szentlászlók találkozája a Nyárad mentén. = Népújság (Marosvásárhely), júl. 10./

Râmnicu Vâlcea-n rendezték meg július 8-án az Első Regáti Szórványtalálkozót, amelyre több mint kétszáz magyar érkezett Craiováról, Târgu-Jiuból, Râmnicu Vâlceáról, Orsováról, Ploiești-ről, Motruról és Szörényvárról. A találkozón beszédet mondott Markó Béla RMDSZ-elnök. Șerbanoaica Ilyés Klára, Târgu Jiuból kitartóan harcol azért, hogy az ottani magyar közösségnek legyen honnan magyar szót tanulnia. Nagy küzdelem folyik a megmaradásért Ploiești-en is. /Gujdár Gabriella, Tapasztó Ernő: Szórványsors vagy sorstalanság. = Új Magyar Szó (Bukarest), júl. 10./

A hét végén tartották a fiatal néprajzkutatók III. szemináriumát Zabolán, a Csángó Csűrben. A fiatal néprajzosok elsősorban a moldvai csángómagyarok életvitelének tanulmányozására figyelnek, különös tekintettel a csángók tárgyi és szellemi néprajzára. A csángó kutatási vonulatot erősítette a moldvai tanulmányút, valamint az, hogy a kutatók – doktoranduszok, egyetemi hallgatók – egy része hosszabb ideig Moldvában marad, /(sylvester): Fiatal néprajzosok a Csángó Csűrben. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), júl. 10./

Közlekedési balesetben váratlanul elhunyt Balló Áron /Kolozsvár, 1967. nov. 23. - Kolozsvár, 2006. júl. 7./, a Szabadság 38 éves főszerkesztője. Balló Áron a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen végzett. 1990 tavaszán került a Szabadsághoz, ahol előbb riporter, majd szerkesztői állást töltött be. 1995–1998 között a Szabadság főszerkesztő-helyettese, azóta a napilap főszerkesztője volt. Ugyancsak 1998 óta a lapot kiadó kereskedelmi társaság tulajdonosának, a Minerva Művelődési Egyesületnek az elnöke volt, s az utóbbi két esztendőben a Romániai Magyar Lapkiadók Egyesületét is elnöki minőségben vezette. /Balló Áron 1967–2006. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 10./

Új folyóirat jelent meg *ME.dok* címen, Média – Történet – Kommunikáció alcímen Kolozsváron. Első, júniusi számában Cseke Péter főszerkesztő Beköszöntő című

írásában jelezte, médiatudományi szakfolyóiratot indítanak. A kiadvány egyik szerkesztője, Botházi Mária elmondta: A ME.dok című médiatudományi folyóiratot a BBTE újságíró szakának doktorandusai hozták létre a kutatómunkát irányító Cseke Péter professzor segítségével. /Köllő Katalin: ME.dok – új sajtókiadvány a piacon. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 12./

A Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem csíkszeredai Gazdaság- és Humántudományok Kara az összesített eredményeket ismertette. A román-angol szakon korábban eredményesen lezárult államvizsgákat egészítik ki a többi szakon elért eredmények is. Az államvizsga mutatói a következők: a román-angol szakon 95,83%-os, az agrár- és élelmiszeripari gazdaság szakon 75%-os, a könyvelés és gazdálkodási informatika szakon 91,18%-os, míg az általános közgazdaság szakon 91,30%-os a sikeres államvizsgázók aránya. /(Antal Ildikó): Eredményes államvizsgák. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 14./

Két felújított református templomot is újrászenteltek a hétvégén Erdélyben. Szilágy-csehben az 1519-ben épült műemlék-templom helyreállításának befejezését ünnepelték, a Beszterce-Naszód megyei Vicében a nyolcvan lelket számláló gyülekezet temploma mellett a parókiát is újjáépítette. /Benkő Levente: Új szövetség Istennel. = Krónika (Kolozsvár), júl. 17.

Mintegy 850 magyar pedagógus vesz részt Erdélyből, a Felvidékről és a Vajdaságból a Bolyai Nyári Akadémia tanfolyamain – közölte Lászlófy Pál, a továbbképzést szervező Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének (RMPSZ) elnöke. Az Erdélyből jelentkező 1200 személy közül 725-nek a részvételét fogadták el, a Vajdaságból 55, a Felvidékről pedig 69 hallgató vesz részt a tanfolyamokon. Idén 15,3 millió forint támogatást kaptak a magyar oktatási tárcától, tavaly még 18 millió forintot. Tavaly 8 millió forintot kaptak a Szülőföld Alapból, az idén viszont egyetlen forint sem. /Bolyai Nyári Akadémia: a Kárpát-medence legnagyobb pedagógus-továbbképzése. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 18./

Július 16-án, vasárnap ért véget este a 26. Csíkszeredai Régizene Fesztivál, ez egyúttal az I. Csíkszeredai Nemzetközi Régizene Fesztivál. /26. Csíkszeredai Régizene Fesztivál. A „mesterkurzus” sikerült. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 18./

Kocsis Károly, az 500. számát ünneplő Székely Hírmondó /Kézdivásárhely/ igazgatója elmondta, hogy kezdetben egy 486-os számítógép állt rendelkezésre, se nyomtató, se telefon, se fax. Tíz évvel ezelőtt ezerkétszáz példánnyal indultak, mostanra túl vannak a tízezen. Egy évvel ezelőtt költöztek új, korszerű szerkesztőségbe, egy magyar rádió beindítását, a Profi Rádió adását erre a hónapra tervezik. /Domokos Péter: Lapidóutazás Kézdivásárhelyen. = Új Magyar Szó (Bukarest), júl. 19./

Elhunyt Vöő Gabriella /Vöőné Zattler Gabriella/. Egyetemi tanulmányait szülővárosában, a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen végezte, magyar nyelv és irodalom

szakon. 1960-tól kezdődően nyugalomba vonulásáig a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Fiókja Etnográfiai és Folklór Osztályának kutatója volt. Terepjárása során főként prózaepikumokat rögzített. Vöö Gabriella 1980-ban megszerezte a doktori címet. Disszertációjának közölt változata a Tréfás népi elbeszélések című kötet (1981). Ezt követően Vöö Gabriella a tréfás szövegek gyűjtésének és kiadásának irányítója volt. /Keszeg Vilmos: Vöö Gabriella (Kolozsvár, 1937 – 2006, Budapest–Kolozsvár) = Szabadság (Kolozsvár), júl. 25./

Jóváhagyta Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) szenátusa az etikai bizottság javaslatát, amelynek értelmében a Bolyai Kezdeményező Bizottság vezetőire különféle szankciókat rónak ki. A Bolyai Egyetem visszaállításáért küzdő oktatók kijelentették: fellebbezni készülnek a döntés ellen. /Kelemen Tamás: A szankciók jogosságáról döntöttek. = Krónika (Kolozsvár), júl. 26./

Elhunyt Pál Árpád /Hodgya, 1929. jún. 25. – Kolozsvár, 2006. júl. 21./ konzultáns egyetemi tanár, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem volt rektor-helyettese, a Matematikai és Informatikai Kar volt dékánja, az Egyetemi Csillagda igazgatója.

Egyetemi oktató volt a Bolyai, majd a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, 1961-ben lett docens, 1972-ben egyetemi professzor, majd 1995-től a Mechanikai és Csillagászati Tanszék konzultáns professzora. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBT) szenátusának tudományos titkára (1968–1972); a BBT Matematikai Karának dékánja (1976–1984); a BBT rektor-helyettese (1984–1990); a kolozsvári Matematikai Intézet igazgatója (1976–1984, 1986–1990); az egyetem új Csillagvizsgálójának alapító igazgatója (1977). /Dr. Szenkovits Ferenc tanszékvezető docens, Mechanikai és Csillagászati Tanszék: Pál Árpád (1929–2006). = Szabadság (Kolozsvár), júl. 26./

Július 26-án megkezdődött Marosvásárhelyen a Fél-sziget Fesztivál, melyre a szórakozni vágyók tízezreit várják a szervezők. /Elkezdődött a Fél-sziget! = Szabadság (Kolozsvár), júl. 27./

Elhunyt Bán Péter /Székelymuzsna, 1946. júl. 14. – Székelymuzsna, 2006. júl./ ismert műfordító. Július 14-én 60. születésnapján köszöntötték barátai. A Baltikum és Európa észak-keleti népei, a szláv nyelvcsalád tagjai barátjukat veszítették el. /Bajna György: Bán Péter a csillagútra lépett. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 28./

Július 23. és 29. között zajlik Ádámoson az immár hatodik éve megrendezett szóróványtábor. A tábor az alsó Kis-Küküllőmenti Magyar Ifjúság Szövetség (ALKISZ) szervezi meg minden évben. /Menyhárt Borbála: Hasznosat kellemesen. Szóróványtábor Ádámoson. = Népújság (Marosvásárhely), júl. 29./

A 2005-ös kisebbségi törvénytervezet a fő témája a Magyar Kisebbség társadalomtudományi folyóirat legújabb /35–36./ számának. A Stúdium rovatban Kiss Ágnes Románia határon túli románság-politikájáról írt, Sárándi Tamás pedig a Magyar

Népi Szövetségről és a magyar lakosságot ért sérelmekről értekezett. /Magyar Kisebbség / 35–36. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 29./

Elhunyt Szász János író, költő, újságíró /Belgrad, 1927. júl. 14. – Bukarest, 2006. júl. 29./, miután agyvérzés miatt több héten át feküdt kómában. Könyveinek száma – verseken kívül elbeszélések, kisregények, regények, útirajzok, esszék, műfordítások – meghaladja a harmincat. /Á. H.: Elhunyt Szász János. = Új Magyar Szó (Bukarest), júl. 31./

Hármas szoboravató augusztus 5-én Zsombolyán: Bartók Béla magyar (1881–1945), Emmerich Bartzer német (1895–1961) és George Enescu román (1881–1955) zeneszerzők szobrait avatták, a zsombolyai főutca másik oldalán az évekkel ezelőtt leleplezett Petőfi Sándor-, Mihai Eminescu- és Peter Jung-szobrok sorakoznak (valamennyi alkotás Soltész Teophil helybéli művész alkotása). /Pataky Lehel Zsolt: Hármas szoboravató Zsombolyán. = Nyugati Jelen (Arad), aug. 7./

Több ország történészei adtak találkát Gyulafehérváron a Hunyadi János tiszteletére augusztus 9–11. között rendezett tudományos ülészen, emlékezve az 1456-os nándorfehérvári, törökök feletti győzelmére. Jakubinyi György érsek középkori latin nyelvű misét tartott, amit olasz nyelvű, Szent Istvántól napjainkig ívelő rövid történelmi áttekintéssel folytatott. /Tamás András: Akiért a harang szól. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 11./

Augusztus 12-én Kolozsváron tartották a Magyar Reformátusok V. Világtalálkozójának nyitőünnepségét. A világtalálkozón a Bocskai szabadságharcról és a bécsi béke 400., valamint az 1956-os forradalom 50. évfordulójáról is megemlékeznek, az egész Kárpát-medencére kiterjedő rendezvényeken. Az augusztus 12–22. között zajló ünneppsorozat a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben tartott Bocskai-émlékünnepélyel kezdődött, az intézet udvarán felavatták Bocskai István mellszobrát. A világtalálkozó több helyszínen folytatódik, Nagyváradon Református Ifjúsági Világtalálkozót zajlott, rendezvények lesznek Péterfalván (Kárpátalja), Bácsfeketehegyen (Délvidék), Kassán, valamint Sárospatakon. /Vincze Judit: „Tedd maradandóvá”. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 14./

A Székelyudvarhely melletti Szejkefűrdőn, avagy ahogy a szervezők megfogalmazták, az unitáriusok legnagyobb szabadtéri templomában, nyolcadik alkalommal került sor a hét végén az Unitáriusok Egyetemes Találkozójára. /Szász Emese: Unitárius találkozó Szejkefűrdőn. = Hargita Népe (Csíkszereda), aug. 14./

István király oltára emelése alkalmával Mercurius apát hozta magával megőrzés végett a Berettyó partján lévő famonostorába a szent király épségben maradt jobbát, innen a település neve, Szentjobb. A szentjobbi apátság egyik legnagyobb képviselőjének, Mercurius apátnak egész alakos szobrát, Sánta Csaba szovátai szobrászművész alkotását, Tempfli József váradi megyéspüspök áldotta meg augusztus 19-én, az ünnepi szentmise után. /Szoboravatás Szentjobbon. = Vasárnap (Kolozsvár), aug. 20./

Hosszas betegség után elhunyt Bónis Johanna /Misztótfalu, 1950. jún. 21. – Marosvásárhely, 2006. aug. 22./, a Maros Megyei Múzeum igazgatója.

Bónis Johanna 1979-ben lett a Maros Megyei Múzeum munkatársa, 1982-től főmuzeológusként, az utóbbi két évben az intézmény vezetőjeként dolgozott. Fő kutatási területe Erdély történelme, ezen belül a középkori kézműipar, város- és céhtörténet, a művészeti intézmények fejlődése. Kötete jelent meg az erdélyi céhekről, a székelyföldi iparmúzeumról, képes útikalauzt írt Marosvásárhelyről. /Antal Erika: Elhunyt Bónis Johanna. = Krónika (Kolozsvár), aug. 23./

Életének 77. évében elhunyt dr. Kiss Elemér /Brassó, 1929. aug. 25. – Marosvásárhely, 2006. aug. 23./ matematikaprofesszor, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, jeles Bolyai-kutató. Az utóbbi másfél évtizedben Bolyai Jánosnak a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtárban található kéziratos hagyatékát tanulmányozta. Nagy lelkesedéssel vett részt az Erdélyi Magyar Tudományegyetem megalapításában, a Sapientia Alapítvány marosvásárhelyi fiókjának első elnöke volt. /Elhunyt Kiss Elemér Bolyai-kutató professzor. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 24./

A magyar kormány úgy döntött, a Márton Áron Szakkollégiumot beolvasztja a Balassi Bálint Intézetbe. A Márton Áron Szakkollégium (MASZ) nemcsak másfélezer kollégiumi ágyat jelent, hanem ugyanannyi ügyet is. Ugyanis ahány hallgató, annyiféle probléma akad az idegenrendészeti kérdésektől az ösztöndíjazásig, a szülőföldre való visszatérés megkönnyítéséig – nyilatkozta Drescher J. Attila, a MASZ főigazgatója. Ő a hivatalos közlönyből értesült arról, hogy az eddig önálló költségvetési szervként – az Oktatási Minisztérium háttérintézményeként – működő szakkollégiumi hálózatot 2007. január 1-jei határidővel beolvasztják a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetbe. /Guther M. Ilona: Megszűnik a határon túliak kollégiuma. A HTMH sorsára jut a budapesti Márton Áron Szakkollégium. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 28./

A hét végén ötödik alkalommal szervezte meg az Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MÍL) éves írótáborát Zetelakán. Az írótábor alapcélja: irodalmi fórumként teret adni a hazai és határon túli magyar írók találkozásának, eszmecseréjének. Az idei írótáborban kiemelten az 1956-os forradalomra emlékeztek, de az irodalmi műhelyek, folyóiratok bővülő pályázati lehetőségeit is felvázolták. /Tóth Adél: Palacsintás E-MÍL tábor. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 28./

Az idei, június 22 – július 1. között zajló kisvárdai fesztivált értékelte a vele készült beszélgetésben Nánay István zsűrielnök. Nincs olyan színház, amely minden előadásában az optimális szereposztást, az ideális megvalósulást tudná biztosítani. Az erdélyi magyar színházakban ugyanis nagyon sok fiatal van, néhány idős és hiányzik a középgeneráció. /Gergely Zsuzsa: Visszapillantó – Kisvárdá 2006. Beszélgetés Nánay István színházkritikussal. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 2./

Jakó Zsigmond történész 90 éves /Biharfélegyháza, 1916. szept. 2./ 1941-ben Kolozsvárra került, az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárában dolgozott. Bekapcsolódott a kolozsvári egyetemen folyó magyar történészképzésbe is, 1941-től nyugalmába vonulásáig (1981) oktatta előbb a magyar történelmet, majd a középkori egyetemes történetet és a történelem segédtudományait. Az erdélyi történet középkori forrásainak feltárása, a segédtudományok valamint az intézmény-, társadalom- és művelődéstörténet területén folytatott kutatásainak eredményeit önálló kötetekben és tanulmányok hosszú sorában tette közzé.

Negyven esztendő egyetemi pályafutása során történelemtanárok és kutatók nemzedékei kerültek ki a keze alól. A gyalui vártartomány urbáriumi c. vaskos kötete 1944-ben jelent meg, utána szintén koraujkori emlékiratok és levelek következtek (Misztótfalusi Kis Miklós, Rettegi György), de az enyedi Bethlen Kollégium diáknevsorát is ő betűzte ki. Folyamatosan dolgozott az erdélyi középkori okleveles anyaggal, A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei c., két vaskos kötetre terjedő, terjedelmes bevezető tanulmánnyal kísért forráskiadványa azonban csak 1990-ben jelenhetett meg. Erdélyi okmánytár címen foglalta kiadványba az Erdélyre vonatkozó oklevelek magyar nyelvű kivonatait, az eddig megjelent két kötet után most töretlen munkakedvvel a harmadikon dolgozik, fiatal tanítványai közreműködésével. Ugyancsak az ő felügyeletével látott nyomdafestéket nemrég az Erdélyi fejedelmek királyi könyvei c. kiadvány, nyomdában van a gyulafehérvári káptalan jegyzőkönyveit kivonatoló kötet, és Torda vármegye fejedelemségkori jegyzőkönyvei is nemsokára kiadásra kerülnek. /Sipos Gábor: A kilencven éves Jakó Zsigmond születésnapjára. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 16./

Több mint kétszáz diák kezdte meg tanulmányait a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kolozsvári tagozatán. A két létező szak mellett idén beindították a Nemzetközi kapcsolatok – európai tanulmányok szakot is 40 diákkal. /(nhd): Tanévnyitó ünnepség a Sapientián. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 19./

A múlt hét végi kétnapos tanácskozást rendezett a temesvári Szórvány Alapítvány Temesváron, a Kós Károly Közösségi Központban, egyúttal a szervezet székházát is felavatták. A konferencia „A nyelvi/emberi jogok és a közigazgatási jog” címet viselte, amelyen bánági, erdélyi, magyarországi, felvidéki, muravidéki és ausztriai előadók, tudományos kutatók, pedagógusok vettek részt. – Kizárólag szakmai, tudományos jellegű rendezvény volt – fejtette ki Bodó Barna, az alapítvány elnöke. A Szórvány Napokon előadást tartott Pomogáts Béla irodalomtörténész, az Illyés Közalapítvány elnöke is, aki a rendezvényen bejelentette, hogy január elsejétől lemond az IKA élén betöltött posztjáról. A döntését azzal indokolta, hogy nem látja biztosítottnak a magyar kormány részéről a közalapítvány jövőjét. /Pataky Lehel Zsolt: Szórvány Napok – 2006. = Nyugati Jelen (Arad), 2006. szept. 19./

Az utóbbi években jelentősen csökkent a határon túli magyaroknak szánt támogatás, ezért az oktatási pályázatok száma is jóval kevesebb volt. Ennek ellenére a Magyar Pedagógus Szövetség szovátai Teleki Oktatási Központjában az idén is sikerült

számos tábort, képzést megszervezni, /(vajda): Számvetés a TOK-nál. = Népújság (Marosvásárhely), szept. 20./

Tizennégy Bákó megyei faluban több mint ezer diák vesz részt az új tanévtől iskolai magyarórákon. Tizenöt pedagógus foglalkozik a csángó gyerekekkel, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége anyagi támogatásával. Róka Szilvia, az MCSSZ elnöke elmondta, rajtuk kívül még tizenketten tanítanak magyar nyelvet, zenét és táncot a délutáni foglalkozásokon részt vevő ezerkétszáz csángó gyermeknek, /(fekete); Bákóban magyarórákat tartanak. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), szept. 21./

Szeptember 17-én, vasárnap, a Kovásznai Napok sokadalmában, felavatták Ignác Rózsa mellszobrát, Vargha Mihály alkotását. Ignác Rózsa realista regényekben számolt be a Trianon utáni letargiából lassan ocsúdó erdélyi magyarság életéről (Anyanyelve magyar, Rézpénz, Született Moldovában, Urak és úrfiak), és energiáiból arra is futotta, hogy a harmincas években, a „keleti magyarok nyomába” szegődve, riportokban számoljon be a bukaresti, regáti, bukovinai magyarok életéről, eljutott a csángók közé is. Élményeit nemcsak a riportsorozatban, hanem egyik legfontosabb művében, a Született Moldovában című regényében is megírta. A csíkszeredai Pro Print Kiadó sorozatban adja ki műveit, Ignác Rózsa végre hazatért. /Bogdán László: Szobor és mű. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), szept. 23./

Harmincadik alkalommal szervezték meg szeptember 23-án, vasárnap Gyimesközéplokon a Tatros forrásánál elnevezésű csángófesztivált. /30. csángófesztivál Gyimesközéplokon. = Krónika (Kolozsvár), szept. 25./

A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet tanári kara és hallgatósága szeptember 27-én ünnepelte a 90. életévét betöltött Tőkés István teológiai professzort, megjelentek az Erdélyi Református Egyházkerület és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület elöljárói, számos lelkész és sok más meghívott. A méltatások bemutatták az idős professzor termékeny életét. Szó esett sok szakmunkájáról, a harmonikus pedagógusi, igehirdetői, családapai, egyházi és közéleti munkásságáról. Átadták az ünnepeknek az évforduló alkalmából kiadott emlékkönyvet, amelyben 52 hazai és külföldi teológus közölt a Tőkés István hármasszakterületébe vágó munkákat. /Ercsey-Ravasz Ferenc: Csak azt cselekedtem, ami a kötelességem. A 90 éves Tőkés István professzort köszöntöttük. = Szabadság (Kolozsvár), szept. .30./

Hosszan tartó betegség után elhunyt Sütő András szeptember 30-án Budapesten. Az író az Országos Onkológiai Intézet betege volt. Sütő András / sz. Pusztakamárás, 1927. jún. 17./ 1949-ig Kolozsváron a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola rendező szakos hallgatója, majd tanulmányait megszakítva a Falvak Népe című hetilap főszerkesztője lett. 1954-ben lemondott állásáról és Marosvásárhelyre költözött, ahol egészen 1989-ig a helyi lapok főszerkesztői pozícióját töltötte be. 1965 és 1977 között parlamenti képviselő, 1974-től 1982-ig a Romániai Írószövetség alelnöki posztját töltötte be. 1980-tól kezdve a Ceausescu-rezsim betiltotta műveinek

kiadását és színdarabjainak bemutatását, ezért 1980 és 1990 között csak Magyarországon tudott publikálni. 1990 márciusában, a marosvásárhelyi pogromok idején elvesztette egyik szeme világát. Legismertebb művei: Anyám könnyű álmot ígér (regény), Istenek és falovacskák (esszé), Egy lócsiszár virágvasárnapja (dráma), Csillag a máglyán (dráma), Káin és Ábel (dráma), Engedjétek hozzám jönni a szavakat (esszé), Szúzai menyegző (dráma), Advent a Hargitán (dráma), Szemet szóért (naplójegyzetek), Balkáni gerle (dráma). /Elhunyt Sütő András. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 2./ Századunk egyik legnagyobb írója, a kisebbségi magyar sors metaforája: művei többek irodalmi alkotásoknál, a korszak kritikái, jelentette ki az elhunyt Sütő Andrásról Kalász Márton, a Magyar Írószövetség elnöke. /Pályatársak, kortársak Sütő Andrásról. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 2./

Szeptember 30-án immáron kilencedik alkalommal tartotta tanévnyitóját Székelyudvarhelyen a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája. Az elsőévesek köszöntése után az Euromenedzser szakon sikeresen végzett diákok számára kiosztották a diplomákat. /Bágyi: Tanévnyitó és diplomaosztó a MÜTF-ön. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), okt. 2./

Október 1-jén kármelita kolostort szentelt fel Marosszentgyörgy tófalvi határában dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek. Életcélként az imádságot megnevező női szerzetesrend, a sarutlan karmeliták Erdélybe telepítése régi terve a Gyulafehérvári Főegyházmegyének, Jakubinyi György érseknek. /Mezey Sarolta: Felszentelték a marosszentgyörgyi Kármel kolostort. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 2./

A Sapientia Alapítvány Kuratóriuma október 2-án egyhangúan megválasztotta az Erdélyi Magyar Tudományegyetem új rektorát, dr. Dávid László professzor személyében. Dávid László 2004 márciusa óta az egyetem rektor-helyettese, megalakulása óta a marosvásárhelyi Műszaki és Humántudományok Kar Villamosmérnök Tanszékének vezetője. Rektori kinevezése 2007. január 1-től lép érvénybe. /Új rektor a Sapientia-n. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 3./ Kató Béla, az alapítvány kuratóriumának elnöke elmondta, új rektorra azért van szükség, mert az egyetem akkreditációs folyamatában követelmény, hogy a vezető tisztségeket aktív, ne nyugdíjas korú személyek töltsék be. /Debreczeni Hajnal: Új rektor a Sapientia-EMTE élén. = Új Magyar Szó (Bukarest), okt. 3./

Idén új fejezet kezdődik a Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) számára a stratégiai fejlesztés jegyében – jelentette be szeptember 30-án Nagyváradon Tőkés László királyhágómelléki református püspök, a PKE vezető-testületének elnöke az egyetemi tanévnyitón. Geréb Zsolt, az egyetem rektora elmondta, a most induló, 16. egyetemi tanévben mintegy 1300 diák kezdi meg tanulmányait 13 szakon, amelyet kiegészít a tavaly a Debreceni Egyetemmel közösen beindított agrárszak: ezen 50 hallgató kezd el a tanévet. A rektor közölte, idén felnőttképzési programmal bővül a kínálat, Nagyváradon és Szatmárnémetiben oktatnak angol nyelvet és számítógépes

ismereteket. /Balogh Levente: Rövidesen akkreditáltatják a Partiumi Keresztény Egyetemet. = Krónika (Kolozsvár), okt. 3./

A határon túli magyar könyvtárosok számára Nyíregyházán szerveztek továbbképző tanfolyamot. A továbbképző tanfolyamon négyen vettek részt Romániából, hét könyvtáros pedig Kárpátaljáról érkezett, /(r): Könyvtárosok egymás közt. = Szatmári Magyar Hírlap (Szatmárnémeti), okt. 3./

A magyar forradalom 50. évfordulójára jelenik meg a Polis Könyvkiadó és az Erdélyi Múzeum-Egyesület közös kiadásában az 1956 Erdélyben. Politikai elitéltek életrajzi adattára 1956–1965 című kötet. A kiadványt Dávid Gyula tanulmánya és egy, a nagyobb pereket adatszerűen bemutató fejezet vezeti be. Közel 1400 személy adatait sikerült összegyűjteni. Szükség volt levéltári kutatásra is. /Köllő Katalin: Könyv az '56-os politikai elitéltekről. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 5./

Erdély-szerte megemlékeztek az 1848–1849-es magyar forradalomról és szabadságharcról. A központi rendezvényeket az idén is Aradon tartották, ezeken részt vett Göncz Kinga magyar külügyminiszter és Markó Béla RMDSZ-elnök is. /Egykor meghaltak szabadságért, egyenlőségért, testvériségért. Kegyeletteljes megemlékezés az aradi vértanúkra. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 7./

Méltó helyre, Kolozsváron a Bocskai-szülőházba – azaz a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem előcsarnokába – került dr. Berek Lajos ezredes, a magyarországi Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem dékánjának legújabb Bocskai-szobra. Kató Béla, a Sapientia Alapítvány elnöke beszédében kifejtette: kevés nemzetnek és kevés városnak adatik meg az a gazdagság, hogy ilyen kis területen két király szülőházával büszkélkedhessen. /Nagy-Hintós Diana: Újabb Bocskai-szobor Kolozsvárott. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 11./

Mintegy ötven év után az idei tanévtől ismét tanítják Kolozsváron a történelem karon a magyarság történetét – tájékoztatott Vekov Károly történész, egyetemi előadótanár. Utoljára Kolozsváron a Bolyai Egyetemen folyt hasonló képzés, ezt most a Babeş-Bolyai Tudományegyetem történelem karán is sikerült bevezetni. Négy féléves tananyagról van szó, egyelőre csupán előadások formájában zajlik majd az oktatás, de remélhetőleg jövőtől már a szemináriumokat is beiktatják. Eddig a magyarságtörténet választható tantárgy volt, mostantól kezdve azonban kötelező tananyag lesz. /P. A. M.: Magyarságtörténeti előadások a BBTE-n. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 11./

Sokadik csatavesztés után a háborút is elveszítette a sepsiszentgyörgyi önkormányzat: a brassói közigazgatási táblabíróság megfellebbezhetetlen ítéletet hozott a Petőfi utca ügyében. Eszerint az önkormányzat köteles visszavonni utcanévadási határozatát, nem lesz Petőfi Sándor utca. /Petőfi végérvényesen odaveszett. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 13./

A Bolyai Tudományegyetem újraindításáért Erdély nagyobb városaiban szervezett tavalyi gyertyás tüntetéssorozat első évfordulóján a magyar magánegyetemek helyzetének rendezését, kulturális autonómiát követel október 13-án kezdődő rendezvénysorozatán a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB), valamint erdélyi magyar ifjúsági szervezetek: az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI), a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) és az Országos Magyar Diákszövetség (OMDSZ). Október 12-én Csíkszeredában szerveztek találkozót. Marosvásárhelyen október 12-én Hantz Péter, a BKB alelnöke, illetve Ajtay Kincses Mária, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem tanszékvezetője beszélt a helybéli magyar felsőoktatás gondjairól. A BKB rendezvénysorozata a tervek szerint Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön és Csíkszeredában folytatódik. /Kovács Zsolt, Kulcsár Andrea: Rendezvénysorozatot tartanak a Bolyai Egyetem visszaállításáért szervezett gyertyás tüntetések évfordulóján. = Krónika (Kolozsvár), okt. 13./

Négy sapientias egyetemista diákot bántalmaztak szeptember 11-én éjszaka Csíkszeredában egy Petőfi utcai szórakozóhelyen. /Kozán István: Csíkszereda egyetemi város. Sapientiasokat vertek meg. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 14./

Szükségessé vált, hogy a civil szervezetek képesek legyenek alternatív források megteremtésére, mivel a jelenlegi pályázati rendszer nem teszi lehetővé, hogy a különböző civil szervezetek működési költségekre is pályázhassanak – foglalta össze Egri István, az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány (ERMACISZA) elnöke az október 14-én véget ért VIII. Civil Fórum legfontosabb következtetését. A rendezvényen több mint 220 civil szervezet vett részt. /Kiss Előd Gergely: VIII. Civil Fórum: közösségi forrásteremtés. = Új Magyar Szó (Bukarest), okt. 16./

A Lugosi Református Egyházközség mellszobrot állíttatott dr. Pogány Károlynak (1848–1925), az egyházközség néhai főgondnokának, a történelmi Krassó-Szörény vármegye egykori főispánjának, Pokker László lugosi szobrászművész alkotását. A szoborállítás október 15-én, a Magyar Református Világszövetség Napján történt. /Pataky Lehel Zsolt: Szobrot avattak Pogány Károlynak. = Nyugati Jelen (Arad), okt. 17./

Harminc éve halt meg Szilágyi Domokos (Nagysomkút, 1938. július. 2. – Kolozsvár, 1976. november. 27.) költő, műfordító, esszéíró; a romániai magyar költészetet megújító első Forrás-nemzedék egyik legnagyobbja. Szilágyi Domokost sarokba szorította a román titkosszolgálat, és elérte, hogy olyan terhelő adatokat szolgáltatson, amelyek felhasználhatók voltak a koncepciós perekben a vádpontok megfogalmazására. /Boros Zoltán: A szekusdossziék és a nagy rászedés. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), okt. 17./

Erdély több városában szerveztek október 17-én nyílt napot az 1959-ben elvett Bolyai Egyetem újraindításáért. A Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön párhuzamosan zajlott esemény keretében a résztvevők az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc áldozatairól is megemlékeztek. Bodó Barna, egyetemi

docens, a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) elnöke kiemelte, a Bolyai Egyetem újraindítása természetes követelése a romániai magyar közösségnek. A nyílt nap szervezői: a Bolyai Kezdeményező Bizottság, az Erdélyi Magyar Ifjak, a Magyar Ifjúsági Tanács, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Oktatási Szakbizottsága, az Országos Magyar Diákszövetség és a Kolozsvári Magyar Diákszövetség. /P. A. M.: Nyíltan az önálló magyar felsőoktatásról. Emlékezés 1956 áldozataira, az egykori Bolyai Egyetemre. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 18./

Életének 84. esztendejében elhunyt Dáné Tibor /Kolozsvár, 1923. márc. 24. – Kolozsvár, 2006. október 11./ A Bolyai Tudományegyetem jogi, közgazdasági és pedagógiai szakán végzett. Volt a kriminalisztika megbízott előadója az egyetemen, közben az Erdély c. napilap belpolitikai szerkesztője, tanár Szucságon és Kolozsvárt, a Palocsay-féle növénybiológiai kutatóállomás munkatársa, majd 1958 és 1969 között az Ifjúsági Könyvkiadó kolozsvári fiókjának felelős szerkesztője, végül 1970-től nyugdíjazásáig a Dacia Könyvkiadó magyar részlegének tudományos szerkesztője, többek között a népszerű Antenna sorozat gondozója. Dáné Tibor mindenekelőtt író volt. /Jancsik Pál: Búcsú Dáné Tibortól. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 18./

1956 októberében egész Erdélyt átszövő szervezkedés kezdődött. 1957-ben kezdődtek a letartóztatások, tíz vádlottat 1957. november 4-én kivégeztek. A mártírok névsora: Szoboszlai Aladár pécskai plébános, báró Huszár József (Kolozsvár), Ábrahám Árpád torjai plébános, Kónya István Béla kézdivásárhelyi ügyvéd, Orbán Károly (Marosvásárhely), Tamás Imre (Csíksomlyó), Tamás Dezső (Csíksomlyó), Stefan Fintinar (Arad), Orbán István (Csíksomlyó) és Lukács István pécskai kereskedő. Szoboszlait és társait ártatlanul végezték ki. /Iochom István: Ezerkilencszázötvenhat: Nem látta a napot öt esztendeig (Az utolsó túlélő) = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 21./

Történelmi parkot és 1956-os emlékművet avattak Sepsiszentgyörgyön a Városi Művelődési Ház udvarán, október 22-én. A szervezők, a Volt Politikai Foglyok Szövetsége, az Erdélyi '56-os Bajtársi Társaság a helyi tanács és a prefektúra támogatásával állították fel Vargha Mihály alkotását. /Simó Erzsébet: Emlékművet avattak Sepsiszentgyörgyön (1956-ra emlékezünk. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 23./

A Mezőség esélyei civil összefogással címmel tartottak tanácskozást Marosvásárhelyen. A Kárpát-medencei Keresztkötődések Konferencia-sorozat nyolcadik rendezvényét a Kráter Műhely Egyesület szervezte. A Magyarországról érkező kisebbségkutatókat, irodalmárokat, művészeket Mezőmadarason a helybeli fejlesztési egyesület vendégházában szállásolták el. A megnyitón Turcsány Péter, a Kráter Műhely Egyesület valamint a konferencia elnöke hangsúlyozta, hogy a civil összefogás szükségessége hozta létre a rendezvényt, melyen képet alkottak Mezőség történelmének, tájékológiájának, művelődéstörténetének, népi kultúrájának és művészetének alakulásáról. Fel kell készülni egy nagy visszavonulásra, és menteni a menthetőt azokon a

foszlánytelepüléseken, ahol már 50-nél kevesebb a magyar lakosság létszáma – hangzott el Vetési László, az Erdélyi Református Egyházkerület szórványügyi előadójának körképében. A Mezőség 147 falvát gyalog bejáró és ötven éven át követő Kövesdi Kiss Ferenc életművét, emberi magatartását Papp Vilmos budapesti lelkész méltatta, aki hűséges társa és támogatója volt utolsó éveiben. Megnyílt Gálfy-Bódi Tamás mezőségi születésű képzőművész kiállítása, amelyet dr. Székely András Bertalan nyitott meg. /Bodolai Gyöngyi: Misztikum és valóság. Konferencia a Mezőségről. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 24./

1956 után átfogó megtorlási hullám kezdődött Romániában, koncepciós politikai pereket rendeztek. A Magyar Autonóm Tartományban 1956. október 28-a és 1965. december 31-e között a katonai ügyészségi adatok szerint mintegy 1100 személy ellen indítottak bűnvádi vizsgálatot. Ezek közül 826-ot állítottak bíróság elé és ítélték sokévi kényszermunkára. A megtorlás 1958–59-ben tombolt a legvadabbul. Az esetek 46%-ánál a vádiratokban tételesen is szerepel az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcral kapcsolatos „ellenforradalmi” megnyilvánulás. A bíróság elé állítottak legtöbbször marosvásárhelyiek. A más tartománybeliek közül legtöbbször – 30-an – brassóiak voltak és a 77 tagú EMISZ-ügyhöz kapcsolódtak. /Dr. Pál-Antal Sándor: '56 – romániai megtorlások. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 25./

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc utáni megtorlás áldozatául esett – kivégzett, börtönt viselt, más módon meghurcolt – protestáns teológiai tanárok, diákok, lelképásztorok és egyháztagok tiszteletére emlékművet avattak október 28-án Kolozsváron a Protestáns Teológiai Intézet hátsó udvarán. Az emlékmű a szovátai Bocskai Vince szobrászművész alkotása. Emlékező beszédet mondott Csiha Kálmán ny. református püspök és Mózes Árpád ny. evangélikus püspök, mindketten éveket voltak börtönben. /Ördög I. Béla: Figyelmeztető félig nyitott/cukott ajtó. 1956-os emlékművet avattak Kolozsváron. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 30./

Magyarország volt miniszterelnökének, az erdélyi születésű gróf Bethlen Istvánnak a mellszobrát, Blaskó János szobrászművész alkotását leplezték le október 28-án egykori szülőfalujában, Gernyeszegen. Veress Róbert gernyeszegi református lelképásztor kiemelte: Bethlen István példakép mindenkinek erkölcsszeretete, népszere-tete, igazságszeretete, hite miatt elsősorban. A szobor alapzatán ez áll: hazaérkezett Bethlen István, aki 1874-ben született Gernyeszegen, 1946-ban halt meg Moszkvá-ban. /Berekméri Ildikó: „Hazaérkezett” az egykori miniszterelnök. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 30./

November 3-án kezdődött Kolozsváron a Bethlen Kata Diakóniai Központban a 2. Kisebbségi Felsőoktatási Konferencia, amelyet a Bolyai Kezdeményező Bizottság szervezett, jelentős kül- és belföldi részvétellel. A rendezvényen megjelentek, és ismertették helyzetüket az Európa-szerte működő kisebbségi tannyelvű egyetemek képviselői. Többek között elhangzott: az Európai Unióban a kisebbségek képesek

kell hogy legyenek ellenállni akár a természetes asszimilációs folyamatoknak is, ezért őket többletjogok illetik meg. Smaranda Enache, a Pro Europa Liga társelnöke elmondta: itt most nem csupán a magyar nyelvű felsőoktatás kérdése merül fel, hanem elsősorban az, miként szembesülünk mi, magyarok és románok a közös közelmúlttal. – Ha így folytatjuk, akkor 60–80 éven belül a magyar közösséget is elveszítjük, ugyanarra a sorsra jut, mint a szász vagy a zsidó közösség – figyelmeztetett a polgárjogi aktivista. A konferencián kiderült, hogy Galíciában (Spanyolország északnyugati csücskében) a galego nyelv hivatalos státuszának örvend, hogy a Santiago De Compostella városbeli galego egyetem létrehozása politikai konszenzus eredménye. /Ercsey-Ravasz Ferenc: Nem elég a lehetőség, döntésjog szükséges. Kisebbségi felsőoktatási konferencia Kolozsváron. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 4./

Egy százezer fős nemzeti kisebbség is igényt tarthat önálló egyetem fenntartására, hiszen erre van már példa az európai gyakorlatban – javasolták a Kolozsváron zajló II. Európai Kisebbségi Felsőoktatási Konferencia résztvevői. A rendezvényt szervező Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) elnöke, Bodó Barna egyetemi tanár elmondta: ezt a kitételel foglalták bele a kisebbségi nyelvű felsőoktatás európai chartájának tervezetébe. /B. T.: Megvitatták a kisebbségi nyelvű felsőoktatás európai chartáját. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 6./

November 5-én Gelencén leleplezték Márton Áron püspök egész alakos szobrát, Petrovits István alkotását. /Iochom István: Márton Áron-szobrot avattak Gelencén. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), nov. 6./

A Nagyszebeni Magyar Kulturális Iroda kilenc hónapja működik. Ezalatt sikerült nagyszabású rendezvényeket szervezniük, több partnerségi kapcsolatot kialakítaniuk, és állandó kulturális tevékenységet biztosítanak a nagyszebeni szórvány magyar közösség részére. /Eredményes a Magyar Kulturális Iroda munkája. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 11./

Tizedik kiadásához érkezett a Csíkszeredában évente megtartott Erdélyi Orvosnapok. A jubileumi szakmai rendezvény idéntől új formát öltött: ezután mint az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Orvosi és Gyógyszerésztudományi Szakosztályának állandó őszi továbbképző konferenciája jelentkezik. /Forró-Erős Gyöngyi: Jubileumi orvos-napok. = Hargita Népe (Csíkszereda), nov. 11./

Nyolc korszerűen felszerelt szoba várja a Dési Római Katolikus Szórványkollégium felújított épületében a 28 bentlakó magyar gyereket a dési ferences kolostor jóvoltából. /Farkas Imola: Munkálkodás a tudomány és jámborság jegyében. Új épületben a Dési Római Katolikus Szórványkollégium. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 13./

November 10-től 12-ig Marosvásárhelyen tartották a IV. Erdélyi Magyar Régészeti Konferenciát, amelyen a hazai szakemberek mellett neves magyarországi vendégek tartottak előadást. Bajusz István, a romániai magyar régészeket tömörítő Posta Béla Egyesület elnöke mondott beszédet.

A Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Egyesület Érem- és Régiségtárából című új folyóiratot Kovács András felelős szerkesztő mutatta be. /(*bodolai*): Régészkatatók tudományos fóruma. = *Népújság* (Marosvásárhely), nov. 14./

Szatmár megyében a diákoknak mindössze huszonhat százaléka tanul magyar nyelven. Kónya László, a Szatmár Megyei Tanfelügyelőség főtanfelügyelő-helyettese az egyik legfontosabb tervnek és feladatnak tartja: növelni a magyarul tanuló diákok számán. Az országos adatok alapján 268 ezer magyar anyanyelvű gyermek közül mindössze 179 ezer kezdi meg magyar nyelven az iskolát, a többiek román nyelven szerzik meg az alapokat. /*Bodnár Gyöngyi*: Megindult a beiskolázás előkészítése. Sok magyar gyermek tanul románul. = *Szatmári Magyar Hírlap* (Szatmárnémeti), nov. 17./

Rendőrségi kihallgatáson megverték és elektrosokkal áramot vezettek több kiskorúba november 17-én Csíkszeredán a rendőrségen. A Kós Károly Szakközépiskola és a Székely Gábor Iskolaközpont három-három tanulóját lopás kapcsán kísérték be a rendőrségre. A Hargita megyei rendőrpáncsnokság szóvivője, Filip Gheorghe nem tudott arról, hogy a tanulókat megpofozták vagy esetleg megverték volna. Sógor Csaba RMDSZ-szenátor szerint nem először történik rendőri túlkapás a környéken, amit az RMDSZ-képviselők rendszeresen jeleznek az illetékes hatóságoknak. /*Kelemen Tamás*: Iskolásokat vertek meg a csíkszeredai rendőrök = *Krónika* (Kolozsvár), nov. 20./

November 18-án a Romániai Magyar Dalosszövetség Kolozsváron tartotta évértékelő közgyűlését, melyet Guttman Mihály tiszteletbeli elnöke nyitott meg. A kórusletről Tóth Guttman Emese elnök, a fűvészenekarok munkájáról Kelemen Antal alelnök, a gregorián szakosztály szolgálatáról Jakabffy Tamás karnagy számolt be. /*Kovács András*: Gazdag évet zár a dalosszövetség. = *Népújság* (Marosvásárhely), nov. 22./

Az elmúlt hét végén tisztújító közgyűlést tartott a Romániai Magyar Cserkészszövetség. A szövetség székhelye továbbra is Sepsiszentgyörgyön van. /*Cserkészisztújítás*. = *Hargita Népe* (Csíkszereda), nov. 22./

Kizárták a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) tanári karából a felsőoktatási intézmény két oktatóját, Hantz Péter és Kovács Lehel adjunktust; a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) két alelnökét. Nicolae Bocşan rektor a testület ülésén a napirendi pontok megvitatása előtt, előzetes bejelentés nélkül bocsátotta szavazásra a kérdést, szélsőségességgel és fizikai erőszakkal vádolva a két magyar oktatót. A szankciót három magyar egyetemi tanár támogatta, köztük Szamosközi István, az Akadémiai Tanács alelnöke. /*Kelemen Tamás*: Kirekesztő multikulti. Kirúgta a BBTE szenátusa Hantz Péter és Kovács Lehel adjunktust – Magyar oktatók is megszavazták a döntést. = *Krónika* (Kolozsvár), nov. 28./

A marosvásárhelyi 7-es iskola 100. évfordulójának ünnepét megelőzően kedvezőtlenül alakult az iskola névadási kísérlete. Andrassy Árpádnak, a marosvásárhelyi 7-es iskola igazgatójának és a magyar szülőknek nem sikerült elérniük, hogy a taninté-

ményt az alapító dr. Bernády György egykori polgármesterről nevezzék el. A névadásra tett próbálkozás hatszor bukott meg. Legutóbb a román többségű igazgatótanács hat-öt arányban nyílt voksoláson szavazta le a kezdeményezést. A két iskola-épület folyosóján elhelyezett emléktáblákra a következő kétnyelvű felirat került: Az 1906-ban alapított marosvásárhelyi felsővárosi állami iskolák 100 éve. Bernády nevét még az emléktábláról is száműzték. Andrassy Árpád igazgató szerint a román kollégák még ehhez sem adták beleegyezésüket. /Mezey Sarolta: Beárnyékolt iskolaünnep. = Népújtság (Marosvásárhely), dec. 5./

Szatmárnémeti legújabb térképe román és angol nyelvű. Történelmi szövege inkább Ceaușescu országát, mint az EU-s Romániát idézi: kirekesztő. Említi a teuton lovagokat, a németeket, törököket, olaszokat, osztrákokat, de egy szóval sem a magyarokat. /Sike Lajos: Nem tudnak szabadulni. = Új Magyar Szó (Bukarest), dec. 6./

Háromrészes produkcióval ünnepli névadását december 11-én a Háromszék Táncegyüttes Mozgásszínházi műhelye. Az egy éve alapított sepsiszentgyörgyi mozgásszínház az M-Stúdió nevet veszi fel. /Kovács Zsolt: Trilógiával indít az M-Stúdió. = Krónika (Kolozsvár), dec. 8./

Az Erdélyi Református Egyházkerület közgyűlése december 8-án újráválasztotta tisztségébe a 2000-es püspökválasztáson indult „csapatot”, Pap Géza püspököt, Kató Béla lelkészi főjegyzőt, püspök-helyettest és Ötvös József missziói előadót, generális direktort. Mindhármuknak ez a második, de egyben utolsó, hat évre szóló mandátuma. /P. A. M.: Újraválasztották az Erdélyi Református Egyházkerület elöljáróit. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 9./

A Transindex erdélyi internetes portál és a Jakabffy Elemér Alapítvány három éve közös szolgáltatást indított. Az Erdélyi Magyar Adatbank (<http://www.adatbank.ro>) azóta gyarapodott. A jövőben is a tudástár bővítése, illetve a látogatottság növelése a célkitűzés – emelte ki Bárdi Nándor kisebbségtörténettel foglalkozó kutató, a tartalomfejlesztés vezetője. /Mihály Zsombor Erdélyi tudástár. Folyamatos tartalomgyarapodás az adatbankban. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 9./

December 9-én megtartotta ötödik adventi jótékonyági koncertjét az Aradi Hagyományörző Polgárok Asztaltársasága. /(balta): Ötödik adventi jótékonyági est. = Nyugati Jelen (Arad), dec. 11./

Dr. Szép Sándor vegyész-mérnök professzort választotta meg az Erdélyi Magyar Tudományegyetem szenátusa rektor-helyettesnek. A testület 2006. december 10-i ülésén hozott döntést, a Sapientia Alapítvány Kurátora jóváhagyta, így a csíkszeredai Műszaki és Társadalomtudományi Kar oktatója rektor-helyettes lett. /Új rektor-helyettes a Sapientia élén. = Új Magyar Szó (Bukarest), dec. 12./

Eckstein-Kovács Péter szenátor a vele készült interjúban hangsúlyozta, hogy az RMDSZ vezetőinek lejárásában részt vesznek a titkosszolgálatok. Törvényes előírás-

sok sérülnek azzal, ahogyan a titkosszolgálatok eljárnak. Az a feladatunk, hogy minden esetre felhívjuk a figyelmet, és követelnünk kell a törvénytelen állapot megszüntetését, a felelősök felfedését – mondta. /L. I.: Interjú Eckstein-Kovács Péter szenátorral az RMDSZ elleni lejáratási kampányról. = Új Magyar Szó (Bukarest), dec. 18./

December 15-én Nagy Zsolt, a Janovics Jenő Alapítvány elnökeként bemutatta a kuratórium tagjainak az Erdélyi Magyar Televízió és Rádió elkészült marosvásárhelyi székházát. /Elkészült az Erdélyi Magyar Televízió és Rádió székháza. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 18./

Több mint 5000 ajándék gyűlt össze a Magyar Református Szeretetszolgálat és az Erdélyi Református Egyházkerület Cipősdoboznyi szeretet erdélyi gyerekeknek elnevezésű karácsonyi akciója során. A csomagokat árvának, nehéz sorsú gyerekeknek adják, de felvették a kapcsolatot a nagycsaládosok országos szövetségével is. /Ketesy Beáta: A református egyház is gyűjtött. = Krónika (Kolozsvár), dec. 18./

A szórvány gondozásához és megtartásához szükséges hálózatot sok helyen kizárólag az egyházak jelentik – mondta Sólyom László államfő december 18-án, amikor fogadta a határon túli egyházak vezetőit Budapesten. A találkozón jelen voltak a négy erdélyi magyar protestáns egyház püspökei – Tőkés László, Szabó Árpád, Adorjáni Dezső, Pap Géza –, Jakubinyi György római katolikus érsek, Tempfli József nagyváradi megyés püspök, valamint a Csete Szemesi István, a Jugoszláviai Református Keresztény Egyház püspöke és Erdélyi Géza szlovákiai református püspök. /A magyar államfővel találkoztak a határon túli egyházak vezetői. = Új Magyar Szó (Bukarest), dec. 19./

November 23-án csendült fel első ízben a Paprika Rádió, az első kolozsvári, huszonnégy órán át magyar nyelven sugárzó kereskedelmi adó. /balázs): Tízezrek hallgatják a Paprika Rádiót. = Szabadság (Kolozsvár), 2006. dec. 21./

A Maros megyei törvényszék ismét elutasította, hogy a marosvásárhelyi Kossuth Lajos utca visszakapja régi nevét. A diktatúra utolsó éveiben Călărașilor-ra keresztelt utca a választott városi testület döntése ellenére sem kaphatta vissza eredeti elnevezését, mert az Európai Unióhoz alig néhány nap múlva csatlakozó romániai igazságszolgáltatás így döntött. Az indoklás szerint a Kossuth Lajos utcanév „veszélyezteteti a demokratikus jogállamiságot”. /Bálint Zsombor: Kossuth és a veszélyeztetett jogállamiság. = Népújság (Marosvásárhely), dec. 28./

2007

Január 1-jén tartotta Marosvásárhelyen az EMKE Maros megyei szervezete a Petőfi Sándor-émlékünnepséget. A szép számban megjelenteket Nagy László unitárius lelkész köszöntötte a Petőfi-szobornál. /Ményhárt Borbála: Petőfire emlékeztek. = Népújság (Marosvásárhely), jan. 4./

A határon túli magyarokkal kapcsolatos feladatok ellátására az idei évi költségvetésben ugyanannyi forrás szerepel, mint a 2006. évben – közölte Gémesi Ferenc, a Miniszterelnöki Hivatal (MeH) nemzetpolitikáért felelős szakállamtitkára. Ez nagyjából mintegy 12 milliárd forint körüli összeget jelent. Kitért arra is, hogy a Szülőföld Alapba egymilliárd forintot terveztek, de a megszűnő közalapítványoknak szánt forrásokat is ide csoportosítják át. Összességében két, legfeljebb két és fél milliárd forintra „töltődhet” fel a Szülőföld Alap – tette hozzá. /A kormány nyugtatgatja a határon túliakat. = Új Magyar Szó (Bukarest), jan. 5./

A délvidéki Magyarokanizsai Udvari Kamaraszínház januárban Erdély hat városában mutatja be a Magyarországon nagy sikerrel játszott A világ és a vége c. drámát, mely Wass Albert Jönnek és Adjátok vissza a hegyeimet című kisregényeinek színpadi változata. Az Erdélyi Magyar Ifjak és az Egyesült Magyar Ifjúság szervezésében zajló színdarabturné állomásai Székelyudvarhely, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Nagyvárad, illetve Kolozsvár. /Wass-színdarabturné. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 5./

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) magyar tannyelvű Természettudományi Karának létrehozása érdekében a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) aláírásgyűjtést kezdeményezett az intézmény főállású magyar oktatóinak körében. Az érintett 65 oktatóból 54 aláírta, vagyis 83 százalék támogatja az önálló magyar tannyelvű Természettudományi Kar létrehozását. /Aláírásgyűjtés a magyar karok létrehozásáért. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 9./

Ökumenikus istentisztelettel és koszorúzással emlékezett 2007 első vasárnapján Nagyenyed lakossága az 1849. január 8-i gyászos eseményekre, amikor 800 védtelen magyar, gyermek, nő és idős polgár esett áldozatul az öldöklésnek. A Zalatna, Abrudbánya, Verespatak, Magyarigen, Sárd mintegy 5000 magyar lakosát áldozatul szedő etnikai tisztogatás visszafordíthatatlanul idézte elő az elszórványosodást. /Nagyenyed pusztulásának emléke. = Új Magyar Szó (Bukarest), jan. 8./

Ismeretlen tettesek december közepén betörték Tófalvi Zoltán újságíró, tévészerkesztő, történész marosvásárhelyi lakásába, ahonnan fontos dokumentumokat, elektronikai cikkeket loptak el. A betörés – három év alatt immár a második – célja Tófalvi Zoltán szerint a megfélemlítés, valamint olyan iratok megszerzése volt, amelyek az 1956-os forradalommal kapcsolatosak, hiszen köztudott, hogy az '56-os események kutatásával foglalkozik. /Antalfi Imola: Újabb betörés Tófalvi Zoltán lakásába. = Népújság (Marosvásárhely), jan. 9./

Nagyenyedet földig rombolták, kirabolták, értékeit elpusztították. Axente Sever azt hirdette, hogy három nap alatt hamuvá teszik az egész várost. Úgy lett! Nagyenyeden kívül Nagylakon, Sinfalván és sok más településen zajlott még a magyarok kiirtása. /Bakó Botond: Másfél évszázados mártíromság a Maros menti Athénban. A szabadságharc áldozataira emlékeztek Nagyenyeden. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 10./

Január 1-jén megkezdte működését a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Kolozsvári Területi Bizottsága, amelynek létrehozásáról még az MTA 2006. október 30-i rendkívüli közgyűlése határozott. Az MTA új Kolozsvári Területi Bizottság az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) keretében működik. Feladata a romániai magyar tudományos közösség munkájának segítése, nyilvános fórumok biztosítása a kutatók számára, inter- és multidiszciplináris megbeszélések szervezése, regionális konferenciák támogatása. /Megalakult az MTA kolozsvári bizottsága. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 12./

A kolozsvári Bulgakov kávéházban tartotta meg január 15-én a félév utolsó óráját Hantz Péter, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem volt adjunktusa. A Bolyai Kezdeményező Bizottság alelnöke munkaszerződésének felbontása után többször is elmondta: kedvenc évfolyamainak „passzióból” is leadja a félévi tananyagot. Január 15-én már a kísérővel való belépést is megtiltották az egyetem volt oktatójának, így az utolsó órára a kávéházba gyűltek össze a diákok. /Utolsó óra a Bulgakovban. = Krónika (Kolozsvár), jan. 16./

Egy fontos és magyarosnak mondott vidéki városban, Marosvásárhelyen magyar ember lett a múzeum igazgatója. A városban ez rettenetes izgalmat szült. A főleg magyarellenes cikkeket író szerkesztő, a szintén magyarellenes képviselő és a prefektus támadta az új igazgatót. A vidéki román politizálás, főleg a vegyes lakosságú erdélyi végeken, még mindig a román-magyar ellentétekben egyesül. Minden más porhintés. /Sebestyén Mihály: Összefonódások. = Új Magyar Szó (Bukarest), jan. 16./

Új egyetem kezdi meg működését jövő hónapban Háromszéken: az intézmény az országban egyedülként művelődésszervezőket képez. A Pécsi Tudományegyetem Andragógiai Intézetének háromszéki tagozata az árkosi EU-központban kap helyet. /Kovács Zsolt: Árkoson is lesz egyetem. = Krónika (Kolozsvár), jan. 17./

Állapotok és változások címen jelent meg Csíkszeredán a Sapientia–EMTE Műszaki és Társadalomtudományi Karának kiadványa, a Téréség–Érték–Társadalom (TÉT- Könyvek) sorozatindító köteteként. Végzős egyetemi hallgatók tényfeltáró vizsgamunkáinak részleteit tartalmazza. Oláh–Gál Róbert, a jeles Bolyai-kutató kötetbe foglalta a két Bolyairól és követőikről közölt írásait Bolyai Farkastól Farkas Gyuláig /Státus Kiadó, Csíkszereda/ címen. /Könyvespolc a szerkesztőségben. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 19./

Megjelent az Erdélyi Művészet 25. száma. A lapindító Veres Péter sem remélte, amikor évekkal ezelőtt Székelyudvarhelyen létrehozta hiánypótló kiadványát, hogy elérkeznek a VII. évfolyam 3. számához, /(nk): Erdélyi Művészet 25. = Népújság (Marosvásárhely), jan. 20./

Életének 80. évében január 20-án Budapesten elhunyt Beke György. Az ismert író, újságíró, műfordító az erdélyi Uzonban született 1927-ben, 1989 óta él Budapesten.

Tanulmányait Kolozsvárott végezte a Bolyai Tudományegyetemen. Munkatársa volt 1947–1948 között a sepsiszentgyörgyi Népi Egységnek, 1974-ig a Romániai Magyar Szónak is. 1974 és 1987 között Kolozsvárott A Hét főmunkatársa, 1994-től a Magyar Élet főszerkesztőjeként dolgozott, 1995 és 2000 között a Nyelvünk és Kultúránk felelős szerkesztője volt. Számos regénye, interjúja, riportja jelent meg, első elbeszélése 1949-ben, utolsó regénye 2002-ben, címe Csángó történet. /Elhunyt Beke György író. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 22./ Beke György újra meg újra összerakta a maga, a mindannyiunk Erdélyét. De nemcsak Erdélyt. Havaselvét és Moldvát is, a nyugati meg a keleti magyar szórványt is, mindent, írta róla Sylvester Lajos. A magyarság egészének szellemi újrateremtője volt. Beke György 1989-ben telepedett át Budapestre. Vitte magával az otthonot, a székelyföldi hazát, a szórványban élők gondját-baját, Európa legárvább kisebbségének, a moldvai csángóknak a keservét. /Sylvester Lajos: Aki sokfelé, de mindig a szülőföldjén élt (Beke György halálára) = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jan. 22./

Az elmúlt másfél évtizedben kétségtelenül javult Erdélyben a magyar nyelvhasználat színvonala, ám közben folytatódnak a kedvezőtlen folyamatok is – vélekedett Péntek János kolozsvári nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár. Javultak a nyelvhasználatának feltételei, de jogilag egyetlen külső régióban sem vált hivatalossá a magyar (Szlovéniában regionálisan korábban is az volt). Romániában sem szűnt meg teljesen a nyelvhasználat korlátozottsága. Javult a korábban leépült szaknyelvek állapota. Azonban folytatódnak a kedvezőtlen folyamatok: a magyar nyelv regressziója földrajzi és demográfiai tekintetben; az alacsony szintű kétnyelvűség kiterjedése, amely nyelvcserehez vezet, a magyarul beszélők jelentős részének kedvezőtlen magatartása, például a tannyelv megválasztásban. A globalizáció is a román nyelv dominanciáját erősíti. Az OTP Bank magyar ügyfeivel is csak román levelezést folytat, a szupermarketnek Kézdivásárhelyen is csak román nyelvű feliratai vannak, s alkalmazottai jelentős részét Moldvából hozta. A magyar nyelvű oktatás színvonala aggasztóan romlott. Jelentős mértékben leépültek a falusi iskolák, amelyek korábban a középiskoláknak és az egyetemnek is a legjobb diákokat adták. Amennyiben a kis és közepes falvas magyar régiókban és a szórványokban is végrehajtják az iskola-összevonásokat, a magyar iskolák több mint fele megszűnik. A magyar oktatásban szükség lenne oktatási szakintézményre, háttérintézményre. Nincs egyetlen személy sem, akinek az lenne a foglalkozása és a feladata, hogy tanterveket, tételeket állítson össze. /Domokos Péter: Itthon is verseny lesz. = Erdélyi Riport (Nagyvárad), jan. 25./

Az Areopolisz Történelmi és Társadalomtudományi Kutatócsoport /Székelyudvarhely/ új tanulmánykötetét mutatták be Székelyudvarhelyen. A 2006-os évszámot viselő kiadvány a hatodik a sorban. P. Buzogány Árpád vázolta, hogy az előző években megjelent közlések miként gazdagították az Udvarhelyszékre vonatkozó ismereteket. Hermann Gusztáv Mihály szerkesztő jelezte, tervezik már a következő kötetet. /Hatodik Areopolisz. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), jan. 25./

Csíkszeredán a Sapientia–EMTE Gazdaság- és Humántudományok Kara beszélgetésre hívta a sajtó képviselőit, a találkozón az öt éves múlt eredményeiről, az akkreditációs folyamatról beszélt Bakacsi Gyula dékán. Megváltoztak az akkreditációs előírások, szinte lehetetlen teljesíteni. /Kozán István: Átnyomni a tevét a tű fokán. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 26./

Január 27–28-án a Déva melletti ifjúsági táborban gyűltek össze a Hunyad megyei magyar ifjúsági szervezetek képviselői. Ez volt az első ilyen jellegű összejövetel több mint két év után, jelezte Széli Lőrinc, a megyei ifjúsági igazgatóság vezetője. /CH. A.: Hunyad megyei ifjúsági konferencia. = Nyugati Jelen (Arad), jan. 31./

A Szabadság napilap 2003. nov. 8-i számában kezdte közölni folytatásokban Asztalos Lajos hatalmas munkáját, amely 2004-ben jelent meg: Kolozsvár. Helynév és településtörténeti adattár /Kolozsvár Társaság, Polis Kiadó, Kolozsvár. A páratlanul értékes kötet Kolozsvár utcáin kívül minden határ, kaputorony, kocsmá, üzlet, gyógyszertár, szobor, emlékmű felsorolását tartalmazza. = /Szabadság (Kolozsvár), jan. 31./

A Bihar megyei önkormányzat támogatásának köszönhetően immár évente tíz alkalommal jelenhet meg az eddig kéthavonta kiadott Várad című, irodalmi-művészeti-társadalmi-tudományos folyóirat. /Megyei mecénással gyarapodott a Várad. = Új Magyar Szó (Bukarest), febr. 1./

Február 1-jén ünnepelte a Bod Péter Diakóniai és Tanulmányi Központban működő kolozsvári központú Diakóniai Keresztyén Alapítvány marosvásárhelyi fiókszervezete egyéves fennállását. Az otthoni betegápolásban a Caritas rendelkezik a legelterjedtebb hálózattal. Megyészerte kilenc hasonló profilú alapítvány működik, de ez sem elegendő, ezért jött létre ez a szervezet. /Mezey Sarolta: Egyéves a marosvásárhelyi Diakóniai Keresztyén Alapítvány. = Népújság (Marosvásárhely), febr. 2./

Csép Sándor kezdeményezte az Áldás-Népesség mozgalmat, hogy konkrét segítséget nyújthasson azoknak, akik több gyermeket vállalnak. /Csép Sándor: Áldást a népességnek, kedvet a gyerekvállaláshoz. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 3./

Jót tett a Hajnal akar lenni Kárpát-medencei népdalvetélkedőnek, hogy a korábbi 16-ról, 12 évre szállították le a benevezési korhatárt, mert ez jobban motiválta a fiatalokat, akik igen szép számmal jöttek el Szatmárnémetibe, állapította meg Gutmann Mihály a Romániai Magyar Dalosszövetség tiszteletbeli elnöke. /Sike Lajos: Az EU esete a népdallal. = Új Magyar Szó (Bukarest), febr. 6./

Kádár Gyula sepsiszentgyörgyi történész több éve adja ki a múltat ismertető könyveket. Emellett 1996 óta jelenteti meg a Történelmünk című folyóiratot, ennek utóda a Történelmi Magazin. Célja a magyarságtudat erősítése. /Asztalos Lajos: 10 éves a Történelmi Magazin. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 7./

Huszonhárom erdélyi középiskola 160 diákja vesz részt február 8-tól a csíkszeredai Márton Áron Gimnáziumban az Erdélyi Magyar Matematikaversenyen. A verseny

16 éves hagyománnyal rendelkezik. /Takács Éva: Erdélyi Magyar Matematikaverseny. = Hargita Népe (Csíkszereda), febr. 7./

Február végén új gyereklapot indít Nagyváradról határon innen és túlra a lap munkatársa, Both Abigél. A havonta jelentkező, határokon átívelő Mákvirág című gyermekújság megjelentetésének utolsó előkészületei zajlanak. /Mákvirágos tavasz. = Új Magyar Szó (Bukarest), febr. 7./

Új lap a Régi(j)óvilág című regionális honismereti szemle. A Régi(j)óvilágot Temesváron kiadó Szórvány Alapítvány elnöke, Bodó Barna elmondta, hogy a szemle az alapítvány honismereti stratégiájának része. Következetes tervet azért kell kidolgozni a saját értékek újrafelfedezésére, mert a többségi nemzet kultúrája dominánssá vált. /(patak): Lapindító író-olvasó találkozó. = Nyugati Jelen (Arad), febr. 10./

Középkori egyházi építészet Erdélyben címmel ötödik alkalommal rendezett tudományos konferenciát a hét végén Szatmárnémetiben a Szatmár Megyei Múzeum és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeum igazgatósága. /Sike Lajos: Középkori építészet Erdélyben. = Új Magyar Szó (Bukarest), febr. 12./

Kolozsváron sem az Állami Levéltárban, sem a Történelmi Intézetben, sem az Akadémiai Könyvtárban egyetlen magyar alkalmazott sincs. A Hargita és Kovászna megyei Állami Levéltárakban sincs egyetlen magyar kutató sem. Ezen intézetek, könyvtárak állaga magyar eredetű. /Hints Miklós: Tisztelt Szerkesztőség! = Erdélyi Napló (Kolozsvár), febr. 13./

Elhunyt Barabás István festőművész /Lapusnyak, 1914. jan. 19. – Marosvásárhely, 2007. febr. 12./, Marosvásárhely kiemelkedő személyisége. /Barabás István. = Népújság (Marosvásárhely), febr. 15./

A Gyulafehérvári Római Katolikus Főegyházmegye közzétette a 2006-os esztendőre vonatkozó statisztikai adatait. 2006-ban 4443 keresztlőt jegyeztek, a temetések száma 5420 volt. A főegyházmegyében a hívek lélekszáma 2001-ben 390 077 volt, 2006-ban pedig 365 932. Az erdélyi katolikusság fogyása jelzi az erdélyi magyarság fogyatkozását is. /Sarány István: Lassú fogyás. = Hargita Népe (Csíkszereda), febr. 16./

Február 17-én az aradi Central Szálló éttermében 34. alkalommal került sor arra a hagyományos „magyar bálra”, amely a rendszerváltás előtt az Arad megyei magyarság egyetlen közösségi találkozója volt évente, az utóbbi 17 évben EMKE-báliként folytatódott. /(balta): Aradi magyar bál, harmincnegyedszer. = Nyugati jelen (Arad), febr. 19./

A február 18-i román-magyar vízipólo mérkőzést követően a kolozsvári U focicsapat szurkolótáborának nyolc tagja megverte a meccsről két barátja társaságában távozó Nagy Ákost. Nem volt nehéz megismerni őket, hiszen egyiküknél egy feltekert magyar zászló volt, míg az áldozat egy Magyarország feliratú sálát viselt a nya-

kában. Az eset után a fiatalember a rendőrséghez fordult, látlelet hiányában azonban csukott ajtókra talált. A Gheorghe Funar utáni Kolozsváron bőven akad példa magyarellenes megnyilvánulásra. A belvárosban több épületen is horogkeresztek éktelelnek, például az Apáczai-líceum, vagy a magyar egyetemisták egyik kedvenc szórakozóhelyén, a Bulgakov kávéház falán. A Farkas utcai templom oldalán még mindig jól olvasható az „Unguri muie” felirat. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem történelemkarának környékén is fellelhető egy falfirka, amely halált kíván a magyarokra. /Kiss Bence: Magyar fiatalokat vertek meg. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 21./

„Halál a magyarokra”, hirdeti egy falfirka Kolozsvár belvárosában, a Vár utcában. Az utóbbi időben elszaporodtak a hasonló magyarellenes feliratok magyar intézmények, templomok vagy lakóházak falán. Megjelenésük nem váltott ki eddig semmilyen intézkedést. /Magyarellenes feliratok. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 23./

Az erdélyi családszervezetek február 24-én Nyárádszeredában tartott találkozójukon megalakították az Erdélyi Családszövetséget. Csíki Sándor személyében megválasztották az Erdélyi Családszövetség elnökét. /(berekméri): Megalakult az Erdélyi Családszövetség. = Népújság (Marosvásárhely), febr. 26./

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztálya február 24-én Marosvásárhelyen tartotta közgyűlését. Az elmúlt évi tevékenységet dr. Kovács Dezső egyetemi tanár, a szakosztály elnöke ismertette. Az 1300 tagot számláló szakosztályba az elmúlt év során 100-an iratkoztak be. /(bodolai): Kolozsváron tartják az évi tudományos ülészakot. = Népújság (Marosvásárhely), febr. 27./

Arad megyei turnéján a nagyváradi Matyi Műhely Bábszínház a Grimm testvérek Holle anyó című meséje után készült népi bábjátékon kívül a V–XII.-eseknek is hoztak egy előadást. Február 26-án mindkettőt bemutatták Pécskán, majd az utóbbi Aradon a csikys középiskolásoknak is. /(Kiss): A Matyi Műhely turnéja Arad megyében. = Nyugati jelen (Arad), febr. 27./

Csíkszeredán lép fel a tavaly ősszel alakult háromszemélyes székelyudvarhelyi Nézőpont Színház. Vörösmarty Mihály Csongor és Tündéjét egészen sajátos megoldással viszi színre a társulat. /Antal Ildikó: Hárman tizenkét szerepben. = Hargita Népe (Csíkszereda), febr. 28./

A Székely Golgota című rockopera Papp Kincses Emese és a Role együttes harmadik közös produkciója, a Ne késsetek, harangok! és a Szent Erzsébet oratórium után. A rockoperát tavaly mutatták be Csíkszeredában, a hét végén pedig Kolozsváron és Marosvásárhelyen adták elő. Az általa rendezett előadások üzenete a mának szól. /Szucher Ervin: Valóság és álom között. = Krónika (Kolozsvár), márc. 1./

A teljes vagyonekobbzással járó kitelepítésről emlékeztek meg az érintett családok tagjai a hétfőn Hargita megyében. 1949. március 2-án éjszaka kényszerlakhelyre,

esetenként kényszermunkára hurcolták el a kommunista hatóságok a kulákokat, gyárosokat és nemeseket. Az áldozatok között sokan voltak, akik nem éltek túl a megpróbáltatást, leszármazottaik gyűltek össze a Székelyudvarhely központjában levő emlékműnél. Komoróczy György, a Volt Politikai Foglyok Országos Szövetsége (Pofosz) udvarhelyi titkára elevenítette fel az 58 évvel ezelőtt történeteket. Komoróczy a dobrudzsai munkatáborok megpróbáltatásairól és a megbélyegzettek gyermekeinek hátrányos megkülönböztetéséről beszélt. /Kiss Előd Gergely, Já-nossy Alíz: Emlékezésben az erő. = Krónika (Kolozsvár), márc. 5./

Március 4-én Budapesten elhunyt Benkőné Nagy Margit /sz. Gyoma, 1928. máj. 4./ erdélyi művészettörténész. A közeljövőben temetik el Kolozsváron. /Elhunyt Benkő Samuné Nagy Margit művészettörténész. = Krónika (Kolozsvár), márc. 5./ Jelentős munkái: Várak, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiek látták (XVII-XVIII. Századi erdélyi összeírások és leltárok), Kriterion, 1973., Stílusok, művek, mesterek (Kriterion, Bukarest, 1977), sajtó alá rendezte Kelemen Lajos hagyatékát: Művészet-történeti tanulmányok (Kriterion, I. kötet: 1978, II. kötet: 1981).

Vitát váltott ki Bodor Pálnak a Gyurcsány-kormány határon túli politikáját bíráló cikke (A baloldal nemzeti balfogásai, Népszabadság, február 15.) Az erdélyi származású publicista értetlenségének adott hangot, amiért a magyar kormány a Szülőföld Alapba olvasztva felszámolta a közalapítványokat, a Határon Túli Magyarok Hivatalának (HTMH) állományát töredékére csökkentette, a magyarságkutatás intézményes helyét, a Teleki László Intézetet pedig megszüntette. „Fogalmam sincs, milyen diktatúra merészelt volna a rendszerváltás előtt hosszú évekkel végre megszületett intézményes állapotot megszüntetni.” – vélekedett Bodor Pál. Bodornak a Párizsban élő magyar író, Fejtő Ferenc válaszolt (Válasz Bodor Pál barátomnak, Népszabadság, február 20.). Fejtő szerint Bodor a jobboldali Magyar Nemzet hasábjaira illő cikket írt. Fejtő Erdélyben információkat kapott „a magyar közalapítványok financia-ális visszaéléséről, különösen az Illyés és az Új Kézfogás Közalapítványt illetően”. Fejtőnek az Illyés Közalapítvánnyal kapcsolatos megjegyzéseit Pomogáts Béla, az alapítvány leköszönő elnöke a Szabadságban is visszautasította (Tiszta lappal zárul az Illyés Közalapítvány története, Szabadság, február 26.). Fejtő azt sem érti, miért helyteleníti Bodor a HTMH állományának csökkentését és a Teleki Intézet feloszlatását. „Beismerem, nem olvastam a Teleki Intézet újabb kiadványait, de a magyarságkutatás helyett inkább a zsidókutatás egyik intézményes helyét szimatoltam bennük” – állította. Pomogáts Béla (Fejtő Ferenc bátyámnak, Népszabadság, február 24.) utal arra a független ellenőrző intézmény által végzett vizsgálatra, semmi szóvá tenni valót nem talált az Illyés Közalapítvány utóbbi négy esztendejének gazdálkodását illetően. A Teleki László Intézet Közép-Európai Tanulmányok Központjának volt munkatársai is visszautasították Fejtő vádjait. (A tények védelmében, Népszabadság, február 24.) „Annak sugalmazása, hogy a Teleki László Intézetben (és annak jogelődjében, az Országos Széchenyi Könyvtár Magyarságkutató Csoportjában) bármiféle kirekesztő szellemiség jegyében folytak volna kutatások, nemcsak valótlan állítás, hanem tudatos negligálása egy kutatói

közösség becsületének.” – fogalmaztak. A vitához hozzászól Tamás Gáspár Miklós is (Fejtő Ferenc és Bodor Pál vitájához, Népszabadság, február 27.) „Bodor Pál írása igen egyszerű: a jeles középbal cikkíró – tapintatosan és szeretettel – fölroja a sajtó szívéhez oly közel álló kormánynak, hogy a határokon túli magyar (nemzeti) kisebbségek javára mindaddig működtetett állami intézmények zömét rövid úton fölszámolta. Ezek az intézmények köztudomásúlag nem működtek tökéletesen, ám hiányosan betöltött funkcióik nélkülözhetetlenek. A mindenkori kormányzatot a Magyar Köztársaság alkotmánya kötelezi a határon túl rekedt magyarság művelődésének istápolására, s ha a magyar kisebbségek – csekély s fogyó lélekszámukból, az utódállamok szegénységéből, s olykor a velük szembeni hátrányos megkülönböztetésből fakadó – hátrányait ki óhajtjuk egyenlíteni, ehhez pénzre s a pénzt méltányosan és szakszerűen használó meg elosztó intézményrendszerre van szükségünk” – összegezett Tamás Gáspár Miklós. Tamás Gáspár Miklós igazat adott Bodornak, aki a miniszterelnökség honlapján megjelent nemzetiségpolitikai koncepcióról. „Az írásművet – amely a magyarra föltűnően emlékeztető nyelven készült – magam is megtekintettem, nincs semmi értelme.” – írta. /Vita a magyarországi baloldal „nemzeti balfogásairól”. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 7./

Nemrég tért vissza külföldi, illetve megyejáró körútjáról a Dicsőszentmártoni Népszínház. Az Egy bolond százat csinál című előadásnak végig nagy sikere volt. Tavaly ősszel Magyarországon vendégszerepeltek vele. Idén januárban Medgyesen, két hete Héderfáján, március elején Nyárádszeredában láthatta a közönség, majd- közkívánatra – itthon is meg kellett ismételniük. /Nagy Botond: (Népszínház az egész világ. = Népújság (Marosvásárhely), márc. 7./

A magyar sajtószabadság napja alkalmából március 10-én a Magyar Köztársaság sepsiszentgyörgyi Kulturális Koordinációs Központja és a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete Veszely Károly-díjjal tünteti ki a Székelyföld kulturális folyóiratot. A Székelyföld című kulturális folyóirat főszerkesztője, Ferenczes István kifejtette, a Székelyföld tíz év alatt bebizonyította, hogy szabad, szuverén, független sajtótermék. Nem kizárólag irodalmi lap a Székelyföld, gerincét a társadalomtudományok és az irodalom testvérművészetei, a képzőművészet, a zene, a színház teszik ki. A lap szerkesztése mellett fel kellett vállalják a Moldvai Magyarság megjelentetését, könyveket is adnak ki. /Takács Éva: Jobban kellene vigyázni a magyar nyelvre. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 9./

Március 11-én ünnepelte Búzásbesenyő faluközösség március 15-ét: a falu első köztéri műalkotását, Petőfi Sándor mellszobrát, a helybéli Horváth Kovács Szilárd munkáját ünnepélyes keretek között leplezték le. /Nagy Botond: Petőfi Búzásbesenyőn. = Népújság (Marosvásárhely), márc. 12./

Aggodalomra ad okot Fehér megyében, hogy Bethlenszentmiklós, Magyarlapád és Torockó kivételével, szimultán V–VIII. osztályos oktatás folyik. A tanügyi törvény értelmében a következő tanévtől ez megszűnik. A gyerekek ingáztatása megoldatlan,

mivel magyar iskolaközpontok nem alakultak, iskolabuszokat sem igényelhettek. Az iskola tanárai egy olyan védőprogram kidolgozását várják az RMDSZ-től, mint amilyen a Hargita vagy Kovászna megyei román tannyelvű oktatást is védeni kívánják. /Takács Ildikó: Elkallódnak-e a magyar gyerekek? = Nyugati Jelen (Arad), márc. 13./

A szatmárnémeti múzeum centenáriuma alkalmából veretett ezüst emlékéremmel tüntette ki Bura László ismert pedagógust, főiskolai tanárt, nyelvészt, közíró, a harmincnál több helytörténeti, egyházi, pedagógiai, nyelvészeti és más témájú könyv szerzőjét 75. éves születésnapja alkalmából. /Ezüst Bura Lászlónak. = Új Magyar Szó (Bukarest), márc. 15./

Hollanda Dénes, a Sapientia-EMTE marosvásárhelyi dékánja elmondta, jólesett mindaz, amit ezelőtt egy hónappal Sólyom László mondott a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem alapításával és működtetésével kapcsolatban, örült az állami kitüntetésnek. Egy bentlakást tart szükségesnek, majd uniós alapokból egy kutató- és innovációs központot. Hollanda Dénes hat éve a Sapientia – EMTE dékánja. /Szucher Ervin: „Gyakorlatias” álmok nyomában. = Krónika (Kolozsvár), márc. 16./

Március 14-én tartotta Lippán márciusi ülését a helybeli Degré Alajos Olvasókör. A szabadságharc eseményeit Tornáczky Dénes ismertette. /(b): Olvasóköri ülés volt Lippán. = Nyugati Jelen (Arad), márc. 16./

Március 16-án Kolozsváron megnyitották az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) védnöksége alatt megszervezett XII. Fiatal Műszakiak Tudományos Ülésszakát. Dr. Bitay Enikő, az EME Műszaki Tudományok Szakosztályának elnöke hangsúlyozta, az előadássorozat célja az erdélyi fiatal magyar műszaki értelmiség szakmai színvonalának emelése, a kutatómunka ösztönzése és a magyar műszaki nyelv művelése. Délután hat szekcióban, az EME székhelyén és a Sapientia Egyetemen, ötven előadás hangzott el. /Ö. I. B.: Fiatal Műszakiak Tudományos Ülésszaka. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 17./

Nem minden község büszkélkedhet egy olyan rangos sajtótermékkel, mint a Csernátoni Füzetek. A kiadvány idén januárban ünnepelte 16. születésnapját. Első száma 1991 januárjában jelent meg. /Brassai István: Székely kereszt és molnár-gomb. = Székely Hírmondó (Kézdivásárhely), márc. 23./

Harminc éve nem jelent meg magyar nyelvű sebészeti szakkönyv Erdélyben – hangzott el az elmúlt héten a Stúdium Alapítvány könyvtárában tartott bemutatón, amelyen dr. Bara Tivadar egyetemi előadótanár Az általános sebészet alapjai című könyvét ismertették. A kiadvány az alapítvány által elindított sorozat része. /Hézagpótló szakkönyv. = Népújság (Marosvásárhely), márc. 24./

Március 24-én Kolozsváron közgyűlést tartott az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME). Az EME évek óta jelentős anyaországi támogatásoktól esik el, olyannyira, hogy az

idei második félévben már a működőképessége is veszélybe kerülhet. Módosították az alapszabályokat: a legfontosabb változások az egyesület jogutódlásának és meghatározatlan időre való működésének rögzítése. A működési szabályok értelmében a közgyűlésen megújították a választmány egyharmadát. Kiemelkedő munkásságuk elismeréseként Gróf Mikó Imre emléklappal és plakettel tüntették ki a következőket: Bódizs György osztályvezető főorvos, Kozma Dezső irodalomtörténész, Széman Péter tüdőgyógyász főorvos, Tarnóczy Mariann (osztályvezető, MTA Határon Túli Magyarok Titkársága), Uray Zoltán biológus főkutató. Az újonnan alapított Apáthy István-díjban Egyed Imre részesült. /Ördög I. Béla: „Helyzetünk nehéz, de nem reménytelen” Közgyűlést tartott az EME. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 26./ Az EME pénzügyeit bemutató Farkas Mária gazdasági tanácsadó közölte, a hét szakosztályt, fiókszervezeteket és kutatóintézetet működtető egyesület pillanatnyilag alig több mint 300 ezer lejrel rendelkezik. /Benkő Levente: Kiürült az EME kasszája. = Krónika (Kolozsvár), márc. 26./ Bitay Enikő főtitkár a tavalyi év legjelentősebb megvalósításának az EME kiadójának akkreditációját jelölte meg, még akkor is, ha csak D kategóriába kaptak besorolást. Ez azért sajnálatos, mert hivatalosan a D szintű kiadványokban megjelent tanulmányok nem számítanak publikációnak. Bitay jelezte, folyamatban van a B kategória megszerzése. /Stanik Bence: Banikból ügyeskedik az EME. = Új Magyar Szó (Bukarest), márc. 26./

Kincses Ajtay Máriát, az orvosi egyetem professzorát névtelen telefonálók megfenyegették: ha „nem fogja be a pofáját”, tovább „uszít” és úgymond „izgatja a kedélyeket”, magyarán tovább szorgalmazza a magyar nyelvű egyetemi oktatást, tolongásba juttatják. A professzor a közvélemény tudomására hozta a fenyegetéseket. Marosvásárhelyen az orvosi egyetem magyar tanári kara vagy a rektor-helyettes nem reagált a történetekre, az RMDSZ megyei vezetése is némaságba burkolózott. Pedig állítólag keményen harcol a magyar nyelvű oktatásért! /Mózes Edith: A „békesség kedvéért”. = Népujság (Marosvásárhely), márc. 30./

Székelyföld kulturális életét gazdagítja az idén megalakuló Székelyföldi Filharmónia, Szász Jenő polgármester bejelentette az új intézmény megalakítását Bodurian János, a Dr. Palló Imre Zene- és Képzőművészeti Szakközépiskola igazgatója és fia, Bodurian Aram tanár, karmester ideiglenes vezetése alatt. /Barabás Blanka: Megalakul a Székelyföldi Filharmónia. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), ápr. 2./

Berecken megünnepelték a Balogh András által főszerkesztett Berecki Harangszó századik lapszámának, valamint a Berecki Harangszó hetedik évkönyvének megjelenését. /Iochom István: Hármás ünnepség Bereckben. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 4./

A Baróton kiadott Erdővidék regionális hetilap 500. lapszámának megjelenését ünnepelték. Az Antal István irányította lap közel tíz esztendeje jelentkezett először. (Az Erdővidék 500. lapszáma). = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 4./

Tavaly július 14-én a BBTE rektora Hantz Pétert, a Bolyai Kezdeményező Bizottság /BKB/ alelnökét megrovásban, Bodó Barna elnököt pedig írásbeli figyelmeztetésben részesítette a BKB tevékenysége miatt. A döntést mindketten megfellebbezték. A temesvári törvényszék április 5-én tárgyalta a Bodó Barna ügyét, és helyt adott az óvásnak, vagyis az egyetemet a büntetés visszavonására kötelezte. A határozat nem végleges. /Vesztett a BBTE. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 11./

Életének 91. évében Budapesten elhunyt Méhes György Kossuth-díjas író, műfordító /Székelyudvarhely, 1916. máj. 14. – Budapest, 2007. ápr. 10./. 1944 őszétől 1952-ig több újságnál is dolgozott, 1952-től szabadúszó lett, minden idejét az írásnak, s családjának szentelte. Az 1950-es években Méhes György elsősorban mese- és ifjúsági íróként vált híressé, majd 33 névtelen levél című vígjátékával sikert aratott. Sorra születtek drámái és vígjátékai. Magyarországi felfedezése csak az elmúlt években kezdődött, sorra jelentek meg könyvei. /Elhunyt Méhes György. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 11./

Április 12-én tartották Kolozsváron az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Orvos és Gyógyszertudományi Szakosztálya XVII. Tudományos Ülésszakának megnyitóját. A háromnapos rendezvényen díjakat is átadtak, április 13-án pedig plenáris ülés után az EME székházában felavatták dr. Genersich Antal mellszobrát. /Köllő Katalin: Tudományos ülésszak az EME-nél. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 14./

A szovjet hadifogságról 1990-ig beszélni sem volt ajánlatos, ezért a hadifogsággal foglalkozó könyvek csak a rendszerváltást követően jelenhettek meg. Az utóbbi tizenhét esztendőben több tucat visszaemlékezés is napvilágot látott. Romániában a Szentanú könyvek sorozat első kötete Ferencz Imre szerkesztésében jelent meg 1997-ben Történetek a fogságból címmel, és hatvan székely hadifogoly emlékeit tartalmazta. A kézdiszentléleki Ráduly Béla Törhetetlen hittel címet viselő visszaemlékezéseit az Ambrózia Kiadó /Kézdivásárhely/ jelentette meg 2005-ben. Ezt megelőzően Gocz József veterán sepsiszentgyörgyi frontharcos könyve a 3006 év hadifogságban (Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2001) alapmunkának számít, háromszéki viszonylatban egyedülálló a maga nemében. A szerző Kovászna megye minden egyes településéről összesítette a második világháborúban frontot és hadifogságot megjárt háromszéki férfiak személyi adatait, mégpedig székenként, ezeken belül pedig helységenként. Iochom István megjelenés előtt álló könyvében kizárólag kézdiszéki volt hadifoglyok visszaemlékezéseit gyűjtötte össze. /Iochom István: Élet a csipkésdrót mögött. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 14./

Botár István, a Csíki Székely Múzeum régésze másfél hónappal ezelőtt Kutassuk együtt Csíkszék középkorát címmel hirdette meg azt az akciót, amelynek célja diákok, érdeklődő felnőttek bevonása Székelyföld eddig tabuként kezelt múltját feltáró munkába. Botár István elmondta, néhány község már lelkesen bekapcsolódott a mozgalomba. /Kristó Tibor: Kutassuk együtt Csíkszék középkorát. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 17./

Újságíró-olvasó találkozó volt Kolozsváron, az RMDSZ Donáth úti szervezetének elnöke, Somogyi Gyula hívta meg az Erdélyi Napló főszerkesztőjét, Makkay Józsefet. Makkay József bemutatta a rendszerváltás után alakult Erdélyi Napló eddigi történetét, azt az utat, amelyen a lap az utóbbi évtized markáns ellenzéki kiadványává vált. A főszerkesztő úgy vélte: az Európai Unió keretei között példátlan az a módszer, ahogyan Erdélyben az RMDSZ irányításának van alárendelve bármilyen pályázati lehetőség. Ebből következik, hogy kiszűrnék minden ellenzéki szervezetet. „Olyan a sajtónk, mintha nem is létezne: nem a magyarság reális gondjaival, bajaival foglalkozik, nem a magyarság jogsérelmeit veszi górcső alá, nem az autonómiaküzdelem valós kihívásairól ír, hanem olyan dolgokról, amelyeknek alig van közülük a romániai magyar olvasóhoz” – mondta Makkay. Az RMDSZ a közalapítványokon keresztül a romániai magyarság számára juttatott romániai és magyarországi pénzeket önkényesen osztogatja szét a lapok között, eleve kizárva ebből a néhány ellenzéki hangvételű kiadványt. /Kolozsvári találkozó olvasóinkkal. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), ápr.18./

Marosvásárhelyen a Színművészeti Egyetem Akadémiai Műhelye 2004-ben alakult, azzal a szándékkal, hogy lehetőséget adjon a színésztanároknak, rendezőknek és diákoknak a közös munkára. Az idei produkció kortárs amerikai szerző, John Pielmeier Isten Ágnese című drámája. /Kádár-Dombi Katalin: Isten Ágnese a Stúdióban. = Népújság (Marosvásárhely), ápr. 19./

Április 20–22-e között a temesvár-erzsébetvárosi szalvatoriánus kolostor ad otthont a katolikus magyar egyetemisták országos találkozójának (OKET). A vendéglátó a TEKMEK (Temesvári Keresztény Magyar Egyetemisták Közössége). /Egyetemisták országos találkozója Temesváron. = Nyugati Jelen (Arad), ápr. 21./

Nem csak Sepsiszentgyörgy ünnepel ezekben a napokban, hanem a város, Székelyföld szellemi arcélét meghatározó Vox Humana kamarakórus is. A harmincöt fős művészegyüttes harmincötödik születésnapján ünnepli, Szilágyi Zsolt mesterkarnagy és magánénekes csapatával ugyanis 1972 óta szolgál követhető példával. /Mózes László: A Vox Humana születésnapjára. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 21./

Az oktatási-nevelési támogatás sikertörténete a magyar nemzetpolitikának – szögezte le Gémesi Ferenc szakállamtitkár Budapesten annak kapcsán, hogy az Országházban a hét végén aláírták a program lebonyolításáról szóló megállapodást a határon túli magyar szervezetek, a romániai Iskola Alapítvány részéről Kelemen Hunor elnök. A megállapodás értelmében évente 230 ezer határon túli magyar diák kap oktatási támogatást. A kiskorúak nevelési-oktatási támogatása egy tanévre 20 ezer forint, ezen kívül a tankönyv- és taneszközre 2 400 forintot állapítottak meg. E két juttatást a határon túli alap- és középfokú oktatási intézményben magyar nyelven vagy a magyar kultúra tárgyában tanulmányokat folytató tanuló igényelheti. A felsőoktatásban tanulók jegyzettámogatása 2 800 forint. /Ötmilliárd magyar diákoknak. Megállapodás a határon túli oktatási-nevelési támogatásról. = Új Magyar Szó (Bukarest), ápr. 23./

A tájékozódás és az egyeztetés hiányával magyarázta Törzsök Erika, a magyar Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának vezetője a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) kifogásait a Szülőföld Alap pályázati kiírásaival kapcsolatban. Törzsök Erika szerint az ifjúság számára a Szülőföld Alap mindhárom kollégiuma nyújt támogatást. „A pályázati kiírások megjelenése előtt több hónapos egyeztetés zajlott Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és Markó Béla RMDSZ-elnök között – fogalmazott Törzsök Erika. /Fülöp Noémi: Egyeztetés orvosolná az MCSZESZ kifogásait. = Krónika (Kolozsvár), ápr. 25./

Tíz pontban megfogalmazott javaslatlistát nyújtott át a hét végén a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (MOGYE) vezetőségének az intézmény magyar oktatói nevében dr. Ajtay Kincses Mária, a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) alelnöke, aki egyedül írta alá a listát. Elmondta: őt már megfenyegették, nincs veszítenivalója, de nem szeretné, ha kollégáit is támadások érnék. Ajtay Kincses Mária szerint Nagy Örs rektor-helyettes sokkal többet tehetne a dialógus megteremtése érdekében. „Többször is meghívtuk, beszéljünk el a gondjainkról, de ő mindig talált kitérőt, és nem ült le velünk” – emlékeztetett az oktató. Nagy Örs szerint mindez nem felel meg a valóságnak. /Szucher Ervin: Párbeszédet szeretnének. = Krónika (Kolozsvár), ápr. 23./

A magyar kisebbségek számára létfontosságú területekre nincs pályázati lehetőség a Szülőföld Alap programjában – hívja fel a figyelmet a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének (MCSZESZ) április 23-i állásfoglalása. Többek között az ifjúsági, illetve a szakkönyveken kívül más kötetek kiadását is támogató pályázatokat hiányolják az alapítvány programjából. A tudományos és szociális területre vonatkozó támogatások is szűk sávban mozognak. /Fülöp Noémi: Civil hiányjegyzék. = Krónika (Kolozsvár), ápr. 24./

Alapfokon pert nyert a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) ellen Bodó Barna, az önálló magyar egyetemért és magyar karokért küzdő Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) elnöke. Bodó elmondta: a temesvári törvényszék arra kötelezi a felsőoktatási intézmény vezetőségét, hogy vonja vissza a vele szemben hozott szankciót. A BBTE tavaly nyáron részesítette írásbeli figyelmeztetésben a BKB elnökét. Bodó Barna emlékeztetett: tavaly nyáron Hantz Péter ellen is eljárak, de Bodó írásbeli figyelmeztetésénél súlyosabb büntetést szabtak ki rá, azaz megrovasban részesítették. Ezt a döntést Hantz is megtámadta a bíróságon, ügyét a kolozsvári törvényszéken tárgyalják. /Jogi úton keresik igazukat az egyetemi oktatók. Bodó Barna már pert nyert. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), ápr.25./

A Kárpát-medencei Kisebbségi Magyar Közművelődési Civil Szervezetek Fóruma a kilencvenes évek társadalmi fordulata után a kulturális, virtuális intézményi adatbázis létrehozatalának feladatát a Magyar Kollégiumra mint civil szervezetre és a budapesti Magyar Művelődési Intézetre mint költségvetési intézményre bízta. A Kár-

pát-medencei Kulturális Szövetség a 2006-os találkozón megalakult, a bíróságon is bejegyeztették. A 2007. évi, hetedik fórumon mintegy száz fő részvételére számítanak nyolc országból. /Pásztori Tibor Endre: Háromszékiek a budakalászi találkozón. – Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 25./

Elhunyt Jakabffy Attila /Marosvásárhely, 1955. nov. 2. – Marosvásárhely, 2007. ápr. 19./, az elmúlt tizenhét év marosvásárhelyi közéletének egyik jelentős alakja, aki mindig új utakat, új megoldásokat keresett a helyi magyar közösség szolgálatában. Jakabffy Attila a Sorbonne-on szerzett politológusi diplomáját nemigen kamatoztathatta, az RMDSZ kiszorította őt a helyi politikai küzdelmek fő áramlatából. Fő mozgatórugója lett a Gherman-féle, Erdély autonómiáját elsőként meghirdető politikai csoportosulásnak. Jakabffy Attila felismerte, hogy bármilyen autonómiatörekvés akkor lehet eredményes, ha a románok egy részével közösen próbálják kiharcolni. /Fazekas Csaba: Búcsú egy igaz magyar embertől. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), ápr. 25./

Információs napot szervezett Kolozsváron, a magyar főkonzulátuson Magyarország Miniszterelnöki Hivatala. A találkozó fő témája a magyar fejlesztéspolitika, valamint az anyaországnak a határon túli magyarságnak szánt támogatási stratégiája volt. A magyarországi előadók között volt Törzsök Erika, a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának főigazgatója. Törzsök Erika kifejtette, az 1919-es impériumváltáskor az országhatárok elsődleges szerepe a bezárkózás volt, a 21. század elején ennek fordítottja tapasztalható, azaz „varratmentes”, határok nélküli Európa van kialakulóban. – Az Európai Unión belül érdektelen, hogy a régió területén ki milyen nációhoz tartozik, hiszen nem a régió etnicizálása a cél, hanem az, hogyan növeljük a térségben az uniós források lehívó képességét. „Nem ajánlatos a rendszerváltás utáni revanspolitikára épülő intézményrendszer újraélesztése. Hamis, volt az az állítás, miszerint Magyarország majd megoldja a külhoni magyarság helyzetét. A beteg intézményrendszerhez brutálisan kell hozzá nyúlni” – közölte. /Nagy-Hintós Diana: Térség- és intézményfejlesztés uniós forrásokkal. „Varratmentes” Európát szorgalmaz a megújuló magyar nemzetpolitika. – Szabadság (Kolozsvár), ápr. 26./

„A sérelmi politika helyett kreatív, együttműködő és innovatív mentalitásra van szüksége a hazai partnereknek, hogy megragadhasuk az elénk táruló új lehetőségeket” – mondta el az Új Magyar Szónak Törzsök Erika Kolozsváron. Törzsök kifejtette, az anyaország új fejlesztéspolitika kiépítésével, közös gondolkodással és információkkal támogatná a külhoni magyarokat, „ami akár a pénznél is fontosabb lehet”. „Románia és Magyarország együttműködésében meg kell találni az erdélyi magyarok szerepét, akiknek új mentalitást kellene elsajátítaniuk” – figyelmeztetett Törzsök. /Stanik Bence: „Varratokat szüntettek” Kolozsváron. = Új Magyar Szó (Bukarest), ápr. 26./

Törzsök Erika, a Miniszterelnöki Hivatal főigazgatója szerint a trianoni határokon kívülre szorult magyar kisebbség támogatására a kilencvenes években létrehozott

intézményi struktúra a két világháború közötti magyar revánspolitika revitalizálását jelentette. Törzsök szerint a számvevőszéki vizsgálat az Illyés Alapítvány kifizetéseinek több mint negyven százalékát találta kifogásolhatónak. /Csinta Samu: Varratok = Krónika (Kolozsvár), ápr. 26./

Április 23-án megnyitották a Bibliotheca Laurenzianát, a szatmári római katolikus püspökség egyházmegyei könyvtárát. /Fábián Ágnes: A Bibliotheca Laurenziana megnyílt a nagyközönség számára. = Szatmári Magyar Hírlap (Szatmárnémeti), április 27./

A székelység történelmének egyik rendkívül tragikus eseményét, az 1764-es madéfalvi veszedelem történetét mutatta be a csíkszeredaiak Székely golgota című előadása. A rockoperát Papp Kincses Emese írta és rendezte, zenéjét a Role együttesel közösen alkották. /Farkas Réka: A Székely golgota Sepsiszentgyörgyön = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 28./

Képesek vagyunk címmel nyílt kiállítás április 27-én a Sapientia EMTE Film-, Fotóművészet, Média szak hallgatóinak munkáiból a Kolozsvár Társaság Galériájában. /köllő): Megmutatták képes felüket. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 28./

A Romániai Magyar Cserkészszövetség (RMCSSZ) országos találkozót tartott Sepsiszentgyörgyön emlékmű avatásával, kiállítással, játékokkal, a cserkészek védőszentjének, Szent Györgynek ünnepén. /Farkas Réka: Istent, embert és hazát szolgálni (Országos cserkésztalálkozó emlékműavatással). = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), ápr. 30./

Törzsök Erika, az SZDSZ kisebbségpolitikusa 1997-ben a Magyar Hírlapban készítette elő azt a balliberális offenzívát, mellyel az SZDSZ erdélyi képviselői, jelesen Magyarai Nándor László és Cs. Gyimesi Éva nekitámadtak az önálló magyar egyetem koncepciójának, „szakmai” érveket felhozva a nemzetpolitikai törekvés ellen. Törzsök Erika szerint „a magyar kisebbségpolitikában és az azt közvetítő közszolgálati médiában olyan panaszskultúra alakult ki, amely alkalmat ad valós társadalmi jelenségek elfedésére, a felelősség elhárítására és ellenségkép gyártására, valamint önmagunk felmentésére vagy nem cselekvésre, ugyanakkor radikalizálódásra”; „szinte egyedülálló panaszskultúrának és a politikai romantika szárba szökkenésének vagyunk szenvedő alanyai határon innen és határon túl, az esetek jelentős részében megfosztva a korrekt, tárgyyszerű, széles körű tájékozódás és egy reális jövőkép kialakításának lehetőségétől”; „amikor az összefüggések felmutatása helyett egyre provinciálisabb belterjességbe, leegyszerűsített érzélgősség-sémákba kényszerít minket, a fogyasztót”. Törzsök Erika úgy véli „azok számára idegen a magyar kormány új, kétpillérű nemzetpolitikája, akik etnobizniszben gondolkodnak, és nem képesek szakmapolitikaként közelíteni egy-egy kérdéshez”. Szigorúan szakmai kérdés volt a MÁÉRT megszüntetése, a státusztvény kiherélése, az HTMH felszámolása, a Teleki László Alapítvány megszüntetése, a határon túli magyarok támogatására

felállított alapítványi rendszer szétverése, jegyezte meg Borbély Zsolt Attila. /Borbély Zsolt Attila: Panaszskultúra? = Erdélyi Napló (Kolozsvár), máj. 2./

Április 27–29-e között Nagyenyeden a Bethlen Gábor Kollégiumban hetedik alkalommal rendezték meg a Szórványszínjátszó Találkozót. /Takács Ildikó: A játék és a szép magyar szó varázsa. = Nyugati jelen (Arad), máj. 2./

Vajdahunyadon tartották a Nyelvszigetek a szórványban konferenciát. Vetési László, a kolozsvári református püspökség szórványfelelőse ismertette Hunyad megye magyar történelmét. Manapság 97 magyar él Haróban – szinte ugyanannyi, mint száz éve –, s a templomban is magyarul zajlik az istentisztelet. Rákosd az egyik legjelentősebb magyar falu Hunyad megyében. Számos elhagyatott magyar templom, iskola vagy történelmi műemlék létezik a megyében. Péntek János professzor a honfoglalási gyökerű Lozsádot említette: kb. két évszázada, amióta feljegyzik a népességi adatokat, az Isten háta mögöttinek tekinthető faluban mindig olyan 150 körül volt a magyarok száma: egy csepp a környező román tengerben. Vajdahunyad vagy a Zsil-völgyi bányavidék szinte a beolvadás példáiként említhetők. Az erdélyi magyarságnak a 1992-es és 2002-es népszámlálások közötti közel 200 000 fős vesztesége további 100 000-rel folytatódott az utóbbi 5 évben, ismertette a súlyos helyzetet Csép Sándor az Áldás, népesség mozgalom képviselőjében. /Chirmiciu András: Magyar nyelvszigetek a szórványban. = Nyugati Jelen (Arad), máj. 3./

Április 27-én megtartotta alakuló ülését az Arad megyei szociális gondok enyhítésére létrehozott Katalin Egyesület. A legsürgősebb teendők között az Arad megyei magyar szociális adatbázis létrehozása, a segítségre szoruló magányos, idős vagy mozgássérült embereknek az otthonukban történő rendszeres meglátogatása, mindennapos gondjaiknak felvállalása. /Katalin Egyesület Arad megyében. = Nyugati Jelen (Arad), máj. 3./

Folytatódik Nagyváradon, Szent László városában XVI. Festum Varadinum. Háromévnnyi kimaradás után együtt tartja idén Nagyvárad magyarsága az egyhetes városünnepet, nincs külön RMDSZ-es és külön református rendezvény. /Both Abigél: Együtt ünnepel Várad magyarsága. = Új Magyar Szó (Bukarest), máj. 3./

Az április végén megtartott, az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) Gépészeti szakosztálya által szervezett OGET 2007, XV. Nemzetközi Gépész Találkozónak a Kolozsvári Műszaki Egyetem Mechanika kara adott otthont. /XV. Nemzetközi Gépész Találkozó. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 5./

Magyar nyelvű mise keretében szentelik fel május 6-án Lábnikon (Bákó megye) a Gyermek Házát és az alkalomból állított magyar feliratú keresztet. /Fekete Réka: Építkezik a csángó közösség. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), máj. 5./

Május 5-én Kolozsváron tartotta meg tisztújító közgyűlését a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság (KLMT). Elnöki beszámolójában Gaal György vázolta az elmúlt évi megvalósításokat. A tisztújítás eredményeként Gaal György maradt a KLMT elnöke, alelnökök: Maksay Ádám, Kovács András, Bara István, titkár: Asztalos Lajos. /Ördög I. Béla: Régi-új elnök, változatlan és újszerű feladatok. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 7./

Május 7-én ünnepli kétéves születésnapját a szatmárnémeti City Rádió. 2005. május 7-én, reggel 6 órakor szólalt meg először a rádió magyar nyelven, emlékezett vissza a két társtulajdonos – Túrós Lóránd és Erdei Róbert. /Fábián Ágnes: Kétéves a szatmárnémeti City Rádió. = Szatmári Magyar Hírlap (Szatmárnémeti), máj. 7./

Háromszék után a Hargita Megyei Tanács is létrehozta saját fejlesztési intézményét. A hét évvel ezelőtti közös tervek helyett külön utakon hozott létre gazdasági fejlesztési intézményt Kovászna és Hargita megye önkormányzata. A Székelyföldi Fejlesztési Intézet gondolata először 2000 nyarán merült fel. Később a nevét Kelet-erdélyi Fejlesztési és Kutatóintézetre módosították. A Kelet-erdélyi Fejlesztési és Kutatóintézet létrehozásáról még nem mondtak le az érintettek. /Kovács Csaba, Kovács Zsolt: Külön utakon a székely megyék. = Krónika (Kolozsvár), máj. 8./

A Communitas Alapítvány idei sajtópályázatának eredménye, a 790 ezer lejes támogatási keret elosztási listája a napokban felkerült a Communitas honlapjára. Az RMDSZ tevékenységéhez kritikusan viszonyuló, anyagi nehézségekkel küzdő Erdélyi Napló sem az idén, sem tavaly, sem tavalyelőtt nem kapott támogatást. Ezzel szemben Verestóy Attila szenátor többségi tulajdonában levő Erdélyi Riport hetilap tavaly húszezer, idén harmincezer lejt könyvelhetett el pályázatai nyomán. A Communitas-forrásból bőségesen merítettek az RMDSZ-közeli napilapok. A Verestóy-tulajdonban levő Új Magyar Szónak, valamint a Népújságnak 15–15 ezer lejes támogatást ítélt meg a testület. A szövetséghez kritikusan viszonyuló Krónika pályázatait elutasították, a szintén kritikus Háromszéknek pedig be kellett érnie kétezer lejjel. Ambrus Attila, a MÚRE elnöke is problémásnak tartotta a Communitas pénzosztását. /Gazda Árpád: Pártpénzek. = Krónika (Kolozsvár), máj. 8./

Székelyudvarhelyen tizenharmadik alkalommal rendezték meg a Bárdos Lajos-Palló Imre „Éneklő Ifjúság” Kórusfesztivált. /Barabás Blanka: Dalában él az ifjúság. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), máj. 8./

A Genezius Társaság kilencedik alkalommal szervezte meg az Országos Keresztyén Ifjúsági Konferenciát, idén a kolozsvári alsóvárosi református gyülekezet biztosította a helyszínt. /Tötszegi Orsolya: Független irányt? = Szabadság (Kolozsvár), máj. 9./

Bensőséges légkörben ünnepelték meg a Zeneakadémián dr. László Ferenc zeneakadémiai tanár, a romániai magyar zenei szakírás doyenje, neves Bartók- és Mozart-

kutató hetvenedik születésnapját, aki 1991-től tanít a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémián. /László Ferenc zenetudóst ünnepelték. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 9./

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Maros megyei szervezete által a marosvásárhelyi várban május 12-én megrendezett gyerekek Gyöngykoszorú-találkozóján 18 néptáncsoport vett részt, mintegy ötszáz gyereket felvonultatva. /Mezey Sarolta: Gyermek-Gyöngykoszorú. = Népújság (Marosvásárhely), máj. 16./

Nagybányán a Teleki Magyar Házban (TMH) emlékeztek Teleki Sándorra, aki 115. évvel ezelőtt halt meg, továbbá a Teleki Magyar Ház fennállásának ötödik évfordulója. Felavatták Dinyés László budapesti szobrászművész Teleki-mellszobrát. /Farkas E. Zoltán: Teleki a Zazar partján. = Új Magyar Szó (Bukarest), máj. 21./

A 2005-ös decemberi szegyénteljes népszavazás után voltak olyan emberek Magyarországon, akiket megerősített magyarságukban a kudarc, és úgy érezték, tenni kell valamit az összefogás érdekében. Ilyen ember Gál Péter is, aki először tavaly húsvétkor indította útjára Balatonzamárdiból a feltámadási jelvényt, hogy stafétaként kézzől kézre haladva a Kárpát-medencében az összetartozás szimbólumaként érkezen a csíksomlyói búcsúra. A jelvényt fogadó településeken a közösségek egy-egy szalagot kötöttek rá. Az utolsó szalagot Jakubinyi György érsek tűzi rá. /Csíkba érkezett a feltámadási jelvény. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 25./

Jubileumát ünnepelte május 26–27-én az Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia. Tíz év munkája van ebből a szempontból a KMDSZ mögött. Az elmúlt évek alatt több mint 2200 résztvevő mutatott be 1487 dolgozatot. /Bálint Ildikó: Tízéves az ETDK... = Szabadság (Kolozsvár), máj. 30./

A hét végén tért haza tíznapos turnéjáról a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes a Kínai Népköztársaságból, ahová egy román néptáncegyüttessel utazott, közös fellépéseik is voltak. /Antal Ildikó: Kínában turnézott a népi együttes. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 30./

Gyergyóholló 1600 lelkes település. Valamikor jelentős magyar közösséget szétszórta a történelem viharai. Mára mintegy 80-an maradtak, valamennyi római katolikus. – Csak az utóbbi nyolc évben közel felére csökkent a magyar ajkúak száma /Bajna György: Szórványsors a Székelyföldön. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 31./

Nemrég ért véget Zentán az Énekelt Versek Fesztiválja, a marosvásárhelyi Kővirág együttes nyerte el a tizenkettedik alkalommal megrendezett fesztivál második díját a topolyai Csalóka és az óbecsei Prima Vista együttesek közös produkciója után. A harmadik helyezést a kárpátaljai Filep Anita és a felvidéki Kelemen-trió érte el, a különdíj a szabadkai Folton Folk nevű zenekarhoz vándorolt. /Nagy Botond: Ki énekel a legszebben verset? = Népújság (Marosvásárhely), jún. 7./

Tíz esztendővel ezelőtt, 1997 júniusában 48 275 háromszéki diák várta a vakációt. Idén kilencezerrel kevesebben vannak. Ötezen az elemi osztályokból, két és fél

ezren a gimnáziumi és másfél ezren a középiskolai osztályokból fogytak el. /Fekete Réka: Egy hétig szól az iskolacsengő. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jún. 8./

A Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem végzős évfolyama elballagott. A magyar tagozaton tizenkét színész, hat bábszínész (első ballagó évfolyam ezen a szakon), kilenc dramaturg és hét, kortárs színházi rendezésből mesterképzett egykori hallgató búcsúzott az intézménytől, a román tagozaton kilenc színész, hat bábszínész, kilenc rendező és nyolc mesteriző végzett. /Színházakba ballagok. = Népújság (Marosvásárhely), jún. 11./

Az erdélyi magyar szervezetek sikertelenül pályáztak a minisztérium Promocult 2007 programján. A kortárs román kultúrát az Európai Unióban népszerűsítő alkotások számára kiírt programban egy-egy pályázat legtöbb 400 ezer lej vissza nem térítendő támogatást nyerhetett. „Nem a román művészeket, nem a kortárs román kultúrát képviseli a tervezet” – indokolta az elutasítást a Nemzeti Kulturális Alap (AFNC) a temesvári Csiky Gergely és a székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház esetében, továbbá a sepsiszentgyörgyi Háromszék és az udvarhelyi Kékiringó Táncegyüttes pályázatát is hasonló indokkal utasították el. Nagy Pál, a Tomcsa Sándor Színház igazgatója szerint etnikai diszkrimináció miatt nem kaptak pénzt a magyar pályázók. /Kovács Csaba: Pályázni művészet. = Krónika (Kolozsvár), jún. 12./

Századik számához érkezett a Szászrégen és Vidéke folyóirat. Csernátoni József főszerkesztő szerint a lap nem a politikai csatározások fóruma, sokkal inkább a vidékünkön kallódó értékek felkutatását, nemzeti és nemzetiségi kultúr- és helytörténeti kincseik ismertetését szolgálja. /b.d.: Századik számához érkezett. = Népújság (Marosvásárhely), jún. 12./

Három végzős évfolyam ballagott már a Sapientián. Idén összesen 18 szakon volt végzős évfolyam. A 2007-es évben akkreditációt kérvényező, a csíkszeredai és a marosvásárhelyi oktatási helyszíneken működő hat szak esetében az akkreditálás elsődleges feltételét az adott szakképzés oktatói, hallgatói, szervezeti és minőségi mutatói képezik. /Bálint B. Eszter: Új szakok és mesterképző indul. Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem. = Krónika (Kolozsvár), jún. 13./

Geréb Zsolt, a Partiumi Keresztény Egyetemen (PKE) rektora elmondta, idén is 12 szakot indítanak az elsőévesek számára. A képzőművészeti, zenepedagógiai, angol nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom, református vallástanár, szociológia szakokra felvételi vizsgát szerveznek, a többi szak esetében az érettségi vizsga eredményét veszik figyelembe. A 2006–2007-es tanévben öt tanszék rendezett rangos nemzetközi konferenciát. E tudományos konzultációk anyagát önálló kötetekben, illetve a Partiumi Egyetemi Szemle című tudományos folyóiratban közzölték. /Gergely Gizella: Keresztény szellem és tudományos kutatómunka. Partiumi Keresztény Egyetem. = Krónika (Kolozsvár), jún. 13./

Június 17-én, vasárnap ünnepi szentmise keretében Tamás József segédpüspök felszentelte Kecsetkisfalud új római katolikus templomát. Az elkészült kistemplom 110 fő befogadására alkalmas. Kecsetben a 367 egyháztagot számláló református közösség mellett a római katolikusok lélekszáma 65, akik főleg fiatalok és középkorúak. A saját kistemplom elkészüléséig a helyi református templomban tartották a miséket. /Molnár Melinda): Templomot szentelnek. = Udvarhelyi Híradó (Székely-udvarhely), jún. 15./

Két elismerést is magáénak tudhat a Kolozsvári Állami Magyar Színház társulata a Pécsi Országos Színházi Találkozó (POSZT) díjkiosztó gálája után. A Tompa Gábor rendezte Hosszú péntek című előadás a közönség díját kapta meg, míg Visky András, a dráma szerzője szerzőként és az előadás dramaturgjaként kapott különdíjat a szakmai zsűritől. /Kolozsváriak közönségsikere. = Krónika (Kolozsvár), jún. 18./

A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen (MOGYE) tanuló 1160 magyar anyanyelvű diák közül 720-an írták alá azt a petíciót, amelyben a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB), illetve az egyetem magyar diákszövetsége az önálló magyar karokat, a beiskolázási szám növelését, a magyar nyelvű laboratóriumi órák és gyakorlati oktatás lehetőségét, a háromnyelvű feliratozás bővítését kéri. /Antal Erika: MOGYE: tiltakozásra készülő magyar diákok. = Krónika (Kolozsvár), jún. 19./

A vidéki iskolákban jobban látszik a magyarság fogyása. A falusi iskola fokozatosan kiürül, a másfél évtizede visszaperelt, újjáépített tantermekben csak lézengnek a gyerekek. A falvakban ott a felújított templom ajtaján a cédula, melyik portán kérhetik el a kulcsot az érdeklődő turisták. A tanári szobák is megváltoztak. Azelőtt kis értelmiségi körök voltak, most városról kijáró alkalmazottaknak a munkahelye. A megmaradás a kérdés. /Krebsz János: Mi lesz a mi iskolánkkal? = Új Magyar Szó (Bukarest), jún. 20./

Júliustól felszámolja romániai tudósítói posztját a Magyar Rádió. A Bukarestben állomásozó tudósító, Moszkovits János helyett júliustól főállású tudósító nem közvetít híreket a Kossuth Rádió mintegy 350 ezer romániai hallgatójának. A lépés a Magyar Rádióban zajló leépítésekkel függ össze. /G. E.: „Hazatelepít” a Magyar Rádió. = Új Magyar Szó (Bukarest), jún. 22./

Nyolcvanéves korában elhunyt Szabó Zoltán nyelvész /Hosszúaszó, 1927. febr. 18. – Kolozsvár, 2007. jún. 19./ egyetemi tanár, a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények című folyóirat főszerkesztője. Stilisztikai tárgyú és szövegtannal foglalkozó szakmunkái a magyar nyelv- és irodalomtudomány területén kimagasló alkotásoknak számítanak. /Elhunyt Szabó Zoltán nyelvész. = Krónika (Kolozsvár), jún. 22./

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében 1996 óta működik Római Katolikus Teológia Kar. Azóta a nyolcadik végzős évfolyam ballagott. /Nóda Mózes: Hivatásokat: legyetek profik! = Vasárnap (Kolozsvár), jún. 24./

Aradon Nepomuki Szent János Püspökség utcai parkban álló szobrát megint meggyalázták. Néhány esztendeje a szobornak levágták a fejét – most barnás színű festéket öntöttek a latin nyelvű feliratra. Lehet, hogy valaki azt hitte, mint a múltkoriban, hogy a cseh szent magyar? A szobrot körülvevő vaskerítés kapuját ellopták, a vasért pénzt adnak... /Mit vétett Nepomuki Szent János? = Nyugati Jelen (Arad), jún. 27./

Elhunyt K. Jakab Antal kolozsvári irodalomtörténész /Marosvásárhely, 1942. júl. 26.– Kolozsvár, 2007. jún. 20./, pályafutása során az Utunk, a Korunk, a Helikon, majd az Erdélyi Napló munkatársa volt. Nevéhez fűződik más munkák mellett A névmás éjszakája esszékötet, az Irodalmi Nobel-díj 1901–1990 antológia, egy Dsida Jenő válogatáskötet, valamint több irodalmi szöveggyűjtemény. /Elhunyt K. Jakab Antal. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jún. 22./ K. Jakab Antal élő lexikon volt, igényes, következetes, szókimondó, nagy tudású irodalmár, a magyar nyelv és történelem kiváló ismerője. /Makkay József: Búcsú K. Jakab Antaltól. = Erdélyi Napló (Kolozsvár), 2007. jún. 27./

Június 26-án elhunyt Domokos Géza, író, szerkesztő és politikus, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség első elnöke. Az RMDSZ országos vezetősége közleményében értékelte tevékenységét, munkásságát. 1997-ben Kisebbségért Díjjal, 1998-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjével, 2003-ban a Magyar Tudományos Akadémia Hazám-díjával ismerték el. Szerkesztőként kivételes szerepe volt a huszadik század második felének erdélyi magyar irodalmában: 1961-től az Irodalmi Könyvkiadó főszerkesztőjeként, majd 1969-től 1990-ig a Kriterion Könyvkiadó alapító igazgatójaként küzdött a magyar kultúra fennmaradásáért. Irányítása alatt több mint háromezer kötetet, köztük a magyar irodalom, a magyar tudományosság legjelesebb alkotóinak munkáit sikerült megjelentetni. 1993-tól kezdve a közélettől visszavonultan élt. Publicisztikájával, önéletrajzi munkáival a romániai magyar közösség sorsának elemzését végezte el. /Az RMDSZ országos vezetősége: Domokos Géza halálára. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 28./

Befejeződött Kisvárdán a Határon Túli Magyar Színházak XIX. Fesztiválja. A magyar Oktatási és Kulturális Minisztérium díját, a kisvárdai fesztivál fődíját a Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház A nyugati világ bajnoka című komédiája nyerte, a szakmai zsűri szerint ez volt a legjobb előadás. A szakmai zsűri úgy döntött, hogy a Szülőföld Alap díját megosztja két előadás között, a két nyertes a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós társulatának Yvonne burgundi hercegnő című tragi-groteszk komédiája és a Komáromi Jókai Színház Macskabaj című előadása. Több különböző díjat osztottak ki a legjobb társulatoknak, illetve színészeknek. /A Kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak XIX. Fesztiváljának díjazottjai. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 2./

Sikeres volt a térség egyik legnépszerűbb kórusmozgalmi rendezvénye, a tordaszentlászlói, Szent László-napi kórustalálkozó. /Ercsey-Ravasz Ferenc: Tordaszentlászló – 18. kórustalálkozó. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 2./

Az erdélyi magyar közösség kénytelen visszaigényelni a Bolyai Egyetemet, mert a BBTE nem multikulturális, és soknyelvűnek sem minősíthető – jelentette ki Kónya-Hamar Sándor, az Európai Parlament kulturális és oktatási szakbizottságának tagja brüsszeli képviselőtársainak, tíz pontban cáfolva a román propaganda-szólásokat. /Se multikulturalitás, se soknyelvűség. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), júl. 3./

Ismeretlen tettesek felgyújtották július 2-án Kolozsváron a Házsongárdi temetőben a Szabédi László sírjára és a Dsida Jenő kriptájára elhelyezett, nemzeti színű szalagokkal ellátott koszorúkat. /Lázár Lehel: Lángok a sírokon. = Krónika (Kolozsvár), júl. 3./

Kizárólag az állam hivatalos nyelvén készítetteti el az új utcanév-táblákat Dorin Florea marosvásárhelyi polgármester. Megjegyezte: „legfeljebb a magyarok kedvéért a román név után odaíratjuk az utca szócskát”. /Szucher Ervin: Vitatott kétnyelvűség. = Krónika (Kolozsvár), júl. 3./

Bár kedvezően bírálták el a magyarországi pénzosztó szervezetek a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (RMPSZ) pályázatait, még nem érkezett meg sem a Bolyai Nyári Akadémia idei tanfolyamainak költségei fedezésére szánt összeg, sem a szervezet működését biztosító pénzalap – tájékoztatott Lászlófy Pál, az RMPSZ elnöke. /Sarány István: Bolyai Nyári Akadémia – Késik a megítélt támogatás. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 3./

Magyari Tivadar rektor-helyettes szerint a magyar politikusok brüsszeli lobbizása „nem kedvez” az BBTE-n belüli egyeztetéseknek. Az idő sohasem kedvez a problémákat nyíltan felvető, a diktatúra idejéből átöröklődött „egyezkedős”, „kijáros” módszert mellőző attitűdnek, írta Papp Attila Zsolt. /Papp Attila Zsolt: Egyetemi skizó. = Krónika (Kolozsvár), 2007. júl. 6./

Gyergyókilyénfalván felavatták a Dr. Jakab Antal Könyvtárat. Varga Gabriella, a budapesti Új Katedra és az Óvodai Élet szerkesztője szervezésében gyűjtöttek össze 2000 könyvet a falunak. /Bajna György: Értékteremtők Kilyénfalván. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 6./

Ha július, akkor Rockmaraton Szejkefürdőn – idén a hatodik folyik gőzerővel, és bár a legelső augusztusban volt, 2002 nyarán, az udvarhelyi júliusokhoz már négy éve hozzátartozik Erdély legrangosabb rockfesztiválja. /Katona Zoltán: A Székelyföldi Rockmaraton története. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), júl. 6./

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem elveszítette azt a pert, amelyet Bodó Barna, az egyetem volt tanára, indított az intézmény ellen Temesváron. Bodó Barna időközben otthagyta a kolozsvári egyetemet, mert a rektorátus nyomást gyakorolt miatta a dékáni hivatalra. Mivel a BKB két alelnökét, Hantz Pétert és Kovács Lehelt az egyetem 2006 decemberében kirúgta, most már a BKB egy tagja sem tanít a Babeş-Bolyain. /Bodó Barna pert nyert a Babeş-Bolyai ellen. = Új Magyar Szó (Bukarest), júl. 10./

Nagyváradon tartotta vándorgyűlését a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége (KITÁSZ), a rendezvényen a régió kiemelkedő személyiségeiről hangzottak el előadások. A szövetség közel negyven tagszervezetet számlál a Kárpát-medence minden régiójában. Korábban többek közt Kassán, Gyulán, Gyergyószentmiklóson tartottak rendezvényeket. /Gergely Gizella: Repülőgépről a Partium. = Krónika (Kolozsvár), júl. 16./

Idén második alkalommal szervezik meg a Temesváron a Bolyai Nyári Akadémia keretében a fakultatív magyarnyelv-oktatási továbbképző tanfolyamot. Nincs szabályozott programja, sem a tanterve, nincs rá külön szakképesítés. /László Árpád: Bolyai Nyári Akadémia Temesváron. = Nyugati Jelen (Arad), júl. 24./

Dr. Garda Dezső gyergyói RMDSZ-képviselő július 21-én tárta nyilvánosság elé Famaffia a Székelyföldön címmel a kivizsgálás sorozat összefoglalóját. Garda törvénytervezetébe bevette a kvótakiosztás megszüntetését is. Amikor a törvényt meg kellett szavazni, egyes RMDSZ-es honatyák is Garda tervezete ellen voltak. Nem első eset, sajnos, állapította meg. Garda Dezső szerint a törvénytelen kitermelés, az eddig soha nem tapasztalt mértékű fa-, sőt, erdőlopás összefüggésben van az erdővisszaadásért kezdődő harccal. Garda számára fájdalmas volt, hogy akik ellen kivizsgálás indult, azok azzal vádolták őt, hogy magyar ember támad magyar embert. Arról viszont hallgattak, hogy ezek az emberek akadályozták azt, hogy a magyar közösségek visszakapják jussukat. /B. Kovács András: A kvótarendszer kulcsa (Vágják a fát). = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), júl. 25./

Temesváron és Kolozsváron ezen a héten zajlanak a Bolyai Nyári Akadémia utolsó tanfolyamai. Lászlófy Pál, Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (RMPSZ) elnöke elmondta: összesen 835 hallgatója volt az idei továbbképzőnek, 752 hazai és 83 külföldi pedagógus vett részt a tanfolyamokon. A külföldiek közül 46-an Felvidékről, 37-en pedig a Vajdaságból érkeztek. A vízumkényszer miatt Kárpátaljáról idén sem tudott senki jönni a Bolyai Nyári Akadémiára. A 120 előadó tanár 45 százaléka volt hazai, a többiek Magyarországról érkeztek. /Takács Éva: Bolyai Nyári Akadémia. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 25./

Vándorszínházi társulat alakult, a marosvásárhelyi és kolozsvári színis növendékekből álló csapat július 23-án útnak indult, a célpont Dicsőszentmárton és környéke. /Köllő Katalin: Vándorszínház Erdély tájain. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 26./

Maros megyében a magyar tagozaton tanító óvónők és tanítónők kifogást emeltek az ellen, hogy egy helyett két nap két tantárgyból kell vizsgáznuk (a magyar irodalom, nyelvtan és módszertan mellett mindezekből románul is), holott anyanyelven fognak tanítani. Miután kifogásukat az Országos Diszkriminációellenes Tanács helyben hagyta, az eredmény az lett, hogy az idén két tantárgyból, de nem két nap, hanem összevonva négy óra alatt kellett megírni a versenyvizsga-dolgozatot. A következmény pedig, hogy 97 óvónőből 11-en érték el a szükséges átlagot, a tanítók közül pedig 138 jelentkezőből 16-an írtak hetesen felül. Négy óra alatt képtelenség két nyelvre koncentrálni ennyi feladatot megoldani. /Bodolai Gyöngyi: A jó szándék mögött. = Népújság (Marosvásárhely), júl. 27./

Megalakult Kolozsváron a Magyar Tudományos Akadémia Kolozsvári Akadémiai Bizottsága. A Kolozsvári Akadémiai Bizottság tagjai az MTA romániai külső tagjai és a megválasztott köztestületi tagok. A 2007 júniusában lezajlott belső választások során a romániai köztestület megválasztotta a hat tudományterület 5–5 képviselőjét. Hozzájuk csatlakozik az MTA 17 romániai külső tagja, és együtt alkotják a 47 tagú Kolozsvári Akadémiai Bizottságot. A Kolozsvári Akadémiai Bizottság (KAB) tagsága az ősz folyamán megválasztja elnökét és alelnökeit. /Kolozsvári Akadémiai Bizottság – első szakasz. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 28./

Huszonegyedik alkalommal rendezik meg a Nemzetközi Anyanyelvi Tábor Győrött; a Radnóti Emlékbizottság és Irodalmi Társaság, valamint a Rákóczi Szövetség közös rendezvényére négy szomszédos országból, Kárpátaljáról, Erdélyből, a Vajdaságból és a Felvidékről, vagyis Ukrajnából, Romániából, Szerbiából és Szlovákiából érkeztek határon túli magyar fiatalok. /Nemzetközi Anyanyelvi Tábor. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 31./

Toró T. Tibor parlamenti képviselő az aláírást kezdeményező csoport megbízásából iktatta a Tanügyminisztériumban a közel 800 egyetemi hallgató aláírásával támogatott dokumentumot, amely azt sürgeti, hogy hozzanak létre magyar karokat a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen. /Iktatták a MOGYE hallgatóinak beadványát. = Szabadság (Kolozsvár), aug. 3./

Július 16-án a gyimesfelsőluki Komjáton templomot szentelt a kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek. /Templomszentelés a Gyimesekben. = Vasárnap (Kolozsvár), aug. 5./

Immár kilencedik alkalommal gyűlnek össze a világ unitárius hívei augusztus 11-én a Székelyudvarhely melletti Szejkefürdőn. A világtalálkozó házigazdája, Kedei Mózes székelyudvarhelyi unitárius lelkész-esperes elmondta, hogy az 1999-ben útjára indított világméretű találkozó tulajdonképpen a homoródfürdői unitárius búcsúnak a sokkal szélesebb körű folytatása. /Kosztai Endre: Unitáriusok Szejkefürdőn. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 10./

Az Aradi Napok rendezvénysorozatban idén sincs hivatalos magyar program. Irházi János már három évvel ezelőtt eldöntötte, hogy ezt minden ilyen alkalommal szóvá teszi, most is ezt tehette. Ott ülnek hárman az önkormányzatban, van egy magyar alpolgármester Aradon, nem is beszélve a kultúrára, művelődésre „szakosodott” civil szervezetekről. Tavaly, a cikkíró a hasonló hangnemű írása után Király András képviselő felhívta őt, és megígérte, a jövőben változtatnak a helyzeten. – Ez nem történt meg. /Irházi János: Hétfőzet. = Nyugati Jelen (Arad), aug. 13./

A Kárpát-medence tizenkilenc szentkirály nevet viselő településéről több mint négyszázan vettek részt az idei háromnapos, porrogszentkirályi találkozón. Erdélyből hat, Szlovákiából három település képviselői érkeztek az eseményre, a többiek Magyarországról. A szentkirály nevű települések 1996-ban Csíkszentkirályon találkoztak először. Rá egy évre Magyarországon írták alá azt a megállapodást, miszerint megalakítják a Szentkirály Szövetséget, s soraik közé várnak valamennyi hasonló nevű települést. /Szentkirály nevű települések találkozója. = Népújság (Marosvásárhely), aug. 14./

Augusztus 17-én kezdődik a Háromszéki Magyarok Világtalálkozója. A rendezvény meghatározó esemény s régió történetében, talán ha száz esztendőben akad egy ehhez fogható. Augusztus 17-e a települések napja. A településekre bízták, hogy eldöntsék, mit szerveznek. Augusztus 18-án a négy magyar városban a négy kistérség számára zajlanak programok. A harmadik nap, augusztus 19-e egyetlen helyszínre koncentrálódik, az Óriáspince-tetőre. Ott három esemény zajlik, az első a megye történelméből, földrajzából ihletődött emlékhelynek az avatása. Minden település neve köbe vésvé megtalálható, a nevek mellett olvasható a települések első írásos említésének évszáma is. A másik kiemelt esemény a szekértábor. Minden község hagyományos fakerekű szekérrel vonul fel az Óriáspince-tetőre, ezt egyfajta kiállítóterként, standként berendezni mindennel, ami érték az adott településen. Van, aki fűvőszenekart hoz, van, aki hagyományos ételeket fog főzni. Este sor kerül Szörényi-Bródy Egy a nép, egy a magyar című produkciójára. Végül az utolsó nap, augusztus 20-a a perkői búcsú. Délután a Perkőn a szabadtéri színpadon lesz egy gyermek- és ifjúsági néptánc-találkozó, este pedig a Transylmania zenekar jelentkezik új előadással. /Váry O. Péter: Harangszótól lármáig. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), aug. 15./

Dr. Dávid László /Árapatak, 1932. máj. 25. – Székelyudvarhely, 2007. júl. 30./ a kolozsvári Protestáns Teológia elvégzése után segédlelkészi minőségben a kolozsvári teológián egyháztörténeti és művészettörténeti szakképzésben részesült. Segesváron lelkészként 38 éven át szolgált egyházát, szórványsorba került hittestvéreit és történettudományt. 1969-ben elnyerte az egyháztörténet-tudomány doktora címet. Fő műve: A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei /1981/. /Máthé Attila, Fehéregyháza: Búcsú dr. Dávid Lászlótól. = Népújság (Marosvásárhely), aug. 15./

Székelyföld határát jelző tábla felállításával kezdődött a Háromszéki Magyarok Világtalálkozója. Az ünnepség díszpolgári címek adományozásával folytatódott. A

sepsiszentgyörgyi Megyei Könyvtárban 12 háromszéki személyiségnek osztották ki a Pro Comitatu Covasnae díjakat. Gazda József kovásznai etnográfus elmondta, jelenleg a Szétszóratottságban, Magyarok a nagyvilágban című könyvén dolgozik, amelyhez Dél-Amerikától a skandináv országokig gyűjt adatokat. Damó Gyula tevékenységét Sylvester Lajos közíró méltatta. „A kisborosnyói tanító csodát művelt a 300 lelket számláló faluban, olyan magyar történelmi és kortárs Pantheont rendezett be, amely pártját ritkítja a régióban” – hangzott el. /K. Zs.: Hazavárt székelyek. = Krónika (Kolozsvár), aug. 17./

Augusztus 19-től Borsos Miklós-nappal kezdődik a Magyar Hét Nagyszebenben. A szervezők az ígért állami támogatás egyharmadát kapták csak meg, de zenei, irodalmi rendezvények, valamint képzőművészeti kiállítások, konferenciabeszélgetések és színházi előadások is lesznek a HÍD – Szebeni Magyarok Egyesülete és a Nagyszebeni Magyar Kulturális Iroda szervezésében. /Erdős Zsófia: Nagyszebeni „magyarokodás” = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 17./

Idén első ízben egyenlő az arány a magyar és a román helyek számát illetően a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen, így több hely áll a magyar nyelven tanulni vágyó diákok rendelkezésére. Újdonság hogy az idei tanévtől kezdődően magyar asszisztensképzés indul. /Menyhárt Borbála: Bekerülnek vagy sem? = Népujság (Marosvásárhely), aug. 18./

Régi tervét valósította meg Sepsiszentgyörgy az augusztus 17-én történt Arany János-szoboravatóval, mondta Albert Álmos polgármester. Vargha Mihály, a szobor alkotója. /Váry O. Péter: Arany János Sepsiszentgyörgyön. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), aug. 18./

A Háromszéki Magyarok Világtalálkozója alkalmából augusztus 17-én Felsőcernátonban a Bod Péter Általános Iskola előtti téren ünnepélyes keretek között avatták fel a falu jeles szülöttét, a magyarországi koncepciós perekben kétszer is börtönbüntetésre ítélt dr. Rákossy Árpád (1902–1972) jogászdoktor bronzba öntött portrészobrát, Vetró András alkotását. /Iochom István: Csernáton főhajtása. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), aug. 18./

„Augusztus 20-a a magyarság egyik legszebb ünnepe, ezen a napon ugyanis a nemzet nem valamiféle kudarcot, vereséget megőrkítő évfordulóra emlékezik, hanem az építést, az alapítást, a teremtést ünnepli: egy sikeres nép sikeres királyának ünnepe ez. Győztesek is voltunk, nem csak vesztesek, győztesek is lehetünk ezután is” – hangsúlyozta Markó Béla RMDSZ-elnök augusztus 18-án Atosfalván, Boldog Gizella szobrának ünnepi felavatásán. A Maros megyei Hármas faluhoz tartozó település a hagyományos Szent István-napi rendezvénysorozat keretében állított emléket az államalapító hitvesének, a királynét ábrázoló kőszobrot Simorka Sándor magyarországi szobrász készítette. /Ünnep, itthon és otthon. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 20./

Augusztus 20-án zárult a IX. Szent István-napi Nemzetközi Néptáncfalókozó Kalotaszentkirályon. A messziről érkező huszárcsapat felvonulása a rendezvény egyik fénypontját jelentette. A felvonulás első állomása a Szent István parkban elhelyezett Szent István-szobornál volt. A Szentkirály Szövetség magyarországi, szlovákiai és erdélyi tagjainak támogatásával emelt szobor ünnepélyes megkoszorúzása a Szózat meghallgatásával indult. /F. I.: Látványos ünnepség Kalotaszentkirályon. = Szabadság (Kolozsvár), aug. 21./

Augusztus 20-án a brassói regionális ügyi hatóság munkatársai eltávolították a Székelyföld–Ținutul Secuiesc–Szeklerland feliratú pannót, lángvágóval. A levágott nagytáblát Brassóba szállították. Demeter János, Kovászna megye tanácsának elnöke elmondta, hamarosan visszaállítják a pannót, az ügyesek nemcsak elköltöztették, hanem meg is rongálták a létesítményt. /Domokos Péter: Lángvágóval a Székelyföld-pannó ellen. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 21./

A Fehér megyei RMDSZ idén ötödik alkalommal hívta gyülekezésre augusztus 20-án a szórvány lakóit a megye valamelyik pusztulásra ítélt, gyülekezet nélkül maradt templomába. Idén Boroskrakkó (Cricau) Árpád-kori templomához szállították a buszok a Maros és Küküllő mente magyarságát. Boroskrakkón a megye egyik legjelentősebb műemlék temploma van. /Takács Ildikó: Egy nap, amikor hív a kürt. = Nyugati Jelen (Arad), aug. 22./

Augusztus 24-én elkezdődött Marosvásárhelyen a Református Kollégium és a Bolyai Farkas Főgimnázium ötödik világtalálkozója. Kerekes Károly képviselő végigjárta a jogi procedúrát annak érdekében, hogy az iskola homlokzatára újra fölkerülhessen a Református Kollégium régi címere. A mű Hunyadi László szobrászművész alkotása. /Nagy Botond: Megkezdődött az öregdiákok világtalálkozója. = Népújság (Marosvásárhely), aug. 25./

Augusztus 24-én bukaresti rendszámú kocsival civil ruhás belügyi tiszt kereste fel Bélafehérváron Boldizsár Béla portáját, s Krizsán Vilmos, a Vajdasági Családegyesületek Szövetségének elnöke felől érdeklődött: mikor ment el, meddig volt Bélafehérváron stb. Boldizsár felháborítónak tartja az esetet, hiszen nem első alkalom, amikor a belügyesek figyelik a hagyományörzőket vagy a vendégeit, legutóbb a csíksomlyói búcsúra Gelencére és Bélafehérvára érkezett szegediek nevét jegyezte fel a rendőrség. Az átkeresztelt Szekuritáté ma is működik – vélekedett Boldizsár. /Ioachim István: Érdeklődtek a vajdasági vendég után. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), aug. 28./

A határon túli magyar felsőoktatást támogató, annak visszaállítását szorgalmazó közéleti személyiségeket, politikusokat tüntetett ki augusztus 28-án Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémián az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács. /Báthory-díjgála. = Krónika (Kolozsvár), aug. 29./

Cs. Gyimesi Éva előző jegyzeteiben is azt állította: „erdélyi körökben az egyetem fogalma politikafüggően alakult olyanná, hogy az eredetileg benne foglalt tágabb

testületből mintegy kizárja a közvetlen tudáskereső, a diákok társadalmát, a tanári kart pedig – tisztelet a kivételeknek – politikailag színezett szimbolikus térfoglalásra készíti. Ezen a jelképes téren a nemzeti autonómiát oktatási szinten szavatoló, legfontosabbként kanonizált intézményt – az egyetemet – értem”. Erdélyben mindenki egyből egyetemi tanárnak nevezeti magát. A cikkíró szerint az új magyar egyetemi struktúrák „vészesen hasonlítani kezdtek az egykori, diktatúra korabeli intézmény kontraszelektív személyzeti politikájának eredményeire.” /Cs. Gyimesi Éva: Egyetemi státus. = Új Magyar Szó (Bukarest), aug. 30./

Novák Zoltán marosvásárhelyi történész, illetve Soós Zoltán régész, a Maros Megyei Múzeum igazgatója, majd Pál-Antal Sándor főlevéltáros előadásával kezdődött augusztus 30-án Marosvásárhelyen az immár negyedik alkalommal megrendezett kisebbségtörténeti konferencia. A Borsos Tamás Egyesület, a Maros Megyei Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete és a Magyar Köztársaság Kulturális Koordinációs Központja (Sepsiszentgyörgy) által szervezett rendezvénysorozaton számos érdekes előadást hangzott el. /Nagy Botond: Kisebbségi életpályák. = Népújtság (Marosvásárhely), aug. 31./

A Székelyföld mindig román föld volt, és az is marad! Csatlakozz a magyar szeparatizmus ellen, a nemzeti egységért vívott harcunkhoz! – az Új Jobboldal mozgalom felhívását röplapokon terjesztik, többek között Brassóban. A 2000-ben alakult szervezet évente megemlékezik Corneliu Zelea Codreanuról, a Vaszárda atyjáról. Tavaly március 15-én Bukarestben Székelyföld autonómiája ellen tüntettek. 2005-ben ellentüntetést szerveztek a Bolyai Egyetemet követelő magyar egyetemistákkal szemben, tiltakoztak a Kovászna megyei magyar prefektus ellen. /Szekeres Attila: Szórólappos mozgalom. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), szept. 1./

Az 1993-ban alakult Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság ma már talán az ország legszámottevőbb olyan magyar civil szervezete, amelynek célja az épített örökség megőrzése és a cselekvő honismeret erősítése. A társaságnak Partium néven saját időszakos kiadványa van, a népszerű Partiumi Füzetek-sorozatban pedig közel félszáz tanulmány látott napvilágot. /Puskel Péter: Honismereti konferencia Szatmárban. = Nyugati Jelen (Arad), szept. 3./

A Szent István fiának nevét viselő települések találkozóját tartották Hegyközszentimrén. Kápolnát építenek a partiumi Hegyközszentimrén az ezer éve született Szent Imre herceg tiszteletére. A kápolna alapkövének letételével ért véget a Szentimre elnevezésű települések hétvégi találkozója. /Demeter Kinga: Kápolna Szent Imrének. = Krónika (Kolozsvár), szept. 3./

Hatvan éve van Bukarestben magyar napilap: 1947. szeptember 1-jén alapították meg a Romániai Magyar Szót. A hatvan év eseményei: kitelepítések, lázadások, börtön, diktatúra, beolvasztási kísérletek. Ezeket az eseményeket követi végig az ÚMSZ évfordulós sorozata, bemutatva a kor dokumentumait. A dokumentumok

Varga Andrea történésznek köszönhetők. /Isán István Csongor: Az RMSZ alapításának körülményei. = Új Magyar Szó (Bukarest), szept. 3./

Sikeres volt a marosvásárhelyi Kisebbségtörténeti Konferencia a szervező, Novák Zoltán szerint. A Kisebbségtörténeti Konferencián közel harminc erdélyi, délvidéki és felvidéki történész és társadalomkutató mutatta be kutatásainak eredményeit. Az előadásokat a szervező Magyar Tudományos Akadémia és a Borsos Tamás Egyesület közéleti vitával szerette volna zárni az ülést. A Tismăneanu-jelentésről és az 1944 utáni román–magyar állambiztonsági szervek együttműködéséről elhangzottak az előadások, azonban a hozzászólásra felkért RMDSZ-politikusok közül csak Borbély László tett eleget a meghívásnak. /Szucher Ervin: Történelmi vita hozzászólók nélkül. = Krónika (Kolozsvár), szept. 4./

Elhunyt Izsák Sámuel (Marosvásárhely, 1915. dec. 15. – Kolozsvár, 2007. szept. 4.) orvos- és gyógyszerésztörténész. Romániában évekre zsidó munkatáborba küldték. Kolozsváron 1967-ben az orvostudományok doktorává avatták, az egyetemen az orvostörténeti tanszék tanársegédje lett. Később, 1977-ben kapta meg a professzori és a tanszékvezetői címet. Az erdélyi, a bánági, a moldvai és a havasalföldi felvilágosodás-kori orvostudomány, a kolozsvári orvosi könyvkiadás, az oktatás- és kórházügy, a magyar–román orvosi kapcsolatok története érdekelték, ezeket kutatta. /Tibori Szabó Zoltán: Izsák Sámuel (1915–2007). = Szabadság (Kolozsvár), szept. 5./

Látszatökumenizmusnak nevezte azt, ami Nagyszebenben a III. Európai Ökumenikus Nagygyűlésen történik Adorjáni Dezső erdélyi evangélikus püspök, nehezményezve, hogy a rendezvényen az ortodox egyház nyomul az első sorokba, így kívánja megmutatni, itt ő az erősebb. A többi egyházat, nyelveket hátrányosan és látványosan megkülönböztetik. A magyar nem vált a rendezvény hivatalos nyelvév. /Ambrus Attila: Látszategység helyett párbeszédet. = Új Magyar Szó (Bukarest), szept. 7./

Többször fordul elő, hogy festékekkel szórják le a 13 aradi vértanú vesztőhelyi obeliszkjét. /Már megint az obeliszk. = Nyugati Jelen (Arad), szept. 10./

Negyedévenként jelenik meg a Küküllőszögi Magyar Lap Balázsfalván a helyi református és római katolikus egyházközsegek, továbbá a helyi RMDSZ-szervezet gondozta kiadványa. Szerkeszti Karácsonyi István RMDSZ-elnök, megjelenését támogatja a Communitas Alapítvány. /Józsa Miklós: Magyar lap Balázsfalván. = Nyugati Jelen (Arad), szept. 11./

Mintegy 600–650 ezer romániai háztartásban néznek magyar nyelvű televíziót, a fő hírforrást azonban a román adók jelentik – vélekednek a médiaszakértők. Magyarai Tivadar szociológus szerint a romániai magyarság körében a médiafogyasztás alapvetően anyanyelvű. A legszélesebb körben két magyarországi adó fogható Erdélyben, a Duna Tv és az m2. A romániai magyar televíziózók köre kiegészül még azok-

kal a székelyföldiekkel, akik Magyarországon fizetnek elő a kábelszolgáltatásra, hogy követhessék a magyar labdarúgó-bajnokság mérkőzéseit. /Magyar tévé Erdélyben. = Krónika (Kolozsvár), szept. 12./

Aradi Kamaraszínház néven új színházat alapítottak az ÚMSZ korábbi munkatársai: Gujdár Gabriella jogász és Tapasztó Ernő színész. Céljuk az, hogy – egyelőre főként vendéglőadások segítségével – ismét felvirágoztassák a magyar színházi kultúrát a városban. Szeptember 21-én lesz az első előadás. /Erdős Zsófia: Vendéglőadásokkal kezd az Aradi Kamaraszínház. = Új Magyar Szó (Bukarest), szept. 13./ Öt évvel ezelőtt a jelenlegi projekt kezdeményezője, Tapasztó Ernő önálló magyar színház létrehozását tervezte. A társulat a Jelen Házban, a Nyugati Jelen kiadó támogatásával működött. A körülbelül egy évig, 2003 nyaráig több produkciót bemutató, illetve a környéken turnézó társulat munkáját személyes ellentétek lehetetlenítették el. /Rostás Péter Emese: Magyar színház Aradon. = Krónika (Kolozsvár), szept. 13./

Harmincéves az erdélyi magyar táncház-mozgalom. Ebből az alkalomból szeptember 29-re Csíkszeredába várják mindazokat, akiknek ebben az időszakban zenészként, oktatóként, táncosként vagy egyszerűen csak népzene- és tánckedvelőként köze volt a táncházhoz. A népzene és néptánc háromnapos ünnepe Csíkszeredában szeptember 27-én kezdődik a tizedik Erdélyi Prímások Találkozójával. Szeptember 28-án a Barozda együttes ünnepli, hogy 30 éve, a kolozsvári után nem sokkal indították el az első székelyföldi táncházat Csíkszeredában. Szeptember 29-én egésznapos rendezvénysorozatot szentelnek a 30 éves táncház-mozgalomnak. /Takács Éva: A fiatalok is magukénak érzik a népi kultúrát. Harmincéves az erdélyi táncházmozgalom. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 20./

Budapesten a Széchenyi Társaság kitüntette azokat, köztük Hegyeli Attilát, akik a kultúra, a gazdaság és az oktatás terén sokat tettek a magyar nemzet felemelkedéséért. „Fontos ez a díj, mert felhívja a figyelmet arra, hogy ezer kilométerre Magyarországtól is hallani lehet még magyar szót” – mondta köszönő beszédében Hegyeli Attila tanár, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének oktatási felelőse. /Kánya Gyöngyvér, Budapest: Budapesti elismerések a csángómagyarok segítőinek. = Új Magyar Szó (Bukarest), szept. 24./

Kerékpáros Ifjúsági Karavánt szervez az önálló erdélyi magyar egyetem létrehozása érdekében az Országos Magyar Diákszövetség, az Erdélyi Magyar Ifjak és a Bolyai Kezdeményező Bizottság. A biciklis fiatalok szeptember 25-én indulnak Marosvásárhelyről, hogy Kolozsvár, Nagyvárad, Debrecen, Budapest, Komárom, Győr, Bécs, München, Zürich és Genf érintésével Strasbourgig jussanak el. /Bálint B. Eszter: Kerékpárral a magyar egyetemért. = Krónika (Kolozsvár), szept. 25./

Népes tömeg előtt avatták fel szeptember 25-én Thököly Imre domborművét a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium udvarán. Az avatás díszvendége, Tökés László református püspök hirdetett ígét. Díjakat adtak át a domborművet megalkotó Kő Pál

szobrászművészek és Dinnyés József zeneköltőnek, aki erre az alkalomra egy dalt szerzett. Thököly Imre 1657. szeptember 25-én született Késmárkon, 1690. szeptember 25-én választották Erdély fejedelmének. /Az Őrhegy szellemi védelmében Thököly-ünnepség a Bethlen-kollégiumban. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 27./

Az erdélyi folklórnak immár tíz éve meghatározó eseménye az Erdélyi Prímások Találkozója, melynek idei jubileumi rendezvénye újra felvonultatta a jó nevű prímásokat. /Antal Ildikó: Prímásgála Csíkszeredában. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 29./

Szeptember 29-én tartották a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája kilencedik székelyudvarhelyi tanévnyitóját Az ünnepség egy szűk hallgatói réteg számára a tanulmányok befejezését jelentette – sikeres államvizsga után a másoddiplomás hallgatók vehették át okleveleiket. /Bálint István: Diplomaosztással bátorított tanévkezdés. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), okt. 1./

Pert nyertek a román állam ellen a köztudatban Agache-ügyként elhíresült történet szereplői. Szeptember 27-én hirdetett ítéletet az Európai Emberjogi Bíróság. Reiner Antal, Paizs Ottó, Konrád János és Héjja Dezső azért tettek feljelentést az európai intézménynél, mivel úgy ítélték meg, hogy a román igazságszolgáltatás részrehajló volt. A négy kézdivásárhelyi férfi ellen a rendszerváltást követően pert kezdeményezett Aurel Dionisie Agache, az 1989 decemberében meglincselt Aurel Agache milicista legnagyobb fia. A strasbourgi bíróság szerint a tanukat egyetlen kivétellel nem egy román törvénybíró, hanem más, államapparátusi szerv hallgatta ki. Reiner Antal nem érte meg, hogy az Európai Emberjogi Bíróság ítéletét kézbe vehesse. 2006. november 25-én hunyt el 57 évesen. Abban a házban, amit az erdélyi társadalom összefogásával a New York-i Magyar Emberi Jogok Alapítványnak sikerült megvásárolnia. Reiner összesen húsz hónapot töltött a feketehalmi és a csíkszeredai börtönben, majd elnöki kegyelemben részesült. /Bartos Lóránt: Agache-ügy: utolsó felvonás? = Krónika (Kolozsvár), okt. 1./

Lugoson negyedszer rendezték meg a Szombati-Szabó István néhai lugosi református pap-költőről, műfordítóról elnevezett nemzetközi szavalóversenyt, 31-en neveztek be Temesvártól Szekszárdig. A zsűri elnöke, mint mindig, dr. Higyed István nyugalmazott lugosi lelkipásztor, Szombati-Szabó István szellemi hagyatékának kutatója volt. A templom százéves évfordulója alkalmából Csűry István egyházkerületi főjegyző hirdetett ígét, és beiktatták hivatalába Gáll Zoltán lelkipásztort, aki négy éve segédlelkész Lugoson. /Pataky Lehel Zsolt: Hűség az anyanyelvhez, az anyaföldhöz és az egyházhoz. = Nyugati Jelen (Arad), okt. 1./

Szeptember 27-én, vasárnap immár harmincegyedik alkalommal szervezték meg Gyimesfelsőlokon A Tatros forrásánál elnevezésű csángó fesztivált. /Kristó Tibor: Csángó fesztivál Felsőlokon. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 1./

Életének 88. évében Kolozsváron elhunyt Létay Lajos költő, szerkesztő, publicista. /Aranyosrákos, 1920. jan. 23. – Kolozsvár, 2007. szept. 26./ 1959-től harminc éven keresztül az Utunk hetilap főszerkesztője volt. Több vezető közéleti tisztséget töltött be, a párt Központi Bizottságának tagja volt, emiatt később sok bírálat érte. /Elhunyt Létay Lajos. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 1./

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Kézdivásárhelyre kihelyezett tagozatán a Bod Péter Tanítóképzőben Bajcsi Ildikó igazgató megnyitóbeszédében elmondta: összesen 314 pedagógus és pedagógusjelölt kezdi meg az új tanévet. /Iochom István: Kilencedik évnyitó (Egyetemi tanévkezdés, Kézdivásárhely). = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 2./

A Verestóy Attila szenátor többségi tulajdonában levő lapok kapták a legnagyobb részt a Román Posta tavalyi magyar nyelvű hirdetési keretéből. A 700 352 lejes magyar keret több mint felét a Scripta Kiadó Rt. által megjelentetett Új Magyar Szó napilap és nagyváradi Erdélyi Riport hetilap számlájára utalták. A kiadóban 84,6 százalékos tulajdonrészrel rendelkezik az RMDSZ szenátusi frakcióvezetője, Verestóy Attila. /Gazda Árpád: Pénzutalvány a Verestóy-sajtónak. = Krónika (Kolozsvár), okt. 2./

Ötvenhét szakon több mint 2500 magyar diák kezdte meg tanulmányait anyanyelvén a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen (BBTE) – közölte tanévnyitó beszédében Magyarai Tivadar, a BBTE rektor-helyettese. Magyarai rámutatott: az önálló magyar karok ügyét, de általában az egyetem szerkezetének reformját a mostani vezetőség januárig nem tűzi napirendre. /(borbély): Több „gólya” a BBTE-n. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 3./

Nap mint nap tapasztalható a friss sírok meggyalázása a Házsongárdi temetőben. A töredezett, több százados terméskövek csak akkor menekülnek meg a feldarabolástól, ha idejekorán értesül helyükről a Házsongárd Alapítvány. Az utóbbi években ismeretlenek minden dísz, domborművet, portrét lefeszítenek a síremlékekről, még több tíz kilós szobrok szervezett elszállításától sem riadnak vissza. /Gaal György: Újabb szoborlopás a Házsongárdi temetőben. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 3./

Október 4-én immár hagyományosan került sor az Arad, a magyar Golgota elnevezésű szavalóversenyre, amelyet ezúttal a Gyöngyház Egyesület és az RMDSZ Arad megyei szervezete rendezett meg Arad megyei tanulók részére. /(Kiss): Arad, a magyar Golgota szavalóverseny. = Nyugati Jelen (Arad), okt. 5./

Harminckét hallgatóval kezdi meg működését a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának Háromszékre kihelyezett csoportja. Tavaly indult Kolozsváron és most Sepsiszentgyörgyön az andragógusképzés. /Fekete Réka: Tanévnyitó a Pécsi Tudományegyetem háromszéki műhelyében. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 6./

A Gyulafehérvári Papnevelő Intézetben idén 88 kispap van a szemináriumban, hatan gyakorlati, hivatástisztázó éven vannak. Universitas lett a Papnevelő Intézet, ettől az évtől a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem része. Az elsőévesek most már az állami egyetem elsőévesei, de ettől a papnevelő intézet nem veszítette el önállóságát. /Lukács László: Évnyitó Gyulafehérváron. = Vasárnap (Kolozsvár), okt. 7./

Szórványkollégiumot avattak október 7-én a Beszterce-Naszód megyei Vicében. „Másfél éves munka eredménye ez a szórványkollégium” – közölte Kerekes Zoltán, a Bástya Egyesület elnöke, tizenkét csángóföldi és tizenhat környező falusi gyerek számára jelent ez a ház otthont. /Mayla Júlia: Húsz lépés – húsz kilométer. = Új Magyar Szó (Bukarest), okt. 8./

A képviselőházi jóváhagyás után, a szenátus október 9-i ülésén megszavazta a Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartáját ratifikáló törvényt. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által 1992-ben elfogadott jogszabály ratifikálását az RMDSZ már tíz éve folyamatosan szorgalmazza, a kormány azonban csak 2006-ban fogadta el a tervezetet, az RMDSZ közbenjárására. /Elfogadták a Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 10./

Egyenlő esélyek címmel közmeghallgatást tartottak október 9-én az Európai Parlament (EP) brüsszeli székházában a Babeş-Bolyai Egyetem ügyében, Kónya-Hamar Sándornak, az RMDSZ EP-képviselőjének a kezdeményezésére. /Közmeghallgatás az EP-ben a Babeş-Bolyai Tudományegyetem ügyében. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 10./

Október 12-én avatják fel Székelyudvarhelyen a Móra Ferenc Általános Iskola mellett az iskola névadójának szobrát. Móra Ferenc mellszobra a székelyudvarhelyi Zavaczkai Walter munkája, a szobrászművésznek ez lesz a hatodik köztéri alkotása. /Katona Zoltán: Ma leplezik le Móra Ferenc szobrát. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), okt. 12./

Újraavatták az 1944 őszen a tordatúri csatákban elesett 52 magyar katona nevét jelző emléktáblát, amelynek mostantól a tordatúri unitárius templomkert ad otthont. „Rendszeresen meggyalázzák a honvédek emlékét őrző magyar feliratokat” – mondta Pataky József, a Tordai Honvéd Hagyományőrző Bizottság (THHB) elnöke. /Benkő Levente: Elmenekített emlékhely. = Krónika (Kolozsvár), okt. 16./

Tabajdi Csaba /MSZP/ EP képviselő értetlenkedve olvasta Törzsök Erika, a Miniszterelnöki Hivatal kisebbség- és nemzetpolitikáért felelős szakállamtitkársága főigazgatójának nyilatkozatában „a rendszerváltás utáni kormányok kisebbségpolitikai gyakorlatának sommás, igaztalan és veszélyes elmarasztalását.” Törzsök Erika kijelentette: „Az az intézményrendszer, amely a kilencvenes évek elején alakult, a két világháború közötti revíziós politika intézményrendszerének az újralesztését jelentette.” Ilyen megközelítéssel Tabajdi az elmúlt közel húsz évben idehaza nem,

csak környező országok nacionalista, szélsőséges politikusainak nyilatkozataiban találkozott, ezért határozottan visszautasítja ezt az érvelést. Tabajdi nem érti, hogy mire alapozza a Határon Túli Magyarok Hivatalának 1994–1998 közötti elnökhelyettese, megbízott vezetője – Törzsök Erika –, hogy például az általa irányított intézmény a revíziós politika elkötelezettje lett volna. Esetleg saját magát is e revansista, revizionista politika kiszolgálójának tartja-e a főigazgató asszony? /Tabajdi Csaba reagálása Törzsök Erika nyilatkozatára. = 168 Óra Online, okt. 18./

Brüsszelben, a Saint-Michel Színházban lépett fel október 17-én a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház John Millington Synge A nyugati világ bajnoka című előadásával. A Kónya-Hamar Sándor európai parlamenti képviselő védnöksége alatt megvalósult vendégszereplés célja megismertetni az erdélyi magyar színjátszás különleges varázsát a belgiumi és nyugat-európai magyar közösséggel. /Brüsszelben a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 18./

Ismét olyasmit kérdeznek, amit nem árulhatok el – jelentette ki Adrian Faur alezredes, a Kovászna megyei csendőr-felügyelőség parancsnoka, amikor az állomány létszáma felől érdeklődtek. /Szekeres Attila: Hány a csendőr? = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 19./

Tizenöt évvel ezelőtt, 1992-ben Diaszpóra néven alakult meg a romániai szórványmagyar-ságot szolgáló alapítvány. A kolozsvári Protestáns Teológia református, unitárius és evangélikus hallgatói Vetési László lelkész vezetésével – a Diaszpóra Alapítvány jogi keretei között – másfél évtizede rendszeresen vállalják a szórványgondozó munkát. Lelkész nélküli gyülekezetekben, szórványközösségekben szolgálnak, családokat látogatnak, a gyermekekkel és az ifjúsággal foglalkoznak. /Ambrus Attila: Magyar igen nem magyar helyett. = Új Magyar Szó (Bukarest), okt. 19./

Tizenöt évvel ezelőtt alakult meg Kolozsváron a Kőváry László Honismereti Kör. Kiss Margit vezetése alatt színvonalas előadások hangzottak el az évről évre olyan személyiségektől, mint Asztalos Lajos, Dáné Tibor Kálmán és Starmüller Géza. Az ünnepi találkozón Asztalos Lajos A korai Kolozsvár, az újabb kutatások tükrében, Fazakas István Erdély nagy pedagógusai Boldizsár Zeyk Imre pedig Kalotaszeg vázlatos képe az elmúlt századok és a jelen tükrében címmel tartott előadást. /Horváth László: Kamaszkorban a Kőváry László Honismereti Kör. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 19./

Október 18–20. között az Erdélyi Magyar Jogászok Társasága Máté András parlamenti képviselő vezetésével Beregszászra látogatott. Utazásuk célja szakmai tapasztalatsere és a kisebbségben élő magyarokkal való kapcsolattartás megerősítése volt. /Erdélyi magyar jogászok Beregszászon. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 20./

Október 16-án Köhalomban a Diaszpóra Alapítvány fennállásának 15 éves évfordulóját ünnepelték. Idén Czelder Márton-díjjal Gudor András gyulafehérvári

lelkészt tüntették ki, aki több évtizedig Búzásbocsárdon és Alsókarácsonyfalván szolgált, és éveken át gondnoka volt az algyógyi szórványtáboroknak. A Földes Károly-díjat Szabó Endre ploiesti-i református gondnoknak ítélték oda, aki több évtizede hűségesen szolgálja a Kárpátokon kívüli szórványmagyarságot. /Sipos-Vízaknai Balázs: Tizenöt éves a Diaszpóra Alapítvány. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 20./

Toró T. Tibor RMDSZ-es parlamenti képviselő az elmúlt héten iktatta az Oktatásügyi Minisztériumban azt a dokumentumcsomagot, amely tartalmazza a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) természettudományi, illetve humán tudományi karain tanító magyar oktatók 83 százaléka által aláírt támogatói íveket, amely a BBTE két önálló magyar tannyelvű karának beindítására vonatkozó kérésüket tartalmazza. /Demeter Kinga-Erika: Tanügyminisztériumban az aláírások. = Krónika (Kolozsvár), okt. 22./

Tíz gyönyörű év – összegezte Ferenczes István főszerkesztő a Székelyföld kulturális folyóirat egy évtizedet felölelő történetét. /Antal Ildikó: Tízéves a Székelyföld. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 27./

Apáczai Csere János-szobrot lepleztek le október 30-án Nagyváradon, a püspöki hivatal előterében. Kós András művének avatóünnepsége, amelyen Tőkés László királyhágómelléki református püspök is részt vett, a Nagyvárad Református Gyülekezeti Szövetség reformációi ünnepélyének részét képezte. /Apáczai-szobor Nagyváradon. = Krónika (Kolozsvár), okt. 31./

„Miért állítottunk szobrot Bethlen Gábornak? Túl azon, amit az egész magyarsággért, különösen az erdélyiekért tett, azért is, mert személye nagyon szorosan kapcsolódik Szatmárnémetihez és vidékéhez. A szatmári református iskolát és kórházat több adománnyal támogatta” – fogalmazott avató beszédében Kónya László tanár, a szatmári Bethlen Gábor Társaság elnöke. Szatmárnémetiben október 31-én felavatták Bethlen Gábor szobrát, Erdei István szatmári szobrászművész alkotását. /Sike Lajos: Bethlen óvja Szatmári. = Új Magyar Szó (Bukarest), nov. 1./

November 5-én újabb köztéri szobrot avatnak Gelencén. A Béla falván született, Gelencén 1936–51 között papi szolgálatot teljesítő, börtönben elhunyt Fekete János esperes-plébános 2,40 méter magas bronzszobrát fogják leleplezni a római katolikus templom udvarán, Márton Áron püspök éppen egy évvel ezelőtt felszentelt szobrával szemben. Petrovits István sepsiszentgyörgyi művész alkotását a marosvásárhelyi Balogh József öntötte bronzba. /Iochom István: Szoboravatás Gelencén. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), nov. 3./

Életének 79. évében elhunyt Csiha Kálmán /Érsemlyén, 1929. szept. 17. – Marosvásárhely, 2007. nov. 7./, az Erdélyi Református Egyházkerület nyugalmazott püspöke. 1949-től, miután szüleit kényszerlakhelyre vitték, maga kereste kenyerét,

amellett végezte tanulmányait. Lelkészi képesítést 1954-ben nyert Kolozsváron. 1957 decemberében koncepciós perben 10 évi börtönre ítélték, ahonnan hat és fél év után, 1964-ben szabadult az általános amnesztiával. Megjárta Kolozsvár, Marosvásárhely, Szamosújvár, Jilava börtöneit, Periprava, Luciu-Giurgeni, Salcea munkalágereit, melynek következtében kislányát 6 éves korában látta először szabadulása után. Fogva tartása után szolgált Gogánváralján és Marosvásárhelyen, ez utóbbi városban 20 évet töltött. 1975-ben teológiai doktorátust szerzett, emellett öt önálló gyülekezetet szervezett. Az Erdélyi Református Egyházkerület püspökévé választották 1990. május 4-én, 2000 januárjában nyugalomba vonult. Több könyvet írt, legismertebbek önéletrajzi kötetei: Fény a rácsokon /1992/, Börtöntől a püspökségig /2005/, Harangszó az elsüllyedt világból /2006/. /Elhunyt Csiha Kálmán. = Új Magyar Szó (Bukarest), nov. 8./

November 9–11-e között Kolozsváron tartották az V. Erdélyi Magyar Régészeti Konferenciát. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) és az erdélyi magyar régész-kutatók, egyetemi hallgatók munkáját segíteni hivatott Posta Béla Egyesület (PBE) rendezésében több mint hetven előadó jelentkezett az eseményre. A megnyitón Sipos Gábor (EME-alelnök) és Bajusz István (PBE-igazgató) elmondta: a két intézmény közötti szoros kapcsolat van. A romániai magyar régészek konferenciája immár évente ismétlődő sikeres hagyománnyá vált. Bajusz István megállapította, évről évre öröndetesen emelkedik a fiatal előadók tudományos színvonala. Sokan közülük már elvégezték az egyetemet, a résztvevők – Szatmárnémetitől Székelyudvarhelyig – Erdély minden történelmi múzeumát képviselték. /Ö. I. B.: Régészkonferencia Kolozsváron. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 13./

Megújult a szervezeti és intézményi struktúra Csíkszeredában a Sapientia – EMTE Műszaki és Társadalomtudományok Karán. A változás összefügg az egyetem akkreditációs felkészülésével, jelentette be az intézmény újonnan kinevezett dékánja, Biró A. Zoltán. A Társadalomtudományi Intézetet dékánként és megbízott intézményvezetőként Biró A. Zoltán vezeti, míg a Műszaki Tudományok Intézetét Szép Sándor rektor-helyettes. A társadalomtudományi képzés vezetését korábban, szaképítő professzorként, Rostás Zoltán látta el. /Horváth István: Struktúraújítás a Sapientiaán. = Új Magyar Szó (Bukarest), nov. 21./

Negyedik alkalommal szervezte meg az oktatási programban részt vevő gyerekek népdalvetélkedőjét a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége (MCSMSZ). /IV. Szeret menti Népdalverseny. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 21./

A csíkszeredai Hargita Kiadó Bibliotheca Moldoviensis című, hét kötetből álló kétnyelvű sorozata azzal a céllal jött létre, hogy magyar és román nyelven is hozzáférhetővé tegye a moldvai csángómagyarokra vonatkozó nélkülözhetetlen forrásmunkákat. Bemutatták a Bakó megyei Somoskán született Demse Márton önéletrajzi fogantatású kötetét /Somoskai tél/, Halász Péternek a moldvai

magyarok hagyományos állattartásával foglalkozó monográfiáját, Csoma Gergely szobrászművész naplójának segítségével a tanári pálya is fölillant. /Kánya Gyöngyvér, Budapest: Csángók pesti diadala. = Új Magyar Szó (Bukarest), nov. 22./

A Kutató Diákok Országos Szövetség, az erdélyi unitárius egyház és a János Zsigmond Unitárius Kollégium szervezésében november 30-a és december 2-a között került sor a Tudományos Diákkörök Erdélyi Konferenciájára (TUDEK) Kolozsváron. Hatodszor rendezték meg a konferenciát, Erdély különböző településeinek líceumaiból érkeztek középiskolás diákok. /D. I.: A pityókától a folyadékstabilizált számítógépes hűtőrendszerig. Kutató középiskolás diákok tudományos konferenciája. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 3./

A hét végén zajlott a XVIII. Gellért Sándor vers- és prózamondó verseny Kárpát-medencei döntője Szatmárnémetiben. A versenyt a helyi Szent-Györgyi Albert Társaság, a Magyar Ifjúsági Kezdeményezés, a szatmárnémeti Szentlélek Plébánia, valamint a Harag György Társulat szervezte, főszervezője pedig Csirák Csaba volt. /Három különböző ország versenyzője lett az első három helyezett. = Szatmári Magyar Hírlap (Szatmárnémeti), dec. 3./

Tízéves szünet után magyar könyvesbolt nyitja meg kapuit december 3-án Nagybányán. A Memoár Könyvesház a Bányavidék egyetlen magyar kulturális intézményében, a Teleki Magyar Házban kap otthont. /Hiánypótló magyar könyvesbolt nyílt. = Krónika (Kolozsvár), dec. 3./

Jogerősen pert nyert a Babeş-Bolyai Tudományegyetemmel (BBTE) szemben Hantz Péter, az egyetem magyar feliratok kapcsán menesztett oktatója. Az állami magyar egyetem megteremtését célul kitűző Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) alelnökét 2006 júliusában marasztalta el a BBTE etikai bizottsága. /Lázár Lehel: Pert nyert Hantz Péter. = Krónika (Kolozsvár), dec. 5./

A középiskolások műveltségi vetélkedője, a Tudász december 11-én a megszokott helyszínen, a székelyudvarhelyi Digital 3 televízió nagystúdiójában zajlott, ahol nyolc erdélyi középiskola képviseltette magát. /Tudász tizenötödször. = Hargita Népe (Csíkszereda), dec. 12./

Vajdasági, kárpátaljai, felvidéki és erdélyi magyar napilapok képviselőjét látta vendégül a Magyar Televízió legutóbbi, Átjáró című műsora. Molnár Norbert, a pozsonyi Új Szó, Kókai Péter, az újvidéki Magyar Szó, Kőszeghy Elemér, az ungvári Igaz Szó és Csinta Samu, a Krónika főszerkesztője félórás beszélgetés keretében vitatták meg a Kárpát-medencei magyarságot leginkább foglalkoztató aktuális témákat. /Főszerkesztők az Átjáróban. = Krónika (Kolozsvár), dec. 13./

December 12-én mutatták be Kolozsváron Tófalvi Zoltán 1956 erdélyi mártírjai című dokumentumgyűjteményének első két kötetét, mely Sass Kálmán érmihályfalvi református lelkész nevével fémjelzett szervezkedés, valamint a Szoboszlai Aladár pécskai római katolikus plébános személyéhez fűződő „összeesküvés” perés börtönanyagába nyújt betekintést. A Szoboszlai-csoport a kommunista rendszer megdöntését tűzte ki céljául 1956-ban. A Szekuritáté úgy tartóztatta le őket, hogy a terv megvalósítása el sem kezdődött. Tizenegy halálos ítéletből tízet végrehajtottak. Az érmihályfalvi csoport az erdélyi magyarság státusának rendezését tervezgette, e per nyomán három embert végeztek ki, többet bebörtönöztek. /Benkő Levente: Álmodok, börtönök, gyötrelmek. = Krónika (Kolozsvár), dec. 13./

December 14-én ünnepélyesen átadták Dávid Gyulának a könyvkiadás szolgálatában végzett több mint félévszázados tevékenységért a Kriterion-koszorút. /Kriterion-koszorú. = Hargita Népe (Csíkszereda), dec. 15./

Több mint kétéves elmérgesedett huzavona után, amely 2006 februárjában Kiss László unitárius pap hirtelen, korai halálát is okozta, december 17-én végre jóváhagyták a tordai önálló magyar tannyelvű iskola létesítését. /N.-H. D.: Jövőre indulhat a tordai magyar iskola. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 18./ \

Elfogadhatatlannak tartja jelenlegi formájában a bemutatott tanügyi törvénytervezetet Lászlófy Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének (RMPSZ) elnöke. Bejelentette, benyújtják tiltakozásukat az Oktatási Minisztériumhoz, mivel az új jogszabálytervezetbe nem került be, hogy a kisebbségben élő magyarok számára a román nyelvet idegen nyelvként, sajátos tantervvel és tankönyvekkel tanítsák az iskolában. /RMPSZ: rossz a törvénytervezet. = Krónika (Kolozsvár), dec. 19./

Ötvenéves a NyIRK, teljes nevén: Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1957-ben indult Kolozsváron a Román Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának magyar nyelvű folyóirataként. Kezdetben a példányszám ezer körül mozgott, 1974-től 500–600, 1993-tól csupán 350, 1997-ben megint 950, utána ismét visszaesett 300-ra. Csak megrendelők kapják, az Akadémiai Könyvtár számos példányt cserepéldányként küld szét a világba. /Komoróczy György: Ötvenéves a NyIRK. = Hargita Népe (Csíkszereda), dec. 20./

Benyújtotta két szak végleges akkreditációs kérelmét a Marosvásárhelyen a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem. Az EMTE-n három városban összesen tizenkilenc szak működik, vagyis további 13 szakot kell akkreditálni. /Szász Cs. Emese: Várólistán a Sapientia. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), dec. 21./

Fél évszázad után előkerültek a nagyváradi római katolikus püspöki palota dísztermének festményei. A kommunizmus alatt eltüntetett falképeken a városalapító Szent László király életének jelenetei láthatók. A dísztermet 1878-ban gróf

Lipovniczky István püspök felkérésére Storno Ferenc jeles soproni festőművész díszítette. /Rejtett váradi freskók. = Krónika (Kolozsvár), dec. 27./

Összeállította: **Udvardy Frigyes**

A székelyföldi népszavazás kronológiája

2003. április 23.

Megalakul az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Kezdeményező Testülete, amely az RMDSZ programjában is szereplő autonómia-formák megvalósítását tűzi ki célul. A Tőkés László püspök és Fejes Anzelm premontrei főapát elnökletével megalakult testületnek 31 tagja volt, köztük parlamenti és önkormányzati képviselők, polgármesterek, RMDSZ-tisztségviselők, vállalkozók, civiltársadalmi szervezetek vezetői. Az alakuló ülésen az EMNT KT elfogadja saját működési rendjét, megválasztja öttagú ügyvivő testületét.

2003. július 7.

Gyergyócsomafalván megalakul az EMNT KT székelyföldi tagjainak részvételével, önálló testületként, a Székely Nemzeti Tanács Kezdeményező Testülete, azzal a céllal, hogy Székelyföld autonómiaigényének közképviselőjévé, illetve megvalósítására létrehozza a Székely Nemzeti Tanácsot. A kezdeményező testület tagjai nyilatkozatban üdvözlik az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1334/2003-as számú, Andreas Gross jelentése alapján elfogadott határozatát.

2003. október 12.

A közveden demokrácia elvei alapján meghirdetett állampolgári közgyűléseken létrejönnek a települési székely tanácsok. Az alakuló üléseket megelőző időszakban a rendőrség zaklatja a Székely Nemzeti Tanács Kezdeményező Testületének tagjait és aktivistáit, bekísérik és több órán át fogva tartják őket, a plakátokat elkobozzák tőlük. Ilyen zaklatást kell elszenvednie Fodor Imrének, aki abban az időben Marosvásárhely alpolgármestere volt, Tőkés András és Andrassy Árpád megyei önkormányzati képviselőknél és másoknál. Maros megye főügyésze tizenöt év börtönnel fenyegeti meg a Székely Nemzeti Tanács tagjait, anélkül, hogy tevékenységüket ismerné.

2003. október 19.

A települési székely tanácsok – Csíkszék kivételével – létrehozzák a széki tanácsokat. Csíkszék Székely Tanácsa 2008 februárjában alakul meg.

2003. október 26.

Sepsiszentgyörgyön, a Megyei Könyvtár Gábor Áron termében megalakul a Székely Nemzeti Tanács. Elnökké egyhangúlag Dr. Csapó Józsefet választják. Alakulásakor meghirdetett célja, hogy a Székelyföld autonómiáját a jog és a demokrácia eszközével vívja ki, alkalmazva a nemzetközi jog kínálta lehetőségeket.

2003. október 29.

A román parlament felsőházának jogi bizottságában Antonie Iorgovan kormánypárti szenátor, Románia alkotmánya elleni támadásnak nevezi a Székely Nemzeti Tanács megalakulását, kérve, hogy a testület forduljon az ország legfőbb ügyészéhez „a Székely Nemzeti Tanács akcióival kapcsolatban”. A szenátus ülésén megjelent Ilie Botos, Románia legfőbb ügyésze, s biztosította a testület tagjait, hogy az általa vezetett intézmény az ügyben „már teljesíti kötelességét” – közölte a román közszolgálati rádió.

2003. október 31.

Nyilatkozik Gabriel Oprea közigazgatásért felelős miniszter. „A Székely Nemzeti Tanács kezdeményezői az igazságszolgáltatás előtt felelnek, ha a szervezet alapszabályzata vagy hatásköre nincs összhangban a törvényekkel” – majd hozzátette: „A Székelyföldi Régió létrehozását támogató személyeknek egyszer s mindenkorra meg kell érteniük, hogy Románia egységes és oszthatatlan nemzetállam.”

2003. november 13.

A Székely Nemzeti Tanács elnöke, Dr. Csapó József közzétette, a Székely Nemzeti Tanács által közvitára bocsátott Székelyföld-statútum román nyelvű változatát, és kijelentette, hogy a román változat alapján konszenzusra szeretnének jutni a székelyföldi románsággal.

2003. december 10.

Miután az SZNT Állandó Bizottsága a román és a magyar parlamenti pártok frakcióvezetőitől személyes találkozót kért, hogy tájékoztassa őket a Székely Nemzeti Tanács célkitűzéseiről, Ioan Solcanu, a kormányzó Szociáldemokrata Párt szenátusi frakcióvezetője fogadta a Székely Nemzeti Tanács küldöttségét. A megbeszélésen Csapó József elnök részletesen ismertette a Székely Nemzeti Tanács felépítését, célkitűzéseit, átadta a tanács dokumentumainak és az autonómia-statútum tervezetének román nyelvű fordítását. Ioan Solcanu újságíróknak kijelentette: elfogadhatatlannak tartja a székelyföldi autonómia tervét.

2003. december 13.

Kolozsváron megalakul az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, élén Tőkés László püspökkel. A 373 küldött – a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) részéről 156-an érkeztek – elfogadja házszabályát és megválasztja az Állandó Bizottságot. Alelnökök: Szász Jenő, Sántha Imre, Borsos Géza, Fodor Imre, Boros Zoltán, Toró T. Tibor, Szilágyi Zsolt és Pécsi Ferenc. Jegyzők: Árus Zsolt, Izsák Balázs, György Attila, Tulit Attila, Borbély Zsolt Attila, Mátis Jenő, Szabó László és Hantz Péter.

2004. január 17.

Sepsiszentgyörgyön ülésezett a Székely Nemzeti Tanács, véglegesíti és elfogadja Székelyföld Autonómiájának Statútum tervezetét, amelyet március 1-jén terjesztenek Románia parlamentje elé Birtalan Ákos, Kovács Zoltán, Pécsi Ferenc, Szilágyi Zsolt,

Toró T. Tibor, Vekov Károly országgyűlési képviselők. A törvényjavaslatot a képviselőház március 30-án, a szenátus június 29-én megvitatás nélkül elutasítja.

2004. április 24.

Ülésén a Székely Nemzeti Tanács népszavazás kiírására szólította fel Maros, Hargita és Kovászna megyék megyei, illetve települési önkormányzatait Székelyföld autonómiájának ügyében. A felkérés alapja a népszavazásra vonatkozó román törvény, amely kimondja, hogy a közigazgatási határok megváltoztatását célzó törvénykezdeményezések parlamenti betérjesztést az érintett lakosság véleménynyilvánító népszavazásának kell megelőznie. A felkérést, az RMDSZ felső vezetésének engedve, a legtöbb önkormányzat elutasítja, vagy válasz nélkül hagyja. Tizenegy település meri kiírni a népszavazást, ám döntéseiket a megyei kormány megbízottak megtámadják a közigazgatási bíróságon, és az érvényteleníti a meghozott határozatokat. Gyergyóditró és Vargyas község helyi tanácsa fellebbez, majd a jogorvoslati lehetőségek kimerülése után az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordul.

2004. április 28–30.

Dr. Csapó I. József, az SZNT elnöke Brüsszelbe látogatott. Az Európai Parlamentben találkozott Arie M. Oostlander képviselővel, aki legutóbb a Romániáról szóló országjelentéshez terjesztette be bíráló javaslatait. Az SZNT elnöke tájékoztatta az EP-képviselőt a Székelyföld Autonómia Statútumára vonatkozó törvényjavaslat visszautasításáról. Dr. Szájer József, a Fidesz–MPSZ képviselőjének meghívására az SZNT elnöke részt vett az EP Néppárti Frakciója magyar csoportjának ülésén, ahol a regionalizmus és a területi autonómia kérdéskörét vitatták meg.

2005. június 30.

A Székely Nemzeti Tanács, Székelyföld autonómiájára vonatkozó törvénytervezetét ismét a parlament elé terjesztik. Ezúttal a betérjesztők Sógor Csaba szenátor és Becsek Garda Dezső képviselő. A tervezet a 2004. március 1-jén benyújtott változathoz képest módosításokat tartalmaz, többek között a parlament Törvényhozási Bizottságának észrevételei alapján. A tervezetet a képviselőház 2005. október 12-én elutasítja, a szenátus elé nem került.

2005. október 8.

A Székely Nemzeti Tanács összegzése szerint a Tanács felkérésére 11 helyi önkormányzat határozott a helyi népszavazás megszervezéséről Székelyföld autonóm közigazgatási régió törvény általi létrehozásának tárgyában. A közigazgatási bíróságokon megsemmisítették a tanácsi határozatokat, két esetben már végleges és visszavonhatatlan határozat akadályozza meg a helyi önkormányzatokat a kiírásban.

2005. október 14.

A Székely Nemzeti Tanács autonómia-statútuma felvállalhatatlan – jelentette ki sajtótájékoztatón Márton Árpád parlamenti képviselő. Arra a kérdésre válaszolva, hogy ha az RMDSZ felvállalhatatlannak tartja az SZNT tervezetét, akkor miért nem nyújtotta

eddig be saját javaslatát, Márton Árpád azt válaszolta: az RMDSZ nem tartja jónak a mostani időpontot.

2005. november 18.

A Strasbourgi Emberi Jogok Bíróságához fordult Ditró Önkormányzata. A Bíróság válaszában jelezte dr. Kincses Előd ügyvédnek, a Ditrói Helyi Önkormányzat jogi képviselőjének, hogy a kérvényt a 37721/05 szám alatt iktatták. A ditróiak keresetében Kincses ismertette a helyi népszavazás tárgyát, a megsemmisítés bíróságok által megfogalmazott indokait, valamint azt, hogy a fellebbezési eljárás során megsértették a védelemhez való jogot. Az SZNT egyébként felhívást intézett az érintett önkormányzatokhoz, forduljanak a strasbourgi emberjogi bírósághoz jogorvoslatért.

2005. december 2.

Csapó József, az SZNT elnöke pénteken nyílt levélben kérte fel Băsescu: szervezzen tárgyalásokat nemzetközi részvétellel Székelyföld területi autonómiájának törvény általi újraalakításáról. Felszólította az államelnököt, tekintse „felelős magatartásnak” azt, hogy a székelyföldi magyarság a közvetlen demokrácia (vagyis a népszavazás) és a parlamentáris demokrácia eszközeit alkalmazza a területi autonómiáért folyó harcban. Traian Băsescu a Székely Nemzeti Tanács elnökének levelére elutasítóan válaszolt, politikai túlkapásnak minősítette azt, hogy a koszovói helyzet megoldására tett javaslatát székelyföldi szervezetek Székelyföld autonómiájának megteremtésére is alkalmazhatónak tartják.

2005. december 10.

Az SZNT Sepsiszentgyörgyön tartott küldöttgyűlésén a küldöttek arról döntöttek, hogy felkérjük az ENSZ Biztonsági Tanácsát és főtitkárát, tekintse kiemelt, megelőző megoldásnak Székelyföld helyzetének rendezését, és járuljon hozzá Székelyföld autonóm státusának nemzetközi felügyelettel való rendezéséhez.

2006. február 10.

Gyergyóditró után a háromszéki Vargyas önkormányzata is a Starsbourg-i Emberjogi Bírósághoz fordult. A vargyasiak is azzal érvelnek, hogy megtagadták tőlük a védelemhez való jogot.

2006. február 16.

Monica Macovei igazságügyi miniszter válaszolt a Székely Nemzeti Tanács azon beadványára, amely a székelyföldi autonóm régió létrehozását szorgalmazta. Az SZNT memoranduma kapcsán a miniszter kifejtette, az egyes önkormányzatoknak az autonómia-népszavazás megtartását célzó határozatairól már ítéletet mondott a bíróság. Macovei úgy véli, hogy Székelyföld autonómiájáról nem lehet helyi szinten dönteni, ez a kérdés alkotmánymódosítást vonna maga után.

2006. március 9.

A Székely Nemzeti Tanács *Mit kíván a székely nép?* című felhívásának 4. és 5. pontja a népszavazás kiírását szorgalmazza Székelyföld történelmi területén Székelyföld területi

autonómiájának létrehozásáról, és kéri, hogy az RMDSZ ne gátolja, hanem segítse a helyi népszavazások kiírását.

2006. március 15.

A Székely Nemzeti Tanács Székely Nagygyűlést hív össze Székelyudvarhelyre. A tömeggyűlésen 20.000 ember követeli Székelyföld autonómiáját. A résztvevők közfelkiáltással egy kiáltványt fogadnak el, amely lényegében egy közösségi akaratnyilvánítás az autonómia mellett.

2006. június 18.

A Gyergyóditróba összehívott Székely Nemzetgyűlés kinyilvánítja a székely nép államon belüli önrendelkezésének jogát, kijelöli Székelyföld ideiglenes határait, és felkéri Románia elnökét, kormányát és parlamentjét, hogy kezdjen haladéktalan tárgyalásokat a Székely Nemzeti Tanáccsal, Székelyföld autonóm közigazgatási régió törvény általi létrehozásáról és 2006. szeptember 30.-ig írjon alá megállapodást Székelyföld autonóm státusának elismeréséről. A román hatóságok figyelmen kívül hagyták a felkérést.

2006. szeptember 2.

Az SZNT Állandó Bizottsága újabb határozatban erősíti meg, hogy továbbra is szorgalmazza a „a székelyföldi népszavazás kiírását Székelyföld autonómiaigényének tárgyában”.

2006. október 7.

A Székely Nemzeti Tanács elhatározza, felkér minden székelyföldi helyi önkormányzati testületet, megyei tanácsot, polgármestert és megyei tanácselnököt, hogy a történelmi Székelyföldre tartozó megyékben, a Parlamentbe benyújtott Székelyföldi Autonómia Statútum-tervezet mellékletében feltüntetett településeken írják ki a helyi népszavazást Székelyföld autonómiájának tárgyában. A pozitív válasz elmaradása arra készteti a széki tanácsokat, hogy maguk kezdjék el a nem hivatalos népszavazást.

2006. október 24.

Lemond az SZNT elnöki tisztségéről Dr. Csapó József.

2006. november 4.

Fodor Imre alelnököt, Marosvásárhely korábbi polgármesterét bízza meg az elnöki teendők ellátásával a Székely Nemzeti Tanács Állandó Bizottsága. Az ideiglenes elnök kijelenti: december közepén szervezik meg az SZNT tisztújító küldöttgyűlését, addig a széki tanácsok megvitatják az állandó bizottság által javasolt szabályzatmódosításokat, megfogalmazzák a népszavazásra vonatkozó álláspontjukat, és képviselőt jelölnek a Székely Nemzeti Tanácsba.

2006. november 17.

Frunda György nyilatkozata szerint az RMDSZ nem fogja támogatni az SZNT és az EMNT nem hivatalos népszavazásról szóló kezdeményezését.

2006. november 22–23.

Gidófalva tanácsa elfogadta az autonómia-referendum megszervezéséről szóló határozatot. A határozat elvi döntés, nem tartalmazza a népszavazás időpontját és lebonyolításának módját. György Ervin prefektus kijelentette, megtámadja mind a gidófalvi, mind pedig a további – előkészítés alatt levő – határozatokat (pl. a Hídvég községét).

2006. december 16–23.

Székelyföld több településén és térségében megkezdődött, illetve folytatódott az autonómia tárgyában kiírt népszavazás, így Erdővidéken (Bardócon, Erdőfűlén, Vargyason), Udvarhelyen, Bögözön, Gyergyócsomafalván. A mozgóurnás népszavazáson a részvétel közel 70%-os volt, a megkérdezettek nagy többsége (99%-a) az autonómia mellett tette le a voksát.

2007. január 19.

Az Orbaiszéki Székely Tanács elhatározta, hogy február 17–25. között Orbaiszéken is megszervezik a mozgóurnás nem hivatalos népszavazást a székelyföldi autonómia ügyében.

2007. február 7.

A népszavazás, a közmeghallgatás és a közvélemény-kutatás keverékének tartja a székelyföldi belső referendumot a Pro Europa Liga. Az emberjogvédelmi iroda vezetője, Haller István szerint a Székely Nemzeti Tanács autonómiaügyben indított kezdeményezésének nincs semmiféle jogi értéke. „Ez magyarul azt jelenti, hogy az eredményt sem lehet egy referendum, hanem csupán egy széles körű konzultáció eredményeként bemutatni. Ezt elmondtuk az SZNT vezetőinek is, amikor a véleményünkre voltak kíváncsiak” – nyilatkozta. A liga elnöke, Smaranda Enache elismerte, hogy politikai nyomás következtében az SZNT-nek nem volt más választása, és ez így is egy teljesen demokratikus kezdeményezésnek tekinthető. „Nem tudok egyetérteni azokkal a politikusokkal, akik mindenáron meg akarták akadályozni a szabályos népszavazás megszervezését. Ugyanúgy elítélem azokat is, akik azzal etetik a népet, hogy az Európai Unió keretében az autonómiatörekvések tárgyalanná válnak” – mondta Smaranda Enache.

2007. március 7.

Előzetes vizsgálatot indított a főügyészség terrorizmus és szervezett bűnözés elleni igazgatósága a Román Hírszerző Szolgálat (SRI) jelentése alapján a Székely Nemzeti Tanács autonómia-népszavazását érintő kezdeményezéséről. Az ügyészek azt vizsgálgák, hogy az akciók veszélyeztetik-e a nemzetbiztonságot és az alkotmányos rendet.

2007. március 14.

A sepsiszéki SZNT-vezetők egyértelmű sikerként értékelték a sepsiszéki belső népszavazást. Szűk egy hónap alatt 38 település majdnem 34 000 polgárát sikerült megszólítaniuk, és 98,79 százalékuk igennel felelt, akarja, hogy Székelyföld autonóm státust nyerjen. Sepsiszentgyörgyön 20 877-en szavaztak.

2007. március 17.

Megkezdődött Csíkszék 25 közigazgatási egységében az autonómia-népszavazás. Itt a nem hivatalos népszavazást az RMDSZ szervezte meg, azt követően, hogy nem született megegyezés a Csíki Székely Nemzeti Tanáccsal a közös lebonyolításról.

2007. július 11–12.

Fodor Imre háromtagú küldöttséggel Strasbourgba érkezik. A küldöttséget fogadja Hans-Gert Poettering, az Európa Parlament elnöke, aki tájékoztatót hallgat meg a székelyföldi autonómiatörekvésekről, a folyamatban levő népszavazásról. Fodor Imre egyben az Európai Unió politikusainak támogatását kéri Székelyföld autonómiájának megvalósításához. Hans-Gert Poettering indokoltnak és legitimnek ismeri el az erdélyi magyarság autonómiaigényét, mint olyan demokratikus törekvést, amely nem veszélyezteti Románia területi épségét. A küldöttség találkozik Joseph Daul európai néppárti frakcióvezetővel és Brian Crowley EP-képviselővel, a Nemzetek Európájáért Unió képviselőcsoportjának elnökével.

2007. augusztus 1.

A marosvásárhelyi népszavazás első két hete után a tizenhárom körzetre osztott városban mintegy 2500-an adták le voksukat. A népszavazás lebonyolításában RMDSZ-körzetfelelősök is segítenek a Székely Nemzeti Tanácsnak; a referendumot szeptember 30-ig tervezik véglegesíteni.

2007. december 9.

Január végéig lezárul a Székelyföld autonómiájáról szóló népszavazás, jelentette be Marosvásárhelyen Fodor Imre, a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) elnöke. Közölte, eddig 173 ezer aláírás gyűlt be Székelyföldről, Marosszékről pedig 24 500 gyűlt össze.

2008. január 23.

Az RMDSZ képviselői már nem vesznek részt a Székelyföld autonómiája érdekében történő aláírásgyűjtő kampányban – jelentette be Gáll Éva, a marosvásárhelyi RMDSZ ügyvezető elnöke. „A választási körzetek képviselőinek személyes kezdeményezése volt az aláírásgyűjtésben való részvétel. Szervezetként az RMDSZ nem vett részt az akcióban” – mondta Gáll Éva. Az ügyvezető elnök szerint az alakulat tagjai csak az európai parlamenti választások időpontjáig vettek részt az aláírásgyűjtő kampányban, azóta csak a Székely Nemzeti Tanács foglalkozik az ügyel.

2008. február 23.

A sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár Gábor Áron termében ülésezik a Székely Nemzeti Tanács. Fodor Imre beszámol a népszavazásról, ismerteti az eredményeket. A tisztújító közgyűlés a marosvásárhelyi Izsák Balázst választja elnökéül. A korábban alelnöki tisztséget betöltő Izsák Balázs 107, ellenfele, a gyergyószéki Borsos Géza 63 szavazatot kap. A SZNT határozatban értékeli a népszavazást, határozatot fogad el arra vonatkozóan, hogy Székelyföld autonómiája ügyében az Európa Tanács Parlamenti Közgyűléséhez fordul. Egy másik határozat egy nemzetközi munkacsoport

létrehozására vonatkozik, amely az Európában őshonos közösségek jogainak uniós szintű szabályozását kezdeményezi.

2008. március 18.

A Székely Nemzeti Tanács vezetői, Izsák Balázs elnök, Fodor Imre, Tulit Attila alelnökök és Árus Zsolt gyergyószéki elnök találkoznak Markus Meckellel, a Bundestag külügyi bizottságának tagjával, ismertetik az SZNT célkitűzéseit, és arra kéri, segítsen megnyerni Székelyföld autonómiájának az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének német delegációját.

2008. március 20.

Németh Zsolt a Magyar Országgyűlés Külügyi és Határon Túli Magyarok Bizottságának elnökének meghívására a Székely Nemzeti Tanács elnöke, Izsák Balázs Budapestre érkezik. A találkozóra Tulit Attila alelnök és Árus Zsolt gyergyószéki elnök kísérik el a Székely Nemzeti Tanács elnökét. A megbeszélések során az SZNT céljairól, az együttműködés módozatairól folyik egyeztetés. Az SZNT küldöttsége ismerteti a Székely Nemzeti Tanácsnak az Európa Tanács Parlamenti Közgyűléséhez címzett memorandumát.

2008. június 18.

Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke fogadja Budapesten az Elnöki Hivatalban a Székely Nemzeti Tanács kéttagú küldöttségét. Izsák Balázs és Tulit Attila átadják a köztársasági elnöknek a Székelyföldön szervezett, Székelyföld autonómiájára vonatkozó népszavazás eredményeit rögzítő jegyzőkönyveket, a Székely Nemzeti Tanács legfontosabb dokumentumait, ismertetik a Székely Nemzeti Tanács céljait és tevékenységét és székelyföldi látogatásra hívják meg a magyar államfőt. Sólyom László az autonómia törekvés támogatásáról biztosítja az SZNT küldöttségét, megerősíti bukaresti látogatásakor tett, az autonómiára vonatkozó kijelentését, mely szerint a kisebbségi jogok intézményei között, fontos, jogszerű és európai az autonómia intézménye, beleértve a területi autonómiát is.

2008. június 24.

Luis Maria de Puig a Parlamenti Közgyűlés elnöke Strasburgban fogadja Izsák Balázst és Árus Zsoltot, akik elmondják, hogy a jelentése alapján készült 1811-es ajánlásban megfogalmazott elvek, értékek és módszerek alapján kívánják Székelyföld regionális önkormányzását megvalósítani. A maga során de Puig úr elmondja, a régiók kijelölésénél nem csak gazdasági, hanem kulturális, nyelvi, történelmi szempontokat is figyelembe kell venni. Ismerteti a spanyol helyzetet, ahol a diktatúra idején erős központosítás volt, majd annak bukása után pedig három régió (Baskföld, Katalónia és Galícia) többlet-hatásköröket igényelt, ma pedig minden régió látja és élvezi a fejlett regionalizmus előnyeit. A fogadáson részt vesz Stelian Stoian, Románia Strasbourgi nagykövete, valamint Frunda György, a Parlamenti Közgyűlés román nemzeti delegációjának vezetője.

2008. június 26.

Izsák Balázs és Árus Zsolt Strasburgban Luc van den Brandeval az EU régiók bizottságának elnökével találkozik, aki egyben az ETPKGy néppárti frakciójának is elnöke. A küldöttség hangsúlyozza, milyen fontosnak tartják a régiók bizottságát az európai regionalizációs folyamatban, és azt, hogy ott ismerjék a székelyföldi törekvéseket. Luc van den Brande elmondja, nem lehet pontos definíciót adni a régióra, sem pontos, mérhető határok közé szorítani azokat, nem lehet általános szabályt állítani arra vonatkozóan, hogy mekkoránk kell lennie, s mennyi lakossal rendelkeznie. Számos kritériumot kell figyelembe venni, de ezek között föltétlen vezető helyen szerepelnek a hagyományok, a kultúra, a regionális identitás.

2008. július 31.

Izsák Balázs a Székely Nemzeti Tanács nevében üdvözlí az öt székely város, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székely-udvarhely azon kezdeményezését, hogy létrehozzák a Székely Városok Szövetségét.

Összeállította: **Izsák Balázs** és **Bakk Miklós**

Kisebbségpolitikailag is fontos jogszabályok – 2006

Törvények

- 2006. évi 4. sz. tv. a behozatali vámárúk megnevezésének, osztályozásának és a rájuk vonatkozó vámtarifák megváltoztatásáról
- 2006. évi 11. sz. tv. a szőlővel foglalkozó, nemes fajokat termesztő mezőgazdasági termelők közvetlen támogatásáról szóló 125/2005. számú Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
- 2006. évi 31. sz. tv. a követelések biztonságossá tételéről
- 2006. évi 32. sz. tv. a jelzáloggal járó kötelezettségekről
- 2006. évi 33. sz. tv. a jelzálogkölcsönt folyósító bankokra vonatkozóan
- 2006. évi 34. sz. tv. a jelzálogkölcsön ingatlanbefektetésekhez szabályozó 190/1999. sz. tv. módosításáról
- 2006. évi 38. sz. tv. a romániai erdők kezelésére vonatkozó 139/2005. sz. Sürgősségi Kormányrendelet elfogadásáról
- 2006. évi 49. sz. tv. a közutakon való közlekedésről szóló 195/2002. sz. Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
- 2006. évi 51. sz. tv. a közhasznú közösségi szolgáltatásokról
- 2006. évi 72. sz. törvény a tehéntej piac kialakítására vonatkozó 48/2005. sz. Kormányrendelet jóváhagyásáról
- 2006. évi 73. sz. tv. az állati eredetű hulladékok megsemmisítésére vonatkozó 47/2005. sz. Kormányrendelet jóváhagyásáról

-
- 2006. évi 84. sz. tv. a szennyezés megelőzéséről és ellenőrzéséről szóló 152/2005. sz. Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 85. sz. tv. a csódeljárásról
 - 2006. évi 86. sz. tv. a Vám törvényről
 - 2006. évi 87. sz. tv. az oktatás minőségére vonatkozó 75/2005. számú Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 95. sz. tv. az egészségügyi reformról
 - 2006. évi 101. sz. tv. a települések tisztításáról
 - 2006. évi 102. sz. tv. a közúti szállításra vonatkozó 109/2005. sz. Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 111. sz. tv. az Országos Közbeszerzést Monitorizáló és Szabályozó Ügynökség létrehozásáról szóló 74/2005. számú Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 114. sz. tv. a kulturális közintézmények menedzsmentjére vonatkozó 26/2005. sz. Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 115. sz. tv. a garantált minimálbérre vonatkozó 416/2001. számú törvény módosításáról
 - 2006. évi 129. sz. tv. a helyi tanács által biztosított ösztöndíjak létrehozására vidéki településeken
 - 2006. évi 156. sz. tv. a mezőgazdasági termelők és tenyésztők számára az EU-s csatlakozás előtti periódusban való kedvezmények biztosításáról szóló 20/2006. sz. Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 181. sz. tv. a prefektúra intézményét szabályozó 340/2004. sz. tv. kiegészítő és módosító 179/2005. sz. Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 182. sz. tv. a kihágások jogi formájának szabályozására vonatkozó 2/2001. sz. Kormányrendelet módosításáról és kiegészítéséről
 - 2006. évi 183. sz. tv. az elektronikus formátumú dokumentumok karaktereinek standard kodifikált használatáról

- 2006. évi 191. sz. tv. a román állampolgároknak a külföldön való szabad mozgását szabályozó 248/2005. sz. tv.-t módosító és kiegészítő 5/2006. sz. Kormányrendelet jóváhagyásáról
- 2006. évi 192. sz. tv. a jogi közvetítésről és a jogi közvetítő szakma megteremtéséről
- 2006. évi 193. sz. tv. ajándékjegyek és gyerekeknevelési jegyek osztásáról
- 2006. évi 195. sz. tv. a decentralizáció kerettörvénye
- 2006. évi 201. sz. tv. a befektetőknek nyújtott támogatásról magán diák-bentlakások építéséhez
- 2006. évi 204. sz. tv. a fakultatív nyugdíjakról
- 2006. évi 226. sz. tv. a különleges munkakörülményekről
- 2006. évi 227. sz. tv. a dopping betiltásáról és megelőzéséről a sportban
- 2006. évi 230. sz. tv. a közvilágítási szolgáltatásról
- 2006. évi 241. sz. tv. a vízszolgáltatásról és kanalizálásról
- 2006. évi 248. sz. tv. Románia csatlakozásáról a Kulturális megnyilvánulások különbözőségét védő és támogató Egyezményhez, amelyet 2005. október 20-án írtak alá Párizsban
- 2006. évi 256. sz. tv. a környezetvédelemre vonatkozó 195/2005. sz. Sürgőségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
- 2006. évi 273. sz. tv. a helyi közpénzekről
- 2006. évi 275. sz. tv. büntetőjogi eljárás keretében az igazságügyi szervek által kiszabott büntetés és egyéb intézkedések végrehajtásáról
- 2006. évi 277. sz. tv. a 334/2002. sz. könyvtárakra vonatkozó tv.-t módosító és kiegészítő 26/2006. sz. Kormányrendelet jóváhagyásáról
- 2006. évi 278. sz. tv. Büntetőtörvénykönyv és más törvények kiegészítéséről és módosításáról
- 2006. évi 279. sz. tv. a személyre szabott biometrikus útlevelekről
- 2006. évi 286. sz. tv. a 215/2001. sz. közigazgatási törvény módosításáról

-
- 2006. évi 300. sz. tv. az Európa Tanács emberkereskedelem elleni harcról szóló Egyezményének ratifikálásáról, amelyet Románia 2005. május 16.-án írt alá Varsóban.
 - 2006. évi 314. sz. tv. a Pénzügyi Törvénykönyvre vonatkozó 571/2003-as tv. a 21/2006. sz. Sürgősségi Kormányrendelet általi módosításának jóváhagyásáról
 - 2006. évi 317. sz. tv. a Pénzügyi Törvénykönyvre vonatkozó 571/2003-as tv. a 33/2006. sz. Sürgősségi Kormányrendelet általi módosításának jóváhagyásáról
 - 2006. évi 319. sz. tv. munkában való biztonságról és egészségvédelemről
 - 2006. évi 325. sz. tv. a hőenergiával való ellátásról
 - 2006. évi 328. sz. tv. a mozgóképre vonatkozó 39/2005. sz. Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 330. sz. tv. a duty-free áruk forgalmazását szabályozó 104/2002 sz. Sürgősségi Kormányrendelet módosításáról
 - 2006. évi 333. sz. tv. információs és tanácsadási központok létrehozásáról fiatalok számára
 - 2006. évi 334. sz. tv. a pártok tevékenységének és a választási kampányok finanszírozásáról
 - 2006. évi 343. sz. tv. az 571/2003. sz. a Pénzügyi Törvénykönyv módosításáról
 - 2006. évi 350. sz. tv. a fiatalok törvénye
 - 2006. évi 365. sz. tv. a közterületeken való kereskedésről
 - 2006. évi 368. sz. tv. az újrahasznosítható faanyagok termeléséről, felhasználásáról és a velük való kereskedésről szóló 11/2004. sz. Kormányrendelet kiegészítéséről szóló 42/2006. sz. Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
 - 2006. évi 371. sz. tv. a közhasznú információkhoz való szabad hozzáférésről szóló 544/2001. sz. tv. kiegészítéséről és módosításáról
 - 2006. évi 372. sz. tv. a költségek szabályainak megállapításáról a közintézmények és közigazgatási hatóságok számára 80/2001. sz. Kormányrendelet kiegészítéséről és módosításáról

- 2006. évi 374. sz. tv. az erdőkre vonatkozó közszolgáltatás felfüggesztéséről, azon erdőterület tulajdonosok számára, akiknek a 169/1997. számú törvény által módosított 18/1991. sz. tv. III. cikkely első bekezdése értelmében bocsátották ki irataikat
- 2006. évi 376. sz. tv. az építkezési munkálatok engedélyeztetéséről szóló 50/1991. sz. tv. kiegészítéséről és módosításáról
- 2006. évi 379. sz. tv. a Megegyezési Memorandum Románia Kormánya és az Európai Közösség között Románia részvételéről a közösségi többéves energiaprogramban „Intelligens Energia – Európa” (2003–2006) ratifikálásáról, amelyet 2005. december 5-én írtak alá Bukarestben és 2005. december 12-én Brüsszelben
- 2006. évi 380. sz. tv. a közhasznú információkhoz való szabad hozzáférésről szóló 544/2001. sz. tv. kiegészítéséről és módosításáról
- 2006. évi 386. sz. tv. Románia Kormánya részvételének meghosszabbításáról a 2006–2010 periódusra Az Európáért Gazdasági Bizottság és az Egyesült Nemzetek Európája közötti Egyezményben és a „Trans-Európai Vasútvonal” projektben, amely az együttműködési alapokra és hitelezésre vonatkozott, aláírva 1992. december 17-én
- 2006. évi 396. sz. tv. pénzügyi segélynyújtásról a családalapításhoz
- 2006. évi 432. sz. tv. a járművek bejegyzésére vonatkozó 189/2005. sz. Sürgősségi Kormányrendelet jóváhagyásáról
- 2006. évi 448. sz. tv. a fogyatékkal élők jogainak védelméről és népszerűsítéséről
- 2006. évi 467. sz. tv. az alkalmazottak informálásának és a tanácsadás kereteinek rögzítéséről
- 2006. évi 482. sz. tv. babakelengye biztosításáról az újszülöttek számára
- 2006. évi 489. sz. tv. a vallásszabadságról és az egyházak általános jogi formájáról

- 2006. évi 516. sz. tv. a kereskedelmi társaságokról szóló 31/1990. számú törvényt kiegészítő és módosító 302/2005. sz. tv. módosításáról

Sürgősségi kormányrendeletek

- 2006. évi 78. sz. sürgősségi kormányrendelet (SK) a Vidékfejlesztési program bevezetéséről szóló 7/2006. sz. Kormányrendelet módosításáról
- 2006. évi 1. sz. SK Románia közigazgatási képességének megerősítéséről az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz
- 2006. évi 11. sz. SK a madárinfluenza monitorizálásáról, megelőzéséről és megszüntetéséről
- 2006. évi 12. sz. SK a gabonafélék és a gabonatermékek piacának szabályozásáról
- 2006. évi 14. sz. SK árküszöbök megállapításáról az Európai Unióból behozott madárhúsról
- 2006. évi 16. sz. SK a saját dossziéhoz való hozzáférésről és a volt titkosszolgálat dekonspirációjáról szóló 187/1999. sz. tv. módosításáról
- 2006. évi 19. sz. SK a Fekete-tenger partjának használatáról és parton folyó tevékenységek ellenőrzéséről
- 2006. évi 51. sz. SK az országos lakásépítési program elfogadásáról
- 2006. évi 54. sz. SK a köztulajdonban levő javakra vonatkozó koncessziós szerződések jogi formájáról
- 2006. évi 55. sz. SK az 53/2003. sz. tv., a Munkatörvénykönyv módosításáról
- 2006. évi 79. sz. SK a vasúti szállítás árainak növeléséről
- 2006. évi 85. sz. SK az erdei növényzet és a környezet kárainak felmérési módjairól
- 2006. évi 85. sz. SK a csődeljárást gyakorlók szerveződéséről
- 2006. évi 99. sz. SK a hitelintézményekről és a tőke alakításáról

- 2006. évi 108. sz. SK a Románia államhatáraitra vonatkozó 105/2001. sz. SK módosításáról és kiegészítéséről
- 2006. évi 113. sz. SK az Országos Fejlesztési Alap létrehozásáról
- 2006. évi 119. sz. SK a közösségi jog normának alkalmazásához szükséges csatlakozás utáni intézkedésekről
- 2006. évi 129. sz. SK a termékek exportjáról és a kettős használatú technológiák ellenőrzéséről
- 2006. évi 130. sz. SK az iskolák ellenőrzéséről

Kormányrendeletek

- 2006. évi 1. sz. kormányrendelet (KR) pénzügyi-fiskális intézkedésekről a társadalombiztosítás terén
- 2006. évi 7. sz. KR a Vidékfejlesztési program bevezetéséről
- 2006. évi 11. sz. KR az erőszak megelőzéséről és elkerüléséről a sportban
- 2006. évi 12. sz. KR a SAPARD program a Vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása projektek technikai dokumentációjának finanszírozásáról az államkasszából
- 2006. évi 20. sz. KR a mezőgazdasági termelőknek és állattenyésztőknek biztosított csatlakozás előtti támogatásról
- 2006. évi 21. sz. KR történelmi műemlékek koncessziójáról
- 2006. évi 27. sz. KR a kis- és középvállalkozások létrehozását és fejlesztését ösztönző 346/2004. sz. tv. módosításáról
- 2006. évi 34. sz. KR a légi szállítók azon köteleességéről, hogy közöljék az utasaik adatait
- 2006. évi 40. sz. KR a többéves környezetvédelmi és vízgazdálkodási programok jóváhagyásáról
- 2006. évi 59. sz. KR a táplálék kiegészítők használatáról sportolók számára

Kormányhatározatok

- 2006. évi 28. sz. kormányhatározat (KH) a genetikailag módosított szervek határon át való szállításáról
- 2006. évi 87. sz. KH a menedzsment szerződés modelljének jóváhagyásáról kulturális közintézmények számára
- 2006. évi 88. sz. KH a vámvizsgálatkor a szerzői jog védelmét szabályozó 344/2005. sz. tv. alkalmazási szabályairól
- 2006. évi 90. sz. KH a köz-magán partnerségi szerződéseket szabályozó 16/2002. sz. KR alkalmazási szabályairól
- 2006. évi 290. sz. KH az országos üzleti inkubátorközpont-hálózat kialakításának ösztönzéséről
- 2006. évi 300. sz. KH a mozgó vagy ideiglenes építkezési telepeken alkalmazandó minimális biztonsági és egészségügyi normákról
- 2006. évi 404. sz. KH az egyetemi mesterképző tanfolyamok megszervezéséről
- 2006. évi 446. sz. KH a koncerteket és előadásokat szervező intézmények tevékenységének koncesszionálására vonatkozó jogszabályok alkalmazásáról
- 2006. évi 556. sz. KH az egyszerű, ideiglenes útlevelek kibocsátási időpontjáról, valamint formájukról és tartalmukról
- 2006. évi 557. sz. KH az elektronikus útlevelek forgalomba hozásának időpontjáról, valamint formájukról és tartalmukról
- 2006. évi 707. sz. KH Románia Vámtörvényének alkalmazási szabályzatának alkalmazásáról
- 2006. évi 867. sz. KH az üdülőhelyek kritériumainak és jogszabályainak jóváhagyásáról
- 2006. évi 967. sz. KH az utasok és más fizikai személyek javai értékének megállapítására vonatkozó szabályzat alkalmazása vámnál

-
- 2006. évi 971. sz. KH a munkahelyi egészség és biztonság alapkövetelményeiről
 - 2006. évi 1217. sz. KH a társadalmi felzárkózás mechanizmusának kialakításáról Romániában
 - 2006. évi 1218. sz. KH az alapvető biztonsági és egészségügyi követelmények megállapításáról a munkavállalók védelmére a vegyi anyagokkal szemben
 - 2006. évi 1317. sz. KH az ajándékjegyek és a bölcsődejegyek biztosításáról szóló 193/2006 tv. alkalmazási szabályainak elfogadásáról
 - 2006. évi 1360. sz. KH az önkéntes alapú katonaság rekrutációjának megszervezéséről és működéséről
 - 2006. évi 1364. sz. KH a véradók jogainak és kötelezettségeinek a jóváhagyásáról
 - 2006. évi 1424. sz. KH az összetett tanítási programok szervezésének keretprogramjáról azoknak az egyetemeknek, amelyek kettős szakmai felkészítést nyújtanak és közös oklevelet biztosítanak
 - 2006. évi 1425. sz. KH a munkahelyi biztonságról és egészségvédelemről szóló 319/2006. sz. tv. alkalmazási szabályairól
 - 2006. évi 1548. sz. KH a 2007-ben kivágható maximális famennyiségről
 - 2006. évi 1592. sz. KH a doppingellenes ellenőrzések megszervezésének működésének alkalmazási szabályainak jóváhagyásáról
 - 2006. évi 1647. sz. KH az általános kataszter 2007-es megvalósítási tervének jóváhagyásáról
 - 2006. évi 1825. sz. KH az országos minimális bruttó jövedelem megállapításáról
 - 2006. évi 1850. sz. KH a jövedelmi követelések kifizetésére szolgáló Alapok létrehozásáról és használatáról szóló 200/2006. sz. tv. alkalmazási szabályainak jóváhagyásáról
 - 2006. évi 1916. sz. KH a fegyver és tölténytartásról szóló 295/2004. sz. tv. VI. fejezetére vonatkozó alkalmazási szabályok jóváhagyásáról

- 2006. évi 1917. sz. KH a kábítószer, a kábítószer jellegű növények és készítmények jogi formájáról szóló 339/2005. sz. tv. alkalmazási szabályainak jóváhagyásáról

A központi közigazgatási szakszervek rendelkezései

Igazságügy-minisztérium

- 2006. évi 610. sz. rendelet (R) a fogházakban történő vallási segítségnyújtás szabályzatának jóváhagyásáról

Egészségügyi Minisztérium

- 2006. évi 370. sz. R a stratégia jóváhagyásáról a mentál-higiéncia területén

Kormányfőtitkárság

- 2006. évi 388. sz. R a központi közigazgatási szervek közpolitikájának kidolgozási, koordinálási, tervezési rendszerének javítására vonatkozó stratégia alkalmazási ütemtervének jóváhagyásáról

Közlekedésügyi, Szállítási, Építkezési és Turisztikai Minisztérium

- 2006. évi 116. sz. R a tachográf-kártyák kibocsátására, kicserélésére, helyettesítésére, megújítására vonatkozó technikai szabályok jóváhagyásáról

Országos Gyermekvédelmi Ügynökség

- 2006. évi 101. sz. R az anyasági központok minimális kötelező standardjainak megállapításáról és ezeknek a standardoknak az alkalmazási módszertana jóváhagyásáról

Országos Fogyasztóvédelmi Ügynökség

- 2006. évi 123. sz. R a nyilvános illetve a nem nyilvános közérdekű információkról

Országos Közbeszerzést Szabályozó Ügynökség

- 2006. évi 73. sz. R a média-reklám szerződésekre vonatkozó szabályozások alkalmazásáról

Kisebbségpolitikailag is fontos jogszabályok – 2007

Törvények

- 2007/6 sz. tv. a 2002/195-os SIC módosító és kiegészítő 2006/63-as közúti közlekedésről szóló SIC jóváhagyásáról
- 2007/12-es tv. a személyi lakások építésének támogatásáról szóló országos programot jóváhagyó 2006/51-es SK elfogadásáról
- 2007/22-es tv. az állami tulajdonban lévő ingatlanok koncesszionálási szerződéseiről szóló 2006/54-es SK jóváhagyásáról
- 2007/23-as tv. a magán nyugdíjalapok kezeléséről szóló 2004/411-es tv. módosításáról és kiegészítéséről
- 2007/24-es tv. a városi zöldövezetek szabályozásáról és fenntartásáról
- 2007/28-as tv. a védjegyekről szóló 1991/64-es tv. módosításáról és kiegészítéséről

-
- 2007/50-es tv. a köztisztviselők etikai kódexéről szóló 2004/7-es tv. módosításáról és kiegészítéséről
 - 2007/56-os tv. az idegenek jogállásáról Romániában szóló 2002/194-es SK módosításáról és kiegészítéséről
 - 2007/61-es tv. a víz- és környezetvédelmi gazdálkodási többéves prioritási programok jóváhagyásáról szóló 2006/40-es KR elfogadásáról
 - 2007/66-os tv. a Románia Kormánya és az Európai Közösség Bizottsága közötti, az Európai Közösség nevében kötött éves finanszírozási megállapodás 2006-ra jóváhagyásáról, amelyet Bukarestben, illetve Brüsszelben írtak alá 2006. október 21-én
 - 2007/71-es tv. a vidéki infrastruktúra fejlesztési programjának bevezetéséről szóló 2006/7-es KR jóváhagyásáról
 - 2007/76-os tv. a tanulók és diákok alkalmazásának buzdításáról
 - 2007/74-es tv. az 1945. március 6. és 1989. december 22. között visszaéléssel elvett ingatlanok jogállásáról szóló 2001/10-es tv. módosításáról
 - 2007/84-es tv. az erdőkárok és erdei növényzetet ért károk felméréséről szóló 2006/85-os SK jóváhagyásáról
 - 2007/89-es tv. az egészségügyre vonatkozó jogszabályokat módosító 2005/175-os SK jóváhagyásáról
 - 2007/92-es tv. a helyi közszállításról
 - 2007/96-os tv. a fogtechnikusi szakma gyakorlásáról és a Romániai Fogtechnikusok Rendjének létrehozásáról és működéséről
 - 2007/97-es tv. a társadalmi és egészségügyi biztosításokra vonatkozó 2006/91-es SK jóváhagyásáról
 - 2007/135-os tv. az elektronikus formátumú dokumentumok archiválásáról
 - 2007/144-es tv. az Országos Integritási (Feddhetetlenségi) Ügynökség létrehozásáról, megszervezéséről és működéséről

-
- 2007/181-es tv. az Országos Hegyvidéki Ügynökség létrehozásáról, megszervezéséről és működéséről
 - 2007/230-as tv. a lakószövetségek létrehozásáról, megszervezéséről és működéséről
 - 2007/230-as tv. az egyházak tulajdonában levő ingatlanok jogállásáról
 - 2007/260-as tv. a kereskedelmi ügyletek elektronikus módszerekkel történő nyilvántartásáról
 - 2007/263-as tv. a bölcsődék létrehozásáról, megszervezéséről és működéséről
 - 2007/258-as tv. a tanulók és diákok gyakorlati-szakmai képzéséről
 - 2007/282-es tv. a Regionális és Kisebbségi nyelvek Chartája, 1992. november 5-i strasbourgi ratifikálásáról
 - 2007/321-es tv. a sportorvosi kabinetek megszervezéséről és működéséről
 - 2007/335-os tv. a romániai kereskedelmi kamarákról
 - 2008/6-os tv. a technikai és ipari vagyon jogállásáról
 - 2008/26-os tv. a nem anyagi kulturális vagyon védelméről
 - 2008/46-os tv. az Erdők törvénykönyvéről
 - 2008/123-as tv. a közoktatási intézetekben való egészséges táplálkozásról
 - 2008/158-as tv. a félrevezető és minősítő reklámokról

Sürgősségi kormányrendeletek

- 2007/56-os SK az idegenek romániai munkavállalásáról
- 2007/59-es SK a környezetvédelem javítását szolgáló zöldövezetek létrehozására vonatkozó országos program bevezetéséről
- 2007/73-as SK az Információs Társadalom Ügynökségének megszervezéséről és működtetéséről
- 2007/76-os SK a speciális pénzügyi nyilvántartásról és a társadalombiztosítási díjak befizetéséről

- 2007/127-es SK az európai területi együttműködésről

Kormányrendeletek

- 2008/12-es KR a rezidens képzés megszervezéséről és finanszírozásáról
- 2007/31-es KR a SAPARD Program alapok lehívását elősegítő pénzügyi intézkedésekről

Kormányhatározatok

- 2007/428-as KH a hozzáadott értékadó projektekre való leosztásáról a vidéki infrastruktúra és sporttermek fejlesztésének finanszírozására
- 2007 /533-os KH a Pénzügyi Rendőrség létrehozásáról
- 2007 /600-as KH a fiatalok munkahelyi védelméről
- 2007/621-es KH a Maros Megyei Klinikai Kórház létrehozásáról a Maros Megyei Sürgősségi Klinikai Kórház átszervezésével
- 2007/828-as KH a mezőgazdasági termékek és élelmiszeripari termékek földrajzi jegyeinek és eredetének védelmét szolgáló rendszer létrehozásáról.

Összeállította: **Ádám Beáta**

Az Évkönyv szerzői

- Ádám Beáta – jogász, politológus, Bukarest
Bakk Miklós – politológus, a BBTE docense, Kolozsvár-Lugos
Balogh Márton – politológus, a BBTE adjunktusa, Kolozsvár
Bartha Krisztina – nyelvész, doktorandusz (ELTE), Budapest
Bartos-Elekes Zsombor – geográfus, a BBTE adjunktusa, Kolozsvár
Bodó Barna – politológus, a Sapientia docense, Kolozsvár-Temesvár
Bognár Zoltán – politológus, politikai elemző, Arad
Demeter András – színész, a Művelődési és Vallásügyi Minisztérium államtitkára, Bukarest
Dénes Emőke Katalin – politológus-hallgató, Sapientia, Kolozsvár
Derzsi Eszter – nyelvész, jogász, Székelyudvarhely
Erdei Ildikó – pszichológus, doktorandusz (Szegedi Tudományegyetem), Temesvár
Fazakas Emese – nyelvész, a BBTE docense, Kolozsvár
Gál Noémi – nyelvész, doktorandusz (BBTE), Kolozsvár
Gyerő Dávid – közigazgatási előadótanácsos, Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár
Izsák Balázs – mérnök, a Székely Nemzeti Tanács elnöke, Marosvásárhely
Kerekes Kinga – közgazdász, doktorandusz (BBTE), Kolozsvár
Kolumbán Dávid – politológus, mesteri hallgató, Kolozsvár
B. Kovács András – újságíró, a Háromszék munkatársa, Sepsiszentgyörgy
Kovács Lehel István – informatikus, a Sapientia docense, Marosvásárhely-Hétfalu
Márton János – politológus, Gyergyószentmiklós
Nagy Bálint Zsolt – közgazdász, a BBTE adjunktusa, Kolozsvár
Orbán Balázs – politológus, Székelyudvarhely
Paskucz-Szathmáry Viola – előadó, Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár
Rostás Szabolcs – újságíró, Krónika, Kolozsvár
Sándor Krisztina – politológus, újságíró, Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár
Sárosi-Márdirosz Krisztina – nyelvész, politológus, doktorandusz (BBTE), Kolozsvár
Somai József – közgazdász, a Közgazdász Fórum főszerkesztője, Kolozsvár

- Sorbán Angella – szociológus, a Sapientia KPI irodavezetője, Kolozsvár
Szabó László – lelkész, politológus, Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár
Szász Alpár Zoltán – politológus, a BBTE adjunktusa, Kolozsvár
Székely István Gergő – politológus, doktorandusz (Közép-Európai Egyetem, Budapest, a Kisebbségkutató Intézet munkatársa, Kolozsvár
Szekrényi Zsuzsa – politológus, Marosvásárhely
Talpas János – az Országos Turisztikai Fejlesztési és Kutatási Intézet vezérigazgatója, Bukarest
Toró Tibor – szociológus, politológus, doktorandusz (BBTE), a Sapientia oktatója, Kolozsvár
Udvardy Frigyes – újságíró, Budapest
Varga Attila – jogász, parlamenti képviselő, a BBTE adjunktusa, Kolozsvár-Szatmárnémeti
Varga Gábor – mérnök, a Román Szabadalmi Hivatal vezérigazgatója, Bukarest
Veress Enikő – szociológus, a BBTE kutatója, Kolozsvár
Zakota Zoltán – közgazdász, a Partium KE adjunktusa, Nagyvárad

SZÓRVÁNY
ALAPÍTVÁNY